T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI

NERGİSÎ VE NİHĀLİSTĀN'I
(İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Yrd.Doç.Dr. Hasan KAVRUK

HAZIRLAYAN
Süleyman ÇALDAK

MALATYA-1997

İÇİNDEKİLER

II. BÖLÜM

ÖNSÖZ

Tarihin bilinen en eski dönemlerinden beri manzum ve mensur olarak edebî ürünlerini ortaya koymuş olan Türkler, İslamiyeti kabul ettikten sonra bu yeni dinin ve ortak İslam kültürünün etkisiyle kendilerine özgü bir kültür oluşturmuş, bu kültür dairesi içinde de yüzyıllar boyunca manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık pek çok eser meydana getirmişlerdir. İslamî ağırlıklı Eski Türk edebiyatında genellikle şiir eksenli bir sanat anlayışı hakim olmasına rağmen, mensur eserler de gerek keyfiyet, gerekse kemiyet itibarıyla göz ardı edilemiyecek kadar önem arz etmektedir. Nitekim son zamanlarda yapılan bir takım ilmi araştırmalar kendimize has güçlü bir nesir geleneğinin mevcudiyetini ortaya koymaktadır.[1]

Bu nesir geleneği içinde sade ve süslü nesir şeklinde kendini gösteren iki temayül, günden güne kuvvet kazanarak devam etmiştir. Dinî, destanî, edebî, ahlakî ve tarihî konularda kaleme alınan ve geniş halk kitlelerine hitap eden eserlerde genellikle sade nesir kullanılmıştır. Sade nesrin en güzel numuneleri olan Baḫtiyār-nāme, Vaṣiyet-nāme, Ḳābūs-nāme, Tevārīḫ-i Āl-i ʿOsmān, Seyaḥāt-nāme ve Kırk Vezīr Hikayeleri gibi daha pek çok eser, bu temayülün bir ürünü olup sayı bakımından hiç de azımsanmayacak bir yekün teşkil

---

[1] Bu konuda yapılan çalışmaların bazıları:
Harun Tolasa, Tażarruʿ-nāme, İst.1971; Hasan Kavruk, Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler, Ank. Üniv. (Basılmamış Doktora Tezi) Ank. 1988, H.İbrahim Haksever, Türk Edebiyatında Münşe'ātlar ve Nergisī'nin Münşe'ātı, İnönü Üniv. (Basılmamış Doktora Tezi) Malatya 1985; Çetin Derdiyok, 15. Yüzyıl Şairlerinden Mesihi'nin Gül-i Ṣad-berg'i, Çukurova Üniv. (Basılmamış Doktora Tezi) Adana 1995.

etmektedir.

"Edebî nesir" veya "süslü nesir" diye adlandırılan sanatlı nesir eski edebiyatımızda "inşā" adıyla anılmaktadır. Genellikle resmi yazışmalarda, aydınlar arasındaki mektuplaşmalarda veya yazarların sanat kudretini ispat eden, eserlerin başındaki dibaçelerde inşa sanatının kullanılması umumi bir teamül halinde devam edegelmiştir. Esasen sanatlı bir dilin kullanılmasının zaruri görüldüğü bu inşa yazılarında, gaye sadece bir mesajın geniş kitlelere ulaştırılması değildir. Bu yazılarda, belli bir şahsa veya kesime mesaj verilmek istenirken muhatabın kültür seviyesi ve içtimai mevkii de göz önünde bulundurularak ibare ve ifadelerin sanatlı ve süslü olmasına özellikle ihtimam gösterilir. Bu nedenle, alışılmadık teşbih ve istiareler, uzun izafet terkipleri ve ses ahengini sağlayan secili cümleler sayesinde orijinal bir üslup oluşturmak, daima münşilerin önemli bir gayesi olmuştur.

15. Yüzyılda Teressül'üyle Ahmed-i Da'î ve Tażarru'-nāme'siyle Sinan Paşa, 16. yüzyılda Şikāyet-nāme'siyle Fuzuli, 17. yüzyılda Ḫamse'siyle Nergisî ve Vāḳıʿa-nāme adlı eseriyle Veysî, 18. yüzyılda Münşe'āt'ıyla Kanî ve Nabî bu sanatlı nesrin belli başlı temsilcileri kabul edilmektedir.

İnşā san'atının 17. yüzyıldaki temsilcilerinden en önde geleni şüphesiz Nergisî'dir. Nergisî'nin şöhret ve te'siri çok uzun sürmüş, üslubu, özellikle ikinci sınıf nesir yazarları tarafından ısrarla taklid ve takib edilmiştir. Bu durum, Avrupaî Türk edebiyatının geliştiği dönemde N.Kemal ve nesli tarafından şiddetle tenkide uğradığı yıllara kadar devam etmiştir. Bu dönemden sonra Nergisî, eski edebiyatımızın sun'î

olduğunu iddia edenlerin hücumlarının boy hedefi haline gelmiştir. Bütün ithamlara rağmen, şu ana kadar Nergisî hakkında, sayın prof. Dr. Ö.F.Akün'ün İslam Ansiklopedisi'ndeki makalesi ve Bosnalı şair ve yazar Savfet Paşagiç'in "İslam Edebiyatında Bosna Hersekliler" adlı eserinden tercüme edilerek Yeni Mecmu'a'da neşredilen Nergisî ile ilgili bölümden başka ilmi bir çalışma yapılmadığı görülmektedir.

İlmi çalışmalarının odak noktasını Türk nesri ve Eski Türk Edebiyatı mensur hikayeciliği oluşturan değerli hocam Yrd.Doç.Dr. Hasan KAVRUK'un teklifi ile ele aldığımız bu çalışmada inşā san'atının en önemli temsilcilerinden olan, 17. yüzyıl sanatçısı Nergisī'nin eserleri ve özellikle Nihālistān'ı üzerinde durulmuştur. Bu çalışmayla Nergisî hakkında yukarıda belirtilen iddiaların ne derece doğru olduğu açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Çalışmamız önsöz ve sonuç'un dışında iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Nergisî'nin hayatı, şahsiyeti hakkında geniş bilgi verildikten sonra eserleri birer birer incelenerek nerede, ne zaman ve niçin te'lif edildikleri ve kime sunuldukları etraflıca araştırılmış ve tesbit edilen nüshaların nerelerde bulunduğu belirtilerek eserlerin tafsilatlı özetleri verilmiştir.

İkinci bölüm'ün birinci kısmında Nihalistan'daki hikayelerin muhtevası ve genel hatlarıyla bir tahlili, ikinci kısmında eserin dil ve üslubunu oluşturan unsurlar bulunmaktadır. Metni anlamada manalarının bilinmesi önem arz eden ayet ve hadislerin, Arapça ve Farsça atasözü, deyim, mısra ve ibarelerin metinleriyle birlikte Türkçe anlamları da bu kısımda verilmiştir. Bu bölümün üçüncü kısmında ise

Nihālistān'ın tenkitli metni bulunmaktadır.

Tenkitli metni kurmak için Nihālistān'ın yazmaları hakkında yaptığımız araştırmalar neticesinde çeşitli kütüphanelerde bilinen 26 nüshasının bulunduğunu tesbit ettik. Ulaşabildiklerimizi değerlendirmeye tabi tutunca, otoğraf nüshası bulunmayan Nihālistān'ın iki farklı şekli olduğunu gördük. Birincisi, sadece aşk hikayelerini konu alan Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ'ın bazı ilavelerle geliştirilerek h.1035 yılında kaleme alınan şekli olup, dört nihalden oluşmaktadır. İkincisi ise, h.1042'de daha da geliştirilerek kaleme alınan, beş bölümden oluşan, Nihalistan'ın bilinen son şeklidir. Birincisine ait beş nüshayı eledikten sonra, diğer yazmaları karşılaştırdık, aralarında şekil ve muhteva bakımından pek fazla bir fark olmadığını gördük.

Tenkidli metni kurarken yararlandığımız yazmalardan, Nuruosmaniye ktb. No:4969 nüshasını, imlası en sıhhatli ve istinsah tarihi bakımından (h.1079) en eski oluşu nedeniyle tercih ettik ve sayfa düzeni bakımından da onu esas aldık; Hamidiye (Sül. Ktb.) No: 1462 nüshasını ise, güvenilir, sağlam ve ikinci derecede eski tarihli (h.1081) oluşu; Lala İsmail Ef. (Sül.Ktb.) No:415'de kayıtlı olan nüshayı da, istinsah tarihi belli olmadığı halde pürüzlü kelimelerde diğer müstensihlere göre daha makul rivayetleri tercih edişi, tam ve sağlıklı imlasının bulunması gibi özelliklerinden dolayı seçtik.

Ayrıca Hamidiye (Sül.Ktb.) No:1078'de kayıtlı yazma, bir kaç nüsha karşılaştırılarak istinsah edildiğini gösteren bazı farkların belirtilmesi, yanlış okunabilecek kelimelerin harekelenmesi gibi özellikleriyle, incelediğimiz nüshalar arasında en çok

dikkat çekenidir. İçinde bulunduğu mecmuada, aynı kalemden çıkmış bir kaç eserin h.1072 tarihli oluşu, bunun da eski bir nüsha olduğu kanaatini pekiştirmektedir. Bütün bunlara rağmen sondan bir kısmı eksik olan bu nüshayı da önemine binaen karşılaştırmada kullanmayı uygun gördük.

Metni okurken Nihalistan'ın Bulak 1255 ve İstanbul 1285, neşirlerini de göz önünde bulundurduk. Gerekli gördüğümüz yerlerde onlardaki değişiklikleri de nüsha farkı olarak gösterdik.

Çalışmada, tesbit edilen nüshaların sadece metin kurmada esas alınanların nüsha tavsifleri verilmiş diğer nüshaların ise bulundukları kütüphaneler ve numaraları verilmekle yetinilmiştir.

Çalışmamızda metot yönünden prof. Dr. Tunca Kortantamer'in Nev'î-zâde ᶜAtâyî ve Ḫamse'si adlı basılmamış doçentlik tezinden büyük ölçüde faydalandık.

Çevriyazısında ise büyük bir ölçüde Prof.Dr.İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazı Birliği Üzerine Öneriler" (Türkoloji Dergisi, s.1, C.XI, Ank.1993, s.51) adlı makalesini esas aldık. Ancak ḫâb, ḫâce, ḫâh, ḫâr, ḥân, ḫânende, ḫīş gibi belli kelimlerde bulunan "vâv-ı maʿdûle" yi dizgide karşılaşılan zorluklar nedeniyle belirtmeyerek yukarıdaki gibi yazdık.

Metnin sayfa ve satır düzeninde Nuruosmaniye Ktb.No:4969 nüshasını esas aldık. Nüsha farklarını sayfa altında gösterirken, kabul ettiğimiz rivayeti, bulunduğu satır numarasıyla birlikte başa alıp, diğerlerinden iki nokta ile ayırdık. Farkların hangi nüshalara ait olduğunu, sonlarına koyduğumuz kısaltmalarla belirttik. Aynı satırda bulunan başka

farklar arasına noktalı virgül koyduk. Bir nüshada bulunmayan kelime ve cümleleri o nüshanın kısaltmasının başına tire işareti koyarak gösterdik. Metni okurken o dönemin fonetik özelliklerini esas aldık.

Bu oldukça hacimli çalışmamızda çeşitli sebeblerden kaynaklanan bir takım hataların bulunması tabiidir, hoşgörüyle karşılanarak gerekli uyarı ve tenkitlerin yapılmasını memnuniyetle beklemekteyiz.

Çalışmamız boyunca çok kimseden yardım gördük. Çalışmalarımda manen ve maddeten destek olan bütün hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Özellikle bu çalışmanın şu haliyle ortaya çıkmasında büyük emeği geçen, çalışma boyunca maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Yrd.Doç.Dr. Hasan KAVRUK Bey'e ve yazdıklarımı okuyup kontrol etme nezaketini gösteren arkadaşım Arş.Grv. Kazım YOLDAŞ Bey'e teşekkürü eda edilmesi gereken vicdani bir borç bilirim.

Süleyman ÇALDAK
Malatya-1997

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.n.	: Adı geçen nüsha
Ank.	: Ankara
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Ef.	: Efendi
h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İsl.Ansk	: İslam Ansiklopedisi
İst.	: İstanbul
İst.t.	: İstinsah tarihi
İst.Üniv.Ktb.TY	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları
Koll.	: Kolleksiyon
m.	: Miladi
Madd.	: Maddesi
MFA.	: Mikro Filim Arşivi
Müst.	: Müstensih
öl.	: Ölümü
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Suppl:	: Supplementbend (tekmile, ek)
Sül.Ktb.	: Süleymaniye Kütüphanesi
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	: Tercüme
trk.trc.	: Türkçe Tercümesi
v.b.	: Ve benzeri
v.d.	: Ve devamı
Yk.	: Yaprak
Yz.	: Yazma

Nüsha Kasaltmaları

A. Nuruosmaniye ktb. No: 4969/1
B. Hamidiye (Sül. Ktb.) No: 1078/4
C. Hamidiye (Sül. Ktb.) No: 1462/1
D. Lala İsmail Ef. (Sül. Ktb.) No:415/5
E. İstanbul Baskısı, İst. 1285
F. Bulak Baskısı, Bulak 1255



TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ء	ʾ, A	س	S
ا	E	ش	Ş
آ	Ā	ص	Ṣ
ب	B	ض	Ż, Ḍ
پ	P	ط	Ṭ
ت	T	ظ	Ẓ
ث	S̱	ع	ʿ
ج	C	غ	Ġ
چ	Ç	ف	F
ح	Ḥ	ق	Ḳ
خ	H̱	ك	K, G, Ñ
د	D	ل	L
ذ	Ẕ	م	M
ر	R	ن	N
ز	Z	و	V.O, Ö, U, Ü
ژ	J	ه	H, E, A
		ى	Y, I, İ

I. BÖLÜM

A. Nergisî'nin Hayatı ve Şahsiyeti:

1. Hayatı

Klasik Türk Edebiyatı'nın en meşhur münşilerinden biri kabul edilen Nergisî, aslen Bosnalı'dır. Babası, Balkan şehirlerinin bir çoğunda kadılık yapmış ve sitte denilen dereceye çıkmış "eşrāf-ı ḳużāt" dan [1] Nergisî-zade Ahmed Efendi'dir[2]. Kaynaklarda Nergisî'nin ailesi ve soyu hakkında hiç bir bilgiye rastlanmaz. Ancak Münşe'āt'ının mukaddimesinde ".. meyān-ı derd-āşināyān-ı bī-ser ü pā ve bezm-i dürd-āşāmān-ı sāğar-ı ḳahr ü cefāda eben ᶜan ced Nergisī-zāde dimekle maᶜrūf olan rāḳımu'l-ḥurūf.."[3] tarzındaki ifadesine bakılırsa ailece Nergisī-zāde olarak bilindikleri anlaşılmaktadır. Saraybosna'da aynı meslekle iki defa görev yapan [4] Nergis-zade Ahmed Efendi'nin İstanbul'da da bir müddet kadılık yaptığını kendisinin başından geçen ve yine kendisi tarafından nakledilen

---

[1] Suyolcu-zade Necip Mehmed, Devḥatü'l-Küttāb, Fatih (Sül. Ktb.) No: 4352, yk.215b.

[2] Osmanlı adliye teşkilatında, Rumeli kazaskerine tabi Rumeli kadıları, mülazemetden sonra en aşağı derece olan çinad derecesinden başlayarak Saniye, Salise, Karib-i ala ve en son yüksek derece olan sitte-i Rumeli'ye kadar çıkar ve oradan emekliye ayrılırdı. Bunlara eşraf-ı kuzat adı verilirdi. (bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Ankara 1988, s.92-93).

[3] Nergisî, Münşe'āt yk.2a.

[4] Safvet Beg Paşagiç, Bosnjaci İ Hercegovci u İslamskoj Knjizevnosti, (İslam Edebiyatında Bosna ve Hersekliler), Sarajevo 1912, s.59-72; trk. trc. Ş.B. Nergisî, Yeni Mecmūᶜa, İst. 1917, I, S.15, s.297.

Nihālistān'daki bir hikayeden öğreniyoruz. Nergisî aynı hikayede babasının karakterini belirleyen şu cümlelere yer verir: "Peder-i Pīr-i sāl-ḫōrdenüñ muḳteżā-yı ṭıynet-i muᶜtedil-sirişti bu maḳūle evżāᶜ-ı münkere-i muḫālifü's-sedādından işmi'zāz-ı ḫāṭır ve irtiᶜāş-ı bāṭın u ẓāhir peydā ḳılup"[5] ifadesinden Nergis-zade Ahmed Efendi'nin yumuşak başlı, mu'tedil, sağlam karakterli ve haksızlık karşısında susmayan bir ruh yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Asıl adı Muhammed olan yazar daha çok Nergisî mahlası ile tanınmıştır. Bununla beraber zaman zaman aile ünvanı olan Nergis-zade veya Nergisî-zade lakabını da kullanır.Bu meşhur münşi hakkında kaynaklarda oldukça az bir bilgiye rastlanmaktadır. Hemen hemen bütün kaynaklar ağız birliğiyle yazarın Bosna'da doğmuş olduğunu, ilk öğrenimini orada tamamladıktan sonra, daha ileri derecede bir öğrenim için İstanbul'a geldiğini, Kafzade Feyzu'llah Efendi'den ders aldığını, babasının vefatı üzerine öğrenimini yarıda bırakarak geçimini temin için önce müderrislik, sonra kadılık yaptığını kaydederler[6].

Yazarın kendi eserlerinde hayatının bu ilk dönemlerine ait bilgileri bulmak mümkün değildir. Ancak kaynakların kaydettiğine göre, Nergisī asıl memleketi olan Saraybosna'da dünyaya gelmiştir.[7] Babası Nergis-zāde Ahmed

---

[5] Nergisî, Nihālistān Nuruosmaniye Ktb. No:4969, yk.56a.

[6] S.B. Paşagiç a.g.e, s.297; Faik Reşad, Eslāf, C.1, İst., 1311, s.106; Müstakim-zade Süleyman Sa'du'd-din Efendi, Tuḫfetü'l-Ḫaṭṭātin, İst. 1928, s.383.

[7] S.B. Paşagiç. a.g.e, s.297; Faik Reşad, a.g.e, s.106

Efendi o sırada Saraybosna naibidir [8]. Nergisî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. S. Paşagiç İslam Edebiyatında Bosna-Hersekliler adlı eserinde Nergisî'nin Saraybosna'da h.1000/ m.1592'de doğduğunu yazar, ancak kaynak gösterme ihtiyacını hissetmez[9] Fakat Ö.F. Akün Paşagiç'in verdiği bu tarihi kabul etmenin mümkün olamıyacağını ifade eder. Çünkü Nergisî h. 1034 / m.1624-1625 yılında kaleme aldığı Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ adlı eserinde yaşının kırkı geçtiğini[10]; ayrıca h.1037 / m.1627'de ölen şair ve münşi Veysî Efendi'ye gönderdiği bir mektubunda ise elli yaşına yaklaştığını söylemektedir [11]. Nergisî bu mektubu o tarihten sonra yazmış olamıyacağına göre doğum tarihinin bizzat kendi ifadelerinden h.988-m.1580/ h.993-m.1585 yılları arasında olduğu kesinlik kazanmaktadır[12].

Doğum yeri olan Saraybosna'da ilk öğrenimine başlayan Nergisî orada ilim ve irfanıyla tanınmış bir takım şahsiyetlerden ders aldıktan sonra bilgi ve görgüsünü daha da ilerletmek gayesi ile İstanbul'a gelir[13]. Yazarın

---

[8] Mehmed Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri, C.2, İst. 1975, s.254 (Şer'î mahkemelerde kadılar adına çeşitli hizmetleri ifa eden vekillere naib denilir. Naibler görevlerinin mahiyetine göre kaza naibleri, kādı naibleri, mevali naibleri, ayak naibleri, arpalık naibleri olmak üzere altı kısımdır. Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, a.g.e, s.117).

[9] S.B. Paşagiç, a.g.e, s.297.

[10] Nergisî, Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ, İst. 1285, s.4.

[11] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n., yk.71a.

[12] Ö.Faruk Akün,Nergisî madd, İslam Ansk. C.9, İst. 1993, s.194.

[13] Uşşakî-zade Seyyid İbrahim Hasib, Zeylu Zeyli'ş-şaḳāyıḳ, Hafid Ef. (Sül. Ktb.), 242, yk. 14a; Faik Reşad, a.g.e,s.106.

Saraybosna'da kimlerden ders aldığına dair kaynaklarda hiç bir bilgiye rastlanmadığı gibi, İstanbul'a geliş tarihi de bilinmemektedir. Ö.F. Akün'ün 1010 yılında henüz Saraybosna'da olduğunu söylemesi bir zuhul eseri olmalıdır. Çünkü delil olarak gösterdiği Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ'taki yazıda verilen rakam h.1010 değil, h.1020 olduğu kesindir[14]. İstanbul'a gelen Nergisî Kaf-zade Feyzu'llah Efendi'ye intisap eder ve onun yanında öğrenimini tamamlamaya çalışır. Ancak babasının vefatı üzerine geçim sıkıntısı içine düşen Nergisî tahsilini yarıda bırakmak zorunda kalır ve Kaf-zade Feyzu'llah Efendi'den mülazemet alır [15]. Şu halde, bu mülazemet hadisesi Kaf-zade'nin Rumeli Kazaskeri olduğu 22 Şaban 1013 tarihi ile emekliye ayrıldığı 28 Zi'l-hicce 1013 tarihleri arasındaki döneme rastlamaktadır[16]. Bu arada Nergisî'nin, asrın tanınmış şahsiyetleriyle de yakınlık peyda ettiğini öğreniyoruz[17]. Nergisî'nin Kaf-zade Feyzu'llah Efendi'nin yanında mülazım olması bazı kaynaklarda farklı bir şekilde kaydedildiği görülür. Uşşakî-zade, Feyzu'llah'ın oğlu Kaf-zade Faizi Abdu'l-hay

---

[14] Nergisî, Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ, Bulak, 1255, s.16; a.g.e, Hamidiye (Sül. Ktb.) No:1078 yk.6b.

[15] S.B. Paşagiç, a.g.e, s.297, (Osmanlı İlmiye teşkilatında, derslerini tamamlayarak danişmend olan öğrenciler matlab denilen kazasker defterine sırasıyla adlarını kayd eder, kadılık veya müderrislik için nevbet beklerlerdi. Her me'zun öğrencinin mülazemet denilen bu bir nevi stajyer öğrencilik dönemini geçirmesi gerekmekteydi. Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, a.g.e, s.45).

[16] Nev'î-zade Ata'i, Ḥadāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ fî-Tekmileti'ş-Şaḳāyıḳ, (Haz. Abdulkadir ÖZCAN), İst. 1989, s.540.

[17] Uşşakî-zade, a.g.e, yk.14a.

Efendi'nin yanında mulazım olduğunu kaydeder[18]. Aynı hatanın Hammer, Babinger gibi batılı kaynaklar tarafından tekrarlandığını görmekteyiz[19]. Fakat diğer bütün kaynaklar onun Kaf-zade Feyzu'llah Efendi'den mülazemet aldığında birleşmektedirler. Ö.F. Akün, Uşşakî-zade'nin bu hatasını tashih ederken Nergisî'nin, münşeatında bulunan "bu faḳīr-i nā-būduñ ʿanḳā-beççe-i vücūdı cennet-mekān Ḳāf-zāde Feyżu'llāh Efendi merḥūmuñ dāmen-i kūhsār-ı himmetinde āşyān-sāz olup nīrū-yı pençe-i istiʿdād ile ṣayd-ı şikār-ı murād yaʿnī neyl-i rütbe-i mülāzemet ile taḥṣīl-i ārzū-yı fuʾād itdükden soñra.."[20] ifadesini kaynak gösterir[21].

Nergisî'nin Kaf-zade Feyzu'llah'tan mülazemet aldıktan sonraki döneme ait hayatı hakkında sahib olduğumuz bilgiler kesinlik arz etmemektedir. Kaynakların bir çoğundan edinilen bilgiler O'nun ilk önce müderrislik mesleğine intisab ettiğini ve bir kaç medresede görev yaptığını göstermektedir. Halbuki bizzat kendisi Münşe'āt'ının dibacesinde kemal ve fazilet basamaklarından yükselmeye bir takım engeller çıkınca "... manṣıb-ı ḳażā ṭarīḳa-i mevrūşedür diyü silk-i ḳużāta lāḥiḳ..."[22] olduğunu açıkça belirttiği halde müderrisliğinden hiç söz etmez. Ancak yazarımız, Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ'ta kaydettiği kendi başından geçen aşk hikayesindeki "faṣlu'r-rebīʿ-i şebāb-ı cüvānīde..

---

[18] a.g.e, yk.14a.

[19] Menzel, Nergisī, Encyclopedıe De L'islam, C.3. Paris 1936, s.963.

[20] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n., yk. 17a.

[21] Ö.F. Akün, a.g.m., s.194.

[22] Nergisî, Münşeʾāt, a.g.n., yk.2b.

menāṣıb-ı rifᶜat-fezā-yıᶜOs̱māniyyeden neyl-i rütbe-i tedrīs ile beyne'l-ems̱āl mübtehic ü kām-rān idüm."[23] ifadesiyle kaynakların bu hususta verdikleri bilgileri doğrulamaktadır.

Müstakim-zade, Nergisî'nin kendi memleketinde müderrislik yaptığını belirtirken,[24] Faik Reşad ve başkaları ise sadece "devr-i medāris-i muᶜtāde eyledikden ṣoñra"[25] gibi genel bir ifade kullanmayı uygun görürler. Şeyhî, O'nun kırk akçelik medreseden ma'zul iken kadılığa geçtiğini söylemekle meseleyi biraz daha açıklığa kavuşturmuş olur[26]. Müstakim-zade'nin de dile getirdiği gibi Nergisî Bosna'daki müderrisliğinden sonra İstanbul'a gelerek Rumeli sadareti kalemi zümresinde kadı olur[27].

Ö.F. Akün Nergisî'nin Ḳānūnu'r-Reşād adlı eserinde

---

[23] Nergisî, Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ, Nuruosmaniye ktb. 4969/4, yk.136a.

[24] Müstakim-zade, a.g.e, s.383.

[25] Faik Reşad, Eslāf, C.1, İst. 1311, s.106; İbrahim Necmi, Tārīḫ-i Edebiyāt Dersleri, İst.1338, s.129.

[26] Şeyhî Mehmed Efendi, Vaḳāyiᶜu'l-Fużalā, (Haz. Abdulkadir ÖZCAN) C.3, İst. 1989, s.21 (Medreseden mezun olan öğrencilerden kazasker divanına mülazemet edenler, kadı olmak isterler ise doğrudan doğruya kaza kadılıklarına tayin edilirlerdi. Müderris olmak isteyenler ise, rütbesine uygun bir medreseye atanırlardı. Osmanlı ilmiye teşkilatında müderrislerin 20, 30, 40 ve 50 akçelik rütbeleri olduğu gibi bu rütbelere muadil medreseler bulunurdu. Bir medresede süresini tamamlayan bir müderris mazul olup bir üst rütbeye tayin için mülazemet (nevbet) bekler, o rütbeye uygun münhal medrese bulununca oraya tayin edilirdi. Müderrislikten kadılığa geçmek isteyen bir kimse kaç akçelik rütbeye malik ise ona göre kaza, sancak ya da mevleviyet gibi bir kadılık rütbesine atanırdı. bkz. İ.H. Uzunçarşılı, a.g.e, s.87, 57).

[27] Müstakim-zade, a.g.e, s.383.

bulunan tarih ve bilgileri kaynak göstererek h.1013 / m.1604-1605 yılında Rumeli kazaskerliği emrinde kadı olarak görev yapmakta olduğunu belirtiyorsa da yapılan araştırmalar neticesinde verilen tarihin zühul eseri olarak yanlış okunduğu ve doğrusunun h.1023 yılı olduğu anlaşılmıştır[28].

Kaynaklarda belirtildiğine göre Nergisî'nin ilk kadılık yaptığı yer Bosna'nın Gabela kasabasıdır[29]. Bu göreve başlama tarihi hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak buradaki memuriyeti hakkında bizzat kendisinin söylediklerine bakılırsa bunun, Hocazade Abdü'l-aziz Efendi'nin ikinci defa Rumeli kazaskerliği yaptığı Şaban 1021 ile Ramazan 1023 tarihleri arasındaki dönemde olması gerekir[30]. Şeyhülislam Yahya Efendi'ye yazdığı bir mektupta ilk olarak Gabela'ya ta'yin edildiğini söyleyen Nergisî,[31] ayrıca Taşköprüzade Mehmed Kemaleddin Efendi'ye sunduğu bir dilekçede bu memuriyeti hakkında şu açıklamada bulunur: "ʿAbdü'l-ʿazīz efendi ḥażretleri bālā-yı istiḥḳāḳıma erzānī gördükleri ḳabā-yı ṣad-çāk-ı manṣıbı defʿ-i belā-yı sermā-yı müżāyaḳa değil, henūz setr-i ʿuyūb-ı duyūn itmedin ḫalefleri ṣadr-ı maʿdelet-kār-ı perīşān-eṭvār ḫilʿat-ı girān-bahā ẓann itmekle... bir şaḫṣ-ı pür-naḳṣ-ı bed-kirdāra tevcīh-i nā-münāsib ile pāre-sāz-ı ḳabā-yı ḥayāt-ı

---

[28] Ö.F. Akün, a.g.m., s.195; bkz. Nergisî, Ḳānūnu'r-Reşād, İst. Üniv.Ktb. T. 6712, yk. 51a; a.g.e, matbu nüshası İst. 1285, s.45.

[29] Paşagiç, a.g.e, s.298; Faik Reşad, a.g.e, s.106.

[30] Bkz. Nev'îzade Atâî, a.g,e C.2, s.630;697.

[31] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n, yk.17b.

müsteᶜār olmaḳda pençe-i pür-zūr-ı ṭāḳat-şiken der-kār idüp şiddet-i şitā-yı żarūretde cism-i nā-tüvānı cāme-i ḥużūrdan ᶜuryān ḳomaġla zemherīr-i ẕüll ü hevānda vezān olan tünd-bād-ı ḫiẕlān nihāl-ı vücūdumı bir vechile lerzān eyledi ki berg ü bār-ı iḳtidārum evrāḳ-ı ḫazān gibi perīşān u mā-ṣadaḳ-ı mażmūn-ı **(küllü men ᶜaleyhā fān)** oldı."[32] Nergisî Gabela'da göreve başladıktan sonra uzun bir süre geçmeden Hocazade Abdü'l-aziz Efendi azl edilir yerine Ramazan 1023 tarihinde Bostan-zadenin oğlu Mehmed Efendi Rumeli kazaskeri olur. Nergisî'nin ifadesine göre, hiç bir sebeb yok iken haksız yere daha memuriyet müddetinin bitimine on ay kala azl edilir ve yerine layık olmayan biri atanır. Bu arada bir hayli maddi sıkıntılar çeken Nergisî, hem azlinin sebebini öğrenmek, hem de eksik kalan zamanın tamamlanmasını istemek için İstanbula gelir[33]. O esnada Rumeli kazaskerliğine atanan (Ramazan 1024/Teşrin-i evvel 1615) Taşköprüzade Mehmed Kemaleddin Efendi'ye takdim ettiği yukarıda bahsi geçen dilekçede, tekrar eski yerinde göreve devam (ibka) etmek niyetiyle geldigini, ancak İstanbul'da kendisinin durumunda pek çok insanın bulunduğunu görünce o fikrinden vazgeçip mülazemet almak

---

[32] a.g.n., yk.12b-13a.

[33] Kaza kadılarının müddetleri yirmi ay olup bu müddeti doldurduktan sonra azl olunur, yerine sırada olan başkası atanırdı. Müddetini doldurmuş mazul kadı İstanbul'a gelerek her çarşamba günü kazasker dairesine mülazemet edip sıra beklerdi. Bu şekilde kadının bu azl dönemine (zaman-ı infisal) denilip iki yıl mülazemetden sonra yeniden ataması yapılınca buna da (zaman-ı ittisal) adı verilirdi. Bir kaza kadısı sebepsiz azledilirse tekrar ta'yin edilince eksik kalan zamanı telafi edilirdi. bkz. İ.H. Uzunçarşılı, a.g.e, s.94-95.

arzusunda olduğunu ifade eder. Aynı mektubun sonunda Zi'l-ka'de ayının başlarından beri gurbet sıkıntılarına katlandığını söyleyen Nergisî'nin o tarihte İstanbul'a geldiği anlaşılmaktadır[34]. Müracaatı kabul edilen yazar aynı yıl içinde Çaniçe kadılığına ta'yin edilir. Yeni görevinden dolayı çok sevinen Nergisî, Kemaleddin Efendi'ye bir teşekkür mektubu takdim eder ve altı beyitlik bir manzume ile onu över[35]. Çaniçe'ye gidip göreve başlayan yazar, mahkeme kararlarının kaydedildiği sicillin zahriyesine şu kıt'ayı yazar:

عينتُ هذه الكراريس　　لامور الانام فى زمنى
اسأل الله ان يوفقنى　　لسدادٍ و منهجٍ حسن
قال هذه الكلام ثم كتب　　عبد ربّ كثير المنن [36]

Nergisî Çaniçe'de iken bir müddetten beri aralarında biraz kırgınlık olan Kaf-zade Faizî'nin Zi'l-hicce 1025'te Süleymaniye medresesine müderris tayin edilmesi münasebetiyle, hem tebrik, hem de aralarındaki soğukluğun izalesi için bir mektup yazar, Bu mektubun başında Kaf-zade ailesinden daima himaye ve yardım gördüğünü belirtir[37]. Ayrıca orada kendisini ta'ciz eden ve hakkında bir takım iftiralar uyduran bazı kimlere karşı yardım ve inayetlerini

---

[34] Nergisî, Münşe'āt, Revan Ktb. Topkapı Sarayı Müzesi No:1056, yk.11b-13b.

[35] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n., yk.14a.

[36] Bu kıt'a ve kafiyesi hakkında Nergisî'nin bazı notları için bkz. Süleymaniye Ktb. Esat Efendi kitaplığı, Mecmu'a, 3468 yk. 78a-78b (Çalışmamızın Nergisî'nin şiirlerinden bahseden bölümünde bu kıt'a hakkında yeterli bilgi verilecektir.).

[37] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n., yk. 15b-16a.

istemek maksadıyla o esnada Rumeli kazaskeri bulunan Yahya Efendi'ye bir mektup yazar. Nergisî bu mektubunda kısaca hayat hikayesinden bahseder. Halen görev yaptığı yer olan Çaniçe'de bazı faaliyet ve icraatları diğer görevlilerin hoşuna gitmeyip şikayet konusu olduğunu belirten yazar Yahya Efendi'den konuyla ilgilenmesini ister[38]. Yahya Efendi, Rumeli Kazaskerliğine h.1026 Rebiü'l-ahir / m.1617 Nisan'da atandığına göre, bu mektubun o tarihten sonra kaleme alınmış olduğu anlaşılmaktadır[39]. Yine Nergisî'nin bu kasabada iken, Divane Ali adında birinin ısrarla bir tavsiye mektubu istemesi üzerine kaleme aldığı şaka yollu bir mektup Münşe'āt'ında bulunmaktadır. Bu mektup O'nun güçlü mizahi karakterini gösteren en güzel bir belgedir [40]. Yine yazarın Çaniçe'den üstadı Veysî Efendi'ye yazdığı mektupta kullandığı üslubdan dostluklarının o tarihten çok daha öncelere dayandığı anlaşılmaktadır[41].

Kaf-zade Faizî Zi'l-hicce 1027 /m.1618'de Selanik kadısı olunca bir müddet sonra Nergisī'yi yanına davet eder[42]. Bu davet üzerine Nergisî Selanik'e gidip Faizî'nin yanında kadı naibi ve mülazım olarak göreve başladığını onun Faizî için istinsah ettiği Vassaf tarihin sonuna eklediği Farsça bir yazıdan öğreniyoruz[43] Nergisî'nin burada

---

[38] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n., yk.17a-19a.

[39] Şeyhî Mehmed Efendi, a.g.e, C.1, s.111.

[40] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n., yk.19a.

[41] Bkz. Mecmu'a, Süleymaniye Ktb. Esad Ef. 3468, yk.78a.

[42] Ö.F. Akün, a.g.m, s.195; Faizî'nin ta'yini için bkz. Nev'î-zade Ataî a.g.e, s.661.

[43] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n. yk.46b.

iken, Bevvab-ı Sultani (saray kapıcısı) Mehmed Ağa'nın Hamza Beg Cami'ini tamir ederek görevlileri için bir miktar para ve akar vakfetmesi münasebetiyle tanzim ettiği 21 Rebiu'l-evvel 1029/ 25 Şubat 1620 tarihli bir vakfiye bulunmaktadır[44]. Ayrıca Selanik'te iken Faizî'nin Mısır kadısı Azmî-zāde Efendi'ye [45] Şevval 1028'de Rumeli kazaskeri olan Ganî-zāde Efendi'ye, [46] O tarihlerde Şeyhü'l İslam olan Es'ad Efendi'ye,[47] 16 Muharrem 1029/ 23 kanun-ı evvel 1619'da kaptanlıktan sadrazamlığa getirilen [48] Güzelce Ali Paşa'ya[49] ve daha başka zevata yazdığı mektuplar Nergisî'nin Münşe'ātında bulunmaktadır. Bu mektuplar kronolojik sıraya göre esere kayd edildiğine göre bunlardan Nergisî'nin hayatına ait bazı olayları takip etmek mümkündür. Bu mektupların tamamı O'nun Selanik'te Kaf-zade Faizî'nin yanında bulunduğu döneme aittir.

Faizî h.1029 yılının Rebiü'l-ahir ayının başında Selanik kadılığından azl olununca Nergisî de İstanbul'a gelir. Henüz Selanik'te iken Faizî için istinsahına başladığı Vassaf Tarihi'ni İstanbul'da 1 Şevval 1029'da tamamlamıştır. Bu yazı Nergisî'nin bu döneme ait hayatını

---

44 Nergisî, Münşe'āt, Süleymaniye Ktb. (Lala İsmail) 603, yk. 22b; Ö.F. Akün, a.g.m., s.195.

45 Nergisî, Münşe'āt, Revan Ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi) 1056, yk.23b.

46 Nergisî, Münşeāt, a.g.n, yk. 29b; Nev'î-zade Ata'î, a.g.e, C.2, s.703

47 Nergisî, Münşeāt, a.g.n., yk.33a.

48 Reşad Ekrem Koçu, "Ali Paşa, Güzelce veya Çelebi" madd. İsl. Ansk. C.1, s.330.

49 Nergisî, Münşe'āt, a.g.n., yk. 33a.

aydınlatıcı bilgileri taşımaktadır. yazar'ın o yıl içerisinde yeni bir göreve atanması için İstanbul'da nevbet beklediği tahmin edilmektedir[50]

Nergisî, Safer 1030'da üçüncü defa Rumeli kazaskeri olan Taşköprülüzade Kemaleddin Efendi'ye sunduğu bir dilekçede çektiği sıkıntılardan şikayet ederek, ta'yin edilmesi için yardımlarını taleb eder[51]. Bu müracaatı kabul gören Nergisî, 1030 yılı içerisinde Bosna'nın Hersek sancağında Mostar kadılığına ta'yin edilir[52] O'nun, Mostar'da iken, 7 Cemaziyelahir 1030 /29 Nisan 1621'de Hotin Seferine çıkan Ordu-yı humayun ile beraber bulunan Taşköprülüzade ile mektuplaşmaya devam ettiğini görmekteyiz. Hatta bu sırada bir müderrise tavassut niyetiyle yazdığı mektubu Münşe'āt'inde bulunmaktadır[53]. Ordu 28 safer 1031/ 14 Ocak 1622 'de İstanbul'a döner [54]. Taşköprülüzade Kemaleddin Efendi sefer esnasında 3 Şevval 1030 /22 Agustos 1621'de vefat edince yerine Molla Ali b. Abdu'r-Rauf Efendi Rumeli kazaskeri olmuştur[55]. Sefer dönüşünde Nergisî bir kaside takdim ederek yazdığı cevabî mektubunda hem yeni makamını, hem de seferden dönüşünü

---

[50] Nergisî, Münşe'āt a.g.n., yk.45b.

[51] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n. yk. 50a-50b; Nev'î-zāde Ata'î a.g.e, C.2, s.642

[52] Nergisî, Ġazavāt-ı Mesleme, İst.1285, s.8.

[53] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n. yk.51b.

[54] Peçevî İbrahim Efendi, Peçevî Tarihi, (Haz. B.Sıtkı Baykal) C.2, Ank.1992, s.352-354.

[55] Nev'î-zāde Ata'î, a.g.e, C.2, s.685.

tabrik eder[56].

Nergisî Mostar'dan sonra Yeni-pazar sancağı kadılığına atanır. Bu ta'yinin kesin tarihi bilinmemekle beraber 1031 yılı içerisinde olduğu muhakkaktır. Buradan Faizî'ye yazdığı bir mektupta Yeni-pazar ile eskiden beri irtibatı olduğundan buranın kadılığına talip olduğunu ve kazaskerin ilgisi ile ta'yininin gerçekleştiğini bildirir. Ancak başkaların hased duygusunu depreştirecek kadar yüksek bir mansıp olmamakla beraber, bir takım fesatçıların çekememezliği yüzünden idareciler nezdinde aleyhinde oluşturulan kamu oyunun verdiği rahatsızlıktan bahseden Nergisî, Faizî'den kendisine yardımcı olmasını ister[57]. Faizî de bu yeni görevini tebrik etmek için kendisine bir mektup gönderir[58]. Sultan II. Osman'ın şehadet hadisesi (8 Receb 1031 / 19 Mayıs 1622. Nergisî'nin hayatını etkileyen önemli olayların başlangıcı olur. Bu hadiseden sonra Yahya Efendi'nin Şeyhülislam olduğu haberi gelir[59]. Buna çok sevinen Nergisî h.1031'de henüz fetva emini olan Yaverî-zade Kabilî Efendi'ye bir tebrik mektubu yazar[60]. Onun hayatını etkileyen diğer olay da Yeni-pazar'da iken Kaf-zade Faizî'ye bir mektup yazdığı sırada, onun ölüm haberini almış olmasıdır[61]. En büyük hami ve arkadaşının ölümü (Receb

---

[56] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n., yk. 56b-60a.

[57] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n. yk.61a.

[58] Mecmu'a, Üniv. Ktb. FY. 1237, yk.6b.

[59] Nergisî, Münşe'āt, İst. Üniv. ktb. TY. 1526, yk.284a.

[60] Nergisî, Münşe'āt, Revan Ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi) 1056, yk. 63b.

[61] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n., yk.62a.

1031/ Mayıs 1622) Nergisî'yi çok üzer. Münşe'āt'ının önsözünde bu olaydan duyduğu derin üzüntüyü dile getiren Yazar, Yeni-pazar'dan ayrılarak İstanbul'a gelir [62]. O bu büyük üzüntüsünü Faizî için yazdığı onar beyitten oluşan sekiz bendlik meşhur mersiyesi ile şiirleştirir[63].

Bir müddet İstanbul'da kalmak zorunda kalan Nergisî Şeyhü'l-islam Yahya Efendi'den ilgi ve himaye görür. Bu arada pek çok sıkıntılar da çeken yazar, h.1033 m.(1623/1624) te Sultan IV. Murad'a ithaf ettiği Ḳānūnu'r-Reşād adlı eserinin sebeb-i te'lif bölümünde buradaki ikameti hakkında "ḫilāl-ı melāl-ı ġurbet ve es̱nā-i belā-i mülāzemetde" diyerek İstanbul'da geçirdiği bu sıkıntılı günlerden şikayet eder[64].

Nergisî'nin h.1034 (m.1624/1625)'te Elbasan kadılığına ta'yin edildiğini görüyoruz[65]. Elbesan'da, daha önceden dosluklari olan ve üslubundan bir hayli etkilendiği hocası Veysî ile sık sık mektuplaşır. Veysî'nin bir mektubuna yazdığı cevapta dünyanın çalkantı ve keşmekeşlikleri arasında ancak onun yazılarını okumakla teselli bulduğunu ifade eder. Mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla Faizî'nin yerini Veysî almıştır. Nergisî artık onunla dertleşmektedir. Aralarındaki hitap tarzı daha çok iki

---

[62] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n., yk. 4a.

[63] Bkz. Faizî Divānı, İst. Üniv. Ktb. TY. 391, yk. 131a.

[64] Nergisî, ḳānūnu'r-Reşād, İst. Üniv. Ktb. T.Y. 6712, yk.7a.

[65] Nergisî, Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ, Nuruosmaniye Ktb. 6969, yk.124b.

akran dostun samimi duygularını yansıtmaktadır[66]. Hatta Veysî, Nergisî'ye yazdığı bir mektubunda Hacı Çavuş adında birine yardımcı olması için ricada bulunur[67]. Yine bir başka mektubunun sonuna düştüğü notta Nergisî'nin kendisinden istediği Durretü'l-tāc adlı siyer kitabını, henüz temize çekme fırsatı bulamadığından şimdilik gönderemiyeceğini, ancak en kısa zamanda arzusunun yerine getirileceğini ifade eder[68]. Nergisî'nin yazılarında Veysî'ye hep "Üstad" diye hitap ettiği görülür. Nergisî'nin yazılarını çok takdir eden Veysî Efendi, onun yazılarının bir benzerini ne görmüş, ne de işitmiş olduğunu ifade eder. Buna karşılık Nergisî de mektuplarında bütün gayretlerine rağmen üstadına layık bir mektup yazmaya muvaffak olamadığını ve kendisi ile mektuplaşmaya cesaret etmenin haddini bilmezlikten kaynaklandığını ifade eder[69]. Yine Şa'ban 1034'te Şeyhülislamlık makamına getirilen Yahya Efendiye yazdığını tahmin ettiğimiz bir mektubunda Nergisî, bu tayin haberiyle çok sevindiğini ve bir kaside kaleme aldığını dile getirir. Özellikle kaside yazmak husumundaki başarısızlığının farkında olduğunu söyleyen Nergisî, ancak bir yazı kağıda döküldükten sonra kaybolmasına gönlünün razı olmadığını, hoşuna giderse tashih etmesini, aksi halde yakarak imha etmesini rica eder[70],

---

[66] Nergisi, Münşe'āt, a.g.n. yk.67b.

[67] Nergisî, Münşe'āt, a.g.n., yk.69b.

[68] a.g.n., yk.70a.

[69] a.g.n. yk. 71a-72a.

[70] a.g.n. yk. 74a-76a.

Nergisî'nin yine Elbasan'dan Sahn medresesi müderrislerinden Sani İbrahim Çelebi'ye gönderdiği bir mektubunda İstanbul'dan uzak düşmüş olmaktan şikayet eder. İstanbul'dan ayrı düşen dünyaya sultan da olsa, oranın dilencisi kadar bir kıymet ve itibara sahip olamadığını ifade eden Nergisî, sahip olduğu bütün imkanlara rağmen oraya karşı duyduğu şiddetli arzuyu dile getirir. Mektubun sonunda da büyüklerin nezdinde kendisi için şefaatçi olmasını rica eder[71].

Nergisi Elbasan'da iken o sıralarda Tırhala kadısı olan Nev'î-zade Atâî'ye yazdığı bir mektupta, bulunduğu yerin halkının çok misafirperver olduklarını, kendisine haddinden fazla hürmet gösterdiklerini, ancak hiç bir zaman eksik olmayan bir takım sıkıntılardan söz eder. Nergisî ayrıca, Nevî-zade'den ayrılığının üçüncü senesini doldurmak üzere olduğunu da kayd eder[72].

Yine Arnavud belgradı kadısı Abdu'l-kerim Efendi'ye gönderdiği mektupta, kendisini ziyaret için yola çıkmak üzere iken, yol hazırlıkları ile ilgilenen görevlinin hummaya yakalanması yolculuktan vazgeçmlerine neden olduğunu ifade ederek mazur görülmesini rica eder. Aslında buraya geldikleri günden beri ailece hastalıktan kurtulmadıklarını, evlerinin adeta bir hastahaneye döndügünü söyleyen Nergisî, mektubu götüren zatın bazı beklentilerinin de müsamaha ile karşılanması hususunda

---

[71] Nergisî, a.g.n. yk. 76b, 77a.

[72] a.g.n. yk.77b-80b.

ricada bulunur[73]. Nergisî Abdu'l-kerim Efendi'ye gönderdiği diğer bir mektubunda ise Avlonya kadılığından ayrılan Ahmed Efendi'nin muhassıl-ı emval Yusuf paşa'nın maiyetinde görev alması için yardımcı olmasını talep etmektedir[74].

Receb 1035'te Rızayî Ali Efendi Selanik kadılığına tayin edilir. Nergisî Manastır'dan kendisine gönderdiği mektupta, bu makama atanmasından dolayı bir tebrik mektubu yazmayı çok denediğini ancak çıkan bazı pürüzler nedeniyle başaramadığını, kendisine layık bir mektubu kaleme alma fırsatını bulamadığını söyleyerek bizzat gelip ziyaret etmeğe karar verdiğini kayd eder. Aynı mektupta Nergisî Elbasan'daki görevi hususundaki memnuniyetsizliğini şöyle ifade eder: "Ḳażā ile ḥükūmetine müptelā olduğumuz diyār-ı mefḳūdu'l-menāfiᶜde resen-i iᶜtidāl üzre yigirmi üç ay mīzān bekleyüp bi-fażlihi taᶜālā sālimen ser-menzil-i ḫalāṣa vażᶜ-ı ḳadem müyesser oldı"[75]. Nergisî yirmi üç ay görev yaptıktan sonra buradan ayrılışına sevinmektedir. Fakat kendi memleketinde bulunan bir huzursuzluk yüzünden İstanbul'a gitmeyi tercih ettiği de yine yazarın bu mektupta kullandığı bir ifadeden anlaşılmaktadır. Ailece yola çıkan Nergisî'nin niyeti Selanik'e uğrayıp hem Rızayî Ali Efendi'yi ziyaret etmek, hem de bir kaç gün dinlenmektir. Ancak yol üzerinde uğradıkları Manastır'da bazı manialardan dolayı kalmak zorunda kalırlar. Nergisî burada iken kaleme aldığı bu mektubunda Manastır'da ikamet

---

[73] a.g.n yk. 81a-82b.

[74] a.g.n. yk.84b-86b.

[75] a.g.n., yk.87b.

müddetlerinin bir ayı geçtiğini ancak en kısa bir zamanda Selanik'e doğru hareket edeceklerini kayd eder[76]. Nergisî'nin Elbasan'da göreve başlama tarihi ve bu mektupta bulunan bazı ipuçları gözönüne alındığında onun h.1035'in sonlarında veya h.1036'nın başlarında İstanbul'a döndüğü anlaşılmaktadır.

Nergisî'nin hayatının bu dönemine ait hiç bir bilgiye rastlamıyoruz. Ancak onun h.1038 (m.1628-1629) da Banaluka kadısı olduğunu görüyoruz[77]. Nergisi Banaluka da görev yaparken Budin valiliği yapmış olan Murtaza Paşa hakkında tarihi kıymeti haiz El-Vaṣfu'l-Kāmil fī- Aḥvāli Vezīri'l-ᶜĀdil adlı eserini kaleme alır. Nergisî'nin burada ne kadar kaldığını bilemiyoruz. Ancak yine bir mülazemet sebebi ile İstanbul'a gelir ve uzun süre burada ikamet eder. Mülazemet süresinin uzamasından dolayı bir takım maddi sıkıntılar çeken Nergisi bir hayli borçlanır. Nergisi bu dönemde başından geçen bir olayı hikayeleştirerek Nihālistān'da kayd etmiştir: 1042 Rebiü'l-evvel (Eylül 1632) ayının başlarında tayini çıkan yazar yolculuk hazırlıklarına başlar. Parasızlık sıkıntısı had safhaya ulaşmıştır. Yolculuk hazırlıkları için para bulunmadığı gibi, ödeme vakti gelen borçları ödeme imkanı da yoktur. Alacaklı şahıs borcunu istemek için geldiği bir sırada sultan IV. Murad'ın gönderdiği bir kese altın ile hem borçlarından kurtulur, hem de yol hazırlıklarını tamamlayarak görev yerine hareket

---

[76] a.g.n. yk. 86b-89a.

[77] Nergisî, El-Vaṣfü'l-Kāmil fī-Aḥvāli Vezīri'l-ᶜĀdil, Nuruosmaniye Ktb. 4969, yk.168b.

eder[78].

Nergisî tayin edildiği yerin adını belirtmez. Ancak Ö.F. Akün bu yerin son görev yeri olan Manastır olduğunu söyler[79]. Fakat Nergisi henüz Banaluka kadısı iken Oranın sakinlerinden Hasan b. Ali adındaki şahıs için yazdığı hüccetin tarihi "ḥurrire fī-evāili ẕi'l-ḥiceti'ş-şerīfe li-seneti s̱elās̱ ve erbaᶜīn ve elf"[80] şeklinde kayd edildiği görülmektedir. Bu tarihte bir yanlışlık yoksa Nergisî nin Nihālistānda, h.1042'de atandığını belirttiği yerin tekrar Banaluka olduğu kesinlik kazanmış olur.Daha doğrusu bu hüccet onun h.1043'te Banaluka'da hala kadılık yaptığını açıkça göstermektedir.

Hemen hemen kaynakların hepsi onun son görev mahallinin Manastır olduğunda birleşmektedirler. Ancak yazarın kendi eserlerinde buna dair hiç bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu hususta Paşagiç'in Nihālistān'ın sonundaki hikayeyi kaynak göstermesi, kanaatimizce bir yanlış anlaşılmadan kaynaklanmaktadır. Çünkü yazar, o hikayede, bir yolculuk esnasında sadece bir gece dinlenmek niyetiyle Manastır'da konakladığını, ancak çok hoşlandığı bu şehirde hiç bir sebeb yokken tam üç ay orada ikamet ettiğini açıkça belirtmektedir[81]. Bu hikayede yazarın orada görevli olarak kaldığına dair hiç bir ip ucuna rastlanmamaktadır. Ancak kaynaklar tarih belirtmeksizin onun Manastır'da kadılık yaptığını ve kadılıkta rütbe-i

---

78 Nergisî, Nihālistān, Nuruosmaniye Ktb. 4969, yk.6a.

79 Ö.F. Akün, a.g.m., C.9, s.195.

80 Nergisî, Münşe'āt, Esad Ef.(Sül.Ktb.) 3359, yk. 38a.

81 Nergisî, Nihālistān, a.g.n., yk. 60b.

sitteye ulaştığını açıkça ifade etmektedirler[82]. Eski adliye teşkilatında ki uygulamaya göre, Banaluka kadılığı 9.000 akçelik karibe-i ula rütbesini karşılar. Halbuki Manastır kadılığına ancak 10.000 akçelik sitte rütbesini elde etmiş kimseler atanabilir[83].

Şu halde sitte rütbesine ulaştığını kaynaklardan öğrendiğimiz Nergisî'nin son görev yerinin Manastır olması gerekmektedir.

Ancak Nergisi'ye ait Arapça bir risalenin başında bulunan "Biñ ḳırḳ dört tārīḫinde vāḳiᶜ Revān seferinde merḥūm olan Banaluḳa'dan maᶜzül Nergisî Meḥmed Bosnevî Efendi merḥūmuñ risālesidir" [84] kaydı ve diğer belgeler, özellikle Revan seferine katılması için kendisine gönderilen davet tezkiresindeki "tekmīl-i sinīn" üzre atanmış olmasına rağmen görevinin "ḳaṣr" edildiği ifadesi göz önünde bulundurulduğunda, yazarın Banaluka'da mazul olduktan sonra h.1044 yılının başlarında Manastır'a atandığı ve oradaki görevi henüz bitmeden h.1044'ün Ramazan'ında İstanbul'a gelerek Revan seferine gidecek orduy-ı hümayuna vakanüvis olarak katıldığı anlaşılmaktadır[85].

Bütün ömrü kasaba kasaba dolaşmakla geçen ve

"Şimdi ḳadr-i Nergisī-i zār bilmezler velī

Ṣoñra añlarlar faḳīr-i bī-nevāyı ne'ydügin"

---

[82] Uşşakî-zade, a.g.e, yk. 14a; Faik Reşad, a.g.e, C.1, s.106; Şeyhî Mehmed Ef. a.g.e, C.3, s.21.

[83] bkz. İ.H.Uzunçarşılı a.g.e, s.92.

[84] Esad Ef. (sül. Ktb) 3949, yk.32b.

[85] Davet Tezkiresi için bkz. Ḫamse-i Nergisî, Nuruosmaniye Ktb. 4969, yk. 201a

diye daima layıkıyla takdir edilemediğinden şikayet eden[86] Nergisî nihayet Sultan IV. Murad'ın ilgi ve takdirini kazanarak Revan seferine gidecek Ordu-yı hümayun'a vak'a-nüvis ta'yin edilir [87]. Bazı kaynaklarda onun h.1044'ün Receb'inde bu göreve atandığı belirtilmektedir[88]. Ancak Rumeli kazaskeri Abdullah Efendi'nin kendisine rikab-ı hümayuna iştirak için en geç ramazan ayında İstanbul'da olmasını bildiren 12 Cemaziyel-evvel 1044 tarihli davet tezkiresi bu tayini aydınlatır mahiyettedir. Bu davet tezkiresinin bir suretini buraya kaydetmekte fayda mülahaza etmekteyiz.

"ᶜİzzet-me'āb fażīlet-niṣāb Nergisī-zāde Meḥmed Efendi Cenāblarına tevḳīr u taᶜẓīm ile taḥiyyāt u teslīm taḳdīm olunduḳtan ṣoñra inhā-yı muḫliṣāne ve iᶜlām-ı muḥibbāne olunan budur ki cenāb-ı şerīfleriniñ yeke-süvār-ı meydān-ı maᶜārif olduġı semᶜ-ı hümāyūna ilḳā olınmaġla ṭaraf-ı salṭanat-ı ᶜaliyyeden daᶜvet olınmışsuzdur. Öyle olınca manṣıbıñuz tekmīl-i sinīn üzre iken ḳaṣr olınup ḫalefiñüze mektūb virildi. İmdi gerekdür ki mübārek Ramażān-ı şerīfde bunda bulınasuz ki rikāb-ı hümāyūn ile maᶜan sefer-i ẓafer-reh-bere me'mūrsuz, şöyle bilesüz varaḳa vüṣūlunda bu ṭarafa teveccüh idesüz ve's-selām bi'l-ikrām ḥurrire fī 12 Cemāziye'l-evvel 1044"[89].

Bu büyük inşa ustası nihayet kendi maharet ve sanatını

---

[86] Pasagiç, a.g.e, s.298.

[87] Uşşakî-zade, a.g.e, yk. 14a; Şeyhî Mehmed Efendi, a.g,e C.1, s.21; Paşagiç, a.g.e, s.298.

[88] M. Süreyya, sicill-i ᶜOs̱mānī, C.4, s.158.

[89] H̱amse-i Nergisî, Nuruosmaniye Ktb. 4969, yk.201a.

ortaya koyabileceği ve yıllardan beri hasretini çektiği bir imkana kavuşmuştur. Bu tayinden kısa bir müddet sonra ordu h.1044 yılı Ramazan'ının birine rastlayan cuma günü (m.18-2-1635) görkemli bir törenle Üsküdar'a geçer. Burada sefer hazırlıklarını tekmil ettikten sonra Şevval'in beşinci günü (24-3-1635m.) Konya'ya doğru hareket eder.[90] Ordu henüz İzmit'e varmadan Gegbüze (Gebze) yakınlarında bir bataklık içinde atından düşen Nergisî hayatının en verimli çağında, Şevval 1044/ Mart 1635 tarihide vefat eder[91]. Seyyid Rıza'nın "1043 de fevt oldı" demesi yanlıştır[92].

Nergisî'nin mezarı hakkında kaynaklarda sıhhatli bir bilgiye ulaşmak mümkün olmuyor. Ancak kaynakların bir kısmında onun Gebzede medfun olduğu belirtilmektedir[93]. Hatta Hacı Tevfik Efendi Nergisî'nin mezarının Gebze'de Mustafa Paşa Camii'nin haziresinde olduğunu kayd eder[94]. Habib Efendi ise onun Eyyüp'de Şekerpare türbesi yanında medfun olduğunu söyler[95]. Bir mecmu'ada rastlanan bır kayda göre cenazesi 1044 zi'l-hicce ayı içerisinde Üsküdara

---

[90] Peçevî İbrahim Efendi, Peçevî Tarihi, C.II. S.405.

[91] Uşşakî-zade, a.g.e, yk. 14a; şeyhî, a.g.e, C.1. s.21; Müstakim-zade, a.g.e, s.383; Mehmed Süreyya, a.g.e, C.III. s.158; Paşagiç, a.g.e, s.298.

[92] Seyyid Rıza, Tezkire-i Rıżā, İst.1316, s.97.

[93] Şeyhî, a.g.e, C.1, s.21; Müstakim-zade, Mecelletün-nisāb, yk.421b; Uşşaki-zade a.g.e, yk.14a; Faik Reşad, a.g.e, s.106; Mehmed Süreyya, a.g.e, C.IV. s.158; M.Nail Tuman, Tuḥfe-i Nāilî, C.II. s.1491

[94] Hacı Tevfik Efendi, Mecmūᶜatu't-Terācim, İst.Üniv. Ktb. TY. 192, yk.37b.

[95] Habib Efendi, Ḫaṭ ve Ḫaṭṭātīn, s.241

getirilerek orada gömülmüştür[96]. Halbuki Bursalı Tahir, yaptığı araştırmalar neticesinde gösterilen yarlerin hiç birinde onun mezarına rastlamadığını bildirmektedir[97]

Kaynaklarda Nergisi'nin ölümü münasebetiyle söylenen tarihlerden sadece ikisini tesbit edebildik. Bunlardan biri dönemin şairlerinden olan Karaca Ahmet Efendi'nin şu tarihidir:

"Rūḥ-ı pākine duᶜālarla didüm
Nergisī'ye ola raḥmet tārīḫ (1044)"[98]

Diğeri ise Şeyhî ve Uşşakî-zade'den öğrendiğimize göre mezar taşına da yazılan fakat söyleyeni belirtilmeyen şu tarih beytidir:

"Lafẓen ve maᶜnen didüm tārīḫini
Āh biñ ḳırḳ dörde göçdi Nergisī (1044)[99].

---

[96] Nuruosmaniye, 4969, yk.201a.

[97] Bursalı M. Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri, C.II. s.254.

[98] Uşşakî-zade, a.g.e., yk. 14a-15a.

[99] Şeyhî, a.g.e, C.1, s.21; Uşşakî-zade, a.g.e, yk.15a.

2. Şahsiyeti

Hayat hikayesinde de gördüğümüz gibi Nergisî kültürlü bir aileye mensuptur. Bu nedenle döneminin eğitim sistemine göre kendini yetiştirme imkanını elde edebilmiştir.

Habib Efendi, Nergisî'nin sağlam bir eğitim aldığına işaret ederken "ᶜulūm-ı külliyede ehl-i taḥḳīḳ"[100] olduğunu söyler. Uşşakî-zade ise, onun yetişmesinde, doğuştan sahip olduğu zeka ve yeteneğin yanı sıra, kültürlü bir çevrede doğup büyümesinin, tedris halkasına dahil olup feyiz aldığı pekçok tanınmış şahsiyetlerin ve özel çabalarının büyük bir payı olduğunu nazara verir:

"Ol diyār-ı celīlü'l-iᶜtibārda ziynet-efzāy-ı mecālis-i ifāde ve taᶜlīm-i ᶜulūm u maᶜārife āmāde olan ve bāb-ı ᶜilm u esātiẕe pīşgāhlarından münfekk olmayup ẕekā-yı Ḫudā-dād ve saᶜy-i bī-şumār u ictihād ile mesned-ārāy-ı bezm-i istiᶜdād olup mānend-i nergis-i raᶜnā ḥadīḳa-i iᶜtibār-ı enāmda rū-nümā olduḳda..."[101]

Aslında Nergisî'nin eserlerine dikkatlice göz gezdirildiğinde klasik eğitim sistemine göre oldukça yüksek bir seviyeyi elde ettiği rahatlıkla görülebilir. Özellikle Arap ve Fars dillerindeki hakimiyeti ve bu milletlerin kültürel mirasları hakkındaki fevkalade birikimi dikkat çekmektedir. Osmanlı dili ve edebiyatında kullanılmayan pek çok kelime, deyim ve atasözlerin kullanılması ve eserlerinde sık sık rastlanılan Arapça-Farsça şiirler onun bu husustaki mükemmeliyetinin bir isbatıdır.

Yine eserlerine bakılarak Nergisî'nin zarif, nükteci,

---

[100] Habib, a.g.e, s.241.

[101] Uşşakî-zade, a.g.e, yk. 13b-14a.

rind-meşrep ve hoş-sohbet bir kişiliğe sahip olduğu tahmin olunabilir. Münşe'āt'ında bulunan, hezl-amiz bir üslup ile kaleme aldığı bir mektup onun bu kişiliğini ele vermektedir[102]. Nitekim, tasvirlerinde zaman zaman baş vurduğu alaycı üslup da bu karakterin dışa yansımasıdır[103].

Kendi kabiliyet ve sanatının farkında olan Nergisî, layık olduğu ilgi ve takdire mazhar olmadığını sık sık dile getirir. Hatta bir eserinde bu hususu nazara vererek zamane ve felekten şikayet eder; artık hüner ve bilgi kelimelerini dile getirmekten tevbe ederek "bī-hüner" olduğuna yemin eder. Böylece bu "sefele-nevāz" ve "dūn-perver" feleğin iltifatına nail olacağını söyleyerek, bir ta'rizde bulunur[104]

Dostlarına yazdığı mektuplarda görev mahallindeki bir takım sıkıntılardan şikayet etmesi ve Münşe'āt'ında bulunan bu mektupların üslup ve ifade tarzı, aynı zamanda onun hassas ruhlu ve kırılgan bir mizaca sahip olduğu kanaatini vermektedir.

Devamlı bir yenilik arayaşı içinde olan bu büyük münşinin daima orijinalliğini koruma gayreti içinde oluğunu görmekteyiz. Sanatına olan güvenden kaynaklanan bir hisle, Nergisî bazen özgünlük iddiasında bulunarak, meydan okumaya varan bir tavır takınır. Nitekim İksīr-i Sa'ādet adlı eserin sebeb-i te'lif bölümünde, hiç kimsenin kadehine minneti olmadığını, bu meyhanede kendi kendisinin sakisi

---

[102] Bkz. Nergisî, Münşe'āt, a.g.n., yk.19a.

[103] Bkz. Nergisî, Nihālistān, Nuruosmaniye Ktb, 4969/1, yk.29a-30a; 52b-53a.

[104] Nergisî, Ķānūnu'r-Reşād, İst.1285, s.4-5.

olduğunu söyler[105].

Bütün bunlara rağmen, yazışmalarında veya dostları, iş arkadaşları ve amirleriyle beşeri münasebetlerinde Nergisî'nin oldukça mütevazi ve hürmetkar bir tavır sergilediği görülür. O bütün ta'yinlerinin sebebini "ḳaḥṭ-ı ricāl" göstermesi veya eserlerini takdim ederken kıymetsiz şeyler olduğunu söylemesi onun tevazusundan kaynaklandığı gibi, o dönemde geçerli olan adab-ı muaşeret tarzının bir parçası olarak da düşünülebilir. Fakat hepsinden de öteye onun hemen hemen bütün yazılarında kendine güvenen insanların olgun ve mütevazi edasını bulmak mümkündür.

Nergisî'nin bilinen diger bir özelliği de iyi bir hattat oluşudur. O Kaf-zade Feyzu'llah Efendi'den ayrıca sülüs ve nesih hatlarını meşk etmiştir[106].

Nergisî'nin ta'lik, nesta'lik, ta'lik kırması, sülüs ve nesih hatlarında oldukça başarılı olduğu kaynaklarda belirtilmektedir[107]. Özellikle ta'likin "ḫurde şikeste" türündeki başarısı darb-ı mesel haline gelmiştir. Nergisî, hattının güzelliği yanı sıra, süratli yazma hususunda da büyük bir üne kavuşmuştur. Hatta bir gün ʿAvāmil adındaki Arapça nahiv kitabını Bayezid camiinden yürür olduğu halde yazmaya başlayıp Fatih Camiine varıncaya kadar bitirmesi, yine kırk günde Beyżāvī Tefsirini istinsah etmesi bütün kaynaklarda tekrarlana gelen olaylardır[108].

---

105 Nergisi, İksīr-i Saʿādet, İst.1285, s.5-6.

106 Müstakim-zade, Tuḥfe-i Ḫaṭṭāṭīn, s.383.

107 Mehdi Beyani, Aḥvāl ve Āsār-ı Ḫoş-nüvīsān, C.3. Tahran 1348, s.852.

108 a.g.e, C.3, s.852; Habib, Ḫaṭ ve Ḫaṭṭāṭān, s.241.

h.1018 yılında istinsah ettiği, hanefi fıkhının dört temel kitaplarından biri olan ve Tācu'ş-şeri^c a adlı fakihin el-viķāye olarak ünlenen Viķāyetü'r-Rivāye fī-Mesāili'l-Hidāye isimli kitabın Ayasofya kitapları arasında olduğu kaynaklarda geçmektedir[109].

Ayrıca İst. Üniv. Ktb. T 6712'de kayıtlı güzel ta'lik ile yazılmış bir Ķānūnu'r-Reşād nüshasının da Nergisī'nin hattından çıktığı eserin başında belirtilmektedir. Yine bizim incelememizde esas aldığımız Münşeāt'ın de yazarın hatt-ı desti olduğu kayıtlarda belirtilmektedir.

---

[109] Habib, a.g.e, s.241.

B. Nergisî'nin Eserleri:

1. Şiirleri:

Nergisî daha çok münşi olarak tanınmış ve bu ünvan ile şöhret bulmuştur. Onun şairlik yönü ise pek bilinmemektedir. Halbuki o, kendi döneminde ve kendisinden sonraki dönemlerde kaleme alınan bütün şu'ara tezkirelerine girmeyi layıkıyla hak etmiş bir şairdir. Hatta münşiliği ve hattatlığı yanı sıra şairliğinin de bulunduğuna dikkat çeken bazı kaynaklar onun bu vadide bir hayli başarı gösterdiğini kaydetmişlerdir.

Şeyhî Mehmed Efendi "Vādī-i şiᶜrde bī-muᶜādil-i aḳrān"[110] olduğunu söylerken, Nergisî'nin kendi akranları arasında hatırı sayılır derecede bir şairliğinin bulunduğunu nazara verir.

ᶜ yhî ile aynı kanaati paylaşan Uşşaki-zade'nin ise daha gerçekçi olduğunu görmekteyiz. Nergisî'nin "vādī-i şiᶜrde muᶜādil-i aḳrān" olduğunu ifade eden Uşşakî-zade O'nun hakkında söylenen şu beyti kaydeder:

"Ḥayāt-ı tāze verdi fenn-i ḫaṭṭ u şiᶜr u inşāya
Mesīḥāsā Muḥammed Nergisī-i muᶜcize-gūyā"[111]

Suyolcu-zade Necib Mehmed "Mālik-i meleke-i şiᶜr u ḥüsn-i beyān"[112] ifadesiyle Nergisî'nin doğuştan sahib olduğu şairlik kabiliyetine işaret ederken; Faik Reşad ise,

---

[110] Şeyhî, a.g.e, C.3, s.21.

[111] Uşşakî-zade, a.g.e, yk.15a.

[112] Suyolcu-zade Necib Mehmed, Devḥatü'l-küttāb, Fatih (Sül. Ktb.) No:4352, yk.215b.

onun şiirinin nesrinden aşağı olmadığını, hatta sadelik ve tabiilik bakımından nazmının nesrinden daha üstün olduğunu açıkça ifade eder[113].

Bosnalı şair Paşagiç Safvet Bey'in "İslam Edebiyatında Bosna-Hersekliler" adlı eserinde Nergisî hakkında önemli bilgiler verdiğini görmekteyiz. Özellikle bu büyük münşinin sanatı hakkındaki mütalaaları kayda değerdir. Paşagiç, Nergisî'nin şiirlerinin gerek şekil, gerekse fikir yönüyle teceddüt sonrası dönemin zevkine yaklaşmış olduğundan, yenilik hareketlerinden önceki devirde meydana getirilen en güzel şiirlerle dahi rekabet edebileceğini ifade eder. Nergisî'nin hem Türkçe, hem de Farsça şiirler yazdığını söyleyen Paşagiç, O'nun daha çok gazel türündeki kısa lirik şiirleri canlı hayaller ve ince duygularla dolu olduğu halde, uzun kasidelerinin son derece müphem ve anlaşılmaz olduğunu belirtir. Halbuki onun nazmında kullandığı dil nesrindekine nisbetle daha sade ve kolaydır[114].

Paşagiç, onun gazellerinin Şiraz güllerinden haber verdiğini kayd ederken onlardaki Fars edebiyatının izlerini, özellikle Hafız ve Sa'dî'nin etkisini nazara vermek ister. Ayrıca bu şiirlerde Nergisî'nin ruhunda derin izler bırakan Saraybosna menekşelerinin kokusunu hissetmemek kabil değildir diyen Paşagiç, Bosna,'nın milli aşk şarkılarının da bu şiirlerin lirizminde büyük bir payı olduğunu vurgular. Çünkü O, Bosna'nın bu edebi ürünlerinin, her şairin kalbini büyüleyebilecek bir güzellik ve kudrete malik olduğuna inanmaktadır. Şark parnasında terennüm eden

---

[113] Faik Reşad, Eslâf, C.1, İst.1311, s.108.

[114] Paşagiç Safvet Bey, a.g.e, s.338.

pek çok Bosnalı şair bunların büyüleyici etkisinden kendini kurtaramadığı gibi, hassas bir mizaca sahip olan Nergisî de bu te'sirden kurtulamamıştır[115].

Nergisi'nin gazel ve kasidelerinden bazı örnekler kayd eden Paşagiç, "āsā" redifli gazeli hakkında, bu beyitlerin her biri perestiş edilen bir güzelin dudağından çalınan buselerden daha tatlıdır demekten kendini alamaz. Hatta

"Ele al Nergisiyā cām-ı ṣafā-peymāyı

Çünki gördüñ bu dem-i ḥürrem-i behcet-zāyı"

matlalı kasidenin büyük Arap şairi Mütenebbi'nin bile gıpta edeceği bir güzellikte olduğunu söyler[116]

Yine Nergisî'nin Kaf-zade Faizî'nin vefatı münasebetiyle söylediği mersiyeye dikkat çeken paşagiç'e göre onun en güzel şiirinin Saraybosna hakkında yazdığı kasidesidir[117].

Nergisi'nin Farsça şiirlerinden de kısaca bahs eden Bosnalı yazar, onun şiirlerinin, Enverî gibi İran edebiyatının önde gelen şahsiyetlerin şiirlerinden geri kalmadığını, hatta duygulardaki incelik ve ifadelerdeki kolaylık bakımından onlardan daha ileri olduğunu vurgular; O'nun Farsça şiirleri rahatlıkla anlaşılabildiği halde, Türkçe yazıları karşısında okuyucunun zorlanmasını "kan-ter içinde kalmak" deyimiyle ifade eder[118]

Bütün bu değerlendirmeklerden sonra Paşagiç,

---

115 a.g.e, s.338.

116 Paşagiç, a.g.e, s.338.

117 a.g.e, s.338

118 a.g.e, s.358

Nergisî'nin fıtraten şair doğduğunu, ancak bütün mesaisini inşa sanatına tahsis etmekle isabetli bir tercih yapmadığını vurgular[119].

Nergisî'nin elimizde bulunan şiirlerine ve mensur eserlerinde kullandığı mazmun, hayal ve sanatlara bakıldığında Paşagiç'e hak vermemek mümkün değildir. O'nun elimizde bulunan bir kaç gazelindeki dil, ifade tarzı, derin manalar, ince hayaller ve orijinal fikirleri; özellikle nesrinde büyük bir başarı ile kullandığı mecaz, istiare, telmih ve teşbihlerde ki güzellik ve yeniliği görünce insan aslında onun bir şair olması gerektiğini düşünmekten kendini alamıyor.

Paşagiç bir çok hususta haklı olmakla beraber, Nergisî'nin şiirleri hakkındaki bazı görüşlerine katılmak mümkün değildir. Şiir hususunda onu Arap ve İran edebiyatının en önde gelen şairleriyle mukayese etmesi, hatta onlardan daha üstün görmesi, hemşehrilik duygusundan kaynaklanan bir mübalağa olduğunu düşünmekteyiz.

Ayrıca örnek olarak sunduğu bu şiirleri ciddi bir tenkid süzgecinden geçirmediği anlaşılmaktadır. Zira Nergisî'nin diye yazdığı

"Söz kim zebānıma gele gūyā zebānedir
Ben ʿāşıḳam sözüm de benim ʿāşıḳānedir

Ḳorḳarın cennetde de ʿuşşāḳ rāḥat bulmaya
Öğrenürse şīve-i ḫubān-ı İstanbul'ı ḥūr[120]

beyitleri Şeyhülislam Yahya Efendi'ye aittir. Daha bunun gibi ona ait olduğu kesin olmayan başka şiirlerni de değerlendirmelere esas alındığı düşünülürse, Paşagiç'in

---

[119] a.g.e, s.338.

[120] Paşagiç, a.g.e, s.377.

ileri sürdüğü düşüncelerin pek de güven verici olmadığı anlaşılabilir.

Özellikle Farsça şiirleri hakkında söyledikleri tamamen bilimsellikten uzak indi görüşlerden ibarettir. Çünkü Nergisî'nin eserlerinde rastladığmız bir çok Farsça mısra, beyit, dörtlük ve kıtalardan oluşan bu manzumelerden hiç birinin ona ait olduğu kesin değildir. Bu hususta güvenilir delillere de sahip değiliz. Fakat bu Farsça şiirlerin imaj, fikirlerdeki yenilik ve dilindeki sadelik inkar edilemez. Şayet bu manzumeler Nergisî'nin karihasının mahsulü iseler Paşagiç'e bir derece hak verilebilir.

Aslında Nergisî'nin şairliğini manzumelerinden ziyade nesrinde gösterdiğini söylemek daha doğrudur. Özellikle Nihālistān'daki bazı parçalar hayal, duygu ve düşünce bakımından orijinal oldukları kadar zengindirler. Yazarın başarı ile kullandığı şiir dili de göz önüne alınırsa bu parçalar için "mensur şiir" tabirini kullanmak daha isabetli olur.

Nergisî'den bahs eden bazı kaynaklar onun şiirlerini ihtiva eden bir divanın veya en azından bir mecmu'anın var olduğunu bildirmektedirler. Bunlardan Habib, Hacı Tevfik Efendi ve Müstakim-zade gibi yazarlar onun bir divanının olduğunu belirtiyorlarsa da yaptığımız araştırmalar neticesinde hiç bir nüshasına rastlayamadık[121].

Ayrıca bazı tezkire yazarları onun "mecmū^ca-i

---

[121] bkz. Habib, a.g.e, s.241; Hacı Tevfik Efendi, Mecmū'atu't-Terācim, İst. Üniv. Ktb. Ty. 192, yk. 37b. Müstakim-zade Mecelletü'n-Nisāb, Halet Ef (Sül. Ktb.) 628, yk.421b; Müstakim-zade, Tuḥfe-i Ḫaṭṭāṭīn, İst. 1928, s.384.

eşᶜār"ından bahsettiklerine göre[122] en azında bütün şiirlerini bir araya getiren bir mecmuanın veya bir mecmu'a oluşturabilecek kadar şiirlerinin var olduğuna kanaat getirilebilir. Özellikle Nergisî'nin yakın arkadaşlarından Kaf-zade Faizî'nin bu konudaki şahadeti bu kanaatimizi pekiştiren yeterli bir delildir. Ancak onun şairliği hakkında daha isabetli bir hüküm verebilmek için esas alınması gereken divanı henüz ele geçmediğine göre, çeşitli eserlerde dağınık bir halde bulunan şiirlerinden hareketle bir sonuca varmak gerekecektir. Ayrıca eserlerinde dağınık halde bulunan kaside, kıt'a, mesnevî, rübaî ve beyitlerden hangilerinin ona ait olduğu bilinmediği için kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Buna rağmen muhtelif nüshalarda kendisine ait olduğunu belirten "li-münşiihi" kaydına rastlanılanlara bakılarak onun şiiri hakkında takribi bir sonuca ulaşılabilir. Kaldı ki bazen müstensihlerde görülen bir takım keyfi tasarruflardan dolayı bu tür kayıtların yeterli bir delil kabul edilmeleri de doğru değildir.

İleride Nergisî'nin şiiri ve şairliği hakkında ayrıca bir çalışma yapmayı düşündüğümüzden, burada sadece kesin tesbit edebildiğimiz bir kaç manzumeden kısaca bahsetmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz:

Nergisî'nin büyük manzumelerinden biri Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ adlı eserinin önsözünde bulunmaktadır. Altmışüç beyitten oluşan bu kasideyi hayatının bir çok dönemlerinde himayesine nail olduğu Şeyhü_lislam Yahya Efendi için yazmıştır. Nergisî bu kaside ile hamîsinin Şeyhül_islamlık

---

[122] Kaf-zade Faizî, Zübdetü'l-Eşᶜār, Ali Emiri Ef. (Millet Ktb.) 1325, s.223; Asım Mehmed, Zeylu Zeyli Zübdetü'l-Eşᶜār, Ali Emiri Ef. (Millet Ktb.) 1396, s.44.

makamına nasb edilişini tebrik eder ve bundan duyduğu sevinç ve mutluluğu dile getirir. Yahya Efendi'nin ilim ve fazilet gibi pek çok özelliklerini sayarak onu mübalağalı ifadelerle över.

"Ele al Nergisiya cām-ı ṣafā-peymāyı
Çünkü gördüñ bu dem-i ḥürrem-i behcet-zāyı
Ḳıl yine naᶜra-i el-ᶜayş ile dehri memlū
Eṣ-ṣabūḥ ile pür it sāmiᶜa-i dünyāyı"[123]

Beyitleriyle başlayan bu kasidede Farsça terkiplerin bolca kullanıldığı, nisbeten ağdalı bir dilin hakim olduğunu görüyoruz. Ancak kasidede anlaşılmayacak kadar muğlak ve müşkil beyitler bulunmamaktadır. Manzumede güçlü bir lirizm ve şiiriyet görülmemekle beraber, nisbi bir akıcılığın kendini gösterdiği söylenebilir.

Şeyhülislam Yahya gibi bir şaire takdim edilen bir kasidenin sanattan yoksun olduğu düşünülemez. Ancak o dönemin zirvelerinden sayılan Nef'i'nin kasideleriyle mukayese edilince çok cılız kaldığı görülür.

Fe'ilātün, Fe'ilātün, Fe'ilātün Fe'ilün kalıbıyla yazılan kasidede vezin hatasına pek rastlanmaz. Zihaf ve imaleleri yok denecek kadar azaltmış olan Nergisî'nin aruz veznini başarı ile kullanmış olduğu söylenebilir. Kanaatimizce şair aruzu kullanmadaki bu başarısını, şiirinde çokça bulunan Arap-Fars kökenli kelime ve terkiplere borçludur.

Nergisî, Yahya Efendi'nin şeyhülislam olması

---

[123] Nergisî, Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ,Hamidiye (Sül. Ktb.) 1078/1, yk.4b

münasebetiyle kaleme aldığı bu kasidesinin nesib bölümünde bu tayinden dolayı duyulan sevinç ve çoşkuyu tasvir eder. Kasidede tagazzül ve fahriye bölümleri bulunmamaktadır.

Şair, bu sevindirici haber karşısında safa bahşeden kadehi ele alarak eğlenmeye başla, diyerek kendisine hitap eder. "El-ayş" ve "es-sabuh" naralarıyla dünyayı velveleye ver. İstiğna ile külahını yana eğerek, işret peykesine geç, Cemşid gibi kurul. Biribirilerini içmeye yüreklendiren dostların haykırışları afakı tutsun ki Sultanalara layık bir debdebenin nice olduğunu Cem de görsün. Gönül, gece gündüz demeyip içmeye devam etse ne olur! Zira gam yıpratıcı bade oldukça boldur.

Bu şarap sarhoşluk vererek baş ağrılarına sebeb olan ve meclislerde insanı rüsva eden türden değildir. Şairin bahs ettiği şarap, bir katresi bütün dünyayı ihya eden çoşku şarabıdır. Lezzeti, firdevs şarabını, kokusu ise Hz. İsa'nın nefesini andırır. Doğrusu bu şarabın mübah olmadığını, ancak divaneler iddia edebilir. Şair bu mutlu güne kavuştuğundan dolayı Allah'a hamd etmeye başlar. Aslında her tarafta o mutluluğun çoşkusunu görmek mümkündür. Alem yüz şevk ile raksa kalkmış, çünkü kaza ruh bahşeden nağmesini icra etmektedir. Eşya bin can ile hamd etmektedir, zira felek bütün dünyaya bir ziyafet çekmiştir.

Bundan böyle kim feleğe hercai derse bilmiş olsun ki cigerini parçalarım diyor şair. Ona nasıl hercai densin Halbuki o sanat erbabının muradını gönüllerince vermiştir. Çünkü,

"Virdi bir revnaḳ-ı nev ḫānḳah-i dünyāya
Şeyḫü'l-islām idüp ol fāżıl-ı bī-hemtāyı"

Nergisî bu girizgahtan sonra memduhunu, adeta Farsça bir kasideden iktibas edilmiş olan şu beyitlerle sevinç şarabının verdiği sarhoşlukla çoşkulu bir şekilde medh eder:

Şeref-i necm-i hüdā neyyir-i evc-i taḳvā
Vāżıᶜu'l-aṣl-ı ᶜaṭā bāᶜiṡ-i cān-baḫşāyī

Mū-şikāf-ı dil-i tedḳīḳ kerem-kār-ı şefīḳ
Sīret-i lehçe-i taḥḳīḳ eṡer-i dānāyī

Ḳuvvet-i bāzū-yı dīn bāṣıra-i ᶜayn-ı yaḳīn
Revnaḳ-ı rūy-ı zemīn māye-i dīn-pirāyī

Maᶜnī-i lafẓa-i cān ṣūret-i şaḫṣ-ı insān
Nükte-i naẓm-ı cihān nüsḫa-i rūşen-rāyī"

ve şair şöyle devam eder: Mollalık ona verasetle intikal etmiştir. Babası Zekeriyya Peygamberin adaşı olduğu gibi, kendisi de Yahya nebinin ilmiyle izzet kazanmıştır. Allah onda fetva ile takvayı cem etmiştir. Bu nedenle ona "mecmaᶜu'l-baḥreyn" dense yeridir.

Şair, ondan uzak kalmış olmaktan dert yanar. O firak günlerini andıkça kanlı yaşlar dökmektedir. Aslında onu övecek bir yeteneğe sahip olmadığını, hele bu kırık-dökük ifadelerle onun medh edilemiyeceğini iyi bilmektedir. Yine de onu övmekten kendini alamamaktadır.

Şair, Yahya Efendi'nin ilimdeki derin vukufiyetini, yüksek ahlak ve karakterini nazara verdikten sonra, şiir ve inşa san'atının iki elma gibi elinde oyuncak haline

geldiğini dile getirerek onu medh eder. Aslında bütün alem onu övmektedir. Şairin onu övmesi zait olup sözü uzatmakla baş ağrıtmaktan başka bir şey değildir.

Nergisî nihayet,

"Gel du^c^ā eyle yeter bī-edebāne taṣdi^c^
S̱ıḳleti ḳo nice bir yāve vü herze-ḫāyī"

beytiyle duaya başlayıp "sāḳī-i ḳudret"in bu mecliste kadehi lutf ile döndürmesini, "simāṭ-ı kerem"inin daima serili olmasını, erbab-ı hünerin bu kapıyı kendilerine dergah edinmelerini, hep o makamda kalarak kaleminin reşahatıyla dünyanın ihya olmasını temenni ederek kasideyi bitirir.

Nergisî'nin elimizde bulunan bir diğer büyük manzumesi de Sultan IV. Murad'ı ve Şeyhülislam Ahi-zade Hüseyin Efendi'yi övmek için yazdığı kıt'adır. Onsekiz beyitten oluşan manzume Şeyhülislama takdim ettiği İksīr-i Sa^c^ādet adlı eserin mukaddime kısmında bulunmaktadır[124]. Ancak kıt'a-i kebire sayabileceğimiz bu manzumede şairin mahlasını kullandığını görmekteyiz.

Sadece övgü maksadıyla kaleme alınan bu manzumede Nergisi oldukça anlaşılır ve açık bir dil kullanmıştır. Kulağı tırmalayan ve telaffuzu dile ağır gelen harf ve kelimeleri yan yana kullanmamaya (tenafür-i huruf ve tenafür-i kelimat) dikkat eden şairin nisbi bir akıcılık elde ettiği görülür. Terkip ve ibarelerin kuruluşunda Acemāne bir ifade tarzı kuvvetle kendini gösterir. Ancak

---

[124] Nergisî, Ḫamse-i Nergisî, İksīr-i Sa^c^ādet, 1285, İst.s.3.

manzumede, şiiriyet kazandırarak kelemi kanatlandıran unsurları bulmak mümkün değildir.Şairin başarısı kelime ve ifade oyunlarına dayanan küçük buluşlardan öteye geçmemektedir. Bütün bunlara rağmen sadece medih için kaleme alınan manzumeyi eski şiirimizin orta zevkte bir numunesi saymak mümkündür.

Mefā'ilün, Fe'ilātün, Mefā'ilün, Fe'ilün kalıbıyla yazılan manzume aruzun kullanılışı bakımından başarılıdır. Aruz hatalarına rastlanmaz. İmale ve zihaflar yok denecek kadar azdır.

Eski dönemin olumsuz yönlerini saymakla başlayan kıt'anın matla beyti şöyledir:

"Niçe zamān idi sermā-yı ġam idüp te'ṡīr
Füsürde idi devāt u şikeste kilk-i nizār"

Nice zamandır ki "sermā-yı ġam" ın etkisiyle divit donmuş, zavallı kalem de kırılmıştı. Yeni hiç bir ümit goncası açmazdı. Kalem bülbülünde ses sada yoktu. Ta şahane adalet güneşi cihanı bahara dönderinceye kadar.

Sultan Murat Han gibi bir hünkar ne gelmiş; nede onun benzerini kimse görmüştür. O sanatkar, alimleri koruyan, edip, cesur, hattat ve şiirler nazm eden bir sultandır. O saadet çarhını döndüren, heybet ve azametin merkezi, muhtaçların sığınağı, çaresizlerin dert ortağıdır. Onun zamanında ilimler rağbet görmüştür. Devlet ve din işlerinin düzene girmesini dileyerek, en büyük ikramını izhar edip fetva makamına o güzide alimi tayin etmiştir. O'nun yüzünde rabbani feyizlerin parıltısı okunur. Kalbi Allahın

sırlarının menbaıdır. "Peyk-i ümīd" bu haberi verince, bu müjdenin nesimiyle her taraf bahara döndü. Buz bağlamış divit hemen açıldı ve söz bülbülleri güzel manalar terennüm etmeye başladı. Bütün halk varını yoğunu habercinin ayağına saçmaya başladı. Bunun üzerine şair de külahını havaya atarak şevk ile söz cevherini saçmaya başlar. Zaten zavallı şairin şu dünyada kırık dökük maarif cevherlerinden başka nesi var ki!

Manzume şu beyitlerle bitmektedir:

"Atup külāhımı eflāke şevḳile itdüm
Cevāhir-i süḫan-ı dil-peẕīri ben de nis̱ār

Şikeste beste biraz cevāhir-i maᶜārifdir
Cihānda mā-melek-i Nergisī-i bī-miḳdār"

Nergisî'nin elimizde bulunan büyük manzumelerden biri de en yakın arkadaşı Kaf-zade Faizî'nin vefatı münasebetiyle söylediği meşhur mersiyesidir. Her biri on beyitten oluşan sekiz bentlik bu şiir terkib-i bend tarzanda yazılmıştır. Kaynaklar bu şiirden bahsetmelerine rağmen şiirin kendisi elde mevcud değildi. Hatta Paşagiç'in verdiği ilk üç beyti ile son bendin ilk dört beytinden başka bir numunesi bilinmemekte idi[125]. Yine, Paşagiç'in bir dipnotunda Divān-ı Fāizî'nin bir nüshasının sonunda kayıtlı olduğuna dair verdiği bilgilerden[126] hareketle bu mersiyeyi aramaya başladık. Mersiyeyi Faizî'nin divanında bulabileceğimizi düşündük ve onun, kütüphanedeki bütün

[125] Paşagiç, a.g.e, s.357.

[126] a.g.e, s.357, s.18.

nüshalarını taramaya başladık. Nihayet bir nüshasının sonunda bulabildik[127]. Şimdilik elimizde başka bir nüshası bulunmayan bu mersiyenin altıncı ve yedinci bentlerinden birer beyit bulunmamaktadır. Rika kırmasıyla yazılan şiir kitabın son iki varakında kaydedildiğinden dolayı okuyucuların parmak izleriyle veya daha başka sebeblerle bazı yerleri silinmiş olup okunamamaktadır. Zamanla başka nüshalarda eksiksiz olarak tamamının bulunabileceğini ümit etmekteyiz.

Burada tamamını verme imkanına sahip olmadığımız bu uzun ve güzel mersiyeyi ayrıca incelemeye tabi tutarak neşretmeyi düşünmekteyiz. Burada bir kaç beytini vererek kısaca tanıtmayla iktifa edeceğiz.

Fe'ilātün, Fe'ilātün, Fe'ilātün, Fe'ilün vezniyle yazılan mersiyede lirizm ve çoşku had safhaya ulaşmıştır. Nergisi bu şirinde oldukça tabii ve sade, akıcı ve ritmik bir söyleyişi yakalamıştır. Bunun yanı sıra şiiriyetin hudutlarını yokladığı hissedilmektedir. Doğrusu bir hoca, hami ve arkadaş için ancak böyle ağlanır. Bütün kainat ve alemdeki bütün unsurlar şairin ağlamasına iştirak etmektedir. Örnek olarak bu mersiyenin ilk ve son bendlerini burada kaydetmemiz faydalı olacaktır:

"Dönmesün Çarḫ-ı felek ḫāk ile yeksān olsun
Ṭoğmasun mihr-i cihān ol daḫi pinhān olsun

[127] Bkz. Faizî, Dîvān-ı Fā'izî, İst. Üniv. Ktb. Ty. 391, yk. 131a-132b.

Dilerin yerlere geçsün bu köhen kāḫ-ı felek
Ḫāne-i ḫāṭır-ı yārān gibi virān olsun

Esmesün bād-ı ṣabā tāb-ı temūz-ı ġam ile
Çemenistān-ı cihān külḫan-ı sūzān olsun

İttiḥād eylemesün biribiriyle bergi
Sünbülāsā gül-i raʿnā da perīşān olsun

Gülşen-i ʿālemi şimden girü neyler ādem
Biz çekildük gerek ol ravża-i rıḍvān olsun

Tevbeler ʿayş u deme ṣabr idelüm nīş-i ġama
Ṭarab-ābād cihān kulbe-i aḥzān olsun

Ḳıydı bir ẕāt-ı kerem-pīşeye cellād-ı felek
Nice bu ḥasrete ṣabr itmege imkān olsun

Girmesün gūşımuza zemzeme-i şevḳ u sürūr
Dehr pür-velvele-i nevḥa-i efġān olsun

Kimdür ol kim yaḳasın derdile ṣad-çāk itmez
Kimdür ol kim yerini şimdi teh-i ḫāk itmez[128].

Bir ḥocanın veya can ciğer dostun ölümünden duyulan hüzün ve teessür ancak bu şekilde ifade edilebilirdi. Bundan böyle, hüzün halini tasvir etmek isteyenden başka kalemi kim eline alır. Hem de nasıl bir hüzün ... bu

[128] Faizî, Dīvān-ı Fāʾizī, yk.131a.

musibetin can yakan ateşinin en küçük yalazı irem bağını temelinden yakar. Artık sevinç ve eğlenmekten sakın, "ḥükm-i devrān" ayş u işreti haram etti. Yetişin! "şaḥne-i ġam" ünsiyet meclisimizi bastı. Artık temiz şarabı toprağa dök, Cem'in kadehini yere çal. Hayat yine elem ve hasretle geçsin, Devranın eli kerem sofrasını toplayıp dürdü. Velinimetimizin dergahının yüce taşını hatırladıkça taşlarla dövünsek yeridir. Kaf-zade çelebi gibi birine hiç reva mıdır, dehrin ankası iken yokluk mağarasını mekan tutsun.

Ey felek! öyle yüce himmetliyi yere yıkman mertliğe sığar mı? demek ki sende mürüvvet yokmuş. İlim ve irfan erbabına karşı kalbinde sevgi yokmuş. Neyledin, sonunda o sultanın divanı dağıldı mı? Dostları onun kıymetini bilemedik diye dövündüler mi? Nihayet, O yüce dergaha örümcekler ağ gerdi ve o ulu saray baykuşlara yurt oldu.

Şair, Kaf-zade Faizi'nin ölümünden dolayı ettiği feryad ve ahlar ile dehri sarstığını ve şu gök kubbenin dayanamayıp yıkılacağını ve bütün semavi cirimlerin birbirine geçeceğini sanır. Fakat beklediği gibi olmuyor. Çünkü onun ah u feryadı gök kubbeye sütun olmuştur:

"Ne güne ḳatlanur āyā yire geçmez gerdūn
Ġālibā oldı aña āh-ı seḥergāh sütūn[129].

Bütün bu ağlayış ve inleyiş, isyan ve şikayetlerden sonra şair çareyi maneviyata ve müteala sığınmakta bulur.

Doğrusu arş-ı a'la var iken bu kara toprakta beklemesi reva değildir. Burada muradını alamadı, bari Cenab-ı hak orada bütün muratlarını versin ve yerini cennet eylesin

---

[129] a.g.e, yk. 132a.

diyerek şair duaya başlar. Halk arasında yaygın olan geleneksel tarz ile duayı bitirir.

Nergisi bu mersiyesinin sade ve itinasız olduğunu söyleyerek özür dileme ihtiyacını duyar. Mazeretini ise son bentte şöyle ifade eder:

"Baña ᶜayb eylemesün nükte-tırāzān-ı fehīm
Sāde düşdiğine bu naẓm-ı perīşān-ı saḳīm

Fikr-i mażmūn-ı pesendīdeye ṭāḳat mı ḳodı
Ser-i pür-miḥnetüme nāzil olan renc-i le'īm

Tīġ-ı hicrānı virüp tefriḳa endām-ı dile
İtdi manẓūme-i merṣiye gibi ṭabᶜı du nīm

Raᶜşenāk oldı ġubār-ı ġam ile dest-i edā
Nice mümkin ki olam gevher-i güftārı naẓīm

Böyle hengām-ı muṣībetde dinen eşᶜāra
Daḫl iden bū'l-hevesüñ ᶜaḳlını itmem teslīm

Ḳande ben ḳande ḫayāl-ı süḫan-ı pür-maᶜnā
Serde sāmān-ı tefekkür mi ḳodı dehr-i le'īm

Bu muṣībet ki benüm başuma geldi şimdi
ᶜAḳl u hūşum dil ü cānum gibi itmez mi ᶜadīm

Hey meded hey ne ᶜaceb miḥnete duş itdi felek
Devletinde nice ᶜizzetler iderken taṣmīm

Çāre yoḳ bu ġama gel bārī duʿā eyliyelüm
Aña cennet bize ṭāḳat vire ol rabb-i raḥīm

Yā ilāhī sen anı ġarḳa-i ġufrān eyle
Bize de yār ġamuñ çekmegi āsān eyle"[130].

Bu bendin başında şairin sade ve tabii bir üslub ile yazmasından dolayı özür dilemesi ve mazeret beyan etmesi, o dönem insanının şiirde aradığı ve olmasını beklediği dilin nasıl olacağı hususunda önemli ipuçları vermektedir. Günümüz anlayışına göre şiirde aranan sadelik ve anlaşılır olma, o zamanın şiir zevkine göre bir eksiklik ve özür dilemek için yeterli bir sebebtir.

Şairimizin bir diğer manzumesi de Saraybosna hakkında söylediği kasidesidir. Yirmidört beyitten oluşan bu kasidenin hiç bir nüshasını tesbit edemedik. Paşagiç onbir beytini iktibas ettiği bu kasidenin Bosna'da çıkan vatan gazetesinin 626 sayılı nüshasında tashihi gayr-i mümkin bir çok mürettip hatasıyla beraber neşredildiğini ifade eder[131]

Paşagiç bu kasidenin Bosnalı vezir ve şair Derviş Paşa'nın Mostar hakkındaki bir kasidesine nazire olduğunu ve modelinden geri kalmayan bir güzellik ve mükemmellikte olduğunu ifade eder. Derviş Paşa'nın kasidesi şu beyitlerle başlamaktadır:

---

130 a.g.e, yk.132b.

131 Paşagiç, a.g.e, s.358, s.18.

"Beyān-ı vaṣfa gelmez ḥüsn-i bī-hemtāsı Mostar'ıñ
ᶜAceb mi olsan ey dil ᶜāşıḳ-ı şeydāsı Mostar'ıñ

Hele olmaz bu dünyāda meğer firdevs-i aᶜlāda
Hevā-yı dil-keş u āb-ı ḥayāt-efzāsı Mostar'ıñ"[132].

Nergisî kasidesini Mef'ūlü, Mefā'ilü, Mefā'ilü, Fe'ūlün vezniyle yazmıştır. Oldukça sade ve anlaşılır bir dil ile yazdığı kasidesinde şair Saray'ın ayrılığından duyduğu hüzni dile getirerek başlar. Orada yaşayanların uzun ömürlü olmasını, her tarafından ab-ı hayatın akmasına bağlar. Gerçi kışları, genç ve ihtiyarları eve mahkum eder, ama bahar geldiğinde her tarafı cennet bahçesine döner. Gençler eğlenmeye, güzeller her tarafta dolaşmaya başlar. Şiirin sonlarına doğru "Saray halkının ekserisi makul, anlayışlı ve gönül erbabıdır, ama bir kaç beyinsizi de bulunur" diyerek onlardan şikayet eder. Öte yanda Saray'ın alimlerinin yanıda Keşşāf'ın yazarı ağzını açmaya cesaret edemez demekle oranın önemli bir ilim ve irfan merkezi olduğunu nazara verir. Bu kasideden bir kaç beyit buraya kaydetmemizin faydalı olacağı ümidindeyiz:

"Kār itdi derūna ġam-ı hicrānı Sarāy'ıñ
Dāġ itdi bize firḳat-i yārānı Sarāy'ıñ

Anda görinür çok yaşamak ādeme zīrā
Biñ yirde aḳar çeşme-i ḥayvānı Sarāy'ıñ

---

[132] a.g.e, s.358, s.18.

Ḫalvetlere ḳor şeyḫ-ṣıfat pīr u cevānı
Bāridlik ider gerçi zemistānı Sarāy'ıñ

Geldikde velī mevsim-i nevrūz-ı bahārı
Firdevse döner ṣaḥn-ı gülistānı Sarāy'ıñ

Eflāka çıḳar ġulġule-i bāde-perestān
Dünyāyı tutar naʿra-i mestānı Sarāy'ıñ[133]

Bir kaynakta Nergisi'nin bir şitaiyesi olduğu söyleniyorsa da bu şiirine rastlıyamadık[134]. Ancak şitaiye diye adlandırılan bu şiir daha önce bahsettiğimiz şeyhülislam Ahî-zade Hüseyin Efendi işin yazdığı,

"Niçe zamān idi sermā-yı ġam idüp te's̱īr
Füsürde idi devāt ü şikeste kilk-i nizār"[135]

matlaıyla başlayan kıta olabilir. Şiirin matla'ının araştırmacıyı böyle bir yanılgıya düşürdüğünü zannemekteyiz.

Bu büyük manzumelerin dışında Nergisî'nin eserlerinde dağınık halde bulunan pek çok kıta, rubaî, mesnevi, beyit ve mısralarının da var olduğu bilinmektedir. Eserlerinde sıkça kullandığı bu manzumelerin ona ait olup olmadığı konusunda kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak bazı

---

133 Paşagiç, a.g.e, s.358, s.18.

134 Ö. Faruk Akün, a.g.e, s.196.

135 Nergisî, Ḫamse-i Nergisī, iksīr-i saʿādet, 1285, İst. s.3.

elyazma nüshalardaki "li-münşiihi" kaydına istinaden ona ait olduuğunu kabul ettiğimiz Arapça, Farsça ve Türkçe manzumelerin bir hayli yekün tuttuğunu görmekteyiz. Bu eserlerden çıkardığımız ve çeşitli tezkire ve edebiyat tarihlerinde bulduğumuz şiirlerine bakılırsa hikemî tarzın en güzel numuneleri olduğu görülür.

Özellikle Arapça ve Farsça beyit ve dörtlüklerde ince nükteler ve yüksek hikmetlerle yoğrulmuş fikirlerin kendilerini daha çok bariz bir şeklide hissettirdikleri görülür. Daha çok felekten ve dehrin hadisatından şikayet, zamane insanların kadir bilmezliğinden yakınma, ayrılıktan ve dünyanın fena ve kararsızlığından dert yanmanın en orijinal ifadelerini bu şiirlerde bulmak mümkündür.

Burada bütün şiirlerinden bahsetmek imkanına sahip değiliz. Sadece elimizde mevcut bir kaç beyit ve gazelinin kayd edilmesi onun küçük manzumeleri hakkında bir kanaat verebilir:

"Yazmadım hiç bir fesāne-i ḫām
Ki ola baḥs̱-ı ṣıḥḥatında kelām
Budur ümmīd-i çāker-i efkār
Ola ḫāṭır-pesend-i ehl-i hüner"[136]

Şehr-i ḫoş-āb u havā yaᶜnī Manastır ki anuñ
Reşk ider ṭarḥ-ı dil-ārāsına gülzār-ı naᶜīm

[136] Nergisî, Nihālistān, Hamidiye (Sül.Ktb.) 1078. yk.96a.

Biñ yaşarsa nola bir gün iden ārām anda
Bādı enfās-ı mesihā, ṣuyı ᶜayn-ı tesnīm[137].

Civān eyler felek ṭıflı, civānı pīr-i zāl eyler
ᶜAceb sırdır hilāli bedr eyler, bedri hilāl eyler

Bedre degül nigāhı cihānüñ hilāledür
Noḳṣānadür naẓarları ṣanma kemāledür

Yaḫ-pāre ile eyledi teskīn-i ḥarāret
Germiyetle ḥançer-i dildāre düşenler

Ararken defter-i gülde maḥall-i ᶜārıż-ı yārı
Ṣabā birbirine ḳatdı seḥer evrāḳ-ı gülzārı[138]

Süm-i semendine yüz sürmegile şevḳinden
Ḥażīż evce idüp ᶜarż-ı ibtihāc u sürūr

Semāda ṭaᶜne ider sünbüle ayile pervīne
Zemīnde sünbüle-i kişt ü ḫūşe-i engūr[139]

Ben elemde meclis-i aġyārda cānān ise
Dil giriftār-ı belā zindāne düşdi cān ise

---

[137] a.g.e, yk.131b.

[138] Bu dört beyit daha çok tezkirelerden çıkarılmıştır. Bkz. Kaf-zade Faizî, Zübdetü'l-eşᶜār, Ali Emiri Ef. (millet Ktb.) 1325, s.223. Uşşaki-zade, Zeylu Zeyli'ş-şaḳāyıḳ, Hafid Ef (Sül. Ktb.) 242, yk. 14a-15a.

[139] Nergisî, Münşeāt, Revan ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi) 1056, yk 52a.

Hīç ḳaṭār-ı şevḳ geçmez şāh-rāh-ı sīneden
Durmaz işler kārbān-ı miḥnet u aḥzān ise[140]

Hem-nişīni her kimüñ bir māh-ı mihr-endām olur
Gicesi ḳadr olur anuñ gündüzi bayram olur

Her bī-nevā ki yār-ı perī-rūya duş olur
Āḫir benüm gibi o da bī-ʿaḳl u hūş olur[141]

Yanardı nār-ı ġamla cism-i ṣad-pārem kebābāsā
Eğer saḳā-yı dīde dökmeyeydi eşki ābāsā

Çekilmez şehd-i laʿlüñden süveydā-yı dil-i ʿāşıḳ
Ne deñlü menʿ olunsa cān atar yine ẕübābāsā

Ṭoḳunduḳça ḫayāl-i ebrüvānın rişte-i cāna
Fiġān eyler dil-i şūrīde derdinden rebābāsa

Ne maʿnālar ne sözler mündericdir ṣafḥa-i dilde
Eğerçi ṣūret-i ẓāhirde ḫamūşem kitābāsā

Gezer elden ele sāġar gibi ey Nergisī şiʿriñ
Neşāṭ-efzā olur yārāna mażmūnuñ şarābāsā[142]

---

[140] Nergisî, Nihālistān, a.g.n . yk. 101a.

[141] Mehmet Nail Tuman, Tuḥfe-i Nāʾilī, Milli Ktb. Yz. B. 611, C.2, s.1491.

[142] Şeyhî Mehmed Ef. Vaḳāyıʿu'l-Fużalā, C.1,1989. İst. s.22.

Ey felek ey bī-taraḥḥum cevr u ʿudvān tā be-key
Hīç dükenmez mi ġamuñ bu derd u aḥzān tā be-key

Hīç nesīm-i vaṣl-ı ṣubḥ esmez mi gülzār-ı dile
İmtidād-ı şām-ı bī-encām-ı hicrān tā be-key

Seyle virdi ḥāṣıl-ı ʿömrüm niçe bir cūş ider
Nīl-i eşküñ bir ḳarārı yoḳ mı tuġyān tā be-key

Nice bir geh naẓm u geh neṡr ile keşf-i sūz-ı dil
Bu ʿalevler şuʿleler ey dāġ-ı pinhān tā be-key

Çāk-ı sīnem olmada dāġ-ı derūna muttaṣıl
Bu taʿaddī cāna ey müjgān-ı cānān tā be-key

Fāriġ ol havf u recā-yı hicr u vaṣl-ı yārdan
Nergisī bu ḳayd-ı fikr-i sūd u ḫüsran tā be-key[143]

Nergisî'ye ait Arapça bir kıt'a ile kafiye hakkındaki bazı mütalaalarından bahsetmeden geçemiyeceğiz. Aslında bu kıt'a sanat açısından fazla önemli olmayabilir. Fakat ona ait en küçük bir yazının bile kaybolmasına gönlümüz razı olmadığından buraya kayd etmeyi uygun bulduk. Bir mecmuanın içinde bulunan bu kıta Nergisi'nin tayin olunduğu Çaniçe'de yeni kaza dönemi için tutulan şer'iye sicilinin zahriyesine yazılmıştır. Mecmuada kıtanın başında şöyle bir açıklama bulunmaktadır :

[143] Nergisi, Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ, 1285, İst.s.9.

"Çaniçe ḳażāsınıñ żabṭına şurūᶜ olunduḳda zamānımızda düşen vaḳāyiᶜ için taᶜyīn olunan sicillin ẓahrına yazılmağıçün bu ḳıṭᶜatu'l-bedīhe sünūḥ idüp ketb olundı.

عينت هذه الكراريس لامور الانام فى زمنى
اسال الله ان يوفقنى لسداد و منهج حسن
قال هذا الكلام ثم كتب عبد رب كثير المنن

Üç beyitten ibaret olan bu kıt'ada Nergisî, "Bu defterler benim zamanımda halkın işleri için tayin edildi; Allah'tan doğru ve güzel yolda olmaya beni muvaffak etmesini dilerim, Nimeti bol Rabbin kulu bu sözü söyledi ve sonra yazdı." demektedir.

Kıt'anın hemen altında kafiyesi hakkında bazı itirazların olabileceğini düşünerek bir açıklama getirir:

"Eğer sitem-i ẓarīfān-ı ᶜālemiñ muḳteżā-yı ṭabᶜ-ı kecleri üzre "zemenī" ḳāfiyesinde olan ḥurūf-ı yāya daḫl idüp ḳāfiye dürüst olmaz suʾālı ḫāṭırlarına gelürse ḳāᶜide-i eşᶜār-ı ᶜarabiyede bu maḳūle ḳāfiyeye ḫalel virmez. İᶜtibār ḥarf-ı āḫir-i müteḥarrikeyedir ve bunuñ emsāli bī-ḥaddir. Cümleden Şeyḫ Ebū'l-Fetḥ Bestī ḥażretleriniñ ḳaṣīde-i meşhūresinde vārid-i naẓīr olunur."

Bütün bu açıklamalardan sonra Arap edebiyatının önde gelen simalarından Ali b. Muhammed Ebu'l-Feth Bestî (Ölm. 400 h.)nin meşhur kaside-i nûniyesinde bulunan ...اركان ve ...من هانو kafiyelerinden örnek getirir:

"Ḳāfiye nūn-ı mażmūmedür, baᶜdehu olan vāv-ı sākineye iᶜtibār olunmaz" ifadeleriyle ötreli nun kafiyenin esası olduğunu ikinci kafiyenin sonundaki harekesiz vav kafiyeye

engel teşkil etmediğini ifade eder.

Ayrıca bir örnek daha getirerek "bu maḥallde daḫi مونث... تحدثو... ḳāfiye ṣe'dür, vāv'a iᶜtibār edilmez" diyerek "mü'enneṣü" ve "taḥaddeṣü" kelimelerinin bir birine kafiyelenmesinin de doğru olduğunu, ikinci kelimenin sonundaki vav'ın kafiye için bir kusur olmadığını ifade ettikten sonra

ما هو المسطور في هذه الورق . قد جرى عندى على هذا النسق

beytiyle yazısını bitirir. Nergisî bu yazısının sonuna "ketebehu'l-faḳīr Muḥammed b. Aḥmed el-ḳāḍī bi-çaniçe" diye imzasını atar[144].

[144] Bu kıta ve yazının bulunduğu mecmua için bkz. Esad Ef. (Sül. ktb.) 3468, yk.78b.

2. Arapça Risale:

Nergisî'nin Arapça risalesi genellikle tefsir ve fıkıh kitaplarının dibaceleri ile bazı fetvaları ihtiva eden bir mecmu'anın içinde bulunmaktadır[145]. Risale altı sahifeden oluşmaktadır. Basit bir rik'a ile yazılmış olan risalenin başında kırmızı mürekkeple şöyle bir kayıt bulunmaktadır.

"1044 tārīḫinde vāḳiᶜ Revān seferinde merḥūm olan Banaluḳa'dan maᶜzūl Nergisī Meḥmed Bosnevī Efendi merḥūmuñ risālesidir"

Risale besmeleden sonra Allaha hamd ve resülüne salat cümleleriyle başlar" el-ḥamdu li'llāhi'llez̲ī şeraᶜa' dīne'l-ḳavīm ve rafaᶜa'n-nizāᶜa beyne'l-mü'minin bi'z̲-z̲ikri'l-ḥakīm ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ve't-taḥiyyetu ve'l-ikrāmu ᶜalā-men iḫtaṣṣa bi'l-ḫuluḳil-ᶜaẓīm ve ᶜalā ālihi'l-ᶜiẓām ve aṣḥābihi'l-kirām ve hümü'l-evlā bi'l-mü'minīne mine'l-veliyyi'l-ḥamīm...."

Bu girişten sonra kendisini "el-ḳāḍī fi'l-ᶜaskeri'l-manṣūri'l-muẓaffer bi-Rum_ili" diye tanıtan Nergisî aczine rağmen kendisine gelen bir takım müşkil davaları çözmek, içinden çıkılması güç meseleleri halletmek zorunda kaldığını ifade eder.

Bu Arapça fetvada bile müsecca bir nesir kurmaya dikkat eden Nergisî, ancak birinci varakın sonlarına doğru problemi ortaya koyar:

İki şahıs arasında akd edilen alış-veriş mukavelesinde müşteri malı yüz dirheme aldığını, satıcı ise ikiyüz dirheme sattığını iddia ediyor. Davayı bütün yönleriyle ele alan yazar, davalıların getirdikleri delillerin

---

[145] Risale için bkz. Esad Ef. (Sül.ktb.) 3749, yk.32b-35a.

güvenilirlik derecelerini de tartışarak bir sonuca varmaya çalışır. Konuyu vuzuha kavuşturmak için bazı fıkıh kitaplarından da iktibaslar yaparak, onların görüşlerini de bir değerlendirmeye tabi tutar.

Risalenin sonundaki Arapça kayıttan müstensihin Bosnalı Muhammed b. Hüsamüddin olduğu ve nüshayı h.1050 yılının Cümade 'l-ula'sında İstanbul'da birinden ariyet olarak aldığı sakat bir nüshadan istinsah ettiği anlaşılmaktadır.

3. Ḫorōs-nāme:

Altı sahifeden oluşan bu mensur hikaye elyazma bir mecmu'anın içinde bulunmaktadır[146]. Hikayenin başında "Nergisî-zāde merḥūmuñ Ḫorōs-nāme'sidür" kaydı bulunmaktadır. Eski kaynaklardan hiç biri bu hikayeden bahs etmez. Ancak son dönemin bazı yazarları bu eseri ismen zikr etmişlerdir[147].

Ḫorōs-nāme'nin ne zaman yazıldığına dair elimizde bilgi olmadığı gibi, hikayenin Nergisî'ye ait olduğuna dair başındaki kayıttan başka bir delil de mevcut değildir. Basit bir rik'a kırmasıyla yazılan Ḫorōs-nāme'nin ikinci bir nüshasına rastlanamadı.

Altı varak tutarındaki hikayede kullanılan dil, Nergisî'nin, özellikle Nihālistān'ın dilini andırmaktadır. Ard arda getirilen vasfî terkipler, bilinmeyen veya meşhur olmayan anlamlarıyla kullanılan kelimeler; alışılmadık,

---

[146] Hikayenin içinde bulunduğu mecmua için bkz. Ali Emiri Ef. (Millet Ktb) manzum eserler kısmı, 573, yk.44b-47a.

[147] Ö. Faruk Akün, Nergisi Mad. İst. Ansk. C.9, s.197.

renkli terkiplerle meydana getirilen yeni imajlar, teşbih, istiare, mecaz ve telmih gibi doğrudan doğruya mana ile ilgili sanatların kullanılmasındaki ustalık hikayenin edebi bir "kıymet" olmasını sağlayan unsurlardır.Nergisi'nin olgunluk döneminin bir mahsulü olduğunu düşündüğümüz hikayede yazarın o büyüleyici ifade tarzını hissetmemek mümkün değildir.

Mesela, "... pāy-ı firārını beste-i dām-ı tezvīr eylemek" veya"... yemīn ü yesāra taḥrīk-i düm-i ḥīle vü taḳlīb-i ḥadaḳa-i firīb iderek...." ya da "... muḳaddemāt-ı bāṭıla ile gerden-i ḫorōs-ı dūr-endīş-i daḳāyıḳ-şināsı āġūş-ı dehān-ı ḫamyāze-keş ile muᶜānaḳa ve gelū-yı zemzeme-perdāz-ı dīk-i ḫoş-āvāzı şifte-i dendān-ı ḥırṣ u āz itmek fikrinde...." ibarelerindeki özellikle mücerret kavramlar ile muşahhas varlıklar arasında düşünülmüş benzerlikler üzerine kurulan terkipler Nergisî'nin üslubunu hatırlatan en göze çarpan unsurlardır.

Yazar, bu meşhur hayvan hikayesini yeni bir ifade tarzıyla kaleme almıştır. Nihālistān'daki hikayeler hem olayları, hem de dili, bakımından orijinaldir. Ḫorōs-nāme ise, yeni bir dil ve üslup ile kaleme alınmış olmasına rağmen, ne de olsa herkesçe bilinen eski bir hikayedir. Bu hikayenin Nihālistān'da yer almamasının bence en büyük sebebi de bu olsa gerek. Çünkü Nergisî, Nihālistān'ın olaylarından tut, şekil, dil, hatta terkiplerine kadar her şeyi ile orijinal ve özgün olmasını istemiştir. Yazarın sözü güzelleştirmek ve manayı kuvvetlendirmek amacıyla zaman zaman Arapça ibare, ayet ve atasözlerini iktibas ettiği görülür. Hikaye'nin süslü ve sanatlı nesrin güzel

bir numunesi olduğu söylenebilir.

Hikaye her toplumda çokça bulunan kurnaz ve başkalarını aldatarak hayatlarını sürdüren tiplerin kazdıkları kuyuya zamanla kendileri düşeceği temasını işler. Yazar sonunda Arapça aslını verdiği "kazma elin kuyusunu, kazarlar kuyunu" atasözüyle hikayeden alınması gereken dersi hatırlatır.

Özeti:

"Mürūr-ı eyyāmla" kainat aynasında alemin bin bir değişikliğini görmüş, iyisini kötüsünü tecrübe etmiş, dünyanın dört bir bucağını gezmiş, alemin ahvalini gram gram anlamış, bilmiş, gün görmüş tavus yürüyüşlü, levent endamlı bir horoz sabah vakti "haydi kurtuluşa" sadasıyla halkı ikaz ettikten, ağaç minarelerinin şerefesinde "namaz uykudan daha hayırlıdır" ilanıyla gün kafilesinin kudumünü müjdeledikten sonra kapıya doğru salınarak etrafta Allahın sanatını temaşa etmek ve kendi güzelliğini seyretmekte iken ansızın aç gözlü temahkar bir kalleş ve alçak yahudi gibi yaltakçı, mecusi meşreb, iki yüzlü, fitneci, yüzü kara bir tilkinin gözü o la'l taçlı, anka kanatlı horoza ilişir. Onu aldatarak yakalamak ümidiyle koşarak kuyruk sallayıp, mazlum ve mahçup bir eda ile o kırmızı taçlı horozun cilvegahı olan damın dibine yaklaşır. Sağa sola hile kuyruğunu sallamak ve aldatıcı gözlerini döndürmekle zamanenin teşrif sanatını bilen insanları gibi bir merasimle söze başlar. Horozu mübalağalarla övdükten sonra yalvara yakara sohbet ve ülfeti ilerleterek samimiyet ve dostluğu had safhaya ulaştırır ve şöyle konuşmaya başlar:

Merhaba ey minarelerin süsü olan nazik edalı, yüce makamlı müezzin! Ey sabahları bülbül sesinle, Bilalî nefesinle dualar okuyarak binlerce bülbülün ötüşünü haset ile mahcup eden horoz, senin dengin ancak yüce sema aleminde beş vakit öten kutsal horoz olabilir. Senin ötüşün bütün aleme hayat bahşetmektedir. Bütün hayvanlar hayırlı duanız sayesinde öyle büyük bir nimete mazhar oldular ki ömürleri boyunca unutmaları mümkün değildir" İçinde sakladığı kötü niyetini gerçekleştirmek için "ma'lūm-ı ʿālīniz" diyerek bir giriş yapar. "āsitāne-i sulṭānu'l-vuḥūş ve't-ṭuyūrdan" bir ferman sudur etti, herkese ilan edildi. Bundan böyle padişahın fermanı gereğince kurt ile koyun, aslan ile ceylan, tavuk ile tilki, raiyyet ile sipah, dost olup, bütün hayvanlar kalplerinden korku ve vesveseyi silerek tam bir can güvenliği içinde, yuvada, karada ve havada pervasızca hayatlarına devam edeceklerdir. Şimdiye kadar aralarında vukua gelen kin ve düşmanlık tamamen kardeşliğe dönecek, birlikte kardeşçe, dostça ömürlerini tamamlıyacaklar. Bunun üzerine ben de koşarak huzuruna geldim ki eski düşmanlığımızın dostluğa döndüğünü bildireyim. Hatta bir meclis ve ziyafet tertip edip tüm dost ve arkadaşları davet edelim. Böylece dostluğumuz pekişsin ve herkesçe bilinsin.

Aslında tilkinin bütün bu mukaddimelerden maksadı nazik, ileri görüşlü horozun boynunu esneyen ağzıyla kucaklamak ve güzel sesli horosun boğazını hırs ve tamah dişleriyle kaşımaktır. Halbuki tilki akıllı ve müdebbir bir kimsenin doğru düşünceleriyle binlerce hilekarın oyunlarının tılsımını iptal ederek güzel bir tedbirin efsunu ile art niyetli fitnecilere galip geldiğinden

habersizdir.

Uyanık horoz maksattan haberdar olup görünürde onu dinler ve sözlerine inanır gibi davranarak yavaş yavaş ondan uzaklaşmaya çalışır. Tilki sözünü tamamlayınca, onu tebrik ve bu müjdeden dolayı memnun kaldığını ifade eder. Horoz, aslında bu haberden dolayı elini öpmek boynumuzun borcudur, fakat karşıdaki ağaçların arasında, şekli korkunç, katil görünüşlü, cellad kılıklı, uzun bacaklı, uzun kulaklı, egri kuyruklu, keskin dişli, ince belli, açık ağzından dışarıya bir iki karış sarkan diliyle nefes nefese gelen biri var, acaba bu hayvan buraya niye hücum etmiş geliyor, siz de dikkatle bakın belki niçin geldiğini anlarız, ondan sonra oturur muhabbet ederiz deyince, evi yıkılasıca tilkinin paçaları tutuşur, heyecan, telaş ve korku ile vücudunu titreme alır. Çünkü gelen hayvanın can düşmanı olan köpek olduğunu anlamıştır. Horozu avlamak hevesinden geçerek can derdine düşer. Umutsuz bir bakışla horoza bakan tilki, dediğinize göre gelen eski düşmanım köpektir, buralarda saklanacak kuytu bir köşe yok mu diyerek feryad u figanı göge ulaşır ve kendini yerden yere vurmaya başlar. Horoz kahkahalarla gülerek, dostum bu korku, bu telaş niye? Az önce artık herkes canından emin olacak, korku ve düşmanlık kalkacak diyen sen değil miydin? köpek, sultana isyan edecek değil ya. Belki o da bizim dost olduğumuz gibi seninle bir dostluk ve arkadaşlık kurmak istiyordur, deyince tilki bir iki ah u feryattan sonra, gider ayak, o alçak, hain, karaktersiz, rezil hayvan buralarda sultanın kolluk görevlilerinin olmadığını görünce bir rezalet çıkarmaya cesaret edebilir, belki de sultanın

fermanından haberi olmamıştır. Özellikle bu gece korkunç kâbuslu rüyalar görmüştüm; yine de o gelmeden buralardan uzaklaşmak en akıllıca davranıştır diyerek ıssız sahraya doğru kaçmaya başlar.

Önde pusu kuran talimli köpek, aslan gibi atılarak bir hamlede tilkinin boğazına dişlerini geçirerek, parçalar. Böylece biraz önce horoz için düşündükleri tilkinin başına gelir. Hülasa başkası için kazdığı kuyuya kendisi düşer ve günahsız acizler de onun şerrinden kurtulurlar.

4. El-Vaṣfu'l-Kāmil fī-Aḥvāli Vezīri'l-ᶜĀdil-*

Nergisî bu eserini döneminin tanınmış şahsiyetlerinden Murtaza Paşa (öl. h.1045/ m.1636)'yı övmek maksadı ile kaleme almıştır.Yazar Rumeli'nin çeşitli kasaba ve şehirlerinde kadılık yaparken Paşa'nın müsbet icraatları hakkında pek çok şeyler duymuş; tamir ettirdiği kaleler ve inşa ettirdiği cami ve köprüleri de bizzat görmüştür. Bu duyduklarını ve gördüklerini toplayarak bir kitap haline getirmeyi düşünen yazar, böylece diğer devlet erkanına da bir vali ve paşanın nasıl olması gerektiğini göstermek istemiştir.

Eser dört varaklık bir giriş bölümü ile "vasf" diye ayrılan beş bölümden oluşmaktadır. Nergisî giriş bölümünde telif sebeblerinden bahsettikden sonra, kitabın açıklamalı fihristini vererek iki varaklık bir mukaddime ile asıl konuya girer. Yazar ni'metlerin devamı için şükür etmenin gereğinden bahisle, akıl ve hayatın insana verilen en büyük

---

* Eseri incelerken, Nuruosmaniye Ktb. 4969'da kayıtlı nüshasını esas aldık, dipnotlarda verilecek yaprak numaraları bu nüshaya aittir.

iki nimet olduğunu, padişah ile vezirin ülke için hayat ve akıl mesabesinde olduklarını belirterek ömür ve devletlerinin devamı için dua etmek gerektiğini vurgular.

Nergisî, beş bölüme ayırdığı eserin birinci bölümde[147] Paşa'nın güzel ahlakını, dindarlık ve takvasını, alimlere ve halka iyi davranmasını, ikinci bölümde[148] kahramanlık ve cesaretini, savaşçılık ve ata biniciliğini, üçüncü bölümde[149], ortadan kaldırdığı zülum ve haksızlıkları, tamir ve islah ettiği cami ve kaleleri, dördüncü bölümde[150], yaptığı savaşları ve elde ettiği başarıları, beşinci bölümde [151], ise dirayet ve tedbiri ile düşmanlarını nasıl dize getirdiğini anlatır.

Ayrıca bu eserin elimizde bulunan nüshasının sonunda bir ferman ile bir mektup bulunmaktadır. Gazî Süleyman'a yazılmış olan fermanda Rumeli vilayetinin fethi, idare ve tanziminin kendisine havale edildiğinden ve halka nasıl davranacağından bahsedilmektedir. Ferman h.788 Şevval'inin başlarında Bursa'dan yazılmıştır. Mektup ise, Murtaza Paşa Revan kalesinde mahsur iken vezir-i a'zam Mehmed Paşa tarafından gizli olarak kendisine gönderilmiştir. Mehmed Paşa mektubunda durumdan haberdar olduklarını ve yardıma geleceklerini bildirerek teselli verir.

Eser Nergisî'nin orijinal telifi olup her hangi bir

---

[147] a.g.n., yk.173a.

[148] a.g.n., yk.176a.

[149] a.g.n., yk.181b.

[150] a.g.n. yk.185b.

[151] a.g.n., yk. 192a.

eser örnek alınmış değildir. Yazar kitabın fihristini verirken eserin bölümlerini klasik usule göre "bāb" ve "faṣl" diye ayırmak istemediğini belirtir. Paşa'nın benzeri daha önce pek görülmedik hususiyetleri gibi "... tāze ṭarz-ı ġayr-ı mükerrer üzre vādī-i muᶜteber-i nev-peydā iḫtiyār olundı..."[152] demekle yazarın en azında bir yenilik arayışı içinde olduğu görülmektedir. Kitap tam manasıyla biyografik bir eser olmadığı gibi, bir siyasetname de değildir. Her iki türü birleştiren yeni bir üslub ve tarz ile kaleme alınan bu eseri rahatlıklı Nergisî'nin başarı hanesine kaydedebiliriz.

Yazar eserinde ayet ve hadis gibi islam kültürünün temel kaynaklarından oldukça yararlanmıştır. Arada bir kullandığı Arapça ve Farsça atasözü, deyim ve şiirlerle kitaba ayrı bir güzellik katmıştır. Zaman zaman kendisine ait şiirleri de kaydetmiş olması dikkati çekmektedir.

Kitapta daha önceki devirlere ait sadece bir iki hikaye bulunmaktadır. Diğerleri tamamen Murtaza Paşa'nın hayatı ile ilgili tarihi gerçek olaylardır. Yazarın Ḳānūnu'r-Reşād ve İksīr-i Saᶜādet gibi tercüme eserlerindeki mürşidane ve bilgece üslub ve tarzını bu eserde bulmak mümkün değildir. Nergisî'yi bu eserinde gerçek olayları tüm sadakatıyla anlatmaya çalışan bir arkadaş edasıyla karşımızda buluruz.

Kitaba hakim olan canlı ve dinamik bir fetih ruhu, dikkat çekmektedir. Yazar kıtaların haritasıyla oynayan bir devlet ve milletin taşıdığı ruh haliyle kitabını kaleme almış, bu ruhu satır ve cümlelerine yansıtmayı da

152 a.g.n., yk.171.

başarmıştır.

El-Vaṣfu'l-Kāmil'in dili, yazarın eserleri içinde en sade ve anlaşılır olanıdır. diğer eserlerindeki ağdalı ve uzun izafet terkipleri, adeta iç içe girmiş girift teşbih, istiare, mecaz ve sıfatlarla gittikçe derinleşen ve muğlaklaşan cümleleri bu eserde bulmak mümkün değildir. Daha açık ve anlaşılabilir bir dili kullanması, sosyal fayda esasını göz önünde bulundurmaktan kaynaklanıyor olmalıdır. Nitekim ".. birine işāret eyledi ki bu marażıñ ᶜilācı bir vīrāne menzilden bir ḫişt-i fersūde iḥżār olunup üzerine fülān efsūn oḳuyup zīr-i ser-i sulṭāna vażᶜ itmekle ḥāṣıldır diyu..."[153] türünde ifadeleri eserde hakim bir şekilde bulmak mümkündür.

Bazı kaynaklarda Ġazavāt-ı Murtażā Paşa adı ile anılan eserin bir otograf nüsha ile beraber yedi ayrı nüshası İstanbul kütüphanelerinde bulunmaktadır. Başka kütüphanelerde daha pek çok nüshasının bulunması mümkündür. Hamseler kataloğu'nda bulunan nüshaları şunlardır[154]

1. Revan ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi), 428, Otoğraf nüsha, (İst. t. Şaban h.1038/ Nisan m.1629).
2. Nuruosmaniye Ktb. 4969/6.
3. İstanbul üniversitesi, Ktb. 2520, (İst.t. h.1118 /m.1706/07)
4. Es'ad Ef. (Sül. Ktb.), 1818/1
5. İst. Üniv. Ktb. 1881/5
6. Lala İsmail Ef. (Sül. Ktb.), 415/3

---

[153] a.g.n. yk.172b

[154] Nail Tuman, İstanbul Ktb.leri Türkçe Hamseler Kataloğu, İst. 1961, s.128-132.

7. Revan ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi), 416.

Eserin Yazılış Sebebi, Tarihi, Yeri ve Kime Sunulduğu

Adam kıtlığından kadılık mesleğine girdiğini söyleyen Nergisî, h.1038 tarihinde Banaluka şehrine kadı olarak ta'yin edilir. Yazar görev yerine gelir. Burada, daha önceleri çeşitli fitne ve fesat ile içtimai bir kargaşanın yaşanmakta olduğunu ve halkın artık canından bıkarak göçe mecbur kaldığını bilmektedir. Fakat asayişin te'min edildiğini her tarafta huzur ve sukunetin hakim olduğunu görünce sebebini sorar. Halen Budin valisi olan Murtaza Paşa'nın dirayet ve adaleti sayesinde bu günleri gördüklerini halktan duyan Nergisî, Paşayı övmek ve başkalarına örnek olması için paşanın güzel sıfat ve hasletlerini anlatmak mecburiyetini kendinde hissederek bu eseri kaleme alır[155].

Şu halde bu eserin kaynaklarda da belirtildiği gibi, h.1038 yılında Banaluka'da yazılmış olduğu yazarın kendi ifadesi ile kesinlik kazanmış olur.

Eser Murtaza Paşa'ya ithaf edilmiştir. Giriş kısmının sonuna ilave edilen oniki beyitlik şiirde Murtaza Paşa'nın kahramanlığı, adaleti, idareciliği ve daha başka özellikleri sayılarak medh edilmesi; [156] ayrıca onu övmenin bütün halkın boynunun borcu olduğu ifade edilmesi de eserin Murtaza Paşa'nın kendisine ithaf edilmiş olduğunu düşündürmektedir.

---

[155] Nergisî, El-Vaṣfu'l-Kāmil, a.g.n.yk. 169a

[156] a.g.n. yk. 170b-171a.

Kitabın tam adı yazar tarafından "el-Vaṣfü'l-Kāmil fī-Aḥvāli'l-Vezīri'l-ʿĀdil" şeklinde olduğu belirtilmektedir[157]. Ancak bazı kaynaklarda "Ġazavāt-ı Murtażā Paşa" adıyla da anıldığını görmekteyiz[158]. Eserin bir çok nüshası bulunmaktadır. Bu durum eserin ilgi gördüğünü göstermektedir.

Özeti:

Eser Arapça yazılmış bir hamd ve salat bölümüyle başlamaktadır. Yazar, cenneti her başı darda kalanın himayesine sığındığı kılıçlar ile gölgeleyen ve iyiliği emreden komutanları bütün alemin nizamına sebeb yapan Allaha hamd ettikten sonra, sözü ve özü doğru peygambere ve bütün varlıklarını onun yoluna hercayan al ve ashabına salat ve selam olmasını diler.

Sebeb-i te'lif: Nergisi "... żarūret-i ḳaḥṭ-ı ricāl iḳtiżāsı ile kār-fermā-yı dīvān-ḫāne-i ḳażā ṭarīḳa-i celīle-i ḳużata idḫāl idüp....."[159] ifadesiyle büyük bir tevazu içinde adam kıtlığından dolayı kadılık mesleğine girdiğini belirtir. Ondan sonra gece ve gündüzün elinde bir çevgan topu gibi halden hale yuvarlanıp gittiğini söyleyen yazar h.1038 yılında Osmanlı ülkesinin serhat şehri Banaluka'ya kadı ta'yin edilir. Yazar o havalide eskiden beri pek çok karışıklıklar yaşandığını, halkın can ve mal

---

157 a.g.n yk. 171b.

158 Ö.F. Akün, a.g.m. c.9, s.197.

159 Nergisî, El-Vaṣfu'l-Kāmil, a.g.n. yk.168b.

güvenliğinin bulunmadığını hatta bu huzursuzluktan ötürü büyük göçlerin baş gösterdiğini bilmektedir. Ancak buraya gelince tam aksine asayişin temin edildiğini, halkın hayatından memnun olduğunu, kurt ile kuzunun yan yana yaşadığını görünce merak edip sorar. Bütün bunların Murtaza Paşa'nın adil ve şefkatli idaresi sayesinde gerçekleştiğini ögrenen Nergisî, yazdığı oniki beyitlik bir şiir ile paşayı över. Yazar şiirinde Paşa'nın Bosna'ya vali ve hakim tayin edilmesiyle bütün tedirginliklerin ber-taraf olduğunu, eger o zat merhametiyle himmet etmeseydi şimdi buranın zalimlerin ateşiyle cehenneme dönmüş olacağı ve halkının muhaceretiyle tüm memleketin bir harabelik görünümü arzedeceği herkesçe kabul edilen bir gerçek olduğunu ifade eder.

Nergisi, aslında, kıyamete dek okunması için, Paşa'nın icraatı gök kubbeye yazılmaya layık olduğu; ve bütün mahlukat onu övme yolunda ömür akçesini sarfetse yerinde olduğu kanaatindedir. Durum böyle olunca yazar, Murtaza Paşa'nın hatırasını haşre kadar yaşamasını sağlamak için bütün güzel huylarını, yaptığı güzel icraatını ve kafirlere karşı verdiği başarılı mücadelelerini konu alan bir kitap yazmaya karar verir. Bununla beraber yazar onun güzel hasletlerini yazıya dökmek için bin yılını harcasa bile, binde birini ifade etmekten aciz olduğunun farkındadır. Fakat "bir şey tamamen elde edilmezse, tümüyle de bırakılmaz" kaidesine uyarak gücünün yettiği ölçüdü bir şeyler yazmaya çalışacağına azmeder. Böylece Nergisi, o zatın hal ve harekatının bahçesinde düşünce bahçıvanının derlediği güzel haslet reyhanlarını satır ipligiyle

bağlayıp sahife vazosu içinde hakşinas zatlara ithaf etmek için yola çıkar.

Yazarın maksadı; "deryādan ḳaṭre, ġabrādan ẕerre" göstermek için o zatın başından geçen olayları icmalen yazıp idarecilere takdim etmekle hem onların gönlünü hoşnut etmek, hem de onları adalet ve ihsan yolunda yüreklendirerek o adil Paşa'nın izini takip etmelerine sebeb olmaktır.

Yine bu arada Nef'î'nin vezir-i a'zam Murad Paşa için yazdığı "olur" redifli kasidesinden iktibas ettiği yirmi bir beyit ile Murtaza Paşa'yı över. Yazar asıl konuya girmeden önce kitabın isminin el-Vaṣfu'l-Kāmil fī-Aḥvāli Vezīri'l-ʿĀdil olduğunu ve asıl konunun Paşa'nın hal ve tavırları, ahlak ve sıfatları, yaptığı icraat ve eserleri olduğunu belirtir. Bunların da çeşitliliğinden dolayı, eski usule göre "bāb" ve "faṣıl" şeklinde bölümlere ayırmanın uygun olmayacağından bahisle; onun her bir sıfatının ayrı bir özellik taşımış olması, yeni bir tarzı takip ederek "vaṣf-ı evvel" ve "vaṣf-ı s̱ānī" gibi bölümlere ayırmasına neden olduğunu söyler.

Eserini beş bölümde ele alan yazar, kitabın detaylı bir fihristini verdikten sonra "Mukaddime" ile asıl konuya girer.

Mukaddime: Böyle adaletli bir vezir için dua etmek bütün halkın boynunun borcu olduğunu söyleyen Nergisî, Nimetlerin ancak şükür ile devam ettiğini, aksi halde o nimetlerin elden çıkacağını ifade eder. Fakir, zengin, küçük büyük her insana verilen nimetlerin başında hayat ve akıl gelmektedir. Bu nimetler için şükür etmenin ne kadar zaruri olduğunu belirten yazar, şu alemin ruh ve hayatının sultan,

aklının ise vezir olduğunu, insan bedeni hayat ve akıl olmaksızın ayakta duramadığı gibi, sultan ve vezir de olmayınca memleketin ayakta duramıyacağını ifade eder. Öyle ise, bunların ömür ve devletlerinin devamı için dua etmek gerekmektedir. Nergisî bunların birinci meziyetlerinin adalet olmasını ileri sürer. Bu nedenle geçmiş zamanların büyük şahsiyetlerinin adalet ile ilgili bazı mesel ve hikayelerini nakletmeyi uygun bulur. Burada Nergisî, Klasik edebiyatımızda adalet kelimesiyle adeta aynileşmiş olan Nuşirevan'ın, Ḳānūnu'r-Reşād adlı kitabında da geçen bir hikayesini kaydeder:

Nuşirevan ülkesinin durumunu öğrenmek ister. Hastalanmış görünerek, ülkesinde bulunan herhangi bir harabeden alınmış bir tuğlanın okunarak başı altına konması halinde şifa bulacağını söyler. Görevliler ülkenin her tarafına dağılarak aramaya başlarlar. Bir müddet sonra eli boş dönen adamlar durumu padişaha arzedelerler. Böylece ülkesinin ma'mur olduğunu anlayan padişah sevinçle ayağa kalkar.

Bundan sonra yazar yine adaletle ilgili bir kaç hadis ve kelam-ı kibar naklederek asıl konuya girer.

Vasf-ı Evvel: Bu bölümde Murtaza Paşa'nın güzel ahlakı ve iyi hasletleri, dindarlık ve takvası, alim ve şeyhlere karşı saygısı, fakir ve gayr-i müslimlere gösterdiği ilgisi konu alınmıştır.

Nergisî, Murtaza paşa'nın kendisi ile görüşmenin henüz nasip olmadığını, ancak bütün tanıyanların ifadesine göre fevkalade akıllı ve zeki olduğunu, bunu hayatı boyunca bir imtiyaz olarak kullandığını, sarayın hizmetine girdikten

kısa bir süre sonra doğanbaşılık rütbesine çıktığını, daha sonra vezaret makamını elde ettiğini Şam, Engürüs, Budin gibi daha nice beldelerde görev yaptığını anlatır. Paşanın bir veli kadar manevi kuvvete sahip olduğuna inanan yazar, şu ilgi çekici hikayeyi kaydeder.

Hikaye: Serhad boyunda kolağası olan bir mütegallibe bir takım tahriklerin de etkisiyle Paşa'ya muhalefet eder. Art niyetinden dolayı Allah kendisini muvaffak etmez. Böyece halkın gözünden düşen mütegallibe, eşrafın da bulunduğu bir bayram günü, vezirden özür dilemeye gelir, yaptığı bütün fesatlıkları inkar ederek, düşmanları tarafından kendisine iftira edildiğini söyleyip Paşa'yı ikna etmeye çalışır. Murtaza Paşa, dediklerin doğru ise, buna diyecek bir şey yok; aksi halde herşeyi bilen Allah'ın yüce adaletine havale ediyorum, deyince, adam o anda can çekişerek ölür.

Ayrıca vezir dini vecibelerine karşı gayet itinalı olup bütün namazları saray erkanı ile birlikte kılmaktadır. Yatsı namazından sonra, gecenin üçte biri geçince kalkarak vitir namazını kılar ve tavlaya uğrayıp atların bakımını yapar. İbadete fazlasıyla düşkün olan Paşa'nın uykusu oldukça azdır. Günlük hayatında ciddi ve prensipli olduğu gibi, huzurunda gıybet edilmesine musaade etmez, manasız maskaralıklara ve faydasız oyun ve eğlencelere de iltifat etmez, disiplinli bir devlet adamıdır.

Yorulup dinlenmek isteyen Paşa, daha çok tarih kitapları, çeşitli menakıbname ve cenknameler okumayı tercih eder. O daima vakur, mütebessim ve ciddidir. Dünya malına pek iltifat etmeyen Paşa savaş için daima hazır

bulundurduğu at ve silahlara karşı zaafı bulunmaktadır.

Cömertliğiyle Bermekîlerle yarışan Murtaza Paşa bir tarikata intisap ederek seyr ü sülukunu tamamlamış bulunmaktadır. Çevrede ünü duyulmuş, duası makbul ve ilmiyle amil tüm büyük zatlarla irtibat halindedir.

Her dertlinin derdine derman olmaya çalışan Paşa çevrede bulunan gönül dostlarına mektuplar yazarak, halkın durumunu ve ihtiyaclarını öğrenmek ister. Mektuplarına "mine'l-muḥibbi'l-muḫliṣ" imzasını atarak aradaki resmiyeti kaldırıp daha samimi ve güvenilir haberleri almaya çalışmaktadır.

Vasf-ı Sani: Bu bölümde Paşa'nın cesaret ve haşmeti, muhabbet ve adaleti, ata binmekteki maharet ve savaşçılığı, harp aletlerini kullanma ve ülkeyi idare etmedeki başarısı anlatılmaktadır.

Atlara özel bir ilgi duyan Paşa gündüzleri bazen ata binerek çevreyi dolaşır. Yolda karşılaştığı vatandaşlarla konuşur, sohbet eder ve dertlerini dinler.

Savaşta hep önde savaşmayı tercih eden Paşa, cesarette eşsiz olduğu gibi ok atmada, kılıç ve tüfek kullanmada da kendisiyle yarışacak bir yiğit yoktur.

Memleketi idaredeki başarısı da ayrıca bahse değerdir. Ta'yin olduğu yerlerde divan erkanını hep kendisi seçer ve bu işi gayet ciddiye alarak daima vakur bulunurdu. Engürüs'e ta'yin edildiğinde disiplin, uyanıklık ve yaptığı güzel icraatlarla halkın gönlünü kazandığını gören kafirler ayrıca sultanın sarayında yetişmiş olmasını da göz önüne alarak kendisiyle mümkün mertebe iyi geçinmenin yollarını aramışlardır. Yazar buraya uygun bir hikaye kaydeder:

Hikaye: Şarkı istila eden İskender Çin Fagfuru'nun payitahtına yönelir. İşin vehametini anlayan Çin hükümdarı İskender'e bir hey'et göndererek, kendilerini raiyyet kabul edip istediği vergiyi almasını rica eder. Bundan hoşlanan İskender cüz'i bir haraç ister.Bu haracı az bulan Fağfur, vazifenin azlığı, ihsanın bolluğu bizi küstah eder diyerek, sahrada büyük bir ziyafet hazırlayıp İskender'i da'vet eder. Çin ordusu da sahrada hazır bulunmaktadır. Kendi ordusunun Çin ordusu yanında deryadan bir katre gibi olduğunu gören İskender, oyuna getirildiğini düşünmeye başlar. Durumu farkeden Fağfur İskender'e kötü bir niyetlerinin olmadığını, ancak ona itaat etmesinin korkudan veya karşı koyamamaktan değil, onun gibi bahtı açık bir sultana muhalefet etmenin hiç de akıllıca bir tercih olamıyacağını başka sultanlara göstermek için bu yola baş vurduğunu ifade eder. Çünkü, bir sultanın talih yıldızı parlarsa onunla çarpışmaya girmek daima başarısızlıkla sonuçlanır.

Murtaza Paşa bütün cesaret ve celadetine rağmen kibir ve gururdan kaynaklanan aşırı öfkeye kapılmaz, daima serinkanlılığını muhafaza eder. Kendisine hakaret edenleri bile büyük bir teslimiyet ile Allah'a havale eder. Paşa'nın Allah'a havale ettiği kimselerin hemen belalarını bulduklarına dikkat çeken yazar şu hadiseyi kaydetmeyi uygun bulur.

Hikaye: Görev yaptığı yerde iki serseri kardeş bulunmaktadır. Biri az da olsa mürekkep yalamıştır. Bu iki kardeş layık olmadıkları bir makama talip olurlar. Paşa bunu uygun bulmayınca, kardeşlerden biri Paşa hakkında pek

çok yalan ve iftirayı ihtiva eden bir mektubu alarak şikayet için İstanbul'a yollanır. Paşa adamın yakalanarak getirilmesini ister. Fakat Paşa'nın çevresindekiler, adamın yolu yarılamış olduğunu ve ele geçirmenin imkansızlığından bahsederek takip etmek istemezler. Paşa, eğer ben haklı isem adam mutlaka yakalanır, haksız isem cezamı bulurum, diyerek adamları gönderir. Giden görevliler bir kaç gün sonra adamı yakalayıp getirirler. Mektup açılınca içinde asılsız pek çok iddiaların bulunduğu görülür. Fakat paşa adamları serbest bırakarak Allah'a havale eder. bir hafta geçmeden sapasağlam adam sıtmaya yakalanarak ölür.

Paşa'nın diğer bir özelliği de araştırıp kesin bir kanaat edinmedikçe cezalandırma yoluna gitmemesidir. Tecziyelerde asla kin ve sevgilerinin etkisiyle hareket etmediği gibi, din ve memleket konularında hiç taviz vermez. Cezayı hak eden en yakını da olsa, kanunun emrini tatbik etmekte zerre kadar müsamaha göstermez.

Hikaye: Ağa adında serhad görevlilerinden biri Paşa'nın yakınları arasına girer. Adam Paşa'nın yanına teklifsizce girebilmekte onun tüm tavassutları Paşa'nın yanında makbul görülmektedir. Nihayet bir gün bu adam hakkında şikayet vuku bulur. Paşa'yı tanıyanlar adamın cezalandırılacağından emin olmakla beraber, bilmeyenler adamın paşa tarafından korunacağını sanmaktadırlar. Mahkeme neticesinde adamın suçlu olduğu anlaşılınca aracıların bütün ricalarına rağmen hiç taviz verilmeden ceza tatbik edilir.

Yazarın, yine paşa'nın sevap hanesine yazılması gerektiğini belirttiği önemli bir hadise de Kapucı-zade

hikayesidir:

Hikaye: Kapucı-zade adında bir zorba Hersek livasında dağa çıkarak yıllardan beri yaptığı baskın ve talanlarla etrafa korku saçmaktadır. Canından bezmiş olan halk artık göçmeye başlamıştır. Bütün çabalara rağmen bu zorbanın hakkından gelinmez. Tam bu esnada Bosna eyaletine Murtaza Paşa nasbedilir. Paşa işbilir bir kaç adamını göndererek zorbanın gelip teslim olmasını, aksi halde öldürülmesini emreder. Eşkiyabaşı Paşa'nın adamlarına karşı ileri geri konuşmaya başlayınca, hemencecik orada öldürülür. Böylece bütün halk bu beladan kurtulur.

Vasf-ı Salis: Bu bölümde, Paşa'nın ortadan kaldırdığı zulüm ve bid'atlerden, kökünü kazıdığı fitne ve fesad ocaklarından, tamir ve islah ettiği kale, hisar, cami ve köprülerden bahsedilir.

Bir millet için en tehlikeli içtimaî hastalığın rüşvet olduğunu belirten Nergisî, bütün insanlık bir araya gelse rüşvetin açtığı gedik ve yaraları kapatmaya güç yetiremiyeceğini, bütün insanların yapamadığı fesat ve bozgunculuğu rüşvetin tek başına yapabildiğini ifade eder. Nergisî, Murtaza Paşa'nın başka bir iyiliği olmasa da rüşvetten uzak durması ona iyilik olarak yeterli olduğunu söyledikten sonra bu hususta varid olan hadisleri kaydeder.

Paşa istihdam ettiği kişilerden mansıp karşılığında zerre kadar bir şey almadığı gibi, işi daima ehline vermeye de son derece dikkat etmektedir. Yazar rüşvet teklifinin o makama talip olan kimsenin liyakatsızlığından kaynaklandığını, layık olan kimsenin zaten böyle bir yola baş vurmayacağını ifade eder. Ayrıca bu hastalıktan

kurtulmanın yegane çaresi olarak Allah korkusu ve ahiret inancı olduğunu ileri sürdükten sonra, Paşa'nın bu husustaki hassasiyet ve başarısını uzun uzadıya anlatır. Paşa pek çok zorbanın hakkından gelmiş, pek çok fitne ve fesad ocağını söndürmüş, rüşvet alan bir takım zalim idarecilere de hak ettikleri cezayı vermiştir.

Yazar o zamana dek silah ve techizat olarak hep üstün olduklarını zanneden Osmanlılar içinde, düşmanlara karşı yeniden hazırlanmak gerektiğine ilk defa paşa'nın dikkat çektiğini ve bu düşünceyle pek çok kale ve hisarı tamir ve tahkim ettiğini, çeşitli nehirler üzerinde köprüler yaptığını ve mevcud palangaları yeniden gözden geçirerek istihkam ettiğini belirtir. Budin, Estergon, Vaç, Vişegrat, Canbeg, İstoni-Belgrad, Osek, Kuban, Şimentornia, Sigetvar, Kopaşvar, Egri, Solnok gibi daha pek çok kale ve hisar Paşa tarafından elden geçirilerek tamir ve tahkim edilmiş, bazılarının camileri de tamir edilerek hizmete açılmıştır. Yazar bütün bunları en küçük ayrıntılara kadar anlatır.

Vasf-ı Rabi: Bu bölümde, Murtaza Paşa'nın ordusuyla beraber henüz feth edilmemiş bölgelere girmesi, dört bir yandan toplar atılıp hücum edildiği halde yüzlerce düşman hisarı arasında bir kışı geçirmesi ve bu süre içindeki askerî ve siyasî faaliyetleri anlatılmaktadır.

Murtaza Paşa'nın bu bölgede kurduğu düzeni ne Büzürcmihr kurmuş ve yaptığı hayratı ne de Bermekîoğulları yapmıştır. Onun gibi bir lider ne gelmiş, ne de gelir. Paşa'nın gösterdiği başarılı faaliyetler hiç kimseye nasip olmamıştır. O bölgede daha büyük kuvetlerin feth etmeyi göze alamadıkları yerleri, o kaloylıkla elde edebilmiştir.

Paşa henüz Bosna valisi iken doğu sınırında Osmanlı ordusu bozguna uğrar ve Bağdad İranlıların eline geçer. Batı cephesinde bunu fırsat bilen düşman liderleri bir araya gelerek Osmanlılara karşı bir ittifak oluştururlar. Bunlara karşı koymak için görevlendirilen Murtaza Paşa ordusuyla Bosna'dan Budin'e doğru hareket eder. Henüz Budin'e varmadan oranın valisi Mehmed Paşa vefat edince bu görev de Murtaza Paşa'ya verilir.

Osmanlıların desteği ile Macar ve Erdel prensi olan Bethlen Gabor bu ittifak hadisesini bütün tafsilatıyla bilmektedir. Durumu bütün yönleriyle Paşa'ya bildiren Prens stratejik açıdan önemli bilgilerin yanı sıra, ordusuyla da Osmanlıları desteklemektedir.

Bütün hazırlıklarını Peşte sahrasında tamamlayan İslam ordusu 28 Zi'l-hicce 1035 tarihinde oradan hareket eder. Çeşitli harp oyunlarıyla düşman kuvvetlerini bozguna uğratan Paşa ilerleyerek pek çok kaleyi feth eder. Kışı orada geçirmek zorunda kalan Osmanlı ordusu anlaşma imzalanıncaya kadar mücadeleye devam eder.

Bu arada meydana gelen savaşları en küçük ayrıntılarına kadar tasvir eden Nergisî, Paşa'yı öven on iki beyitlik bir manzume ile bölümü bitirir.

Vasf-ı Hamis: Bu bölümde Paşa'nın dirayetiyle din düşmanlarını nasıl dize getirerek, barış yapmaya zorladığı ve onun zamanında yöre halkının ne kadar huzur ve refah içinde olduğu anlatılır.

Murtaza Paşa etrafında cereyan eden hadiseleri dikkatle takip eden biri olup, Yahudi dönmesi bir kethüda'nın içten içe bozgunculuğu körüklediğini isabetli

görüşü ile tespit ederek layık olduğu cezayı vermiştir. Yine aynı mizacta bir başka adam gösterdiği üstün başarılardan dolayı bazı safdil idareciler tarafından şura heyetine alınmıştı. Adam alınan bütün kararları ve ögrenebildiği tüm sırları düşmanlara ulaştırmakla müslümanları pek çok zarara uğratmıştı. Bu adam da Paşa tarafından tespit edilerek cezalandırılır.

Yine bir gün savaş sırasında, askerler arasında bozgunculuk yapan bazı adamlar ayaklanarak paşa'nın karargahına kadar sokulurlar. Durumun farkına varan hizmetçilerin gayreti ve Paşa'nın dirayet, sebat ve metaneti ile bozguncular grubu dağıtılır. Aslında bu tür adamlar eskiden beri ordunun içinde bulunagelmiştir. Savaşın en kritik anında sıla hasreti gibi çeşitli bahaneler ileri sürerek komutanlarını zor durumda bırakmayı adet haline getirmişlerdi. Bu hadiseden sonra Paşa bu adamların kökünü kazıyarak orduyu bunlardan temizler.

Murtaza Paşa daha sonra orduyu alarak Nemçe kralının ülkesine girer. Her bir komutanını bir köye yerleştirerek orada uzun bir süre için büyük bir güven içinde ikamet eder. Artık hiç bir askerin sıla hasretini bahane ettiği görülmez. Bulundukları bölgenin halkı Krala gidip, bizi korumazsan biz kendi başımızın çaresine bakarız deyince Kral, Paşa ile barış yapmak zorunda kalır. Nihayet üç ay sonra islam ordusu oradan yavaş yavaş geri çekilir. Budin'e gelip barış işlemlerine başlanınca Bağdad hadisesinden de cesaret alan Kral bazı kalelerin geri verilmesi hususunda tehdidkar bir dil ile yazılmış bir mektup gönderir. Buna öfkelenen Paşa, geleneklerimizde alınan kalenin geri

verilmesi görülmemiş olduğunu, artık elçi göndermelerine gerek kalmadığını, kendisinin bizzat geleceğini, nasıl olsa geçen kışta birbirini iyi tanımış olduklarını söyler ve dediklerini de yapar. Vaç kalesine kadar giderek orayı tahkim ettikten sonra güvendiği adamlardan birini de komutan tayin ederek geri döner.

Yazar kitabını şu dörtlük ile bitirir:

"Ḫaṭā ve sehv birle vaḳt-i taḥrīr
Ġalaṭlar düşse ger nük-ı ḳalemden
Beyān u luṭf ile taṣḥīḥ ḳılmaḳ
Baᶜīd olmaya aṣḥāb-ı keremden"[160]

5. Münşeʾāt: (Esālību'l-Mekātīb)

Nergisî'nin önemli eserlerinden biri de, çeşitli zamanlarda dostlarına ve devlet adamlarına yazmış olduğu mektupları içeren Münşeʾātı'dır. Otoğraf nüshasının başındaki "Esālību'l-Mekātīb li-rāḳımıhi'l-faḳīri'l-ḥaḳīr Nergisī el-ḳāżī bi-baᶜżi'l-erāżī" ibaresinden[161] ve ayrıca Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ'ın önsözünde bulunan bir kayıttan bu eserin asıl adının Esālību'l-Mekātīb olduğunu anlamaktayız[162]. Eser uzun bir takdim yazısıyla Şeyhülislam Yahya Efendi'ye ithaf edilmiştir. Münşeʾāt daha sonra yazdıklarıyla beraber elliden fazla yazıyı ihtiva etmektedir. Bizim Çeşitli mecmualardan tesbit edebildiğimiz yazıların yekünü elli iki

---

160 Nergisî, El-Vaṣfü'l-Kāmil, a.g.n., yk. 198a

161 Münşeʾāt, Revan Ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi),1056, yk.1a

162 Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ, Nuruosmaniye Ktb. 4969/4, yk. 127a.

olup daha da fazla olması imkan dahilindedir.

Nergisî, mecmuanın tertibinde, kendilerine mektup yazılan şahısların rütbe ve sınıfını değil, tamamen kronolojik sırayı esas aldığını belirtir. Böylece daha sonra yazılacak olan mektupların da bu tertip üzere mecmuaya eklenme imkanını sağlamıştır[163]. Gerçekten de otoğraf nüshada 37 parça yazı bulunduğu halde, başka nüshalarda bu rakamın 52'ye kadar arttığını görmekteyiz. Bu fazlalıkların daha sonra müstensihler tarafından eklendiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, kaynaklarda mecmuadaki yazıların adedi hakkında farklı rakamlar verildiği görülür. Hatta tamamen farklı bir şekilde tertip edilen mecmualar da bulunmaktadır[164].

Dönemin tanınmış şahsiyetlerinden eski Rumeli kazaskeri Ganî-zade Nadirî, yine eski Anadolu kazaskeri Azmî-zade Mustafa Haletî ve Şeyh Mehmed b. Mahmud Efendiler esere birer takriz yazmışlardır. Her üçü de takrizlerinde mübalağalı ifadelerle Nergisî'yi ve Münşe'ât'ını överek onu "münşī-i devrān" ve "ḫāce-i cihān", eserini de "baḥr-ı iᶜcāz" ve "deryā-yı kināye vü mecāz" diye tavsif etmektedirler.

Bu mecmuada mevcut yazıların ekserisi mektuplardan oluşmaktadır. Mektup olmayan sadece üç parça yazı bulunmaktadır. Bunlardan ikisi, Selanik'te tamir edilen Hamza Bey Cami'i ile İstanbul'da Dilsiz Çapa'nın vakfettiği

---

163 Münşeat, a.g.n, yk. 11a.

164 Bkz. Münşe'āt-ı Nergisī, Nuruosmaniye ktb. 4287, Bu mecmua Bursevî Fazıl Ahmed Efendi tarafından tertip edilmiştir.

bahçe, saray ve çeşmeler için yazılan vakfiyedir, diğeri ise Kaf-zade Faizî için istinsah ettiği Vaṣṣāf Tārīḫi'nin sonuna eklediği Farsça hatime yazısıdır. Ayrıca başka nüshalarda bulunan, Banaluka'da kadı iken yazdığı hüccceti de bunlara ilave etmek gerekir.[165]

Münşeât'ın bütün nüshalarında bulunan mektuplardan 39'u Nergisi'ye aittir. Bu mektupların çoğu o dönemin tanınmış şahsiyetlerine yazılmıştır. Bunlardan, Taşköprüzade Kemal Efendi'ye beş, Kaf-zade Faizî'ye dört, Şeyhülislam Yahya Efendi'ye iki, Veysî'ye üç, Belgrad kadısı Abdülkerim Efendi'ye iki, İstanbul kadısı Nihalî'ye iki, Nef'î'ye iki, Ünsî, Ruznameci Efendi, Halilî, Şeyh Murad Efendi, Selanik kadısı Rızayî Efendi, Nevî-zade, Samî İbrahim Çelebi, Fetvaemini Yaverî-zade Kabilî gibi zatlara da birer mektup yazılmıştır. Bunların dışında Nergisî'nin kime yazdığını bilmediğimiz, fakat büyük bir müderris veya yüksek rütbeli bir devlet adamına yazdığı başlığından anlaşılan mektubu ile Divane Ali ve Şeyhül-kurra Ahmed Efendi adındaki şahıslar için yazdığı "hezl-āmīz" iki mektubu daha bulunmaktadır.

Münşeât'ta Nergisî'nin arkadaş ve gönül dostlarına yazdığı mektuplardan 14'ü ayrılıktan şikayeti ve sıla hasretini terennüm etmektedir. Yine Münşeât'taki mektuplardan 9'u tabrik, 9'u da iş istemek veya bulunduğu makamı koruyabilmek için yardım dilemek maksadıyla yazılmıştır. Bunların dışında, birilerine tavassut etmek gayesiyle kaleme aldığı dört mektuptan başka tarz ve üslûbu

---

165 Bkz. Münşe'āt-i Nergisī, Lala İsmail Ef. (Sül.Ktb.) 603, yk.18b.

ile dikkat çeken şaka yollu yazılmış biri Arapça, biri Türkçe iki mektup da bulunmaktadır.

Nergisî'nin mektuplarında kullandığı dil diğer eserlerinde görülen dil gibi sanatlı ve ağdalıdır. Aslında mecmuada bulunan, başkalarına ait mektupların da dil bakımından Nergisî'ninkilerden pek farklı olmadıkları görülmektedir. Eserin, bir münşe'āt olduğu da dikkate alınırsa, Nergisî'nin bu mektuplarında mümkin mertebe sanatkarane bir üslubu ve çeşitli istiare ve teşbihlerden oluşan terkiplerle dolu ağdalı bir dili özellikle kullanmaya çalıştığı kolayca tahmin edilebilir.Ayrıca hitap ettiği şahsın makam ve mevkiine göre ifade tarzının ve üslubun değişmiş olması gayet tabiidir. Zaten münşi'nin senli benli olduğu bir gönül dostuna yazdığı mektuptaki dili ile, bir üst makama takdim ettiği bir dilekçede kullandığı dili bir olmayacağı herkesçe bilinen bir gerçektir.

İnşa sanatında uyulması gereken bütün kaideleri Nergisî'nin bu mektuplarında görmek mümkündür. Çeşitli kütüphanelerde eserin pek çok nüshasının bulunması, bu Münşe'āt'ın büyük bir rağbet kazandığını gösterdiği gibi, bu yazıların takdim edilen büyükler tarafından takdirle, karşılanması da, Nergisî'nin o dönemin genel teamülü içinde oldukça başarılı bir nesir ortaya koyduğunu açıkça göstermektedir. Nergisî de, zade-i tab'ı olan bu yazılar "müşkil-pesendān-ı rūzgārdan" her kime takdim edilmişse, mutlaka kabul görerek takdir ve tebriklerle karşılandığını

ifade eder[166].

Bu münşeàt mecmuasının pekçok nüshası bulunmaktadır. Daha da fazla olma ihtimali bulunmakla birlikte şu anda tesbit edebildiğimiz nüshaların sayısı 52'tir[167].

1. Nuruosmaniye Ktb 4968/7 (İst. t. 29 Rebiü'l-evvel 1079-6 Eylül 1668, Müst. Mehmed b. Bostan)
2.------- Ktb.4286 (İst.t.6 Ramazan 1112-14 Şubat 1701)
3.------- Ktb. 4287/3 (Bu nüsha İshak Ef. hocası diye bilinen Bursevi Fazıl Ahmed Efendi Tarafından tertip edilmiştir.)
4. ------------ Ktb. 3765/2
5. ------------ Ktb. 3766/3
6. ------------ 4405/7
7. Lala İsmail Ef. (Sül. Ktb.) 415
8.------------- 735 (İst.t.1 Muharrem 1111-29 Haziran 1699)
9. ----------- 603
10. İstanbul Üniversitesi ktb. TY. 1357 (İst.t. Rebiü'l-ahir 1064-Şubat-Mart 1654, Müst. Merami-zade İbrahim Rami b. Ahmed)
11. ---------- TY. 1812, (İst. t. 27 Muharrem 1125, Müst. Kösec Halil hatt-ı destten istinsah etmiştir)
12. ---------- TY. 3328
13. ---------- TY. 1526

---

166 Nergisî, Münşe'āt-ı Nergisī, Revan Ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi) 1056, yk. 3b

167 Eserin, Revan Ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi), 1056 nüshası incelenmiştir.Bkz. Halil İbrahim Haksever, Eski Türk Edebiyatında Münşeàtlar ve Nergisî'nin Münşeàt'ı İnönü Üniv. S.B.E.(Basılmamış Doktora Tezi) Malatya 1995.

14. ---------- TY. 3410

15.----------- TY. 3181

16. ---------- TY.3100 (İst. t. 1064)

17. ---------- TY 2591

18. ---------- TY 629

19. ---------- TY 9817

20. Hamidiye (Sül. Ktb.)1078 (İst. t. Rebi'ü'l-ahir 1220-Temmuz 1805, Müst. Bezmî Hacı Halil b. İsa)

21. ---------- 387, (İst. t. 12 Cemaziye'l-ula 1120, Müst, Bezmî hatt-ı destten istinsah etmiştir.)

22.----------, 1205

23. ---------, 1206

24. ---------, 1025

25. Esad Ef. (Sül. Ktb.) 3359 (Nakibü'l-eşraf Allam Efendi ile Ganî-zade birer takriz yazmışlar)

26. -----------, 3323 (İst. t. 1191)

27. -----------, 3330

28. -----------, 3468

29. -----------, 3324

30. -----------, 3325

31. -----------, 3326

32. -----------, 3327

33. -----------, 3360

34.-----------, 3369

35. Haşim Paşa (Sül. Ktb.) 65 (İst. t. 12 Muharrem 1290, Müst. Ali Hasan)

36. Milli Ktb. FB, 399, (İst. t. 1101, Medine'de, Müst. Seyyid Nesim el-Mevlevî)

37. Reisü'l-Küttab Aşir Ef.(Sül. Ktb.) 921/1 (İst.t.1095).

38. Hacı Selim Ağa Ktb. 985/2(İst.t.1512, Müst. Hüdayî Ef)
39. Ali Emiri (Millet Ktb.). 407
40. ---------, 408
41. ---------, 409
42. Tarlan, 89
43. Revan Ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi), 1056 (hatt-ı dest)
44. --------- 1635
45. DTCF Ktb. M. Ozak T. 1441 (İst. t. 1089)
46. TBMM ktb. LD. 497 '1 (İst. t. 1169)
47. A. Ötüken İlk Halk Ktb. 1974.
48. Konya Bölge Yazma Eserler
    Ktb. 280/3 (İst. t. 1086)
49. İ.Koyunoğlu Ktb. 1228 452 Berlin Devlet Ktb. Hs. Or.
    Oct., 942
50. ---------, Ms. Or. Oct. 1613
51. Bibliotheque Nationale, Suppl. Turc. 1454
52. Münih, Devlet Ktb. 235.

Eserin Yazılış Sebebi, Yeri, Tarihi ve Takdim Edildiği Kişi

" ....eben ᶜan-ced Nergisī-zāde dimekle maᶜrūf" [168] olduğunu söyleyen Nergisî, babası gibi kadılık mesleğine girer, Ancak hamisizlik ve kimsesizlikten ötürü pek çok sıkıntı çeker. Bu yüzden yazmak zorunda kalan Nergisî, tefekkür yolunun kenarlarında derlediği mana çiçeklerini zaman zaman devlet büyüklerine takdim eder ve onların takdirlerini kazanır. Nergisî, bu yazılarını bir mecmuada toplamak düşüncesinde iken, biricik hamisi olan Faizî'yi kaybeder. Bu kayıp hayatının en büyük sıkıntılarını çekmek hususunda bir başlangıç olur. Böylece bu niyetini gerçekleştirmeye fırsat bulamaz. Bundan sonra Şeyhülislam Yahya Efendi'nin himayesine girmekle, hayatı biraz da olsa düzene giren Nergisî, dağılmış ve kaybolmaya yüz tutmuş bu yazılarını, onun sayesinde bir mecmua içinde toplamaya muvaffak olur. Bunlar, mecmuanın dibacesinde "sebeb-i te'lif" sadedinde dile getirilmiştir[169]

Ayrıca üzerinde çalıştığımız nüshanın ilk sayfasında "li-kātibihi'l-faḳīr Nergisī" başlığı altında kaydedilen şu dörtlük de;

---

168 Nergisî, Münşeātı, Revan Ktb (Topkapı Sarayı Müzesi), 1056, yk. 2a.

169 a.g.n. yk. 2a-9a.

"Çoḳ mühimmātım mürettep eylemişlerdür benüm,
N'ola ben de münşe'ātüm böyle tertīb eylesem.
Her biri bir nice altun ṣāḥibi itdi beni,
Çoḳ mıdur ger anları ben daḫi teẕhīb eylesem"[170]

Nergisî'nin çoğu zaman hayatını kalemiyle kazanmak zorunda kaldığını açıkça göstermektedir. Bu Münşe'ât'ın yazılmasının en başta gelen sebeplerden biri de geçim zarureti olduğunu söylemek mümkündür.

Eserde yazılış tarihi açıkça belirtilmez. Ancak Faizî'nin ölümünden (Receb 1031-Mayıs 1622)[171] ve Yahya Efendi'nin şeyhülislam olmasından (Receb 1031-Mayıs 1622)[172] sonra derlenerek kaleme alındığına göre, telif tarihi olarak kaynaklarda belirtilen h.1031-m.1622 yılı kesindir

Eser yazıldığı sıralarda Nergisi'nin İstanbul'da bulunduğu Münşe'ât'ın dibacesinde açıkça anlaşılmaktadar. Çünkü Nergisî, Fayizî'nin vefatı üzerine onun mezarının toprağına yüz sürmek maksadıyla İstanbul'a geldiğini ve Şeyhülislam Yahya'nın himayesine girdiğini ifade etmektedir.[173]. Böylece eserin İstanbul'da tertip edildiğini söylemek yanlış olmaz.

Münşe'ât'ın Şeyhülislam Yahya Efendi'ye sunulduğu hususunda hiç bir şüphe yoktur. Çünkü Nergisi, şeyhülislamın pek çok fazilet ve kemalatını bir takım

---

170 a.g.n. yk.1a

171 Ö. Faruk Akün, a.g.m., İsl.Ansk. C.9. s.197

172 Lütfi Bayraktutan, Şeyhülislam Yahya Divanından Seçmeler, İst. 1990, s.5, a.g.e, s.5.

173 Nergisi, Münşeat, a.g.n. yk. 4b.

teşbih ve istiarelerle uzun uzadıya övdükten sonra, onun sayesinde bu mecmuayı kaleme almaya muvaffak olduğunu, hatta bu degersiz eserinin onun iltifat ve takdirine mazhar olmakla bahane arayan beyinsiz hasetçilerin itirazlarından da kurtulacağını belirtmektedir[174].

Özet:

Mecmua'nın başına yazdığı tam on varak tutarındaki dibacesinde Nargisî, söz erbabının, içi mana ve mazmun miskiyle dolu ağız hokkası, kelam çarşısında açıldıkta, her şeyden önce dünya halkının gönlünün Allah'a hamd kokusuyla tütsülendiğini söyleyip, iki beyitlik bir Farsça şiir ile hamd ederek söze girer.

Nergisî, tatlı dilli, hoş sohbet hatiplerin dil tablasının manası lezzetli ibarelerin gül şekerleriyle dolu olduğunu, ve şeker satmak arzusuyla belagat ve fesahat pazarında suskunluk perdesi kaldırıldığında bütün cihan halkının zaikasını tatlandıran şeyin evvela Hz. Peygamber'e övgünün akide şekeri olduğunu söyleyerek iki beyitlik Farsça bir şiirle o'nu över.

Daha sonra mütefekkirenin nakışlı ve renkli şişesi ile dimagın geniş hücresinin penceresinde isti'dat eline konulmuş olan gaybî ilham çiçeklerinden tüm belagat erbabının burnuna dört halifenin medhinin kokusu ile "āl-i ᶜabā" nın güzel sıfatlarının rayihası ulaştığını belirten Nergisî, hamd ve salatı ifade eden Arapça bir dörtlük ile hamdele ve salvele bölümünü sona erdirir.

Kahr ve cefa kadehinden şarap tortusunu içenlerin

---

174 a.g.n. 9a-11a.

meclisinde ve perişan derd ehli arasında "eben ᶜan-ced Nergisī-zāde dimekle maᶜrūf" olduğunu söyleyen yazar, bu yazıları bir mecmuada toplama sebebini şöyle anlatır:

Doğan yavrusu doğana benzediği gibi, kadılık mesleğini de babasından tevarüs ettiğini, ancak sahipsizlik ve hamisizlikten dolayı pek çok sıkıntılara maruz kaldığını, bu nedenle ister istemez kalem asasına dayanarak ağır aksak yazarlık yoluna girip tefekkür caddesinin etrafında derlediği mana ve mazmun çiçeklerinden yaptığı buketleri tahrir tabağına koyarak derde derman olur ümidiyle zaman zaman büyüklerin dergahına takdim edegeldiğini, bazen kendisini maarif pazarının mutlu efendisi gibi göstermek arzusuyla muhayyile dalgıcını düşünce deryasına salıp, gönül denizinin dibinden çıkardığı elfaz ve ibare incilerini satır ipliğine dizerek belagat çarşısının sarraflarına takdim ettiğinde herkes tarafından takdirle karşılanarak kabul gördüğünü ifade eder.

İstidat dadısı tarafından beslenip büyütülen bu cigerparelerin kaybolup gitmelerine yazarın gönlü razı olmaz; onları toplayarak bir mecmua meydana getirmeyi uygun görür. Bu arzusunu tahakkuk ettirmek için fırsat kollayan Nergisî, daima kendisini koruyan ve himaye eden Faizî'nin vefatıyla, sayesinde nail olduğu rahat, huzur, makam ve mansıplar elden çıktığı gibi, bütün o yazı ve evraklar da kendisinin gönlü gibi perişan olup dağıldığını belirtir. Bu hadise üzerine büyük bir bunalıma düştüğünü ifade eden yazarın göz yaşları dökerek sık sık tekrarladığı Fayizî'nin şu beyti, içinde bulunduğu ruh halini güzel bir şekilde gözler önüne sermektedir:

"Daḫi ben şimdi bildüm rūzgāruñ ne'ydügin ey dil
Bilinmezmiş ṣafā-yı vaṣl-ı yār ile geçen demler"

Nergisî bu vesile ile Faizî'nin vücud definesini sinesinde barındıran toprağa yüz sürmek için İstanbul'a gelir; bu en büyük desteğini yitirmekle pek çok sıkıntı ve kederler içinde uzlet ve inzivaya çekilir. İşte tam bu sıkıntılar içinde bocalayıp dururken, fazilet ve takva göğünün güneşi, din ve dünya güzelliğinin nuru, ilim tahtının sultanı, mana ülkesinin padişahı, halkın memduhu, halkın manzuru imam-ı A'zam'ın en hayırlı bir halefi gibi daha pek çok seciyelerini, bir takım istiare ve teşbihlerle süsleyerek tavsif ettiği Şeyhülislam Yahya Efendi onun imdadına yetişir, himayesine alarak her hususta kendisine yardımcı olur.

Böylece, eski dağılmış ve kaybolmaya yüz tutmuş yazılarını toplama fırsatı elde etmiş olan ve bunları Şeyhülislam'ın iltifat ve alakası sayesinde toplayabildiğini belirten Nergisî, bu mecmuanın başına bir dibace yazarak kendisine takdim eder.

Yazar büyük bir tevazu ile bu eserinde yaptığı hata ve kusurlarına müsamaha ile bakmalarını istemeye bile kendinde bir liyakat ve cesaret görmediğini ifade eder. Bu perişan ve buhranlı dönemde kaleme aldığı yarım yamalak bu esere göz atmak lutfunda bulunan büyükler karşısında acziyetini ve yetersizliğini açıkça itiraf eder.

Yine de yazar, bir takım anlayışı kıt, beyinsiz hasetçilerin yersiz ve manasız itirazlarıyla eserin gözden düşebileceği endişesini taşımaktadır. Fakat Yahya

Efendi'nin iltifat ve takdirine mazhar olabilirse, bahane arayan bu hasetçilerin dilinden kurtulacaktır. Böylece, yazar da istidad sandukçasında mevcud olan daha pek çok mazmunları ortaya çıkarıp piyasaya sürme imkanı bulmuş olacaktır.

Bundan sonra yazacağı mektupları da bu mecmuaya ilave etmek düşüncesinde olan Nergisî, mektupları sıralarken gönderdiği kişilerin sınıf ve makamını göz önünde bulundurmayıp tarih sırasını takip etmeyi uygun bulduğunu ifade eder ve bu mektupların daha da artması hususunda feleğin bir engel çıkarmayıp müsaade etmesi temennisiyle mukaddimeye son verir. Mektupların muhtevası şöyledir:

1. Kendisini himaye eden Abdül'aziz Efendi azledilince Gabela kadılığı elinden alınan Nergisî, İstanbul'a gelerek bu mektubu Rumeli kazaskeri Taşköprü-zade Kemal Efendi'ye verir. Nergisî, mektupta, eski görevinin devam etmesi dileğiyle buraya geldiğini ancak bunun mümkün olmadığını görerek mülazemet ile iktifa ettiğini ve uzun zamandan beri gurbet sıkıntılarına tahammül etmeye çalıştığını söyleyerek halini arzeder.

2. Bir önceki mektub ile Kemal Efendi'nin ilgisini çeken Nergisî, bu mektup ile de yeni bir göreve tayin edilmesi arzusunu dile getirir. Ayrıca Kemal Efendiyi öven altı beyitlik bir şiiri de mektuba derceden Nergisî, kendisinin inşa sanatındaki maharetinden bahsederek bunun sadece onun tarafından takdir edildiğini belirtir. Bu mektubun neticesinde Nergisî Çaniçe kadılığına tayin edilir.

3. Süleymaniye Medresesine müderris olan Kaf-zade

Faizî'ye tebrik maksadıyla Nergisî tarafından Çaniçe'den yazılan bir mektuptur. Nergisî mektubunda, aralarında bulunan bir kırgınlıktan dolayı biraz sitem ettikten sonra, bu haber karşısında nasıl sevindiğini dile getirerek, Faizî'yi tebrik eder.

4. Şeyhülislam Yahya Efendi'ye Çaniçe'de gönderilmiş bir mektuptur. Nergisî bu mektubunda, Kaf-zade Feyzu'llah Efendi'nin yanındaki mülazemetinden, daha sonra Gabela ve Çaniçe kadılığından bahsederek, Çaniçe'de kendisini taciz eden bir kaç iftiracının şikayetlerinden dolayı, o esnada Rumeli Kazaskeri olan Yahya Efendi'nin yardımlarını rica eder.

5. Hayatı zillet ve meskenet içinde geçen ve zenginlerden bazı ikram ve ihsanlar dilenmek arzusuyla İstanbul'a gitmek isteyen Divane Ali adındaki serserinin bir tavassut mektubu yazması hususundaki fazla ısrarı üzerine kaleme alınmıştır. Nergisî, Çaniçe'de iken kaleme almış olduğu bu mektubunu Divane Ali'ye vererek İstanbul'daki bazı dostlarına gönderir. O, bu mektubunda adamın mahiyetini, nasıl bir serseri olduğunu hezl-amiz bir lisan ile anlatır. Mektup, mizah türünün en güzel örneklerinden biri olması bakımından dikkat çekici niteliktedir.

6. Büyük müderrislerden birine yazıldığı başında kayd edilen bu mektup, Farsça bir dörtlükle başlamaktadır. Ayrılıktan şikayeti oldukça sanatkarane bir dil ile işleyen mektup şu dörtlük ile bitmektedir:

"Benüm o bādiye-peymā-yı vādī-i idbār
Ki ehl-i derde felek itdi ḳāfile-sālār
Benüm ki o ḳāfile-sālār-ı ehl-i ġam ki baña
Elem ne pāy-ı ᶜazīmet virir ne cāy-ı ḳarār"

Münşeāt'ın bir başka nüshasında mektubun başında "Birāder-i ᶜazīzimiz Veysī Efendi'ye gönderilmiştir" kaydı bulunmaktadır[175].

7. Büyüklerden birine özür dilmek maksadıyla kaleme alınan mektup oldukça güzel ve manidar bir dörtlükle başlamaktadır. Mektubun muhatabının kim olduğu tesbit edilememiştir.

8. Kaf-zade Faizî'nin Azmî-zade'ye gönderdiği bir mektuptur. Selaniğe tayin edilince oraya gelip yaptığı icraatlarından bahsetmektedir.

9. Yine Selanik kadısı Kaf-zade Faizî'nin, ilim ve irfan sahibi bir zata gönderdiği mektuptur. Faizî mektubunda o zata beslediği sevgiden ve ona duyduğu iştiyaktan bahseder.

10. Yine Kaf-zade Faizî'nin bir müderrise yazdığı mektup olup, mektupta iştiyak ve sevgilerini bildirdikten sonra, dünyaya karşı artık bir bıkkınlık hissettiğini ifade ederek hayattan dert yanar.

11. Ganî-zade Nadirî, Şeyhülislam Yahya Efendi'nin yerine Rumeli kazaskeri olunca kaf-zade Faizî tarafından bu mektup yazılarak yeni vazifesinden dolayı tebrik edilir.

12. Selanik kadısı Faizî tarafından Şeyhülislam Es'ad

175 Nergisi, Münşeat Revan Ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi) 1056, yk. 78a.

Efendi'ye yazılmıştır. Mektupta kendi halini Şeyhülislam'a arz eden Kadı Efendi, onun yardım ve himayesini talep eder.

13. Nergisî, Selanik'te Faizî'nin naibi iken Bevvab-ı Sultanî Hacı Mehmed Ağa, Hamza Beg Cami'ini tamir eder ve görevlileri için de bir miktar para tahsis eder. Bu cami ve para için Nergisî'nin yazdığı vakfiyedir.

14. Kaptan-ı Derya Ali Paşa vezir olunca Kaf-zade Faizî tarafından yazılan tebrik mektubudur. Farsça bir kıt'a ile başlayan mektup edebi değeri bakımından oldukça yöksektir.

15. Çapa Dilsiz diye bilinen Ali Ağa'nın İstanbul'da vakf ettiği saray, bahçe ve çeşmeler için Nergisî'nin yazdığı vakfiyedir. Mektubun son sahifesi Arapça olarak kaleme alınmıştır.

16. Kaf-zade Faizî için istinsah ettiği Vaṣṣāf Tārīḫi bitince bu Farsça yazıyı kitabın sonuna ilave eden Nergisî, bu kitabın istinsahını Şevval 1029'da İstanbul'da tamamladığını, o esnada, Selanik kadısı Faizî'nin naibi bulunduğunu belirtmektedir.

17. Bulunduğu makamda yetkilerini kötüye kullanan bir idareci, o görevinden alınarak yerine tayin edilen fazilet ve adalet sahibi zata Nergisî tarafından yazılmış olan hem şikayet, hem de teşekkürü ihtiva eden bir mektuptur. Mektup, bir derece mizaha kaçan üslubu ile dikkat çekmektedir.

18. Kazasker Kemal Efendi'ye Mostar kadılığını talep maksadıyla Nergisî tarafından yazılan arz-ı haldır. Bu dilekçenin takdiminden sonra Nergisî'ye Mostar kadılığı verilir. "Gülün gönlü bülbülün nalesinden incinmez;

dilencinin feryadı cömert insanın pazarına revnak verir" anlamına gelen Farsça bir beyitle başlayan mektupta yazar içine düşmüş olduğu geçim sıkıntısından şikayet ederek yardımını talep eder.

19. Taşköprü-zade Kemal Efendi'ye yazılan bu mektupta Nergisî, daha önce kendisinden gördüğü iyilikleri anarak teşekkürlerini bildirdikten sonra, bir müderrise yardımcı olması hususunda himmetlerini rica eder. Mektubun yazıldığı sıralarda Kemal Efendi'nin "Sefer-i hümayun" da olduğu anlaşılmaktadır.

20. Nergisî'nin Faizî'ye yazdığı mektuptur. Arapça bir dörtlük ile başlayan mektup ayrılıktan şikayet ve duyulan hasret ve iştiyakı ihtiva etmektedir.

21. Taşköprü-zade Kemal Efendi'nin mektubuna Nergisî'nin yazmış olduğu cevap olup Rumeli kazaskerliğini ve seferden dönüşünü tebrik etmek maksadıyla kaleme alınmıştır. Mektubun ortalarında Nergisî, Kemal Efendi'den gelen mektubu şöyle tavsif eder:

" Mażmūnı ḥayāt-ı cāvidānī
Feḥvāsı neşāṭ ü kām-rānī

Her rişte-i saṭrı üzre manẓūm
Ṣad gūne cevāhir-i emānī

Żımnında ṣunūf-ı ᶜizz ü iḳbāl
Ṭayyında ulūf-ı kām-rānī"

22. Büyük müderrislerden olan bir dostuna Nergisî'nin

Yenipazar kadısı iken yazdığı mektuptur. Hasreti terennüm eden Farsça bir dörtlükle başlayan mektuptan, Nergisî'nin kadılık makamından azlolunma endişesini taşıdığı ve ismi zikredilmeyen bu müderristen, bu hususta yardım taleb ettiği anlaşılmaktadır.

23. Nergisî bu mektubunu Yenipazar'da iken Kaf-zade'ye yazmıştır. Mektubun yazılış tarihi Faizî'nin ölüm gününe rastlamıştır. Yazar daha önce himayesini gördüğü bir kazaskerin azlolunmasıyla kendisinin de bu görevden alınacağı konusundaki dedikoduları dile getirerek kendisini himaye etmesini ister.

24. Sultan Genç Osman hadisesinden sonra Yahya Efendi'nin Şeyhülislam olduğu haberi gelince fetva emini Yaverî-zade Kabilî Efendiye acele ile yazılan tebrik mektubudur. Zamandan şikayeti ihtiva eden Arapça bir dörtlükle mektubuna başlayan Nergisî, hamilerinin ölümü veya azli nedeniyle henüz borçlarının yarısını ödemediği halde görevinden alınmasının söz konusu olduğunu belirterek yardımlarını talep eder.

25. Dönemin büyüklerinden birine, tayin olunduğu makamı tebrik etmek için yazılmış bir mektuptur. Kimliğini bilmediğimiz bu zatın sadaret makamına atandığı mektuptan anlaşılmaktadır.

26. Nergisî'nin İlbasan'dan Veysî'ye yazdığı cevabi mektubudur. Yazar, bu mektupta Veysî'nin meclislerine katıldığı günleri hatırlayarak o meclislerden ne kadar istifade ettiğini, sıkıldıkça o mahfillerde elde ettiği ilim ve irfanı ve o güzel günlerin hatıralarını anarak teselli bulduğunu dile getirir.

27. Veysî'nin Nergisî'ye gönderdiği mektup olup Nergisî'nin mektubunda ibraz ettiği inşa hususundaki maharetini takdir etmekle, gönderdiği şahsa bir konuda yardımca olmasını rica eder.

28. Nergisi cevabi mektubunda, Veysî'nin bu iltifatlarına layık olmadığını, kaleminden cevherler de dökülse, hocasıyla mektuplaşmaya bile liyakat kazanamıyacağını söyleyerek onun karşısında aciz kaldığını ifade eder.

29. Kime yazıldığı belirtilmeyen bu mektup Üsküp'te bulunan ve Nergisî'nin çok saygı duyduğu bir zata yazdığı ifadelerinden anlaşılmaktadır. O sırada Üsküp'te kadılık yapmakta olan Veysî'ye yazılmış olması muhtemeldir. Zira 27. mektupta Veysî, Hacı Çavuş adında birini kendisine gönderdiğini ve yardımcı olmasını yazmıştı. Bu mektupta ise Nergisî gönderdiği Hacı Ağa hususundaki arzusunun yerine getirildiğini belirtmektedir.

30. Yine kime yazıldığı belirtilmeyen bu mektupta Nergisî kendisinin hamilerinden olan ve "ᶜallāme-i fetvā-penāh" diye tavsif ettiği bir zatın "mesnetgāh-ı müşkil-güşāī" yi teşrif etmelerinden duyduğu sevinç ve memnuniyetini belirterek tebriklerini sunar. Ayrıca kendisinin pek çok eserler ortaya koyduğunu, bu meyanda hiç kabiliyeti olmadığı halde kendisi için yazdığı bir kasideyi de takdim ettiğini, beğenilirse tashih ederek temize çekmesini, aksi halde ateşe atıp yakmasını rica eder. Mektubun üslubundan anlaşıldığı kadarıyla gönderilen kişinin Şeyhülislam Yahya Efendi olması muhtemeldir.

31. Marifet erbabından Sami İbrahim Çelebi'ye

gönderilen mektuptur. Nergisî, her ne kadar yerinden memnun ise de İstanbul hatırına geldikçe hayatının zehir olduğunu söyledikten sonra, devlet erkanının huzurunda kendisinin başarılarından bahsedilerek tavsiye edilmesini rica eder.

32. Nev'î-zade'ye gönderilen mektuptur. Mektubun başında ve ortasında çok nefis birer Farsça dörtlük bulunmaktadır."Benim sulṭānım, ehl-i ṭabᶜın āzurde-i cevr-i devr olması resm-i ḳadīmdir" diyen Nergisî, çektiği sıkıntıları anlatmak için kelime bulamadığını söyleyerek bulunduğu yerden şikayet eder.

33. Meşhur kadılardan Arnavud belgradı kadısı Abdulkerim Efendi'ye gönderilmiş bir mektuptur. Nergisî Abdulkerim Efendi'nin davetine gitmek için hazırlanmışken kendilerini götürecek hizmetçinin hastalanması, ayrıca ev halkının da hasta olmaları bu ziyaretin ertelenmesine neden olduğunu belirterek özür diler.

34. Nergisî İlbasan kadısı iken, dostlarından birine gönderdiği bu mektupta, eski günlerini hasretle anıp, yalnızlığından şikayet eder ve "müfettiş-i emvāl-i żāyiᶜa-i sulṭāniye olan Aḥmed Efendi" diye tanıttığı arkadaşına şefaatçi olmasını temenni eder. Fakat mektubun muhatabının kim olduğu belli değildir.

35. Muhassıl-ı emval Yusuf paşa'nın nezdinde bir dostuna şefaatçi olmak için Abdülkerim Efendi'ye gönderilen mektuptur. Nergisî arkadaşım dediği kişi "Avlonya ḳażāsında munfaṣıl Aḥmed Efendi" olup Yusuf Paşa'nın tahsildarı olması hususunda yardımcı olmasını ister.

36. Selanik kadısı Rızayî Efendi'ye gönderilen mektuptur. Yazar, Rızayî Efendi'nin bu makama tayin

edilmesi üzerine bizzat yanına varıp tebrik etmek istediğini, ancak bazı engellerin çıkmasıyla buna muvaffak olamadığı gibi, bir mektup yazmaya bile fırsat bulamadığını ifade eder, bulunduğu yerde 23 ay mizan bekledikten sonra İstanbul'a doğru yola çıkarken Selanik'e de uğramak niyetinde olduğunu söyleyerek oraya varacağı zamanı bildirmektedir.

37. Filorina'da irşad ile meşgul Şeyh Murad Efendi'ye gönderilmiş mektuptur. Nergisî mektubunda Şeyh Efendi'den dua ve himmet talebinde bulunmaktadır[176].

38. Şerif Efendi İstanbul Kadısı iken Kaf-zade Faizî'ye gönderdiği mektubun cevabıdır. Mektup, Farsça bir beyitle başlamakta olup ayrılıktan şikayeti ihtiva etmektedir[177].

39. Halilî mahlasını kullanan bir arkadaşına gönderdiği bu mektuba Nergisî, ayrılıktan kalbinin parçalandığını ifade eden Arapça bir beyit ile başlamaktadır[178].

40. Şeyh kıyafetini giyen bir salike zaviyesini tebrik maksadıyla yazılmış mektuptur. Nergisî'nin, cümlelerinde bilhassa tasavvufî kelime ve ibareleri kullanmaya özen

---

[176] Buraya kadar olan mektuplar Nergisî'nin kendi hatt-ı desti olduğu kataloglarda belirtilen Revan Ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi), 1056 nüshasından alınmıştır. Bundan sonra gelecek olan parçalar ise muhtelif münşeat mecmualarından tesbit edilerek alınmıştır. Bu mektuplar daha sonra müstensihler tarafından ilave edilmiş olmalıdır. Başka mecmualardan tesbit edilen bu mektuplar buraya kaydedilirken otoğraf nüshadaki kronolojik sıra esas alınmamıştır.

[177] Münşeât-ı Nergisî, Lala İsmail Ef. (Sül. Ktb) 603, yk. 18b

[178] a.g.n. yk.21.b

göstermesi dikkat çekicidir[179].

41. Banaluka kadısı iken Hasan b. Ali adında birine yazılan hüccetin suretidir. Bu hüccetin sonunda Arapça olarak "Banaluka kadısı Mehmed b. Ahmed, 1043 zilhicce ayının başlarında bu hücceti yazmıştır". kaydı bulunmaktadır.[180]

42. Bu mektup Kaf-zade Çelebi'ye yazılmıştır. Nergisî bu mektubunda, hakkını aramak için İstanbul'a gelir gelmez Faizî'nin evine uğrayıp elini öptüğünü, bu ziyaretin çok uğurlu geldiğini, böylece dönemin kadı‿lkudatı Kemal Efendi tarafından kıymeti takdir edilerek Çaniçe kadılığı kendisine layık görüldüğünü, ancak orada bir takım fitnecilerin iftirasına uğradığını söyleyerek bu konuda kendisine yardımcı olmasını rica eder[181].

43. Kaf-zade Faizî'nin Selanik'ten meşhur alimlerden bir fazilet ehline gönderdiği mektuptur. O esnada Nergisî de Faizî'nin hizmetinde bulunmaktadır. Mektupta ayrılık ve duyulan hasretten söz edilmektedir[182].

44. "Aḥbābdan birine tesvīd olunmuşdur" başlığını taşıyan bu mektup ayrılıktan şikayet eden üç beyitlik Farsça bir şiirle başlamakta olup kime yazıldığı bilinmemektedir [183].

45. İstanbul Kadısı Nihalî Efendiye gönderilen bu

---

179 a.g.n.yk. 36b

180 a.g.n. yk. 38a.

181 Münşeat-ı Nergisi, Lala İsmail Ef. (sül. Ktb.), 415, yk. 336a.

182 Münşeat-i Nergisi, Esad Ef. (Sül.Ktb.)3330, yk.145b

183 a.g.n. yk. 155a.

mektup,

"Ey ḳıdve-i zamāne vü ʿallāme-i cihān
Ve'y fāżıl-ı yegāne vü Nuʿmān-ı rūzgar
Ḳaddüñ zemīn-i luṭfa ḫırāmān nihāl-i serv
Ṭabʿuñ semā-i ḥikmete ḫūrşīd-i tābdār"

manzumesiyle başlamaktadır[184].

46. Yine Nihalî Efendi İstanbul kadısı olunca Çaniçe'den tebrik maksadıyla kaleme aldığı bu mektubunda Nergisî, bu "Ansızın gelen bu kutlu müjdeden, elemlere gark olmuş binlerce can mutluluğa kavuştu" manasındaki Farsça bir beyitle başlamaktadır[185].

47. Çaniçe kasabasında yetişerek daha sonra İstanbul'a gelip kendince biraz ilim tahsil ederek, hep alçakları kollayan feleğin de yardımıyla Şeyhü'l-kurra olan Ahmed Efendi'nin mektubuna istihza yollu cevaptır. Mektup Arapça olarak kaleme alınmıştır[186].

48. Belgrad'dan Nef'î'ye gönderdiği bu mektubunda Nergisî, mektup mukaddimelerinin pek çok övücü sıfat ve lakaplarla süslenmesi akıl sahibi kimselerin takip ettiği bir yol ise de, Nef'î gibi birini medh etmenin kendi haddini aşmak olduğunu belirttikten sonra, duacısı olduğunu söylemek minnet manasını hatırlattığı için bunu dostluğa yakıştırmadığını, hatta bu hareketin zamanın "merāsim-perest" insanlarına mahsus olduğunu söyleyerek mektubu kısa

---

184 a.g.n. yk. 156a.

185 a.g.n. yk. 157.

186 a.g.n. yk. 159a.

kesmeyi uygun bulduğunu ifade eder[187].

49. Nergisî, Ruznameci Efendiye gönderdiği bu mektubunda İdris Kaptan'ın güzel ahlakından ve hüsn-i halinden bahsetmektedir[188].

50. Yine Nergisî, Nef'î'ye gönderdiği bu kısa mektuba, ayrılıktan duyduğu hasreti ifade eden iki beyitlik bir Farsça şiir ile başlar.Mektupta Nef'î'nin sohbet ve meclislerinden ayrı düşmüş olmanın verdiği sıkıntılardan söz eder[189].

51. "Bu varaḳ cān-ı ᶜazīzimüz Ünsī Efendi ḥażretlerinedür" başlığını taşıyan bu mektup firkat ateşinden dert yanan Farsça bir dörtlük ile başlamaktadır[190].

52. Veysî'nin Nergisî'ye yazdığı cevabî mektubudur. "Canfeza mektubun geldi, okuyunca hemen, tutuşan gönlümün üstüne koydum. Gönül ahının onu yakacağından korkarak, derhal ağlayan gözlerimin üzerine koydum, fakat göz yaşlarımla silineceğinden korktum, gözlerimden alarak ruhumun içinde sakladım" manasına gelen üç beyitlik Farsça bir kıta ile başlayan mektup oldukça sanatkarane bir üslup ile kaleme alınmıştır[191].

---

187 a.g.n. yk. 160 b.

188 Münşe'āt-ı Nergisī, Haşim Paşa (Sül. Ktb.), 65, yk.74.

189 Mecmu'a, Es'ad Ef. (Sül. Ktb) 3468, yk. 77b.

190 İstanbul Üniv. Ktb. TY. 1526, yk.284b.

191 Münşe'āt-ı Nergisī, Nuruosmaniye Ktb. 4287, yk. 87a.

6. Hamse-i Nergisî

Klasik edebiyatımızda, aynı şaire ait beş mesneviden meydana gelen mecmualara hamse adı verilir. Hamse isminin ilk defa Nizamî'nin beş mesnevisinden oluşan "Penç Genç'i için kullanıldığını biliyoruz. Daha sonra, Nizami'yî takip eden pek çok şair İran edebiyatında bir hamse yazma geleneğini meydana getirirler. İran edebiyatında hamse yazan otuz kadar şair bulunmasına rağmen, edebiyatımızı etkiliyecek kadar büyük bir üne kavuşmuş olanları oldukça azdır. Bunlardan Nizamî (Öl.1200), Hüsrev-i Dihlevî (Öl. 1325) Hacu-yı Kirmani (Öl-1352), Camî (Öl. 1492), Feyzî (Öl.1595) ve benzerleri edebiyatımızda en çok bilinenleridir[192].

İran edebiyatında en olgun meyvelerini vermiş olan hamse gelenği, 15. yy'da gittikçe kurumaya yüz tutarken, Türk edebiyatında yeni yeni filizlenerek gelişmeye başlar. Bizde büyük Çağatay şairi Ali Şir Nevaî (Öl. 1501) ile başlayan bu gelenek ortaya koyduğu bir takım orijinalliklerle zaman zaman Fars edebiyatındaki modellerini de geride bırakarak en özgün eserlerini verir. Bu gelenek, Türk edebiyatında Çakerî, Hamdullah Hamdî, Lami'î, Revanî, Celilî, Ahmed Rıdvan, Hayatî, Kara Fazlî, Behiştî, Taşlıcalı Yahya ve Atayî gibi tanınmış şairler tarafından devam ettirilir[193].

Edebiyatımızda en orijinal ve en çok dikkat çeken hamse şüphesiz Nergisî'ye ait olanıdır. Nergisî'nin

---

192 İskender Pala, Divan Şiiri Sözlüğü, Ank. 1990, s.208.

193 Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, Ank. 1988, s.107.

Hamsesi'ni, İran ve Türk edebiyatındaki bütün hamselerden farklı kılan, mesnevi değil de, tamamen mensur hikayelerden oluşmasıdır. Ancak bu mecmuanın Nergisî tarafından mı hamse adıyla düzenlendiği, yoksa daha sonra başkaları tarafından mı tertip edilerek hamse adı verildiği hususu kesin olarak bilinmemektedir. Daha doğrusu bizzat kendisinin bu eserleri bir araya getirerek hamse adını verip vermediğini bilemiyoruz. Bu konuda, Nergisî'nin eserlerinde hiç bir ipucuna da rastlanmaz. Ancak kütüphanelerde bulunan mecmua halindeki on iki yazmanın başında "Ḫamse-i Nergisī" kaydı bulunduğu gibi, üç matbu nüshası da bu adı taşımaktadır.

Nergisî'den bahseden son döneme ait edebiyat tarihleri ve diğer kaynakların çoğunda hamseden söz edildiği halde, daha erken döneme ait kaynaklarda ise, hamse ismine pek rastlanmaz. İçinde bulunan eserler ile beraber hamseden söz eden ilk kaynak, Nergisî'nin ölümünden (h.1044) yaklaşık olarak bir asır sonra, h.1143'de kaleme alınmış olan Vaḳāyiʿu'l-Fużalā'dır. Ayrıca Mecelletü'n-Nisāb (h.1175) Mecmuʿatu't-Terācim (h.1242), Esamī (h.1308), Sicill-i ʿOsmanī (h.1311) ve Ḳāmūsu'l-Aʿlām (h.1306) hamseden bahseden kaynaklardır.

Bütün bunlarla beraber, Tārīḫ-i Edebiyāt Dersleri adlı eserin yazarı İbrahim Necmi (Dilmen), asıl hamse'nin Nihālistān olduğunu iksīr-i saʿādet, Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ, Ḳānūnu'r-Reşād ve Ġazavāt-ı Mesleme adlı eserler daha sonra ilave edilerek "ḫamse ʿale'l-ḫamse ḥāline" getirildiğini söylemesi ayrıca dikkate değerdir[194]. Orijinallik meraklısı

[194] İbrahim Necmi (Dilmen), Tārīḫ-i Edebiyāt Dersleri, İst. 1338, C.1, s.129.

Nergisî'nin mensur eserlerden bir hamse oluşturmayı düşünmüş olması akla uzak görünmemektedir. Eğer yazar böyle bir şey düşündüyse son eseri Nihālistān'ı yazdığı h.1042 yılından sonra olmalıdır; İki yıl sonra h.1044 de vefat eden Nergisî, belki de bu düşüncesini olgunlaştırma imkanını bulamamıştır. Yoksa müstensihlerin kendi akıllarına göre, daha önce hiç bir benzeri olmadığı halde, böyle bir tasarrufta bulunmaları mümkün değildir. Fakat mecmuadaki eserlerin tertip ve sıralanışındaki karışıklık İbrahim Necmî'nin görüşünü destekler mahiyettedir. Yani Nergisî'nin her birini ayrı konulara tahsis ettiği beş kısımdan meydana getirdiği Nihālistān için kullandığı bu isim diğer eserlerin de eklenmesiyle daha muhtevalı bir hale getirilerek Hamse adı verilmiştir. Çünkü mecmua halinde bulunan bu elyazmalardan, sadece dört eseri ihtiva edeni olduğu gibi, Münşeʾāt ve el-Vaṣfu'l-kāmil fī-Aḥvali'l-Vezīri'l-ʿĀdil adlı eserlerinin ilavesiyle altı ve yedi eseri ihtiva edeni de vardır.

Ayrıca, H̱amse'deki eserlerin sıralanışında da nüshalar arasında bir tutarsızlık görülmektedir. H̱amse'nin matbu nüshalarında bulunan Nihālistān, iksīr-i saʿādet, Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ, Ḳānūnu'r-Reşād ve Ġazavāt-ı Mesleme şeklindeki sıralamayı, yazma nüshaların sadece üçünde rmekteyiz; diğer nüshaların her birinde farklı bir sıralamanın tercih edildiği görülür.

H̱amse-i Nergsī'nin, üç matbu nüshadan başka pek çok yazma nüshaları bulunmaktadır. H̱amse'nin her bir kitabına ayrılan bölümlerin başında bu nüshalar hakkında bilgi verilecektir.



a. El-Aḳvālü'l-Müselleme fī-Ġazavāti'l-Mesleme

Nergisî'nin Ḫamse'sini oluşturan kitaplardan te'lif tarihi en eski olanı el-Aḳvālü'l-Müselleme fī-Ġazavāti'l-Mesleme adındaki eseridir. Eser Muhyi'd-din-i Arabî'nin daha çok Müsāmerāt adıyla bilinen kitabından faydalanılarak kaleme alınmıştır. Nergisî'nin sebeb-i te'lif bölümünde "Muḥyi'd-dīni'l-ᶜArabī (K.S.) te'līfāt-ı muᶜteberinden Kitāb-ı Sāmire"[195] diye bahsettiği bu eserin tam adı Muḥādarātü'l-Ebrār ve Müsāmerātü'l-Aḫyār'dır.

İbnü'l-Arabî bu eserini yaklaşık olarak otuz sekiz kitaptan derlemiştir. Aslında bir muhaderat kitabı olan eser, atasözleri, nasihat, emsal, garip hikayeler, eski peygamberlerin kıssaları, Arap ve Acem sultanlarının haberleri, güzel ahlaka dair olaylar, kainatta bulunan ilgi çekici yaratıklar, alemlerin yaratılışı ve Allah'ın kainattaki bedi san'at ve hikmetleri, ensap ilmine dair bazı bilgiler ve dinen bir mahzuru olmayan gülünç fıkralar gibi pek çok konuları ihtiva etmektedir[196]. İki ciltten oluşan esere daha sonraki dönemlerde meydana gelen olaylarla ilgili bazı fıkralar eklenmişse de, esas itibarıyla İbnü'l-Arabî'ye ait olduğu muhakkaktır. Eserin bir yazma nüshası ile (Ahmed III.K. (Topkapı sarayı Müzesi) 2145, İst. t. h.711); ikisi taş baskı (1305-1324 Kahire) olmak üzere üç matbu (1282 Kahire) nüshası bulunmaktadır[197].

---

195 Nergisî, Ġazavāt-ı Mesleme (Ḫamse-i Nergisī) İst. 1285, s.10.

196 Katip Çelebi, Keşfü'ẓ-ẓünūn, İst. 1972, C.II. s.1610.

197 Ahmed Ateş, Muḥyi'd-dīnᶜArabī mad. İslam Ansk. İst.1993, C.8, s.544.

Nergisî'nin bu kitaptan tercüme ettiği bölüm, sadece, Mesleme b. Abdü'l-melik'in Şevval 86-Ekim 705'te Anadolu cephesi komutanlığına tayin olunmasıyla başlayan Anadolu gazaları, fetihleri ve İstanbul seferini konu alan fasıldır. Yazarın, tercümesini uygun gördüğü bu bölümde, Mesleme'nin Anadolu'daki bu başarılı mücadelelerinden sonra İstanbul'a yönelişi; h.96-716/717 'de gerçekleştirdiği İstanbul'un 5. muhasarası ve bir yıl süren zorlu kuşatmanın akabinde h.99- Eylül 717'de bir netice alınmadan geri çekilişi oldukça detaylı bir şekilde anlatılır [198] .

Anlatılanların sıhhat ve gerçeklik derecesini tayin etmek çalışmamızın sınırlarını aşan bir incelemeyi gerektirmektedir. Fakat kitapta anlatılan bazı olayların ilk bakışta tarihi gerçeklere ters düştüğü göze çarpmaktadır. Mesela Mesleme'nin kardeşi Velid'in hilafeti zamanında (Şevval h.86 - Ekim 705) ordu konutanlığına, h.90 -m.709/710'de ise Irak valiliğine getirildiğini biliyoruz; ancak bu eserde babası Abdü'l-melik'in hilafete geçmesiyle ordu komutanlığına tayin edilerek sonuna kadar bu görevi devam ettirdiği yazılmaktadır. Ayrıca h.96-m.716/717'de gerçekleştirilen İstanbul kuşatması bir yıl sürdüğü halde bu eserde muhasaranın yedi yıl devam ettiği kaydedilmiştir. Bu tür yanlışlıklarla beraber eserde zaman zaman görülen mübalağalı anlatım olayların tarihi gerçeklikleriyle aktarmak gibi bir endişenin taşınmadığını göstermektedir. Aslında muhaderat kitaplarının eski kültürümüzdeki yeri, günümüz hikaye ve romanınkinden daha farklı değildir. Bu

---

198 K.V.Zettersteen, Mesleme mad. İsl. Ansk. İst.1993, C.8, s.126-127.

tür eserlerde tarihi gerçekliğe sadık kalmak birinci derecede önemli olmadığı bilinmektedir[199].

Nergisî tarafından yapılan tercüme esas itibarıyla metnin aslına uygun olup yazarın her hangi bir ilavesi bulunmamaktadır. Ancak ifadelerine bir güzellik katmak maksadıyla çeşitli istiare ve teşbihlerle eserin dili daha renkli ve cazibeli bir hale getirilmiştir.

Eserde pek çok şiir kullanıldığı görülmektedir. Bu şiirlerin hemen hemen hepsine yakını Farsça olup, kalan çok az bir kısmı da Arapça'dır. Yazarın kullandığı Türkçe beyit ve mısralar ise yok denecek kadar azdır. Konu başlıklarının tamamı Farsça olduğu görülmektedir.

Metnin içinde dengeli bir biçimde serpiştirilen Arapça-Farsça mısra, atasözleri ve darb-ı mesellerin eseri daha da cazip bir hale getirdiği muhakkaktır. Eserin dili yazarın diğer kitaplarına göre daha anlaşılır ve sadedir.

Ḫamse-i Nergisī içinde biri nesih, diğeri ta'lik yazısıyla iki defa 1255'te Bulak'ta, bir de 1285'te İstanbul'da olmak üzere üç defa basılan eser 1741 yılında Peyssonnelfils tarafından Fransızcaya çevirilmiştir[200]. Eserin pek çok el yazma nüshası bulunmaktadır. Kataloglardan tespit edebildiklerimiz şunlardır:

1. İstanbul Üniv. Ktb. TY. 1357/2, (İst. t. Rebi'ü'l-ahir 1064- Şubat/Mart 1654, Müst. Meramî-zade İbrahim Ramî b. Ahmed)

---

199 Bkz. a.g.m., s.126-127

200 E. Blochet, Cataloque des Manuscrits, turcs, Paris, 1933, II, 38.

2. ---------- TY. 3037/10, (İst. t. Cemaziye'l-ahir 1107-Ocak 1696, Müst. Şeyh Mehmed b. Ali)
3. ---------- 227, (İst. t. Safer 1138-Ekim 1725)
4. ---------- 958/5
5. ---------- 2609
6. ---------- 2655
7. ---------- 2985/2
8. ---------- 3032/2
9. Halet Ef. (Sül. Ktb.) 1462/5
10. --------- 358/5 (İst. t. Receb 1100- Nisan 1689, Müst. Ahmed b. Mehmed)
11. Hamidiye (sül. ktb.) 1078/2 (İst.t. h.1072-m. 1662, Müst.Abdü's-Samed)
12. ---------- 1078/1 (İst. t. Rebiü'l-ahir 1220-Temmuz 1805, Müst. Bezmî Hacı Halil b. İsa)
13. Esad Ef. (Sül. Ktb.)2412
14. Lala İsmail Ef. (Sül. ktb.) 415/4
15. ---------- 735/6 (İst. t. 1. Muharrem 1111-29 Haziran 1699)
16. Hüdayi Mahmud Ef. (Selim Ağa. Ktb) 1317
17. Hafid Ef. (Sül. Ktb.) 1057/3
18. Aşir Ef. Hafid Ef. kısmı (Sül. Ktb.)220
19. Beyazit Umumi Ktb. 5499/5 (İst. t. 15 Muharrem 1251-12 Mayıs 1835, Müst. Seyyid Mehmed Esad)
20. Nuruosmaniye Ktb. 4286/1 (İst. t. 6 Ramazan 1112-14 Şubat 1701)
21. ----------- 4969/5, (İst. t. Cemaziye'l-evvel 1075-Kasım/ Aralık 1664, Müst. Bostanzade Mehmed)

22. Musalla Medresesi Ktb. (Ragıp Pş. Ktb.) 152/7 (ist. t. Rebiu'l ahir 1095-Mart /Nisan 1684).

Yazılış Sebebi, Tarihi, Yeri ve Sunulduğu Kişi

Bu eserin yazılış sebebine geçmeden önce, ismi hususundaki bir karışıklıktan söz etmenin faydalı olacağını düşünüyoruz: Daha çok "Ġazavāt-ı Mesleme" diye bilinen, kaynakların da pek çoğunda bu isim ile anılan eserin asıl adı "el-Aḳvālü'l-Müselleme fī-Ġazavāti'l-Mesleme" dir. Bazı kaynaklarda "el-Ḳavlü'l-Müselleme fī- Ġazavāti'l-Mesleme, şeklinde kaydedildiği görülüyorsa da, yazarın kendi, "sebeb-i te'lif" bölümünde kitabın isimlendirilişi hususundaki ifadesi şöyledir: "....şāibe-i iştibāhdan maṣūn kemāl-i ṣıdḳ u sedāda maḳrūn aṣaḥḥ-ı rivāyāt olmağın el-Aḳvālü'l-Müselleme fī- Ġazavāti'l-Mesleme diyu tesmiye revā görildi."[201].

Ayrıca Arapça gramer kaidesine göre, sıfat ile nitelediği isim arasında müenneslik-müzekkerlik bakımından da bir uygunluk bulunması gerekir. Şu halde, kelimenin müennes hükmündeki çoğulunun, yani "akval" şeklinin kullanılması kaçınılmazdır. Böylece eserin isminin kaydettiğimiz gibi olduğundan hiç bir şüphe kalmaz.

Günü gününe uymayan şu fani dünyada halden hale yuvarlanıp giderken "... żarūret-i ḳaḥṭ-ı ricāl ḥasebiyle..." kadılık meslegine girdiğini söyleyen Nergisî, Mostar kadılığına tayin edildiğini, tabii güzellikleriyle adeta insanı büyüleyen bu beldede, gönül dostlarıyla her

---

201 Nergisi, Akvalü'l-müselleme fi Gazavati'l-Mesleme, İst. 1285. s.11.

gün bir mesire yerinde meclis kurarak eğlendiklerini anlatır[202]. Yine böyle güzel bir günde, hoş manzaralı bir çimenlikte meclis kurdukları bir sırada, takvasıyla tanınmış mübarek bir zat gelip yazarın eline bir kitap tutuşturur. Yazar kitabın giriş ve sonuç bölümlerine bir göz atınca, Muhyi'd-din-i Arabî'nin Kitāb-ı Sāmire adlı eseri olduğunu anlar. Meclistekiler kitaptan bir parça okumasını istediklerinde, yazar tefeül ederek kitabı açar ve Mesleme'nin İstanbul seferini anlatan bölüm çıkar. Yazar kitabın kendisine ait olmasını içten içe arzu eder; bunu hisseden salih zat eseri ona hediye eder. Dostlar, kitaba kavuşmanın şükranesi olarak bu bölümün "... nesaḳ-ı Türkiyāne üzre ifrāġ-ı ḳālıb-ı tercüme ḳılınmasını...." yazara teklif ederler. Nergisî haddi olmadığı halde sırf dostlarının bu arzusuna muhalefet etmemek için bu tercümeye başladığını ifade eder[203]

Eserin nerede ve ne zaman yazıldığını yine yazarın kendisinden öğreniyoruz. Nergisî sebeb-i telif bölümünde h.1030 (m.1620/1621) tarihinde Mostar kadılığına tayin edildiğini ve bu eseri orada kaleme aldığını açıkça ifade etmektedir[204].

Eserin kime sunulduğu bilinmemektedir. Eserin kendisinde ve diğer kaynaklarda bu hususta hiç bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Ġazavāt-ı Mesleme Nergisî'nin ilk eseri olmalıdır.

---

202 a.g.e., s.8.

203 a.g.e, s.10.

204 a.g.e, s.8.

Zira diğer eserlerinin h.1030 yılından sonra yazıldıklarından hiç bir şüphe yoktur. Bu yıldan önce yazılan, yazara ait her hangi bir eseri bilmediğimiz gibi, kaynaklarda buna dair bir işaret de yoktur. Diğer eserlerinde, daha önce bazı eserler te'lif ettiğini ve bunlar sayesinde büyüklerin takdir ve iltifatlarına nail olduğunu ifade ettiği halde, Ġazavāt-ı Mesleme'de böyle bir ifadeye rastlamayışımız bu kanaatimizi kuvvetlendirmektedir.

Ayrıca Nergisî'nin diğerlerine nispetle bu eserde daha sade bir dil kullanması, kitabın mukaddimesinde açıkça kendini gösteren çekingen ve mütereddit tavır ve üslubu onun henüz yazı hayatının başında olduğunu düşündürmektedir. Zaten daha sonra kaleme aldığı eserlerinde bu çekingen tavrın yerini bir güven, hatta iddianın aldığını görmekteyiz. Böylece eserlerinde Nergisî'nin üslubunun tekamül seyrini takip etmek mümkündür.

Özeti:

Kitaba besmele, ile başlayan Nergisî, şiir ve inşa aleminin mazmunlardan haberdar her bir yolcusunun, tahrir ve imla dünyasının anlayışlı ve bilgili her bir ferdinin, müddeanın geniş ülkesinde gezmek için ayak bastı ücreti olarak gönül çimenliğinden derlediği hamd ve sena güldestesini ezel ve ebed sultanının dergahına takdim etmesini yazarlık adabının ilk şartı olduğunu söyler. Yine nüktedan ve güzel hikayeler anlatan her bir medh edicinin ibretli bir hikayeyi yepyeni bir tarzda meraklılarına

sunmak istemesi halinde, başta hamd ve övgü şah-beytiyle başlamasını belagat erbabının bir adeti olduğunu ifade eder.

Aslında bu tarzda hamd ile söze başlamak, sadece ediplere has bir tavır değildir, hamd konuşmaya başlayan her bir insanın, hatta onsekiz bin alemin her bir zerresinin eda etmesi gereken bir borcudur.

Fakat kendisi gibi yaya ve yavaş hareket eden birinin böyle bereketli bir hizmeti hakkıyla eda edecek bir güç ve kuvveti kendisinde hissetmediği halde kalem asasına dayanarak ağır aksak, belagat yoluna girdiğini söyleyen yazar, bu güzel söz söyleme meydanının mahir süvarileri gibi Allaha övgü çöllerini aşabilecek bir yeteneği kendinde tasavvur etmesinin ve bu yeni ögrenime başlamış çocuk gibi acemi melekeye güvenerek bir kaç yanlış ifade ve ibareler ile yüce yaratıcıya gereği gibi hamd etmesinin mümkün olmayacağını ifade eder.

-Allaha şükür şekeri ile Peygamberine medih balını mezcetmek ve müddeanın tatlı şerbetini sahabelere övgü kelimeleriyle g[illegible]l kokulu kılmak.

Nergisî akıcı ve müsecca bir nesir ile şöyle münacata başlar:

"Allahım sen savaş ve kavgadan müstağni, kibriya tahtında oturmuş malikü'l-mülksün, firûze renkli gök kubbeyi bezeyen; hilekar insanların vücudunu ortadan kaldıran, Kahraman ve Peşeng'e güç ve kuvvet veren, padişahları acze düşüren, merhamete layık olanlara acıyanları rahata kavuşturansın. Allahım, uluhiyetinin

bahislerini incelemeye Hz. Muhammed'ten başka hangi sağlam düşünceli yigidin gücü yeter; Senin şuunatının meselelerini ifade etmek onun ashab ve alinden başka hangi fasih ve beliğ insanlara müyesser olur."

Bu münacaattan sonra peygamber efendimiz çeşitli özellikleri ile tavsif edilerek medh edilir. Onun ashabının ve dört halifesinin cesareti, dirayeti, feraseti ve daha nice güzel hasletleri nazara verilerek onları öven dört beyitlik bir Farsça şiir ile bu bölüme son verilir.

Sebeb-i te'lif:

Başlık "güzel kalem matkabının hareket ettirilmesinin ve müddeanın kıymetli cevherini parlatmanın sebebini beyan" şeklinde ifade edilmiştir.

Nergisî, söz atkı ve çözgü iplerini tertip etmenin ve eski hikayelerin latif manalı ipeğini dokumanın nedenini şöyle ifade eder:

Bu satırların zavallı yazarı, bu gerçek hikayenin mütercimi, şu dünya gülşeninde kah büyüklerin iltifat nesimi ile güller gibi açıldı; kah gönül ehlinin sohbetlerinden ayrı düşerek alçak zamanenin ayakları altında ezildi. Bazen Hatem mizaclı efendilerin ikram şebnemleriyle taravet kazanırken; bazen de ilgisizlik rüzgarı önünde hazan yaprağı gibi titrerdi. Kimi zaman itibar sarığının kenarında mekan tuttu, kimi zaman da feleğin kahrına duçar olup ayağa düştü. Bu minval üzre hayatını devam ettirirken "... żarūret-i ḳaḥṭ-ı ricāl ḥasebiyle" kadılık mesleğine intisap ederek ekser ömrünü zamanın anlayışlı büyüklerinin hizmetinde geçirir.

Pek çok hayal ve emelleri gerçekleşen Nergisî, h.1030 yılında Mostar kadılığına atanır. Bir müddet kalmak niyetiyle buraya yerleşmesi, zaten çalışmaktan hoşlanmayan yazarımızın mizacına uygun gelir. Mostar'ın suyu ve havası yorgun dimagına kuvvet verir; Saba nesimi de dağınık gönlünü dinlendirir. Gerçekten de bu diyarın "her köşesi bir ṣaḥn-ı ṣafā, ve her ṭarafı bir mesīre-i dil-güşā" dır. İç içe girmiş ağaçları, bahçelerin arasında uzayıp giden yolları, o güzel bağ ve bahçeleri çağıl çağıl akıp giden dere ve nehirleri, tatlı tatlı esen "nesīm-i ṣabā" sıyla cennetten bir köşeyi andırmaktadır.

Her türlü eğlenme ve safa imkanı mevcut ve her şey gönlünce sürüp gittiği halde hayat bağışlayan sohpetlerine alıştığı büyüklerin meclislerinden ayrı düşmüş olması yazarın neşesini kaçırır; iyiden iyiye canını sıkmaya başlar. Bu velinimetlerinin sohpetlerine duyduğu hasret ile şaşkın bir halde dönüp dolaşmaktadır.

Günlerden bir gün dert ortaklarından bir kaçı ile her zamanki gibi bir mesire yerine giderek bir köşede kilimi serip otururlar. Bu esnada halk arasında keramet sahibi olduğu söylenen temiz yaratılışlı salih bir zat çıka gelir. Nergisî'ye bir kitab vererek mahiyetini öğrenmek ister. Kitabın mukaddime ve hatimesine göz atan yazar, eserin meşhur Muhyi'd-din-i Arabi'nin Kitāb-ı Sāmire'si olduğunu anlar. Yazarın kitaptan çok hoşlandığını ve ona sahip olmayı arzuladığını gören bu mübarek zat, kitabı kendisine hediye eder. Bu durumdan yazar oldukça memnun kalır; sevincine diyecek yoktur. Meclistekiler kitaptan bir parça okunmasını isteyince yazar rastgele bir yeri açar. Çıkan

yer, hicretin 65. senesinde hilafete geçen Abdü'l-Melik zamanında hazırlanan islam ordusunun Anadolu'da yaptığı savaşları ve İstanbul'u kuşatarak orada gösterdiği faaliyetleri anlatan bölümdür.

Biraz okuduktan sonra, kitabı elde etmenin şükranesi olarak bu bölümün Türkçe'ye tercüme edilmesini arkadaşları Nergisî'den rica ederler. Yazar kendisinin haddi olmadığı halde, dostların arzularını yerine getirmenin gerekli olduğunu ve bu ricalarına muhalefetin uygun olmadığını düşünerek tercümeye başlar.

Nergisi bu hadiselerin vukuunun tarihçe sabit olduğunu ancak nakledenlerden bazılarının mübalağa, bazısının ise müsamaha ile anlatageldiklerini söyler. Halbuki İbn Arabî bu hadiseleri güvenilir ravilerin an'anesiyle bizzat o savaşlarda bulunan Abdu'llah ibnü'l-kaysı'l-Hemedanî'den nakletmiştir. Anlatılanların şüphe götürmez birer tarihi hakikat olduğunu söyleyen yazar, eserini el-Aḳvālü'l-Müselleme fī-Ġazavāti'l-Mesleme" diye adlandırmayı uygun görür.

Bu kitaba göz atmak lutfunda bulunan büyüklerden yazarın istek ve ricası, "kusur küçüklerin, avf büyüklerin" atasözüne uymakla eksiklerini tamamlayıp, yanlışlarını düzelterek kendisini kusur arayıcılar karşısında gülünç duruma düşmekten kurtarmalarıdır.

Ordunun Toplanması ve Meslemenin Kumandan Tayin Edilmesi

Abdü'l-Melik hilafete geçince ülkenin sınırlarını genişletmeyi düşünür. Kendisinin ordunun başına geçerek merkezden ayrılması bir takım dahili karışıklıklara neden

olacağından yerine oğlu Mesleme'yi tayin edip, ordunun toplanması için bütün memlekete ilan eder ve valilere ferman gönderir. Bu ferman üzerine herkes hazırlığını yaparak emredilen yere gelip toplanır. Abdu'l-Melik ordunun yanına gelip bir hitabede bulunur: Ey insanlar! bildiğiniz gibi düşman azıtarak tecavüze başlamış, ne zamandır kendilerinden kan almadığımız için, damarlarındaki kirli kan artarak bir takım taşkınlıklar göstermelerine neden olmuştur. Bundan böyle bu azgınların burunlarını sürtmek, gururlarını kırmak, özellikle Kostantiniyye'de hükümran olan Alyon (Leon)'un taht ve tacını başına geçirmek boynumuzun borcudur. Sizin cesaret, yigitlik ve şerefinize olan inancım tamdır, sizi düşman üzerine gönderiyor ve başınıza da Mesleme'yi komutan tayin ediyorum. Ona itaat ediniz ve emrinden çıkmayınız. Eger o şehadet şerbetini içerse yerine Muhammed b. Halid b. Velid el-Mahzumî geçsin. O da şehid olursa Muhammed b. Abdü'l-'aziz komutan olsun, Ganimet işlerine de Reca b. Hibban'ı tayin ettim. Temim kabilesini Muhammed b. el-Ahnef, Hemedan halkını ise Abdullah b. Kays komuta edecektir. (Ancak bu hikayenin rivayetine kaynaklık eden bu Abdullah komutanlığı kabul etmeyince yerine Sıdk b. el-Yemani'l-Hemedanî tayin edilir) Rebi'a kabilesine Abdurrahman b. Sa'sa'a; Tay, Lahm ve Hizam kabilelerine Abdullah b. Adiyy b. Hatemi't-Taiyî, Kays kabilesine Dahhak b. Müzahimü'l-Esedî'yi Beni ümeyye ve Kureyş'e Muhammed b. Mervan'ı Kinde ve Gassan'a İsba b. Es'asu'l Kindî'yi, Hicazlılara Abdullah b. Ömer b. el-Hattab'ı Cezire ve Şam halkına meşhur Battal'ı, Mısırlılara Yezid b. Mürrettü'l-Kıbtî'yi, Küfelilere Haysem b. el-

Esvedü'n-Nehaî'yi, Basralılara Süleyman b. Musa'l-Eş'arî'yi, Yemenlilere Cabir b. el-Cübeyr'i, Süvarilere Abdurrahman b. Cerir b. Abdullah'ı komutan ta'yin ettim, dedikten sonra Meslemeye dönüp, seni islam ordusuna emir tayin ettim, onlara şefkatli davran, düşman ordularını kahr u perişan et diye tavsiyede bulunur. Halife orduyu teftiş edip komutanlara bazı taktikler verir. Toplam seksen bin kişiden oluşan bu ordunun otuz bini atlıdır. Receb ayının ilk Cuma'sı şam kapısından çıkan orduyu halife bir kaç fersah beraber giderek uğurlar. Ordu günlerce yol aldıktan sonra Tarsus'a gelip bir müddet orada konakladıkdan sonra (Amorium) Ammuriye'ye doğru hareket eder[205].

-İslam Ordusunun (Amorium) Ammuriye Civarına Gelmesi ve Şemun'un Karşı Koyması ve Öldürülmesi-

İslam ordusu Ammuriye civarına gelip konaklayınca kale hakiminin savaşa hazırlandığı haber alınır. Mesleme de adamlarını toplayıp bir nutuk irad eder ve ordusunu tanzim eder.Battal'ı öncü kuvvetlerinin başında ileriye gönderir. Bir düşman birligine rastlıyan bu kuvvetler, iki saatlik bir çarpışmadan sonra düşmanı mağlup ederler. Müslümanların bu başarısından sonra iki ordu karşılaşır, fakat düşmanların morali bozuk bir haldedir. İslam ordusunda ilk hamleyi Muhammed b. el-Ahnef in komutasındaki birlikler gerçekleştirir, savaş bir gün bir gece devam eder.

---

205 Ammuriye (Amurium) İslam fütuhatı döneminde önem kazanan Afyon'un Emirdağ ilçesinin 12 km. kadar doğusunda bulunan Hamza Hacılı ve Hisar köylerine yakın bir kaledir. (Bkz. Besim Darkot, Ammuriye Mad İslam Ansk. C.1, İst. 1993, s.411).

Ertesi gün sağ cenahtan Abdurrahman b. sa'sa'a ilk hamleyi yapar ondan sonra Abdurrahman b. Cerir ve Muhammed b. Mervan yüklenirler. Ancak M. b. Mervan bir ok isabet alınca çadırına dönmek zorunda kalır. Ondan sonra Muhammed b. el-Aziz ve nihayet Mesleme hücuma geçerler. Düşman ordusunun sağ ve sol cenahı mağlup olunca var güçleriyle merkeze yüklenirler. Şem'un yüz yirmi bin kadar asker ile merkezde dayanmaya çalışır. Ancak bir müddet sonra Battal Şem'un'un kellesini getirince düşman ordusu dağılır, kaleye sığınmak için kaçan düşmanları takip eden müslümanların kapıya dayandığını gören kaledekiler, savunmadan vaz geçip kalenin diger kapısından savuşurlar.

Bir sonraki günün sabahı islam ordusu kaleye girerek pek çok ganimet ve esir ele geçirir. Yapılan sayımda 188x100.000 altın ve on iki bin baş koyun ganimet elde edildiği, şehit olan müslümanların sayısının sadece altı yüz olduğu tesbit edilir. Abdülmelikten gelen emir üzerine ganimetler gaziler arasında taksim edilir.

İslam Ordusunun Tekfuriye Kalesine Gelmesi Tekfur ile Yapılan Savaşta Düşmanların Mağlup Olması.

Bizans imparatoru Alyon'un damadı olan Tekfur, Tekfuriye kalesinin önünde islam ordusuyla savaşa tutuşur. Tecrübeli olan düşman ordusu islam ordusunu bir derece zor durumda bırakırsa da, Mesleme'nin gayreti ve Reca b. Hibban'ın çalışmalarıyla islam ordusu toparlanır. Fakat Battal Gazi ve daha pek çok kahraman savaşçıların atları oklarla safdışı bırakıldığından piyade olarak savaşa devam etmeleri gerekecektir. Bu esnada Tekfur'un Mesleme'yi

yaralaması islam ordusunda yeniden bir bozgun yaşanmasına neden olur. Ancak diger komutanların sağ ve sol cenahtan düşmanı zorlamaları, Mesleme'nin de yaralı olduğu halde savaşa devam ederek orduya cesaret vermesi, düşmanın hezimete uğramasını netice verir. Kalenin kapısını tutan Battal sığınmak için kaçıp gelen düşman ordusunu birer birer kırmaya başlar. Akşama doğru Tekfur da öldürülünce düşman büsbütün bozularak dağılır ve müslümanlar rahatlıkla kaleye girip hesapsız ganimetler elde ederler.

Müslümanların kaybı beşyüz kişi kadardır. Ganimetler sadece altın olarak altı yüz bin olup hepsi mücahitler arasında taksim edilir. Yirmi gün orada dinlenildikten sonra Simave-i kübraya doğru hareket edilir.

İslam Ordusunun Simave'ye Gelişi, Efrizun ile Savaşması ve Mağlup Olan Efrizun'un Mesihiyye Tarafına Kaçması

İslam ordusunun geldiğini duyan Efrizun adamlarıyla konuştuktan sonra kaleye sığınmayı uygun bulur. Oldukça zengin hazineleri olan bu kale islam ordusu tarafından kuşatılır. Kırk gün devam eden kuşatma boyunca karşılıklı olarak mancınıklarla atışırlar. Düşman kaleyi teslim etmekten başka bir çaresinin olmadığını düşündüğü sırada, ihtida etmiş bir patrik, canının bağışlanması halinde kendilerine kapıyı açacağını bildiren bir mektubu oka bağlayarak müslümanlara haber ulaştırır. Bunun üzerine gece açılan kapıdan askerleriyle birlikte içeriye giren Battal diğer kapıları da açarak ordunun kaleye girmesini sağlar. Gizli bir dehlizden kaçmayı başaran Efrizun ise Mesihiyye

kalesine sığınır. İslam ordusu sadece dokuz kayıp vermiştir.

İslam Ordusunun Mesihiyye'ye Yönelmesi, Saldırıya Geçen Şammas'ın Öldürülmesi ve Müslümanların Galibiyeti

Kaçıp canını kurtaran Efrizun Mesihiyye kalesine sığınmıştı. İslam ordusunun oraya doğru hareket ettiğini öğrenince öncü kuvvetlerinin komutanı olan Şammas'ı seksen bin asker ile islam ordusunu karşılamaya gönderir. İslam ordusunu gafil avlayan Şammas, Simava'ya doğru geri çekilen Mesleme'yi takip ederek pek çok gaziyi şehit eder. Simave kalesine sığınan ordu hazırlanarak yeniden savaşa başlar.Nihayet Şammas öldürülünce, Efrizun meydana çıkıp er diler, Mesleme karşısına çıkar ve yaralanır. Sonra Muhammed b. Abdülaziz meydana çıkar o da yaralanınca sırasıyla Abdurrahman b. Sa'sa'a, Muhammed b. el-Ahnef, Muhammed b. Abdullah b. Said, Abdullah b. Cerir gibi komutanlar yaralandıktan başka Dahhak b.Yezid ve tekrar meydana çıkan Muhammed b.Abdü'l-aziz gibi daha bir kaç değerli komutan da şehit olur. Nihayet meydana çıkan Battal Gazi'nin kılıcıyla uçurulan Efrizun'un kellesi bir mızrağın ucuna takılarak düşman ordusuna gösterilmesiyle maneviyatı kırılan düşman ordusu dağılır ve kimi öldürülür, kimi de esir alınır. Bu arada Mesihiyye kalesi feth edilerek altı ay müddetince orada konaklanır. Oradan Şam'a kadar olan sahada islam hakimiyeti sağlanarak haraca bağlanır.Bu durum halifeye arz edilince cihada devam etmelerini ister, bunun üzerine Alyoş'un payitahtına doğru hareket edilir.

Ordunun Alyoş'un Karargahına Gelişi ve Onu Yer İle Bir Etmesi

Hükümdarının isminden dolayı tanınan ve başka bir şöhreti de bulunmayan bu küçük şehir islam ordusuna mukavemet edecek güçte değildir. Alyoş İstanbul'da imparatora müracaat ederek ondan yardım alır ve savaş için altı bin kişilik bir orduyu kalenin önünde savaşa hazırlar. Bir gün bir gece devam eden boğuşma neticesinde Alyoş öldürülüp, askeri dağıtılınca, küçüklüğüne rağmen pek çok zenginlikleri içinde barındıran şehir ele geçirilir. Sadece altın olarak altı bin okka saf altın ele geçirilmiştir. Yine halifenin arzusu üzerine yol boyunca bir çok kale ve kasaba zahmetsizce elde edilerek Kostantiniyye'ye doğru hareket edilir.

Meslemenin Ordusuyla Birlikte Kostantiniyye'ye Yönelmesi ve Bogazı Geçerek Galata Kalesi ile Cami-i Kebirin İnşasına Başlaması

İslam ordusu Peygamber Efendimizin müjdelediği İstanbul şehrini feth etmek maksadıyla gelip bu şehrin karşısında konaklar. Rum tarafında hazırlanan gemi ve kalyonlarla bir takım askerler su üzerinde dolaşarak güya müslümanların geçmesini engelliyor ve bogazı kontrol altında tutuyorlardı. Fakat İslam ordusu bunlara hiç itibar etmeyip çogunu da öldürerek süratle karşı tarafa geçmeyi başarır. Tam İstanbul'un hizasında iki fersah uzaklığında bir yerde bir hisar ve ortasında da bir cami yapmaya başlarlar. Hatta bu cami hala Arab Camii diye bilinmektedir. Hisar ise düşmanı baskı altında tutmaya

yaradığı için Medinetü'l-kahr diye adlandırılır. Başlanan binalar günden güne yapılıp duvarlar yükseldikçe düşmanlar kahr olup moralleri bozuluyordu. Hisar ve caminin inşaatı bitince islam ordusu çevre düzenlemesine girişir. Düşmanlar İstanbul kalesinin burçlarına kurdukları mancınıklarla müslümanları kovmak ve uzaklaştırmak isterlerse de onlar fütursuz ve korkusuzca bağ bahçe dikmeye devam ederler. İslam ordusu orada tam yedi sene bekler. Hergün karşılıklı çarpışmalar olur ve geceleri herkes kendi kalesine çekilirdi.

Yine bir gün müslümanlar daha kararlı ve azimli olarak kaleye yüklenirler, gece dönmeye niyetleri olmayıp yedi gün yedi gece durmaksızın savaşırlar. Sadece Battal Gazi'nin kılıcıyla ölen düşman sayısı yüze yaklaşmış, düşmanlardaki zayiatın yekünü altı yüzü geçmişti. Bunun üzerien Mesleme'ye gönderilen mektup ile barış teklif edilir.

-Mektubun sureti-

Alyon'dan Arap emiri Mesleme b. Abdülmlik'e memleketimi kuşattın, beldemi yakıp, pek çok patriklerimi öldürdün. Artık sabrım taştı, bütün Rumları toplayıp seni ve arkadaşlarını toptan imha etmeyi düşündüm, fakat sonra bu düşüncemden vaz geçerek, seninle barışmayı uygun buldum. Böylece sen benden, ben de senden kurtulmuş oluruz. Bu senin için daha iyidir. (Yazar bu mektubu Arapça olarak kitabına kaydedip Türkçe'ye tercüme etmemiştir.)

-Uygun Cevab-

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Mesleme b. Abdülmelik'den Rumların iti Alyona. Adam toplamaktan bahsediyorsun gücün yetseydi yapardın. Fakat-inşallah-Allah seni helak edecektir.İşte Şam'dan takviye kuvvetleri geliyor. Hepsi de din ve Kuran ehlidir. Seninle savaşmaktan ve cenneti kazanmaktan başka hiç bir dünyevî arzuları yoktur. Senin yaşamayı sevdiginden daha çok onlar ölümü seviyorlar. Barışa gelince, bu şehre girmedikçe memleketime dönmemeye yemin ettim. Aksi halde ölünceye veya onu feth edinceye kadar burada bekliyeceğim. Bahsettiğin mal ve barış meselesi ise benim nazarımda basit ve degersiz bir şeydir, o ancak senin için önemlidir. Ya senin beldene girerim, ya da cennete girerim. (Bu cevabî mektubu da yazar Türkçeye tercüme etmeyip aynen kaydetmiştir)

Alyon mektubun cevabını alıp, verilen mesajı kavrayınca, ne zorlu bir düşman karşısında olduğunu anlayıp büsbütün perişan olur. Artık bu komutanın kaleye girmeden geri dönmeyeceğini iyice anlamıştır. Kaleye girmesine müsaade edecek olursa diger kralların kınamalarına hedef olacağını düşünerek çaresizlik içinde kıvranır.

Nihayet emirin dileğini yerine getirmekten başka çaresi olmadığını anlayan kral, kalenin burcuna bizzat kendisi çıkarak Mesleme ile konuşur, bir müddet savaşı bırakmaları şartını ileri sürer. Mesleme buna razı olmuş görünerek arta kalan altmış bin kişilik orduyu yeniden düzenlemeye başlar. Bu durumun sebebini ögrenmek isteyen Kral'a kaleye girip Ayasofya Kilisesin'i görmedikçe dönmeyeceklerini, bu yeminini bozmaya inancının müsaade

etmediğini söyler.

Ordunun girmesiyle şehirde asayişin bozulacağını düşünen Kral tek başına şehre girip yeminini yerine getirmesi için Mesleme'den rica eder. Nihayet buna razı olan Mesleme yerine Battal'ı tayin ederek kapıda beklemelerini tenbih eder, gerekirse içeri girmelerini söyler. Eger ikindi namazına kadar kaleden çıkmazsa kendisine mutlaka bir şeyler olmuştur. İntikamını almalarını emr eder. Kendisi öldüğünde yerine Muhammed b. Mervan'ın geçmesini vasiyet ederek içeri girer.

Kral kapıdan Kiliseye kadar yol kenarlarına asker dizmiştir. Mesleme önce saraya gider, Alyon tahtından inerek büyük bir hürmetle elini öper. Azamet ve vakarlı bir tavırla, "Alyon senmisin" diye sorup "evet" cevabını alan emir, kilisenin ne tarafta olduğunu sorar. Kral yol gösterip kiliseye vardıklarında, Mesleme atıyla içeri girer, rahip ve papazlar buna itiraz edecek olurlarsa da komutan hiç bir şey yokmuşçasına gayet sakin bir şekilde ve büyük bir serinkanlılıkla mabedi gezmeye başlar. Bir köşede gözleri yakut, burnu zümrütten bir putu görünce, çok değerli olan bu putu tereddüt etmeden atın terkisine alır. Buna dayanamıyan papazlar Alyon'u sıkıştırarak, dinimizi bu kadar zelil kılmaya niye müsaade ediyorsun diye baskı yaparlar. Alyon bari putu alma diye rica ederse de Emir kulak asmaz. Çaresiz kalan Alyon bırakın götürsün, kendi malımdan bundan daha değerli bir putu yaptıracağıma söz veriyorum, aksi halde kapıda bekleyen Battal kaleye girmek için bahane arıyor, o gelirse degil putunuzu, canınızı da alır diyerek papazları ikna eder.

Oradan çıkan komutan çarşının ortasında putu mızrağın ucuna takarak teşhir edince, papazlar ağlıyarak feryad ederler. Gerçi Mesleme'yi öldürmeyi de düşünmektedirler; ancak başlarına gelecekleri bildiklerinden korkup sabrederler. Emir şehri gezmeye başlayıp bir hayli gecikince Battal neredeyse içeriye dalıp katliama başlayacak olur. Ancak akşama doğru kapıdan çıkan Mesleme islam ordusu tarafından büyük bir çoşkuyla karşılanır. Ordu kendi hisarına çekilerek bir haftaya kadar vaadedilen mal ve meblağın gelmesini bekler. Vaadedilen şeylerin gelmesi gecikince Mesleme bir tehdid mektubu gönderir, bunun üzerine Alyon alelacele istenen bin okka gümüş bin okka altın ve beşyüz atı cizye olarak gönderip buradan hicret ederek dilediği yerde konaklamasını rica eder. Durumdan memnun olan islam ordusunda yolculuk hazırlıkları başlar. Yapılan sayım neticesinde seksen bin kişilik ordudan kırkdört bin kişinin kaldığı tespit edilir. Ordusunu toplayan Mesleme bir hutbe irad eder, askerler arasında karışıklık çıkıp cihad geri kalmasın diye şimdiye kadar sakladığı sırrı açıklar; babasının vefat ettiğini, yerine kardeşi Velid'i vasiyyet ettiğini, daha sonra devlet erkanının tasvibiyle kardeşi Süleyman'ın naspedildiğini askere bildirir. Hatta bağlılığını bildirmek ve zamansız bir azl ile cihaddan engellenmemek için Reca b. Hibban'ı gönderdiğini, şu ana kadar gelecek cevabı merakla beklediğini söyler.Artık Allah'ın yardımıyla din düşmanları zelil, müslümanlar ise muzaffer olmuştur.

Bu konuşmadan sonra adamları hilafete kendisinin daha layık olduğunu ve ona biat ettiklerini söyleyecek olurlarsa

da bunu kabul etmez ve Süleyman'a biat ettiğini ve onların da kendisine tabi olmaları gerektiğini söyler.

Orada bir ay bekledikten sonra hareket edecekleri gün, Alyon'a bir mektup göndererek, biz buradan gidiyoruz. İslam mücahitlerinin yaptıkları bina ve cami sana emanettir, eğer camiden bir taş oynatırsan tekrar döner mülkünü başına geçiririm, diğer binalar ise senin istek ve iradene kalmıştır, diye ültimatom verir. Alyon pekçok hediyelerle birlikte bir teminat mektubuyla cevap verir. Her zaman olduğu gibi hediyeler mücahidler arasında pay edilir. Ordu gemilere binip Üsküdar tarafına geçinceye kadar Mesleme bir grup mücahitle bekler, sonra kale kapısına gelip Alyon'a artık ayrılacağını ve bir isteğinin olup olmadığını sorarak vedalaşır. Bu hareketten duygulanan Alyon gelip eline ayağına kapanarak onları uğurlar. Ordu bir hafta orada bekledikten sonra Şam'a doğru yola çıkar.

İslam ordusunun Mesihiyye şehrine vardığını haber alan Alyon Medinetü'l-Kahr'a girerek camiden başka bütün binaları yerle bir eder, böylece müslümanlardan intikam aldığını zanneder.

İslam ordusuna bir oyun yapmak isteyen Mesihiyye halkının erkekleri öldürülür ve kadınları esir alınarak Tekfuriye'ye doğru hareket edilir. Orada altı ay ikamet eden orduda salgın bir hastalık belirir, pek çok mücahidin vefat etmesine neden olur. Yapılan sayımda orduda yirmibeş bin kişinin kaldığı görülür. Bundan ötürü yaslı iken kardeşi Süleymanın vefat ettiğini ve onun vasiyyetiyle yerine Ömer b. Abdülaziz'in halife seçildiğini öğrenir. Etrafındakiler hilafetin kendisinin hakkı olduğunu

söylerlerse de bunlara itibar etmeyip, topluca biat etmek için Ammuriye'ye gelip orayı yerle bir ettikten sonra Şam'a doğru yürürler. Şam'a ulaştığında Reca b. Hibban'ın vefat ettiğini duyar ve buna çok üzülür.

Şam şehrinin kapısına vardıklarında üç gün içeriye girmek için müsaade edilmez, kasıtlı olarak kendisine eziyet edilmek istenmektedir. Ancak bütün Ümeyyeoğullarının ısrarı ile müsaade edilir. Şehre girince halifenin elini öpmek ümidiyle saraya gider, huzura kabul edilmez, ikinci gün bin kadar mücahitle birlikte tekrar müracaat ederse de yine izin verilmez, üçüncü ve dördüncü günleri de bütün gayretlerine rağmen Halife ile görüşmeye muvaffak olamaz.

Bir başka gün büyük bir kararlılıkla tek başına zorla saraya girer ve Halifenin huzuruna çıkıp selam verir. Fakat Halife selamını almadığı gibi, buyur otur bile demez. Ancak bir saat bekledikten sonra Halifenin böyle davranmasına sebeb, bu kadar büyük bir ordu ile böyle uzun bir sefere giderek onlara meşakkat vermesi olduğunu öğrenir. Halife, yüce Peygamberden nakledilen, bir hadise göre devletin bir mumunu kullananlar hesap gününde nasıl yakalarını kurtaracaklarını düşünürken sen ölen bunca müslümanların hesabını nasıl vereceksin, Ammuriye'yi aldığın yetmiyormuş gibi orduyu alıp en uzak diyarlara gitmenin sebebi nedir, kendine kahraman mı dedirtmek istiyorsun diye bir hayli sitemde bulunur.

Artık olan oldu diyerek hatasını affeden halife Mesleme'ye olup biteni sorunca, o da başından geçenleri bir bir anlatır. Dinleyenler Mesleme'nin iyi niyetini anlayıp kendisini takdir ederler. Başkomutanlığa da Abdurrahman

tayin edilerek Ammuriyye sınırlarından ileriye geçmemesi tenbih edilir.

Kitabın Hatimesi

Yazar hatime bölümünde bu eseri Şeyh'in kerametiyle tercümeye muvaffak olduğunu, söyleyerek noksan ve kusurlarının nazar-ı müsamaha ile karşılanmasını rica eder.

Yazar gerçi bazı kimselerin bu rivayetin Zehebî gibi büyük tarihçilerin anlattıklarına muhalif olduğunu söyleyerek kendisini tereddüde düşürdüklerini ifade eder. Fakat bu tür hadiseleri anlatmak ancak göz ile görmüş olmayı gerektirdiğini söyleyen Nergisî, halbuki tarihçilerin sadece ravilerin nakillerinden hareketle hadiseyi anlattıklarını, anlatanın ise o hadisenin içinde bulunması gibi bir endişeleri olmadığını ifade eder. Oysaki İbni Arabî'nin, bu hikayeleri, hadiseleri bizzat yaşamış olan Abdu'llah b. Kays el-Hemedanî'ye isnat ettiği bir an'ane ile anlattığını belirten yazar, Şeyh'in bu rivayetinin daha sağlam olduğunu düşünmektedir. Nergisi kendisinin, bu rivayetlerin güvenirlik derecesini ispat gibi bir arzusu olmadığını, sadece kitabı aslına uygun bir şekilde Türkçe'ye aktarmakla yetindiğini söyler.

Bu tercümesinin hoşgörü ile karşılanmasını isteyen yazar, günahkar bir kul olarak dua talep ettiğini ifade eden bir beyitle kitabı bitirir.

b. Ḳānūnu'r-Reşād

Ḳānūnu'r-Reşād, İlhanlı devletinin sekizinci hükümdarı Muhammed Hudabende adına yazılan Risāle-i Aẖlāḳu's-Salṭana adlı eserin tercümesidir. Eser, Sultanın Allah'a itaat etmesi, nail olduğu nimetlere şükür olarak onları yerli yerinde kullanması, daima itidal üzre olması, işi ehline verip uygunsuz kimseleri cezalandırması, alim ve şeyhlere saygı göstermesi, her teşebbüsünde sebat etmesi, halkın şikayetlerine kulak vermesi, daima uyanık bulunması ve akıllı bir vezir edinmesi gerektiğinden bahseden klasik bir siyasetnāmedir. Eser aslında sultana devlet idaresi konusunda bir takım öğütler vermek maksadıyla kaleme alınmıştır. Arada bir konuya açıklık kazandıracak mahiyetteki hikayelerin getirilmesi kitabı daha cazip bir hale getirmektedir. Bu hikayelerin çoğu eski İran ve Hindistan padişahlarına aittir. Ayrıca Halife Me'mun, Gazneli Mahmud ve Selçuklu hükümdarı Melikşah ile ilgili birer hikaye de bulunmaktadır.

Nergisî, bu eseri yarım aydan daha az bir sürede tercüme ederek tamamladığını kitabın mukaddimesinde açıkça belirtmektedir.[206] Kitabın aslı elimizde bulunmadığından aslına ne derece sadık kalındığını bilmiyoruz. Ancak Osmanlı sultanlarına ait bazı hikayelerin, yazarın bizzat şahid olduğu iki olayın ve aralarına mevzu ile alakalı bazı Türkçe şiirlerin de kaydedilmesi esere bir hayli ilavelerin yapıldığını göstermektedir.

---

[206] Nergisi, Kanunu'r-Reşad, 1285, İst. s.7; İst. Üniv. Ktb. 6712, yk.7a

Zaten Yazar, kitabın hatimesinde, her ne kadar Risāle-i Aḫlāḳu's-Salṭana'dan tercüme edilmişse de bir cazibe kazandırmak gayesiyle çeşitli kitaplardan aldığı ders verici bazı hikayeler eklemek suretiyle adeta yeni bir te'lif eser vücuda getirdiğini söyler.[207]

Yazarın kendisine ve başkalarına ait şiirleri konularına uygun bir şekilde kitaba serpiştirmesi de esere ayrı bir değer kazandırmıştır. Bununla beraber kitabı tercüme ederken arapça çeşitli adap ve lugat kitaplarına baş vurmaya fırsat bulamadığını söyleyen Nergisî, sadece hafızasında bulunan şiir, mesel ve hikmetli sözleri gerekli yerlerde kullanmakla iktifa etmiştir. Bu nedenle eserine gereği gibi bir güzellik kazandıramadığından şikayet eder.[208] Yine yazar, kırık dökük terkiplerini kurarken münşiyane bir tekellüf ve tasannu yoluna sapmadığını, ilk etapta aklına geldiği şekliyle eserini kaleme aldığını da kitabın hatimesinde dile getirir.[209].

Ḳānūnu'r-Reşād yazarın diğer eserlerine göre oldukça sade bir dile sahiptir. Özellikle hikayelerde mümkün mertebe anlaşılır ve rahat bir dil kullanılmıştır. Hatta zaman zaman insanın zevkle okuyabileceği secili ve akıcı parçalara rastlamak mümkündür. Bu durum ise yazarın kitabını kaleme alırken tamamen "sosyal fayda" prensibini göz önünde bulundurmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü o kitabın mukaddimesinde bu hususu açıkça ifade eder:"... bir

---

207 a.g.e, s.83; a.g.n. yk.95a-95b

208 a.g.e. s.83, a.g.n., yk.95b

209 a.g.e. s.84, a.g.n. yk.96a

kaç neşāyiḥ-i müfīdeyi eshel-i ᶜibārātla īşāl-ı gūş-ı hūş-ı müdīrān-ı ᶜālī menzilet ḳılmağla müretteb-sāz-ı devāᶜi-i te'sīs-i bünyān-ı dīn ü devlet olmaḳdır. Fe'li- hāẕā taᶜbīrāt-ı meşhūre ile edā-yı murād olınup şikence-i ıṣṭılāḥāt-ı nā-maṭbūᶜa ile taᶜẕīb-i sāmiᶜa-i ekābir-i celīlü'l-me'āṡir revā görülmedi.."[210]

Eserin tertibinde ciddi bir intizam görülmez. Bu durum kitabın aslından kaynaklanıyor olmalıdır. Çünkü kitapta bulunan bütün başlıkların Farsça olması tercümede tamamen kitabın asıl tertibine uyulduğunu göstermektedir.

Nergisî bu tercümeye tam yirmi yedi sayfalık bir mukaddime eklemiştir. Kaleme hitab eden dokuz beyitlik bir Türkçe şiirle mukaddimeye başlayan Nergisî, Allaha hamd u sena ettikten sonra, peygambere salat ü selam ederek, neden bu kitabı tercüme etmeye ihtiyaç duyduğunu yazar. Ondan sonra padişahı, şeyhülislam'ı, Rumeli kazaskeri Ganî-zade ile Anadolu kazaskeri Azmî-zadeyi överek mukaddimeyi bitirir.

Kitapta "ṣarf-ı maḳāl be-ṣavb-ı iᶜtidāl" veya" teşvīḳ u iġrā be-ᶜibādāt-ı Ḫudā" şeklindeki başlıklar altında o konu ile ilgili bir takım bilgiler verildikten sonra, bu düşünceler Arapça ve Farsça bazı şiir, darb-ı mesel ve hikayelerle takviye edilir. Ancak bazı başlıkların altında her hangi bir hikayenin bulunmadığı da görülmektedir. Ḳānūnu'r-Reşād'da toplam on altı hikaye bulunmaktadır. bunlardan hangilerinin kitabın aslında hangilerinin ise mütercim tarafından eklendiğini bilemiyoruz. Fakat,

---

210 a.g.e, s.7; a.g.n. yk.7b.

Rumeli'nin bir kasabasında kadı iken yazarın bizzat müşahede ettiği Hasan Halife'ye ait hikaye, İstanbul'un fethinde Fatih ile hocası Akşemseddin arasında geçen olay, Engürüs seferinde Hoca Sadeddin'in gösterdiği yararlıkları anlatan hikaye ile Yavuz selim'in şehzadeliği sırasında bir süvariyi maiyetine alma hususundaki dikkatini ifade eden olayın yazar tarafından ilave edildiğinde şüphe yoktur.

Ḫamse'nin üçüncü kitabı olan Ḳānūnu'r-Reşād Bulak (1255)'te iki ve İstanbul (1285)'te bir olmak üzere üç defa Ḫamse-i Nergisī arasında basılmıştır. Büyük bir ilgiye mazhar olan eserin pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Tesbit edilenler:

1. Hüsrev Paşa (Sül. Ktb.) 506 (İst. t. h.1098 – m.1686/87, Müst. Solakzade Mehmed)
2. Esad Ef. (Sül. Ktb.) 1912 (İst. t. 1248h.-1832/33m., Müst. Fetvaemini-zade Mehmed Zühdî)
3. -----------2358
4. Bayezid Umumi Ktb. 5499/4 (İst. t. 15 Muharrem 1251-13 Mayıs 1835, Müst. Seyyid MehmedEsad)
5. Düğümlü Baba (Sül. Ktb.) 444/1
6. Hamidiye (Sül. Ktb.) 1462/4
7. Lala İsmail Ef. (Sül. Ktb.) 415/2
8. H. Hüsnü Paşa (Sül. Ktb.) 984/1
9. Revan ktb. (Topkapı Sarayı Müzesi) 417
10. Halet Ef. (Sül. Ktb.) 378/4
11. Nuruosmaniye Ktb. 4345
12. --------------- 4939/4
13. -------------- 4969/2
14. İstanbul Üniv. Ktb. 7357 (İst. t. Şaban 1249 - Ocak

1834, Müst. Salih Efendi-zade hafidi Mehmed Şeref)

15. ------------- 586

16. ------------- 958/3

17. ------------- 1357/5

18. ------------- 1881/1

19. ------------- 2985/3

20. ------------- 6712

Yazılış Sebebi, Tarihi, Yeri ve Kime Takdim Edildiği

Sıkıntılı ve karışık bir dönemden sonra Sultan IV.Murad tahta oturmasıyla her tarafta bir sevinç ve hareketliliğin belirdiğini söyleyen Nergisî, o yaşa gelinceye kadar yaradılışında mevcud olan inşa kabiliyetini işleyip bu sahada hace-i cihan ünvanını aldığı halde, geçim belasından kurtularak bu yeteneğini ortaya koymaya bir türlü fırsat bulamadığını ifade eder. Bu cülus hadisesi yazar için iyi bir vesile olur. Herkes padişaha bir şeyler takdim etmeyi düşünürken o da, Sultanı tebik ve devlet büyüklerine bazı nasihatlar vermek için Risāle-i Aḫlāḳu's-Salṭana adlı Farsça bir eseri tercüme etmeyi uygun bulur. İçinde işlenen konular insanlara doğru ve sağlam yolu gösterdiğinden esere "Ḳānūnu'r-Reşād" adının verildiği kitabın mukaddimesinde belirtilmiştir[211].

Yazar kitabın mukaddimesinde bu eserini Sultan IV. Murad'a sunmak niyetiyle kaleme aldığını şöyle ifade eder" .. bu hediye-i nemle - muḳābelesinde ber-dāşte-i bār-gāh-ı

211 a.g.e. s.7; a.g.n.yk. 6b-7a

gerdūn-iştibāh-ı ṣāḥib-ḳırān-ı Süleymān-mekān-ı iskender-tevān ḳılmağa ʿazīmet olındı..."[212].

Ayrıca Padişahı övdükten sonra Şeyhülislam Hoca Sadeddin-zade Mehmed Esad Efendi'yi, Rumeli kazaskeri Ganî-zade'yi ve Anadolu kazaskeri Azmî-zade'yi ayrı ayrı başlıklar altında övmesi de henüz çocuk yaşta olan padişahın eserini takdir edemiyeceği endişesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Eserde, nerede ve ne zaman yazıldığını gösterir açık bir ifadeye rastlanmamaktadır. Ancak Nergisî kitabın mukaddimesinde eserini Sultan IV. Murad'ın cülusu nedeniyle kaleme aldığını söyler. Ayrıca padişahı övgü sadedinde yaptığı icraatları sayarken, Hoca Sadeddin'in oğlu Mehmed Esad Efendi'nin şeyhülislamlık makamına getirilmesini, kazakların ağır bir bozguna uğratılarak derslerinin verilmesini (m.1624) ve sarayda bin bir dolap çeviren Kemankeş Ali Paşa'nın katledilmesini büyük bir takdir ile alkışlamaktadır.[213]

Nergisî'nin bahis konusu ettiği olayların kronolojik seyri şöyledir: 14 zi'l-ka'de 1032 (9 Eylül 1623)'de tahta geçirilen Sultan IV. Murad'a bi'at edilir.[214] Zi'l-hicce 1032 (Ekim 1623)'de Hocazade Mehmed Esad Efendi İkinci defa şeyhülislamlık makamına getirilir.[215] Padişahın hışımına

---

212 a.g.e, s.7; a.g.n. yk.6b-7a.

213 a.g.e, s.10-13; a.g.n.yk. 10b-13b

214 M. Cavid Baysun, Murad IV. Mad. İsl. ANsk. 1993 İst. C.8, s.625.

215 Münir Aktepe,. Esad Efendi, Hocazade mad. TDV İsl. Ansk. 1995 İst. C.11, s.340.

uğrayan Kemankeş Ali Paşa 14 Cemaziye'l-ahir 1033 (Nisan 1624)'te azledilerek idam olunur[216]. Sarıyer, Tarabya ve Yeniköye kadar gelerek büyük tahribat ve talan yapan kazaklar 4 şevval 1033 (20 Temmuz 1624)'te Gürcü Mehmed Paşa'nın komutasındaki kuvvetlerce hezimete uğratılarak kaçmaya mecbur edilir[217].

Nergisi, bu eserini kaleme aldığı sırada Hocazade Mehmed Es'ad Efendi halen hayatta olup Şeyhilüslamlık makamında bulunduğuna göre, eserin her hal ü karda 4 şevval 1033 (20 Temmuz 1624) tarihi ile, Mehmed Esad Efendi'nin ölüm tarihi olan 14 Şaban 1034 (22 Mayıs 1625) tarihleri arasında yazılmış olması kesinlik kazanmaktadır.

Kitabın nerede yazıldığı açıkça belirtilmiş değildir. Fakat yazarın bu tarihler arasında İstanbul'da bulunduğunu ve pek çok sıkıntılar çekmekte olduğunu biliyoruz.[218] Nitekim kendisi de "... ḫilāl-ı melāl-ı ġurbet eşnā-yı belā-yı mülāzemetde kemāl-i ʿacz u tevānī ve ġāyet-i fütūr u perīşānī ile..."[219] diyerek eserini bir mülazemet sırasında, geçim sıkıntısıyla bunaldığı bir dönemde kaleme aldığını açıkça ifade etmektedir.

Bütün bu bilgilere dayanarak bu eserin m.1624 (h.1033/1034) yılı içinde, İstanbul'da yazılarak Sultan IV. Murad'a ithaf edildiğini söyleyebiliriz.

---

[216] Mü'nir Aktepe, Kemankeş Ali Paşa Mad. İsl. Ansk. 1993, İst. C.6, s.572.

[217] M. Cavid Baysun, a.g.m. C.8, s.636.

[218] Ö. Faruk Akün, A.g.m. s.195.

[219] Nergisi, Kanunu'r-Reşad, 1285, İst. s.7; a.g.n. yk.7a.

Özet:

Ḳānūnu'r-Reşād, kaleme hitap eden dokuz beyitlik bir şiir ile başlar: Ey kalem görünürde her ne kadar aciz, sessiz ve dilsiz isen de, üstat eline girince öten bir bülbüle döner, her bir nağmen binlerce sırrı dile getirir; ötüşün cennet kuşunun güzel sadası gibi gönüllere hazz verir. Aşıkane inleyişin ney gibi kulakta yer eder. Gel şimdi ruh bülbülüyle hem-avaz olup terennüme başla. Çünkü Allah'a hamd ile başlamak herkes için bir vecibedir. Şimdi Peygambere salat, ashabına sena ile söze güzellik kazandır.

Bu manzum girişten sonra, münşi mensur olarak şöyle münacatta bulunur: Allahım sen hükmünde müstakil olup yaptığından sorulmaz bir padişah; her şeye hükmeden, dilediğini yapıp istediğine mülk veren bir sultansın. Vezir ve müsteşardan müstağni olup padişahların eline teslim ettiğin şu dünya, senin kudret denizinin dalgalarıyla sahile atılmış bir çömlek parçasıdır. Ne onsekiz bin alemin idaresinde tecrübeli hükemaya ihtiyacın, ne de bütün milletlerin ihtiyaçlarını karşılamada asalet ve istiklalin ile gurur ve iftiharın var.

Yazar "kird-gārā, ᶜaṣā-yı elif-i s̱enāña ittikā olunmasa ṭayy-ı bevādī-i müddeᶜāya girilmez ve ser-menzil-i murāda irilmez" diyerek Farsça bir dörtlük ile münacatı bitirir.

Ondan sonra Peygamber na'tının fermanı, temiz soyu için yapılan övgü tılsımı ve sahabesinin övgü muskası himmet külahının ucuna takılmasa, yol kesici engellerden kurtulmak mümkün olmaz diyen Nergisî, Arapça bir dörtlük ile Allah'a hamd ederek peygamber ve soyuna övgüde bulunur.

Bütün bunlardan sonra kitabın yazılış sebebini anlatmaya başlar: Doğuştan Allah vergisi bir kabiliyete sahip olduğunu anlayan yazar, küçük yaştan itibaren ilim ve irfan kazanarak kendini yetiştirmek için özel bir gayret gösterir. Olgunluk çağına gelince de özellikle inşa sanatında "hace-i cihan" gibi bir nam ve şöhrete ulaşır. Halbuki şu vakte kadar çoğu zaman ilmi mansıplar, büyüklere yağcılık ve yaltaklık edenlerin elinde olup, maişetini temin edecek bir makam elde edemez; bundan da öteye kaç defa insafsız zalimler tarafından hayat düzeni bozulunca da kendisini toparlayıp inşa sanatındaki kabiliyetini ortaya koymaya bir türlü fırsat bulamaz.

Yazar bu müşterisiz meta ile nereye gideceğini artık şaşırmıştır. Çünkü zamanede hüner para etmiyor; onun da başka sermayesi yoktur. Artık ümitsizlik ile cahil olup hiç bir hünere malik olmadığına yemin ederek atalet ve suskunluk köşesine çekilmeye karar verir. Çünkü yazar, hüner ve sanatın suç sayıldığı böyle bir dönemde, sanatkarlık iddiasından tevbe ederek, ilim ve irfan yolunu terk edip alçaklara itibar eden zamanın gereğine ayak uydurmaya kendini mecbur bilir. Zira çevr ve sitemi adet edinen zaman, zeki ve anlayışlı insanları bin bir sıkıntıya soktuğu halde, aşağı ve alçak kimselere itibar etmekte ve onları korumaktadır.

Nergisî, bu kargaşa kışının uzun sürmesi, halkın neşe ve sevinç ırmağının donmasına neden olmuş iken, bahar belirtileri görülmeye başlayıp fazl ve kerem güneşi başarının Hamel burcunda kendini göstermesiyle, yani saadetli azametli Sultan Murad tahta oturmakla, bütün

kainata hatta cansız ve bitkilere hayat bahşettiğini ve umumi bir canlılığın baş gösterdiğini ifade eder.

Padişahın tayin ettiği iş bilir adamlar sayesinde dünyanın her bir köşesi tam huzura kavuşmakla bütün hüner ve marifet erbabının emel ve arzularına nail olmak için bir fırsatın doğduğunu söyleyen yazar, herkes bir şeyler yazarken kendisinin de inşa sanatındaki başarısını isbat etmek maksadıyla eski zaman hükümdarlarından Sultan Muhammed Hudabende adına te'lif edilen Risāle-i Aḫlaḳu's-Salṭana adlı eseri tercümeye karar verir. Bu kitap padişahlar için halkı ve devleti nasıl idare edeceklerine dair bir takım nasihat ve tavsiyeleri ihtiva eden bir siyasetnamedir. Nergisî, bu eseri"... taʿbīrāt-ı ḫoş-āyende-i Türkiyāne ile tercümeye niyyet..." edip ilave edeceği bazı güzel tarihi hikayelerle süsleyerek padişaha takdim etmeyi kararlaştırır; doğru ve sağlam yolu gösteren kanunları ihtiva etmesinden dolayı Ḳānūnu'r-Reşād diye adlandırmayı uygun görür.

Yazar, gurbet sıkıntıları ve mülazemet belası çektiği bir sırada, onbeş günden daha az bir süre içinde kitabın "tesvid ve tebyizini" tamamlamıştır; bu nedenle tekellüflü kelime ve münşiyane ibareler kullanarak bazı istiare ve kinayelerle eseri süslemeye imkan bulamadığını ifade eder. Bu teşebbüsten maksad kendi inşa kabiliyetinin derecesini göstermek olmadığını söyleyen Nergisî, asıl gayesinin sultanın gelişiyle duyduğu sevinci, onun ömür ve devletinin devamı için durmadan dua ettiğini devlet erkanına gösterip kolay anlaşılır cümlelerle bazı öğütler vermek istediğini ifade eder. Bu nedenle kulağa hoş gelmeyen tabirlerle

devlet büyükleri rahatsız edilmemesi düşünülüp, herkesçe bilinen ve rahat anlaşılabilen kelimelerle ve sade bir üslub ile yazılması uygun görülmüştür.

Eserine göz atan büyüklerin hata ve kusurlarını müsamaha ile karşılamalarını rica eden yazar, bu ibret cevherleriyle dolu eser, padişahın kabul kulağına küpe olmaya layık değilse, bari zamanın boynuna asılarak büyük ve küçüklerin itibar tacına süs olmasını temenni eder.

Yazar, Sultan IV. Murad adına kitap yazmak ilk olarak kendisine nasip olduğu için Allaha şükreder ve bu eseri onun isminin kıyamete kadar devam etmesine vesile olmasını temenni eder.

Tenbih bölümünde yazar, padişah için yazılan bu eserde onu övme sadedinde iyi icraatlarından bir kaçı sayılırken, sadakatla kendisine hizmet eden bazı alimlerden de bahsetmeyi vefa borcu kabul eder.

İskender Özellikli Sultan Murad Han'ın Övgüsüne Giriş

Bu başlık altında bütün cihanı baştan başa hükmü altına alan Sultan Murad Han, öyle makamı yüce bir padişahtır ki dünya kurulduktan bu yana onun gibi, anlayış, zeka, akıl, siyaset, salabet, cesaret ve celadet sahibi biri cihana gelmemiştir. Onun keskin pençeli kükremiş bir arslana benzeyen kan dökücü korkunç kılıcı, kın ormanından dışarı fırladığı an ilkin çöl parsının cigerini yardığını, ve yine yedi başlı bir ejderhaya benzeyen, yüreklere korku salan bu kılıç, kılıf mağarasından başını dışarı uzattığı dakikada yırtıcı canavarlardan olan böylesi azgın bir domuzu ve böylesi iki yüzlü bir şeytanı küçük bir lokma

gibi midesine indirerek bütün insanları onun şerrinden kurtardığını anlatır.

Yukarıdaki tasvirlerden sarayda bin bir dolap çeviren ve nihayet layık olduğu akibete uğrayan kemankeş Ali Paşa'yı kastettiği anlaşılan yazar, bu hadiseyi şöyle anlatmaya devam eder: Kahraman, korkusuz, yiğit padişaha binlerce aferin ki saltanata geçer geçmez zafere giden yolu üzerinde bulunan zamanın Nemrud'u, ikinci Firavun denmeye layık bir belayı önce saltanat merkezinden uzaklaştırmış, daha sonra da öldürterek canını cehenneme yollamıştır. O sultanın daha işin başında böyle büyük bir gazaya muvaffak olması Allahın inayetine mazhar olduğunu göstenmektedir.

Nef'î'nin II. Osman için söylediği "Āferīn ey rūzgāruñ ḳahramān-ı ṣaf-deri ʿArşa as şimdengirü tīġ-i Süreyyā-gevheri" beyitleriyle padişahı öven Nergisî, eski zaman sultanlarından hiç birinin, kanının akıtılması zaruret halini alan böyle birini öldürmekle ve saltanat gülistanından izale edilmesi gereken böyle bir dikeni söküp atmakla, şeref ve ikbal bahçesine böylesi bir güzellik kazandırmadığını ifade eder. Gerçi daha önceleri padişahların gazabına uğrayan rüşvetçiler bir bir sayıldığında içlerinde din ve devlete bir derece faydası olabileceği düşünülerek katli hoş görülmeyen birileri çıkar, fakat bunun ise tutulur hiç bir tarafı olmayıp baştan ayağa hata ve kusurdan mürekkep olduğundan dolayı öldürülmekten başka bir çaresi yoktur. Yazar hep alçakları kollayıp gözeten zamanenin yardımıyla ne zamandır serkeşlik meydanında koşturup dururken sonunda sadrazamlık makamına da çıktığını söylediği bu adamın bir kaç günlük ikbaline

güvenerek elinden gelen her türlü kötülüğü işlemeye başlayınca, Allahın dergahına yükselen siyah ah dumanı git gide kara bir bulut gibi toplanarak sonunda saadet bahçesine ihtilal doluları ve uğursuz başına kahr yıldırımları indirmesiyle, canını cehenneme yollamasıyla herkesi sevindirdiğini ifade eder.

Nergisî, yine padişahın tahta oturup vezirler, alimler ve sair devlet erkanının kendisine biat ettiği bir sırada memleketin dört bir ucundan katar katar hazine ve malların divanhaneye gelmesininde onun ayağının uğurlu olması şeklinde yorumlandığını söyler.

Ayrıca ne zamandan beri, yaptıkları baskın ve yağmalarla halkı canından bezdiren Kazakların, gemileriyle beraber yakalanıp getirilmeleri de bütün halk için bir sevinç kaynağı olduğunu söyleyen yazar, onun ayağının getirdiği uğur ve bereketin had ve hesabı olmayıp bu yaşta devlet idaresinde gösterdiği başarının herkesi şaşkına döndürdüğünü ifade eder.

Özellikle halk ve ordu içinde fitne ve fesad çıkaranların ele başıları tesbit edilerek cezalandırılmalarıyla karışıklıkların yatıştığı, devlet işleri kontrol altına alınarak herkesin huzura kavuştuğu gözlenir. Böylece karanlık bir gecede kara taş üzerindeki kara karıncanın hareketi bile gözler önüne serilip işlenen bütün gizli cinayetler ortaya çıkarılarak ceylan yavrusunun arslan ile başbaşa verip uyuyacakları huzurlu ve asude günlerin geldiği söylenerek, bu manaları ifade eden bir dörtlük ile bu bölüm bitirilir.

"Kara ve Denizlerin padişahının Medhi Hilatını Faziletli Alimlerin Menkabeleriyle Süsleme"

Bu başlık altında padişahın hizmetinde ihlas ve istikametle çalışan bütün insanların ayrı ayrı medhe layık olduklarını söyleyen yazar, kendisinin kadılık mesleğine intisabı münasebetiyle tanışma şerefine nail olduğu ilim ve hüner erbabını medh etmeyi uygun görür.

O dönemin şeyhülislamlık makamında oturan Hoca Sadeddin Efendi-zade Mehmed Esad Efendiyi kemalat, fazilet adalet, hakkaniyet, ihlas ve ilimdeki dirayet ve enginliğini sayarak medh eden Nergisî, onun sıfatlarını sayıp bitirmekten aciz olduğunu itiraf eder. Gerçekten de onu medhe niyet edince hakkında söylenmeyen güzel bir sıfat veya onu övmek için kullanılmayan yeni ve bakir bir mazmun bulamayıp acziyetini idrak ettiğini ancak bu kıymetsiz eserinin onun ismi sayesinde ilgi görmesini sağlamak için böyle bir teşebbüse cesaret ettiğini söyler. Ondan sonra Nergisî kadi'l-kudat makamında oturan iki kazaskerin, şeyhülislam yanında imam Azam yanındaki imameyn gibi veya şeriat şahbeytinin düzgün iki mısra'ı, ve diyanet hümasının iki kanadı, saltanat mahbubesinin iki nurlu gözü olduğunu söylediği Rumeli ve Anadolu kazaskerlerini övmeye başlar.

"Rumeli Kazaskeri Ganî-zade'ye Övgü"

Nergisî şeyhülislamı medhettikten sonra çeşitli ilimlerde söz sahibi, Esma'î gibi fasih, Bermekî oğulları gibi cömert olduğunu söylediği Rumeli kazaskeri Ganî-zade'yi beş beyitlik bir kıt'a ile över. Onu gerçek bir Zemahşerî ve ikinci bir Kadı Beyzavî diye tarif eder. Te'lif ettiği çeşit çeşit kitaplar bir tarafa, halen yazmakta

olduğu tefsiriyle geçmiş zaman müfessir ve ediplerini geride bıraktığını söyleyen yazar, onların isimlerini tevriyeli bir uslüb içinde birer birer zikreder. İlim ve fazileti herkesçe kabul edildiği gibi kırk yıldır kendi bilek gücüyle melikü'ş-şuara tahtında oturduğunu söyler.

Ayrıca onun cömertliğinin de herkesçe bilindiğini belirten yazar, onun muhtaçlara yaptığı bir günlük ikram ve ihsanını saymaya kalksa kıyamete kadar bitmeyeceği inancındadır.

"Anadolu Kazaskeri Azmî-zade Efendi'ye övgü"

Yazar Rumeli kazaskeri'ni övdükten sonra Anadolu kazaskeri olan Azmî-zade'nin "eben ᶜan- ced" ilim ve irfan yoluna girdiğini ve pek çok faydalı ilimlere dair bazı eserlerinin bulunduğunu, zaman zaman inşa ve nazm sahasında at koşturduğunu, gazellerinin, Nizamî'nin Ḫamse'sine meydan okuduğunu, her bir müzeyyel şiirinin Camî'yi hasede düşürdüğünü, kıt'aları İbn-i Yemin'in bileğini büktüğünü, rübai'lerinin ise Ömer Hayyam'ın ruhuna ıstırap verdiğini ifade eder.

Kitabın Tercümesine Başlama

Kitabın tercümesine başlayan yazar biraz da düzensiz başlıklar halinde padişahlarda bulunması gereken özellikleri saymaya başlar.

1. İtaat ve Şükür:

Bölüm dokuz beyitlik Farsça bir şiirle başlar. Padişahlar kendi emirlerine itaat edilmesi gerektiğini bildikleri gibi, kendilerinin de Allaha itaat etmelerinin

şart olduğunu bilmelidirler. Her nimet bir şükür ister. Saltanatın şükrü halka adaletli davranmak, hazinelerin çokluğunun şükrü muhtaçlara yardım etmektir. Ülkenin genişliği, ikbal ve devlet, hükümlerin tatbik edilmesi, heybet ve azamet, sıhhat ve afiyet gibi her bir nimetin de kendine göre bir şükrü vardır.

Hikaye

İran'ın eski padişahlarından Nuşirevan ülkesinin imar ve refah durumunu öğrenmek ister. Yalandan hasta olup yatağa düşen Kisra, hastalığının çaresi, harabe bir evden eski bir kerpiç alınıp efsuncu ve kahinlere okutularak başının altına konulması olduğunu söyler. Ülkenin dört bir yanına dağılan haberciler harabe bir ev bulamıyarak eli boş dönüp gelirler. Durum kisraya bildirilince Allah'a hamd ederek ayağa kalkar.

Temsil

Güçlü pençesiyle filleri kapan simurg, beli kırık zavallı bir karıncayı kendine gıda etmez. Yırtıcı, atılgan bir arslan tilkinin artığına tenezzül etmez. Dağları sarsan, Şeddad'ın sarayını harab eden bir fırtına, kuru otları önüne katmaz. Haşmetli bir sultanın zavallı raiyetin malına göz dikmesi de Allah'ın yer yüzündeki gölgesi olma makamına yakışmaz.

Hikaye

Eski zamanın zalim krallarından biri sağlam ve büyük bir saray yapmak ister. Binanın yapılacağı yerin bitişiğinde yaşlı bir kadının evi bulunmaktadır. Evinin

istimlak edilmesini kadın kabul etmez. Kadının evde olmadığı bir günü fırsat bilen padişahın adamları evi yıkarak sarayın temelini atarlar. Akşam gelip te durumu gören kadın içten bir dua eder. Tam o esnada şiddetli bir deprem olur, padişahın sarayı yerle bir olur. Kralın kendisi de bir duvarın altında kalarak can verir.

2. İtidalli Olmak

Sultanlar her hususta itidallı olmalıdırlar. Mesela; güzel bir haslet olan hilm acziyet derecesine, öfke zülum derecesine varmamalıdır. Afv insanları suç işlemeye teşvik edecek kadar olmamalıdır. Padişahın zaman zaman eğlenmesi, ava gitmesi iyidir; fakat devlet işlerini ihmal edecek kadar değil.

3. İbadet Etmek

Padişahların Allaha ibadet hususunda ihmalkar olmamaları ve halkına sık sık dua etmeleri gerekir. Çünkü sultanların halkı için yaptığı dualar makbuldur.

Hikaye:

Fatih sultan Mehmed İstanbul fethi için hazırlanırken hocası Akşamseddin'in de beraber gitmesini rica edince o da kabul eder. Ordu hareket edip İstanbul'a varır. Bir gün Akşemseddin kalenin feth edileceğini haber verir. Buna Fatih çok sevinir. Ancak hocanın vaad ettiği zaman yaklaştığı halde fetih hususunda hiç bir ümid belirmemiştir. Bu durum karşısında meraka düşen has müridlerden biri, bir rivayete göre şeyhin kendi oğlu bunu öğrenmek için şeyhin yanına girmek ister, fakat hizmetçiler

içeri almazlar. Çadırın bir ucunu kaldırıp bakan mürid Akşemseddin'in secdeye kapanıp göz yaşlarıyla dua ettiğini görür. Birden bire ayağa kalkan şeyh kalenin fethini bize nasip eden Allaha hamd olsun deyince her tarafta tekbir sesleri duyulur. Kale fethedilmiştir.

Fatih kalenin kapısından içeri girerken arkasına bakıp hocasının haber verdiği şekilde vezir Ahmed Paşa'nın da içeri girmekte olduğunu görünce, vezire kalenin fethine sevindiğimden daha çok, dönemimde böyle bir zatın bulunmasına sevindim der.

Daha sonra Fatih elini öpmek arzusuyla şeyhin çadırına gider. İçeri girince şeyh yattığı yerden kalkmaz bile. Bu durum karşısında Sultan içten içe kırılır. Musafahadan sonra şeyhten bir kaç günlük bir inziva için izin ister. Fakat şeyh buna müsaade etmez, inzivaya dalacak olursa devlet işlerini ihmal edeceğini, eger maksad Allahın rızasını kazanmak ise adaletli bir icraatta bulunmasının yeterli olduğunu söyleyerek nasihatta bulunur.

Padişah şeyhin çadırından ayrılıp giderken veziri Ahmed Paşa'ya ilk karşılaşmada şeyhin kendisine gerekli iltifatı göstermeyişinden oldukça kırgın olduğunu söyleyince vezir, bu büyük başarıdan dolayı kalbinize bir gurur gelebileceğini düşünerek bu tedbire baş vurduğunu sanıyorum der.

Ertesi gün gecenin üçte biri geçtikten sonra padişah şeyhi çadırına davet eder. Şeyhin tavrına ta'rizen bütün devlet erkanıyla birlikte çadırın dışında onu karşılarlar. Şeyh kendisi anlatıyor. "Karşılayanlar arasında o gece karanlığında padişahı gözle tanımak mümkün değildi. Ruh

hassasiyetiyle onu tanıyıp kucakladım, öyle sıktım ki bayılıp düşecek dereceye geldi içindeki o kırgınlık ve öfkeyi silip atmadıkça bırakmadım". Gerçekten de Fatih bazı yakınlarına "şeyhin beni sıkmasıyla içimdeki öfke muhabbete döndü", demiş.

Hikaye

Merhum Sultan Ahmed Han'ın büyük babası sultan Mehmed Han Engürüs seferine hazırlanırken, devrin büyük alimi Hoca Sa'deddin Efendi'nin de beraber gelmesi için ricada bulunur. O da kabul eder. Ordu Egri kalesini kuşattığında Hoca eski tarih kitaplarından hatırında kalan kale fethi ile ilgili bilgilerden yararlanarak bazı tedbirler alır. Oldukça müstahkem olan bu kale hocanın bu isabetli kararları sayesinde on sekiz günde feth edilir. Ancak bu ordunun engellenmemesi halinde buralarda kendilerine hayat hakkı olmayacağını düşünen haçlılar dörtyüz bin kişilik bir ordu ile kaleyi kurtarmaya karar verirler.

Bu haber osmanlılara ulaşır. Takviye kuvvet hazırlamaları mümkün değil. Bu büyük orduya mukavemet edemiyeceklerini düşünen zayıf iradeli bazı komutanlar bu fetih ile yetinerek geri dönmeyi teklif ederler. Fakat Hoca Sa'deddin buna karşı çıkar, arslanlar koyunların çokluğundan korkmaz diyerek padişahı cesaretlendirir.

İki ordu karşılaşınca, düşmanın ani hücumu karşısında müslümanlar bozguna uğrar. Orduya katılan bazı başı bozuklar dağlara kaçarlar. Padişah Hoca'nın teşvikiyle sebat eder ancak düşmanların hazineye yakın yerde bayrak diktiklerini görünce Hoca'yı suçlayarak bu felaketin sebebi

sensin, kalenin fethi ile yetinip dönecektik, bu iş de başımıza gelmeyecekti, der. Düşmanın mağlup olacağını ancak kendilerinin biraz daha direnmeleri gerektiğini söyleyen Hoca, sağ cenahın oklar atarak hücum etmesini söyler. Neticede bozguna uğrayan düşman ordusu dağılıp gider.

Hikaye:

Yazar duaların tesirini gösteren bir hadisenin de 1023 tarihinde Rumeli'nin bir kasabasında kadı iken başından geçtiğini anlatır. Bir adam başı gözü yaralı bir halde şikayete gelir. Hakkında şikayet edilen şahıs kadı'nın huzuruna çıkarılır. Meger adam Divane Arslan diye tanınan belalı bir sipahinin kardeşi imiş. Yaptığı işten övünen adama ceza verilmesi düşünülünce kendisi gibi bir kaç serseri ile birlikte ileri geri konuşarak sövüp saymaya başlarlar.

Kasabada dindarlığıyla bilinen Hasan Halife adındaki adam da onları ikna etmek maksadıyla, şeriatın emrine niçin muhalefet ediyorsunuz deyince, serserilerden biri ileri atılarak kadıya yağcılık yapmak için taraf tutuyorsun, bu adamın kardeşi seferden dönünce sana da kadıya da haddini bildirir diye tehdid eder. Hasan Halife cesur ve merd bir insandır. Allah, şer ve fesadı ile bizi tehdid ettiğiniz kötü yaradılışlı habise memlekete dönmeyi nasib etmesin diye beddua eder.

Bir müddet sonra seferden gelen biri ordunun sapasağlam olduğunu, ancak adı geçen sipahinin atını sularken düşerek nehirde boğulduğunu haber verir. Sicil defterine bakıldığında ölüm hadisesinin tam o bedduanın

edildiği güne denk geldiği hayretle görülür.

Hikaye

Bir önceki hikayede adı geçen Hasan Halife'nin diğer bir hadisesidir. Sarayda teberdar olan bir kişinin geçimsiz annesi, oğlunun makamına güvenerek yok yere bu Hasan Halife'ye düşmanlık besler. Mahkeme yoluyla bu husumetin ber taraf edilmesine çalışırsa da mümkün olmaz. Nihayet bir gün bu kadın Hasan Halife'ye söz arasında oğlum yakında seni bu memleketten sürecek diye tehdid eder. Hasan Halife sürgün lafını işitince ürpererek inşallah senin oğlun padişahın kahrına uğrayıp belasını bulur diye beddua eder. Meger bu dua tam kadir gecesine rastlamış. Bir müddet sonra payitahttan gelen biri şu haberi getirir: Ahmed Han kadir gecesi ibadetle meşgul iken seccadesinin yanında bir kağıt parçasına gözü ilişir, kagıtta kendi yakınlarını gammazlayan bir yazının olduğunu görünce fazlasıyla öfkelenerek yazanın cezalandırılmasını ister. Araştırmalar neticesinde bu işi yapanın adı geçen teberdar olduğu öğrenilir. İdamına karar verilir. Ancak kadir gecesi hürmetine idam cezası sopa cezasına çevrilip beşyüz sopa vurularak vazifeden azledilir. Adam da zillet içerisinde kahrından ölür.

Temsil

Padişahlar bulutlar gibidir, yaş ve kuru, deniz ve kara demeyip her tarafa feyzini dağıtırlar, Güneş gibidirler ki alçaklara ve yükseklere ışık vermede hiç bir fark gözetmezler.

4. İşi Ehline ve Layık olana Vermek

Sultanların, hizmete layık kimseleri gözetip istihdam etmeleri, nefrete layık olanları da cezalandırıp uzaklaştırmaları gerekir. Aksi takdirde bir memlekette kötüler rahat edip safa sürmeye, iyiler sıkıntıya düşüp cefa çekmeye başlar. Bu ise o memleketin batması için yeterli bir sebebdir.

Hikaye

Küfe halkı Halife Me'mun'un tayin ettiği validen şikayetçi olurlar. Adamın yaptığı zulümleri bir bir anlatırlar. Halife valilerim arasında ondan daha adaletli ve daha çalışkanı yoktur diye adamları susturur. Bunun üzerine zulme uğramış bu adamlar, Sultanımız, madem valimiz bu kadar adaletlidir, başka memleketler de onun adaletinden nasibini alsınlar. Yalnız Kûfe'lilerin onun ihsanından istifade edip diğerlerinin mahrum kalması doğru olmaz diye Halifeye yalvarırlar. Bu nükteden hoşlanan Halife Kûfe'lilerin gönlünü alarak valiyi azl eder.

5. Belalı Münasebetsizlerden Sakınmak

Sultanın yakınlığına layık olmayan rezillerin önemli görevlere getirilmesi doğru olmadığı gibi, tıyneti bozuk kaba insanların da eşraf ve ayan sırasına girmesi uygun değildir. Çünkü bütün bunların kuru kalabalıktan öteye hiç bir meziyetleri yoktur. Bir çarpışma sırasında güçlüklere gögüs gerecek metanetleri olmadığı için, kaçmaktan başka çareleri yokdur.

Hikaye

Sultan Selim şehzadeliği sırasında etrafta duyduğu iyi süvari ve savaşçıları yanına alarak bunları istihdam eder. O beldenin pazarbaşının bir oğlu vardır. Çok kahraman, cesur, gözü pek, ata binicilikte usta bir delikanlıdır. Zaten Selimin süvarilerinin çoğu onun yetiştirmeleridir. Bu delikanlı öğrencilerinin vasıtasıyla kendisinin de maiyete alınmasını rica eder.

Bir gün bir çevgan oyunu sırasında hizmetçilerin de işaretiyle genç meydana çıkıp maharetini gösterir. Süvariyi begenen şehzade dileginin ne olduğunu sorunca bütün hizmetçiler onun da kendilerine katılmasını dile getirirler. Fakat şehzade ben de isterim ancak soyunu sopunu araştırmadan alamam diyerek adamı araştırır. Pazarbaşının oğlu olduğunu öğrenince kabul etmeyerek sebebini şöyle izah eder: Her hafta başında muhtesip ve hakimlerin tazir ve hakaretine alışan bir adamın oğlu korku içinde büyümüş olduğundan, savaş sırasında düşmanı görünce ayak naibi geliyor zannıyla kaçmaya yeltenir. Benim hizmetime tokat vurmaya alışmış adam layıktır. Yoksa mağlubiyet içinde yetişmiş, itilip kakılmaya alışmış kimseler ordunun içinde daima bozgunculuğa sebeb olurlar.

6. Alim ve Şeyhlerle Birlikte Olmak:

Sultan doğru yolda gidebilmek için daima alim ve Şeyhlerle irtibat halinde olması gerekir. Çünkü ilahi sırlardan haberdar olan bu zatlar, sultan için hayırlara vesile olurlar.

Hikaye:

Gazneli Mahmud, gerçekten Sebüktekin'in soyundan olup olmadığı, hesap gününde afvedilip edilmiyeceği ve "alimler peygamberlerin varisleridir" hadisinin ifade ettiği evsafta bir alimin kendi döneminde olup olmadığı konusunu merak edermiş. Bir gün devrin büyük alimlerinden biri kendisini ziyarete gelir. Sultan alimi ikram ve izzetle ağırlar. Gece yatınca rüyasında Hz. Peygamber, ey Sebüktekin'in oğlu, sen benim varisime ikram ettigin gibi Allahda sana ikram etsin, deyince sultanın tereddüt ve şüpheleri zail olur.

7. Hal ve Hareketinde İstikrarlı Olmak

Sultanlar için en gerekli özelliklerden biri de fiil ve hareketlerinde sebat etmeleridir. Sultan yaptığı işin yanlış olduğunu anlayıp pişman olsa da, paniğe kapılarak acele ile o işten vaz geçmemeli; bir müddet serin kanlılıkla onu sürdürmelidir. Artık doğru yolda sebatın nasıl olması gerektiği düşünülsün.

Sabatsız ve kararsız insanlar daima zarar ederler, sultanlarda ise bu halin daha büyük zararlara sebeb olacağı muhakkaktır.

8. Devlet İdaresinde Hikmetli Hareket Etmek:

Sultanın hizmetçileri ona hizmetten müstağni olacak derecede servet ve nimete kavuşturulmaması gerektiği gibi, sultan yardımlarına muhtaç olduğu zaman kendilerinde bu gücü bulamıyacak kadar baskı altında, güçsüz ve fakir bırakılmaları da doğru değildir.

9. Korku İle Ümid Dengesini Göz önünde Bulundurmak:

Mal ve mülkün çokluğuna güvenip gurura kapılmamalıdır. Her şeyin mükemmel olması onu zeval ve fena düşüncesinden alıkoymamalıdır. Her kemal bir zevalin başlangıcıdır. Bütün dünyaya hükmederken bir anda dünyanın en zavallı bir insanı olan nice padişahların olduğunu düşünmek gerekir.

Hikaye:

Eski zamanın güçlü ve muktedir bir padişahının kendine nisbeten güçsüz bir diger padişah ile düşmanlığı olur. Her iki tarafın ordusu karşı karşıya gelir. Bu sırada güçlü padişah gurur ile mağlubiyeti hiç aklına getirmeyerek atını ileri sürüp hasmına şöyle der: düşmanlık ikimizin arasındadır. Bizden dolayı bu kadar adamın ölmesi uygun olmaz. Gel teke tek döğüşerek kozlarımızı paylaşalım. Böylece fitne ortadan kalksın.

Bu teklifi begenen güçsüz padişah büyük bir cesaretle karşısına çıkar. Güçlü olanı ilk hamlede hasmını öldürür. Muzaffer olan mağrur padişah hasmınınatını çok begenir, ordusuna bir gösteriş yapmak niyetiyle o ata binerek yavaş yavaş ordusuna doğru ilerler. Terk ettiği atı ondan önce kişneyerek dizginini sürükleyip orduya varır.

İki hasımdan birinin düştüğünü gören ancak hangisinin olduğunu henüz anlamıyan askerler sultanın atını böyle süvarisiz görünce, ölenin kendi sultanları olduğunu sanarak kaçmaya başlarlar. Padişah her ne kadar mağlup olanın karşı tarafın sultanın olduğunu söylerse de kimseye duyuramaz ve meydanda yapa yalnız kalır. Bunu gören karşı tarafın ordusu sultanı yakalayarak, ölen padişahın yetişkin tek varisi

olan oğluna teslim ederler. Çocuk da sultanı kısas ederek babasının tahtına oturur. Babası zayıf ve güçsüz iken kaderin bir cilvesiyle bir anda oğlu, en güçlü ve rakipsiz bir padişah olur.

10. Şikayetlere Kulak Vermek:

Padişahlar haklarını isteyen mazlumların şikayetlerine kulak vermelidirler. Hiç üşenmeden ve erinmeden haksızlığa uğramış insanların iniltisine koşmak ve her derdlinin derdine çare olmak sultanların birinci vazifesidir.

Hikaye:

Hindistan'ın adaletli padişahlarından birinin kulağı duymaz olur. Bu durum padişahı çok üzer. Bir gün nedimlerine, üzüntüsünün, artık güzel nağmeler dinleyemeyeceğinden dolayı olmayıp, mazlumların şikayetlerine kulak veremeyeceğinden kaynaklandığını söyler. Bunun üzerine çıkardığı bir ferman ile artık bundan sonra zulme uğrayanlar, şikayeti ve bir derdi olanların kırmızı bir elbise ile huzura çıkmalarını ilan eder. Böylece şikayeti olanları kolayca tanımış olur.

11. Dikkatli ve Uyanık Olmak:

Devlet kademelerinde görev yapan insanların hal ve hareketini takip edip rapor tutmak gerekir. Böylece iyiler mükafaatlandırılır. Kötülerde cezalandırılır. Aksi halde, saltanatın bütün işlerinde karışıklık baş göstermesi kaçınılmazdır.

Hikaye:

Eski zamanın iki padişahı arasında düşmanlık olup daima bir birleriyle savaş halinde idiler. Biri adaletli digeri ise zalim idi. Fakat işin şaşılacak yanı, adil padişahın memleketi harabe olduğu gibi gün günden daha gerilemekte iken, digerininki oldukça mamur ve düzenli idi. Bu duruma bir türlü akıl erdirmeyen adil sultan bir elçisini zalim padişaha göndererek durumu öğrenmek ister. Zalim padişah elçiye, senin padişahın gerçekten de adaletli ve faziletli bir insandır, ancak iş başına getirdiği adamları zalim ve zorbadırlar. Onlardan sadece birinin zülmü bir memleketin batması için yeterli iken, bu kadar şerir insanın zülümlerine karşılık bir padişahın fazilet ve adaleti ne yapar ki. Ben ise mizacım geregi zalim bir insanım fakat tayin ettiğim kimselerin hepsi adil ve şefkatli oldukları için sadece benim zulmüm onların adaleti karşısında çok cılız kalır. Bu nedenle benim ülkem mamur, halkım ise memnun ve mesrur; onun ülkesi harap halkı da perişandır diye cevap verir.

12. Raiyyeti Gözetmek:

Padişahların hezineyi gümüş ve altın ile doldurmayı herşeyden üstün görmesi yanlıştır. Halkın asayiş ve huzuru her şeyden önemlidir. Çünkü bütün aklı başında insanlar, devletin hazinesi halkın varlığıdır, sözünde ittifak etmişlerdir. Halk yerli yerince huzur içinde yaşadığı sürece, istenen meblağ anında halktan tahsil edilebilir.

Hikaye:

Büyük sultanlardan birinin hazinedarı akrabalarından aklı başında birini hazine dairesine davet eder. Çeşit çeşit cevher ve altınlar ile dolu olan odaları bir bir gezdirmek ister. Önce kıymetli giysilerin olduğu daireye getirip bunlara bir paha biçmesini ister. Adam aklına göre bir kıymet biçer. Sonra sırasıyla para odası, kütüphane ve silah depolarını gezerek onlara da tahmini bir paha takdir eder. Nihayet en kıymetli şeylerin bulunduğu odaya, hiç görülmedik şeylerin karşısında şaşkına dönmesi için götürür ve bu hazinede korunan cevherlerin en basitinin pahası Mısır ve Şam'ın haracı iken toptan hepsine ne deger verirsin diye sorar. Adam biraz sağa sola baktıktan sonra "on bin altın etse iyidir" der Bunu duyan hazinedar be hey akılsız bu odada, her biri on bin altın degerindeki cevherlerin sayısı on bini aşkındır. Senin bu aptalca sözünü kimse duymasın, yoksa seni deli sanırlar, diye adamı ayıplamaya başlar. Meğer adam sözün nereye varacağını bilen biriymiş. Benim tahmin ettiğim bu hazinedeki altınlardır, yoksa sizin cevher dediğiniz cam parçaları bana göre iki akçe de etmez. Çünkü hazine ihtiyaç korkusuyla korunur, halbuki bu cevherlerin değeri sultan ve kralların müşteri olmasına bağlıdır. Şöyleki, hazinede paralar bitip de sıra cevherlere gelse, sultanlar olmayınca, halkdan hiç kimse onların yüzüne bakmaz. Çünkü halk onları sultanlara satmak niyyetiyle alır, onlar olmayınca halk cevherleri ne yapsın. Faraza bin altına muadil bir cevher vazifesine karşılık bir sipaha teklif edilse, iki akçeye onu kabul etmez. Hazinedar bunu duyunca çok hoşuna gider ve bu sözü padişaha anlatır.

Adama hak veren sultan, beytülmalın mümkün mertebe israf edilmemesi hususunda bir ferman çıkararak daha dikkatli olmaya başlar.

13. Dünya Düzeni Padişahsız Olmayacağı:

Dünya padişahsız olmaz. Biri gidince mutlaka bir başkası onun yerini alır. Padişahların en akıllısı da sadece dünya işlerine himmetini sarfetmeyip, ahiret için de çalışandır. O böylece hem dünyada, hem de ahirette padişah olur.

Sultan kendinden öncekinin yaptıklarını koruyup, onlara yenilerini eklemelidir ki, halefi de onunkilerini koruyup devam ettirsin.

14. Padişalara Hizmet İçin Vezirlerin Gerekliliği:

Sultan devletin bütün işlerini bizzat takip etmeye gücü yetse bile yine de bir vezire ihtiyaç vardır. Eger vezirin yapacağı bir işi padişah kendisi yaparsa onun makamına inmiş olur. Mesela vezir de muhtesibin işlerini görse, vezir degil muhtesip olur ve halk da onu vezir degil de muhtesip olarak bilir.

Ayrıca vezir güvenilir, çalışkan, adaletli, ileri görüşlü, cömert, cesur, şerefli, asaletli, serinkanlı, hatip, dirayetli, dindar, dedikoduya aldırmaz, icraatinde tavizsiz, merhametli, kültürlü, devletin işlerinden anlayan, askerlik ve savaş işlerinde mahir, alim ve şeyhlerle düşüp kalkan, herkesle geçinmesini bilen biri olmalıdır.

Vezirlik herkesin göz diktiği bir makam olduğundan

vezir hakkında çıkarılan söylentilere padişah araştırmadan inanmamalıdır.

Vezirlere Nasihat:

Vezir padişah için hep iyilik istemelidir. Hatta gerektiğinde onun için canını verebilmelidir. Devletin şerefini ve saltanatın sırlarını korumalıdır.

Hikaye:

Nuşirevan'ın kendinden daha güçlü bir sultan ile araları bozulur ve savaş için hazırlıklara girişirler. Daha sonra aradaki bu düşmanlığın kalkması için Nuşirevan'ın kızı diger padişaha nikahlanarak barışılması kararlaştırılır. Ancak kisranın hanedanından düşmana kız verilmesi yasaktır. Bunu çok güvendigi veziri Büzürcmihre danışır. O ise, yabancı bir kızın sarayda terbiye edilerek düğünde kisranın kızına bedel onun gönderilmesini teklif eder. Böylece hem düşmana hanedan kızı verilmemiş olacak, hem de aradaki husumet kalkacaktır.

Bu tedbiri begenen padişah, asi kürtlerden birinin kızını pek çok mal ve para ile ana-babasını razı ederek alıp sarayında bir müddet eğitir. Vezirin de bir kızı vardır. bazan padişah'ın sarayına gidip gelmektedir. Bir gün o kürt kızı kaba davranışlarıyla bu kızcağızı incitir. O da, sultanın kızı beni yok yere rahatsız ediyor, diye babasına şikayet eder. Vezir de kızına acıdığından onun sultanın kızı olmadığını ve ne için saraya alındığını bir bir anlatır.

Yine bir gün sarayda tacize başlayan kürt kızına, vezirin kızı dayanamıyarak sen kendini padişahın kızı mı sanıyorsun, sen dağda yaşayan bir kürdün kızısın, diye

hakaretle bildiğini söyler. Buna çok bozulan kız durumu hemen padişaha ulaştırır. Çok öfkelenen padişah devlet sırrını ifşa eden sabırsız vezirin hakkı ölümdür, diye Büzürcmihr'in idam edilmesini ferman eder. Vezir yakalanarak meydana getirilip idam edilir.

İdam meydanı henüz insanlarla dolup teşarken, vezirin kızı üryan birhalde sağa sola doğru dolaşmaya başlar. Bu durumu gören padişah bunun bir sebebinin olacağını düşünerek kızı getirtip sorar. Kız oldukça akıllı idi. Artık yeryüzünde erkek denecek adam yok ki örtüneyim, önceleri babamdan utanırdım, şimdi o da gitti, kimden utanacakmışım, diye cevap verir. Padişah, şimdi bu kadar kalabalığın içinde hiç mi bir adam yok, diye sorunca kız, demek ki yokmuş; eğer olsaydı babam gibi devletin iyiliğini isteyen bir vezir için padişahtan rica eder, şefaat ederdi, cevabını verir. Padişah yaptığı hatayı anlar, çok pişman olur.

14. Etraflıca Araştırmadan Hareket Etmemek:

Bir adam hata yaptığında tam araştırılmadan acele ile cezalandırılmamalıdır. Cezada acele etmek yanlış olur. Çünkü Allah kullarının bütün hal ve hareketlerini gördüğü halde yine de hesap günü onların el ve ayaklarını konuşturarak günahlarını itiraf ettirmeden cezalandırmaz. Padişahların da bu yolu takip etmeleri gerekmektedir.

Hikaye:

Pervizin saltanatı zamanında ileri gelenlerden biri gurura kapılarak padişaha baş kaldırır. Padişahın iyiliğini

isteyen insanlar gelerek, adamın yaptığı kötülüklerden bahsedip vücudunun ortadan kaldırılmasının iyi olacağını, aksi halde bu başıbozukluk diğerlerine de sirayet edeceğini söylerler. Bu tavsiyeleri makul karşılayan padişah bir sabah vakti adamı tutuklamaya karar verir.

Sabahleyin bütün vezir ve paşalar gelip yerini alınca o dam da gelerek her zaman ki makamına oturur. Perviz adama iltifat ederek, eski mertebesinden daha yüksek bir makama getirir. Bu duruma şaşıran diğerlerine sonra şöyle bir açıklamada bulunur: Bu adam hakkında söylediklerinizin hepsi de doğrudur. Bu mağrur adam gerçekten de asi olup, bağlanıp hapsedilmesi gerekir. Bu hususu çok düşündüm. Bunu ne ile bağlasam da yine başa çıkamam, hangi uzvundan bağlarsam bağlıyayım yine kurtulur. Bunun üzerine bütün azalarına şamil bir uzvunu, asla kopmaz bir zincirle bağladım ki ömrü boyunca ondan artık kurtulamaz. Çünkü filozoflar, bütün azalara şamil kalpten başka bir uzuv, ihsan ipinden daha sağlam bir ip olmaz, demişler. Ümid ederim ki hile ve fesat ile bu ipi koparmaz.

Gerçekten de adam ondan sonra artık padişaha itaatsizlik etmez.

16. Tam bir Tevekkül ve Teslimiyet İçinde Olmak:

Ülkede sevinmeyi gerektiren bir durum olunca Allaha hamd etmeli, kaza ile bir karışıklık olunca da ümitsizliğe kapılmayıp Allahın takdirine razı olunmalıdır. Çünkü padişahların gönlü denizler gibi engindir, her sel ile bulanmamalıdır. "ᶜĀḳil ne şād olur bu cihānda ne ġam çeker."

-Gerekli Bir Hatırlatma-

"Hepiniz çobansınız, hepiniz sürünüzden mesulsünüz" hadisi gereğince herkes hesap gününde emri altındaki kimselerden dolayı hesaba çekilecektir. Şu halde padişahların raiyyetin hukuku konusunda ne kadar dikkatli olmaları gerektiği açıktır.

Hikaye:

Selçuklu Melikşah zamanında yaşlı bir kadın varmış. Bu kadının tek geçim kaynağı, sütünü sağıp içtiği bir koyunu varmış. Kıt kanaat geçinen kadıncağız bir gün koyununu otlatmaya götürür. Yol üzerindeki eski, kırık-dökük bir köprüden geçerlerken koyunun ayağı kayarak suya düşer ve boğulur. Zavallı kadın perişan bir halde ağlamaya başlar. O sırada Melikşah'ın oradan geçtiğini görür. Kadın sultanın önüne geçip, reva mıdır senin gibi bir sultanın zamanında benim gibi biri zulme uğrasın. Biricik sermayem olan koyunum bu köprüden düşerek boğuldu. Ya benim hakkımı bu köprüden alırsın, ya da ben sırat köprüsünde senden hakkımı alırım, diye şikayet eder. Şaşıran padişah, ben insanların işini tanzime memurum, cansızlardan nasıl hak alacağım, deyince, kadın, padişah'ım senin anlayışın bu kadar mı, bu köprünün eskimesine aldırış edip tamir etmiyorsun, benim koyunumun asıl sebebi sensin, der. Bundan büyük ders alan sultan kendi sürüsünden bin koyunun kadına diyet olarak verilmesini emreder. Bin koyunu alan kadıncağız sevinçle padişaha dua eder.

Padişah eceli yetip ahiret alemine göçünce asrın salih zatlarından biri onu rüyada görüp halini sorar. Sultan,

benden hak isteyen yaşlı kadına yaptığım iyilik, affedilmeme sebeb oldu, yoksa azaptan kurtulmam mümkün degildi, der.

Sonuç:

Yazar Hatime bölümünde, her ne kadar bu kitabını Risāle-i Aḫlaḳu's-Salṭana'den tercüme etmiş ise de, daha çekici olması için pekçok hikayeler eklediğini ve bu haliyle başlı başına bir telif eser kabul edilebileceğini ifade eder. Ayrıca yazılması bir takım sıkıntıların olduğu döneme rastlayıp, acele ile kaleme alındığını söyleyen Nergisî, başka kitaplara müracaat etmeye fırsat bulamayıp, hafızasında mevcud şiir, mesel ve hikmetli sözlerle eserini süslemeyi yeterli görür. Eserin böyle basit ibareler ile yazılmasını bir noksanlık addeden yazar, kitabına göz atacak olan büyüklerin kusur ve hatalarını müsamaha ile karşılamalarını rica eder. Yine bu eserini yazarken cümlelerinin tekellüflü olmasına özel bir ihtimam göstermediğini, içinden geldiği gibi yazıya aktardığını da ifade eder.

Nergisî, eğer bu eseriyle devlet büyüklerinin ilgisini çekip iltifatlarını hissederse bundan kat kat daha güzel ve her kesçe beğenilen pek çok eserler ortaya koymaya niyetli olduğunu açıkça belirterek kitabını şu beyit ile bitirir:

"Ne maᶜnālar ne sözler mündericdür ṣafḥa-i dilde
Egerçi ṣūret-i ẓāhirde ḫamūşum kitāb-āsā"

c. Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ

Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ, o güne kadar daha çok tercümeleriyle

tanınan Nergisi'nin ortaya koyduğu ilk orijinal ve özgün eseridir. Daha önce kaleme alınan Ġazavāt-ı Mesleme ve Ḳānūnu'r-Reşād adlı eserler birer tercüme olup, serbet tercüme tekniği ile yazılmalarına rağmen tamamen özgün oldukları söylenemez, zaten yazarın da böyle bir iddiası yoktur. Hatta dostların ısrarıyla bu tercümeleri yaparken yazarın bir derece çekingen davrandığı görülür. Ġazavāt-ı Mesleme adlı kitabının mukaddimesinde "... aḥvāl-ı meẕkūreniñ nesaḳ-ı Türkiyāne üzre ifrāġ-ı ḳālıb-ı tercüme ḳılınmasına basṭ-ı iḳdām ve iẓhār-ı şevḳ-i tām itdikleri cihetden ḥadd-i bendegī degil iken isᶜāf-ı murād-ı aḥbāb vācib ve iltimās-ı emr-iltibāslarına muḫālefet nā-münāsib görilüp bu vech üzre naḳl-ı misṭar-ı tebyīż olındı.."[220] demesi, ve yine devamında, bu kitaba göz atan büyüklerin hatalarını müsamaha ile karşılayarak tashih etmelerini rica edip onların büyüklüklerine sığınması bu tereddüt psikolojisini yansıttığı kanaatindeyiz[221].

Halbuki Meşāḳk'u-ᶜUşşāḳ'ta Nergisî'de hakim olan duygu sanat ve maharetini göstererek kendini isbatlama arzusudur. Bu eserde, yazarın kalemini nisbeten daha emin bir şekilde kullandığı açıkça görülmektedir. Sanat itibarıyla oldukça yüksek bir değere sahip olan eser, aynı zamanda yazarın sanatının ve ifade tarzının tekamül seyrini gösteren nirengi noktalarından biri sayılabilir. Çünkü bu eser, daha sonra kaleme alacağı şaheseri Nihālistān'ın nüvesini oluşturmaktadır.

---

[220] Nergisi, Gazavat-ı Mesleme, 1285 İst. s.10.

[221] a.g.e, s.11.

Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ aslında aşk hikayelerini ihtiva eden bir mecmua niteliğindedir. Güzel ve uzunca bir mukaddime ile başlayan eserde on hikaye bulunmaktadır. Hikayelerden yedisi yazarın kendi asrına ait olaylardan alınmıştır. Hatta sevgilisini sırf samimi dualarla meclise getirten aşığın hikayesi bizzat Nergisî'nin kendi başından geçen bir olaydır.

Geri kalan üç hikayeden biri, Riyazî adındaki bir İranlı şairin hadisesi olup, ikisi de Aşık Çelebi'nin Meşāiru'ş-Şuᶜarā adlı tezkiresinden alınmıştır. Bu üçünün dışındaki hikayeler tamamen yazarın kendisine ait hikayeler olup, ilk defa onun tarafından yazıya dökülmüştür.

Nergisî, bu hikayelerden altısını Nihālistān'ın "Nihāl-i S̱ānī" bölümünde daha da genişleterek yeniden işlemiştir. Kanaatimizce diger üç hikaye, yazarın kendisine ait olmadığından dolayı, orijinallik iddiasıyla ortaya konan Nihālistān'a alınmamıştır. Ancak yazarın yaşadığı asırda vukua gelen bir olaydan alınmış olan ve sevgilisinin adını sayıklayarak ruhunu teslim eden Şeyh'in hikayesi, orijinal olmasına rağmen Nihālistān'a alınmayışının sebebini bilemiyoruz[222].

Nihālistān'da tekrar işlenen bu hikayeler muhteva bakımından bir farklılık arz etmedikleri gibi, hikayelerin sıralanışında bile bir değişiklik bulunmamaktadır. Ancak anlatıma bir cezibe kazandırmak maksadıyla, metne, mısra, beyit ve dörtlüklerden oluşan yeni manzumelerin eklendiği; tasvir ve tevsiflerde orijinal benzetmeler ile daha da

---

[222] Nergisî, Meşāḳu'l-ᶜUşşāḳ, Nuruosmaniye Ktb.4969/4 yk.142a.

detaya inilerek genişletildiği görülür. Bunun yanı sıra yazarın anlatımda, küçük ve az da olsa bir takım tasarruflarda bulunduğunu görmekteyiz. Söz gelişi, Meşāḳḳul-ʿUşşāḳ'taki hikayelerin bir çoğunda, kahramanların isimleri ve olayların geçtiği yerlerin adları belirtilirken, Nihālistān'da bu isimler çıkarılmıştır. Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ'taki hikayelerde "Saraybosna" "Edrine", İstanbul", "Ankara", "Āb-ı Ḥayāt nām teferrücgāh", "Keçi köprüsü", "Ḫōca Himmet", Merdāne Ḫalīfe" v.b. şeklinde belirtilen mekan ve şahıs adları yerine; "Bilād-ı Rūm'un birinde" "Anaṭolu", "Ser-ḥadd-i merzbūm-ı Rūm'da", mesīre-i cennetāsā" "bir cisr-i muʿallā" "ʿuşşāḳdan biri" "bir ḫāce-i nāmdar" gibi daha müphem kelimeler kullanılmıştır.

Ayrıca Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ'da her hikayenin başında yazara ait olduğunu sandığımız kaleme hitap eden birer manzume bulunmaktadır:

"Eyle ey ḫāme-i füsūn-pervāz
Yine naḳş-ı tāzeye āġāz"[223]

"Eyle eyā kilk-i sütūde-siyer
Yine beyān-ı es̱er-i şūr u şer"[224]

"Eyle ey ḫāme-i ḫuceste-siyer
Yine is̱bāt-ı müddeʿā-yı hüner"[225]

---

[223] a.g.n. yk.127b.

[224] a.g.n. yk.143b.

[225] a.g.n. yk.136a.

gibi matla beyitleriyle başlayan bu manzumelerin Nihālistān'a alınmadığını görmekteyiz.

Nergisî iki hikayesini de Aşık Çelebi'nin tezkiresinden aldığını söylemiştik. Aşık Çelebi, Ferdî'nin hayatı hakkında bilgi verirken bu iki hikayeyi de anlatır. Mahlası Ferdî olan bu İstanbullu kuloğlu'nun asıl adı Muhammed'dir. Yayabaşı olan bir babanın oğludur. Bir nebze şairliği de bulunan bu Ferdî daha çok "aşık-küşlük", ile meşhurdur.[226]

Nergisî bu hikayeleri alırken bir takım tasarruflarda bulunur. Hikayelerin tezkiredeki sıralarına riayet etmez; İkinci hikayeyi başa alır. Çünkü diger hikayeye nisbetle bu hikayede aşk teması daha ön plandadır. Yazar bu hikayeyi yeniden işlerken tezkiredeki şekline büyük ölçüde sadık kalır. Ancak, Aşık Çelebi hikayeyi Ferdî'nin dilinden naklederken, Nergisi üçüncü şahsın ağzından anlatır. Bundan başka mekan ve vak'a ile ilgili de bir iki farklılığın olduğu görülmektedir: Tezkireye göre Ferdî aşığıyla sözleşerek Şeyh San'an köyü yakınlarındaki Tekye pınarına giderler; çeşmenin altındaki vadiye indiklerinde adam koynundan bir hamayıl ve cebinden de bir hançer çıkarıp kendisinin öldürülmesini isteyerek tehdit eder. Ferdî ellerini bağladığı adamı göz yaşlarıyla, boğazlamak zoruda kalır. Adamı elbiseleriyle bir toprak yarığına sokarak oradan ayrılan Ferdî, yolda tülbenti açınca, içinde vasiyeti yazılı kağıt ile bir miktar para bulunduğunu

---

226 Aşık Çelebi, Meşā'irü'ş-Şu'arā, (G.M. Meredith- Owens, London 1971) yk.188a.

görür. Vasiyetine uyarak paraları hayratta sarfeder.[227]

Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ'ta ise, Müderris köyü civarında bir yere gittikleri, orada bulunan karanlık bir mağaranın içini görmek bahanesiyle Ferdî'yi içeriye sokan adamın, çıkış yerini tutarak hançerini çektiği ve Ferdî'nin göğsüne dayayıp tehdit edince Ferdî'nin de mecburen adamı kestiği kayıtlıdır.[228] Tezkirede yazılı olan sonraki olaylara Nergisî değinmez. Çünkü onun kitabının asıl mevzuu "... belā-keşān-ı ʿaşḳ-ı hūş-güdāz-ı ṭāḳat-fersādan ṣudūr iden ḥālāt-ı ġarībe-engīz"dir.[229]

Ferdî'nin diğer hikayesinde Nergisî'nin daha fazla değişiklikler yaptığını görmekteyiz: A. Çelebi, Ferdî'ye aşık olanın Mustafa Ağa adındaki bir yeniçeri ağası olduğunu yazar. Nergisî ise sadece "yeniçeri ağalarından biri" demekle yetinir. Tezkirede anlatıldığına göre kemerin hediye edilişi ve bundan dolayı hizmetçilerin tacizine uğraması evinden alınmadan önce olmuştur. Halbuki M. ʿUşşāḳ'ta Ferdî evinden alındıktan bir gün sonra, bu kemer hadisesi vukua gelmiş gösterilir.

Yine A. Çelebi Ferdî'nin evinin Sultan Mehmed ahuru yakınlarındaki bir sokak başında olduğunu, Mustafa Ağa bahçesi diye bilinen bir yere götürüldüğünü ve otorite boşluğundan fırsat bulup isyan eden kulların vezirlerin evlerini talan ettiğini yazar. Nergisî, evin yerini belirtmediği gibi, Ferdî'nin götürüldüğü yer için de sadece

---

[227] Aşık Çelebi, a.g.e, yk.191b-192a.

[228] Nergisi, Meşakku'l-Uşşak, a.g.n. yk.144b.

[229] a.g.e, yk.127a.

Beşiktaş'ta bir bahçe olduğunu söyler. Kul taifesinin isyanında ise Yahudi evlerinin talan edildiğini kaydeder.[230] Böylece, yazar hikayesini tarihi belge olma niteliğinden kurtararak, edebi bir metin haline getirmiştir.

A.Çelebi nisbeten daha sade bir dil kullanmıştır. Ancak tavsif ve tasvirleri oldukça uzun tutmuştur. Halbuki ağdalı ve sanatlı bir dile sahip olan Nergisi'nin tasvirlerinde A.Çelebi'ye nisbetle daha ölçülü ve daha az mübalağalı olduğunu görmekteyiz. A.Çelebi'nin hikayeleri anlatış tarzında belge olabilme özelliğine sahip bir metin edası hakim olmasına karşın, Nergisî'nin ifade tarzında tamamen üslüpçu bir sanatkarın daha serazat tavrı sezilmektedir.

Meşāķķu'l-ʿUşşāķ, Ḥamse-i Nergisī içinde üç defa basılmıştır. 1255 Bulak baskılarında hikayelerin tamamı mevcut iken, 1285 İstanbul baskısında Nihālistān'da işlenen altı hikaye çıkarılmıştır. Meşāķķu'l-ʿUşşāķ'ın kütüphanelerde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır:

1. İstanbul Üniv. ktb.4098 (İst.t.h.1055/ m.1645)
2. --------- 3023/1 (İst.t.h.1064-m.1653/54 Müst.Ramî)
3.---------- 1881/6 (İst.t. Ramazan 1107 -Nisan 1696 , Müst. Şeyh Mehmed b. Ali)
4.---------- 2956 (İst.t.Şaban h.1117 Kasım/Aralık m.1705)
5.---------- 958/2
6.---------- 1357/3 (Müst. Mehmed Sadık b. Hasan)
7.---------- 2985/5

[230] Bkz. Aşık Çelebi, a.g.e, yk. 188a-189a; Nergisî, a.g.n. yk.145a-146a

8. Nuruosmaniye ktb. 4939/3 (İst.t.h.1064- m.1653/54, Müst. Rami)
9.---------- 4969/4 (İst.t.25 Cemaziye'l-ahir 1079-31 Kasım 1668, Müst. Mehmed b. Bostan)
10. Hamidiye (Sül. Ktb.) 1462/3 (İst.t. Recep 1064-Mayıs/ Haziran 1654, Müst. Ramî)
11.--------- 1078/1 (İst.t. Cemaziye'l-ahir 1072-Ocak/Şubat 1662, Müst. Abdussamed)
12. Lala İsmail Ef. (Sül. Ktb.) 415/6 (İst.t. Rebi'ü'l-ahir 1118-Temmuz 1706 Müst. Derviş Salih Nakşibendî)
13. Halet Ef. (Sül. Ktb.)378/3
14. Bayezid Umumi Ktb. 5499/3 (İst.t. 15 Muharrem 1251-12 Mayıs 1835, Müst. Seyyid Mehmed Es'ad)
15. Konya Mevlana Müzesi Yazmaları, 126.

Yazılış Sebebi, Tarihi, Yeri ve Sunulduğu Kişi

Yazarımızın yaşı kırkı aşıp saç ve sakalı ağarmıştır. Artık salah ve takva yolunu tutmayı düşünmektedir. Ancak daha çok aşıklığa mütemayil mizacının te'siriyle,

"Nerde bir ḳaşı miḥrāb ola gün gibi'ıyān
Gözüm ol yaña döner ḳıble-nümā gibi heman"

beytinde ifade edildiği gibi, güzellerin aşkına mübtela olmaktan hiç bir zaman kurtulamaz. Birinden yakayı kurtarırken, bir digerine yakalanır. Bu hususta o kadar tecrübe kazanır ki aşk işinde adeta uzmanlaşır. Bu nedenle aşıklarca aranan bir dert ortağı olur. Sık sık, onlarla bir araya gelip dertleşir ve onların başından geçenleri dinleme

ve iştiyaklarını müşahede etme imkanını bulur. Duydugu veya bizzat müşahede ettigi aşk hikayeleriyle o kadar doludur ki zaman zaman bunları derleyerek bir eser vücuda getirmeyi düşünür.

"Żarūret-i ḳaḥṭ-ı ricāl dā'iyesiyle" kadılık mesleğine girdiğini söyleyen Nergisî, vazife yaptığı kasabalarda şiir ve inşa ile uğraşmaktan geri kalmaz; kendi ifadesine göre, kırık dökük pek çok eserler yazıp, bunlardan bazısı kazaskerlerin takrizleriyle şeref kazandıkları gibi, bazısı da şeyhülislamların kabülüne mazhar olmuştur. Tam bu sırada Elbasan'a kadı olarak ta'yin edilen Nergisî, baş gösteren bir çok sıkıntı ve meşguliyetlerden dolayı bu niyetini gerçekleştirmeye fırsat bulamaz. Ancak gittiği yerde bir gün can sıkıntısından bunalırken, daha önce kadılık yaptığı memleketlerde birer eser vücuda getirdiğini hatırlar, sanat meraklılarının lafız ve mana incileri için etekler dolusu cevher saçtıkları bir zamanda bu kabiliyetinin tenbellikle dumura uğramasının yanlış olacağını düşünerek işe başlar.

Nergisî inşa sanatında bir yenilik arayışı içindedir. Ortaya koyacağı manalar hiç bir kalem sahibine nasip olmamıştır. Böylece bu "... ṭurfe ṭarḥ-ı nev-peydā vü tāze ṭarz-ı dil-ārā..."[231] ile söz ve mana inceliklerine aşina belağat erbabını acze düşürüp dize getireceğinden emin görünmektedir; hatta "Görsün felekde söz nice olur ḫaṣm-ı nā-bekār"[232] mısraıyla adeta meydan okumaktadır.

Sohbet arkadaşlarından duyduğu ve kitaplarda okuduğu

---

[231] Nergisi, Meşakku'l-Uşşak, a.g.n. yk.124b

[232] a.g.n. yk. 124b

gerçek olaylar bir yana, yalnız başından geçen maceraları kaleme alacak olsa ciltlerle kitap meydana geleceğini söyleyen yazar, kendi serüvenlerini bırakarak sadece hatırında bulunan garip ve gülünç olayları yazmayı düşünür. Bir gün bulunduğu kasabanın dışında Büzürk Seng diye tanınan güzel bir mesire yerine dostlarıyla beraber gider; bir taraftan yiyilip içilirken, bir taraftan da karşılıklı şiirler okunarak hikayeler anlatılır. Bu esnada şair Yahya Efendi'nin şeyhülislam olduğu haberi gelince, böyle bir eserin yazılması yine gündeme gelir ve dostları yazması için ısrar ederek ikna ederler. Eserini Şeyhülislam'a takdim etmek için bu yeni göreve tayin haberi bir vesile olur.

Yazar sadece aşk belasını çeken insanların garip hikayelerini ihtiva eden bu eserini Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ diye adlandırmayı uygun görür.

Eserin yızılış tarihi ve yeri mukaddimesinde "... tārīḫ-i erbaᶜ ve s̱elās̱īn ve elf'de şaḥne-i bī-raḥm-ı rüzgār bu sezāvār-ı ḍīḳu'ş- şücūnı nişānde-i mesned-i ḥükūmet-i belde-i Elbasan ḳılıp..."[233] ifadeleriyle açıkça belirtilmektedir.

Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ-'ın Elbasan'da h.1034 - m.1624-25 yılında kaleme alındığında hiç bir şüphe yoktur. Önsözde söz konusu edilen Yahya Efendi'nin şeyhülislamlığa tekrar atanması olayı da bu tarihin doğruluğunu göstermektedir. Çünkü Yahya Efendi'nin Şeyhül islamlığa ikinci kez Şaban 1034-1625 de getirildiği tarihçe bilinmektedir.[234]

---

233 a.g.n. yk. 124b

234 Şeyhi Mehmed Efendi, Vaḳāyiu'l-Fużalā (Haz. Abdulkadir Özcan, C.I, İst. 1989, s.112.

Eser Şeyhülislam Yahya'ya sunulmuştur. Kadim dostu Yahya Efendi'nin tekrar şeyhülislam olduğu müjdesini alan yazar, sonsuz sevinç duyarak, eserin mukaddimesindeki Yahya Efendi'yi öven 63 beyitlik bir kaside ile hem kendisini tebrik, hem de bu eseri takdim eder. Nergisi bu kasidesinde Yahya Efendi'nin bu makama yeniden atanmasından duyduğu büyük mutluluğu ve ona karşı beslediği samimi sevgi ve iştiyakı açık bir lisan ile ifade ederek kendisini tebrik eder.

Özeti:

Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ besmeleden sonra gelen altı beyitlik bir fahriye ile başlar. Nergisî, bu beyitlerde kendisinin dert defterine dibace, mihnet sayfasına başlık yazdığını, hayret yazılarının etrafına zencirek çekerek mana kilisesine resimler yaptığını ifade eder. kendisini "miḥnet-zede Nergisī-i maḥzun" diye tanıtan yazar zamanın Ferhad ve Mecnun'u olduğunu, aşıklık konusunda bir çok araştırma yaptığından dolayı konuşmaya başladığını söyler:

Yazar ezelde ruhlar yaratılıp elest hitabına mazhar olduklarında Canab-ı Hakkın, kendisini tanıyıp sevmeleri için kulları yarattığını anlayınca, o aşk pazarında "derd u āşūbī" metaını bol bulup "kālā-yı ibtilā-yı sīmberān-ı yasemen ʿiẕār"'ı can ve gönül sermayesiyle satın alır, ana rahminden kopup dünyaya geldiği günden beri, ruhlar aleminde cereyan eden o alış-satışın etkisiyle hiç bir an aşk belasından kurtulamaz.

Duygu ve düşüncelerini açıkça ortaya koyabilmek için sık sık Farsça ve Türkçe manzumelere sığınan yazar, başının asla beladan kurtulmadığını söyler: Zavallı boynu yılan

gibi kıvrım kıvrım yasemin kokulu siyah saçların zincirinin birinden kurtulur kurtulmaz bir başkasına yakalanmaktadır. Gençlik baharı bulutların geçtiği gibi geçmiş; yaşı kırkı aşmakla saç ve sakalına karlar yağmış olmasına rağmen, gönlü hala beladan belaya düşmektedir. Aslında artık züht ve salah köşesine çekilmek arzusundadır. Ne yazık ki bu mizacından dolayı aşktan bir türlü kurtulamaz; hala aşk ateşiyle, vücudu külhan, sabırsız gönlü ise ateş mangalı gibidir.

Nerede mihrap kaşlı bir güzel görse kıblenüma gibi iradesizce oraya yöneldiğini ifade eden Nergisî, kiminin cemal bahçesinde açan hat ve hal çiçeklerini koklamakta, kiminin de keman kaşlarından boşalan ciğer yakıcı oklarına göğüs gererek zevklenmektedir.

Aşk ile aşırı derecede uğraşmaktan yazar artık uzmanlaşmıştır. Adeta bu sanatın İbni Sina'sı ve Eflatun'u olup, "meyl ü meveddetiñ ʿallāme-i ẕī-fünūnı" haline gelmiştir. Bu nedenle pek çok aşık, gelip onunla dertleşme ihtiyacını hissetmektedir. Nergisî dertlilerden duyduğu o kadar çok ibretli ve şaşılacak aşk hikayeleri ile dolmuştur ki zaman zaman bunları derleyip bir mecmuada kaydetmeyi düşünmektedir. Fakat kaderin sevkiyle kadı olup görev yaptığı bir çok kasabada şiir ve inşa ile uğraşmaktan geri kalmayarak, bir çok eser yazıp ileri gelen şahsiyetlere takdim eder. Yazarımız 1034 yılında Elbasan kadılığına tayin edilince, yine bir koşuşturmadır başlar ve niyet ettiği kitabı yazmaya fırsat bulamaz. Çünkü o, bu araya kayd ettiği bir şiirde ifade ettiği gibi, yuvarlanmakta olan bir hokkanın içine hapsedilen bir karınca misali felek

hokkası içinde halden hale yuvarlanmaktadır.

Bir gün bütün bu sıkıntıları atarak, tekrar yazıya dönmek ister, çünkü daha önce bulunduğu beldelerin her birinde bir eser vücuda getirdiğini hatırlamıştır. Halbuki bu kasabada edebî ürünlere ilgi duyanlar daha çoktur, boş oturup istidatlarının körelmesine fırsat vermeden inşa vadisinde yepyeni bir yol açmayı düşünür. Belağat meydanının süvarilerinden hiç birinin kalem çevganına değmemiş yepyeni bir mana topunu bu meydanda sürmekle emsaline üstün geleceğini, hikayecilikte ince fikir ile yapacağı resimlere Mani ile Behzad'ı hayran edecegini ve sanatta gösterecegi, yeni tarz ile bütün belagat erbabını acze düşürecegini iddia etmektedir.

Yazar sohbet arkadaşlarından duyduğu, kitaplarda okuduğu gerçek vakıalar şöyle dursun sırf kendi başından geçen olayları yazmaya kalkışacak olursa cildlerle kitaba sığamıyacağını söyledikten sonra, yalnız hatırında bulunan dikkat çekici ve gülünç hadiseleri yazmaya karar verir. Bu niyetini uygulamaya dökmek için fırsat beklerken bazı zarif doslarıyla birlikte kasabanın yakınlarında Büzürk Seng diye bilinen güzel bir piknik yerine giderler. Hem yiyip içer, hem de karşılıklı şiirler okur hikayeler anlatırlar. Mesire yerinde sadece kendileri bulunmamaktadır. Her tarafta çadırlar kurulmuş, ateşler yakılmış adeta burası bir panayır yerine dönmüştür. Bir yanda rind-meşrepler şarap testisi önlerinde, kadeh ellerinde içerlerken öte yandan dervişler halka tutup zikir çekmektedirler.

Tam bu esnada bir haberci gelir, şair Yahya'nın şeyhülislamlık makamına tekrar atandığı haberini getirir.

Bu haber karşısında Nergisî ne yapacağını bilemez, hayatını ve canını bu müjdeye karşılık haberciye verse bile hakkını ödeyemeyeceği düşüncesindedir. Defalarca Rumeli kazaskerliğine ve şeyhulislamlık makamına atanan Yahya Efendi'nin yine bu makamı şereflendirmesi bütün alimlere yeniden bir hayat bahşetmiştir. Her biri bir "pādişāh-ı vaḳt" olduğunu hissederek sevinirler. Nergisî de bu güzel olayı tebrik etmek maksadıyla 63 beyitlik bir kaside sunmayı düşünür. "Melikü'ş-Şuʿarā-yı pāy-taḫt" diye andığı Yahya için yazdığı kasidesinde bu sevinçli ve mutlu anı gördügü için safa bahşeden kadehi ele alması, bir işret meclisi kurarak kutlaması gerektiğini söyleyerek bu haberden duyduğu mutluluğu dile getirir. Artık bundan böyle feleğe hercaî diyeni çekip parçalıyacağını, çünkü o Yahya Efendi gibi birini şeyhülislamlık makamına getirmekle hercaî olmadığını gösterdigini ifade eden Şair, daha pekçok sıfatlar sayarak Yahya'yı medh eder.

Yazarın sohbet sırasında aşk hikayelerini toplamak gibi bir niyeti olduğunu söylemesi, yazma hususunda arkadaşlarının ısrarına sebeb olur. Böylece işe başlanır, sadece aşk belasına düşmüşlerin hikayelerini ihtiva etmesi bakımından Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ diye adlandırılması uygun görülür. Yazar mütevazi bir edayla bu kırık dökük eserin büyüklere bir zevk verecegini ummadığını, ancak avama safa bahşederse kendisini mutlu addedecegini söyler.

Ferhad ve Şirin hikayesi kendi başından geçen aşk macerasının yanında efsane; Leyla vü Mecnun'un hadisesi kendisininkine nispetle cehennem ateşi yanındaki bir alev gibi olduğunu söyleyen Nergisî, mana ve remizlerinin yanlış

anlaşılacağı düşüncesi zihnini kurcalamasaydı bu olayı kitabın ilk hikayesi olarak yazıp okuyuculara takdim etmeyi düşünmektedir. Fakat tabiatı bozuk insanlara bunun her türlü mecaz pisliklerinden ari olduğunu anlatmanın mümkün olmayacağını bildiğinden dolayı yazar kendi olayını sonraya bırakarak bizzat kendisinin müşahedesi olan bir hikaye ile kitaba başlar. Nergisî dostlarının bu eserin perişaniyetini, kendisinin ne sıkıntı ve belalar içinde bunları kaleme aldığını düşünerek hoşgörü ile karşılamalarını rica eder.

1.Hikaye:

Faziletli bir zatın ömrünün sonlarında bir güzele tutulup bu dert ile ölürken maşukunun adını anarak ruhunu teslim etmesi.

Olay bin yılından bir iki sene önce, Rumelinin serhad şehirlerinin birinde olur. Bu şehirde ilmi ve faziletiyle döneminin tanınmış simalarından bir zat, yetiştirdigi beş yüzden ziyade talebeleriyle o çevreyi manen ihya etmektedir. Öğrencilerine oldukça şefkatli davranmaktadır.

Bir tatil gününde öğrencileriyle geziye giderler, öğrencilerinden birinin yalnız başına oturarak ağladığını görür. Hoca öğrencisiyle ilgilenir. Üzüntü ve kederinin sebebini sorar; o da o şehirin meyhanecisinin kızına aşık olduğunu söyleyince, hemen yanına güçlü, gözü pek bir kaç öğrenci alarak gidip meyhanenin kapısını çalar, meyhanecinin kızı şarap almaya gelen insanlar olduğu zannıyla kapıya çıkar. Hoca elindeki asasıyla o kahpeyi önüne katıp, mesire yerindeki öğrencisinin yanına getirerek

bir müddet başbaşa bırakır. Zavallı aşık vakar ve namus dairesinde hasret giderdikten sonra yine kızı alıp evine teslim eder. Kendisi zarar göreceğini bile bile bu tür işe teşebbüs etmesi, onun öğrencileri için neleri göze alabileceğini açıkça göstermektedir.

Elli yaşını aşkın sözü edilen Hoca, belde halkına gösterdigi büyük faydalardan dolayı büyük-küçük herkes tarafından hürmet edilir ve sözü dinlenir bir insandır. Bir gün İbrahim Dilkeş adında yakışıklı bir delikanlıya gönlünü kaptırır. Elli altmış yıldan biri kazandığı itibar ve şerefi bir tarafa bırakıp bu delikanlıyı gölge gibi takip etmeye başlar. Delikanlı ise ayakkabıcılık yapan, düşük ahlaklı biri olup, hergün Hoca Efendi'ye ayrı bir eziyet ve cefa tatbik etmeyi adet edinmiştir.

Bir sabah kalktıklarında gencin gizlice memleketi terk ettigi anlaşılır, zavallı aşık bir şok geçirerek ölümcül bir hastalığa yakalanır. Bunun üzerine hamiyyetli öğrencileri kalkıp her biri bir tarafa dağılarak vefasız maşuku aramaya koyulurlar, böylece İstanbul'a varıncaya kadar her tarafı araştırırlar. Fakat delikanlının izine rastlanmaz. Öte tarafta Hoca ağzına yiyecek ve içeçek adına hiç birşey almadan yarinden gelecek haberi beklemektedir. Bütün haberciler eli boş dönüp bulamadıklarını söyleyince derinden bir ah çekerek komaya girer. Hikayeyi nakleden şahıs, can çekişme esnasında başucunda bulunmaktadır, dilinin hareket ettigini görünce eğilip kulak verir, "āh Dilkeş" kelimesini tekrarladığını duyar.

2.Hikaye:

Eski zamanda İstanbul'da Ferdî mahlaslı yeniçerinin aşıklarını öldürmesi.

Eski dönemlerin birinde İstanbul'da Ferdî adında bir yeniçeri yaşamaktadır. Başına taktığı altın işlemeli bektaşi külahıyla dışarı çıktığında gökyüzünde güneş utancından yere geçecek gibi olurdu. Bir gün şehirde başı boş dolaşan serserilerden biri bu Ferdî'ye aşık olur. Bundan rahatsız olan Ferdî adamı yakalayıp döverken, yumruğu bir gözüne isabet ederek kör eder. Fakat adam bundan uslanmayıp Ferdî'yi günden güne daha fazla taciz etmeye başlar. Maşuğundan gördüğü bütün cevr ü belaları canına minnet bilir. Aşığın bu ısrar ve sebatını gören Ferdî nihayet yumuşar ve kendisine arkadaş edinir. Fakat aşırı sevgiden dolayı adam cinnet gibi bir hale girer, yerli yersiz, "beni kendi elinle kurban et ki ölürken bile senin yüzünü gererek ruhumu teslim edeyim" diye söylenip durur. Bu hezeyanlarını artırarak neticede, "sen beni öldürmezsen ben seni öldürürüm" tehdidine vardırır. Yeniçeri bütün bunlardan rahatsız olmakla beraber, cinnet halinin galebesiyle söylenen hezeyanlardır diye adamın bu teklif ve nihayet tehdidlerine kulak asmaz.

Nergisî, Tezkiretü's-Şu'arā yazarı aşık Çelebi'nin bu hikayeyi şöyle kaydettiğini söyler: Bir gün divane aşık mahbubunu Müderris köyü taraflarında bir mesire yerine gitmek için ikna eder. O gün beyaz bir elbise giyip başına temiz bir sarık saran aşık yol boyunca rastladıkları tanıdıklara, "bugün bayramımdır" deyip sevinçle şiirler okuyarak her haliyle neşesini belli etmektedir. Gidecekleri

yere vardıklarında orada bulunan bir mağarayı gezmek teklifinde bulunan aşık, mağaradan içeri girdiklerinde kapıyı tutup hançerini çeker. "Eğer sen isteğimi yerine getirmezsen ben seni öldürürüm" diyerek hançeri adamın göğsüne dayar. Kartuluş çaresi bulamayan Ferdî zavallı aşığı kendi bıçağıyla boğazlarken, aşık da teslimiyetle yarinin yüzünü seyrederek can verir. Ferdî bu hadiseden dolayı büyük bir pişmanlık duyarak, ıstırap çeker.

3.Hikaye:

Yine aynı Ferdî bir başka hadisede bir yeniçeri ağasının padişahın kahrına uğrayıp öldürülmesine sebeb olmuştur.

Yazar bu hikayeyi de Aşık Çelebi'nin Teẕkiretü's-Şu'arā adlı eserinden aldığını belirterek hikayeye başlar. Sözü edilen bu Ferdî'nin güzellgiyle şöhret bulduğu günlerde gençlerin aşkıyla perişan olan bir yeniçeri ağası da ona meftun olanlardan biridir. Ağanın hizmetçisinin Aşık Çelebi'ye naklettiğine göre, efendisiyle beraber bir gece oturup sohbet edelerken, Ağa ansızın seyisine Gök turna adındaki atını hazırlamalarını söyler. Her biri bir ata binip tebdil-i kıyafet sevgilisinin semtine doğru yola düşerler. Sevgilinin mahallesine varınca Ağa bir duvar gölgesine sığınarak hizmetçiyi kapıyı çalarak bir bahane ile mahbubu dışarı çıkarması için gönderir. Hizmetçi kapıyı çalınca, delikanlının yaya başılardan olan sert ve haşin babası kapıyı açıp ne istediğini öfkeyle sorar. Hizmetçi biraz tereddütten sonra çocuğu göndermesini Ağanın bizzat buraya kadar gelip kendisiyle görüşmek istediğini söyler

Baba bu söze oldukça öfkelenir, o ağa ise sultanımız sağ olsun, el elden üstündür, yarın divana varıp Ağa'nın elinden kurtulmanın çarelerine bakarım diyerek sövüp saymaya başlar. Hizmetkar adamı teskin etmek için yetmiş iki dereden su getirerek Ağa'nın çocuğunuza kem nazarı ve kötü bir kastı yoktur, hakkında düşündüğü başına gelsün onu ahiret oğlu edinmiştir, onun edep ve terbiyesine, anlayış ve idrakine hayran olup yanına almak ister; ocağınız hakkı ve piriniz Hacı Bektaş Veli ruhu için gecikmeyip onu gönderin" deyip bin bir laf canbazlığıyla adamı ikna eder. Delikanlı uykudan uyanmış mahmur gözlerle bin bir naz ve cilve ile çıka gelir. Öfkeyle, "münasebetsizler Allahtan kormaz kuldan utanmaz mısınız ki bu uygunsuz saatte insanı yatağından kaldırarak rahatsız edersiniz" diye söylenirken Aga birden delikanlıyı kapıp gözden kaybolur. Hizmetçi eve vardığında ikisinin başbaşa verip sohbet ettiklerini görür. O gece sohbet ve işretleri sabaha kadar devam eder.

Ağa sohbet sırasında çok degerli kemerini delikanlıya hediye eder. Meger bu kemer İran Sultanları tarafından padişaha gönderilmiş olup, o da Ağa'ya hediye etmeşimiş. Delikanlı ertesi gün bu kemeri beline takınarak şehirde gezmeye çıkınca ağanın kapıcıları kemeri çaldığını zannederek adamı aralarına alıp hırpalarlar. O öfke ile üstü başı perişan bir halde Ağa'nın yanına varıp al ihsanını başına çal diyerek kemeri attığı gibi bin bir hakaretler yağdırarak çıkmaya hazırlanırken, Ağa delikanlıyı çevirip yalvarır; onları cezalandıracağını söyleyerek ikna etmeye çalışır. Bu yalvardıkça o nazlanmayı artırır. Nihayet hizmetçinin de yardımıyla zar zor razı ederek kusurlarını

affetirmek için Beşiktaş semtinde bir bahçeye gidip üç gün üç gece eğlenirler.

Meger bu sırada kul taifesi Ağalarının yokluğunu fırsat bulup Yahudi'lerin mallarını yağma ederler. Bu haber Ağa'ya getirildiginde içkinin tesiriyle sızmış bir halde olup bir türlü uyandıramazlar. Kimisi ayağından kimisi kollarından girerek kah suya batırır, kah taşlıkta yatırırlar, ama ne çare Ağa ayılmaz.

Onlar bu halde iken Sultan boştancıbaşı hazretlerini gönderip huzuruna davet ettirir. Fakat Ağa bostancı başının ne selamını duyar, ne teblig ettigi emri anlar. Ağa'nın gecikmesiyle Sultan'ın tarafından haberciler ard arda gelmeye başlar, başka bir çare bulamaz adamı o haliyle sultanın huzuruna getirdiklerinde, Padişah büsbütün öfkelenip idamını emr eder.

4. Hikaye:

İran'ın meşhur şairlerinden Riyazî'nin, sevgilisine olan aşkını ispat etmek için kendini köprüden aşağıya atarak ölmesi,

Yazar, şöhreti Anadolu'ya kadar yayılmış olan meşhur İran şairi Riyazî'nin "ṭāḳ-ı feleğe mümāsil" Şah Melik köprüsünden kendisini suya atması hadisesi çokça yaygın olduğundan detaylarıyla anlatarak baş ağrıtmayıp kısaca ifade edeceğini ve mesuliyetin rivayet edene ait olduğunu söyleyerek hikayeye başlar.

Bu şair Riyazî Acem ülkesinin ileri gelenlerinden birinin güzel çocuğuna aşık olur. Aralarında samimi bir dostluk kurulur. Adeta iki cesed bir ruh gibidirler. Günler

böylece akıp giderken bozuk tıyniyetli rakipler bunların bu mutluluklarını çekemezler; Riyazî'nin aşkında samimi olmadığını söyleyerek mahbubun aklını çelerler. Bir gün ikisi beraber ırmak kenarında tenezzüh ederlerken, fitnecilerin sözlerine kanan güzel, aşığını imtihan etmek arzusuna kapılır, Şah Melik köprüsünden atlamasını şaire teklif eder. O da hiç tereddüt etmeksizin kendisini köprüden atarak canına kıyar.

Geri kalan hikayelerin özeti Nihālistān'a ait bölümde ayrıca verileceğinden buraya alınmamıştır. Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ'ın bütün nüshalarında hikayelerin sırası şöyledir:*

1. Aşık olan tüccarın kervanını terkederek cinnet yolunu tutması ve neticede velayet derecesine ulaşması.(127b)

2. Şiddetli soğukta sevgilisini uğurlamak bahanesiyle İstanbul'a kadar gelerek şehre girmeden dönen gencin hikayesidir.(130a)

3. Mahbubunun başkalarıyla gezdiğini gören aşığın kendisini köprüden atarak sevgilisinin iltifatını kazanması. (131a)

4. İran şairlerinden Riyazî'nin aşkında sadık olduğunu ispat için köprüden atlayarak ölmesi. (131b)

5. Bir kuru sofunun bir delikanlıya aşık olup rezil olması ve ayrılık günü önceden hediye ettiği mendili maşuğundan geri alarak herkesi şaşırtması. (132a).

6. Bir zahidin ömrünün son deminde aşık olup içki içmek gibi beklenmedik bir takım alışkanlıklar kazandıktan

---

*Hikaye başlıklarının sonlarında verilen varak numaraları Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ'ın Nuruosmaniye Ktb.4969/4 nüshasına göredir.

sonra, sırf iyi niyetinden dolayı hüsn-i hatimeye nail olması. (133b)

7. Bir aşığın ilahi dergaha yönelerek samimi dualarıyla sevgilisini işret meclisine getirtmesi.(136a)

8. Bir muhterem ve muteber zatın aşık olup son nefesinde mahbubunun ismini sayıklayarak ruhunu teslim etmesi (142a)

9. Ferdî mahlaslı güzelin aşığını keserek öldürmesi (143b).

10. Yine adı geçen Ferdî'ye olan aşkı sebebiyle görevini aksatan yeniçeri ağasının padişahın kahrına duçar olarak idam edilmesi (145a).

d. İksīr-i Saʿādet (İksīr-i Devlet)

Nergisî'nin Ḫamse'sini oluşturan kitaplardan biri olan İksīr-i Saʿādet Gazzalî'nin Kimyā-yı Saʿādet adlı eserinden tercüme edilmiştir.

Gazzalî'nin Kimyā-yı Saʿādet'i kısa bir girişten başka dört "Ünvan" ile dört "Rükun" den oluşmuştur. Bu ünvan ve rükünlerin de fasıl, kısım ve asıl diye ayrılan pek çok alt başlıkları bulunmaktadır. Kitabın ilk bölümünü oluştaran dört "Ünvan" altında, kişinin ruh, nefis ve kalp gibi uzuvlarıyla kendi hakikatini öğrenmesi, yüce yaratıcıyı tanıması, dünya ve ahireti bilmesi gibi konular işlenmiştir.

Kitabın ikinci esas bölümünün birinci rüknünde, Allah'ın zat, sıfat ve filleri gibi itikad; aptest, namaz, oruç, hac ve zekat gibi ameller; ikinci rüknünde, yemek içmek, evlenmek, helal-haram ve adab-ı muaşeret gibi muamelat; üçüncü rüknünde, zina, riya, fısk ve fücur gibi helak edici günahlar (mühlikât), dördüncü rüknünde ise, tövbe, zühd ve tefekkür gibi kurtarıcı ameller (münciyât) hakkında bilgi verilmektedir.

Ahlak ve tasavvuf felsefesi hakkında pek değerli bilgileri ihtiva eden bu kitap Gazzalî'nin İḥyā-i ʿulūm adlı eserinin bir nevi özeti olup Farsça yazılmışır. İslam dünyasında en çok okunan eserlerden biri olan Kimyā-yı Saʿādet'in Türkçe pek çok tercümesi bulunmaktadır[235]. Fakat

---

[235] Bkz. Bursalı Tahir, Ahlak Kitaplarımız, İst. 1325, s.115.

bu eserin tercümeleri arasında en çok rağbet göreni Nergisî'nin bu kısmî tercümesi olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz.[236]

Nergisî bu oldukça hacimli kitabın on asıldan oluşan ikinci rüknü'nün dördüncü aslından sadece bir kısmını tercüme etmiştir; eserin aslına sadık bir tercüme olduğunu söylemek mümkün değildir. Mütercim, kelime kelime aslına bağlı bir tercümeden ziyade, yazarın ifade etmek istediğini kendi ibare ve cümleleriyle yeniden bir metin inşa etmiştir. Nergisî'ye göre tercüme iki kısımdır, aslına sadık olan birinci kısmı manaları ifade etmede yetersiz ve güzellikten yoksundur. Bu nedenle serbest bir tercümeyi tercih eden yazar eserinin önsözünde bu hususta şöyle demektedir: "Muṭlaḳa tercüme iki ḳısım olup bir ḳısmı elfāẓ-ı mütercemeyi bi-ᶜaynihi terkībi ile taᶜbīrdir. Ammā bu ṭarz üzre tercüme ḳalīlü'l-müfād olduġundan ġayri şāhid-i şīrīn-cemāl şīve-i leṭāfet ve ḫaṭṭ u ḫāl-i feṣāḥat u belāġatdan bī-naṣīb olur. Ve ḳısm-ı s̱ānī, me'āl-i kelāmı aḫẕ idüp mażmūn-ı süḫan-ı muṣannıfu'l-aṣlı ḳālıb-ı ḥüsn-i edāya ifrāġ içün münāsib-i maḳām baᶜżı elfāẓ u ᶜibārāt ve terākīb ü istiᶜārāt ile perdaḫt ü ziynet virüp murād-ı muṣannıfı ṣūret-i ḫūb ve ṭarz-ı merġūbda taḥḳīḳ u taṣvīrdir. Ḥālā iḫtiyār-gerde-i rāḳımu'l-ḥurūf ḳısm-ı s̱ānī olup..."[237]

Ayrıca hadislerin lafzını değil de sadece manasını

---

[236] Ö. Faruk Akün, a.g.m., s.197.

[237] Nergisi, iksir-i Sa'adet, İst. 1285, s.8-9.

naklettiği yerlerde söze bir güzellik katmak maksadıyla yaptığı ilavelerin, hadisin aslından zannedilmesinden dolayı gelecek dini sorumluluktan kurtulmak için Gazzalî'nin " Hz. Peygamber şöyle buyurmuş" dediği yerlerde mütercim "gül-deste-i kelāmlarından bu maḳūle būy-ı maʿnā istişmām olunmuş" veya "silkü'l-le'āl-i maḳāllerinden bu resme barīḳ u lema'ān-ı mażmūn istidlāl ḳılınmıştır" tarzında ibareler kullanmayı tercih etmiştir.

Yine metnin arasına serpiştirilen konuyla ilgili şiirler Kimyā-yı Saʿādet'te bulunmayıp Nergisî'nin tamamen kendi ilaveleridir. Tercüme aslıyla karşılaştırıldığında manasından başka her yönüyle orijinal olduğu görülecektir. Şu haliyle bu eseri bir tercüme degil de te'lif saymamız daha doğru olur kanaatindeyiz.

Burada Gazzalî'nin bir cümlesini Nergisî'nin tercümesiyle birlikte vermenin bu eser hakkında bir fikir edinme bakımından faydalı olacağını düşünmekteyiz. Mesela, kitabın aslında "Ey Mu'az ben seni Allah için severim, deyince"[238] ibaresini Nergisî şöyle ifade etmiştir: "Yā Muʿāz, maʿlūm-ı ḫāṭır-ı ṣevāb-endīşüñ ola ki ḥālā seni maḥż-ı rıżā-yı Ḫudā içün kendime yār ve eḫün fi'llāh ve ṣadīḳ-ı vefādār ittiḫāẕ itdüm ve ẕāt-ı kerem-şiʿārını ḳullāb-ı inciẕāb ḥasebiyle āġūş-ı uḫuvvete aldum, min-baʿd sāḥa-i ittiḥād-ı muḫliṣānemüzden ḫas u ḫār-ı bīgānegī rüfte vü ber-dāşte ve enbān-ı cānımuz ẕād u zevāde-i ḫulūṣ u

[238] bkz. Gazzali, Kimya-yı Sa'adet (Trc. Ali Arslan, İst. 1981, s.244.)

yegānegī birle enbāşta gerekdür didikde..."[239]

Bu örnek, eserin tercüme tarzı, dil ve üslubu hakkında da bir kanaat verebilir. Bu eserde Nergisî'ninin özgün üslubunu bulmak mümkün değildir.

Ḫamse-i Nergisî içinde üç defa tab'edilen İksīr-i Saʿādet, müstakil olarak da 1288'de İstanbul'da basılmıştır. Çeşitli kütüphanelerde bir çok yazma nüshası bulunan eserin, kataloglarda bulabildigimiz nüshaları şunlardır:

1. Hüdayi Aziz Mahmud Ef. (Selim Ağa Ktb.) 1844/1 (İst.t.15 Zilhicce 1336-4 Eylül 1724, Müst. Ahmed Lütfi b. Hacı Hasan)
2. Yahya Tevfik Ef. (Rağıp Paşa Ktb) 173 (İst.t. Ramazan 1209-Mart/Nisan 1795, Müst. Mehmed Tahirü'l-Mevlevî)
3. Lala İsmail Ef. (Sül.Ktb.) 415/1
4. Halet Ef. (Sül.Ktb.) 378/2
5. Hamidiye (Sül.Ktb) 1078/5
6.------------- 1462/2
7. Bayezit Umumi Ktb. 5520
8.-------------- 5499/2 (İst.t.15 Muharrem 1251-14 Mayıs 1835), Müst. Seyyid Mehmed Es'ad)
9. Nuruosmaniye Ktb. 4939/2
10.-------------- 4969/3
11 ------------ Ktb. 2273
12 İst. Üniv. Ktb. 1881/2 (İst.t. Cemaziye'l-evvel 1107-14 Aralık 1695, Müst. Şeyh Mahmud Mevlevî)

239 Nergisî, a.g.n., s.8-9.

13. ------ 3308 (İst.t.21 Rebi'ül-evvel 1150-19 Temmuz 1737, Müst. Fetvaeminizade Mehmed Zühdi)
14.--------- 958/1
15.--------- 1357/4
16.--------- 2764 (İst.t.h.1133 m.1720/21)
17.--------- 2985/1
18. --------- 7182
19. Şehid Ali Paşa ktb. 1529 (İst.t. h.1045, Müst. Ahmed Berbati)
20. Hacı Mahmud Ef. (Sül. Ktb.) 2561.

Yazılış Sebebi, Tarihi, Yeri ve Sunulduğu Kişi

İksîr-i Devlet adı ile de tanınan bu eserin sekiz sayfalık mukaddimesinde Nergisî, Allaha hamd, peygamberi medh ve ashabını sena ettikten sonra, kaydettiği Sultan IV. Murad'ı öven şiirinde, nice zamandır gam ve üzüntü soğukları sebebiyle kaleminin kuruduğunu, ancak onun adaletinin güneşiyle bahar mevsimi geldiğini ve Hüseyin Efendi'nin şeyhülislamlık makamına tayin edilmesi haberi karşısında sevinerek kendisine bir şeyler takdim etmeyi düşündüğünü söyler.[240]

Ayrıca daha önce bir kaç kere Rumeli kazaskerliği görevinde bulunduğu günlerden de tanıdığı Şeyhülislam'ın isminin asırlar boyunca yaşamasını sağlıyacak bazı eserler ortaya koyması gerektiğine inanan Nergisî, yazacağı eserin türü hususunda henüz bir karara varmadan Şeyhülislam ciddi

---

240 Nergisi, İksîr-i Saʿādet, İst. 1285, s.3.

bir hastalığa yakalanır. Herkes onun sağlığına kavuşması için dualar edip, adaklar adarken marifetten başka bir serveti olmadığını düşünen yazar, Gazzalî'nin Kimyā-yı Saʿādet adlı eserinin bir bölümünü insanlara faydalı olacağı düşüncesiyle tercüme etmeyi uygun bulur. Nergisî bu düşüncesini şöyle ifade eder:

".. bu aḳall-ı ʿubdān-ı ḥażretüñ ceyb-i iḳtidārında nuḳūd-ı maʿārifden ġayri şāyeste-i nezr-i ʿāfiyetleri bulunmamaġla ʿāmme-i enāma ʿamīmu'n-nefʿ olan kütüb-i meşāyīḫ-i ʿiẓām mefhūm-ı İḥyāu'l-ʿUlūm olmaḳ üzre raġbet-yāfte-i kibār-ı her merz -būm olan kitāb-ı Kimyā-yı Saʿādet'ten bir faṣluñ yaʿnī rükn-i muʿāmelāt uṣūlından beşinci aṣlın miyāne-i taʿbīrāt-ı Rūmiyāne ile ber-āvurde-i misṭar-ı tercüme olunmasından münāsib şükrāne-i niʿmet-i ʿāfiyetlerine ḳudretüm olmayup...[241]"

Gazzali, ortacağ kimyacılarının her hangi bir madeni altına çevirdigine inandıkları kimya'nın aslı bulunmadığını, ancak insanlık madenini melekler safiyetine ulaştıran mücahede kimyasının bu kitabta bulunduğunu söyleyerek Kimyā-yı Saʿādet ismini uygun görür.[242] Nergisî de yaptığı tercüme için hem kimya, hemde çok etkili ilaç manasına gelen iksir kelimesini tercih eder.[243]

Eserin nerede ve ne zaman yazıldığını belirten açık bir işaret yoktur. Ancak İslam Ansiklopedisi'nde hiç bir

---

241 a.g.e, s.8.

242 Gazzali, a.g.e, s.15.

243 Nergisi, a.g.e, s.8.7.

kaynak belirtilmeden 1041 (1632) yılında yazıldığı ifade edilir.[244] Diğer bütün kaynaklar bu noktaya değinmezken Hamseler Kataloğu'nda yazıldığı tarihin bilinmediği açıkça belirtilir[245].

Fakat yazarın mukaddimede kaydettiği şiirde Sultan IV. Murad'ın adalet güneşinin cihanı bahara döndürdüğünü ve Hüseyin Efendi'nin Şeyhülislamlığa tayin edildiğinden bahsettiğine göre, bu zamanın 1623'den beri annesinin vesayetinde bulunan Sultan IV. Murad'ın devlet işlerini bilfiil ele aldığı 1632 yılı olmalıdır.[246] Çünkü sipahilerin ayaklanması ve Hafız Ahmed Paşa'nın idamı ve şeyhülislam Yahya Efendi'nin azledilerek yerine iki yıla yakın bir süre bu görevi sürdürdükten sonra Padişah'ın gazabına uğrayarak idam edilen ilk şeyhülislam diye tanınacak olan Ahi-zade Hüseyin Efendi'nin atanması da bu yıla rastla_maktadır. (10 Şubat 1632) [247] Kitap bu tarihten sonra yazıldığına göre İslam Ansiklopedisi'nde verilen tarihin isabetli olduğunu kabul etmemiz gerekecektir.

Kitabın nerede yazıldığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak h.1038 (m.1628-29)'da Banaluka kadısı olan Nergisi'nin bir mülazemet sebebi ile oradan ayrılarak İstanbul'a geldiğini ve h.1042'de yeni bir mansıba tayin edilinceye kadar burada ikamet ettiğini ve bu

---

244 Ö. Faruk Akün, a.g.m, s.197.

245 İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu, 1961 İst.s.91.

246 Mücteba ilgören, D.G. Büyük İslam Tarihi, 1992 İst. C.10, s.449

247 Mehmed İspirli, Ahi-zade Hüseyin Ef.M. T.D.V. İsl-Ansk. C.1, İst.1988, s.548.

süre zarfında büyük mali sıkıntılar içinde bunaldığını biliyoruz.[248] Yukarıda verilen tarihler de göz önünde bulundurulunca İksīr-i Sa'ādet'in mukaddimesindeki şiirin şu ilk iki beyitinde

Niçe zamān idi sermā-yı ġam idüp te's̱īr
Füsürde idi devāt ü şikeste kilk-i nizār

Şüküfte olmaz idi tāze ġonce-i ümmīd
Hezār-i h̲āmede nā-būd idi dem-i güftār

diye yukarıda söz konusu edilen sıkıntılardan şikayet ettiği kolayca tahmin edilebilir[249]. Şu halde bu eserini yazdığı sırada yazarın İstanbul'da bulunduğunu söylemek yanlış olmaz.

Hamseler Kataloğu'nda eserin Sultan IV. Murad'a ithaf edildiği söylenmektedir.[250] Halbuki kitabın önsözünde yazarın anlattıkları bizim için bir ipucu olabilir: Ahi-zade Hüseyin Efendi şeyhülislam olunca kendisini tebrik sadedinde bir eser ithaf etmek ister. Bu eserin türü hakkında henüz bir karara vramamışken, Şeyhülislam ciddi bir hastalığa yakalanır. Şifası için adaklar adanır. Kendisinin ise adayacağı bir serveti olmadığı için bu kitabı tercümeye karar verir. Fakat tercüme daha tamamlanmadan Şeyhülislam sağlığına kavuşur; tekrar gözden geçirip tashih etmeye fırsat bulamayarak bu eseri ona

---

248 Ö. Faruk Akün, a.g.m., s.195.

249 Nergisî, a.g.e, s.3.

250 İst.Ktb. Türkçe Hamseler Kataloğu, s.91.

takdim eder.[251] Öyleyse Hamseler Kataloğundaki bu yanlışlık yazarın önsözde kaydettiği şiire IV. Murad'ı övmekle başlamasından kaynaklanmaktadır. Halbuki biraz dikkat edilseydi yazarın, Padişah'ı, Hüseyin Efendi'yi şeyhülislam tayin ettiği için övdüğü ve bu müjde karşısında sevinçle şiirler söylemeye başladığı görülecekti[252].

Özeti:

Kitaba besmele ile başlayan Nergisî, Allah'a hamd ü sena, peygamberine na't sadedinde şunları söyler: Muhayyilenin kızgın potasında Rabbanî feyzin ateşiyle eriyen manaların kimyevi maddeleri, cevherler akıtan kalem imbiğinden sayfaların kalıbına damladıkça, evvela Allah'a hamd ve övgü iksiri müddeanın altın külçesine katılmakla manası begenilen söz kalıbı kabul damgasına layık olur.

İkinci olarak, yüce peygamberin na't cilası al ve ashabına medih nakkaşlığı ile parlatılarak cilalanmasıyla itiraf sarraflarının pazarında revaç rütbesine nail olur.

Bu girişten sonra yazar on sekiz beyitlik bir kaside ile Sultan IV. Murad'ı över: Nice zamandır gam soğuklarının etkisiyle divit donmuş, kalem kırılmıştı. Ümid goncası açmaz, kalem bülbülü artık ötmez olmuştu. Fakat şimdi, padişahın adalet güneşiyle cihan bahar mevsimine kavuşur. Sultan IV. Murad gibi, ilim ve sanat adamlarını himaye eden kahraman, cesur, şair ve hattat, bir padişah henüz dünyaya

---

[251] Nergisî, a.g.e, s.6-7.

[252] a.g.e, s.3-8.

gelmemiştir. O ümit edenlerin sığınağı, muhtaçların dayanağıdır. Onun döneminde her türlü ilim ve marifet revaç kazanmıştır. Onun iltifatla bakması her çeşit faziletin zuhuruna bir sebeptir. Sultanın, fazilet ve ilmiyle tanınan zahiri ve batıni feyizlere mazhar Hüseyin Efendi'yi meşihat makamına tayin etmesi haberi karşısında, buz tutmuş divitler çözülür ve herkes tebrik için bir şeyler takdim eder. Fakat Nergisî'nin kırık dökük marifet cevherlerinden başka takdim edecek bir şeyi bulunmamaktadır.

Yazar, daha önce, iltifatların kesilmesiyle dili tutularak lal olan kalemini, böyle bir marifet baharına rastladığından dolayı tebrik eder. Böylesi çoşkulu bir bayram gününde gönül kadehleri şeref ve yetenegin keyif verici şarabıyla dolu olan ilim ve sanat erbabı rintlerin, sessiz ve suskun durmalarını uygun bulmaz.

Herkesçe mergup ve makbul şiirleri bulunan ve halkın arzularını yerine getirme makamında oturan şeyhülislam, maarif erbabını teşvik etmektedir. Böyle bir zamanda Nergisî de kendi melekesini isbat etmek için o zata medihler yazıp saygılar sunmak arzusuyla belagat behçesinden derlediği bir deste menekşeyi, satırların kıvrım kıvrım ipliği ile bağlayıp yüce makamına takdim etmeyi düşünmektedir. Özellikle daha önce defalarca Rumeli kazaskeri olduğunda yetenekli kişilere itibar ettiğini bildiği Şeyhülislam'a Nergisî de, bazı degersiz eserleri takdim ederek gereğinden fazla iltifat ve itibara kavuşmuş idi. Bütün bunları da hatırlayınca, yazar, onun medhiyle süslediği bir eseri yazmanın bir vecibe olduğunu düşünür.

Fakat yazacağı eserin konusu hususunda bir karara varamaz. O bu tereddütler içinde kıvranıp dururken Şeyhülislam Efendinin şiddetli bir hastalığa yakalandığı duyulur. Küçük büyük herkes adaklar adamaktadır. Nergisî ise, iktidar cebinde marifet altınlarından başka adayacağı bir şeyi olmadığını düşünür. Bunun üzerine Kimyā-yı Sa'ādet adlı kitabın muamelat bölümünün beşinci "aslı"nı Türkçeye tercüme etmeye karar verir.

Kitabını henüz tamamlamadan bütün inananların samimi duaları bereketiyle Şeyhülislam sıhhatına kavuşur. Yazar bu sevinç ile eseri tekrar gözden geçirerek tashih etmeye fırsat bulamadan acele ile kendisine takdim eder.

Nergisî, bu eserini Gazzalî'nin Kimyā-yı Sa'ādet adlı eserinden tercüme ettiğini belirterek, kitabın asıl ismine uygunluğundan dolayı eserine İksīr-i Sa'ādet adını verir. Tercümede, İmam'ın ifade tarzını bozmayacak şekilde yerine göre manaya güzellik kazandırır. Gazzalî'nin, hadislerin ibaresini degil de manasını verdiği yerlerde okuyucunun dikkatini çekmek maksadıyla kendinden bazı şeyler katar. Yazar bu ilavelerin Hz. Peygamber'e nispet edilmesinden sakınmak için "Hz. Peygamber böyle buyurmuştur" yerine, "Onun sözlerinden şu mana anlaşılmaktadır" tarzında ifadeler kullanmıştır.

Nergisî genelde iki tarz tercümenin bulunduğunu belirtir: Biri, ibarenin kelime kelime tercüme edilmesidir ki bu tarz tercümeler yazarın maksadını tam ifade edemediği gibi, ibare ve ifadelerinde bir güzellik de bulunmaz. Diğeri ise, metinde söylenmek istenen manalar alınarak

yepyeni bir tarz ve eda ile ifade edilmesidir.

Yazar, bu eseri tercüme ederken ikinci tarzı benimsediğini belirtir. Bu nedenle eser asıl metinle karşılaştırıldığında bir takım farklılıkları olduğu görülecektir. Koskoca kitaptan, özellikle bu bölümün tercih edilmesi güzel ahlak, adab-ı muaşeret ve insan haklarından bahseden bu faslın, herkese faydalı olacağı düşüncesinden kaynaklandığı ifade edilmektedir.

Mütercim, kitabın başladığını gösteren her hangi bir başlık koymaksızın tercümeye girer: İnsanoğlu ruhlar aleminden yola çıkıp bu fani dünyada bir süre kaldıktan sonra ebed tarafına hareket edecek bir yolcudur. Bu yolculuk esnasında bir takım dostluk ve alakalar kurmuş olan bu insanların birbirlerine nasıl davranacaklarını ve karşılıklı haklarının neler olduğunu öğrenmeleri ibadetlerin en önemlisidir. Böyle bir girişten sonra, biraz da düzensiz bir şekilde, dosluk ve arkadaşlıkla ilgili hadisleri sıralar:

Ezelde "saidler defterine yazılan kimselere, Allah'ı hatırlatan layık arkadaşlar verileceğini; birbirini seven iki mü'min bir araya geldiklerinde manevi feyizlere mazhar olacaklarını, Allah için dostluk kuranların bu yolla elde ettikleri manevi makamı, yüz yıllık ömrünü ibadete sarfetmekle kazanamıyacaklarını; Allah için birbirini sevenlerin kıyamet gününde emin ve hiç bir gölgenin bulunmadığı o günde Allah'ın himayesine mazhar olacaklarını ifade eden hadisler bunlardan birkaçıdır.

Gerçek sevgi bağının özelliği: Gerçek muhabbet iki

şekilde olur; birincisi, halis sevgidir; görünürde bir menfaat kokusu hissediliyorsa da, din ve ahiret gayesi ön planda olduğu için makbul bir sevgidir. Öğretmen ile öğrenci arasındaki sevgi gibi.. Diğeri ise hiç bir beşeri, dünyevi ve uhrevi maksat gözetilmeksizin sırf Allah rızası için beslenen sevgidir. Aşığın sevgilisinden dolayı köyünün toprağından köpeğine kadar her şeyini sevmesi gibi. Bu sevgilerden birincisi Allah'ın sıfat ve eserlerine, ikincisi de doğrudan doğruya zatına olan sevgidir.

Günahkar müslümanlara iyilikleri nisbetinde sevgi, kötülükleri nisbetinde de buğz edilmelidir. Günahını gizleyerek tövbe edenlerin hatası yüzüne vurulmamalıdır. Sapık düşünceli din düşmanları daima zelil ve perişan edilmelidir, aksi halde dinde zafiyet baş gösterir.

Düşmanlığın da ölçü ve dereceleri vardır. Kafir müşriklerin hakkı kılıç ve cizye olduğu gibi, bidatçı sapıkların propagandacı kısmı ortadan kaldırılmalıdır; faaliyetsiz olanlara karşı da düşmanlık devam ettirilmelidir. Günahkar asiler hiç bir zaman sevgiye layık değillerdir. Gizlice içki içenlerin islahına çalışılmalıdır, öğütlerin fayda vermemesi halinde ilişkiler kesilmelidir. Nitekim bir içki müptelasını azarlayan sahabiye Efendimiz, zaten şeytanın ona düşmanlığı yeter, bir de sen şeytana yardımcı olma diyerek o hareketinden alıkor.

Yazar herkesle dostluk kurulamıyacağını, dost olunacak insanlarda, akıl, güzel ahlak ve dindarlık gibi üç özelliğin bulunması gerektiğini ifade eder. Nitekim İmam

Cafer yalancı, ahmak, cimri, kötü huylu ve serseri fasıktan sakınmayı tavsiye eder. Cüneyd-i Bağdadî ise güzel ahlaklı fasıkı, kötü huylu alime tercih eder.

Filozoflar ise insanları üç gruba ayırırlar: Bir kısmı gıda gibi olup onlarsız hayat olmaz, bazısı keyif verici ilaç gibi olup zaman zaman sohbetlerine ihtiyaç duyulur. Diğer kısmı ise hiç bir zaman istenmeyen hastalık gibidirler.

Kardeşlik ve Arkadaşlık Hakları: Bu bölümde yazar kardeşlik ve arkadaşlığın beraberinde getirdiği sorumlulukları bütün yönleriyle ele alır; anlattığı bazı tarihi hikayelerle konuya bir çekicilik kazandırır:

Eski zamanın zalim krallarından biri, iftiraya uğramış bir grup masumların öldürülmesini emr eder. Gruptan biri çıkarak önce kendisinin öldürülmesini ister. Sebebi sorulunca, biz kardeşiz, ben öldürülünceye kadar hiç olmazsa bunlar biraz daha yaşamış olurlar, diye cevap verir, bunu duyan kral hepsini affeder.

Fethullah Mevsilî'nin dostlarından biri bir gün evine gelir. Fethullah evde değildir. Hizmetçiye sandığın hazırlanmasını söyler. Adamı tanıyan hizmetçi cevher sandığını adama verir; o da alıp gider. Gelip durumu öğrenen Fethullah sevinerek bu köleyi azat eder.

Dostlarından biri Ebu Hureyre'yi can yoldaşı ve kardeş edinmek ister. O da kardeşliğin şartı mal ve mülkünde ortak olup, hiç sebebini sormadan tasarrufuma izin verir misin, diye sorunca adam, henüz bu mertebede değilim der. Bunun

üzerine Ebu Hureyre, kardeşlik işi zordur, sen işine git, der.

İbni Ömer nakleder, dostlarından biri pişmiş bir kelleyi komşusuna gönderir, o da diğer komşusunun daha muhtaç olduğunu düşünerek ona gönderir. Her biri böyle düşünüp bir diğerine gönderir, böylece kelle dönüp dolaşıp ilk gönderene varır.

Hz. Peygamber bir misvak bahçesinden aldığı iki daldan düzgün olanını sahabeye verir. Sahabe bu sana daha layıktır deyince, hiç kimse yoktur ki bir kimse ile bir saatlik arkadaşlık yapsın da ondan hesaba çekilmesin, diye cevap verir.

Hasan-ı Basrî, din kardeşim bana çocuk ve ailemden daha azizdir, zira o dini hatırlatıp doğruluğa teşvik eder.

Attar, kardeşi üç günden fazla unutmak olmaz, üç gün içinde görünmeyince gidip hal ve hatırını sorup bir derdi varsa yardımcı olmak gerektiğini söyler.

Cafer-i Sadık ise, degil müslüman kardeşlerimin, din düşmanlarının bile kapımda eli boş dönmelerine gönlüm razı olmaz der.

Müslümanların birbirlerine karşı hakları: Yazar müslümanların birbirlerine karşı sorumluluklarını, klasik islam toplumundaki geleneğe uygun bir şekilde maddeler halinde sıralar. Bunlar, karşılıklı saygı, konuştuğunda sözünü dinlemek, sırrını saklamak, dost ve akrabalarına sahip çıkmak, gıyabında kendisini savunmak, su-i zanda bulunmamak, duygu ve düşüncelerine saygı göstermek, arzularını yerine getirmek, hoşlanmadığı isim ve lakaplarla

çağırmamak, sıkıntılarının olup olmadığını sorup öğrenmek, iyiliklerine teşekkürde kusur etmemek, kendisine daima iyiyi, doğruyu tavsiye etmek, kusurlarını görmemezlikten gelmek, gıyabında dua etmek, vefakarlık göstermek, karşılıksız sevgi göstermek gibi vazifelerdir.

Bu sıfatları ders verici şu örnekler verilir:

Hz. İsa bir gün havarilerine uyumakta olan bir kardeşinin ayıp yerini açıp bütün insanlara gösteren adam hakkında ne dersiniz, diye sorar. Havariler, bunu kim yapar ki diye cevap verince, işte o, insanlık gereği hata eden kardeşinin bu kusurunu herkese ilan eden sizlersiniz, der.

İki dost varmış, yılarca beraberliklerini sürdürmüşler. Bir gün biri aşk belasına tutulur. Aşık olan arkadaş bu beladan kurtulamıyacağını anlayınca, dostuna, bundan böyle benden sana fayda gelmez; zaten benimle dost olmaktan sana zarar gelir gel birbirimizden ayrılalım der. Digeri, bunlardan hiç biri dostluğumuza mani değil, her halinde seninle beraberim, sen bu dertten kurtulmadıkça ağzıma bir şey alıp yemeyeceğim diyerek çileye girer. Tam kırk gün bu halde devam eder; arkadaşının halen kurtulmadığını öğrenince perhize yine devam eder. Günler uzayıp gittikçe arkadaşının bu halinden etkilenen aşık da yeyip içmemeye başlar, Nihayet bu mecazi aşktan kurtularak hakiki aşka ulaşır. Böylece arkadaşlıkları ölünceye kadar devam eder.

Yine iki vefalı dost bir mağarada inzivaya çekilirler. Bunlardan biri bazı ihtiyaçları temin etmek maksadıyla bir gün şehre iner. Bir köşkün perceresinden gördüğü güzele

vurularak orada kalır. Arkadaşının günlerce gelmediğini gören diger adam şehre gelip araştırır, onu şaşkın ve perişan bir halde görür. Durumunu sorunca arkadaşı utancından tanımazlıktan gelir. Fakat bu kendisine her türlü yardımı yapabileceğini söyleyerek ondan ayrılmaz. Bu durumdan etkilenen aşık mecazi muhabbetten kurtularak eski dostluğuna döner.

Bir gün Hz. Peygamber'in meclisine yaşlı bir kadın gelir. Hz. Peygamber kadına çok ikram ve ihsanda bulunur. Bunu merakla soran sahabelere bu Hatice'nin dostu ve arkadaşı idi; şimdi arkadaşlığın gereğini yerine getirmezsem, merhumeye cefa etmiş olurum der.

Yine bir gün Cüneyd-i Bağdadî'nin huzurunda biri, bu yaşa geldim henüz bir sadık dost bulamadım diye dert yanar. Cüneyd, eger senin mihnet ve derdini çekecek bir yar ararsan bunu hiç bir zaman bulamazsın; sen kendin onların her türlü arzularını yerine getirmedikçe daima yanlız yaşamaya mecbur kalırsın.

İslam Kardeşliğinin Hakları: Yazar buraya kadar anlattığı ve misallerini verdiği dostluğun "uhuvvet-i hakkaniye" diye adlandırılan hususi ve kalbi bir samimiyetin neticesinde oluşan dostluk hakları olup daha dar bir daire olduğunu söyler. Halbuki din ve İslamiyet bağından dolayı insanların yapmakla yükümlü olduğu bir takım görevler de vardır. Bunlar daha geniş bir daireyi teşkil edip tüm islam dünyasını ve bütün müslümanları içine almaktadır. Bunlar, kendine layık görmediğini başka bir müslümüna da layık görmemek, diğer müslümünlara zarar

vermemek, gururlanmamak, dedi kodu yapmamak, müslümanlarla üç günden fazla küs gezmemek, her mü'mine ihsan ve ikramda bulunmak, küçüklere merhamet, büyüklere hürmet göstermek, güler yüzlü olup yalan söylememek, verdiği söze bağlı kalmak, müslümanların arasını bulmak, ayıplarını gizlemek, yardımcı olmak, gıybete mani olmak, kötü arkadaşlarla beraber olmak zorunda kalınca idare etmek, selam vermek gibi haklardır.

Yazar bu bölümde Hz. Ömer'in herkesçe bilinen bir hikayesini nakleder: Halife Ömer bir gece sokaklarda dolaşırken bir evden çalgı sesi geldiğini duyar. Damdan içeriye girince adamın bir kadın ile alem yaptığını görür. Azarlamaya kalkışan Hz. Ömer'e adam, ben bir suç işlediysem, sen de üç suç işledin; Allah, insanların gizli hallerini araştırmayın diyor; sen onu yaptın; evlere kapılarından girin diyor, sen damdan girdin; bir eve girerken izin isteyin diyor sen izinsiz geldin deyince, Hz. Ömer özür dileyerek oradan ayrılır.

Komşu Hakları: İslamiyetin komşu hakkına verdiği ehemmiyeti örnek getirdigi hadislerle belirten yazar, komşuluk hakkının bir kaç şekilde tahakkuk ettiğini, eğer müslüman ise hem islam hem komşuluk; akraba ise buna bir de akrabalık hakkının eklendiğini söyler.

Yazar bu arada şu hikayeyi naklederek komşu hakkına riayetin ne derecelere vardığını göstermek ister: Bir müminin evini fareler istila eder. Bunlardan arkadaşına derd yanınca arkadaşı" bir kedi getireyim, onlardan hiç biri kalmaz" der. Bunun üzerine, "ben bunu nasıl yaparım

kediden kaçan farelar ister istemez komşuma sığınacaklardır, böylece kendi menfaatim için komşuma zarar vermiş olacağım" diyerek bu teklifi kabul etmez. Yazarın Hz. Peygamber'in hadislerinden çıkardığı komşu hakları şunlardır: yardımcı olmak, borç vermek, hastalandıklarında ziyaretine gitmek, sevinçleriyle sevinmek, kederleriyle kederlenmek, ölümlerinde cenazesiyle ilgilenmek ve yakınlarına teselli de bulunmak, yüksek bina yaparak havasına ve ışığına mani olmamak, yediği yemek ve meyvelerden kendisine ikramda bulunmak kapı ve pencereden içeriyi gözetlememek, hiç bir şekilde ona zarar ulaştırmamak...

Akraba Hakları: Akraba hakkı hususunda rivayet edilen hadislerin haddi ve hesabı olmadığını söyleyen yazar, akrabalara gidip gelmenin, fısk ve fucur çamuruna bulanmış olsalar bile irtibatı koparmamanın gereğinden behseden hadisi nakleder.

Ana Baba Hakkı: Ana-baba hakkının bütün haklardan üstün olduğunu söyleyen yazar bazı hadisleri delil getirerek meseleyi açıklığa kavuşturur. Ana-babaya itaat etmek, hayat ve ölümleri halinde kendilerine duacı olmak, dostlarıyla dost olmak gerektiğini hadislerden çıkararak belirtir.

Çocukların Hakları: Çocukların hakları konusunda pekçok ahlak ve nasihat kitaplarının yazıldığını ve bunlarda çocukları isyana sürükleyecek derecede baskı altında tutulmamaları gerektiğini ifade eden Yazar, bütün

bunların Peygamber efendimizin tavsiyelerine de uygun olduğunu belirtir. Çocuk doğunca yedi günlük oluncaya kadar isim verilerek akika kurbanının kesilmesi, temizligine dikkat edip altı yaşına gelince gerekli dini bilgi ve terbiyenin verilmesi, dokuz yaşına gelince odasının ayrılması, on üç yaşında namaz v.b. dini ibadetlerin yaptırılması, buluğ çağına erince evlendirilmesi, kardeşler arasında fark gözetilmeksizin hepsine eşit muamele edilmesi ahlak kitaplarının ana-babaya yükledikleri vazifeler olduğu kaydedilmiştir.

Köle ve Hizmetçilerin Hakları: Yüce peygamberin, hizmetçilere yediklerinizden yedirin, giydiklerinizden giydirin, güçlerinin yetmediği işlere koşmayın; kendinizi onların yerinde farzederek öyle davranın, yetmiş kere suç işleseler bile yine affedin tarzında tavsiyelerde bulunduğunu söyleyen yazar konuyu bir hikaye ile açıklığa kavuşturur.

Büyüklerden birine" bu tahammül ve sabrı kimden öğrendin" diye sorarlar. O da Kays b. Asım'dan diyerek şu hadiseyi anlatır. Cariyesi bir gün ağır bir cismi taşırken Kays'ın küçük oğulunun üstüne düşürerek ölümüne sebep olur. Çok korkan cariyeyi teselli etmeye çalışan Kays, üzülme, bu Allah'tan gelen bir beladır, senin ne günahın var, diyerek cariyeyi azat eder.

Kitabın sonunda Sa'di'nin "İnsanoğlu biri diğerinin azasıdır" mısraını kaydeden yazar, hizmetçi ve tabilerin el ve ayak mesabesinde olduklarını ifade ederek kitabı bitirir.

e. Nihalistan:

Nergisî'nin Ḫamse'sini oluşturan eserlerden en önemlisi şüphe yok ki Nihālistān'dır. Nihālistān Nergisî'nin ustalık ve olgunluk döneminin bir ürünüdür. Aslında Meşāḳḳu'l ͨUşşāḳ üzerine bina edilen eser bir takım, ekleme ve çıkartmalarla bu son halini almıştır. Eldeki son haline gelene kadar eser iki defa kaleme alınmıştır. Bu nedenle şimdi elimizde iki ayrı Nihālistān bulunmaktadır. Bu iki eserden bir nebze bahsederek bir karşılaştırma yapmak faydalı olacaktır. Biz eserlerden daha önce yazılanı Nihālistān I, digerini de Nihālistān II. şeklinde adlandırmayı uygun bulduk. Çalışmamızda Nihālistān II'nin metni esas alınmıştır.

Nihalistan I.

Nergisî 1034 yılında Elbasan'da kadı iken Meşāḳḳu'l-ͨUşşāḳ'ı kaleme alır; Şeyhülislam Yahya Efendiye ithaf eder. Eserin Şeyhülislam Yahya Efendi'nin bizzat kendisine takdim edilip edilmediğini bilmiyoruz. Ancak bir yıl sonra eseri biraz daha kapsamlı ve çeşitlilik arz eden bir hale getirerek tekrar yazmayı düşündüğünü görmekteyiz.[253] Yazarın buna neden ihtiyac duyduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bundan en büyük sebebin, Şeyhülislam Yahya Efendi'nin kızkardeşi oğlu Mehmed Ali Rızayî'nin tavsiyesi olduğunu

---

[253] Nergisi, Nihalistan, Hamidiye (Sül-ktb)1078/4, yk.89b-91a

tahmin etmekteyiz.[254]

Yazar, Nihālistān II'deki önsöz ile, muhtevası, hatta ibare ve cümleleri bakımından büyük bir benzerlik arz eden bir mukaddimeyle eserine başlar. "Dem-keş-i ḥamāme-i dil-keş-terāne-i ḫāme-i iᶜcāz-tırāz ki.." diye başlayan bu önsöz, Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ'ın başındaki "Dībāce-tırāz-ı defter-i ᶜaşḳ pirāye-fezāy-ı peyker-i ᶜaşḳ" matla'lı manzume ile devam eder.

Manzumeden sonra, elest bezmi, orada kurulan aşk pazarında ruhların yaptıkları alış-veriş, yazarın kendisinin de muhabbet kumaşını can ve gönül nakdiyle satın alması, bu nedenle de aşk belasından hiç bir zaman kurtulamayışını konu alan bölüm mealen Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ'tan buraya alınmıştır.

Halbuki Nihālistān II'de ilk giriş bölümünden sonra padişaha övgü bölümü başlamaktadır. Nihālistān I.de ise bu bölümde Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ'taki gibi eserin yazılış sebebi anlatılmaktadır:

Yazar aşka mütemayil mizacından dolayı hep aşıkların dert ortağı olmuştur. Onlardan dinlediği bir çok aşk hikayesini kaleme almayı zaman zaman içinden geçirmektedir. h.1035 yılında bir kasabada kadı iken bahar mevsimi olduğundan içerde canı sıkılır. Bu esnada dostlarının pikniğe gittiğini öğrenir ve onlara katılır. Sohbet esnasında yazar bu hikayeleri anlatınca dostları, kaleme

[254] Rızayi'nin tavsiyesi için bkz. Nergisi, Nihalistan, Nuruosmaniye Ktb. 4969/1, yk.4a.

alarak kitaplaştırmasını ısrar ederler. Onların hatırını kıramayan yazar bu eserini yazmaya karar verir. Sadece aşk hikayelerini değil, her mizac ve karakterdeki insanın faydalanabilmesi için başka hikayeleri de kitabına eklemeyi düşünür.

Dikkat edilirse kitabın yazılmasına sebeb gösterilen olay Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ'ınki ile, bir iki küçük farkın dışında, aynıdır. M. ᶜUşşāḳ'taki yıl 1034 iken, bunda h.1035'tir. Mesire yeri de birincisinde Buzurg Seng, ikincisinde ise Engizin olarak gösterilir.

Piknik yerinde Yahya Efendi'nin Şeyhülislam olduğu heberinin gelmesi, yazarın bu vesile ile ilave ettigi uzun kasideyle beraber eserini ona takdim etmeyi düşünmesi olayı Nihālistān II'de bulunmamaktadır. Şeyhülislam Yahya Efendi hakkındaki bu kaside her iki Nihālistān'a alınmamakla beraber, Nihālistān I'de Sultan IV. Murad'ı, Şeyhülislam Yahya Efendi'yi ve yeğeni Rızayî'i öven birer mensur bölüm bulunmaktadır. Nihālistān II'de ise sadece padişah'a takdim yazısı ile, sebeb-i telif başlığı altında Rızayî'den bahseden bir bölüm bulunmaktadır.

Mukaddimenin sonunda eserin yazılış tarzı ve üslubundan bahseden bölüm ile cahil münekkitleri hicveden bir manzume dikkat çekmektedir. Bu manzumeden sonra kitabın içerigi hakkında derli toplu bilgi verilmektedir:

Dört nihaldan oluşan eserde toplam on yedi hikaye bulunmaktadır. Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ'ta bulunan Ferdî'nin iki hikayesi ve İran şairi Riyazî ile son nefesinde sevgilisinin adını sayıklayarak ruhunu teslim eden

müderrisin hikayesi bu esere alınmamıştır.

Nihal-i Evvel: Bu bölümde, aşk teması üzerine kurulmuş altı hikaye bulunmaktadır. Sadece bu altı hikaye M. ʿUşşāḳ'tan alınmıştır.

1. Aşık olan tüccarın kervanını terk ederek bir müddet başıboş dolaştıktan sonra, hakiki aşka ulaşarak velayet mertebesini kazanması...

2. Bir zorba aşığın mahbubunu yolcu etmek bahanesi ile şiddetli soğukta yarı çıplak bir vaziyette İstanbul'a kadar gelerek geri dönmesi...

3. Mahbubundan ilgi görmeyen aşığın kendisini köprüden atması...

4. Bir ham sofu'nun aşık olduğu gence hediye ettiği tülbendi ayrılık günü geri istemesi..

5. İyi niyetli muteber bir şeyhin bir gence aşık olması ve aşkının samimiyetinden dolayı evini terk ederek genç ile birlikte tekyeye yerleşmesi...

6. Aşkını gizleyen delikanlının içten yakarışlarıyla mahbubunu işret meclisine getirmesi...

Nihal-i Sani: Ettiğini bulan insanların başından geçen olaylara ayrılan bu bölümde üç hikaye bulunmaktadır.

1. Zengin fakat cimri olan adamın ölünce geride bıraktığı büyük bir miras ile karısı ve kızının bir takım aç gözlü insanlar arasında kavga ve fitneye sebeb olması...

2. Bir zorba subaşının papazı suçsuz yere kazığa vurarak bütün mallarına el koyması ve kendisinin de aynı neticeye uğraması...

3. Kendisi muhtac olduğu halde kendisinden daha muhtaç

olana varını yokunu veren adamın bir gün sonra verdiğinin karşılığını on misliyle görmesi...

Nihal-i Salis: Kaderin tecellisi olan bir takım, ibretli ve güzel rastlantılar sonucu gelişen olaylara ayrılan bu bölümde beş hikaye bulunmaktadır.

1. Haleb'in büyük tüccarlarından Hacı İbrahim'in Hindistana giderken gemisinin batması ve kurtularak bir hana sığınan tüccarın orada bir miktar para bulması...

2. Yıllarca deftardarlık görevini yürüten Ahmed Paşa'nın eyaletin mirimiranı ile arasının açılması ve zulme uğrayan adamın son anda bu sıkıntıdan kurtularak o eyaletin mirimiranlık mekamına atanması...

3. Halka zulm eden kaymakamın muteber kadının sözünü dinlememesi, hiç umulmadık bir anda cezasını çekmesi...

4. Karakterleri birbirine uymayan oda arkadaşı iki danişmendin garip ve ibretli hikayeleri....

5. Pirîpaşa-zade adındaki mirlivanın sultanın gazabına uğrayınca kaçarak gizlenmesi, yakalanması için görevlendirilen adamların tam ümitsizliğe düştükleri bir anda adamın yakayı ele vermesi...

Nihal-i Rabi: Gençliğinde günah ve sefahata düşmüş bazı insanların daha sonra tövbe etme olaylarına tahsis edilen bu bölümde üç hikaye bulunmaktadır.

1. Kırk yaşlarına gelen bir grup kafadarın tövbe etmelerine rağmen aralarından birinin onlara uymayarak dağa çıkıp eşkiyalığa başlaması ve bir olay üzerine tövbe ederek geri dönmesi...

2. Evin bir köşesinde saklanan bir at hırsızının

kaynayan tenceyere yılanın düştüğünü haber vermesi üzerine ev sahibinin atı kendisine hediye etmesi ve adamın tövbekar olması...

3. Manastır'da Mahmud Ağa adındaki adamın içinde yaşadığı debdebeli hayatı terk ederek salah ve tekva yoluna girmesi..

Matbu nüshası olmayan Nihalistan I.'ın beş yazma nüshası bulunmaktadır:

4. Hamidiye (Sül. Ktb) 1078/4 (İst.t.18 Ramazan 1072-7 Mayıs 1662, Müst. Abdussamed b. Mehmed)

2. Hekimoğlu Ali Paşa (Millet Ktb.) 678

3. Esad Ef. (Sül. Ktb.) 3706/2

4. Esad Ef. (Sül. Ktb.)2946/1

5. İst. Üniv. ktb.990/1.

Nihalistan II.[255]

Nergisî'nin ustalık döneminin şaheseri bu Nihālistāndır. Yazar yukarıda kendisinden kısaca bahsettiğimiz Nihālistān'ı yeniden düzenleyerek bir takım eklemeler ile tekrar kaleme alır. Birincisinde hikayelerin tasnifi konusunda bile bazı belirsizlikler olmasına rağmen Nihalistan'ın bu nüshasında her şeyin yerli yerince oturtulduğunu görmekteyiz.

Yazar Nihālistān II'deki önsözün hamd ve salavata ayrılan kısmını biraz daha ağdalı bir hale sokarak tekrar yazar. Bu bölümde Nergisî, satırlar arasında cızırdayarak hareket eden kalemi, bahçenin sıra sıra ağaçları ve tarhları arasında öterek uçan bir güvercine benzetmektedir. Bu güvercinin ötüşlerinin en ilki ve en güzeli Allah'a hamd'dir; Ondan sonra da peygambere salavattır. bu benzetme üzerine kurulan bu bölümden sonra padişaha övgü kısmı gelir. Nergisî on dört beyitlik bir manzume ile Sultan IV. Murad'ı över. Hemen akabinde sebeb-i te'lif bölümüne geçilerek kitabın yazılış sebebi, ismi ve muhtevası hakkında bilgi verilir, eksiklik ve hatalardan dolayı büyüklerin engin müsamahasına sığınılır.

Nergisî'nin Nihalistan II'de yeni bir tasnif ile okuyucunun karşısna çıktığını daha önce belirtmiştik. Eseri beş nihal şeklinde tasnif eden yazar, ilk şeklinde

---

[255] Bundan sonra Nihalistan'a yapılan atıflarda sayfa numaraları metnin içinde verilecektir. Verilen varak numaraları çalışmanın sonunda transkripsiyonlu metnini verdiğimiz Nihalistan'ın Nuruosmaniye Ktb. 4969 nüshasına göredir.

nihalelerde bulunan hikayelerin yerlerini değiştirdiği görülmektedir. Birinci nihal, tamamen cömertlik ile ilgili hikayelere ayrılmıştır. Digerinde, bahar döneminin ürünü olan aşk hikayelerinin en başta olmasını uygun gören yazar, bu Nihālistān'da ilki padişaha ait bir hikaye olması nedeniyle ilk nihali cömertlik hikaylerine tahsis etmeyi uygun görür. Digerinde, İkinci ve Üçüncü nihallerde bulunan birer hikaye bunda Birinci nihale alınmıştır. Buna benzer bir takım değişikliklerle beraber yirmi beş hikayeyi içinde bulunduran bu Nihalistan'ın tanzim ve tasnifi şöyledir:

Nihal-i Evvel: Bu bölüm cömertlik temalarının işlendiği hikayelere ayrılmış olup sekiz hikaye ihtiva etmektedir.

1. Sultan IV. Murad'ın Nergisî'ye, parasızlıktan en bunaldığı bir anda yeterli miktarda para ve bir at göndermesi (6a)

2. Kılıç Ali Paşa'nın, zor durumda kalarak sevdigi kölesini satılığa çıkaran imama yaptığı iyilikler... (7a)

3. Yine kılıç Ali Paşa'nın Kami Efendi'ye ikramı.. (9b)

4. Budin beylerbeyi Mustafa paşanın cömertliği .. (12b)

5. Divani hattının geliştirenlerden biri olan Tacızade'nin cömertliği.. (15a)

6. Halep tüccarlardan Hacı İbrahim'in gemisinin batması ve bir başka tüccarın kendisine yardımı... (16a)

7. Kendisi muhtaç iken bir fakire bir miktar para verip bir gün sonra onun iki misline nail olan adamın

hikayesi.. (20a)

8. Bir mübarek zata dostlarından birinin tam zamanında ikramda bulunması ve o zatın duası bereketiyle arzularına kavuşması (21a)

Nihal-i Sani: Aşk hikayelerini içeren bu nihalde altı hikaye bulunmaktadır.

1. Büyük bir tüccarın uğradığı bir şehirde bir gence aşık olması ve sonra hakiki aşka ulaşarak keramete nail olması.. (22b)

2. Sevgilisini yolcu etmek için şiddetli kış mevsiminde bir aylık yolu teptikten sonra İstanbul'a girmeden geri dönmesi... (26a)

3. Mahbubunu başkasıyla gören aşığın kendisini köprüden atması.. (27b)

4. Bir ham sofunun aşık olması ve ayrılık gününde daha önce sevgilisine hediye ettiği tülbenti geri istemesi.. (28b)

5. İyi hasletli bir şeyhin kazara mecazi aşk yoluna sapması, iyi mizacından dolayı hüsn-i hatimeye nail olması... (31a)

6. Sevgisini gizleyen iffetli aşıkın Allaha samimi yakarışları ile mahbubunu çekip yanına alması.. (34b)

Nihal-i Salis: İbret dolu çeşitli olayların işlendiği bu nihalde dört hikaye bulunmaktadır.

1. Masum defterdara musallat olan valinin azl edilerek yerine defterdarın tayin edilmesi.. (43b)

2. Kendi başına buyruk kaymakamın, mahkemeye sığınan

bir grup masumu idam edeceği sırada, kendisinin idama gitmesi.. (45a)

3. Farklı karakterde olan iki öğrencinin garip hikayesi .. (47a)

4. Pirîpaşa-zade adındaki despot mirlivanın padişahın gazabına uğraması ve kaçıp kurtulmuşken garip bir tesadüf ile yakalanması.. (50a)

Nihal-i Rabi: Ettiğini bulan insanların olaylarına tahsis edilen bu nihalda iki hikaye bulunmaktadır.

1. Bin bir zahmet ile mal biriktirerek ölen cimri adamın geride bıraktığı mirasa göz diken tamahkarlar arasında meydana gelen kavga ve fitne... (52b)

2. Malına göz diktiği papazı yok yere kazığa vuran subaşının aynı akibete uğraması... (56b)

Nihal-i Hamis: Sonunda tövbe ederek dine yönelen insanların olaylarını içeren bu nihalde beş hikaye bulunmaktadır.

1. Bütün arkadaşları tevbe eden adamın aksine dağa çıkarak kırkından sonra eşkiyalığa başlaması ve bir koyunun kuzusuna karşı duyduğu şefkati gördükten sonra kalbi yumuşayarak tövbe etmesi.. (57a)

2. Atı çalmak için evin bir köşesinde saklanan hırsızın kaynayan yemek tenceresine yılanın düştüğünü ev halkına haber vermesi ve ev sahibinin atı kendisine hediye ederek ödüllendirmesi .. (57b)

3. Deli Mestane adındaki serserinin tövbe etmesi ve ismini bir başkasına yadigar bırakması.. (58b)

4. Bostana zarar verdi diye köpeği öldürten adamın

gördüğü korkunç rüya (59b)

5. Manastır'da Mahmud Ağa adındaki zengin zatın ömrünün son demlerinde tevbe ederek dünya ve içindekileri terk etmesi (60b)

Nihalistan'ın diğer şekli pek bilinmemektedir. Bu nedenle Ḫamse-i Nergisī içinde üç defa basılanı da bu nüshasıdır. Metni çözerken zaman zaman başvurduğumuz ve dipnotta da E ve F kısaltmalarıyla belirttiğimiz bu matbu nüshalardan birincisi 1285'te İstanbul Tatayus Divitçiyan Matba'asında nesih, diğeri ise 1255'te Mısır Bulak'ta e's-Sa'adetü'l-Ebediye Matba'asında talik yazısıyla basılmıştır. Hamse-i Nergisi'nin nesih yazısıyla basılmış yine aynı tarihli bir Bulak nüshası da bulunmaktadır.

Nihalistan'ın pek çok yazma nüshalarını çeşitli kütüphanelerde bulmak mümkündür. Çalışmamızda esas aldığımız nüshaların detaylı tavsifi verilmekle beraber kataloğlardan tesbit edebildiğimiz nüshaları şunlardır:

1 Nuruosmaniye Ktb. 4969/1 (İst.t.29 Rebi'ü'l-evvel 1079/ 6 Eylül 1668, Müst. Mehmed b. Bostan.) 62 yk, 203x142 öç, ta'lik yz. 23 st, aharlı abadi taklidi kt. kahverengi meşin zencirekli ct.

Başta III. Osman'ın tuğralı vakıf mührüyle vakfı tescil eden Harameyn evkafı müfettişi ibrahim Hanif Ef.'nin mührü basılıdır.

Eser içinde bulunduğu mecmuanın birinci yaprağından başlamaktadır. 222 yapraktan oluşan mecmuada Hamse'nin diğer eserleri yanı sıra, Nergisî'nin el-Vaṣfu'l-kāmil fī

Ahvali veziri'l-Adil adlı eseri, Evranos Bey'e sancak tevcihinde I.Murad tarafından gönderilen 788 h. tarihli berat ve Sadrazam Mehmet Paşa'nın Revan kalesinde mahsur kalan Murtaza Paşa'ya gönderdiği mektubun suretleri ile Nergisî'nin Münşeātı bulunmaktadır.

Nüshanın ferağ kaydı şöyledir:

قد وقع الفراغ من تحرير هذه النسخة الشريفة عن يد عبد الفقير المحتاج
الى رحمة المستعان محمد بن بوستان خليفة محاسبة كوجك در ديوان سلطان

2. Hamidiye (Sül.ktb) 1462/1, (ist.t. Zi'l-ka'de 1081-Mart/Nisan 1671) 74 yk, 259x147-187x91 öç, nesih yz, 25 st. Sarımtırak abadî taklidi kt, nakışlı ve tezhipli bk, kırmızı szb, yaldız cl. koyu kahverengi meşin yaldız şemseli ve salbekli, zencirekli, mıklepli ct.

Başta I.Abdülhamid'in tuğralı vakıf mührüyle vakfı tescil eden Harameyn evkafı müfettişi Ali Behçet Ef.'nin mührü ve birinci yaprağın arkasında mecmu'anın fihristi yazılıdır.

Bu eser mecmuanın birinci yaprağından başlamaktadır. 230 yapraktan müteşekkil olan bu mecmuada Ḫamse'nin diğer eserleri de bulunmaktadır.

Ferağ kaydı: تحريرًا فى اواسط شهر ذى القعدة لسنة احدى وثمانين والف

3. Hamidiye (Sül. Ktb.) 1078/3, 35 yk, 297x100 öç, ta'lik yz, 37st, âbadî taklidi kt, kırmızı szb, arkası meşin üstü ebrî kağıt kaplı ct. (Bu nüsha 2. nihalin 4. hikayesinin ortalarına kadar yazılmış olup eksiktir)

Mecmuanın başında I.Abdülhamid'in tuğralı vakıf mühriyle vakfı tescil eden Harameyn evkafı müfettişi Ali

Behçet Ef.'nin mührü vardır.

Bu eser, 163 yapraktan müteşekkil bu mecmuanın 53. yaprağından başlamaktadır. Mecmuada ayrıca Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ, Ġazavāt-ı Mesleme ve iksīr-i sa'ādet'in yanı sıra yukarıda genişçe tanıtımını yaptığımız Nihalastan'ın I. nüshası bulunmaktadır. Ayrıca 49-52nci yapraklarında Banaluka kadısı iken Nergisi'nin Mahmud Ağa b. Osman kapudan adına, adı geçen yerde yaptırılan bir cami için yazdığı vakıfname sureti de bulunmaktadır.

4. Lala İsmail Ef. (Sül. Ktb) 415/5; 101 yk, 213x126-160x72 öç, ta'lik yz, 21 st, âbadī taklidi kt, kırmızı szb, kırmızı cl, kahverengi meşin, zencirekli ct.

Mecmua'nın başında Lala İsmail Ef.'nin vakıf mühriyle kütüphenenin resmi damgası basılıdır.

Eser, mecmuanın 207nci yaprağından başlamaktadır. 368 yapraktan oluşan bu mecmuada Ḫamse'nin diğer eserleriyle birlikte Nergisī'nin el-Vaṣfu'l-kâmil fī-Aḥvāli Vezīri'l-ʿĀdil ile Münşe'ātı da bulunmaktadır.

5. Bayezit Umumi Ktb. 5499/1 (İst.t.15 Muharrem 1251-12 Mayıs 1835, Müst. Seyyid Mehmed Esad)

6. Hacı Mahmud Ef. (sül. Ktb.) 5218

7. Halet Ef. (sül. ktb.) 358/1

8. Nuruosmaniye Ktb. 4358 (Bu nüshada ikinci nihalin yarısına kadarı yazılı olup geri kalan kısmı eksiktir)

9. -------------- 4939/1

10. İst. Üniv. ktb. 968/1

11. ------------- 1357/6

12. ------------- 1881/3

13.------------- 2985/4

14.Biritish Museum, OR, 9458

15. Viyana Kraliyet ktb, Türkçe el yazmaları, 1059

16. Milli ktb. Yz. A, 5610/3

17.------------- 1155

18.------------- 3898/1

19. Türk Dil kurumu Ktb, 300

20. İbnülemin Koll. 813

21.-------------- 626.

Yazılış Sebebi, Tarihi, Yeri ve Sunulduğu Kişi

Nergisî'nin en son eseri olan Nihālistān'ın yazılma süreci Elbasan'da iken h.1034 (m.1624/1625)te kaleme aldığı Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ ile başlamış olduğunu bundan önceki bahislerde belirtmiştik.

Elbasan'da bir mesire yerinde dostlarıyla oturup sohbet ederken anlattığı hikayelerin yazılması için yapılan ısarlara Yahya Efendi'nin şeyhülislam olduğuna dair müjdenin eklenmesi Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ adlı eserin meydana çıkmasına sebeb olur.[256]

Nergisî,bir yıl sonra h.1035'te bu eseri, herkese faydalı olması için aşktan başka temaları da işleyen bazı hikayelerin ilavesi ile yeniden kaleme alır. Nihālistān adını verdiği bu eseri gören bazı dostları padişaha layık bir hediye olabileceğini söyleyince, Nergisî de başına bir

[256]Nergisi, Meşakku'l-Uşşak, Nuruosmaniye Ktb. 4969/4, yk.124b-126b

medih ekleyerek eseri Sultan IV. Murad'a ithaf eder.[257]

Nihālistān'ın, son şeklini alması, sebeb-i te'lif bölümüne şöyle yansıdığını görmekteyiz: Sa'dî'nin Gülistān'ının örnek nesir olarak bütün medreselerde okutulması henüz çocuk yaşta olan Nergisî'nin dikkatini çekmektedir. Fars edebiyatının bir şaheseri olan Gülistān genç ihtiyar herkesin elinden düşmemektedir. Bu eserin kazandığı rağbet ve itibara imrenen yazar, bir benzerinin Türk edipleri tarafından ortaya konmasını dört gözle beklemektedir. Halbuki başka dillerden aldığı kelime ve ibarelerle kuvet ve zenginlik kazanan Türk dilinin bu büyük imkanlarına rağmen, Osmanlı yazarlarının böyle bir eseri ortaya koymaktan aciz olduklarını izhar ile eziklik çekmelerini, Nergisî reva görmez. O nedenle bu beklenti ve arzu içini yakmaktadır. Bir gün görev yaptığı kasabada dostlarıyla birlikte bir çay kenarına gidip piknik yaparlar. Herkes kendi dağarcığında olanı ortaya koyar. Bu hususta oldukça zengin birikime sahip olan Nergisî de bazı hikayeler anlatır. Bunlardan hoşlanan arkadaşları bu hikayeleri kaleme alması için ısrar ederler. Hemen işe başlayan Nergisî hikayeleri yazıya döker. Henüz tashih ve tasnifini bitirmeden mülazemet dolayısıyla İstanbul'a gelir. Şeyhülislam Yahya Efendi'nin hemşirezadesi Mehmed Ali Rızayî'ye tamamlanmamış bu müsveddeleri büyük bir tereddüt ile gösterir. Eseri takdirle karşılayan Rızayî muhtelif konulara ait hikayelerin de eklenmesini tavsiye

---

[257] Nergisi, Nihalistan I, Hamidiye (Sül. Ktb) 1078/4 yk. 89b-91b.

eder. Böylece yazarın çocukluğundan beri içinde beslediği arzusunun ete kemiğe bürünmüş hali olan bu orijinal eser ortaya çıkar. Gülistān ve Bahāristān'a bir nazire olması için de Nihalistān adı verilir. (2b-4b)

Nergisî Elbasan'da kadı iken hazırladığı müsveddelerin son düzeltmelerini, mülazemet sebebi ile gelmiş bulunduğu İstanbul'da tamamladığını yine Nihālistān'ın sebeb-i te'lif bölümünde açıkça belirtmektedir.(4b)

Eserin yazılış tarihi Nihāhistān'ın, bizzat yazarın yaşadığı bir olaydan alınma ilk hikayesinin başında şöyle ifade edilmektedir: "Sene-i is̱neyn ve erbaᶜīn ve elf-i hicriyede ki hengām-ı tenḳīḥ-i müsvedde-i ber-hem-zededür" (6a/16) Olayın vukua geldiği zaman, yazarın eserini temize çektiği h.1042 (m.1632/1633) yılına rastlamaktadır.

Nihālistān Sultan IV. Murad'a takdim edilmiştir. Yazar bu eserin mukaddimesinde, "Padişaha övgü" başlığı altındaki mensur bölümü takip eden on dört beyitlik bir manzume ile Sultanı medhettikten sonra, onun döneminde pek çok makamlara nail olduğunu, görev yaptığı şehir büyüklüğündeki kasabalarda yazdığı eserleri büyüklere sunarak takdirlerine mazhar olduğunu, bu nimetlerin şükranesi olarak da bu eserin kendisine ithaf edilmesinin bir vecibe olduğunu ifade eder. (1b.-2b)

Özet:

Eserine besmele ile başlayan yazar, satır çizgileri arasında cızırdayarak hareket eden kalemi, bir koruluğun ağaç ve tarhları arasında öterek uçuşan bir güvercine

benzetir ve Allaha hamd, peygambere salavat bölümünü bu teşbih üzerine bina eder:

Hünerli kalemin gönül çekici ve güzel ötüşlü güvercini latifeler gösteren firuze renkli sayfaların pürüzsüz sahasına uçarak hakikat ve mecazdan oluşan kanatlarını çırpmaya başladıkça varakların, etrafı tarhlı bulvarında yön yön güzellik ve şerefle boy atmış ve sıra sıra dizilmiş ağaçlara benzeyen satırların ölçüyle sıralanan terkiplerinin fidanlığından, ilgi ve kabul çimenliğindeki meclis ehline duyurmak için başladığı, belağat erbabınca begenilmiş anlamlı ve ritimli ötüşlerin en makbul ve en önde geleni mülkün hakiki sahibi olan yüce yaratıcının hamd ve senası olduğu beliğ söz ustaları tarafından ittifakla kabul edilmiştir.

Ondan sonra, resimleri bezeli, yazıları düzenli bir şekilde boy atan sayfalar selviliğinin dal ve budakları arasından, yana yakıla şakıyan, aşık nefesli, hoş ötüşlü konuşma bülbülü, besteli sözlerin nam ve şöhretini izhar, ve kabul edilebilir nağme ve sedaları ortaya koymak için iddiayı nükteli bir şekilde seslendirmekle dimağ meclisine karışıklık, dağ dağ olmuş sineye de ateş verdikçe makul ve mantıklı araştırıcıların kulağına ithaf ettiği, akılları hayran kılan ibare nağmelerinin en beliği ve en güzeli peygamberler övüncüne salat ve selam, seçkin al ve ashabına medh u sena olduğu; açıklayıp sonuca bağlama medresesinin bilginlerince kesinlik kazanmıştır.

Padişaha Övgü:

Bu başlık; adaletinin gölgesi rahat ve huzurun kaynağı olan sultanın sıhhat ni'meti için şükür secdesi, Cem azametli, muzaffer ve kutlu hazrete kulluk ve bağlılık ifadesi hakkındadır, şeklinde yazılmıştır.

Nergisî bu bölüme şöyle başlamaktadır: Zatının anlamlı mazmunu cihan kasidesinin "beytü'l-ḳaṣīd" ine intizam nüktesi bahşetmektedir. Bu nedenle her biri bir mısra olan Allah'ın hamd ü senası ve resulünün na'tinden sonra, padişahların övülerek bir müstezad meydana getirilmesi dibace yazan herkes tarafından eskiden beri takip edile gelen bir adettir.

Özellikle Sultan IV. Murad'ın güneşe benzeyen çehresi feleklerin kubbesine nurlar saçıp Hamel burcunun vasıflarını taşıyan saltanat tahtını şereflendirdiği andan beri, bütün alemin her bir günü bayram ve nevruz gününe dönmüştür; ihsan güneşinin tesiriyle yedi iklimin fidanlığı neşv ü nema bulmuştur. Hususan Bercis hasiyetli yüreğinin marifet erbabına gösterdiği iltifat ile onları şereflendirerek şevke getirmiştir.

Bu mensur medihten sonra yazar on dört beyitlik bir manzume ile övgüsüne devam eder: Onun vücudu Allah'ın has bir eseridir. Şairin onu övmesi, münşinin ona dua etmesi bir vecibedir. Faziletlerle donanmış sultanın güzel hasletlerini saymak mümkün değildir. Her bir vasfı bir padişahın övünmesi için yeterli bir sebebtir. Halbuki yüce Mevla ona böylesi binlerce özellik vermiştir. Herkesçe takdir edilen bir kemankeş olduğu gibi, onun fikir

hazinesinde saklı olan mana cevherleri İmad ile Nevaî'yi kıskandıracak kadar zengindir. Atına binip meydana çıkınca saba rüzgarının bile ona yetişmesi mümkün değildir. Devlet işlerini yürütürken baş vurduğu ilk danışması akıldır. Alem baştan başa onun düşüncesine boyun eğmiştir. Dünya tamemen onun azim ve iradesine teslim olmuş onun yaptığı tedbirleri ne İskender yapmış, onun gördüklerini ne de Dara görmüştür. Onun zamanında adalet pazarı büyük bir revac görmüş, fazilet büyük bir rağbet bulmuştur.

Padişahın tabi'atının seması Allah vergisi olan binlerce marifet yıldızıyla dolu olduğunu söyleyen Nergisî, Onun duyular ecramının ışınları kabiliyet bitkilerinin gelişmesinde etkili olmakla daima kainatın kalbine sevinç feyizleri bahşettiğini, hatta sanat erbabına sürekli yeni yeni inayetlerde bulunmakla tefekkür diyarının himmet sahipleri kendi dimağlarının dağ ve tepelerinde açan hakikat çiçek ve şakayıklarından deste deste toplayıp irfan meclislerine sunduklarını söyler. Yazar, bunlardan bir kısmının kabul görmüş eserler ile şöhret bulduklarını, diger bir kısmının ise marifetlerin koku ve rengine meftun olarak, hüsn-i eda çiçekliklerini düzenleme merakına kapılıp güzel söz syöleme dağının eteklerinde nazım gülleri için tarhlar kurmak ve nesir bağ ve bostanlarını tertip etmekle ün kazandıklarını ifade eder. Bunlardan kimi nazım payitahtında Melikü'ş-Şu'ara olmuş, kimi de yüce divanda münşi olup Utarid gibi yüksek makamlara nail olmakla kam bulmuşlardır. Kendisini bunların cümlesinden sayan Nergisî, muhteşem sultanın iltifatına mazhar olduğunu ve onun

sayesinde uygun makam ve mansıplarda adım adım yükseldiğini, nice şehir büyüklügündeki kasabalarda kadılık makamını elde etmesi bir yana, hâlâ inşa mahkemesinde söz sahibi olduğunu, tercüme ve te'lif olarak nice eserler kaleme alarak devletin ileri gelenlerine takdim ettiğini, herkesin beğinisini kazanarak pek çok lütuf ve ihsanlara nail olduğunu söyler. Bu nedenle fırsat düştükçe kaleme aldığı eserlerin başında devrin sultanını medh ü sena ve hayır dualar ile yad etmenin mutlaka eda edilmesi gereken bir borç olduğunu ifade eden Nergisî, bir manzume ile padişahın ömrü ve devletinin devamı için dua eder.

Sebeb-i Te'lif:

Bu bölümün başlığı "Hikmetleri ihtiva eden sayfa bağ ve bahçelerinde kalem bülbülünün inlemeye başlaması ve o bülbülün güzel ötüşünden dolayı harflerin şevke gelmesinin sebebini anlama hakkında" şeklindedir.

Mensur incileri satır ipliğine çekerek sahifeler dükkanına deste deste asıp maarif çarşısının cevher alıcılarına gösteren cevherci diye kendisini takdim eden Nergisî, bu eserin nasıl vücud bulduğunu ve bu merhaleye nasıl geldiğini şöyle izah eder: Okuma ve yazmaya başladığı günden beri hocaların mübtedi öğrencilere ilk olarak Gülistān ve Bahāristān gibi kitapları okutmaları dikkatini çeker. Aslında pek çok değerli öğütleri, hikmetli hikaye ve sözleri ihtiva eden bu eserler, sadece bu işe başlayan gençler için değil, ihtiyarların da yaşlılık dönemlerinin tek teselli kaynakları ola gelmiştir. Gerçekten de Fars

ülkesinin güçlü kalemleri, bu eserleriyle zamanın eline her an bahar havası yaşatan birer armağan vererek asırlar boyunca güzel bir nam ile anılmalarını sağlamışlardır. Anadoluda yetişen kalem erbabından birinin de inşa sahasında yeni bir tarz ve üslup ile yazılmış bir eseri asra armağan ve zamanın sanatperverlerine hediye etmesini yazar uzun bir zamandan beri hasretle beklemiştir. Halbuki "lisān-ı ḫoş-beyān-ı Türkī" çeşitli dillerden derlediği güzel kelime çiçekleriyle müstesna ve onlardan devşirdiği meyveler ile zevk-i selim sahiplerince begenilen bir dildir. Türkçe bu derece "ḥüsn-i edā"ya müsait ve münasip olduğu halde Osmanlı ülkesinin söz ustalarının "bī-iḳtidārī" töhmeti ile utanarak acz ve zaafiyet ile yüzlerinin "şikeste-reng-i inkisār" olması reva degildir. Bu ateşle yüreginin yanıp tutuştuğunu söyleyen yazar, görevinden dolayı daima göçüp konma zorunda kalır. Bazen görev yaptığı, havası ve suyu güzel kasabalarda hoş tabiatlı arkadaşlarla bir kahve içme bahanesiyle sohbet imkanını bulur. Böyle bir toplantıda yalnızlıktan ve iş hayatının sıkıcılığından şikayet eden Nergisî'ye arkadaşları bir mesire yerine giderek tenezzüh etmelerini teklif ederler. Bunun üzerine gönül açıcı ve ferahlatıcı bir mesireye gidip ırmak kenarındaki sögütlerin altına sergilerini yayarak dost meclisini kurarlar. Meclistekilerin her biri hafızasındaki bir hikayeyi anlatır. Yazar da kendi başından geçen veya görüp duyduğu bir takım aşk hikayelerini anlatır. Hikayelerden ḥoşlanan dostlar bunların yazılarak başkalarının da istifadesine sunulmasını ısrarla rica

ederler. Nergisî onların istekleri doğrultusunda kısa bir sürede bu hikayeleri derleyerek kayd eder. Bu yazılar henüz temize çekilip son şekli verilmeden tekrar yolculuk baş gösterir. Nihayet dönüp dolaşıp İstanbul'a gelen Nergisî, mülazemet vesilesi ile bir müddet orada ikamet etmek zorunda kalır. Bu arada eskiden beri tanışmış olduğu Yahya Efendi'nin hemşirezadesi Rızayî'nin sohbetlerine devam eder. Mehmed Ali Rızayî ilim ve marifete düşkün bir insandır. Bir marifet ehlinin ta Çin'de veya Hoten'de olduğunu duysa ne yapar yapar mutlaka ona ulaşır, çeşitli hediye ve iltifatlarla hoşnut ederek ilim ve irfana teşvik eder. Bu nedenle Mehmed Ali Rızayî'nin evi adeta ilim ve irfan ordusunun karargahı gibidir. Bir gün belagat sahibi insanlar kendi eserlerini bu büyük zata takdim ederlerken, yazar da daha önceden kaleme aldığı bu orijinal hikayelerin müsveddelerini büyük bir tereddüt ile kendisine gösterir. Bunları çok beğenen M. Ali Rızayî, takdir ve tebrikler ile devam etmesini ister. Nergisi sadece aşk ve muhabet hikayelirıri ihtiva eden bu eserini Rızayî Efendi'nin tavsiyesi ile farklı konu ve temaları işleyen hikayeler de ilave ederek yeniden düzenler. O, daha çok güvenilir kaynaklardan duyduğu veya bizzat kendisinin şahid olduğu garip ve dikkat çeken hikayeleri derlemeyi uygun görür. Böylece daha önce söz konusu edilen, Türk dilinde Gülistān ve Bahāristān'ın bir benzerini vücuda getirme arzusunun bir sızıntısı kaleminin oluğundan beyan çimenliğine damlayarak irfan yeşilliğine canlılık kazandırması yazarı çok sevindirir. Her biri bir fidana benzeyen çeşitli tabirlerin

selika caddesi boyunca satır safları tarzında boy atıp, müsvedde çimenliğine gölge salmaları bu kitabın fidanlık manasına gelen "Nihālistān" adını almasına neden olmuştur. Gerçekten de bu fidanlıkta her çeşit meyve ağacı bulunmaktadır. Her birinin tat ve lezzeti ayrıdır. Bu farklı türden olan ağaçların birbirinden tefrik edilebilmesi için aynı türden hikayeleri ihtiva eden her bir bölüme "faṣl ve bāb" tabirleri yerine daha anlamlı "nihāl" kelimesinin tercih edilmesi belağattaki "berā'at-ı istihlāl" kaidesine uygun düşmüştür.

Birinci nihal, kerem sahibi cömertlerin ihsan hikayelerinin damlaları ile ter ü tazedir. (Cömertlik hikayeleri)

İkinci nihal, ağlayıp sızlayan aşıkların sergüzeştlerinin bülbüllerine yuva ve mekandır. (Aşk ve muhabbet hikayeleri)

Üçüncü nihal, çeşit çeşit olayların reng ve kokusu ile bahar havası estirmektedir. (Çeşitli konulara ait hikayeler)

Dördüncü nihal, "ne ekersen onu biçersin" mazmunundan haber getiren yolcuyu gölgelendirmektedir. (Ettiğini bulma konularını işleyen hikayeler)

Beşinci nihal, salah ve tövbe ağacının lezzetli, tatlı meyveleri ile yüklüdür. (Tevbe ve ıslah-ı hal etme hikayeleri)

Nergisî bu eserinde kullandığı ibare ve mazmunlarda hiç kimseyi taklid etmediğini ve daha önce hiç kullanılmamış manalar bulduğunu söyler. Hatta "düş-ı

dellāl-ı ibtizālda" yıpranarak lime lime olmuş ibarelerin kaftanıyla insicam (söz düzgünlüğü) meydanında salınarak yürümenin, güzel endamlı söz dilberi için utanma sebebi olduğunu ifade eden Nergisî bu iddiasını

"Sühan-ı ġayriden itmem hele istimdād
Gerçi kim rūḥlarından iderin istimdād

nazmıyla te'kid eder. Yazar, iyi kötü ne ortaya konmuş ise hepsinin kendi can bostanının mahsulü ve dil bahçıvanının yetiştirmesi olduğunu ifade eder. Şayet sanatkarlara zevk vermezse, bari nüktedan dostların eğlence kaynağı veya alay etme (maskaraya alma) helvasına kağıt olup ta'n edici kargaların gaga ve pençelerinin nasibi olsun. Fakat yazar "bağda bir bülbül güzel elhanıyla ötmeye başlayınca bütün bozuk ötüşlerine rağmen kargalar gülmeye başlarlar" manasındaki Farsça beyitle kendisini tenkid edecek kabiliyetsiz kimselerin önünü keser.

Nergisî pek çok hatasının olduğunu ifade eder. Ancak zamanın kerem sahiplerinin hoşgörü eteği, bağışlama ve afv anberi ile o kadar doludur ki, eger insaf nesimi bir ucunu kımıldatsa değil kendisinin, belki tüm insanlığın hatalarının güzel koku ile tashih edileceğini söyler. Aynı zamanda o, döneminin hakperest insanlarından, cahillerin yersiz itirazları karşısında kendisini savunmalarını da beklemektedir. Yazar bu uzun önsözün sonuna eklediği oniki beyitlik manzumede, alçak ve yüzsüz insanların yermelerine tahammül edemediğini, sözden anlamıyan bu insanlarla

uğraşmanın aslında gereksiz olduğunu ifade eder. Çünkü kendi eserleri halkın ilgisini, büyüklerin de takdirini kazanmıştır. Öyle ise o kendi cevherini ortaya koyduktan sonra zamane onu zayi etmeyecek ve onun pek çok taliplileri çıkacaktır. O halde hiç zaman kaybetmeden söze başlaması gerektiğini ifade eden Nergisi, bu manzume ile mukaddimeyi bitirir.

Berinci Nihal: Yazar, kerem sahibi cömertlerin hikaye damlaları ile ter ü taze olduğunu söylediği bu Nihâl'e kendi başından geçen bir olay ile başlar.

Yazar eski zamanın olaylarını tekrarlamaktan kendisini ma'zur tutmalarını isteyip semahat ve cömertlik Nil'inin kaynağı olan eski asırlarda yaşamış kerem sahiplerinin her biri bir ihsan ve bağış dağı olduğunu ve gök kubbesi kadar yüksek bir mertebede olduklarını ve onların himmet zirvelerinden çoşup gelen pınarların had ve hesaba gelmez çay ve ırmakları beslediğini tarih kitapları defalarca yazmıştır diyerek onları tekrarlamanın gereksiz olduğunu ifade eder. Yazar, yakın zamanda vukua gelen henüz tahrir ve imla delikanlısının namzedi olmamış bu taze bakirelerin inşa peçesine bürünerek arz-ı didar etmesi canın göz bebeğine nur bahşedeceğini söyler. Gerçi padişahların cömertlik menkabeleri yazılacak olsa yedi göğün sahifesi, onların sonsuz keremlerinin ancak bir kısmını istiab edebilir. Çünkü onların vücudları cömertliğin kendisidir. İşleri daima altın ve gümüş dağıtmaktır. İyi araştırılsa, yedi iklimin tüm insanlarının yaptıkları ikramların yekûnü, padişahların bir fakire yaptığı en küçük ihsana denk

gelmediği görülecektir. Cömertlik onlar için o kadar sıradan bir iştir ki hergün binlerce keremleri görülse, zamanın pek çok garipliklerini görmüş olan zihinlere hiç de şaşkınlık vermez. Bütün bunları anlatmanın imkansız olduğunu söyleyen Nergisî, sadece orta halli insanların, hatta kendileri muhtac olan kimselerin elde avuçta ne varsa vererek yaptıkları cömertlikleri anlatmak istediğini belirtir. Ancak padişahın, kendisine yaptığı yerinde bir ihsanı başta kayd etmekle bu cömertlik hikayelerine bir "ser-levḥa" yapmak gerektiğini ifade ederek bu hikayeyi anlatmaya başlar.

1 **Hikaye:** h.1042 yılında yazar Rumeli kazaskeri tarafından yeni bir göreve tayin edilir. Görev yerine gitmesi gerekir. Ancak uzun süren mülazemet döneminde, kısa bir süre sonra ödemek şartıyla bir dostundan borç almış olan yazar, yol hazırlıkları için parası olmadığı gibi adamın borcunu ödeme imkanına da sahip değildir. Bu sıkıntı içinde kıvranıp dururken, alacaklı olan kimse de çıka gelir. Söz henüz borç meselesine gelmeden, başına biriken mahcubiyet ve dehşet bulutları yazarın can bostanına ıstırap şimşeklerini yağdırmaya başlar. Nasıl bir bahaneye sığınacağı ve başından adamı nasıl savacağı düşüncesiyle için için yanıp tutuşmaktadır. Paranızı tedarik edemedik, cevabı para etmediği gibi buna benzer bahenelerle adamın karşısına çıkmak uygun düşmemektedir. Bu hususta tatmin edici binlerce özür ileri sürmek, filozofların hayalleri gibi manasız, istediğin para hazırdır demek ise mülhidlerin iddiası gibi batıl olacağı kesindir. Nihayet borcunu daha

sonra ödemenin daha uygun olacağını düşünür. Fakat sözünde durmadığı aklına geldikçe tüyleri ürperir ve ecel terleri dökmeye başlar. Yalancı durumuna düşerek mahcup olmamak için karmaşık duygular içerisinde çırpınıp durmakta, adamı biraz daha oyalamak gayesi ile sefer hazırlıklarına dair sağa sola birtakım emirler yağdırmaktadır. Tam bu esnada dış kapıda bir takım ayak sesleri duyulur. Bostancılardan levend endamlı iki nefer gelip, huzurda hürmetle dururlar. Neferler Sultan IV. Murad'ın hediyesi diye altın dolu bir keseyi Nergisî'ye takdim ettikten başka, bostancıbaşı'nın ihsanı olan asil bir atın kapıda beklediğini de bildirirler. Tam zamanında yetişen bu atiyye yazarı şaşkına çevirir; sevincinden ne yapacağını bilemez. Böylece hem sultanın iltifatına mazhar olmuş, hem borcu ödeyememenin mahcubuyetinden kurtulmuş, hem de yol hazırlıkları için gerekli paraya kavuşmuştur. Yol hazırlıklarını tamamladıktan sonra bir grup hizmetçilerle yola düşen Nergisi, yol boyunca sultan'ın bu iyiliğini düşünerek ona dualarda bulunur.

Sa'adetli, azametli sultanın binlerce kimseye böyle nice ihsan ve ikramlarda bulunarak cihan halkının asayiş bahçesinin neşv ü neması̇na sebeb olduğunu söyleyen yazar, kendisi tanınmış bir insan olmadığı halde özellikle yolculuk hazırlıklarını tamamlamak ve borcunu ödemek için paraya çokça muhtaç olduğu bir zamanda böyle bir ihsan ile yardımına koşması, padişahın bir kerameti olduğunu söyler. Yazar bu hikayeyi, kerem ve ihsandan bahs eden bir manzume ile bitirir.

2. Hikaye: Osmanlı vezirlerinden Kılıç Ali Paşa'nın kırk bin akçeye satın aldığı köleye karşı satıcının aşırı sevgisini görünce, hem köleyi, hem de parasını adama bağışladığını anlatan bir hikayedir.

Hikaye kaptan Ali paşa'nın cömertliğini anlatan cümlelerle başlar. Paşa hizmetçilerinden birini esir pazarında ilim ve sanat hususunda yetenekli bir köle satın alması için görevlendirir.

Öte yandan, bir imam çeşitli bilgi ve sanatları öğreterek kendi eliyle yetiştirdiği kölesini, delikanlılık çağına gelince namusuna leke gelir mülahazasıyla satmak için pazara götürmekten başka çare bulamaz. Pazarda köleye rastlayan paşanın adamları aradıkları evsafta olduğunu gördükleri bu köleye müşteri olurlar. Müzayededen sonra köle kırk bin akçe ile paşanın adamlarında kalır. Köle, Paşa'nın huzuruna getirilir. Genci tecrübeli gözlerle süzen paşa aradığı özellikleri taşıyan bir köle bulduğuna kanaat getirir ve bedelini hemen öder. Ancak böyle sevgi kucağında büyütülmüş bir çocuğun elden çıkarılması alışılmışın dışında bir durum olduğunu düşünen paşa, İmam'a köleyi niçin sattığını ve bundan pişmanlık duyup duymadığını sorar. Şayet pişmanlık duyuyorsa satış akdini iptal edebileceğini söyleyerek adamı serbest bırakır. Satış hususndaki kararlılığını belirten imam, evinde aynı yaşlarda güzel bir kızı olduğunu, şu yaşa kadar beraber büyüdüklerini, ancak bundan sonra bir arada bulunmalarının doğru olamıyacağını, ayrı bir ev yapıp birini orada tutmaya ise mali gücünün elvermediğini, ikisinden birini gözden

çıkarmak zorunda kaldığını dile getirir. Bu durumda köleyi satmaktan başka çaresinin kalmadığını söyler. Böylece, köleden kazanılan para ile kızın cihazı da hazırlanmış olacaktır. Kaldı ki böyle gün gibi güzellerin hali-vakti yerinde olmayan bir imamın evinde kalması yazık olurdu, Paşa hazretleri gibi bir devletlinin kapısında hizmetçi olmak, onun için Mısır'a sultan olmak gibidir. Bu satışın şu şartlarda onu azat etmekten daha hayırlı olduğunu ifade eden İmam, görünüşte memnun ve mutlu bir şekilde evine yollanır. İmamın tavırlarından köleye karşı kuvvetli bir sevgisinin olduğunu anlayan paşa, adamlarını peşine takarak, davranışlarını gözetmeleri için tenbihte bulunur. Takip edenler İmam'ın, daha bir kaç adım gitmeden, oğlunu satan bir babanın telaşı ile sendelediğini, ayaklarının birbirine dolaştığını görünce hemen yolundan çevirip huzura getirirler. İmam'ın perişan ve bitkin halini gören paşa, köleyi ve parasını kendisine hibe ettiğini söyler, adam sevinç gözyaşlarıyla yerlere kapanır. İmamı ayağa kaldırırlar. Köleyi azad ederek kendi kızıyla evlendirmesini İmam'a teklif eden paşa, genci divan katipliğine ta'yin ettiğini ve halen mahlul bulunan yirmi bin akçelik bir ze'ameti ona tahsis ettiğini söyler. Bununla da yetinmeyip köleyi kendine evlatlık edindiğini ve ölünceye kadar babalık vazifesini ifa edeceğini söyleyen paşa, İmam'ın kızının cihaz hazırlıkları için de kırk bin akçe vererek nikahı orada kıyılır. Toplam seksen bin akçe'yi kesesine dolduran İmam bin bir teşekkürler ile evine döner. İmam bu müjdeli haber ile eve dönünce, evden

sevinç çığlıkları yükselir. İmam ailesinin sevincine komşular da katılınca artan gürültüden dolayı uzun bir müddet kapının çalındığı farkedilmez. Ortalık sakinleşip de ses kesilince kapının tokmak sesleri duyulur. Kapıyı açanlar, Paşa'nın adamlarıyla karşılaşırlar. Adamlar İmam'la görüşmek istediklerini söyleyince, bu kadar büyük bir ihsan ve ikramdan pişman olmak ihtimalden hiç de uzak değildir, sevinçleri kursaklarında kalacağı korkusuyla herkesin nefesi kesilir. Neden sonra adamların halhatır sormak, kız ve annesine kıymetli kumaşlar ve değerli takılar getirmek, ayrıca bundan böyle, imam ailesinin bu köhne evde oturmalarını hoş görmeyen Paşa'nın hibe ettiği mükellef bir konağın tapusunu teslim etmek için geldikleri anlaşılır. Bu kadar büyük ikramlara mazhar olan İmam'ı herkes tebrik etmeye gelir.

3. **Hikaye:**Yine ihsan okyanusunun kaptanı Ali paşanın Kamî Efendi'ye yaptığı ikramın hikayesidir.

Nergisî bu hikayeyi bizzat Kamî Efendi'nin oğlundan nakleder. Kamî-zade, babasının pek çok fazilet ve hünerler ile tanındığını, özellikle inşa sanatında döneminin en meşhurlarından olduğunu söyler. İşinden azl edildiği bir sırada içine düştüğü mali sıkıntıdan ancak Ali Paşa'nın yaptığı ihsan sayesinde kurtulur. Kamî Efendi, şiddetli geçim sıkıntısı çekmektedir; kiler ve ambarlar boşalmış, Efendi'nin sabır taşı çatlama reddesine varmıştır. Tam bu esnada bayram günü gelmek üzeredir. Herkes elbise almak, hazırlık yapmak telaşı içindedir. Çaresiz kalan Kamî Efendi için, o mübarek gün, bir musibet, o kutlu sabah ise bir kış

akşamı gibi kasavetli olmuştur. Konakta, hizmetçisi ve halayıkıyla beraber yirmi kişi bulunmaktadır. Bunlardan biri, bir şey isteyip de alamayınca kendisinin itibarının sarsılacağını düşünen Kamî Efendi tarifi imkansız bir üzüntüye gömüldükçe oğlu kahrolur. Arafe günü herkes sevinçli iken Kamî-zade çaresizlik içinde Fatih Cami'inde musalla taşına yakın bir köşede garip ve mahzun bir halde oturup düşünceye dalar. Felek dolaplarının gösterdigi manzaraları düşünmektedir. Etrafında koşuşturan insanlardan kimi, eteklerini şeker ve bademle doldurmuş, neşe ile evlad ü iyalinin yanına gitmektedir; kimi kendisinden daha beter bir halde yarım habbeye muhtaçtır; kimi mal ve mülk çokluğunun verdiği gönül ferahlığı ile dolaşmaktadır. Kimi perişanlık ve acziyet içinde kıvranmaktadır. Kimi de eğeri altın işlemeli baht atına binmiş nazlı nazlı gezinmektedir. Bu manzara karşısında ailesinin durumunu hatırlayan Kamî-zade büsbütün kahr olur. Çünkü ev halkı her ne kadar mali durumlarının iyi olmadığını biliyorlarsa da bayram hediyelerinin verilemiyeceği hatırlarına bile gelmiyor. Hiç değilse nakid olarak biraz bayramlık, bir papuç ve külahın kendilerine verileceğinden emindirler. Bu vahim durum anlaşıldığında çıkacak rezilliği düşündükçe bu durumun bu günden halledilmesi gerektiğine inanır. Borç isteyecek hiç bir kimse yoktur. Tam bu esnada kaptan-ı derya Ali Paşa'nın cömertliği hatırına gelir. Paşa, Kamî Efendi ile eskiden beri dosttturlar; hatta bu münasebetle Kamî-zade de kendisiyle bir iki defa görüşüp tanışmıştır.Hemen kalkıp bir ıtrıyat dükkanına girer ve iki şişe gülsuyu

hazırlamasını söyler. Parasını ödemek için ceplerini yoklayan Kamî-zade, büyük bir mahcubiyetle para kesesini hamamda emanet kasasında unuttuğunu, birazdan bir hizmetçi vasıtasıyla göndereceğini söyleyerek, şişeleri kaptığı gibi doğruca Paşa'nın sarayına yönelir. Huzura girince, Paşa'nın vakarla makamında oturduğunu, ortada ise küme küme altınların yığılı durduğunu görür. Paşanın elini edeple öpen Kamî-zade, Edirne taraflarından bazı dostların pederine gülsuyu gönderdiklerini, dostlara taksim edilince kendi hissesine ancak bu kadarı kaldığını, babasının büyük bir mahcubiyetle bunu göndererek kabulünü rica ettiğini söyleyerek hediyeyi takdim eder. Paşa'nın yanından ayrılmak için müsaade isteyince Paşa,Kamî-zadeyi çağırır ve yanına oturtur, babasının durumunu sormaya başlar. Kamî-zade babasının azil süresinin uzadığını ve mali sıkıntı içerisinde bulunduğunu üstü kapalı dile getirir. Paşa adamlarına Kamî-zade'nin mendilini alıp altın ile doldurmalarını emr eder. Ayrıca babasının bayramın ikinci günü Tophane şenliğine gelmesini tenbih ettikten sonra, kulağına bir şeyler fısıldamak için Kamî-zade'yi yanına çağıran Paşa, ceplerine avuçlarla altın doldurmaya başlar. Bu ihsan karşısında Kamî-zade ne yapacağını bilemez.

Paşa'nın yanından ayrılan Kamî-zade yol üzerindeki bir mahalle mescidine uğrar. Cami'i bütün ayrıntılarıyla tasvir eden yazar, Cami'in terkedilmişliğini, cemaatinin ihmalkarlığını mizahi bir üslüp ile tenkid eder. İçeriye giren Kamî-zade altınları önüne dökerek saymaya başlar. Babasına ait olanların beşyüzden fazla, kendisininkiler de

üçyüze yakın olduğunu görünce şükür secdesine kapanır. Oradan çıkarak bezzazcılar çarşısına uğrar, erkek kadın bütün hane halkı için çeşitli giysi ve hediyelik eşyayı, kendi hissesine düşen para ile alır ve hamallara yükleyip eve döner. Büyük bir çoşku ve sevinç ile eve giren Kamîzade hızla yukarı çıkar, babasının kütüphanesine girer. Zavallı adam tasa denizinde çaresizce çırpınıp durmaktadır. Saygıyle babasının elini öpen çocuk, olup biteni anlatarak gönderilen parayı kendisine takdim eder. Adamın çehresi birden bire değişir. Oğlunu bu teşebbüsünden dolayı ödüllendirmek isteyen baba, paranın bir kısmı ile ev ihtiyaçlarını temin etmesini, diğer kısmını ise kendisine ayırmasını söyleyince, oğlu, ev halkının bütün ihtiyaçlarını kendi parasıyla aldığını söyleyerek babasının sevincine bir sevinç daha katar.

Kami Efendi oğluyla birlikte bayramın ikinci günü Paşa'nın da'veti gider; ikindi namazına kadar Paşa'nın ikram ve iltifatları ile zaman geçirirler. Sohbet esnasında Kamî Efendi'nin evlenme çağına gelmiş bir kızının olduğunu öğrenen paşa, meclis dağıldıktan sonra, yirmi elbise çıkacak kadar değerli kumaş, bir miktar ziynet eşyası, bir kese altın getirterek bunlara teslim eder. Kumaşların kız ile annesi arasında taksim edilmesini, geri kalan hediyeler ile de hem kızın cihazının hazırlanmasını, hem de hizmetçilere ve cariyelere dağıtılmasını söyler. Eşyayı yüklenip getiren köleye Kami Efendi bahşiş vermek isteyince, köle, böyle davranmasına gerek kalmadığını, Efendisinin kendisini de hediye olarak gönderdiğini

söyleyerek Kamî Efendi ailesini şaşkına dönderir.

4. **Hikaye:**Sultan Süleyman zamanında, Budin beylerbeyi olup uzun zaman Üngürüs'de görev yapan Mustafa paşanın cömertliklerini anlatan hikayedir.

Yazar, cömertliğiyle şöhret bulmuş kişilerden birinin de Budin'de beylerbeyi iken fitnecilerin çekememezliği yüzünden boynunu padişah'ın gazap kemendine kaptıran Mustafa Paşa olduğunu söyleyerek hikayeye başlar.

Hikayeyi anlatan, paşanın cömertliğine hayran ve yıllarca kapısında hizmet eden, İstanbul'da musikişinaslığı ile tanınmış Buhurci-zade adındaki doğru sözlü bir ihtiyardır. Bu zat Paşa'nın bir meclisinde meydana gelen olayları şöyle anlatır: Paşa kalabalık bir mecliste oturmaktadır. Kafirlere esir düşmüş bir zavallı, kurtuluş pahası için muhtac olduğu beş yüz altın temin etmek için para isteyeceği ileri gelen şahsiyetlerin bir listesini çıkarır. En başa da Paşa'nın adını yazar. Listeyi gören Paşa, bu tür iyiliklerde başkasının ortak olmasına gerek yoktur diyerek, paranın hepsini öder.

Bu hadiseden birkaç dakika sonra bir başka muhtaç gelip, felakete uğrayarak iflas ettiğini, beşyüz kadar altına ihtiyacı olduğunu söyler. Bu hususta kendisine tavassut etmeleri için Paşa'nın yakınlarından birisine halini arz eder. Adam, Paşa'nın biraz önce o kadar parayı başka bir muhtaca verdiğini, böyle bir teklifi Paşa'ya götürmenin uygunsuz olacağını, isteğinin başka bir meclise ertelenmesini söyleyerek muhtac adamın Paşa'nın yanına

girmesine engel olmaya çalışır. Durumun farkına varan Paşa adamın istediği parayı çıkarıp vererek adamı gönderir.

Buhur-cizade'nin anlattığı ve aynı mecliste meydana gelen diğer bir ikram hadisesi de şöyledir: Düşmanlar bir süvari birliğini pusuya düşürerek pek çoğunu öldürüp, at ve silahlarını alırlar. Kurtulanlardan bir kısmı dağlara kaçmış, diğer bir kısmı ise, yara bere içinde perişan bir halde gelip durumu Paşa'ya bildirirler. Meclistekiler bunların haline acıyarak yardım etmek isteyince Paşa öfke ile Beylerbeyi'nin vazifesi sadece sınırları korumak olmadığını, bu tür durumlarda müdahele etmenin de onun görevi olduğunu söyleyerek gazilerin bütün ihtiyaçlarını temin eder, gönderir.

Yine aynı mecliste Buhurci-zade'nin şahid olduğu bir diğer olayda şöyledir: Bütün bunlardan sonra sarayın kapıcısı gelip dışarda bir dilencinin sadaka istediğini söyler. Dilenciye istediği miktarı verdikten sonra, neden bu tür muhtaçlara aracı oluyorsunuz, ihtiyaçı olan herkes bizzat gelip derdini bana anlatmalı diyerek kapıcıyı azarlar.

Meclis dağılır, sadece Paşa en yakın dostları ile başbaşa kalır. Dostlardan biri, bugünki ihsan ve ikramlar hepimizi sevindirdi, deyince, Paşa alaycı bir tavırla Allah için yapılmayan iyiliklerin ne faydası olur; yaptıklarımızın hepsi ihlassız olduğu için hiç bir menası yoktur, diye cevap verir. Bunun üzerine Buhurci-zade bu cevabın hikmmetini sorar. Paşa esirin pahasını verirken başkasının sevabıma ortak olmasını istemediğim için bu

iyiliğim cimrilik çamuruna bulanmış oldu. İkinci dilenciye, isteğini bir başka güne ertelemek isteyen arkadaşlara kızarak ikramda bulunduğum için iyiliğime öfke karışmış oldu. Gazilere yapılan yardımlar ise, arkadaşlarla münakaşa neticesinde meydana gelmiş olup gurur ile bulaşmıştı. Sonuncusu ise, kapıcıyı azarlayıp verdiğim sadakayı başkaların görmesini arzuladığımdan, bu iyiliğime riya lekesi bulaşmış idi, diyerek üzüntü ile kendisini eleştirir.

Bütün bunlara şahid olan Buhurci-zade bu olaydan sonra Paşa'nın kapısından artık ayrılmadığını, bir yılda sadece kendisine yapılan ikramları hesaplayınca iki yük akçeye baliğ olduğunu söyler.

Paşa'nın kendi memurlarına verdiği hil'atlardan başka fakir fukaraya giydirdiği elbiselerin had ve hesabı yoktur. Her yıl başında on bin altını yatağının baş ucundaki dolaba koyarak gizlice muhtaçlara dağıttığı nakledilmektedir. Hatta vefatı yıl başına rastlayan Paşa'nın terekesi hesaplanırken bu dolapta, dağıtılmak için zarflara konulmuş bin dinarın bulunduğu tesbit edilir.

Nergisî bu hikayeyi kaleme aldığı sıralarda sohbet arkadaşlarından Abdü'l-mü'min Ağa eski günleri yad ederken, serhadd-i Rum'a nice büyük vezirler gelip görev yaptığını, fakat bağış ve ikram hususunda Mustafa Paşa'nın bir benzerinin gelmediğini söyleyerek, bizzat müşahede ettiği şu olayları anlatır:

Paşa Budin'de beylerbeyi iken yetim ve dulları tesbit ederek gerekli yardımı yapardı. Ayrıca çevrede muhtaçları

araştırır, hatta Bosna eyaletinin köy ve kasabalarında mali sıkıntı çeken emeklilerin listesini çıkararak her yıl ihtiyaçlarına göre çeşitli yardımlarda bulunurdu. Sadece Bosna'da cihazını hazırlayıp evlendirdiği yetim ve kimsesiz kız çocuklarının sayısı yediyüz yirmiyi geçtiği söylenir.

Abdü'l-mümin Ağa'nın anlattığına göre, Paşa alim ve fazıl insanları da daima kollamaktadır. Hatta Pançoh kasabasının kadısı zamansız azledilir. Kadı'nın kırk bin akçe borcu bulunmaktadır. Alacaklılar yakasına, hizmetçiler paçasına yapışırlar. Kadı ne yapacağını şaşırır. Tam bu sırada Paşa'nın adamlarından biri durumu öğrenir. Adam, Kadı'nın halini Paşa'ya bildirecegini söyler. Çünkü Paşa nerede bir muhtaç görürseniz bana haber verin, bana bundan daha büyük bir iyilik yapmış olamazsınız diye herkesi sıkı sıkıya tenbih etmiştir. Kadı büyük bir sabırsızlıkla işin neticesini bekler. Bir hafta sonra aynı adam, Paşa'nın Kadı'yı teselli eden mektubu ile borcu için kırk bin akçe, ayrıca ihtiyaçlarını temin etmek için de otuz bin akçelik iki keseyi getirerek Kadı'ya teslim eder.

Abdü'l-mümin Ağa'nın bunları anlattığı sırada Nergisî de Paşa'nın cömertliğiyle ilgili hikayeyi yazıyormuş. Yazar, Ağa'nın haberi olmadan böyle güzel bir rastlantıya sebeb olmasını Paşa'nın cömertliğinin bir kerameti olduğunu ifade ederek hikayeyi bitirir.

5. Hikaye: Eski devrin meşhur cömertlerinden divanî yazısında yeni bir tarzın mucidi olan Tac-zade'nin hikayesidir.

Hikayenin kahramanı Tacbeğ-zadedir. Bu zat yıllarca

saray hocalığı yapmış cömertliğiyle meşhur bir şahsiyettir. Dönemin şairlerinden Makalî'ye ait

"Viren kemāl-i şeref şīve-i Ḫudā-dāde
ʿUṭārid-i felek-i cūd Tācbeğ-zāde"

beytini kaydederek hikayeye başlayan Nergisî onun bir olayını şöyle anlatır: Bir gece Tacbeğ-zade İstanbul'un ileri gelen mümtaz şahsiyetleriyle birlikte meclis kurup sohbet ediyorlarmış. Meğer daha önce, önemli bir eyaletin valiliğine atanan bir zata görev emrini içeren berat Tacbeg-zade tarafından kaleme alınarak gönderilmişimiş. Adamın yazı bedeli olarak ödediği bin altın, bu mecliste Tacbeğ-zade'ye teslim edilir. Hediyeyi getirene yeterli miktarda para verdikten sonra, arkadaşlarına dönerek bu ilahi mevhibe şayet tenha bir yerde bana verilseydi, sadece benim kendi payım olurdu; fakat böyle dostlar meclisinde geldiğine göre "hediyeler müşterektir" kaidesince bunu aramızda paylaşmalıyız diyerek bütün altınları orada bulunanlara dağıtır.

Hikayeyi anlatan şahıs kendi durumunun o mecliste oturmaya müsait olmadığını, ancak içeriye girmeye izinli hizmetçiler arasında, bazı bahanelerle meclise girip çıktığını ifade eder. O esnada sofa kenarında dururken Tacbeğ-zade kendi hissesine düşen, içinde tahminen otuz kırk altın bulunan değerli mendili, hoca efendi, abtest aldıkça ihtiyaç yaşlığını kurulamada kullanırsın, diyerek kendisine atar. Bu ihsana nail olan hikayenin ravisi,

mendilin içinde gerçekten de otuza yakın altın bulunduğunu ve mendili de iki bin akçeye sattığını ifade eder.

Yazar bu hikayeyi duyduktan yaklaşık olarak otuz sene sonra, bir gün eski dostlarından Haşimî Çelebi ile sohbet etmektedir; söz arasında Tacbeg-zade'nin yazısının güzelliğinden ve cömertliğinden bahis açılır. Haşimî Çelebi, o mecliste kendisi ve Suzenî-zade ile İzarî gibi tanınmış zatların da bulunduğunu, hatta kendisine düşen payın elli altın olduğunu, bu mendil hadisesine bizzat şahit olduğunu söyledikten sonra, merhumun ihsan ve ikramının hesabı ancak kiramen katibinin kalemi ile yazılabileceğini ifade eder. Hatta meclisin durumu gümüş ve altın ihsan etmeye müsait olmadığı zamanlarda, kese kağıtlarla akide şekeri ikram edip, ihsan etmek istediği şahıslara içinde altın bulunan keseleri vererek, gül şekeridir yalnız kaldığınızda koklarsınız diye nazikçe ikramda bulunduğunu da ilave eder.

6. Hikaye: Gemisi battıktan sonra canını kurtarıp bir hana sığınan Halepli tacirin çaresizlik içinde kıvranırken hiç ummadığı bir yerden dört bin altına kavuşması.

Haleb'in tanınmış tüccarlarından Hacı İbrahim dört yük akçe sermaye ile deniz yolculuğuna çıkar. Fırtınaya yakalanan gemisi kurtulamaz, batar. Sandala atlayarak canını kurtaran tacir, yalın ayak, başı çıplak, bir kaç gün bela çölünde dönüp dolaştıktan sonra bir limana varır. Bundan önce zengin ve güçlü iken, şimdi ise açlığını giderecek yarım habbesi bulunmamaktadır. Büyük bir çaresizlik içinde kıvranır; derdini kimseye açamaz. Kaygı

denizi sahilinde evham balıklarını avlarken şu çiğ düşünce oltasına takılır; kervansaraya varıp, görevliye, gemimiz uygun havayı beklemek için denizde demir attı, ben ise bazı hazırlıkları yapmak için erken geldim, bugün veya yarın gemimiz gelince konaklayacağımız bir yer istiyorum diyerek yalana başvurur. Kervansaray sahibi adamın sözlerine kanarak fazlasıyla ilgi gösterir. Ancak hanın kalabalık olmasından dolayı bir yer tahsisinin imkansız olduğunu, fakat tanınmış Acem tüccarlarından birinin önceden bir odayı kiralayıp bir gün lazım olur diye battaliye ücretini de peşin ödeyerek kapısına kilit vurduğunu söyler. Odanın cahillerin idrak hücresi gibi bomboş olduğundan emin olan kervansarayı sahibi, adamın bu yakınlarda gelmesi ihtimal dışıdır, şimdilik bu odada idare et,diyerek odanın kilidini kırar; Hacı İbrahim'i oraya yerleştirir.

Gece odasına kapanan Hacı İbrahim kara kara düşünmeye başlar. Hiç bir çıkış yolunun olmadığını gördükçe örümcek ağına tutulmuş bir kara sinek gibi ıztıraplar içinde çırpınıp durur. O bu durumda iken, kervansaray sahibi hem halini sormak, hem de biraz yiyecek getirmek maksadıyla odaya gelir; yatsı ezanına kadar sohbet ederler. Adam ayrılırken, elindeki mumu odada bırakarak, bu gece burada idare edin, yarın geminiz gelince sizin için uygun bir yer hazırlarız deyip vedalaşır.

Felakete uğramış zavallı tacir yine sıkıntılarıyla baş başa kalır. Bir kiremit parçasını yastık, delik deşik bir hasırı döşek yaparak uyumaya çalışır. Fakat ne mümkün... bin bir türlü evham ve kuruntu başına üşüşüp, başıma gelen

felaket yetmiyormuş gibi, bir de yalan uydurarak işimi büsbütün çıkmaza soktum, yarın yalan söylediğim anlaşılınca kervansaray sahibinin karşısına ne yüzle çıkacağım,diye uykusu tamamen kaçar. Bu endişelerle dövünüp dururken odanın bir köşesinde yerinde oynamış bir kiremite ansızın gözü takılır. Önce yolcuların ayaklarından aşındığını düşünür. Biraz sonra tüccarlardan birinin bir miktar parasını oraya gömmüş olabileceğini hatırlayınca hemen kazmaya başlar. Kiremiti kaldırınca içinde bin altın bulunan küçük bir testi bulur. Bu sevinç ile türlü türlü hayaller kuran Hacı İbrahim o geceyi uyumaksızın sabahlar. Güneş dogunca pazara gider, paranın bir kısmı ile ev eşyası ve sergi alıp kervansaraya döner. Güven vermek ve bir gün önce yaptıkları antlaşmayı pekiştirmek için görevlinin yanına varıp, gemimiz biraz daha gecikecek olursa, yanımda bir miktar sermayem var, onu uygun gördügün kârlı bir işte kullanabilirsin; belki elin uğurlu gelip büyük bir kazanç elde ederim diye zengin olduğunu hissettirerek kalabalığın içinde yüksek perdeden atıp tutmaya başlar. Tam bu esnada sahilde bir kalabalık belirir. Dikkat edince büyük bir geminin limana yanaştığını görürler. Her zamanki adetleri üzere, limanın ileri gelenleri, durumu anlamak için iskeleye yığılırlar. Hacı İbrahim'in denizde kaldığını söylediği gemidir zannıyla onu tebrik etmeye başlar. Söylediklerinin asılsız olduğunu bilen tacir, sağa sola bakınarak tereddütlü bir eda ile, bizim gemimiz olması muhtemeldir, ama farklı bazı belirtiler görülmektedir,diyerek kaçamaklı bir cevap verir.

Aslında kaçacak bir delik aramaktadır.

Gemiden inenler arasından güzel yüzlü, görkemli meşhur bir tüccar görünür. Hancı ile hal hatır sorduktan sonra odanın durumunu sorar. Hancı olup biteni tacire anlatır. Eğer o gece idare ederlerse ertesi gün ona ayrı bir oda vereceğini ifade ederek Hacı İbrahim'i gösterir. Bu beklenmedik hal karşısında kazanın amansız bekçisine rıza yakasını teslim etmekten başka çaresi olmayan Hacı İbrahim'in elinden tutan tacir, iltifat ediyormuşçasına beraberinde odaya götürür. Gecenin geç saatlerine kadar uzayan sohbet bahanesiyle Hacı İbrahim'i göz hapsinde tutarlar. Hacı ibrahim her ne kadar bazı bahanelerle kaçmak için kalkıp oturursa da, iltifat eliyle eteğinden tutup yatma zamanına kadar alıkorlar. O ise kâh aptest bozmak, kâh aptest tazelemek bahanesiyle odadan çıkarsa da tacirin adamları hizmet ediyor görünerek etrafında pervane olup bir adım atmasına müsaade etmezler.

Yatma zamanı gelince tacir Hacı İbrahim'e yatağını bir kenara çekip rahatına bakmasını, kendilerinin ise günlük gelir giderlerini hesaplayacaklarını söyler. Hacı İbrahim çaresiz yatağına uzanır, ancak paranın yerine bakarlarsa ne yapacağını düşünerek ecel terleri dökmeye başlar. Yeni tacir adamın uyuduğunu zannederek paraları gömülen yerlerinden çıkartır. Fakat Hacı İbrahim'in çıkarttığı yerden bir şey bulunmadığını görünce, ses çıkarmamalarını adamlarına tenbih ederek, diger üç bin altını bir bohçaya sarıp yastığının altına koyar. Sabah olunca Hacı İbrahim'i nazikçe uyandırır. Bu iltifatlar ile uyanan H. İbrahim

gözlerini oğuşturarak, hamam icap etmiş, diyerek dışarı kaçmak üzere iken tacir, kendisinin de hamama gideceğini, ancak birer fincan kahve içtikten sonra beraber gideceklerini söyleyerek kaçmasına engel olur. H. İbrahim çaresiz tacirin yanına oturunca, tacir adamlarını kaş göz işaretleri ile dışarı çıkarır. Başbaşa kaldıklarında H. İbrahim'e yemin ettirerek olup biteni sorar, O da macerasını eksiksiz anlatır. Bunun üzerine tacir diger üç bin altını da Hacı İbrahim'e hibe eder.

Tacir, Hacı İbrahim'in durumuna düşebileceğini hesaba katarak genelde güzergahındaki böyle bir handa parasının bir miktarını saklamayı adet haline getirdiğini söyler. Madem ki bu defa büyük bir kar ile dönmüşler şükrane olarak bu paranın Hacı İbrahim'e verilmesini gerekli görür. Ayrıca bir seferde kendisine arkadaş olup tecrübesini artırmasını da teklif eder. O yıl beraber Hindistan'a yolculuk yaparlar. Müflis Hacı İbrahim bir yılda o tacirin sayesinde tam on bin altın kazanarak zararını telafi eder.

7. **Hikaye:** Kendisi ihtiyaç içinde kıvranırken mizacının gereği bir fakire az bir şey vermekle sabahleyin verdiğinin kat kat fazlasını bulan adamın hikayesi.

Nergisî bu hikayesinde karakteri sağlam, yaratılış itibarıyla müstağni ve eli açık olan, fakat mal ve makamdan nasibi az, fakir bir şahsiyeti konu edinir.

Adam bazı işlerini takip etmek için İstanbul'a gelir. Orada ikamet süresi uzayınca bütün işleri karışır, gurbet havası iyiden iyiye adamı sarsar. İflas buhranıyla yanıp tutuşurken ciger yakan bu ateşi ibadetin duru suyu ile

teskin etmek ve mescidin serin gölgesinde istirahat etmek için Fatih Camiinde akşam namazını kılmaya gider. Namazdan sonra safta yanında duran fakir ile göz göze gelince halinin perişanlığından, yüzünün renginden kendisinden daha kötü bir durumda olduğunu anlar. Adama yardımcı olması gerektiğini düşünen cömert yaratılışlı kişi elini cebine atar, mevcut paranın yetmiş akçe olduğunu görür. Daha fazlası da yoktur ki gönlünce hem ona versin, hem de kendisi için harcasın. Kısa bir tereddüt ve iç çatışmadan sonra yetmiş akçenin altmışını uygun bir eda ile fakire verir.

Parayı alan fakirin simasından sevinçten naşi bir parıltı görülür. Zaferan gibi sararıp solmuş iki yanağı bir mumyanın çehresi gibi halka dehşet verirken, bir anda mihrabın yanlarındaki çıralar gibi par par parlamaya başladığı görülür. Adam neş'e ile kah oturur, kah kalkar, heyecanın galebesiyle kıyam ile kuudu, rüku ile sücudu birbirine katarak namazın erkanını karıştırır. Hatta parayı verenin Hızır olduğunu zannederek eline eteğine sarılır. Adam yaptığı iyilikten neredeyse pişman olacak hale gelir, neyse ki yakasını zar zor elinden kurtarır.

Ertesi sabah arkadaşlarıyla görüşmek için kahvehaneye giden cömert adam henüz kahve fincanını eline almadan, paspal kıyafetli bir yeniçeri levendinin acele ile oradan geçtiğini görür. Daha dikkatli bakınca eski bir tanıdık olduğunu anlar. Ayak üstü kısa bir görüşmeden sonra, yeniçeri adamın durumunu anlar, ne kadar paraya ihtiyacı olduğunu sorar. Daha cevabını almadan elini cebine atar

çıkardığı altınları saymaya başlar. Altınların sayısı altmışı bulunca bu kadar yeter mi diye soran yeniçeri, adam bunları borç verdiğini zannetmesin diye, hayır bunları ödemeyi hatırına getirme; sadece benim gibi alçak tıyniyetli birisinin hibe kelimesini telaffuz etmesi gururunu rencide eder diye bu şeklide sormak ihtiyacını hissettim, diyerek parayı kabul etmesini rica eder ve oradan hızlı uzaklaşır.

Yazar akşam namazında altmış gümüş para ikram eden fakirin sabah namazında her dirhemine karşılık bir dinara sahip olması akıllara durgunluk veren bir durum olduğunu söyledikten sonra, bu hikayeyi mütevekkil insanların itikatlarını pekiştirmek, ihsana mütemayil kimseleri teşvik etmek için kaydettiğini belirtir.

8. **Hikaye:** Mübarek bir zata dostlarından birinin yerinde ve zamanında yapmış olduğu az bir ikramdan sonra o zatın duası bereketi ile pek çok kolaylıklara mazhar olması.

Yazar bu hikayeyi güvenilir bir yakın arkadaşının başından geçen bir olay olarak nakleder: Adamın çok önemli bir işi vardır. Bu iş ancak büyük bir para karşılığında gerçekleşebilir. Bunu bilen adam değerli antika eşyalarını pazara götürerek paraya çevirir. Eline geçen miktar dörtyüz altındır. Belli ki sözkonusu iş bir şeref meselesine dönmüştür. Bu işte az bir ihmal genç yaşta ölmek gibi yüz yıllık bir hayıflanmaya sebeb olacaktır. Elden kaçırılınca hayat sermayesiyle dahi telafi edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle bu parayı öyle korumalı ki ölüm meleğinin makasıyla

vücud kesesi parça parça olsa bile bir tanesi kaybolmasın.

Bu adamın hal ehli bir zat ile sıkı bir dostluğu bulunmaktadır. Öyle ki muhabbet kulübelerinin temeli Havernak ve Zatü'l-imad'tan daha sağlam atılmıştır. Acilen görülmesi gereken bazı işler için elli altına ihtiyacı bulunan bu zat, zenginlerden bir şey istemeyi kendi meşrebiyle bağdaştıramaz. Zira istiğna ile daima mal mülk sahiplerinin meclislerinden uzak durmuştur. Gerçi bu dostu kendisenden para istenecek kadar zengin değildir. Ama aralarındaki kalbi bağlılıktan dolayı durumu bildirmesi gerekirken, ondan da saklamaktadır. Ancak bu zatın bazı hallerinden paraya ihtiyacı olduğunu ve elli altın ile işinin görüleceğini anlayan dostu, bir yatsı namazından sonra elli altını alıp nazik bir üslup ile bu aziz zata takdim ederek kabülünü rica eder. Dostunun bu gösterişsiz halini beğenen zat altınları kabul eder. Her ne kadar sevindiğini dışa vurmazsa da içten içe samimi dualarda bulunur.

Bir zaman sonra arzu çiçeklerini dermek için İstanbul'a gelen hikayenin kahramanı yardımlarını umduğu büyüklere başvurur. Halbuki o dönemde bir işi bitirmek beşyüz altın kahve hakkı takdimine bağlıdır; değil o, bu işlerde Rüstem gibi muktedir insanlar bile bu miktar altını dağıtmadıkça istek sandalyesine oturmaları imkansızdır. Elli altın o aziz zata verince geri kalan üçyüz elli altını çaresiz bu yolda harcamaya karar verir. Arzu göğünde altınlarının her birini bir parlak yıldız farzetmekle, emel gecesinin dinar parıltılarıyla aydınlanacağını

düşünmektedir.

Fakat o aziz zatın duası bereketiyle gözlerini hırs bürümüş bu insanların granitten daha katı kalpleri kendisine karşı mumdan daha yumuşak olduğunu gören adam, kapı kapı dolaşıp parayı bu tamahkarlara kabul ettirmeye çalışır; yarım daneye tenezzül eden bu aç gözlüler o kadar müstağni davranırlar ki keseyle takdim ettiği altınlara dönüp bakmazlar; adamın arzusunu hiç bir iltimas ve ücret istemeksizin yerine getirirler.

NİHAL-İ SANİ: Bu ikinci nihal aşk temasını işleyen hikayelere tahsis edilmiştir.

1. Hikaye: Bir sefer esnasında uğradığı bir beldede gönlünü kaptırdığı güzelden dolayı kervanını terk ederek serseriliğe başlayan tüccarın hikayesidir.

Olay hicri 1020 yılında vukua gelir. Olayın şahidi yazarın kendisidir. Vak'a Rumeli'nin baş döndürücü güzelleri ve İrem bağlarını andıran bahçeleriyle meşhur bir sınır şehrinde geçmektedir. Şehir Avrupa'nın limanlarına yakın olması hasebiyle pek çok tüccarın uğrak yeridir. Bir gün aşk ile alakası olmayan softa bir yün tüccarı elliye yakın katırları bulunan bir kervan ile gelip bir kaç gün dinlenmek ve bazı yol ihtiyaçlarını temin etmek için bu şehirde konaklar. Bir kaç gün dinlendikten sonra eşyalarını yükleyip yola çıkarlar. Tüccar unuttuğu bazı şeyler için kafileden geri kalır. Akşam olup da kafile konak yerine geldiğinde tüccar henüz gelmemiştir. Sabaha kadar yolunu gözlerler, ümitleri kesilince yolda haramiler tarafından öldürüldüğünü düşünerek malların beytü'l-mal yağmacılarının

eline düşmemesi için içlerinden birine tüccarın adını vererek yollarına devam ederler.

Beri tarafta adamlarının kendisini arayacakları ihtimalinden dolayı gizlenen tüccar, kafilenin artık uzaklaşarak küffar topraklarına girdiğinden emin olunca saklandığı yerden meydana çıkar. Sağda solda şaşkın şaşkın dolaşmaya başlar görenlerden kimi delirdiğini, kimi aşık olduğunu, kimi de büyülendiğini söyleyerek farklı yorumlar getirirler.

Bir gün şehrin tanınmış vaizlerinden birine varıp, sizin memleketinizde devasız bir derde tutuldum, kendi vatanımda ben de sizin gibi itibarlı, herkesin yardımına koşan bir insan idim, fakat şehrinizde bir ahir zaman fitnesi sebebi ile bu hallere düştüm, diyerek yardımcı olmasını ister. Ancak derdinin asıl sebebini söylemez.

Bir müddet sonra bir sabah vakti anadan doğma soyunan adamın, sevdiği güzelin adını söyleyerek çarşı pazarda dolaşmaya başladığı görülür. Bundan rahatsız olan maşuğun ailesi gördükleri her yerde döverek işkence etmeye başlarlar. Aşık bu durumdan memnundur. Dayak yemeye karşı adeta şiddetli bir arzu duymaktadır. Hatta bir gün acele ile giderken, nereye gittiğini soran yazara, beni meşgul etme bu günlük nasibimi almadım, sevgilinin kapısına varıp payıma düşen taş ve sopaları yedikten sonra gelip sohbet ederiz, diye cevap verir. Gerçekten de biraz sonra sözünü yerine getirmek için, yediği dayaktan kan revan içinde dönüp gelmiştir.

Bazı iyi niyetli insanlar aşığa yardımcı olmak

niyetiyle bazen bir şeyhin yanına gönderip nasihat ettirirler, bazen örf ve adetlerin sıkıcı kalıplarına hapsetmeye çalışırlar. Fakat bunlardan hiç biri sonuç vermez. Çünkü aşk derdinin çaresi ancak ilahi lutfun şifahenesinde bulunabilir, aşk ateşinin teskini ise ancak Azrail (a.s)'ın kanat yelpazesiyle mümkündür.

Sonunda bu mecnun adamın tacizinden kurtulmak için o nazlı güzel ticaret bahanesiyle vatınını terk ederek gurbete düşer. Bir zaman sonra aşık da sevgilisinin kafilesini aramak arzusuyla o beldeden ayrılır. Fakat nerede onları arayacağını bilmemektedir. Bütün yolların kesiştiği Edirne'ye varıp bir müddet sevgilisinin kafilesini bulmak umuduyla orada ikamet eder. O şehrin harabeliklerinde bir müddet yatıp kalktıktan sonra ümidi kesilir. "Sen haram itdün bana dünyada Osman illerin" diyerek Edirne'den ayrılır; köy köy, şehir şehir dolaşarak asıl vatanı olan Anadoluya varır. Artık şu cismani alemde onunla buluşma umudunu yitirmiştir. Kendi halinde münzevi bir hayat yaşamaya başlar.

Bu hal üzere nice zaman devam eden divane aşık, bir gün kalabalığın içinde, sultan geliyor, karşılamak için hazırlık yapalım, diye söylenmeye başlar. Yıllardan beri susup konuşmayan bu adamın birden bire böyle bir haberle ortaya çıkması hikmetsiz değildir diyenler adamın peşine takılarak şehrin dışında iki fersahlık mesafede yolun kenarında dizilerek beklerler. Biraz sonra kimi atlı, kimi yaya olan kalabalık bir kafilenin gelmekte olduğu görülür. Yaklaştıklarında kafilenin içinde divane aşığın akıl

sermayesini yağmalayan dilberin kusurlarını affettirmek için üç aylık mesafeden çıkıp geldiği anlaşılır.

Bu durumu adamın ermişliğine verenlerin bulunduğunu söyleyen yazar, halen adamın nefesinden ve duasından şifa umulduğunu kaydeder.

2. Hikaye: Şiddetli kışda sevgilisini uğurlamak için bir aylık mesafeyi katederek İstanbul'a kadar gelip şehrin kapısından geri dönen aşığın hikayesidir.

Hadise Rumeli şehirlerinin birinde vukua gelir. Bu şehirde kadızade diye bilinen bir ailenin güzel bir çocukları vardır. Okul arkadaşlarından bazıları çocuğa aşık olurlar. Ancak bunlardan biri birazca zorba olup kaba hareketleriyle çocuğu taciz etmeye başlar. Gittikçe daha kırıcı ve kabalaşan delikanlı artık çekilmez olur. Bu edepsiz heriften dolayı dünyası cehenneme dönen sevgili, çareyi ilim tahsil etmek bahanesiyle vatanını terk ederek İstanbul'a gitmede bulur. Yolculuk hazırlıklarına başlanır; kış mevsimidir; zemherinin etkisiyle cehennem külhanında yanan ateş donmakta, ateşin yalazları buz kesmektedir. Nereye ve ne zaman gideceklerini kimseye hissettirmeyen kafile kar ve yağmur altında yola düşüp giderler. Tam bu belalıdan kurtulduklarına sevinirken, yollarının üzerinde uzaktan bir karaltı görürler. Nedir, kimdir diye merakla yaklaştıklarında fersah fersah kaçtıkları baş belasının, haber alarak bir başka yoldan gelip bir geçitte yolu tuttuğunu anlarlar. İlkin kendileriyle beraber geleceğinden korkan yolcular adamın üstünde meşin bir dolamadan başka bir elbise olmadığını ve bindiği beygirin çulsuz ve

yularsız olduğunu görünce biraz ferahlarlar. Bu haliyle bu soğukta yolculuk yapamayacağını düşünerek yüreklerine bir parça su serperler. Ama adam hiç oralı olmaksızın konak yerine kadar beraberce gider. Kafile her sabah adamın vedalaşarak döneceğini boşuna bekler. Adam ise aç, susuz, üstsüz, başsız bir halde beraberce yola devam etmektedir. Adama soğuk ve açlık da kar etmez.

Tam bir ay süren yolculuktan sonra İstanbul'a varırlar. Edirne kapıda, hisar hendeği üzerindeki köprünün başında atının dizginini çeken aşık, "şimdengirü siz sağ ve biz selāmet, şıla ṭaraflarında bir ḫiẕmet varise mevḳūf-ı işāretdür" deyip vedalaşarak döner. Adamın haline acıyan yoldaşlardan bazıları, bu kışta, kıyamette bir aylık yolu tepip geldikten sonra dünyada eşi ve benzeri bulunmayan bu şehri gezip görmeden dönmesinin doğru olmadığını, hiç değil bir iki hafta dinlendikten sonra gitmesini ısrarla teklif ederlerse de fayda vermez.

Yegane maksadının sevgilisini uğurlamak olduğunu söyleyen aşık, bundan sonra burada beklemenin gereksizliğini ifade ederek göz yaşlarıyla geri döner.

3. Hikaye: Mahbubunun başkalarıyla gezip dolaştığını görerek kendisini köprüden aşağıya atan aşığın hikayesidir.

Olay İstanbul'da geçmektedir. Mahbub bir önceki hikayede tanıdığımız kadızadelerin, ilim tahsili bahanesiyle İstanbul'a göçmek zorunda kalan güzel çocuklarıdır. Çocuk burada da aşıkların tacizinden kurtulamamıştır.

Bu aşıklardan biri sevgilisinin bir mesire yerinde

başkalarıyla sohpet ederek dolaştığını duyar; o öfke ile mesireliğe gelir. İçeriye girilmesine izin verilmediği için, mesireliğe nazır yüksek bir köprü üzerinde cennet güzelliklerini seyr eden araf ehli gibi tedirgin ve telaşlı bir halde gidip gelmeye başlar. o sırada muzip bir arkadaşı oradan geçmektedir, delikanlının sıkıntılı halini görünce sebebini sorar. O da hüsün ve cemal zirvelerine doğru boy atmış selvisinin elan ağyarın başına gölge saldığını, kendisinin ise kahr ve cefa zemininde ecz ve inkisar ayaklarının altında hor ve hakir olduğunu yanıp yıkalırak anlatır. Zavallı aşık arkadaşından teselli verici sözler beklerken tam aksine, senin derdine değme ilac derman olmaz, hiç zaman geçirmeden kendini bu köprüden aşağıya at, bu derdin bundan başka çaresi de yoktur, cevabını alır. Arkadaşının muziplik olsun diye söylediği bu sözler ile aklı büsbütün başından giden aşık kendini hemen köprüden aşağıya atar. Mesire yerinde dolaşanlar koşup adamı kurtarırlar, yuttuğu suların çıkması için baş aşağı ayağından ağaca asarlar. Sevgilisi de orada bulunmaktadır. Bir iki saatlik baygınlıktan sonra biraz kendine gelip gözünü açtığında sevgilisinin yanı başında durduğunu görüp sevinçle ayağa kalkar. Aşığın kendisi için canını telef etmede tereddüt göstermediğini gören maşuk bir daha ayrılmaksızın gençlik baharını birlikte yaşamaya karar verir.

4. Hikaye: Aşk erbabını kötülemeyi meslek edinmişken kazara aşk belası ile rezil ve rüsva olduktan sonra ayrılık günü, daha önce verdiği hediyeyi mahbubundan geri alan

riyakar sofunun hikayesidir.

Hikayenin kahramanı, kaba, basit düşünceli, ilim ve irfandan nasipsiz ham bir sofudur. Gerçekte bütün işleri fitne ve fesat , hile ve riya olan bu sofu, görünüşte ise halis bir mümin gibi davranmaktadır. Yazar bu sofuyu tanıtırken nefis bir tablo çizerek şöyle tesvir eder:

Bu adam vücud risalesinde letafet ve güzel ahlak mukaddimesini tümden silip, gurur ve katılık kışının meselelerini toplayarak yazmış; vücud ülkesinin sultanı olan ruh kalp çarşısının korumasını ciddiyet bekçisine havale ettiği gibi, hoş sohbetli tebessüm nedimini yaratılış ülkesinden sürmüş; mutedil mizahı ise kalbi öldürür, fesad çıkarır diye tabiat mahallesinden tard ederek kovmuştur. Fıkhi meselelerden nikah bahsini ezbere bilir. Nahiv bilgisi ise "ben dört kadına uğradım" İbaresine münhasırdır. Nikahına aldığı kadınların sayısı dört olduğu halde mali iktidarından başka bin bir hile ve yalan ile bir sürü cariyeyi de elde etmiştir. Gönül ehlinin can düşmanı olup, irfan erbabının meclislerine değil gelmek, selamlarını almakdan dahi kaçınır yobaz bir adamdır.

Bir gün bu adam perişan bir vaziyette ah u vah ederek kahvehaneye gelir, meclistekilerin baş köşeyi göstermelerine bakmadan kapı ağzında bir yere oturur. Bu durumun sebebini araştıran kahvehanedekiler, o şehre gelen cambazın kara kuru uşağına aşık olduğunu öğrenirler.

Bu hadise duyulunca sofu bütün halkın eğlencesi ve maskarası olur. Artık cambazın hiç bir gösterisini kaçırmaz, adamı gölge gibi takip eder. Zikir meclislerine

bedel cambaz toplantılarına devam etmektedir. Kendisine acıyan iyi niyetli insanların öğütleri de fayda vermez, bu durum bir yıl boyunca devam eder.

Gün olur devran döner cambazın oradan ayrılacağı an gelip çatar. Ham sofu bu ayrılığa nasıl dayanacağım diye ağlayıp inlemektedir. Cambazın kafilesi yüklenip şehirden çıkarlar, sofu da beraberlerince veda mahalline kadar gelir. Bazı arabulucular, bundan sonra artık sabredip tahammül etmen gerekir, mademki aşk ve muhabet bu kerteye gelmiş, sevgiliye yalvarırız hiç değil bazen bu diyara da uğramasını söyleriz, diye adamı teselli etmeye çalışırlar. Bir müddet maşukuyla sarmaş dolaş olduktan sonra birbirinden ayrılırlar. Fazla uzaklaşmadan birden sofu sevgilisini çağırarak bir şey unuttum diye yanına varır; aradakiler her halde yadigar olarak bir şeyler verecek diye beklerken, birden sofunun, falan zamanda sana bir tülbend hediye etmeştim onu geri vermeni istiyorum, dediğini duyunca şaşırırlar. Adam isteğinde ısrar edince arkadaşları büyük bir mahcubiyetle araya girip ikna etmeye çalışırlar, bunun üzerine adam, beni şer'i hakkımdan ne diye menedersiz, diye sövüp saymaya başlar. İster istemez tülbent kendisine verilir. Bütün bunlara rağmen aşk ve muhabbet kaidesine bir halel gelmemişçesine aşıklıktan dem vurmaya devam eder.

Bu tür bir hikayeyi kitabına aldığından dolayı yazar, haşhaş ve afyon ile tedavi olmayan hastalara acı bir ilaç olan eftimun verildiği gibi, bazı bahçelerin güzelliğinin görülmesi için bir tarafta şeker kamışı bulunurken diğer tarafta ebucehil karpuzu bulundurulduğunu, böylece herkesin

kendi mizacına göre birini tercih etmesi gerektiğini söyleyerek mazeretini ileri sürer.

5. **Hikaye:** Kazara mecazi aşkın dikenliğine düşen, güzel ahlakı ve iyi niyeti vesilesi ile sonunda hüsn-i hatimeye muvaffak olan şeyhin hikayesidir.

Yazar bu hikayenin kahramanı olan şeyhin bir önceki hikayede anlatılan sofiden tamamen farklı olduğunu ifade eder: Bunun bütün ahlakı beğenilmekte ve kendisi herkesçe sevilmektedir; sinesinin derisi faziletler kitabının cildi, yün hırkası güzel hasletlerin bir mahfazası, saadetli başındaki örme takkesi, dert satırıyla parça parça olan cigerinin delili, zayıf siması latif yaratılışının bir şahididir. Ömrünün ilk dönemlerinde çeşitli olgunlukları kazanmakla zamanını değerlendiren şeyh daha sonra dünyayı tamemen terk edip; tarikat yoluna girerek vaaz kürsüsüne, irşat postuna oturur. kendisi Melami tarikatına mensup olmakla gurur ve kibrini kırmak için, bazen küçük düşürücü şeyler yapmaktan sakınmaz. Söz gelişi, pis kokusundan dolayı hiç kimsenin yaklaşmadığı idam edilmiş veya bir felaket ile vücudu paramparça olmuş kimseleri yıkayıp kefenleyerek cenazelerini kaldırır; bazen de, söylenmesi ayıp hastalıklardan dolayı cesedi kokuşmuş, çürümüş hastaları kendi eliyle tedavi eder.

Sırf bu iyilik sever karakterinden naşi geçim sıkıntısı çeken bir kahvecinin dükkanına müşteri çekmek için yanına gidip otururmuş. Kahveci ise işine revaç vermek niyetiyle güzel simalı bir köylü çocuğunu alıp güzel elbiseler giydirerek kahve_hanede çalıştırmaktadır. Halis

niyetli şeyh çocukta bir yetenek görerek boş zamanlarında okuma yazma öğretmeye başlar. Bu iş zamanla çocuğun bütün vaktini işgal ettiği görülür, zira çocuk sabahtan ta öğleye kadar şeyhin dizi dibinde ayrılmaya fırsat bulamaz. Gittikçe bu parlak yüzlü öğrencinin şeyhin gönlünde yer ettiği fısıltısı kahvehanenin müdavimleri arasında yayılır. Bu söylenti kahvecinin kulağına değince çocuğu geceleri kahvehaneye hapsederek tedbir alır. Kahvecinin bu tavrı şeyhi rencide eder, orayı terk eden şeyh tam karşısındaki kahvehaneye postu serer. Şeyh bu kahvehanede sevgilisini seyredebileceği uygun bir köşeyi kendine makam edinmiştir. Bir kaç gün bu minval üzre devam eder. Kimseye bir şey hissettirmemek için de aşk konusunda tek kelam etmez. Çünkü daha önce va'z u nasihat ederken genç oğlanlarla düşüp kalkanları aşağılayıcı bazı sözler söylermiş.

Bir gün doğru sözlü bir adam gece şahit olduğu bir olaydan dolayı zahitlerden nefret ettiğini şeyh_in yakınlarından birine anlatır. Gördüğü hadise şudur: Bazı işlerden dolayı dükanında gecelemek zorunda kalır. Gece yarısı dışarı çıktığında birinin kahvehanenin perceresine merdiven dayayarak içeriye sarktığını görür. Hırsız zannıyla bağırmak isteyince durumdan haberdar olan hizmetçileri yersiz şamatadan menederek hırsız değil şeyhin kenisi olduğunu söylerler. Durumu soruşturan adam, şeyhın geceleri meyhaneden şarap testisini doldurarak getirip pencereden kahveci yamağına taslim ettiğini ve bir müddet didarını seyrettikten sonra cami veya tekyeye gittiğini, hizmetçilere rastladıkça da sırrını gizlemeleri

için yalvararak akçeler dağıttığını öğrenir.

Bu hadiseyi duyan şeyhin yakını inanmak istemez, bizzat giderek şeyhten sorar. Şeyh ile bu aşk hadisesini konuşurlarken kahvehanenin merdiveninden ayak sesleri duyulur. Bir de ne görsünler, bakarlar ki gelen şeyhin sevdiği olan delikanlıdır. Kısa bir sessizlikten sonra genç söze başlar, bundan böyle asa gibi şeyh in yanından ayrılmayacağını ve kendisini kabul etmesini söyler. Fakat şeyh kendisinin fakir olduğunu ileri sürerek kabul etmek istemezse de gencin ısrarları sonucu ikna olur ve beraberce dergaha giderler.

Ne zamandır dünyayı terk eden şeyh "bu murād-ı cāna vāṣıl olmaḳla„ ebedi izzete nail ve yarin didarının parıltısı ile dar ve karanlık hanesi mutluluk nuruyla dolup taşar. Meğer şeyh eskiden beri bazen gece yarısı kalkıp teheccüt kılmak için dergaha gidermiş. Fakat son günlerde daha sık gider olmuş şeyhin kendisi gibi yetmiş yaşlarda bir hanımı vardır; gerçi şeyhin bir takım hayvani arzulardan uzak olduğunu biliyor, ancak şimdiye kadar gece namazlarına bu kadar ihtimam göstermeyen şeyhin bu delikanlının dergaha gelmesinden sonra daha sık ve erken kalkıp gitmesi, hatta bazen seher vakitlerinde ve gece yarılarında ağlayıp inlemesi kadını kuşkulandırır. Elbette bunun bir sebebi olmalı diyerek bir gece şeyhi takip eder; dergahın penceresinden içeriye bakınca durumu anlar ve şeyhe hakaretler yağdırmaya başlar. Sabah olunca, bakarlar ki şeyhin müridlerinden kimi seccade ve hasır sergi, kimi hırka ve aba, kimi kırık bir sandığı, kimi de tas ve tarağı

toplamış gidiyorlar.

Şeyh hazretleri böyece evini ve dergahını terk ederek kervansarayın bir odasına yerleşir. O genç ile oradan inzivaya çekilir. Bu olay üzerinden henüz yirmi gün geçmeden bir çavuş acele ile gelip vezirlerden birinin bir hudut şehrinde bir dergah yaptırdığını ve şeyhe maaş bağlayarak oraya tayin ettiğini söyler. Vezirin gönderdiği iki yüz altın harcırahı teslim eden çavuş, hazırlıklar tamamlanınca şeyhi genç müridiyle birlikte alıp gider.

Yazar bu şeyhin hala o dergahta irşat ile meşgul olduğunu kaydeder.

6. **Hikaye:** Mecazi aşka düşüp sırf iffetinden dolayı aşkını gizleyen ve sarhoş olduğu sırada ilahi dergaha yönelerek samimi yakarışlarıyla sevgilisini gayr-i ihtiyari meclisine celp eden gencin hikayesidir.

Nefesi kuvvetli şeyhlerin salahat ve dualarının kemendiyle maşuklarını elde ettikleri çok görülmüştür. Ancak heva ve hevesine tabi, günahlara bulaşmış bazı aşıkların sarhoşluk halinde kalbi bir istek ile duaya durup, hiç bir efsun ve sihre tevessül etmeyerek sevgilisini cezb ile yanına getirmesi gerçekten de şaşılacak bir durumdur. Böyle bir giriş yapan Nergisî bu hikayeyi Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ'ta kendi başından geçmiş bir olay gibi anlattığı halde, burada olayın bir arkadaşa ait olduğunu belirtir. Adam hikayesini şöle anlatır:

Gençlik baharının ilk dönemleridir. İstek rüzgarları esmekte, neş'e denizi coşmaktadır. Mali imkanları oldukça geniştir. Bununla beraber Osmanlının insanı yücelten

memuriyetlerinden müderrislik payesiyle şereflenmiştir. Böylece felek pergelinin dairesi emel ve arzularının merkezi üzerinde dönmekte ve güzel talihin seyisi ümit ve istek caddesinde dolaşmaktadır. Hiç bir işi arzusunun dışında gerçekleşmeyip en küçük bir emeli bile daha hayal aleminde suret giymeden vukua gelmektedir. Ne boynunda yasemin kokulu kakküllerin kemendi, ne can ve teninde ay yüzlülerin aşk bağı; ne başında kıvrım kıvrım zülüflerin sevdası, ne gönlünde hiç olan feleğin kavgası; ne göz testisinde hasret yaşları, ne de kalp ocağında ayrılık ateşinin parıltıları vardır. Böyle gönül hoşnutluğu ve mutluluğu ile yaşayıp gitmektedir. Sefa çölünde gururla sağa sola bakarak dolaşıp, sevinç dağının eteklerinde istek ve arzu avını kollarken biçare gönül avı ansızın gençliğin güzellik sazlığında bir aslan yürekli ve ceylan bakışlının akıl kapan zülüf kemendine yakalanır. Öyle insafsız bir avcıdır ki, onunla tanışma Heft-han'ında ne Rüstem gibi yiğitler yol katedebilir, ne de yüzünün aydınlığına sabır ve takat ateşgedesinin Siyavuş gibileri tahammül edebilir. Bu peri yüzlü güzel meğer orta halli tüccarlardan birinin çocuğu imiş. Mücellitlik sanatını öğrenmek için yaşlı bir adamın yanında çalışmaktadır. Aşık da bu çarşıya sık sık uğramakla kalbini bu güzele kaptırır. Gurbet yolunun kil ve çamuru zülüf yılanının yarasına tiryak olur diye, uzaklaşmak suretiyle aklının boynuna takılan aşk zincirinin kopacağını düşünerek vatanını terk eder. Hiç bir yerde, derdine derman bulamadığından bir müddet sonra perişan bir halde vatanına döner. Arkadaşları kendisini karşılarlar,

hal hatır sorduktan sonra sohbeti koyulaştırırlar. Aşık, ayrıldıktan bu yana nelerin olup bittiğini sorar. Arkadaşlarından biri adamın o güzel ile olan alakasını bilmediğinden, onun gittikçe artan güzelliğini bire bin katarak anlatmaya başlar. Zavallı aşığın bir derece küllenmiş eski aşkı yeniden alevlenip tutuşmaya başlar. O geceyi zor sabah eder, yarini görmek için sabırsızlanmaktadır. Nihayet dilberin zülfü gibi uzun, cananın saçı gibi siyah olan o şeb-i yelda bitip sabah olunca, kendini yarin dükkanına atar, bir köşede oturup gelmesini bekler. Sevgilisi gelip her zamanki yerine oturunca, cemalini seyre dalan aşık gerçekten de daha güzelleşmiş olduğunu görür.

Artık işini gücünü bırakan, eş ve dostunu ihmal eden zavallı aşık bu dükkanın şaşmaz müdavimlerindendir. Sevgiliyi incitmiş olurum diye aşkını ona hissettirmediği gibi, başkalarına da açmaz. Ancak bu hali dostlarının gözünden kaçmamıştır; kimi sevda ve cinnet alametleridir; kimi sihir ve efsun belirtileridir diye her biri kendince adamın derdine derman aramaktadır. Bu sır tam üç ay gizli kalır.

Nihayet bir gün aşığın İstanbul'da iken zindandan kurtulmasına vesile olduğu cesur ve kavgacı bir yeniçeri levendi memleketine döner. Teşekkür etmek için bir ziyafet hazırlar, aşığı bir kaç arkadaşı ile birlikte davet eder. Herkes neşeyle eğlenirken, bu ise hüzün ile elem çekmektedir. Arkadaşları merak edip durumu öğrenmek için ısrar ederler. Uzun tartışma, baskı ve çeşitli vaatlerden sonra aşığın sırrını ortaya çıkarırlar. Adamın aşkı

herkesçe duyulmuştur artık. Dostlarından birinin tavassutuyla mahbubunu davet eder. Bir kaç arkadaşıyla aşığın evine gelen delikanlıya derdini açar, beraber olmalarını taklif eder. Maşuk bu teklife şiddetle tepki gösterir. O günki meclis tatsız bir şekilde dağılır.

Yine bir gün sabahtan akşama kadar beklediği halde yarini göremeyince canına kıymaya karar verir. Meyhaneciye rakısını hazırlamasını söyleyen aşık evine gider. Söylenen miktarın fazla oluşu .dan kuşkulanan meyhaneci durumu aşığın arkadaşlarına bildirir. Arkadaşları aldıkları rakı testileriyle aşığın evine varır, teselli vermeye çalışırlar. Bu durumda artık intihar şansının da olmadığını gören zavallı aşık, [illegible] benliğiyle Allah'a yalvarmaya başlar. Bu hal devam ederken kapı çalınır, açtıklarında gelenin o dilber olduğunu görürler. Büyük bir şaşkınlıkla geliş sebebini sorarlar. Mahbub, aniden kendisine bir haller olduğunu kalbinin sıkıldığını, içine bir aşk kıvılcımının düşmesiyle elinde olmayarak buraya kadar geldiğini bir çırpıda anlatır. Ve kendisini hizmetçi olarak kabul etmesini rica eder. Bu durumdan aşırı derecede sevinen aşık bayılarak yere yıkılır. Uyandığında sevgilisinin baş ucunda durup ellerini ovduğunu görür. Bu duruma herkes şaşırır.

Yazar, çaresiz aşığın, daimi beraberliği imkansız görerek arada bir buluşmayı canına minnet bilirken hiç bir altın ve para harcamaksızın zahmetsizce, sevgilisinin gelip hizmetine girmesi salt Allah'ın kudretinin bir tecellisi olduğunu söyleyerek hikayeyi bitirir.

NİHAL-İ SALİS: Çeşitli vakaların renk ve kokusuyla bahar havasını yaşatan bu nihal çeşitli hikmet ve ibretli olayları ihtiva etmektedir.

1. Hikaye: Bir eyaletin defterdarını haksız yere azl ederek hapis ve teftiş belasına düçar eden valinin hiç umulmadık bir anda kendisinin azl edilerek yerine bu defterdarın tayin edilmesi

Yazarın fülan paşa diye ismini anmadığı kahraman, "aktar-ı Rum'un birinde" yıllardır deftardarlık görevini yapmaktadır. O semte yakın bir vilayetin beyliği de kendisine verilmişken, bir gün eyaletin beylerbeyi ile aralarında bir tatsızlık geçer. Beylerbeyi paşayı beylikten ve defterdarlıktan azl ederek teftiş ettirir. Defterdar her ne kadar çaba sarf ederse de bu beladan kurtulamaz. O sırada, Üngürüs seferindeki ordunun komutanı olan vezire kethüdasını göndermekten başka çare bulamaz. Kethüda defterdarlık ve beyliğin iade ve ibkasına çalışacak; olmazsa ikisinden birisiyle iktifa edecektir. Daha da olmazsa, hiç değilse teftiş ve soruşturmanın vezirin huzurunda yapılmasını temin edecektir. Vezirle görüşen kethüda her iki makamın ibkasını sağladıktan başka, beylerbeyliğinin alınmasının da imkan dahilinde olduğunu anlar, bir kaç teşebbüsten sonra eyaletin mirimiranlık fermanını da alır.

Öte yandan zavallı defterdar dostlarıyla birlikte türlü türlü ümit ve korkular içinde kıvranıp durmaktadırlar. Bir cuma gecesi istişare için dostlarıyla bir araya geldiklerinde, ertesi gün cuma namazından sonra,

caminin önünde meclis kurularak muhasebesi görüleceği haberini alır. Kethüdanın gecikmiş olmasına bu kara haber de eklenince cemaata tam bir umutsuzluk havası çöker. Bu sırada dışardan ayak sesleri gelir. Meclistekiler, ansızın basılarak mallarına el koymak için beylerbeyinin adamları geldi zannederek kaçacak yer ararlar. Meğer gelen kethüda imiş adam el etek öptükten sonra ciddiyet ve vakar ile geçip yerine oturur. Yüzünde sevinç belirtileri bulunmakla beraber netice alınmamış intibaını vermeye çalışır. Defterdar açıktan sormaya cesaret etmez. Sağdan soldan sorarak işaretlerden sonucu çıkarmaya çalışır. Gün görmüş kethüda, böyle müjdeli haberi birden duymasının iyi olmayacağını düşünerek alıştıra alıştıra söylemeyi uygun görür. Önce iki tarafa çekilebilecek yuvarlak ifadeler kullanır. Defterdar söylenenden sadece teftişin serdarın huzurunda yapılmasına dair teminat alındığını çıkarır. Biraz sonra ferman kendisine verilince sevincinden muhtevasını okuyamayıp şaşkınlıkla bu makamların kime verildiğini, fermanda adı geçen ismin kime ait olduğunu sormaya başlar. Kethüda durumu izah edip kendisini tebrik edince kısa bir şaşkınlık halinden sonra kendine gelir. Ambar, zahire-hane ve kilerlere el konması için derhal mübaşirler tayin ederek gönderir.

Meğer o sırada beylerbeyi de yarın defterdara neler yapacağını arkadaşlarıyla konuşmakta imiş. İşin böyle neticeleneceğine hiç ihtimal vermemektedir. Bu haberi duyan beylerbeyi beyninden vurulmuşa döner, arkadaşlarının yüzüne bakmaya bile cesaret etmez. Mazul beylerbeyi sabahı

beklemeyip gece o diyarı terk ederek başka bir memlekete gider.

2. **Hikaye:** Zülmünden dolayı mahkemeye sığınan masum insanları, kadının rica ve yalvarmalarına rağmen, idam etmek üzere iken padişahın adamları tarafından tutuklanarak idama gönderilen kaymakamın hikayesidir.

Olayı anlatan sözüne güvenilir yaşlı bir zattır. Behmen Musallisi diye bilinen meşhur kadının görev yaptığı vilayete bir kaymakam tayin olunur. Adam Haccac tıyniyetli olup halka zulme başlar. Her gün halka çektirdigi bin türlü zulüm ve işkencelerle tahammül edilmez olur. Bu durumdan kadı oldukça tedirgindir. Ancak zulmünü önleyemez.

Bir gün kaymakam ile kadı beraber bir köye giderler. Yok yere zulme uğrayan bir grup insan durumu kadı_ya şikayet eder. Buna öfkelenen kaymakam ağaç kazıklar hazırlatıp, şeriata sığınanları böyle cezalandırmak ister. Kadı adamları kurtarmak için her ne kadar teşebbüslerde bulunursa da muvaffak olmaz. Hatta Kadı_nın ricasını götüren adam biraz ağzı laf yapan biri olduğundan, efendi samimi bir dostunuzdur, boş tekliflerle başınızı ağrıtmak istemediği için, suçluların cezalandırılmayıp onun yerine, rüşvet değil sadece hediye adıyla biraz mallarının alınıp salı_verilmelerini rica ediyor. Kaldı ki kendisi sayılıp sevilen bir insandır, pek çok kılıç erbabının kendisine işi düştüğü gibi, bir gün senin de işin düşmesi pekala mümkündür diye diller dökerek adamı iknaya çalışır. Fakat katı kalpli zalim kaymakam kadı_ya da bin bir lanet yağdırarak, hazırlattığı kazıklardan her birini bir masumun

sırtına yükleyip, sırf kadıya iltica ettikleri için siyaset meydanına gönderir.

Bu durum Kadıya bildirilince herkes bu zalimin bir gün işinin kadıya düşmesi için dua eder. Tam o esnada karşıdan bir araba çıka gelir. Arabadan inen bir çavuş gayet galiz tabirler ile kaymakamın yerini sorar ve o tarafa yönelir. Biraz sonra kaymakamın adamlarından biri pür-telaş içeriye dalıp kadının ayağına kapanır, bir şikayet üzere vezirin adamları tarafından tutuklandığını, hiç değilse halkın içinde eli ayağı bağlanarak götürülmemesini söyleyerek yardımını ister. Onlar bu sözde iken, çavuş kaymakamı yakasından tutarak çeke çeke kadı'nın huzuruna getirir.

Daha önceleri zulum ve işkencede Firavun, Haman ve Haccac'ı hiçe sayan cani ölüm korkusuyla titremektedir, kadı ve mahkeme lafı oldukça bıyık altı gülen mağrur zalim şimdi ise kadı'nın ayağına kapanmaktadır. Kadı hiç olmazsa eli ayağı bağlanmadan götürülmesini rica ederse de kabul edilmez. Hor ve hakir bir halde arabaya atılarak götürülür.

Öte yandan kazığa vurulmayı bekleyen masum insanlar serbest bırakılırlar. Canlarını kurtarmak için teklif edilen akçeler iş görmezken, sırf Allahın lutfu ile karşılıksız kurtulurlar.

3. Hikaye: Aynı odayı paylaşan farklı karakterlerde olan iki danişmendin garip ve ibretli hikayeleridir.

Yazar olayı kahramanın kendisinden nakl etmektedir: Elde avuçta hiç bir şeyin bulunmadığı danişmendlik

günleridir. Ancak yazı yazma ücretiyle kıt kanaat geçinmekle beraber gönül sandukası himmet hazinesiyle doludur. Diğer bir stajyer arkadaşıyla aynı odayı paylaşmaktadırlar. Gerçekte mali durumu çok iyi olan bu arkadaşı, görünürde kendisini onun gibi fakir ve müflis göstermektedir. Bu iki arkadaş günlük yiyecek masraflarını sırayla öderler.

Bir gün asaletli, eli açık bir genç de danişmendlik mesleğine girmekle aralarında bir dostluk ve ülfet meydana gelir. Bu genç, her iki arkadaşı defalarca davet ederek çeşitli ikramlarda bulunmuştur. Bu ikramlar karşısında mahçup olan birinci danişmend, genci davet etmeyi düşünmektedir, ama parası olmadığından bu arzusunu bir türlü gerçekleştiremez. Bir sabah vakti ıstırabın kara bulutları gurbet akşamı gibi zavallı başına çökmüş, feleğin elinde talim yayına dönmüş bükük kameti ile elini çenesine dayamış kara kara düşünmektedir. Üzüntüsünün sebebini soran arkadaşına durumu anlatır.

İnsanlıktan nasibi olmayan arkadaşı, her ay bir miktarını ödemek şartıyla bir altın verebileceğini söyler. Fakat adamın ne mal olduğunu bilen birinci danişmend, yemin verdirerek sözünü pekiştirince, arkadaşı, bu tür düşünceleri niye hatırına getiriyorsun, kaldı ki her defasında onun davetinde ben de bulundum, böyle bir şey benim de arzumdur, uygun gördüğün gün davet et, altının hazırdır diyerek güven verir.

Uygun bir gün ve saati kararlaştırarak teklifi götürmek için gencin yanına giderler. Teklif esnasında

ikinci danişmend daha çok konuşur, asıl davet sahibi kendisi imiş gibi davranır. Delikanlı bir ikindi sonrası gelebileceğini söyleyerek daveti kabul eder. Davet gününün sabahı birinci danişment altını isteyince, arkadaşı varıp getireyim diyerek ortadan kaybolur. Zavallı danişmend ikindi ezanına kadar göz yolda, kulak kirişte bekler durur, saat ilerledikçe ne yapacağını şaşırmış bir halde odada dönüp dolaşmaktadır. Yapılacak hiç bir şey yoktur. Danişmend içten içe canını alması için Allah'a dua eder. O bu ıstırap içinde iken davetli çıka gelir; danişmendin dünyası başına yıkılmıştır. Gence hoş geldin bile diyemez. Genç, bu saatte ne böyle miskin miskin oturursun, kalk biraz dolaşım, sonra gelir bir şeyler hazırlar, yeriz der. Ama danişmendin sıkıntısından haberi yoktur.

O esnada dışarıdan duyduğu sese çıkınca bir kaç gün naipliğini yaptığı bi kadı_nın kahyasının geldiğini görür. Görülmesi gereken bazı işler için İstanbul'a gelmiş olan kahya artık memuriyet yerine döneceğini, bunun için vedalaşmaya geldiğini söyleyerek, hatıra olsun diye kıymetli bir halı ile birlikte bir bal testisi hediye eder. Ayrılırken vedalaşmak için elini uzatan danişmendin avucuna on adet gümüş para sayan kethüda oradan uzaklaşır.

Bu ilahi ihsan karşısında bir müddet şaşkınlık geçiren danişmend kendine gelerek omuzunda halı, elinde testi ve cebinde paralar olduğu halde odasına döner. Misafirine, hay sultanım hoş geldiniz, safa geldiniz, merhaba, nasılsınız diyerek iltifatlarla biraz önceki hatasını telafi etmeye çalışır. Hemen paranın bir miktarını arkadaşlarına vererek

biz pazar da dolaşıp gelinceye kadar yiyecek bir şeyler hazırlayın, diye tenbih eder. Çarşı, pazarda misafiriyle beraber biraz gezip dolaştıktan sonra gelir, safraya otururlar. Tam yemeğe başlayacakları an o melun adam kara kabus gibi çıkagelir. Daha evvel misafir onu görmeyince, davette sizden daha ısrarlı görünüyordu, nerelerdedir, diye adamı sorunca, danişmend de renk vermiyerek, hemşehrilerine takılmıştır herhalde, diye geçiştirmişti.

Bu, ona hesap sormadan o hemen, Ayasofya semtinde altını iki akçeye değiştiren tanıdığı bir Arnavut olduğunu, aksilik bu ya, bugün dükkanını açmadığını, bu saata kadar bekleyip eli boş döndüğünü söyleyerek özür beyan eder. Danişmend hakaretamiz ifadelerle, böyle olacağına, yere geçecek altınını iki akçeye değil yüz akçeye de alırdık, nedir senin bu yüzsüzlüğün, diyerek yüreğini soğutmaya çalışır. Misafir meğer durumu anlamış imiş, araya girerek şimdi kavganın zamanı değil, keyfimize bakalım, diyerek bahsi kapatır. Bu defa habis adam daha büyük bir kabalık eder, cebinden çıkardığı bir Osmanlı kuruşunu gururla danişmendin önünde sofraya bırakır. Adamın parasını gözüne sokmak için içinden büyük bir istek duyan danişmend kavganın büyümemesi için yavaşça, şimdi yeri ve zamanı değildir, der. Adam görmediğini zannederek arkadaş paranı alsana, diye üstelemeye başlar. Danişmend öfkesinden dudağını ısırmaktadır. Durumun farkında olan misafir, sofra başında para kavgasına sebeb ne? diye sorunca, aptal adam, efendim günde birimiz masrafları karşılayarak geçinmekteyiz, bu gün bana düşen borcumu veriyorum,

kimsenin hakkı üzerimde kalmasın, deyince sofradakiler her ikisine gülmeye başlarlar.

Buna çok içerleyen danişmend, o hadiseyi hala hatırladıkça sofrada bulunan tabakları birer birer murdar suratına çarpmadığına teessüf ettiğini ifade eder.

4. Hikaye: Sayısız zulumler işlemekle Sultan Ahmed'in gazabına uğradıktan sonra kaçıp kurtulmak üzere iken bir rastlantı sonucu yakayı ele veren Pirîpaşa-zade'nin hikayesidir.

Yıllarca Arnavutluk'ta idarecilik yapan Piripaşa-zade adındaki mirliva bölge halkına daima zulmetmektedir. Özellikle Delvine ahalisinden eli kalem ve kılıç tutan iki bin kişiyi katledip namuslarını kirletince Sultan Ahmed'in gazabına uğrar. Yakalanarak cezalandırılması sadaretin iş bitirici adamlarından birine havale edilir. Frengistan adalarından birine kaçan Mirliva, oradan da tebdil-i kiyafet Sakız adasına geçip saklanır. Bütün çabalarına rağmen adamı ele geçiremeyen görevli eli boş İstanbul'a dönünce, ihmalkarlık ve müsamaha gösterdi diye ittiham edilir. Bu korku ve mahcubiyet ile vezirin huzuruna çıkamamaktadır.

Vezirin yakınlarından diğer bir ağa başka bir görev ile Sakız adası yakınlarında bulunmaktadır. İyi bir tütün tiryakisi olan ağanın bir kaç gün daha orada kalması gerekmektedir. Canı tütün isteyen ağa, bulması için bir adamını görevlendirir. Cezire tarafına giden kaptanlarda bulunabileceğini düşünen adam, denize açılarak iki mil gittikten sonra muhalif bir rüzgar sebebi ile bir geminin

demir attığını duyar; bir sandala atlayarak gemiye ulaşır. Kaptan kendisinde tütün bulunmadığını, ancak ikbal basamaklarından felaket zeminine düşmüş mert bir abdalın, geminin bir köşesinde yer kiraladığını, yanında bir müridi ve biraz da tütünü olduğunu söyler. Adam abdalın yanına varınca kalenderlerin tabir ve ifadeleriyle konuşmaya başlar, nereden gelip nereye gittiğini sorar. Abdal kılığındaki Piripaşa-zade de kalenderlerin terimlerini bilmektedir, aynı tarzda, isminin Ali olduğunu, Hacı Bektaş Veli'ye müntesip olduğunu, Mısır erenleriyle görüşmeye gittiğini söyler.

Ne maksatla geldiğini ifade eden ağanın adamı bir miktar tütün alarak geri döner. Tütünü ağaya teslim eden adam, ancak Piripaşa-zade'nin arandığını bilmemektedir. Gemide gördüklerini, orada karşılaştığı abdalın yıllarca hizmetinde bulunduğu Piripaşa-zade'ye çok benzediğini bir bir anlatır. Durumu anlayan ağa adamını önüne katarak gemiye varır. Söylediğine ve söyleyeceğine pişman olan adam, farkında olmadan binlerce iyiliğini gördüğü Mirliva'nın felaketini hazırladığından dolayı çok üzülür. Ne çare kurtuluş yoktur. Piripaşa-zade vezirin yanına gönderilir. O cezasını bulurken, diğer ağa da töhmetten kurtulur.

Nihal-i Rabi: Bu nihal "ettiğini bulma" hakikatinden haber getiren yolcuları gölgelendiren hüner bahçesinin taze bir fidanıdır. Yazar, iyilik yapan mükafatını, kötülük yapanın da cezasını bulacağı tecrübelerle sabit olduğunu söyleyerek bu nihalin bu tür olaylara tahsis edildiğini

ifade eder.

1. Hikaye: Hırs ile mal ve para biriktirerek, ölümünden sonra aç gözlü bir takım insanlar arasında kavgaya sebeb olan cimrinin hikayesidir.

Yazar hikayenin başında cimriyi tasvir ederken hezlamiz ifadelerle oldukça ilginç bir tablo çizer: Cimri tüccarlardan biri ömrünce hiç kimseye yardım etmediği gibi, ne sadaka, ne de zekat vermiştir. Bir acı doyurmadığı gibi, kendisi de yemeyip peynir ve soğan ile iktifa etmektedir. Adam, ömrümde ne kimseye misafir oldum, ne de kimseyi misafirliğe kabul ettim diye övünmekte imiş. Gerçekten cehennemlik vücudunu örten elbiseleri balık ağı olmaya bile layık olmayıp, örümcek ağı onlara nisbetle Süleyman peygamberin sarayının perdeleri mesabesindedir. Hatta ecel terzisi hayat kumaşını ölüm makasıyla doğradığında sözü edilen elbiseleri eskiciler almamış, itibar pazarının simsarları o yırtık, yamalıklı elbiselerin mahiyetini anlayamayıp, şekil ve suretini tayinde aciz kalmışlardır. Müflis yankesici bile, o mevhum şeyi kıyamet sabahında ödemek şartıyla hiç pahasına satın almakta tereddüt etmiştir.

Günlerden bir gün bu adam yakayı ecel pençesine kaptırır. Adamdan geriye kalan şey, pek çok mal ve mülk ile bir hanım ve bir kızdır. Terekeyi tesbit etmekle görevli kadı malın çokluğunu görünce bu mala zahmetsizce konmak arzusuna kapılır. Kendilerini korumak için kızın kendisine nikahlanmasını ısrarla ister. Bunu uygun gören kadın kızını şartlı olarak kadıya nikahlar. Ancak kız ile gerdeğe

girmeyince bunca mal ve parada istediği gibi tasarruf edemeyeceğini anlayan kadı, kızın kendisine teslim edilmesi halinde işleriyle daha rahat ilgilenebileceğini söyleyerek kızın annesini ikna eder. Kadıya kanan kadıncağız, kızının henüz küçük olduğunu, gece beraber olmamasını, aksi halde aradaki bütün antlaşmaları bozacağını sıkı sıkıya tenbih ettikten sonra kızını kadıya teslim eder.

Kızın annesi zalim, kıyıcı sipahilerden birine nikahlayan kadı kızın adına asaleten mirasa el koyar. Birer yılan gibi mirasa çöreklenen kadı ile sipahi arasındaki sürtüşmeler gitgide kavgaya dönüşür. Bunun üzerine anne ile sipahi kadıyı defetmenin çeresini ararlar. Tam o günlerde, nefsine hakim olamayan kadının kıza sahip olduğunu duyan anne ve sipahi bu bahane ile kızı kadının elinden alarak başka bir sipahiye nikahlarlar. Her iki sipahi elbirliği ile mirası diledikleri gibi yemeye başlarlar. Zamanla bunlar arasında da ihtilaf baş gösterir. Yeni sipahinin elinden kızı almak için eski damadı, yani kadıyı, kullanmayı düşünürler, meseleyi kadıya açıncı kadı da mahkemeye baş vurarak kızın elinden alınmasının haksızlık olduğunu yalancı şahitler ile isbat eder. Bir kaç serseri ile birlikte sipahinin evini basarak kızı alıp götürüler. Baskın haberini alan sipahi gelir, şehrin ayan ve eşrafını toplayarak bunları yakalamaya çalışır, ancak muvaffak olamaz.

Kızın temiz ahlaklı bir dayısı bulunmaktadır. Kız kardeşine öfkelenmiştir. Adamların, kızı kah kadıya kah sipahiye vererek işledikleri bu rezalete içerleyen dayı,

fırsat bulunca mutlaka cezalandıracağını düşünmektedir. Bir yatsı namazından sonra şehrin bir sokağından geçerken evin birinde bazı sesler işitir. dikkat edince bacısı ve yeğeni ile kocalarının bir arada alem yaptıklarını görür, tüfek ile eniştesi olacak sipahiyi dirseğinden yaralar. Bu hadise üzerine orada yaşamalarının zor olacağını anlayan bu fesat şebekesi başka bir diyara göçerler. Bir gün pazardan erken dönen kadı aniden eve girince sipahiyi kendi nikahlısı olan kız ile birlikte olduğunu görünce deliye dönerek oraları terk eder. Artık anne ile kız sipahiye kalıp, hem mallarına, hem de nefislerine birlikte tasarruf etmeye başlar.

Bir gün yanına kendisi gibi bir kaç serseri de alarak eski vatanına gider. Maksadı orada kalan malları almaktır.Kimi şahit, kimi vekil olup alabildikleri kadarını aldıktan sonra dönerlerken, dağda kızın dayısına rastlarlar. Adamı yakalayan sipahi kendisi tecavüz ettikten sonra arkadaşlarına da aynı işi yaptırır. Sonra da balta ile adamı parçalayarak her parçasını yolun bir tarafına asarlar.

Öte yandan şikayet için İstanbul'a giden diğer sipahi adamın yakalanması için görevlendirilen yiğitlerle birlikte bir gece baskını düzenler. Baskında ele geçirdikleri on iki kişiyi idam ederler. Fakat sipahi yine kaçıp kurtulur, her iki kadını da alarak eski vatanlarına gidip yerleşir. İki yılda bütün malı harcayıp üçyüz altın kalınca onları da yemek için her gün akla gelmedik işkencelerle anne ve kızı artık canlarından bezdirir. Bu beladan kurtulmak için

arkadaşlarından üç sipahiye yüz altın verirler. Tenhada eğlenelim diye adamı alıp götüren sipahiler, sarhoş olan adamı öldürürler. Paranın geri kalan kısmını iki yılda tüketen kadınlar başka geçim kaynakları olmadığından fuhuşa başlarlar. Bu durumdan rahatsız olan komşuları bir kaç defa bunları sürdürürlerse de, bu halleriyle başka yerde de tutunamayıp tekrar aynı kasabaya dönerler. Bu kadınların halen o kasabada kapı kapı dolaşarak dilencilik yaptıklarını yazar kaydetmektedir.

2. Hikaye: Zengin bir papazı sırf mal ve mülküne el koymak için yok yere kazığa vurduran ve kendisi de aynı akibete uğrayan Hasan Subaşı'nın hikayesidir.

Olayın şahid ve anlatıcısı yazarın kendi babasıdır. Yazarın babası Rumeli'nin bir kasabasında kadı iken, tahsildarlar adına orada vergi toplamak için Hasan Subaşı adında kıyıcı bir adam bulunmaktadır. Bu adam, bir sohbet esnasında bir beldede subaşı iken zengin bir papazı koğuculuk suçundan hepsettiğini, cezayı ödemek istemeyince de yol kesicilik suçu ile o günahsızı kazığa vurarak bütün mallarına el koyduğunu övünerek anlatır. Bu zulümden oldukça rahatsız olan yazarın babası, kendisinin de aynı akibete uğrayarak ilahi adaletin bir gün mutlaka tahakkuk edeceğini, söyleyince adam hiç oralı olmadığı gibi, hatta biraz da alaycı bir tavır ile, binlerce cinayetimiz var, Allah hangisi ile bizi cezalandıracak, bütün bunlara bir ceset yetmez, kaldı ki bu tarz bir ceza şirk ve dalalet ehli içindir, bizim gibi tevhid kılığına bürünenlerin bu şekilde cezalandırılması adet değildir, diyerek ileri geri

konuşur.

İki yıl geçmeden o şehrin idaresi Celali Hüseyin Paşa'ya havale edilir. Zalim Paşa'nın yöre halkıyla yıldızı barışmaz, aralarında çıkan çatışmada pek çok müslüman yakalanarak İstanbul'a getirilir. O sırada yazarın babası da payitahtta kadılık yapmaktadır. Celali Hüseyin Paşa'nın yakalayıp getirdiği insanları seyreden kadı, aralarında Hasan Subaşı'nın da bulunduğunu ve sırtında cilalı, sivri bir kazık ile idam edilmeyi beklemekte olduğunu görür.

Hasan Subaşı, kadının sözü dinlenir diye yardımını talep eder; hiç değilse kılıç ile başının kesilmesi hususunda şefaatçi olmasını, yoksa kefere adeti üzre kazığa vurulmanın çekilmez bir azap olacağını söyleyerek yalvarır.

Fakat bu amansız zalimin karşısına çıkıp birisi için aracı olmak imkansızdır. Buna rağmen eski tanışıklıkları dolayısıyla bu şeklide öldürülmesine gönlü razı olmayan kadı, bari kılıç ile boynunun vurulmasını rica edeyim diye bu hunhar zalimin huzuruna çıkar; dışarıdaki idamlıklar arasında bir tanıdığınıın bulunduğunu, kendisine bağışlanmasını rica eder. Fakat fayda vermediğini görünce, bari kazığa bedel boynu vurulsun, bu da bir iyiliktir diye ısrar eder. Paşa kaşlarını çatarak öfke ile, kadı'nın adamının boynu vurulsun, diye emreder. Cellatlar gelip senin tanıdığın hangisidir, diye sorunca heyecanlanan kadı ismini hatırlamayarak benzi sarıca zayıf olanıdır, der. Meğer Hasan subaşı ile beraber olan adamın korkudan sıtma tutmuş, kanı çekilmiş imiş. Cellatlar yanlışlıkla kadının adamı budur diye boynunu vururlar. Hasan Subaşı'yı

ise daha önce övünerek anlattığı tarzda kazığa vururlar.

Yazar, hakkında bu kadar tavassuta rağmen aynı şekilde öldürülmesi, ilahi adaletin bir tecellisi olduğunu söyleyerek akıl sahipleri için ibret alınacak bir olay olduğunu vurgular.

NİHAL-İ HAMİS: Bu nihal, salah ve tövbenin lezzetli meyveleriyle yüklü olup nice zaman günahlara bulaşan ve sonunda tövbe ile ıslah-ı hal edenlerin hikayeleriyle süslüdür.

1. Hikaye: Arkadaşları tövbe edip de yalnız kalınca dağa çıkarak bir süre eşkiya ile dolaştıktan sonra ıslah-ı hal eden adamın hikayesidir.

Olayı anlatan kahramanın arkadaşı olup bizzat görüp yaşadıklarını nakletmektedir: Gençliklerinde beraber yiyip içtikleri, gezip tozdukları dost grubu, yaşları kırka varınca tövbe ederek iyilik yolunu tutarlar. Ancak arkadaşlarından biri bunlara uymaz eski yaşantısını sürdürür. Bunun üzerine dostları kendisini terk ederler. Yapayalnız kalan adam memleketi terk eder. Hatta, dağa çıkıp eşkiya ile birlikte yol kestiği, bazen gelip geçenleri öldürme işine de bulaştığı duyulur. Bir süre sonra adam sofi kılığında, sırtında hırka, bıyıkları matruş, elinde tesbih, ağzında misvak olarak cami ve cemaatte görülür. Soran dostlarına sebebini şöyle anlatır: Eşkiya ile dolaşıp yol kestiğimiz günlerde, dağda rastladığımız koyun sürüsünden bir kuzu alıp biryan yapmıştık. Günlerce sonra yine o koyun sürüsü oradan geçerken biryan edilen kuzunun annesi kebab pişirilen

ateşin küllerini bir müddet hasretle kokladıktan sonra bir mızrak boyu havalanarak düşüp öldü. Bunu görünce kalbim yumuşadı, içime bir acıma duygusu geldi; bu akılsız hayvan böyle bir şefkat taşısın da bunca mazlum insanı hunharca öldüren bizlerin hali nice olur diye sarsıldım. O andan itibaren içinde hiç bir kötülük duygusunun artık kalmadığını belirten adam, şimdi Allahın afv ve merhametini umarak takva yolunda devam etmektedir.

2. Hikaye: Atı çalmak için evin bir köşesinde saklanmışken kaynayan yemek tenceresine yılanın düştüğünü haber veren hırsızın hikayesidir.

Mesleğinde gayet mahir, eli çabuk bir hırsız kabilenin ileri gelenlerinden birinin beygirine göz diker. Fakat at çok iyi korunmaktadır. Bu nedenle hırsız, uzun zamandır fırsat kollamaktadır. Nihayet bir gün evi boş bulup içeriye girer, karanlık çöküp herkes uykuya dalınca atın kösteklerini çözerek götürmeyi planlamıştır. Bunun için evin karanlık bir köşesindeki kuru otlar arasında gizlenerek ev halkının gelmesini bekler. Meğer o sırada ocakta bir yemek tenceresi kaynayıp durmaktadır, bir korkunç yılan süt kokusunu alarak ocağın etrafında dolaşırken aniden tencerenin içine düşer. Akşam olup ev halkı bağ bahçe işlerinden yorgun argın, aç ve susuz dönünce evin yaşlı hizmetçisi sergiyi serip sofrayı kurar. Tencereyi sofraya koyacağı sırada, yılandan habersiz ev halkının helak olacağını düşünen hırsız uyarmak ister; ancak öte yandan hayatının da tehlikeye düşeceğini hatırlayarak bir müddet tereddütte kalır. Nihayet benim

ölmem bütün bir hane halkının ölmesinden daha uygundur, diyerek, sakın yemekten yemeyin, diye bağırır. karanlıktan gelen bu korkunç ses ile ev halkı telaşa kapılır. İçlerinden tecrübelileri çırayı alarak adamın kim olduğunu sorarlar. Hırsız, olup biteni ve maksadını açıkça söyler. Bazı gençler adamı öldürmeye kalkışınca ev sahibi engel olur, bu lutfun karşılığı ölüm değildir, aksine bu iyiliğine karşılık atı vererek taltif etmek lazımdır, diyerek atı ve daha başka hediyeler de vererek adamı yolçu eder. Hırsız bu hadise üzerine tövbe ederek ıslah-ı hal eder.

3. Hikaye: Ömrünün sonuna kadar içkiye devam edip adını bir başkasına yadigar bırakınca içkiyi terk ederek tövbe eden Deli Mestane'nin hikayesidir.

Sipahizadelerden Deli Mestane lakabıyla tanınmış serseri mizaçlı bir adam, babasının yetmiş yılda ancak topladığı mal ve mülkü iki yıl içinde kumar ve içki yolunda tüketir. Bir müddet de hayatını timar ve diğer gelirlerle devam ettirdikten sonra ucuz bir fiyatla onları da elden çıkararak içkiye harcar. Yaşı altmışa varmasına rağmen Ramazan ayı dışında hep sarhoş olup hiç ayık gezmez. Artık ne zaman ayık, ne zaman sarhoş olduğu fark edilmez olmuştur. İçmese de içmiş denilir duruma gelmiştir.. Bütün bunlara rağmen kimseye zararı dokunduğu görülmez. Bazen halk içinde perde-birunane bazı sözler söylemesi kimseyi gocundurmaz, aksine neşelendirmektedir.

Sırtında yaz kış tek eski bir elbisesi olup bazen kendisine verilince içki karşılığında rehin etmedikçe

rahatlamayan bu zat her nasılsa bir beygir bulmuş; ona binerek dostlarını dolaşmakla gün geçirmeye başlamıştır.

Yine mutadı üzre hanedan sahibi bir zengine birkaç günlüğüne misafir olur, gereği gibi ağırlanır. Tam ev sahibi ile vedalaşırken, ağa hazretleri meclisin daim olsun, biz gedaya haddinden fazla ikramda bulundun, neyleyelim zügürtlük aleminde size layık armağanımız yok, bu fani dünyada başkasına benzemez bir adım var, bundan böyle o namı sana aşk ettim, bugünden sonra cenabınıza Deli Mestane desinler, diyerek vedalaşır. Orada bulunanlar bu sözleri her zamanki zırvaları sanıp pek oralı olmazlar.

Deli Mestane oradan ayrılarak başka bir devletliye misafir olur. Adetini bildiklerinden hemen şarabını hazırlarlar, ele kadehi alınca birden elini çekip bundan sonra bana şarap içmek haramdır diyerek tövbe eder. Ev sahibi, sen delirdin mi, ömrün böyle geçip, meşrebin alemce bilinirken, ikramımızdan istiğnadan murat bize işkence etmek midir, yoksa hizmette bir kusur mu gördün, diye adamın gönlünü edip içmek için israr ederse de kabul ettiremez.

Tövbesinden taviz vermeyen adam, diger ev sahibi ile aralarında geçeni anlatır. Bu adın gitmesiyle içindeki şarab arzusunun yerine nefret ve ikrah geldiğini söyleyen adam bir ay sonra vefat eder.

Öte tarafta, lakabı hediye ettiği devletlinin o günden sonra içkiye müptela olup ölünceye kadar içmeye devam ettiği anlatılır.

4. Hikaye: Bahçeye bir parça zarar veren köpeği

öldürten salih zatın gördüğü rüyadır.

Olayı anlatan kahramanın kendisidir: Bir köpeği vardır, gündüzleri sürüyle beraber yabana gitmekte, geceleri ise kapıyı beklemektedir. Bir gün bahçeye zarar verince hizmetçisine öldürmesi için emreder. Hizmetçi tenha bir yere götürmek için köpeği çağırır. Köpek hizmetçinin peşine takılır ama ölüme gittiğini biliyormuşcasına hüzünlü bir eda ile tam üç defa geri dönüp sahibine bakar. Adeta affını dilemektedir. Hatta üçüncüsünde bir ağacın dibinde bir müddet bekledikten sonra sahibinin yüzünde öfkenin dinmediğini görerek umutsuz bir halde ağır aksak hizmetçinin ardından gider. Hizmetçi tenha bir yerde büyük bir taş ile köpeğin başını ezerek öldürür.

Köpeğin sahibi o gece bir rüya görür: Mahşer meydanında mahkeme kurulmuş mazlumlar zalimlerden hakkını istemektedirler. Bu köpek gelip sahibine fasih bir lisan ile, efendim nice zaman sadakatla sana hizmet ettim, gündüzleri çoban, geceleri bekçi oldum, bir defa hataen -velev kasten olsun-bahçeye biraz zarar verince hiç bir hukukumu gözetmeyip, daha hayata doymadan beni öldürttün, şimdi Allahın adaleti önünde hayvan ile insan eşit olup muhakeme olmamız gerekir, gel bakalım ilahi hüküm nasıl tecelli edecek, diyerek adamı çeke çeke huzur-ı ilahiye getirir, şikayetini tekrarlar, hatta kendi lisanıyla üç defa affetmesi için yalvardığını da söyler.

Muhakemenin sonunda adam suçlu bulunur, iyiliklerinin yarısının elinden alınmasına hükmedilir. O anda adam kendini büyük bir ağaç şeklinde görür, zebaniler bir bıçkı

ile baştan ayağa ortadan ikiye biçerler. O korkuyla uyanan adam tir tir titreyerek ağlamakta olduğunu görür. Bundan sonra bir karıncayı bile incitmeyeceğine karar vererek tövbe eder. Adam, Allahın kahr ve azabı rüyada böyle olunca hakikatte nasıl olur diye düşündükçe ürpermektedir.

5. **Hikaye:** Manastır'da ömrünün sonunda dünyayı terk ederek gönül rahatlığıyla vefat eden Mahmud Ağa'nın hikayesidir.

Yazar bu hikayede Manastır'da gördüğü bir sarayı ve hikayesini anlatır: Yazar bir yolculuk esnasında Manastır'a uğrar. Bir kaç gün dinlenmek arzusundadır. Güzelliğine hayran olduğu bu şehirde hiç bir sebeb yokken üç ay kalır. Halkının ikram ve ihsanını tarif etmek mümkün olmadığı gibi, şehrin güzellik ve letafetini anlatmaya hiç bir kalemin gücü yetmez. Şehrin tam ortasında bir saray bulunmaktadır. Mutfak, kiler, ahır ve sair dahili ve harici oda ve evler bir tarafa, önündeki cennet-misal bahçesi, dünyada bulunan her türlü çiçek ve gül, ağaç ve meyvelerle doludur. Dalları birbirine girmiş ağaçlarıyla, gökyüzüne baş çekmiş çınarlarıyla, tak ve revakları süsleyen gül ve sarmaşıklarıyla, dalları sulara sarkan söğüt ağaçlarıyla cenneti andırmaktadır.

Ayrıca sarayın kuzeyinde mermer döşeli bir hamam, güneyinde ise, bir çatı altında aynı anahtarla açılır ve kapanır on dört adet ev ve oda olup, onların da üstünde saf billurdan bir köşk bulunmaktadır. Bahçenin bir tarafında bir cami olup her iki tarafında birer çilehane, karşısında ise kütüphane ile küçük bir hamamdan başka bir türbe

bulunmaktadır. Ayrıca cennet ırmaklarını andıran iki çay bahçeden geçip caminin önünde birleşirler, oradan da bahçedeki bütün köşklere uğrayarak büyük sarayın önündeki havuza dökülürler. Mızrak boyu yüksekliğindeki duvar ile çevrili bu gülşen sarayda bulunan ev, oda ve köşklerin sayısı toplam kırk dörde ulaşmaktadır.

Yazar sarayı kimin yaptırdığını sorunca, Selim Han oğlu Sultan Murad Han zamanında mirahur olan Ahmed Ağa'nın kardeşi Mahmud Ağa'nın hikayesini anlatırlar: Her ikisi daha çocuk yaşta iken yetim kalırlar. Geçimini temin için bir ustanın yanında çırak olmak niyetiyle çarşı pazarı dolaşırlar, fakat üst başlarının perişanlığına bakıp hiç kimse çıraklığa kabul etmez. Bunun üzerine İstanbul'a gidip iş ararlar. Zamanla her biri bir iş tutarak çeşitli kademe ve rütbeler kazanırlar. Büyük kardeş sultanın yakınlarından olunca, onun sayesinde mal ve mülk sahibi olan küçüğü de buraya gelip bu sarayı yapar. Bu sarayda tam otuzbeş sene gönlünce yaşar, her gün dostlarla meclisler kurup onlara yedirip içirir. Şu dünyadan kam alır.

Yine bir gün büyük bir ziyafet hazırlayıp şehrin tüm eşrafını davet eder. Yenilip içildikten sonra ev sahibi önünde bir altın yığını olduğu halde meclise hitaben, dostlar otuzbeş yıldır beraber yiyip içtik, çocukluğumda yarım habbeye muhtaç olduğum halde canab-ı Hak bütün bunları bana ihsan etti, mülkümde olan her şeyi tesbit ettim, bu sarayı, içindeki bütün sergi ve eşyalarıyla, mutfak takımlarını çini ve sırça kaplarıyla, ikiyüzü aşkın güzel kitapları ve ömrümce kazandığım kıymetli eşyalarıyla

bu dokuz bin altını Allah için vakfettim diyerek mütevelliye teslim eder. Kadı gerekli işlemleri ve kayıtları tamamlayınca perdenin arkasına geçen Mahmut Ağa, samur ve atlas elbiseleri çıkarıp daha önce hazırladığı at çulundan olanları giyerek meclisin huzuruna gelir. Göz yaşları arasında davetlilerle vedalaşarak inzivaya çekilir. Üç yıl sonra artık öte tarafa davet olunduğunu söyleyerek ölümünden on sekiz gün önceden ecelini beklemeye başlar, saati gelince ruhunu teslim eder. Sözü edilen evkafın halen hayır ile yad edilmesine sebeb olduğu söylenir.

II. BÖLÜM

A. Nihālistān'daki Hikayelerin Genel Hatlarıyla Bir Tahlili

1. Hikayelerde Muhteva:

Nihālistān'da toplam yirmibeş hikaye bulunmaktadır. Hikayeler konularına göre "nihāl" adıyla beş bölüme ayrılmıştır. Yazar, eserinin sebeb-i te'lif bölümünde, yakın zamanlarda meydana gelmiş fakat henüz yazıya geçmemiş olayları derleyerek kaleme almak azminde olduğunu (5b/15,16) açıkça ifade eder. Gerçekten de Nihālistān'da bulunan hikayelerin tamamı daha önce hiç bir kitapta kaydedilmemiş olup yazarın yaşadığı dönemde veya o döneme yakın zamanlarda meydana gelmiş olaylardan alınmıştır. Hikayelerin tarihi olaylara dayanması ve özellikle mahalli olmaları eserin önemini daha da artırmaktadır. Hatta yazar, daha önce kaleme aldığı Meşāḳḳu'l-ᶜUşşāḳ adlı eserinde bulunan hikayeleri Nihālistān'a alırken üç hikayeyi almamıştır. Nihālistān'a alınmayan bu hikayelerden ikisi, Aşık Çelebi'nin Meşāᶜiru'ş-şuᶜarā adlı tezkiresinde bulunan Ferdî adlı delikanlının hikayesi[1] diğeri ise, ömrünün son demlerinde aşık olan ve sevgilisinin adını anarak ruhunu teslim eden meşhur bir kamil şeyhin hikayesidir. Bu üç

---

[1] bkz. Aşık Çelebi, Meşā'iru'ş-şu'arā, (Haz. G.M. Meredith-Owens, London 1971, yk.188a V.d.

hikayenin her biri daha önce bilinmekte olup, çeşitli kitaplarda kaydedilmiştir. Bu nedenle, Nihālistān'a alınmakdıkları tahmin edilebilir. Şu haliyle, Nergisî'nin seçerek eserine aldığı hikayeler tamamen orijinal olup ilk defa onun tarafından kaleme alındığı muhakkaktır.

Nergisî hikayeleri beş "Nihāl" 'e ayırır:

1. **Nihal:** Cömertlikle ilgili hikayelerden oluşmaktadır. Bu bölümde sekiz müstakil hikaye bulunmaktadır. Hikayelerin ilki dönemin padişahı IV. Murad'ın, yazarın kendisine yaptığı ikram ve ihsanı konu alır. Olay h.1042 yılında İstanbul'da meydana gelir.

Diğer hikayeler ise yazarın yaşadığı dönemde ya da ona yakın zamanlarda yaşayan tanınmış şahsiyetlerin hayatlarından alınmıştır. Yazar konularını işlerken daha önce de söz konusu ettiğimiz gibi, hikayelerini bir öğüt ve vaaz edasına büründürmekten şuurlu bir şekilde kaçınır. Yalnız özellikle seçtiği hikayelerle, elinde imkanı bulunan zenginlere ve yönetimin belli kademelerinde görev almış insanlara örnek olaylar sunmak istediği anlaşılmaktadır. Ayrıca cömertlik konusuna tahsis edilen bölümü, kitabın başına alması da bilhassa eserini takdim ettiği zata bazı mesajlar vermek istediği düşünülebilir.

Hikayelerde hiç bir olağanüstü hal görülmez, hepsi de bilfiil yaşanmış tarihi gerçekliği olan olaylardır: Bazı maddi zorunluklardan dolayı çok sevdigi kölesini satan imama Kılıç Ali Paşa'nın ikramı (7a/22 vd.) yine Kılıç Ali Paşa'nın Kami Efendî hakkındaki cömertliği (9b/21 vd.)

Budin beylerbeyi Mustafa Paşa'nın çeşitli cömertlik hikayeleri (12b/8vd.) Tacbey-zadenin cömertliği (15b/4 vd.) gemisi batan Halep'li tüccar Hacı İbrahim'e başka bir tüccarın yaptığı iyilik (14a/21 vd.) kendisinin de ihtiyacı olduğu halde daha kötü durumda olan birine yaptığı iyiliğin karşılığını bir kaç misliyle gören adamın hikayesi (20a/8 vd.) yine başkasına ihtiyacını arz etmekten sakınan itibarlı bir zata yaptığı iyiliğin karşılığını daha iyi bir şekilde gören adamın hikayesi (21a/23 vd.) Bu olaylardan hiç birinde olağanüstü bir hal görülmez. Hikayeler doğrudan doğruya eğitmeyi ve öğretmeyi hedef alan didaktik hikayeler değildir. Ancak olayların tabii akışı içinde okuyucuyu düşünmeye sevk eden bir özelliğe sahiptirler. Bazen hikayelerin sonunda kısa birer cümle ile alınması gereken ders okuyucunun dikkatine sunulur.

2. Nihal: aşk konusunun işlendiği hikayelere ayrılmıştır. Bu bölümde altı hikaye bulunmaktadır. Hepsinin de konusu aşktır. Hikayeler farklı zeminlerde gelişip, farklı şekillerde bitmelerine rağmen hemen hepsinde göze çarpan husus samimi aşk ile samimi olmayan aşkın tema olarak işlenmiş olmasıdır. Birinci hikayede aşık olan tüccarın aşkından dolayı akıl sınırlarını zorlayıcı bir hayat tarzını benimsemesi ve neticede gaybdan haber verme ve duasının makbul oluşu gibi olağan üstü keramet hallerini göstermesiyle sevgisindeki samimiyetini isbat etmiş olur. (22b/9 vd.) Bu hikaye konusu bakımından Leyla vü Mecnun hikayesine benzemektedir. Ancak ondaki efsanevi unsurların hiç biri bunda bulunmaz.

Yine aşkında gösterdiği samimiyetten dolayı sevgilisne kavuşan ihtiyar şeyhin (31a/12) ve gencin (34a/16) hikayelerinde aşk mecazi de olsa, samimi olunca keramet derecesinde kuvvet ve cazibesinin olduğu nazara verilir. Sevgilisini İstanbul'a kadar en olumsuz şartlar içerisinde yolcu edip geri dönmesiyle aşkının içten olduğunu isbat eden zorba delikanlının hikayesi (25b/9) ile, sevgilisinin bir başkası ile gezdiğini görünce kendisini köprüden aşağıya atan aşığın hikayesi (27b/20) de samimi bir aşk ile insanın ne tür fedakarlıkları göze alabileceğini gösterir.

Öte yanda aşkın ne olduğunu bilmeyen cahil bir softanın yanıp yakılarak ilan-ı aşk ettiği sevgilisine verdiği küçük bir hediyeyi bile ayrılık sırasında geri alması samimi olmayan aşkın en güzel bir örneği olarak takdim edilir. (29a/1)

Nergisî'nin hikayelerinde sevgilinin hep erkek olması dikkat çekmektedir. Bu durumun klasik edebiyatımızda tasavvufun etkisi ile gelişen aşk anlayışından kaynaklandığı düşünülebilir. Çünkü İlahi aşka ulaşmanın tek yolu mecazi aşktan geçer. Allah'ın cemalinin tecellisi ile varlıklarda görülen güzelliklerin en mükemmeli insanda, özellikle erkeklerde bulunmaktadır. Beşeri duygulardan uzak olarak sadece mücerret güzelliğe karşı duyulan bu aşk nezih ve afif aşk kabul edilmektedir. Bu aşk, insanı Allah aşkına ulaştırdığı için orta aşk, köprü aşk veya aşk-ı ebcedi gibi adlar ile anılır.[2]

---

[2] Süleyman Uludağ, Tasavvuf terimleri Sözlüğü, İst. 1991, s.59.

3. Nihal; Farklı konuları işleyen hikayeleri içine alır. Bu bölümde bulunan dört hikayenin her birinde ayrı bir konu işlenmektedir. Hikayelerin konuları farklı olmakla beraber, genel hatları ile, haklının mutlaka hakkını alacağı, haksızın layık olduğu cezayı bulacağı gibi temalar işlenmektedir. Sözgelimi, birinci hikayede vali tarafından haksız olarak azl edilen defterdarın hiç beklenmedik bir anda valinin yerine tayin edilmesi (43b/4 vd.) bir kaç mazlum için kadının rica ve tavassutuna önem vermeyen zalim kaymakamın bir anda kadıya muhtaç bir hale düşmesi (45b/2 vd.) ve halka zulm etmeyi adet haline getiren Piripaşa-zade'nin hiç umulmadık bir yerde kaçıp kurtulmak üzere iken yakayı ele vermesi (50a/20 vd.) ve para hırsından dolayı arkadaşını zor durumda bırakan açgözlü danişmendin daha sonra gülünç duruma düşmesi (47a/11 vd.) bu hikayelerin ana temalarıdır. iki medrese öğrencisinin olayını anlatan bu sonuncusu, modern hikaye çizgisini yakalamış olup, tip ve karakter tahlili açısında da oldukça başırılı bir hikayedir.

4. Nihal: "eden bulur" manasını gösteren hikayeleri içine alır. Bu bölümde, dünya malına hırslı bir cimrinin biriktirdiği mal ve mülkün acı sonu (52b/7 vd.) ile, mal hırsı ile başkalarına zulm etmeyi göze alan ve yetkisini kötüye kullanarak masum insanların hem malına, hem de canlarına kasteden bir tahsildarın düçar olduğu akibet anlatılmaktadır. (55b/21) Bu iki hikayede, herkesin yaptığı iyiliğin de, kötülüğün de karşılığını daha bu dünyada iken bulacağı nazara verilir. Mesela. zorba ve zalim tahsildar

yazarın babasının yaptığı ikazlar karşısında alaycı bir tavır alır ve nasihatlerine kulak asmaz. Daha sonra haksız yere kazığa vurduğu papazın akibetine uğrar, aynı zamanda alay ettiği o ihtiyar zatın şefaatine muhtaç duruma düşer. İbret alınması gereken bir durum olarak sunulan bu hikaye, yazarın babası tarafından görülüp anlatılmış olmasından dolayı daha canlı, inandırıcı ve gerçekçi çizgiler taşımaktadır.

5. **Nihal:** Yaptığı kötü fiillerden pişman olup tövbe eden kimselerin hikayelerini ihtiva eden bu bölümde beş hikaye bulunmaktadır. Hikayelerde sevgi ve acıma, doğru söylemek, insanlara yardımcı olmak, tevekkül, hayvanlara zulm etmemek ve dünya malına gönül bağlamamak gibi temalar işlenmektedir. Her hikayede ayrı bir dönüş ve tövbe olayı anlatılır. Bu dönüşlerin her biri farklı bir duygu ve davranıştan kaynaklanmaktadır. Mesela, kuzusunun kesilerek kebab yapıldığı yerde bir koyunun büyük bir acı içinde can vermesi katı kalpli eşkıyayı duygulandırır ve onun tövbe etmesine sebeb olur. (57a/7) Yine kendisini tehlikeli bir duruma sokarak bir aileyi zehirlenmekten kurtaran hırsızın bu insani duygusu ve doğruyu söylemesi hem çalmak istediği atı elde etmesine, hem de tövbe ederek ıslah-ı hal etmesine neden olur. (57b/19)

Kısaca toparlanacak olursa, hikayelerde, cömertliğin güzelliği, elinde imkanı olan kimselerin onu iyi yolda kullanması gerektiği iyi davranışların daha dünyada iken karşılığının görüleceği, hakiki aşkta keramet olduğu,

samimi duygulardan kaynaklanmıyan aşkın netice itibarı ile insanı küçük düşüreceği, zalimin dünyada cezasını, mazlumun mükafatını bulacağı, dünya malına karşı hırs ve cimriliğin kötü sonuçlar doğuracağı, toplumda bulunan çeşitli bozuklukların kişilerin iradeleri ile düzelebileceği, tevekkül, Allah rızası, insan sevgisi, şefkat, tövbe ve hayvanlara iyi davranma gibi özelliklerin çok iyi neticeler doğuracağı anlatılır.

Nergisî'nin konuları tamamen yerlidir. O bu konuları yine oldukça yeni ve kendine özgü bir dil ve anlatım tekniği ile ele alır. Bu hususta iddialı olduğunu biliyoruz. Bir üslupçu olan Nergisî bu konuları eğitmek, öğretmek, eğlendirmek,heyecanlandırmak ve düşündürmek için yeni bir söyleyiş ve ifade tarzı ile kaleme almıştır. Nergisî'de esas olan sözün mükemmel ve güzel oluşudur. Ancak verilecek olan mesaj hiç bir zaman ihmal edilmemiştir. Yazar çeşitli vesileler ile mesajını en uygun bir şekilde okuyucuya ulaştırmaktan geri durmaz.

2. Anlatım Teknikleri

a. Tahkiye Metodu:

Nihalistan'daki hikayeler konularına göre beş bölüme ayrılmaktadır. Hikayelerde kullanılan tahkiye metodu birbirinden pek farklı değildir.

Yazar, hikayelerinin başına mesnevilerde olduğu gibi birer başlık koymayı uygun görmüştür. Mesnevilerde genellikle başlıklar Farsça olduğu halde Nihālistān'da

Türkçe olduğunu görmekteyiz. İlk hikayenin dışında bütün hikayelerin bir başlığı bulunmaktadır. Biraz da uzunca olan bu başlıklar olayı kısaca tanıtır:

"Vüzerā-yı kāmkārān-ı devlet-i ᶜaliyyeden Ḳılıç ᶜAlī Paşanuñ ḳırḳ biñ aḳçeye bir ġulām iştirā idüp bāyiʿde iḥsās-ı taʿalluḳ itmekle ġulām ve bahāsını ṣāḥibine baḫşiş ü iʿṭā ve müstaġrıḳ-ı ᶜaṭā ḳılduġı maḳāle-i ġarībedür." (7a/19-21)

Görüldüğü gibi başlık, olayı genel çizgileriyle tanıtır. Bu haliyle mesnevilerdeki başlık geleneğinin Nergisî tarafından sürdürüldüğü düşünülebilir.

Bütün hikayelerin giriş ve bitişlerindeki düzenlemeler hemen hemen aynı özellikler gösterirler. Hikayelerin büyük bir kısmı kahramanı tanıtan bir giriş ile başlar. Söz gelişi, birinci nihalin ikinci hikayesi, " keştībān-ı deryābār-ı seḫā derbend-güşā-yı Ḫalḳu'l-vād-ı beẕl u ᶜaṭā, merḥūm u maġfūrun leh Ḳapudan ᶜAlī Paşa ki vezīrān-ı kāmkārān-ı devlet-i ᶜaliyye-i ᶜOsmaniyye beyninde cūd u semāḥatda ᶜalem ve mānend-i Berāmike vü Ḫātem-i bī-bāk-ᶜaṭā-yı mebẕūlü'l-kerem bir saʿādetmend-i ᶜālī-şān-ı müsellem-himemdür" (7a/22) ifadesiyle başlamaktadır.

Yine ikinci nihalin beşinci hikayesi kahramanı tanıtan şöyle bir giriş ile başladığını görmekteyiz:

"Kāmil-ṣıfatān-ı meşāyiḫ-i kibār-ı sütūde-siyerden bir ᶜārif bi'llāh-ı āgāh-dil ki ẓāhir ü bāṭını ḳażiyye-i sābıḳada meẕemmet-i fażāḥat-engīzi televvüs-resān-ı ḫāme-i sevdāyī-mizāc olan ṣūfī-i ḫar-peykere muḫālif olup min külli'l-vücūh eṭvār-ı pesendīdesi muvāfıḳ-ı ḫāṭır-ḫāh-ı

ekābir ü esāfil..." (31a/12-14)

Kahramanı tanıtan bu girişler bazen bir kaç sayfayı tuttuğu görülür. Yazar, bazen kahramanı, iyi yönlerini anlatarak methedici bir eda ile tanıtır. (Bkz. 15a/18, 31a/12) Bazen de hezel tarzında kahramanı horlayıcı ifadelerle anlatmaya çalışır. (bkz.28b/23, 52b/7) Yazar, bazı hikayelerin başında ise bir kaç ibare ile kahramanın portresini ortaya koymayı tercih eder. (bkz.12b/8, 50a/2a, 57b/19)

Hikayelerin diğer kısmı ise, klasik halk hikayelerimizi andıran "ʿAnʿane-i rāviyān-ı ṣaḥīḥu'l-ḫaber ile maʿreż-i taḥaḳḳuḳda cilveger olmuşdur ki.." (9b/21) veya "s̱iḳāt-ı ṣaḥīḥü'l-kelimātdan bir pīr-i münḥanī-ḳadd-i rāst-żamīr bu ḥikāye-i ṣaḥīḥu'l-fehvāyı iblāġ-ı semʿ-i taʿbīr itdi ki..." (45b/2) gibi bir takım kalıplaşmış cümlelerle başlamaktadır. (bkz.21b/23, 26a/11, 47a/11, 57a/7)

Ayrıca yazarın bizzat kendi başından geçen, (6a/15) diğeri ise şahit olduğu (22b/7) iki olayın da meydana geldiği yıl ve yer belirtilerek hikaye edildiği görülmektedir.

Nihālistān'daki hikayeler modern küçük hikayelere yaklaşan bir takım özellikler taşırlar. Ancak sosyal fayda gözetilerek kaleme alındıklarından dolayı hikayede alınacak ders veya ibret sonuç bölümünde bazen açıkça nazara verilir. Hikayelerden birçoğu da konuyla ilgili Türkçe, Arapça ve Farsça bir manzume veya dua cümlesi ile bitmektedir. Bu yönleriyle modern hikayeden ayırlırlar.

Hikayelerin olay örgüsü ve anlatım tarzı tamamen küçük hikayelere benzemektedir. Hikayelerin tamamı gerçek hayattan alınma olduklarından yazar açısından üç gruba ayrılırlar: Birinci grup, yazarın başkalarından duyduğu veya herkesçe anlatılagelen hikayelerdir. Bunlarda yazar sadece anlatıcı durumundadır. Yani olayı dışarıdan seyretmektedir. (bkz. 7a/22, 16a/21, 20a/5, 28a/21, 29a/1, 43b/4, 50a/ 2a, 52b/7, 57b/19, 58b/22) İkincisi, yazarın bizzat şahit olduğu veya yaşadığı hikayelerdir. Bu durumda yazar ya müşahit anlatıcı ya da kahraman anlatıcı durumundadır. Hikaye yazarın kendi ağzından aktarılır. (bkz.6a/15, 60b/13, 22b/17, 31a/12) Üçüncü grup ise, yazarın yakınlarından birinin gördüğü veya bizzat yaşadığı hikayeler olup doğrudan ravinin dilinden aktarılır. Anlatıcı gördüğü veya yaşadığı olayı kendi bakış açısından ele alır. (bkz. 9b/20, 12b/8, 15a/18, 21a/23, 26a/12, 34b/18, 45b/2, 47a/11, 55b/21 57a/7, 59b/14) Bu tür hikayelerde zaman zaman vak'alar birbirine bağlanırken yazar işe karışır "rāvī taḥḳīḳ-i ḥikāye eder ki" türünden cümlelerle ikinci olaya geçişi sağlar; tekrar sözü anlatıyıca bırakır. Yazarın bu tür müdaheleleri klasik hikayelciliğimizin bir özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Nergisî, hikayelerini modern anlayışa yakın bir metotla kaleme almıştır. Modern hikayelerde hakim olan unsurları bunlarda da görmekteyiz.

Hikayeler genelde kahramanı en belirgin özellikleriyle tanıtan cümlelerle başlar. Bir takım benzetmelerle kahraman tasvir edilirken hikayenin akışını az çok belirleyecek

karakteristik özellikler göz önüne serilir. Cömertlik, zorbalık, softalık veya hoş görü sahibi olmak gibi özellikler tasvir edilerek okuyucuda nefret, sevgi, acıma veya hayranlık gibi duygular uyandırılır. Bu tasvirler kimi hikayelerde kısa tutulmakla beraber, kimi hikayelerde ise oldukça uzun tutulmuştur. (bkz.31a/12, 52b/7)

Bu tasvirden sonra asıl hikayeye zemin hazırlayan küçük icat olayları anlatılır. Bu, maşuğun zorba aşığın tacizinden kurtulmak için memleketi terketmesi (bkz.26a/12) veya deniz seferine çıkan tüccarın gemisinin batması üzerine canını kurtararak bir limana sığınması (bkz.16a/21) veya aynı odada kalan iki stajyer öğrencinin bir arkadaşlarını yemeğe davet etmeleri (bkz. 47a/11) gibi her hangi küçük bir olay olabilir.

Bu bölümden sonra çatışma ve gerilim başlar. Mesela, sevgili memleketi gizlice terkederken belasından kaçtığı kişi umulmadık bir anda karşılarına çıkar ve kafileye katılır. Bu durum kafiledekilerde bir tedirginlik meydana getirdiği gibi okuyucuda da merak uyandırır. Neticenin nereye varacağını merak eden yolcular, adamın neredeyse çıplak denecek bir kıyafetle gelmiş olmasına bakarak, ağır kış şartlarına dayanamayıp dönmesini beklerler. Fakat bu durum merak, şaşkınlık ve endişe ile beraber gerilimi artırarak sonuna kadar devam eder. Nihayet sonuç hiç kimsenin beklemediği bir tarzda kendini gösterir.

İkinci hikayede ise kahraman parasız, perişan bir halde dolaşırken hancıya yalan söyleyerek bir oda temin etmeye karar verir; bu arada gelişen olaylar ve kahramanda

baş gösteren iç çatışma okuyucuyu acımaya sevk ederken, bulduğu altınlarla hem kahraman, hem de okuyucu geçici bir ferahlık hisseder. Ancak olayın hiç umulmadık tarzda gelişme göstermesi, kahramanı tekrar zor durumda bırakır. Bu küçük olaylar zinciri adeta dalgalar halinde okuyucuda farklı duygu ve hisler meydana getirir.

Üçüncü hikayede, para getirmeye giden arkadaş ortadan kaybolur, zaman ilerleyerek misafirin gelme vakti yaklaştıkça kahramanda ve okuyucuda gözle görülür bir tedirginlik baş gösterir. Misafirin gelmesiyle sıkıntı ve tedirginliğin hat safhaya ulaştığı bir anda beklenmedik bir yerden bir takım hediye ile birlikte yeterli miktarda paranın gelmesi tedirginliği yok eder, bunun üzerine metne yansıyan kahramanın sevincine parelel olarak okuyucunun da rahat bir nefes aldığı hissedilir. Ancak okuyucuda diğer oda arkadaşının ne olduğu ve niçin öyle davrandığı merakı uyanır.

Birinci hikayede, zorba aşığın İstanbul'un girişinde dönmesiyle problem çözüme kavuşur. Hikaye'nin böyle bitişi baştan beri kahramana karşı okuyucuda uyanan nefret gibi menfi duyguları birden bire acıma ve hayret gibi müsbet duygulara dönderir. Bu hikaye bu yönüyle digerlerinden farklılık arz eder.

İkinci hikayede odayı kiralayan diğer tüccarın gelişi ve paraların müflis tüccar tarafından alındığının anlaşılmasıyla yeniden tırmanan gerilim, kahramanın dürüstlüğü ve para sahibinin iyi niyeti sonucu çok güzel bir şekilde çözüme ulaşır. Böylece kahraman hakkında

okuyucuda oluşan acıma ve merak duyguları yerine takdir, sevinç ve ibret gibi duygular uyanır.

Üçüncü hikayede ise, arkadaşın gelişi ve büyük bir pişkinlikle samimi olmayan bir takım tavırlar sergilemesi baştan beri okuyucuya telkin edilen nefret duygusunu daha da artırır.

Nergisî'nin bütün hikayelerini bu çerçevede incelemek mümkündür. Örnek olarak ele aldığımız bu üç hikayede olduğu gibi, bütün hikayelerin sonunda, yazarın hedeflediği zihni ve ruhi neticeyi oluşturacak müspet veya menfi çözüm sunulur. Bu sonuçtan okuyucu bir ders ve ibret çıkarır. Bazen de hikayenin asıl maksadı heyecan vermek veya okuyucuyu hayrete düşürmektir. Bu nedenle yazar zaman zaman hikayelerini asıl maksadını belirten bir cümle ile bitirir.

Nihalistan'da yukarıdaki çerçeveye bir derece uymayan iki hikaye de bulunmaktadır. Biri, Nihal-i Evvel'in 4. hikayesidir. Hikayede Budin Beylerbeyi'nin cömertliği anlatılırken adeta bir menkabe havası verilmektedir. Maksat hikaye anlatmak değil, Paşa'nın cömertliğini övmektir. Cömertliğine delil olarak da iki hikaye anlatılır. Her bir hikayenin şahitleri ayrı şahsiyetlerdir. Nihayet yazar Paşa'nın cömertiğiyle ilgili hikayeyi yazdığı sırada tesadüfen ikinci hikayenin bir başka ravi tarafından nakledilmesini Paşa'nın hüsn-i niyyet ve kerametine vererek hikayeyi bitirir. Hikayenin tamamında kullanılan teknik farklı olmakla beraber hikayelerin kendileri tek başına yukarıdaki çerçeveye uygunluk gösterirler (12b/b)

Biraz farklılık arz eden diğer hikaye de Nihal-i Hamis'in en son hikayesidir. Olayın anlatıcısı yazarın kendisidir. Yazar vak'ayı bir hatıra edasıyla nakleder, gençlik yıllarında bir müddet ikamet etmek zorunda kaldığı Manastır'da misafir kaldığı bir sarayı bütün detaylarıyla anlatarak orada sarayla ilgili duyduğu Mahmud Ağa'nın hikayesini de nakleder. Bu hikayenin ayrıca yukarıdaki tekniğe göre incelenmesi mümkündür, diğerlerinden farklı değildir. (60b/12)

b. Tasvirler:

Nihālistān'ın hemen her tarafında çeşitli tasvirlerin bulunduğunu görmekteyiz. Nergisî olayları anlatırken okuyucunun ilgisini çekmek ve muhayyelesinde bir takım çağrışımlar uyandırarak olayın içine sürüklemek için çeşitli tablolar çizer. Böylece anlatmak istediği şeyi daha etkili ve canlı bir şekilde ortaya koymuş oluyor. Hikayelerde, kişi, yer, zaman, eşya, duygu ve davranışların tasvir edilmesi kaçınılmazdır. Nergisî bu unsurlardan her hangi birini tasvir ederken, daha çok çeşitli benzetmeler kullanarak en belirgin ve çarpıcı özellikleri ile gözler önüne serer. Ancak zaman zaman bir takım alışılmadık imajlar oluşturularak tasvir ettiği objelerin okuyucu tarafından gerçek şekil ve mahiyeti ile kavranılması oldukça zorlaşır. Daha doğrusu yazar bazen bir şeyi tasvir ederken o kadar çok teşbih, istiare ve telmihler kullanır ki asıl anlatmak istediği şey arada görülmez olur veya tanınmaz bir hal alır. Okuyucu ancak büyük bir dikkatin

sonucunda anlatılmak isteneni kavrayabilir.

Nihālistān'da bulunan tasvirleri genel hatlarıyla dört grupta toplamak mümkündür:

1. Kişi tasvirleri,
2. Duygu ve davranış tasvirleri
3. Mekan ve çevre tasvirleri
4. Eşya tasvirleri.

Yazar kişileri tasvir ederken genelde en belirgin özelliklerini kısaca ifade etmeyi tercih eder. Nergisī tasvirlerinde belli bir sıra takip etmez, bir kaç kelimeden oluşan terkip ve ibareler ile o kişinin en belirgin özelliğini, daha çok karakter ve ahlakını okuyucuya aktarır. Söz gelişi; bir yeniçeri levendinden bahsedilirken sadece karakterine ait bir iki özelliği söylenir:

"Ḳallāşān-ı sitīze-rīz-i perḫāş-engīzden bir cesūr ve cerī yeniçeri levendi..." (38a/11-12)

Yine bir sofi tanıtılırken tarihin her döneminde bilinen bir tip olarak tasvir edilir:

"hey'et-i ṣōfiyān-ı ḫırḳa-pūşīde seblet-tırāş u sübḥa der-dest u misvāḳ ber-ser.." (57a/20)

Bir başka yerde üzüntü içinde kara kara düşünen bir insanın tasviri yapılırken, fiziki görüntü ile ruh hali beraber verilir:

"Kütüpḫāne-i peder-i pīr-i müşevveş-żamīre girdüm bī-çāreyi kemer-i endīşede ser-be-zānū-yı ḥayret, sebbāḥ-ı baḥr-ı ʿaraḳ-ı melālet buldum..." (11/3-4)

Hikayenin kişileri tanıtılırken çoğu zaman olay içinde aldıkları role ait özellikleri ile tasvir edilirler. Mesela, yazar imamı takip etmekle görevlendirilen kişileri anlatırken sadece "şāṭırān-ı çābük-pādan bir ḳaçı..." (8b/12) ifadesini kullanmakla yetinmiştir.

Nergisî tasvirlerinde teşbih, telmih ve istiare gibi edebi san'atları çok kullanır:

"İki serv-i zībende-ḫırām ki pīrāye-i ser-i müstaᶜiddü's-saᶜādeleri olan külāh-ı zerd-fām ser-i serv üzre ḫūrşīd-i süreyya-maḳām menzilesinde berīḳ-efken-i ser-ā-pāy-ı endām olup cilve-künān ḳadem-nih-i pīşgāh-ı ikrām oldılar." (6b/18-19)

Görüldüğü gibi iki bostancı neferi anlatılırken boyları selviye, başlarındaki külah güneşe benzetilmiştir. Bu benzetmelerde klasik edebiyatın bazı mazmun ve mefhumlarının kullanılması dikkat çekmektedir. Yine Kılıç Ali Paşa tanıtılırken Osmanlı devletinin vezirleri arasında cömertlikte bir bayrak olduğu, Bermekioğulları'na ve Hatem-i Tai'ye benzediği, yüksek hasletlere sahip yüce himmetli bir zat olduğu söylenir. Bütün bunları ifade etmek için Nergisî'nin klasik edebiyatın kaynaklarından yararlandığı görülür. (7a/23)

Yazar bazen tasvir yaparken şiirlerden de yararlanır. Bu şiirlerin dikkat çeken tarafı, klasik unsurların büyük bir başarı ile kullanılması ve tasvirlerin oldukça abartılı bir şekilde ifade edilmesidir. (7b/15-17).

Nergisî bazı tasvirleri yaparken tamamen kahramanın bakış açısını esas alır. Kahramanın içinde bulunduğu ruh

halini de yansıtacak bir tablonun çizilmesinin daha etkili olacağı muhakkaktır: bir bayram arafesinde, bayram hazırlıklarını yapacak parayı bulamıyan kahraman, Fatih camiinin musalla taşına yakın bir yerde oturup, telaş ile gidip gelenleri seyretmektedir. Kimi mendil ve cebine doldurduğu çerezlerle, kimi de kucağına yığdığı çeşitli hediyelerle çocuk ve ailesinin iltifatına kavuşmak arzusuyla acele etmekte, kimi yarım habbeye muhtac olacak kadar fakir, kimi kalabalık hizmetçilerinin önünde gururla yürümekte, kimi bedbaht ve kederli, kimi de mutlu ve sevinçlidir.

Kahramanın bakış açısından ele alarak böyle canlı bir tablo cizen yazar, bir manzume ile tasviri tamamlamayı daha uygun görür. (10a/12-14)

Nergisi kişileri tanıtırken bazen oldukça detaylı bir anlatımı tercih eder. Daha çok okuyucuda iyi veya kötü bir intiba bırakmak istediği zamanlar o kişiyi tafsilatlı bir şekilde tasvir eder. Söz gelişi, gösteriş meraklısı bir sofuyu tanıtırken zahirperest, riyakar, beyinsiz, aptal, sikke suratlı gibi daha pek çok olumsuz özelliklerini çarpıcı ve onur kırıcı bir dil ile anlatır. (29a/1 vd.)

Bir başka hikayede, yazarın, cimri bir adamı yiyip içmesinden giyim ve kuşamına kadar pek çok yönleriyle yine oldukça horlayıcı bir tarzda tasvir etmesi dikkat çekicidir. (52b/7 vd.) Bu örneklerde olduğu gibi yergi esaslı tasvirlerinde yazar, ince nükteler ile o kişiyi karikatürize eder. Hatta bu hususta müstahcenliğe varan ifadeleri kullanmaktan kaçınmaz. Nergisî, bir gence aşık

olan şeyhin artık şehevi duygularının baskısından kurtulduğunu ifade ederken böyle kinayeli bir dil kullanır:

"Egerçi ʿazizüñ ālāyiş-i beşeriyyetden berī idügin bilüp sütūn-ı ḳubbe-i şürūr olan ālet-i fücūruñ mürūr-ı dühūr ile pūsīde-i fütūr oldığına kesb-i şuʿur itmiş idi." (33b/16vd.)

Görüldüğü gibi olumsuz tipler hakkında alabildiğine yerici bir dil kullanan yazar, olumlu kişiler hakkında da oldukça hoş görülü olup, abartılı ifadelerle iyi özelliklerini sayar. Temiz kalpli, rind yaradılışlı şeyhin tasvirini (31a/12 vd) örnek olarak gösterebiliriz. Ayrıca ileride tipler bölümünde kişi tasvirleri tekrar ele alınacağından bu kadarı ile yetiniyoruz.

Nihālistān'da en çok dikkati çeken Nergisî'nin duyguları tasvir ediş tarzıdır. Bu konuda çoğu zaman yazarın orijinalliği yakaladığı söylenebilir. Ancak aşk, ayrılık ve hasret gibi çokça tasvir edilen duygular klasik edebiyatımızdakinden farklı değildir. O duygunun çeşitli özellikleri, birtakım mecaz, teşbih, telmih ve imajlar ile ifade edilir. Bu tür duyguların tasvirinde Nergisî'nin emsallerini aştığı söylenemez. Söz gelişi, aşık olan bir gencin bu duygusu şöyle dile getirilir:

"... bir vechile dil-beste-i resen-i pīç-ā-pīç-i muḥabbeti olmuş ki müceddid-i fesāne-i Leylā vü Ferhād olduğu taḥaḳḳuḳ bulmuş..." (30a/1-2)

Yine ayrılığın şöyle tasvir edilmesi Nergisî'nin klasik anlayıştan tam kurtulamadığını gösterir:

"..ʿaziz-i efsürde-dimāğ āteş-i ciğer-sūz-ı firāḳla

dāġ dāġ olup" (30a/17) veya "...şemşīr-i ser-tīz-i firāḳ ile da'vā-yı telāḳī faṣl olunup..." (30b/6)

Halbuki öte tarafta yazarın, öfke, gam, endişe, tereddüd, nefret, iştiyak v.b. bir çok duyguyu tasvir ederken yine birtakım imaj ve edebi sanatların yardımı ile oldukça orjinal tablolar çizdiği görülür. Bu tür tasvirlerin pek çok örneğini Nihālistān'da bulmak mümkündür. Fakat biz sadece bir kaç örnek vermekle iktifa edeceğiz:

"...eṣābi'-i fikr ü endīşeyi birbirine mālide ve mefāṣıl-ı enāmil-i iḥtimālātı taḥrīk-i vehm-engīz ile şikeste ḳılup rīş-i pür-pīç u tāb-ı teşvīşini benān-ı efkār ile taḥlīl idüp sā'id-i ġam-ı dā'imi sütūn-ı zenaḫ-ı taḥayyür ḳıldı." (44b/12-13)

Görüldüğü gibi, endişe ve tereddüt içinde olan bir kimsenin parmak mafsallarını çıtlatması, sakalını kaşıması veya elini çenesine dayayıp düşünmesi şeklindeki davranışlarına işaret edilerek bu duygular anlatılmaya çalışılmıştır.

".. şeb u rūz endīşenāk-ı taḥayyür ü ıżṭırāb olup evḳāt-ı sā'at-ı ẕihāb u iyāb-ı ketḫüdāyı ḥesāba meşġūl idi" (44a/8-9)

Burada ise "bekleme" duygusu, günlerin ve saatlerin sayılması nazara verilerek tasvir edilmiştir.

"ol maḥbūs-ı āzāde-ṣūret taḥrīk-i zencīr-i iṭā'at iderek kenār-ı lihāf-ı tecellüdi burḳa-i rūy-ı vāhime ḳılup... cülāh-ı ḫalecān-ı vesvese-bāf-ı endīşe-perdāzuñ nesīc-i deffe-i vehm-engīzi dest-mālçe-i rūy-ı şerm-ālūd-ı

mülāḥaẓa idüp reşḥa-çīn-i sirişk-i ıżṭırāb olaraḳ sāʿid-i endīşeyi sütūn-ı zenah̲ ve ıżṭıcāʿ-ı bālin-i melāl eyledi." (18b/19-23)

Şu cümleler, adamın sıkıntıya tahammülünü, endişesini, utanç duymasını ve çare arayışını oldukça süslü ve sanatkarane bir tarzda gözler önüne sermektedir. Nergisî'nin duygu ve davranışların tasvirindeki başarısını isbat eden pek çok örnek bulunmaktadır. Edebi sanatlar başlığı altında bazı misaller verildiğinden bunlar ile yetiniyoruz.

Nihālistān'da tabiat ve çevre tasvirlerine pek az rastlanır. Bütün eserde bulunan tabiat tasvirleri sadece bir kaç tanedir. Ancak Nihālistān'ın en son hikayesinde Manastır'da bulunan bir konak ve bahçesinin oldukça ayrıntılı bir tasviri bulunmaktadır. Konağın mutfak, kiler, ahır ve odalarından başlanarak bahçesinin en ince teferruatına kadar her şeyi mükemmel, gerçekçi bir dil ile anlatılır. Bu tasvirlerde hemen hemen hiç mübalağaya yer verilmez. (61a/1 vd).

Başka bir hikayede ise bir mahalle mescidi kahramanın ağzından şöyle tasvir edilir: Camiin delik-deşik olan hasırları cemaatin ayağının iştiyakı ile göz-kulak kesilmiş, ibadet güzelliğinin hasreti ile baştan ayağa dağ dağ olmuş, örümcekler cemaati hasırların artık işe yarayamıyacağını bilerek olur ki bir gün safdil bazı müslümanlar yanılarak camie geldiklerinde, üzerinde namaz kılmaları için, camiin yıkılmaya yüz tutmuş köşelerinde tezgahlarını kurup ağ dokumaya başlamışlar. Mahalle

sakinleri namaza veda etmekle ruhani varlıklardan başka camie gelen kalmamış, camiin kapısının üzerindeki kitabede "kim oraya girerse emniyettedir" ayetinden cesaret alarak içeri girmek isteyince kapıyı iter. Meger emeviler zamanında kalma kapıları sökülerek yerlerine çürük bir iki tabut konulmuş olup onlar da yere yıkılırlar. (11a/9-16) Görüldüğü gibi yazar bir camii tanıtırken, halkın bir takım ihmallerini tenkit ve eksiklikleriyle alay etmeyi de ihmal etmez.

Yine başka bir hikayede, Nergisî cimrinin paltosunu tanıtırken teşbih, mecaz ve çeşitli imajlardan yararlanarak hem palto sahibini hiciv, hem de paltoyu mübalağalı bir şekilde tasvir eder. (53a/10-13)

c. Konuşmalar:

Yazar zaman zaman kişileri konuşturarak okuyucunun ilgisini çeker, Yalnız bu konuşmaların çoğu tabii olmayıp yazı diline ait süslü ve sanatlı cümlelerle sürdürülmektedir. Hatta kısa bir cümle ile muhatabın uyarılması gereken en korkulu yerlerde bile yazarın aynı üslubu devam ettirmesi, hikayenin gerçekliğine gölge düşürmektedir. Söz gelişi, bir adam at çalmak niyetiyle evin bir köşesine saklanır. Evde kimse yoktur. Ocağın üzerinde kaynayan bir tencere bulunmaktadır. Yemek kokusuna gelen bir yılan, kaynamakta olan bu tencereye düşer. Ev halkı olanlardan habersizdir. Tencereyi sofraya koyar ve yemeğe hazırlanırlar. Hırsızın ev halkını tehlikeye karşı uyarmak isteyince şöyle çümleler kullandığı görülür:

"Eyyühe'l-ḳavm zinhār maṭbūḫ-ı mezkūre idḫāl-i milʿaḳa-i tenāvül itmen ki cürʿa-i merg-i nāgehānī ile sergirān-ı ḫumār-ı bevār olmañuz muḳarrer u muḥaḳḳaḳdur. Pīş ez īn dem bir efʿī-i ḫam-be-ḫam derūn-ı dīg-i cūşānda puḫte-i ḥarāret-i ʿadem olmuşdur." (27b/1 vd.)

Görüldüğü gibi kullanılan cümleler adeta halkını ikaz etmek isteyen bir padişahın fermanını andırmaktadır. Halbuki burada uygun olan, kısa ve net ifadelerle bir tehlike ile yüz yüze olan insanların uyarılmasıdır. Yazarın ağdalı ve musanna cümle kurma merakı bu konuşmanın hikaye içinde bir yama gibi kalmasına neden olmuştur. Nihālistān'da buna benzer daha başka konuşmaları bulmak mümkündür.

Buna rağmen bazen konuşmaların oldukça başarılı bir şekilde kullanıldığı da görülür. Mesela, Deli Mestane'nin ev sahibine teşekkür etmesi ve ev sahibi ile kendisi arasında geçen konuşma oldukça başarılı ve canlıdır:

"Aġa ḥażretleri meclisiñüz dāim olsun, biz gedāya ḥadden birūn riʿāyetler itdiñüz, neyleyelüm teng-destlük ʿāleminde ḫāk-pāye lāyıḳ armaġanum yoḳ, bu fenā dünyāda bir ġayre beñzemez nāmum var, şimdengirü ol nāmı saña ʿaşḳ itdüm, baʿde'l-yevm cenābıñuza Deli Mestāne disünler diyüp (59a/19-22) Şimdengirü bu maḳūle müskirāt baña ḥarām ender-ḥarām oldı diyü estaġfiru'llāh-gūy-ı tevbe vü nedāmet olur. Be hey yādgār dīvāne mi olduñ senüñ ʿömrüñ bu ḥālle geçüp, meşrebüñ dünyāya maʿlūm iken ḫānedānımuzda istiġnādan murād mizbāna maḥż-ı cefā mıdur. Yoḳsa riʿāyetüñde taḳṣīr iḥtimālin mi virirsin diyü..." (59b/3-5)

Konuşma tarzı ve ifadeler, o günün konuşma dilini bir derece yansıttığı için hikayenin sürükleyiciliğine büyük bir katkıda bulunmuştur.

Ayrıca, Piripaşa-zade'nin yakalanışının anlatıldığı hikayede karşılıklı konuşmaların daha da başarılı olduğu görülmektedir. Özellikle Bektaşi dervişlerine has kelime ve terimler ile sürdürülen konuşma oldukça gerçekçi ve canlı bir tablo oluşturmaktadır:

"Ṣormaḳ ʿayb olmaya naẓarıñuz ne bāġuñ meyvesi, ne gülşenüñ şüküfesidür. Cemāl gördük, dīdār seyr itdük, şevḳiñüz, ẕevḳiñüz dā'im ola ve erenler, ʿāşıḳlar arasında ne isimle bilinür, ne ṣıfatla bulınursuz.. Eyva'llāh īmānüm, ʿaşḳuñ, naẓaruñ ziyāde olsun, bu ṣūret ʿāleminde bir ḳaç gün seyrāna gönderdiler... ṣūret-i māderī bu ẕerreyi ẓuhūr ṭopraġına ṣaldıḳda erenler serveri ʿAlī nāmın başımıza tāc eylemiş...." (51a/15 vd.)

Burada belli bir kesime ait ıstılahlar kullanılarak yapılmış olan konuşma hikayeye büyük bir inandırıcılık ve hareketlilik kazandırmıştır. Bu ise okuyucunun ilgisini çekmek açısından önem kazanmaktadır.

Bütün bu degerlendirmelerin ışığı altında Nihālistān'daki anlatımın teknik özellikleri kısaca şöyle özetlenebilir:

Nergisî hikayelerinde hemen hemen aynı tahkiye tarzını kullanır. Bu tarz modern küçük hikayelerde görülen tahkiye usulüne çok benzemektedir. Ancak klasik hikayelciliğimizde bulunan bazı unsurların bu hikayelerde devam ettiğini görmekteyiz. Bazı hikayelerin kimden rivayet edildiği

söylenerek başlaması, zaman zaman şiirler ile tekdüzeliğin bozulması, olaylar zincirinin bazen raviden nakledildiği ifade edilerek birbirine bağlanması ve sonunda bir ders ve ibret çıkarılarak okuyucuya arz edilmesi eski hikayeciliğimizin Nihālistān'a yansıyan unsurlarıdır. Ayrıca ağdalı bir lisan ve çeşitli edebi sanatlarla süslenen ifadeler de o dönemin özelliklerini yansıtmaktadır.

Nergisî genellikle tasvirlerinde ölçülü davranmakta ve konuyu tasvirlerle boğmamaktadır. Bazen bu tasvirlerin okuyucu tarafından hissedilmesi bile güçleşir. Tasvirler tamamen anlatılan konuya hizmet etmektedir. Özellikle kişi ve duygu tasvirinde yazarın başarılı olduğu gözlenmektedir. Tabi'at, çevre ve eşya tasviri Nergisî'de az rastlanan unsurlardır. Kullanılan san'atkarane dil yazarımızın en orijinal tarafını teşkil etmektedir. Ayrıca bazen olayları zaman ve mekan dekoru içerisinde vermesi başarılı denebilecek niteliktedir.

Nihālistān'daki konuşmaların çoğu uzun, süslü ve konuşma dilinden çok yazı diline uygundur. Bu haliyle konuşmaların gerçekçi ve tabii olduğu söylenemez. Fakat bazen yazarın oldukça sade, canlı ve hareketli konuşma sahnelerini başarılı bir şekilde tasvir ettiği görülür.

Yazarın anlatımın teknik özelliklerinde büyük ölçüde başarılı bir tutarlılık gösterdiği söylenebilir. Konuların işlenişi, tahkiye ve tasvirlerin kullanışı, hikayelerin iç örgüsü, olaylar zincirinin birbirine eklenmesi açısından dikkate deger bir tutarlık olduğunu söylemek mümkündür. Bu

açıdan Nergisî'yi çağdaş küçük hikayeciliğimizin habercilerinden saymak yerinde bir düşünce olur.

3. Tipler

Küçük hikayelerden oluşan Nihālistān'da çeşitli roller yüklenen oldukça geniş bir şahıs kadrosu bulunmaktadır. İç ve dış görünüşleriyle ele alınan bu şahıslar, çoğu zaman sadece konuyla ilgili özellikleri ön plana çıkarılarak tasvir edilirler.

Nergisî hikayelerindeki tipleri geniş bir çoğrafyaya yayılmış olan Osmanlı toplumunun çeşitli kesimlerinden seçmiştir. Aslında yazarın seçmesi de söz konusu değildir. Onlar zaten yaşıyorlardı ve o olayların içinde yazar istese de, istemese de davetsiz birer misafir gibi gelip yerlerini almış bulunuyorlar. Burada önemli olan, yazarın onlara karşı takındığı tavırdır. Onları gerçek karakter ve özellikleri ile yansıtıp, yansıtmaması ise yazarın başarısını belirleyen en büyük göstergedir. Bu hususta yazarın başarılı olduğu söylenebilir. Yazar bu tipleri en can alıcı yönleriyle ortaya koyabilmiştir. Bu insanlardan kimi tanınmış tarihi şahsiyetler, kimi meşhur olmamakla beraber gerçekten yaşadıkları ispat edilebilecek kişilerdir. 17. Yüzyıl osmanlı toplumunda mevcud olan çeşitli yöneliş ve davranışları yansıtan bu insanlar oldukça canlı ve hayat dolu tipler olarak hikayelerde yer alırlar.

Bu tiplerden bir kısmı hikayelerin kahramanı durumunda iken, bir kısmı da hikayede ikinci veya üçüncü derecede rol

alan şahsiyetlerdir. Biz, şahıs kadrosunu hikayelerdeki rollerine göre değil de, yazarın ortaya koyduğu tiplemelere göre gruplandıracağız:

1. Cömert insan tipi
2. Cimri insan tipi
3. Kaba softa tipi
4. Seven (aşık) insan tipi
5. Sevilen (maşuk) insan tipi
6. Rakib veya yardımcı tip
7. Zorba insan tipi
8. Mazlum insan tipi
9. İyi insan tipi
10. Kadın tiplemeleri

1. Cömert İnsan Tipi:

Nergisî eserinin birinci bölümüne aldığı hikayeler cömertliğe dair oldukları için cömert insan tipini en çok bu bölümde görmekteyiz. Bu insanlarda cömertlik bir karakter halini almıştır. Onlar sadece varlıklı oldukları zamanda değil, en muhtaç olduklarında bile ellerinde olanı vermekten kaçınmazlar. Hatta ikram ve ihsanda bulunmak bunların en başta gelen zevkleridir. Mesela, birinci hikayede portresi çizilen cömert insan Osmanlı devletinin farklı özellikleriyle en çok dikkat çeken sultanı IV. Murad'tır. Döneminde tanınmış pek çok şahsiyetin yetişmesinden de anlaşıldığı gibi, o ilim ve hüner erbabını himaye eden, onları kollayıp gözeten ve teşvik eden bir padişahtır. Bu bakımdan Nergisî'nin anlattığı hikaye, onun

tarihi şahsiyetiyle örtüşmektedir.[3]

İkinci ve üçüncü hikayelerde cömertliği söz konusu edilen Kılıç Ali Paşa (1500-1587) Osmanlı devletinin en ünlü denizcilerinden olup, cömertliği ve muhtaçların yardımına koşması ile tanınan bir şahsiyettir. Nergisî'nin hikayelerinde anlatılan ve tasvir edilen kişi, tarihi şahsiyetiyle tanıdığımız Kılıç Ali Paşa'nın kendisidir.[4]

Yine dördüncü hikayenin kahramanı da, uzun süre Budin beylerbeyliğini yürüten sokollu Mustafa Paşa (1566-1578) dır. Mustafa Paşa mükemmel idareciliği, cömertliği, duyduğu ve gördüğü fakir ve muhtaçların yardımına koşması, yetim ve dulları gözetip kollaması ve daha pek çok güzel hasletleri ile tanınan bir validir.[5] Yazar bu hikayesinde O'nun cömertliğinden sadece bir kesit sunmaktadır.

Beşinci hikayenin kahramanı ise yazarın da belirttiği gibi Kanuni Sultan Süleyman zamanında iki defa reisü'l-küttaplık görevini yapmış olan, daha çok berat ve fermanlarda kullanılan divani yazıyı geliştiren Tac-zade Mehmet Çelebi'dir.[6]

Yazarın, cömertliklerini yazdığı şu insanlar Osmanlı devletinin elit tabakasından alınmıştır. Adamı zengin edecek derecede sınırsız ikram ve ihsanda bulunma, halktan

---

[3] M. Cavid Baysun, Murad IV.mad., İslam Ansk. C.8,

[4] Haluk Şehsuvaroğlu, Kılıç Ali Pâşa mad., İslam Ansk. C.6, s.679.

[5] Peçevi İbrahim Efendi, Peçevi Tarihi, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal) C.II. s.23, Ank. 1992.

[6] Ali Alparslan, Divani mad., TDV. İslam Ansk. C.9, s.445.

muhtaç, dul ve yetimleri araştırarak yardımlarına koşma eskiden beri halkımızın görmeye alıştığı idarecilerde bulunması gereken özelliklerdir. Aslında o dönemin idare anlayışı da hikayelerde de görüldüğü gibi şefkatli bir baba tipini hatırlatmaktadır. Mesela birinci hikayede yeni görevine tayin olunan fakat uzun süreden beri boşta kalıp borç içinde yüzen Nergisî alacaklıyla yüzyüze gelince şaşkınlıktan ne yapacağını bilemez. Ancak padişah hızır gibi yazarın imdadına yetişir. Aslında bu, padişahtan beklenen bir harekettir. Çünkü bir padişahın yedi evliya kuvvetinde olduğuna dair yaygın bir kanaat tarih boyunca devam ede gelmiştir.

Bu cömert tipinde hiç bir karşılık beklenmeden ve ikram edilen adam da minnet altında bırakılmadan verilmesi esastır. Hikayelere dikkat edildiğinde, çoğu zaman muhtaç durumda olan kişi bir şey istemeden, cömert kişi adamın ihtiyacını hissederek ikramda bulunduğu görülür. Ayrıca yardımların başkaları tarafında duyulması istenilmez, mümkün mertebe gizli tutulması daha uygun görülür. Çünkü toplumumuzun inancına göre sadakaların, sağ elin verdiğini sol elin duymayacağı bir gizlilik içinde olması gerekir.

Söz gelişi, üçüncü hikayede Kılıç Ali Paşa Kamî-zade'ye bir mendil altın verdikten sonra kulağına gizlice bir şeyler fısıldamak için yanına çağırır ve başkalarına hissettirmeden ceplerine altın doldurur:

"... ᶜunf u ᶜaẓametle beni bün-i gūşa baᶜżı esrār-ı pūşīde ismāᶜ itmek ṣūretinde teklīf-i taḳaddüm iderek tā ḥużūrına getirdi. Āyā ne kār-ı bū'l-ᶜaceb peydā ola diyü

mülāḥaẓada iken gördüm ki iki dest-i kerem-peyvesti ile du ceyb-i pür-ʿaybüme idḫāl-ı zer-i nāba meşġūl olup ṭurur." (11a/3,4)

Buna benzer bir olaya da Tac-zade'nin hikayesinde rastlamaktayız. Bir cemaat içerisinde hizmet eden şahsa ihsan ettiği otuz altını bir mendile sarıp, abdest aldıkça bu mendil ile yüzünü kurularsın, diyerek hediyeyi takdim etmeyi daha uygun bulur:

"Ol dest-māl-i fāḫire anı daḫi pīçīde ḳılup baña ḫiṭāben, ḫāce efendi āb-dest aldıḳça bu dest-māl defʿ-i reşḥa-i vużūʿ-ı maṣlaḥatına sāzkār olur diyüp cānib-i āġūş-ı ḳabūlüme andāḫte ḳıldı. Fi'l-ḥaḳīḳa oṭuza ḳarīb altun olup dest-māl-i zer-keşīdeyi daḫi iki biñ aḳçeye naḳd eyledüm." (16a/3,4)

Hatta hikayenin daha sonraki bölümünde Tac-zade'nin bu özelligi şöyle anlatılır:

"Gāhī ṣūret-i ẓāhirede baḫşiş-i dirhem ü dināra meclisüñ taḥammüli olmaduḳça kāġaẕ-pāralerle ʿaḳīde taḳsīm idüp iḥsān murād itdügi yārana gül-ḳand-ı miskīdür tenhāda terṭīb-i dimāġ idersüz diyü nāzikāne teslīm-i zer-i nāb eyler idi." (16a/14, 15)

Nergisî'nin çizdigi bu tiplerde cömertlikten amaç kendini göstermek değil bir yaraya merhem olmaktır. Yoksa herkes görsün, işitsin, kendini övsün diye yapılan yardım din ya da insanlık duygusu ile yapılmış iyilik olmaktan çıkar. Mesela, Budin beylerbeyi Mustafa paşa'nın bir mecliste ard arda yaptığı iyilikler kendisine hatırlatıldığında herbiri bir başka duygunun etkisi altında

yapıldığından dolayı Allah katında makbul olamıyacağını ifade eder:

"... h̲āliṣen li-vechi'llāh ẓuhūra gelmeyen ᶜaṭānuñ ne fā'idesi vardür. Bizüm itdigümüz keremler cümleten ġarażālūd u bī-nefᶜü sūddur."(13b/6)

Nergisî tiplerini sadece devlet adamlarından seçmemiştir. Esnaf ve halktan cömertliğiyle tanınmış insanlar da onun tipleri arasında bulunmaktadır. Mesela, gemisi batan Halepli Hacı İbrahim'e dörtbin altın verdikten başka kendisi ile beraber bir sefere götüren tüccar, kendisi muhtac ve zor durumda iken daha muhtac olan birine elinde mevcut olan yetmiş akçeden altmışını veren adam, halen toplumumuzda yaşıyan ve günlük hayatta sık sık karşılaştığımız tiplerdir. Nergisî'nin çizdigi cömert tipi zenginliklerinden dolayı ikram ve ihsanda bulunan kimseler degildir. Onlar yazarın da ifade ettigi gibi "semāḥat-ı cibillī" den, yani tamamen karakterden kaynaklanan bir cömertliğe sahiptirler.

2. Cimri İnsan Tipi:

Nergisî genelde olumlu tipleri tercih etmekle beraber zaman zaman olumsuz tiplere de yer verdiği görülür. Yazar olumlu tipleri ne kadar mübalağalar ile övüyorsa olumsuzları da o kadar acımasızca yermektedir.

Sekiz hikayeden oluşan bir bölümü sadece cömertlik konusuna tahsis eden yazar 4. Nihal'in birinci hikayesinin girişinde cimri bir insan tipi çizer. Aslında hikayenin cimrilikle ilgisi yoktur. Fakat malını biriktirip yemeyen

cimrinin ölümünden sonra varislerinin düştüğü durumu anlatan hikaye cimriliğin sonucunu gözler önüne sermektedir. Nergisî abartılı, fakat o tipi bütün canlılığı ile ortaya koyacak ifadelerle karikatürize eder:

Bu cimri tüccar hayatında hiç kimsenin gönlünü hoşnud edecek bir iyilikte bulunmamış, ne hayır kurumlarına yardım etmiş, ne de sadaka ve zekat vermiştir. Başkasının karnını doyurmak bir tarafa, ömrünce kendi midesini doyurmak için ekmek, peynir ve soğan yemeyi israf kabul ederek, hayvanların dışkıları içindeki arpa ve buğday tanelerini toplayarak yemektedir. Ne bir başkasının da'vet ve ziyafetine iştirak etmiş, ne de kendisi başkasına ziyafet vermiştir. Hatta bu özelliğiyle zaman zaman övündüğü de görülmüştür. Ayakkabısından sırtındaki paltoya kadar her şeyinde cimriliğinin belirtilerini gözlemek mümkündür:

"Le'īmān-ı ḫısset-şiʿār-ı tüccārdan bir denī-i küştenī ki kef-dest-i nuḳre-şümārı cemʿ-ı dirhem ü dīnārdan bir laḥẓa āsūde olmayup.. tamāmī-i ʿömrinde bir ḳalb-i münkesire cebīre-bend-i nevāziş olmaḳ zaḥmetini irtikāb itmeyüp ne mezraʿa-i ḫayrāta gendüm-dāne-i ʿaṭā ilḳā itmiş ve ne ṣayd-ı murġān-ı mes̱ūbāt içün zīr-i dām-ı ḥīle-i şerʿiyyeye dāne-pāş-ı ḥasenāt u ḥabbe-nis̱ār-ı ṣadaḳa vü zekāt olmuş idi... Nāşitāyān-ı tehī-dest-i gürisne-çeşmüñ ḥavāṣıl-ı emellerin vāye-gīr-i aġdiye-i ṣılāt-ı müstetbiʿu'l-berekāt itmek degül, farṭ-ı buḫlı kendi miʿde-i ṭamaʿ-perverin daḫi bedel-i mā yeteḫallel ile żiyāfete müsāʿid olmayup tenāvül-i kemter loḳma-i penīr ü piyāzı isrāf-ı ʿaẓīm ʿadd itmekle rehgüẕer-i mevāşīde muṣādif olduğu revs̱-i behāyimde

iltiḳāt-ı dānehā-yı şaʿīr ile gelū-yı ṭamaʿ-senci memlū ve sīr itmek maḳāmında idi... Muḥaṣṣal-ı süḫan zāġ-ı cīfe-ḫōr-ı cān-ı ḫabīsini lāne-i mehdden bāl-güşāy-ı şāḫsār-ı vücūd olup kemāngere-i felekden zaḫm-zede-i merg ü fütāde-i ḫandeḳ-i laḥd olınca ne hīç-kesüñ ḫarmengāh-ı żiyāfetinden iltiḳāt-ı ḥabbāt-ı iltiḳām eylemiş ve ne delālet-i āşiyāne-i nekbet-ḫānesi içün taḥrīk-i cenāḥ-ı daʿvet ḳılup ser-pençe-i taṣarrufına ḫāide olan hūşe-i niʿamdan nīm ḥabbe isḳātıyla vāye-baḫş-ı ḥavāṣıl-ı kāʾināt olmuş. Ḥattā rivāyet-gerde-i mübtelāyān-ı ʿaẕāb-ı iḫtilāṭdür ki pesendīde-i ṭabʿ-ı denāʾet-medārı olan vaṣf-ı ẕemīm-i ḫısset ile dem-i ibtihācında kirāren dehān-ı yāve-pāşından mesmūʿdur ki ne müddet-i ʿömrinde mizbānān-ı mihmān-nevāz-ı ʿālemden birinüñ küşe-i simāṭ-ı niʿmetinde iḫtiyār-ı nişest u ḳarār ile iltiḳām-ı nefāyis-i der-miyāna mübāşeret itdüm ve ne musāfirān-ı ġurbet-keşīde-i ümemden biri zīr-i saḳf-ı ser-nigünımda taʿlīḳ-ı sāz u seleb-i nüzūl itdügine taḥammül idüp kenār-ı kānūn-ı bī-ḫākester u duḫānumda pōst-nişīn-i müsāferetine ruḫṣat u icāzet revā gördüm. (52b/7-53a/5)

Görüldüğü gibi yazar kötü tiplere karşı oldukça acımasızdır. Tasvirlerinde horlayıcı ve haysiyet kırıcı ifadeler kullanmaktan sakınmaz. Hatta kullandığı dil ve üslup alaycı ve inceden inceye yerici niteliktedir. Anlatılan şahıs tamamen olumsuz yönleriyle okuyucuya tanıtılmaktadır.

3. Kaba Softa Tipi:

Yine aşk ile ilgili bir hikayede softa bir insanın tasviri yapılırken aynı kıyıcı ve alaycı dilin büyük bir ustalıkla kullanıldığı görülmektedir. Yazarın, dilin imkanlarından yararlanarak yaptığı nükteler ile tanıttığı şahsı gülünç duruma düşürmesi tasvir açısından oldukça başarılıdır: Bu adam sadece dış görünüşe önem veren riyakar bir sofudur. "Zāhid o deñlü şıḳlet-i tāc ü ḳabā ile Uçmaḳ ümīdin itmez idi ebleh olmasa" manasını kendinde gösteren bıyıkları tıraşlı, sikke suratlı bu bunak sofunun iç dünyası hurafeler felsefesinin mecmu'ası, çarpık suratı kuruntu ve vesvese nakışlarının numunesi, görünüşte eğik boynu kaba bineklerin palanı, meymenetsiz çehresi kış gecesi gibi kasavet ve sıkıntının müsveddesi, düzgün olmayan endamı şeytan ve ifritin ta kendisi, uygunsuz sıfatları tamamen fitne ve fesattır. Soğuk dindarlığının etkisiyle, dimağının ırmağı öyle donmuş ki güzel ahlak vücud şehrine yol bulamamış, kocakarı soğuğuna benzeyen nefesi cehennemin külhanını bile dondurur. Doluya benzeyen uygunsuz söz ve lakırdıları ilim ve irfanın başına yağan beladır. Katı kalpli bu kaba insan vücud risalesinde güzel huy önsözünü tamemen çıkararak onun yerine kabalık kışının bütün meselelerini kaydetmiştir. Ruh sultanı gönül çarşısının güvenliği için soğuk ciddiyeti görevlendirmiş, hoş sohbet tebessüm nedimini karakter ülkesinden sürmüş, ılımlı şakaları bile fesat çıkarıyor diye mizac ve huy mahallesinden tardetmiştir. Fıkhi meselelerden sadece nikah bahsini ezberlemiş, nahiv bilgisi olarak da "dört kadına

uğradım" ibaresinden başka bir şey bilmez. Yaradılışındaki "tenafür-i huruf" sanatkarların gönlünü inciten, aptallıkta darb-ı mesel olan Habenneka yaratılışlı insan suretinde bir hayvandır.

Rintlerin meşrebinde güzel sevmek mümkün, hatta vaki iken bu adama göre küfre denk kabul edilir. Nikahına aldığı kadınların sayısı dördü bulduğu halde, mali imkanlarının elvermemesine rağmen bir takım hile ve düzenlerle pek çok cariyeye de sahip olmuştur. Dostların düşmanı, cahillerin dostu olan bu ham sofu gönül ehlinin can düşmanı olduğundan onların toplantı mahallerine değil gelmek, selamlarını almayı bile dindarlığına yakıştıramaz. Onları daima ayıplar, aleyhlerinde konuşur ve kafir olduklarını uluorta iddia eder. (29a/1 vd.)

Görüldüğü gibi Nergisi, bu ham sofunun şahsında divan şairlerinin boy hedefi olan zahid tipini canlandırmaktadır. Hatta klasik edebiyatımızdakinden daha canlı ve gerçekçi bir karakter halinde takdim edilen bu sofu Nergisî'nin de hışımına uğramaktan kurtulamaz. Yazarın ağır bir dil ile bu kişiyi tasvir değil adeta yermesi dikkat çekmektedir.

Bu ham sofu bir gün o şehre gelen bir cambazın kara kulu yamağına aşık olur. Cami ve cemaat yerine artık cambazları seyre gitmektedir. Tesbih ve zikir yerine onlara alkış tutmakla gününü geçirmektedir. Gün gelir cambaz o diyardan ayrılmak için hazırlanır. Bu ham sofu sevgilisinden ayrılmanın hüznü ile ağlayıp sızlayarak onları yolcu etmeye gider. Cambazın kafilesi ayrılıp giderken sofu arkalarından çağırarak sevgilisi ile görüşmek

ister. Herkes ayrılırken sevgilisine bir hediye takdim edeceğini beklerken, daha önce hediye ettiği tülbenti sevgilisinden geri ister. Dostların araya girmelerine rağmen zorla tülbenti geri alması herkesi şaşırtır. Böylece dindarlığında samimi olmadığı gibi, aşkında da samimi ve içten olmadığını göstermiş olur.

Nergisî, rintliği şi'ar edinen klasik şairlerimiz gibi, hiç bir müsamaha ve hoşgörüye yanaşmayan her hadiseye çatık bir kaşla bakan, ciddiyet ile somurtmayı birbirinden tefrik etmeyen, her tabii davranışa günah damgasını vuran iki yüzlü, riyakar, ham ve kaba sofuyu yererek, bu geleneği devam ettirmekle beraber onlardan daha başarılı bir tiplemeyi ortaya koyduğu söylenebilir.[7]

4. Seven (aşık) İnsan Tipi:

Nergisî'nin olumlu tiplerinden biri de seven insan tipidir. Bütün hata ve kusurlarına rağmen aşıklar, sevgilerinde samimi oldukları sürece Nihālistān'da daima olumlu bir tip olarak takdim edilirler. Nihālistān'ın aşk hikayelerine ayrılan bölümde yukarıda bahsi geçen sofudan başka bütün karakterler hep sevimli gösterilmiştir. Hatta hikayenin başında kabalığı ve zorbalığı ile olumsuz bir tip olan bir genç aşık hikayenin akışı içerisinde aşkında gösterdiği samamiyetten dolayı birden bire olumlu bir tip oluverir. (26a/12) Nergisî'de aşık klasik edebiyattakinden farklı değildir: Aşık fiziki yapısı bakımından zayıf,

---

[7] bkz. A. Sırrı Levend, Divan Edebiyatı, İst. 1984, s.561.

cılız, güçsüz ve rengi sararmıştır. Ruhi yapısı bakımından ise bazen sabırsız ve karasız olduğu gibi, bazen de her türlü cefaya katlanan, sevgiliden gelen her şeyi hoş gören, eziyet, işkence ve acıya karşı sonsuz dayanma gücü gösteren bir tiptir. O bütün kuvvet ve tahammülünü aşktan ve vuslat arzusundan almaktadır. Her şeyini sevgilinin yoluna adamıştır. Hatta her gün sevgilinin yakınlarından gördüğü işkenceyi günlük bir vazife gibi kabul eder ve ona ihtiyaç duyar. Bu durum ise aşığın sonunda keramet gösterecek yüksek manevi bir makama ulaşmasına neden olur. Artık onun aşkı basit beşeri duygulardan kaynaklanan bir sevgi olmayıp ilahi aşkın bir numunesi olan yüksek bir sevgidir. Bu haliyle Nergisî'nin aşk anlayışı klasik edebiyatımızdaki Leyla vü Mecnun hikayesindekinden pek farklı değildir. Ancak Mecnun'daki ilahi aşk Onu Leyla'dan müstağni kalmasına neden olurken, Nergisî'nin hikayelerinde genelde vuslat ile hikaye son bulur. Bu hikayelerin beşeri duygulardan uzak ulvi bir aşk olarak bitmesi daha çok Yusuf u Züleyha hikayesini andırmaktadır. Böylece yazarın hikayelerinde aşkı ulvileştirdiği görülür. Bu aşkta hiç bir maddi ve bedeni karşılık beklenmez, aşk sadece tahammül, sabır, fedakarlık ve samimiyet istmektedir.

Nergisî'nin altı aşk hikayesinden beşi olumlu, aşkında samimi olan insan tiplerini konu alır. 2. Nihāl'in birinci hikayesindeki tüccar sevgisinde samimi ve sadık bir aşıktır. Nihayet keramet sahibi olur ve hiç beklenmedik bir anda sevgilisinin onun diyarına gelmesiyle vuslata erer. (22b/7 vd)2. hikayede, zorba bir genç olan aşık sevgilisini

İstanbul'a kadar yolcu ederek hiç bir karşılık beklemeden geri döner. (26a/12 vd.) Bir diğeri sevgilisini bir başkasıyla gezerken görünce dayanamaz kendisini köprüden aşağıya atar. Bu samimi aşkı gören sevgilinin ilitifat ve ilgisini kazanır. (28a/1 vd) Yine aşka ayrılan bu bölümün beşinci hikayesinde sevgilisi için melamet yolunu seçen Şeyh nihayet samimi dua ve iştiyakı sayesinde vuslata erer, ayrıca yeni yapılan bir tekyeye tayin edilerek adeta ilahi bir lütfa de mazhar olurlar. (31a/12 vd) Yine aşkındaki sadakat ve samimiyet ile her türlü sıkıntıya tahammül eden genç, hiç bir manevi feyiz ve kemalata sahip olmadığı halde içten yaptığı bir yalvarış neticesinde sevgilisinin evinden kalkıp gelmesi gibi olağanüstü bir hale mazhar olur. (34a/18 vd) Bütün bunlar Nergisî'nin çizdiği olumlu, seven insan tipini temsil etmektedirler. Hikayelerin daha gerçekçi olmaları olayların gerçek hayattan alınmış olmasından kaynaklanmaktadır.

5. Sevilen (maşuk) İnsan Tipi:

Nergisi'nin bu aşk hikayelerinde dikkat çeken bir husus da sevilen insan tipinin çoğu zaman silik ve belirsiz oluşudur. Hikayelerde sevgililerin tip ve davranışlarıyla ilgili tasvirler ancak gerekli olan oranda verilmiştir. Hikayelerin hemen hepsinde ortak olan bir özellik, belirgin bir sevgili tipinin gösterilemeyişidir. Aşık hikayelerde aktif bir rol alırken maşuk neredeyse hiç sahneye çıkmaz. Hatta sevgilinin cinsiyetinin de tam anlamıyla

belirginleştirilmediği görülür. Ancak hikayelerde bulunan bazı ipuçlarından sevgililerin erkek olduklarına hükm olunabilir. Genel hatları ile ele alınacak olursa, Nergisî'de sevgili ikinci derecede rol oynayan, müstağni, nazlı ve aşıktan uzak durmaya çalışan bir tiptir.

Yazar zaman zaman sevgiliyi tasvir ederken daha çok klasik edebiyatımızdaki mazmun, mefhum ve benzetmelerden yararlanmayı ihmal etmez. Yalnız bu eski unsurları yeni bir terkip ve düzenleme ile vermiş olması dikkat çekicidir. Mesela, Nihālistān'da sevgili güneş yanaklı, ay yüzlü, selvi boylu, peri yüzlüdür ve cilveli yürüyüşüyle kıyametler koparır, akılları kapar:

".. dilber-i tābende-ʿiẕār.." (27b/22); "dilber-i meh-peyker.." (28b/2)
"dilber-i perī-peyker..."(33a/14) ve "... ḳāmet-i mevzūn-ḫırām-ı cānānuñ serv-i çemen gibi ḳıyām-ı ḳıyāmet-nümā ve reftār-ı şīve-rīz-i hūş-rübāsını..." (28a/5) ifadelerinde Nergisî'nin sevgiliyi klasik edebiyatımızın benzetmeleriyle tasvir ettiği görülmektedir. Bunların pek çok örneğini Nihālistān'da bulmak mümkündür.

Yazar bazen de bu mazmunları daha orijinal bir tarzda kullanır. Sevgili Zülfünün kemendi ile aşıkların akıl ve kalplerini kapar. O aslında acımasız bir avcıdır, aşıklarını daima tuzağa düşürür. Onun elinden kurtulmak mümkün değildir. Ne Rüstem gibi cesur insanlar onunla karşılaşmayı göze alabilir, ne de sabır ve tahammül eteşgedesinin Siyavuş'ları yanağının ateşine dayanabilirler:

"... bir āhū-nigāh-ı şīr-dil u şutür-kīne kemend-i zülf-i hūş-rübāsına bend olup, nice şayyād bir perī-çehre-i çeşmesār-ı bī-dād, āfet-i cān-ı āzāde-dilān-ı ādemī-zād idi ki ne heft-ḫān-ı āşināyīsinde Rüstem-şıfatān-ı şīr-dile ṭayy-ı menāzil ü merāḥil ḳābil ve ne tāb-ı ruḫsārına Siyāvuşān-ı āteşgede-i ṣabr u ṭāḳat mütehammil idi..."(35b/5-9)

Nergisî'de sevgili acımasız ve katı yüreklidir. Aşığa yüz vermez. Aşık yalvardıkça o nazlanır. Halbuki o selvi boylu, aşığın göz yaşlarıyla büyümüştür. Buna rağmen aşığa değil de başkalarına iltifat eder, onlara meyl eder. Bütün bu yönleriyle de, klasik edebiyatımızdaki sevgili tipinin hiç eksiksiz Nihālistān'a taşındığını kabul etmek gerekir:

"Ol dil-ber-i ḫūn-ḫār-ı bī-merḥamet ibtidā tīr-i ḳażā-te'şīr-i nigāhına bir güşād virdi ki..."(37a/16-18)

"Ol derdmend-i bī-çāre gerden-pīç-i niyāz olduḳça dil-ber-i meh-pāre gerden-firāz-ı nāz olup..." (40b/7.-8)

"Cūybār-ı eşk-i Ceyhūn-miṡālümi ḫāk-pāyına revān iderek ḳad-keşīde-i evc-i ḥüsn ü cemāl olan serv-i ser-efrāzum ḥālen sāye-fiken-i ser-i aġyār..." (28a/11-12)

Görüldüğü gibi Nergisî sevgiliyi hikayenin tabii akışı içinde kısa, muğlak değinmelerle tanıtmaya çalışır. Aslında yazarın sevgiliyi tasvir ederek gözler önünde canlandımak gibi bir endişesi de yoktur. Sadece dayanılmaz bir güzelliği olduğunu hissettirecek bir takım ifadelerle okuyucuya takdim etmek onun için yetirlidir.

Bütün bunlara rağmen ondördüncü hikayede sevgili diğer hikayelerdekine nisbetle daha belirgin ve aktif bir rol

alır. Yazar da bundan dolayı sevgili daha ayrıntılı olarak tanıtma gereğini duyar. Yine geleneksel tarzda olduğu gibi bir takım güzellik unsurlarını belli benzetmeler ile anlatmasına rağmen bazı özel ayrıntıları vermekten de geri durmaz: Güneşe benzeyen sevgili bütün alemi aydınlatmaktadır. Fakat aşıkın can ve cigerini de yakan bir ateş durumundadır. Beli, göğsü ve ağzı nazik olan sevgili yesemen yaprağı gibi tamamen nazik ve nazenin bir vücuda sahiptir. Başındaki, kenarları altın işlemeli sarık, selvinin tepesinde görünen dolunaya, sırtındaki altın süslemeli ipek kaftanı cennet hurilerinin üstündeki istebrak diye adlandırılan bir kumaşa, aşıkların hasretini çektiği belini saran kemeri ise efsanevi hazineleri bekleyen ejderhaya, beline astığı keskin hançeri samanyolunun kenarındaki yıldıza, akıllı insanları bağlayıp akıllarını kapan saçları güzellik bahçesindeki bülbüle sarılmış zehir saçan yılana, kirpikleri amansız bir yağmacının tirkeşindeki oklara, kaşları can alıcı hançere, çene altında gerdanı cennet elmasına, ağzı can cevherine, dudakları ab-ı hayat çeşmesine benzemektedir:

"Ol muḳābele-i āftāb-ı nīm-rūz-ı taḥammül-güdāz-ı ṭāḳat-sūz ʿarż-ı ʿiẕār-ı ʿālem-efrūz idüp tāb-ı cemāli çār-cihet-i ʿāleme nūr-efşān, ammā cān u ciger-i ʿāşıḳa āteş-i sūzān olarak gelür.. (37a/1-10)

Görüldüğü gibi Nergisī'nin tasvir ettiği sevgili divan şairlerinin sevgilisinden başkası değildir. Olumsuz sevgili tipi klasik edebiyatımızda olmadığı halde bir hikayesinde

böyle bir tipi çizmesi Nergisî'yi klasik anlayıştan ayıran ve yenilikçi yapan yönüdür. Çünkü yazar konusunu etrafındaki olaylardan almaktadır ve şahısların gerçek karakteriyle verilmesi gerekir. Buna rağmen yazar klasik anlayıştan tamamen ayrılmayı göze alamaz, daha çok şahıs kadrosunda güzel ve iyi olanlar üzerinde durmayı tercih eder. Hatta bazen olumsuz tipleri veya böyle olumsuz bir hikayeyi anlatmak zorunda kaldığında okuyucudan özür dilemeyi ihmal etmez. Nihālistān'ın onikinci hikayesindeki ham ve kaba sofunun hikayesi buna güzel bir örnektir. Hikayenin kahramanı olan sofu olumsuz bir tip olduğu gibi sevgilisi de olumsuz bir tiptir. Yazarın dili onun hakkında da oldukça keskin ve acımasızdır:

".. bir siyeh-çerde pīr-i emred-i suḫte-ḫırmene meftūn olmuş ki sīlī-i rūzgār çehre-i bī-nūr u ferin siyeh-fām idüp bi'l-külliye eser-i leṭāfeti nā-peydā ve nihāl-i vücūdınuñ ser-sebzi vü ṭarāveti inḳıṭā'-ı āb ü tāb-ı cüvānı ile maḥrūm-ı neşv ü nemā idi." (29b/21-23)

Burada kesin ve net ifadelerle sevgilinin fiziki görünüşünü bütün çarpıcılığıyla veren yazar, bir başka yerde de yine kısaca iç yapısını nazara verir:

"... ol yādgār-ı ebleh-nihād cihān-gerd-i ḳallāş-nijād iken fażāżet-i ḫilḳat-i ḥarīfe düş nefs-i feżāḥat idügin fehm itmeyüp (30b/10)

6. Rakip veya Yardımcı Tip:

Nergisî'nin aşk hikayelerinde dikkat çeken bir husus da rakiplerin olmayışıdır. Ancak rakip rolünü yüklenen

aşık ile maşuk arasına giren bir takım şahsiyetler bulunmakla beraber klasik edebiyattaki rakip tipi değildir. Araya giren insanlar sevgilinin annesi, babası ve nedimleridir. Bunlar aşığın sevgiliyi rahatsız etmesinden ve adını kötüye çıkararak namus ve şerefine leke getirmesinden dolayı aşığa düşman olup ona türlü türlü eziyyet ve cefayı reva görürler. Fakat birden cezalandırarak öldürmeyip her gün ayrı ayrı işkencelere tabi kılarak intikamlarını almayı daha uygun görürler: (24a/1.. 24b/1)

Bir başka hikayede ise bu engeli anne-baba yerine sevgilinin patronu teşkil eder. Çırağa aşık olan şeyh için en büyük engel çocuğun patronu olan kahvecidir. Kahveci çırağı içeriye hapsederek kapıyı sıkıca kilitler, mümkün mertebe çırağı şeyhten uzak tutmaya çalışır. (32a/3-6)

Nergisî'nin aşk konularına ayırdığı Nihâl'deki hikayelerde bir de aşığa yardımcı olan ve aşık ile maşukun arasını bulmaya çalışan bir takım insanlar da vardır. Açık ve net bir şekilde tasvir edilmeyen bu tipler daha çok şehrin ileri gelenleri olup gün görmüş, hadiseleri anlayış ile karşılayan ve toplumda bir kötülük ve bozukluk olmasını istemeyen, bazen de baş gösteren bir takım sosyal problemler olduğunda görüş ve yardımlarına baş vurulan olgun, sözü geçerli insanlardan oluşmaktadır. Fakat hikayelerde ön plana çıkmayan bu tipler yazar tarafından da detaylı olarak tasvir edilmelerine ihtiyaç duyulmamıştır. (bkz. 23a/16; 23b/9; 30a/12; 22, 23, 39a/18)

7. Zorba İnsan Tipi:

Hikayelerinin vak'asını toplumun çeşitli kesimlerinden alan yazarın oldukça farklı tiplemeler ile okuyucunun karşısına çıktığını görüyoruz. Bazı hikayelerde portresini çizdiği zorbalar halen her toplumda sık sık görülen tipleri temsil ederler. Yazarın bu tiplerinin tamamı devletin görevli memurları olup bulundukları beldelerde vali, kadı, subaşı, muhassıl, mirimiran v.b. gibi belli sorumluluk ve yetkileri olan kimselerdir. Bu kişiler, yetkilerini kötüye kullanır veya bulundukları makamdan güç alarak yetkisi dışında bir takım zulüm ve haksızlıklara girişirler. Bu insanlar acımasız ve kıyıcı oldukları gibi dünya ve makam hırsı veya öfkesini tatmin etmek için göze alamıyacakları hiç bir şeyleri yoktur. Bu yolda her türlü hileye baş vurabilirler. Her toplumda bulunan ve bulunması mümkün olan zalim ve mütecaviz insan tipini temsil eden bu kişiler, idareleri altındaki insanlar üzerinde amansız bir baskı oluşturmuştur. Allahın emri kendilerine hatırlatıldıkça müstehziyane gülüp geçerler.

Söz gelişi, araları açılınca defterdarı görevinden alarak haksız sorgulamaya tabi tutan vali, (43b/6 vd.) zulmünden dolayı kadıya sığınan insanları idam ile cezalandırmaya kalkan kaymakam, (45b/1 vd) Delvine halkını tümden katl edip kadın ve kızlarını askerlerine peşkeş çeken Piripaşa-zade adındaki mirliva, (50b/1 vd) ölen cimrinin mirasına göz diken tamahkar kadı ile zorba sipahi, (53a/1 Vd.) malını almak istedigi zengin papazı haksız olarak kazığa vuran Hasan Subaşı, yıllarca Anadolu'da terör

estiren, acımasız Celali Hüseyin Paşa (56a vd) gibi şahsiyetler hikayelerdeki olay ve karakterleriyle halen toplumumuzda yaşayan tiplerden zamanına göre yapılmış örneklemelerdir.

8. Mazlum İnsan Tipi:

Yukarıda kısaca bahsedilen akla, hayale gelmedik vahşetleri işleyebilen zorba tipler karşısında, mazlum, güçsüz insan ya da kitleler yer almaktadır. Bu insanlar düştükleri sıkıntıdan kurtulmak için bazı mercilere baş vururlar. Kimi sırf bir inayet eseri olarak kurtulurken, kimi de o zulüm ile masum bir şekilde hayatını kaybeder. Valinin hışımına uğrayan defterdarın vezirin adaletine sığınarak o sıkıntıdan kurtulmasından başka valilik makamını da elde etmesi,(43b/7 vd) kaymakam tarafından kazığa vurulması kararlaştırılan masum insanların kadının ısrar ve ricasına rağmen kurtuluş ümidi olmadığı halde hiç umulmadık bir anda daha üst bir merci tarafından kaymakamın tecziye için tutuklanması ve bu masumların serbest bırakılması (45b/Vd.) gibi olaylar bu tiplerin genel özelliklerini yansıtır. Yazar bu insanları fazla tasvir etmeyip sadece hikayenin genel akışı içerisinde gerekli olacak kadar ruhi ve fiziki yapılarına dair kısa temaslar ile yetinir. Bunların en belirgin özellikleri önce kendilerini kurtarabilecek mercilere baş vurmaları ve onlardan bir sonuç elde edemeyince de bütün samimiyetleri ile Allah'a iltica etmeleridir. Yazar bunların kurtuluşunun ve zalimlerin ceza görmesinin sadece ilahi adeletin bir

tecellisi olduğunu belirtmeden edemez. (45a/19-20)

9. İyi İnsan Tipi:

Nergisî'nin hikayelerinde gördüğümüz bir diger tip ise hoş görülü, rind-meşreb kalender tipidir. Bunlar genelde ilim ve irfandan nasibini almış, duaları makbul, yumuşak başlı, merhametli, herkesin iyiliğine koşan mütevazi yaşlı tiplerdir. "Ḫuṣūṣā ḥiṣṣedār-ı niṣāb-ı ᶜilm u ᶜamel bir pīr-i müeʾs̱s̱ir-nefes idügi ḳarār-dāde-i ḫeme-kes..." (46a/2) diye tarif ettigi şahsın ".. egerçi ol ᶜāciz-i munṭafī-ġażab lā-übālī vü yārān-meşreb olmaġla bu deyr-i mükāfātda muḥtāc-ı imdād u iᶜāneti olduğınuz ḥālinde intiḳām ile muḳayyed olmaduğı ṣūretde inkisār-ı ḫāṭırı tefrīḳ-ı eczā-yı sāmānınuzda der-kār olmaḳ lā-maḥāle resm-i ḳadīm-i rūzgārdur. (46/10-12) cümleleriyle daha ayrıntılı bir tasvirini veren yazar bu tipin karakteristik özelliklerini vermiş oluyor. Nitekim bu kişi hikayedeki rolü geregi bir takım masum insanların kurtulması için tavassutta bulunur, fakat rica ve ikazlarını itibara almayan zorba kaymakam kısa bir müddet sonra bunun şefaatine muhtaç duruma düşer.

Nergisî'nin hoşgörülü, iyilik sever ve sağlam karakterli insan tipi olarak takdim ettiği kişilerden biri de kendi basasıdır. Hatta kötülük istemeyen hassas ruhlu bir insan olduğunu söylediği babasının bir haksızlık karşısındaki tavrını şöyle ifade eder:

"Peder-i pīr-i sāl-ḫōrdenüñ muḳteżā-yı ṭıynet-i muᶜtedil-sirişti bu maḳūle evżāᶜ-ı münkere-i muḫālifu's-sedāda inkārı olmaġın istimāᶜ-ı peyām-ı sitem-ālūdından

işmi'zāz-ı ḫāṭır u irtiʿāş-ı bāṭın u ẓāhir peydā ḳılup..." (56a/6) Hasan Subaşı adındaki tahsildarın işlediği zülümleri övünerek anlatması karşısında yukarıdaki cümlelerde belirtildiği gibi rahatsızlık duyan yazarın babası, adamı ikaz eder yaptığının cezasını mutlaka bir gün göreceğini hatırlatır. Ancak adam işi ciddiye almayıp ölçüsüz bir şekilde ileri geri konuşur. Uzun bir müddet sonra bu Hasan Subaşı'nın zulmen öldürdüğü papaz gibi kazığa vurulmak üzere olduğunu gören yazarın babası duygulanır adamı kurtarmak için gayret gösterir. (55b vd.)

Yine Nergisî başka bir hikayesinde hikayenin kahramanı durumunda olan rind-meşreb şeyhi bazı benzetmeler kullanarak ruhi ve fiziki yönleriyle şöyle tarif eder: O büyük küçük herkes tarafından beğenilmiştir. Sinesinin derisi faziletler kitabının cildidir. Yün hırkası güzel hasletlerin kabıdır. Başındaki sarık dert ile parça parça olan ciğerine en büyük delildir. Sararmış benzi yumuşak ve güzel mizacının şahididir. Gençliğinde çeşitli ilim ve faziletleri kazanmakla zamanını harcadıktan sonra dünya ve nimetlerinden yüzünü çevirip ahiret yoluna girerek vaaz ve irşad kürsüsüne oturmuştur. Aynı zamanda Melamiye tarikatına da intisab eden bu zat bazen gurur ve benliğini kırmak için haysiyet kırıcı bazı hareket ve işleri yapmaktan sakınmaz. Mesela, kokuşmuş ve kimsenin yanına yaklaşamadığı cesetleri yıkayıp kefenler, söylenmesi müstehcen bazı hastalıklardan dolayı çehresi değişmiş, vucudu insanlık şeklinden çıkmış kimselerin tedavisine koşar. Hatta mali durumu iyi olmayan bir kahvecinin sırf

müşterisini artırmak için kahvehanesine gider oturur. (31a vd.) Aslında yazarın oldukça detaylı bir şekilde tasvirini yaptığı bu tip halen Melamilik gibi bazı tarikatın müntesipleri arasında sık sık rastlanan tiplerdendir.

10. Kadın Tiplemeleri:

Nergisî'de gördüğümüz tiplerden biri de kadın tipidir. Aslında bunların çoğunu bir tip olarak almak mümkün görülmemektedir. Çünkü yazarın hikayelerinde onları çok geri plana ittiği görülür. İstanbul'da geçen bir olayda yer alan kadınların gerçek hayatta olduğu gibi, Nergisî'nin hikayelerinde de kafes arkasına çekildikleri görülür. Sadece dolaylı olarak kendilerinden bahsedilir. Ruhi ve fiziki yapıları hakkında hiç bir belirgin çizgi göze çarpmaz. Söz gelişi, Kılıç Ali Paşa ile ilgili hikayelerin birincisinde, bir imamın yetişkin kızıyla aynı yaşta olan çok sevdigi bir kölesi bulunmaktadır. Kölesi için ayrı bir ev tahsis edecek mali gücü olmadığından dolayı köleyi satmak zorunda kalır. Durumun farkına varan Paşa pahasını ödedikten sonra kendisine evlatlık kabul ettiği köleyi iade eder ve imamın kızıyla evlendirilmesi için gerekli masrafları uhdesine alır. (7a vd.) ikinci hikayede ise paşa maddi sıkıntı içinde bulunan Kami Efendi'ye ikramda bulunduğu sırada, evlenme çağına gelmiş bir kızının da olduğunu öğrenir. Bunun üzerine kızın cihaz masraflarını karşıladığı gibi, annesine de yüklü miktarda hediyeler gönderir. (10a vd.)

Görüldüğü gibi hikayelerde kadın perde arkasında olup

okuyucuya yüzünü göstermez. Bu durum yazarın olayları olduğu gibi hikayelerine yansıtmasından kaynaklanmakta olup Osmanlı toplumundaki harem hayatı ve mahremiyet anlayışının bir neticesidir.

Nergisî'nin çizdiği diğer kadın tipleri ise tamamen olumsuzdur. Bunlardan biri kahveci çırağına aşık olan rind-meşrep şeyhin karısıdır. Yazarın "el-ʿiyāẕü bi'llāh ʿalaḳa-i izdivācı ḫalḳa-i laʿnet gibi gerden-i ḥużūrına ġul -ı felāket ve du şāḫe-i derd ü miḥnet olan ḫalīle-i düşmen-sirişti ki kendi gibi heftāde resīde bir selīṭa-ı gīsū-bürīde idi" (33b/15-16) diye tasvir ettiği bu kadın, şeyhin daha önceleri adeti olmadığı halde gece yarıları teheccüt namazını kılmak bahanesi ile kalkıp tekkeye gitmesi üzerine kuşkulanır, bir gece şeyhi takip ederek kapı aralığında içeriyi gözetler, şeyhin kahveci çırağı ile olan alakasını görünce bir takım hakaretamiz sözler söyleyerek seyhi evden kovar. Şeyh bir kervansaraya yerleşmek zorunda kalır.

Nergisî'nin hikayelerinde yer alan diğer kadınlar ise, arkasından külliyetli miktarda mal mülk bırakarak ölen cimrinin karısı ile kızıdır. Nergisî'nin "bir gende-baġal zevce-i metrūkesi ve bir māye-i ḫalel duḫter-i meflūkesi..." (53a/17) diye tarif ettigi bu kadınlar birden bire aile reisinin disiplininden kurtulunca sadece mirasa konmak için kendileri ile evlenen kocaları ile birlikte pek çok meşru olmayan fiillere girişirler. Özellikle bir zorba sipahi ile evlenen anne, kocasıyla beraber kızının aile saadeti pahasına bir takım entrikalara teşebbüs eder. Bu tür uygunsuz hareketlerinden dolayı bulundukları beldede

tutunamıyarak başka bir tarafa göç etmek zorunda kalır. Sonunda kızı ile annesini kendi hakimiyeti altına alan sipahi miras malını tamamen ele geçirmek için bunlara işkence etmeye başlar. Bu duruma artık dayanamıyan kadınlar arta kalan malın bir miktarını bir kaç eşkiyaya vererek bu sipahiyi ortadan kaldırırlar. Ellerindeki malları da tükenince kötü yollara düşen bu kadınlar defalarca sürgün edilirler. Ömürlerinin sonuna kadar kapı kapı dolaşıp dilenerek ıztıraplı bu hayatı yaşamaya devam ederler. (56a vd.).

Dikkat edilirse bu sonuncu kadınlar taşrada yaşamaktadırlar. Toplumumuzda taşrada, özellikle küçük kasaba ve köylerde harem ve selamlık adeti daha farklıdır. Realist olan yazar gördüğünü veya duyduğunu aynı şekilde okuyucuya aktarmıştır. Hatta bazı tasvirlerinde müstehcenliğe varan bir takım ayrıntılara kadar indiği de görülür.

Yazar zaman zaman Leyla, Şirin, Azra gibi efsanevi kadın tiplerinden de bahseder. Bunları kahramanın durumunu daha iyi anlatmak için onların şahsiyet ve hikayelerine telmihlerde bulunmak amacıyla kullanır. Bu tipler tamamen klasik edebiyatımızdaki klişeleşmiş sevgili sembollerinden başka bir şey değillerdir.

Görüldüğü gibi yazar, tiplerini toplumun çeşitli kesimlerinden almıştır. Büyük yerleşim merkezlerinden, saray çevrelerinden başlayarak en ücra köy ve kasabalara kadar oldukça geniş bir çoğrafya üzerinde yaşayan birbirinden farklı kesimlerin birer temsilcisini onun

hikayelerinde bulmak mümkündür. Nergisî insanları tanıdığı ve gördüğü gibi tasvir etme yolunu tercih etmiştir. Toplumun bazı kesimlerini toptan mahkum etmek veya bazı kesimlerini yüceltmek gibi bir endişesi yoktur. İnsanlar zaafları veya iyi taraflarıyla hikayelerdeki rollerini oynarlar. Ancak yazarın zaman zaman olumlu tipleri biraz abartılı bir dil ile anlatırken, olumsuz tipleri de iğneleyici ifadelerle alçaltma yoluna gittigi görülür. Bu şekilde iyi veya kötü örnekler daha çarpıcı ve etkileyici bir şekilde okuyucuya takdim edilmiş olur. Bazen de yermek istediği tipleri karikatürize eden çizgiler ile sahneye çıkararak gülünç duruma düşürmeyi uygun bulur.

4. Mekan:

Mekan hikayelerin en lüzumlu unsurlarından biridir. Yazarın mekandan büsbütün vaz geçmesi düşünülemez. En hayali hikaye ve masallar için bile hayali de olsa, bir mekanın bulunması gerekmektedir. Ancak bazı yazarlar anlattıkları olayları daha inandırıcı ve canlı bir hale getirmek için mekandan önemli derecede yararlanırlar, bunun için mekan büyük bir dikkat ile tasvir edilerek bir tablo oluşturulur. Olay ve kahramanlar bu tablo ile bütünleştirilerek okuyucu üzerinde daha büyük bir etki meydana getirilmiş olur. Artık okuyucu bildiği, tanıdığı veya hayalinde canlandırdığı bir mekan içerisinde kahramanla beraber olayı yaşamaya başlar.

Klasik hikayelerde genellikle hayali konuların işlendiği tahkiye ürünlerinde çevre ve mekan tamamen hayalidir. Bu nedenle gerçek dünyamızla bağdaşmayan

kanunları, bizimkilere benzemiyen bitki ve hayvanları bulunabilir. Artık orada herşey adeta olağanüstüdür. Olaylar tamamen farklı bir alemde gelişir ve farklı bir şeklide devam eder. Halbuki modern hikayecilikte mekanın gerçek boyut ve ölçülere uygun olması şarttır. Yazar itibari bir mekan kursa bile, onun gerçek mekan boyutlarına ters düşmemesine dikkat eder.

Nergisî hikayelerini gerçek hayattan aldığı olaylar üzerine kurar. Bu olayların meydana geldiği yerlerin gerçek mekanlar olması kaçınılmazdır. Nihālistān'daki bu hikayelerin hemen hemen hepsi İstanbul ve Rumeli'de geçen bir olaydan alınmıştır. Bu hikayelere giren mekanlar tamamen harita üzerinde gösterilebilecek yerlerdir. Buralar yazarın doğup büyüdüğü ve memuriyet hayatını geçirdiği yerlerdir.

Nergisî olayları anlatırken mekanı çoğu zaman geri planda bırakır. Bu hikayelerde mekan ve çevre fazla göze çarpmaz. Olaylar adeta silik ve renksiz bir satıh üzerinde cereyan eder. Yazar, bu mekanların bazen sadece ismini söylemekle yetinir, bazen de çok kısa değinmelerle tanıtma yoluna gider. Fakat Nergisî'nin hikayelerindeki mekan ve çevrenin, bir tarih kitabındaki kadar inandırıcı ve gerçek olduğunu da söylemek gerekir.

Nergisi'nin hikayelerindeki mekanı üç grupta incelemek mümkündür:

a. Geniş mekan,

b. Dar Mekan

c. Hayali Mekan

Yazar hikayeyi anlatmaya başlayınca kimi zaman İstanbul, Manastır, Halep, Bosna, Budin ve Mısır diye şehir adını zikreder, kimi zaman da Rumeli'nin kasabalarından birinde, Frengistan hududuna yakın bir limanda veya Anadolu'nunun bir kasabasında gibi müphem ifadelerle olayın geçtiği yere işaret eder. Bu yerler hakkında hemen hemen hiç bir açıklayıcı bilgi vermez. Sadece bazen "şehr-i ḫoş-āb u havā ya'nī ki İstanbul" (4a/4); "behçet-ābād-ı İstanbul'da" (4a/11); "dārü's-salṭana-i İstanbul'a" (20a/9); "burc u bārū-yı ḳalᶜa-i ḳosṭanṭiniyye ki dāru'l-ᶜacāyib-i ṭurfe-āsārdür" (27a/14); "ᶜArab uᶜAcem'de iştihār-ı ᶜacāyib-i maṣnūᶜāt ile yegāne-i dehr olan şehr-i ᶜadīmü'l-misāl" (İstanbul) (27b/3-4) veya "pāy-taḫt-ı Edrine maḳsim-i ṭuruḳ u mecmaᶜ-ı ḳabā'ildür her ne ṣavbe ᶜazm iderse ṣaḥn-ı dil-ārāsı güzergeh-i ḳāfile-i ᶜazīmeti olmağla" (25a/5-6) gibi okuyucunun o yer hakkındaki bilgisine pek fazla birşey katmayan bir takım özelliklerine işaret etmeyi yeterli görür.

Nergisî'nin yaptığı şehir tasvir ve tanıtımlarında şehrengizlerin etkisini görmemek mümkün değildir. Mesela, yazarın bir şehri anlatırken tamamen şehrengizlerin malzeme ve ifade tarzını mensur olarak kullandığı görülmektedir:

"Ser-ḥadd-i merzbūm-ı Rūm'da kesret-i meḥābīb-i vālih firīb ile reşk-āver-i bāğ-ı irem bir sevād-ı aᶜẓam-ı dil-keş-fezā-yı dil-güşā ḥarem ki,

Ḳorḳarın cennetde de ᶜuşşāḳ rāḥat bulmaya
Öğrenürse şīve-i ḫūbān-ı İstanbul'ı ḥūr

mıṣraᶜları dil-rübāyān-ı perī-peyker-i firişte-manẓarlarına

ebrū-yı rūy-ı şīve-rīz u naḳş-ı çīn-i cebīn-i ʿişve- engīz idi." (22b/10-13)

Olayların geçtiği bu geniş mekan bazen bir semt, bir mahalle; bir meydan veya bir mesire yeri olabilir. Mesela, Padişahın bayram şenlikleri için dostlarına davet ettiği Tophane (11a/3); Kami-zade'nin, bahçesindeki musalla taşına yakın bir yerde oturduğu Fatih camii ve çevresi (20a/14); sevgilisini yolcu etmek için İstanbul'a kadar gelip, dönmek için üzerinde vedalaştıkları ve yazarın "Edrine ḳapusı dinmekle maʿrūf olan bāb-ı muʿallā-ṭāḳa muttaṣıl h̲āric-i dervāzede vāḳiʿ h̲andeḳ-i ḥiṣār üzre binā olınan cisr-i maʿhūd" (27a/15-16) diye tanıttığı köprü veya bir aşığın sevgilisinin başkalarıyla dolaştığı mesire yeri ve oraya nazır yüksek köprü (28a/1-2) ve benzeri yerler olayların cereyan ettigi geniş mekanlardır. Yazar bu mekanları tefsilatıyla tanıtma ihtiyacını duymaz. Sadece bir iki özelliğine kısaca temas etmeyi yeterli bulur.

Bu hikayelerde olaylar yalnız bir mekan ile kayıtlı değildir. Bir mekanda başlayan olay bir başka mekana taşarak devam edebilir. Olayların farklı çoğrafyalara uzamasında yolculuklar önemli rol oynar. Bir mekandan başka bir mekana taşınma bazen kara, bazen de deniz yoluyla gerçekleşir. Hikayelerde bu yol güzergahlarına ait tasvirlere hemen hemen hiç rastlanmaz. Sadece yol boyunca gelişen olaylar anlatılır. Mesela, Halep'ten hareket eden Hacı İbrahim büyük bir ticaret gemisiyle denize açılır, gemi fırtınaya tutulur. Gemisi batan Hacı İbrahim canını zor kurtararak bir sahile çıkar. Bir kaç gün yaya

yürüdükten sonra bir liman şehrine varır. O şehirde gelişen pek çok olaylardan sonra Hacı İbrahim'in yine ticaret maksadıyla Hindistan'a yolculuk yaptığını görmekteyiz. (16b-20b) Yazarın olayları anlatırken yol güzergahı hakkında hiç bir tanıtıcı bilgi vermediği dikkat çekmektedir.

İkinci nihalin birinci hikayesinde, bir yün tüccarı yazarın adını söylemediği fakat hakkında kısa bir bilgi verdigi, Rumeli'de ticaret merkezi olan bir şehre varır. Orada bir güzele aşık olur. Kafilesinden geri kalarak oraya yerleşir. Bunun tacizlerine dayanamayan güzel, ticaret bahanesiyle kendi şehrini terk eder. Sevgilisini aramak için yola çıkan aşık önce Edirne'ye uğrar, kenar mahallelerdeki harabelerde bir süre kaldıktan sonra, sevgilisinden ümidi kesilince köy köy, kasaba kasaba dolaşarak asıl vatanı olan Anadoluya geçer. Hikayenin devamı burada gelişerek sona erer. (22b/7 ve vd)

Nergisî'nin hikayelerinde bir hareketsizlik hakim olmakla beraber, bu yer değiştirmeler sayesinde hikayelerin bir canlılık kazandığı görülür. Bu yolculuklar ticaret, aşk, ögrenim, kaçış, sevgiliyi arama gibi birtakım sebeplerle yapılmış olabilir. Hatta bazen, bazı nedenlerle mahalli idarelerin sürgün ettigi kişilerin mekan değiştirmek zorunda kaldıklarını görüyoruz. Söz gelişi, aşk konusuna tahsis edilen ikinci nihalin ikinci hikayesinde aşık sevgisini uğurlamak için kışın dondurucu soğuğunda bir aylık mesafeden İstanbul'a kadar yolculuk eder. (26a/12) Piripaşa-zade ise padişahın kahrından kurtulmak için Sakız

adasına oradan da tebdil-i kıyafet Cezair'e kaçmak amacıyla deniz yolculuğuna çıkar (50a/20) Diger bir hikayede de bütün arkadaşlarının ıslah olmaları üzerine yalnızlığa itilen adam eşkiyalık yapmak için dağa çıkar. (57a/7) Deli Mestane ise bohem hayatın verdigi bir alışkanlıkla tanıdıklarının bulunduğu köy ve kasabaları dolaşarak gün geçirmektedir. (58b/22) Tayin ve şikayet gibi bürokratik işlemlerin takibi için İstanbul'a gelen kişiler de bulunmaktadır.

Nihālistān'da geniş mekan olarak yazarın önemle üzerinde durduğu yer Manastır şehri ve orada bulunan bir köşktür.Nergisi bir yolculuk esnasında bu şehre uğrar. Bir gün kalmak niyetiyle konakladığı bu şehirde, üç ay kalır. Mahmut Ağa köşkünde ağırlanan yazar bu köşkü ve bahçesini bütün ayrıntılarıyla tasvir eder: Tam şehrin ortasında kurulan bu köşkün, mutfak, kiler, ahır ve diğer dahili, harici ev ve odalardan başka, içinde her türden meyve ağaçları ve çiçeklerin bulunduğu geniş ve güzel bir bahçesi vardır. Bu bahçe, dalları birbirine girmiş ağaçları, gürül gürül akan suları, havuzlara doğru dalları sarkan salkım söğütleri ile adeta bir cenneti andırmaktadır. Bahçenin kuzeyinde her tarafı mermer döşeli bir hamam, güneyinde ise tek çatı altında bulunan on dört oda bulunmaktadır. Bahçenin tam ortasında gayet güzel bir mescit, mescidin iki tarafında iki çilehane, karşısında ise bir kütüphane ile küçük bir hamam, bütün bunlardan ayrı olarak köşkün asıl sahibi Mahmud Ağa'nın türbesi bulunmaktadır. Bahçede ırmak gibi iki çay akmaktadır. Bu çaylar mescidin önünde

birleşerek köşke doğru akıp, köşkün önünde büyük bir havuza dökülürler. Havuzdan taşan sular ağaçların arasından aşağıya doğru akıp gider. Etrafı bir mızrak boyu yüksekliginde bir duvar ile çevrili olan bu bahçede toplam kırkdört oda ve ev bulunmaktadır. (60b/13 vd.)

Yazar bu tasvirden sonra saray sahibinin hayat hikayesini, bu sarayı nasıl yaptırdığını burada verdiği ziyafetleri ve kurulan meclisleri anlatır. Bütün bu olaylar bu dekor içinde cereyan eder. Fakat yazar hikayedeki olaylara mekan olması için tasvir yapmaz. O sadece misafir kaldığı bu köşkteki müşahedelerini kaleme almıştır. Nergisî bu hikayede, Evliya Çelebi'nin görüp gezdigi yerler hakkındaki dikkatini hatırlatmaktadır.

Hikayelerde söz konusu edilen dar mekanlar ise, ev, saray, zaviye, harebe, kahvehane, meyhane, dükkan, kervansaray, oda, mahkeme salonları, medrese hücreleri, gemi, cami, mescid ve kütüphane gibi gerçek hayatın vazgeçilmez unsurları olan yerlerden ibarettir. Bazen hikaye sadece dar bir mekanda gelişir ve orada biter. Bazen de geniş mekanda cereyan eden olayların bazı bölümleri daha dar mekanlarda devam eder.

Nergisî, olaylara sahne olan bu mekanları, her yerde az-çok birbirine benzeyen ve herkesçe bilinen bu yerleri tanıtmak için tafsilata girişmez. Bazen de olayın geçtiği yeri kısaca anlatır; tanıtıcı bilgilerin eksikliği sebebiyle, okuyucular bu mekanı, bildikleri benzeri bir yeri hatırlayarak hayallerinde canlandırırlar. Daha doğrusu Nergisî, okuyucularını Balzac gibi en ince ayrıntılarına

kadar tasvir ederek sunduğu bir mekan içerisinde olayı algılamaya zorlamaz, resimlerde eksik bırakılan çizgileri seyircilerin kendi muhayyelelerinde tamamladığı gibi, mekan tasvrinde eksik bırakılan ayrıntaları da her okuyucu hayalinde oluşan çağrışımlara göre tamamlar. Mesela, kahramanın sevincinden dolayı evin üst katına çıkan merdivenden uçarcasına çıkıp, babasının kütüphanesine girişi (11b/2-3) anlatılınca okuyucunun muhayyelesinde İstanbul'un iki katlı konaklarının canlanması kaçınılmazdır.

Nergisî'nin mekan tasvirinde sık sık baş vurduğu bir yöntem de, kahramanın o mekanı algıladığı tarzda takdim etmesidir. Söz gelişi, sıkıntılar içerisinde bunalan bir insana evi çok sıkıcı görünürken, sıkıntılarından kurtulunca çok ferah ve sevimli görünebilir: "ḫarābe-mesken numūne-i beytü'l-ḥazen iken ān-ı ġayr-ı munḳasımda ʿişret-ābād.. oldı" (12a/6) Görüldüğü gibi, yazar kişilerin ruh hallerini mekan ve nesnelere yansıtarak ifade etmektedir. Bu tür bir anlatımın okuyucu üzerinde daha etkili olacağından şüphe yoktur.

Aynı zamanda Nergisî dar mekan olarak sadece bir mescidi tafsilatlı bir şekilde tanıtır. Yazar bu mahalle mescidini biraz da karikatürize ederek tasvir eder. Bu tanıtımda toplumun aksak ve eksik yönleri de üstü kapalı bir şekilde tenkid edilir. Bu tasvir hakkında daha önce geniş bilgi verildiğinden burada tekrarlamaya gerek duyulmamıştır (11a/9).

Nihālistān'da bazı hayali ve efsanevi mekanlar da yer

alır. Bunların pek çoğu çoğrafyada bulunan yerler iken klasik hikayelerimizde, gerçekliklerinden soyutlanarak efsanevi birer unsur haline getirilmişlerdir. Nergisî de hikayelerinde bu yerleri klasik edebiyatımızdaki efsanevi yönlerine veya taşıdıkları mazmunlarına telmih etmek için kullanır. Nihalistan'da geçen bu hayali mekanların adları şöyle sıralanabilir: Bedehşan, Beytü'l-mukaddes, Mısır, Deşt-i kıfçak, Elbürz, Habeşistan, Cebelü'l-kamer, Hoten, Hata, Hind, Yemen, Bisütun, Devletabad, Havernak, Zatü'l-imad, Tur-ı sina v.b.

Bir hikaye'de söz konusu edilen "arasat meydanı" bütün bu mekanlardan farklı bir kategoride ele alınması gerekir. Nihālistān'daki bütün hikayelerin gerçek hayattan alınma olduğunu belirtmiştik. Ancak bu hikayenin (Beşinci nihalin dördüncü hikayesi (59b/14) yarısı rüyadır. Dolayısıyla olay fiziki alemin ötesinde bir mekanda cereyan eder. Rüyalarda olağanüstü olayların yaşanması tabiidir. Aslında rüyaların kendisi her gün yaşadığımız tabii bir olay olmasından dolayı olağanüstü kabul edilmemelidir. Arasat meydanı inancımızın bir unsuru olup fizik ötesi bir alemdir, hikayenin rüya olarak görülen olayı burada geçer.

Nergisî'nin mekan anlayışı kısaca şöyle özetlenebilir: Yazarın hikayelerindeki mekan Osmanlı çoğrafyasında bulunan yerlerdir. İstanbul ve Rumeli'nin bazı şehirleri adı en çok geçen yerlerdir. Yazar, mekan hakkında tafsilatlı bilgiye girişmeden sadece ismini verip veya kısa bir tanıtımını yapıp geçmeyi uygun bulur. Mekanlar silik ve müphemdir. Olaylar içinde çok geri plana itilmiş durumdadır. Ancak bu

yerlerin tarihi ve çoğrafik gerçeklikleri hikayelerin daha inandırıcı olmasını sağlar. Efsanevi ve hayali mekanlar ise, Nihâlistânda sadece birer telmih ve sanat unsuru olarak yer alırlar.

5. Zaman:

Hikayelerde vaz geçilmesi mümkün olmayan bir unsur da zamandır. Her olay mutlak bir zaman dilimi içerisinde meydana gelir. Nergisi'nin hikayelerinde zaman tamamen tarihi bir gerçek olarak karşımıza çıkar. Nergisî, hikayelerini kendi döneminde veya kendi dönemine yakın zamanlarda meydana gelen olaylardan seçtigine göre, bu hikayelerin 16. ve 17. yüzyıla ait oldukları söylenebilir. Bazı hikayelerdeki tarihi şahsiyetlerin yaşadıkları tarih göz önüne alınınca bu tahminin ne derece isabetli olduğu anlaşılır.

Nergisî olayın zamanını bazen yıl, mevsim, ay ve gün, bazen de günün sabah, akşam, yatsı, gece gibi daha alt birimleri olarak belirtir. Hatta bazen hikayenin zamanı tarih olarak belirtildiği görülür. Mesela, Padişah'ın, yazarın kendisine ikramda bulunmasının h.1042'de, yün tüccarının aşık olup melamet yolunu seçmesinin h.1020'de meydana geldiği yazar tarafından hikayenin başında açıkça belirtilmiştir. Diger hikayelerde yıl olarak zamanı tayin edilen olay bulunmaz Ancak Kılıç Ali Paşa, Mustafa Paşa gibi tarihi şahsiyetlere ait olayların zamanını az-çok kestirmek mümkündür.

Nergisî'nin hikayelerinde zaman bütün gerçekligi ve

kesinliği ile karşımıza çıkar. Kami-zade'nin anlattığı hikaye bayramın arafesinde başlayıp bayramın ikinci gününde bittigi, olayların seyri içinde açıkça anlaşılmaktadır. (10a vd.)

Bazı hikayeler bir meclisin toplanıp dağılması kadar kısa bir zaman dilimi içinde cereyan eder. Bazıları da seneleri alan uzun bir süre boyunca devam eder. Bu uzun süre içerisinde meydana gelen olayların tümü kronolojik sırasına göre kaydedilmeyip, sadece olayın gerekli bölümleri üzerinde yoğnulaşıldığı görülür. Yazar zaman zaman hadisenin vuku bulduğu anı tasvir eder. Bu tasvirler klasik unsurlardan yararlanılarak bir takım benzetmeler ile gerçekleştirilirler. Sabah olduğunu anlatmaya çalışan yazar bu durumu bir çarşı kapısının açılışına benzetir: "Ol gün der-i bezzāzistān-ı kevnüñ cenāḥ-ı ṣandal-famı keşīde ve mıṣraʿ-ı ābnūs-rengi güşāde olunca" (16b/21)

Yine aynı hikayede günün akşam olduğunu anlatırken yazar şöyle bir teşbihten yararlanır: "... dervāze-i tāb-ḫāne-i cihāna perde-i nīlī-fām-ı ẓalām āvīḫte olup..." (17a/4)

Nergisī başka bir yerde sabah vaktinin yaklaştığını anlatırken hikayenin kişilerinin içinde bulundukları ruh halini yansıtacak bir takım benzetme ve telmihlerden yararlanarak gelişen olaylara bir zemin hazırlar: Gemisi batan tüccar para sıkıntısı çektiği bir sırada kervansarayın hücresinde bir miktar altın bulur. Odanın asıl sahipleri gelince bu adam zor durumda kalır. O gece beraberce odada yattıklarında, altınların alındığını fark

eden oda sahibi sabah olmasını bekler. İşte yazar bu sabahın gelişini şöyle tasvir eder:

"Vaḳtā ki pīçīde-i dest-māl-i şeb olan zer-i bī-ḥisāb-ı nücūmuñ ifnā-kerde-i şikār-bāz-ı ṣubḥ olmaḳ zamānı ḳarīb olup isrāf-ı gencine-i evḳāt iden maḫmūrān-ı āsīme-ser-i ḫarābāt-ı ġaflet muḥāsebe-i nuḳūd-ı eşk-i nedāmet iderler mi diyü pīş-ḳadem-i zāviye-i dehr olan ṣūfī-i ṣāf-nihād-ı ṣabā casūsvār āheste āheste şikāf-ı revzeneden istikşāf-ı ḥāl-i ḥücre-nişīnān-ı rāḥat u ṣafā ve nāzikāne taḥrīk-i çār-şeb-i havā ḳıldı. (19a/10-14)

Yazar bazen olayın zamanını "ḳable ṣalāti'l-maġrib" (20a/14); "ba'de ṣalāti'l-'işā" (22a/1) veya sadece "bir şeb terk-i me'vā-yı cānān eyledi" (25a/4) gibi bir ifade ile belirtirken, bazen de yukarıda verilen örneklerdeki gibi o zamanı tasvir etme ihtiyacını duyar.

Yine olayın geçtiği mevsim belirtilirken o mevsim hakkında tafsilatlı bilgiler verildiği görülür. Zemherir vaktidir, soğuğun şiddetinden dolayı cehennemin külhanında yanan ateş donmuş ve ateşin yalazları birer buz parçası haline gelmiştir:

"Bu faṣl-ı zemḥerirde ki te'ṡīr-i hevā-yı şitādan külḫan-ı duzaḫda āteş-i sūzān müncemid olup zebāneler şüşe-i yaḫ gibi efsürde ve seng-i ḫārādan zamān-ı telāḥuḳ-ı zend u zendede şerāre yerine yaḫ-pāre cehān olmaḳla..." (26a/22-23)

Yazar hikayelerinde buna benzer zaman tasvirlerine sık sık baş vurur. Ancak mücerred kavramlar ile anlatmak istediği zaman mefhumunu okuyucunun gözünde gizleyerek yine

müphem kalmasına sebep olur.

Ayrıca olayın zamanının kısaca belirtildiği yerler de pek çoktur. Mesela zorba aşığın tacizlerinden kaçıp kurtulmak isteyen sevgilinin kafilesi soğuk ve karlı bir gecede yola çıkar. (26b/3-4) Nihālistān'da kaba sofunun bir yıl boyunca cambazın gösterilerini takip etmesi, (30a/7), kervansaraya taşınan şeyhin tam bir ay orada kalması, (34a/1), dükkan sahibinin gece yarısı dışarı çıkması, (32a/22) vak'alarında görüldüğü gibi pek çok olayın gerçek zamanı belirginleştirilmiştir.

Nihālistān'da anlatılan olayın tarihin hangi zaman boyutunda yer aldığı çoğu zaman açıkça belirtilmiştir. Olayın geçtiği zamanın bir meclislik kısa bir süre veya yılları tutan uzun bir süre içinde devam etmesi veya birkaç gün devam eden olaylar dizisi olduğu hususu çoğu vak'ada açıkça ortaya konmuştur. Hikayelerin bir kısmında ise olayların vakitlerin sabah, akşam, akşama doğru, ikindi namazı, yatsıdan sonra gibi bir takım ifadelerile tayin edildiği görülür. Yazarın, olayların yaşandığı anı, kişilerin ruh halleriyle beraber yansıtmak için klasik mefhum ve mazmunlara baş vurması dikkat çekicidir.

B. Nihalistan'da Dil ve Üslubu Oluşturan Unsurlar

Nihālistān, Nergisî'nin edebi kişiliğini temsil eden en önemli eseridir. Bu eserin kaleme alınmasında daha çok estetik duygunun rol oynadığını biliyoruz. Sosyal faide prensibini hiç bir zaman göz ardı etmeyen Klasik Edebiyat'ımızın bütün yazar ve şairleri gibi, Nergisî de o

zamanın ifadesi ile "ibret ve hikmet"leri ortaya koyarken, kendi sanatını da bu eserde büyük bir titizlikle işlemiştir. Yazarın, asıl söylemek istediğini söylerken dilin kendisine tanımış olduğu imkanlar sayesinde cümle ve kelimelerle adeta oynadığını görmekteyiz. Okuyucu olarak onun cümleleri karşısında, çeşitli maharetler gösteren bir cambazı seyredenlerin duyduğu estetik hazzın aynısını hissederiz. Bu eserin bir mensur şiir olduğunu söylemek pek ala mümkündür.

Yazara bütün bu imkanları sağlayan kelime, cümle, deyim, atasözü, şiir ve edebi sanatlar gibi unsurlar üzerinde bir nebze durarak, onun üslubunu ve sanatını hissetmeye çalışmalıyız. Bu nedenle Nihālistān'ın dilinden işe başlamak faydalı olacaktır.

1. Dil:

Münşe'atların en belirgin özelliklerinden biri dilin kullanılış tarzıdır. Eski Türk Edebiyatı'nda süslü nesri temsil eden inşa, günden güne gelişmesini sürdürürken münşilerin kendi sanat ve maharetlerini gösterme vesilesi olarak devam edegelmiştir. Uzayıp giden secili terkiplerle süslenen cümleler bu nesrin başlıca özelliklerinden biridir. Teşbih, mecaz ve isti'are gibi mana ile ilgili sanatlarla ortaya konan ince hayaller ve parlak tasvirlerle gittikçe muğlak bir hal alan inşa Nergisî ile olgunluk çağını idrak eder. Bu nedenle Nergisî denilince ilk akla gelen eserlerinde kullandığı sanatlı, tekellüflü ve ağdalı dilidir.

Bu büyük inşa yazarının ustalık döneminin şaheseri

olan Nihālistān'ın dilini incelemek başlı başına bir tez konusu olacak keyfiyettedir. Biz burada ayrıntılarına girmeksizin Nihālistān'ın dili hakkında genel bir çerçeve çizmeye çalışacağız.

a. İsimler:

Nergisi oldukça zengin bir kelime kadrosuna sahiptir. Ancak bu kadroyu oluşturan kelimelerin çoğunun Arapça ve Farsça asıllı olduğunu görmekteyiz. Nihālistān'da muhtelif yerlere serpiştirilen yazarın kendisine ait Türkçe şiirlerin dışında Türkçe asıllı isimlerin pek fazla olmadığı görülür.

Nihālistān'da bulunan Türkçe isimler de altun, akçe, yeniçeri acağı, gün, gece, karındaş, yer, yüz, döş, tutuk v.b. gibi özel bir manası olan veya çokça kullanılan belli kelimelerden öteye geçmez. Nergisi'nin özellikle Arapça ve Farsça asıllı isimleri kullanmaya bilerek özen göstermesi dikkat çeker. Bu durum ise yazarın dil anlayışından kaynaklanmaktadır. Çünkü o Nihalistanın giriş bölümünde, çeşitli dillerin bahçelerinden devşirilen, belağat ustalarınca begenilen seçkin ibare ve meyveler ile hoş bir ifade tarzını kazanan Türk dilinin pek zengin bir anlatım imkanına sahip olduğunu ifade der (3a/10-11) Şu halde Nergisî, Arapça ve Farsça asıllı kelimeleri Türkçenin tabii bir parçası kabul etmekte olup, onları kullanmakta bir sakınca görmemektedir. Aslında bu tavır o dönemin genel hususiyetidir. O dönemin Türkçesine mal olmuş çokça kullanılan kelimelerden başka, lugatlar taranarak Arap ve

İranlıların bile pek bilmedikleri kelimelerin, veya aşina olduğumuz bazı kelimelerin bilinmeyen anlamlarıyla metinde yer alması Nihalistan'ın en çok dikkat çeken özelliğidir. Türkçeye mal olan manasının dışında, bilinmeyen anlamlarıyla kullanılan kelimelerin sayısı hiç de az olmadığı görülür.

Ḫūrşīd: Arslan
Serser: Örtü, peçe
bādire: bitkilerin çıkan ilk yaprağı, elde olmadan ortaya çıkan söz
terziḳ: hezeyan, boş laf
erḳām: siyah-beyaz benekli yılan
cümel: harflerin sayı kıymetine göre hesaplanması
baʿżı: biri
me'āl: netice
mektūbe: fariza, vecibe
mıṣrāʿ: kapının kanatlarından herbiri
ḳaṣaba: nefes borusunun boğumlarından her biri

Ayrıca, degil Türkçe'de, Arapça ve Farsça'da bile pek kullanılmayan bir çok kelimenin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Çünkü Nergisi daha önce hiç kaleme alınmamış hikayeleri yazmakla bir yenilik yapmak istedigi gibi, tarih boyunca kullanılarak adeta eskimiş ve pörsümüş kelime, tabir ve imajlar yerine yenilerini ikame ederek bir orijinallik ortaya koymak iddiasındadır (5a/4-9) Bu nedenle kullandığı kelimelerin de yeni olmasına dikkat ettiği görülür. Mesela

insān: gōz bebegi
żınnet: cimrilik
ʿulfūf: yaşlı büyük adam
salūḳī:av köpegi, tazı
raʿā:serseri, alçak, sefil delikanlı
reyeşāt:kulakta bulunan ince tüyler
sülme:gedik, çatlak
cenibet:yedek hayvan
meyʿat:tazelik, körpelik
teşāüb:esnemek,hayretten ağzı açık kalmak
yerbūʿ: tarla faresi
nā-der-berāber:münasebetsiz, yersiz
nā-şitā:sabahtan beri birşey yememiş
endān: tarz, usul, hat, ölçü
levʿa:yürek acısı ve yanıklığı
habenḳāʿ:kadınların sohbetine düşkün kasıntı, aptal kişi
sefīne:küçük cep defteri, cönk,bloknot
şekla:mahrum, oğlu ölmüş anne
bālūʿa: su dökecek çukur, delikli taş,
ḥubūr:sevinç
ḳarāḥ: halis, saf
ʿaḳīre:ses, görültü, feryād
seḥne:yüzün aldığı şekil ve renk,mimik
melāk:kıvam
teʾāvür:tedavül, dönüşüm
maṭl:atlatma, oyalama
mitin:çapa, kazma
āmās: vücudda çıkan şiş, kabarıklıklar

Nergisî isimlerin çokluk şekillerini kullanmada oldukça rahat bir yol takip etmiştir. Durumuna göre Arapça ve Farsça çokluk şekillerini kullandığı gibi, Türkçe çokluk şekillerini de kullanmıştır. Ancak Arapça kaidelere göre yapılan çokluk şekillerinin, özellikle cem-i mükesser (kırık çokluk) şeklinin daha sık kullanıldığı görülür.

b. Sıfatlar:

Yazar sıfatlar hususunda da oldukça zengin bir kelime kadrosuna sahiptir. O'nun, eserini kaleme alırken her üç dilin bütün imkanlarından yararlanma yoluna gittiği

görülmektedir. Nihālistān'da az da olsa, nāb, saḫt, siyāh, sürḫ, dirāz, dūr, ḫūb, nīk, zerd gibi asli yapıları itibarıyla sıfat manasını taşıyan Farsça kökenli kelimeler kullanılmış olmasına rağmen bu tür Türkçe sıfatların neredeyse hiç kullanılmadığı görülür. "benzi saruca" (56b/19) örneğinde olduğu gibi Türkçe bir sıfatın kullanılması oldukça az karşılaşılan bir durumdur.

İsm-i fail, ism-i meful, sıfat-ı müşebbehe ve mübalağalı ism-i fail kalıplarıyla elde edilen Arapça kaynaklı sıfat filler ise metinde en çok rastlanan sıfat kelimeleridir. Bunlara Farsça partisipler (sıfatfiiller) de eklenecek olursa Nergisī'nin bu hususta sahip olduğu imkanların ne kadar geniş olduğunu görmek mümkündür. Ṣadīḳ, celīl, mevṡūḳ, ba'īd, nefīse, mübeddel, münāsib, muḫtelif, pūsīde, dīde, revā, revān, āyende, raḫşende gibi kelimeler binlerce sıfattan bir kaçıdır.

Türkçe sıfat fiiler yerine daha çok Arapça ve Farsça asıllı sıfatların tercih edilmesi dikkat çeken bir husustur. Türkçe sıfatfiiller ise çoğu zaman bir yan cümleciğin yüklemi durumunda kullanıldığı halde, tek başına bir sıfat olarak kullanılışına pek rastlanılmaz. mesela: "... Anaṭolıda āteş-efrūz-ı baġy u isti'la olan Celālī Ḥüseyin Paşa..." (56a/19);

" ... āmāde-i ḳatl olan iki dertmendüñ biri..." (56b/12)

Nergisi'nin kullandığı sıfatların bir büyük bölümü de çeşitli eklerle elde edilen kelimelerdir. Kelimelerin sonuna gelen nisbet ya'sı ile nāk, -mend,-īn gibi Farsça

son eklerle ve bī-, bā-, nā- gibi ön eklerle elde edilen kelimeler bu tür sıfatları oluşturmaktadır. (Derdnāk, zerrīn, çūpīn, ārzūmend, bī-emān, bī-bāk, bā-ḥaşmet, bī-çāre, ġaybī, lā-raybī vb.)

Yazarın sık sık baş vurduğu sıfatlardan bir kısmı da vasf-ı terkibîlerdir. Bu tür sıfatlar Arapça ve Farsça bir kelimenin sonuna Farsça fiilerin mazi ve muzari kökleri veya sıfat fiillerinden biri getirilmek suretiyle elde edilir. Özellikle mazi ve muzarı kökleri ve ism-i mefullerile oluşturulan sıfatlar en çok kullanılanlarıdır. : Ḳarār-dāde, ferāmūş-gerde, kām-baḫş, cāy-gīr, çirk-ālūd, kerem-peyvest, ʿamel-mānde güm-geşte, ṣaff-beste, ḥayret-efzā, çerāġ-efrūz, v.b.

Ayrıca Farsça izafet-i maklup ve maktu yani isim veya sıfat tamlamalarındaki ögelerin yer değiştirmesi veya ögeler arasındaki izafet bağı olan kesre (-i sesi) nin kaldırılmasıyla elde edilen birleşik sıfatlar da bir öncekiler kadar olmasa da çok kullanılan sıfat türleridir: meh-rū, merdum-nihād, nādān-nijād, meh-liḳā, perī-peyker, ferḫunde-fāl, ṣāḥib-cemāl cem-ʿaẓamet v.b.

Nihālistān'da dikkatimizi çeken bir diğer özellik de Arapça izafet-i lafziyeler ile elde edilen sıfatlardır. Bu tamlamaların muzafları (tamlanan, belirtilen) ism-i fail, ism-i meful ve sıfat-ı müşebbehe gibi sıfat fiillerden oluşmaktadır. Bu tür sıfat anlamını ifade eden kelime gruplarının Nergisî tarafından sıfat olarak sık sık kullanıldığını görmekteyiz:

ṣaḥīḥu'l-fehvā,	vācibü'l-imtis̱āl	şedīdü'l-ḥücze
muḥayyirü'l-ʿuḳūl	mümteni'ü'l-ḫafā	mesmū'u'l-kelām
beyyinü'l-istiḥāle	kerīhü'l-liḳā	mesrūru'l-bāl
mestūru'l-ḥāl	ḳarīnü'l-ḳabūl	muḫtelifü'l-ās̱ār
bāhirü't-temyīz	müşrifü'l-inhidām	mu'aṭṭaru'l-eṭrāf
mestūru'l-ḥāl	mārrü'l-beyān	nāḳiṣu'l-ʿaḳl
bāhirü't-temyīz	ʿāmmü'l-iḥsān	mütevātirü'l-iḥsān
	faṣīḥatü'l-ercā	rāḳımu'l-ḥurūf

gibi pek çok terkibin niteleme sıfatı olarak sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Yine Arapça ve Farsça bir takım edatlar yardımı ile elde edilen kelime gruplarının da zaman zaman bir sıfat gibi kullanıldığı gözlenmektedir:

maḳṣūdun bi'ş-şefāʿa (56b/22)
bendegān-ı me'ẕūnun li'l-muʿāmele (7b/12)
faḳīr-i der-be-der (10a/7)
vüşāt-ı sāʿī bi'l-fesād (56a/3)
ḥoḳḳa-i ser be-mühr (11b/12)
Seḫā-kārī-i müşārün ileyh (14a/7)
ʿaḳl-ı pā der-ʿiḳāl (23a/9)
ḫurāfāt-ı nā-der-berāber (23b/2)
mā bihi'l-iftiḫār (5b/13)
mevs̱ūḳun bih (12b/17)
ber-ṭaraf ez-ḳayd-ı ihmāl (39b/13)

maġşiyün ᶜaleyhi ve'lā-yaᶜḳıl (42b/18)

İşaret sıfatı olarak Nihālistān'da "bu ve ol" şekilleri sık sık kullanıldıkları halde "o ve şol" şekilleri sadece bir kaç yerde kullanılır.

Nihālistān'da sayı sıfatı durumunda olan pek çok Türkçe sayı bulmak mümkündür. (Dörtyüz altun, elli akçe, kırkbin akçe gibi) Bununla beraber Arapça ve Farsça sayı sıfatlarının da zaman zaman kullanıldığı olur. (Çār ṣad zer, çār tekbīr, du mıṣraᶜ, sene-i isneyn ve erbaᶜīn ve elf, niṣāb-ı sittīn, ser-ḥadd-i erbaᶜīn, müşārefe-i sebᶜīn gibi)

Nergisî, metin içinde oldukça az karşılaştığımız sıra sayı sıfatlarının Arapça şekillerini tercih eder. (Nihāl-i evvel, Nihāl-i s̱ānī, şaḫṣ-ı rābiᶜ, yevm-i s̱ānī gibi)

c. Zamirler:

Nihalistan'da zamirlerin kullanımında dikkat çeken husus yalın halde "ol" şeklinde olan III. teklik şahıs zamirinin diger hallerde aña, anı, andan, anda şeklinde kullanılmasıdır. Ayrıca dönüşlülük zamiri olan "kendi" nin yükleme ve yönelme hallerinde "kendüyi, kendüye" şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

d. Zarflar:

Nergisî dün, bugün, sonra, önce, gice, şimdengirü gibi kelimelerin dışında hemen hemen zamanla ilgili tüm zarflarda Arapça ve Farsça şekilleri tercih etmiştir. (min baᶜd, fi'l-ḥāl, el-ḥāletü hāẕihi, baᶜd ez-īn, baᶜd, ᶜāḳibet,

külle ān, baᶜde'l-yevm, yevmen mine'l-eyyām, el-ān, ḥālā, rūzī çend, gāhī, gāh u bī-gāh, gāh... gāh.. gibi)

Hal zarflarının ise hemen hemen tamamı Farsça ve Arapça şekilleriyle kullanılmıştır. (giryān giryān, ẖāh u nā-ẖāh, raḳṣ-künān, dest-efşān, pāy-küpān, āheste āheste, sālimen, ġānimen, maḥżā, ittifāḳen, ṣūretā, maᶜnen, maᶜan, v.b.)

e. İsmin Halleri:

İsmin hallerinden ise Eski Anadolu Türkçesi'ne ait bir özellik olarak en çok rastlanan, yükleme hali ekinin -ın/in şeklinde kullanılmasıdır.

ᶜaḳl u fikrin almış (14b/13)
ġulāmuñ ẖāceligi zaḥmetin irtikāb eyledi (31b/15)
ādamları kendin taraṣṣud içün.. (23a/6)
sermāye-i evḳātın iżāᶜat iderdi (59a/15)
iḥtimālin mi virirsin (59b/5)
bir cāy-ı mażīḳde yolların almışlar (26b/11)
muḳarrebinden baᶜżın ḥavāle-i taᶜḳīb idüp (8b/8)

f. Bağlaçlar:

Nihālistān'da bağlaç olarak Osmanlı Türkçesinde bulunan bütün edatların büyük bir maharetle kullanıldığı gözden kaçmamaktadır. (yāẖūd, vü, ve, daẖi, de, ve illā, belki, ḥattā, lākin, ammā, zīrā, çünki v.b.)

g. İsim Tamlamaları:

Nergisî'nin dilinin en çok dikkat çeken yanı çeşitli sıfat ve vasf-ı terkibilerle iç içe girerek uzayıp giden zincirleme isim tamlamalarıdır. Aslında Türkçe kaideye göre yapılmış isim tamlamaları hiç de az sayılmaz. Ancak bu tamlamaları oluşturan ögelerden her biri (tamlanan tamlayan) çoğu zaman yine Farsça veya Türkçe kaideye göre kurulmuş bir isim veya sıfat terkibidir. Hatta bunların pek çoğunun zincirleme isim tamlamaları şeklinde kullanıldığı görülür. Bu durum, Türkçe tamlamaların gözlerden gizlenmesine sebeb olmuştur.

maḫdūmuñ dest-māli (11a/1)
āteş-pārenüñ nām ü nişānı (23b/23)
ḫāce-i faḳīrüñ ādamları (23a/6)
denī-i nā-kesüñ talaffuẓ-ı hibesi (21a/9)
maṣlaḥat-ı mezḳūrenüñ taḥattüm-i lüzūmı (21b/5)
ol ḳuṭruñ aḥvāl-dīde ḳudemā-yı köhen-sālı (12b/11)
ol Niẓāmü'l-mülk-i Āṣaf-naẓīrüñ beşīr-i ḥüsn-i ta'bīri (10b/23)
culāḥ-ı ḫalecān-ı vesvese-bāf-ı endīşe-perdāzuñ nesīc-i deffe-i vehm-engīzi (18b/21)
saṭḥ-ı murabba'-ṭarḥ-ı ḥücrenüñ aḥad-ı aḍlā'-ı erba'ası (17b/5)
tīre-baḫt-ı şeb-i siyeh-kāsenüñ müsvedde-i ḥīle-āmīzi (17b/1)
derdmend-i meṣlūbu'l-iḫtiyāruñ berg-kāh-ı vücūd-ı nā-çīzi (24a/2)

mevzūn dıraḫtān-ı ṣaf be-ṣaf-ı süṭuruñ nihālistān-ı terākīb-i hemvār-tertībi (1b/3)
escā῾-ı büleğā-pesend-i müstaḥsenü'l-medlūlüñ evlā ve aḳdemi (1b/4)
der-i bezzāzistān-ı kevnüñ cenāḥ-ı ṣandal-fāmı (16b/21)
örneklerinde olduğu gibi.

Ayrıca Arapça kaideye göre yapılmış isim tamlamalarına da sık sık rastlanmaktadır. Bunların büyük bir kısmını yukarıda sıfat bahsinde de söz konusu ettiğimiz, sıfat manasını ifade eden ve cümle içinde sıfat görevini yüklenen terkipler oluşturmaktadır. Fakat doğrudan doğruya tamlama anlamını taşıyan, bir derece klişeleşmiş isim tamlamalarına da zaman zaman rastlanmaktadır. Bazen "ḳable ṣalāti'l-mağrib" gibi cümlede zarf fonksiyonunu ifa edenleri olduğu gibi, doğrudan doğruya isim tamlaması, hatta zincirleme bir tamlamanın öğesi olanları da vardır.

ümenā-yı beytü'l-māl (23a/3)
reh-nümāyī-i iḥda'r-rāḥateyn (23a/5)
cū῾u'l-kelb-i ārzū (24a/19)
ṣāḥibetü'l-beyt-i ḫalī῾u'l-῾iẕār (9a/19)
seyr-i dāru'ż-żiyāfe-i ῾ālem (60a/19)
mübtelā-yı cū῾u'l-baḳar (58a/16)

Nihālistān'da, ῾inde't-taḥḳīḳ, māü'l-verd, evliyāü'n-ni῾am, muḳaddemetü'l-Ceyş, ḥaşarātü'l-arż, kenzü'l-῾ulūm, nefaḥātü'l üns gibi daha nice terkipleri bulmak mümkündür.

Nergisî'de zaman zaman birtakım şahsi tassarufları

görmek mümkündür. Metinde karşılaştığımız bu tür tasarruflardan biri, Arapça tesniye (ikilik) ekini almış kelimelerin kullanılış tarzıdır. Arapça'da kelimelerin tesniyesi -an/eyn ekleriyle yapılır (recüleyn: iki adem, cenaheyn: iki kanat gibi) Bu tür kelimeler isim tamlamalarında tamlanan durumunda iseler sonundaki "nun" harfinin atılması gerekir.

Yazar bu kaideden hareketle isim tamlamalarında tesniye olan kelimelerin sonundaki "nun" harfini atarak kullandığını görmekteyiz. Agah Sırrı Levend de Arap ve Fars dillerinin kurallarındaki bu tür inceliklerin gözden kaçmasının sebeb olduğu birtakım yanlış okumalardan bahsederken Nergisî'den örnek vererek bu duruma dikkat çeker. [8]

"Muḥarrik-i cenāhey-i ḥaḳīḳat ü mecāz" (1b/2) (hakikat ve mecaz olan iki kanatı hareket ettirici)

"ṭarafey-i cāmiʿ" (61a/14) (cami'nin iki tarafı)

"cenāhey-i tezelzül-nümā" (11a/14) (kapının sarsılan iki kanadı). "basṭ-ı ẓirāʿey-i sükūn u ārām" (60a/12) (Sükun ve huzur olan iki dirseyi yayma)

Nihālistān'da karşılaştığımız bir diğer husus ta Farsça kelimelerin Arapça kaideye göre isim tamlamalarında kullanılmasıdır. Nergisî "bābā-yı bāyiʿu'l-püser (8b/13) oğlunu satan baba) terkibinde Farsça çocuk demek olan "püser" kelimesinin başına harf-i ta'rif (belirlilik takısı olan

---

[8] Ağah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, Ank. 1988, s.23.

"el") getirip terkibin tamlayanı olarak kullanmıştır. Bu kural dışı kullanış müstensihleri tereddüde sevkederek farklı şekillerde yazmalarına neden olmuştur. Bu terkibi "bābā-yı bāyiʿu'l-beşer" şeklinde kaydeden müstensihler varsa da cümlenin siyak ve sibakı "püser" şeklinde olmasını gerektirmektedir.

Bir diger örnek de "çerbü'l-lisān" terkibidir. Çerb; yağlı, semiz, uygun, fazla ve üstün olma gibi manaları ifade eden Farsça bir kelimedir. Farsça bir kelimenin Arapça kaideye göre terkibe sokulması yine Nergsî'nin şahsi tasarrufudur. Bu nedenle bazı müstensihler bu kelimeyi "ce" harfiyle yazmayı uygun bulmuşlardır. Ancak lugatlerde "cereb , cirb, cerib, cürb, cürüb" diye kaydedilen bu okunuşlardan hiç birinin manası bu terkibde uygun düşmemektedir. Şu halde bu Farsça "Çerb-zebān" (tatlı ve güzel sözlerle halkı kendine çeken) terkibindeki manaya karşılık olarak kullanıldığını kabul etmekten başka çaremiz yokdur. Ancak bu tür kullanışlar eski belağat kitaplarına göre birer fesahat hatası kabul edilir ve kıyasa mahalefet diye adlandırılır.

Cümle ve terkipleri büyük bir dikkat ile işleyen Nergisî'nin, Nihālistān'ın daha ilk cümlesinde kullandığı terkibte bir yetersizlik görülmektedir. Ahmed Cevdet Paşa tarafından da za'f-ı te'life örnek olarak kaydedilen bu terkibin pek çok nüshalarda farklı bir şekilde yazıldığı görülmektedir.[9] Karşılaştırdığımız nüshalara göre "ḥamāme-i

---

9 Ahmed Cevdet Paşa, Belağat-i Osmaniye, İst.1299, s.11.

mevzūn-terāne-i ẖāme-i dil-keş-āvāz-ı maᶜrifet-perdāz" olarak tesbit ettiğimiz bu terkibin "ḥamāme-i mevzūn-terāne-i dil-keş-āvāz-ı ẖāme-i maᶜrifet-perdāz" şeklinde olması daha uygun olduğu kana_atindeyiz. Zira "dil-keş-āvāz" (sesi gönül çekici olan) sıfatının "ẖāme" (kelam)ye degil de "ḥamāme" (güvercin)ye ait olması daha uygundur. Bu durumun çok dikkatli olan Nergisî'nin kendisinden degil de müstensihlerden kaynaklandığını tahmin ediyoruz.

Nergisî'nin Farsça isim tamlamalarının bütün imkanlarından yararlanma yoluna gittiği görülür. İzafet terkiplerinin mülkiye, beyaniye, teşbihiyye ve isti'ariye türlerini büyük bir ustalıkla kullanan yazar, hemen hemen her cümlesinde yeni yeni imajlar ortaya koyabilmiştir. Bu nedenle Nergisînin orjinalliğinin can alıcı noktasını terkipler oluşturuyor denebilir. Terkiplerde kullanılan kelimelerin Arapça veya Farsça olmasına bakılmayarak mana ve gramer kaidelerine uygun olmaları esas alınmıştır: Sīmā-yı eşẖāṣ, ḥüsn-i ḳabūl, ḥayret-i sürūr, mānend-i H̱ıżr, semt-i maḳṣadgāh, sürᶜat-ı ẓuhūr-ı iḥsān, cān-ı beden-i hemyān, maẖzen-i kenzu'l-ᶜulūm, beytü'l-ḳaṣīde-i cihān, tāb-ı āfitāb-ı iḥsān, şemārīḫ-i dimāġ, şaḳāyıḳ-ı ḥaḳāyıḳ, reng u būy-ı maᶜarif, şükūfesitān-ı ḥüsn-i edā, dāmen-i kūhsār-ı süẖanverī, bāġ u būstān-ı nes̱r,v.b

Nergisî'nin kullandığı isim tamlamalarından dikkat çeken bir diğer husus da, çoğu zaman fiil yerine bu terkipleri ikame etmesidir. Yazar bir eylem bir oluşu ifade etmek istediğinde Farsça mastar ve vasf-ı terkibilerden veya Arapça isim fiil ve sıfat fillerden yararlanma yolunu

tercih eder. Böylece ifade imkanlarını daha da genişletmiş oluyor. Daha da açık ifade edecek olursak; tamlanan (muzaf) olarak kullanılan fiil kökenli kelime (sıfat fiiller ve isim fiiller gibi) yapısına göre, ya nesnesi, ya öznesi ya da tümleci yerinde olan ismin yüklemi durumundadır. Açıkçası, Türkçe'de sıfat fiil ve isim fillerle oluşturulan cümleler, Farsça'da, ilk öğesi Arapça veya Farsça bir isim fiil veya sıfat fiil olan bu isim tamlamalarıyla elde edilir. Bu tarz kullanışlar, yalın fiillere baş vurulmadan pek çok eylem ve oluşu ifade etme imkanını sağlarlar. Yine çoğu kez tamlayan durumundaki bu kelimelerin birleşik bir fiilin ilk öğesi olduğunu görüyoruz. Fiil konusunda bunlardan bahsedilecektir. Bu nedenle burada şu örnekleri vermek yeterli olacaktır:

hücūm-ı ġuramā-i hümūm (30/20): Alacaklılara benzeyen tasa̮ların hücumu
nefād-ı ser-māye-i müddeʿā (14a/8): Müddea sermayesinin tükenişi
taḥḳīḳ-i ḥikāye: (21b/1) hikayeyi doğrulama
bāʿis̱-i te'ekküd-i ḥablü'l-metīn-i iʿtiḳād: (21a/18) akidenin sağlam ipini pekiştirmeye sebeb olan
imrār-ı naẓar (3a/5): Göz gezdirme
iḳtiṭāf-ı ezhār-ı ʿibārāt(3a/11) İbare çiçeklerini derleme
müheyyic-i deryā-yı ḫūn (4a/20) Kan denizini dalgalandıran
iʿdād-ı mey-i erġavān (59b/1): Kızıl şarabı hazırlama
idāre-i peymāne-i kelām (7b/23): Söz kadehini döndürme

muḳayyed-i sicill-i iṣbāt (26a12):İsbat kütügüne kaydedilmiş olan

ḥayret-endāz-ı ʿaḳl-ı insān: (21a/17)İnsan aklına hayret veren

ḳadem-nih-i pīşgāh-ı ikrām (6b/19): İkram huzuruna ayak basan

lemʿa-fiken-i mir'āt-ı ḫāṭır (9b/23): Gönül aynasına ışık saçan

zānū-zede-i mekteb-i edeb: (8a/11) Edep okulunda diz çökmüş

imtidād-ı faṣlu'ş-şitā-i ʿazl: Kışa benzeyen azledilme döneminin uzaması

küşe-nişīn-i köhne-kilim-i muṣāḥebet (14a/10) Sohbetin eski kiliminin köşesine oturan

Aslında Türkçe, isim fiil ve sıfat fiil cümleleriyle aynı manayı paylaşan bu tamlamalar, onların cümle içindeki fonksiyonlarını da ifa ettikleri görülür. Yani bir isim fiil veya sıfat fiil cümlesi gibi cümlelerin öğelerinden birinin yerini tutarlar:

"Cüft cüft taʿdād-ı zer-i şerīfī-nihāda başladı" (21a/5)

(şerifi karakterli altınları ikişer ikişer saymaya başladı)

".. taḥrīb-i saḳf u cidār-ı ṣabr u ḳarārında der-kār olup..."(9b/23) (sabır ve sukunetin duvar ve tavanını yıkmada işleyip)

".. teslīm-i giribān-ı rıżādan ġayrı çāre bulmadı" (18b/7) (rıza yakasını ele vermekten başka çare bulmadı)

h. Sıfat Tamlamaları:

Nergisî'nin süslü diline renk katan bir unsur da sıfat tamlamalarıdır. Yazar Farsça ve Türkçe sıfat tamlamalarını çokça kullanmasına rağmen, Arapça kaidelere göre kurulmuş tamlamaları hiç kullanmadığı gözlenmektedir. Çalışmamızın odak noktası olan Nihālistān'da sıfat tamlamalarının niteleme, sayı, işaret, belirsizlik ve soru gibi türlerinden her birine pek çok örnek bulmak mümkündür:

Deli Mestane, bu tācir ḳarındaş, bu fenā dünyā, aḫer cāygāh, ba'żı ekābir, fülān kes, her zamān, birgün, iki biñ aḳçe, otuz yıl, çār dīvār, ol semt

Eserde Türkçe -an, -en, -duk, dük- er-ar, -ecek-acak -müş gibi ekler ile teşkil edilen sıfat fiillerin sıfat olarak kullanıldığı sık sık görülür:

... iḥsān murād itdügi yārāna... (16a/15)

... miyān-ı deryābārda ḳaldı didügi sefīne..(18a/14)

... bulduğı altunları.. (19b/13)

... zebān-ı abdālānı ḫob tekmīl eylemüş rind-i çerbü'l-lisān... (51a/20)

... altunı iki aḳçe ziyādeye tebdīl ider bir boza -furūş (49b/16

... yere geçecek altunuñı.. (49b/22)

... levāzım-ı ḫān u sımāṭ olan kāsehā-yı çīnī.. (61b/21)

... dāḫil olan mecmū'-ı emvāl.. (61b/23)

Farsça kaideye göre teşkil olunan sıfat tamlamaları ise Nergisî'nin en çok kullandığı şekillerdir. Mana yönünden yukarıda Türkçe tamlamalar bahsinde sözü edilen

türlerin hepsini bu Farsça terkiplerde bulmak mümkündür. Bu tamlamalardan bir kısmı sadece isim ve sıfattan, bir kısmı da bir ismi niteleyen, ard arda gelen bir kaç sıfatın izafet kesresi veya "ve" bağlacı ile biri birine eklenmesinden oluşmaktadır. Hatta isim ve sıfat terkiplerinin iç içe girerek meydana getirdikleri zincirleme tamlamalar sık sık görülen şekillerdir. Sıfatlar başlığı altında bahsedilen sıfatların bütün çeşit ve şekillerinin bu terkiplerde yer aldıkları görülür:

ihtimālāt-ı baᶜīde

baḫt-ı siyāh

ḳāmet-i bālā

ḍarabāt-ı pey-der-pey

māh-ı nīlī -ḫargāh

ḳays-ı āvāre-nihād

baḥs-ı ṭavīlü'ẕ-ẕeyl

lālāyān-ı bed-güher

cisr-i müteżaᶜżıᶜu'l-esās

cāme-i zer-bāft-ı muṭallā

yetīm-i bürehne-ten-i bī-edeb

ṭāliᶜ-i şūm u nā-hemvār

dāniş-āmūzān-ı sedād-āşinā

ol dertmend-i siyeh-baḫt-ı tīre-rūzgār

ḥoḳḳa-i ser-be-mühr-i dehān

escāᶜ-ı büleġā-pesend-i müstaḥsenü'l-medlūl

şehriyār-ı ᶜadālet-kīş-i bende-perver-i gerdūn-ġulām

bir şehen-şāh-ı ᶜālī-cāh-ı fażāyil-penāh-ı ṣāḥib-tayaḳḳuẓ u intibāh

ḳad-keşīde-i revnaḳ u şeref olan mevzūn dıraḫtān-ı ṣaff-be-ṣaff-ı süṭūr
bülbül-i ḫoş-nevā-yı ᶜāşıḳāne-ṣadā-yı nāṭıḳa-i zemzeme-sāz-ı pür-sūz u güdāz
miyān-ı aġṣān-ı servistān-ı şāḫ-ber-şāḫ-ı elvāḥ-ı mürettebetü'r-rüḳūm-ı müzeyyenetü'r-rüsūm

i. Fiiller:

Nergisî'nin kullandığı Türkçe kelimelerin önemli bir kısmını fiiller oluşturmaktadır. Ancak dikkat edildiginde çekimli fillerin azlığı hemen göze çarpar. Çünkü yazar uzun cümleleri bir birine bağlamak için isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiillerden yararlanır. Çoğu bu gün de kullanılan bu fiillerin ancak bir kaçı günümüzdeki anlamlarının dışında bir manayı ifade ederler.

tapşır-:vermek, teslim et.

düş ol: rast gelmek, isabet etmek, ilişmek

dur-: kalkmak

el sun-: el uzatmak

el ur-: el atmak

deg-: ulaşmak, erişmek

Nergisî'de idegelmek çıkayazmak gibi birleşik fillere rastlanmakla beraber bunlar oldukça azdır. Ancak yazar ol-, it-, kıl-, eyle-, bul-, vir-, gel-, gör-, var-, tut- gibi kelimelerden oluşan oldukça zengin bir yardımcı fiil kadrosuna sahiptir. Yaptığımız bir araştırmaya göre bu yardımcı fiillerin Nihālistān'daki kullanış yüzdeleri

yaklaşık olarak şöyledir: Ol-: 54, it-: 27, kıl-: 8, eyle-:4 bul-:2, vir-, gel-, gör-, var-, tut-, al-: 5

Bu birleşik fiillerin neredeyse tümü ya bir Arapça veya bir Farsça kelime ile kaynaşmanın neticesinde vücuda gelmiştir. Türkçe isimlerle oluşan birleşik fiiller ise oldukça azdır.

el sun-, el ur-, düş ol-, irsāl eyle-, himmet eyle-, ṭāḳ ol-, taḥrīk it-, cā'iz ol-, iḳrāż it-, maẓhar ol-, iḥsān it-, gibi sadece iki kelimeden oluşan bu birleşik fillerin, çoğu zaman Farsça kaideye göre teşkil olunmuş bir isim tamlaması ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu durumda, birleşik fiilen birinci öğesi olan Arapça veya Farsça isim fiil ve sıfat fiil veya Farsça fiil kökleriye elde edilen vasf-ı terkibiler isim tamlamasının birinci kelimesi yani tamlayanı olur. İkinci kelime (tamlanan) ise anlam yönünde birinci kelimenin ya öznesi, ya nesnesi ya da tümleci durumundadır.

maẓhar-ı naẓar-ı iltifāt ol (59a/10)

idḫāl-i ḫum-ı ḫüsrevānī kıl- (59a/4)

meftūn-ı ṭavr-ı inʿāmı ol-(12b/17)

tevfīḳ-i uṣūl-ı ḥikāyet eyle- (12b/20)

kesb-i iṭṭılāʿ it- (14b/19)

beyān-ı vāḳiʿ-i ḥāl it- (14b/22)

maḥrem-i rāz-ı muʿāmelāt ol- (21b/18)

nā'il-i cins-i fāḫir-i kemālāt ol- (31a/18)

sedd-i medḫal u ṭarīḳ it- (32a/4)

tedārük-i esbāb-ı muḥāfaẓa ḳıl- (32a/5)

muʿaṭṭar-dimāġ-ı şādmānī ol- (22a/8)

mübeddel-i zer-i nāb-ı muḥayyirü'l-ʿuḳūl it-(21b/3)

nihāde-i pīş-taḫta-i beyān it- (8a/2)

pūşīde-i perde-i kitmān it- (21b-19)

gül-çīn-i şükūfezār-ı āmāl ol-(22a/8)

gül-çīn-i şükūfezār-ı āmāl ol-(22a/8)

gül-çīn-i şükūfezār-ı āmāl ol-(22a/8)

ḥiṣṣedār-ı ḫāṣṣa-i kesr-i nefs ol- (33a/20)

cāy-gīr-i te's̱īr ol- (22a/3)

tesliye-fermā-yı derd-i derūn ol-(32a/11)

ḥiṣṣe-rübā-yı ʿibret ol-(32b/16)

k. Fiil Çekimleri:

Nihāhlistān'da zaman zaman Eski Anadolu Türkçesine aid kullanışlar kendini gösterir. Fiil çekiminde az da olsa I. tekil şahıs eki olarak -ın/in şeklinin kullanıldığı görülür.

... taḥrīk ideyin (11a/15)

... ḫafiyyeten tenbīh ideyin (50a/10)

.. varayın getireyin (48a/10)

.. ricā iderin (9a/10)

Ayrıca I. çokluk şahıs ekinin de özellikle konuşmalar hikaye edilirken Eski Anadolu Türkçesine ait şekli ile kullanılmaktadır:

.. maʿan revāne-i semt-i ḥammām olavüz (19b/4)

.. siz erenlerüñ ʿaşḳ u niyāzın yetürevüz (51b/2)

1.Cümle Yapısı

Nergisî'nin kullandığı dil, kelime seviyesinde kısaca incelendikden sonra, cümle yapısı bakımından da ele alınmasının gereğine inanıyoruz. Çünkü, anlaşılması güç kelime ve terkiplerle ifadelerini müphem ve muğlak hale getirdigi sık sık dile getirilmesine rağmen Nergisî'nin dili hakkında henüz ilmi bir çalışmanın yapılmamış olduğunu görmekteyiz.

Namık kemal'in, 1866'da Nergisî'nin eserinde mana çıkarmanın Türk okuyucusu için yabancı dilde olan Gülistān'ı anlamaktan çok daha zor olduğunu söylemesinden bu yana, bu kanaat, bütün edebiyat tarihçileri ve konuyla ilgisi olan aydınlar tarafından benimsenerek tekrarlanagelmiştir[10]. Aslında Nergisî'nin eserlerine daha dikkatlice bakıldığında ve kendi dönem ve şartları içerisinde ele alındığında bu iddiaların bir derece mübalağalı olduğu anlaşılır. Bu durumun, bir değişme ve yenileşme ile karşı karşıya bulunmanın ruh hali içinde, Namık Kemal ve nesli tarafından ileri sürülen bu iddiların daha sonraki nesiller tarafından çoğu zaman körü körüne taklid edilmesinden kaynaklandığı kanaatindeyiz.

Bundan önceki bölümlerde derinlemesine olmasa da genel hatlarıyla yazarın dil malzemesini tanıtmaya çalıştık. Bu inceleme, Nergisî'ye yöneltilen tenkitlerin kelime ve terkipler seviyesinde ne derece haklı olduğunu

---

[10] bkz. Namık Kemal, "Lisān-ı ᶜOsmānī'niñ Edebiyātı Ḥaḳḳında Baʿżı Mülāḥaẓātı şāmildir" Tasvir-i Efkar 16-19 Rebi'ü'l-ahir 1253 (m.1866)

göstermektedir. Ancak, bu münşi'nin kullandığı Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin nisbeti çağdaşı olan inşa yazarlarınınkinden pek de farklı değildir. Nergisî'nin onlardan ayrılan yanı, manası bilinmeyen veya pek az kullanılan kelimeleri özellikle tercih etmesi ve yeni yeni mazmun ve hayaller icad etmeye ihtimam göstermesidir. Zaten Nergisî'yi kendi döneminde meşhur eden ve okunmasını sağlayan da bu yönüdür.

Bütün bunlara rağmen, kalimelerin yerli yerince kullanılması ve cümlelerin gramer kaidelerine uygun kuruluşları göz önüne alınınca, bu büyük nesir ustasına haksızlık yapıldığı söylenebilir. Çünkü bu tür iddi‿ada bulunanların, Nergisî'nin, ifade edilmek istenen düşünce, durum ve oluşu bütün kıvraklığıyla kavrayan, dilbilgisi kurallarına uygun, sağlam bir söyleyişi olduğunu gözardı ettikleri görülmektedir. Cümle içinde şekil ve mana bakımından farklı yapılara sahip pek çok Arapça ve Farsça kelimeleri büyük bir vukufiyet ile yerli yerince kullanması, onun hem bu dillere, hem de Türkçe'ye ne kadar hakim bir yazar oluğunu gösterir mahiyettedir.

Halbuki milli dil kelimelerden ziyade cümle kuruluşundaki hususiyete dayanır; yani bir dilin milli oluşu, kelimeler ile değil, cümle yapısının, o dilin gramer kurallarına uygun olup olmamasıyla ölçülür. Cümle kuruluşundaki garammatikal özellikleri bozulmadıktan sonra, bir dilin, başka dillerden kelime alması pek fazla zarar

vermez.[11] Biz de, Nergisî'yi tenkit edenlerin göz ardı ettikleri bu hususa dikkat çekmek için Nihālistān'da kullanılan cümlelerin yapıları üzerinde biraz duracağız.

Nergisî, eserlerinde Türkçedeki cümle çeşitlerinin tamamını kullanmaya dikkat ettiği gibi, bu cümleleri bir kuyumcu hassasiyeti ile işlediği görülmektedir. Nergisî'de özentisiz, rastgele kurulmuş bir cümleyi bulmak neredeyse imkansızdır. Yapı ve yüklemlerine göre veya öğelerinin dizilişi ve anlamlarına göre ayrılan cümle çeşitlerinin en güzel örneklerini Nergisî'de bulmak mümkündür.

Nihālistān'da sadece bir hükmü ifade eden basit cümleler çok az kullanılmasına rağmen, bir kaç yan cümlecikten oluşan birleşik ve girişik birleşik cümle şekillerine ise sık sık rastlanmaktadır. Bu ise dönemin dil anlayışından kaynaklanan bir husustur. Noktalama işaretleri yerine çeşitli partisip ve gerundiumlarla cümlenin uzatılması o dönemin tipik bir özelliğidir.

Şimdi Nergisî'nin kullandığı cümleleri gramer kitaplarındaki tasnife göre bir değerlendirmeye tabi tutarak örneklendirmeye çalışacağız[12]

A. Basit Cümleler: Bunlar, isim cümlesi ve fiil cümlesi diye iki gruba ayrılırlar. Bu tür cümleler metinde pek az rastlanmakla beraber kendilerini meydana getiren

---

[11] Kemal Tahir, Notlar (Dil Dosyası) C.3, İst. 1989, s.102.

[12] Cümle çeşitlerini incelerken T. Banguoğlu'nun tasnifinden yararlandık. (bkz. Tahsin Banguoğlu, Türkçe'nin Garemeri, Ank. 1990, s.531-586.

unsurların birbiriyle tam bir uyum içinde oldukları görülür:

"Yārān-ı meclis u nüdemā-yı mūnis her ṭarafdan tenāvül-i nuʿamā-yı Ḫudā'ya mübāşeret itdiler." (59a/3)

"Li'llāhi taʿālā muṣāḥabet-i bī-fā'ide ile işġāl itme" (24a/20)

"Henūz vaẓīfe-i yevmiyyemüz vāṣıl olmadı" (24a/19)

Fiil cümlesinde bulunması gereken öğelerin, bu cümlerde dil bilgisi kurallarına uygun bir şekilde yerlerini aldıkları görülür.

"ol ḥasene ālūde-i çirk-i żinnetdür" (13b/9(

Görüldüğü gibi bu cümle özne ve yüklemden oluşmuş düzenli bir isim cümlesidir. Ancak cümlenin yüklemi Farsça kaidelere göre teşkil olunmuş bir isim tamlamasıdır. Nihālistān'da basit isim cümleleri pek az bulunmakatdır.

B.Birleşik Cümleleler.

Mana ve şekil itibarıyla birbiriyle ilgili birden fazla hükmün bir araya gelmesiyle kurulmuş cümlelerdir. Bunların pek çok çeşitleri olup hepsinin Nergisî tarafından kullanıldığı görülür. Bunları iki ana grupta incelemek mümkündür.

I.Tamamlayıcı Birleşik Cümleler: Eksik kalan manası ikinci bir cümle tarafından tamamlanan cümlelerdir. Bu tür cümlelerde birden fazla yüklem bulunur. Bunlar hakkında daha fazla bir açıklama yapmadan sadece örneklerini vermekle yetineceğiz.

a. Şartlı Birleşik Cümleler: Şart ve ceza hükümlerini ifade eden iki cümleden oluşurlar; şartın gerçekleşmesiyle, cezanın da tahakkuk edeceğini veya şart gerçekleşmediğinden dolayı cezanın da gerçekleşmediğini ifade ederler.

"Bu ḥālde istiᶜmāl-i ᶜaraḳ ider ise muḥtemel ki helāke müfżī ola" (41b/4)

"Farażā aḥbābdan biri ol maḳūle eşyā iḥsān itseler laḥẓa-i tavaḳḳuf meẕhebinde ḥarām olup lemḥatü'l-başarda girev-i bāde-fürūşān itmeyince dil-i pür-ḫafaḳānı rāḥat-yāb-ı sükūn olmazdı." (59a/12-13)

"Ḥālā bu tertīb-i beyᶜ u şirā tedḳīḳ olunsa belki s̱evāb-ı ᶜıtḳ-ı raḳabe mertebesinde emr-i nāfiᶜ ve ikimiz ḥaḳḳında daḫi ᶜāmmu'l-menāfiᶜdür" (8b/12)

b. Ki'li Birleşik Cümleler: Her biri tek başıyla bağımsız bir hüküm bildiren iki cümle "ki" ile biribirine bağlanır. Bu ki cümleciği genelde ana cümlenin nesnesi veya zarfı olarak gelir. Nergisî'nin bu tür cümleleri çok kullandığını görmekteyiz.

"Aḳṭār-ı rubᶜ-ı meskūnda aḳşām-ı şügūfe vü bahār ve envāᶜ-ı meyvehā-yı ḫoş-güvārdan bir cins-i dīde vü şinīde yoḳdur ki ṣaḥn-ı zībāsında nişānde olmaya (61a/5-6)

"Her zamān baña bundan ziyāde armağān olmaz ki geşt ü güẕār itdigiñüz diyārlarda bir miḥnet-keş-i ıżṭırāra ki rāst gelesüz, elbette gelüp pīşgāhumda nihāde-i bisāṭ-ı küşe-i ifāde ḳılasuz diyü tenbīh-i ekīd buyurmuşlar" (14b/20-21)

"Ḍarb u āzāra bir vechile iştiyāḳın gördüm ki taᶜbīri

derd-i ser-i taḥrīr olur" (24a/22)

c.Bağlı cümleler: Çeşitli mana ilişkileri olan iki hükmün birbirine bağlanmasıyla meydana getirilen cümlelere denir. Bu cümlelerin pek çok çeşitleri olup, bunların hemen hemen hepsinin örneklerini Nihālistān'da bulmak mümkündür.

1. Yanyana Bağlı Cümleler: Bu tür cümlelerde iki hükümden biri diğerine tabi değil, sadece onunla ilişkilidir. Bu ilişkinin niteliğini belirleyen bağlayıcı unsurdur.

Ulama Cümleleri: Aynı yönde bir oluş ve eylemi bildiren iki cümlenin birbirine bağlanışıdır:

"... bu derde döyemem, kendümi helāk iderin" (30a/20)

"Henūz vaẓīfe-i yevmiyemüz vāṣıl olmadı, her bün-i mū cūᶜu'l-kelb-i ārzū ile bir dehen-i iştihā-esīr olmuştur" (24a/19)

"Hay hem-sāyegān u ḫīşān ḫānemüzde ḥarāmī pinhān olmuş, gelüñ kār-ı ḥayātın itmām idelüm" (58b/10-11)

"Ol diyāra sāye-endāz-ı iclāl olmuş ve telāfī-i taḳṣīrāt-ı sālife içün pāyine düşüp gelmiş" (25b/23)

"Ṣarf-ı nigāh-ı diḳḳat itdüm, ṣıḥḥat-ı maḳāl-ı ḫademe müteḥaḳḳıḳ olup baᶜd-ez-ān ṣūfiyān-ı ṣūret-ārādan izāle-i iᶜtiḳād eyledüm" (32b/8)

Terditli Cümleler: İki hükmü kesinlik ifade etmiyecek bir şekilde birbirine bağlayan cümleler. Bu hükümlerden sadece birinin gerçekleşmesi söz konusudur:

"ya resm-i ḫidmetkārī üzre maḥbūbı ber-āvürde-i ḳayd u bend-i tesḫīr idüp felekden kām alurın veyā ḳāfile-sālār-ı mecānīn-i dehr olup ser-i sevdā-zedemi gūy-ı çevgān-ı

fenā iderin" (40b/20-21-22)

"Cā'iz olursa bahā-i żiyāfet u māye-i kifāyet olacaḳ mertebeyi ben saña iḳrāż ideyin nihāyet-i her-māhda vaẓīfe-i ḥücreyi yed-i bevvābdan baña ḥavāle idesin veyā levāzım-ı yevmiyeyi rūzī-çend sen tedārük idüp ḥarīfāneden taḳāṣ olına" (47b/18-19)

Karşıtlık Cümleleri: İki hükümden birini diğerine karşı çıkaran birleşik cümlelerdir. Burada yan cümle ana cümleyi ya sınırlamakta veya çürütmektedir:

"Ṣūretā ḳalenderān-ı gedā-hey'etden maᶜdūd, maᶜnīde ekābir-meşrebān-ı ᶜālī-himmetden ᶜadd olınmağa lāyıḳ bir vücūd, ancaḳ ḳanṭar-ı irādeleri niṣābında bī-dirīġ-sāz-ı mā hüve'l-mevcūd olması muḥaḳḳaḳdur." (51a/10-11)

"Ṣūretā nemed u ᶜabāda fenā sikkesin iḫtiyār eylemiş, velī maᶜnīde bir ṣāḥib-himmet, devletden düşmüş bir merdūm-zādeye beñzer" (51b/18)

"Her çend taṣdīᶜ-i meclisiyān-ı fütūr-ālūda mūcibdür ammā bu müfīd ve muḫtaṣar menḳabesin daḫi taᶜlīḳ-i gūş-ı ᶜibret-şinevān-ı rūzgār itmekde bī-iḫtiyārum" (14b/5)

"Ḥużżār bu kelāmı ḥerīfüñ sā'ir müzaḫrafāt-ı bī-hūşīsine ḳıyās idüp maᶜnā virmemekle muḳayyed olmazlar, lākin miyān-ı yārānda baᶜżı dūr-endīşler deli sarḫoş ne ᶜaceb söz söyledi, maḳāmında oldılar" (59a/22)

Bölünme Cümleleri: İki hüküm arasında münavebeli bir gerçekleşme sırası ifade eden cümlelerdir:

"Ecnās-ı muḫtelife birer ṭarīḳ ile neyl-i āmāl idüp kiminüñ ceyb ü dest-māli sükker ü bādām ile māl-ā-māl ve

kimi dāmen ü peştemālin pür-tuḥaf u tefārīḳ idüp müteveccih-i taltīf-i ehl ü ʿiyāl, kimi benden beter muḥtāc-ı nīm-ḥabbe faḳīr-i ʿadīmü'n-nevāl, kimi ḫadem ü ḥaşem ve māl ü menāl keṣretinden ārzūmend u ferāġ-bāl olup vārid u ṣādıruñ baʿżı ḫāk-sār-ı ʿacz u pāy-māl-ı ibtiẕāl ve baʿżı āḫeri ṣāh-süvār-ı eşheb-i zerrīn-zīn-i baḫt olup tefevvür-i esbāb-ı iḥtişām ile nāzende-ḫırām-ı cāh u celāl (10a/12-13-14-15)

"İhtizāz-ı neşāṭ ile gāh oturdı ve gāh ṭurdı" (20b/9)

"... derdmendi gāh bend-i pend-i meşāyiḫ-i irşād-penāha idḫāl ve gāh mażīḳ-ı ḥabs-ı şikence-perdāzān-ı ʿörf içre gerden-beste-i selāsil u aġlāl itdiler" (24b/14)

"... kimi ʿalāyim-i sevdā vü cünūn, kimi āṣār-ı siḥr ü füsūndur diyüp..." (38a/8)

Üsteleme Cümleleri: Ana cümleyi pekiştirici bir yan cümle ile kurulan birleşik cümlelerdir:

"ḳāṭıbe-i enām ber-pāy-ı aḳdām olup mezbūrları kūşe be-kūşe cüst ü cūda iʿmāl-i ḫademe-i ihtimām itdiler ḥattā yevm-i vāḥidde on beşe ḳarīb mesākin-i mesākīn-i müslimīn keşf u teftīş olınup ẓafer-yāb-ı taḥṣīl olımadılar. (54b/7-8)

"... ben daḫi gerden-pīç-i ʿinād olmayup ʿaḳabince ṭaraf-ı maḳtelgāha ḫırām-ı maḥzūnāne ile revān olup üç kerre istiʿfā-i cürm eyledüm, ḥattā fülān dıraḫta geldükde ḫaylī tavaḳḳuf idüp ārzūmend-i işāret-i ʿafv oldum, aṣlā taraḥḥum itmeyüp ser-māye-i ʿömr-i ʿazīzümi telef ḳıldı" (60b/1-2)

Açıklama Cümleleri: Ana cümleyi açıklamak için

getirilen bir yan cümle ile kurulan birleşik cümlelerdir:

"Ḥażret-i ᶜādil-i ḥaḳīḳi celle şānuhu maḳāle-i mücāzāt-ı aᶜmāl-ı seyyi'ede riᶜāyet-i ḳāᶜide-i cinās u müşākele revā göre, yaᶜnī her ṣudūr iden meẓlememüz muḳābelesinde ḳıṣāṣ-ı muṭābıḳ muᶜāmelesin icrā ḳıla, vażᶜ-ı meẕkūrdan bedter hezārān şūr u şer-i mūcibu'l-kedere mürtekib olduğumuz muḳarrer ve ḳangı birinüñ telāfīsinde riᶜāyet-i şarṭ-ı münāsebete vücūd-ı nā-çīzimüz kifāyet eyler" (56a/13-14-15)

"Bu mekremeti żamīme-i luṭf-ı sābıḳ ve ḫilᶜat-ı ber-endām-ı ᶜināyete bir zībā-ṭırāz-ı muvāfıḳ itmek gereksin, yaᶜnī itmām-ı kerem içün bu ser-māye-i saᶜādetden miḳdār-ı kifāye dāḫil-i ceyb-i istiṣḥāb idüp evvelā kendi mühimmāt-ı nefs-i nefīsüñi ber-hem-i şemātet-i ḥüssād olacaḳ mertebede vefḳ-ı murād üzre tekmīl..." (11b/19-20)

2. Altalta Bağlı Cümleler: Asıl cümle ile, mana bakımından gerçekleşmesi kendisine bağlı bir yan cümleden meydana gelen cümleleri bu başlık altında toplamak mümkündür.

Salt Bağlı Cümleler: İki hükmün birbirine bağlanmasını sağlayan bu tür cümlelerde bağlayıcı unsur cümleye anlam yönünden hiç bir özellik kazandırmaz:

"Gördüm ki iki dest-i kerem-peyvesti ile du ceyb-i Pür-ᶜaybüme idḫāl-i zer-i nāba meşġūl olup ṭurur" (11a/5)

"ᶜİcāletü'l-vaḳt keyfiyyet-i aḥvāl-i maᶜāşıñuzdan ẕāᶜiḳa-i idrāki çaşn-gīr-i vuḳūf itseñüz ki sā'ir vaḳāyiᶜ-i evḳāt-ı cüdāyī beyān mevḳūf-ı zamān-ı āḫer ola" (21a/1)

"Ḥālā mükāfātı ẕimmet-i ʿācizānede deyn-i vācibü'l-edā olmaġla niyāzmend-i luṭfum ki bu rāz-ı nihānı bu muḫliṣ-i bī-riyādan iḫfā itmeyüp ʿalā külli ḥāl bu bābda maḥrem-i esrār ve mā-fī'ż-żamīr-i ḥażretden faḳīr-i kemteri ḫaberdār buyurasuz." (38b/17-18)

Yerverme Cümlesi: Bu tür cümlelerde iki hükümden biri digerini doğrular, yerinde olduğunu ifade eder veya savunur.

"Buyurdular ki ibtidā, esīr-i zindān-ı müşrikīnüñ bahāsını īfāda benden ġayrı ādamuñ müşārik-i s̱evāb olmasında buḫl itmişdüm, ol ḥasene ālūde-i çirk-i żınnetdur" (13b/8-9)

"Murād-ı ḫāṭır-ı zārum maḫdūm-ı maḥbūbu'l-ḳulūbı teşyīʿ ile maḳām-ı ḫidmetde bulunmaḳ idi, el-minnetü li'llāhi taʿālā ol ḫidmeti edāya rūzgār müsāʿid olup ārām-ı cān-ı bā-ḫalecānum olan cenāb-ı cānānı selāmet ile ser-menzile īṣāl ve meydān-ı viṣālı yār u aġyāra tapşurup dil-i zār-ı nā-murādı ser-gerdān-ı beyābān-ı melāl itmek müyesser oldı." (27b/7-8-9-10)

Sebeb Cümlesi: Bu tür cümlelerde hükümlerden biri digerinin gerçekleşmesinin sebebini belirler.

"... ḫāliṣen li-vechi'llāh ẓuhūra gelmeyen ʿaṭānuñ ne fā'idesi vardür, bizüm itdigimüz keremler cümleten ġaraż-ālūd u bī-nefʿu süddur." (13b/6)

"Eyyühe'l-ḳavm zinhār maṭbūḫ-ı mezkūre idḫāl-i milʿaḳa-i tenāvül itmen ki cürʿa-i merg-i nāgehānī ile ser-girān-ı ḫumār-ı bevār olmañuz muḳarrer ve muḥaḳḳaḳdur.

(58b/3-4)

"... şol şarṭ ile beyān-ı rāz-ı nihān iderin ki külfe-i iẓhārı ile taḳayyüd itmeyüp beni kendü ḥālümle ve bu ḥüzn ü melālümle terk idesüz, zīrā ġalebe-i muḥabbet muḫālif-i rıżā-yı maḥbūb ḥarekete nā-müsāᶜiddür" (39a/5-6)

"Mevlānā, inkār-ı nedāmet u setr-i ᶜalaḳa-i muḥabbet baᶜd ez-īn müfīd olmaz ki seḥne-i pür-melāl şāhid-i ḥāldür, çünkü bī-mülāḥaẓa-i ᶜavāḳıb muḫālefet-i ṣadīḳ-i ḫırede mürtekib olduñ." (8b/20)

Sonuç Cümlesi: Biri diğerinin sonucunu belirleyen iki hükümden oluşan birleşik cümlelerdir.

"Ayasofya semtinde altunı iki aḳçe ziyāde ile tebdīl ider bir boza-furūş Arnabud kāfiri var, ḥikmeten bugün dükkānın açmayup der-i ṭāliᶜum güşāde bulınmadı, ol sebebden bu zamāna dek muntaẓır oldum." (49b/16-17)

"Lākin ol diyāruñ bāde-furūşānı herkese endāze-i irādesi ḳadar ᶜaraḳ virmekde bahāne-perdāz-ı taᶜallül olurlardı, ol bāᶜis̱den ki bu vechile bir ādam helāk olsa furūşende-i şarāb canib-i kār-fermāyān-ı ḥükūmetden maẓhar-ı ᶜitāb belki āzürde-i şikence-i ᶜaẕāb olurlardı." (41a/19-20-21)

Amaç Cümleleri: Bu cümlelerde ise hükümlerden biri diğerinin gerçekleşmesinin amacını belirtir.

"Hālā senüñ içün s̱ıḳlet virmek muḫālif-i edebdür, ḥuṣūl-ı emelüñ meclis-i āḫere mevḳūf olsun diyü ferdāya taᶜlīḳ itdiler" (13a/4-5)

"Elbette kerīme-i mükerremeyi baña vaḳtiyle teslīm

eyle tā ki ᶜalāḳa-i ṣıhriyyet taḥaḳḳuḳ bulup, ben daḫi ferāġ-ı bāl ile itmām-ı kārıñuzda rūy-ı dilden iḳdām ve temşiyet-i umūr-ı perīşānıñuzda iᶜmāl-i ser-pençe-i ihtimām eyliyem" (53b/11-12)

Bağlı Şart Cümleleri: Eğer ve şayet gibi edatlar ile yapılan bağlı cümleleri bu başlık altında incelenebilir.

"Eğer sülāle-i Ādem-i ṣāfī isen bu maḥalde kāruñ ve duḫūl-ı māra keyfiyyet-i şuᶜūruñ maᶜlūm olmaḳ gerekdür" (58b/8)

"Eğer ḳażiyyeden āgāh idersem muḳarrerdür ki ey bī-gāne-i fesād-āşinā bu maḥallde kāruñ nedür diyü leked-zen-i hücūm olup ārzū-yı esb ile gelmüş ikenᶜinān-ı semend-i cānı fürū-güẕāşte-i dest-i tedmīr idüp piyāde-reftār-ı semt-i bi'se'l-maṣīr olmaḳ iḳtiżā ider" (58a/21-22)

II. Girişik Birleşik Cümleler:

Girişik-birleşik cümleler bir temel cümle ile onun unsurlarının yerine geçen yan cümleciklerden oluşmaktadırlar. Yan cümleciklerin yüklemeleri birer isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiil şeklinde kendini gösterir. Böylece bütün bu unsurların iç içe kaynaşmasıyla ifade tamamlanmış olur.

Türkçe'de en çok kullanılan bu tür cümlelerin Nergisî tarafından da çokça kullanıldığı görülmektedir. Şimdi bu tür cümleleri yüklemlerinin özelliğine göre sınıflandırarak örneklerini vermeye çalışalım.

A. İsim Fiil Cümleleri: Girişik birleşik cümlelerde bazen yan cümlenin yüklemi bir isim fiil olabilir. Buradaki isim fiil tamamen bir isim hükmünde olup onun cümle içinde yüklenebileceği bütün görevleri alabilir. Şu halde bu yan cümle asıl cümlede özne, yüklem, nesne, tümleç gibi cümlenin her hangi öğesinden biri durumunda olur.

İsim fiil cümlesi ana cümlenin öznesi olababilir:

"Ne ḥāl ise zīr-i pīş-gīr-i teġāfülde pinhān u pūşīde ḳalması maṣlaḥatdür" (50a/10)

"Müfredāt-ı ās̱ārı maḥsūb-ı ḳalem-i beyān olmaḳ emr-i ʿasīrdür" '14a/17)

"Taḥḳīḳ bu mertebe iḥsāna nedāmet gelmemek olmaz" (9b/11)

"Ḥālā sebeb-i beyʿ u izālesin nihāde-i pīş-taḫta-i beyān itmen lāzımdır." (8a/2)

"Ḥuṣūṣan pā-beste-i ḳayd-ı rıḳıyyet olmayan ḫidmet-güẕārān-ı ḳanāʿat-keş ki mecmūʿ-ı müzd-i yek-sālelerin re's-i senede bayramlıḳ ile istīfāya ḳarār virenlerdendür, yek-sere bī-zār-ı ḫidmet ve ṭaraf ṭaraf ser-nihāde-i beyābān-ı nefret olmaları taḥaḳḳuḳ bulur." (10b/1-2)

İsim Fiil Cümlesi Ana cümlenin yüklemi olabilir:

Asıl cümlenin bir isim cümlesi olması halinde yüklem bir isim fiil cümlesi olabilir.

"... netīce-i kārı zāġ u zāġān-miṣāl cīfe-ḫōr-ı gūristān, be-cidd u cehd bir iki aḳçe vaẓīfe ile ḳayyum u ṣalā-ḫān olmaḳdur." (8a/23)

"Ammā bu maḳūle encümen-i aḥbāb ve meclis-i yārān-ı ṣadāḳat-me'ābda vürūdınuñ ḥikmet-i ḫafiyyesi ber-ḳā'ide-i (el-hedāyā tüşterekü) cümlemüz bu niṣāb-ı hediyye-i ġaybiyyede müşterek olmaḳdur." (15b/20-21)

İsim fiil cümlesi ana cümlenin nesnesi durumunda olabilir:

"Hācī İbrāhīm sālik-i ṣırāt-ı müstaḳīm olmaġı vüṣūl-ı cennetü'l-ᶜadn-ı felāḥa aḳreb ü enseb görüp cemīᶜ ser-encām-ı ḥālin s̱ebt-i ṣaḥīfe-i (en-necāt fi'ṣ-ṣıdḳ) itmekle pīşgāh-ı ẕihn-i H̱āceye ᶜarż eyledi." (19b/8-9)

İsim fiil cümlesi ana cümlenin dolaylı tümleci olabilir:

" ol bādire-i iḥsān-ı şāhāne beyānı ile ser-levḥa-nigār-ı dībāce-i ṣaḥāyıf-ı leṭāyıf-şiᶜār olmaḳda naḳḳāş-ı ḫurde-kār-ı ḫıred bī-iḫtiyār olmuşdur." (6a/14)

"Göñül ᶜāleminde gül cemāliñüz yād itmege bir nişānıñuz ḳalsa" (51a/18)

"İḳtiżā-yı ḥükūmet-i ᶜadl-i ḳahhārī ol ḫūn-ḫār-ı bī-günāh-āzārı pey-bürde-i rāh-ı necāt olmadın menᶜ itmekle ᶜāḳibet üftāde-i mażīḳ-i ḥabs olup..." (52a/13-14)

İsim fiil cümlesi bir belirtme grubunun öğesi olabilir:

"cā'iz olursa ol ḥücreye naḳl-ı edevāt-ı ḳarār idesüz ki ṣāḥibi yaḳınlarda gelmek iḥtimāli baᶜīddür" (16b/17)

"... bār-ḫāneye ümenā-yı beytü'l-māl olan yaġmā-gerān-ı tīz-destüñ nāḫun-ı taᶜarruż ḫalīde ḳılmaları vehmi ile naᶜl-ı bāz-güne yolundan tedbīr-i setr-i ḥāle münsāḳ olup..." (23a/4)

"incāḥ-ı merāmla murād-baḫş-ı cānān olmaḳ içün ḫāh u nā-ḫāh tecvīz-i beyᶜat-ı ᶜubūdiyyet ḳıldı." (33b/5)

"Lākin ġayret-i ḥaḳḳ bu evżāᶜ-ı istidrāciyyeye taḥammül itmeyüp telāṭum-ı emvāc-ı ḳażā vü ḳader eşḳıyā-i mār_rü'ẕ-ẕikrüñ sefāyin-i vücūd-ı ḫubs-ālūdların şiᶜab-ı ḳahr-ı Ḫudāya ilḳā ile şikest itmek ᶜalāimi nümāyān olup,..."(55a/14)

B. Sıfat Fiil Cümleleri:

Girişik birleşik cümlelerde yan cümlenin yüklemi bazen bir sıfat fiil olduğu görülür. Sıfat fiil cümlesi dedigimiz bu tür cümleler asıl cümle içinde bir sıfatın alabilecek bütün görevleri yüklenmiş olabilir. Sıfat fiil cümlelerinin şu görevleri aldıklarını görüyoruz.

Sıfatfiil cümlesi bir ismi niteleyen sıfat durumunda olabilir:

"seḥāb-ı ẓulmānī gibi sāḥa-i ḥāl-i cihāniyāna nümūne-dār-ı ᶜaẕāb-ı caḥīm olan duḫān-ı belā-yı siyāhına mübtelā olup..." (50b/23)

"bu defᶜa daḫi taḥrīk-i küşe-i ebrū-yı işāret itmekle cezā'ir semtine müteveccih olur bir sefīne re'īsinde bulunmaḳ üzre ḳarār virüp..." (51a/4)

"Ḥaḳḳa ki ᶜayb-pūş-ı endām-ı dūzaḫ-maḳāmı olan palās-

pāre-i penbe-rīzi bir ṣūretde idi ki şebīke-i ṣayd-ı māhī olmağa taḥammüli olmayup nesīc-i ᶜanākib aña nisbetle serā-perde-i süleymānī vü dibā-yı zībā-yı bī-müdānī idi" (53a/7-8-9)

"Tamāmī-i ᶜömri ferāġ-ı bāl ve peymāne-i ᶜayşı mül-i erġavān ile māl-ā-māl güẕerān iden saᶜādetmendān-ı kām-kār miyānında nesīc-i rūz-nāme-i ḥayātı bundan ziyāde ṭamġa-peẕīr-i ḥüsn-i ḫātime olmuş bir ādem mesmūᶜ-ı ḫaber-pejūhān-ı tecribe olmamışdur." (60b/13-14)

"... ümmīddür ki miyān-ı düşmen u dūstāna ber-hem-zen-i kār u bār-ı şemātet olacaḳ āb-rūy-ı intifāᶜ ile ḥüsn-i iyāb u ḥuṣūl-ı kām-rānī-i bī-ḥisāb muyesser ola." (19b/23)

"İsmāᶜ-ı ṣavt-ı āferīne mecāl olmayıcaḳ maḥallden tebessüm-rīz-i maᶜẕūr-bād olaraḳ ve s̱ebāt-ı şeh-bāzāne ile semt-i maḳṣadgāhına vażᶜ-ı ḳadem-i ᶜazīmet ḳıldı" (21a/14)

"Dīde-i cāna ol beytü'l-aḥzān görinen muḥaḳḳar ḫarābe beyt-i maᶜmūr u bāġ-ı rıḍvān oldı." (49a/23)

"... be hey yādgār bu itdügin vażᶜ-ı nā-hemvār nedür" (49b/13)

"... leʾīm-ṭabᶜ olan ḥarīf yār-ı saḫī-meşrebe iḳrāż vaᶜd itmiş iken virecegi bir ᶜaded altunı iki aḳçe ziyādeye tebdīl hevesiyle gidüp..."(47a/9)

"Meger sābıḳan rūzī-çend ḫidmet-i niyābeti ile kesb-i rūzī itdigüm bir ḳāḍīnüñ ketḫüdāsı imiş" (48b/17)

"Ḥasbe'l-işāre bīḫ-efken-i temekkün olduġı diyārı küşe be küşe cüst ü cūy-kerde-i cāsūs-ı tefaḥḥuṣ ḳılduḳda.." (50b/13)

Sıfat fiil cümlesi ana cümle içinde zamir görevini görebilir.

"ᶜAṭādur eyleyen erbāb-ı devleti meşhūr" (7a/17)

"mezbūr dahi imkān mertebesinde olanı der-miyān idüp.."(51b/10)

"ᶜĀşıḳ-ı dīvāne-ṣıfat rāġıb-ı mülāḳat olanı āḥer maṣlaḥat içün gelmiş eşḫāṣ-ı bī-gāneden ṣanup..." (42a/12)

"muḳarrer ki eyyāmī çend şeh-rāh-ı ḳaṣaba-i ḫulḳumından ḳavāfil-i aġdiye-i ṣaddu'r-ramaḳ güẕerān itmemekle tās-ı miᶜdesine nīm-ḥabbe ṣadaḳa-i ḳuvvet īsār ider bulunmamış..." (20a/20)

"Nīk u bed miyān-ı meclis-i taᶜbīre gelen kendi maḥṣūl-ı būstān-ı cān ve terbiyet-gerde-i bāġbān-ı zebānımızdur." (5a/10)

"Ziyy-i müvaḥḥidīne münselik olanlaruñ ol vechile ihlākı münāfī-i resm u ᶜādetdür diyü taḥrīk-i seblet-i istihzā ḳıldı" (56a/16)

Sıfat fiil cümlesinin bazen de ana cümle içinde isim fiil görevini yüklendiği olur:

"Aġā ḫidmetinde duḫān ricāsında olduġın nihāde-i kef-i taᶜbīr idicek, mezbūr daḫi imkān mertebesinde olanı der-miyān idüp..." (51b/9)

"Bu taḥayyür-i cān-fersā ile ne idecegümi bilmeyüp..." (48b/1)

"... ve ḥavża-i ḥükūmet-i Fireng'e īṣāl-ı mihār-ı ḳaṭar itdikleri maᶜlūm oldı." (23a./12)

"... beni küşte-i sāṭūr-ı ḫacālet itdügüñ ḳo

gitsün..." (49b/20)

"... maᶜẕūr olsun bu ḳadar eglendigüme bāᶜis̱ bu maᶜnā oldı ki..." (49b/15)

"Yine ġūl-ı cengelistān gibi yanımuzdan cüdā olmaduġı ne belādür..." (27a/5)

"... şuᶜle-i muḥabbet-i müfriṭiñüzden derūnıma āteş düşüp firāḳumla mużṭarib-ḥāl olduġın ᶜaks-endāz-ı cān oldı." (42b/13)

C. Zarf fiil Cümleleri: Yüklemi zarffiil olan bu yan cümleler asıl cümle içinde tamamen bir zarf hükmünde olup onun görevini yüklenmiştir. Bunlar birbirleriyle olan anlam ilişkisine göre iki grupta incelenebilir.

1. Yanyana zarf fiil Cümlesi: Bu tür cümleler daha önceki bölümde incelendiğinden dolayı her hangi bir açıklamaya girmeden doğrudan doğruya örnekleri vermekle yetineceğiz.

Ulama Cümleleri

"On altun virüp küşe-i keştīyi kendüye taḫṣīṣ eylemiş... ḳalenderāne eṭvār ile ġam-ẖārlıġın iḫtiyār idüp biraz zamān nuṭḳ-ı ᶜisā-veşī ile cān baġışladı. " (51b/19-20)

"... bu ṣūret ᶜāleminde bir ḳaç gün seyrāna gönderdiler, emānet yerin bulunca dīdār seyriyle cilvelenüp erenler himmetiyle her ānda bir cevlān gösterüp cemāl görüp ḥāl bulup cān virüp ᶜaşḳ alup tevellādan tesellī bulınca iki menzil arasında bir ᶜāriyetī libās ḥammālıyuz..." (51a/21-

22)

"Hezār ḫışm u kīn u çīn-i cebīn ile tecvīzi müştemil taḥrīk-i ḥadaḳa-i ḫışm-engīz idüp ḳāḍī-i maʿtūhuñ āşināsınuñ boynın ursunlar." (56b-16-17).

Karşıtlama Cümleleri:

"Mey nūş itmese de yine ser-ḫoş ḳıyās olınurdı" (59a/7)

"Bu vechile setr-i ḥāle ihtimām idüp ʿazīmet-i ḫāṭırı bu nehc üzre ḳarār-dāde idi ki ser-pençe-i ḳābıżu'l-ervāḥ ile kīse-i vücūdı çāk çāk olunsa bu gevher-i sırr-ı nihānı dest-i dellāl-ı iştihāra düşmeye.." (37b/22-23)

"... farażā kīse-i vücūdum miḳrāż-ı pençe-i melekü'l-mevt ile çāk çāk olsa mümkin midür ki bir dānesi ser-dāde-i semt-i bīrūn ola." (21b/9-10)

Üsteleme Cümleleri:

"Lākin benüm ceyb-i iḳtidārum kīse-i dellāḳdan tehī olmaġla muḳteżā-yı himmet cesāret-i daʿvete müteḳāżī olduġı gibi dāʿiye-i ḳıllet ol emre mübāderete nā-rāżī olup..." (47b/7)

"Ḥaḳḳā ki o ḳıtʿa-i cennetde zamān-ı mekṡ u ārāmımuz nev-bahār-ı ʿömr-i zūd-güẕār olup eşrāf-ı ahālīsinüñ mertebe-i ikrām u riʿāyeti ḳābil-i taʿbīr olmaduġı gibi, ol maḳām-ı ʿadīmü'n-naẓīrüñ taʿrīf-i daḳāiḳ-i leṭāfeti daḫi mümteniʿu't-taḳrīr ve't-taḥrīrdür." (61a/1-2)

2. Altalta Zarf Fiil Cümleleri:

a. Hal cümlesi: Yüklemi zarf fiil olan cümleler ana cümlenin yükleminin ne gibi bir halde gerçekleştiğini belirler.

""... melāᶜīn-i bī-dīnüñ ol zümre-i belā-verzān-ı melhūfīne mübāşeret-i ḳahr u kīnlerin temāşā iderken gördüm ki.. (56b/1)

"... leng u lūk pey-rev-i gümāşte-i kār-ı demār olaraḳ maḥall-i maᶜhūde vardılar." (60a/3)

"Zihī ḳudret-i ᶜādil-i ḥaḳīḳi ki ḥaḳḳında bu mertebede saᶜy-i belīġ olunmuş iken defᶜ-i ḳażāda müfīd olmayup..." (57a/2)

"Ben ṭururken āḫer size ıżrāra ḳādir ve ben variken ġayrı cābir u cāʾir, taᶜaddī vü tecāvüze mütecāsir olmaḳ ne iḥtimāldür" (53b/9-10)

b. Zaman Cümlesi: Zarf fiil cümlesi ana cümleye ait yüklemin nasıl bir zaman şartı içinde gerçekleştiğini belirler.

İzleme Cümlesi:

".. bārī küşte-i tīġ-i ser-tīz olıcaḳ taḫfīf-i ıżṭırāb olınur. (56b/10)

Bu tazarru-ı derunı netice-bahş-ı te'sir olmadugın göricek bari siyaset-i galizaya reva görilmeyüp itmam-ı maslahat-ı hayatı sih-i çupine bedel tig-i hunine sifariş olunsa ol dahi nev'an mürüvvetdür didüm" (56b/15-16)

".. künc-i tārīḳ-i ḫāneden bir ṣadā-yı hevlnāk resīde-i ṭaraf-ı sāmiᶜaları olıcaḳ zehreleri çāk olmaḳ mertebesine

varup cümleten ber-pāy-ı istiġrāb u raᶜşenāk-ı ıżṭırāb oldılar. " (58b/5-6)

Vakitleme Cümlesi:

"... ḥalbe-i hevā-perestī vü bī-sāmānīde dūr u dırāz cevlān idüp sā'ir hem-sinn u hem-sāl olanlar pey-bürde-i ser-ḥadd-i erbaᶜīn oldukça taḳṣīr-i mā-selefe nādim ve sülūk-ı ṭarīḳa-i tevbe-kārīye ᶜāzim olup ḳaṭᶜan mezbūruñ sīmā-yı telāşī-peymāsında iḥtimāl-ı ṣalāḥ ve ḳarīne-i ẓuhūr-ı nūr-ı fevz u felāḥ nümāyān olmayup gitdükçe irtikāb-ı şürūra ıṣrārları müzdād olmaġla hīç āferīde mezbūruñ zamānla tehẕīb-i aḫlāḳ itmesine iḥtimāl virmezlerdi." (57a/10/11/12)

"Gāhī ṣūret-i ẓāhirede baḫşiş-i dirhem ü dināra meclisüñ taḥammüli olmaduḳça kāġaẕ-pārelerle ᶜaḳīde taḳsīm idüp iḥsān murād itdügi yārāna gül-ḳand-ı miskīdür, tenhāda terṭīb-i dimāġ idersüz diyü nāzikāne teslīm-i zer-i nāb ve bu vechile aḥbābı kām-yāb eyler idi." (16a/14-15-16)

"Bu ḳānūn-ı muḥabbet-nümūnuñ tār-ı süṭūrı ḳarīn-i zaḫme-i mıżrāb-ı ḫāme olduḳça naġamāt-ı rūḥ-efzā-yı taḥḳīḳ-i ḳażiyye ile neşāṭ-baḫş-ı ḥavāṣṣ-ı müstemiᶜīn olmaḳ iltizām-gerde-i muṭrib-i ṭabᶜ-ı ḫoş-nevā-yı ṣafā- rehīndür" (35a/5-6)

Eşzaman Cümlesi:

"Ḫudāvendā, beni me'mūr-ı ḥaml-ı eşyā-i mevhūbe itdiklerinde ḫānedān-ı ḥażretde cārū-keş-i ḫidmet olmaġiçün ᶜalā ṭarīḳi'l-hibe temlīk itmişlerdür." (12b/3)

"... aḥbāb-ı müsellem-cenābdan nüzūl-ı yek-şebe içün bir küşe tedārükine taḳdīm-i ḳāṣıd-ı niyāz olınduḳda bir cāygāh-ı laṭīf u müferraḥ-binā da taᶜyīn-i menzilgāh itmişler idi." (60b/18-19)

Başlangıç Cümlesi:

"Ḫudāvendā, saᶜādet ile bu ḫıṭṭadan naḳl-ı aḥmāl-ı ᶜalāyıḳ ideli hīç kesüñ pāy-ı taᶜarrużı derūn-ı ḥücrede teṣyīr-i ġubār-ı ālāyiş itmeyüp..." (18a/23)

"... ḫāher-zādesi vü şāgird-i ḫāṣṣ-ı dāru'l-ifādesi olmaḳ taḳrībi ile cebīn-i çünīn-ẕāt-ı saᶜādet-rehīni zemīn-i dāniş ü idrākı secdegāh ideli hemvāre maṭlaᶜ-ı ḫūrşīd-i fežāil u kemālāt itmekle ḫūrşīd-i felek gibi yegāne-i devr-i rūzgār ü mā-bihi'l-iftiḫār-ı sipihr-i devvār olup..." (4a/8)

Bitim Cümlesi:

"Ber u dūşında libās-ı pūşīdenī cinsinden ṣayf u şitāda bir ᶜabāya münḥaṣır olup farażā aḥbābdan biri ol maḳūle eşyā iḥsān itseler laḥẓa-i tavaḳḳuf meẕhebinde ḥarām olup lemḥatü'l-baṣarda girev-i bāde-fürūşān itmeyince dil-i pür-ḫafaḳānı rāḥat-yāb-ı sükūn olmazdı." (59a/12-13)

"Muḥaṣṣal-ı süḫan zāġ-ı cīfe-ḫōr-ı cān-ı ḫabīṣini lāne-i mehdden bāl-güşā-yı şāḫsār-ı vücūd olup kemangere-i felekden zaḫm-zede-i merg ü fütāde-i ḫandeḳ-i laḥd olınca ne hiç kesüñ ḫarmengāh-ı żiyāfetinden iltiḳāt-ı ḥabbāt-ı iltiḳām eylemiş ve ne delālet-i āşiyāne-i nekbet-ḫānesi içün taḥrīk-i cenāḥ-ı daᶜvet ḳılup ser-pençe-i taṣarrufına

ḫalīde olan hūşe-i niᶜamdan nīm-ḥabbe isḳāṭıyla vāye-baḫş-ı ḥavāṣıl-ı kā'ināt olmuş." (52b/17-18)

Öncelik Cümlesi

"Bu muᶜāmeleden ṣoñra iki sene mürūr itmedin emr-i ᶜādil-i ḥaḳīḳī ile ol ḳalem-revüñ emr-i emāreti sālhā memālik-i Anaṭolıda āteş-efrūz-ı baġy u istiᶜlā olan celālī Ḥüseyin Paşa'ya tevfīż olınup..." (56a/18-19)

"... henūz niᶜmet-i ḥayāta sīr olmadın seyr-i dārü'ż-żiyāfe-i ᶜālemden ḥırmānumı revā gördüñ...." (60a/19)

"... cānib-i muḫāṭabdan cevāb-ı lā vü neᶜam hetk-i perde-i tecellüd itmedin bi'lā-tavaḳḳuf yemīn-i kerem-rehīnin ḥavāle-i ceyb-i himmet ve enāmil-i müşkil-güşāsın me'mūr-ı ḥall-i ᶜuḳde-i taᶜdād-ı zer-i şerīfīnihāde başladı." (21a/4-5)

Sonralık Cümlesi:

"... ve ṭarafey-i ḥavżda vāḳiᶜ çemen-ṣoffalara ber-ā-ber lebrīz olduḳdan ṣoñra pīrāmeni dıraḫtān-ı kūhī ile müzeyyen iki ṣoffa-i müdevver-i sofra-miṣāl arasından cānib-i nişībgāha revān olur." (61a/18-19)

"... ᶜāşıḳ bu āṣār-ı muvāfaḳat-ı baḫt ile pādişāh-ı vaḳt olup fi'l-ḥāl berḳ-ı ḫāṭıf gibi cehān-ı meydān-ı şevḳ olduḳdan ṣoñra bir ḫaṭvede kendüyı ṣaḥn-ı ᶜişretgedede vü tehiyye-i esbāb-ı bezm-i ᶜayşa muḳayyed buldı.." (39b/15-16)

c. Sebeb Cümlesi: Zarf fiil cümlesi ana cümleye ait yüklemin nasıl bir sebeb ile gerçekleştiğini belirler.

" Ḫidmet-i gāvān u ḫarān ile bī-tāb u mübtelā-yı cūᶜu'l-baḳar olduḳları cihetden dīg-i iştihāları tennūr-ı dūzaḫdan germ omağla..." (58a/16-17)

".. ve ol zümreden on iki nefer-i ẓeleme-i memleket-sūz-ı reᶜāyā-güdāẕ-ı āteş-endūzuñ şerāre-i şūr-efzā-yı vücutların ab-ı tig ile muntafi vü ma'dum ve rüfeka-yı rah-ı dalal oldukları ba'isden yek digerden tefrik itmeyüp bir yerden revane-i mazik-ı harik itdiler." (55a/18-19-20)

"... nefs-i vahid hükminde oldugımuz cihetden dest be-dest da'vet-i mahduma bir yirden hıraman olduk." (48a/7)

".. teskin-i tef u tab-ı buhranı tahrik-i mirvaha-i cenah-ı Azra'il aleyhi's-selam ile suret-yab idügi bi-irtiyab olmağın eşribe-i nush u pend ve tiryak-ı faruk-ı kayd u bend tahlil-i mevadd-ı sevdaviyyesinde südmend olmayup..." (24b/18-19)

d. Sonuç Cümlesi: Zarf fiil cümlesi bir sonucu ifade eden ana cümlenin sebebini belirler.

"Ol nām benden gitmekle meyl-i şarāb-ı müdām daḫi ḫāṭırumdan bi't-tamām zā'il olup istikrāh u teneffür cāy-gīr olmuşdur diyü taḥḳīḳ-i mā-cerā ider." (59b/8-9)

"Ḥüżżār bu kelāmı ḥarīfüñ sā'ir müzaḫrafāt-ı bī-hūşīsine ḳıyās idüp maᶜnā virmemekle muḳayyed olmazlar" (59a/22)

"Sīmā-yı ḫışmgīnümde temekkün-i aḫẕ-ı kīn ve naḳş-ı ṣūret-i ġażabnāḳ_ümde pīç u tāb-ı çīn-i cebīn görmekle iḥtimāl-ı taraḥḥumdan nā-ümīd olup müddeᶜā-yı istiᶜfāyı ferdā-yı maḥşere taᶜlīḳ idüp leng u lūk pey-rev-i gümāşte-i kār-ı demār olaraḳ maḥall-i maᶜhūde vardılar. (60a/2-3)

"Düzd-i bī-dest-müzd pinhān-ı miyān-ı ḫas u ḫār iken bir efʿī-i pīçān-ı mehībü'l-manẓaruñ būy-ı şīr ḥiss itmekle pīrāmen-gerd-i āteşdān olaraḳ fütāde-i dīg oldığın temāşā itmişidi." (58a/13-14)

"Şaḫṣ-ı ribāṭī mihmān-nevāz u müsāfir-muḥibb olmağla ḫurāfāt-ı ḥarīfi ḳālıb-ı cidd-i ṣırfa münsebik görmekle tevcīh-i semʿ-i ḳabūl idüp merḥabā-senc-i ehlen ve sehlen oldı (16b/12-13)

e. Amaç Cümlesi: Zarf fiil cümlesi ana cümlenin amacını belirler.

".. ḥayāt-baḫş-ıʿāşıḳ-ı ḫaste-ḥāl olmaḳ için o diyāra sāye-endāz-ı iclāl olmuş..:" (25b/23)

"pes muḳteżā-yı mürüvveti icrā-i ḳāʿide-i cüvān-merdīye müteḳāżī olup kīse-i maḳdūrı müsāʿid olduğı mertebede ḥiṣṣe-baḫş-ı imdād olmağiçün ceyb-i raḫne-dār-ı iḳtidārına müracaʿāt ḳıldı." (20a/22)

"Mağlaṭa-i āmed-şüd-i mütereddidān-ı meclis rişte-i teveccühine raḫne-i perīşānī īrās̱ itmemek içün dervāze-i dīdelerin perde-i müşebbek-i müjgān ile bend eyledi. (42a/2-3)

"Vücūd pervānesi ol şebistān şemʿine ṭoğrı yanmağa gider." (51b/1)

"... benden bu māye-i feżāḥat ṣādır olmasa diyüp gāh girībān-ı peşīmānīyi derīde ve gāh ʿārıż-ı ḫacāletnākını ḫırāşīde ḳılmağa ser-pençe-i melāmet ḥavāle idüp ṣad gūne evżāʿ-ı taʿallul-āmīz ile ser-rāhdan āheng-i gürīz itdükçe müfīd olmadı." (52a/11-12)

f. Şart Cümlesi: Zarf fiil cümlesi ana cümledeki

hükmün gerçekleşmesinin şartını belirler.

"... incāḥ-ı merāmda tereddüt buyrılursa, egerçi ol ʿāciz-i munṭafī-ġażab lā-übālī vü yārān meşreb olmaġla bu deyr-i mükāfātda muḥtāc-ı imdād u iʿāneti olduġıñuz ḥālinde intiḳām ile muḳayyed olmaduġı ṣūretde inkisār-ı ḫāṭırı tefrīḳ-i eczā-yı sāmānıñuzda der-kār olmaḳ, lā-maḥāle resm-i ḳadīm-i rūzgārdūr" (46a/11-12)

2. Atasözleri ve Deyimler [13]

Nergisî'nin üslubunu belirleyen unsurlardan biri de atasözü ve deyimleri kullanma tarzıdır. O Nihālistān'da zaman zaman anlatımına güç katmak, ifade ettiği hükmü daha belirgin hale getirmek veya doğrulamak için atasözleri ve deyimlerden yararlanır. Bu tür unsurları yerli yerince kullanmayı bilen yazar, cümlelerini atasözü ve deyimlere boğmaz. Onun Arapça ve Farsça ağırlıklı olmak üzere her üç dilden de atasözü ve deyimler kullandığı görülür.

Yazarın Türkçe olarak sadece "varın viren yad olmamış" atasözünü kullanması dikkat çekmektedir. Eserinde işlediği hikayelerin özellikle mahalli olmasına dikkat ederek önemli bir imkan elde eden Nergisî'nin Türkçe atasözlerinden yararlanmaması şüphesiz büyük bir eksikliktir.

Arapça ve Farsça atasözü ve deyimlerin de bütün metin içinde az kullanıldığı görülmektedir. Her nedense yazar,

---

[13] Bu konuda şu kaynaklardan yararlandık: Ömer Asım Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 3 cilt, Ank. 1984; Ömer Okumuş, Türkçe-Farsça atasözleri ve Deyimler, Erzurum 1989; Mütercim Asım, Kamus Tercümesi, 4 cilt, İst. 1305; el-Müncid, Beyrut 1986, Ziya Şukun, Ferheng-i ziya, 3cilt, İst. 1984.

bunların fonksiyonlarını, her üç dilden seçtiği beyit ve mısralara yüklemeyi daha uygun bulmuştur. Her halde, hiç alışılmamış, yeni ve farklı bir üslüp ortaya koyma arzusu, yazarı bu yola sürüklemiş olmalıdır.

Nihālistān'da, bu atasözü ve deyimlerin cümlelerle kaynaştığı ve cümlenin bir öğesi haline geldiği görülür. Yazar atasözlerini bazen olduğu gibi, bazen bir parçasını almayı, bazen de Türkçe bir cümle içinde kullandığı bir kelime ile aslına telmih etmeyi uygun görür.

Bu bölümde öncelikle Arapça atasözü ve deyimlerden sonra, sırasıyla Farsça ve Türkçe olanlardan bahsedeeceğiz. Arapça atasözlerinin aslını Türkçe anlamlarıyla birlikte vermeyi uygun gördük.

a. Arapça Atasözleri:

اربابُ الدُّولِ مُلْهَمُون (6a/12) "Devlet adamları ilhama mazhardır"

اُسْتُرْ ذَهَبَكَ (18a/2) "Altınını sakla" Bu ibare, hadis olduğu söylenen "yolculuğunu, altınını ve gideceğin yolu gizli tut" manasına gelen اُسْتُرْ ذهابك و ذهبك و مذهبك) cümlesinden alınmıştır. Bu ibare hadis kaynaklarında bulunamadı.

الاقدام يحصل المرام (40b/10) "Atılganlık gayeye ulaştırır"

و ایّ نعیمٍ لایکدره الدهر (41a/1) "Feleğin bulandırmadığı hangi huzurlu an vardır"

حذا حذوه و نحا نحوه (3a/9) "Onun yaptığını yap, gittiği yola git"

خُذْ ما صفا (3a/12) "güzel olanı al"

رحم الله النَّبّاشَ الاوّل (53b/149 "Allah önceki kefen soyguncusuna rahmet etsin"

Türkçe'deki "gelen gidene rahmet okutur" manasındadır.

الرزق على الله (20b/2) "Rızka Allah kefildir"

السخى ما ملك (51b/13) "Cömert varını verendir"

عدوّا لرجل حمقه و صديقه عقله (8b/20) "Kişinin düşmanı ahmaklığıdır, dostu ise aklıdır"

فيوم علينا ويوم لنا (47b/1) "Bir gün aleyhimize ise, bir gün de lehimizedir"

القطرتنبى عن الغدير (14a/18) "Damla gölden haber verir"

كما تدين تدان (4b/23, 52a/23,55b/21) "Nitekim ettiğini bulursun"

كلّ إناء يترشح بما فيه (3b/7) "Her kap içindekini sızdırır"

لذة العيش اطيب النشوات (40a/5) "Hayat zevki keyiflerin en güzelidir"

مبحث الكلام يجرا لكلام (11a/1) "söz sözü açar"

نِعمتْ الادوات القلموا لدوات (35b/17) "kalem ve divit ne güzel alettir"

النجات فى الصدق (19b/9, 58b/16) "Kurtuluş doğruluktadır"

الهدايا تُفْترك (15b/20) " Hediyeler bölüşülür"

جوابُ الاحمق (السكوت) (34a/6) "Ahmağın cevabı" "tiryāḳ-ı cevābu'l-aḥmaḳ ile ʿilāc-ı zaḫm-ı efāʿi-i şütūm idüp..." cümlesindeki "cevābu'l-aḥmaḳ" Aptala verilecek en güzel cevap susmaktır" atasözünden alınmıştır.

b. Arapça Deyimler:

Nergisî deyimleri kullanırken bazen deyimin tam metnini verir, bazen de sadece bir parçasını veya onu hatırlatacak asıl öğesini Türkçe bir cümle içinde kullanarak telmihte bulunur. Deyimlerin anlamları ile

açıklamalarını vermeye çalışacağız:

أسجدُ مِن هُدهُد (46b/18) "ibik kuşundan daha çok secde eden" Bu deyim çok yalvarıp yaltaklanan kimseleri anlatmak için kullanılır. Metinde" būs-ı kenār-ı secādeye ser-fürūda (escedü min hüd‿hüd) meseli misdāk-ı hāl oldı" şeklinde geçmektedir.

قدم رجلاً وأوخر اخرى (48b/15) "Bir adımı ileri, diğerini geri atıyorum" manasına gelen bu deyim bir yere gidilirken gösterilen tereddüdü ifade işin kullanılır. Türkçe'deki "Ayakları geri geri gitmek" deyimini karşılar.

خَرْطُ الْقَتَاد (46a/59 "akasya yaprağını sıyırmak" Metinde, "hart-ı katād nā-mülāyim-i tavr-ı sedād olduğuna ʿirfānı sebebiyle" şeklinde geçen bu deyim, aslında دُونَهُ خَرْطُ الْقَتَاد veya (أصْعَبُ مِن خَرْطِ الْقَتَاد) ibaresinden alınmış olup onun manasına telmih vardır. "Hart" kelimesi ağacın dalını avucun içine alıp çekerek yapraklarını sıyırmak manasındadır. "katād" ise sert iğne gibi dikenleri bulunan bir tür ağaçtır. Kamus'ta bunun "geven" olduğu söyleniyorsa da, kendisinden zamk elde edilen akasya ağacı olabilir.

Araplar bir işin imkansızlığını ifade etmek için bu deyimi kullanırlar. Birinci şekilde "bundan ötesi akasya yaprağını sıyırmaktır" İkincisinde ise "akasya yaprağını sıyırmaktan daha zor" manaları kastedilmektedir.

خُفَّيْ حُنَيْن (44b/3) "Huneyn'in iki çizmesi" Nihālistān'da " bi-hamdi'llāh sūd-ı seferimüz (huffey Huneyn)'e münhasır olmayup" şeklinde kullanılmıştır.

Bu cümlede geçen "huffey Huneyn" kelimeleri Arapçadaki رَجَعَ بِخُفَّيْ حُنَيْن deyiminden alınmıştır. Bu deyim

"Huneynin iki cizmesiyle döndü„ manasında olup istediğini elde etmeden eli boş dönen kimseler için kullanılır.

Deyim şöyle bir olaydan kalmıştır: Huneyn adındaki ayakkabıcıya bir bedevi arap gelerek beğendiği bir çizmeyi almak ister, ancak çok az bir para teklif edince ayakkabıcı kızarak buna bir oyun yapmayı düşünür. Arabı'n yolu üzerinde belli aralıklarla çizmeleri bırakır. Arap devesine binip yurduna dönerken çizmelerden birini görür, tek olduğu için almaz. Bir müddet sonra diğer tekini de görünce devesinden inerek bir öncekini almaya gider; fırsat kollayan ayakkabıcı deveyi alıp oradan uzaklaşır. Arap geri dönünce devesini bulamaz, çaresiz çizmeleri alarak yurduna döner, bunun üzerine bu deyim halinde kullanılmaya başlar.

جُهَيْنَةُ الأَخْبَار (5b/21) "Haberlerin Cüheynesi" Bu deyim metinde "cüheynetü'l-aḫbār-ı belāġat olan ḫādimān-ı ʿanber-sīmā-yı aḳlām-ı gevher-niṡār" şeklinde kullanılmıştır. Bu terkip فلان جهينة الاخبار deyiminden iktibas olunmuştur. "falan haberlerin Cüheynesidir, yani kesin bilgiye sahip olanıdır" manasına gelen deyim, bir konu hakkında kesin bilgiye sahip uzman kimseler için kullanılır.

Deyimin aslı şöyledir; Kilab ve Cüheyne kabilelerine mensup iki adam beraber yolculuğa çıkarlar. Yolda yiyecek ve içeceği bulunan birine rastlarlar. Adamın davetine icabet edip karınlarını doyururlar. Cüheyneli ihtiyac görmek için oradan bir müddet uzaklaşıp döndüğünde kilab'lının adamı öldürdüğünü görür ve itiraz eder. Diğeri bunu da öldürmeyi aklına koyar. Yolda bunu oyuna getirerek öldürmeye kalkışınca Cüheyneli onu öldürür, eşyalarını da

alarak gider. Bir hayli müddet sonra bir yerde ağıt yakarak ağlayan bir kadını görür. Kadının, öldürdüğü Kilablının kız kardeşi olduğunu ögrenince şu beyti okur:

تُسَائِلُ عَنْ حُصَيْنٍ كُلَّ رَكْبٍ وَعِنْدَ جُهَيْنَةَ الخَبَرُ اليَقِين

"Her kafileden Husayn'ı (öldürülen kilablının adı) soruyorsun, halbuki kesin haber Cüheyne'nin yanındadır"

Bunun üzerine zamanla bu tabir deyim halini alır.

كالنَّقشِ على الهواء (40b/20) "Hava üzerine resim yapmak gibi" Bir şeyin esassız ve devamsız olduğunu ifade için kullanılan deyim metinde "Velev laḥẓeten, ṣoḥbet-i yār-ı perī-peykerden infikāka müteḥammil degül idi ve levḥ-i żamīrinde bu emel-i baᶜīdu'l-mermā (ke'n-naḳşi ᶜala'l-hevā) mersūm idi" şeklinde geçmektedir.

حمل المومن على الصلاح (31b/18) "mü'mini iyiliğe teşvik etmek"

صخرة صمّا (22a/17) "katı kaya" manasındaki bu terkip كالصخرة الصمّا deyiminden alınmıştır. Bir şeyin katılığını ve hiç bir şeyden müteessir olmadığını ifade eden deyim cümle içinde "ṣaḫre-i ṣammādan sert olan dil-i āhenīn" şeklinde kullanılmıştır. Deyimin manası "yivsiz katı taş gibi" şeklindedir.

اطمعُ من اشعب (47b/21) "Eş'abdan daha aç gözlü" manasındaki bu deyim metin içinde bütünüyle kullanılmamıştır, sadece alınan "Eş'ab" kelimesiyel bu deyime telmih edilmiştir. Nihālistān'da "Eşᶜabiyyet-i fıṭratı maᶜlūm olmağla" diye ifade edilmiştir. Eş'ab aç gözlülüğüyle tanınan bir kölenin adıdır.

لو بسّتِ الجبال او انشقّتِ السّماء (30a15) "Dağlar paramparça olsa, gök

yarılsa bile"

C. Farsça Atasözleri ve Deyimler:

Nergisî'nin Farsça atasözü pek kullanmadığını görmekteyiz. Bütün Nihālistān'da bulabildiğimiz tek Farsça atasözü "Bu mesel meşhurdur ki Dest ber bālā-yı dest" (43b/7) beytinin ikinci mısraıdır; türkçedeki "el elden üstündür" atasözünü karşılar.

Farsça deyimler ise yine cümlenin bir öğesi gibi kullanılanları olduğu gibi, onu hatırlatabilecek Türkçe ifadeler ile kullanılanları da vardır.

عذر برتر از گناه (49b/13) "Özrü kabahatinden büyük"

کاش کردی و گذشتی (33a/3) "keşke yapıp gitseydi" Bu deyim kaçırılan fırsattan duyulan pişmanlığı ifade için kullanılır.

نعلِ باز گونه (23a/4) "Ters çakılmış nal" Nihālistān'da "Naᶜl-ı bāz-gūne yolundan tedbīr-i setr-i ḥāle münsāḳ olup" şeklinde kullanılan deyim Farsça (Nalı ters çakmak) cümlesinden alınmıştır. Eskiden takip edenleri şaşırtarak izini kaybetmek için atların nalları ters çakılırdı, bu ifade zamanla aldatıcı, şaşırtıcı şeyler için kullanılan bir deyim haline gelmiştir.

پنبه در گوش گذاشتن(40a/11) kulağa pumuk tıkamak" manasına gelen bu deyim Nihālistān'da biraz değiştirilerek kullanılmıştır: "penbe-i teṣāmum sedd-i sāmiᶜa ḳılup.." Türkçedeki " kulak tıkamak" deyimiyle aynı manadadır.

d. Türkçe Deyimler:

Nihalistan'da Türkçe atasözlerinin kullanılmadığını daha önce belirtmiştik. Deyimler ise çoğu zaman tam şekli ile alınmayıp çeşitli benzetmelerle ve sanatlarla süslenerek kullanılır. Deyimde ifade edilmek istenen mana yazar tarafından alınarak farklı ibare ve kelimelerle metne yerleştirilir. Bu şekilde çokça bulunan bu ifadelerin birer deyim sayılıp sayılamıyacağı hususundaki tereddütlerimizden dolayı sadece deyim oldukları bizce kesin olanları buraya almayı tercih ettik.

Yazarın deyimleri daha çok Arapça ve Farsça kökenli kelimelerle dile getirmesi, onları deyim kabul etmemize engel teşkil etmediği kanaatindeyiz. Önemli olan deyim ile ifade edilmek istenen mananın oraya taşınmış olmasıdır. Aslında bu durum Nergisî'nin üslubunu belirleyen önemli özelliklerden biridir.

Bu bölüme aldığımız deyimlerden bir kısmı Farsça'da da kullanılmaktadır. Hatta yazarın, bazen, bunları daha çok Farsça'dakine yakın şekliyle kullandığı görülür. Bu nedenle Farsça deyimler bölümüne alınmaları belki daha doğru olurdu. Ancak bunların Farsçadaki tam ibaresiyle değil de Türkçe bir fiil ile birlikte kullanılmış olmaları bize Türkçe oldukları kanaatini verdi. Söz gelişi, Farsçadaki şekli "çeşm u gūş şüden; nigāh endāẖten" olan bu deyimler, Nergisî tarafından "çeşm u gūş olmaḳ, nigāh-endāz olmaḳ" şeklinde kullanılmıştır.

Ayrıca her iki dilde ortak olan bu deyimlerin kullanımında yazarın içinde yetişmiş olduğu kültürün daha

etkili olduğunu düşünerek Türkçe deyimler bölümüne almayı uygun bulduk.

Burada deyimleri önce en çok tanınan şekilleriyle afabetik sıraya göre vererek karşılarına hangi manada kullanıldıklarını yazacağız. Hemen altında Nihalistan'da kullanılan şekilleriyle verilecektir:

Aç gözlü: Gözü aç, doymak bilmeyen, hırslı "nāḳış-ḫilḳatān-ı gürisne-çeşm" (22a/19)

Aklı gitmek: Çok beğenmek, bayılmak "ġalebe-i şādmānīden ᶜaḳlum gidüp. (49a/11)

Aşk etmek: Hızla vurmak, bağışlamak "Şimdengirü ol nāmı saña ᶜaşḳ itdüm" (59a/21)

Bıyık altından gülmek: Alay etmek "Semt-i maḥkeme yād olunduḳça taḥrīk-i seblet-i istihza ḳılan" (46b/7)

Canı ağzına gelmek: Çok tehlikeli bir durum karşısında ölecekmiş gibi bir korku geçirmek "tamām mihmān-ı cān dervāze-i ḫulḳuma vażᶜ-ı ḳadem-i ḫurūc idicek" (48b/13)

Canından bezmek: Bıkmak, usanmak "Cānlarından bīzār itmişidi" (26a/18)

Canını kurban etmek: Uğruna kendini feda etmek. "kebş-i cānın ḳurbān itdi" (17b/12)

Demir atmak: Geminin çapasını denize salması, sahile yanaşmak
"lenger-endāz-ı sāḥil-i baḥr olup" (49a/13)

Denizden bir avuç su: Büyük bir şeyin çok az kısmı "deryādan ḳaṭre ve ṣaḥn-ı ġabrādan ẕerre" (32b/1)

Dizlerine kapanmak: Bir şeyi dilemek için küçülerek

yalvarmak

"recā-yı luṭf-ı ḳabūl ile taḳbīl-i zānū-yı temennā ḳıldum" (22a/3)

Eteğine yapışmak: Etek öpmek, yalvarmak, birine bağlanmak

"Ḥıżr-ı ferruḫ-pey iᶜtiḳādı ile dāmenine pençe-zen-i el-meded olmaḳ ṣūretlerin gösterdi" (20b/21)

Felekten kam almak: Dilediğine kavuşmak, gönlünce eğlenmek

"felekten kām alurın" (40b/21)

Göz hapsine almak: Bir kimseyi bir yerden ayrılmasın diye denetlemek

"Ḥācī İbrāhīm-i felāket-me'ābı göz ḥapsine çeküp" (18b/10)

Göz atmak: Şöyle bir bakmak

"nigāh-endāz olup görür ki" (33b/23)

Gözü kan çanağına dönmek: Ağlama veya kızmadan dolayı gözü kızarmak

"eyyām-ı firḳatde pür-ḫūn olan şīşe-i dīdesini" (39b/19)

Göz kulak olmak: Dikkat kesilmek, kollamak

" ḥużūr-ı fāizu'n-nūrundan çeşm u gūş oldum" (32b/17)

Gözüne sokmak: Görmek istemediği şeyi zorla göstermek.

"aḳçesin gözüne soḳup" (50a/8)

Kabak (birinin) başında patlamak: pek çok kişiden sadece birinin cezalandırılması "kedū-yı melāmet bizüm ser-i bī-devletimüzde şikest ola" (41b/1)

Kadınlar hamamına döndürmek: Herkesin bir ağızdan

konuşarak çok gürültülü bir ortam haline getirmek "köhen-ḫāne-i vīrāneyi giriv u ġulġule-i sūr u sürūr ile germ-ābe-yi zenāne döndürüp" (9b/7)

kıyameti kopramak: Aşırı gürültü ve tartışmalara yol açmak "ahālī-i maḥalle beyninde ḳıyāmet ḳopup" (9b/16)

Paçaları sıvamak: Bir işe bütün gücüyle girişmek "Ṣavb-ı İstanbul'a dāmen-ber-zede-i nühżat olup" (22a/9)

Para etmemek: Faydasız, iş görmemek "Maʿẕūr olsun aḳçeñüz tedārük itmedük cevābı aḳçe itmediğinden" (6b/6)

Parmağı ağzında kalmak: Parmak ısırmak, hayret etmek "temāşāsı ile żiyāfet-i bāṣıra idenler kenār-ı sebbābe-i ḥayreti nuḳl-ı dehān-ı taʿaccüb ḳıldılar" (39b/18)

Parmağını ısırmak: Şaşırmak, şaşakalmak "yārān-ı ḳahve şeyḫ-i muḳaddes cenābuñ iḫtiyār-ı ḳayd-ı ʿaẓīm itdüginden benān-ı taʿaccübi-misvāḳ-ı dehen-i istiġrāb idüp" (31b/15-16)

Yakayı kurtarmak: Bir işten veya istemediği bir yerden kurtulmak "hezār hīle ile pençe-i hücūmından taḫlīṣ-i giribān eyledi" (20b/12)

Yüz sürmek: saygı için eğilmek "ḥadāyıḳ-ı dergāh-ı devlet-penāh-ı erbāb-ı cāha yüz sürdüm" (22a/9)

3. Manzumeler

Nergisî'de dikkat çeken bir husus da anlattığı şeylere bir cazibe katmak veya manayı pekiştirmek için sık sık manzum ifadelere baş vurmasıdır. Bunun için de seçtiği Türkçe, Farsça ve Arapça şiirleri eserinde ölçülü bir şekilde kullanır. Yazar bir konuyu anlatırken bazen onunla ilgili bir şiiri cümlenin sonuna getirmekle ileri sürdüğü görüşlerini ispat eder veya konuya bir açıklık getirir. Bazen de manzumeleri cümlenin başına yerleştirir ve düşüncelerini onun üzerine bina eder. Bütün bu iktibas ve tazminlerde, eserin akıcılığını bozacak veya düşüncelerin birbiriyle bağlantısını kesintiye uğratacak yanlış kullanışlara rastlanmaz.

Ayrıca Nergisî'nin tek mısra ve beyitleri çoğu zaman bir atasözü veya deyim gibi kullandığı ve bunları uygun yerlerde, bazen cümlenin bir öğesi, bazen tamlama grubunun bir öğesi olarak kullandığı görülür. Zaman zaman bu mısra ve beyitler cümle ile öyle kaynaşır ki bunları nesirden ayırmak güçleşir. Bu tür kullanışlar manayı kuvvetlendirdiği gibi eserin akışına da bir renk katmaktadır. Nergisî'nin kullandığı şiirlerin hemen hepsi bir düşünce veya bir nükteyi konu alan hikemi tarza ait manzumelerdir. Yazarın böyle bir ifade şeklini tercih etmesi, sosyal faide prensibine bağlı olmasından kaynaklandığı kanaatindeyiz.

Nihālistān'da kaydedilen manzumelerin kime ait olduğu bilirtilmez. Sadece başlarına şiir, nazm, mesnevi, kıt'a ve mısra gibi kelimeler getirilerek bu şiirler düz yazıdan

ayrılırlar. Bütün Nihalistan'da sadece iki beytin şairleri belirtilmiştir. Bunlardan biri Abdî, diğeri ise Makalî'dir.

a. Türkçe Manzumeler:

Nergisî Nihālastān'da 47 Türkçe beyit kullanır. Bunlardan ikisi yukarıda adı geçen şairlere ait olup diğerlerin kimlere ait olduğu belirtilmemiştir. Ancak bir kaç beytin Şeyhülislam Yahya'ya ve bir beytin de Hayali'ye ait olduğunu tesbit edebildik.

Ayrıca Nihalistan'da Türkçe olarak 18 dörtlük bulunmaktadır. Bunların hepsi de kıta tarzında olup dördü a a b a şeklinde kafiyelenmiştir. Bu kıtaların en belirgin özelligi önemli bir düşünceyi veya bir nükteyi ifade etmiş olmalarıdır.

Yine Nergisî, kime ait olduklarını bilmediğimiz 23 Türkçe mısra'ı eserinde ölçülü bir şekilde serpiştirmiştir. Genelde ya bir hali veya bir duyguyu dile getiren bu mısralar bazen bir vecize mahiyetinde olup cümle içinde atasözleri gibi iş görmektedirler.

Bütün bunlardan başka metinde tesbit ettiğimiz dokuz şiirden biri kaside, dördü mesnevi, ikisi kıt'a-i kebire ve ikisi de gazel tarzında yazılmış manzumelerdir. Bunların Nergisî'ye ait olduğunu tahmin ediyoruz. Özellikle önsöz bölününde, Sultan IV. Murad'ı medheden kasidenin yazarın kendisine ait olduğu kuvvetle muhtemeldir.

b. Arapça Manzumeler:

Biraz önce, Nihālistān'da Arapça Şiirlerin de

bulunduğundan söz etmiştik. Bunların üçü dörtlük, beşi beyit, beşi de mısradır. Yine kime ait olduklarını bilmediğimiz bu manzumeler bir hikmet veya bir ince nükteyi ihtiva etmektedirler. Bütün şiirlerin tercümesini burada verme imkanına sahip değiliz. Ancak metin içinde geçen mısralar cümlelerin anlamıyla daha çok bütünleşmiş olup, onları anlamaksızın cümlenin anlaşılması mümkün olamıyacağından burada sadece bu mısraların tercümesini vermekle yetineceğiz:

هيهات تضرب في حديد بارد (24b/15,40b/11) "Ne yazık ki soğuk demiri dövüyorsun"; mısra Türkçedeki havanda su dövmek" deyimi yerine kullanılır.

نزلنا ههنا ثم ارتحلنا (22b/18) işte burada konduk ve göçtük" Bu mısraın manası bizde " geldik gidiyoruz" ifadesi ile karşılanır.

وحسبك عاراً انني عنك زاهد

(57a/14) "Benim seni terk etmem ayıp olarak sana yeter"

اذا طلعت فلا شمس ولاقمر

(25b/16) "O doğunca ne güneş, nede ay görünür."

ومن وراء ظلام الليل اسفاراً

(48b/12) "Gecenin karanlığının arkasında nice yoluclar vardır" (Bu mısra "Gün doğmadan neler doğar" atasözümüzün tam karşılığıdır.

c. Farsça Manzumeler:

Nergisî'nin şiir olarak en çok Farsça'yı tercih ettiğini görüyoruz. Nihālistān'da 55 beyit, 29 dörtlük, 26 mısra ve beyit sayısı 3 ile 4 arasında değişen, mesnevi tarzında yazılmış 7 manzume bulunmaktadır. Burada hepsinden

bahsetmemiz mümkün değil, ancak mısraları yine metni anlamada faydası olacağından dolayı tercümeleriyle birlikte vermeye çalışacağız:

علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد (7b/10) "Olmadan önce olayın çaresine bakmak gerekir."

جان جاهل بسختی ارزانی (8b/4) "Cahilin canı sıkıntıya layıktır"

او از محنت پایمال و من ز غربت پر ملال (10a/8) "O sıkıntıdan mahvolmakta, ben ise ayrılıktan keder çekmekteyim"

شکر نعمت مزید جمعیت (17b/14) "Nimete şükür nimeti artırır"

پراکنده روزی پراکنده دل (20a/17) "Nasip ve rızkı dağınık, gönlü perişan"

عاشقم عاشقم ببانگ بلند (23b/19) "Yüksek sesle (söylüyorum): aşıkım aşık"

هرگیز نمیرد انکه دلش زنده شد بعشق (24a/8) "Gönlü aşkla diri olan asla ölmez"

سعادت انکس دارد که وقت صبح بیدارست (33b/14) "Sa'adet sabah vakti uyanık olanındır"

سرمایهٔ سعادت روی ترا ندیدن (34b/15) Huzurun kaynağı senin yüzünü görmemektir"

دردیست درد عشق که درمان پذیر نیست (38a/9) "Aşk derdi öyle bir derttir ki derman kabul etmez."

مرحبا ان سری که سرکش نیست (39b/10) "Serkeş (dikbaş) olmayan başa merhaba"

حیا را اندك اندك پرده بر خاست (40a/4) "Azar azar haya perdesini kaldırdı"

ای سوخته این دیك تمنا خامست (40b/8) "Ey (gönlü) yanık, bu arzu kazanı (henüz) kaynamamıştır"

یا من ز جان برایم یا کام من براید (40b/22) "Ya ben candan geçerim, ya da arzum yerine gelir"

این که من بینم به بیداریست یارب یا بخواب
(43a/5) "Bu gördüğüm rüya mı, yoksa gerçek mi, Allahım"

دارم دلی اما چه دل صد درد پنهان در بغل
(47a/17) "Bir gönle sahibim, ama ne gönül içinde yüz dert saklıdır"

دارد زری اما چو زر صد کنج و همیان در بغل
(47a/20) "Bir altına sahip, ama ne altın, yüz hazine ve cüzdan içinde saklıdır"

دشمن رفیق بخت زبون کسی مباد
(48a/16) "Arkadaş canlısı düşman bile kimseye muhtaç olmasın"

اب حیات در نظر و مهر بر دهان
(53a/5) "Ab-ı hayat göz önünde ama ağız mühürlü."

پس لایق تو سنگ بود سنگ بخور
(53a/7) "Sana layık olan taştır, taş ye"

وارهید از رسن وبسته زنجیر شد
(54b/11) "İpten kurtuldu, zincire bağlandı"

برای مار سیه خوشترست سنگ سیه
(55b/4) "Kara yılan için en layıkı karataştır"

پند پدر نافع نشد رسوای مادر زاد را
(56a/12) "Soysuz alçağa babanın öğütü kar etmedi"

پس طور عجب لازم ایام شباب است
(57a/9) "Farklı davranmak lazımdır, çünkü gençlik zamanıdır"

از دلبر بی وفا جدایی بهتر
(57a/13) "Vefasız güzelden ayrılmak daha iyidir."

الهی عاقبت محمود گردان
(62a/22) "Allahım sonu hayra tebdil et"

4. Ayet ve Hadisler:

Yazarın Nihālistān'da zaman zaman bazı ayetleri kullandığını görmekteyiz. Konuya ışık tutan ayetlerin bazen tamamını, bazen bir kısmını, bazen de bir kaç kelimesini alan Nergisî bunları cümle içinde oldukça usta bir şekilde

yerleştirir. Burada metindeki sırasına göre vermeyi uygun bulduğumuz bu ayetlerin Türkçe mealleri ile birlikte sure ve ayet numaraları da yazılacaktır. Fakat ayetin mana bütünlüğü bozulmasın diye Türkçe anlamlarının tamamı verilerek metinde kullanılan kısmı parantez içinde belirtilecektir.

وزيّنّا السماء الدنيا بمصابيح (2a/8) "(ve biz dünya semasını kandillerle donattık,) bozulmaktan koruduk" Fussilet, 41/12

نور على نور (2a/11, 12a/5) "yağı nedeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir, (nur üstüne nurdur) "en-Nur, 24/35

وا ما بنعمت ربك فحدث 2b/7) ")(Rabbin ni'metine gelince onu minnet ve şükranla an)" (e'd-Duha, 93/11

ان هذا الشى عجاب (6a/8) "(doğrusu bu tuhaf bir şeydir) dediler" şad, 38/5

ومن دخله كان آمنا (11a/14) " Oraya giren emniyette olur" Ali İmran, 3/97

فانتشروا (12a/14, 61b/14) "Davet edildiğiniz vakit girin, yemeği yediğinizde (hemen dağılın), sohbete dalmayın" el-Ahzab, 33/53

اين المفر (18a/19) "İşte o gün insan (kaçacak yer neresi) diyecektir" el-kıyame, 75/10)

كل من عليها فان (36b/1) "Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacaktır" er-Rahman, 55/26

وجعلنا الليل لباساً (37b/12) "Geceyi bir örtü eyledik" en-Nebe, 78/10

فيه شفاء (49a/5) "(onda) insanlar için (bir şifa vardır)" en-Nahl, 16/69

جزاء سيئة سيئة مثلها (61a/17) "Bir kötülüğün cezası ona denk

bir kötülüktür" eş-şura, 42/40

من جاءبا لحسنة فله عشرا مثا لها 52b/2) "kim Allah huzuruna bir iyilikle gelirse, ona getirdiğinin on katı vardır" el-Enam 6/160

ولكم فى القصاص حيات (52a/20) "Ey akıl sahipleri (kısasta sizin için hayat vardır)" el-Bakara, 2/179

كشجرة خبيثة اجتثت من فوق الارض ما لها من قرار (55b/11) "kötü bir sözün misali (gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkanı olmayan pis bir ağaca benzer)" İbrahim, 14/26)

عينا ن تجريا ن (61a/16) "ikisinde de (akıp giden iki kaynak vardır)" er-Rahman, 55/50

جنات تجرى من تحتها الانهار 61a/17) "Bu gün müjdeniz (zemininde ırmaklar akan) ve içlerinde ebedi kalacağınız (cennetlerdir) denilir" el-Hadid, 57/12)

اجيبوا داعى الله (62a/16) "Ey kavmimiz (Allah'ın davetçisine uyun) ona iman edin" eh-Alkaf, 46/31

Nihālistān'da sadece bir hadis tespit edebildik. Yazar bu hadisi üç muhtelif yerde kullanır, ancak her üçünde de herkesçe bilinen bir hadis olduğundan tam metnini verme ihtiyacını hissetmez.

من عشق و عف و كتم فمات مات شهيدا 34b/16, 41b/20) "bir kimse aşık olur, iffetini korur ve bu hal üzere ölürse o şehit olarak ölmüştür."[14]

5. Arapça İbareler:

---

[14] el-Aclunî, keşfü'l-Ḫafā ve Müzīlü'l-ilbās, C.2, Beyrut 1351, s.263.

Yazar eserinin çeşitli yerlerinde bazı Arapça ibareler de kullanır. Bunlar yukarıdaki tasnife girmediklerinden ayrı bir başlık altında incelemeyi uygun gördük. Bunlardan dokuzu çeşitli vesilelerle kaydedilen dua cümlesi olduğundan burada Türkçe anlamlarını vermeyeceğiz. Ancak diğerleri metne nüfuzda yardımcı olacağından Türkçe manalarını bazı gerekli açıklamalarla birlikte vereceğiz:

عينان مبيضة عن الحزن (33b/9) "Üzüntüden ağarmış iki göz" Bu ibare Yusuf 12/84'deki ayetten değiştirilerek alınmıştır.

مررتُ بنسوة اربع (29b/2) "Dört kadına uğradım" İbare Arapça nahiv (sentaks) kitaplarında geçen örnek cümlelerden biridir.

اصل الاصول ابقاء كان ما كان (43b/15) "Asıl olan mevcudun olduğu gibi devamını sağlamaktır" İslam hukukunun temel kaidelerinden biri olan "kadim ibka olunur" maddesinin Arapçasıdır.

اعجبني طربه (28b/1) "Onun sevinç ve neşesi beni şaşırttı" Bu ibarenin kaynağını bulamadık.

دمع خزقه (30b/17) Aslında bir manası olmayan bu ibare metinde şöyle geçmemektedir: "meşele-i hibede ḥurūf-ı (demᶜin ḫazaḳahu) şerāyiṭi mer'ī olmayıcaḳ rucūᶜ ᶜanil-hibe emr-i şerᶜidür" ibare fıkıh ile ilgilidir. İmam Nesefî, bir manzumesinde hibeden caymanın mümkün olmadığı şartları sayarken bu şartların ilk harflerini bu ibare ile formüle eder. Yani hibe şu yedi durumda geri alınamaz: Malın kıymetinin **ziyadeleşmesi,** iki taraftan birinin **mevti** (ölümü), hediyenin bir diğeriyle **ivazı** (takas), hediyenin,

alanın mülkiyetinden **hurucu** (çıkışı), hediyeleşenler arasında **zevciyet** (evlilik) veya **kurbiyet** (akrabalık) bağının olması ve malın **helak** (yok) olması[15]

6 Edebi San'atlar

Nergisî klasik medrese sistemine göre iyi bir eğitim görmüş, dini ilimlerin yanısıra, edebiyat bilgi ve teorileri konusunda da oldukça geniş birikime sahip bir şahsiyettir. Bazı kaynaklardan öğrendiğimize göre bir divan tertip edecek kadar şairliği de olan Nergisî'nin daha çok inşa sahasındaki ustalığı ve maharetiyle ünlendiğini biliyoruz. Ancak Nergisî'nin eserleri dikkatle incelendiğinde düz yazılarının şiir unsurlarıyla zenginleştirildiği, cümle ve kelimelerinde kuvvetli bir şiiriyetin hükmettiği kolaylıkla görülür.

Nergisî'nin eserlerinde, özellikle Nihālistān'ın şiir unsurlarıyla bezenmiş ifadelerinde hemen hemen bütün edebi san'atların en güzel örneklerini bulmak mümkündür. Aslında bu edebi san'atların kullanılış tarzı yazarın üslûbunu belirleyen en önemli özelliklerden biridir. Daha doğrusu, Nergisî'yi farklı kılan yönlerden biri de edebi san'atların kullanılış tarzıdır denilebilir. Yazar Nihālistān'ın mukaddimesinde, parça parça olmuş köhne kılıklı istiare ve ibarelerle meydana çıkıp tafra satmanın utanma vesilesi olduğunu söyleyerek, yeni mazmun ve teşbihlerle eserini süslemeyi bir ideal olarak benimser (5a/5) Onun, bu

---

[15] İbnü Abidin, Haşiyetü Reddi'l-Muhtar, C.8, İst. 1985, s.463.

idealini de daha çok edebi san'atlar sayesinde gerçekleştirdiği söylenebilir. Hiç duyulmadık ibareler, alışılmamış benzetme ve istiareler, ince hayaller, Nergisî'nin üslubunu orijinal kılan önemli birer unsur olarak kendilerini gösterirler.

Yazarın edebi sanatları farklı şekillerde, farklı maksatlarla kullandığı görülür. Başlı başına bir araştırma konusu olan bu kullanış tarzlarından biz sadece onun üslubunu belirleyenlerden bahsedeceğiz. Yoksa edebi san'atlardan her birine birer örnek bulmak hiç bir şey ifade etmez. Halbuki onun üslubunu oluşturan ve ona has olma özelliğini taşıyan kullanış biçimlerden söz etmemiz gerekir.

Burada bu kullanılış tarzlarını üç ana bölümde ele almayı uygun bulduk. Aslında kesin hatlarla ayrılamayan bu taksimden maksadımız, onun eserini değerlendirirken bir kriter ortaya koymaktır.

a. İfadeye güzellik kazandırmak için kullanılan san'atlar:

Nergisî'nin bu maksatla kullandığı sanatların başında **seci** gelir. Bu san'atı Nihālistān'ın her tarafında bulmak mümkündür. Lafzi san'atlara pek iltifat etmeyen Nergisî'nin, seci yapma merakı ve zevki yüzünden sözü gereksizce uzatmadığı görülür. Hatta seciler kurulurken cümlelerin ve taşıdıkları manaların tabii akışının kesintiye uğramaması yazarın lehine kaydetilmesi gereken bir başarıdır. Gerçekten de eserin tamamında bulunan bu secilerin ilk etapta hissedilmemesi dikkate değer bir

noktadır:

"... hemān varun şükr-i müsebbibü'l-esbāba iştiġāl eylen ki benüm gibi ferīd-i fāżıl ve muḳtażī-i ᶜilmile ᶜāmil bir dāmād-ı rūşen-nihād-ı ḫoş-dile nā'il olduñuz. (53b/8-9)

"... dūşumda bisāṭ-ı bī-bedel, destümde sebū-yı pür-ᶜasel, ceybümde de sīm-i müstedīr-i mükellel..." (49a/16)

".. İmdi benüm şāh-ı ᶜālī-şānum ve māh-ı āfitāb-nişānum, mülk-i derūna ḫān-ı ḫānānum, başdan ayağa meh-i tābānum, depeden tırnağa dek sulṭānum" (40a/14-15)

".. dimāğ-ı hem-ṣoḥbetān-ı bī-ġam neş'e-i ᶜayş u demle ṭaᶜne-zen-i cām-ı cem ve şīr-gīr-i ṣahbā ile her biri bir şīr-i ᶜacem iken ᶜāşıḳ-ı zār-ı pür-elem ġalebe-i ḥayret-i ḥasret ile perīşān u dijem ve bir kūşede melūl ve der-hem meşġūl-ı tecerruᶜ-ı zehr-ābe-i sitem olup..." (38a/20-21)

Bu bölümde ele almamız gereken bir diğer sanat da cinastır. Güzel bir fikir oyunu olan bu sanat söze nükte ve zarafet kazandırır.Nergisî'nin tam cinas türünü pek az kullandığı görülür:

"Ketḫüdā süvār-ıᶜacele-iᶜacele olup..." (43b/21) vey"a bu ġarīb-i ġarīb-eṭvāruñ.." (32b/4) örneklerindeki birinci "ᶜacele" araba ikincisi ise çabukluk anlamında, birinci "ġarīb" yabancı, zavallı, ikincisi ise tuhaf, alışılmadık manasında kullanılarak tam cinas yapılmıştır. Cinasın pek az örneklerini bulduğumuz bu türünden başka, Arap alfabesinin tanımış olduğu imkanlarla oluşturulan diğer bütün çeşitlerini Nihāhistān'da bulmak mümkündür.

b. Manaya güzellik kazandırmak için kullanılan sanatlar:

Aslında edebi san'atların hepsi de manaya bir güzellik katmaktadırlar. Ancak burada manayı cazip hale getirmek veya parlak bir ifade ortaya koymak özelliği ön planda görünen san'atlardan söz edeceğiz. Yazarın söze bir güzellik katmak için kullandığı sanatlardan biri **tezad** sanatıdır.

"Bu esnāda hengām-ı ᶜīd ḳarīb olup ḳarīb u baᶜīd aḥrār u ᶜābid ārzū-yı lebs-i cedīd ile muḥeyyā-sāzī-i esbāb-ı sürūra tertīb-i edevāt-ı saᶜy-i ekīd üzre iken..." (10a/1)

"Ol eyyām-ı mübāreke bize nisbet eyyām-ı müşībet ve sehergeh-i ᶜīd-i ferruḫ-liḳā şām-ı şitā gibi ẓulmet-pāş-ı kasāvet olup..." (10a/4)

"Ecnās-ı muḫtelife birer ṭarīḳ ile neyl-i āmāl idüp kiminüñ ceyb ü dest-māli sükker ü bādām ile māl-ā-māl ve kimi dāmen ü peştemālin pür-tuḥaf u tefārīḳ idüp müteveccih-i taltīf-i ehl ü ᶜıyāl, kimi benden beter muḥtāc-ı nīm-ḥabbe faḳīr-i ᶜadīmü'n-nevāl kimi ḫadem ü ḥaşem ve māl ü menāl keşretinden ārzūmend u ferāğ-bāl olup vārid u ṣādıruñ baᶜżı ḫāksār-ı ᶜacz u pāy-māl-ı ibtiẕāl ve baᶜżı āḫeri şāh-süvār-ı eşheb-i zerrīn-zīn-i baḫt olup tefevvür-i esbāb-ı iḥtişām ile nāzende-ḫırām-ı cāh u celāl..." (10a/12-15)

"Pīr-i bī-çārenüñ ḳāmet-i ḫam-geştesi fi'l-ḥāl dāl-ı devlet ve ṣaḥīfe-i rūy-ı şikeste-rengi nüsḫa-i fāl-ı saᶜādet oldı ve neş'e-i sürūr-ı bedihiyyu'ẓ-ẓuhūr ile peyker-i cān-ı herem-dīdesi cüvān-ı tāze-ṭalᶜat ve çemen-i ḥāl-i pejmürdesi nisān-ı iḥsān ile şükūfesitān-ı cennet olup..." (11b/15-16)

"Dimāğ-ı hem-ṣoḥbetān-ı bī-ġam neş'e-i ʿayş u demle ṭaʿne-zen-i cām-ı Cem ve şīr-gīrī-i ṣahbā ile her biri bir şīr-i ecem iken ʿāşıḳ-ı zār-ı pür-elem ġalebe-i ḥayret-i ḥasret ile perīşān u dijem ve bir küşede melūl u der-hem meşġūl-i tecerruʿ-ı zehr-ābe-i sitem olup..."(38a/19-21)

Manaya bir cazibe kazandıran tezad san'atının pek çok güzel örneklerini Nihālistān'da bulduğumuz gibi, aynı maksada hizmet eden **tenasüp, tevriye ve iham-ı tenasübün** de bir çok numunelerini bulmak mümkündür (Tenüsüp, teşbih-i belig, tevriye: insan göz bebeği manasında kullanılmıştır)

"Henūz maḫṭūbe-i ʿazabān-ı ʿaẕbü'l-beyān-ı taḥrīr ü imlā olmayan muḫadderāt-ı ebkār-ı āsār-ı nev-peydā-yı ḫacle-ārāyı tutuḳ-ı vālā-ṭırāz-ı inşāya çeküp müşāhede-i dīdār-ı vuḳūʿı nūr-baḫş-ı insānü'l-ʿayn-ı cān.. olan tāze nigār-ı esmārı beytü'l-zifāf-ı taʿbīr ü beyān içre cilve-nümāy-ı taḥḳīḳ u tibyān eyleyüp.." (5b/15-19)

Tenasüp, teşbih-i beliğ, telmih ve açık istiare:

"Ey merdümek-i dīde-i cān, çün bu Yaʿḳūb-ı kenʿan-zemīn-i miḥneti Yūsufistān-ı kām-rānīye īṣāl ile ḳarīrü'l ʿayn-ı iḥsān eyledüñ" (11b/18-19)

Tevriye: (Mısra, kapı kanadı, na'ş, tabut manasında kullanılmıştır.)

"Meğer zamān-ı ḳadīmde du-mıṣraʿ-ı deri ebniye-i Benī Ümeyye içün merfūʿ ve yerine bir iki pūsīde naʿş u tābūt mevżūʿ olmuş" (11a/15-16)

Teşbih-i beliğ, iktibas, iham-ı tenasüb:

".. bī-çārenüñ ḫarmangāh-ı ser ü sāmānı bi'l-külliye sūzān ve ḫarāb-ābād-ı ḫāṭır-ı vīrānı esbāb-ı tecemmül ü

taḥammülden miṣdāḳ-ı "küllü men ᶜaleyhā fān" olup..." (36a/23)

Nergisî'nin manayı süslemek maksadıyla bazen hüsn-i ta'lil sanatına baş vurduğunu görmekteyiz.

Teşbih-i beliğ, hüsn-i ta'lil

"Cemāᶜat-ı żaᶜîfü'l-ḥāl-ı ᶜanākib ferş-i ḥasîrüñ ᶜamel-mānde vü vehen-ālūd olduġın görüp bāşed ki zamān ile ṣaf-dilān-ı ḫilāf-ı semtden müselmānlar pey-ġalaṭ-kerde ḳadem-nih-i dühūl olduḳda ferş-i ṣüfūf içün lāzım gele diyü zevāyā-yı müşrifü'l-inhidāmını kār-ḫāne-i nesîc-i hevā-gîr idüp..." (11a/10-12)

Yine Nergisî'nin, anlamların daha parlak ve çekici olmasını sağlamak için teşhis, mübalağa, hezel, beraat-i istihlal ve ta'riz sanatlarını kullandığı görülmektedir.

Teşhis:

"Giderken reh-güẕerde bir ḫarābe mescid-i maḥalleye geldüm ki iştiyāḳ-ı kef-i pāy-ı cemāᶜat ile köhne būriyā-yı sürāḫ sürāḫı ser-ā-pā çeşm ü gūş ve ḥasret-i cemāl-i ᶜibādet ile başdan ayaġa dāġ dāġ olmuş" (11a/9-10)

Mübalağa, teşbih-i beliğ:

"Kef-i cevāhir-niṣārı naẓm-ı cevāhir-i ḥurūf ile ṣaḥāyıf-ı beyżā-i ekvāna naḳş-endāz-ı iᶜcāz olduġı gibi.." (15a/19)

Mübalağa, teşbih-i mücmel, teşbih-i beliğ:

"Başındaki destār-ı pîç-der-pîç-i muṭallā-kenārı ser-i serv üzre māh-ı tābāna, dūşındaki perniyān-ı vālā-ṭırāz-ı dil-keş-astārı dūş-ı ḥavrāda istebraḳ-ı cināna, ol miyān-ı

ḥasretü'lʿuşşāḳı āġūşa alan kemer-bend-i zer-nişānı pāsbān-ı genc-i nihān olmuş ejderhā-yı pīçāna, miyān-bendinden āvīḫte olan yek-āvīz-i ḫūn-rīzi kenār-ı kehkeşandan necm-i gīsūdār-ı fitne-nişāna, gīsūvān-ı ʿāḳıl-bend-i hūş-rübāsı gülistān-ı ḥüsn içre bülbül-i cān-ı zāre sarılmış efʿī-i helāhil-feşāna, müjgānları kīş-i pür-nāvek-i tātār-ı bī-emāna, ebrüvānı deşne-i cān-sitāna, ġabġab-ı mevzūnı sīb-i cināna, dehānı cevher-i cāna, lebleri çeşme-i āb-ı ḥayvāna benzer." (37a/2-8)

Hezel, teşbih-i beliğ, teşbih-i mücmel, istiare-i tahyiliyye: (Huzurun bir insan gibi tahayyül edilerek ona gerdenin nisbet edilmesi)

"el-ʿiyāẕu bi'llāh ʿalāḳa-i izdivācı ḫalḳa-i laʿnet gibi gerden-i ḥużūrına ġull-ı felāket ve du şāḫe-i derd u miḥnet olan ḫalīle-i düşmen-sirişti ki kendi gibi heftāde resīde bir selīṭa-i gīsū-bürīde idi" (33b/15-16)

Yazar hezel sanatını çeşitli yerlerde büyük bir başarı ile kullanmıştır. Hepsini buraya almamız mümkün olmadığından sadece bir örnek vererek bir kaçının da metindeki yerlerini buraya kaydetmekle iktifa edeceğiz. (bkz. 29a/1-29b/23; 52b/7-53a/14)

Yazar bazen hikayenin girişinde olaya işaret eden bir takım kelimelerle beraat-i istihlal sanatını ortaya koyar. Mesela, kaptan Ali Paşa'nın cömertliğini anlattığı hikayeye şöyle bir giriş yapar. (Beraaat-i istihlal, telmih, teşbih-i beliğ, istiare-i tahyiliyye)

"keştībān-ı deryābār-ı seḫā, derbend-güşā-yı ḫalḳu'l-vād-ı beẕl u ʿaṭā.." (7a/22)

Yine divani hattının mucidi Tac-zade'nin cömertliğini anlattığı hikayeye şu kelimelerle başlar.

(Beraat-i istihlal, teşbih-i beliğ):

"Dībāce-i kitāb-ı tezkiretü'l-asḫiyā-i pīşīne-eyyām olan reīsü'l-küttāb-ı ᶜāli-maḳām..."(15a/18)

Yine söylenen sözün daha çarpıcı olmasını sağlamak için yazarın bazen de tariz sanatından yararlandığı görülmektedir. Söz gelişi, bir delikanlıya abayı yakan Şeyh Efendi'yi suç üstü yakalayan karısı şöyle bir tarizde bulunur:

"Hezār āferīn ey şeyḫ-i ᶜazīz-i ṣalāḥ-āyīn, zihī zühd ü perhīz, ḫoşā kār-ı ḳurbet-engīz diyerek gelū-yı helāhil-rīzini nefīr-i nefrīn itdükde..."(34a/4-6)

3. Manaya derinlik ve genişlik kazandırmak için kullanılan sanatlar.

Nergisî'nin yeni mana ve mazmunlar bulmak, orijinal imajlar elde etmek, ifade olunan manalara derinlik kazandırmak ve okuyucunun tahayyül ve tasavvur imkanlarını zenginleştirmek gayesiyle daha çok mecaz, telmih, kinaye, bütün çeşitleriyle teşbih ve istiare, iktibas ve irsal-i mesel gibi sanatları kullandığı görülür. O bu sanatları ortaya koyabilmek için klasik edebiyatımıza kaynaklık eden bütün imkanları yoklayarak onlardan yararlanma yoluna gitmiştir. Daha doğrusu bu sanatlar sayesinde Nergisî'nin geniş anlatım imkanlarına kavuştuğu söylenebilir.

Nergisî'nin manayı güçlendirmek maksadıyla oluşturduğu sanatların hepsinden bahsetmek mümkün değildir. Nihālistān baştan sona kadar bu sanatlarla örülmüştür. Biz sadece

genel hatlarıyla yazarın üslübunu oluşturan sanatlara bazı örnekler vererek, bunların kullanılış tarzı ve bu sanatlara kaynaklık eden malzemelerden kısaca bahsedeceğiz.

Nihālistān tamamen mecazi manalarla doludur. Ancak burada **mecaz-ı mürsel** ve **kinayeye** dair bir kaç örnek kaydetmenin, bir fikir vermesi bakımından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Yazar, Deli Mestane adındaki şahsın insanlara zarar vermediğini anlatmak için "Ammā dest ü zebānından ᶜālem sālim olup.." (59a/7) ifadesini kullanarak **mecaz-ı mürsel** yapmıştır.

Yine cimri adamın kızından bahsederken "kendi menkūḥası olan mer'e-i ḫabīse vü nuṭfe-i ḫasīse..." (54b/20) ibaresindeki "nuṭfe" kelimesiyle mecazi bir manayı kastetmiştir.

Ayrıca bu başlık altında incelenmesi icap eden ve yazarın sık sık baş vurduğu bir sanat da kinayedir. Nihālistān'da kinai manalar pek çoktur. Biz sadece bir kaç örnek vermekle yetineceğiz:

Öldürmekten kinaye olarak:

"Gelün kār-ı ḥayātını itmām idelüm"(58b/11)

Çok korktuklarını ifade etmek için:

"künc-i tārīk-i ḫāneden bir ṣadā-yı hevlnāk resīde-i ṭaraf-ı sāmiᶜaları olıcaḳ zehreleri çāk olmaḳ mertebesine varup" (58b5)

Kurtulmak manasında:

"iḫtiyār-ı terk-i ḫān-mān ile şer u şūr-ı ḳābile-i nā-ᶜaḳileden taḫlīṣ-i giribān eyledi" (55a/1)

Terketmek ve uzaklaşmak manasını kastederek:

"Giderek dāmād-ı cedīd-i ᶜanīdden rū-gerdānīleri müştedd olup.." (54a/15) Bunlar gibi kinai manada kullanılan ifadeler Nihālistān'da pek çoktur.

Buraya kadar anlatmaya ve örneklendirmeye çalıştığımız bu sanatlar Nergisî'nin uslubuna birer çizgi, hareket ve renk katan unsurları oluşturmakta idi. Aslında onun üslubunun temelini teşbih ve istiareler meydana getirmektedir. Yazar klasik edebiyatımıza kaynaklık eden dini, tarihi, efsanevi, ilmi ve felsefi bütün malzemelerin yanı sıra günlük ve mahalli olaylardan alınma mataryalleri de sanatları oluşturmada kullanarak orijinal üslubunu meydana getirir.

Mesela, Nergisî, bir durum veya bir oluşu anlatmaya çalışırken bazen tabiatten alınma bir takım somut tablo ve kompozisyonlardan yararlanır. Yazarın, bunları da teşbih ve istiare gibi heyecana bağlı edebi sanatlarla oluşturduğu görülür.

Nihālistān'ın ilk cümlesinde bu anlatım tarzının güzel bir örneğinin sergilendiğini görüyoruz. Nergisî, sayfaların satır çizgileri arasında hareket ederek yazmaya başlayan kalemin ucundan dökülen ilk kelimelerin Allah'a hamd ve sena olduğunu ifade etmek isterken, ağaçları düzgün sıralar halinde bulunan bir bahçede bir güvercinin öterek uçuşması imajından yararlanmıştır.

Bu tabloda hakikat ile mecazın birbiri içine girerek kaynaştığı görülür. Burada bir bütün olarak birinci tablo, yine bütün olarak ikinci tabloya benzetildiği gibi, her iki

tarafın, yani müşebbeh ile müşebbehün bih'in alt birimleri de birbirine benzetilmiştir. Ahmed Cevdet Paşa'nın ifadesine göre "hey'etin hey'ete teşbihi.." ile "tarafeynin eczasının da yek-diğere teşbih.." edilmesinin en başarılı bir örneeğini Nergisî'nin bu cümlesinde görmekteyiz.[16]

Yazarın çizdiği bu kompozisyonda kalem düzgün ötüşlü bir güvercindir. Bu güvercinin kanatlarından birini mecaz, diğerini hakikat oluşturmaktadır. Kalemin düzgün terkiplerden oluşan satırlar arasında hareket etmesi, güvercinin etrafı tarhlı yol boyunca dizilmiş ağaçlardan oluşan bahçenin içerisinden ötüşerek uçuşuna benzetilmiştir. Bu cıvıltı ve ötüşler sözden anlayan insanlar tarafından beğenilen manalı ifadeler olup bunun da en güzeli ve en önde geleni Allah'a hamd ü sena sözüdür. (Teşbih-i beliğ, teşbih-i ba'id-i ġarib)

"Her zamān ki ḥamāme-i mevzūn-terāne-i ḫāme-i dil-keş āvāz-ı maʿrifet-perdāz sāḥa-i melsā-yı ṣaḥāyıf-ı leṭāyıf-nümā-yı fīrūze-fāma bāl-güşā-yı pervāz u muḥarrik-i cenāhey-i ḥaḳīḳat ü mecāz ola ḫıyābān-ı muşannaʿ-ṭarḥ-ı evrāḳ içre ṭaraf ṭaraf ḳad-keşīde-i revnaḳ ü şeref olan mevzūn dıraḫtān-ı ṣaf-be-ṣaf-ı süṭūruñ nihālistān-ı terākib-i hemvār-tertībinden ismāʿ-ı meclisiyān-ı çemen-ṣoffa-i rağbet ü ḳabūl içün ser-āġāz itdügi escāʿ-ı büleġā-pesend-i müstaḥsenü'l-medlūlüñ evlā ve aḳdemi ḥamd ü s̱enā-yı Mālikü'l-mülk-i cihān-āferīn idügi müsellem-i mecmaʿun ʿaleyh-i süḫan-serāyān-ı belāġat-āyīndür (1b/1-5).

---

[16] Bkz. Ahmed Cevdet Paşa, Belāġat-ı ʿOs̱māniye, İst. 1299, s.136.

Burada çeşitli sanatların iç içe bulunduğu görülmektedir. Cümlenin tamamı teşbih-i beliğ olduğu gibi daha küçük parçalara bölünebilen alt birimlerinin de biri diğerine benzetilmiştir. Mesela, kalemin, güvercine sayfanın, bir alan ve meydana, varakların, hiyabana düzgün terkiplerin bir bahçede bulunan sıralı ağaçlara benzetilmesiyle teşbih-i beliğ yapılmıştır. Ancak bu benzetmelerde vech-i şebeh yani benzetme yönü çok dikkat edilirse anlaşılabilmektedir. Bu ciheti ile teşbih-i ba'id-i garib yapılmıştır. Yani bu teşbihin her iki tarfının da oldukça uzak özellikleri esas alınmıştır. Bu tür kullanışlar Nergisî'de en çok görülen bir özellikdir.

Yine birinci Nihāl'in altıncı hikayesinin kahramanı en sıkıntılı ve muhtaç olduğu bir sırada bir miktar altın bulur. Bunu nasıl kullanacağını düşünürken pek çok ihtimaller arasında bocalayıp duran kahraman güneşin doğuşuna kadar uyuyamaz. Nergisî bu durumu tasvir ederken kapalı çarşının açılışı ve esnafının ticarete başlayışı hayalinden yararlanır (isti'are-i tahyiliye, istiare-i tebe'iyye, teşbih-i beliğ)

"... tā deriçe-i zerīne-cenāḥ-ı seher güşāde olınca manẓara-i dīdesine taᶜlīḳ-i perde-i ḫāb itmeyüp dolāb-ı mülāḥaẓadan ibrāz-ı tuḥaf u tefārīḳ-i efkār-ı gūn-ā gūna meşġūl olup sepīde-dem ki ṣayrafī-i bisyār-māye-i rūzgār nuḳre-i nücūmı isrāf ve zer-i nāb-ı āftābı ceyb-i meşrıḳdan iḫrāc ile miyān-ı bāzār-ı felekde ᶜarż-ı ibtihāc itdi.." (17b/24-23)

Bu benzetmede seher vaktine kapının nisbet edilmesiyle

isti'are-i tahyiliye yapıldığı gibi, seher vaktinin girişi, "açılmak" fiiliyle ifade edilmesiyle de isti'are-i tebe'iye yapılmış oluyor. Ayrıca gözüne uykunun girmemesi pencereye perdenin takılmamasına benzetilmekle teşbih-ı beliğ yapılmış.

Nergisî bir başka yerde de sabahın gelişini ve güneşin doğuşunu güzel yüzlü bir gencin zenci yüzlü kadını yatağından kovması ve yigit bir kahramanın yer altında olan karanlık evinde sıkılarak daha açık bir kervansaraya taşınmasına benzetir. Nergisî teşbih ve isti'arelerle çizdiği bu tablo ile aynı zamanda anlatmakta olduğu hikayede kahramanın hanımının ta'cizlerine dayanamıyarak kervansaraya taşınması hadisesine bir zemin hazırlamış oluyor.

Teşbih-i mürsel, teşbih-i beliğ, teşhis, telmih: (Hz. İsa ve güneşin dördüncü kat semada bulunması.)

"Ferdā ki zen-ı zengī-liḳā-ı ẓalāmı şābb-ı nūrānī-rıdā-ı ṣubḥ-ı ṣabīḥu'l-cemāl bister-i zemīnden rānde-i dūrbāş-ı istinkāf ve merd-i meydān-ı cihān olan mihr-i münīr-i tābnāk ẖāne-i tārik-i taẖte'l-ʿarżdan girifte-ẖāṭır olup kārbān-sarāy-ı tārüm-i çārüme naḳl-i esbāb-ı işrāk eyledi." (34a/6-7-8-9)

Köy hayatında oldukça önemli bir yeri olan bazı olaylar da Nergisî'nin bir tavır veya davranışı ifade etmek için zaman zaman baş vurduğu unsurlardır:

Yazar karşılaşarak birbirine hal hatır soran iki adamın bu halini, konar göçerlerin hayvanların sırtındaki yükleri indirerek ipleri çözmeye başlamalarına benzeterek

hiç alışılmadık bir teşbih yapar.

Teşbih-i beliğ

"... bār u bengāh-nih-i muṣāḥabet-i ser-encāmdan ḥall-i ḥibāl-i faḥṣ u sü'āl esnāsında..." (36a/16-17)

Yine Nergisî, aşk ile hayat düzeni bozulmuş bir gencin bu halini harmanı yanmış ve evi harap olmuş bir köylünün haline benzetir.

Teşbih-i beliğ, iktibas, iham-ı tenasüp, tebei açık istiare (Gönlünün viran olması, mutluluk harmanının yanması)

"... bī-çārenüñ ḫarmangāh-ı ser ü sāmānı bi'l-külliye sūzān ve ḫarāb-ābād-ı ḫāṭır-ı vīrānı esbāb-ı tecemmül ü taḥammülden miṣdāḳ-ı "küllü men ᶜaleyhā fān" olup.." (36a/23)

Bazen yazar bir tavrı veya hareketi ifade ederken çevrede cereyan eden günlük olaylardan birine benzetir. Söz gelimi, Allah'ın takdirine razı olmayı bir kimsenin zabıta memuruna teslim oluşuna benzeterek bu teslimiyetteki isteksizlik ve mecbur kalınmışlık duygusunu da gözler önüne sermesi dikkat çekmektedir.

Teşbih-i beliğ, kinaye, tenasüp, istiare-i tahyiliyle:

"... şaḥne-i bī-emān-ı ḳażāya teslīm-i giribān-ı rıżādan ġayrı çāre bulmadı" (18b/7)

Nergisî aynı zamanda büyü, kimya ve simya ilimleri, koca karı ilaçları ve halk inanışları gibi unsurları edebi sanatları oluşturmada kullanarak her hangi bir durum ve oluşu belirtmekten hoşlanır. Böylece daha önce bilinmeyen ve oldukça yeni bir imaj elde etmiş olur.

Teşbih-i belig, telmih: (Çeşitli çamur ve balçıkların bir takım hastalık ve yaraların tedavisinde kullanılması)

"gil u lāy-ı rāh-ı ġurbet tiryāḳ-ı zaḫm-kārī-i mār-ı siyāh-ı zülf-i yār olur..." (36a/6)

Teşbih-i müekked, telmih: (Bir arzunun tahakkuku için bir kare içine bir takım rakamlar yazılarak tılsım ve büyü yapmak)

"Ol ḥücre-i çār küşe tesḫīr-i devlete vefḳ-ı çār-ender -çār olup..." (17b/15)

Teşbih-i belig, tenasüb, tezad, telmih: (Fazla gülmenin kalbi öldürdüğüne dair hadis-i şerif)

"... kendi kimyā-yı nigāh-ı mekremetle sebīke-i dil-i aḥbābı ḳurāża-i zerle hem-ʿayār idüp iḥyā-i mevāt-ı ġamda sāzkār olduğu üzre simyā-i ḫande-i mizāh-ı ḫaṭır-güşā ile imāte-i ḳalb-i ekdārda hem-ginān-ı meclisiyān der-kār olmuşlar idi." (15b/7-8)

Bir halk inanışına göre mihrgiyah (yebruhu's-sanem) bitkisini yanında bulundurmak muhabbeti temin edermiş. İşte Nergisî sevgilinin ilgisizligi karşısında deliren aşıkın halini muhabbeti celb etmek için bu bitkiyi yanında taşımaya benzetmiştir. **(Teşbih-i beliğ, telmih,** isti'are-i tahyiliye)

"Deşt-i hāmūnda mihr-giyā-yı cünūndan ġayri devā-yı derd-i ṭāḳat-süzı olacaḳ ʿaḳāḳīr u aʿşāb-ı rāḥat-baḫşā taʿlīḳ-i nāḫun-ı ẓafer müyesser.. olmadığı..." (36a/9-10)

Yine şu cümlede bir mecnunun gülünç tavırlarını acı bir tebessüm ile karşılama, rukye ve çeşitli du'alarla tılsımı iptal etmeye benzetilmiştir. (Teşbih-i beliğ,

telmih)

"... tedbīrden me'yūs olup nirencāt-ı evżāᶜ-ı müḍhikesin ruḳye-i zehr-ḫand-ı taᶜaccüb ile ibṭālına meşġūl oldılar..." (27a/8)

Eski hikmete göre eşya suret ile heyuladan meydana gelmiştir. Heyula eşyanın gözle görülüp elle tutulmayan mücerret mahiyeti olup ikisi birden asıl maddeyi meydana getirir. Yazar bir idealin belli bir şekilde meydana gelişini maddenin oluşumuna benzetir. (Teşbih-i belig, telmih, tenasüb)

"... heyūlā-yı müddeᶜānuñ bu hey'āt-ı maḥṣūṣede ṣūret-peẕīr-i ẓuhūr olması bābında.." (2b/19)

Sakinin kadeh sunup meclistekileri neşelendirmesi, eski astronomiye göre güneşin burçlarda dolaşarak mevsimleri oluşturmasına benzetilir. (Teşbih-i mufassal, beliğ, müekked, tenasüb, telmih)

"Sāḳiyān-ı meh-sīmā ḫūrşīd-i felek gibi cām-ı zer-i pür-ṣahbāyı ḫamse-i müteḥayyire-i semā-i rāḥe olan penc enāmil-i yārān-ı melek-şemā'ile ṣunup mınṭıḳatu'l-burūc-ı dā'ire-i meclis üzre tedāvür iden mihr-i tābdār-ı ḳadeḥ şuᶜle-i cihān-gīr-i feraḥ ile ᶜālem-i cān-ı meclisiyāna berīḳ-efken-i nūr u żiyā ve meşāriᶜ-i ḥavāss-ı rindāna feyż-baḫş-ı neşv ü nemā olup..." (38a/17-18-19)

Yine Nergisî baş belası bir zorbadan bahsederken onun karakter ve mizacını kavga ve savaşın sembolü olan Mirrih ile fenalık ve uğursuzluğun sembolü olan Zühal'e benzetir. (Teşbih-i müekked, telmih)

"Ammā eşḳiyā-i Mirriḫ-cünbiş-i Züḫal-gerdişden.."

(26a/14)

Yazarın yaşadığı dönemde geçerli olan ok ve top gibi savaş aletleri veya doğan gibi av hayvanları, ciltçilik gibi birçok meslege ait terimler sanatların teşkilinde sık sık başvurulan unsurlar olarak görülmektedir.

Mesela; hayretten donakalmış bir adamın hali bir doğanın sahibinin bileğinden ürkerek uçup gitmesi ile ifade edilir. (Taşbih-i beliğ, isti'are-i tahyiliye, tenasüb)

"... bir kerre şāh-bāz-ı ʿaḳl-ı hevā-pervāzı sāʿid-i taḥammülden rem-gerde bāl-güşā-yı evc-i cünūn olup kenār-ı düvāl-ı mecāl-ı taṣarruf ser-pençe-i iḳtidārdan düşdi" (37a/13)

Nergisî sevgiliye bakıp hasretle ah çekmeyi bir savaş meydanında ok ve top atmaya benzetir. Bu savaş aletleri ile ilgili kelimeleri mecazi manalarıyla kullanarak yeni benzetmeler yapar. (Teşbih-i beliğ, iham-ı tenasüp)

".. zīr-i şast-ı ebrüvān-ı ġam-engīzden güşād-dih-i navek -i nigāh ve der-ʿaḳab kānūn-ı derūn-ı şuʿle-rīzden bir vechile ṭop-endāz-ı āh-ı sinegāh oldı..."(11b/5-6)

"... tīr-i ḳażā-te'sīr-i nigāhına bir güşād virdi ki hedef-i süveydā-yı ʿāşıḳa tā süfārına dek ḫalīde olup.."(37a/17)

Yine bir mücellit çırağına aşık olan adamın halini yaprakları dağılmış not defterinin dikilerek ciltlenmesi için ciltçiye verilmesine benzetmesi de Nergisî'nin kendisine özgü sanat anlayışını gösterir. Ayrıca yazar, bu teşbih ile kahramanın ruh halini ve onun çiltçi çırağına ne

derece bağlı olduğunu da ifade eder. (Teşbih-i beliğ, iham-ı tenasüp)

"... sefīne-i ḳalb-i şanevberīsin ol ḫām-dest-i pīşe-i sitem-kāriye teslīm itmekle evrāḳ-ı ber-bād-dāde-i ḥavāssına rābıta-baḫş-ı incizāb olup şirāze-i taᶜalluḳa hezār vechile girih-bend-i istiḥkām oldı." (35b/21-22-23)

Nergisî'nin tarihi ve efsanevi olay ve şahsiyetlere yaptığı telmihlerle oluşturduğu sanatlar da Nihālistān'da oldukça önemli bir yekün teşkil ederler. (Teşbih-i beliğ, müekked, telmih: Efsanevi Hüma kuşuna telmih)

".. Canāb-ı cānānın hümā-yı hümāyūn-bāl-ı vücūdı sāye-endāz-ı mefāriḳ-i aġyār olmaḳ tevehhümi ileᶜāşıḳuñ ṭā'ir-i idrāki āşiyāne-i dimāġdan perrān-ı beyābān-ı perīşānī olup.." (41a/12-13)

Yine yazar, kendiliğinden çıka gelen sevgiliyi, bir talihsizlik eseri olarak rüzgar tarafından sürüklenerek Hüsrev perviz'in eline geçen Bizans imparatoruna ait gemide bulunan meşhur hazineye telmih ederek ifade eder. (Teşbih-i beliğ, tenasüp, telmih)

".. Şurṭa-i tevfīḳ-i ilāhī genc-i bād-āverd-i vücūd-ı nāz-perverdüni sāḥil-i buḥayra-i liḳāya getürdi." (42b/4)

Yazar bir başka yerde de aşıkın sevgilisinin ansızın meclise gelişiyle şaşkına dönen meclistekilerin halini Hz. Yusuf'un meclise girmesiyle şaşkınlıktan parmaklarını doğrayan kadınların Kur'an'da geçen hikayesine telmih eder. (Teşbih-i beliğ, mufassal, telmih)

".. meclisiyān-ı peymāne-güsār.. hem-şoḥbetān-ı Züleyḫa gibi dehşet-i taḥayyürden kef-i idrāklerin kārd-ı

ser-tīz-i ḥayret ile bürīd u rīze rīze itmek maḳāmına vardılar." (43a/10)

Kişinin, kesin azmi karşısına çıkan vehim ve kuşkular ile geçirdigi tereddüdü, Ebu Leheb'in karısının Hz. Peygamber'in yolu üzerine çalı çırpı atması olayına telmih yapılarak ifade edilmesi Nergisî'nin yenilik arayışının bir ürünüdür. (Teşbih-i beliğ, telmih, tenasüp)

".. Ḥammāletü'l-ḫaṭab-ı vāhime güẕergeh-i ᶜazmüne ilḳā-yı ḫas u ḫār-ı ḳīl u ḳāl-ı nifāḳ-engīz itmekle dāmen-i maṣlaḥat çāk-āver-i ḫuṣūmet ola..."(8a/4)

Yeni hayal ve imajlar bulmak arzusuyla, Nergisî'nin zaman zaman iham satanıdan da yararlandığını görmekteyiz. Mesela; muhtac bir durumdan kurtularak zengin olan kahramanın bu halini, sözlük manasından başka hiç bir benzer yanı olmayan meşhur tarihi şahsiyetlerin isimlerini kullanarak ifade etme yoluna gider. (iham-ı tenasüb, teşbih-i beliğ, tezat)

"... bir demde Ebū Derdā-i faḳr iken Mālik-i Dinār-ı faḫr oldı..."(17b/16)

Nihālistān'da benzetmeye esas teşkil eden şey bazen bir gramer kaidesi veya bir edebi sanat olabilir. Mesela, aşıkın gönlünü kime kaptırdığının bilnimeyişi Arapça bir gramer kaidesiyle ifade edilir.. (İham-ı tenasüb, telmih)

"Ammā żamīr-i miḥnet-peẕīri cümle-i meḥābīb-i şehrden kime ᶜāid ve rāciᶜ idü͜gin keşf u beyāna imkān olmadı." (38b/20/21)

Yine bir aylık yolculuğu nice sıkıntılara katlanarak tamamladıktan sonra İstanbul'u görmeden geri dönen aşıkın

halini yazar şöyle ifade eder: (telmih)

"Bu maḳūle sehl-i mümteni^{c} mesbūḳu'n-naẓīr idügi ^{c}adīmu'ş-şuyū^{c}dur." (27b/16)

Nergisî'nin zaman zaman, anlattığı kişinin ruh halini bir takım davranış ve vücud hareketlerinden yararlanarak ifade ettiğini görüyoruz. Bütün bunlar yapılırken teşbih ve isti'arelerin birinci derecede kullanılan sanatlar olduğu görülür.

Nihayet, adamın sıkıntılara karşı direnç göstererek halini gizlemesini yazar, mendil ile göz yaşını silmeye benzetir. Böyece o şahsın, gerçek ruh halini de gözler önüne sermiş oluyor. (teşbih-i beliğ)

"... girye-i nihānīsin mestūr-ı perde-i ketm idüp dest -mālçe-i tecellüd ile izāle-i reşāşe-i sirişk eylerdi." (38b/5-6)

İhtiyacının olduğunu kimseye söylemek istemeyen bir şahsın bu müstağniyane tavrı yine bir benzetme ile ifade edilir. (Teşbih-i beliğ, isti'are-i tahyili)

".. elli altuna muḥtāc olup lākin ẓahr-ı yed-i tevekkül ile setr-i tesāüb-i ümmīdvārī idüp ḥużūr-ı sermāye-dārān-ı kām-rānīde ḫamyāze-keş-i ārzū-yı istimdād olmak münāfī-i meşreb-i ādāb-verz-i himmet-ḳarīni olduğından.." (21b/14-15)

Aşkını gizleyemeyip sırrı açığa çıkan ihtiyar şeyhin bu hali, bir ihtiyarın titreyen elinden fincanın düşerek içindeki kahvenin dökülüp her tarafa dağılmasına benzetilir. (Teşbih-i beliğ, kinaye):

".. Pīr-i mürta^{c}iş-endāmuñ lerze-i ḫafaḳān-ı ^{c}aşk ile

fincān-ı iḫtiyār dest-i ḳarārdan düşüp dāmen-i taḳrīre teh-i curʿa-i sırr-ı cānı rīzān u bisāṭ-ı iẕʿāna perīşān olup sevdā-yı āteş-i ser-āsīmeliğinden ifşā-yı rāz-ı sūz u güdāzda nā-çār oldı." (32b/20-22)

Sevgilisinin yakınlarından işkence gören bir aşıkın bu cefayı arzulayışını kan akan yaralarının iştiha ile esnemesi olarak ifade edilmesi oldukça orijinal bir buluştur. (Teşhis, teşbih-i beliğ):

"... ārzū-yı tekerrür-i niʿmet-i cefā-kārī ile her zaḫm-ı ḫūn-pāşı ḫamyāze-keşān idi." (24b/4)

İçine düştüğü sıkıntılarla başı dumanlı adamın elini çenesine dayayıp düşünmesinin kırılmış ta'lim yayına benzetilmesi oldukça canlı bir tabloyu gözler önüne serer. (Teşbih-i beliğ, teşbih-i mücmel, istiare-i tahyiliye, teşhis):

".. tīre-seḥāb-ı ıżṭırāb mānend-i şām-ı ġarībān ser-i bī-sāmānı istiʿāb idüp sāʿid-i bī-zūr u tābüm sütūn-ı zenaḫ olmağla ḳadd-i ḫam-geşte dest-i rūzgārda kebāde-i şikesteye dönmüş idi!" (47b/8)

Nergisî'nin bazı davranışları anlatmaya çalışırken alışılmadık bir takım benzetmler kullandığı görülür. (Teşbih-i beliğ):

"... eṡnā-yı tedāvür-ı cām-ı kelimātda..."(12a/11)

Teşbih-i beliğ, teşhis:

".. āğūş-ı benānı henūz muʿānaḳa-i fincān-ı ḳahve itmişidi ki.." (20b/15)

Yine içine düştüğü sıkıntıdan kurtuluş yollarını arayan ve neticede yanlış bir karara varan çaresiz tüccarın

bu halini düşünce denizinde evham balıklarını avlamaya çalışan bir balıkçının durumuna benzetir. (Teşbih-i beliğ, tenasüp,)

".. kenār-ı baḥr-ı endīşede ṣayd-ı māhī-i evhām iderek bu ḫayāl-i ḫām fütāde-i şest-i mütefekkiresi oldı" (16b/5)

Nihālistān'da bütün orijinalligine rağmen zaman zaman eskiden beri kullanıla gelen alışılmış bir takım teşbihler de bulunmaktadır. Mesela, şeb-i yeldayı uzunluk bakımından sevgilinin zülfüne, karanlık bakımından ise kakülüne benzetir.(Teşbih-i maklup, teşbih-i beliğ, teşbih-i mufassal, teşbih-i teselsüli:)

"ʿĀḳibet ol şeb-i yeldā-yı ḥasret ki tār-ı zülf-i dil-ber gibi dirāz u ṭurre-i cānāne-ṣıfat siyāh idi" (36b/16)

Gönlü dalgıca benzetir: (Teşbih-i beliğ; teşhis, tenasüp:)

".. ġavvāṣ-ı dil şināver-i deryā-yı mevc-der-mevc-i neşāṭ-ı dem-be-dem oldı" (49a/8)

Sakalı yeni çıkmış bir gencin yüzünü bulut içinde kalan bir güneşe benzetir.(Teşbih-i beliğ:)

".. bizim gibi żuʿafā ḫidmetinde āfitāb-ı cemāl mütevārī-i sehāb-ı iltiḥā olıcaḳ..." (8a/21)

Yazılan eseri genç kızlara benzetir: (Teşbih-i beliğ,)

"... muḫaddarāt-ı ebkār-ı āṡār-ı nev-peydā-yı ḫacle-ārāyı tutuḳ-ı vālā-ṭırāz-ı inşāya çeküp..." (5b/16)

Yine yara bere içinde kalan vücudun gelinciklerle örtülü bir dağ etegine benzetilmesi ve hilalin uçuk renkli, zayıf gezgin dervişe benzetilmesi de bu tür teşbihlerden

sayılabilir. (Teşbih-i beliğ:)

"... endām-ı ḫūn-ālūdı kūh-pāre-i şaḳāyıḳ-zār olmuş..." (24b/2)

".. seyyāḥ-ı ṣaḥrā-neverd-i āfāḳ olan dervīş-i hüzāl-zede-i ḳamer...." (34a/23)

Nergisî'nin orijinaliteyi sağlamak için sık sık başvurduğu sanatlardan biri de teşhis sanatıdır. Mesela; günlerden beri yiyecek bir şey bulamayan birini tarif ederken, nefes borusu, boğazdaki boğum manasına gelen "ḳasaba" kelimesini tevriyeli kullanarak hiç alışılmadık bir teşhis sanatı gerçekleştirir. (Teşbih-i beliğ, tevriye, teşhis:)

"Muḳarrerdür ki eyyāmī çend şeh-rāh-ı ḳaṣaba-i ḫulḳūmından ḳavāfil-i ağdiye-i ṣaddu'r-ramaḳ güẕerān itmemekle tās-ı miʿdesine nīm-ḥabbe ṣadaḳa-i ḳuvvet īs̱ār ider bulunmamış..." (20a/19-20)

Yine toplantının bittiğini ve artık dağılmak zamanının geldiğini ifade ederken güzel bir teşhis sanatının gerçekleştirildigini görmekteyiz. (Teşhis, iktibas, teşbih-i beliğ:)

"... ittifāḳen ḫān-sālār-ı zamān ṭayy-ı simāṭ-ı cemʿiyyet ḳılup būy-ı ḥelvā-yı maʿnā-yı "fe'nteşirū" resīde-i meşām-ı izʿān olıcaḳ..." (12a/14)

Nergisî'nin hemen hemen her cümlesinde bir kaç sa'nat bulmak mümkündür. Ancak burada hepsinden bahsetmek çalışmamızın kapsamını taşacağından, sadece sanatların kullanılış tarzlarını ve yazarın üslubuna nasıl bir katkıda bulunduklarını belirlemek için bir kaç örnek ile yetinmek

zorunda kaldık.

Sonuç olarak, Nergisî'nin, söz ve manaya güzellik kazandırmak veya anlama derinlik ve genişlik vermek maksadıyla edebi sanatların tanımış olduğu bütün imkanları yokladığı görülür. Klasik edebiyatımızın kaynaklarına hakim olan yazar, bu kaynakların kendisine sunduğu zengin malzemeyi büyük bir ustalıkla kullanmasını bilmiş ve bu klasik materyaller ile oldukça orijinal anlatım imkanlarını elde edebilmiştir.

Nergisî bu klasik malzemenin yanı sıra günlük hayattan ve mahalli unsurlardan da yararlanmıştır. Orijinaliteyi yakalamak için dilin tüm imkanlarını zorlayan yazar, anlattığı konular ile kullandığı edebi sanatların bir uygunluk içinde olmasına özen gösterir.

Ayrıca, Nergisî'nin söz sanatlarına pek iltifat etmeyişi dikkat edilmesi gereken bir husustur. Edebi sanatlar konusunda gerçekleştirdiğimiz bu küçük etüt, onun anlam ile ilgili sanatlara özel bir ilgi duyduğunu ve bu sayede kendisine özgü güçlü bir ifade ve anlatım tarzı oluşturduğunu ortaya kaymaktadır. Böylece onun üslubunun ana çizgileri, mecaz, kinaye, teşbih ve istiare gibi doğrudan doğruya anlamla ilgili sanatlarca oluşturulduğu görülür.

Yine bu küçük inceleme, Nergisî'nin manadan ziyade lafza ehemmiyet verdiğini, "büsbütün manayı lafza feda edip adeta manasız tumturaklı elfazdan ibaret mühmelat"[17]

---

[17] Şemseddin Sami, Ḳāmūsu'l-A'lām, C.6, İst.1316, s.4573.

yazdığını söyleyenlerin bu iddialarının mesnetsiz olduğunu açıkça göstermektedir. Halbuki manaların iç içe girerek girift bir hal almasından ve hayallerin incelerek derinleşmesinden kaynaklanan müphemiyet, lafzın değil, aksine mananın ön plana çıkarıldığını gösterir. Bütün bunlar sebk-i hindi'nin özelliklerini hatırlatmaktadır. Nergisî'nin edebi sanatlarını bu kullanma tarzı sebk-i hindi'nin Türk edebiyatındaki ilk yansıyışları olduğu düşünülebilir.



C-Nihālistān

1(b)

Bi'smi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

(1) Her zamān ki ḥamāme-i mevzūn-terāne-i ḫāme-i dil-keş-āvāz-ı maᶜrifet-perdāz sāḥa-i melsā-yı ṣaḥāyif-i (2) leṭāyif-nümāy-ı fīrūze-fāma bāl-güşāy-ı pervāz u muḥarrik-i cenāḥey-i ḥaḳīḳat ü mecāz ola ḫıyābān-ı muṣannaᶜ-ṭarḥ-ı evrāḳ (3) içre ṭaraf ṭaraf ḳad-keşīde-i revnaḳ ü şeref olan mevzūn dıraḫtān-ı ṣaf-be-ṣaf-ı süṭūruñ nihālistān-ı terākīb-i (4) hemvār-tertībinden ismāᶜ-ı meclisīyān-ı çemen-ṣoffa-i raġbet ü ḳabūl içün ser-āġāz itdügi escāᶜ-ı büleġā-pesend-i müstaḥsenü'l-(5) medlūlüñ evlā vü aḳdemi ḥamd ü s̱enā-yı Mālikü'l-Mülk-i cihān-āferīn idügi müsellem-i mecmaᶜun ᶜaleyh-i süḫan-serāyān-ı belāġat-āyīndür.

(6) (Naẓm)

ای جوش هزار زمزمه تو ای بی همه با همه همه تو
هر مرغ که دارد این گلستان دارد ز تو صد هزار دستان (7)

Baᶜd ez-ān bülbül-i ḫoş-nevā-yı ᶜāşıḳāne-ṣadā-yı nāṭıḳa-i zemzeme-sāz-ı pür-sūz u güdāz ki meyān-ı aġṣān-ı servistān-ı şāḫ-(8)ber-şāḫ-ı elvāḥ-ı mürettebetü'r-ruḳūm-ı

---

1. ki ḥamāme: ki ḫāme, C; ḫāme: B, D

3. içre: içün, A, B; süṭūruñ: süṭūr, A,C

4. ismāᶜ: istimāᶜ, A; itdügi: itdigi, D

5. idügi: idigi, D

müzeyyenetü'r-rüsūmdan iẓhār-ı ṣīt u ṣadā-yı pür-uṣūl ve ibdāʿ-ı ṣavt u nevā-yı ḳarīnü'l-ḳabūl içün (9) terennümāt-ı nikāt-āmīz-i müddeʿā ḳılmaġla şūr-efken-i bezmgāh-ı dimāġ ü sūz-bahş-ı sīne-i dāġ dāġ olduḳça itḥāf-ı ṣımāh-ı es̱er- (10) pejūhān-ı manṭūḳ u maʿḳūl itdügi naġamāt-ı ʿibārāt-ı muḥayyirü'l-ʿuḳūluñ eblaġ ve aḥseni ṣalāt ü selām-ı faḫru'l-mürselīn ve menḳabe vü medīḥ-i (11) āl ü aṣḥāb-ı güzīn idügi ḳarār-dāde-i dānişverān-ı dārü'l-ifāde-i ḥasm ü taʿyīndür. (Naẓm)

بر مدحت اینچنین شهنشاه (12) کی ره برد این گدای گمراه

مداح تو فاطر السماوات ناطق بفضیلت تو آیات

(Der zemīn-būsī-i ʿubūdiyyet ü bendegī-i (13) ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān-ı Cem-ʿaẓamet ve secde-i şükr-i niʿmet-i selāmet-i ẕāt-ı ẓıll-ı Ḫudā ki sāye-i ʿadāleteş māye-i rāḥatest ü raḥmet)

(14) Mażmūn-ı maʿnīdār-ı ẕāt-ı muṭlūbu'd-devāmı beytü'l-ḳaṣīde-i cihānda mutażammın-ı nükte-i intiẓām olan şehryār-ı ʿadālet-kīş-i bende- (15) perver-i gerdūn-ġulāmuñ secʿ-i mesāmiʿ-nevāz-ı medīḥ-i cān-pesendi ile dū mıṣrāʿ-ı yek-pāre- i ḥamd-ı Ḫudā vü naʿt-ı Resūl müstezād olmaḳ (16) ḳadīmī ḳāʿide-i muṭṭaride-i dībāce-bendān-ı ṣaḥāyif-i ās̱ār idügi maʿlūm-ı dil- i dāniş-pes̱īr- i kāmil-ḫiredān-ı

---

11. ḥasm: ḫatm, C

15. mesāmiʿ: sāmiʿ A,B,D

rūzgārdur. (17) Ḫuṣūṣā āftāb-ı ʿālem-tāb-ı ṭalʿat-ı pāk-ı tābnākı nūr-pāş-ı ḳubbe-i eflāk olup burc-ı Ḥamel-i taḫt-ı muraṣṣaʿ-nerdübāne şeref-baḫş-ı (18) iclāl olalı her rūz-ı fīrūz-baḫtı ʿāleme hem-dem-i ʿīd u nev-rūz iden ve teʾs̱īr-i tāb-ı āftāb-ı iḥsānı nihālistān-ı heft iḳlīme (19) neşv ü nemā-fezāy-ı emn ü emān be-taḫṣīṣ ḥażīż-i dil-i yārān-ı maʿrifete żamīr-i Bercīs-ḥāṣiyyetlerinüñ taʿalluḳ u incis̱ābı feyż-resān-ı (20) şevket ü şān olan ʿaẓametlü pādşāhımüz (Naẓm)

Cenāb-ı ḥażret-i Sulṭān Murād-ı aʿẓam kim
Vücūdıdur es̱er-i ḫāṣṣ-ı ḫālıḳu'l-eşyā
(21) S̱enāsı lāzime-i nuṭḳ-ı nāẓımu'l-eşʿār
Duʿāsı vācibe-i kilk-i rāḳımu'l-inşā
O pādişāh-ı feżāil-penāh-ı ʿādil kim
Degül mekārim-i (22) evṣāfı ḳābil-i iḥṣā
Yeterdi her biri bir şehryāre māye-i faḫr
Hezār ḫāṣṣe ki virmiş cenābına Mevlā
Fażīlet içre (2a) ʿalem hem musaḫḫar aña ḳalem
Kemān-keşīde müsellem dilīr-i müstes̱nā
Nihān-ḫāne-i fikrinde dāimā mevcūd
Muḫadderāt-ı nikāt ü ārāyiş-i maʿnā
(2) ʿİmād ü Mīr ʿAli reşk iderdi bī-şübhe
Göreydi itdügi meşḳ-ı celīyi bī-pervā
Cenībet-i reh-i iclālı eblaḳ-ı gerdūn

---

18. fīrūz: fīrūze, A
20. ʿaẓametlü: ʿaẓametli A,D

(3) Şikār-ı kemteri şeh-bāz-ı tīrinüñ ᶜankā
Sürünce esbini mişvārgāh-ı maᶜrekeye
Tozına irmege ķādir mi bād-pāy-ı şabā

(4) Niẓām-ı devlet-i ᶜuẓmāda ḫōd vezīr-i hıred
Vekīl-i muţlaķ-ı fermān-güẕārı şubḥ u mesā
Müşīr-i re'yine münķād ser-be-ser ᶜālem

(5) Vezīr-i ᶜazmine vābeste cümleten dünyā
Ne itdi itdügi tedbīr ü żabţı İskender
Ne gördi gördigi dārāt ü şevketi Dārā

(6) Zamān-ı devleti bāzār-ı ᶜadle vaķt-ı revāc
Nigāh-ı raġbeti kālā-yı fażla naķd-ı bahā
Ḫudā vücūdını ḥıfẓ eyleye ḫaţālardan

(7) Derūnı şād ola devletle tā be-rūz-ı cezā

(Neşr) Bir şehen-şāh-ı ᶜālī-cāh-ı fežāyil-penāh-ı şāḥib-tayaķķuẓ u intibāhdur ki (8) felekü'l-eflāk-ı ẕāt-ı sencīde şıfātı cemīᶜ ᶜavālim-i ḥaysiyyātı muḥīţ olup ber-medlūl-ı (وزينا السماء الدنيا بمصابيح) (9) semā-i muᶜciz-sīmā-i ţabīᶜat-ı enverleri hezārān hezār tābende-i aḫter-i maᶜrifet-i Ḫudā-dād ile münevver olduġundan ķaţᶜ-ı naẓar eşiᶜa-i (10) ecrām-ı neyyire-i ḥavāşşı terbiye-i nebātāt-ı ķābiliyyātda derkār olmaġla dāyimā merākiz-i ķulūb-ı

---

4. muţlaķ-ı: muţlaķ u, A

5. żabţı: re'yi, D

9. olduġundan: olduġuna, A,C

10. merākiz: merkez, D

kāinata feyż-baḫş-ı sürūr belki taḥḳīḳen (11) efrād-ı erbāb-ı hünere pey-der-pey ifāża-i ᶜināyāt-ı nev-be-nev itmekle ḥücūrāt-ı meşāᶜir-i cumhūra şuᶜle-fiken-i (نـــور علـى نـــور) olup (12) ol ẓıll-ı Ḫudā-yı müsteᶜānuñ sāye-i saᶜādet-māyesinde melākü'l-emr-i ᶜālem-i ᶜirfān olan ᶜālī-himmetān-ı diyār-ı iẕᶜān (13) şemārīḫ-i dimāġlarında şükufte vü rū-nümā olan şaḳāyıḳ-ı ḥaḳāyıḳı tertīb-i deste-i taᶜbīr ve pīş-keş-i bezmgāh-ı taḥrīr itmişler yaᶜnī kūh-ken-nihādān-ı Bīsütūn-ı istiᶜdād iḥyā-i mevāt-ı kemālāta iᶜmāl-i edevāt-ı ictihād idüp ol ṭāifenüñ (15) baᶜżı revāc-ı metāᶜ-ı fażīlet içün rubᶜ-ı meskūn-ı fünūnda muḥill-i maḥall-ı vażᶜ-ı şehristān-ı teṣānīf-i meḳbūle ile nāmdār, baᶜżı (16) āḫeri firifte-i reng u būy-ı maᶜārif olmaġın tertīb-i şükūfesitān-ı ḥüsn-i edāya meyelān idüp dāmen-i kūhsār-ı süḫanverīde (17) cā-be-cā ṭarḥ-ı gülistān-ı naẓm ü tertīb-i bāġ u būstān-ı neẟr itmekle ṣāḥib-iştihār olmuşlardur. Ve kimi pāy-taḫt-ı naẓm-ı (18) bedīᶜü'n-niẓāmda nevbet-zen-i meliku'ş-şuᶜarāyī olmaġla tekmīl-i ᶜunvān u tertīb-i dīvān idüp (mıṣrāᶜ) Ġulġule ṣaldı ᶜāleme (19) velvele-i naḳḳāremüz, vezni üzre ṭumṭurāḳ-ı süḫanla ḳubbe-i çarḫ-ı muᶜallāyı pür-ṣadā ḳılmışlar. Ve kimi retḳ u fetḳ-ı (20) mażmūn u maᶜnāda ṣāḥib-i yed-i beyżā olduġından ḥüsn-i tedbīr-i ḫāme-i ḥāżır-cevāb ile itmām-ı

---

13. ḥaḳāyıḳı: ḥaḳāyıḳ, A

20. meṣāliḥ-i: meṣāliḥ u, D

meṣāliḥ-i mühimme-i müddeᶜā-perdāzīde müsellem-cenāb olup münşī-i çābük-ḳalem-i dīvān-ḫāne-i muᶜallā-ṭārum yaᶜnī ᶜuṭārid-i ferḫunde-raḳam gibi rifᶜat-ı (22) maḳām u ḫadem u ḥaşem-i elfāẓ u ᶜibārātla nām u kām bulmuşlardur. Ez-ān cümle bu faḳīr-i ḫam-dest-i kūteh-ḳalem daḫi ol (23) ḫāḳān-ı muḥteşem-i Cem-şiyem-i seyyāre-ḥaşem ḥażretlerinüñ zamān-ı devlet-i ᶜaliyyelerinde feyż-i naẓar-ı iltifāt ve müsāᶜade-i hümāyūn-

(2b)

eṡer-i ᶜamīmü'l-berekāt-ı şehryārī sebebiyle her mertebe ḳaṭᶜ-ı merātib ve pāye pāye irtiḳā-ı süllem-i müsellem-ṭarḥ-ı menāṣıb-ı münāsib idüp (2) nice ḳaṣabāt-ı medāyin-miṡālde neyl-i ᶜizz-i ḳażā ve iḥrāz-ı şeref-i ḥasm ü imżā teyessüründen ḳaṭᶜ-ı naẓar ḥālā maḥkeme-i inşā-yı belāġat-(3)āşiyānede ṣāḥib-i naḳż ü ibrām-ı mümżā-süḫan u müsellem-kelām olup (mıṣrāᶜ) (المنة لله تعالى و تقدس)

(neṡr):(4) Müsvedde-i ber-hem-zede-i ḫāṭırdan menḳūl-ı misṭar-ı müstaḳīm-i taḥrīr olan mütercem ü muḫteraᶜ niçe mücelledāt-ı ahālī-pesend-i (5) ḫoş-ṭabᶜāne ve āṡār-ı bī-mānend-i ḫāṭır-zād-ı faḳīrāne pīşgāh-ı nigāh-ı ekābir-i ṣudūr ve ḥużūr-ı müşkil-pesendān-ı ṣāḥib-(6) naẓar-ı dūr-ā-dūra ᶜarż olunduḳça kimi teşrīf-i ḳalem-i

---

2. şeref:-A; ḥasm: ḫatm, A

3. āşiyānede: āşināda, B

imżāları ile tācdār-ı iftiḫār ve kimi ḫilᶜat-ı āferīn-i taḥsīn-(7) iḳtiżā ile şeref-yāb-ı iᶜtibār olup her biri hezārān hezār iḥsāna bahāne ve bāᶜiṡ-i luṭf-ı maḫṣūṣ-ı şehryār-ı zamāne olmuşdur. (واما بنعمت ربك فحدث) (8) emr-i celīlü'ş-şānına imtiṡālen tekrīr-i muḳaddeme-i mübāhātda bī-iḫtiyār olmaḳ lāzıme-i (9) ḳıṣṣa-ḫān-ı zebān-ı ḥikāye-perdāz olduġı gibi devr-i çep-endāzdan intihāz-ı fırṣat müyesser olduḳça ol ᶜālī-ḥażretüñ (10) nām-ı bā-iḥtirāmı taᶜvīẕ-i küleh-küşe-i dībācesi olmaġla müstelzim-i beḳā-ı ẕikr-i cemīl olacaḳ ḫayrü'l-ḫalef-i ṣaḥāyıf-ı āṡār-ı (11) perīşān-evrāḳa rābıṭa-bend-i cemᶜ u telfīḳ ve şīrāze-keş-i taḥḳīḳ u tenmīḳ olmaḳ ḫıdmetine ṣarf-ı maḳdūr-ı ᶜācizāne (12) vācibe-i ẕimmet-i himmet olup hemīşe bu niᶜmet-i ᶜaẓīmenüñ secde-i şükrin edā içün kilk-i nizār-ı ᶜābid-liḳā seccāde-i (13) ṣaḥīfeye rūy-ı niyāz fersūde ḳılup giryān giryān cebhe-sāy-ı ḫāk-ı niyāz olmaḳ farīża-i ḫāme-i ᶜabbāsī-ᶜamāme-i iḫlāṣ-ṭırāzdur. (Naẓm):

Ḥażret-i pādşāh-ı devrānuñ
Baña dāim duᶜāsıdur evrād
Yā ilāhī be-ḥaḳḳ-ı (15) cāh-ı Nebī
ᶜÖmr ü devlet hemīşe efzūn bād

Āġāz-ı nāle-i ᶜandelīb-i ḳalem der-īn bāġ u rāġ-ı ṣaḥāyıf (16)-ı mutażammınu'l-ḥikem ve münfehim şuden-i dāᶜiye-i

---

15. nāle: nāme, A

şevḳ-ı raḳam ez-terāne- i ʿāşıḳāne- i ān bülbül-i dil-keş-nevā-yı dil-güşā-naġam

(17) Bu le'ālī-i menşūreyi keşīde-i rişte-i süṭūr idüp cidde-i maʿmūre-i maḥalle-i mesṭūrede deste deste āviḫte-i dükkān-ı (18) ṣaḥāyıf ve nümūde-i cevher-ṭalebān-ı çār-sūy-ı maʿārif iden güher-furūş-ı kem-pāye Nergisī-i endak-māye heyūlā-yı (19) müddeʿānuñ bu hey'āt-ı maḫṣūsada ṣūret-pezīr-i ẓuhūr olması bābında bu vechile maʿẕeret-ḫāh u kerem-cūy-ı (20) munṣıf-naẓarān-ı mekārim-penāh olur ki cānib-i üstād-ı istiʿdāddan ser-i bāzār-ı hünerverīde ruḫṣat-yāfte-i (21) tek u pū olup simsārān-ı tuḥaf u tefāriḳ-i maʿārif-i gūn-ā-gūn ile kesb-i āşināyī iderek kitāb-şāgird-i (22) destgāh-ı süḫan-sencī vü nükte-peymāyī olalı bu ārzū-yı nihān sūdāger-i cāna ser-māye-i ḫalecān olmuş idi ki rusūḫ-ı (23) dād u sited-i ifāde vü istifāde içün ḫācegiyān-ı bisyār-māye-i bendergāh-ı ʿulūm, evvelā cüz'iyyāt-ı menşūr u manẓūm ile

(3a)

āzmāyiş-i baṣīret-i nev-hevesān-ı ticāret-i rābiḥa-i manṭūḳ u mefhūm idüp ibtidā kitāb-ı sencīde-ḫiṭāb-ı gülistān-ı

---

17. maḥalle: mecelle, B

20. cānib: cenāb, D; ruḫṣat:furṣat, D

23. ḫalecān:-A

1 . rābiḥa: rābıṭa, A,E, F

ᶜārif-i (2) Şīrāzī ve ol ḳālıba mesbūḳ olan nüsaḫ-ı bergüzīde-i mollāyān-ı ḥaḳāyıḳ-perdāz ile istiftāḥ-ı ṣabāḥu'l-ḫayr-ı şebāb ide (3) gelmişlerdür. Fī-nefsi'l-emr muᶜteber-i miᶜyār-ı naẓar olan dürcü'l-cevāhir-i ekābir-i muᶜciz-siyer māl-ā-māl-ı güher-pārehā-yı neṣāyiḥ (4) u ᶜiber olmaġla āġāz-ı mevsim-i nev-civānīlerinde ser-māye-i kesb ü kār-ı nükte-dānī belki re'sü'l-māl-ı kām-rānī-i cāvidānī olup (5) pīrān-ı köhen-sāl-ı ḫāne-ḫarāb daḫi ārzū-yı ġanīmet-i ᶜavdu'ş-şebābı ol kitāblara imrār-ı naẓarla defᶜ idüp ṣoḥbet ü encümenlerde (6) ve gül-geşt-i çemenlerde hemvāre dest-ḫūş-ı pīr ü civān olmaġla zevāyā-yı ᶜālemden bir kūşe yoḳdur ki bāzār-ı ḳabūllerine kesād (7) ve ḫamīr-māye-i raġbetlerine fesād ṭareyān eyliye; ḥaḳḳā ki müeṣṣir-nefesān-ı ḫıṭṭa-i Fārs bu taḳrīb ile dest-ı rūzgāra bir tuḥfe-i (8) yādgār-ı her-dem-bahār ihdā idüp mede'd-dühūr bāᶜiṣ-i beḳā-ı ẕikr-i cemīl ü sebeb-i germ-ā-germī-i bāzār-ı saᶜy u taḥṣīl olmuşlardur. Kāş (9) kāş yārān-ı süḫan-perver-i ḳalem-rev-i Rūm'dan biri zebān-ı Türkī üzre iᶜmāl-i ḳāᶜide-i (حَـذَا حَـذْوَهُ وَ نَحَا نَحْوَهُ) ḳılup semt-i inşā-yı (10) dil-ārāmda bir nev-muḫteraᶜ-ı ḫāṣṣ-ı tāze-ṭarzı dehre armaġan u hediyye-i behiyye-i hüner-perverān-ı āḫir zamān eyleye ki lisān-ı ḫoş-(11) beyān-ı Türkī eṭrāf-ı çemenistān-ı elsine-i

---

9. خـذا خـذوه : حـذا حـذوه A, C

10. dil-ārām: dil-ārā, B,D

muhtelifeden iktitāf-ı ezhār-ı ᶜibārāt-ı ber-güzīde-i büleğā-pesend ile müstesnā ve ictinā-i (12) semerāt-ı (خذ ما صفا) ile mustahsen-i tıbāᶜ-ı selīme-i rāst-miᶜyārān-ı mezāk-āşnā olup bu mertebede müsāᶜade-i hüsn-i edā sāzkār iken (13) revā mıdur ki töhmet-i bī-iktidārī ile sühanverān-ı mülk-i ᶜOsmānī şermsār u hamiyyet-i hacālet-fezāy-ı ᶜacz u nā-tevānīden rūy-ı ğayret-keş-i (14) yārān-ı Rūm şikeste-reng-i inkisār ola. Ez-īn sebeb (Nazm)

دلم چو رنگ زلیخا شکسته در خلوت غمم چو تهمت یوسف دویده در بازار

dest-i endīşe heyzum-pāre-i mülāhaza ile tahrīk-i āteşdān-ı efkār itdükçe hücre-i feyhā-i dimāğ (16) pür-şerār ve ser-ā-pāy-ı endām-ı tahammül dāğdār olurdı, tā ol zamān ki (Nazm)

منم چو گوی بمیدان فسحت مه و سال بصولجان قضا منقلب ز حال بحال

takrīb-i devr-i menāsıb ile mübtelā-yı keşmekeş-i hall u terhāl olup baᶜzı kasabāt-ı (18) hoş-āb u havāda sohbet-i yek-demesi bi'z-zarūre cān-ı bī-kese mahz-ı ğanīmet olan maᶜkūl-fehmān-ı insān-tabīᶜat ile (19) kahve-peymāy-ı musāhabet iken (Nazm)

درین قفس بچه دل خوش کند گرفتاری نه نکهتی ز گلی نه پیامی از خاری

(20) şerāresi mankal-i pür-ahker-i cigerden cehīde-i dehen-i şekvā-tırāz olup lebān-ı tekellüm hücūm-ı ğuramā-i hümūm-ı ᶜabūsu'l-vech-i mülāzimu's-(21) sohbeden tebhāledār-ı şikāyet oldukda sāde-levhān-ı heves-āmūz-ı huzzārdan bir ālufte-harīf-i muᶜtedil-terkīb-i (22) meyāne-zarīf sūz-ı derūn-ı fakīr-i mihnet-keşe tāb-āver-i tahammül

olmaduġından bī-iḫtiyār zaḫm-ı cāna merhem-sāy-ı teraḥḥum u ᶜilāc-ı (23) sevdā-yı cünūn-efzāy-ı tenhāyī bābında ruḳye-ḫān-ı tekellüm olup bu ḥālde miḥnet-ālūd-ı ġama künc-i ḫānede ārām ḥarām

(3b)

belki iḳtiṭāf-ı aᶜşāb-ı inşirāḥ-ı keder-zidā içün lāzım olan cānib-i gülzār-ı nüzhetkedeyeᶜazm-ı ḫırāmdur (2) diyüp te'yīd-i müddeᶜā siyāḳında (Naẓm)

Oturma küşe-i tārīk-i ḥücrede Yaḥyā
Kenār-ı gülşene çıḳ şiᶜr-i dil-güşā (3) diyerek

(Nes̱r) Fetvāsını cüzdān-ı dehen-iᶜanber-pāşından ibrāz idüp delālet-i ṭaraf-ı çemenzār ile derd-i gelū-gīr-i derūna (4) çāre-sāz oldı. Tamām keyfiyyet-i raḥīk-i teferrücle neş'edār-ı sürūr olup (mıṣrāᶜ) کنارِ کشت و لبِ (5) جو بغم زیان آرد (Nes̱r) mes'elesin taṣvīr ü taḥḳīḳ içün bir müferraḥ u dil-güşā mesīre-i cennet‿āsāda seccāde-i sāye-i (6) bīd leb-i cūy-ı dil-cūy-ı keder-şūy-ı rūḥ-efzāda ṭarḥ-efken-i bezm-i ḥarīfāne vü ḥalḳa-bend-i cemᶜiyyet-i müstmendāne (7) olup (كل اناء يترشح بما فيه)devāt ü ḳalem miyāna ve mecmūᶜa-i ser-güẕeşt-ı heme-kes meydāna

---

5. دارد : آرد ,A

geldi (Naẓm) (8)

هر سر كه داشت در ته دل كنج انزوا   خود را بجلوه گاه سخن بيقرر كرد

هر دل كه بود بسته دم از سردئ ملال   با صد سرور و زمزمه شكر هزار كرد

(Neṣr) Meclisīyān-ı maʿḳūl-āşnā mürācaʿat-ı enbān-ı ḥāfıẓa (10) ḳılup her biri nuḳl-ı ḥikāyāt-ı ẖoş-meze-i ẖāṭır-nişānların ṭabaḳ-ı zebān ile ser-ẖān-ı beyāna getürdiler. (11) Bu ġurbet-zede-i kem-taḥammül-i güm-kerde-i tecemmül daẖi küşe-gīr-i seferi-sofra-i ẖāṭır olan ẖānegī ḥelvā-yı ser-güẕeşt-i (12) belā-keşān-ı ʿaşḳ u muḥabbeti faḳīrāne der-miyān ve manẓūr u mesmūʿum olan nefāyis-i vaḳāyiʿ-i ṣaḥīḥu'l-me'āl-i ehl-i ibtilādan (13) baʿżını ber-āvurde-i zebān itmekle daʿvāya maʿnā, ʿāşıḳa nişān yolundan żiyāfet-i hem-ṣoḥbetāna beẕl-i himmet-i (13) ʿācizāne ḳıldum

(Naẓm) Söz kim zebānuma gele gūyā zebānedür
Ben ʿāşıḳum sözüm de benüm ʿāşıḳānedür (15)

(Neṣr) Ḥarīfān-ı meclis-ārā yek-sere dāmen-būs-ı temennā olup bāreke'llāh taḥsīni hem-nefes-i şey'en li'llāh-ı ricā itdiler ki ẕā'iḳa-i (16) iẕʿānumuz leẕāyiẕ-i ḥikāyāt-ı Mecnūn-ṣıfatān-ı deşt-i ʿaşḳ u muḥabbet Ve ser-encām-ı Ferhād-ṭıynetān-ı Bīsütūn-ı (17) derd u miḥnet ile egerçi şehd-kām oldı. (Naẓm)

ذوقم نه مانده بود ز خونابهای تلخ   اينك حلاوت همه در كام تازه شد

(Neṣr) Lākin niyāzmend-i ẖidmet-güẕārān-ı ẖāme-i çābük-ẖırāmuz ki ḥiṣṣe-i ġā'ib olmaġiçün bir (19) miḳdārın

---

10. beyāna: miyāna, A

19. nā-şitābān: nā-şināyān, B,D

ta'biye-i ẓurūf-ı ṣaḥāyıf itmekle ḥulvu'l-meẕāk-sāz-ı nā-şitābān-ı ḫān-ı kelām olmaḳ bābında teşmīr-i (20)sāḳ-ı ihtimām ideler diyüp bi'l-ittifāḳ mebḥaṡ-i iltimāsa netīce-perdāz-ı ibrām oldılar. Ne ḥāl ise vācibe-i (21) incāḥ-ı merām-ı aḥbāba kemer-bend-i iḳdām olup ezmine-i ḳarībü'l-ʿahd içre şehādet-i re'yü'l-ʿayn ile ṡābitü'l-vuḳūʿ(22) ve yā münāvele-i eydī-i tevātür ile nihāde-i ser-simāṭ-ı şuyūʿ olan nevādir-i ḥikāyāt-ı sedīdü'l-maẓmūn yek-be-yek (23) ṡebt-i defter-i āṡār-ı münşaʿibetü'ş-şücūn ḳılınmışdı. Lākin āṡār-i naẓra-i ḥamḳā henūz iṣlāḥ-peẕīr-i ḳalem-i tenḳīḥ ü terbiye-i

(4a)

tekrīr-i naẓarla şeref-yāb-ı ādāb-ı taṣḥīḥ olmadın bu āvāre-i ārām-düşmene ḥıżr-ı ferruḫ-pey-i ḳażā reh-nümāy-ı müsāferet olup (naẓm)

(2) Fülk-i dil çıḳmadın kenāra daḫi
Rūzgār atdı bir diyāra daḫi

Refāḳat-ı vüfūd-ı tevfīḳ ile reh-peymāy-ı seyr ü sefer (3) ve temāşāgerī-i eşkāl ü ṣuver ile kām-rānī-baḫş-ı seyyāḥ-ı naẓar olarak ḳaṭʿ-ı menāzil-i emānī vü ṭayy-ı merāḥil-i şādmānī idüp (naẓm)

---

2. vüfūd: vüfūḳ, A, E, rüfūd, B; ʿavn, F,

3. ü ṣuver: sürūr, A, B, C,

(4) Şehr-i ḫoş-āb u havā yaᶜnī Stanbul ki eger

Ṭarḥını görse behişti unudurdı Ādem

(Neṡr) Maḥaṭṭ-ı riḥāl-ı ḳarār u bahāne-i (5) mülāzemetle çend rūze menzilgeh-i kār u bārımuz olduḳda ᶜAlī Şīr-i devrān-ı maᶜnā-serāyī penāh-ı ahālī ᶜAlī Rıżāyī cenāb-ı ᶜālīleri ki (6) ḥażret-i yegāne-i üstād-ı ᶜālī-nijād u müşkil-güşāy-ı devlet-i ᶜaliyye-i şāmiḫu'l-ᶜimād (Naẓm)

Bülend-mertebe müftī'l-enām-ı ᶜālī-cāh

(7) Cenāb-ı Ḥażret-i Yaḥyā Efendi ṭāle beḳāh

(Neṡr) Ḫāher-zādesi vü şāgird-i ḫāṣṣ-ı dāru'l-ifādesi olmaḳ taḳrībi ile cebīn-i çünīn(8)-ẕāt-ı saᶜādet-rehīni zemīn-i dāniş ü idrākı secdegāh ideli hemvāre maṭlaᶜ-ı ḫurşīd-i bāhirü'l-lemaᶜān-ı fażīletlerinden istifāża-i (9) envār-ı feżā'il ü kemālāt itmekle ḫurşīd-i felek gibi yegāne-i devr -i rūzgār u mā-bihi'l-iftiḫār-ı sipihr-i devvār olup ᶜāḳibet-i kār mıṣr-ı (10) Ḳāhire'de ḳahramān-ı şīr-ṣavlet-i ġābe-i mevleviyyet iken maḳhūr-ı pençe-i żırġām-ı ḥımām olup ḥālā ol buḳᶜada āsūde ve dīde-i (11) ḥayātı ḫāb-ı nūşīn-i raḥmet ile ġunūdedur. Ol eṡnāda behcet-ābād-ı İstanbul'da merciᶜ ü melāẕ-ı fuḥūl ve mesned-ārāy-ı dīvān-ḫāne-i (12) redd ü ḳabūl olup dāru'ż-żiyāfe-i kütüb-ḫāneleri müzdeḥimgāh-ı ahālī ve būriyā-pāre-i ṣaffu'n-

---

7. cebīn: çīn, E, F; Çünīn: cenīn, B, D; cebīn, E, F

8. rehīni: rehīnin, A, C, F

9. Ḳāhire'de: Ḳāhire'den A

-niᶜāl-ı āsitāneleri mülteşem-i şifāh-ı (13) mevālī idi. Ḥakḳā ki ẕāt-ı maᶜrifete ġalebe-i ᶜaşḳ müfriṭī bir derecede idi ki Hind u Yemen belki aḳṣā-yı Ḫaṭā vü Ḫoten'de bir (14) süḫan-fehm u nükte-şinās-ı yārān-meşreb‿den ḫaberdār olsa irsāl-i resā'il-i iltifāt ile taḥṣīli müteᶜaẕẕir olıcaḳ taᶜyīn-i ᶜasākir (15) ü sipāh-ı elṭāf ile iḥżār-ı bārgāh-ı ahālī-penāh idüp müstaġrıḳ-ı nevāziş ü iḥsān itmek pīş-nihād-ı meşreb-i ᶜināyet-resānı (16) ve lāzıme-i dāime-i şān-ı semāḥat-nişānı olmaġla külle yevmin kenār-ı şādurvān-ı bezmgeh-i iclālı ordu-yı dānişverān ve ḳaṣr-ı (17) müşemmen-ṭarḥ-ı iltifātı ṣaḥn-ı s̱emāniye gibi müstaᶜiddān-ı ᶜināyete menzil ü mekān idi. (Naẓm)

Ne meclisler ḳurulmuşdur ne sāġarlar (18) sürülmüşdür
Muḥabbet bādesine beñzer olmaz hep görülmüşdür

(Nes̱r) Meyᶜatü'ş-şebāb-ı devleti nev-bahār-ı ᶜömr-i yārān olup gülşen-serāy-ı (19) ᶜizzet-fezāy-ı mihrbānīlerinde rindān-ı maᶜrifetüñ sürdügi ᶜayş ü demler Berāmike-aḫlāḳ-ı dil-pesend-i girāmīlerinden (20) ehl-i dilüñ gördügi riᶜāyet ü keremler teẕekküri müheyyic-i deryā-yı ḫūn ve ṭuġyān-engīz-i Ceyḥūn-ı sirişk-i laᶜl-gūndur. (Naẓm)

---

13. mevālī: āhālī, D,

15. pīş-nihād: nihād, A

16. semāḥat: saᶜādet, D

(21) Bilen bilür ne vücūd olduğın o maḫdūmuñ
Cihāna bir daḫi gelmez naẓīri merḥūmuñ

(Neşr)Yevmen mine'l-eyyām sedene-i (22) bāġ-ı belāġat ṭabaḳ-ı ḥüsn-i taᶜbīr ile pīş-keş-i maḥfil-i ahālī-i celīlleri kılduġı nev-bāve-i maᶜārif-i gūn-ā-gūn ile tefekküh (23) eşnāsında ol maḥṣūl-ı şikeste-nihāl-ı ḫāme-i bendegī olan meyve-i ḫām yaᶜnī müsevvedāt-ı vaḳāyiᶜ-i nev-ẓuhūr-ı tāze-res-i nā-tamāmı

(4b)

beyne iḳdām u iḥcām pīş-ḫān-ı naẓar-ı pāk-i rāst-bīnlerinde der-miyān olıcaḳ kemāl mertebe çāşnī-gīr-i ḳabūllerine ḫoş-nümā gelüp (2) tāb-ı āftāb-ı feyż ile perverde ve tamām-resīde vü puḫte temr-i yānīᶜ vü engūr-i keşīrü'l-menāfiᶜ menzilesinde iḳbāl gösterdiler. Ve dest-i (3) ḫazīnedār-ı iᶜtibār ile ol ḳadar bāġbān-ı ṭabīᶜat-ı fürū-māye-nihādı vāyedār-ı ᶜaṭiyye-i taḥsīn ü kāmkār-ı cevāiz-i seniyye-i (4) āferīn ḳıldılar ki ḥadīḳa-i sīneden ser-zede her tāze-nihāl-i bālā-keşīde-i evc-i kemāli terbiyet ve tūde tūde meyve-i (5) ḫoş-güvār-ı belāġatla pīşgāh-ı dekākīn-i ṣaḥāyıfı pür-zīb ü ziynet itmek bi'ż-żarūre lāzıme-i ẕimmet-i himmet oldı. Ve ol (6) keremkār-ı hüner-perverüñ tāziyāne-i taḥrīż- i raġbet-engīzi bād-pāy-ı

---

1. mertebe: mertebede, C,F

ḳalemi mişvārgāh-ı müddeʿā-perdāzīde bād-ı ṣabā gibi çālāk (7) -ḫırām idüp ser-menzil-i iḫtitām-ı maḍreb-i ḫıyām-ı kelām olmaḳ lāzım geldi. Ve muḳaddemā mevżūʿ-ı evʿiye-i evrāḳ olan nefāʾis-i ḥikāyāt-ı (8) ġarībe ḥiṣṣedār-ı çāşnī-i ʿaşḳ olup yek-sere ser-güẕeşt-i belā-verzān-ı miḥnete maḫṣūṣ iken ol feżāʾil-me'āb-ı ṣavāb-endīşüñ (9) ilḳā-i ḫāṭır-ı sedād-intimāları ile her ṭavra muvāfıḳ veḳāyiʿ-i şettā ve her vādīye münāsib āẟār-ı muḫtelif-fehvā ile bir mecmūʿa-i (10) dil-peẕīr-i pesendīde imlā ve iḫtilāf-ı meşārib-i ʿālemiyāna bināen her kese ḫāhiş-i dāniş-āmūz-ı istiʿdādı üzre ṣūret-nümāy-ı maʿnā (11) olacaḳ bir tuḥfe-i nev-peydā olması enseb ü evlā görilmekle kef-dest-i semʿ ile dehen-i rāviyān-ı ṣaḥīḥu'l-kelāmdan rübūde-i (12) ʿayyār-ı fehm-i tīz-dest olan ġarāʾib-i āẟār-ı ḥayret-efzā ṣaḥn-ı būstān-ı muʿāyeneden çīde-i yemīn-i naẓar-ı dürust-bīn olan (13) ḳażāyā-yı taʿaccüb-fermāya żamm u ilḥāḳ olunup vaḳtā ki manẓūr u mesmūʿ bir nice aḫbār-ı ṣaḥīḥu'l-vuḳūʿ bu vechile ṣūret-yāb-ı iltiṣāḳ (14) oldı reşḥa-i ārzū-yı sābıḳu'l-beyān yaʿnī lisān-ı Türkīde naẓīre-i Gülistān ü Bahāristān ibdāʿı (15) nāvdān-ı ḫāme-i perişānkār-ı faḳīr-i ḫāksārdan rīzān-ı çemen-i beyān ve ṭarī-sāz-ı ḫurrem-sebzezār-ı ʿirfān oldugına (16) şükr-i firāvān idüp efnān-ı taʿbīrāt-ı pesendīdesi ḫıyābān-ı selīḳa-i hemvār-eẟerden ser-zede vü ṣaf ṣaf ser-rāh-ı süṭūrda (17) cünbiş-nümāy-ı ẓuhūr olmaġla sāye-fiken-i çemenzār-ı müsvedde olduġı cihetden nām-ı "Nihālistān" ile tesmiye münāsib görüldi. (18)Ve bu ḥadīḳa-

i zātü'l-behce-i pür-ḥikem ü ᶜibere ki sāḥa-i ḫāṭır-güşāsına bir nice ser-sebz ü ḫoş-nümā dıraḫt-ı bārver-i ḥikmet-s̱emer (19) feyż-i ḥakkile sāye-güsterdür, aḳsām-ı fevākih-i ḥikāyāt-ı gūn-ā-gūnı yek-digerden mümtāz olmaġiçün her nevᶜ-i münāsib biri birinden (20) cüdā ḳılınmayup taḳsīm-i fihris-i kitāb ḫuṣūṣunda taᶜbīr-i faṣl u bāb maḥallinde lafẓ-ı maᶜnādār-ı "nihāl" iḫtiyārı ḳāᶜide-i berāᶜata (21) çespān olmaḳ mülāḥaẓasıyla istiṣvāb-gerde-i ḫāme-i dāniş-niṣāb oldı. **Nihāl-ı Evvel;** reşeḥāt-ı ḥikāyāt-ı asḫiyā-i(22) keremkār ile tāze vü ter, **Nihāl-i s̱ānī;** ᶜanādil-i ser-encām-ı ᶜuşşāḳ-ı zāra lāne vü maḳarr, **Nihāl-i s̱ālis̱;** (23) reng ü būy-ı vaḳāyiᶜ-i şettā-yı muḫtelifetü'l-ās̱ār ile bahār-āver, **Nihāl-i Rābiᶜ;** müsāfir-i peyām-āver-i meżāmīn-i (كما تدين تدان) üzre

5(a)

(1) sāye-güster, **Nihāl-i Ḫāmis,** meyve-i ābdār-ı şīrīn-güvār-ı esmār-ı ṣalāḥ u tevbekārī ile bārver ve nice zamān (2) ālūde-dāmān-ı şürūr iken mā-i ṭahūr-ı ihtidā ile ṭayyib u ṭāhir olan netice-peẕīrān-ı ḥüsn-i ḫātimenüñ s̱imār-ı ās̱ārı ile (3) pür-zīb ü ferdür. Nazm:

این پردهٔ نو که کرده ام ساز   انجام ز بخت و از من آغاز
سوکند بباده کاندرین جوش   ته جرعهٔ کس نه کرده ام نوش

(nes̱r) Müretteb-simāṭ-ı ḫān-ber-ḫān-ı maᶜnāya ḫāyīde-i

dendān-ı isti'māl olan fevākih-i mežāmīn-i (5) televvüs-pezīr īrādı ᶜuluvv-ı himmet-i ṭabī'at-ı pāk-ṭıynete nisbet nā-revā-yı meşreb-i ġayret-keş olmaġla isti'āre-i kühen-cāme-i (6) pāre pāre ile ġarrālanmaḳ, ya'nī düş-ı dellāl-ı ibtiẕālda çāk çāk olan ḫaftān-ı ta'bīrāt-ı fersūde-dāmān u (7) girībān ile ᶜīdgāh-ı insicāmda ḫıramān olmaḳ şāhīd-i şīrīn-şemā'il-i süḫan-ı sīne-zāda māye-i ᶜār olduġı gibi bu (8) zerrīne-ḫān-ı āsār-ı tāze-tertībüñ muḳavvī-i fevākih-i terākib-i ġubār-ālūd ile tezyīni mürettib-i bezm-i üns-i nādire-sencī olan nāṭıḳa-ı (9) ṣāf-meşreb-i ᶜāli-kevkebe nā-muvāfıḳ-ı nāmūs-ı ḥamiyyet-şi'ār olup (Naẓm)

Süḫan-ı ġayriden itmem hele istimdādı
Gerçi kim (10) rūḥlarından iderin istimdād

(nesr) nīk u bed miyān-ı meclis-i ta'bīre gelen kendi maḥṣūl-ı būstān-ı cān ve terbiyet-gerde-i bāġbān-ı (11) zebānımızdur. Ḥalāvet-baḫş-ı ẕāiḳa-i ḳabūl-i hünermendān olmazsa bārī māye-i tefekküh-i yārān-ı mizāḥ-āşnā veyā kāġaẕ-ı ḥelvā-yı (12) temasḫur olup vāye-i miḫleb u minḳār-ı zāġān-ı ṭaᶜne-serā ola (Naẓm)

با همه‌کج نغمه‌گی خندنْدزاغان چمن   عندلیبی گرزند ناگاه الحانی درست

(Nesr) Her çend ālūde-i evsāḫ-ı sehv ü ḫaṭā ve memşūḳ-ı kilk-i terzīḳ-ṭırāz-ı yāve(14)-peymā olduġı taḳdīrce dāmen

---

10. iderin: iderim, D; maḥṣūl:-A

-i müşgsā-yı teġāfül-i keremkārān -ı zamāne ol ḳadar māl-ā-māl-ı ᶜabīr-i ᶜafv-ı cemīldür ki nesīm-i (15) ᶜanber-şemīm-i inṣāf bir kenārını taḥrīk eylese taḳṣīrāt-ı ḳātıbe-i kāi'nātı pür-nefḥa-i ıṣlāḥ idüp ruᶜāf-ı ḳalem-i kerem (16) rūy-ı siyāh-ı müsvedde-i ḫurāfātı gül-reng-i elṭāf ve būy-ı müşg-i ḳabūl ile muᶜaṭṭaru'l-eṭrāf itmek dīrīne resm (17) u rāh-ı süḫan-fehmān-ı sīne-ṣāfdur. Bāşed ki ᶜālī-güherān-ı ḥaḳ-gūy-ı ḥaḳīḳat-şinās kenār-ı sebbābe-i iᶜtirāż-ı bī-(18) mevḳiᶜ ile telvīs-i ṣaḥīfe-i ās̱ār iden nāḳıṣ-naẓarān-ı sitem-ṭarīḳa sīlī-i ḳafā-şiken-i izdirā ḥavāle itmekle ḥadlerin (19) bildirüp ḥimāye-i ᶜırż-ı maḫdūm-ı edīb-istiᶜdād-ı nüsḫa-i ḳarīḥa-zād bābında bez̠l-i himmet ile ᶜinda'llāh ve'n-nās şāyān-ı (20) ücūr-ı bī-ḳıyās olalar.

(Naẓm) Her miḥnet ü cevre ṣabr ider dil
İllā ġam-ı ṭaᶜne-i erāẕil

Her derde taḥammül eyler ādem (21)
İllā ġam-ı ṭaᶜn-ı nā-müsellem
Gāvān ü ḫarān-ı herzekārī
Söz neydügini bileydi bārī
Feryādı ḳo ey dil-i ġam-endīş (22)
Merhem mi ḳabūl ider dil-i rīş
Hep çekdi bu derdi ehl-i ᶜirfān
Bu zaḫmile ḫasta cümle yārān
Eşḫāṣile eyleme cidālı (23)
Besdür saña raġbet-i ahālī

---

18. ṭarīḳ: ẓarīf, A; ṭarīf, B

Ḳadr-i süḫanı bilen ekābir
ʿArż itmede iltifāt-ı vāfir

(5b)

Sen cevherüñi getür miyāne
(5b) İtmez güheri telef zamāne
Sen ṭurmadın ol hemān güher-pāş
Dāmenle ṣaçıla naḳd-ı ṣā-bāş
(2) Ḳufl-ı der-i fażla vir güşāyiş
Seyr it nic' olur felekde baḫşiş
Bāzār-ı hünerde ol güher-senc
Taḥsīn-i s̱emīni eyle der-genc
Gül mevsimidür ḳıl ey süḫan-sāz
Dād u sited-i maḳāle āġāz

(Nes̱r) **Nihāl-ı Evvel** ki reşaḥāt-ı ḥikāyāt-ı asḫiyā-i (4) keremkār ile tāze vü ter ve dīde-i temāşāyīyān-ı ʿibret-nümāyān olan iḥsān ü kereme dāir ṣuver-i vaḳāyiʿ-i (5) ḥikmet-es̱erdür. Ḥikāyet-i luṭf-i pād-şāhī lā-zāle müʾeyyeden bi'l-ʿavni'l-ilāhī der-żımn-ı muḳaddeme-i iʿtiẕār-ı (6) lāyıḳ ez-tekrār-ı vaḳāyiʿ-i zamān-ı sābıḳ menbaʿu'n-nīl-i semāḥat ü īs̱ār olan kühen-asḫiyā-i pīşīne-i rūzgār ki (7) Cebelü'l-Ḳamer-i Habeşe-zemīn-i direm-nis̱ārī ve Elbürz-i heft-māhe-rāh-ı Ḳıfcaḳ-deşt-i keremkārī dürürler. (8) Mānend-i ḳulle-i heft āsmān' her biri kendi zamānlarında

7. cebel: cibāl, A,B,C

bülend mertebe birer ṭavd-ı şāmiḫ-i ᶜālī-şān-ı mütevātirü'l-iḥsān (9) olup dāmen-i kūhsār-ı himmetlerinden ser-zede ve yenābīᶜ-i keff-i kifayetkārlarından münşaᶜib hezārān hezār ḫāric-i (10) ḫaṭṭü'l-istivā-i ᶜadd ü şümār cedāvil ü enhār-ı āsār nişībgāh-ı Mıṣr-ı ᶜazīzü'l-iᶜtibār-ı ḫavāṭır-ı ebrāra münsekib (11) olduġı buṭūn-ı kütüb-i tevārīḫde mesṭūr ve her biri bādire-i nādire-i keremde Ḥātem-i Ṭayy gibi ḍarbu'l-mesel-i ᶜālem (12) olduḳları teᶜāvür-i elsine-i münsecim-taᶜbīr-i ḳıṣṣa-güzerān-ı rāsiḫü'l-kelām ile beyne'l-enām sāyiᶜ vü meşhūrdur. Ol maḳūle (13) mā bihi'l-iftiḫār-ı müellefāt-ı eslāf-ı efāżıl ki şöhret-yāb-ı ᶜālemiyān olmaġla tekrīr-i beyānı maḳūle-i taḥṣīl-i ḥāṣıldur (14) Bu muḫtaṣar-ı muḥaḳḳarda mültezem-i taḳvīm-nüvīs-i ḳalem olmayup ᶜazīmet-i meşşāṭa-i kilk-i ṣūret-ārāy-ı rāḳımu'l-ḥurūf (15) bu vech üzre ḳarār-dādedür ki aᶜṣār-ı ḳarībede hüveydā olup henūz maḫṭūbe-i ᶜazabān-ı ᶜazbü'l-beyān-ı (16) taḥrīr ü imlā olmayan muḫadderāt-ı ebkār-ı āsār-ı nev-peydā-yı ḫacle-ārāyı tutuḳ-ı vālā-ṭırāz-ı inşāya çeküp müşāhede-i (17) dīdār-ı vuḳūᶜı nūr-baḫş-ı insānü'l-ᶜayn-ı cān veyā istimāᶜ-ı vaṣf-ı ᶜālem-ārāy-ı şuyūᶜı şevḳ-efzāy-ı (18) kūh-ken-i izᶜān olan tāze-nigār-ı esmārı beytü'z-zifāf-ı taᶜbīr ü beyān içre cilve-nümāy-ı taḥḳīḳ (19) ü tibyān eyleyüp, ḫuṣūṣan sīne-i ḫazīne-i elṭāf-ı pād-şāhān-ı ᶜālemden ser-dāde-i cilvegāh-ı iştihār (20) olan

---

19. eyleyüp: itmekdür, B; eyleye, D

ᶜarāyis-i nefāyis-i ḥikāyāt-ı ᶜavaṭıf u ᶜināyāt-ı mümteniᶜu'l-iḥṣā-nüñ baᶜżı cilveger-i manaṣṣa-i defter ve sāᶜid-(21) efken-i āġūş-ı misṭar olmaḳ ḫuṣūṣunda Cüheynetü'l-aḫbār-ı belāġat olan ḫādimān-ı ᶜanber-sīmā-yı aḳlām-ı (22) gevher-nis̱ār cānib-i ḫāce-serāy-ı ṭabīᶜatdan ruḫṣat-yāfte -i cevāz-ı teẕkār olsa, yaᶜnī menāḳıb-ı seḫākārī-i (23) şehr-yārān-ı celīlü'l-ḳadri levḥ-i beyāna s̱ebt itmek lāzım gelse evrāḳ-ı devlet-ābādī-reng-i heft-

(6a)

āsmān ancaḳ dāstān-ı iḥsān u şeh-nāme-i kerem-i bī-kerānlarından bir cüz'-i muḫtaṣarı olmaġa imkān olurdı.

(Naẓm) Levḥ-ı çarḫ üzre (2) ḥisāb olsa ulūf-ı keremi

Noḳta-i encüm-i tābān olamaz ṣıfr-ı cümel

Pād-şāhlar ki vücūd-ı behbūdları cūd-ı muṣavverdür, hemīşe kār ü (3) kirdārları beẕl-i zer ü sīm ve is̱ār-ı tuḥaf u güherdür. ᶜinde't-taḥḳīḳ sükkān-ı heft-iḳlīmüñ cemīᶜ aᶜmār-ı ṣad-sālelerinde beẕl ü (4) nis̱ār itdikleri mecmūᶜ-ı emvāl taḫt-nişīnān-ı salṭanatuñ bir laḥẓada kihter faḳīre is̱ār itdikleri endek ᶜaṭiyyelerine (5) berāber olmayup fī-nefsi'l-emr ās̱ār-ı ḥisān-ı iḥsān ol saᶜādet-penāhlaruñ lāzime-i şān-ı semāḥat- nişānları olduġundan (6) ġayri her ān u her zamān ibdāᶜ-ı kerem-i gūn-ā-gūna muᶜtād

---

1. bī-kerān:-A

4. kihter: kemter, B, D

olduḳlarından çendān taḥrīk-i kirişmezār-ı taᶜaccüb itmeyüp (7) şuᶜle-i ḫūrşīd-i keff-i mekremet-pāşları dīde-i kāināta bāriḳa-nümāy-ı istiġrāb olmaz. Ve rūz-merre hezār güne keremleri (8) muᶜāyen-i bāṣıra-i idrāk olmaġla eẕhān-ı ᶜacāyib-sencān-ı dehre iḫṭār-ı nükte-i (ان هذا الشی عُجاب) eylemez. Fe-li-hāẕā (9) bizim der-ᶜuhde-i cābī-i cibāyetkār-ı ḫāme-i perīşān-eṭvārımuz ancaḳ miyāne-ḥāl ve yā teng-dest-i ᶜadīmü'n-nevāl iken (10) beẕl-i mā-melek iden saḫī-meşrebān-ı ferḫunde-fāl aḥvālidür ki fī'l-cümle ḥayret-endāz-ı ᶜuḳūl u efhām ola lākin maᶜa-hāẕā (11) ḥażret-i cihānbān-ı aᶜdel ü ekrem pād-şāh-ı ser-ā-pāy-ı ᶜālem saᶜādetlü ve ᶜaẓametlü (Naẓm)

شاهِ شاهانِ دهر خان مراد   تا أبد در سریرِ دولت باد

(Neṡr) ḥażretlerinüñ bu bende-i cāmiᶜu'l-āṡār ḥaḳḳında ber-ḳāᶜide-i (اربابُ الدّول ملهمون) bir kerem-i kerāmet-(13) nümūnları ẓuhūr idüp hezār bār gül-āb-ı ādāb ile şüst u şūy-ı dehen-i kilk-i müddeᶜā-perdāzdan ṣoñra ol bādire-i (14) iḥsān-ı şāhāne beyānı ile ser-levḥa-nigār-ı dībāce-i ṣaḥāyif-i leṭāyif-şiᶜār olmaḳda naḳḳāş-ı ḫurdekār-ı ḫıred bī-iḫtiyār (15) olmuşdur. El-Ḳıṣṣa: Sene-i iṡneyn ve erbaᶜīn ve elf-i hicriyede ki hengām-ı tenḳīḥ-i müsvedde-i ber-hem-zededür. Rātıḳ u fātıḳ-ı (16) mühimmāt-ı umūr olan ecille-i ṣudūr bālā-yı istiḥḳāḳumı ḫilᶜat-i behcet-ṭırāz-ı

---

9. cibāyetkār: cināyetkār, A, B, C

11. Saᶜādetlü ve ᶜaẓametlü:-A, -D

manṣıb ile nāzende-ḫırām-ı dīvān-(17) ḫāne-i imtiyāz itdikde inḳıżā-i eyyām-ı tevḳīt ile zamān-ı teraḳḳub u intiẓār encāma yetüp baʿde'l-vaḳt ne tevaḳḳuf (18) u ārāma zamān müsāʿid ve ne iḳtiżā-i ġayret-i aḳrān ile āb-rūy-ı tecemmül-i ḥasūd-küş terettübüne ser-māye-i istidāne(19) muvāfıḳ olup ne ḥāl ise mededkārī-i tasāmuḥ ile besīc-i ḥareket ve ġurre-i ġarrā-yı mevlidü'n-Nebī'de seḥergehān rū-be-rāh-ı (20) maḳṣadgāh olmaḳ üzre re'y-i mümteniʿu't-taḥvīl-i ᶜazīmet ḳarār-dāde idi. Lākin muḳaddemā ṭūl-ı müddet-i mülāzemet (21) sebebi ile perīşān-ḥālī-i żarūretde bir mażanne-i keremden muʿaccelen īfā itmek üzre on biñ aḳçe miḳdārı istiḳrāż (22) olunup ol maḥallde ne incāz-ı vaʿde mecāl ne tedārük-i meblaġ-ı maʿhūda imkān olup miyān-ı dū-āteş-i ciger-sūz-ı (23) ṭāḳat-güdāzda kebāb idüm. Bu endīşe-i ıżṭırāb esnāsında ṣāḥib-i māl sāḥibü'l-ez̲yāl-ı istiʿcāl olup deyn-i lāzimü'l-

(6b)

edāyı ḥāżır u müheyyā iʿtiḳādı ile tehiyye-sāz-ı kīse-i istīfā ve iḥtimāl-i maṭl u taʿalluli iḫṭār-ı tefekkürgāh (2) itmeyüp bī-pervā muntaẓır-ı teslīm ü īfā, zānū-be-zānū-yı muṣāḥabet-i endīşe-güşā oldı. Henūz ṭarafeynden fetḥ-i bāb-ı (3) su'āl ü cevāb olunmadın süḥub-ı müterākime-i dehşet ü ḥicāb mezraʿa-i cāna ṣāʿiḳa-bār-ı ıżṭırāb olup (4)

---

18. aḳrān: efzā, A, C

āyā ne maķūle bün-i dıraht-ı ta'allüle ilticā idüp ne vechile bahāne-perdāz-ı def' olmağiçün reh-yāb-ı gürīzgāh-ı tesāmuḥ (5) olsam diyü cāsūs-ı nigāh-ı taḥayyür nigerān-ı çār cihet-i der u dīvār-ı tażaccur idi. Ma'ẕūr olsun aķçeñüz tedārük idemedük (6) cevābı aķçe itmedüginden ġayrı, ne yüzle ol maķāle maķūle-i bī-eseri ismā'a tevcīh-i nāṭıķa münāsib olur ki bu bābda (7) biñ muķaddeme-i müskite basṭ olunsa ḫayālāt-ı felāsife gibi fesāne-i fāsidü'l-istidlāl olup, meblaġ-ı ma'hūd (8) mevcūddur cevābı ise maķālāt-ı melāḥide gibi beyyinü'l-buṭlān pür-güzāf-ı herze-me'āl idügi ẓāhir-ḥāl idi (9) 'Āķibetü'l-emr manṣıbdan irsāle ricā-yı müsā'adeden ġayrı dermān olmaz diyüp bu mażmūn üzre (10) tercemānī-i vesā'iṭ ile 'arż-ı temennā fikrine düşdüm. Ammā sābıķa-i va'd-i bī-ḫilāf iķtiżāsı 'aķıdu'l-lisān-ı (11) ta'bīr olup her bün-i mū çeşmesār-ı 'araķ-ı ıżṭırāb-engīz olmuş idi. Yā Rabbāh ne çāre vü tedbīr mümkin ki (12) şermsār-ı ḫulf-i va'd olmayup pīş-i hem-ṣoḥbetān-ı münāfıķ-revişde muhān-ı telāşī-i ibtiẕāl olmayam diyu (13) efkār-ı ḥayret-āmīz ile perīşānī-i 'aķldan evżā'-ı şütür-gurbe pedīdār idüp vām-ḫāh-ı teķāżā-pīşeyi (14) s̱ıķlet-i ṭalebden işġāl ümīdiyle tertīb-i sāz ü seleb ve teẕkīr-i mühimmāt-ı sefer yüzünden uġlūṭa-i fermān-revāyī-i (15) ḫidmet-güẕārānı rū-pūş-ı çehre-i surḫ-fām-ı ḫacālet üzre iken (mıṣrā') آمد بهار دفتر گل شد (16) ورق ورق

---

13. vām-ḫāh:dād-ḫāh, E, F; Vāh-ḫāh, A, C; işġāl:iştiġāl, A,C

مژده ای دل که مسیحانفس می آید که ز انفاس خوشش بوی کسی می آید (Beyt)

(17) cānib-i dervāzeden debdebe-i aḳdām ẓāhir olup gördük ki būstānīyān-ı ḥadīḳa-i ḫāṣṣe-i sulṭāniyeden (18) iki serv-i zībende-ḫırām ki pīrāye-i ser-i müstaʿiddü's-saʿādeleri olan külāh-ı zerd-fām ser-i serv üzre (19) ḫūrşīd-i süreyyā-maḳām menzilesinde berīḳ-efken-i ser-ā-pāy-ı endām olup cilve-künān ḳadem-nih-i pīşgāh-ı ikrām (20) oldılar. Ve bi'l-bedāhe maḫtūmen bir dest-māl-i māl-ā-māl içre mümessek ü muʿanber mihr-i ʿālem-ārādan nişān-āver zer-i enver-i şuʿle-güsteri saʿādetli ʿaẓametli pād-şāh-ı kerāmet-penāh Sulṭān Murād-ı Ẓıllu'llāh ḥażretlerinüñ (22) ʿaṭiyye-i behiyye-i seniyyeleridür diyü īṣāl-i yemīn-i meyāmin-ḳarīn-i çāker-i kemterīn idüp der-ʿaḳab ser-i küçeden (23) hediyye-i ser-bōstānīyān-ı sulṭānī ve firistāde-i hem-nām-ı derbān-ı ravża-i rıḏvānīdür diyü bir eşheb-i ʿarabī-nijād-ı

(7a)

hem-ḥāl-i ṣāfināt-ı ciyādı zīr-i zīn-i faḳīr-i sefer-güzīn itdiler. Allāhü ekber, ol maḥalde bu fütūḥāt-ı ġaybiyye ẓuhūrı (2) ber-hem-zen-i kār u bār-ı ʿaḳl u şuʿūr olup ol ʿaṭā-yı ber-cāy-ı bī-recā-yı sulṭānī hezār ḫum-ı ḫüsrevānī ṭolusı (3) genc-i şāygānī ġınāsın virdi. Bir ṭarafdan şeref-i iltifāt-ı ṣāḥib-ḳırān-ı Sikender-nihād ve bir ṭarafdan ḫacālet-i iʿtiẕārdan (4) muḳaddem edā-yı deyn-i şeyn-efzāya ḥuṣūl-i istiʿdād, bir ṭarafdan tedārük-i berg ü sāz-ı sipāhīyāne iʿdādına ser-māye-i (5) imdād teyessüri

bir vechile ḫāṭır-ı ġamgīni şād itmişdür ki (Naẓm) **Bir vechile hīç beyāna sıġmaz Deryādur o (16) nāvdāna sıġmaz** (Neşr) Fī'l-ḥāl şıḳlet-i bār-ı deynden ḫalāṣ ve rīziş-i āb-rūy-ı recā-yı şerm-ālūd ile iḥyā-yı (7) ḳavā'id-i ʿUrḳūbiyye olunmadın ni'met-i edā ile ferahnāk-ı ibtihāc olup baḳıyye-i genc-i bī-renci cevher-i cān gibi der-baġal-ı(8) hemyān-ı kitmān idüp şirzime-i tevābi' ü ḫidmet-güzārān ile feriḥ u faḫūr u kām-rān her ḫaṭvede hezārān bār (9) tekrār-ı du'ā-yı devlet-i sulṭān-ı devr-i zamān iderek cānib-i manṣıba ʿaṭf-ı ʿinān olundı. (و الحمدُ لِلّٰه العزيز المستعان)

(10) Ḥaḳḳā ki sa'ādetli ve ʿaẓametli ḫāḳān-ı ʿālī-tebār hezārān hezār kes ü nā-kese kīse kīse dirhem u dīnār īsār u nisār (11) itmekde bī-iḫtiyār olup efrād-ı ʿālemīyānuñ sebeb-i neşv ü nemā-yı dıraḫt-ı āsāyişleri ḥavż-ı fesīḥü'l-eknāf-ı elṭāfından (12) mütereşşih idügi emr-i muḳarrerdür. Ammā bu kemīne-i ṣāf-sīne-i iḫlāṣ- ḫazīne (mısrāʿ) (من خود چه کسم کیم کدامم) (13) böyle kem-nām-ı ser-kūy-i bī-kesi iken ḫuṣūṣan teṣādüf-i zamān-ı sefer, hem teḳāżā-i vām-ḫāhān ile pehn-i deşt-i (14) cihān gözüme tengnā-yı saḳar olduġı ḥālde Ḫıżr-ı himmetleri bu vech üzre meded-res-i cān-ı münḳatıʿu'n-nefes (15) olduġı kerāmet-i şān-ı sa'ādet-nişānlarına a'ẓam-ı berāhīn idügi ḳarār-dāde-i heme-kesdür (Naẓm)

(16) Keremden özge kerāmet olur mı ādemde
ʿAle'l-ḫuṣūṣ ola vaḳtinde rū-nümā-yı ẓuhūr

Seḫā ile añılur (17) hep ekābir-i eslāf
ʿAṭādur eyleyen erbāb-ı devleti meşhūr
Nite kim dāyim ola nüh cerīde-i eflāk
Keremle nām-ı (18) şehen-şāh-ı dehr olup mesṭūr
Hezār gūne ʿaṭāyāsı yād olundukça
Budur ümīd ola bu luṭfı ibtidā mezkūr

Vüzerā-yı kāmkārān-ı devlet-i ʿaliyyeden Ḳılıç ʿAlī Paşanuñ ḳırḳ biñ aḳçeye (20) bir ġulām iştirā idüp bāyiʿde iḥsās-ı taʿalluḳ itmekle ġulām ve bahāsını ṣāḥibine baḫşiş ü (21) iʿṭā ve müstaġrıḳ-ı ʿaṭā ḳılduġı maḳāle-i ġarībedür.

(22) keştībān-ı deryābār-ı seḫā, der-bend-güşā-yı ḫalḳu'l-vād-ı bezl u ʿaṭā, merḥūm u maġfūrun leh ḳapūdan ʿAlī Paşa ki (23) vezīrān-ı kām-kārān-ı devlet-i ʿaliyye-i ʿos̱māniyye beyninde cūd u semāḥātda ʿalem ve mānend-i Berāmike vü Ḥātem-i bī-bāk-ʿaṭā-yı

(7b)

mebẕūlü'l-kerem, bir saʿādetmend-i ʿālī-şān-ı müsellem-himemdür. Tertīb-i tecemmül ü kām-rāniye ṣarf-ı gencīne-i taḳayyüd esnāsında (2) āşnā-yı devāt ü ḳalem bir ġulām-ı

---

18. ʿaṭāyāsı: ʿināyātı, B,D
20. ġulām: ġulāmı, B, D
21. maḳāle-i ġarībe: -A,-D

maṭbūʿul-ḳıyāfeye ārzūmend-i temellük olup gūş-ı bendegān-ı meʾẕūnun li'l-muʿāmeleyi (3) bu mengūş-ı tenbīh-i ekīd ile teşnīf eyledi ki bāzār-ı esīr-furūşāna ḥavāle-i cāsūs-ı naẓar ḳılup ḳābil-i ᶜilm ü ṣanʿat-ı (4) kitābet bir nevcivān-ı terbiyet-gerde mezād olunduḳda vesāṭet-i maṣlaḥat- güẕār-ı dirhem ü dīnār ile ber-āvurde-i āġūş-ı (5) istiṣḥāb ideler. Anlar daḫi ḥasbe'l-işāre kār-güẕār-ı ihtimāmı musallaṭ-ı itmām-ı ḫidmet itdiklerinde bir imām-ı zāhid-(6)sīmā kendi mekteb-i terbiyesinde neşv ü nemā bulmuş ṭıfl-ı zer-ḫarīdesine bālā-keşīde-i evcgāh-ı bülūġ-ı ḥulm olunca beẕl-i (7) vaẓāyif-i himmetle ilbās-ı ḫilʿat-ı maʿrifet ve yemīn-i istiʿdādın zīynet-peẕīr-i ḫātem-i kitābet ḳılup bāliġ-i faṣlu'r-rebīʿ-i (8) şebāb olduḳda baʿżı maḥẕūrāt-ı nāmūs-şiken ṣudūrına sinn ü sālinüñ istiʿdādı zamānıdur. Mebādā (9) ol maḳūle töhmet-i ġayret-fersā ile dāmen-i pāk-i ḫānedān-ı ᶜiffeti ālūde-i iftiżāḥ olmaḳ lāzım gele. Bārī (Mıṣrāʿ) (10)

علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد (Neṡr) lāzımdur ki tedbīr-i defʿinde çālāk-ḫırām-ı şifā-ḫāne-i tedārük olup (11) cemāl-ı ḥāli pīrāye-i hünerle ʿālem-firībiken mümkin ki āstāne-i devletmendān-ı ᶜālemde ḫāk-rūb-ı ᶜubūdiyyet olaraḳ (12) kendi vāṣıl-ı devlet ve baña ser-māye-i menfaʿat ola diyüp kemer-bend-i ᶜalāḳasın teslīm-i pençe-i dellāl itmişdi. Ol ḥālde (13) vekīlān-ı maṣlaḥat-perdāz-ı paşa-yı ser-efrāz teṣādüf

4. maṣlaḥat-güẕār: güẕār, A

idüp eser-i sücūd-ı ādāb ile şeref-yāb olan sīmā-yı (14) ma'rifet-nümāsı manzūr-ı çeşm-i tecribe-senc-i kār-güzārān-ı şadākat-şi'ār oldukda (Nazm)

Bāreke'llāh zihī kāmet-i (15) ferhunde-hırām
Levhaşa'llāh hoşā bende-i hūrşīd-ġulām
Yaraşur levh-ı kamer olsa aña bāzū-bend
Yakışur kaşr-ı felek olsa o hūrşīde makām
Müşterī (16) olsa revādur aña Bercīs-i felek
Olsa lālā-yı nigehbānı sezādur Behrām
Böyle bir Yūsuf'ı vezn itmedi (17) mīzān-ı sipihr
Müstehak anı 'azīz eylese Mışr'a eyyām

(Nesr) Tamām dil-pesend ü hātır-hāhları olmağla ba'de'l-müzāyede (18) 'uhde-i vekīlān-ı paşada kırk biñ akçede karār idüp 'alā-rüsūmi'ş-şirā huzūr-ı Kapudan paşa'ya (19) getürdiler. Ol dahi enāmil-i hāmesā-yı aklāmāsāsını girifte-i kef-dest-i tecribe-āmūz idüp şahīfe-i cān (20) üzre ta'līk-i sütūr-ı ta'lluk u meşk-keşīde-i incizāba isti'dādın görüp bī-tereddüd semen-i mezkūrı 'add u edāya (21) kīse-güşā-yı īfā oldı. Lākin bu makūle perverde-i kenār-ı muhabbet bī-hūde āğūş-ı temellükden ser-dāde-i semt-i iżā'at (22) olmak hilāf-ı 'ādetdür. Elbette bu vaż'-ı müsteb'adu'l-'ukūlüñ bir hikmeti ve dā'ire-i fehm-i zāhir-bīnden bīrūn (23) 'illeti vardur diyü ihtimāl-ı nedāmetkārī-i imām ile biraz idāre-i peymāne-i kelām idüp, mevlānā bu

---

17. Mışr: Mışr'a, D

ḥalḳa be-gūş-ı

(8a)

iṭā'atı ferzend-i cān-pesendüñ menzilesinde 'ālem-i ṣıġardan pīş-i zānū-yı ta'alluḳda şīr ü şeker-i mihr u muḥabbet ile (2) perverde-i ni'met ü pīrāye-pezīr i terbiyet ḳılmışsın ḥālā sebeb-i bey' u izālesin nihāde-i pīş-taḫta-i beyān itmeñ (3) lāzımdur. Şāyed ḥāsid-i fāsid-liḳā-yı vesvese levḥ-i żamīr-i sāde-naḳşuñda meşḳ-ı ḥurūf-ı peşīmānī ḳılup ḥammāletü'l-ḥaṭab-ı (4) vāhime güẕergeh-i 'azmüñe ilḳā-yı ḫas u ḫār-ı ḳīl u ḳāl-ı nifāḳ-engīz itmekle dāmen-i maṣlaḥat çāk-āver-i ḫuṣūmet ola (5) (Naẓm)

Ḳalmazsa ger ol küşe-i dāmān elimüzde

Elden ne gelür çāk-ı girībān elimüzde

(Neṡr) Ḥālā ser-māye-i iḫtiyār (6) der-dest iken nedīm-i ṣavāb-endīş-i mülāḥaẓa-i dūr-bīn ile istişāre-i 'āḳibet-i kār itmek münāsibdür diyü (7) irḫā-yı 'inān-ı taḫyīr eyledi. imām-ı bī-pervā-kelām ṡābit-ḳadem-i bāzār-ı ġulām olup; kerem-kārā lem'a-fiken-i mir'āt-ı (8) ṣuver-nümāy-ı ḫāṭırları olan şu'le-i cevvāle-i iḥtimālāt-ı ba'īde mānend-i berḳ-i ḫulleb 'adīmü'l-müfāddur. (9) Nihāyetü'l-emr ḫānedān-ı 'iṣmet-penāhumda bir nev-resīde duḫter-i nāzenīnüm ḳad-keşīde-i ṭāḳ-ı zībende cüft-i ḥüsn ü (10) cemāl olup pīş-ez-īn bu engūrek-i çeşm-i cān ṭıfl-ı nā-şüste-leb iken tereddüd-i enderūn-ı beytü'l-aḥzān (11) iderdi, refte refte zānū-zede-i mekteb-i edeb ve ḥālā bi-ḥasebi'ş-şebāb

müsta^cidd-i şūr u şağab-ı lehv ü ṭarab olmağın (12) bu iki āteş-pāre-i ʿālem-efrūz beyninde muḥtemel ki telāḥuḳ-ı zend u zende-i taʿalluḳ u incizāb ile āteş-endāz-ı (13) ḫānedān-ı sāmān-ı vālideyn olacaḳ nāʾire-i feżāḥat-ı sürūr-engīze müʾeddī şerāre-i fücūr ẓuhūr eyleye diyü (14) lā-meḥāle ikisinden birin izāle-i naḳşı kitābe-i miḥrāb-ı istiḥbāb oldı. Dūşīze-i pākīze dür-dāne-i ṣadef-i (15) ṣulb-ı āfet-zāyüm olmağla zīb-i ḥoḳḳa-i ḫānedān olması müteḥattem, velī fuḳarā-yı ehl-i cihānuñ müstaḳil büyūt u (16) ḥücurāt-ı ḫāriciyye tedārüki vaẓīfeleri olmaduğından ġayrı, tertīb-i aḫūr u ʿaẕab-ḫāne vü binā-yı ḳaṣr (17) u kāşāneye ʿadem-i ḳudretleri ẓāhir olmağla bu ferzend-i mecāzī ki bīgāne-zādedür, gāh u bī-gāh berīḳ-endāz-ı (18) nihān-ḫāne vü şuʿle-fiken-i beytü'l-ḫalve-i vīrāne olmaḳ ne lāzımdur. Bu cihetden istiḫdām-ı şübbāndan ye's-i küllī (19) netīce-i iḥdā'r-rāḥateyn olmağın sebīke-i sīm-i ḫām-ı endāmını naḳdīne-i muḥaṣṣılu'l-merāma tebdīl ve bahāsı ile (20) mühimmāt-ı cihāz-ı duḫteri tertīb u tekmīl münāsib-i ḥāl-i teşevvüş-me'āl olup bu re'y-i ṣavāb-intimā fayṣal-ı ʿazīmet (21) bulmuşdur. Ḫuṣūṣan bizüm gibi żuʿafā ḫıdmetinde āftāb-ı cemālı mütevārī-i sehāb-ı iltiḥā olıcaḳ ṭāliʿ-i tīre-baḫtı ebeden (22) şuʿle-gīr-i nūr-ı sürūr olmayup netīce-i kārı zāġ u zaġan-miṡāl cīfe-ḫōr-ı gūristān be-cidd u cehd

---

19. endāmını: endāmı, A, C, D

21. iltiḥā: iltica, A

bir iki akçe (23) vazīfe ile kayyum u şalā-hān olmakdur. Sultānum gibi vezīr-i ʿālī-şān dergāhında cārū-keş-i meydān u kefş-gerdān-ı

8(b)

sāis u derbān olursa, sāye-i devletüñüzde Mışra Sultān olur. Hālā bu tertīb-i beyʿ u şirā tedkīk olunsa (2) belki sevāb-ı ʿıtk-ı rakabe mertebesinde emr-i nāfiʿ ve ikimüz hakkında dahi ʿāmmu'l-menāfiʿdür. Bu takdīrce ihtimāl-i nedāmet (3) neden hātıra gelür, diyüp rūy-ı dilden temşīt-i beyʿa karār virdi. Paşa-yı kār-dān dahi(4) (mısrā)

جانِ جاهل بسختی ارزانی (Nesr) mażmūnı üzre muʿāraża-i naşīhat-gūneden ferāġ ve tamāmen bahā-yı ġulāmı (5) nakd u taʿdād ve kabż-ı müşterā ile ikmāl-i nizām-ı beytü'l-hizāne-i murād eyledi. imām-ı iflās-penāh ol mertebe (6) nakdīne-i bī-hesābı ʿālem-i hābda görse ġalebe-i neşātdan bī-tāb belki şād-merg olup terk-i defīne-i hayāt (7) itmesi bī-irtiyāb idi. Zāhiren ferih u fahūr u kām-yāb hużūr-ı vezīr-i ʿālī-cenābdan kalkup taraf-ı karārgāh-ı aşhāb u ahbābına şitāb eyledi paşa-yı ʿārif-nihād sehne-i imāmda ihsās-ı reng-i taʿalluk itmekle ezkiyā-yı mukarrebīnden baʿżın havāle-i taʿkīb idüp (9) imām ne hāl üzre semt-i mihnetkedesine revāne olur görüñ eger şahīfe-i ber-hem

---

1. sāye-i: -A,-B

8. sehne-i imāmda ihsās-ı reng-i taʿalluk itmekle:-A,-C,-D

-zede-i rīş-i dırāzına ḥavāle-i (10) gizlik-i benān idüp tār-ı mūy-ı jūlīdesin miḳrāż-ı enāmil-i ḥayret-engīz ile taḥrīke başlayup, reftārında (11) taġayyür ve sīmāsında reng-i te'eşşür nümāyān olursa nīm-rāhdan ᶜavdet itdürüp ḥużūra getürüñ, diyü emr (12) eyledi. Şāṭırān-ı çābük-pādan bir ḳaçı dünbāle-rev-i imām olup gördiler ki bir iki ḫaṭve ḫırām (13) itmedin bābā-yı bāyiᶜu'l-puser evżāᶜ-ı müteläşiyāne peydā idüp serāsīmegī-i ġubār-ı ḥayretden pergār-ı (14) aḳdāmı çep-endāzāne reftār ile temāyül-i yemīn u yesār eyler. Pes firistādegān-ı kār-ı ᶜavdet hāy (15) u hūy-ı maġlaṭa-āmīz ile ᶜinān-gīr-i iḳdām u ḥużūr-ı kāmkār-ı mezkūra iyāb içün muḥarrik-i düvāl-i (16) iḥcām oldılar Rücūᶜ-ı ıżṭırārile pīş-i visāde-i iclālda zānū-zede-i imtis̱āl olıcaḳ ḥażret-i (17) paşa-yı ᶜālī-şān kendi bi'z-zāt sebbābe-i ḥikmet- āşnāsı ile nabż-gīr-i şiryān-ı imtiḥān olup (18) kef-dest-i tecribeyi nihāde-i sīne-i bī-tāb-ı imām-ı ḫāne-ḫarāb itdikde bī-çāreyi mużṭarib (19)-ḥāl u ṭepīde-dil, belki güm-kerde-i hūş u lā-yaᶜḳil bulup mevlānā, inkār-ı nedāmet u setr-i ᶜalāḳa-i muḥabbet (20) baᶜd ez-īn müfīd olmaz ki seḥne-i pür-melāl şāhid-i ḥāldur. عدو الرجل حمقه و صديقه عقله Çünki (21) bī-mülāḥaẓa-i ᶜavāḳıb muḫālefet-i ṣadīḳ-i ḫırede mürtekib olduñ. Muḳarrer ki bāzāruñda ḫā'ib

11. ḥużūra: ḥużūrıma, B, D

13. bāyiᶜu'l-püser: bāyiᶜu'l-beşer, A,C,D

16. iḥcām: aḥcāl, A,C

olup nāhun-ı (22) peşīmānī ile tahdīş-i rūy-ı ʿazīmet-i nā-münāsibe muvāżıbsın. Ammā bizüm kerem-i ṭıynet u ʿuluvv-ı himmetimüz ḫuṣūṣan (23) pīrāmen-gerd-i encümen-i aḫlāḳ olan nedīm-i mürüvvetimüz seni bu ḫafaḳān-ı miḥnetde mużṭarib-ḥāl-i nedāmet ḳomaz.

9(a)

(1) İmdi maʿlūm-ı ḫāṭır-ı endīşe-nāküñ olsun ki ġulāmı bi-ʿaynihi ve bahāsı olan ḳırḳ biñ aḳçeyi bi-tamāmihi saña hibe-i ṣaḥīḥa ile (2) iʿṭā vü bī-müdāḫele-i reyb ü riyā baḫşīş ü ʿaṭā ḳıldım. Baʿd ez-īn ferāġ-ı bāl ile revāne-i semt-i beytü'ṣ-ṣalāḥ (3) olup, cemāʿat-ı ḥavāssı perīşān-ı ser-i maḥalle-i hümūm olmadan menʿ ve miḥrāb-ı dimāġuñda tekbīr-i iftitāḥ-ı ḥużūra cemʿ itmek (4) gereksin, didi Sübḥāna'llāh bī-çāre imāma bir ḥālet el virdi ki maṣrūʿ u bī-cān sīne-ṭepān u eşk-feşān (5) sāḥa-i zemīne düşüp nice zamān demʿatü's-sürūrı sübḥa-i mercān idüp secde-i sehv-i ḥayretden refʿ-ı ser-i bī-sāmāna (6) imkān olmayup naḳş-ı ḳāliçe-i dīvān oldı. Reşḥa-i iltifāt ile dīde bīdār-ı ṣaḥv olıcaḳ ḥażret-i paşa-yı kām-rān (7) bu iḥsānı daḫi ʿilāve-i bāb-ı mekārim-i şāhāne ḳılup rūy-ı şerm-ālūdına gül-āb-efşān-ı ḫiṭāb oldı ki, eyā (8) mevlānā-yı mükerrem u cārū-keş-i meydān-ı imām-ı aʿẓam beynimizde çūn bu maḳūle

---

23. mużṭarib-ḥāl: mużṭaribu'l-ḥāl, A,C

7. bāb: bār, B, D

muᶜāmele-i meserret-nümā peydā ve münāvele-i ṣahbā-yı (9) mihr ü vefā hüveydā oldı ve cenāb-ı iḫlāṣ-me'ābları bu luṭf-ı muḫtaṣarīden bu mertebede minnetdār olmaḳ görüldi. (10) Ben daḫi luṭf-ı ṭabᶜ-ı imāmāneñüzden recā iderin ki ġulāmı āzād ve ḥacle-nişīn-i ᶜiffet olan kerīme-i ḫayrü'l-evlādı (11) mezbūre nām-zed-i izdivāc itmekle kendiñüze dāmād idüp perde-i maḥẕūr-ı sābıḳu'l-beyānı ber-dāşte-i dest-i ictihād (12) idesüz. Eger duḫter-i ferḫunde-aḫter imām-zādedür, kendi ᶜabd-ı müşterā-yı iᶜtāḳ-kerdemüze inkāḥ müstevcib-i melāmet-i nāḳıṣātu'l-(13) ᶜaḳldür nizāᶜı ḫāṭır-güẕār ve ṣāḥibetü'l-beyt-i ḫalīᶜu'l-ᶜiẕār ile mādde-i güftü gūy-ı keş-ā-keş ü āzār olursa (14) bu bābda faḥl-ı s̱ābit-ḳadem-i bī-pervā-kelām olup perdāḫte-i şūr-engīz-i vāhime olan ḫayāl-ı ḫām u ḥamiyyet-i cāhhiliyye-i (15) ᶜavāma iᶜtibār itmeyesüz ki ol muḳaddeme-i fāsidü'l-maᶜnā dānişver-i ᶜaḳl-ı sedīdü'l-ḥarekāt ḥużūrunda vāridü'l-feḥvā oldıġı (16) taḳdīrce, ḥāliyā muḥāṭ-ı ᶜilmüñ olsun ki bu laḥẓada zümre-i küttāb-ı dīvān-ı sulṭānīye iltiḥāḳını pāye-i serīr-i ᶜālem-maṣīre (17) ᶜarż u telḫīṣ ve yigirmi biñ aḳçe bir zeᶜāmet maḥlūle idi. Aña tevcīh u taḫṣīṣ itdüm. Ve mādde-i ᶜıtḳ-ı raḳabesinde (18) nevᶜ-i sebebiyyet sebk itmekle kendi uteḳā-i maḫṣūṣam gibi ṣaff-ı emekdārān-ı der-i devlet-penāha iltiṣāḳı kifāyet iderken (19) muḳteżā-yı

---

15. itmeyesüz: itmeyüp, D

17. maḥlūle idi: maḥlūleyi, D

himmet ol mertebe ile iktifā itmeyüp, mezbūrı vesmedār-ı tebennī idüp müddetü'l-ḥayāt temşīt-i übüvveti (20) ilzām-ı ẕimmet ḳıldum. Sen dahi birāderüm ve buʿūle-i melūle ḫāherüm olup maḫdūme-i pākīze-güher kendü ṣulbümden ser-zede (21) duḫterüm menzilesindedür. Muḳaddemāt-ı cihāz iʿdādına ḳırḳ biñ aḳçe daḫi imdād ve baʿde'l-yevm mümkin olduḳça taʿyīn-i rātibe (22) vü īrād farīża-i nihād-ı semāḥat-iʿtiyādumdur diyüp ʿale'l-fevr incāz-ı mevāʿīd ile imām-ı ṣāḥib-baḫt-i saʿīdi bir şekle (23) ḳodılar ki ġalebe-i sürūr-ı vecd-engīz ile ḥużżār-ı meclisden tāb-ı taḥammül gidüp der u dīvār belki seng-i reh-güẕār naʿra-i

9(b)

ṣad-bāre ka'llāhı āsmāna peyvend itdiler. Şerefe-i dimāġ-ı imāmdan müeẕẕin-i ʿaḳl ise ibtidā Allāhü ekber-i taʿaccüb-eẕerden (2) terk-i manẓara-i şuʿūr idüp dem-beste-i ḥayret-i luṭf-ı bedīhiyyu's-ṣüdūr oldı. El-ḳıṣṣa; fermūde-i paşa-yı sütūde-(3) rāy üzre maṣlaḥat-ı ʿıtḳ-ı bende vü tezvīc-i duḫter-i tābende fī'l-ḥāl ṣūret-yāb-ı ẓuhūr olup ẕemen-i ġulām olan (4) meblaġ ile bi't-tamām māl-ı mevhūbı der-kīse-i inżimām itdikden soñra cemʿan seksen biñ naḳd-i kāmil-ʿayār ile (5) şükr-i elṭāf-ı kirdgār iderek cānib-i,

---

21. taʿyīn: -A

23. tāb-ı taḥammül: tāb u taḥammül, A

1. āsmāna: āsmān, B; ibtidā: ibtidā-yı, B, D

devlethāneye imām u ġulām nāzān u kām-rān mesrūr u şādmān(6) bilece reftār itdiler. Ḳadem-nih-i dehlīzü'l-bāb olup māder-i dūşīze ḫaberdār-ı mā-cerā olıcaḳ kühen-ḫāne-i (7) vīrāneyi ġırīv u ġulġule-i sūr u sürūr ile germ-ābe-i zenāne dönderüp ḫavātīn-i maḥalle vü ebkār-ı ġāniyāt-ı (8) ḳavm u ḳabīle cevānibden şitābān u dest-efşān hücūm idüp saḳf-ı ḫarābezārı saṭḥ-ı zemīne (9) berāber itmek maḳāmına vardılar. Bu esnāda daḳḳ-ı bāb olunup tezāḥüm-i tehniye-güzārān u tefāḳum-ı müteᶜaccibān-ı vüfūr-ı iḥsān (10) maġlatasından nice zamān iḥsās-ı ṣadā-yı ḥalḳa-i bāb mümkin olmadı. Baᶜde't-tevaḳḳuf ẓāhir oldı ki ṭaraf-ı keremkār-ı veliyyü'n-niᶜamdan (11) ādem gelüp baᶜżı ḫaber ᶜarż u iblāġına muntaẓır-ı mülāḳāt-ı pederdür. Taḥḳīḳ bu mertebe iḥsāna nedāmet gelmemek olmaz. Āyā sürūr-ı (12) bī-hūdemüz ḫāb u ḫayāle döner mi diyü endīşenāk dervāzeye çıḳdı. Ammā vehminden cānı dervāze-i dehāne (13) çıḳa yazdı. Meger bir āġā-yı nāmdār cānib-i paşa-yı mekremetkārdan firistāde-i pürsiş-i ḥāl olup, teblīġ-i peyām u īṣāl-ı (14) selām u kelām sıyāḳında vālide vü duḫtere ondan ziyāde ḳumāş-ı fāḫir ve bir miḳdār ḥuliyy ü cevāhir irsāl buyurdılar ve meşrūṭ-ı (15) imām olan menzil-i muḫtaṣarīde ārām, bār u bengāh aṣḥābına baᶜd ez-īn muḫālif-i maḳāmdur. Maḥalle-i fülāniyyede bir mükellef mesken (16) daḫi hibe vü temlīk ve ḥüccetin irsāl itdiler diyüp, teslīm-i emānet eyledi

---

10.bāb: bāba, B; mümkin: imkān, B

Bu kerre ahālī-i mahalle beyninde kıyāmet kopup yād u (17) āşnā, bī-gāne vü ehibbā herīfi ziyāret ve ihyā-kerde-i ᶜAlī Paşa budur diyü biri birine işāret ve ahbābına hikāyet (18) iderek muvāzıb-ı duᶜā-yı devlet olmuşlardur.

Āferīn ol harīfe kim nāmı
Lutfile halk içinde oluna yād

Hīç yıkılmaz binā-yı lutf u kerem
Olur ol tā be-rūz-ı haşr ābād

Kapūdān-ı bahr-ı muhīt-i ihsān kılıç ᶜAlī paşa-yı ᶜālī-şānuñ (19) Kāmi Efendi Merhūm hakkında zuhūra gelen kerem-i bī-kerān u bahşīş-i bī-pāyānıdur.

(20) Keremkār-ı semāhat-ı kīş ü mekārim-endīş-i mārrü'l-beyānuñ bir eser-i cān-perveri dahi ᶜanᶜane-i rāviyān-ı sahīhü'l-haber ile maᶜrez-i tahakkukda (21) cilveger olmuşdur ki meşāhir-i seccāde-rūbān-ı şerīᶜat-ı şerīfeden Kāmi-zāde Efendi el-merhūm hikāyet eyler vālid-i ᶜālī-güher ki (22) zamānında aksām-ı fażl u hüner be-tahsīs fenn-i

---

18. olmuşlardur: olmuşlar A
18. Bu manzume sadece B nüshasında bulunmaktadır.
21. rūbān: nişīnān, F
22. aksām: kassām, A, C

ilāhī-pesend-i inşāda yegāne-i devr-i ḳadīm idügi muḳarrerdür. Bir müddet imtidād-ı (23) faṣlü'ş-şitā-i ᶜazl-i hümūm-āver merḥūmuñ taḫliye-i kilār u enbār ve taḫrīb-i saḳf u cidār-ı ṣabr u ḳarārında der-kār olup

10(a)

(1)Şiddet-i sermā-yı ᶜacz ü keder bīḫ u bün-i şecere-i intiẓāmını zīr ü zeber ḳılmış idi. Bu esnāda hengām-ı ᶜīd ḳarīb olup ḳarīb u baᶜīd (2) aḥrār u ᶜabīd ārzū-yı lebs-i cedīd ile müheyyā-sāzī-i esbāb-ı sürūra tertīb-i edevāt-ı saᶜy-i ekīd üzre iken. (Naẓm عیدست وخلقی هرطرف دا ما نکشا ن با یا رخود مسکین من بی صبرودل حیرا نشده درکا رخود Nesr: Ol eyyām-ı mübāreke bize nisbet (4) eyyām-ı muṣībet ve seḥergeh-i ᶜīd-i ferruḫ-liḳā şām-ı şitā gibi ẓulmet-pāş-ı ḳasāvet olup ḳā'im ü ḳāᶜid tevābiᶜ-i vācibü'r-riᶜāyeden yigirmi ḳadar (5) tehī-kīse vü kühen-cāme pīramen-gerd-i bezzāzistān-ı tedārükümüz olup cümlesinüñ āb u dāne vü pūşiş ü āşiyāneleri ᶜuhde-i kefālet-i pedere (6) vābeste olmaġla her biri ümīd-i pā-pūş u cāme ve recā-yı ḳabā vü ᶜamāme ile ḫamyāze-keş-i ārzū, belki miyānlarından baᶜżı nice teklīf-i (7) ᶜanīf ile ber-ṭaraf-sāz-ı sāmān-ı āb-rū olduḳlarından peder-i pīr-i ḫıyre-seri miḥnet-i ᶜacz ile kedernāk ve bende-i faḳīr-i der-be-der mülāḥaẓa-i āzār-ı (8) tevābiᶜ ü ekdār-ı pederle helāk idüm.

---

1. ᶜacz: ᶜazl, D

7. ḫıyre-seri:ḫıyre-ser B

Mıṣrāʿ: او ز محنت پايمال و من ز غربت پر ملال

Neṣr: Yevm-i ʿarefe ki vaḳt-ı ḳudūm-ı muḳaddemetü'l-ceyş-i (9) sürūr idi, rencūr u bī-ḥużūr güm-kerde-i rāh-ı şuʿūr ḥarīm-i cāmiʿ-i ḫaṭīr-i sulṭān Muḥammed Ḫān-ı cihān-gīre düşüp ḫayr-bād-ı ḳāfile-i ḥayāt u merḥabā-yı (10) ḳāṣıd-ı memāt içün seng-i muṣallāya ḳarīb bir küşeye ġarīb-nişeste-i maẓlūmāne ile sāye-efken-i ārām-ı müteläşiyāne olup dolāb-ı ḥarekāt-ı kāʾināt (11) nümāyān itdügi ṣuver u eşkāl-i reng-ā-reng temāşāsıyla nevāzişger-i tesellī olmaġiçün nigāh-ı ḥayret-ālūdı lālā-yı ṭıfl-ı dil-i ārzūmend-i (12) pür-hevā ḳılmışdum. Ecnās-ı muḫtelife birer ṭarīḳ ile neyl-i āmāl idüp kiminüñ ceyb ü dest-māli sükker ü bādām ile māl-ā-māl ve kimi dāmen ü peştemālin (13) pür-tuḥaf u tefārīḳ idüp müteveccih-i taltīf-i ehl ü ʿiyāl, kimi benden beter muḥtāc-ı nīm-ḥabbe faḳīr-i ʿadīmü'n-nevāl, kimi ḫadem ü ḥaşem ve māl ü menāl (14) keṣretinden ārzūmend u ferāġ-bāl olup vārid u ṣādıruñ baʿżı ḫāksār-ı ʿacz u pāy-māl-ı ibtiẕāl ve baʿżı āḫeri şāh-süvār-ı eşheb-i zerrīn-(15) zīn-i baḫt olup tefevvür-i esbāb-ı iḥtişām ile nāzende-ḫırām-ı cāh u celāl, (Naẓm)

Herkes ṣafāda dāmen-i maḳṣūda dest urup (16)
Dāmen-keşān revāne-i semt-i ḳarārgāh

---

10. ġarīb:-B,-D; nişes‿te-i: nişest-i, B

14. ārzūmend u: ārzūmend-i

16. ġuṣṣadan: ġuṣṣada, B

Ben zār ü müstmend ser-i rāh-ı ġuṣṣadan

Maḥrūm-ı ᶜayş, esīr-i ḥazen, hem-zebān-ı āh

(Neṡr) Bu hāy ü hūy (17) ve tek u pūy-ı ᶜālemiyānı görüp āteş-i ciger ᶜalev-keş-i çarḫ-ı eṡīr ve sūz-ı sīneᶜalem-i āh gibi āfāḳ-gīr u bülend-te'ṡīr olup kendi nefsümle muḳaddeme-(18) perdāz-ı baḫt-ı maᶜḳūl ve ilzām-ı ṭabīᶜat-ı lecūc-ṭıynete müretteb-sāz-ı ecvibe-i ḳarīnü'l-ḳabūl oldum ki sükkān-ı miḥnet-ḫāne icmālen aḥvāl-ı (19) mużāyaḳa-i gelū-gīr-i ḫāṭır-şikenden egerçi āgāh-dildür; Velī külliye-i żarūret-i külliyemüz ḳarīn-i vużūḥ olmayup cüz'iyyāt-ı ṣılātuñ (20) ẓuhūra gelmemek mertebeleri henūz ḫāṭır-güẕārları degüldür. Aḳall-i mertebe naḳden ᶜīdiyye ve muḫtaṣarī pā-pūş u ᶜaraḳiyye maḳūlesin (21) emr-i muḳarrer bilürler. Ferdā ki bi-ḥükmi'ż-żarūre mir'āt-ı ḥālde ṣūret-i ye's-i külli nümāyān olup naḳd-ı kāsid-revāc-ı sirişk ile peydā-yı (22) ruṭūbete muḥtāc olduḳların görüp dāmen-i taṣavvurları mālā-māl-i eşk-i ḥasret ola, ᶜiyāẕen bi'llāh ġavġa-yı felāketden ṣaḥn-ı ḫāne (23) ṣaḥrā-yı ḳıyāmet ve ᶜaraḳ-ı ḫacāletden meydān-ı sīne deryā-yı melāmet olur. Ḫuṣūṣan pā-beste-i ḳayd-ı rıḳḳıyyet olmayan ḫidmet-güẕārān-ı ḳanāᶜat-keş

10(b)

(1) ki mecmūᶜ-ı müzd-i yek-sālelerin re's-i senede

---

19. külliye-i:külliyet-i, F, E

bayramlık ile istīfāya ḳarār virenlerdendür, yek-sere bīzār-ı ḫidmet ve ṭaraf ṭaraf (2) ser-nihāde-i beyābān-ı nefret olmaları taḥaḳḳuḳ bulur. Pes ne ḥāl ise resen-i tedbīr-i imrūzı ḥavāle-i gerden-i ferdā-yı (3) ihmāl-nümā itmeyüp elbette çāre-perdāzī-i tesliyekārīde tehiyye-i naḳd-i isti'cāl münāsibdür didüm. Ve metānet-i insidād-ı (4) ebvāb-ı istidānenüñ raṣānet-i sedd-i İskender'le da'vā-yı tesāvīsi ḳadīmī ḫāṭır-nişānum olmağla ol semte ṣarf-ı naẓar-ı (5) bī-hūde-bīn meyelān itmeyüp ol zamān iştihār-ı kerem-i Ḳapudan Paşa-yı 'ālī-şān şöhret-i Ma'n-ı Zā'ide'ye āfet-i cān ve cūd-ı Ḥātem ü elṭāf-ı Berāmike'ye ṭa'ne-zenān idi. Ve fi'l-cümle vālid-i merḥūm ile miyānlarıda 'alāḳa-i (7) āşnāyī olup ahālī-perestligi cihetinden bir iki def'a da'vet ve beni dahi ṭufeyl-i ḫān-ı sa'ādet olmaḳ taḳrībi ile (8) mültefet-i nigāh-ı ri'āyet itdügi bāriḳa-i ḫalecān-engīz-i ṭabī'at oldı. Fikr itdüm ki ḥālā bir bahāne ile dervāze-i (9) ḳaṣr-ı in'āmından ḥalḳa-cünbān-ı iḥsān ve pençe-i ḫūrşīd-kef-i şeref-baḫşından feyż-yāb-ı in'ām olduğum pertev-i luṭf ile (10) çehre-i cān-ı tevābi'a lem'a-resān-ı dermān olam. Hemān-dem 'ıṭr-fürūşān-ı

---

2. ise: ile, A

3. tahiyye-i: tehniye-i, B

4. raṣānet: raṣāṣet B

8. nigāh: ticāh, B

9. in'āmından: in'āmında, B

me'nūsu'l-mu^cāmeleden birine gül-feşān-ı (11) niyāz olup seḥergeh-i ᶜīd-i mübārek-eserdür, ikrām-ı tehniye-güẕārān içün bir miḳdār gül-āba muḥtācuz, didüm. Fī'l-ḥāl (12) du-mīnā-yı dīde gibi iki şīşeyi māl-ā-māl-i māᵓu'l-verd-i bī-miṡāl idicek īfā-yı ṡemen içün dest be-ceyb-i (13) edā olduğumda esteġfiru'llāh kīse-i maṣārif ṣandūḳ-ı emānet-i ḥamāmda ferāmūş-gerde-i telāşī-i istiᶜcāl olmuş, (14) ancaḳ bürheten mine'z-zamān ḫidmetkār ile īṣāl olunur, muḳaddemesine teşebbüs idüp vüṡūḳ-ı ḥerīfe iᶜtimāden (15) bī-bākāne ḫırām ile teveccüh-i devlet-sarāy-ı serdār-ı asḫiyāya iḳdām itdüm. Delālet-i refīḳ-i tevfīḳ ile bārgāh-ı ekābir-nişīnine girdüm, (16) gördüm kendi muᶜazzez u mükerrem visāde-i kām-baḫşīde murabbaᶜ-nişīn-i istiḳlāl olup pīşgāhında ḫırmen-i gül gibi (17) bir tūde-i zer ve cā-be-cā ecnās-ı nuḳūd-ı muḫtelife ile mevāżīᶜ-i müteᶜaddideye zīb u fer virmişler. Vażᶜ-ı müstmendāne ile edā-i (18) ḫidmet-i bisāṭ-būsī ḳılup cānib-i pederden itḥāf-ı gül-deste-i duᶜā siyāḳında taḫtgāh-ı Edirne ile ᶜalāḳamuz mᶜlūmı (19) olmaḳ üzre mekārim-penāhā, ṭaraf-ı Edirne'den baᶜżı aḥbāb peder-i dāᶜīlerine bir miḳdār gül-āb göndermişler idi. (20) Taḳsīm-i meḥāfil-i evliyāü'n-niᶜam ḳılınup sulṭānum ḥiṣṣesine bu muḥaḳḳar mertebeyi hezār şerm u ḥicāb ile . irsāl idüp

---

13. ḥammāmda: ḥamāmīde, B, D

15. asḫiyāya: asḫiyā, A; iḳdām: -A

19. ṭaraf: eṭrāf, D

(21) kendüler meşġūl-ı duᶜā-yı devlet ve ḫasāset-i hediyyeden ḫūy-çekān-ı ḫacālet olduḳlarında iştibāh buyrulmaya, diyüp (22) nāzikāne destgāh-ı naẓarlarında nihāde ve kūşe-i çeşm-i recāyı tecessüs-i vażᶜ-ı paşa'ya āmāde ḳılup nīm-reftār ile (23) ṣūret-nümāy-ı iyāb ammā kenār-ı ḫāṭırdan müteraḳḳıb-ı luṭf-ı ḫiṭāb iken ol Niẓāmü'l-mülk-i Āṣaf-naẓīrüñ beşīr-i ḥüsn-i

11(a)

(1)taᶜbīri işāret-fermāy-ı taḳarrub olup pīşgāhında zānū-zede-i ādāb olduġumda, mufaṣṣalan iktināh-ı bıṭāne-i aḥvāl eyledi. Muḳteżā-yı ḥamiyyet, muġāyir-i ādāb-ı ṣoḥbet iẓhār-ı ᶜacze musāᶜid olmayup, nihāyetü'l-emr imtidād-ı zamān-ı ᶜazl u bī-raḥmī-i erbāb-ı ᶜaḳd u ḥall beyān-ı icmālī üzre ifrāġ-ı ḳālıb-ı iᶜtidāl itdüm, (مبحث الكلام يجر الكلام) fayṣāl-pezīr-i iḫtitām olıcaḳ muḳarrebān-ı ḫuddāmdan birine maḫdūmuñ dest-mālin getür diyü iṣdār-ı emr idüp ol daḫi imtis̱āl ve miyān-bendümde olan kir-bās-pāre-i (2) çirk-ālūdı alup dest-i paşaya īṣāl idicek mükerreren bir nice müşt zer ile māl-ā-māl idüp bu altunı peder-i pīre īṣāl-ı ḫidmet ve cānibimüzden yevm-i (3) s̱ānī-i ᶜīdde seyr u ṣafā-

---

21. ḫūy-çekān: ḫūn-çekān, A

1. mufaṣṣalan..... miyān-bendümde olan: -A-C-D; kir-bās-pāre: dest-māl-pāre, A,C,D;

3. ᶜunf u ᶜaẓametle: ᶜunf-ı ᶜaẓametle, B

yı Ṭopḫāne'ye daᶜvet eyle diyü tenbīh idüp ᶜunf u ᶜaẓametle beni bün-i gūşa baᶜżı esrār-ı pūşide (4) ismāᶜ itmek ṣūretinde teklīf-i taḳaddüm iderek tā ḥużūrına getürdi. Āyā ne kār-ı bü'l-ᶜaceb peydā ola diyü mülāḥaẓada iken (5) gördüm ki iki dest-i kerem - peyvesti ile du ceyb-i pür-ᶜaybüme idḫāl-ı zer-i nāba meşġūl olup ṭurur. Dāmen-i zebānı pür-gül-i (6) āl-i s̱enā ḳılup dünyā dünyā kām-yāb-ı devlet u deryā deryā ṣahbā-keş-i meserret olup (Naẓm)

Bī-bāde mest olur (7) dil-i mestānemüz bizüm

Hep şuᶜlesüz ṭutuşmada vīrānemüz bizüm

Nes̱r: Az ḳaldı ki ġalebe-i keyfiyyet-i sürūr iżāᶜa-i biżāᶜa-i ḥayāta (8) bāᶜis̱ olup ser-girān-ı raḳde-i merg-i nā-gehānī olam, taᶜdād-ı ḥasenāt içün bī-tābāne cūyā-yı cāy-ı tenhā olup (9) giderken reh-güẕerde bir ḫarābe mescid-i maḥalleye geldüm ki iştiyāḳ-ı kef-i pāy-ı cemāᶜat ile köhne būriyā-yı sūrāḫ sūrāḫı (10) ser-ā-pā çeşm ü gūş ve ḥasret-i cemāl-i ᶜibādet ile başdan ayağa dāġ dāġ olmuş ve cemāᶜat-ı żaᶜīfü'l-ḥāl-ı ᶜanākib (11) ferş-i ḥaṣīrüñ ᶜamel-mānde vü vehen-ālūd olduğın görüp bāşed ki zamān ile ṣāf-dilān-ı ḫilāf-ı semtden müselmānlar pey-ġalaṭ-(12) kerde ḳadem-nih-i düḫūl olduḳda ferş-i ṣufūf içün lāzım gele diyü zevāyā-yı müşrifü'l-inhidāmını kār-ḫāne-i nesīc-i havā-(13) gīr idüp ehl-i maḥalle mektūbe-i ṣalāta çār-tekbīr-i el-vedāᶜ itmekle

---

4. gūşa: bün-i gūşa, B

13. ṣalāt: ṣalāḥ, B

derūnına ervāḥ-ı mücerrededen ġayri girmeden ḳalmış. Ne ḥāl ise (14) kitābe-i derinde (و من دخله كان آمنا) āṣārından şemme iḥsās olunmaġla fetḥ-i bāb içün cenāḥey-i tezelzül-(15) nümāsını taḥrīk ideyin didüm. Meger zamān-ı ḳadīmde du-mıṣrāʿ-ı deri ebniye-i Benī Ümeyye içün merfūʿ ve yerine bir iki pūside (16) naʿş u tābūt mevżūʿ olmuş. Ḥareket-i pāy-ı şitābumdan ber-hem-zede-i inhidām olup ṣad-sāle üstüḫān-ı dīr-mürde gibi rīḫte-i (17) ferş-i ḫāk oldı. ʿAcele-i ḥırṣ-āmīz ile endīşe-i pes ü pīş ve pervā-yı vesvese vü teşvīş itmeyüp ve ṣebāt-ı mecnūnāne birle (18) ṣaḥn-ı mescidi cāygāh idüp kendimi cin gibi ol gence nigehbān ve āġūş-ı ḥırṣı tūde-i zere mār-ı pāsbān eyledüm. Ve dest-i (19) ihtimām ile niṣāb-ı iḥsān-ı ḥisāb itdigümde cenāb-ı vālid-i fażīlet-me'āba taʿyīn itdügi beşyüz altundan ziyāde ve maḫṣūṣan (20) baña luṭf u taḫṣīṣ itdügi üçyüze ḳarīb zer-i nāb-ı ʿāḳil-firīb idügi ẓāhir olup secde-i şükür içün cebīn-i (21) tażarruʿı ol ḳadar sūde-i zemīn itdüm ki ser-levḥa-i cebīn naḳş-ı zemīn ü zamāna ve rūy-ı būriyā demʿatü's-sürūr ile selsāl-i (22) revāna döndi. Ol maḥaldan şitābān-ı semt-i ḳarāmān-ı ārāste-meydān olup fürādā ẕükūr u ināṣ-ı tevābiʿ ve ṣıġār u (23) kibār-ı ḫademeye çespān olan mühimmāt-ı elbise vü pūşīdenī-i ser ü

---

18. idüp:-A

20. ʿāḳil-firīb: ġāfil-firīb, D

21. fürādā: ferdāsı, E, F

pāyı ser-ā-pā kendi ḥiṣṣemden naḳd-ı s̱emen ile dāḫil-i

11(b)

(1) āġūş-ı iştirā vü taḥmīl-i ḥammālān-ı bār-keş-i çābük-pā ḳılup şādmān ammā ne şādmān raḳṣ-künān ü dest-efşān ü (2) pāy-kūpān dehlīzü'l-bāb-ı ᶜuzletkedeye gelüp nerdübān-ı bālā-ḫāne dīde-i cāna saṭḥ-ı müstevī görinüp altunlar cenāḥ-ı (3) devlet olmaġla ṭāvūs-ı zerrīn-düm ü bāl gibi cevlāna başladüm. Kütüb-ḫāne-i peder-i pīr-i müşevveş-żamīre girdüm bī-çāreyi kemer-i (4) endişede ser-be-zānū-yı ḥayret, sebbāḥ-ı baḥr-ı ᶜaraḳ-ı melālet buldum taḳbīl-i kef-i pāyı ile şeref-baḫş-ı leb-i ᶜubūdiyyet oldum ve naẓargāhında aḳdām-ı edeb üzre (5) ḳıyām ve meşrıḳ-zemīn-i dehānından teraḳḳub-ı hübūb-ı nesīm-i kelām itdüm. Zīr-i şaṣt-ı ebrüvān-ı ġam-engīzden güşād-dih-i nāvek-i (6) nigāh ve der-ᶜaḳab kānūn-ı derūn-ı şuᶜle-rīzden bir vechile ṭop-endāz-ı āh-ı sīnegāh oldı ki saḳf-ı ḫāne saṭḥ-ı cehennem gibi (7) siyāh ve āmācgāh-ı süveydā te's̱īr-i tīr-i naẓarla tebāh olmaḳ maḳāmına vardı, yaᶜnī beni muḳābelesinde görüp tedārük-i aḥvāl-i tīre-(8) baḫtān-ı tevābiᶜe mecāl olmaduġından temennī-i merg ve kār u bār-ı s̱ıḳlet-fezāy-ı

---

4. sebbāḥ-ı baḥr-ı ᶜaraḳ-ı melālet:-A

4. edeb: ādāb, B

5. hübūb: hübūt, A

8. olmaduġından: olmadıġından, B

ḥayātı terk şadedinde olduğın gösterdi (9) Ben daḫi müzāḥame-i ıżṭırāb ḫilālında fürce-i maḳāl bulup (Naẓm)

چو یافتم محل گفت و گو با و گفتم که ای بعرصه میدانِ فضل رانده فرس

(Neṡr) Bu kemīne-i bū'l-heves u naḳb-zen-i defīne-i luṭf-ı kerīm-i meded-res ʿilāc-ı derd-i muḍāyāḳa bābında bir tedbīr-i (11) hücnet-peẕīre münsāḳ olup ḫāṭır-ı şerīfe girān gelmezse ve naḳīṣa-i küstāḫi mestūr-ı dāmen-i ʿafv-ı şefḳat-ṭırāzları olursa (12) ḥoḳḳa-i ser-be-mühr-i sırrı güşāde-i dest-i taḳrīr ve eẕyāl-i ḥavāssı nāficetü'l-misk-i taʿbīr ile taʿṭīr ideyin diyüp tekrīr-i iltiṡām-ı (13) dāmen-i recā iderek iḥsās-ı teveccüh-i ḳabūl-āmīz-i raġbet-engīzden ṣoñra tafṣīl-i mā-cerāyı ḥikāyet ve kendüye maḫṣūṣen (14) emānet olan beşyüz dīnār-ı fāḫir-i kāmil-ʿayārı zīb-i pīş-taḫta-i ḫidmet ḳıldum. Sübḥāna'llāh pīr-i bī-çārenüñ ḳāmet-i ḫam-geştesi fi'l-ḥāl (15) dāl-ı devlet ve ṣaḥīfe-i rūy-ı şikeste-rengi nüsḫa-i fāl-ı saʿādet oldı. Ve neş'e-i sürūr-ı bedīhīyyü'ẓ-ẓuhūr ile peyker-i cān-ı (16) herem-dīdesi cüvān-ı tāze-ṭalʿat ve çemen-i ḥāl-i pejmürdesi nīsān-ı iḥsān ile şükūfesitān-ı cennet olup dāmen dāmen gül-ġonca-i (17) duʿāyı niṡār-ı bālā-yı ḥāl ve şarāb-ı dīnārı ile defʿ-i ḫafaḳān-ı melāl itdükden soñra beni daḫi ḥiṣṣedār-ı niʿmet ü nevāl-ı (18) ġanīmet-me'āl itmek ārzūsı ile naḳdīne-pāş-ı maḳāl oldı ki ey merdümek-i dīde-i cān, çun bu Yaʿḳūb-ı kenʿān-zemīn-i (19) miḥneti

---

14. fāḫir-i kāmil-ʿayār-A

Yūsufistān-ı kām-rānīye īṣāl ile ḳarīrü'l-ʿayn-ı iḥsān eyledüñ. Bu mekremeti żamīme-i luṭf-ı sābıḳ ve ḫilʿat-ı ber-endām-ı ʿināyete bir zībā-ṭırāz-ı muvāfıḳ itmek gereksin, yaʿnī itmām-ı kerem içün bu ser-māye-i saʿādetden (20) miḳdār-ı kifāye dāḫil-i ceyb-i istiṣḥāb idüp evvelā kendi mühimmāt-ı nefs-i nefīsüñi ber-hem-zen-i şemātet-i ḥüssād olacaḳ mertebede (21) vefḳ-ı murād üzre tekmīl ve kūçe-gerd-i beytü's-sürūr olan maḥzūn-dilān-ı müşmeʾizzü'l-ḳıyāfenüñ bi'l-bedāhe levāzım-ı (22) ʿīdiyyelerin taḥṣīl ile ṣūret-i pür-çīn-i nefrīn-bārların şüküftegī-i inşirāḥ-ı tebessüm-rīze tebdīl ḫuṣūṣında hendese-i (23) fütüvvet-i merdüm-nihādāne üzre bezl-i saʿy-i cemīl idüp gürūh-ı derdmendān-ı tevābiʿe bu şeb şeb-i yeldā-yı felāket ve bu seḥergeh-i

12(a)

(1) ʿīd ṣabāḥ-ı rūz-ı ḳıyāmet iken (Naẓm) آن شبِ قدریکه

گویند اهلِ خلوت امشب است یا رب این تا ثیرِ دولت از کدامین کوکب است

(2) bir laḥẓada şām-ı viṣāl u leyletü'l-ḳadr-i iclāl olduġın bildirmek gereksin, levāzım-ı şükrin müheyyā ve esbāb-ı meserretleri vü sürūr-ı tevābiʿ mükemmel ü ber-cā ḳılınmaġla her sāʿatları bir ʿīd-i mühennā olmaḳ gerekdür diyü gül-ḳand-ı iltifāt ile dimāġ-ı cānı ḥulvu'l-(3) meẕāḳ

---

19. Bu mekremeti............. itmek gereksin:-A,-C,-D

2. levāzım-ı şükrin......... olmaḳ gerekdür:-A,-C,-D

eyledi. Kendi vāye-i mahṣūṣum olan üçyüze ḳarīb zer-i ferhunde-naṣīb ile ol maṣlaḥatlar cümleten ṣūret-yāb-ı (4) iḥżār olduğın taḥḳīḳ u iş'ār itdüm (Mıṣrā') ᶜAyş ber-ᶜayş u feraḥ ber-feraḥ u dem ber-dem) te'āḳub-ı lema'ān-ı sürūr ile (5) Ṭūr-ı sīnā-yı sīnesi tecelligāh-ı nūrun ᶜalā nūr ve Beytü'l-muḳaddes-i dimāġ-ı ḳudsı çerāġı semāᶜ-ḫāne-i vecd-engīzān-ı şevḳ u ḥubūr (6) olup sübḥāne'l-ḳādiril-ḳayyūm ḫarābe-mesken numūne-i beytü'l-ḥazen iken ān-ı ġayr-ı münḳasımda ᶜişret-ābād ve ol ᶜabūsu'l-manẓar eşḫāṣ-ı (7) nādān-nijādın her biri bir perī-peyker-i ādemī-zād-ı firişte-nihād oldı. Ve ġulġule-i sürūr ile ṭāḳ u revāḳ-ı ḫāneyi (8) ber-bād itmek maḳāmına vardılar. Beyt:

Zelzele ṣaldı 'āleme ġulġule-i sürūrumuz
Meykede-i neşāṭdur ḫāṭır-ı pür-fütūrumuz
Raḳṣa getürdi 'ālemi ḥayrete ṣaldı ādemi
Zemzeme-i sürūdumuz ṭanṭana-i dürūdumuz

Neṣr: Yevm-i ṡānī-i ᶜīd-i müyesserü'l-emānīde (10) icābet-i da'vet ü şükr-güẕārī-i mevhibet içün cebhe-sāy-ı ḫāk-pāy-ı kām-baḫş-ı vezāret-penāh olup müşerref-i bezm-i ᶜālī vü (11) dāḫil-i meclisü'l-ᶜayş-ı maḥrūsu'l-ḥavālī olduġumuzda namāz-ı ᶜaṣra dek müstaġraḳ-ı na'mā-yı iltifāt idüp eṡnā-i

---

4. lema'ān: lema'āt, B

8. ṣaldı: virdi, B

9. dürūdumuz: ġurūrumuz, B, D

10. müşerref: şeref, A

tedāvür-i cām-ı (12) kelimātda mestūre-i ḫacle-i ʿiffet, müstaʿidde-i ḫıṭbe-i raġbet bir hem-şīremüz olduġın meger dehen-i bī-pervā-süḫan-ı pīrdenʿayyār-ı müdrikesi (13) bir ṭarīḳle rubūde-i çengāl-i istidlāl itmiş ve mühimme-i tertīb-i cihāz lāzıme-i ḥāl idügin bilmiş. Ammā bizüm çeşm-i ümīdümüz sürmenāk-i (14) ġufūl olup seyr ü temāşā-yı meydān-ı ʿīde meşġūl idük. İttifāḳen ḫān-sālār-ı zamān ṭayy-ı simāṭ-ı cemʿiyyet ḳılup būy-ı ḥelvā-yı maʿnā-yı فانتشروا) resīde-i meşām-ı iẕʿān olıcaḳ küşe-i çeşm-i luṭf-engīz ile izdiḥām-ı ḫalḳ ber-ṭaraf olınca celse-i(16) ḫafīfeye işāret-i ʿāliyeleri ṣudūr eyledi. Bu ḥālde yigirmi ṭonluḳ ḳumāş-ı fāḫir ve bir miḳdār ḥüliyy ü cevāhir ve bir kīse naḳdīne-i (17) cemīlü'l-me'ās̱ir meydāna gelüp bu aḳmişe-i gūn-ā-gūnı perde-nişīn-i ḥarem-sarāy-ıʿiṣmet olan maḫdūme-i pākīze-nihād ile vālideleri (18) olan miḥnet-keş-i terbiye-i evlād beyninde ḥasbe'l-murād ḳısmet ve cevāhir ü nuḳūd ile pīrāye-baḫş-ı rūy-ı cihāz olmaġa himmet (19) recā olunur, diyüp bir muḫtaṣarī kīse daḫi ḥarem-rūbān-ı ḫidmet olan cevārī vü ġılmān-ı meşkūru'l-ʿubūdiyyete ʿalā merātibi (20)l-istiʿdād müzd-i iṭāʿat olsun diyüp hengāmegāh-ı ʿīdde ḥammāl ḳaydı mūriş-i melāl olmamaġiçün kendi bārgāh-ı (21) iclāllerinde bār-keş-i es̱ḳāl olan pāy-zen esīrlerüñ birine taḥmīl ve cānib-i ḳarārgāhımuza īṣāl buyurdılar. Ṣaḥn-ı

---

16. ṭonluḳ: donluḳ, D

19. meşkūr: şekūr, A

ḫāne (22) bu ḳadar metāᶜ-ı fāḫirle māl-ā-māl olduġın tevābiᶜ-i ferḫunde-fāl müşāhede itdiklerinde bir zamān ḥayrān-ı iḥsān u müteᶜaccib-i (23) kerem-şān olup gül-bāng-ı duᶜāyı peyveste-i ṭāḳ-ı āsmān itdiler. Ḥammāl-ı metāᶜ u māl olan pāy-zen-i zaḥmet-keşīdeye

12(b)

(1) resm ü rāh-ı ikrām-verzān üzre bir ḳaç aḳçe baḫşiş itmek lāzım gelicek pāy-zen dāmen-būsī-i pedere müteveccih olup kendi(2) bendeñüzle bu muᶜāmeleye ḥācet yoḳdur, diyüp ḳabūlde nāz ider zuᶜm eyledük, meger bizi ḳażiyyeden āgāh ḳıyās idermiş. Metānet-i (3) ᶜaḳlımuz göricek ḫudāvendā, beni me'mūr-ı ḥaml-ı eşyā-i mevhūbe itdiklerinde ḫānedān-ı ḥażretde cārū-keş-i ḫidmet olmaġiçün (4) ᶜalā ṭarīḳi'l-hibe temlīk itmişlerdür didi. Bu żamīme-i iḥsān daḫi tetimme-i elṭāf-ı bī-kerān olduġı bāᶜis̱-i izdiyād-ı ḥayrānī (5) ve tā be-devr-i ḳıyāmet sebeb-i s̱enā-ḫānī-i ḳāṣī vü dānī olmuşdur.

Beyt: بارك الله زهى سخا و عطا روح الله روحه ابدا

(6) Devlet-i Sulṭān Süleymān Ḫān-ı cennet-mekānda Budun beyler begisi olup nice zamān diyār-ı (7) Engürüs'de eyyām-ı kām-rānīsi mümted olan Muṣṭafā Paşa'nuñ baᶜżı ās̱ār-ı seḫāsıdur.

---

3. olmaġıçün: olup, A

(8) Mesned-i celīlü'l-ḳadr-i seḫāya şevket ü şān virenlerüñ biri daḫi s̲aġr-ı şedīdü'l-ḥucze-i Budun'da murābıṭ-ı ser-ḥadd-i İslām iken (9) baᶜżı vüşāt-ı fitne-engīzüñ kemend-i saᶜy-i ḥāsid-pesendi ile gerden-beste-i gezend ve ribḳa-i inḳıyādı resen-i ġażab-ı nā-gāh-gīr-i (10) pād-şāhiye teslīm idüp maḫnūḳ-ı düvāl-i ḳahr-ı saḫt-peyvend olan mīr-i mīrān-ı Budun merḥūm Muṣṭafā paşadür ki ol ḳuṭruñ (11) aḥvāl-dīde ḳudemā-yı kühen-sālı cevāhiri menāḳıb-ı celīle-i mekārimin zīb-i ḳılāde-i taḳrīr itdükçe bāṣıra-i fehm-i dūr-bīn-i müstemiᶜīni (12) şaᶜşaᶜa-i taḥayyür sebelnāk-i taᶜbīr idüp el-ān diyār-ı Engürüs'ün pīr-i ṣad-sāleleri yād-dāşt-ı keremin tez̲ekkür ile nāle-senc (13) ü vāveylā-perdāz-ı tefeccüᶜ ü inkisār ve māder-i s̲eklā-yı zamāne ḥanīn-i vā-esefā ile nevḥa-ṭırāz-ı ıżṭırār olduġında (14) iştibāh yoḳdur. Ṣāḥib-semāḥat-ı mūmā ileyhüñ s̲uᶜbān-ı sūr-nāy-ı bülend-āvāze-i iştihārı ṣīt u ṣadā-yı keremle dem (15) çeküp çār cihet-i ᶜālemden efrād-ı benī Ādem ve ḫoş-ṭabᶜān-ı ᶜArab u ᶜAcem'i müncez̲ib-i semt-i bārgāh-ı mekārim-penāh itdükde (16) (Naẓm)

Ḳapunda ḫasta göñül müncez̲ib hemīşe meger
O kehrübādur işigüñ ṭaşı ki kāh ḳapar

---

8. şedīdü'l-ḥücze: sedīdü'l-ḥucre, B

12. taᶜbīr: taᶜyīr, B

13. olduġında: olduġından, D,F

16. ḳapuñda:ḳapuña, B, D

(Nes̱r) ṣāḥib-nefesān-ı mūsīḳī-dān-ı (17) İstanbul'da Buḫūrci-zāde nām mevs̱ūḳun bih-i ṣādıḳ-kelām mīr-i mīrān-ı ʿāmmü'l-iḥsān-ı mārru'l-beyānuñ meftūn-ı ṭavr-ı inʿāmı (18) olmaġla sālhā der-i devlet-medārında taḳsīm-i du beyt-i medīḥ ile maḥfil-ārāy-ı bezm-i intisāb olup baʿde vefātihi ser-gerdān-ı memālik-i (19) fesīḥatü'l-ercā ve müṣādif olduġı aḥbāba terennümāt-ı rivāyāt-ı cūd u seḫāsı ile zemzeme-senc-i s̱enā olmuş idi. Bir meclisde (20) müteʿāḳiben ṣudūr iden faṣl-ı dāstān-ı iḥsānın bu vech üzre tevfīḳ-i uṣūl-i ḥikāyet eyler ki bir gün gürūh-ı muḳarrebān (21) ü ekābirle dīvān-ḫāne-i iclālinde ḥāżır idük. Esīrān-ı kāfiristāndan bir nā-tüvān beşyüz altun bahā ile reh-yāb-ı (22) ḫalāṣ olup deryūze-i aʿyān içün dāire-i niyāz tertīb idüp bālā-yı ṣaḥīfede nām-ı paşāyı tasṭīr ve pīşgāh-ı (23) ʿālī-ḥażretde ol varaḳça-i iltimās-āmīzi ibrāz ile ʿarż-ı merāma muḳaddeme-perdāz-ı taḳrīr oldı, ibtidā-i kelāmda, bu maḳūle

13(a)

(1) ḥasenātda āḫeruñ müşāreketi ne lāzım, diyüp tamāmen bahāsını teslīm eyledi. Der-ʿaḳab bir muḥtāc-ı āḫer ẓuhūr idüp ṣāḥib-vaḳʿa (2) vu ḫusrān-dīdeyüm diyüp nisāb-ı

---

17. ṣādıḳ: ṣāḥib, A,C,D

20. faṣl: fażl, A

21. reh-yāb: rehā-yāb, A, B

mezkūre ḳarīb iḥsāna ārzūmend olduġın bir semt ile gūş-ı müṣāḥibān-ı mesmūᶜu'l-kelāma ifāde (3) ve ümmīdvār-ı istişfāᶜ olmaḳ ṣūretlerin gösterdi. Anlar daḫi ṣarfı ile taḳayyüd idüp pīş ez-īn bir nā-murāda ḫāṭır-ḫāhuñ (4) mertebesini bez̲l itmiş oldılar. Ḥālā senüñ içün s̲ıḳlet virmek muḫālif-i edebdür. Ḥuṣūl-i emelüñ meclis-i āḫere mevḳūf olsun (5) diyü ferdāya taᶜlīḳ itdiler. Ḥarīfān-ı bezm-ārānuñ muᶜāmele-i maᶜhūdānelerinden istidlāl-i ḥāl idüp ᶜale'l-fevr anı daḫi (6) incāḥ-ı merām ile mesrūru'l-bāl eyledi. Ol meclisde ġāziyān-ı perḫāş-perestden birine düşmen der-kemīn ᶜalā-ṭarīḳi'l-muġafaża (7) hücūm idüp kendinüñ ve hem-rikābı olan şeh-bāzān-ı maᶜrekezār-ı ġazānuñ esb u esbāb ve esliḥa vü es̲vābın bi'l-külliye tārāc (8) idüp bir ḳaçı dārü'l-ḳarāra ve baᶜżısı me'vil-i necāt olan ḳulle-i kūhsāra ilḳā-ı vücūd itmekle baḳıyyetü's-seyf (9) u zaḫm-zedegān-ı sāṭūr-ı ġadr u ḥayf olanlar ser ü pā berehne meclis-i paşaya geldiler. Erkān-ı dīvān sirişk-efşān-ı (10) teraḥḥum olup telāfī-i ḫusrān cümlemüze lāzime-i şāndur diyüp her biri mīzān-ı istiṭāᶜatları müsāᶜid olduġı mertebede (11) imdāda kemer-bend-i mīs̲āḳ oldılar. Cemāl-i besīm-i paşa işmi'zāz-ı keder-nümādan naḳş-ı çīn-i cebīn hüveydā ḳılup kemān-ı saḫt-ı ᶜitābdan

---

6. der-kemīn....hücūm idüp: düşmen-i ḫudᶜa fenn kemīngāhda muġafażaten ẓafer-yāb-ı hücūm olub, (B'nin kenarında kaydedilen ayrı bir nüsha farkı)

(12) ḥavāle-i tīr-i ḫiṭāb eyledi ki mesned-i mīr-i mīrānīde nişānde-i müşt-i ḥükm-i sulṭānī olanlar yalñız muḥāfaẓa-i ṡuġūr degül belki bu maḳūle umūr (13) içün ḳonulmuşdur, ᶜırż-ı celīlü'ş-şān-ı pād-şāhīnüñ taḥammüli yoḳdur ki ḥarīfāne ile tertīb-i mühimmāt-ı berehne-tenān ü tekmīl-i (14) lāzime-i derdmendān oluna. Her biriñüz devlet-i pād-şāhīde müstaḳill birer manṣıb ṣāḥibi olup bu maḳām-ı ᶜazīzü'l-menāl ṣavb-ı (15) salṭanatdan bu ᶜabd-i maᶜlūmu'l-ḥāle müfevveżdür. Sizüñ bu maḳūle aḥvālde lāzıme-i şānıñuz ol zamānda ṣūret-pezīr (16) olur ki kendi ḫāneñüzde kār-fermāy-ı istiḳlāl iken bir ḥācetmend-i nā-tüvān size ᶜarż-ı manẓūme-i perīşānī ḳıla veyā (17) mesned-nişīn-i kāmkārī olan vükelā-yı şehryārī kendi ḫizāne-i istiᶜdādlarından bir nā-murāda beẕl-i vāye-i imdād itdükde (18) beni sevenler ve nān u niᶜmetüm yiyenler bu miḥnet-keş-i ıżṭırāba çāre-sāz olsunlar diyü işāret-fermāy-ı ᶜināyet ola ve illā ḥużūr-ı (19) vülāt-ı ᶜālī-miḳdārda edebde ṭaşra ḥareket-i dād ü dihiş bū'l-füżūlāne vażᶜ-ı küstāḫī-fezādur diyüp rūy-ı ḥużżārı (20) nīlī-fām-ı ṭabançe-i tevbīḫ itdükden ṣoñra ol cümlenüñ ser-ā-pā levāzım-ı şettāsın müheyyā ve ol mürde-dilān-ı ᶜaczı (21) feyż-i keremle iḥyā buyurdılar. Ol ṣadedde verā-yı serā-perde-i iclālden derbān-ı dāmen-der

---

12. ḫiṭāb eyledi ki: ḫiṭābda, A,C; maḳūle: miḳdār, A

17. bir nā-murāda:-A; itdükde: itdüklerinde, A

19. edebden ṭaşra: ṭafra, B,D

-miyān bir faḳīr-i ālüfte(22)-nihādüñ ʿarż-ı ḥālin ṣunup ārzūmend-i cüz'i-ʿaṭiyye vü ümmīdvār-ı muḫtaṣarī-ṣadaḳa olduġın bildürdi. Melḥūzından (23) ziyāde anuñ daḫi dāmen-i taṣavvurı māl-ā-māl-ı naḳdīne-i āmāl olup gitdükden ṣoñra derbāna gūş-māl-i ʿitāb-ı ḫışm-ālūd ile

13(b)

(1)niçün bu maḳūle ummīdvārān-ı merḥamete vāsıṭa-i ṭaleb-i iḥsān olursuz. Lāzımdur ki her ümniyye-ḫāh-ı bī-nevā kendi bi'ẕ-ẕāt (2) ḥużūrumda bī-pervā ʿarż-ı merām eyleye diyü ḥavāle-i dūr-bāş-ı ḫiṭāb eyledi. Baʿde zamān keẟret-i meclis mündefiʿ ve ḫavāṣṣ-ı nüdemā ile (3) bāb-ı mülāṭafetden perde-i tekellüf mürtefiʿ olıcaḳ baʿżı şāṭır-meşrebān-ı bī-bāk-süḫan micmer-efrūz-ı taḥsīn olup, (4) (Mıṣrāʿ) Mekārim-penāhā hezār āferīn, (Neẟr) bu gün ẓuhūra gelen kerem-i bī-kerān ile cümlemüz şādmān olmuşuzdur. Zihī luṭf u kerem ḫoşā beẕl-i direm diyüp sipend-i pesend ile (5) bezm-i iclāli ʿanber-ālūd-ı müdāhene ḳıldılar. Cenāb-ı mīr-i mīrān-ı seḫā-pīşe taḥrīk-i mirvaḥa-i endīşe-i istihzā ḳılup, ḫālisen li-vechi'llāh (6) ẓuhūra gelmeyen ʿaṭānuñ ne

---

1. olursuz. lāzımdür ki.....ʿarż-ı merām eyleye: olup bī-pervā her biri ḥużūrumda bi'ẕ-ẕāt ümniyye-ḫāh olmadan menʿ idersüz, B
4. zihī luṭf u kerem ḫoşā beẕl-i direm:-A,-D
5. mirvaḥa:-A, ser, B,D; endīşe:-B,-D

fâ'idesi vardur. Bizüm itdigimüz keremler cümleten ġaraż-ālūd u bī-nef' u sūddur, diyicek (7) dimāġ-ı fakīre vesvese-i iştibāh reh-yāb olup iktināh-ı sırr-ı cevāb içün dāmen-būs-ı istifsār oldum. Buyurdılar ki (8) ibtidā esīr-i zindān-ı müşrikīnüñ bahāsını īfāda benden ġayrı ādamuñ müşārik-i şevāb olmasında buhl itmişdüm. Ol ḥasene (9) ālūde-i çirk-i żınnetdür. Ve niyāzmend-i şānīnüñ is'āf-ı dil-ḫāhı siyāḳ-ı şefā'at-i hem-şoḥbetāna düşmekle ḥasbī (10) olmayup nev'an şaḥīfe-i ḫāṭırlarına engüşt-i i'tirāż toḳunup ta'līḳ-i ferdā itdüklerine bī-ḥużūrluḳ yüzünden şudūr (11) itmişidi. Ol ser ü pā-berehne ġāziyān-i şāḥib-vaḳ'a ḫuşūşī ḫōd münāḳaşa-i aḥbāb ile ẓuhūra gelüp naḫvet-i (12) ḥukūmet u ru'ūnet-i cāh u devlet ile ālūde olmuşidi. Şaḫş-ı rābi'de tercemānī-i bevvāb u şudūr-ı ḫışm u 'itāb munżamm oldugından (13) ġayrı cümlesi miyān-ı cem'iyyet ü meydān-ı tezāḥum-ı ümmetde virilüp āyine-i 'aṭā ser-ā-pā jeng-ālūd-i riyādur, diyü te'eşşür-i (14) tām ile melāmetger-i nefs-i ḫōd-gām oldılar. Nāḳil-i sedīdü'r-rivāye zemzeme-perdāz-ı ḥikāye olduḳdan şoñra bu terāne-i (15) taḥḳīḳi fürū-dāşt-ı ḳānūn-ı ẕikr-i cemīl eyledi ki meşreb-i meyyāl-i māl-perestüm ol keremkār-ı 'ālī-ḳadrüñ meftūn-ı (16) ṭarz-ı 'ināyet-şi'ārları olmaġla baḳiyye-i müddet-i ḥayātında der-i devlet-medārından inḳıṭa'a mecāl olmayup yalñız (17) bu sene-i kāmilede kendi kef-i kerem-

---

8. itmişdüm: eyledüm, B

nis̲ārından pāşīde-i ser-i yetīm-ḥāl-i teşevvüş-me'ālüm olan nuḳūda raḳam-keş-i ḥisāb oldum, (18) iki yük aḳçeden tecāvüz eyledi. Yalñız benüm gibi bir nīm-intisāb-ı meşkūku't-taḳarrübe olan iḥsānı bu niṣāba vāṣıl (19) olıcaḳ sā'ir pirāmen-gerdān-ı ḫırmen-i iltifātına hemvāre bī-dirīġ u mebẕūl olan ᶜaṭiyye-i bī-ḥisābı dāḫil-i cemᶜan-yekūn-ı (20) defter-i taᶜdād olmaḳ nice ḳābildür. Raḥmet-ālūd-ı merḳūmuñ rāviyān-ı aḫbār-ı ās̲ārı müttefaḳu'l-kelimedür ki ḫilaᶜ-ı fāḫire-i (21) erbāb-ı istiḥḳāḳdan ġayrı cāme vü ḳabā-yı fuḳarā ve levāzım-ı pūşīdenī-i ser ü pāy-ı muḥtācān-ı bī-nevā her sāl-i mübārekde (22) ulūf ulūf mebẕūl-i her-gūne-ṣunūf idi. Bundan mā-ᶜadā her re's-i senede muḳannen ü muḳarrer onbiñ altun-ı ḫūrşīd-(23) es̲eri cüdāgāne ẓurūf-ı ḳırṭāsiyye vü kirpāsiyyeye vażᶜ u iḥżār ve verā-yı bālīn-i müzerkeşinde bir dōlāba tertīb

14(a)

(1)u iᶜdād idüp nihānī fuḳarā-yı müstaḥiḳḳīne īs̲ār itmek ᶜādet-i lāzimesi olup ḥattā zamān-ı bez̲l-i gencīne-i rūḥ-ı revānı (2) re's-i seneye teṣādüf itmekle muḫallefātı mażbūṭ-ı ḳalem-i ḥisāb olduḳda dōlāb-ı maᶜhūd içre āmāde-i bez̲l ü nis̲ār olan oñ biñ (3) dīnāre henūz vażᶜ-ı yed-i īs̲ār olunmamış bulunup kāġaẕ-pāreler içre bi-ᶜaynihi ᶜaḳīde-i miskī-mis̲āl pīçīde-i evrāḳ-ı (4) gūn-ā-gūn ve kendi vażᶜ u

17. teşevvüş: teşvīş, A; C, müşevveş, D

terfībi üzre dest-i ta'arruż-i bī-gāneden maṣūn iken vāye-i kef-i seref-i tārācgerān-ı zamān (5) u naḳş-ı taṣavvur-ı ḥırmānı dāġ-ı derūn-ı ārzūmendān olmışdur. (Beyt)

Zamānında hezārān genc-i Ḳārūn'a fenā virdi
(6) Dükendi naḳd-ı ᶜömri līk nām-ı nīki bāḳīdür.

(Neṣr) Bu ġarībe-i zünābetü't-taḥḳīḳ tezyīl-i ḫil'at-i zībā-ṭırāz-ı ḥikāyet-i seḫā-(7) kārī-i müşārün ileyh de memşūḳ-ı zer-dūz-ı ḫāme-i dil-güşā ta'līḳ olmaḳ īcāb-gerde-i münāsebet-i maḳāmdur ki vaḳtā ḳadem-i (8) ḳalem-i ḫoş-raḳam meydān-ı midḥatgerī-i Ḥātem-i ᶜaṣrda ḫalīde-i raḫne-i fütūr olup ḳıṣṣa-güẕār-ı nāṭıḳa nefād-ı ser-māye-i müdde'ā ile (9) bu maḥallde beste-dem ü ebkem olmaḳ maḳāmına vardı. Pīrān-ı köhne-sāldan ᶜAbdü'l-mü'min Āġā nām rūzgār-dīde-i eyyām (10) ve ᶜulfūf-ı fāriġ-bāl-i bīzār ez-nām ü kām meclis-i fuḳarā-celīs-i münşī-i süṭūr-ı bī-insicāmda küşe-nişīn-i köhne-kilīm-i (11) muṣāḥabet olup kilk-i müdde'ā-nüvīs-i faḳīrüñ meşġūl-i perdāḫt-ı nesīc-i medīḥ-i keremkār-ı mezkūr oldugından bī-ḫaber (12) ve vaẓīfe-i nük-ı ḫāme mesāḥa-i semāḥa-i ekābir-i celīlü'l-me'āsir olmasından ġufūlı muḳarrer iken bī-perde ser-āġāz-ı (13) nevādir-i sevālif-i eyyām idüp zamānımuzda ekābir-i vüzerādan nicesi kenār-ı ser-ḥadd-i Rūm'a sāye-efken-i rāyāt-ı iclāl olmışdur. (14) Ammā resm ü rāh-ı dād ü dihiş ve ḳānūn-şināsī-i ᶜaṭā vu baḫşişde Muṣṭafā Paşa merḥūma

---

13. kenār: küffār, A

müdānī bir emīrü'l-ümerā-i (15) eyālet-i kām-rānī görülmemişdür diyüp endām-ı ra'şenākı keyfiyyet-i ṭurfa-ma'cūn-ı teẕkār-ı āsārı ile ihtizāz-ı neşāṭ(16)-engīz pedīdār eyledi. Cümle-i meżāmīn-i ḥasenātından ḫāṭır-nişānuñ mertebesin itḥāf-ı müştāḳ-ı sāmi'a ḳılsañ (17) imtinān-ı dil ü cān muḳarrerdür diyü tevcīh-i gūş-ı ḳabūl eyledüm. Müfredāt-ı āsārı maḥsūb-ı ḳalem-i beyān olmaḳ emr-i 'asīrdür. (18) Gāyeten mā-fī'l-bāl bu nuḫbetü'l-eṭvārı muḥākī-i ḥāl-i القطر تنبى عن الغدير dür ki eyālet-i Bedun'da kār-(19) fermāy-ı bī-pervā iken kendi ḳalem-rev-i ḥukūmetinde beẕl-i erāmil ü eytām itdügi ḫizāne-i bī-nihāyeden ḳaṭ'-ı naẓar her sene (20) eṭrāf u cevānibde tecessüs-i muḥtācīn idüp ḥattā eyālet-i Bosna'ya müte'alliḳ olan elviyenüñ ḳaṣabāt u ḳurāsında (21) rütbe-i devletden sāḳıṭ 'azīzü'l-ḳavm-ı ẕillet-keşi her sene ādamları gelüp defter iderlerdi ve ḥasb-i ḥālleri ma'rūż-ı (22) ḫıred-i ḫurde-bīn-i 'ināyet-rehīni olduḳda merātib u isti'dād-ı vā-māndegān-ı ḥırmāna muvāfıḳ 'aṭiyye vü iḥsān ṣudūr (23) idüp yalñız ḫıṭṭa-i Bosna'da cihāzın tertīb ve kendi i'dād-ı imdādı ile īṣāl-ı beytü'z-zifāf-ı naṣīb itdügi

14(b)

(1) muḫadderāt-ı ebkār u eytām-ı bī-mürebbī vü mededkārī

---

18. fī'l-bāl: fī'l-bāb, B

22. merātib u: merātib-i, B, D

baᶜde vefātihi maḥsūb-ı raḳam-ı ᶜadd ü şümār itdiler, yedi yüz yigirmi ᶜaded (2) dürr-i yetīm-i şāhvār keremkār-ı mezḳūruñ zer-i nāb-ı iḥsānı ile pīrāye-yāb-ı terṣīᶜ-i niẓām ve duḫūl-i ḥoḳḳa-i izdivāc ile (3) ziynet-pezīr-i ḥuṣūl-i merām olduġı mütebeyyin olmışdur diyü pīr-i rūşen-żamīr-i sedīdü'l-maḳāl-ı ṣaḥīḥü't-taḳrīr bu cevhere-i (4) girān-bahā-yı ḫaber-i ᶜıbret-peẕīri faṣṣu'l-ḫātem-i süṭūr-ı zibende-taḥrīr olmaġiçün hediyye-i ḥāsse-i iẕᶜān-ı faḳīri (5) keẕīrü't-taḳṣīr eyledi. Ve her çend taṣdīᶜ-i meclisiyān-ı fütūr-ālūda mūcibdür, ammā bu müfīd ü muḫtaṣar menḳabesin daḫi (6) taᶜlīḳ-i gūş-ı ᶜibret-şinevān-ı rūzgār itmekde bī-iḫtiyārüm didi. Ve żamīme-i īrād-ı āẕār-ı sābıḳu'ẕ-ẕikr itdi ki (7) zümre-i ᶜulemā-yı fażl- āşnāya muḥabbet ve cüz'ī bahāne ile küllī riᶜāyet ü ᶜināyet meslūk-ı reh-rev-i himmeti olmaġın fuḳarā-i (8) ṭāife-i ḳużātdan Pançoh nām ḫarāb-ābāduñ ḳāḍīsına rāst geldüm ᶜazl-i bī-hengām ile muṣībet-keş-i ālām olup (9) mümteniᶜü'l-edā ḳırḳ biñ aḳçe deyn-i vācibü'l-īfāsı ḳalup ḫayāl-ı tehī-kīse-i taṣavvur mānend-i efāᶜī-i helālhil-rīz (10) ve erḳām-ı felāket-engīz gerden-i ᶜaḳl-ı vesvese-bāfına pīç-be-pīç ü ḫam-be-ḫam olmuş ve ᶜaḳreb-ṣıfatān-ı ġuremā nīş-i ilḥāḥ-ı ṭaleble (11) sīne-i sāmānını zaḫm-ālūd-ı ye's-i mümteniᶜu'd-devā ḳılmış, bir ṭarafdan kilāb-ı ᶜavāḳır-ı ḫademe nāb-ı zehr-ālūd-ı

---

9. efāᶜī: efᶜī, B

10. erḳām: erāḳım, A,B,C; pīç-be-pīç: pīç-der-pīç, D

hevesleri ḫalīde-i (12) üstüḫān-pāre-i ārzū-yı muḥāl olmaduġından her biri nübāḥ-ı āzār ile girībān u dāmānına ṣarılmış ve bu tezāḥüm-i (13) esbāb-ı ıżṭırāb ile ṭāḳati ṭāḳ olup bī-çāre ḳāḍīnuñ keş-ā-keş-i miḥen-i gūn-ā-gūn ʿaḳl u fikrin almış ve mertebe-i (14) iḥsās-ı ḥayātdan ḳalmış idi. Bu esnāda ḫuddām-ı der-i devlet-medār-ı paşadan biri ḥıżr-ı ferruḫ-ḳademvār müṣādif-i (15) hengāme-i cidāl ü naẓar-endāz-ı ḳīl u ḳāl olup gül-i gūş-ı ḳāḍīyı nesīm-i tebşīr ile şüküfte ḳıldı ki bu ḫas u ḫār-ı (16) ıżṭırābuñ refʿ u izālesi mevḳūf-ı nīm-ḫaber-i ṣāḥibu'd-devletdür. Fī'l-ḥāl taḥrīk-i dāmen-i himmeti şuʿle-fürūz-ı ʿināyet (17) olduḳda ḫāşāk-ı mudāyaḳadan eser nā-peydā ve ḥücre-i tārīk-i derūnuñ bir laḥẓada pür-nūr u żiyā olmaḳ muḳarrer ü (18) muḥaḳḳaḳdur. Bir hafta ṣabra mecāl olursa dāmen-i iclāli benüm būsegāh-ı şifāh-ı ʿubūdiyyetüm olsa gerekdür. Reh-güẕerde senüñ gibi (19) mużṭarib-ḥāllerüñ teşevvüş-i bāl-ı pür-melāline kesb-i iṭṭılāʿ idenʿāmme-i tevābiʿ iblāġ-ı semʿ-i celīle me'mūrlardur. (20) Her zamān baña bundan ziyāde armaġan olmaz ki geşt ü güẕār itdigiñüz diyārlarda bir miḥnet-keş-i ıżṭırāra (21) ki rāst gelesüz, elbette gelüp pīşgāhumda nihāde-i bisāṭ-ı kūşe-i ifāde ḳılasuz, diyü tenbīh-i ekīd buyurmuşlardur. (22) Hemān-dem ki beyān-ı vāḳiʿ-i ḥāl idem incāḥ-ı merāmuñda laḥẓa-i tavaḳḳufı ḫazīnedār-ı keremine ḥarām idüp seni ve ḫırāş-(23) endāzān

---

18. muḥaḳḳaḳdur:-A
19. teşevvüş: teşvīş, A
22. ekremine: keremine, B

-ı dimāġ-ı ḥużūruñ olan salūḳiyyān-ı ʿavʿav-zeni bir laḥẓada muḥaṣṣalü'l-merām u şād-kām itmek

15(a)

(1) taḥaḳḳuḳıʿuhde-i kefāletümdedür diyüp esb-i ṣabā-ḫırāma tāziyāne-i iḳdām ḥavāle ḳıldı. Ḳāḍī-i faḳīr cezr u medd-i ḫavf u (2) recāda leked-zede-i keş-ā-keş-i emvāc-i taḥayyür olup ne ḥāl ise dört beş gün ḳadar zamān zebāne-i āzār-ı eşḫāṣ-ı āteşī (3) nihāddan āsūde ḳaldı. Tamāmī-i usbūʿda ḥarīf-i ṣadāḳat-redīf-i maʿhūd ṭaraf-ı ʿamīmü'ş-şeref-i Paşa'dan nevāziş-(4)nāme-i iltifāt ile ḥayāt-baḫş-ı cān-ı ḳāḍī-i felāket-naḳş oldı. Bi't-tamām bir kīsede ḳırḳ biñ aḳçe deyn-i maʿhūd içün maʿdūd ve bir kīsede ḫarc-ı rāh u defʿ-i mużāyaḳa-ı ḫüddām içün (5) nihāde vü mevcūd otuz biñ aḳçe dirhem-i pākīze-i nuḳūd teslīm-i yed-i ḳāḍī-ı nā-tüvān-ı ġam-fersūd idüp zemzeme-i s̱enā-yı ʿālemiyān peyveste-i (6) ṭāḳ-ı felek ve ṭanṭana-endāz-ı çarḫ-ı kebūd oldı diyü manẓūme-i kelāma s̱ebt-i maḳṭaʿ-ı iḫtitām eyledi. Taḥrīk-i çemen-i (7) ḫandezār-ı taʿaccüb-ı rāḳımu'l-ḥurūfda nesīm-i rivāyet-i pīr-i ṣādıḳ-lehce bu cihetden der-kār u tehyīc-i lücce-i istiġrāb itmekle (8) bāʿis̱-i telāṭum-ı emvāc-ı efkār olmışdur ki mīzāb-ı ḫāme ġadīr-i müsveddeden riyāż-ı ṣaḥāyıf-ı tenḳīḥ ü tebyīże isāle-i (9) āb-ı ḥayāt-ı ḥikāyāt-ı menāyiḥ u ʿaṭāyā ḳılduġı ol köhne-nedīm-i pūsīde

5. biñ: -A,-C; aḳçe:-A,-B; ḳāḍī-ı:-A,-D

-ᶜaḳluñ maᶜlūmı olmayup ᶜateh-pīrīden (10) ḳaṭᶜ-ı naẓar muḳteżā-yı ḫilḳat-ı kenār-perverī ile bu maḳūleye pey-burde-i ıṭṭılāᶜ olmaḳ imtidād-ı kitābet-i menḳabet-i (11) merḥūm-i mezkūrda fütūr-ı iṭnāb ileᶜārıż olan ruᶜāf-ı bīnī-i ḳalem bu maḥallde inḳıṭāᶜ-pezīr-i iḫtitām olup, ṣaded-i (12) kelām ile būy-ı münāsebet ü āşnāyī ol ḫıyre-ser-i bī-dimāġa nisbet ḫayāl-ı bāṭıl iken ol maḥallde bī-taḳrīb-i iḫṭār u (13) tezkīr aḥvāl-i sehā-pīşe-i mürüvvet-kīş-i mezkūrı zebān-zede-i taḳrīr itdügi ḳażiyye-i ittifāḳiyye maḥż-ı rūḥāniyyet (14) ü iḫlāṣ-ı niyyet-i keremkār-ı maġfiret-yābdan neş'et itmek fehm olunur. Belki bu mertebede maṣdar-ı āsār-ı ḥasenātuñ kerāmetine ḥaml (15) olunsa olur. (Naẓm)

Nola maḫṣūṣ olursa bī-minnet
Kerem aṣḥābına kerāmet-i şān

Nice dil-mürdeler ider iḥyā (16)
Budur el-ḥaḳḳ kerāmet-i insān

Meşāhīr-i küremā-i devr-i ḳadīmden muḫteriᶜ-i ṭarz-ı ḫāṣṣ-ı dīvānī-kitābet (17) yaᶜnī Tāc-zāde-i ṣāḥib-semāḥat āsārından bir miḳdārıdur.

---

10. pey-bürde: bī-perde, A

12. iḫṭār: iḥżār, A

(18) Dībāce-i kitāb-ı tezkiretü'l-asḫiyā-i pīşīne-eyyām olan re'isü'l-küttāb-ı ᶜālī-maḳām Tāc Beg-zāde merḥūm ki (19) kef-i cevāhir-nis̱ārı naẓm-ı cevāhir-i ḥurūf ile ṣaḥāyıf-ı beyżā-i ekvāna naḳş-endāz-ı iᶜcāz olduġı gibi nes̱r-i kerem (20) u neşr-i ās̱ār-ı himem bābında yegāne-i ser-efrāz u saḫī-meşrebān-ı bī-bāk-ᶜaṭā beyninde nüdemā-yı dāyimü'l-ᶜuḳūf elṭāfını müttehem-i (21) ᶜayb-ı isrāf itmekle şöhret-yāb-ı imtiyāz olmışdur. Ḥattā zamānınuñ şāᶜir-i sencīde-maḳālı (Mıṣrāᶜ) Üstād-ı pesendīde- süḫan (22) yaᶜnī Maḳālī, (Nes̱r) bu vechile medīḥ-i ṣaḥīḥinde ḳaṣīde-perdāz-ı belāġat ve bu ḥüsn-i maṭlaᶜ-ı bedīᶜü'n-niẓām ile tāc-baḫş-ı manẓūme-i midḥat (23) olduġı zebān-zed-i yārān-ı maᶜrifetdür. (Naẓm)

Viren kemāl-i şeref şīve-i Ḫudā-dāde
ᶜUṭārid-i felek-i cūd **15(b)** Tāc- Beg-zāde

15(b)

(Nes̱r) (1) iḫtirāᶜ-ı ṭarz-ı kitābet-i dīvānī‿de bir kenz-i defīn-i leṭāfete ẓafer bulup tāze-vādī-i iᶜcāb-engīz (2) fetḥ itmekle menşūr-ı şeref-i dīvāna revnaḳ-ı ḫāṣṣ żamīme idüp ḥālā ṭarz-ı müteᶜāref üzre taḥrīr-i berevāt-ı ᶜOs̱māniyye-i Ḳānūnī(3)-nişānı kilk-i merāsim- şināsından ḳalmışdur. Kendinüñ sālhā ḫidmet-i taᶜlīm-i ḫademe-i edeb-āmūz-ı bārgāhī ile şeref-yāb-ı (4) ᶜizzet olan ḫāce-i bāb-ı ṣadāḳat-me'ābından taṣḥīḥ-i rivāyet ile is̱bāt-kerde-i münşī-i ṣaḥīfe-ṭırāz-ı ḥikāyetdür ki bir şeb-(5) hengām

dāru'ż-żiyāfe-i ᶜişret-ābād-ı cennet-maķāmında zümre-i rindān-ı maᶜķūl-fehm-i ber-uṣūl ekṡer-i güzīde-yārān-ı sedād-(6) āşnā-yı İstanbul ḥalķa-bend-i cemᶜiyyet olup raḥīķ-i taḥķīķ-ı mebḥaṡ-i şevķ u neşāṭ ile ser-germ ü neşedār ve kendi kīmyā-i (7) nigāh-ı mekremetle sebīke-i dil-i aḥbābı ķurāża-i zerle hem-ᶜayār idüp iḥyā-i mevāt-ı ġamda sāzkār olduġı üzre (8) sīmyā-i ḫande-i mizāḥ-ı ḫāṭır-güşā ile imāte-i ķalb-i ekdārda hem-ginān-ı meclisiyān der-kār olmuşlar idi. (Naẓm)

(9) Şöyle bir meclis idi bezm-i ṣafā-perveri kim
Ṣıķılup āteş olurdı ġam-ı şermiyle şarāb

Yoluna olmışidi (10) gerçi ki pāre pāre
Līk yol bulmadı tā olmayıcaķ puḫte kebāb

Faṣla ber-kāᶜide me'ẕūn idi gāhī ṭanbūr
Yek uṣūl üzre iderdi ḥarekātın mıżrāb

Dāmen-i çenge teşebbüṡle duḫūl itmişidi
Sāyesinde hele maᶜfüvvidi (12) feryād-ı rebāb

Şeyḫ u ṣūfī nola ḥaẓẓ itmese ol meclisden
Farż idi terk-i riyā anda vu vācib ādāb

---

14. idüp:-A,-D

Berg-i gül (13) gibi nis̱ār olduġına eṭrāfa
Der-hem ü zerd ü perīşān idi dā'im zer-i n̄āb

(Nes̱r) Memālik-i muᶜtebereden birinüñ (14) menşūr-ı żabṭ-ı eyāletin nigāşte-i kilk-i siḥr-āferīn idüp pīş ez-īn īṣāl-ı cānib-i nām-zed-i berāt-ı hümāyūn itmiş idi. (15) ol meclisde müzd-i kitābet biñ ᶜaded ḥasene-i kāmil -ᶜayār bir muṭallā dest-māl-i fāḫir-i girān-bahā içre ṭaraf-ı emīrü'l-ümerā-i (16) ṣāḥib-yerlīġ-i belīġ-i mūcibu'l-istiᶜlādan irsāl olunan manẓar-ı yārān-ı ṣafā-peymāda naẓar-ı ṣāḥib-ḫāne-i seḫā-perest-i (17) zer-düşmene nihāde-i dest-i ikrām itdiler. Şaḫṣ-ı hediyye-āverüñ dāmen-i emelin pür-zer-i iltifāt-ı vāfir ḳıldıḳdan ṣoñra (18) dest-māl-i māl-ā-māldan fażż-ı ḫatm-ı imsāk idüp rūy-ı aḥbāba güher-pāş-ı ḫitāb oldı ki bu mevhibe-i ilāhiyye (19) tenhāda resīde-i ser-i ṣandūḳ-ı żabṭ olsa yalñuz kendi vāye-i maḫṣūṣumuz olurdı. Ammā bu maḳūle encümen-i aḥbāb u meclis-i (20) yārān-ı ṣadāḳat-me'ābda vürūdınuñ ḥikmet-i ḫafiyyesi ber-ḳāᶜide-i (الـهدايا تشترك) cümlemüz bu niṣāb-ı hediyye-i ġaybiyyede (21) müşterek olmaḳdur diyüp mecmūᶜ-ı ḥużżāra keyfe ma'ttafaḳ ẕikr olunan hezār dīnārı bes̱l ü īs̱ār idüp kendüden (22) ġayrı hīç-kesi bād-be-dest-i

---

17. emelin:-A; niyāzın, D; ḳıldıḳdan: ḳılındıḳdan, A,C

18. fażż: faṣṣ, A

21. olunan: olan, A,B,C

ḥırmān itmedi. Ba'dehu ḫāce-i meẕkūr-ı ṣaḥīḥu'l-maḳāl teẕyīl-i baḥs̱ u rivāyet eyler ki benüm (23) res̱ās̱et-i hey'āt ü kes̱āfet-i ḫilḳatüm ol rindān-ı sebük-rūḥ ile zānū-be-zānū-nişest-i muṣāḥabete nā-müsā'id olmaġla

16(a)

(1) miyāne-i ḫüddām-ı me'ẕūnu'd-düḫūl renginde pervānevār gāh fānūs-ı meclisden ṭaşra tereddüd u gāh pīrāmen-i şem'-i cem'-efrūza (2) āmed u şüd üzre idüm. Ol ḥālde kenār-ı nīm-ṣoffa-i iclālda bulundum. Taḫmīnen otuz ḳırḳ altun ḳadar miyān-ı dest-mālde (3) kendi ḥiṣṣesi olmaḳ üzre ḳalmış ṭururdı. Ol dest-māl-i fāḫire anı daḫi pīçīde ḳılup baña ḫitāben ḫāce efendi (4) āb-dest aldıḳça bu dest-māl def'-i reşḥa-i vużū'-ı maṣlaḥatına sāzkār olur diyüp cānib-i āġūş-ı ḳabūlüme endaḫte ḳıldı. (5) Fī'l-ḥaḳīḳa otuza ḳarīb altun olup dest-māl-i zer-keşīdeyi daḫi iki biñ aḳçeye naḳd eyledüm. Bunuñ ems̱āli reşaḥāt-ı (6) iḥsānı eks̱er eyyāmda ser-māye-i ruṭūbet-ı sürūr-engīz-i yārān olurdı diyü zer-i mu'teber-i ḫaber-i mekārim-şi'ārı ile (7) terṣī'-i kemer-bend-i ḥikāyet ḳıldı. Bu nuḫbetu'l-esmār gūş-zed-i faḳīr-i cāmi'u'l-ās̱ār olduḳdan ṣoñra -Allāhü a'lem- otuz yıl (8) mürūr itmiş idi ki baḳıyye-i yārān-ı ḳudemādan Hāşimī Çelebi Merḥūm ile mükāleme-i aḥvāl-ı güẕeştegān-ı 'ālem ḫilālında (9) merḥūm-ı merḳūmuñ cevdet-i kitābet ü ās̱ār-ı

---

6. ser-māye: māye, A,D

cūd u mekremeti teẕekkür olunup meclis-i merḳūmı vefḳ-ı rivāyet-i ḫāce üzre (10) taḥḳīḳ ve Sūzenī-zāde vü ᶜİẕārī merḥūm ve sāir nükte-sencān-ı Rūm ile ol bezm-i pür-neşāṭda pīrāmen-nişīn-i simāṭ-ı (11) inbisāṭ idük. Nişāb-ı elf-i kāmilden ben dahi ḥiṣṣedār-ı miḳdār-ı ḫamsīn olup muᶜāmele-i dest-māl-i māl-ā-māl pīşgāh-ı naẓarumda (12) vuḳūᶜ bulmışdur diyü rāvī-i sedīdü'l-maḳālı taṣdīḳden ṣoñra manẓūme-i s̱enāyı müstezād idüp merḥūmuñ fezleketü'l-(13) ḥisāb-ı ᶜaṭāsı maḥsūb-ı ḳalem-i kirāmü'l-kātibīn olmadan ġayrı ṭarīḳ ile beyāż-ı taᶜdāda gelmek emr-i müşkil ve müfredāt-ı (14) keremi zencīre-i ḥisāb-ı cezr-ı aṣammda dāḫil idi. Gāhī ṣūret-i ẓāhirede baḫşiş-i dirhem ü dīnāra meclisüñ (15) taḥammüli olmaduḳça kāġaẕ-pārelerle ᶜaḳīde taḳsīm idüp iḥsān murād itdügi yārāna gül-ḳand-ı miskīdür, tenhāda terṭīb-i (16) dimāġ idersüz diyü nāzikāne teslīm-i zer-i nāb ve bu vechile aḥbābı kām-yāb eyler idi diyüp zer-nis̱ār-ı dāmen-i beyān (17) ve ġınā-baḫş-ı sūdāger-i cān oldı. (ḳıṭᶜa)

Seḫādan özge olur mı cihānda āb-ı ḥayāt
Yeter bu (18) daᶜvīyi is̱bāt içün bu iki delīl

Biri bu, zinde ider niçe mürde-i faḳrı
Biri de zinde ḳalur (19) tā be-ḥaşr ẕikr-i cemīl

---

13. ḥisāb: ḥisābı, A; müşkil: müşkildür, A

Ser-māyedārān-ı tüccārdan biri keştī-şikeşte vü felāket-zede iken (20) bir ḫāce-i kāmkāre dūçār olup ba'de'l-ye'si't-tām dört biñ altun baḫşiş ile şād-kām olduġıdur.

(21) Sūdāgerān-ı sūd-peymāy-ı Ḥaleb-i şehbādan Ḥācī ibrāhīm nām tācir-i ṣāḥib-i kār u bār dört yük aḳçe ser-māye ile (22) ᶜazm-i sefer-i deryābār idüp nā-gehān ṣarṣar-ı ḳażā vu ḳader süvār olduġı sefīnesin müṣādif-i şu'ab-ı fenā itmekle her taḫta-(23) pāresi dest-ḫoş-ı emvāc-ı ḳahr-engīz olaraḳ bir semt-i muḫālife düşüp kendi ser ü pā berehne ṣandal-ı keştīye ilḳā-ı vücūd

16(b)

(1) itmekle ḳadem-nihāde-i sāḥil-i necāt olup rūzī çend ḳaṭ'-ı bādiye-i ibtilā iderek (Mıṣrā') Belā vü miḥnete yā hū vu merḥabā diyerek, (2) bendergāha gelüp pīş ez-īn ser-māyedār-ı iḳtidār iken ḥālen ceyb-i taṣarrufında def'-i daġdaġa-i cūᶜ idecek nīm ḥabbesi (3) bulunmamak ẕilleti meşreb-i ḥamiyyet-perestine āfet-i cān ü sebük-bārī-i iflās ve tehī-destī-i vücūd-ı miḥnet-keşine ġāyetde girān gelüp (4) (Naẓm) میگذارد خجلتم هرگاه میخواهم مراد   درنها دبیدلان عرض تمنا آتشست

(Neṡr) Dem-bestegī-i ᶜacz ile (5) hīç kese keşf-i rāz idemeyüp kenār-ı baḥr-ı endīşede ṣayd-ı māhī-i evhām iderek bu ḫayāl-i ḫām fütāde-i şest-i mütefekkiresi (6) oldı, ya'nī bu tedbīr-i bī-te'ṡīri tedārük-i vech-i ma'āşda müfīd

21. Ḥaleb-i Şehbādan: Ḥaleb'den, D

ü kārger ṣandı ve maḥaṭṭ-ı riḥāl-i sefer-güzīnān-ı (7)ᶜālem olan kārbān-serāy-ı mev'ilü'l-ḳabāil nigehbānına taḳdīm-i dest-āvīz-i merḥabā idüp rūy-ı tecellüdden muḳaddeme(8)-perdāz-ı dürūġ-ı maṣlaḥat-āmīz oldı ve didi ki sefīnemüz intiẓār-ı eyyām-ı muvāfıḳ ile lenger-endāz-ı ᶜummān olup (9) kendimüze tehiyye-i mesken ü mehāmm-ı lāzıma ārzūsı daᶜiye-i taḳaddüm-i yek-dū-rūze olmuşdur imrūz yā ferdā bār-ḫānemüz (10) gelince bir kūşede cāygāh-ı muḫtaṣarī tedārüki mercūdur. İn-şā'allāhü taᶜālā bıżāᶜamuz vürūdında münāvele-i (11) aḳdāḥ-ı dād u sited müyesser olıcaḳ ümmīddür ki ser-bezm-i iḫtilāṭımuzdan nevāle-rübāy-ı intifāᶜ olasuz. Şaḫṣ-ı ribāṭī (12) mihmān-nevāz u müsāfir-muḥibb olmaġla ḫurāfāt-ı ḥarīfi ḳālıb-ı cidd-i ṣırfa münsebik görmekle tevcīh-i semᶜ-i ḳabūl idüp (13) merḥabā-senc-i ehlen ve sehlen oldı. Lākin bu ribāṭ-ı māl-ā-mālda tezāḥüm-i vāridīnden mesken-i maḫṣūṣ tedārükine imkān (14) yoḳdur. Hest īn-ḳadar ki ḫācegiyān-ı nāmdār-ı ᶜAcemden biri sābıḳan bir kūşe-ḥucreye taᶜlīḳ-i ḳufl-ı taṣarruf ḳılup bed'en (15) muḥtāc-ı ḳarār olmaḳ iḥtimāliyle bir ḳaç senenüñ icāre-i baṭṭāliyyesin peşīn teslīm idüp gitdükde kilīd-i ᶜalāḳasın (16) ber-dāşte-i dest-i ferāġ itmemişdi derūnı ḥücre-i iẕᶜān-ı cühelā gibi ḫālī vü tenhā ve esbāb-ı ᶜalāyıḳdan müberrā (17) idügi maᶜlūmumdur. Cāiz olursa ol ḥücreye naḳl-ı edevāt-ı ḳarār

---

6. riḥāl: ricāl, D, E

12. münsebik: münāsib, A, münkesib, C

idesüz ki ṣāḥibi yaḳınlarda gelmek iḥtimālı (18) baᶜīddür, ve'lev süllem, dāmen-i tedbīr-i āḫere teşebbüs̱ oluna diyüp bī-pervā ḳuflını şikeste-i kelpetīn-i cesāret ḳılup (19) Ḥācī ibrāhīm-i felāket-nedīme ol kūşede ruḫṣat-nümāy-ı ārām oldı, ammā ḥaḳīḳat-ı ser-encāmına kesb-i şuᶜūr itmeyüp (20) giyāh-ı deste-i dürūğını aᶜşāb u ᶜaḳāḳīr-i ḫāṣiyyetdār-ı nefsü'l-emr iᶜtiḳādı ile nihāde-i maṭmūre-i iᶜtimād (21) eyledi. Ol gün der-i bezzāzistān-ı kevnüñ cenāḥ-ı ṣandal-fāmı keşīde ve mıṣrāᶜ-ı ābnūs-rengi güşāde olınca (22) Ḥācī İbrāhīm-i felāket-zedenüñ simsār-ı müteḫayyilesi ser-bāzār-ı efkār-ı fāsideyi kūşe kūşe cüst ü cū ḳıldı ki (23) ne ṭarīḳle peydā-yı āb-rūy-ı kāre tertīb-i fesāne-i tedbīr eyleye, cerr u su'āl-i menfūr't-ṭıbāᶜa nedīm-i ḥamiyyetden ᶜār idüp

17(a)

(1) bāb-ı istidāneye ise ᶜanākib-i taᶜassür ol ḳadar perde-keş-i imtināᶜ olmışidi ki ᶜanḳā-meşrebān-ı ḳāf-ı iḳdām hetk-i hücze-i (2) taᶜazzürine her ne mertebede iᶜmāl-i meḫālib-i ihtimām itseler kārger olmayup ḫar-meges-i nā-çīz gibi pā-beste-i dām-ı ıżṭırār (3) ve ṭanīn-i ḥaybet-āmīz ile ḫırāş-endāz-ı dimāğ-ı rūzgār olmaḳ görinürdi. El-ḳıṣṣa; keşmekeş-i ıżṭırāb-ı tereddüd ile (4) bī-tāb-ı melāl-ı tażaccur u ḥazen-ālūd-ı ḥücre-i tārīk-i taḥayyür iken dervāze-i tāb

---

4. ḥazen: ḫūn, B

-ẖāne-i cihāna perde-i nīlī-fām-ı ẕalām āviẖte olup (5) eẕān-ı maġribde ṣadā-yı heybet-fezā-yı Allāhü Ekber'den ᶜammē-i küçe-gerdān-ı ser-maḥalle-i kesb ü kār perīşān-ı cānib-i dārü'l-ḳarār olup (6) şehrī vü ġarīb kim var ise cānib-i ārāmgāhına taḥrīk-i pāy-ı reftār itdükde (Naẓm)

هرکس بوقت شام چو بیند عیال خویش   مسکین غریب جفت شود با ملال خویش

(Neẕr) Ḥarīf-i ribāṭī tefaḳḳud-ı ḥāl-ı mihmān içün nevāle-i mā-ḥażarı ile (8) ḳadem-nihāde-i ṣaḥn-ı müsāfir-ẖāne olup bāng-ı ᶜişāya dek pīş-ẖān-ı yārīde tertīb-i nuḳl-ı ġam-güsārī ḳıldı. Baᶜdehu çerāġ- destinde (9) olan şemᶜ-i fürūzānı ārāyiş-i kenār-ı kānūn idüp imşeb ne ḥāl ise ġam-ẖārī-i dil-i zār ile ārām ve defᶜ-i tevaḥḥuş-i tenhāyī içün (10) tecerruᶜ-i ẖūn-ābe-i ālām idersüz. ᶜAle's-seḥer ki sefīne-i bād-āverüñ lenger-i te'eẖẖüri ber-dāşte-i himmet-i nevtiyān-ı çālāk-dest olup (11) iᶜānet-i şurṭa-i tevfīḳ ile resīde-i sāḥilgāh-ı selāmet ola bār ü büngāhı cüdāgāne birer cāy-ı münāsibe vaż' u iskān (12) maṣlaḥatı ᶜale'r-re'si ve'l-ᶜayndur diyüp terāne-i duᶜā-yı şeb-be-ẖayrı dem-sāz-ı fürū-dāşt-ı ẖayr-bād iderek semt-i (13) ārāmgāhına teveccüh ḳıldı. Mihmān-ı ẖāne-ẖarāb hem-ṣoḥbetān-ı ḳalaḳ u ıżṭırāb ile ḳalup bir ẖışt-pāre-i (14) nā-hemvārı bālin-i muḥaḳḳar ve būriyā-laẖt-ı çāk-çākı bister idindi ve caᶜlī tecellüd ile taḳlīd-i kām-rānī-i ẖāb-ı nūşīn (15) eyledi (Beyt)

از توشهٔ عقل و جان تهی دست   بر گوشهٔ نطع خاك بنشست

---

5. heybet-fezā: heybet, A

(Neşr) Lākin teḳāṭur-ı bārān-ı (16)eşk-i ḥasretden ḫücre-i dīdelerinde müsā_fir-i ḫāb-ı rāḥat ḳarār idemeyüp ṭavārıḳ-ı dehşet-fezāy-ı hümūm-ı gūn-ā-gūn (17) feth-i revzene-i çeşm-i seyyāle-feşāna furṣat virmeyüp (Naẓm)

Ne bellü ḫāb müyesser ne bellü bīdārüm
Ne bellü ᶜāfiyet (18) üzre ne bellü bīmārüm

(Neşr) Ol ḳasvetkede-i vaḥşet-ābād içre tezāḥum-i eşbāḥ-ı hāile-i evhām-ı bāṭıla ḳuvā-yı mutaṣarrıfasın (19) ᶜamel-i tedbīr-i rāḥat-ı bedenden ᶜāṭıla ḳılup sübḥānallāh fülk-i dili eser-i baḫt-ı siyāhum ne ṭurfa gird-āb-ı ıżṭırāba düşürdi (20) ki dest ü pā şikeste-i cellād-ı felāket olduğum yeterken, kendi dest-i sū-i ṣanīᶜumla cemāl-i ḥālümi siyeh-rūy-ı feżāḥat (21) ve öz iḫtiyārumla kendimi bāzār-ı melāmetde siyāset ne belā idi ki bī-şikence-i sebeb iddiᶜā-yı kām-rāni ile ṭabl-ı tehī-dimāğ-ı (22) dürūğa ḥavāle-i çomāḳ-ı lāf urup bu maḳūle ṣīt u ṣadā-yı şerm-efzā ile suḫre-i şehr-i peşīmānī oldum, ᶜale'ṣ-ṣabāḥ ki (23) debīr-i ṣubḥ-ı ṣādıḳ-nihād ser-levḥa-nigār-ı cerīde-i āfāḳ olup mażbūṭ-ı kīse-i çarḫ olan nuḳūd-ı nücūmı kendi ser-māye-i mübāhātı

---

18. eşbāḥ: eşbāh, B; bāṭıla:-A,-C

19. rāḥat-ı beden: beden-i rāḥat, A,B

22. urup: idüp, B, D

17(b)

(1) olmak üzre daᶜvā-yı tezvīre sālik olan tīre-baḫt-ı şeb-i siyeh-kāsenüñ müsvedde-i ḥīle-āmīzin beyāża çıḳarmaḳla (2) ṣūret-i ḥāl āşkār ve sefīne vü māl iddiᶜāsı berḳ-ı ḫulleb-i evc-i güẕāf idügi pertev-endāz-ı dil-i ṣādıḳ-(3) nefesān-ı rūzgār ola, ne yüzle encümen-i ser-māyedārān-ı ṣadāḳat-me'āba rū-be-rāh, ne gözle ṣaḥīfe-i rūy-ı ribāṭīye (4) bī-münfaᶜile nigāh mümkin olur diyüp ser-i bī-sāmān-ı ḥālini pāre pāre-i sāṭūr-ı melāmet ve sīne-i çāk çāk-ı (5) āmālini şerḥazār-ı nedāmet iderken, nā-gehān cāsūs-ı naẓarı saṭḥ-ı murabbaᶜ-ṭarḥ-ı ḥücrenüñ aḥad-ı aḍlāᶜ-ı erbaᶜasında (6) bir ḫışt-ı nā-hemvāre düş oldı ki pāy-ı tereddüd -i müsāfirān-ı ḳadīm ol ḳuṭrı ẓamān ile raḫnedār idüp henüz (7) emr-i tesviyesinde miᶜmār-ı taḳayyüd iᶜmāl-i edevāt-ı teşyīd itmemiş veyā māl-perestān-ı Ḳarūn-ṣıfatdan biri biraz māl-i (8) muddaḫḫar defīne idüp āmed ü reft-ı ḳıṭār-ı ḥaşerātu'l-arż ile ser-pūş-ı ḫum-ı kitmānı mütemāil-i semt-i ẓuhūr olmış ola (9) fi'l-ḥāl bilā-tavaḳḳuf u ihmāl (Beyt)

Bī-tāb düşse nola göñül genc-i ᶜaşḳuña
Müflis ḫazīne bulsa niçün itmeye şitāb (10)

mevżiᶜ-i mezkūre veṡebāt-ı bī-iḫtiyārāne ile ilḳā-i vücūd-ı

---

7. iᶜmāl: iᶜmār, A

10. mezbūr: maḥfūr, B

ġam-endīş idüp nebş-i maḥall-i mezbūr içün taḥrīk-i (11) tīşe-i ihtimām itdükde bir sebūçe-i ḫākī-nihād içre biñ ᶜaded müşaᶜşaᶜ münevver, mümessek, muᶜanber, zer-i nāb-ı muᶜteber-i ḫāliṣ-(12)ᶜayāra ẓafer bulup az ḳaldı ki mihmān-ı mübārek-ḳadem-i ferḫunde-ḳudūm-ı şādmānī żiyāfeti içün kebş-i cānın ḳurban ve (13)(Mısrāᶜ) (شکر نعمت مزید جمعیت) (Neṣr) Mażmūnında naḳd-ı ḥayātını fedā-yı şükrāne-i iḥsān ide. (Nazm)

Şükrāne naḳd-ı (14) ᶜömrümi virsem ᶜaceb degül
Çün niᶜmeti ziyāde ider şükr ber-mezīd

Fażl-ı Ḫudāyı gör ki bu taḳṣīr-i şükr ile (15)
Her laḥẓa ḥāṣıl olmada biñ niᶜmet-i cedīd

(Neṣr) Netīce-i süḫan; ol ḥücre-i çār-küşe tesḫīr-i devlete vefḳ-ı çār-ender-çār (16) olup bir demde Ebū Derdā-i faḳr iken Mālik-i Dīnār-ı faḫr oldı ve ḳuvvet-i māliye ile kesb-i zūr-ı bāzū-yı ibtihāc (17) ve ol zer-i ḫaṣiyyetdār ile ᶜilāc-ı ḫafaḳān-ı iḥtiyāc idüp müzāḥeme-engīz-i ḥücre-i cān olan bī-gāne eşḫāṣ-ı (18) kerīhü'l-liḳā-ı aḥzānı ḳuvvet-i ḳalb ile ṭarḥ u iḫrāc eyledi. Ve ol gice şevḳ-ı tertīb-i mühimmāt-ı sipāhiyāne ile (19) ᶜaẓamet-penāh-ı mesned-i kāmkārī olup itmām-ı ḫidmet-i ferdāya taᶜyīn-i ḫidmet

---

18. ṭarḥ: ṭard, B
19. ḫidmet-güzārān: ḫidmet-künān, A

-güẕārān-ı fikr u taḫmīn ve zu'munca nev-āyīn-(20) ṭırāzī-i devlet-i ebleh-firīb-i zūd-zevāl içün meşḳ-ı müsvedde-i çünān u çünīn ile ārām-baḫş-ı dil-i endūhgīn (21) oldı ve tā derīçe-i zerrīne-cenāh-ı seḥer güşāde olınca manẓara-i dīdesine ta'līḳ-i perde-i ḫāb itmeyüp dōlāb-ı (22) mülāḥaẓadan ibrāz-ı tuḥaf u tefārīḳ-ı efkār-ı gūn-ā-gūna meşġūl olup sepīde-dem ki ṣayrafī-i bisyār-māye-i (23) rūzgār nuḳre-i nücūmı isrāf ve zer-i nāb-ı āftābı ceyb-i maşrıḳdan iḫrāc ile miyān-ı bāzār-ı felekde 'arż-ı ibtihāc

18(a)

(1) itdi, Ḥācī İbrāhīm-ı kām-rān ser-i bāzāra ḫırāmān olup genc-i bād-āverüñ bir miḳdārını eṡāṡ-ı beyt ü bisāṭ-ı (2) meskene ṣarf idüp baḳiyyesin muḥfūẓ-ı kemer-bend-i kitmān kıldı ve zerrīne-nigīn-i iḫfā ile ki terkib-i(استر ذهبك)
(3)naḳş-ı faṣṣ-ı ḥikmet-peẕīridür maḫtūm-sāz-ı çāk-ı hemyān oldı ve şaḫṣ-ı ribāṭī ile tecdīd-i mu'āmele-i dūşīne içün (4) istişāre-i vücūh-ı kesb ü kār idüp egerçi sefīne-i pür-ḫazīnemüzüñ sür'at-ı vürūdında rūzgār-ı muḫālif-reviş (5) çep-endāzāne ḥareket ḳıldı ve bār-ḫāne vü ḫizāne gird-āb-ı te'eḫḫür-i bī-i'tidāla düşdi, lākin 'icāletu'l-vaḳt biraz muḫtaṣarī (6) ser-māye-i mā-ḥażarı ki der-baġal-ı istiṣḥābdür, münāsib-i ḥāl ecnās-ı fāḫireden ṣavāb-dīd-i re'y-i pesendīdeñüze maṣrūf olmaḳ (7) ḫāṭır-ḫāhımuzdur ki

2. zerrīne: birazını da, A,C

insānü'l-ʿayn-i tʿallukımuz ibtidā-i aşnāyīde muṣḥaf-ı rūy-ı ṣadāḳat-nümāñuzdan tefe'ül-i kār-ı (8) ittiḥād itmekle ṣoḥbetiñüzde yümn ü bereket ve ṭurfa-maʿcūn-ı ülfetiñüzde keyfiyyet-i ḫayr u menfaʿat melḥūzdür. (Beyt)

Niçe niçe (9) germ ü serd ile görüşdük ʿālemüñ
Gerçi ġurbet çekdük ammā aşnā kesb eyledük

(Neṣr) Ümmīddür ki dellāl-ı ṣāf-nihād-ı (10) mürüvvetiñüz bāzergān-ṣāgird-i nev-kīse-i ṭabīʿata delīl-i dād ü sited-i nefʿ u sūd ola diyü rūy-ı deryāya müşrif bir cemʿiyyetgāh-ı (11) ḳavmde bī-pervā lāf-ı kām-rānī ile taʿẕīb-i hem-ṣoḥbetān iderken nā-gehān müzdeḥimgāh-ı maʿābir olan leb-i deryāda āṣār-ı (12) hengāme-i keṣret peydā oldı. Gördiler ki bir ʿaẓīm keştī-i güşāde-bādbān lenger-endāz-ı sāḥil-i baḥr olup süvārān-ı sefīne (13) yek be-yek sāḥa-i selāmete vażʿ-ı ḳadem-i felāḥ itdiler. Aʿyān-ı benderʿādet-i me'lūfe üzre pürsiş-i çi-gūnegī-i vāridīn (14) içün iskeleye hücūm idüp Ḥācc İbrāhīm-i perīşān-ḥālüñ miyān-ı deryābārda ḳaldı didügi sefīne olmaḳ iḥtimāliyle (15) tehni'e-i dīde-rūşenle müjde-resān olmaġa yüz tutdılar. (Ḳıṭʿa)

Gül gibi altunlaruñ sūzende aḫker çıḳmasun(16)
El-ḥaẕer hemyān-ı zer-pīçide ejder çıḳmasun

---

9. ṣāf: ṣādıḳ, B, D

Muntaẓırken yāre aġyār itmesün nā-geh ẓuhūr

Ṣayd-ı āhū fikrin (17) eylerken ṣakın ḫar çıḳmasun

(Nesr) Ol bī-nevā-yı güm-ser-māye nev-ġonça-i maḳālinüñ reng ü būy-ı sedāddan bī-vāye idügin (18) bilüp cevāb-ı mütereddid-āmīz ile yemīn ü yesāra tevcīh-i bāṣıra-i taḥayyür iderek bizüm keştīmüz olmaḳ da muḥtemel ammā baʿżı ʿalāmāt-ı (19) muġāyeret hüveydādur diyü pīş ü pese nigeh-endāzī-i rūbeh-firībāne ile tecessüs-i gürīzgāh-ı اين المفر iderken miyān-ı müsāfirān-ı (20)keştī-süvārdan bir vecīh u müşekkel ḫāce-i nāmdār müteşaḫḫıṣ olup ḥarīf-i ribāṭīye tevcīh-i naẓar-ı iltifāt, ol daḫi teveccüh-i (21) dāmen-būsī-i ḫoş-āmedī ṣadedinde gevher-nis̱ār-ı taḥiyyāt olup ḫilāl-ı pürsiş-i aḥvāl ve es̱nā-i fetḥu'l-bāb-ı cevāb (22) u su'ālde, ẓāhir ḥücremüz ḫas u ḫāşāk-ı ʿalāḳa-i bī-gāneden münaẓẓafu's-sāḥadür diyü faḥṣ-ı ḳarārgāh-ı maʿhūdı (23) zebāna getürdi. Ribāṭī niʿme'l-cevāb-ı neʿamla muḳābele idüp, ḫudāvendā saʿādet ile bu ḫıṭṭadan naḳl-ı aḥmāl-ı ʿalāyıḳ ideli

18(b)

(1) hīç kesüñ pāy-ı taʿarrużı derūn-ı ḥücrede tesyīr-i ġubār-ı ālāyiş itmeyüp dī-rūz bu tācir ḳarındaş sefīnesin ʿummānda terk (2) u ṣandal-süvār-ı taḳaddüm itmiş idi. Ḫālī

---

18. bāṣıra: nāẓıra, A

mesken bulunmamağla ve cenābları serīᶜan teşrīf iḥtimāli mir'āt-ı ḫāṭıra pertev-endāz-ı yaḳīn olmamağla bir küşesinde basṭ-ı kilīm-pāre-i ḳarāra küstāḫī-i ruḫṣat-ı (3) yek-dū rūze ṣudūrı ḳābil-i inkār degüldür. Bu gicelik ṣıḳlet-i müzāḥemesi tekdīr-i ṭabīᶜat itmezse ṣubḥgāhān 54) aña aḫer cāy-ı ḳarār tedārük oluna diyüp Ḥāci İbrāhīm-i bī-sitāre ol maḥallda enāmil-i ḥayret-engīzi şāne-i rīş-i (5) teşvīş iderek īstāde-i aḳdām-ı lerzenāk-ı tereddüd bulunmağla, ol tācir-i nev-ẓuhūr-ı ḥücre-nişīn bunlardur, diyü hedef-i (6) nibāl-ı işāret ḳıldı. Hemān-dem bī-çārenüñ baḳiyye-i ser-māye-i hūş-ı ḥayret-ālūdı tārāc-ı emvāc-ı ye's olup (Mıṣrāᶜ) Ne cāy-ı (7) ḳarār u ne rāh-ı gürīz (Neṣr) Şaḥne-i bī-emān-ı ḳażāya teslīm-i girībān-ı rıżādan ġayrı çāre bulmadı. Ḥāce-i kām-rān (8) bu cevābı ki ṭaraf-ı kārbān-serāyīden telaḳḳī itdi, vażᶜ-ı maᶜḳūl olmuş yolundan zehr-ḫand-i ḳabūl ile tebessüm-rīz-i istiṣvāb (9) oldı ve rūy-ı mülāṭafetden elin eline alup maᶜiyyet üzre ḫırāmān-ı semt-i ḥucre-i dūzaḫ-miṣāl oldılar. Ol gice (10) istidāme-i ṣoḥbet ile ṣūret-i ikrāmda Ḥācī İbrāhīm-i felāket-me'ābı göz ḥabsine çeküp zencīr-i nigāh-ı müselseli gerden-i (11) ḥāline bend ve dū şāḫe-i taḳayyüd ü ihtimāmı saḫt peyvend eyledi. Her çend ki defᶜ-i meclise bahāne-i perdāz-ı nişest

---

2. ve cenābları..... yaḳīn olmamağla:-A,-C,

6. ser-māye:-A

10. Ḥācı: Ḥācc, A,B

ü ḳıyām (12) olmuş ise dest-i iltifātı dāmen-gīr-i ʿazm idüp zamān-ı h̲āb-ı nūşīne dek pāsbān-ı muḥafaẓa-i ber-ihtimāmı (13) ḥavāle-i eṭvār-ı ḥarekātı ḳılup bir iki defʿa gāh bahāne-i defʿ-i s̲ıḳlet ve gāh tecdīd-i vużuʿ u istirāḥat içün (14) pīşgāh-ı ḥücreye çıḳdıḳça h̲idmet-güẕārān-ı ḳallāş-ṭıynetden bir ḳaçın müʾekkel-i destyār-ı h̲ıdmet itmek ṭarīḳi ile (15) bekledüp rūy-ı riʿāyetden yemīn ü yesārında pervāne‿vār dāmen der-miyān-ıʿubūdiyyet olmaḳ üzre nīm-(16) h̲aṭve ḥarekete fırṣat virmediler. Tamām ḥücre-i dīdelerine ṭāliʿa-i h̲āb vażʿ-ı ḳadem-i ḥücūm idüp her kes perīşānī-i (17) Tātār-ı nevm ile rū-nihāde-i gürīzgāh-ı ḥużūr itmek zamānı geldükde H̲āce-i mükerrem-cenāb Ḥācc İbrāhīm-i felāket-(18) meʾāba tevcīh-i h̲iṭāb idüp ne ḳadar zaḥmet ise h̲ābgāhıñuz bir kenāra çeküp müsterīḥ-i kāşāne-i menām oluñ ben (19) h̲ıdmet-güẕārān ile muḥāsebe-i īrād u maṣārif-i yevmiyye ideyin didi. Ol maḥbūs-ı āzāde-ṣūret taḥrīk-i (20) zencīr-i iṭāʿat iderek kenār-ı liḥāf-ı tecellüdi burḳaʿ-ı rūy-ı vāhime ḳılup, āyā medfen-i māla mürācaʿat olunursa (21) ḥāl-i h̲arābum neye müncer ola diyü cülāḥ-ı h̲alecān-ı vesvese-bāf-ı endīşe-perdāzuñ nesīc-i deffe-i vehm-engīzi (22) dest-mālçe-i rūy-ı şerm-ālūd-ı mülāḥaẓa idüp reşḥa-çīn-i sirişk-i ıżṭırāb olaraḳ sāʿid-i endīşeyi (23) sütūn-ı zenah̲ ve ıżṭıcāʿ-ı bālīn-i melāl eyledi. Der īn-ḥāl cenāb-ı H̲āce mezbūrı pūşīde-i perde-i h̲āb

---

12. ber-ihtimāmı: ihtimāmı, B, D
21. vehm-engīzi: vehm-engīzini, A,C
23. perde: bürde, B,D

19(a)

(1) ẓann idüp maḥremān-ı rāzdan birine fermān itdi ki zevāyā-yı ḥücreyi nebş ve māl-ı meknūzı pīrāye-i taḫta-i ibrāz ide, (2) ḥasbe'l-işāre ol daḫi mübāşir-i ḫıdmet olup lākin Ḥācc İbrāhīm'üñ ẓafer-yāb-ı genc-i bī-renc olduġı künc-i ma'hūde teveccüh itmeyüp (3) semt-i āḫerden biraz izāle-i keṡāfet-ı ḫāk itdükden ṣoñra ḫışt-ı ser-pūşı ber-dāşte-i dest-i himmet ḳılup bir (4) inā-ı maḫtūm içre miḳdār-ı hezār zer-i nāb-ı müḥayyirü'l-ebṣārı iḫrāc ve ārāyiş-i naẓargāh-ı ibtihāc itdi. Ba'dehu bir kūşeye (5) daḫi ḥavāle-i mitīn-i taḳayyüd ḳılup biñ dīnārı daḫi żamīme-i hezār ve ḳuṭr-ı ṡāliṡde keẕālik elf-i kāmil-'ayārı iḫrāc u nihāde-i (6) pīş-taḫta-i Ḫāce-i kāmkār eyledi. Merrei erba'ada künc-i ma'hūde gelüp mevżi'-i mālı mānend-i dimāġ-ı tācir-i müflis-i güm-kerde-(7) 'aḳl u idrāk tehī bulup Ḫāce'yi vāḳıf-ı ḥāl itdükde kīse-i dehāna mühr-bend-i sükūt urmak üzre tenbīh-i ekīdden (8) ṣoñra nuḳūd-ı mevcūdeyi ki tamām üç biñ altundan 'ibāretdür, bir peştemāla pīçīde vü verā-yı bāline nihāde ḳıldı. (9) (Ber-ṭarīḳ-i Ḳıṭ'a)

Ḥużūr ile uyur ol ḫāce-i ġınā-perver
Ki ide kīse-i pür-mālı zīr-i ser-bālīn

---

5. mitīn: bin, A, C

7. vāḳıf: ḫaberdār-ı vāḳi', B; urmak: olmaḳ, B

9. Ber-ṭarīḳ-i ḳıṭ'a:-B

Faḳīri gör ki (10) eger düşde görse hemyānı
Bulur uyanduġı dem zīr-i serde bir tinnīn

vaḳtā ki pīçīde-i dest-māl-ı şeb olan (11) zer-i bī-ḥisāb-ı nücūmuñ ifnā-kerde-i şikār-bāz-ı ṣubḥ olmaḳ zamānı ḳarīb olup isrāf-ı gencīne-i evḳāt iden mahmūrān-ı āsīme-ser-i (12) h̲arābāt-ı ġaflet muḥāsebe-i nuḳūd-ı eşk-i nedāmet iderler mi diyü pīş-ḳadem-i zāviye-i dehr olan ṣūfī-i ṣāf-nihād-ı ṣabā (13) cāsūsvār āheste āheste şikāf-ı revzeneden istikşāf-ı ḥāl-ı ḥücre-nişīnān-ı rāḥat u ṣafā ve nāzikāne taḥrīk-i (14) çār-şeb-i havā ḳıldı. Ve muḳaddemetü'l- ceyş-i seḥer ḳudūmın bülbül-nefesān-ı menāre-pīrā bāng-ı ṣafā-bah̲ş-ı yā mevlā ile esīr-i zencīr-i zengī-i (15) şām olan bī-ṭāḳātān-ı ʿaẕāb-ı h̲āba tebşīr ü inbā eyledi. Cenāb-ı H̲āce āheste-h̲ırām-ı h̲ābgāh-ı Ḥācc İbrāhīm-i felāket-(16) penāh olup nesīm-i taʿbīr-i ṣabāḥu'l-h̲ayr ile taḥrīk-i gülbün-i sāmiʿasına ʿazīmet ḳıldı. Ve şeb-nem-i elfāẓ-ı kerem-āşnā ile ṭarāvet-bah̲ş-ı (16) gül-i gūş olup (Beyt)

نه‌وقتِ خفتن وهنگامِ فرش و بالین است   بیا ببین‌که بدستم‌چه جامِ رنگین‌است

(Neşr) Ey yār-ı güm-kerde- ṣadīḳ u refīḳ ḥālā ki dem-i ṣubḥgāh-ı tevfīḳdür ser-girān-ı h̲umār-ı ġam olmaḳ nā-revā ve sāiḳ-i (19) taḳdīr-i ilāhī miyānımuzda ṭarḥ-efken-i āşnāyī olmaḳ iken münāvele-i peymāne-i ülfetde tābiʿ-i vesvese-i taḳṣīr olmaḳ (20) terzīḳ-i nā-sezādur diyüp teklīf-i ḳurb-ı ṣoḥbet eyledi. (Mes̲nevī)

---

10. tinnīn: A
20. terzīḳ-i: terzīḳ u, A,C

Furṣat ki hümā-yı tīz-perdür
İrmek aña (21) bir daḫi hünerdür

Furṣat didigüñ dem-i seḥerdür
Güyā ki ṣabā-yı ḫoş-es̱erdür

Efsūs olur ol nesīm-i nāfiᶜ(22)
Bir ġaflet-i yek-demeyle żāyiᶜ

Ḫūrşīd seḥerden itmedin cūş
Biz bir iki sāġar idelüm nūş

Ḫūrşīd havāyı (23) ḳılmadın nerm
Biz bezm-i ṣafāyı idelüm germ

Cām-ı seḥer olmadın ṭarab-rīz
Biz neş'emüz idelüm seḥer-ḫīz

Ḥācc İbrāhīm-i

19(b)

(1)ḫāb-ālūd-ı bīdār-baḫt istimāᶜ-ı füsūn-ı iltifāt ile nā-çār bīdār olup māliş-i çeşm-i ḫābnāk iderek ḥammām īcāb (2) itmiş diyüp pertāb-ı ḫāric-i bāb ile taḫlīṣ-i girībāna şitāb üzre iken Ḫāce-iᶜālī-cenāb, bize daḫi żarūret-i germ-ābe (3) netīce-i ser-girānī-i ḫāb olmışdur. Bir iki fincān ḳahve ile izāle-i evsāḫ-ı dimāġ idelüm. Pes āngāh maᶜan

revāne-i (4) semt-i ḥammām olavüz diyüp bu vechile dahi ḫalāṣa fürce-i imkān bulmayup bī-iḫtiyār ḥużūr-ı Ḫāce'de nişest-i nevmīdāneye (5) ḳarār virdi. Bu maḥallde Ḫāce-i kāmkār gürūh-ı tevābiʿ ü ḫıdmet-güẕārānı küşe-i ebrū-yı pür-çīn-i işāret ile (6) ḫāric-i ḥücreye defʿ ve ālāyiş-i keṣreti bi'l-külliye refʿ itdükden ṣoñra taḳdīm-i eymān-ı ġılāẓ ile muḳaddeme-perdāz-ı istifsār (7) oldı ki tamām-ı künh-i aḥvālinden kendüyi ḫaberdār ve māl-i medfūndan eṣer-yāb olduġı mertebeyi taḳrīr ü iḳrār ide. Ḥācī İbrāhīm (8) sālik-i ṣırāṭ-ı müstaḳīm olmaġı vuṣūl-i cennetü'l-ʿadn-ı felāḥa aḳreb ü enseb görüp cemīʿ ser-encām-ı ḥālin ṣebt-i ṣaḥīfe-i فی الصدق (9) النجاة itmekle pīşgāh-ı ẕihn-i Ḫāce'ye ʿarż eyledi ve keştī-şikeste vü felāket-zedeligin ve dāmen-i dürūġa teşebbüṣ ile (10) semʿ-i ribāṭīyi enbānçe-i ḥoḳḳa-bāza dönderüp baʿdehu nedāmet ü ıżṭırābla müteveccih-i ʿālem-i ḫāb olduḳda naẓarı cāy-ı (11) kenze müṣādif olup keyfiyyet-i ḫarc u iḫrācın ke'mā-vaḳaʿa ḥaḳḳ-ı taʿbīr üzre edā vü taḳrīr eyledi. Ve māluñ bir miḳdārı (12) levāzım-ı ḫāneye maṣrūf ve sāyiri mevcūddur diyüp endāmı ile pīş-i naẓar-ı Ḫāce'ye nihāde ḳıldı. Tamām-ı ḥikāyeyi (13) Ḫāce-i ʿibret-güzīn güncīde-i semʿ-i yaḳīn idüp Ḥācc İbrāhīm'üñ ẓafer bulduġı altunları ḳabż ve verā-yı bālīnde (14) olan se hezār dīnāra żamm u ilḥāḳ eyledi ve cemʿan dört biñ ʿaded

---

10. semʿ: semt, A

13. bulduġı: bulmaduġı, A

zer-i nāb-ı ᶜizzet-me'ābı bir elden hibe-i (15) ṣaḥīḥa-i bī-rayb u riyā ile Ḥācī İbrāhīm'e baḫşiş uᶜaṭā ḳıldı. Ve didi ki ey birāder-i Ṣadāḳat-ḳarīn maᶜlūm-ı (16) ḫāṭır-ı pāk-ı ṣafvet-rehīnüñ ola ki bu ẕikr itdigüñ āfet-i devr-i rūzgār benüm daḫi ser-māye-i iḳtidārümi tār u mār (17) ve telāṭum-ı emvāc-ı ḳahr-ı kirdgār, keştī-i refāhiyyetüm şikeste-i seng-i bevār itmek tevehhümi ile ekṡer güẕergāhum olan dīyārda (18) ve benādir-i ṣāḥib-iştihārda bu vech üzre birer miḳdār māl-ı müddaḫḫar mestūr u maḥṣūr itmek dīrīne ᶜādet-i ṭabᶜ-ı ṣāḥib(19)-naẓar-ı dūr-ā-dūrumdur. Ḥālā bi-fażlihi taᶜālā sefīne-i vücūdum vāṣıl-ı kenār-ı selāmet ve ser-māye-i saᶜādet olan māl-i mevfūrum (20) der-dest-i vekīlān-ı ᶜāfiyetdür. Bu niᶜmet-i ᶜaẓīme şükrānesi içün lāzımdur ki senüñ gibi ḫusrān-dīdelere meded-res ü çāre-(21)sāz ve sermāye-baḫş-ı iᶜānet olmaġla ser-efrāz olam. El-ḥāletü hāẕihi bu miḳdār-ı maᶜlūmı maᶜẕūr ṭutup cāyiz olursa (22) bir sefer benümle murāfaḳatı muḳarrer idesin ki tecribe-i baṣīret-āmūzum mübāşir-i kār-ı ticāretüñ olıcaḳ ümmīddür ki miyān-ı (23) düşmen ü dūstāna ber-hem-zen-ı kār u bār-ı şemātet olacaḳ āb-rūy-ı intifāᶜ ile ḥüsn-i iyāb u ḥuṣūl-ı kām-rānī-i bī-ḥisāb

20(a)

(1) müyesser ola diyüp cevāhir-i neṣāyiḥ-i müfīdeyi ᶜilāve

---

16. tār u mār: tār-mār, B
18. maḥṣūr: maḥfūr, B

-i bār-ı minnet ḳıldı. İmtis̱ālen ol sālda maᶜan ᶜazm-ı Hindüstān (2) idüp destyārī-i iᶜāneti ile bir sene-i kāmilede tamām on biñ altun-ı ᶜizzet-meşhūna dest urup kāmrān u şād-kām (3) cānib-i vaṭana ᶜaṭf-ı zimām-ı h̲ırām idüp bi-ᶜavni'llāhi taᶜāle'l-ᶜazīzi'l-ᶜallām vāṣıl-ı gencīne-i merām olmuşdur. (Naẓm, ber-ṭarīḳ-i ḳıṭᶜa) (4)

Hezār āferīn ol keremkāre kim
Görince refīḳın rehīn-i melāl

Dirīġ itmeye genc-i maḳdūrı hep
İde beẕl-i ser-māye-i cān u mal (5)

Ṣūret-i iḥtiyācda mużṭarib-ḥāl-i żarūret iken muḳteżā-yı semāḥat-ı cibillī üzre bir faḳīre (6) şey-i yesīr beẕl itmekle seḥergāhān h̲izāne-i ġaybdan māl-i kes̱īre vāṣıl olduġıdur(7)

Ālüfte-dilān-ı müstmendāne-eṭvārdan bir gedā-sīmā-yı emīrāne-himmet, faḳīr-endām-ı müstaġnī-ṭabīᶜat ki luṭf-ı ṭabᶜ u semāḥat-ı (8) fıṭratdan ṣāḥib-vāye, ammā niṣāb-ı cāh u mālda kem-pāye vü endek-māye idi. (beyt)

کیسه وهمیان تهی از سیم و زر   سینه و جان معدن در و کهر

---

3. Naẓm ber-ṭarīḳ-i ḳıṭᶜa: -B
4. keremkārā : kāmkārā, D
8. fıṭratdan: h̲aṭarātdan, A

Ba'żı ārzū-yı me'mūlü'l-ḥuṣūl ile dārü's-salṭana-ı İstanbul'a gelüp (10) imtidād-ı ezmine-i ḳarārı ber-hem-zen-i kār u bār-ı iḳtidārı olup vaḫāmet-i havā-yı ġurbet bī-çāreyi tefsīde-leb-i kürbet (11) ü lerzenāk-ı teb-i tāb-fersāy-ı żarūret ḳılmışidi. (Nazm)

İki gün bir menzili ārāmgāh itmez hilāl

Żaᶜf-ı ġurbetdür (12) iden miḥnet-keş-i dıḳḳ-ı hüzāl ittifāḳen buḥrān-ı ḥummā-yı lāzıme-i iflās ol müsteskī-i ḥırmānı evrām-ı ālām ile pür-(13) āmās idüp kenār-ı şādurvān-ı cemā'atde āb-ı zülāl-i ᶜibādet ile teskīn-i āteş-i ciger-güdāz ve berd-i ẓıllü'l-mescidde kesb-i rāḥat-ı (14) inşirāḥ içün iḳāmet-i namāz niyyeti ile cāmiᶜ-i müesses-bünyān-ı Fātiḥde ḳable ṣalāti'l-maġrib küşe-gīr-i ṣaff-ı niyāz ve taraḳḳub-ı (15) āvāz-ı ḥayye ᶜale'l-felāḥ ile sübḥa-gerdān-ı ẕikr-i celīl-i ṣamed-i bī-enbāz ve ṣunūf-ı ṣulaḥā-yı muḫtelifü'ṭ-ṭıbā'a dīde-i ᶜibretle (16) nigeh-endāz iken kendüye ḳarīb u hem-zānū bir muḥtāc-ı nā-murād-sīrete rū-be-rū olup cāsūs-ı ferāseti seḥne-i veleh-āmīz-i (17) ḥarīfden istidlāl-ı ḥāl itdi ki ol perīşān-evzāᶜ-ı mużmaḥil-şemā'il (Mıṣrā) (پراکنده روزی پراکنده دل)
(18) ᶜārıża-i ıżṭırāb ile kendüden beter ḫıyre-ser u lā-ya'ḳıl belki ṭā'ūn-ı faḳr ile dem-besteligi mertebe-i helāke (19) müṣıldur. Muḳarrer ki eyyāmī çend şeh-rāh-ı ḳaṣaba-i ḥulḳumından ḳavāfil-i aġdiye-i sāddu'r-ramaḳ

---

14. ḳable: ḳübeylü, B,D

güzerān itmemekle ṭās-ı miʿdesine (20)nīm-ḥabbe ṣadāḳa-i ḳuvvet īs̱ār ider bulunmamış ve sāmān-ı ḥamiyyet māniʿ-i züll-i ṭaleb olmağla kendi dahi tedārükden ḳalup (21) sevdā-yı iḥtiyācı ʿilāc-pezīr-i tedbīr olmaḳ mümkin olmamış. Pes muḳteżā-yı mürüvveti icrā-ı ḳāʿide-i cüvān-merdiye (22) müteḳāżi olup kīse-i maḳdūrı müsāʿid olduğı mertebede ḥiṣṣe-baḫş-ı imdād olmağiçün ceyb-i raḫnedār-ı (23) iḳtidārına mürācaʿat ḳıldı gördi ki mecmūʿ-ı nuḳūd-ı mevcūde ʿaded-i heftāde munḥaṣır olup yetmiş aḳçeden ziyāde

20(b)

(1) bir ḥabbesi yoḳ ki tedbīr-i defʿ-i müżāyaḳasında göñlünce çāre-perdāz-ı iḥsān ola, kendinüñ ʿavāyid-i kefāfı ʿaḳārāt-ı (2) ʿināyāt-ı ġaybiyyeden muʿayyen ve tedbīr-i beden-i maʿīşet ḫuṣūṣında menşūr-ı cāh-ı mübāhātı tevḳīʿ-i refīʿ-i الرزق على الله ile (3) muʿanven idi. Bi'l-āḫire nefs-i ḳanāʿat-perestini īs̱ār-ı mā-meleke irżā idüp revā mıdur ki ben fevz-i niṣāb-ı sebʿīn ile kām-rān (4) ve bu nā-murād-ı kīse-tehī ġam-ı iḥtiyāc ile nālān ola (Naẓm-ı laṭīf)

Ḫudā kerīmdür elbette eylemez maḥrūm
Murādına irişür (5) her kişi Ḫudā diyerek

---

20. ḥamiyyet: ḥamiyyetine, A

5. bādā-bād: bādā-bādā, B; emrümde: emrinde, A

Her çi-bādā-bād bu mevcūd-ı nā-çīzi īs̱ār idüp kendi emrümde ḳanā'atger-i feyż-i kirdgār (6) olmaḳ gerekdür diyüp derāhim-i ma'dūde-i ma'hūdenüñ altmışını faḳīr-i mezkūra bir vażᶜ-ı ḥakīmāne ile īṣāl ve kendi (7) ḥavāyic-i lāzımesine on aḳçe terki ile iktifā ḳıldı. Sübḥāna'llāh sīmā-yı gedā-yı bī-nevāda ġalebe-i nūr-ı sürūrdan bir şu'le-i (8) ᶜālem-efrūz hüveydā oldı ki dū ruḫsār-ı za'ferān-rengi çehre-i dīr-mürde gibi dehşet-engīz-i ḳavm iken bir laḥẓada zīb-i (9) ṭarafey-i miḥrāb olan iki şemᶜ-i şeb-ārā mis̱ālinde barīḳ-efken-i ḳubbe-i mu'allā olup ihtizāz-ı neşāṭ ile gāh oturdı (10) ve gāh turdı. Ḳıyām u ḳu'ūd ve rükūᶜu sücūdı biri birine ḳatup Allāhü a'lem ġalabe-i cünūn-ı şevḳ ile erkān-ı ṣalātı (11) ber-hem-zede-i iḫtilāl eyledi. Ve ol ṣadaḳa-baḫş-ı bī-ġarażnaḳşı Ḫıżr-ı ferruḫ-pey i'tiḳādı ile dāmenine pençe-zen-i el-meded (12) olmaḳ ṣūretlerin gösterdi. Şöyle itdügi luṭfa nedāmet gelüp hezār ḥīle ile pençe-i hücūmından taḫlīṣ-i (137 girībān eyledi seḥergehān ki pençe-i ḫūrşīd-i felek ceyb-i meşrıḳdan ẓühūr ve bez̠l-i nüḳūd-ı ażvā ile dāmen-i dehri pür-(14) nūr idüp kām-rānī-i feyż ile rūy-ı besīm-i zamāna pür-ḫande-i sürūr oldı. Ol kerem-pīşe-i cüvān-merd-i bez̠l-endīşe (15) revāne-i semt-i ḳaramān ve müteveccih-i cem'iyyetgāh-ı ems̱āl ü aḳrān olup āġūş-ı benānı henüz mu'ānaḳa-i fincān-ı ḳahve (16) itmişidi ki şekl-i erāzilde

---

8. dīr: dīv, A; ḳavm:-A
16. ki:-A

bir rūḥ-ı muṣavver yeniçeri levendi kendi kār-ı mühimmi içün reh-neverd-i isti‘cāl (17) olup giderken ʿayyār-ı naẓarı bi'l-bedāhe cemāl-i cüvān-merd-i meẕkūra ḥalīde oldı. Meger zamān ile beynlerinde sābıḳa-i (18) āşnāyī rābıṭa-i iḫtilāṭ olup yek-digerden cüdāyīleri imtidād bulmaġla miḳrāż-ı dūrī perniyān-ı ülfetlerin (19) çāk idüp rüfūger-i ḳażā ḥālā baḫye-zen-i telāḳī olduġı ikisinüñ daḫi ḳabāçe-i muḥabbetlerine ṣūret-baḫş-ı zīb-i (20) ittiḥād oldı. Celse-i ḫafīfe üzre tedāvür-i peymāne-i muṣāḥabet-i yek-deme ḫilālında o levend-i bī-mānend ibtidā (21) nev-merḥabā-yı iḥsān ile dost-kānī-baḫş-ı refīḳ-i şefīḳ olup ḫaylī demdür dimāġ-ı bāṣıra neş'edār-ı keyfiyyet-i (22) ṣahbā-yı mülāḳat olmamış idi. El-ḥāletü hāẕihi bir maṣlaḥat-ı mühimme tefriḳa-endāz-ı ārām olup dūr u dirāz şeref-yāb-ı (22) müṣāḥabet olmaġa zamān müsā‘id degüldür. ʿİcāletü'l-vaḳt keyfiyyet-i aḥvāl-i ma‘āşıñuzdan ẕāiḳa-i idrāki çaşn-gīr-i

21(a)

(1)vuḳūf itseñüz ki sāir vaḳāyiʿ-i evḳāt-ı cüdāyī beyānı mevḳūf-ı zamān-ı āḫer ola. Zīrā benüm şimdiki ḥālde bahāristān-ı ḥālüm pür-gül-i (2) ṣad-berg-i sīm ü zer ve

---

21. nev: bu, B, C

22. ārām: ḫırām, C

1. vaḳāyı‘: -A,C

senüñ sīmā-yı melāl-engīzüñ nīlüferistān-ı ḥüzn ü keder ve mecrā-yı süyūl-ı sirişküñde sebze-i ṭarāvet (3) nā-peydā ve maḥallinde ḫas u ḫāşāk-i infiʿāl cilve-gerdür. Sedd-i ṣülme-i żarūrete her ne mertebe kifāyet iderse bī-dirīġ idügünde (4) iştibāh olunmaya, diyüp cānib-i muḫāṭabdan cevāb-ı lā vü neʿam hetk-i perde-i tecellüd itmedin bilā-tavaḳḳuf yemīn-i kerem-rehīnin ḥavāle-i (5) ceyb-i himmet ve enāmil-i müşkil-güşāsın me'mūr-ı ḥall-i ʿuḳde-i kīse-i mürüvvet idüp bī-tereddüd-i redd ü ḳabūl cüft cüft taʿdād-ı (6) zer-i şerīfī-nihāda başladı. Ve ne maṣlaḥat içün meşġūl-ı şümār olduğın iẓhār itmeyüp kendi kār-ı maḫṣūṣına iʿdād ider (7) şeklinde bī-muḥābā ʿadd-i dīnār-ı muḥayyirü'l-ebṣār iderek niṣāb-ı sittīne geldükde ḥālā bu mertebe kifāye ider mi diyü (8) bī-tekellüfāne istiḫbār-ı kemiyyet-i īṣār siyāḳında ḥarīf ḳarż-ı vācibü'l-edā zuʿmı ile ġamnāk-ı keyfiyyet-i īfā olmasun diyü estaġfiru'llāh (9) bu nā-çīzi tekrār ṭaleb ḫāṭırası neden ḫāṭıra gelür, nihāyetü'l-emr benüm gibi sīmā-yı eşḫāṣ-ı erāzil-nihāddan bir dūn u denī-i nā-kesüñ telaffuẓ-ı hibesi şāyed dāmen-i nāmūs-ı himmet-perestüñe īrāṣ-ı ġubār-ı (10)ʿār eyleye diyü bu ṭarīḳ üzre leb-cünbānī-i istifsār iḳtiżā itdi, mercūdur ki ḥüsn-i ḳabūli ile taḥmīl-i imtinān ve istirḳāḳ-ı

---

4. rehīnin: rehīn, A,C

8. keyfiyyet-i īfā: -A,-C

9. Nihāyetü'l-emr..denī-i nā-kesüñ:-A,-C,-D;hibesi:hibe,A,C,D

(11)bendegī içün nakd-i rıżāyı s̱emen-i der-miyān kılasuz mażmūnını nihānī takrīr ve nāzikāne ifāde-i sāmiʿa-ı beşāret-peẕīri (12) kıldı. Ve ez-īn taraf ḥayret-i sürūrdan tedārük-i mükāfāt-ı teşekkür ve mażmūn-ı eʿazzeke'llāh üzre īfā-yı ʿivaż-ı taḥsīni teẕekkür (13) olunmadın ol cüvān-merd-i bāzilü'l-kerem mānend-i Ḫıżr-ı ferruḫ-ḳadem çemenzār-ı meclisden ġāyib olup bir merḥale yerden dest-i (14) yā-hū-nümāyı bālā-yı ser-i el-vedāʿa ḳoyup uzaḳdan işāret ve ismāʿ-ı ṣavt-ı āferīne mecāl olmayıcaḳ maḥallden tebessüm-rīz-i (15) maʿẕūr-bād olaraḳ ve s̱ebāt-ı şeh-bāzāne ile semt-i maḳṣadgāhına vażʿ-ı ḳadem-i ʿazīmet ḳıldı. Eẕān-ı maġribde (16) altmış nuḳre-i sīm beẕl iden faḳīr-i bī-miḳdāra ṣalāt-ı fecr ʿaḳabinde her dirheme bir dīnār ʿivaż viren cevvād-ı kerīm-i (17) perverdigāruñ surʿat-ı ẓuhūr-ı iḥsānı ḥayret-endāz-ı ʿaḳl-ı insānī olmamaḳ ne mümkindür. Ḥużżār-ı meclise ḥikāye-i ḥāl-ı māżī vü ḥāl (18) idüp tevekkül-pīşegān-ı ṣādıḳ-nihāda bāʿis̱-i te'eküd-i ḥablü'l-metīn-i iʿtiḳād ve heves-āmūzān-ı mekremetkāriye sebeb-i (19) metānet-i meleke-i beẕl ü imdād olmışdur. (Naẓm)

Medḥ-i ehl-i seḫāya nāṭıḳdur

Maʿnī-i pāk-i ḥażret-i ḳurʾān

---

11. rıżāyı s̱emen-i: rıżāyi-i s̱emen, A
12. taḥsīni:-A,C
13. bāzil: bāẕil, E,F; bāfil, D; el-kerem: el-kirām, D
14. ḳoyup: ḳarīb, A,C.
17. ḥikāye: ḥikāyet, C

Ḳor mı (20) erbāb-ı cūdı hīç maḥrūm
Kerem u fażl-ı Īzid-i mennān

Bir ʿazīz-i muḳaddes-cenāba aḥbābından biri (21) maḥallinde bez̲l-i şey'-i ḳalīl idüp yümn-i teveccüh-i derūnīsi berekātiyle neyl-i āmāl-ı celīle ile (22) maẓhar-ı ecr-i cezīl olduġıdur, taḥrīr olındı. (23)

Ṣıdḳ-ı maḳālı mecmaʿunʿaleyh-i ecille-i fühūl u ḳarār-dāde-i ḥaḳīḳat-sencān-ı destgāh-ı redd u ḳabūl olan yārān-ı mevs̲ūḳun bi-him'den

21(b)

(1) bir ṣadīḳ-i sedīdü'l-edā kendi ḥasb-i ḥāli olmaḳ üzre taḥḳīḳ-i ḥikāye-i ṣaḥīḥu'l-feḥvā ider ki bir maṣlaḥat-ı mühimmu'l-ḥuṣūla (2) ṣarf-ı māl ile vażʿ-ı yed-i vüṣūl mütebayyenü'l-inḥiṣār olduġı sebebden mālik olduġum eşyā-i nefīseyi bāzār-ı naḳden naḳd (3) içre mübeddel-i zer-i nāb-ı muḥayyiru'l-ʿuḳūl idüp tamām dört yüz altuna mühr-bend-i taḥṣīl ve āmāde-i şurūʿ-ı muḳaddemāt-ı neyl-i (4) me'mūl olmuşidim.

(Naẓm) Zerle ḥāṣıl olur cihānda murād
Neyl-i āmāle zerdür aṣl-ı uṣūl

---

22. Taḥrīr Olındı:-A,-B

2. naḳden naḳd: naḳd, A,C

Zer-i ḫūrşīde (5) olmasa mālik

Çarḫuñ olmazdı gerdişi ma'ḳūl

Maṣlaḥat-ı mezkūrenüñ taḥattüm-i lüzūmı bir mertebede (6) idi ki āb-rūy-ı kār u kirdār, belki netīce-i evḳāt u a'mār olup terk u müsāmaḥası merg-i hengām-ı cüvānī (7) gibi sebeb-i te'essüf-i ṣad-sāle ve ṣūret-i fevtinde ṣarf-ı ser-māye-i ḥayāt ile telāfīsi beyyinu'l-istiḥāle idi. (8) Bu bā'isden zikr olunan çār ṣad zeri mānend-i dāğhā-yı derūn ṣandūḳ-ı muḥafaẓada bir vechile mektūm (9) ve maḫzūn itmek lāzım gelmiş idi, ki farażā kīse-i vücūdum miḳrāż-ı pençe-i melekü'l-mevt ile çāk çāk olsa (10) mümkin midür ki bir dānesi ser-dāde-i semt-i bīrūn ola. İttifāḳen e'izze-i kerāmet-penāhdan bir maẓanne-i sırr-ı (11) ġaybī ve maḫzen-i kenzu'l-'ulūm-ı lā-raybī 'arif bi'llāh-ı mestūru'l-ḥāl ile beynimizde 'alāḳa-i incizāb muḥkem ve ḳaṣr-ı (12) 'aşḳ-ı pākine süllem-i ta'alluḳum ḫalel-yāb-ı zevāl olmaḳ mertebelerinden 'ālī olup bünyān-ı raṣānet-penāh-ı kāḫ-ı muḥabbet-i (13) 'āşıḳānemüz Ḫavernaḳ u Ẕātü'l-'imād'dan metīn u müstaḥkem idi. Ba'żı mühimmāt-ı müte'azziru'l-indifā' (14) ḥasebi ile elli altuna muḥtāc olup lākin ẓahr-ı yed-i tevekkül ile setr-i teṡāüb-i ümmīdvārī idüp ḥużūr-ı ser-māye (15) dārān-ı kām-rānīde ḫamyāze-keş-i ārzū-yı

---

5. ma'ḳul: maḳbūl, B

13. indifā': intifā', B

istimdād olmaḳ münāfī-i meşreb-i ādāb-verz-i himmet-ḳarīni olduğından (16) meclis-i ārūġ-zenān-ı ġınāda rū-gerdānī-i istiġnā ile muᶜāmele iderdi. Bu kemīne-i ḫāk-pāy-ı ᶜazīzān (17)-ı ṣāf-sīne egerçi ol mertebede maẓanne-i māl ve beẕl u ᶜaṭāya müstaᶜiddü'l-ḥāl degül idi, lākin ᶜazīz-i bāhirü't-temyīzüñ (18) maḥrem-i rāz-ı muᶜāmelātı olmaḳ mülābesesi ile baña nisbet rūy-ı maḳṣūd-ı mühimmü'l-vücūdından refᶜi bürḳaᶜ-i tesettür itmek (19) münāsib iken naẓar-ı ıṭṭılāᶜ-ı faḳīrden daḫi düşīze-i ḫāṭır-ḫāhını pūşīde-i perde-i kitmān iderdi ve lākin (20) ās̱ār-ı telāşī-i mümteniᶜu'l-ḫafādan istidlāl-ı perīşānī-i ṭabᶜ-ı pür-ṣafāsı maḫṣūṣ-ı ᶜaynü'l-yaḳīn olduḳda be-her (21) ḥāl pençāh zer-i muᶜteberle cemᶜiyyet-i ḫāṭır-ı ᶜazīz müyesser olduğın bilüp bir şebāngāh ol cān-ı beden-i hemyān belki (22) hemyān-ı bedende cāy-gīr-i mes̱ābe-i cān olan niṣāb-ı çār ṣaddan elli ᶜaded şerīfī-i ḫāḳānī-nihādı ifrāz (23) ve mevżūᶜ-ı dest-mālçe-i niyāz idüp miyānımuzda kes̱āfet-i minnet u āgāhī-i pervānegān-ı şemᶜ-i ḫıdmet perde-keş-i ḫacālet

22(a)

(1) olmamaḳ içün baᶜde ṣalāti'l-ᶜişā sīne-i ḫāneyi naḳş-ı mā-sivādan müberrā ve zerrīne-tāc-ı pür-lemaᶜān-ı şemᶜ-i şeb-efrūzı (2) rubūde-i miḳrāż-ı ıṭfā ḳılup altunları bir vażᶜ-ı nāzikāne ile nihāde-i pīşgāh-ı ihdā ve recā-yı luṭf-ı ḳabūl ile (3) taḳbīl-i zānū-yı temennā ḳıldum. Bu vażᶜ-ı nā-mürāiyāne-i faḳīr dil-i āgāh-ı ᶜazīz-i ᶜirfān-penāhda cāy-

gīr-i te's̱īr olup eger çi (4) nesīm-i nefesi ẓāhiren taḥrīk-i çemen-i taḥsīn itmedi. Ammā bāṭınen reyḥānzār-ı sīnesi pür-nefaḥātü'l-üns-i āferīn olup (5) nāficetü'l-misk-i sürūruñ ḥoḳḳa-i süveydāda maḥbūs olması te's̱īr-i şemīm-i teveccüh-i ᶜālem-gīrüñ fuzūnī-i fevtine bāᶜis̱ olmaḳ (6) mülāḥaẓasıyla būy-ı müşgīn-i himmeti rūzgār-ı taᶜbīre aldırıcaḳ kem-te's̱īr olur diyü ṣamīm-i dilden ẕevḳe dā'ir ṭarīḳ-i (7) bīrūn ez-taᶜbīr ile ᶜıṭr-sāy-ı duᶜā oldı ki dāmen-i müşāhede pür ᶜabīr-i te'es̱s̱ür olup şāmme-i yaḳīnüm iḥsās-ı nefḥa-i (8) sürᶜat-i ḳabūl itdi. İkimüz daḫi muᶜaṭṭar dimāġ-ı şādmānī olup baᶜde zamān gül-çīn-i şükūfezār-ı āmāl olmaḳ (9)ᶜazīmeti ile ṣavb-ı gülşen-serāy-ı İstanbul'a dāmen-ber-zede-i nühżat olup şemme-i būy-ı kerem maẓannesi olan ḥadāyıḳ-ı (10) dergāh-ı devlet-penāh-ı erbāb-ı cāha yüz sürdüm. Ol ᶜaṣırda muḳteżā-yı meşārib-i muḫtelife-i nāṭūrān-ı bāġ-ı kām-baḫşı (11) üzre güldeste-i murāda nāḫun-ı ẓafer ḫalīde kılmaḳ beşyüz altun ḥaḳḳu'l-ḳahve taḳdīmine mevḳūf olup ben degül, fenninde (12) Rüstem-tüvān olan yegāne pehlüvānān-ı Tehem-ten-nijād-ı bārgāh-ı istiᶜdād ol mertebe-i mefrūżu'l-beẕli perīşān-ı zemīn-i (13) īs̱ār itmedikçe ṣandalī-nişīn-i murād olmaḳ emr-i muḥāl görünmekle nā-çār mevcūd-ı maᶜhūdı ki elli ᶜadedi cenāb-ı ᶜazīze naṣīb (14) olmaġla üçyüz elli altun

---

10. meşārib: beşāret, C

13. ᶜadedi: ᶜaded, A,C

bāḳī ḳalmış idi, vesīle-i ḥuṣūl-i āmāl ittiḫāz idüp felek-i ārzūda her birini (15) bir necm-i raḫşende farż itmekle şeb-i emelüm derārī-i dīnār ile tābende olmaḳ fikrinde idüm. (Şiʿr)

اذا ما كان فى القنديل زيت   اضاء البيت و انتفع المُقَنَّدِل
فبرطل ان اردت الحال تمشى   وما تمشى سوى حال المبرطل

Feyż-i teveccüh-i (17) ʿazīz-i ḫūrşīd-żamīr ile ṣaḫre-i ṣammādan saḫt olan dil-i āhenīn-i Eşʿab-ṭıynetān-ı ʿālem mülāyemet-i mekremetle baña nisbet mūm (18) olup māl-ı maʿhūdı dest-i ṭamʿ-kārān-ı zamāna teslīm içün ḫāne-be-ḫāne devr-i ebvāb idüp niyāzmendī-i ḳabūlında dāmen-i (19) iḳdām ile bezl-i gencīne-i recā itdükçe nīm-ḥabbeye ser-fürū iden nāḳıṣ-ḫilḳatān-ı gürisne-çeşme bir mertebede kām-rānī-i istiġnā (20) ʿārıż oldı, ki benüm hemyānçe ile ʿarż itdügüm zer-i nāb-ı ḥayret-efzāya ḳaṭʿan nigeh-endāz-ı iltifāt olmayup bī-minnet-i (21) iltimās u temennā maḳṣūdum olan maṣlaḥatı müft ü meccānen peyveste-i ḥuṣūl itmekle faḳīri kām-revā itdiler. Ve'l-ḥamdu li'llāhi'l(22)-ʿazīzi'l-ʿallām Ḥālüme nisbet elli altun īs̱ārı ḫande-engīz-i şemātet-güẕārān iken baña ser-māye-i ticāret-i rābiḥa (23) olup baḳiyye-i māl dest-i żabṭumda ḳalmaġla ḫamīr-māye-i intiẓām olduġından ġayrı bir olḳadar naḳdīne bezli ile niçe

---

21. kām-revā:kām-rān, C; itdiler: ḳıldılar, B, D

22. ticāret: tecārib, B

22(b)

(1) eyyāmda ḥuṣūlı müsteb'ad-ı 'uḳalā olan murād-ı ḫāṭıra müddet-i ḳalīlede meccānen ẓafer bulup muḥaṣṣalu'l-merām u mesrūr u (2) şād-kām olduġum ġıbṭa-engīz-i ḥased-pīşegān-ı li'ām oldı.

(Şi'r) اَنْفِقْ فانّ الله كافلُ عبده   والرزق فی اليوم الجديد جديد
المالُ يكثر كلما اَنْفَقْتَهُ   كالبِئْرِ يُنْزَحُ مَاؤُهُ فيَزِيدُ

(4) **Nihāl-ı S̱ānī** ki'andelibān-ı ḥikāyāt-ı'uşşāḳ-ı zāra lāne vü maḳarr ve miyān-ı efnān-ı (5) süṭūrından zemzeme-i ser-encām-ı ehl-i ibtilā gūş-zed-i cilvegerān-ı ḫıyābān-ı ḫaberdür. (6) Aḳsām-ı naġamāt-ı vaḳāyi'-i pür-uṣūlı bu vech üzre iblāġ-ı sem'-i ḳabūl ḳılınur.

(7) Bir ḫāce-i nāmdar ser-māye-i ṣabr u ḳarārın bāḫte-i nerd-bāzī-i'aşḳ-ı yār itmekle re'sü'l-māl-i'aḳlını isrāf-ı mey-ḫāne-i ibtilā (8) idüp iflās-ı cünūn ile simsār-ı bāzār-ı felāket ve ba'de zamān vāṣıl-ı defīne-i kerāmet olduġıdur.

(9) Hilāl-ı sāl-ı 'işrīn ve elf-i hicriyyede müşāhede-i rāḳımu's-süṭūr olan umūr-ı müteḥaḳḳıḳu'ṣ-ṣudūrdandur ki

---

2. oldı: olmuşdur, B
3. ينذح :ينزح , A,C
6. pür: ber, B, A
9. müşāhede-i: müşāhed, A,C

(10) ser-ḥadd-i merzbūm-ı Rūmda keṣret-i meḥābīb-i vālih-firīb ile reşk-āver-i bāġ-ı irem bir sevād-ı aʿẓam-ı dil-keş-feżāy-ı (11) dil-güşā-ḥarem ki (Naẓm-ı laṭīf)

Ḳorḳarın Cennetde de ʿuşşāḳ rāḥat bulmaya
Ögrenürse (12) şīve-i ḫūbān-ı İstanbul'ı ḥūr

mıṣrāʿları dil-rübāyān-ı perī-peyker-i firişte-manẓarlarına ebrū-yı (13) rūy-ı şīve-rīz u naḳş-ı çīn-i cebīn-i ʿişve-engīz idi. Benādir-i Fireng'e ḳarīb olmaḳ taḳrībi ile ḫācegiyān-ı (14) rubʿ-ı meskūna maḥaṭṭ-ı riḥāl-i ticāret olmaġın bir ḫāce-i ṣūf-furūş-ı ṣūfī-i ḫurūş-ı mürāyī-liḳā ki şīve-i (15) şāhid-bāzī ile münāsebeti nümūdār-ı kifāet-i peşşe vü ʿanḳā idi, ʿaded-i pencāha ḳarīb esterān-ı taḥammül-keş-i (16) müretteb-ḳaṭar ile ḍarb-ı ṭavīle-i nüzūl idüp ribāṭ-ı ʿālī-binālarınuñ birinde ḥall-i ḥüczetü'l-ḥibāl-ı aḥmāl ve (17) tertīb-i mehāmm-ı ḥall u tirḥāl içün yek-dū-se rūz ārām-ı ber-istiʿcāldan ṣoñra der u dīvār-ı müsāfir- ḫāne-i (18) zamāne (Mıṣrāʿ) نـزلنا هـهنا ثم ارتحلنا naḳşını nigāşte-i ḳalem-i lisānu'l-ḥāl idüp ṭarīḳa-i muʿtāde (19) üzre bār u bengāhın bir iki sāʿat muḳaddem gürūh-ı ḫadem u ḥaşemle rū-be-rāh-ı maḳṣadgāh

---

11. Naẓm-ı laṭīf: Beyt, B; ḳorḳarın: ḳorḳarum, B;bulmaya:olmaya, D
12. ḫūbān: rindān, B
16. ḥüczetü: ḥücretü, B; el-ḥibāl: el-cibāl, A

itdi. Ve kendi (20) baᶜżı ḥavāyic-i ferāmūş-gerde içün rūy-ı te'ehhür gösterüp ol gün yerbūᶜ-ı ḥufre-i inzivā belki zīr-i zemīn-i (21) iḫtifāda mūr-ı nā-peydā oldı. Şebāngāh tevābiᶜ u ḫademe ki evvelīn menzile īṣāl-ı ḳaṭār-ı bengāh idüp (22) ḫudā-vend-ı kārbānsālāruñ ḳonaġa gelmesi emel-i baᶜīdü'l-mermā idüginden āgāh oldılar. Vürūd-ı ḳāfile-i ṣabāḥa dek (23) seyyāre-şümār-ı çarḫ-ı intiẓār olup (Naẓm)

Giceler encüm sayarın ṣubḥa dek
Ey şeb-i hicrüñ baña rūz-ı ḥisāb

23(a)

(1) tefaḳḳud-ı cevher-i vücūd-ı ḫāce-i güm-geşte içün müjgān-ı çeşm-i teraḳḳubı ġırbāl-ı ümmīd-bīz itdiler. ᶜĀḳibet-i kār mevāżiᶜ-i (2) ḫaṭarnāküñ birinde laᶜl-i Bedeḫşān-ı şiryān olan ḳaṭarāt-ı ḫūn-ı bedīᶜu's-seyelānı ki hem-terāzū-yı cevher-i cāndur, (3) pīrāye-i deşne-i tīġ-i ḥarāmiyān olduġın muḳarrer bilüp bār-ḫāneye ümenā-yı beytü'l-māl olan yaġmāgerān-ı tīz-destüñ (4) nāḫun-ı taᶜarruż ḫalīde ḳılmaları vehmi ile naᶜl-ı bāz-güne yolından tedbīr-i setr-i ḥāle münsāḳ olup ḫāce nāmını (5) miyānlarından birine taḫṣīṣ idüp reh-nümāyī-i iḥdā'r-

---

1. ümmīd-bīz: ümmīd-bīn, C
2. cevher-i cān: cevheriyān, A,C
3. tīġ: -A;C
4. ḳılmaları: ḳılması, A,C; ḫāce: ḫāce Himmet, B
5. iḥdā: aḥad, B

-rāḥateyn ile revāne-i rāh-ı bendergāh oldılar. (6) Ez Īn-ṭaraf ḫāce-i faḳīrüñ adamları kendin taraṣṣud içün cānib-i şehre ḥavāle-i dūr-bīn-i tecessüs iḥtimāli (7) ber-ṭaraf olunca münḫasif-kevkeb-i iḥtirāḳ-yāfte-i vücūdı taḥte'l-arż-ı iḫtifādan pertev-endāz-ı cevv-i ẓuhūr (8) olmayup (Naẓm)

من بکلخن ساختم تکلیف گلزارم مکن مرغ آتشخواره را باغ و گلستان دیگرست

(9) mürtāż-ı hüzāl-zede-i ᶜaḳl-ı pā-der-ᶜıḳālı peyġūlezār-ı maḥalle-i ḫāmūşānı tercīḥ-i maṣṭaba-ı mey-furūşān idüp (10) (Mıṣrāᶜ) Bize ṣaḥn-ı ṣafādan künc-i tārīk-i belā yegdür, diyüp tā ol zamāna dek ḫuffāş-ı ġār-ı nā-peydāyī ve semender-i (11) külḫanzār-ı nā-şekībāī idi ki bār-ḫāne ile revāne olan tevābiᶜ u ḫidmet-güẕārānuñ taḫmīnen benderden güẕār (12) ve ḥavża-i ḥükūmet-i firenge īṣāl-ı mihār-ı ḳaṭar itdükleri maᶜlūm oldı. Pes ḫāce-i bī-nevā zevāyā-yı tenhāyīden bedīdār olup baᶜżı güẕergāhlarda ḥayrān ḥayrān cevelān-ı maḥzūnāne ve naẓar-ı ḥasret-ālūd-ı girye-pāş ile (14) evżāᶜ-ı mecnūnāneye başladı. Eṭvār-ı telāşī-nümāsı şebnem-i gül-i gūş-ı aḥbāb olıcaḳ baᶜżılar āẕār-ı siḥr u füsūn ve (15) baᶜżılar emārāt-ı ᶜaşḳ u cünūna nisbet idüp bī-ḳaydān-ı şehr endāze-i idrākları müsāᶜid olduġı mertebede (16) bālā-yı ḥāline ḫilᶜat-ṭırāz-ı taḫmīn oldılar. Yevmen mine'l-eyyām kürsī-nişīnān-ı vaᶜẓ u naṣīḥatüñ ḫitām-ı meclis-i (17) teẕkīrlerinde dāmen-i töhmet-ālūd-ı teveccüh-i irşād-engīzlerine pençe-zen-i istimdād u nāle-ber-endāz-ı dād u feryād olup (18)

(Meṣnevī)

دریغا که کم شد سراپای من   من از خویش کم کشته‌ام وای من

بمن جور دوران ز حد میرود   سپهر سراسیمه بد میرود

دلم را بیفشرد درد انچنان   که خون جکر کشت از وی روان

(Neṣr) Li'llāhi taᶜālā ve taḳaddes ben maḥzūn-ı münḳaṭīᶜ-nefese ve ġurbet-zede-i bī-kese meded-res olmaḳ gereksüz ki diyārıñuzda (21) bir özge derd-i bī-devā-yı taḥammül-güdāza düş ve bir ṭurfa dārū-yı ṭāḳat-rübāy-ı medhūş-sāz ile (22) maḥrūm-ı ᶜaḳl u hūş oldum. Kendi vaṭanumda sizler gibi ṣāḥib-i ser ü sāmān ve hezār dil-ḫaste-i ġama şifā-baḫş u devā-(23) resān iken revā mıdur ki şehriñüzde bir fitne-i āḫir-zamān sebebi ile bu şekle girüp maẓlūm-ı dehr-i bī-emān u

23(b)

(1)müşevveş-dimāġ-ı sevdā-yı aḥzān olam (Naẓm)

Ḫudā revā mı görür āstīn-i şefḳat ile
Benüm gözümden aḳan (2) ḳanlı yaşı silmeyesüz

(Neṣr) mażmūnında baᶜżı ḫurāfāt-ı nā-der-berāber ile māye-i derd-i ser-i ṣādıḳ-nefesān (3) olduġı ḫaberi gūy-ı çevgān-ı iştihār olıcaḳ bir kerre ṣarṣar-ı şuyūᶜ teṣyīr-i ġubār-ı

---

20. nefese: nefes, B
1. görür: görüp, A,C
2. silmeyesüz: silmeyesin, A, C;
3. bir: bu, B

güft ü gū idüp (4) āyā bu ġarīb-i ġarīb-eṭvāruñ perīşānī-i aḥvāli ne ᶜilletden ḥādiṣ ve bu yüzden taġayyür-i sīmā-yı melāl-(5) engīzi ne belādan münbaᶜiṣ olmışdur. (Beyt)

Bu āşūba mey-i laᶜlüñ midür, ṣahbā mıdur bāᶜiṣ
Ḳıyāmet mi ḳopar (6) ol ḳāmet-i bālā mıdur bāᶜiṣ

(Neṣr) ḳıyāfet-i keṣāfet-peymāsınuñ töhmet-i ḫoş-ṭabᶜāneye misāsı yoḳ ki (7) şūr-ı ᶜaşḳ-ı vālih-āzār elem-keşīdesidür dinile, bār-ḫānesi ise manẓūr-ı bācistān-ı ᶜuyūn olmaġla (8) niṣāb-ı kām-rānīsi şöhret-yāb-ı tevātürdür ki ṭareyān-ı iflāsdan muġaylānzār-ı cünūna düşmiş maᶜnāsı (9) virile diyü bu baḥṣ-ı ṭavīlu'ẓ-ẓeyle dāniş-āmūzān-ı sedād-āşınā -yı şehr müntehā-yı idrākları üzre (10) taᶜlīḳ-ı ḫāṭıra-i iḥtimālāt itdiler. Bir seḥergeh meftūn-ı Leylī-i māh-ı nīlī-ḫargāh olan ḳays-ı āvāre- (11) nihād-ı āsmān cāme-i zerbāft-ı muṭallādan cismini ᶜuryān ve çāk-ı girībān-ı ufuḳdan dāġ-ı furūzān-ı (12) sīnesin dīde-i dehre ᶜayān eyledi. (Beyt)

مجنون و عشق تهمتِ محضست زا نکه او   تا بِستم نداشت جنون را وسیله ساخت

(Neṣr) cāme vü ḳabā ve serāvil u pīrehen ḳaydından müberrā ġul-endām (14) u bürehne-ten ser-i bāzārda iᶜlān-ı sefāhete

---

4. taġayyür: taġyīr, A,C; 5. ṣahbā mıdur: ṣahbādur, A
6. töhmet: himmet, E,F ; 8. ṭareyān: ṭayarān, A,C
11. dāġ: dimāġ, A, C; 12. مجنون : مجنون و E,F
13. ġul: ᶜūr, A,B, D

başlayup bāng-ı vāveylā vü feryād-ı hāy-ā-hāy ile (15)
(Naẓm)

Vücūd-ı zārüme ḳıydım ġamum nihān iderek
Bulam mı çāre ʿaceb derdümi beyān iderek (16)

Unutduram gibi dünyāya ḳıṣṣa-i Nūḥ'ı
Bu ḥāletile gözüm yaşını revān iderek

(Neṡr) Mażmūnını dem-sāz-ı (17) nefīr-i āh ve sūr-nāy-ı gelū-yı nāle-rīzini nāyire-i düşnām-ı baḫt-ı siyāh idüp
(Beyt)

شرح این آتش جانسوز نگفتن تا کی سوختم سوختم این سوز نهفتن تا کی

Buḥrān-ı ḥarāret-i ʿaşḳ ile (19) bī-tābāne ḫalṭ-ı kelām eşnāsında taṣrīḥ-i nām-ı dildārı tesbīḥ-i zebān-ı tekrīr ve (Mıṣrāʿ) عاشقم عاشقم ببانگ بلند (20) naʿra-i āsmān-peyvendin āfāḳ-gīr itmekle fi'l-ḥāl sırr-ı mektūmı revġan-ı dībā-yı rūz-gār ve pālās-(21) pāre-i feżāḥatı ārāyiş-i dūş-ı dellāl-ı iştihār oldı. (Beyt)

Lāle dāġ-ı siyehin saḳlayamaz bir hafta (22)
ʿĀşıḳ elbette ider sūz-ı derūnın iẓhār

---

15. beyan: ʿayān, B, D

(Neṣr) Bī-çāre-i ẖāne-ẖarābuñ āteş-endāz-ı neyistān-ı sāmānı olan (23) āteş-pārenüñ nām u nişānı maʿlūm-ı hemginān-ı ʿālem olıcaḳ tīre-seḥāb-ı vāḳıʿa-i hücnet-niṣāb ẖānedān-ı

24(a)

(1)ʿār u nāmūs-ı dilber-i ẖūrşīd-ʿiẕāra āteş-niṣār-ı ḥamiyyet ve ẖarmen-i ʿırż-ı ʿarīż-i peder u māder u lālāyān-ı bed-gühere (2) ṣāʿiḳa-pāş-ı ġayret olup şerāre-i şürūr olan ẖademe-i pür-ġurūr derdmend-i meslūbu'l-iẖtiyāruñ berg-kāh-ı (3) vücūd-ı nā-çīzini şuʿle-i tīġ-ı āteş-tāb ile sūzān-ı nār-ı bī-dād itmege taḥrīk-i ḳaddāḥe-i fesād itdiler. Lākin (4) bu resme bigāne-i resm u rāh-ı ülfetüñ defʿaten ḥulle-pūş-ı şehādet olması bālā-yı istiʿdādına nā-münāsib ve dāmen-i pāk-i من عشق و عفّ و كتم ile setr-i ʿayb-ı ibtilāya ḳādir olmayan yetīm-i bürehne-ten-i bī-edebe (6) bu yüzden görünmek vācibdür, ki her sāʿat ʿömri envāʿ-ı şikence-i ıżṭırāb ile güẕār ve esbāb-ı ḥayātı (7) gırev-i metāʿib-i nev-be-nev olup her laḥẓa muʿāyene-i ṣad-gūne-āzār eyleye diyüp bi'l-ittifāḳ zünnār-ı iżrāra girih-bend-i (8) mīs̱āḳ-ı ıṣrār oldılar. Bī-ẖaberler ki (Mıṣrāʿ) هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد بعشق ol nā-murād-ı şākir zi-(9) bī-dād āb-ı ḥayāt-ı ʿaşḳı bir cām-ı muṭalsamdan nūş

---

2. ṣāʿiḳa: sāʿiḳa, A,C

5. bī-edebe: ādāba, B

eylemiş ki (Beyt)

هر كه مى عشق ازين جام خورد   زندگى يافت كه هرگز نمرد

Benā-ber-īn dergāh-ı şāh-ı ᶜuşşāḳ-sipāhdan ol derdmend-i siyeh-baht-ı tīre (11)-rūzgāra rātibe-i ḍarabāt-ı pey-der-pey ve vaẓīfe-i ṣadamāt-ı ḳahr u istihzā-ı hey hey taᶜyīni ser-māye-i ḥayāt (12) ve āb-rūy-ı kār-ı mübāhāt olmuşidi. Sübḥāna'llāh ᶜafārīt-i ruḳabā bī-çāre-i miḥnet- āşnāyı rāst geldikçe ol (13) ḳadar seng-sār-ı ḳahr iderlerdi ki bir kerre ḳubbe-i çāk-āver-i ser-i rahnedār-ı felāket-medārına müteᶜāḳibü'n-nüzūl (14) olan seng-pāreler ser-ā-pāy-ı çemenzār-ı dehre tegerg-i āfet-resān iken ol bī-nevā-yı sengīn(15)-dilüñ şūrezār-ı ḥāline ḳaṭarāt-ı nīsān gibi hemvāre ṭarāvet-bahş-ı iḥsān olurdı. (Naẓm)

Seng gelse (16) yārdan ᶜāşıḳ öper başına ḳor
Gūyiyā iḥsān ider ḫān-ı keremden nān atar

(Neṣr) Ḥattā bu ᶜabd-i faḳīr bir gün (17) dīvāne-i herze-gerde bedan müṣādif olup berḳ-ı ufḳ-ı istiᶜcāl oldugın gördüm, eblehāne āġāz-ı ḫitāb (18) ve dāᶜiye-i sürᶜat-ı şitābın istiḫbār yüzinden muᶜāmele-i mükāleme-āmīz ile istidᶜā-yı ḥüsn-i cevāb itdüm. (19) Henüz vaẓīfe-i

---

12. ᶜafārīt: ᶜaḳārib, A,C

13. bir kerre: kürre-i, A,C

16. Ḥattā: -A,C

yevmiyyemüz vāṣıl olmadı her bün-i mū cū‘u'l-kelb-i ārzū ile bir dehen-i iştihā-esīr olmışdur. (20) Li'llāhi ta‘ālā muṣāḥabet-i bī-fāide ile işġāl itme, der-i devlet-me'āba varup nefā'is-i rāyġān-ı ḥacer u meder (21) ve kūpāl u tīġ u teberle ḥavṣala-i ümmīd-i nā-şitā-yı gürisne-çeşmi sīr ideyin. Ba‘dehu ṣafā-yı ḫāṭırla gelüp (22) tertīb-i bezm-i taḳrīr oluna diyüp ḍarb u āzāra bir vechile iştiyāḳın gördüm ki ta‘bīri derd-i ser-i taḥrīr olur. (23) Bir laḥẓadan ṣoñra çehre-figār u ḫūn-ālūd u zaḫmnāk nişestgeh-i faḳīre ilḳā-ı ẓıll-ı s̱ıḳlet ḳılup

24(b)

(1) zu‘munca incāz-ı va‘d-ı muṣāḥabet itmek ṣūretlerin gösterdi. Nā-çār tevcīh-i sem‘-i tesāmüḥ itdüm. Ma‘āẕa'llāh (2) endām-ı ḫūn-ālūdı kūh-pāre-i şaḳāyıḳzār olmış, ammā bir vechile zaḫm-ı cefādan şādmān u minnetdār-ı iḥsān ki (3) ḳaṣaba-i ḫulḳūmın fevvāre-i şerbet-i şehd-i imtinān ve dehān-ı terzīḳ-pāş-ı şikeste-dendānın ‘uṣāre-i şekeristān-ı (4) sipās-ı cānān idüp ārzū-yı tekerrür-i ni‘met-i cefākārī ile her zaḫm-ı ḫūn-pāşı ḫamyāze-keşān idi. (Naẓm) (5)

دلم سوخت بر حالِ دیوانهٔ ... که می گشت بر کردِ ویرانهٔ
سری پُر ز سودا دلی پر زیار ... برآورد فریاد (6) شوریده وار
ز بهر پرستیدنِ آن صنم ... بملكِ وجود آمدم از عدم
وگرنه مرادِ من هستی نبود (7) ... سرو برك یزدان پرستی نبود

---

6. که بهر : زبهر ,B; وجود : عدد A,C

(Neṣr) Netīce-i süḫan tamāmī-i sālda ol mecnūn-ı vaḳtüñ çehre-i ḥāline ḍarb-ı (8) dest-i tevābiʿ-i dilberden iṣābet eyleyen ṭabançe-i ḳahr u maḳt ve leked u müşt-i cevr u cefā ve kūpal u ʿaṣā-yı (9) ihānet ü izdirā ki ʿinde't-taḥḳīḳ dīvāne-i zencīr-güsilüñ cānına ṣafā idi, ḳalem-i ḳudretden ġayrı edevāt-ı (10) taʿbīr ile taḫte'l-ḥisāb-ı iḥṣāya gelmek mütebeyyinü'l-imtināʿdur. (Naẓm)

بدين نوع آن غريبِ درد پَرْوَرْد (11) زگردون دور باشِ فتنه ميخُورْد

بدل جز عشق بازارى نبودش بجز ديوانگى كارى نبودش

(12) Bu eṣnāda baʿżı nīk-sigālān-ı ʿālem dāʿiye-i sāde-levḥı ile ıṣlāḥ-ı mizāc-ı müşteddü'l-iḫtilālına sāʿī (13) olup (Mıṣrāʿ) Maraż-ı ʿaşḳa ʿilāc eyleyemez Eflātūn, żābıṭasından bī-ḫaber olduḳlarından derdmendi (14) gāh bend-i pend-i meşāyiḫ-ı irşād-penāha idḫāl ve gāh mażīḳ-ı ḥabs-i şikence-perdāzān-ı ʿörf içre gerden-beste-i (15) selāsil u aġlāl itdiler. Lākin (Mıṣrāʿ) هيهات تضرب فى حديد بارد

(Beyt) Söyleñ ṭabībe yoḳ yere ʿarż-ı devā ider (16)

Bīmār-ı derd-i ʿaşḳ ḳabūl eylemez ʿilāc

(Neṣr) Ḥummā-i muḥriḳa-i ibtilānuñ dārū-yı devā-baḫşı Cenāb-ı ḥakīm-i muṭlaḳuñ (17) şifā-ḫāne-i luṭfından ġayrı maḥallde nā-yāb ve teskīn-i tef u tāb-ı buḥrānı taḥrīk-i mirvaḥa-i cenāḥ-ı ʿAzrāīl (18) ʿaleyhi's-selām ile ṣūret-yāb

---

9. güsil: keş, A,C
12. müştedd: مستّد ,A, مسد ,C
15. فى ضرب: تضرب فى ,A,C
17. cenāḥ: cenāb, B

idügi bī-irtiyāb olmağın (Beyt)

Ey cān ṭabībi ḫasta-i ᶜaşḳuñ revā mıdur (19)
Dermān ümīdin eyler iken derdnāk olur

(Neṣr) eşribe-i nuṣḥ u pend ve tiryāḳ-ı fārūḳ-ı ḳayd u bend taḥlīl-i mevādd-i (20) sevdāviyyesinde sūdmend olmayup gitdükçe ᶜillet-i cünūnı müzdād ve mādde-i iḫtilāl-i dimāğı (21) temekkün-peẕīri-iştidād oldı. Bi'l-āḫire evżāᶜ-ı nā-hemvār-ı dīvāne-i ᶜaşḳa tāb u taḥammül vücūd-ı nāz-(22) perverd-i cānāna münāfī-i sāmān-ı ḥamiyyet olup ıżṭırāb-ı lüḥūḳ-ı ᶜār ile nā-çār terk-i diyār evlā göründi. (23) Ve ol ḫūrşīd-pāre mihr-i felek gibi burc-ı vaṭandan āvāre düşüp defᶜ-i belā-yı s̱ıḳlet-i mecnūn-ı Ferhād

25(a)

(1)-ṭıynet içün bahāne-i ticāretle teveccüh-i rāh-ı ğurbet ḳıldı. ᶜĀşıḳ-ı zār-ı ḫākī-nihād rūy-ı ḥālini rūzān (2) u şebān ferş-i ḳadem-i bī-dād idüp āḫir-i kār cüst ü cūy-ı ās̱ār-ı ḳāfile-i yār içün ol āvāre-i bī-ḳarāra (3) dahi ṭayy-ı feyāfī-i ekdār lāzım gelüp (Beyt)

Gördüm ki çāre yoḳ baña ṣabr u ḳarār ile
Düştüm (4) ceres gibi yola feryād u zār ile

---

21. temekkün: teskīn, C, D
1. ğurbet: ᶜazīmet, C

(Nesr) Bir şeb terk-i me'vā-yı cānān ve ḫayr-bād-ı gürūh-ı raḳībān eyledi. Lākin (5) maḥbūb-ı nāzenīn-i sefer-güzīnüñ ne maḥallde ᶜinān-keş-i bād-pāy-ı ārām olduġından ḫaberdār olmayup pāy-taḫt-ı Edrine (6) maḳsim-i ṭuruḳ u mecmaᶜ-ı ḳabāildür, her ne ṣavbe ᶜazm iderse ṣaḥn-ı dil-ārāsı güẕergeh-i ḳāfile-i ᶜazīmeti olmaġla hengām-ı mürūrında (7) berīḳ-i mihr-i dīdārı pertev-fiken-i mir'āt-ı cān olmaḳ ḳābildür diyüp (Beyt)

Şāyed taraḥḥum ide görüp ḫāksārını (8)
ᶜÖmrüm geçince bekleyeyin reh-güẕārını

(Nesr) ol diyār-ı cennet-nişānuñ baᶜżı ḫarābezārında niçe zamān pinhān olup (9) baḫt-ı siyāh-ı çep-endāzı anda daḫi müsāᶜid-i vüṣūl-ı merām olmayıcaḳ (Mıṣrāᶜ) Sen ḥarām itdüñ baña dünyāda ᶜOsmān illerin;(10) diyerek ve ṭāliᶜ-i şūm u nā-hemvārına şütūm iderek ḫıṭṭa-i pāk-ı Edrine'yi daḫi keẟāfet-i ẟıḳletinden munaẓẓafu's-sāḥa (11) ḳılup (Naẓm)

میرفت و سخن بیاد میکرد — وز دلبر خویش یاد میکرد
نالان ز غمش براه میسوخت — وز ناله (12) او کیاه میسوخت
می کرد خروش بیخودانه — میریخت سرشك دانه دانه
زینسان بدرونه شغبناك — (13) بر خاسته و فتاده جون خاك

---

4. gürūh: kerde, A, C
5. Edrine: اوزره‌درنه , A, C
6. mecma': mecmu', B
11. میرفت : برفت , C

dih-be-dih şehr-be-şehr sirişk-i dīde ile ṭarafey-i reh-güẕārını Ceyhūnzār-ı (14) ḥasret iderek vaṭangāh-ı ḳadīmi olan diyār-ı Anaṭolı'ya düşüp seyyāḥ-ı bisyār-āşnā-yı naẓar bir daḫi (15) seyr-i cemāl-i cānān ile ḳarīrü'l-ᶜayn u iktiḥāl-ı ḫāk-pāyı ile kām-bīn olmaḳ niçe müyesserdür diyü el-vedāᶜ-ı (16) iḥtimālāt-ı mülāḳāt-ı cismānī ve merḥabā-yı liḳā-yı rūḥānī ḳılup (Beyt)

دوکرك بوریا و پوستکی (17) دلکی پر از درد دوستکی

(Neşr) mażmūnı üzre ᶜālem u ᶜālemiyāndan bīzār ve dehānına mühr-i sükūt urup (18) bir küşede sākit u ṣāmit ᶜāzim-i ḳarār olup āyīne-i dilde müşāhede-i dīdār ile ḳanāᶜat iḫtiyār itdi. (19) (Beyt)

گرفتار محبت را نشانهاست که لب خاموش و حرفش بر زبانهاست

Ḥarīfüñ iḫtiyār-ı ṣamt-ı (20) ber-devām itdügi telāşī-i cünūndan nāşīdür, diyü aḳrabā-yı ᶜaḳārib-sīmāsı te'ṡīr-i cez̠ebāt-ı raḥmāniyye (21) iḥtimāli cānibine ᶜaṭf-ı zimām-ı mülāḥaẓa itmediler. Lākin (Beyt)

کردگار مقدس الاثار هست خود پاك ویاك خواهدكار

(Neşr) Ālāyiş-i beşeriyyetden sābun u üşnān-ı vecd u ḥāl ile tanẓīf-i estār-ı sırr ve taṭhīr-i (23) dāmen-i ẓāhir

---

16. Beyt عاشق کوره بخلوت معشوق میرود عرض نیاز را بخموشی کند ادا , F
جان ودل را درره جانانه خودیافتیم هرچه غیرازاو بودکردیم دیگرا لوداع , E

22. taṭhīr: taṭahhur, A, C

ẓāhir ḳılup ser-māye-i ḳīl u ḳālı dahi muḳaddemā itlāf itdügi māl u menāla żamīme itmekle levs-i kesretden

25(b)

(1) ṭayyib u ṭāhir ḳılup ve bu ḳadar māh u sāl sebīke-i vücūdı āteş-i sūzān-ı muḥabbetde ḳāl olduġından ḳālı (2) ḥāle ve noḳṣānı kemāle mübeddel olup cisr-i müteżaᶜżıᶜu'l-esās-ı meyelān-ı ṣūrīden ḳanṭara-i mecāza (3) mürūr ve andan cennetü'l-envār-ı ḥaḳīḳata ᶜubūr itmekle bir maḳāma varmış idi ki beyān-ı zevḳı dāniş-i ehl-i (4) ḥāle mahṣūṣ u munḥaṣırdur. (Beyt)

Niyāza māniᶜ olur ṣanma bī-zebānī-i ᶜaşḳ
Lisān-ı ḥāl gibi çünki (5) tercemān bulunur

(Nesr) Rāvī-i ṣaḥīḥu'l-haber taḥḳīḳ-i netīce-i aḥvāl ider ki niçe zamān bu vech üzre dem-beste (6) vü girifte-leb hoş-nişīn-i künc-i ḥamūl iken bir gün bi'l-bedāhe ḥoḳḳa-i ser-be-mühr-i dehenden ser-pūş-ı sükūtı (7) ber-dāşte-i dest-i taḳrir idüp mecāmiᶜ-i nās olan mevāżıᶜ-ı müzdeḥimgāhda refᶜ-ı ᶜaḳīre-i teşvīḳ ile (8) ser-āġāz-ı hengāme-girī ḳılup Eyyühe'n-nās şehrimüze şehr-yār u diyārımuza hunkār geliyor, iḳāmet-i merāsim-i (9) taᶜẓīm u iclāl içün dāmen-der-miyān-ı iḳdām olalum diyerek mihmān-ı

---

1. ḳılup: ḳalup, B, D; āteş: āteş-i endān, A,C
3. dāniş: āteş, A, C
6. girifte: küfte, A, C
9. diyerek: diyüp, C

meşkūku'l-ḳudūma ġāyibāne (10) taḥrīż-i istiḳbāl u tertīb-i mühimmāt-ı mīzbāniye iştiġāl gösterdi. Bī-ḳaydān-ı sebükserden baʿżı hevā-(11) perestān-ı bād-peymā ḥarīfüñ bu ḳadar māh u sāldan berü ṣavm-ı viṣāl-ı ṣamta müdāvim iken ḥālā (12) buʿaḳīde-pāre-i kelām ile ifṭār-ı ṣıyām-ı süküt itdügi ḥikmetden ḫālī degüldür. Āyā bu daʿvā-yı ṭurfa (13) maʿnāsı ne yüzden netīce-nümā ola diyüp evżāʿ-ı şütur-gürbesin temāşā-künān pāyine düşüp fінā-yı (14) ḳaṣabadan bir iki fersaḫ güẕār itdüklerinde, (Beyt)

آن سوختهٔ خراب سینه   اورنك نشین بی خزینه

(15) tertīb-i ṣufūf-ı müstaḳbilīn u temāşāgerān-ı herze-gerdüñ kimin yemīne, kimin yesāra taʿyīn idüp ḳāʿide-i (16) istiḳbāl-i mülūk üzre ṣaff-ārāy-ı iclāl olduḳda görürler ki (Mıṣrāʿ)   اذا طلعت فلا شمس و لا قمر

maḳāline mā-ṣadaḳ (17) bir māh-ı ʿālem-ārāyı seyyārevār bir niçe tevābiʿ u ḫidmet-güẕārı iḥāṭa ḳılup ṭavr-ı müsāfirān-ı reh-peymāda kimi (18) piyāde vü kimi süvār reftār-ı ṣabā-kirdār ile nūr-pāş-ı rūzgār olup gelürler. Ḳarīb olduḳça ẓāhir (19) olurlar ki miyānlarında āftāb-ı felek gibi āfāḳ-ı dehri pür-żiyā ḳılan dilber-i tābende-aḫter meger ḫāce-i Vāmıḳ-(20) nihāduñ ser-māye-i ʿaḳlını tārāc iden yār-ı perī

---

10. mīzbāniye: mīzbānī, A, C; iştiġāl: işġāl, A,C

12. daʿvā-yı ṭurfa: ṭurfa daʿvā-yı, C

16. istiḳbāl: -A,-C

17.seyyārevār:sitārevār,D,E;ḫiẕmet-güẕārı: ḫidmet-güẕār, C

-ruḫsār imiş. (Mıṣrā') Ḳuvvet-i cāẕibe-i ᶜaşḳ ider (21) kārı hemān, (Neẕr) ḳullāb-ı ceẕbe-i ᶜaşḳ ile rāh-ı se-māheden şedd-i riḥāl idüp her-giz vaṭan-ı dil-rübādan (22) ḳarārgāh-ı ᶜāşıḳ olan diyāra sefer-i tüccār mesbūḳu'l-vuḳūᶜ degül iken ḥayāt-baḫş-ı ᶜāşıḳ-ı ḫaste-ḥāl (23) olmaḳ içün o diyāra sāye-endāz-ı iclāl olmuş ve telāfī-i taḳṣīrāt-ı sālife içün pāyine düşüp gelmış

26(a)

(1) چه خوش باشد كه بعد از روزگارى باميد هر رسد اميد وارى

(Neẕr) Bāreka'llāh ne vaḳt-ı saᶜīd u zamān-ı (2) ᶜizz-i cāvīd olur ki sālhā miḥnet-keş-i firāḳ olan mehcūr u müştāḳa ḥuṣūl-ı saᶜādet-i liḳā ile neş'e-i ḥayāt-ı (3) cedīd peydā ola. Rūzī çend sofra-i nāz u niyāz der-miyān ve rıṭl-ı girān-ı mihr u vefā rāygān olup bu ḳadar zamāndan (4) berü ṭayy-ı ẓulūmāt-ı mülimmāt ile ser-gerdān olan Sikender-i cān-ı ᶜāşıḳ reh-nümāyī-i Ḫıżr-ı tevfīḳ ile ᶜaynu'l-ḥayāt-ı (5) cemāli ayaġına getürüp zülāl-ı müşāhede-i dīdār ile reyyān ve bu āẕār-ı taᶜaccüb-fermāyı müşāhede idenler ẓuhūr-ı sırr-ı (6) Ḫudā'ya ḥayrān olup hevācis-i hevā-yı beşeriyyetden berī idügi maᶜlūm olmaġla bu ḥālāt-ı ᶜibret-nümūnı kerāmetine (7) ḥaml idüp el-ān baᶜżı

---

23. olmaḳ içün: olmaġiçün, B, D

1. رسد : رسيد , A, C

2. ᶜizz-i: ᶜizz ü, D

mużṭaribān-ı keşm-e-keş-i ḫavf ü recā bād-ı ṣabā-yı nefesinden iltimās-ı nefḥa-i duᶜā neyyir-i dil-i (8) pāk-i feyż-baḫşından istifāża-i envār-ı hüdā itmekle merciᶜ-i kā'ināt ve mümidd-i ḥuṣūl-ı murādāt olduġın ḥikāye (9) vü taḥḳīḳ iderler. (Mıṣrāᶜ) Hüdā ḳādirdür eyler seng-i ḫārādan güher peydā

Bir ᶜāşıḳ-ı zār u müstmend-i sīne-figār (10) maḥbūbınuñ sefer-i İstanbul'a teveccühinden ḫaberdār olduḳda bahāne-i teşyīᶜ ile tā der-i şehr-i Sitanbul'a gelüp temāşā-yı ᶜacāyib-i şehr itmedin avdet itdügidür(11)

El-ān gül-geşt-i pehen-deşt-i ḥayāt ile nāzende-i meydān-ı mübāhāt olan yārān-ı ṣaḥīḥu'l-kelimāt rivāyeti ile ḥüccet-i (12) ṣıḥḥat-ı vuḳūᶜı muḳayyed-i sicill-i işbāt olmışdur ki bilād-ı Rūm'uñ birinde ḳāḍı-zādelükle şöhret-yāfte bir maḫdūm-ı (13) ṣāḥib-cemālüñ ḥüsn-i bā-kemāline baᶜżı āşüfte-dilān-ı bī-ḳarār ᶜāşıḳ-ı zār u meftūn u bī-ḳarār olup münāsebet-i ṭaleb-i ᶜilm (14) ü müẕākere-i fünūn ile ekẟer ezminede muṭālaᶜa-i nüsḫa-i āyāt-ı ṭalᶜatından behremend olmışlar idi. ᶜAlaḳa-i ṭaleb-i ᶜilm ve ekẟer ezminede baᶜżı āşüfte dilān-ı sūḫte-cān iḫtılāṭı olmaġa müstaᶜiddü'l-ḥāl

---

13. zār u: zār-ı, A, C
14. müẕākere-i fünūn: müẕākere, A,C;müdārese, D;nüsḫa-i āyāt:-A, -C,-D; ᶜalaḳa-i ṭaleb-i ᶜilm... ṣarf-ı eyyām-ı şebāb iderlerdi: -A,-C,-D

olduḳlarından gāh hengām-ı müdāresede ḥiṣṣedār-ı luṭf-ı mücālese ve gāh eyyām-ı taʿṭīlde maʿiyyet üzre ʿāzim-i teferrücgāh-ı müʾānese olmaġla tekrār-ı ders-i ʿaşḳ u muḥabbete ṣarf-ı eyyām-ı şebāb iderlerdi. Ammā eşḳıyā-i Mirrīḫ-cünbiş-i Zühal-gerdişden (15) bir dīv-sīret-i nekbet-me'āb-ı bed-ṭıynet ḫar-meges-i şehd-i cemāl olup sāyir pervānegān-ı şemʿ-i muḥabbet ẕübābāsā kenār-ı (16) ṭās-ı ḥalvā-yı sükkerīn-i āşnāyīde pervāz idüp şemme-i būy-ı iltifāt ile ḫursend iken bu ḥarīṣ-ı ḫabīsu'l-(17) ḫilḳa dāʾima ṭanīn-i taʿcīz ile yār u yārānı bī-ḥużūr-ı āzār ve nīş-i cefā-yı ḳahr-āmīz ile tehdīd u taḫvīf yüzinden maḥbūb u aḥbābı (18) cānlarından bī-zār itmiş idi. (Şiʿr)

اذا كان الثقيلُ جليسَ دارٍ فما للساكنين سوى الرحيل

(Neṡr) ol (19) jāj-ḫāy-ı bī-edebüñ ṡıḳlet-i rāḥat-güdāzı ṣaḥn-ı sarāy-ı ʿālemi tengnā-yı cehīme döndürüp ʿāḳibet hücūm-ı şūm-ı (20) erāzilānesinden reh-rev-i ıżṭırār ve terk-i diyārda nā-çār oldılar. Ve ārzū-yı ṭarīḳ-i dānişmendī ile ki ṭalebe-i (21) ʿulūma netīce-i kārdur, besīc-i rāh-ı İstanbul ve tehie-i esbāb-ı vürūd u nüzūla mübāşir olup bu faṣl-ı zemherīrde (22) ki te'ṡīr-i hevā-yı şitādan külḫan-ı dūzaḫda āteş-i sūzān müncemid olup zebāneler şūşe-i yaḫ gibi efsürde ve seng-i (23) ḫārādan zamān-ı telāḥuḳ-ı zend u zendede şerāre yerine yaḫ-pāre cehān olmaḳla ḥacer-i ḳaddāḥe nümūdār-ı seng-i yedeh idi.

---

17. tehdīd u taḫvīf: -A,-C,-D
23. Zend: zende, C

26(b) (Naẓm)

دزدی نکردهٔ و کسی را نکشتهٔ ای قلتبان چرا بزمستان سفر کنی

(Neṡr) Naṣīḥatı ile ᶜamele rūzgār-ı (2) çep-endāz ruḫṣat virmemekle maḥżā defᶜ-i s̱ıḳlet-i şaḫṣ-ı girān-cān-ı ḳabaḥat-nā-fehm içün müstaᶜcilen ᶜazm-i (3) rāh itdiler ve mezbūr-ı menfūru'ṭ-ṭıbāᶜı āgāh-ı semt-i maḳṣadgāh itmeyüp derūn-ı şeb-i tīreden ḳāfile-i āh-ı maẓlūmān-ı (4) sitem-dīde gibi evc-gīr-i āsmān-ı āsitān-ı saᶜādet-penāh olup gitdiler. Teḳāṭur- ı berf u bārān keder virdikçe ḥamden li'llāh (5) ol hem-reng-i şām-ı şitā olan ᶜabūsu'l-vech-i kerīhü'l-liḳānuñ yaḫ-pāre-i maḳālāt-ı bāride-i nā-der-berāberīden (6) bedter degüldür diyü küstāḫ-ı rū-siyāhuñ peyker-i s̱ıḳlet-bārından ḫalāṣa şükr iderek bir merḥale güẕār idüp (7) (Mıṣrāᶜ) Ne ᶜadūdan ḥaẕer ne bīm-i raḳīb (Neṡr) āzāde ez-ġam-ı aġyār hem-rikāb-ı yār olduḳlarından minnetdār-ı müsāᶜade-i (8) rūzgār olup giderken gördiler ki ser-i rāhda bir şebaḥ-i nā-hemvār sedd-i güẕergeh-i reh-revān idüp ṭurur. Āyā ne (9) maḳūle peyker-i ᶜacīb u ṣūret-i mehīb ola diyü dūrdan tevcīh-i nigāh-ı taḳayyüd ḳıldılar. Ḳarīb olduḳça ẓāhir oldı ki (10) fersaḫ fersaḫ gürīzān olduḳları bed-şekl u bed-ḳıyāfet raḳīb-i bed-ṭıynet iḫbār-ı şeyāṭīn ile āgāh-ı rāz-ı müsāferet (11) olup semt-i āḫerden taḳaddüm idüp bir cāy-ı mażīḳde yolların almış,ammā bir hey'etde ki cins-i libās-ı pūşīdenīden (12) ẓāhir u bāṭın setr-i ᶜayb-ı vücūd ve defᶜ-i żarar-ı sermā-yı ḳahr-ālūd idecek bir şey'-i nā-çīzi nümāyān olmayup (13) kendüye ve süvār olduġı bār-gīr-i naḥīf-i ḫar-peykere lāzım olan cüll ü efsār u pāy-bend u şikāl ü ġayr cümleten (14) bār-ḫāne-i ᶜademde müheyyā olmaġla esāfil-i nekebāt-ı yektā-rev-i

---

1. ᶜamele: ḥamle, A, cümle, C
4. āsmān: -A, -C
9. dūrdan: derūn, A,C
14. yektā-rev-i: yek-tāz u, A, C

herzekāra mahṣūṣ bir mişīn ṭolamadan (15) ġayri ber u dūşında libās u palās ıṭlāḳına sezā nemed u ᶜabā nā-peydā idi.Eger çi evvel-emirden naẓar-ı (16) belā-bīn-i yārān ḥarīfe düş oldukda ḫavf-ı iltizām-ı mürāfaḳatı tehyīc-i lücce-i ḫafaḳān itmiş idi. Lākin bu vechile (17) ᶜūr u bürehne vü bī-mühimmāt-ı sefer olduġın gördüklerinde bu ṭavr u hey'āt ile bu mevsimde imtidād-ı ḥareket (18) emr-i muḥāl idügi muḳarrerdür. Nihayetü'l-emr żımn-ı teşyīᶜde biraz herze-ḫārī-i teşnīᶜ ile taṣdīᶜ-i (19) yārān ide, ol taḳdīrce yalñız bir şaḫṣuñ bu ḳadar gürūh-ı enbūha cevri kārger ve netīce-baḫş-ı es̱er olmaz (20) diyüp biri birine tesliye-fermā ve maᶜa'l-kerāhe muḳaddeme-perdāz-ı merḥabā oldılar ve bir iki ḫaṭve teşyīᶜ-i reh-revān (21) u vedāᶜ-ı ḳāfile-i cānān itdükden ṣoñra ᶜavdet u iyābın muḳarrer bildiler. Ḥarīf-i ḫar-ẓarīf bī-muḥābā hem-ᶜinān-ı (22) yār olup endām-ı s̱ıḳlet-bārı ile taᶜẕīb-i rüfeḳā iderek tā menzile varınca bilece reftār eyledi. Seḥergehān (23) yine ṭavr-ı pīşīn üzre ᶜuryān u nālān süvār-ı esb-i nā-tüvān olup şeb-hengām menzil-i s̱āniye ilḳā-ı rāḥile-i bī-zād u nān

27(a)

(1) idüp yevm-i s̱ālis̱de yine bu ṭarz-ı bī-ḫıredāne ile hem-rikāb-ı cānān olıcaḳ taḥrīk-i semt-i seferle dil-dārı pençe-i taᶜcīz-i (2) raḳībden taḫlīṣ ve bu bahāne ile kendimüze taḫṣīṣ itdük iᶜtiḳādında olan sāde-dillerüñ semend-i fikretleri (3) sengläḫ-ı ḥayretde naᶜl-rīz-i tedbīr olup sübḥāna'llāh dāmen-i ḥużūrı bu ḫār-ı belādan ḫalāṣa çāre yoḳ (4) ancaḳ muḳaddemā bu dīv-i ded-nihād mekr-i fesād ile şehrimüzi başımuza zindān itmiş idi. Ḥālā derdinden ṭaġlara (5) düşüp pūyān-ı beyābān olduḳ. Yine

---

16. belā-bīn: bed-bīn, A,C
21. bī-muḥābā: بی مہابا A,C
23. nā-tüvān: -A-C
1. ḫıredāne: ḫıredān, A,C

ġūl-ı cengelistān gibi yanımuzdan cüdā olmaduġı ne belādur. Ṣah̲re-i (6) ṣammā-yı vücūdına tīġ-i sermā vü ṣavb-ı semādan nāzil olan ṭūfān-ı ḳażā es̲er itmeyicek bu māhiyyetde olan vücūd-ı (7) h̲abīs̲e tīr-i āh-ı żuʿafā nice kārger olmaḳ müteṣavverdür diyüp tecerruᶜ-ı h̲ūn-ābe-i taḥammülden ġayrı tedbīrden me'yūs olup (8) nīrencāt-ı evżāʿ-ı müḍḥikesin ruḳye-i zehr-h̲and-ı taʿaccüb ile ibṭālına meşġūl oldılar. El-ḳıṣṣa ol pīl-ten-i (9) maʿreke-cāy-ı ᶜaşḳ u muḥabbet ve Rüstem-i heft-h̲ān-ı derd u felāket, ne kemān-ı sah̲t-ı felekden nüzūl iden tīr-i belā-yı sermādan (10) müte'es̲s̲ir ve ne tīre-seḥāb-ı rūy-ı dürüşt-i ruḳabādan perīşān olan tegerg-i ṭaʿn ve berf u bārān-ı şetm u laʿn ile (11) miḳdār-ı z̲erre mütekedder olup lengān lengān pāy-ı dildārda üft ü h̲īz-i derdmendāne ile tā dervāze-i ḥıṣn-ı ḥaṣīn-i (12) Stanbul'a varınca pūyān u devān oldı. Tamāmī-i şehr-i kāmilde müddet-i seferleri nihāyet bulup, (Naẓm) (137)

كل حديقه دنيا رخ جمال جهان   كه يعنى شهر ستانبول شامخ البنيان

(Nes̲r) muḳābele-i naẓarlarında bedīdār (14) ve burc u bārū-yı ḳalʿa-ı ḳosṭanṭiniyye ki dārü'l-ᶜacāyib-i ṭurfe-ās̲ārdur küngüre-i dervāzede ḳulle-i felek gibi āşikār (15) olıcaḳ Edrine Ḳapusı dinmekle maᶜrūf olan bāb-ı muʿallā-ṭāḳa muttaṣıl h̲āric-i dervāzede vāḳiᶜ h̲andeḳ-i ḥiṣār (16) üzre binā olınan cisr-i maʿhūd üzerinde şah̲ṣ-ı mez̲kūr ᶜinān-keş-i semend-i reftār olup müheyyā-yı yā hū ve (17) ṣūret-nümāy-ı el-vedāᶜ oldı. Yārān sebeb-i tavaḳḳuf-ı bī-münāsebetden pürsān olduḳlarında, şimdengirü siz ṣaġ (18) ve biz selāmet, ṣıla ṭaraflarında bir h̲idmet var ise mevḳūf-ı işāretdür diyüp.(Beyt)

Ġarībüñdür anı h̲oş ṭut efendi(18) işte ben gitdüm
Göñül dirler ser-i kūyuñda bir dīvānemüz ḳaldı

Vaṣıyyet-nāmesin dest-i firāḳ ile keff-i semᶜ-i cānāna (20)

---

6. sermā: سما A,C,E,F

teslīm ve derūn-ı pāy-taht-ı ḥasretü'l-emṣāra tevcīh-i küşe-i çeşm-i iltifāt itmeyüp güẕergeh-i cānān olan nişīb (21) u firāz-ı kūh u hāmūnı cārūb-ı müjgān ile rüft ü rūb iderek ve mevṭī-i aḳdām-ı semend-i ṣabā-ḫırām-ı dilberden iltiḳāṭ-ı (22) kühlü'l-cevāhir ve istişmām-ı nefaḥātü'l-üns-i āşnāyi ile cān-ı zār-ı firḳat-keşine tesellī-baḫş olaraḳ cānib-i vaṭangāha (23) ᶜaṭf-ı zimām-ı ᶜavdet ḳıldı. Şirzime-i rüfeḳādan ḥiṣṣedār-ı niṣāb-ı inṣāf olan kerem-pīşegān-ı sīne-ṣāf

27(b)

(1)bī-iḫtiyār zaḫm-ı derūnına ḥoḳḳa-i teraḥḥumdan merhem-sāy-ı naṣīḥat olup revā mıdur ki bu maḳūle mevsim-i hücūm-ı ᶜasker-i sermāda (2) dağdağa-i ġavġa-yı vüfūd-ı berf u bārān ile ṣaḥn-ı cihān maᶜreke-cāy-ı belā iken taḥammül-i meşāḳḳ u ālām ve rāh-ı (3) yek-māheden şedd-i raḥl-i iḳdām idüp gelesin ve ᶜArab u ᶜAcem'de iştihār-ı ᶜacāyib-i maṣnūᶜāt ile yegāne-i dehr olan (4) şehr-i ᶜadīmü'l-miṣāle gelmüş iken seyr ü temāşā-yı nefāis-i āṣārı ile żiyāfet-i bāṣıra itmedin maḥrūmen rucūᶜ idüp (5) gidesin, maḥż-ı cünūn-ı bī-mezeden nāşī perīşānī-i telāşīye vücūd virmeyüp, elbette bir iki hafta ārām, (6) baᶜdehu cānib-i ṣılaya imāle-i licām-ı iḥcām itmek gereksin diyü ḥavāle-i şüfeᶜā-i iḳdām u ibrām itdiler. Ḳaṭᶜa muḳayyed (7) olmayup murād-ı ḫāṭır-ı zārum maḫdūm-ı maḥbūbu'l-ḳulūbı teşyīᶜ ile maḳām-ı ḫidmetde bulunmaḳ idi. El-minnetü li'llāhi taᶜālā (8) ol ḫidmeti edāya rūzgār müsāᶜid olup ārām-ı cān-ı bā-ḫalecānum olan cenāb-ı cānānı selāmet ile ser-benzile (9) īṣāl ve meydān-ı viṣālı yār u ağyāra ṭapşurup dil-i zār-ı nā-murādı ser-gerdān-ı beyābān-ı melāl itmek (10) müyesser oldı(Beyt)

هنيئا لارباب النعيم نعيمهم والعاشق المسكين ما يتجرع

(Neṣr) diyüp tāziyāne-i(11) ricᶜatı ḥavāle-i semend-i

---

1. naṣīḥat: -A,-C
2. vüfūd: vüfūr, A, C

ᶜazīmet ḳılup giryān giryān ṭayy-ı menāzil iderek vaṭan-ı ḳadīmine geldi. Ḥaḳḳā ki mecnūn-(12) revişān-ı beyābān-ı ibtilādan ṭavr-ı ᶜaḳla nā-çespān niçe vażᶜ-ı ġarīb-i ḫande-rīz-i taᶜaccüb-engīz ṣudūrı cāy-gīr-i (13) sāmiᶜa-i yārān olmışdur. Ammā ṣāḥib-niṣāb-ı ᶜaḳl u iẕᶜān iken rāh-ı yek-māheden be-taḫṣīṣ eyyām-ı şitā vü hengām-ı istīlā-yı (14) ᶜasker-i sermāda bir aylıḳ yoldan teşyīᶜ-i cānān idüp muḳaddem seyr ü temāşā-yı İstanbul itmiş degül iken maḥżā (15) maḳṣūd-ı cānı olan maṣlaḥat-ı teşyīᶜ-i dil-berden ġayrı ġarażı āḫer olmamaḳ içün dervāze-i şehr-i ᶜadīmü'l-(16) miṡāle gelüp derūn-ı ᶜacāyib-meşḥūnına tevcīh-i naẓra-i iltifāt itmedin rücūᶜı emr-i nā-mesmūᶜ ve bu maḳūle sehl-i (17) mümteniᶜ mesbūḳu'n-naẓīr idügi ᶜadīmü'ş-şuyūᶜdur.

(Naẓm) Mecnūn-ı ᶜaşḳuñ ᶜaḳlile olmaz ᶜalāḳası (18)
Yoḳ anlaruñ müdāḫelesi iḫtiyārda

Hāmūn-neverd olup kimisi kimi kūh-ken
Her biri bir eṡer ḳodı (19) bu rūzgārda

Dīvāne ṣanma rind-i cihāndur o bī-nevā
Nāmını añdıra felek-i bī-medārda (20)

---

13. ṣāḥib: -A,-C

15. dil-berden: dil-ber, B,D, ġayrı: meşūb, B, D

Āsīme-serān-ı ibtilādan biri maʿşūḳını aġyārile seyr u ṣoḥbetde görüp istīlā-yı ḥarāret-i ʿaşḳ ile bir cisr-i muʿallādan cānib-i āba pertāb itdügidür. (21)

Pergār-ı kilk-i rāst-kirdār-ı cāmiʿu'l-āsār dāire-i ḳażiyye-i sābıḳada pīrāmen-gerd-i merkez-i nām-ı nāmīsi olan dil-ber-i tābende-(22) ʿiẕāruñ eyyām-ı bahār-ı cüvānīsinde ʿandelībān-ı nevā-sāz-ı ʿuşşāḳdan biri ḫaberdār olur ki bir mesīre-i cennetāsāda

28(a)

(1) niçe zāġ u kelāġa isrāf-ı niʿmet-i dīdār idüp aġyār ile seyr ü ṣoḥbetde ve segān-ı ruḳabāya beẕl-i nüzl-i vuṣlatdadur. (2) Hemān-dem dūş-ı taḥammülden bār-ı girān-ı ṣabr u sāmānı endāḫte-i semt-i bī-ḳarārī ḳılup cilvegeh-i dildāra şitāb eyledi. Düḫūl-ı nişestgāha (3) nā-müraḫḫaṣ olmaġla cānib-i nüzhetkedeye müşrif bir cisr-i muʿallāda zīb u ziynet-i gülzār-ı cenneti bālā-yı ṣırāṭdan temāşā iden (4) mütereddidān-ı aʿrāf-ı ḫavf u recā gibi zīr u bālā ḫırām-ı mütelāşiyāneye ḳarār virüp bālā-yı ṭāḳ-ı (5) kehkeşānāsādan nişībgāh-ı mesīrede ḳāmet-i mevzūn-ḫırām-ı cānānuñ serv-i çemen gibi ḳıyām-ı ḳıyāmet-(6) nümā ve

---

21. nām: -A,-C

2. semt: -A,C

3. cānib:-A-C; iden: idüp, A,C

reftār-ı şīve-rīz-i hūş-rübāsını dīde-i belā-bīn ile seyr ü temāşāya meşġūl iken ittifāḳen āşnāyān-ı (7) bīgāne-ḫūdan biri ol maḥall-i muḫillu'r-rāḥeden güẕār idüp āvāre-i pür-pīç ü tābuñ ās̱ār-ı ḥayret u ıżṭırābın (8) göricek pürsiş-i dāʿiye-i melāl ve istikşāf-ı mevādd-i iḫtilālin zebāne getürdi. Derdmend-i bī-ṣabr u sükūn (9) ʿamūd-ı āhı sütūn-ı saḳf-ı sarāy-ı ser-nigūn idüp (Beyt)

Ben elemde meclis-i aġyārda cānān ise
Dil giriftār-ı (10) belā zindāna düşdi cān ise

Hīç ḳaṭar-ı şevḳ geçmez şāh-rāh-ı sīneden
Ṭurmaz işler kārbān-ı (11) miḥnet ü aḥzān ise

(Nes̱r) el-meded el-meded niçe dil-ḫaste-i renc-i ḥased olmayam ki cūybār-ı eşk-i Ceyhūn-mis̱ālümi (12) ḫāk-pāyına revān iderek ḳad-keşīde-i evc-i ḥüsn ü cemāl olan serv-i ser-efrāzum ḥālen sāye-fiken-i ser-i aġyār (13) ve ben müstmend-i zār zemīn-i ḳahr u cefāda pā-māl-i ʿacz u inkisār ve berg-i ḫazān gibi ḫōr u ḫāksārum bu (14) bī-dād felekden dād ü feryād (Beyt)

---

8. dāʿiye: dā'ire, A,C

9. sütūn: sened, A,C

13. ser-efrāzum: ser-efrāz, A,C

Bir serv besledüm niçe yıl bāğbān olup

Ser-keşlük itdi ol (15) daḫi dāmen-keşān olup

(Neṣr) vezni üzre zebāne-pāş-ı cevāb ve ḥarīfden ümmīdvār-ı reşḥa-i (16) luṭf-ı ḫiṭāb oldukda ol muʿtūh-ı ġaflet-pīşe-i ḫīre-ser bī-fikr-i ʿāḳibet-i ḥāl zuʿm-ı fāsidi üzre laṭīfe-i (17) bārid-meʾāla taḥrīk-i leb-i maḳāl idüp, bī-çāre saña degme ʿilāc u tedbīr ile şifā-yı ṣadr u tesliye-i ḫāṭır müyesser (18) degüldür. Hemān vaḳtı ile kendüni bu cūybār-ı bī-ḳaʿr u būne ilḳā eyle ki bundan özge derdüñe devā ve teb-i (19) tāb-fersā-yı buḥrān u ḥarāret-i ḥummā-yı lāzime-i ʿaşḳ-ı cānāna bundan ġayrı bür'u's-sāʿa-i şifā nā-müteṣavverdür (20) diyüp henüz ol ġūl-ı beyābān-gerdüñ ṣaḫre-pāre-i kelāmı-ı ḫāmı raḫne-i ġār-ı dehānından ġalṭān-ı ḥażiż-i (21) ifṣaḥ olmadın ʿāşıḳ-ı bī-tāb fī'l-ḥāl kendüyi cisr-i muʿallādan per-tāb idüp (Beyt)

رفت از عالم رياضى بُرْد[22] داغ مهر او حمدلله كزجهان مقصودحاصل كردرفت

(Neṣr) ḳaʿr-ı girdābda seng-laḫt-ı vücūdı (23) ġarḳ-āb olmaḳ ḥāleti ʿayān olıcaḳ mesīrede gül-geşt-i çemenzāra meşġūl olan āzāde-revān-ı teferrücgāhuñ

28(b)

(1) أعْجَبَنِى طَرَبُهُ ṣadāsından lücce-i derūnları telāṭum-peẕīr

---

19. buḥrān: hicrān, B, D, nā-müteṣavverdür: mā-müteṣavver degüldür, A;
20. ġūl: -A,-C

-i ekdār ve ġadīr-i ḥanīnleri mevc-h̲īz-i işmi'zāz olup (2) maḥall-i ḥādis̱eye taḥrīk-i pāy-ı şitāb itdiler. Dilber-i meh-peyker dah̲i maᶜan müsāraᶜat idüp iᶜmāl-ı çengāl-ı taḳayyüd ile (3) ol ġūṭa-h̲ōr-ı ıżṭırābı ḳaᶜr-ı ābdan ih̲rāc ve ol vācibü'ṣ-ṣalb-ı siyāsetgāh-ı miḥneti ᶜaks-i ḳażiyye üzre pāy-ı (4) kec-h̲ırām-ı nā-ber-cā-revinden bir dırah̲ta āvih̲te ḳıldılar. Menāfiẕ u medāh̲il-i kālbud-i bed-nümāsından biraz ḳaṭarāt-ı (5) müṭfiü'l-ḥayāt rīzān u çekān olmaġla şuᶜle-i ramaḳ-ı bāḳī yine şemᶜ-i nīm-mürde-i vücūdından fürūzān olmaġa (6) yüz ṭutup bir iki sāᶜat bī-tāb u ṭāḳat ser-nihāde-i zānū-yı nā-tüvānī olduḳdan ṣoñra ḥucre-i cisminde (7) nūr-ı zindegī bāhiru'l-lemaᶜān ve āheste āheste iḳtidār-ı ḥiss ü ḥareket nümāyān olup yār-ı Mesīḥā-dem-i H̲ıżr-ḳadem dah̲i bī-(8) ih̲tiyār rūy-ı ḥāline imrār-ı keff-i teraḥḥum ve īs̱ār u nis̱ār-ı gül-āb-ı tekellüm itdükde bu raşaḥāt-ı iltifāt ile ol (9) ser-gerdān-ı raḳde-i bevār sübāt-ı ġaşy u dem-bestegīden bīdār olup yār-ı perī-sīmāyı ser-i bālīninde (10) mirvaḥa-cünbān-ı nevāziş görmekle fi'l-ḥāl cünbiş ü ihtizāza gelüp ḥarāret-i ḥasreti ḳarīn-i teskīn ve sūz-ı (11) levᶜa-i firḳatdan biraz emīn oldı. Dilber-i nāz-perver ki ḥarīf-i ciger-derūn bu mertebe ser-bāzlıġın ve istīlā-yı (12) āteş-i ᶜaşḳ ile şerāre-i vücūdın mehleke-i gird-āba ilḳā ile ih̲tiyār-ı merg u fenāda bī-bāklıgin müşāhede ḳıldı (13) şāyān-ı h̲ançer-i ġamze-i

---

1. طُرُنْبُه:طربه , B; h̲īz:rīz, B,D,-A,-c

nāz olan ᶜāşıḳ-ı zār-ı dil-fikāruñ küşte-i tīġ-ı teġāfül olmasın revā görmeyüp (14) (Beyt)

آنـرا كه بذوالفقار بايد كشتن انصاف نبـاشد كه بسَاطور كشى

Baᶜde'l-yevm zencīr-i cevr-i müselsele bedel (15) gerden-i ḥāli āġūş-ı iltifāta dāḫil olmaḳ münāsibdür diyüp ḥarīfi kemend-i mihrbānī ile bend ve resen-i luṭf-ı (17) müstedāmı miyān-ı cānına saḫt peyvend idüp baᶜd ez-īn şīrāze-i iḫtilāṭa küşe-i gizlik-i tefriḳa infiṣām-dih-i (18) iḫtilāf olmamaḳ üzre te'kīd-i ᶜuḳūd-ı mīs̱āḳ ve tecdīd-i ᶜuhūd-ı ittifāḳ itdiler. Ve bu sebeb ile nefret ülfete (19) ve miḥnet muḥabbete münḳalib olup pīrāmen-i gülzār-ı cemāli istiᶜāb-ı ḫas u ḫār-ı iltică ile taġayyür-pes̱īr olunca ol bülbül-i (20) şeydā-yı bī-nevā nihāl-ı taḳarrübde āşiyān-sāz-ı viṣāl olup faṣlu'r-rebīᶜ-i şebāb u cüvānīleri bu ḥāl üzre (21) güẕerān eyledi. (Beyt)

Muḥabbetden ġaraż ṣanmañ ki Ḳays u Vāmıḳ olmaḳdur
Hüner bir ḥālet ile vaṣl-ı yāre lāyıḳ olmaḳdur.

(22) **Ṣōfiyān-ı riyākārdan biri mes̱emmet-i yārān-ı ᶜaşḳı ᶜādet idinüp ḳażā ile kendi daḫi mübtelā ve fażāḥat-ı terk-i ᶜār ile rüsvā-yı ᶜālem olup eyyām-ı cüdāyīde istirdād-ı hediyye ile rū-siyāhī-i iftiżāḥ olduġıdur.** (23)

---

17. infiṣām-dih: infiṣām-nih, A,C

18. olmamaḳ: olmaḳ, B

Ẓāhir-perestān-ı ṣūret-ārā vü bād-be-destān-ı riyā-peymādan (Beyt)

Zāhid o deñlü s̱ıḳlet-i tāc u ḳabā ile **29(a)**
Uçmak ümīdin itmez idi ebleh olmasa

Mażmūnına mā-ṣadaḳ maʿtūh-ı bed-baht u aḥmaḳ-ı mutlaḳ bir ṣōfī-i tırāşīde-(2) seblet-i sikke-ṣūret ki (Beyt)

نه قبولش خوش و نـه كـردن رد همچو اعـراب همـزه بر ابجـد

Derūn-ı siyāh-ı perīşān-(3)eṭvārı mecmūʿa-i felsefe-i ḫurāfāt ve sīmā-yı rüsvā-yı nā-ber-hencārı enmūzec-i nuḳūş-ı evhām u ḫayālāt, (4) gerden-i zāhiru'l-iʿvicācı pālān-ı bār-girān-ı feẓāẓet; çehre-i bī-behresi şām-ı şitā gibi müsvedde-i endūh (5) u ḳasāvet endām-ı nā-mevzūnı bi-ʿaynihi ġūl u dīv, evṣāf-ı nā-hemvārı hemīşe mekr u fużūl u rīv olup (6) (Naẓm)

بتـر از كوه پارهٔ بـلخـی سخنش در خوشی نه در تـلخـی

شـده سردی نصیب در ازلش نوحه (7) بسیار خوشتر از غزلش

Te's̱īr-i zemherīr-i verāʾ-ı bāridden cūy-bār-ı dimāġı bir vechile efsürde idi ki reh-rev-i (8) aḫlāḳ-ı ḥamīde şehr-bend-ı vücūdına reh-yāb-ı güẕār olmayup nefes-i berdü'l-ʿacūz mis̱āli kül-ḫan-ı dūzaḫa māye-i incimād (9) ve tegerg-i elfāẓ u ʿibārāt-ı nā-der-berāberi derd-i ser-i dāniş u

---

6. كُهْ :كوه , B,D; پيازهٔ:پارهٔ B,D, پـار A,C
9. A ve C nüshasında bu satırdan sahifenin sonuna kadar, 34a varakının 7. satırından 22. satırına kadarki bölüm sehven yazılmış, yukarıda kaydedilen bölüm ise her iki nüshadada aynı varakın kenarına ilave edilmiş olup oradan alınmıştır.

isti'dād olmuşidi. (Naẓm)

ستم برغول باشدغول اكركويدكسى اورا جرا كز غول كاهى سرزند افعال انسانى

ol fażż-ı ġalīżu'l-ḳalb risāle-i perīşān-erḳām-ı vücūdından muḳaddeme-i luṭf-ı ṭab'ı bi'l-külliye selb ve mesāil-i şitā-yı naḫvet u ru'ūneti cem' u derc idüp tarḫān-ı rūḥ-ı ḥayvānīsi żabṭ-ı sūḳ-ı derūnına şaḥne-i cidd-i ṣırfı me'mūr itmekle nedīm-i ḫoş- ṣoḥbet-i tebessümi sevād-ı nihādından nefy-ı beled ve mizāḥ-ı ber-i'tidāli imāte-i

29(b)

(1)ḳalb ider sā'ī bi'l-fesāddür diyü ser-maḥalle-i ṭabī'atından iclā vü redd itdirmiş idi.Mesā'il-i (2) fıḳhıyyeden kitāb-ı nikāḥı ezber ḳılup, ḳavā'id-i naḥviyyeden مررت بنسوة اربع terkībinden ġayrısından (3) bī-ḫaber, tenāfür-i ḥurūf-ı ḫilḳati ḫāṭır-ḫırāş-ı ehl-i hüner bir hebenḳā-ı Hebenneḳa-siyer, ṣūret-i ādemīde ḫar-i ebter-i (4) nā-hemvār-peyker idi (Naẓm)

حقا كه فقيه ما فقيه خوبست دو جيز زعلمها بوى منسوبست
ا زفقه (5) همين كه مسح زا نوفرضست وز نحوهمين كه مبتدا منصوبست

Ṭarīḳa-i rindān-pesend-i şāhid-(6) perestīde iḥtimāl-ı pāk-bāzı melḥūẓ belki muḳarrer iken meẕheb-i nā-müheẕẕebinde küfre berāber ve ṣıġa-ı menkūḥātı (7) bāliġ-i müntehā-i cumū' olup müsā'āde-i ḳuvvet-i māliyyesinden ġayrı sīmyā-yı ḥīle vü lāf ve kīmyā-yı (8) dürūġ u güẕāf ile cevārī-i pūsīde-fürūc-ı gendīde-baġal cem'iyyeti bār-ı belāsına ser-

ber idi. Ol (9) nādān-muḥibb-i yārān-düşmen ᶜadū-yı cān-ı ehl-i dil olduġı bāᶜisden mecmaᶜ-ı ehl-i ᶜirfān olan (10) maḥallere gelmek degül vācibe-i redd-i selāmlarından istinkāfı lāzime-i şiᶜār-ı diyānet bilüp şūḫ-meşrebān-ı maᶜḳūl-(11) fehmi dāyimā teşnīᶜ u taᶜyīri ᶜādet, belki zuᶜm-ı fāsidi üzre küfre nisbet itmegi mıḳẕāf-ı lisān-ı (12) heẕeyān-pāşına mühimmü'l-edā bir maṣlaḥat farż itmiş idi. Bir gün destār-ı perīşānı vārūne ve ḫırḳa-ı (13) televvüs̱-feşān-ı ālūde-dāmānı bāz-gūne bir ṭurfe ṭarz-ı nā-hemvār ve ber-ḫilāf-ı resm-i ādemī vażᶜı ġarībü'l-ās̱ār ile (14) (Mıṣrāᶜ) Yolda zincīrin sürür dīvāne şeklin baġlamış; vezni üzre eṭvār-ı bī-ḫıredāne ve evżāᶜ-ı lā(15)-yaᶜḳılāne ile hūy u hāy ve feryād ü vāveylāyı āsmān-peyvend iderek dārü'l-ḳahve-i mecmaᶜu'ẓ-ẓurefāya (16) gelüp miyān-ı eşrāf-ı ṣāḥib-vaḳarda cāy-ı ḳarār var iken perīşānī-i cünūn ile işārāt-ı ikrām-(17) āmīz-i yārāna iᶜtibār itmeyüp pāyīn-i ṣaffu'n-niᶜālda raᶜā-ı nekebāta maḫṣūṣ bir künc-i mezbele-zār-ı (18) bī-ferş u bisāṭda ḫāk-nişīn oldı. Ve bī-münāsebet ü misās āh ü nāleye āġāz ve nefes-i (19) ḫarḫarī-ṣadā-yı balġam-pāşını rayaşāt-ı sāmiᶜa-ḫırāşa üṣūl-ı s̱aḳīl üzre dem-sāz eyledi bu vażᶜ-ı (20) ġarībi iᶜcāb-ı aḥbāb idüp iktināh-ı esbāb-ı tecennüni pīrāye-i zebān-ı istifsār

---

11. taᶜyīri: taᶜyībi, A,C

13. televvüs̱-feşān: mülevves̱-nişān, A,C

19. ṣadā-yı: -A,-C,-D

oldukda bu vech (21) üzre ḳarīn-i vüżūḥ oldı ki erāzil-i Etrāk-i bī-maᶜnīden bir resen-bāz-ı āvīẖteni gelmiş idi (22) (خرنكشد)lerinden bir siyeh-çerde pīr-i emred-i süẖte-ẖırmene meftūn olmış ki sīlī-i rūzgār çehre-i (23)bī-nūr u ferin siyeh-fām idüp bi'l-külliye es̱er-i leṭāfeti nā-peydā ve nihāl-ı vücūdınuñ ser-sebzi vü ṭarāveti

30(a)

(1) inḳıṭāᶜ-ı āb u tāb-ı cüvānī ile maḥrūm-ı neşv ü nemā idi. El-ḳıṣṣa; bir vechile dil-beste-i resen-i pīç-ā-pīç-i muḥabbeti olmış ki (2) müceddid-i fesāne-i Leylâ vu Ferhād olduġı taḥaḳḳuḳ bulmış (Beyt)

عشق ارجه شكفته ماجرابيست رسوايى عشق ير بلاييست

Serser-i fażāḥati ṭabançe-i istihzā ile ser-gerdān-ı meydān-ı iştihār olıcaḳ bu kerre endām-ı(4) ḥāline sāṭūr-ı meẕemmet ḥavāle itmek nevbeti yārān-ı sitem-sence düşüp peşmīne-i ᶜırż-ı mevhūmu'l-vücūdını deşne-i (5) ṭaᶜn u teşnīᶜ ile pāre pāre itmege furṣat buldılar.(Ḳıṭᶜa)

Bilmiş ol saẖt u tünd olınca kemān
Nāvek-endāza (6) tīr ᶜavdet ider

Tīr-i düşnāmı idicek per-tāb
Seni de ġayrılar meẕemmet ider

---

22. خرنكشد: خرا نكشت ,F
3. ير : بسر A,C; بد ,D;
4. meẕemmet: nedāmet, A,C

(Neşr) miķdār-ı sene-i kāmile (7) ol hey'et-i madḥaku'l-ᶜavām ile meclis-i resen-bāzāna mülāzemetle nişār-ı āb-rū ve rūzān u şebān ᶜarṣa-ı hengāme-(8) gīrīde yanlarınca tek u pū idüp (Naẓm)

(9) بگو آن تقوا وعصمت کجا رفت   که زینسان جمله بر بادهوا رفت
کجا رفت آن نماز و زهد و پرهیز   کجا رفت آن نیازِ حالت انگیز

Ṣaff-ı mevzūn-ı ķıyām-ı cemāᶜatı cemᶜiyyet-i (10) gird-ā-gird-i temāşāyiyān-ı melāhīye tebdīl ve ḥalķa-i ẕikre bedel dā'ire-i bī-ķaydān-ı herze-gerde düḫūl idüp (11) tesbīḥ-i yā-mevlāyı, eydelüm Allāh oñara, naᶜrasına taḥvīl itmekle rüsvā-yı ᶜālemiyān u bed-nām-ı ehl-i cihān oldı. (12) Baᶜżı nīk-segālān-ı ḫayr-ḫāh naṣīḥat-āmīz kelimāt-ı müşfiķāne ile taḥvīl-i rāh-ı ṣalāḥ itdükçe (Beyt)

عشق کافر (13) کند مسلمان را   هم بکافر ببخشد ایمانرا

mażmūnıyla istīlā-yı belā-yı ᶜaşķ-ı kāfir-mā-cerādan şikāyet (14) ve temekkün-i ibtilāsı ķabūl-ı ᶜilāc-ı tedbīrden ķalduğın ḥikāyet idüp bir vechile cādde-i maḥabbetden daᶜvā-yı s̱ebāt-ķadem (15) eylerdi ki لو بُسّتِ الجبالُ او انشقّتِ السّماء ḥabü'l-metīn-i ᶜaşķ u muḥabbetleri keşm-e-keş-i rūzgār ile (16) infiṣām-pezīr-i zevāl u fenā olmaya. Yevmen mine'l-eyyām resen-bāzlaruñ müddet-i ķarārları peyveste-i encām olup āḫer diyāra (17) naķl-i edevāt-ı ārām lāzım gelicek ᶜazīz-i efsürde-dimāġ āteş-i ciger-sūz-ı

---

11. eydelüm: işimüz, E

firāḳla dāġ dāġ olup (Rübāᶜī)

میگفتم عشق 18 ومی‌ندانستم چیست   میگفتم یار و می ندانستم چیست

گر یار اینست کی توان بی‌او بود   ور عشق 19 اینست چون توان باا وزیست

velev laḥẓaten firāḳ-ı yāra iḳtidārum yoḳdur. Bu derde ben döyemem (20) kendimi helāk iderin diyerek sevdā-yı cünūn-ı ᶜaşḳ ile ᶜazm-ı beyābān ider renginde yanlarına düşüp (21) finā-yı şehrden bir fersaḫ güẕār ve mevżiᶜ-i teşyīᶜ u istiḳbāl-ı reh-revān olan maḥall-i maᶜhūde īṣāl-i pāy-ı reftār (22) itdüklerinde nizāᶜ-ı vedāᶜa fayṣal virmek içün muṣliḥūn tavassuṭ idüp şimden girü lāzım olan ṣabr u (23) taḥammül ve enīn ü feryādı defᶜ idüp dāmen-i tesellīye tevessüldür. Bu mertebede ᶜaşḳ u muḥabbet muḳarrer olıcaḳ yār-ı

30(b)

(1) cāna niyāz idelüm ki ḫāṭırdan mehcūr itmeyüp intihāz-ı furṣat itdükde yine bu diyāra ᶜavdet ve ḥayāt-baḫş-ı (2) cān-ı sitem-keşīde olmaġiçün āb-ı zülāl-ı cemālı mecrā-yı ḳadīmi olan ḥavālī-i kiştzār-ı sīne-i bī-kīneñüzde (3) tekrīr-i isāleye himmet ḳıla diyüp tamām cānib-i maᶜşūḳdan incāz-ı vaᶜde te'kīd-i mīs̱āḳ ve ṭaraf-ı ᶜāşıḳdan (4) mebḥas̱-ı firāḳa taᶜlīḳ-i ḫāṭır-ı iştiyāḳ oldukdan ṣoñra maḥall-i

---

19. بی او : بااو ,A,C,D

22. nizāᶜ: yerāᶜ, E,F, براع A,C

yā-hū-yı vedā'-intimāda bir birinüñ gerden-i resen-(5) pezīrin āġūş-ı 'ināḳa alup sebū-yı dīdelerinde olan ḳaṭarāt-ı eşki zeferāt-ı sīneleri maḥv itmek (6) maḳāmına varup el-ḥāṣıl; şemşīr-i ser-tīz-i firāḳ ile da'vā-yı telāḳī faṣl olınup anlar ṭaraf-ı şeh-rāha (7) ve 'āşıḳ cānib-i şehre 'aṭf-ı licām idicek 'aḳablerinden āvāz-ı mūhiş u ṣadā-yı mehīb u medhūş ile feryād (8) peydā idüp hāy hāy (Naẓm)

ای یار عزیز مهربانم آرام دل و صفای جانم

آسایش خاطر خزینم(9) راحت ده قلب ناتوانم

li'llāh-i ta'ālā bir iki ḳadem buyur ki bir maṣlaḥat-ı mühimmü'l-ḥuṣūl ḫāṭırdan (10) ẕühūl itmiş idi diyüp rücū'-ı cānāna iḳdām eyledi. Ol yādgār-ı ebleh-nihād cihān-gerd-i ḳallāş-nijād (11) iken feẓāẓet-ı ḫilḳat-ı ḥarīfe düş nefs-i feżāḥat idügin fehm itmeyüp sebḳ iden ḥuḳūḳ-ı muḥabbete (12) bināen dem-i āḫirde ẓāhir budur ki bir yādgār-ı fāḫir ihdā itmek ister ola mülāḥaẓasıyla taṣavvurāt-ı (13) Eş'abāne ve muḥtemelāt-ı gedā-çeşmāneye vücūd virüp dest-i şitāb ile taḥrīk-i düvāl-i iyāb itdi.(14) Rufeḳā-i ṭarafeyn müteraḳḳıb-ı āsār ve ser-i reh-güẕārda dīde-güşāy-ı intiẓār oldılar. Hemān-dem ki yek-digere ḳarīb (15) olup ismā'-ı kelāma mecāl oldı 'āşıḳ-ı nā-ṣādıḳ-ı naḫvet-me'āb cānib-i ma'şūḳ-ı ḫāne-ḫarāba tevcīh-i ḫiṭāb (16) idüp fülān zamānda pūşiş-i cism-i nāzenīnüñ olmaġiçün bir iḥrām-ı laṭīf-endām

---

8. hāy hāy: hāy u hūy, D

11. feẓāẓet: feżaḥat, C; nefs: naḳş, A,C,D,F

ki hibe vü i'ṭā itmiş idüm (17) ḥālā yine milküme redd olınmaḳ mercūdur ki mes'ele-i hibede ḥurūf-ı دمع خزقه şerāyiṭi mer'ī olmayıcaḳ rucū' (18) 'ani'l-hibe emr-i şer'īdür diyü iḳdāma başladı, ḥużżār-ı ḫacālet-keş ġarḳ-ı 'araḳ-ı şerm olup her çend ki men' (19) u ilzām içün hezār muḳaddeme-i müskite īrād itdiler, ḳaṭ'ā müfīd olmayup beni ṭaleb-i ḥaḳḳ-ı şer'īden niçün (20) men' idersüz diyü āheng-i şütūm eyledi. Bi'l-āḫire ḫāh u nā-ḫāh zūr-ı bāzū-yı aḫẕ ile iḥrāmı taḥṣīl (21) çehre-i yārānı ṭabançe-i küstāḫī ile nīlī-reng-i taḫcīl idüp zu'm-ı fāsidi üzre uṣūl-ı muḥabbet (22) ḫalel-peẕīr-i zevāl olmamışdur i'tiḳādı ile ḫāne-i ḫarāb-ı dūzaḫ-miṣāline gelüp bu ṣūret ile yine iddi'ā-yı (23) mihr ü muḥabbet ḳılup mübāhāt-ı ser-güẕeştī ile iṡbāt-ı ḳabāḥat-ı nā-fehmī idüp (Beyt)

قباحت نه شاشیدن[24] وریدنست قباحت قباحت نه فهمیدنست

31(a)

(1) Bu maḳūle nādān-ı ḫar-şemāilüñ ṡebt-i naḳş-ı feżāḥatı ile (2) telvīṡ-i dāmen-i ṣaḥīfe maḥż-ı ḳabāḥat olup dehen-i pāk-i müşg-ālūd-ı yerā'eyi menba'-ı çeşmesār-ı medīḥa-perdāzī iken (3) bu resme küstāḫ-ı rū-siyāhuñ ednās-ı nefret-nümāsı evṣāfın ilḳā ile bālū'a-i meẕemmet ḳılmaḳ mādde-i (4) feżāḥatda ol rüsvā-yı māder-zād ile müşterek olmaḳ lüzūmın müş'ir idügi muḥaḳḳaḳdur. Hest īn-ḳadar (5) bu mecmū'atü'l-'iber bir ḥadīḳa-i ẕātü'l-behce-i ḥikmet eṡer olduġı cihetden lāzımdur ki yalñuz şükūfe-i ḫoş-būy-ı ṡenākārī (6) ve yā meyve-i ābdār-ı midḥat-güẕārīye maḳṣūr

olmayup bir küşesinde ḫār u ḫas-ı bī-miḳdār daḫi küşe-gīr-i ḳarār u (7) ᶜibret-engīz-i ṣāḥib-naẓarānı-ı ṣaḥāyıf-ı iᶜtibār ola baᶜżı maḥallde ḥaşīş u efyūn ile ṣūret-peẕīr-i nefᶜ u sūd (8) olmayan maṣlaḥatuñ ḥuṣūli efsentīn u eftīmūn ile cilveger-i ẓuhūr olup bāġçe-i mükemmel-tertībüñ levāzım-ı zīb u (9) zīnet-i pür-kemālindendür ki bir ṭarafdan ney-şeker ve bir cānibden de şecerü'l-ᶜalḳam peydā olup her kes ü nā-kes dāmen-i istiᶜdād ile (10) cemᶜ-i berg u bār-ı murād eyleye (Beyt)

Bu bir bāġ-ı hünerdür nola olsa cā-be-cā peydā
Feżā-yı dil-keşinde ḥanẓal-ı talḫ u gül-i raᶜnā (11)

Meşāyīḫ-i sütūde-siyerden biri ḳażā ile ḫāristān-ı ᶜaşḳ-ı mecāzīye düşüp ālāyiş-i beşeriyyetden pāk-dāmen olmaġla ᶜāḳibetü'l-emr ḥüsn-i ḫātime müyesser olduġıdur. (12)

Kāmil-ṣıfatān-ı meşāyīḫ-i kibār-ı sütūde-siyerden bir ᶜārif bi'llāh-ı āgāh-dil ki ẓāhir ü bāṭını ḳażıyye-i sābıḳada (13) meẕemmet-i feżāḥat-engīzi televvüs-resān-ı ḫāme-i sevdāyī-mizāc olan ṣūfī-i ḫar-peykere muḫālif olup min külli'l-(14) vücūh eṭvār-ı pesendīdesi muvāfıḳ-ı ḫāṭır-ḫāh-ı ekābir ü esāfil, edīm-i sīnesi cild-i kitāb-ı fażā'il, ḫırḳa-i peşmīnesi (15) maḥfaẓa-i eczā-i celā'il-i ḫaṣā'il,

---

7. ṣāḥib: sāib, A,C

ser-i saᶜādet-medārındaki tāc-ı rüfū-gerdesi sāṭūr-ı derd ile çāk çāk olan ciger-i pür-şikāfına dāll ve sīmā-yı hüzāl-zedesi delīl-i luṭf-ı tāb u şāhid-i ḥüsn-i ḥāl idi (17) (Naẓm)

درس در مکتبِ بقا خوانده   سبق از دفترِ فنا خوانده

رفته بیرون ز آشیانۀ گُل   کرده منزل در آستانۀ دل

(18) Evā'il-i ᶜömrinde ṣarf-ı gencīne-i evḳāt ile nā'il-i cins-i fāḫir-i kemālāt olduḳdan ṣoñra ser-menzil-i cāh-ı zūd-zevāl-ı (19) ebleh-firībdenᶜaṭf-ı zimām-ı ferāġ itmekle ᶜazm-ı rāh-ı sülūk idüp bi'l-istiᶜdād kürsī-nişīn-i vaᶜẓ u seccāde-(20) güster-i irşād olmuş idi. Be-īn cümle meşreb-i Melāmiyye'den ḥiṣṣedār-ı ḫāṣṣa-i kesr-i nefs olup, gāhī ber-hem-zen-i (21) kār u bār-ı ᶜucb u ġurūr olmaġiçün baᶜżı ḥālāt-ı ḥaḳāret-engīz irtiḳābından ictināb u gürīz itmeyüp, meṣelā; (22) kerāhet-i netn ile ġusl u defnine hīç-kes iḫtiyār itmedigi küştegān-ı tīġ-ı siyāset ve dest ü pā-şikestegān-ı şaḥne-i

31(b)

felāketüñ techīz ü tekfīnine mübāşeret ve baᶜżı ᶜilel-i müstehcenü'ẕ-ẕikr ile peyker-i insāniyyeti mużmaḥill-i emrāż-ı hā'ile olan (2) pūsīde-tenān-ı gendīde-endāmüñ ᶜilāc ü ḫidmeti maḳūlesi aḥvāl-ı müstenkirü'ṭ-ṭıbāᶜa beẕl-i naḳdīne-i ḥamiyyeti lāzıme-i (3) şiᶜār-ı diyānet bilüp bu

---

18. cins: ḥüsn, E,F

yüzden ḥarekāt-ı lā-übālīyāne iḳtiżāsıyla ḳahve-fürūşān-ı ḳaṣabadan bir şaḫṣ-ı faḳīr-i (4)ʿiyāl-esīrüñ mücerred rūy-ı kārına revnaḳ-baḫş-ı revāc olmaġiçün aḥyānen kār-ḫānesin teşrīfi ʿādet itmiş(5)ler idi; ittifāḳen ol ḳahve-furūş-ı endek-hūşuñ dimāġ-ı sevdā-zedesine germī-i bāzār-ı cemʿiyyet ārzūsı ile bir sāde-ruḫ sāḳī sevdāsı reh-yāb-ı teḳāżā olup niṣāb-ı ḥüsn-i miyāneden vāyedār-ı tenāsüb bir ṭıfl-ı (7) rūstā-zāde peydā idüp elbise-i reng-āmīz ile fī'l-cümle pīrāye-baḫş-ı cemāl olduḳdan ṣoñra ṭavr-ı sāḳiyān-ı ḳahve-(8) peymāda zīr u bālāya ḫırām-ı nāz-āmīz-i şīve-rīz-i ʿişve-engīze āġāz eyledi. (Beyt)

خرامان گشت ساقی جام در دست وی از می مست و می خوران از و مست

(Neṡr) ʿAzīz-i bülend-mertebe ise tekyegāh-ı ḳahvenüñ pīr ü pīş-ḳademi (10) maḳāmında olmaġla inā-i sīnesinde maḥfūẓ olan mā-i ḳarāḥ-ı ṣalāḥ tereşşuḥ idüp bu hilal-ı nev-ṭulūʿ-ı (11) semā-i ḥüsn-i sīmāda āṡār-ı istiʿdād ü teraḳḳī nümāyān ancaḳ evḳāt-ı cüvānīsi yalñuz bu meşġale-i bī-maʿnāya (12) maṣrūf olıcaḳ muḥtemel ki pā-māl-i cehl ü ḍalāl ve ālūde-i gil u lāy-ı fücūr u ibtiẕāl ola, bārī baʿżı tenhā (13) zamānlarda ki ḫidmet-i taḳsīm-i ḳahveden fürce-i āzādī bula, taʿallüm-i hecā vü sevād-ḫānīden behre-yāb olmasına (14) himmet lāzımdur ki müstevcib-i niʿam-ı mümteniʿü'l-ḥisāb olur diyüp niyyet-i neyl-i raḥmet ile ġulāmuñ

---

4. ʿıyāl: عیار , A,C

5. cemʿiyyet: ḥamiyyet, C

ḫāceligi zaḥmetin (15) irtikāb eyledi. Yārān-ı ḳahve şeyḫ-i muḳaddes-cenābüñ iḫtiyār-ı ḳayd-ı ᶜaẓīm itdüginden benān-ı taᶜaccübi misvāk-ı dehen-i (16) istiġrāb idüp rindān-ı dūr-endīş-i ᶜavāḳıb-şināsdan baᶜżı egerçi mebādī-i ḥālden istidlāl-i aḥkām-ı (17) netāyic u ḫavātīm itmişler idi, lākin ebleh-naẓarān-ı sāde-levḥuñ eks̱eri iḳtiżā-i ḥükm-i naẓra-i ūlā ile dāmen-i (18) حمل المؤمن على الصلاح niḳāb-ı rūy-ı fesād idüp ḫuṣūṣā ᶜazīz-i ṣāḥib-temyīzüñ ᶜömr-i nāzenīni müşārefe-i (19) sebᶜīn itmekle (Beyt)

نوبت پیری چو زند کوس درد   دل شود از خوش دلی و عیش فرد

bu sinn ü (20) sāl ve ġalebe-i vecd ü ḥāl ḫilālında iḥtimāl-ı kār-ı āḫeri emr-i muḥāl ᶜadd itmişler idi. Netīce-i süḫan refte (21) refte evḳāt-ı ġulāmı taᶜallüm-i ᶜulūm istiᶜāb idüp fātiḥa-ı ṣabāḥdan ḫātime-i nehāra dek şeyḫ-i taḳvā-(22) şiᶜāruñ kenār-ı pīş-taḫta-i ifādesinden bī-çāre ġulām infikāka ruḫṣat bulmayup gitdikçe ol ṭālibü'l-(23) ᶜilm-i fürūzende-ruḫsāruñ maṭlūb-ı şeyḫ-i sūḫte-cān olması zebān-zed-i ᶜālemiyān oldı.

32(a) (Naẓm)

حکایه گشت فاش اندر زمانه   بگوش آدمی رفت این افسانه

Bu sırr-ı ḫafī giderek gūş-ı (2) ḳahve-furūş-ı ḫīre-sere vāṣıl olup sırr-ı taᶜalluḳ-ı taḥaḳḳuḳ-ı ᶜalāḳaya pey-bürde-i yaḳīn olduḳda ol (3) maᶜtūh-ı ekber yaᶜnī ḳahve-furūş-ı

---

2. taᶜalluḳ: -D; Pey-bürde: reh-bürde, E,F, perde-i, C; yaḳīn: taᶜyīn, C

āsīme-ser leyālīde revāne-i nekbet-ḫānesi oldukça ġulāmı dükkānında (4) maḥbūs-ı mażīḳ-ı tażyīḳ ve der-i ḥücre-i ġulāma taʿlīḳ-i ḳufl-ı şedīd-i ʿasīru'l-fetḥ ile sedd-i medḫal u ṭarīḳ itmek tedbīrine (5) mübāşeret ile zuʿmınca tedārük-i esbāb-ı muḥāfaẓa ḳılmış idi. Ḫāṭır-ı şeyḫe ḳahve-furūşuñ baʿżı evżāʿ-ı ḫāmı (6)ḫuṣūṣā muḥāfaẓa-i ġulāmla ihtimāmı girān gelüp bi'ż-żarūre renciş-i ḫāṭır iẓhārı ile dükkān-ı maḥbūbı (7) terk ve muḳābelesinde bir āḫer dārü'l-ḳahveye naḳl-i būriyā-yı ārām itdi. Ammā bir kūşesinde ittiḫāẕ-ı ḳarārgāh (8) eyledi ki şikāf-ı manẓarasından kār-ḫāne-i cüvāna āmed ü şüd ve aṣḥābınuñ nişest u ber-ḫāstları kendünüñ (9) manẓūrı ve maʿşūḳ ile ruḳabānuñ evżāʿ u muʿāmelātı muʿāyen u maḫsūs olmaḳ mümkin ola. Rūzī çend bu vechile (10) nāzikāne seyr-i cemāl idüp rāz-ı nihānı āşikār olmaz iʿtiḳādı ile peyġūle-güzīn-i ṣabr u sükūn ve tesliye-fermāy-ı (11) derd-i derūn oldı. Ammā bīm-i seng-sārī-i şemātet-i ṭaʿne-güẕārān ile bir mertebede setr-i ḥāle saʿy iderdi ki (12) baḥs-ı ʿaşḳ u muḥabbete müteʿalliḳ şaḳḳ-ı şefe-i kelāma edevāt-ı nāṭıḳası nā-muraḫḫaṣ olup gūyā ki her dendānı pārçe-i (13) şemʿ-i kāfūrī idi ki anuñla otuz iki yerden ser-i kīse-i muʿteberesin maḫtūm idüp, cānı çıḳsa ʿaşḳ-ı cānāna (14) dāyir ḥarf-ı muḥabbet-nümā ṣudūrı emr-i muḥāl idi. Zīrā pīş ez-īn hengāme-gīrī-i vaʿẓ u

---

5. ḫāmı: ḥālı, A,C,D

12. şaḳḳ: نبت A,C

tezkīrde ihtilāṭ-ı (15) emred u mülāh ve āşnāyī-i cüvānān-ı zī-hudūd-ı ṣıbāhdan men‘ u tahzīri dā'imā mültezem-i zebān-ı helāhil-(16) feşānı ḳılup nihāyetde menfūrı olduġından ṣamṣāme-i lisān-ı tehdīd ile hemīşe ṣad-pāre-sāzī-ı ciger-ı (17) yārān-ı muhabbet- āşnāda bāzū-yı melāmet-engīzi der-kār olmuş idi. (Naẓm)

Zāhid ṭutalum içmemiş erbāb-ı muhabbet (18)
‘Aşḳ anları rüsvā-yı cihān eylemez mi

ittifāḳen ṣadık-haberān-ı ehl-i hırefden biri ahbāb-ı raşīnu'l-(19) i‘tiḳād-ı ‘azīzden ba‘żına teṣādüf idüp bed'en dehen-güşāy-ı mezemmet ü harf-endāz-ı ṭa‘n u melāmet (20) olur ki ma‘āẕa'llāh şeb-i düşīne teslīmi mümkin degül bir vaż‘-ı ġarīb-i ta‘accüb-fermāya kesb-i ıṭṭılā‘ itmekle fırḳa-i (21) zühhād-ı riyākārdan ḳaṭ‘-ı rābıṭa-i i‘tiḳād idüp ser-rişte-i hüsn-i ẓanna infişām-ı tāmm ṭareyān eyledi. (22) Aṣl-ı ḳażiyye bu ki ba‘żı devā‘ī-i dād u sited ile dükkānında beytūtet lāzım gelüp nīm-şebān ṭaşra çıḳdum (23) gördüm ki cānib-i şeh-rāhdan ravzene-i ḳahve-hāneye bir nerdübān ṭayanmış bālāsında hatīb-i minber-ārāy-ı

32(b)

(1) ridā-pūş-ı ṭaylasān-ber-düş renginde bir mükellef ādam

---

17. içmemiş: seçmemiş, A,F; setr ider, E
1. ridā: riyā, A,C

ser-i süllemde çār-çūpe-i pencereye mülāşık ṭurur(2) düzd-i şeb-gerd iᶜtiḳādı ile ḫidmetkārlarıma refᶜ-i ᶜaḳīre-i elmeded ḳıldum, meger ḫademe künh-i māddeden ḫaberdār 53) imişler. Beni feryād-ı bī-maḥalldan menᶜ idüp muḳayyed olmañ hırsız degül Şeyḫ Efendi ḥażretleridür didiler. (4) Teftīş-i ġavr-ı ḳażiyyede ihtimām eyledüm, keşf-i rāzında biraz nāz itdiler. Baᶜde külli'l-kelām ᶜazīz-i maᶜhūd (5) leyālīde bi'ẕ-ẕāt kūy-ı ḫarābātdan dest-i sübḥa-gerdānı ile destī-i şarāb iḥżār idüp (6) der-ceyb-i ḫırḳa vü şikāf-ı revzeneden cüvāna teslīm ider ve bir miḳdār zamān müşāhede-i envār-ı dīdār (7) idüp cāmiᶜ ü ḫanḳāha gider. Mirāren biz dūçār olduḳça kitmān-ı esrār içün niyāz-pāşlıḳlar idüp (8) aḳçecik bağışlar didiler. Ṣarf-ı nigāh-ı diḳḳat itdüm ṣıḥḥat-ı maḳāl-ı ḫademe müteḥaḳḳıḳ olup baᶜd ez-ān ṣūfīyān-ı (9) ṣūret-ārādan izāle-i iᶜtiḳād eyledüm diyü tafṣīl-i ḥāl idüp rāvī-i ḥikāye teẕyīl-i bahs-ı taḥḳīḳ eyler ki (10) her çend bu vażᶜ-ı bü'l-ᶜaceb-i ᶜazīzi naḳl iden şaḫṣuñ sīmā-yı sāde-levḥānesi mażanne-i dürūġ olmaḳ(11) renginden ᶜārī vü berī olmağla tekẕībe mecāl olmayup pāsuḫ-ı ġarābet-āmīzine iᶜtimād lāzıme-i ḥāl idi. (12) lākin ḫaber-i vāḥid muḥtemelü't-ṭarafeyn olduğından ġayrı ol bābā-yı ᶜālemüñ bu sinn ü sāl ü āsār-ı fażl u (13) kemāl ve envār-ı vecd ü ḥāline nisbet bu maḳūle kirdār-ı bü'l-hevesāneye irtikābı beynūnet-i arż u semā (14) ḳabīlindendür diyü lā-ḥavl

---

9. ḥāl: -A,-C

-zenān-ı inkār u dāmen-i estağfiru'llāh ile mestūr-sāz -ı çehre-i şermsār idüm. Ol (15) esnāda ᶜāmme-i meşāyiḫe olan ḥubb-ı ṣamīmī-i ḳadīmi dāᶜiyesiyle nişestgeh-iᶜazīze varmaḳ lāzım gelüp (16) kelimāt-ı ḥikmet-āmīzinden ḥiṣṣe-rübāy-ı ᶜibret olmağiçün duḫūl-ı encümen-i muṣāḥabeti ile şeref-yāb u ḥużūr-ı (17) fā'iżu'n-nūrında çeşm u gūş oldum. Eger çi evvel-emirde muᶜtād-ı dīrīne üzre setr-i ḥāle ihtimām idüp (18) eṭvār-ı ḥaḳīḳatı rū-pūş-ı mecāz itmek mülāḥaẓasıyla āh u vāh-ı bī-iḫtiyārānesin ḫavf-ı Ḫudā vu bīm-i rūz-ı(19) cezāya ṣarf eyledi baᶜde zamān keṡret-i meclis ber-hem-zede-i perīşānī olup künc-i tenhāyīde hemān ikimüz (20) ḳalup münāvele-i peymāne-i ḳahve-peymāy-ı muṣāḥabet-i ᶜāşıḳāne iken pīr-i mürteᶜiş-endāmuñ lerze-i ḫafaḳān-ı ᶜaşḳ ile (21) fincān-ı iḫtiyār dest-i ḳarārdan düşüp dāmen-i taḳrīre teh-i curᶜa-i sırr-ı cānı rīzān u bisāṭ-ı iẕᶜāna (22) perīşān olup sevdā-yı āteş-i ser-āsīmeliginden ifşā-yı rāz-ı sūz u güdāzda nā-çār oldı ve faḳīr-i (23) sevdā-zedenüñ baᶜżı aḥvāl-ı şütür-gürbesinden istidlāl-ı meyl-i hevā itmekle hem-zebān-ı ᶜaşḳ u muḥabbet ve maḥrem-i rāz-ı

33(a)

(1) derd ü miḥnet buldum iᶜtiḳādı ile (Naẓm)

غا فل منشین همدم ارباب صفا باش   می نوش وطرب جوی وهوا خواه هوا باش

(Neṡr) mażmūnı üzre baᶜżı leṭāyıf-ı şūr-engīze insicām-

---

20. peymāne: peymā-yı, A,C, ḳahve-peymā: ḳahve, A,C

2. insicām: encām, A,C, ḳāş: kār, A,C

baẖş-ı taḳrīr olup kāşkerdī (3) vü güẕeştī yolından ẖilāf-ı ᶜādet eşᶜār-ı muṭāyebāt-ı hezel-āmīze dehen-güşāy-ı taᶜbīr oldı. Yaᶜnī mukteżiyāt-ı şūr-ı (4) hevā evvel-i bahār-ı şebābda icrā olınmaḳ gerekdür ve illā faṣl-ı rebīᶜ-i cüvānī ki hengām-ı gül-geşt-ı kūh u deşt-i şādmānīdür, (5) ālām-ı zühd ü riyā ve belā-yı riyāżet-i müstetbiᶜu'l-ᶜanā ile güẕār ide bu sinn u sālda (Mıṣrāᶜ) Ṣaḳalım aḳ yüzüm ḳara (6) sözüm ᶜayn-ı ẖaṭā; bu rīş-i sefīd ü rūy-ı siyāh ile herze-gerd-i ẖarābāt ve der-be-der-i esvāḳ u maḥallāt olup (7) bi'ẕ-ẕāt mey-keşī-i iftiżāḥ-engīze ibtilā iḳtiżā ide (Beyt)

ذکر شب و ورد سحر نی حال بخشدنی اثر خواهم بزناری دهم تسبیح دست آویزرا

Ol taḳdīrce yevmü'l-ḥisāb ᶜinde'r-Resūl ve'l-aṣḥāb (Mıṣrāᶜ) (9) Ḫasta Fużūlī ne virürsin cevāb; diyüp irtikāb itdügi sū-i ṣanīᶜi iḳrār ve fevḳa'l-ġāye melāmet-i nefs-i (10) şūm-ı fażaḥat-şiᶜār idüp (Beyt)

Feryād ki ᶜaşḳ bī-ḳarār itdi beni
Rüsvāy ü helāk u zār u ẖōr itdi beni (11)

zār zār giryān u nālān ve dest-i nedāmetle meşġūl-ı çāk-ı girībān oldı. Ve kemāl mertebe te'essür-i peşīmānīden (12) infiᶜāl gösterdi. Ol meclis-i nedāmetde feyż-i inkisār ile bir özge ḥālet-i ḥayret-efzā be-dīdār oldı ki henüz (13) manẕūme-i kelāmı maḳṭaᶜ-ı iẖtitāma yetüp sübḥa-i mercān

---

10. ᶜaşḳ:-A,-C; ẖōr:-A,-C

gibi sirişkine infişām-ı tām taṭarruḳ itmedin cānib-i nerdübān-ı (14) ḳahveden debdebe-i aḳdām peydā olup anı gördük ki dil-ber-i perī-peyker ārāmgāhında bī-ḳarār-ı ıżṭırārīden berḳ(15)-şitāb olup miyān-ı encümene şihāb-ı s̱āḳıb gibi nüzūl itdi ve bī-pervā dāmen-i pāk-i pīre ṣarıldı.(beyt زحیرانی زمانی‌بیخبرماند دلش درخون وخونش درجگرماند

(Nes̱r) Biraz zamān ġalebe-i ḥayret-i dehşet-(17) füzūndan biri birine ʿarż-ı merām u fetḥ-i derīçe-i kelāma imkān olmayup ne taḳrīb ile geldügi ve ne maḳūle (18) maṣlaḥat murād itdügi beyāża çıḳmayup ʿāḳibet maḥbūb-ı şīrīn-kelām-ı ferḫunde-peyām ḥoḳḳa-i devāü'l-misk (19) olan dehān-ı ʿıṭr-pāşından ser-pūş-ı sükūtı ber-dāşte-i dest-i cür'et idüp meblaġ-ı lisān-ı müşg-rīz ile (20) bir nūş-dārū-yı ḫāṣṣiyyetkār-ı iltifātı dest-i sāmiʿa-i ʿazīze ṣunup ıṣlāḥ-ı mizāc-ı ḫāṭır-ı pür-inziʿācında (21) iẓhār-ı çāre-sāzī-i ʿāşıḳ-nevāzı ḳılup (Beyt)

من و خاك‌درت. زین پس زمانی گرم خوانی 22 گرم رانی تو دانی

müddeʿāsı ʿaḳīde-i ḫāliṣeden pīş-keş-i ḥużūr-ı şeyḫ idüp

(Naẓm) Ser-i kūyından (23) ayrılmam felek bir yaña ṣalmazsa

Yolında ölmedür ḳaṣdum eger Ḥaḳḳ cānum almazsa

(Nes̱r) Min baʿd ʿaṣā gibi ḫidmetüñde

---

13. sirişkine: ser-geşte, A,C; ser-geşte-i ser-güẕeşte, F

17. füzūn: ḳudūm, A,C

20. ḫāṣṣiyyetkār: ḫāṣṣiyyetdār, D

33(b)

(1) ḳā'im ve seccādevār h̲āk-pāyüñe yüz sürmege müdāvim mülāḥaẓa buyrıla diyüp niyāz-mend-i ḳabūl-ı bendegī (2) h̲uṣūṣında basṭ-ı muḳaddemāt-ı iltimāsa başladı lākin ᶜazīz-i āşüfte-dimāġ u sūh̲te-maġz ᶜabā-pūş u (3) dervīş-ṭarz olmaġla res̱ās̱et-i hey'et u inḥāf-ı kevkebi ol maḳūle mürettеb u müzeyyen h̲idmetkārlar istih̲dāmına (4) nā-çespān olduġı cihetden ᶜadem-i ḳabūlı mütez̤ammın baᶜżı aᶜẕār-ı bāride basṭ idüp bi'l-āh̲ire pençe-i (5) ilḥāḥ-ı ġulāmdan tah̲līṣ-i girībān-ı h̲alāṣa mecāl olmayup incāḥ-ı merāmla murād-bah̲ş-ı cānān olmaḳ içün h̲āh u nā-h̲āh (6) tecvīz-i beyᶜat-ı ᶜubūdiyyet ḳıldı ve cüvān-ı mevzūn-şemāil taḳbīl-i dest-i ᶜazīz ile beyᶜat-nümāy-ı ᶜubūdiyyet oldı (7) ve ol dah̲i kef-dest-i ḳabūl ile gül-çīn-i bāġ-ı cemāl ve nevāzişger-i ruh̲sār-ı āl-ı dilber-i ṣāḥib-cemāl olup pīr u cüvān (8) temāşā-künān bū'l-ᶜaceb-gūyān iken ol ḳuṭbu'l-vāṣılīn şeyh̲-i nūr-bah̲ş-ı dīdār-bīn ḥażretleri şābb-ı ṣāḥib (9)-edāyı istiṣḥāb iderek revāne-i kulbe-i aḥzān olup Yᶜḳūb-ı kulbe-nişīn-i ḥüznüñ عينان مبيضة عن الحزن (10) liḳā-yı ferzend-i Yusūf-rū ile ḳarīr-i nūr u żiyā-yı şevḳ u sürūr oldı. El-ḳıṣṣa; bir nice eyyām ol ṭarīḳ-i (11) dünyā-yı

---

4. bāride: vāride, A,C

6. tecvīz-i beyᶜat: tecdīd, A,C

8. bū'l-ᶜaceb: ve'l-ᶜaceb, D

9. منتفية : مبيضة , A,C

10. sürūr: ṣafā, D

fānī bu murād-ı cāna vüṣūl ile nāʾil-i ᶜizz-i cāvidānī ve pertev-i dīdār-ı yār ile ḥucre-i teng u tārı mehbiṭu'l-envār-ı şādmānī oldı. Meger baᶜżı leyālīde cenāb-ı pīr-i tābende-żamīr bahāne-i edā-yı teheccüd ile (13) teveccüh-ı ṣavmaᶜa-i çille-ḫānede reh-neverd-ı sürᶜat u nīm-şebāne ḥareket ḳılup (Mıṣrāᶜ) سعادت آنکسی دارد که وقتِ صبح بیدارست (14) medlūlını icrāda sāyir evḳāt-ı muᶜtādeden ziyāde iltızām-ı bezl-i himmet itdüginden el-ᶜiyāẕu bi'llāh (15)ᶜalāḳa-i izdivācı ḥalḳa-i laᶜnet gibi gerden-i ḥużūrına ġull-ı felāket ve dū-şāḫe-i derd ü miḥnet olan ḥalīle-i (16) düşmen-sirişti ki kendi gibi heftāde resīde bir selīṭa-i gīsū-bürīde idi. Egerçi ᶜazīzüñ ālāyiş-i beşeriyyetden (17) berī idügin bilüp sütūn-ı ḳubbe-i şürūr olan ālet-i fücūruñ mürūr-ı dühūr ile pūsīde-i fütūr olduğına (18) kesb-i şuᶜūr itmişidi. Lākin bu ana dek iḥyā-i leyl ile tā bu mertebe taḳayyüd itmeyüp seḥer-ḫīzlikde bu yüzden istiᶜcāl (19) itmezdi. Bu gül-ġonca-i nev-ḫīz-i vecd-engīzüñ ḳudūmından berüᶜandelīb-i cān-ı şeyḫuñ fiġān-ı şebāne vü nāle-i ġarībānesi efzūn (20) olup, girye-i seḥeri ve enīn-i nīm-şebi ve gāh u bī-gāh feryād-ı yā Rabb Yā rabb'ı māniᶜ-i ḫāb-ı hem-sāyegān belki daġdaġa-(21) endāz-ı ḫāṭır-ı kerrūbiyān olmaġayüz ṭutdı. Elbette bu evżāᶜ-ı nev-peydānuñ sebeb-i ḫafīsi muḳarrerdür, dīyüp bir gice (22) reh-nümāyī-i ġūl-ı vesvese ile ol pey-rev-i muᶜāmele-i cādū

---

22. muᶜāmele: demāme, D

ta'ḳīb-i şeyḫ idüp āheste āheste revzene-i ḫalvetgāha (23) gelüp cin gibi fürce-i duḫūl-ı cidār-ı ḥücreye nigeh-endāz olup görür ki pīr-i bī-çāre ḫābgāh-ı dildāre gelüp sünbülzār-ı

34(a)

(1) kākülinden istişmām-ı nefāḥātü'l-üns-i dildāra meşġūl olup dū mīnā-yı şikeste-reng-i dīdesiyle ser-bālīn-i (2) maḥbūbda gül-āb-efşān-ı sirişk olup rīş-i sefīdini cüvān-ı ḫāb-ālūda mirvaḥ-ı rāḥat-resān ve (3) çehre-i żaᶜf-ālūd-ı zaᶜferān-fāmını ruḫsār-ı arġuvān-reng-i dil-berle imtiḥān içün biri birine sūde ḳılup gūyā ki mihr ü sühā (4) iḳtirān itmiş idi. Hem-ān-dem mekkāre hīme-pāre-i āteşdān-ı ġażab-ı dūzaḫ-şerār olup, hezār āferīn ey şeyḫ-i (5) ᶜazīz-i ṣalāḥ-āyīn zihī zühd ü perhīz, ḫoşā kār-ı ḳurbet-engīz diyerek gelū-yı helāhil-rīzini (6) nefīr-i nefrīn itdükde tiryāḳ-ı cevābu'l-aḥmaḳ ile ᶜilāc-ı zaḫm-ı efāᶜī-i şütūm idüp ferdā ki zen-i zengī-liḳā-ı (7) ẓalāmı şābb-ı nūrānī-rıdā-ı ṣubḥ-ı ṣabīḥu'l-cemāl bister-i zemīnden rānde-i dūr-bāş-ı istinkāf ve merd-i meydān-ı (8) cihān an mihr-i münīr-i tābnāk ḫāne-i tārīk-i taḥte'l-arżdan girifte-ḫāṭır olup kārbān-sarāy-ı ṭārum-ı (9) çārüme naḳl-ı esbāb-ı işrāḳ

---

23. duḫūl:-D; ḥücreye: ḥücreden, D

1. dildār: dīdār, D

3. fāmını ruḫsār-ı arġuvān:-A,-C

9. işrāḳ:اشراف,A,C,D

eyledi. Gördük ki zāhid-ṣıfatān-ı ṣūfiyāne-sīmādan bir nice ḫırḳa-pūş-ı (10) misvākdār-ı bī-nevā kiminüñ elinde pergāle-i seccāde vü laḫt-ı būriyā, kiminüñ destinde köhne-ḫırḳa vu pāre-i ʿabā,(11) kimi ṣandūḳ-ı şikeste almış, kimi pīş-taḫta, kimi ṭās u tābe ṭaşur, kimi sifāl-ı şikeste hāy hāy idüp (12) gelürler. Meger eḥibbā-i şeyḫ-ı Sanʿānī-nihād imiş, eṣāṣ-ı beyt-iʿazīzi künc-i kārbān-sarāya naḳl iderler imiş.(13) Muḥaṣṣal-ı süḫan; ol leyle-i ʿaḳabede rūz-nāme-i be-hem-ber-zede-i rīş-i beyāżın dest-i çep-endāz-ı ġaddāre-i hezār(14)-gūne-telbīsden āzād u taḫlīṣ itdügi sāʿat cāh-ı tecerrüd ü ferāġı kendüye telḫīṣ (Mıṣrāʿ) سرمایۀ سعادت روی ترا ندیدن mażmūnı naḳş-ı faṣṣ-ı mübārek-eṣeri olan nigīn-i terk-i āzādī-baḫş ile ser-i kīse-i (16)ʿalāḳa-i zen u meskeni maḫtūm idüp ribāṭ-ı müsāfirīnde bir ḥücre-i vīrānı vücūd-ı vaḥdet-perest-i keṣret-düşmenine (17) taḫṣīṣ eyledi ve ḳayd-ıʿalāyıḳ-ı dārü'l-fenādan teberrī gösterüp vaṭanda ġurbet iḫtiyār ve nefs-i vāḥide (18) ḥükmünde olan yār-ı cānı ile ol kūşede ḳarār itdi. (Ḳıṭʿa)

Merd odur kim vire bu pīre-zen-i dehre (19)ṭalāḳ
İtmedin ol anı ḫāk-ı siyeh içre medfūn

Rind odur baḳmaya Leylā-yı cihāna hergiz (20)
İstar ʿāḳil disün ʿālem aña ister mecnūn

---

10. misvāk-dār-ı bī-nevā: misvāk-derānī-nevā, A,C
14. telḫīṣ: taḫṣīṣ, E,F

ḳudret-i bāliġa-i Ṣamadānī iḳtiżāsıyla ol naḳl u ḥareket (21) cenāb-ı ᶜazīze netīce-bahş-ı yümn ü bereket olup mürtāż-ı māh-ı lāġar-endām-ı münḥanī-ḳad firāḳ-ı bānū-yı mihribān-ı (22) mihr ile siyeh-pūş-ı muḥāḳ olup ṣavmaᶜa-ı taḫte'l-arża naḳl-ı kilīm-i inzivā idince, yaᶜnī seyyāḥ-ı ṣaḥrā-neverd-i āfāḳ (23) olan dervīş-i hüzāl-zede-i ḳamer yigirmi ṭoḳuz günde tamām-ı seyr-i menāzil-i eflāk idüp otuzuncı gün

34(b)

pinhān-ı kūşe-i ḥücre-i kümūn olunca, el-ġaraż cenāb-ı şeyḫüñ iḫtiyār-ı ḥücre-nişīnī-i ribāṭ itdüginden bir ay (2) mürūr idüp çille-i merdān-ı ġurbet-keşisi tamām olmaġa on gün ḳalınca bir çavūş-ı sürūş-peyġam ᶜacele-i (3) tām ile der-i ḥükkāma nüzūl idüp ᶜazīzüñ pürsiş-i ḳarārgāh ve tefaḥḥuṣ-ı ṣavmaᶜa u ḫanḳāhı ile taḳayyüd itdükde (4) istifsār-ı sebep-i istiḫbār ḫilālında ẓāhir oldı ki vüzerā-ı saᶜādet-penāhdan baᶜżı bilād-ı ser-ḥadd-i (5) maᶜmūrenüñ birinde ṭarḥ-ı esās-ı zāviye-i fuḳarā idüp seccāde-nişīn-i irşād olmaġ içün ᶜazīz-i mārrü'ẕ-(6) ẕikre taᶜyīn-ı rātibe vü īrād itmişler ve taᶜcīl-i teşrīfi maṣlaḥatına ḥükm-i hümāyūn-ı sulṭānī ile mezbūrı (7) mübāşir taᶜyīn idüp ḫarc-ı rāh u tedbīr-i mehāmm-ı ḥareket içün ikiyüz altun

---

22. seyyāḥ: sipāh, A,C,F

2. ġurbet-keşī: ġarīb-keşī, A,C,E

göndermişler. Fī'l-ḥāl ol (8) dünyā vu mā-fī-hāya püşt-i pāy-ı istinkāf ile leked-zen-i istiġnā olanᶜazīz-i Bisṭāmī-liḳā maḫdūm-ı (9) ferḫunde-sīmā ile taᶜẓīm u ikrām birle birer semend-i hemvār-ḫırāma süvār ve zer-i maᶜdūd-ı maᶜhūdı yed-i müeyyed-i (10) maḥbūb-ı ḳamer-ruḫsār-ı ḫidmetkār-şekl ü ḫudāvend-eṭvāra teslīm itdiler. ikisinüñ daḫi mir'āt-ı sīneleri (11) jeng-i ġaraẓdan mücellā olmaġa ᶜāḳibetü'l-emr bu vechile rūy-ı ṣafā nümāyān olupᶜinān- ber-ᶜinān ferḥān (12) u şādān ṣavb-ı maḳṣadgāha revān oldılar. Ḥālā ol ḫıṭṭada meşġūl-ı irşād-ı ṣādıḳ-nefesān (13) ve müvāẓıb-ıᶜibādāt-ı Ḫudā-yı rūzī-resān idügi rivāyet-gerde-i naḳala-i āsār-ı devr-i zamāndur. (14)(Ḳıṭᶜa)

ᶜĀşıḳ ki sīne ṣāf ola ekdār-ı ġayrdan
Ġayrı ne görinür aña illā ki rūy-ı yār

Jengār-ı (15) mā-sivāyı gider ṣoñra ḳıl naẓar
Seyr it ne gösterür saña ol levḥ-i tābdār(16).

ᶜĀşıḳ-ı hevā-perest-ı bād-be-dest-i mecāzīden bir ṣādıḳ-derūn-ı sīne-ṣāf iḳtiżā-yı من عشق و عف و كتم ile kesb-i ittiṣāf idüp hengām-ı ser-mestīde derūn-ı dilden teveccüh-i bārgāh-ı müsebbibü'l-esbāb itdikde bī-iḫtiyār maḥbūbı āvurde-i bezm-i şarāb idüpᶜāşıḳ-ı gedā-sīret-i āşüfte-ḥāle meyl ü muḥabbeti vefāsı gibi ḳalīl iken (17) ziyy-i ḫıdmet-güẕārāna mülteḥaḳ ve nice māh u sāl ᶜabd-i zer-

h̲arīdesi gibi bende-i fermān-ı ᶜāşıḳ olduğıdur. (18)

Kemend-i çīn-der-çīn-i tevecüh-i bedīᶜü't-te's̲īr istiᶜmālinde zūr-bāzū-yı ṣalāḥı sedīd ü rāsih̲ olan (19) müe's̲s̲ir-nefesān-ı maşāyih̲ maᶜşūḳ-ı dil-h̲āhların keşīde-i āġūş-ı inḳiyād itmek h̲āṣṣesin erbāb-ı (20) rüşd ü sedād istibᶜād itmezler. (Naẓm)

بر سرمیکده رندان قلندر باشند کو ستاندو دهندا فسر21 شاهنشاهی

Temāşā bundadur ki şūrīde-dilān-ı ser-der-hevādan baᶜżı şeydā-revişān-ı ālüfte-meşreb

35(a)

(1) ġalebe-i şūr u mestīde ṭınāb-ı h̲am-be-h̲am-ı niyāz-ı derūnī ile maḥbūb-ı serkeş-nihādın keşān-ber-keşān sīne-i(2) tesh̲īre çeküp muḳaddemā miḳrāż-ı peyām-ı ye's-i ḳaṭᶜī ile ser-rişte-i iḥtimāl-ı ülfet-i ber-devāma infiṣām virmiş iken (3) bī-müdāh̲ele-i nīrencāt u füsūn bī-ih̲tiyārāne şitāb ile ḥużūr-ı ᶜāşıḳ-ı zāra gelüp kemer-beste çāker ü bende-i (4) fermān-berī olmaḳ ārzūsıyla taḳdīm-i hediyye-i iltimās itdügi ḳarīn-i müşāhede-i ᶜaynü'l-yaḳīn olmuşdur. Bu (5) ḳanūn-ı muḥabbet-nümūnuñ tār-ı süṭūrı ḳarīn-i zah̲me-i mıżrāb-ı h̲āme oldukça naġamāt-ı rūḥ-efzāy-ı taḥḳīḳ-i ḳażiyye ile (6) neşāṭ-bah̲ş-ı ḥavāss-ı müstemiᶜīn olmaḳ iltizām-kerde-i muṭrib-i ṭabᶜ-ı h̲oş-nevā-yı ṣafā-rehīndür.

---

5. naġamāt: nefaḥāt, A,C

Şeh-nāme-(7) nüvīs-i derd u miḥnet, rāvī-i ḥikāyet-i muḥabbet Firdevsī-i devr-i bī-nevāī, Vaṣṣāf-ı zaman-ı mübtelāyī, yaʿnī (8) meddāḥ-ı süḫan-perdāz-ı yerāʿe bu vechile ṣandelī-pīrāy-ı berāʿat ve yārān-ı pīş-ḫān-ı ceste-i ḫumkede-i ʿaşḳ u (9) cünūndan bir lā-übālī rind-i hemīşe-mest-i cām-ı muḥabbet kendi ser-encām-ı ḫāṣṣı olmaḳ üzere ḥikāyet itdügi (10) ḳażiyye-i bū'l-ʿacebi taḳrīr ile maʿreke-ārāy-ı hengāmegāh-ı rivāyet olur. (Beyt)

عبارت‌سنج دستان محبت   چنین کرد از غم اندوزی روایت

Evvel-i ẓuhūr-ı faṣl-ı bahār-ı şebābda ki mevsim-i hübūb-ı şurṭa-i emānī (12) ve eyyām-ı mevc-rīzī-i deryā-yı şādmāni idi, ṭarāvet u iḫżirārda çemenzār-ı s̱ervet u yesār ḥasbe'l-irāde ve (13) bendergāh-ı temellükde tuḥaf u tefārīḳ-ı ṭurfe vü tecemmül niṣāb-ı ʿadd u iḥṣādan ziyāde olup ṭırāz-ı ḫilʿat-ı mübāhāt olan (14) menāṣıb-ı rifʿat-fezāy-ı ʿOs̱māniyye'den neyl-i rütbe-i tedrīs ile kām-revā vu çemen-ṣoffa-ı kām-rānīde sofra-güşāy-ı (15) ʿayş u ṣafā idüm (beyt) چنین فصل بدین خاطرنوازی   خطا باشد خطا بی عشق بازی

(16)Bu vechile gerdiş-i pergār-ı rūzgār merkez-i dil-i ümniyye-ḫāh üzre devvār ve rāʾiż-i baḫt-ı muvāfıḳ şeh-rāh-ı (17) ümīd ü ārzūda seyyār idi ki ne eşkāl-i vaḳāyiʿ-i kevniyye resm-i ḫāṭır-ḫāha nīm noḳta muġāyir ve ne sāyevār mülāzim-i rikāb-ı irāde olan ṭāliʿ-i ḫuceste-pey ḫilāf-ı meşreb ḥerakete ḳādir olup maḳāle-i (19) emānī-i

---

12. iḫżirārda: iḫżirār, A,D
18. olup: olmayup, A,C

müsteb'adü'l-ḥuṣūl-ı h̲āṭır elvāḥ-ı tah̲ayyü‿lde henüz nigāşte-i kilk-i taṣavvur olmadın evrāḳ-ı devlet-(20) ābādī-reng-i ẓuhūrda ḳalem-i vuḳū' ile misṭar-ı müstaḳīmü't-ṭarḥ-ı dil-h̲āh üzre beyāż olmış görilürdi. (21) (Naẓm)

همه سرمایهٔ عشرت مهیا   ز موج شادمانی دل چو دریا
مراد وخوشدلی وکامرانی(22) نشاط عیش و آغاز جوانی

El-ḳıṣṣa, feyż-i tevfīḳ-ı müyessirü'l-āmāl ile h̲oş-nişīn-i h̲ıyābān-ı dil-şādī (23) ve bu vechile bī-bāk-h̲ırām-ı çemenistān-ı āzādī idüm ki ne gerdenümde ḳayd-ı kākül-i semen-būyānn̲e cān u tenümde

35(b)

(1) 'alāḳa-i mihr-i meh-rūyān ve ne başımda sevdā-yı zülf-i pīç-der-pīç, ne sīnemde ġavġā-yı dehr-i hīç-der-hīç, ne (2) sebū-yı dīdemde āb-ı eşk-i ḥasret ne kānūn-ı derūnumda lem'a-i sūz-ı firḳat var idi. (Naẓm)

ازین پیش(3) از فراغ بخت ناشاد   دلم آسوده بود و جانم آزاد
جوانی عشق بازی را صلا داد(4)   شکیبم را بتاراج بلا داد

Nāgehānī pehn-deşt-i kām-rānīde meymene vü meysere cevlān-nümāy-ı mübāhāt (5) olup dāmen-i kūhsār-ı şād-mānīde müteraṣṣıd-ı ṣayd-ı emānī iken nah̲cīr-i dil ü cān-ı müstmend bīşe-i ḥüsn (6) ü ān-ı cüvānīde bir āhū-nigāh-ı şīr-dil u şūtür-kīnenüñ kemend-i zülf-i hūş-rübāsına bend olup (7) (Beyt) پیِ صید آمدم باخاطرِ شاد   شدم آخر اسیرِ دامِ صیاد

Nice ṣayyād, bir perī-çehre-i çeşmesār-ı (8) bī-dād, āfet-i cān-ı āzāde-dilān-ı ādemī-zād idi ki ne heft-h̲ān-ı

āşnāyīsinde Rüstem-şıfatān-ı (9) şīr-dile ṭayy-ı menāzil ü merāḥil ḳābil ve ne tāb-ı ruḫsārına Siyāvuşveşān-ı āteşkede-i ṣabr u ṭāḳat müteḥammil idi (10) (Naẓm)

جوانی با تغافل دوش بر دوش وفا داری باستغنا هم آغوش

رخی خالی زخط (11) آیینه کردار قدی جا کرده درجانها الف وار

بلا وفتنه چاوشان راهش اجل فرمانبر (12) چشم سیاهش

Ol perī-rūy-ı melek-nihād-ı ḥūrī-ḳıyāfe meger fürū-māyegān-ı tüccārdan birinüñ (13) ṣadef-i ṣulb-i āfet-zāyından ser-zede bir dürr-i yektā-yı girān-bahā idi ki ṣarrāf-ı rūzgār taᶜyīn-i ḳadr (14) u ḳıymetinde āzmāyiş-i baṣīret-i nāḳıd-naẓarān-ı sencīde-ᶜayār içün bir küşe-i dükkānı cevher-i vücūdına maḳarr idüp (15) çār-sūy-ı kevn ü fesāda peyker-i nūr-efşānı ile ziynet ü fer virmiş idi. Yaᶜnī erbāb-ı fehm u dāniş ile (16) münāsebet-i ṭabīᶜiyyesi ḥasebiyle mücellidlik ṣanᶜatın taḥṣīl içün bir pīr-i ḫuceste-ḥāle şāgird olup (17) نعم الادوات القلم والدوات maᶜnāsından behrever olan yārān-ı süḫen-perverden nice sūḫte-cān-ı (18) bī-pā vu serüñ mecmūᶜa-i [illegible]siste-şīrāze-i ṣabr u ḳarārın şüfre-i ġamzesiyle perīşān-eczā ḳılup, hezārān (19) āşüft-ḥāl-ı der-be-derüñ defter-i vücūdın cendere-i miḥnete ḳomış ve zūr-ı mühre-i mihr ile varaḳ-ı tāb u (20) ṭāḳatların muḫterik itmiş idi. Ez-cümle bu ṣāḥib-vaḳᶜa yādgār-ı nā-be-sāmānkār ol çār-sūy-ı pür-zīb (21) ü mecmaᶜ-ı meḥābīb-i vālih-firīb-i yādgāra āmed ü şüd sebebi ile sefīne-i ḳalb-ı

---

13. idi ki: idügi ki, A,C

21. yādgāra: -D

şanevberīsin ol ḫām-dest-i (22) pīşe-i sitemkārīye teslīm itmekle evrāḳ-ı ber-bād-dāde-i ḥavāssına rābıṭa-baḫş-ı incizāb olup, şīrāze-i (23) taᶜalluḳa hezār vechile girih-bend-i istiḥkām oldı. Lākin ol bāde-perest-i meykede-i şūrīdegī olan dūstkānī-i

36(a)

(1) nazra-i ūlā ile ser -germ-i neş'e-i meyl ve baᶜdehu peymāne-i lebrīz-i dīde ile şürbü'l-müdām-ı seyr-i cemāle idmān ile ḫumār-ālūd-ı (2) veleh olduğından zencīr-güsil-i ᶜaḳl u ṣad-pāre-sāz-ı sīne-i şekīb olup ġavġā-yı cünūnı selāsil (3) u aġlāl-ı ḥüzn u melāle bāᶜis̱ olur diyü bī-ḳarār ve reh-peymāy-ı beyābān-ı ıżṭırār olmaḳ lāzım gelüp (4) (Beyt)

خصمش خدای باد که ما را زکوی دوست   آواره کرد و گفت سفر عشق راه ماست

(5) Eṭrāf-ı ᶜālemi geşt ü güẕār ile neyl-i esbāb-ı tesellī ārzūsı ser-māye-i kār ve gil u lāy-ı rāh-ı ġurbet tiryāḳ-ı (6) zaḫmkārī-i mār-ı siyāh-ı zülf-i yār olur diyü gerden-i hūşına āviḫte olan ṭınāb-ı pür-pīç u tāb-ı taᶜalluḳ keş-ā-keş-i (7) tebāᶜud ile infiṣām-pezīr-i zevāl olmaḳ ümīdi ile besīc-i ġurbet u mühimme-perdāzī-i terk-i vaṭana ᶜazīmet (8) ḳılup niçe eyyām bādiye-peymāy-ı ālām olduḳdan ṣoñra pūyegāh-ı semend-i ᶜazmi olan deşt u hāmūnda (9) mihr-i giyā-yı cunūndan ġayrı devā-yı derd-i ṭāḳat-sūzı olacaḳ

---

1. meyl: leyl, A,C

ᶜaḳāḳīr u aᶜşāb-ı rāḥat-baḫşā taᶜlīḳ-i (10) nāḫun-ı ẓafer müyesser ve ḫār-ḫār-ı cengelistān-ı ḥasrete köhne-kefş-ı ġayret tāb-āver olmaduġı bāᶜiṣden pāy-ı ᶜazīmeti (11) pür-şikāf-ı ḥayret zār u maḥzūn u zaḫmdār u pür-ḫūn ḳarārgāh-ı dil-ber-i cādū-nigāha ᶜavdet ḳıldı (Beyt)

جانم 12 بلب رسید ز بیدار همچنان دل در قفای یار جفا کیش میرود

Rūzī çend ᶜārıża-i sevdā-yı (13) ᶜaşḳ-ı yār ile terk-i diyār ve ser-gerdānī-i feyāfī-i ıżṭırārda fā'idemend-i felāḥ olmayup, ḥattā ḥanīn-ı (14) āh u zār ile vāṣıl-ı vaṭan-ı ḳadīm ve müşerref-i dīdār-ı enīs ü nedīm olduḳda hem-ṣoḥbetān-ı ḫayr-endīş ü nīk-(15) sigālān-ı mürüvvet-kīş taḳrīb-i ziyāret-i ḳudūm ile pīrāmen-ı ᶜāşıḳda ḥalḳa-bend-i ictimāᶜ olup ez-īn-sū (16) ihdā-ı tuḥaf-ı taḥıyyāt-ı merḥabā ve ez-ān-ṭaraf taḳdīm-i pīş-keş-i ehlen ve sehlen ḳıldıḳlarında bār u bengāh-nih-i (17) muṣāḥabet-i ser-encāmdan ḥall-i ḥibāl-ı faḥṣ u su'āl esnāsında ᶜāşıḳ-ı mużṭarib-ḥāl çi-günegī-i vaḳāyī-i (18) eyyām-ı biᶜāddan istiḫbār ṭarīḳası üzre miyān-ı meclisde micmer-efrūz-ı maḳāl olıcaḳ āşnāyān-ı (19) ḳadīmīden biri naḳl-i ḥavādiṣ-i ayyāmla şeker-pāş-ı ḫiṭāb olup āvāre-i miḥnet-keşüñ maḥbūb-ı maᶜhūde olan (20) sırr-ı taᶜalluḳ-ı pūşīdesinden bī-ḫaberāne dil-rübāy-ı ᶜālem-ārānuñ tavṣīf-i ḥüsn-i bā-

---

13. ḥattā: ḫafī, D

14. enīs: nefīs, A,C

16. bengāh-nih:-D

-kemāl u taʿrīf-i teraḳḳī-i hilāl-i (21) cemālinde riʿāyet-i ḳāʿide-i ıṭrā belki manẓūme-i medīḥinde ṣanʿat-ı iġrāḳı icrā ḳılduġından bir mertebede (22) meddāḥ-ı müselsel-kelimātuñ nefes-i müşg-būy-ı ṣabā-te'ŝīri işʿāl-ı nāire-i ibtilā itdi ki bī-çārenüñ (23) ḫarmengāh-ı ser ü sāmānı bi'l-külliye sūzān ve ḫarāb-ābād-ı ḫāṭır-ı vīrānı esbāb-ı tecemmül ü taḥammülden mıṣdāḳ-ı

36(b)

(كلٌّ مَنْ عَلَيْهَا فَان) olup (Naẓm)

نه تسکینی که خود را باز جویم نـه دلسوزی که با او راز گویم

(2)برانم زیـن دل دیـوانه خـویش که آتش در زنم بر خانه خویش

دهم بر باد حسرت جان و تـن را (3)برَ سُوایی بسوزم خـویشتن را

Ne ḥāl ise ol rūz-ı pür-sūz-ı rüsteḫīzāsāda bahāne-i tehniyetü'l-(4) ḳudūm ile taẓyīʿ-i vaḳtine bāʿiŝ olan gürūh-ı ziyāret-güẕārānuñ ḫidmet-i istiḳbāl ü teşyīʿleri ile (5) seyr-i nişīb ü firāz-ı ḫiṭṭa-i ārām idüp, şebāngāh ḳasvetkede-i cihān cān-ı belā-keşine zindān olup (6) āh-ı dem-i ṣubḥ-ı saʿādet-me'āle bir ān evvel irüp maşrıḳ-ı ḫūrşīd-i cemāli olan dükkān-ı felek-miŝāl-i cānāna rūy-māl itsem diyü ol siyeh-dībā-yı şeb-i tāra (7) ṭamġā-yı zerrīn-i mihr ile nişān urılınca ve bezzāzistān-ı āsmānüñ derīçe-i zer-endūde-ṭāḳın (8) dest-i pāsbān-ı zamān güşāde ḳılınca

---

19. ḳadīmīden: ḳadīmīnden, D

ṭāḳ-ı dimāġı naḳş-peẕīr-i istirāḥat ve cenāḥey-i manẓara-i (9) çeşm-i belā-bīn olan ecfānı ber-beste-i ẖāb-ı rāḥat olmayup (Naẓm)

شبم با یاد آن آرامِ جان(10) نکردد آشنا مژگان بمژگان

(Neṡr) Ne revzene-i dīdesine müşebbek perde-i ġaflet āvīẖte olmaġa (11) mecāl ve ne ḥücre-i teng u tār-ı sīnesinde müsāfirān-ı ṣabr u ṭāḳat taʿlīḳ-i sāz u seleb-i ser ü sāmāna imkān (12) oldı. (Naẓm)

بر من غم روزگار سختست سختست مرا که کار سختست

سختست سیاهئ شب من (13) سختی ز شبست کوکبِ من

هم کوکب و هم شبم سیاهست میگویم و آسمان گواهست

زین14 شب بدر آر کوکبم را پیشانیٔ روزه ده شبم را

(Neṡr) Maẓmūnıyla şeb tā-seḥer nāle-perdāz-ı feryād u ġırīv(15)-endāz-ı felek-i saẖt-bünyād olup (Beyt)

آن شب بترانه جگرسوز از جوش جنون نخفت تا روز

(16)(Neṡr) ʿĀḳibet ol şeb-i yeldā-yı ḥasret ki tār-ı zülf-i dil-ber gibi dirāz u ṭurre-i cānāne-ṣıfat siyāh idi (17) (Mıṣrāʿ) Şām-ı firāḳın āẖiri ṣubḥ-ı viṣāldür, (Neṡr) vezni üzre ẖitāma yetüp şāne-i rūzgār kākül-i müşg-fām-ı (18) şeb-i tārı ruẖ-ı tābdār-ı ṣubḥ-ı ṣādıḳdan cüdā ḳılup, ṭurre-i ʿadem üzre tār u mār ve Vāmıḳ-ı siyeh-çerde-i (19) leyl-i elyel ārzū-yı rūy-ı ʿAẕrā-yı nehārı ile bī-ḳarār olup

---

13. سختی : لختی ,D

19. Çerde: Çure, A,C; elyel: el-leyl, C; ʿAẕrā: عذاری رای A,C

(Naẓm)

چه خوش باشد هوای صبحگاهی کزو در جنبش آید مرغ وماهی

(Nes̱r) ᶜAlā'ṣ-ṣabāḥ ᶜāşıḳ-ı zār-ı ḥasret-ālūduñ berg-i (21) nā-çīz-i ḫazān-zede-i vücūdı rubūde-i nesīm-i seḥeri olup dükkān-ı cānāna şitāb-ı bī-iḫtiyār ile (22) yüz sürdi ve bir kūşede taraḳḳub-ı ṭulūᶜ-ı mihr-i dīdār ile nişest-ı maẓlūmāneye ḳarār virdügi sāᶜat (23) gördi ki muḳābeleden ol muḳābele-i āftāb-ı nīm-rūz-ı taḥammül-güdāz-ı ṭāḳat-sūz ᶜarż-ı ᶜiẕār-ı ᶜālem-efrūz idüp

37(a)

(1) tāb-ı cemālı çār-cihet-i ᶜāleme nūr-efşān, ammā cān u ciger-i ᶜāşıḳa āteş-i sūzān olaraḳ gelür. (Beyt)

Miyān (2) nāzik ü ber nāzik ü dehen nāzik
Mis̱āl-i berg-i semen yaᶜnī cümleten nāzik

(Nes̱r) Başındaki destār-ı pīç-der-pīç-i (3) muṭallā-kenārı ser-i serv üzre māh-ı tābana, dūşındaki perniyān-ı vālā-ṭırāz-ı dil-keş-estārı dūş-ı ḥavrāda 54) istebraḳ-ı cināna, ol miyān-ı ḥasretü'l-ᶜuşşāḳı āġūşa alan kemer-bend-i zer-nişānı pāsbān-ı genc-i nihān olmış (5) ejderhā-yı pīçāna, miyān-bendinden āvīḫte olan yek-āvīz-i ḫūn-rīzi kenār-ı kehkeşāndan necm-i gīsūdār-ı (6) fitne-nişāna, gīsūvān-ı ᶜāḳil-bend-i hūş-rübāsı gülistān-ı ḥüsn içre bülbül-i cān-ı zāre ṣarılmış efᶜī-i helāhil-feşāna (7) müjgānları kīş-i

---

6. zāre: āzer, A,C, ṣarılmış: -A,-C-E

pür-nāvek-i tātār-ı bī-emāna, ebruvānı deşne-i cān-sitāne; ġabġab-ı mevzūnı sīb-i cināna, dehānı cevher-i cāna, lebleri çeşme-i (8) āb-ı ḥayvāna beñzer. El-ḥāṣıl; Bir özge ṭavr-ı maḥbūbī ve bir ṭurfe şevket u şükūh-ı dil-berī vü ḫūbī ile (9) nāzān nāzān ḫırāmān olup cest u çālāk küşe-i dükkāna pertāb idüp cāy-ı me'lūfında envāʿ-ı şīve-i vālih-(10) güdāz ile murabbaʿ-nişīn-i destgāh-ı nāz oldı. (Naẓm)

برابر چشم بر چشم ایستادند نظر در دیده (11) روبرو نهادند
بگرمی بس که جانش مائل افتاد نظر شد گرم و آتش در دل افتاد

(12) ʿĀşıḳ-ı āşüfte-dil ki yār-ı perī-şemāʾilüñ bu hey'et-i şeh-levendāne ile cünbiş-i taraḥḥum-fermāsını gördi (13) bir kerre şāhbāz-ı ʿaḳl-ı hevā-pervāzı sāʿid-i taḥammülden rem-gerde bāl-güşāy-ı evc-i cünūn olup (14) kenār-ı düvāl-ı mecāl-i taṣarruf ser-pençe-i iḳtidārdan düşdi. (Naẓm)

جهانی دید از حسن آفریده (15) جوانی پرده عاشق دریده
ازین سوا ین زدیدن کشت بیهوش از ان سو اوحیرت 16 ماند مدهوش

(Neṣr) ol dil-ber-i ḫūn-ḫār-ı bī-merḥamet ibtidā tīr-i ḳażā-te'ṣīr-i nigāhına bir güşād virdi ki (17) hedef-i süveydā-yı ʿāşıḳa tā süfārına dek ḫalīde olup eger fetīle-i zaḫm-ı derūn olmaḳ iʿtiḳādı ile (18) ol tīr-i zehr-ālūde-i peykānı (Beyt)

Ölünce demreni ḳalsun çıḳarmañuz dilden
Taḥammül eyleyemem olda (19) bir cerāḥat olur

---

7. nāvek : nāveke, A, C; tātār;-A,-C; bī-emān:-A,-C-F
   deşne-i cān-sitān: -A,-C

8.āb:-A

15. بیهوش : مدهوش ,D

(Nes̱r) vefḳince ᶜāşıḳ-ı sīne-çāk ẖāne-i cānda imsāk itmese dil-i zār-ı pür-şikāfından (20) güẕār ve hezār ālüfte-ḥāl-i bī-cürm ü günāhuñ cism-i zārını sūrāẖ sūrāẖ ider idi. (Beyt)

نگاه 21 کرم ترا عالمی دیگر باید   مکن که حوصلهٔ اخر الزمان تنگست

(Nes̱r) Nigāh-ı düzdīde kiᶜalāmet-i (22) meyelān-ı ẖāṭırdur, emvāc-ı baḥr-ı belā gibi sāḥil-i dil-i ᶜāşıḳa pey-der-pey istīlā idüp cezr u medd-i telāḥuḳ-ı (23) ecfān ile metāᶜ-ı ser u sāmānı bi'l-külliye rubūde-i deryā-yı ḥayret oldı. (Beyt)

دزدیده نگاهت ز من[37b] دلشده جان برد   آه این چه نگاهست کزو جان نتوان برد

37(b)

El-ḳıṣṣa; ᶜāşıḳ-ı zār ki nev-kīse-i (2) bāzār-ı ṣabr u ḳarār idi, ol ẖāce-i kāmkār-ı ḥüsn ile ᶜaḳd-ı bāzār-ı muḥabbet ḳılup sāyir vücūh-ı kesb u kārından (3) āvāre düşüp, ne aḥbābı ile ṭarḥ-ı bezm-i ülfete, ne yārānı ile ᶜazm-i seyr ü ṣoḥbete mecālı ḳalup (Beyt)(4)

هر دم از سوز سینه میزارید   ناله میکرد و اشک می بارید

(Nes̱r) Rūzān u şebān meşġūl-ı mühimme-i (5) ᶜaşḳ-ı cānān ve ber-ṭaraf-sāz-ı fikr-i sūd u ziyān olup sepīd-dem ki dil-ber-i nāzenīn-i ṣabāḥ dükkānçe-i (6) ufuḳdan ᶜarż-ı dīdār iderdi, ᶜāşıḳ-ı zār-ı sīne-fikār dīde-i ẖūn-bār ile ᶜazm-i dükkān-ı yār idüp (7) tā dervāze-i şāma kilīd-i sīmīn-i māh āvīẖte olınca muḳābele-i maḥbūb-ı şehr-āşūbda ṭavr-ı vālihāne ile (8) ḳarār iderdi. (Naẓm)

Bulmazdı velī bir āha ruḫṣat
Ne āha ki bir nigāha ruḫṣat(9)

Vāḳıf ola diyü çeşm-i ġaddār
Olurdı cevānibe nigehdār

Bir kerre cemāl-i yārı seyre
Yüz kerre (10) nigāh iderdi ġayre

Efsūs ki müstmend-i dīdār
İde naẓarını vaḳf-ı aġyār

Bir laḥẓa ki el (11) virirdi furṣat
Anda daḫi lāl iderdi ḥayret

(Neṣr) Şeb-hengām ki ḫāvaṣṣ u ᶜavām liḥāfe-i وجعلنا (12) الليل لباسا da ġunūde-i ḫāb-ı ārām olmaġiçün menzil ü maḳāmlarına giderlerdi, ol Mecnūn-ı güm-kerde-Leylī (13) ḫarābe-i külḫan-miṣāline cāme-derān u sīne-kūpān u girye-künān revān olup (Naẓm).

گهی باشد که این[14] شب‌روز گردد   دلِ پرسوزِ من بی‌سوز گردد
از این ظلماتِ غم یابم رهایی   بچشمِ خویش بینم[15] روشنایی

(Neṣr) Terennümi ile cān-ı belā-keşine tesellī virüp der ü dīvār-ı beytü'l-ḥazen-i cāna, belki ṭāḳ-ı (16) bülend-i ās‿māna midād-ı sirişk ile (Naẓm)

فریاد ز دستت فلکا فریادا   کارم بیکی طرفه غزال[17] افتاده
کردامن شکسته دادا دادا   ور نه می و عشق هرچه بادا بادا

9. çeşm: ḫaṣm, A,D, cevānibe: çū-āyine, E,F
10. laḥẓa: kerre C
12. Leylī: ᶜaḳl, A,C
13. ḫarābe: leyl-ḫābe, A,C; muṣībet-ḫāne, E
17. غزال: نگار, D; کردامن: کردا دمن, D; تا چند قدح, E; می: من, D

nakşını meşk idüp (18) ramak-ı hayāt ile subha çıkdıkda kemā-fi'l-evvel feyż-i āftāb-ı cemāl ile zindegī-yāb ve ez-seher tā (19) be-şeb dükkān-ı yārda karār ile meşğūl-ı meşk-ı ıżtırāb olurdı.Ve ammā yār-ı nāzik-mizāca (20) şuyū'-ı dāstān-ı mihr ü muhabbet keder-resān-ı sıklet olmak havfından (Beyt)

در تماشای تو بی (21) تابم که چشم کنده باد   تا ازین گستاخی دیدنها نیازارم ترا

Bu vechile setr-i hāle (22) ihtimām idüp 'azīmet-i hātırı bu nehc üzre karār-dāde idi ki ser-pençe-i kābıżu'l-(23) ervāh ile kīse-i vücūdı çāk çāk olunsa bu gevher-i sırr-ı nihānı dest-i dellāl-ı iştihāra

38(a)

(1) düşmeye, ya'nī cem'iyyetgāh-ı āşnā vü bīgānede bu kūpçe-i rāz-ı nihānı ğaltān-ı zemīn-i iştihār (2) olmaya, velī ne çāre (Mesnevī)

Āsār-ı muhabbet olımaz güm
Hiç lücce olur mı bī-telātum

Pinhānī-i rāz (3) müşkil oldı
Her mūy teninde bir dil oldı

---

21. نیازارم : نیارم, A,C; نیارایم E,F

Oldukça tesettüre mukayyed
Dahi beter oldılar zebān-zed(4)

Olınsa lisān-ı kāl ilzām
Olmazdı zebān-ı hāl ilzām

Gün gibi tutup cihānı āhir (5)
Āsār-ı muhabbet oldı zāhir

Bu kıssa olup fesāne-i halk
Bu sūret idi hep terāne-i halk (6)

Gelse iki kimse bir araya
Bu idi aradaki hikāye

Bundan bulınup saded kelāma
Bunınla irerdi (7) söz tamāma

Sitem-i zarīfān-ı ᶜālem yādgār-ı herze-kāruñ evzāᶜ-ı gūn-ā-gūnın görüp kimi ᶜalāyim-i (8) sevdā vü cünūn, kimi āsār-ı sihr ü füsūndur, diyüp zuᶜmlarınca her kes birer tarīkle tehiyye-i esbāb-ı izāle-i (9) ālāmında iᶜmāl-ı serāit-i ihtimām iderlerdi. Bī-haberler ki (Mısrāᶜ) دردیست دردِ عشق

---

5. Bu sūret: Bir sūret, A,E,F; Bir savt, C

6. saded: salā, A,C

که درمان پذیر نیست (10) El-ḥāṣıl, üç şehr-i kāmil bu ḥāl üzre evḳāt-ı ʿazīzi güẕerān idüp hemyān-ı rāz-ı nihānı pūşīde-i (11) ser-pūş-ı iḫfā iken bir gün bu ḳażiyye-i ittifāḳiye bāʿiṣ-i şuyūʿ-ı esrār oldı ki ḳallāşān-ı sitīze-rīz-i (12) perḫāş-engīzden bir cesūr u cerī yeniçeri levendinüñ sābıḳa-i āşnāyī ḥasebiyle dāru'l-ʿadl-ı İstanbul'da (13) ʿāşıḳ-ı zār zindān-ı ḳahr-ı kār-fermāyān-ı devletden taḫlīṣ-i vücūdına bāʿiṣ olmağla ol daḫi (14) ṣılalarında mülāḳāt itdükde muḳābele-i teşekkür-i niʿmet-i ḥimāyede ṭarḥ-ı żiyāfet ve ʿāşıḳ-ı zārı şirzime-i (15) aḥbābı ile bir gice daʿvet ḳılup bī-ʿayb-ı Ḫudā şūrīde-dilān-ı ser-der-hevādan bir kaç ālüfte rind-i (16) bāde-peymā ile tertīb-i bezm-i üns itdüklerinde sāḳiyān-ı meh-sīmā ḫūrşīd-i felek gibi cām-ı zer-i pür-ṣahbāyı (17) ḫamse-i müteḫayyire-i semā-i rāḥe olan penç-enāmil-i yārān-ı melek-şemā'ile ṣunup mınṭıḳatü'l-burūc-ı dā'ire-i (18) meclis üzre tedāvür iden mihr-i tābdār-ı ḳadeḥ şuʿle-i cihān-gīr-i feraḥ ile ʿālem-i cān-ı meclisiyāna barīḳ-efken-i (19) nūr u żiyā ve mezāriʿ-i ḥavāss-ı rindāna feyż-baḫş-ı neşv ü nemā olup dimāġ-ı hem-ṣohbetān-ı bī-ġam neş'e-i (20) ʿayş u demle ṭaʿne-zen-i cām-ı Cem ve şīr-gīrī-i ṣahbā ile her biri bir şīr-i ecem iken ʿāşıḳ-ı zār-ı pür-elem (21) ġalebe-i ḥayret-i ḥasret ile perīşān u dijem ve

---

12. yeniçeri: ḳalyoncı, E

14. ṣılalarında: ṣılalarından, A,C; ṣılalarına, F

bir küşede melūl u der-hem meşġūl-ı tecerruʿ-ı zehr-ābe-i sitem olup (22) (Beyt)

Duḫter-i rez ki ṣafā-baḫş-ı dil-i ᶜālemdür
Bu ne sırdur ki baña gelse olur māye-i ġam

Medlūlı üzre ᶜillet-i (23) perīşānī-i mizāc u temāruż-ı mūcibu'l-inziʿāc ile nevbet-i hücūm-ı sāḳīde ᶜarż-ı çīn-i cebīn-i imtināᶜ idüp

38(b)

(1) gāhī peyvend-güsil-i inbisāṭ-ı yārān olmamaḳ içün maʿa'l-kerāhe ṣūret-i ḳabūl gösterdükçe nīm-piyālesini 52) ḥavṣala-i taḥammüli ḳabūl itmeyüp bir iki ḳaṭresin hezār zūr ile ṣūrāḥī-i gelūya idḫāl itdügi taḳdīrce (3) ḳaṭarāt-ı bāḳīyi çāk-ı girībāndan evrāḳ-ı gül gibi sīne-i zaḫm-ālūdına rīzān idüp (Beyt)

همه شادند (4) وجانم در عذابست   كه مى بى روى دلبر زهرنا بيست

nuḳlı ile defʿ-i merāret-i ḥulḳūm iderdi (5) ve telḫ-kāmī-i meydān-ı işmi'zāz ṣūretinde girye-i nihānīsin mestūr-ı perde-i ketm idüp dest-mālçe-i tecellüd ile (6) izāle-i reşāşe-i sirişk eylerdi (Beyt)

Dilbersüz olan bezm-i meyüñ ᶜāşıḳ-ı zāre
Teh-cürʿası laḫt-ı (7) ciger ü ḳaṭresi ḳandur

22.Bu ne sırdur ki baña gelse: Buᶜacebdür baña geldükde, D

El-ḳıṣṣa; żiyāfetden maḳṣūd-ı bi'ẕ-ẕāt olan mīr-i meclisüñ bu vażᶜ-ı ḥüzn(8)-engīzi tekdīr-i meşārib-i mecmūᶜ-ı hem-ṣoḥbetān idüp bezm-i bāde-güsārānı telḫ itmek maḳāmına varıcaḳ (9) ṣāḥib-i daᶜvet olan rezīl-ṭavr-ı ᶜālī-himmet evżāᶜ-ı keder-fezāy-ı ᶜāşıḳdan ās̱ār-ı renciş-i ṭabīᶜat nümāyān (10) idüp (Beyt)

بست همسایهٔ من بار اقامت آخر   چند طاقت بنشستن کودلم تاب نداشت

żiyāfetden (11) murād ikrām-ı yārān u talṭīf-i ḳulūb-ı meclisīyān iken neşᶜedārī-i sürūrdan muḳaddem elem-zede-i ḫumār-ı ġam (12) baña ve ṣāḥib-ḫāneye cefā, belki dil-ḫastegī-i yārān-ı ṣafādur diyüp kenār-nişīnān-ı sofra-i ülfetden (13) istikşāf-ı sebeb itdükçe miyān-ı yārānda esrār-ı mużmerden ḫaberdār bulunmamaġla her biri ṣamt u sükūt (14) muᶜāmelesiyle cevāp virdiler. Bi'l-āḫire ḥikmeti Loḳmandan mes'elesi üzre ᶜāşık-ı dil-ḫaste-i dem-besteye mürācaᶜat lāzım gelüp mīzbān-ı mihmān-nevāz mā-bihi'l-maḳṣūd-ı żiyāfet olan (15) meclis-ārāy-ı bezm(e) zānū-zede-i niyāz olup muḳaddemā cenāb-ı kerīmleri ki ben nā-tüvān-ı mużṭarib-ḥāle ḫaṭar-ı (16) helākdan rehā-baḫş-ı necāt olup ᶜalime'llāh sebeb-i beḳā-i ḥayātumdur. Ḥālā mükāfātı ẕimmet-i ᶜācizānede (17) deyn-i vācibü'l-edā olmaġla niyāzmend-i luṭfum ki bu rāz-ı nihānı bu muḫliṣ-i bī-riyādan iḫfā itmeyüp ᶜalā külli ḥāl (18) bu bābda maḥrem-i esrār ve mā

---

10. چنند : چکند , D; فریادجگر:بنشستن ,A,C

14. muᶜāmelesiyle..... mes'elesi:-A,-C

-fī'ż-żamīr-i ḥażretden faḳīr-i kemteri ḫaberdār buyurasuz. Bāşed ki tedbīr-i ᶜilācı vābeste-i (19) ᶜuhde-i aḫlaṣu'l-ᶜibād ola diyü ol ḳadar ḥavāle-i şüfeᶜā-i ilḥāḥ itdi ki teᶜāḳub-ı hücūm-āverān-ı (20) iḳdāmına tāb getürmeyüp sūḫte-cān-ı āteş-i ᶜaşḳ olduġın zebāna getürdi. Ammā żamīr-i miḥnet-peẕīri (21) cümle-i meḥābīb-i şehrden kime ᶜā'id u rāciᶜ idügin keşf u beyāna imkān olmadı. Bu mertebede ser-rişte-i (22) müddeᶜāya nāḫun-ı şuᶜūr ḫalīde idicek, bu kerre ḫedeme-i ṣıḳlet-pīşe iḳdām u ibrām-ı fetḥ-i bāb-ı merāmda zūr-(23) bāzū-yı taḳayyüdlerin der-kār idüp, elbette bu sūz u güdāza bādī olan āteş-pārenüñ nām u nişānından

39(a)

(1) bu ḫāk-sāra ḫaber virmek gereksüz ki evc-i semāda müṣāḥib-i māh ve ḳaᶜr-ı ṡerāda kūşe-gīr-i cāh ise elbette ḳullāb-ı (2) tedbīr ile miyāna ve kemend-i himmet ile keşān-ber-keşān encümen-i yārāna iḥżārı ᶜuhde-i kefāletümdedür diyü maᶜreke-i (3) iḳdām u istiḫbārları netīce-baḫş-ı ġavġā olmaḳ mertebede görindi. (Beyt)

بیچارۀ زار محنت اندیش (4) دلخستۀ سحر حزن و تشویش

Rişte-i taᶜbīr-i müddeᶜādan girih-güşāy-ı iḫfā ve ḥall-ı ᶜuḳde-i taᶜallül ile hemvāre-sāz-ı (5) tār-ı birişüm-i ber-hem-zede-i müddeᶜā olup şol şarṭ ile beyān-ı rāz-ı nihān iderin ki külfe-i iḥżārı ile taḳayyüd itmeyüp (6) beni

---

2. keşān-ber-keşān: keşān keşān, D

kendü ḥālümle ve bu ḥüzn ü melālümle terk idesüz. Zīrā ġalebe-i muḥabbet muḫālif-i rıżā-yı maḥbūb ḥarakete nā-müsāᶜiddür. (Beyt)(7)

ز شوق مردم و شرم ازویَم جدا دارد ادب مضایقه در اختلاط ما دارد

diyüp tedbīr-i iḥżārını (8) maṭrūḥ-ı müsāmaḥagāh-ı te'ḫīr itmek bābında rūy-ı dilden niyāz-pāşlıḳlar eyledi. Ṣāḥib-ḫāne vü meclisīyān (9) muvāfaḳat gösterüp murād-baḫşī-i ᶜāşıḳı ḳānūn-ı mürüvvete muvāfıḳ gördiler. Ol gice bu ḥālet üzre mürūr (10) idüp, lākin bu sebeble sırr-ı muḥabbet ᶜayān u zebān-zed-i ᶜālemiyān olup, seḥergeh nūr-ı ṣubḥ-ı ṣādıḳ cephe-i āsmānda (11) lemaᶜān idüp beyāż-ı ufḳ ġurre-i cebīn-i tevsen-i çarḫ idügi nümāyān oldı, peyām-ı ᶜaşḳ u ġarām elsine-i ḫavāṣ u (12) ᶜavāmda tamām iştihār peydā ḳıldı. ᶜĀşıḳ-ı sūḫte-ciger ḥāl-ı şuyūᶜ-ı sırrından bī-ḫaber resm-i dūşīne vü ṭavr-ı dīrīne (13) üzre yine dükkān-ı cüvāna şitābān revān olup, hīç-kes rāz-ı nihānından ḫaberdār degül iᶜtiḳādıyla kemā-fī'l-(14) evvel cāygāḥ-ı maᶜhūdında nişest-i maẓlūmāneye ḳarār virüp (Naẓm)

نظر مستغرق دیدار مانده وکیلان 15خرد بیگانه مانده

Vezni üzre ḥayrān ḥayrān cemāl-i cānāna nigerān ve meşġūl-ı naẓar-bāzī-i pinhān oldı. (16) Lākin miyān-ı ᶜāşıḳ u maᶜşūḳdan refᶜ-ı burḳaᶜ-ı ḥicāb u hetk-i perde-i tereddüd idecek yār-ı hem-rāzı yoḳ ki cilbāb-ı (17) sükūtı ber

---

15. بیگانه : بیکار ,E,F

16. maᶜşūḳdan: maᶜşūkda, A,C

-dāşte-i dest-i cür'et idüp bahāne-perdāz-ı ᶜarż-ı merām ola (Beyt)

Ne nāme-berlik ider bir nedīm-i (18) cān bulınur
Ne ᶜarż-ı ḥāl idecek yāre bir zamān bulınur

ittifāḳen dūstān-ı ḥaḳīḳat-me'ābdan biri (19) ḫaberdār-ı mā-cerā olmağla ve yeñiçeri meclisinde fāş olan ḥikāye-i ibtilā semᶜine vuṣūl bulmağla bed'an maḥall-i mazbūrdan (20) mürūr idüp nā-murādı muḳābele-i şehr-āşūbda ol ṭavr-ı bī-hūşāne ile dem-beste-i veleh-i nevmīdi göricek (21) cānānla bahāne-i muṣāḥabet u āşnāyī olmaḳ mülāḥaẓasıyla ṭanz-künān ᶜāşıḳ-ı bī-tāba ḫiṭāb itdi ki bu (22) sāde-ruḫ mücellid-i meh-cebīne baᶜżı evrāḳ u ṣaḥāyıf-ı mektūbenüñ maṣlaḥat-ı vaṣl u īṣālını sipāriş itmişdim, (23) şāyet vefḳ-ı melḥūẓ üzre rabṭ-ı eczāda icrā-yı ḳāide-i münāsebetde ğaflet eyleye, zaḥmet olmazsa bir miḳdār

39(b)

(1) yanında iḫtiyār-ı ḳarār idüp, vech-i lāyıḳ üzre ṭarīḳ-ı vaṣl-ı evrāḳuñ yolın göstermek ricā olınur (2) diyü reh-nümāy-ı sebīl-i āşnāyī oldı. ᶜĀşıḳ-ı kām-yāb bu işāret-i ruḫṣat-engīz ile fi'l-ḥāl kenār-ı (3) destgāh-ı cüvāna per-tāb idüp, ṣūretā ol maṣlaḥatuñ itmāmında der-kār ve maᶜnen kendü müddeᶜāsını ᶜarż u iẓhāra furṣat-yāb-ı iḳtidār oldı. Meger ol ṣaḥāyıf-ı pür-leṭāyifüñ bir birine īṣāli devlet-i

viṣāle (5) fāl u saʿādet-i ittiṣāle dāll imiş, ammā ġalebe-i şevḳ-ı muḳārenetle bir iki sāʿat dem-beste-i ḥayret olup(6) nedīm-i ʿaḳlı terk-i nişīmengeh-i dimāġ itmekle tedārük-i tertīb-i muḳaddemāt-ı niyāza telaʿs̱um-ı ḥırṣ-ı muṣāḥabetden çāre-yāb-ı (7) ifṣāḥ olmayup bi'l-āḫire nice yüzden mebḥas̱-ı dūr-ā-dūra insicām-baḫş-ı taḳrīr olaraḳ ṣaded-i kelāmı (8) semt-i merāma sevḳ idüp (Ḳıṭʿa)

متاعست را که قیمت هست بسیار　　زمن پر مایه تر نبود خریدار

(9) فروغ شمس روی شعله زن را　　منور ساز کن بیت الحزن را

yolından bir küşede teklīf-i celse-i yek-laḥẓa-i (10) nihānī ve temennā-yı münāvele-i dū-se rıṭl-ı dūstkānīye cesāret ḳıldı. (Mıṣrāʿ) مرحبا ان سری که سرکش نیست

(11) hemān-dem ol şīrīn-kelām-ı sükker-dehān bī-meḥābā isʿāf-ı dil-ḫāha rıżā gösterüp ḫāne-i ʿāşıḳı maḳdem-i (12) hümāyūnıyla reşkīn-sāz-ı riyāż-ı İrem ḳılmaḳ üzre bend-ı ʿahd u mīs̱āḳı saḫt-peyvend eyledi ve āheste āheste (13) sen cānib-i ʿişret-ābāda revān ol ki ben daḫi taʿḳībüñde rū-be-rāh-ı istiʿcāl u ber-ṭaraf ez-ḳayd-ı ihmāl olmaḳ (14) muḳarrerdür didi. (Beyt)

خوش آن تواضع وکرمی میان نازومحبت　　که دود آتش رشك از دل نیاز برآرد

(15) ʿāşıḳ bu ās̱ār-ı muvāfaḳat-ı baḫt ile pādişāh-ı vaḳt olup fī'l-ḥāl berḳ-ı ḫāṭıf gibi cehān-ı meydān-ı şevḳ (16) olduḳdan ṣoñra bir ḫaṭvede kendüyı ṣaḥn-ı ʿişretkedede vü tehiyye-i esbāb-ı bezm-i ʿayşa muḳayyed buldı, faḳīrāne

---

6. telaʿs̱um: tels̱īm, A,C

(17)bezl-i mā-melek ile çār-sūy-ı vüsᶜında ẓafer-yāb olduġı mertebede nuḳl u kebāb u şarāb-ı nāb iᶜdād idüp (18) der-ḥāl bir mülūkī meclis-i üns tertīb eyledi ki temāşāsı ile żiyāfet-i bāṣıra idenler kenār-ı sebbābe-i ḥayreti (19) nuḳl-ı dehān-ı taᶜaccüb ḳıldılar. Eyyām-ı firḳatda pür-h̲ūn olan iki şīşe-i dīdesine numūne olmaġiçün iki ṣurāḥī-i (20) billūrini ṣahbā-yı laᶜl-fām ile pür ḳılup ser-sofra-i ṣafāya nihāde ve kendi intiẓār-ı ḳudūm-ı yār ile (Beyt) (21)

Cāna geçdi sitemüñ ey gül-i h̲andānum gel
Yaḳdı hicrüñ beni ey şemᶜ-i şebistānum gel

diyerek ṣürāḥī-(22) mis̱āl pāy-ı taraḳḳub üzre īstāde ve levāzım-ı şevḳ u ṭarab ke-mā yenbaġī āmāde iken, (Mıṣrāᶜ Bir iki ġoncasuz ḳopmaz (23) yerinden verd-i h̲andānum, (Nes̱r) yār-ı firişte-h̲iṣāl ser-firāzān-ı ḥüsn ü cemāldan bir iki tāze nihāl-ı hem-sinn u hem-sālını

40(a)

(1) sāyevār yanına alup nūr-ı maḥż iken bu ṣūret ile ẓuhūr ve ol māh-ı tābān bir iki encüm-i rah̲şān ile iẓhār-ı (2) esrār-ı nūrun ᶜalā nūr eyledi. Ḥaḳḳā ki ol ġayret-i ġılmān u ḥūr kulbe-i aḥzān-ı ᶜāşıḳı reşkīn-sāz-ı beyt-i maᶜmūr (3)

---

17. vüsᶜında: vüsᶜatda, E,F

itdiler ve bīm-i sıḳlet-i aġyār-ı girān-sāyeden āsūde münāvele-i cām-ı bādeye dest urdılar. El-ḳıṣṣa; giderek cām-ı (4) neşāṭ-engīz ile leb-ā-leb nūş iderek (Mıṣrāʿ) حیارا اندك اندك پرده برخاست iḳtiżā-yi neşevāt-ı neşāṭ (5)u inbisāṭ ile ki لذة العيش اطيب النشوات dur, mebḥaṣ-ı nāz u niyāz germ-ā-germ olıcaḳ ʿāşıḳ-ı zār-ı ġam-endūz zend-i zebān-ı pür-(6) sūz ile neyistān-ı tekellüfe şuʿle-pāş-ı cür'et oldı ve sāḥa-i recāyı ḫas u ḫār-ı teraddüdden müberrā ḳıldı ve (7) didi ki (Beyt)

ای گلبنِ نَوْ رَسِیدهٔ من   پرورده بآبِ دیدهٔ مـن

Ne var ey şāh-ı keremkār-ı vālih-(8) nevāz bu nā-tüvān-ı bī-berg u sāz-ı bāzār-ı niyāzı gencīne-i bī-ḳıyās-ı ḥüsnüñden ḥiṣṣedār-ı niṣāb-ı viṣāl itmekle ḫāce-i (9) kām-kār-ı bendergāh-ı murād eylesen, yaʿnī ümīd-i ḫāṭır-ı ümniyye-ḫāh üzre terk-i iʿtibār-ı nāmūs u ʿār idüp (10) izāle-i ḳayd u bend-i nuṣḥ u pend-i nā-südmend-i vālideyn u ḫīşāvend bābında merdāne ḥareket ile bir eyü ad eyleseñ ve çün (11) u çerā-yı aḳārib-i ʿaḳārib-sīmāyı şinevāyīde penbe-i teşāmum sedd-i sāmiʿa ḳılup biñ cihān rıżā-yı vālid-i maʿtūh-ı (12) mekrūhu'l-liḳā ve muḳteżā-yı māder-i cādū-rūy-ı herze-derāy-ı melāmet-zāy-i pür-cevr ü eẕā bir

---

4. ile:-A,-D
5. ʿāşıḳ-ı zār-ı ġam-endūz zend-i zebān: bu zebāne-i temennā-yı A,C,D
7. vālih: veleh, A,C
12. rūy: revā, A,C; herze-derā:-A,-C,-D; zāy:re'y, A,C

laḥẓa kām-ı dil-i ᶜāşıḳ üzre (13) ḥarekete fedādur diseñ de her çi-bādā-bād, (Mıṣrāᶜ) Ser-i kūyuñdan ayrılmam felek bir yaña ṣalmazsa, mażmūnına ḳarār (14) virüp ser-i ser-keş- nihādüñi hevā-yı mihr ü vefāda münḳād eyleseñ, imdi benüm şāh-ı ᶜālī-şānüm ve māh-ı āftāb-nişānüm (15) mülk-i derūna ḫān-ı ḫānānum, başdan ayaġa meh-i tābānum, depeden ṭırnaġa dek sulṭānum, farażā dest-i (16) himmeti tīġ-i cevrüñle biñ pāre eylerseñ murād-āver-i kā'inat olan Ḫudā-yı ferd u aḥaduñ biñ bir adı (17) ḥaḳḳı biñ yerde dāmān-ı iḥsānuña pençe-zen-i iḳdām olmaḳ lā-meḥāle emr-i muḥaḳḳaḳdur. Zīrā böyle zindegānīye nisbet (18) ecel-i nāgehānī rıṭl-ı girān-ı düstkānīden elezẕ ve biñ yıl küşe-gīr-i maṭmūre-i zemīn-i ᶜadem olmaḳ sensüz güẕerān (19) iden laḥẓa-i ḥayāt-ı müsteᶜārdan eᶜazzdur. Luṭf eyle iḥsān eyle derd-i ṭāḳat-güdāzuma tertīb-i dermān eyle. (Naẓm)

به پیچاكِ آهم كه بـر مویِ تست   بحـقِّ نگـاهم كه بـر رویِ تست

به آهی كه لـخـتِ جـگر آورد   بـه‌داغی كه (21) اشكِ نظـر آورد

Ben nā-murādı giryān giryān aġlatma cism-i pür-zaḫm u şikāf-ı sūrāḫ sūrāḫumı (22) ney gibi nālān idüp iñletme Ġarażuñ ṭabla-i dāġ-ı sīneyi hedef-i tīr-i cefā ḳılmaġla derāy-ı süveydāyı zār zār (23) nāḳūsvār pür-ṣadā-yı vāveylā ḳılmaḳ ise aḥsent ve hezār āferīn ḳoluna ḳuvvet, üstāduña raḥmet bundan ziyāde zaḫm-ı

---

14. ser: serv, E; vefāda: vidāda, A,C

23. ḳılmaḳ: -A,-C

40(b)

(1) ciger-dūz olur beter degül, ve şimden ṣoñra cefā-yı firāḳa taḥammül emr-i muşkildür, benüm sulṭānum ve āsāyiş-i cān-ı pür-ḫalecānum (2) tekellüf ber-ṭaraf, murād-ı ḫāṭır-ı nāşādum budur ki cümle cihāndan, peder ü māder-i nā-mihribāndan şīrāze-i ᶜalāḳayı (3) güsiste ḳılup müddet-i ᶜömr-i ᶜazīzimüzi bir yerde birāderāne güẕār içün vücūh-ı kesb ü kārumda riᶜāyet-i şarṭ-ı (4) müşāṭara üzre ṣūretā sen baña ḫidmet-güẕār, maᶜnen ben sulṭānuma bende vü cenābuña ḫidmetkār olam diyüp bir vechile (5) kūre-i nefes-i āteş-engīzi ile tehyīc-i nā'ire-i niyāz itdi ki kemterīn te's̱īrine ṣaḫrā-i ṣammā tāb-āver olamayup (6) der-ḥāl vücūd-ı ᶜāşıḳ-ı nātüvān gibi nā-būd u ẕevebān olurdı. Ammā ne çāre bu deñlü kelimāt-ı āteşīn (7) dil-i sengīn-i fūlād-temkīn-i yāra miḳdār-ı ẕerre es̱er ḳılmayup ol derdmend-i bī-çāre gerden-pīç-i niyāz olduḳça (8) dil-ber-i meh-pāre gerden-firāz-ı nāz olup (Mıṣrāᶜ) ای سوخته این دیك تمنا خامست maḳāmında iġmāż-ı (9) aġrāżı lāzime-i şīve-i teġāfül ḳıldı. Her çend ᶜāşıḳ-ı zār-ı nā-hūşmend iᶜmāl-ı ḳāᶜide-i الاقدام (10) یحصل المرام da iḫtiyār-ı s̱ıḳlet-ber-s̱ıḳlet ile tekrīr-i muḳaddemāt-ı ilḥāḥ u ibrām eyledi, çīn-i cebīn-i ᶜitāb u (11) nefrīnden ġayrı naḳş-ı tesliye-baḫş ile rūy-ı dil-ber besīm olmayup, (Mıṣrāᶜ) هیهات تضرب فی حدید بارد

---

4. bir vechile: bu vech üzre, D

5. itdi: eyledi, D

mażmūnıyla (12) sedd-i bāb-ı recā ḳıldı ve ben bu vechile şehryār-ı diyār-ı ḥüsn ü cemāl olup ḳātıbe-i āzādegān-ı ᶜālem bende-i fermān-ı leṭāfetüm (13) ve rūy-ı dilden hevā-h̲āh-ı h̲idmetüm iken, ḫuṣūṣā peder u māderüm birer ejder iken ne vechile resm-i ᶜabīd u h̲üddām (14) üzre iḳdām, h̲idmetüñde ḳıyām teklīfi ne bī-meze vażᶜ-ı nā-tamām u sevdā-yı h̲ām olur, bu kār-ı nā-be-hencāruñ (15) ḥuṣūlı mevḳūf-ı mülāḳāt-ı arż u semā ve muᶜallaḳ-ı zamān-ı imtizāc-ı āteş ü mādur. Zinhār u hezār zinhār bu endīşe-i (16) nā-ṣavābı her-giz iḥżār-ı tefekkürgāh eyleme ki ẓuhūr-ı ās̱ār-ı firāḳ-ı sermedīye bāᶜis̱ u bādī olur, diyü peyām-ı (17) ye's-i ḳaṭᶜi ile baḥs̱-ı niyāza fayṣal-dih-i ilzām olup, ḥasbe'l-merām muvāṣalat iḥtimāli dāh̲il-i dā'ire-i muḥālāt-ı (18) ᶜaḳliyye idügi taḥaḳḳuḳ-ı tām peydā ḳıldı. Temāşā bunda ki ᶜāşıḳ-ı dīvāne-meşreb yādgār-ı ᶜālem-i ᶜateh, müşevveş-(19) dimāġ-ı sevdā-yı veleh olmaġla āyīn-i cefā-kārīye taḥammül idemeyüp-velev laḥẓaten ṣoḥbet-i yār-ı perī-peykerden infikāka (20) müteḥammil degül idi ve levḥ-ı żamīrinde bu emel-i baᶜīdü'l-mermā كالنقش على الهوا mersūm idi ki yā resm-i h̲idmetkārī (21) üzre maḥbūbı ber-āvurde-i ḳayd u bend-i tesh̲īr idüp felekden kām alurın ve yā ḳāfile-sālār-ı mecānīn-i dehr olup (22) ser-i sevdā-zedemi gūy-ı çevgān-ı fenā iderin maḳāmında, (Mıṣrāᶜ) يا من زجان برآيم يا كام من برآيد: mażmūn-ı ṣuᶜūbet-ās̱ārını iẓhāra ıṣrār itmiş idi. Ol bezm-i fāh̲ir: āh̲ir olup çāşn-gīr-i zamāne sofra-i

---

16. iḥżār: ih̲ṭār, D

41(a)

(1) Ṣafāyı ber-dāşte ḳılup kühen-ṭaşt-ı وای نعیم لایکدره الدهر de dest-i ümīd u ārzū şüste-i (2) āb-ı ye's u ḳanūṭ olduḳdan ṣoñra bir nice gün ḥelvā-yı taḫayyül-i zevḳ-ı muṣāḥabetle ḥulvu'l-meẕāḳ olup, gerçi leyālīde (3) curᶜa-çeş-i cām-ı hicrān idi. Ammā eyyāmda sāġar-ı nigāh-ı dūr-ā-dūr ile defᶜ-i ḫumār-ı nā-ṣabūrı ḳılup gāh u bī-gāh (4) neşvedār-ı sülāfe-i müşāhede-i cemāl idi. Bu rūz-ı firūz-ı muḳāreneden bir iki hafta mürūr idüp resm-i ḳadīm (5) üzre her gün rūy-māl-ı dükkān idüp muᶜāmele-i naẓar-bāzī ile ḫursend iken bir gün cüvān-ı fitne-engīz-i (6) kīne-resān zamān-ı muᶜtādda teşrīf-i küşe-i dükkānda ṣūret-nümāy-ı taḫallüf olup bir iki sāᶜat ḳadar zamān (7) ᶜāşıḳ-ı bī-tāb u tevān reh-güẕār-ı cānāna nigāh-ı intiẓārı dīdebān (Şiᶜr)

ما بال مية لا تاتي لعادتها (8) هل هاجها طرب او صدها شغل

روحي فداؤك قد احللت بي حرقا تكاد من حرها الاحشاء تنفصل

(9) mażmūnı üzre āteş-i ıżṭırāb u ṣad-gūne pīç u tāb ile kebāb olup ṭaraf ṭaraf irsāl-i cevāsīs-i taḳayyüd idüp (10) çār-sūy-ı şehri pūye-i peyk-i cebrāīl-cenāḥ-ı tafaḥḥuṣ ḳıldı bir ṭarafdan nişān-ı cānān ᶜayān olmayup (Beyt)

Gitdi (11) ḥamāme kūyına līk ḫaber belürmedi
Olda miṣāl-i murġ-ı dil ḳaldı eṡer belürmedi

---

9. mażmūnı: vezni, D
10. ṭaraftan: cānibden, D
11. ḥamāme:-A,-C; olda: oldı, A,C

(Neṣr) ol nīm-küşte-i iştiyāḳuñ (12) ārzū-yı intiẓārı ile ṭāḳatı ṭāḳ olup cenāb-ı cānānuñ hümā-yı hümāyūn-bāl-ı vücūdı sāye-endāz-ı mefāriḳ-i (13) aġyār olmaḳ tevehhümi ile ᶜāşıḳuñ ṭā'ir-i idrāki āşiyāne-i dimāġdan perrān-ı beyābān-ı perīşānī olup bu derd-i (14) tāb-fersā ile ihlāk-ı vücūd-ı nāz-perverdine ᶜazīmet eyledi. Bu ṭarīḳle ki ḥavṣala-i ṭāḳati nā-müteḥammil olduġı (15) mertebedeᶜaraḳ-ı muḥteriḳu'l-ᶜurūḳ istiᶜmāliyle dem-beste-i merg-i żarūrī olup derekāt-ı bi'se'l-maṣīre ḫırāmān ola. (16) Hemān-dem bu niyyeti imżā mülāḥaẓasıyla semt-i ḫarābātdan güẕār idüp bāde-furūşāndan birine ol māye-i fesādüñ (17) iḥżārına işᶜār u tenbīh iderek miḥnetkedesine revān oldı, bu endīşe-i nā-ṣavāb ile ki aġyārdan (18) sedd-i bāb-ı düḫūl idüp ve mevārid-i tedbīr-i mezkūr ile nihānī itmām-ı kār-ı ḥayātına mübāşir ola. Lākin ol diyāruñ (19) bāde-furūşānı herkese endāze-i irādesi ḳadar ᶜaraḳ virmekde bahāne-perdāz-ı taᶜallül olurlardı. Ol bāᶜiṣden (20) ki bu vechile bir ādam helāk olsa furūşende-i şarāb cānib-i kār-fermāyān-ı ḥukūmetden maẓhar-ı ᶜitāb belki āzürde-i şikence-i (21) ᶜaẕāb olurlardı Mey-ḫāneci faḳīr bu vehm u bīm ile imtiṣāl-i emr-i ᶜāşıḳda endīşenāk-ı tereddüd olup maṣṭaba-i (22) meykedede hem-ḳadeḥān-ı ᶜāşıḳdan bir iki ẓarīfe müṣādif oldı ve ḥāliyā yārānıñuzdan fülān kes ki (23) mübtelā-yı ᶜaşḳ-ı fülāndur, mecnūnāne-şitāb ile ser-i kūy-ı muġāndan güẕār idüp ḫilāf-ı ᶜāde ᶜaraḳ iḥżārın

41(b)

(1) irāde ḳıldı, me-bādā ġalebe-i cünūn-ı ʿaşḳile mürtekib-i ihlāk-ı vücūd olup, baʿdehu sebū-yı nedāmet u kedū-yı melāmet (2) bizüm ser-i bī-devletimüzde şikest ola diyü ifhām-ı merām itdikde yārān-ı sāġar-āşām peyām-ı bāde-furūşdan te'eşşür-pezīr-i (3) taḥayyür olup, ḥaḳḳā bu gün liḳā-i dil-berden maḥrūm olmaġla nihāyetde bī-ser ü sāmān-ı felāketdür. Bu ḥālde istiʿmāl-i ʿaraḳ (4) ider ise muḥtemel ki helāke mufżī ola. Revā budur ki yanına varup ṭarīḳa-i ġam-güsārīden çāre-perdāz-ı tesliyet (5) olavüz diyüp, bir iki sebū-yı pür-mey ile bed'an ḥużūr-ı ʿāşıḳ-ı mehcūra geldiler, fī'l-cümle muṭāyebāt-ı feraḥ-fezāy-ı (6) teraḥ-zidāy ile ṭabʿ-ı şūr-engīzine tesliye-baḫş-ı ṣabr u sükūn oldılar ve ber-muḳteżā-yı neşīde-i ġarrā-yı (Naẓm)

کنجی و (7) رفیقی وکتابی ودوسه یکدل باید که بجـز بیشتر ازچار نباشد
رودی وسرودی وشرابی و کبابی (8) شـرطست که ساقی بجز ازیار نباشد

(Neṣr) āheste āheste münāvele-i cām-ı leb-ā-leb u müdāveme-i ʿayş u ṭaraba meşġūl (9) oldılar. Meger maʿnā-yı mıṣrāʿ-ı rābiʿ-i ḳıṭʿanuñ ẓuhūr-ı mefhūmı bu vaḳte merhūn imiş. Hemān ki bunlar idāre-i (10) kāsāt-ı raḥīḳ-ı kesel-zidāya mübāşeret itdiler. Hücūm-ı hümūm-ı dūrī vü istīlā-yı belā-yı nā-ṣabūrī derdmendi (11) ser-āsīme vü bī-dimāġ idüp yār ile mülāḳāt bābı münsedd olduġı gibi bu eşḫāṣuñ ḳudūmı

2.devletimüzde: devletimüze, A,C

7. باید : باشد , A,C;

sebebi ile (12) ᶜazīmet itdügi ihlāk-ı nefs maṣlaḥatı daḫi fevt olup ne güne dāmen-i tedbīre teşebbüs̱ idecegin tedārükden (13) ḳalup bi'l-āḫire cenāb-ı cihān-āferīn-i perverdigāra ᶜarż-ı niyāz-ı derūnīden ġayrı çāre bulımayup (14) (Naẓm)

Biz Ḫudādan ġayrıya hīç ᶜarż-ı ḥācāt itmezüz
Ḳāḍiyü'l-ḥācātdan ġayre münācāt itmezüz

(Nes̱r) (15) diyüp murād-āver-i ḥaḳīḳī celle şānühü dergāhına ᶜarż-ı feryād-ı cān-güdāza başladı. Ol ḥālde cānib-i meded-res-i (16) mülhimü'l-ġayb ve ṭaraf-ı çāre-sāz-ı bī-şübhe vü raybdan dil-i āgāh-ı ᶜāşıḳ-ı rū-siyāh-ı ālūde be-ṣad-günāha bu sāniḥa-i (17) ġaybiyye ᶜaks-endāz-ı ḫuṭūr oldı ki ṣıdḳ-ı niyyet ile bu ümniyye ḥuṣūlı içün kemend-i saḫt-āvīz-i temennā-yı derūnīyi (18) āvīḫte-i küngüre-i ᶜarş-ı berīn idüp nīrū-yı bāzū-yı teveccüh ile keşān keşān dil-ber-i nā-mihribānı miyān-ı meclise (19) iḥżār ide, be-şarṭ-ı ān ki jeng-i fikr-i nā-ṣavāb u gird-i endīşe-i fücūr-ı müstevcibü'l-ᶜaẕābı mıṣḳala-i tevbe-i naṣūḥ ile (20) izāle idüp seccāde-i من عشق و عف üzre müdāvim-i ᶜibādet-i iḫlāṣ ola, hemān-dem bu ᶜazm-ı hümāyūn-āṡāra cezm (21) idüp, (Naẓm)

Mā-dām ola bāzū-yı temennīde bu ḳuvvet
Çekmem elümi dāmen-i maᶜşūḳ-ı emelden

diyüp elinde (22) cām-ı gül-gūn-ı dīdeleri seyyāle-feşān-ı ḫūn bir ṭurfe ṭavr-ı ᶜibret-āmīz ile teveccüh-i bārgāh-ı Bārī ḳılup (23) bir vechile iʿmāl-ı ḫademe-i ḥavās itdi ki ol cez̲be-i pür-zūra dil u cān-ı ādemī degül, belki dīv ü perī vü ġūl-

42(a)

(1) sīretān-ı baḥrī vü berrī nā-müteḥammil idi. (Beyt)

ᶜĀşıḳ ki zūr-ı himmetini ide der-miyān
İtmez taḥammül aña derūn-ı (2)kerrūbiyān

(Nes̲r) maġlaṭa-i āmed-şüd-ı mütereddidān-ı meclis rişte-i teveccühine raḫne-i perīşānī īrās̲ itmemek içün (3) dervāze-i dīdelerin perde-i müşebbek-i müjgān ile bend eyledi, yaʿnī seyr-i nuḳūş-ı ᶜālemden göz yumup derūn-ı (4) dilden bir ṭurfe teveccüh-i meşāyiḫāne ṣarf itdi ve mir'āt-ı müteḫayyilesinde ḫayāl-ı mütevaḳḳiʿu'l-vuḳūʿ-ı temennī bu naḳş-ı dil-ḫāh (5) üzre ṣūret bağladı ki gūyā ser-pençe-i çīre-dest ile ḳalb-ı saḫt-ı cānānı muḥkem füşürde ḳılup keşān keşān (6) iḥżār-ı bezm itmekdedür. Rubᶜ-ı sāʿat ḳadar bu ḥālet mümted olup intiẓār üzre iken ḫıyre-serān-ı ḫademeden (7) biri şitābān ser-i bezm-i ṣafāya gelüp,

---

23. bu: bir, D; ḫavās: ḫırāş, A,C

6. intiẓār: -A,-C; teveccüh-i tām, D

ʿāşıḳ-ı zāre ki ḫudāvend-i ḫidmetkār idi, birūn-ı ḫānede mülāḳāta rāġıb (8) ādem vardur maḥall-i tereddüd degül vaḳt ʿaceledür diyüp işāret-nümāy-ı ber-ḫīz ü be-yā oldı. ʿĀşıḳ-ı bī-nevā egerçi (9) dil-ber-i ser-keş-nihādı zūr-ı teveccüh ile iḥżār itdüm, hemān ser-i kūya ḳarīb oldı geldi, mülāḥaẓasında idi. (10) Lākin nedīm-i muḥāl-endīş vāhime-i iḥtimāla vücūd virmeyüp sevdā-yı ḫām u ḫayāl-ı muḥāl olmaḳ mażmūnına ḳarār virmiş idi (Beyt)(11)

کی بُوَد آندم که بی تدبیرِ نیرنج و فسون آن پری آید درآغوش لقا ی آدمی

(Neṣr) ʿĀşıḳ-ı dīvāne-ṣıfat (12) rāġıb-ı mülāḳāt olanı āḫer maṣlaḥat içün gelmiş eşḫāṣ-ı bīgāneden ṣanup, ḥayfā ṣafā-yı teveccühime tefriḳa(13)-endāz-ı ḫalel oldı, zuʿmı ile müşme'izz olup sürʿat-i icābetde tābiʿ-i mevāniʿ-i tüvānī iken ḫidmet-güẕar-ı maʿhūd tekrīr-i(14) ilḥāḥ idüp, sāyire ḳıyās olur umūrdan degül,laḥẓa-i tavaḳḳuf netīce-baḫş-ı te'essüf olur, mażmūnına ḥadden ziyāde (15) istiʿcāl idicek ʿāşıḳ-ı perīşān-ḥāl ittikā-yı ʿaṣā-yı melāl ile āheste-ḫırām-ı birūn-ı dehlīzü'l-bāb olduḳda (16) gördi ki ṭālib-i teşerrüf olan cenāb-ı cānān ve ol dīrīne maṭlūb-ı dil ü cān imiş imtidād-ı zamān-ı (17) intiẓārdan kedernāk-ı ʿacz olmaġla birūn-ı bāb-ı ḫāneye vażʿ-ı ḳadem-i iyāb idüp rūy-ı bī-ḥużūrīden ʿazīmet(18)-nümāy-ı ricʿat olmuş. Hemān-dem ʿāşıḳ-ı zār-ı bī-iḫtiyār ḳademe ḳademe nerdübāndan nüzūl,

---

11. کی بود آندم : وقت آن آمد E,F; نیرنج : تارنج F; نارنج E; رنج A,C; میکند:آدمی E; انیس : لقا ی E; آغوشم : آغوش

tekellüf-i meşġale-i te'ḫīr-engīzdür (19) diyü terk idüp divānevār kendüyi bālā-yı ṭāḳdan endāḫte-i nişībgāh idüp dest-i niyāz ile dāmen-i (20) pāk-i cānāna ṣarıldı. (Beyt)

El virirse dil-berüñ muḥkem ṣarıl dāmānına
Çün bilürsin furṣat-ı vaṣl-ı (21) nigār elden gider

(Neṣr) Bu mertebede sitem-keş-i āteş-i hicr olan bī-ser ü sāmān-ı ᶜaşḳa bu resme devlet-i ṣuᶜbu'l-menāl (22) vaḳt-ı ġayr-ı me'mūlde bedīheten rū-nümāy-ı teyessür olıcaḳ ne mertebede feyż-yāb-ı sürūr olup ne gūne muᶜāmeleye (23) āheng itmesi cilveger-i mir'āt-ı żamīr-i ehl-i dānişdür. Netīce-i ḫaber; ᶜāşıḳ-ı maḥzūn-ı ḫıyre-ser çün bu mevhibe-i ᶜuẓmāya

42(b)

(1) maẓhar oldı ve dil-ḫāhı üzre ᶜarż-ı şekve-i firāḳ ve basṭ-ı mebḥaṣ-ı iştiyāḳa fürṣat buldı, münāsib-i maḳām (2) endāze-i iḳtidārı miḳdārı aḳmişe-i reng-ā-reng-i maḳālāt-ı niyāz-āmīzi pāy-endāz-ı şāh-ı ᶜālī-şān-ı milket-i (3) cān idüp, taḥiyyetü'l-ḳudūm ḥoḳḳa-i dīdesinden nice laᶜl-pāre-i demᶜatü's-sürūr īṣār u niṣār itdi ve pürsiş-i (4) dāᶜiye-i teşrīf-i bī-taḳrībe āġāz idüp āyā ḥażret-i ḫuceste-pey ne

---

22. sürūr: -A,-C

2. maḳālāt: mülāḳāt, A,C

maḳūle şurṭa-i tevfīḳ-i ilāhī genc-i bād-āverd-i vücūd-ı (5) nāz-perverduñı sāḥil-i buḥayre-i liḳāya getürdi ve ne resme nesīm-i te'yīd-i Rabbānī gül-berg-i ᶜanber-būy-ı

endām-ı ṭurfe-(6) ẖırāmuñı kūşe-i ḥarīm-i beytü'l-aḥzāna yetürdi. Bu vech ile ḥayāt-baẖş-ı faḳīr-i dīr-mürde olmaġa bāᶜis̱ (7) u bādī ve bu sākin-i ẓulmet-sarāy-ı endūhuñ ṭaraf-ı ᶜuzletkedesine reh-nümā vü hādī nedür diyüp faḥṣ-ı keyfiyyet-i ḥāle (8) dehen-güşāy-ı su'āl olduḳda, yār-ı melek-ẖiṣāl bülbül-i bāġ-ı naᶜīm gibi naġamāt-ı sürūr-efzāya āġāz ve hezār gūne (9) şīve vü nāz ile zemzeme-perdāz-ı cevāb idüp ve herēdāsında nümāyende-i esrār-ı faṣlu'l-ẖiṭāb olaraḳ ẖilāl-ı (10) cevāb u su'ālda furṣat düşürüp ᶜalā'l-ġafle ṭavr-ı mütevāżiᶜāne ile dāmen-i ᶜāşıḳı taḳbīl ve ẖilāf-ı (11) ᶜāde mübāşeret-i merāsim-i taᶜzīm u tebcīl idüp, ẖudāvendā baña bu sāᶜatda bir ġarīb ḥāl ᶜārıż oldı, ẖāne-i (12) pederde baᶜżı maṣlaḥata meşġūl iken, şuᶜle-i muḥabbet-i müfriṭiñüzden derūnıma āteş düşüp firāḳumla mużṭarib-(13) ḥāl olduġunᶜaks-endāz-ı cān oldı ve gūyā ḳalbümi pençe-i tesẖīr ile füşürde ḳılup kendi cānibüñe keşān (14) keşān cezb eyledüñ, ḳaṭᶜā kendümden ẖaberdār olmayup ve niçe geldügüm bilmeyüp bī-iẖtiyār vücūdumı bu ḥāl üzre (15) buldum, ḥālā ricā vü temennī iderüm ki beni ḳullıġa ḳabūl idesin ki müddetü'l-ᶜömr

---

10. düşürüp: düşüp, A,C
15. idesin ki: idüp saña, D

bendegī-i kemer-beste-i rıḳḳıyyet u ḥalḳa-(16) be-gūş-ı ᶜubūdiyyet bilesin diyüp, mükerreren dest-būs-ı niyāzmendāneye başladı. ᶜĀşıḳ-ı müstehām mebādī-i kelāmın (17) hezel-i mizāḥ-ālūda ḥaml idüp gitdikçe mażmūn-ı taᶜbīri inā-i cidd-i ṣırfdan tereşşuḥ idügi taḥaḳḳuḳ-peẕīr olıcaḳ (18) ᶜāşıḳ-ı bī-dil ġalebe-i sürūr ile maġşiyyün ᶜaleyh ve'lā-yaᶜḳıl olup te's̱īr-i serdī-i hevā-yı veleh u dem-bestegīden (19) cūybār-ı ḥavāss u ḳuvāsı müncemid olmaġla bir az zamān ḥareketden ḳalup mānend-i ḳālıb-ı mezbūḥ-ı bī-rūḥ zemīne (20) düşdi. Kilk-i rāst-nüvīs ki ṣāḥib-vaḳᶜadan bī-lā-vāsıṭa nāḳil-i ḥikāyedür, bu vech üzre taṣḥīḥ-i (21) naḳl u is̱bāt-ı rivāyet eyler kiᶜalima'llāh ol dem-i ḫurremde kendimi ḳayd-ı ᶜālem-i ṣuverden biri ṣanup, berzaḫ-ı (22) taḫayyürde bir özge ḥālet el virmişdi ki ḳatᶜā rüsūm-ı ᶜālem-i kevn u fesād ve ḳuyūd-ı levāzım-ı cān u cihān u cism (23) u fu'āddan bī-ḫaber idüm. Baᶜde zamān ᶜālem-i ṣaḥve rücūᶜum bundan maḥsūs oldı ki dil-rübāy-ı mesīḥā-nefes rūy-ı idrāküme

43(a)

(1)reşḥa-pāş-ı iltifāt olup, kef-dest-i billūrīn ile pençe-i bī-tābumı füşürde ḳılup, bālā-ḫānede yārān-ı ṣafānuñ cünbiş-i sürūr-(2) engīzleri müşāhed olıcaḳ, elem-i

---

18. serdī: sürūdī, D
19. ḳālıb-ı mezbūḥ: زبوح ,D
2. olıcaḳ: ancaḳ, A,C

tarakkubdan anları tahlīs idelüm, buyuruñ ser-i bezm-i kāmrānīde nişest-i safā-bahş ile yārān-ı (3) ᶜayşuñ ikrām u tevkīrleri kaydın görüñ, bendeñüz dahi istiftāh-ı merāsim-i hidmete mübāşeret kılayın. Baᶜd ez-īn (4) felekden kām alup safālar sürüñ diyüp bālā-hāneye teklīf-i hırām eyledi Fi'l-cümle vücūd-ı zārumda makālāt-ı cānānı (5) hayālāt-ı menāmiye renginde istişᶜār u hiss idüp, (Mısrāᶜ) این کە می‌بینم بە بیداریست یا رب یا بخواب (Nesr) vezninde ġalebe-i (6) hayret ü istiġrāb ile zāhir u bātınuma raᶜşe-i ıztırāb istīlā idüp mażmūn-ı سبحان القادر القیوم ile (7) taᶜaccüb-künān pīş-i cānānda revān u devān, dil-ber dahi reftār-ı şīve-rīz ile pey-rev-i ᶜāşık-ı nā-tüvān olarak ser-i simāt-ı (8) ᶜişrete geldük, meclisīyān-ı peymāne-güsār bedīhe-i kudūm umūr-ı ittifākiyyeden sanup mücerred şeref-bahş-ı bezm-i yārān (9) olmak ārzūsıyla gelmiş kıyās idüp, tafsīl-i vākiᶜ-i hālden āgāh olduklarında, bu te'sīr-i ġarībe hayrān kalup (10) hem sohbetān-ı Züleyhā gibi dehşet-i tahayyürden kef-i idrākların kārd-ı ser-tīz-i hayret ile bürīde vü rīze rīze itmek makāmına (11) vardı. (Nazm)

حسن یوسف اگر از غمزۀ چنین تیغ کشد   نوبت دست بریدن بزلیخا نرسد

(Nesr) Zihī kādir-i (12) pür-kemāl ki bī-çāre ᶜāşık-ı āşüfte-hālı hüzn ü melāl-ı dūrī hursend-i merg-i żarūrī

---

5. istişᶜār: istiᶜdād, A,C,E

7. cānānda: cānāndan, A,C

8. yārān: cānān, D

itmiş iken ve istimrār-ı (13) mükāreneti muḥāl ᶜadd eyleyüp,belki aḥyānen laḥẓa-i mülāḳātı ġanīmet bilüp, eyyāmda bir nigāh-ı dūr-ā-dūra ḳanāᶜat (14) eylemiş iken, bī-renc ü saᶜy u taᶜab ve bī-ṣarf-ı gencīne vü nuḳūd u hedāyā bed'an ẓuhūr u teşrīf-i bezm-i sürūr idüp (15) yalñız ᶜarż-ı cemāl itmesi ᶜāşıḳa saᶜādet-i ᶜuẓmā iken bī-sebḳ-ı niyāz u ricā-yı ḳabūl-eser ẕüll-i ḫidmetkārī ḳılduġı (16) ᶜinde't-taḥḳīḳ iḫtiyār-ı maḥż-ı tevfīḳ ve sābıḳan niyyet-i ṣalāḥ u tevbekārī ile basṭ itdügi ᶜazīmet ü īmān (17) üzre ẓuhūr iden netāyic-i ᶜuhūd u mevāsīḳ idügi emr-i müḳarrer ve żamīme-i fezleke-i ḥikem ü ᶜiber-i muḥayyirü'l-beşerdür(Naẓm).

چه فرح ساعتی باشد بتقدیر دو عاشق را کند با هم بتدبیر
گهی خوش‌خوش بشادی جام گیرند[19] گهی یکجا بوصل آرام گیرند
غنیمت داشت باید روزگاری که پیوند وفا یابی ز یاری
قران سعد[20] چرخ آنرا قرینست که یار دلبر بایش همنشین است

(21)**NİHĀL-İ SĀLİS**:ki reng ü būy-ı vaḳāyiᶜ-i şettā-yı muḫtelifetü'l-āsār ile bahār-āver u mutażammın-ı ṣunūf-ı ḥikem u ᶜiberdür. Ḥikmet-i ḫallāḳ-ı cihān-āferīne vesīle-i iṭṭılāᶜ olmaḳ mülāḥaẓasıyla pīrāye-i ṣaḥāyıf u evrāḳ-ı heft āsmān u ḳurṭ-ı gūş-ı hūş-ı vaḳāyiᶜ-şenīdegān-ı cihān olmışdur. Ḥaḳḳā ki

13. muḳāreneti: muvāfaḳatı, E,F; müfāraḳatı, A,C
14. taᶜab: ṭaleb, D
15. ḳabūl:-A,-C,-D,-F
20. دلربایش : دلپذیرش ,D; دلبرش ,A,C

43(b)

(1) bu bābda nice kitāb belki eṭbāḳ-ı heft- āsmān müsvedde-i kitāb olsa deryādan ḳatre ve ṣaḥn-ı ġabrādan ẕerre beyān u ᶜayān olınmaḳ emr-i muḥāl idügi bī-irtiyābdur.

Bir eyāletüñ defterdār u mutaṣarrıf-ı kārgāh-ı taḥṣīl-i emvāli maᶜzūl ve mażīḳ-ı ḥabs ve teftīşde mu'āheẕ iken ḥarīfe müstevlī olan mīr-i mīrān vālī bed'en manṣıb-ı mīr-i mīrānīden ᶜazl olınup (2) cāh-ı istiḳlālī maẓlūm-ı merḳūma tevcīh olındugı ḫaber vürūd ile ḳażıyye ber-ᶜaks olup bir laḥẓada ḳażā vu ḳader zimām-ı (3) iḳtidārı dest-i maᶜzūla tefvīż itmekle netīce-i kār ṣūret-i āḫerde cilveger oldugıdur.

(4) Bu ḳażiyye-i ittifāḳiye ve laṭīfe-i ġaybiyye resīde-i gūş-ı yaḳīn oldugı vech üzre ihdā-i bezmgāh-ı (5) ḫaber-pejūhān-ı ᶜibret-bīn olınur ki, fülān paşa nāmında bir kār-güẕār-ı ḫıred-āşnā muḳaddemā aḳṭār-ı Rūm'un (6) birinde bir nice māh u sāl defterdār -ı cāmiᶜu'l-emvāl olup semtine ḳarīb bir vilāyetüñ emr-i emāreti daḫi żamīme-i (7) manṣıb-ı iclāli iken, ittifāḳen ber-muḳteżā-yı (Mıṣrāᶜ) Bu meẟel meşhūrdur kim dest ber-bālā-yı dest(Neẟr) ol eyāletde mīr-i mīrān-ı (8) müstaḳil-ḥükm-i bī-pervā ve müstevfiyān u ᶜummāl

---

1. müstevlī: mütevellī, A,C

2. istiḳlāli: istīlāsı, D

üzerine nāẓır-ı nāfiẕü'l-emr-i ṣāḥib-isti'lā olan vālī-i mülk-ārā ile (9) beynlerinde muḫāṣame-i şedīde peydā olmaġla mezbūrı manṣıb-ı emāret u defterdārīden ma'zūl

itdirdükden ṣoñra (10) ᶜillet-i sābıḳa-i tenāküre binā'en mażīḳ-ı ᶜazl u teftīşe ilḳā ve āmāde-i şikence-i cefā ḳılup defterdār-ı müşārun ileyh (11) ol ḳadar ki defᶜ-i keyd-i mīr-i mīrānīde çāre-perdāz-ı tedbīr oldı, netīce-baḫş-ı te'ṡīr olmayup bi'l-āḫire sefer-i Engürüs'e (12) me'mūr olan ᶜasākir-i nuṣret-me'āṡire ser-dār-ı leşker-keş olan düstūr- ı ḫāḳānveşe ilticādan ġayrı (13)çāre bulmayup ketḫüdā-yı kār-dānuñ ol ṭarafa irsāl idüp miyān-ı ihtimāmına bu vech üzre kemer-bend-i tenbīh (14) oldı ki dīvān-ı kār-fermāyān-ı devlete furṣat-ı vüṣūl ve ṣufūf-ı ḥācetmendān-ı bī-ᶜillete ruḫṣat-ı müṡūl müyesser (15) oldukda cüll-i himmetin اصل الاصول ابقاء كان على ما كان maṣrūf idüp vetīre-i sābıḳa üzre cāh-ı refīᶜu'l-(16) menāl-ı istīfāya manṣıb-ı emāret-i ḳadīme żamīme olmaḳ ṭarīḳiyle itmām-ı merām eyleye eger iki manṣıbuñ ṣafḳa-i vāḥide ile taḥṣīli taᶜassür-pezīr-i istiḥāle görilürse aḥaduhumā ile (17) ḳanāᶜat olına ki ol iki manṣıbdan biri müyesser ve dest-i sitāde musaḫḫar olıcaḳ mīr-i mīrān-ı ᶜadāvet-ṭırāza

---

8. nāẓır: -A,-C
15. cüll-i himmetin: ḥablü'l-metīn, D
16. olmaḳ.... ṣafḳa-i:-A,-C; taᶜassür: taᶜbīr, A,C; taᶜbīr-i dil-pezīr, E,F
17. sitāde: ستاره ,D, ستارديه ,A,C

bahāne-i (18) cevāb u ᶜillet-i müdāfaᶜa-i teftīş u ḥesāb olur. Şöyle ki ne livā, ne manṣıb-ı istīfā ḥuṣūline imkān olmaya (19) bārī mīr-i mīrān-ı ġaraż-pīşe maṣlaḥat-ı teftīş u tażyīḳden menᶜ olınup muḥāsebe ḥużūr-ı serdārīde görülmek üzre (20) bir ḥükm-i hümāyūn-ı ḳaṭᶜiyyu'l-müfād irād eyleye ve bu taḳrīb ile pençe-i şikencesinden rehā-yāb-ı āzādī ola. (21) El-ḳıṣṣa; ketḫüdā süvār-ı ᶜacele-i ᶜacele olup taḳbīl-i bisāṭ-ı küşe-i iclāl-ı ṣadāret-penāhī ile şeref-yāb-ı ibtihāc olduḳda

44(a)

(1) evvel-emirden manṣıb-ı defterdārīyi ibḳā vu muḳarrer ve menşūr-ı saᶜādet-nişānı maḥfūẓ-ı maḥfaẓa-i cān itdükde ḫaberdār (2) olur ki manṣıb-ı celīl-i mīr-i mīrānī ḥuṣūlı daḫi mevḳūf-ı taḳayyüd-i yüsrdür. Hemān ol rind-i kār-güẕār pīş-ḫān-ı ḥasme ṣarf-ı (3) naḳdīne-i mesāᶜī-i cemīle ile yerlīġ-i eyāleti daḫi taḥṣīl ve bu emānī-i ġayr-ı meᶜmūleyi ber-āvurde-i pençe-i tesḫīr itmekle (4) ᶜaraż-ı ḫudāvendini tekmīl eyledi. Ez-īn-cānib neyl-i rütbe-i mīr-i mīrānī ḫudāvendinüñ pīrāmen-gerd-i mülāḥaẓası (5) olmayup, bu ṭarīḳle ḫaṣm-ı cānı olan paşa-yı isā'etkārdan aḫẕ-ı intiḳāmı her-giz iḫṭār-ı tefekkürgāh (6) itmiş degül idi. Belki yalñız manṣıb-ı livā veyā cāh-ı istīfā ile ḳanāᶜat

---

20. āzādī: irādeti, E,F

idüp anlar daḫi bu mevsimde iḥtimāl-ı (7) baᶜīddür; bārī teftīş ü taẓyīḳ aḥvālı dīvān-ı ṣadr-ı aᶜẓama taᶜlīḳ olınmaḳ ḥükmi kifāyet eylerdi. Ol bahāne ile (8) ḥażret-i paşa-yı mülk-ārāya tertīb-i cevāb idüp keyd ü mekrinden ol vechile rehā-yāb olurduḳ diyü şeb u rūz (9) endīşenāk-ı taḥayyür ü ıżṭırāb olup evḳāt-ı sāᶜat-ı ẕihāb u iyāb-ı ketḫüdāyı ḥesāba meşġūl idi. Bir şeb-i (10) cumᶜa defterdār-ı mūmā ileyh eḥibbā-yı mevs̱ūḳun bi-himden baᶜżın ḫānesine daᶜvet ve ᶜaḳd-ı ṣoḥbet-i müşāvere üzre iken(11) muḳarrebān-ı emīrü'l-ümerādan ḫaber geldi ki baᶜde ṣalāti'l-cumᶜa pīş-gāh-ı cāmiᶜde ᶜaḳd-ı meclis-i teftīş ḳarār-dāde olınup (12) zevāyā-yı ḥücürāt-ı ġarażdan hezār iftirā-yı cevr-engīz ibrāzı ile ḥāl-i pür-melāluñı perīşān-ı iḫtilāl u teşvīş (13) itmek muṣammemdür. Aḳall-i mertebe ḳayd-ı ḥabs-i dū-şāḫe-i tezvīr u küşe-i tengnā-yı zindānda zencīr-keş-i tedmīr olmaḳ (14) muḳarrerdür dinildükde sübḥāna'llāh ne ᶜaceb derd-i taḥammül-güdāza mübtelā olduḳ, ketḫüdādan da bir ḫaber yoḳ ki fī'l-cümle (15) çāre-sāz-ı ḫalāṣ ola diyü, mużṭarib u bī-ḳarār olup ḥüżżār-ı meclisden istiᶜāne-i tedbīr-i kār iderken, dervāzeden (16) debdebe-i tezāḥum-ı aḳdām ẓuhūr idüp, āyā ṭaraf-ı emīrü'l-ümerādan aḫẕ u ḥabs içün erāẕil-i ġaraż-şikenden baᶜżı evbāşān-ı (17) ḫāne-ḫarāb irsāl olınupᶜala'l-ġafle iḫtiṭāf-ı vücūd u istīṣāl-ı emvāl u nuḳūd içün mi gelürler diyü (18) verā-yı perde-i

---

13. tedmīr: tedbīr, E,F

iḫtifāya gürīz fikrine düşüp berg-i bīdāsā lerzān-ı ḫavf u bīm iken ketḫüdā bendeñüz geldi (19) ḫaberin getürdiler. Dāmen-būs-ı ḫudāvend ile teşerrüfden ṣoñra ṣaff-ı ḫidmet-güẕārānda ḳarār itdükde setr-i ḥāl (20) mülāḥaẓasıyla sīmāsında çendān ās̱ār-ı sürūr u beşāret nümāyān itmekle murād üzre itmām-ı maṣlaḥata muvaffaḳ olmamış gibi (21) ḥālā miyān-ı ḫalḳda pürsiş-i aḥvāl idersem iyāb-ı ḫaybet -āmīzin iẓhār idüp, cānib-i ḫaṣma ziyāde-i ḳuvvet ve bu ṭarafa (22) māye-i fuzūnī-i miḥnet olur diyüp, netīce-i kār neye müncer olduġın ẓāhiren istifsāra cür'et idemeyüp işāret-i mütereddidāne ile (23) istikşāf-ı netīce-i ḥāl eyledi. Ketḫudā-yı kār-dān-ı ʿavāḳıb-şinās bedīheten taḳdīm-i beşāret-i emr-i ġayr-i me'mūl ile ilḳā-yı

44(b)

(1)sürūr idersam cāyiz ki inā-i derūnı güncāyiş-peẕīr olmayan mertebede, dīk-i ṭabīʿatı ḥarāret-i (2) şevḳ-ı müfriṭ ile ġalayān idüp, ıṭfā-ı āteşdān-ı vücūdına sebeb olam diyüp, bedʿan iẓhār-ı peyām-ı (3) ḥuṣūl-ı merāmda tavaḳḳuf idüp, bi-ḥamdi'llāhi taʿālā sūd-ı seferimüz ḫuffey Ḥuneyñe münḥaṣır olmayup irāde olunan (4) umūruñ baʿżı ḥāṣıl ve baʿżı me'mūlü'l-ḥuṣūldur diyü, beyne'l-ḫavf veʿr-recā cevāb-ı muḥtemelu'ṭ-ṭarafeyn ile (5) peyām-āver-i

---

20.itmekle: itmemekle, D; muvaffaḳ olmamış: nā-muvāfıḳ, A,C

beyne beyne olıcak defterdār-ı hariku'l-intizār kethüdānuñ menāsıb-ı ma'hūdeden birine (6) fāyiz olmayup ancak da'vā-yı mutālebenüñ ber-dāşte-i pīşgāh-ı serdārī olmasına irād-ı misāl-ı vācibü'l-(7) imtisāl itdügin zāhir-i hālden istidlāl itmekle emānī-i zāyideden hırmāna tavtīn-i nefs idüp (8) āyā ol makūle hükm ile def'-i mekīdet-i hasma imkān olur mı ve'alā'ṣ-ṣabāh siyāsetgāh-ı dīvānda husemā-i (9) kīnever u ġaraż-ālūdegān-ı hud'ager ile berāber turuldukda paşa-yı ru'ūnet-peymā evżā'-ı huşūnet-(10) zāy ile hetk-i perde-i nāmūsumda i'māl-i enāmil-i hırs u āz ve nehb-i māl u menālümde çengāl-ı nekālı halīde-i (11) dāmen-i hāl-ı teşevvüş-tırāz itdükde ilzām u iskātı ṣūret-peydā kıla mı diyü eṣābi'-i fikr ü endīşeyi (12) bir birine mālide ve mefāsıl-ı enāmil-i ihtimālātı tahrīk-i vehm-engīz ile şikeste kılup rīş-i pür-pīç u tāb-ı (13) teşvīşini benān-ı efkār ile tahlīl idüp, sā'id-i ġam-ı dāimi sütūn-ı zenah-ı tahayyür kıldı. Kethüdā-yı şāyib-re'y (14) hudāvend-i mihnet- peymāyı bu hālde görüp şikeste-reng-i teb-i ta'accüb olması birūn ez-i'tidāldur. Min ba'd (15) cebīn-i hāline ṣandal-sāy-ı tebşīr olup izāle-i hafakān-ı ıżtırābı lāzımdur diyüp irād itdügi (16) menşūr-ı müş'irü's-sa'ādetini ceyb-i ihfādan ihrāc ile ol keder-zede-i intizāruñ 'urūk u a'ṣāb-ı tereddüdine (17) kuvvet-bahş-ı tahkīk olmak tarīkiyle çāre-perdāz-ı 'ilāc u sermāye-bahş-ı

---

10. zāy: re'y, A,C, i'māl: ihmāl, A,C

ibtihāc oldı. Ammā ẖalecān-ı iştibāh ile (18) ḥavāss-ı müdrike-i ḥarīf-i perākende-dil ziyāde perīşān bulunmağla güşāde-sāz-ı ṭōmār u nigeh-endāz-ı süṭūr-ı müferriḥu'l-āsār (19) oldukda ibtidā-i naẓarda fehm u idrāk-ı me'āl-i misāl idemeyüp, ẖuṣūṣā muḳaddemā sīmā-yı ketẖudādan istidlāl-ı (20) beşāret itmedügi bā'isden mefhūm-ı merḳūmuñ kendüye müntic-i āmāl idügin bilemeyüp ba'de zamān tekrār imrār-ı naẓar (21) itdükde gördi ki cāh-ı refī'-i defterdārīye manṣıb-ı celīl-i mīr-i mīrānī żamīme ḳılınup tevcīh u ᶜināyet olunmış. (22) Ammā yine kendüye müteveccih olduğın istīlā-yı ḥayret u endīşeden iẕ'ān itmeyüp hebte-maḳāl ile bu manṣıblar (23)kime nām-zed ve menşūrda mesṭūr olan ismüñ müsemmāsı kimdür diyü su'āla başladı. Ketẖudā bi'l-bedāhe dāmen-būs-ı

45(a)

(1)tehniyyet olup cevāb-ı murād-baẖş-ı mübārek-bād ile işᶜār-ı ḥuṣūl-ı murād idicek teyessür-i emānī-i ġayr-ı mutaṣavvereden (2) biraz zamān ḥayrān olup ṭā'ir-i sebük-cenāḥ-ı ᶜaḳlı evc-i perīşānīde pervāz u ṭayārān itdükden ṣoñra yine lāne-i (3) dimāğında ḳarār itdükde meclisiyān-ı iẖlāṣ-āşām u sāyir tevābiᶜ u ẖüddām taḳbīl-i dāmen-i ikrām idüp gülbāng-ı (4) el-minnetü lillāh ile ṭāḳ u revāḳ-ı beytü'l-ḳarārı pür-ṭanṭana-i sürūr olup fi'l-ḥāl ser-be

---

20. tekrār: tekrīr, A,C

-dīvār-ı ġam u endūh iken (5) murabbaᶜ-nişīn-i mesnedgāh-ı fer ü şükūh oldı ve żabṭ-ı enbār u ẕaḫīre-ḫāne vü kilār içün taᶜyin u irsāl-ı mübāşirān (6) idüp ᶜavāyid-i mīrīyeyi mezbūruñ firistādegānı ḥıfẓ u ḳabż ve ber-āvurde-i zīr-i ḳufl-ı żabṭ itdükleri ḫaber bir maḥallda (7) resīde-i semᶜ-ı maᶜzūl u maḫẕūl oldıki derdmend-i vārūne-baḫt nihān-ḫāne-i ᶜayş-ābādında nüdemā vü muḳarrebīn ile ṭarḥ-ı (8) bezm-i istişāre ḳılup ṣubḥ-dem defterdār-ı maᶜhūdu'l-eṭvārı meclis-i teftīşe iḥżār itdükde ṭarīḳa-i ihānetden maẓhar-ı felāket (9) itmek bābında şöyle idelüm, böyle idelüm diyü münāvele-i kāsāt-ı fikr u taḫmīn üzreler idi. Farażā ẓuhūra gelen (10) ḳażiyye-i ġayr-ı meᶜmūlenüñ bu ṣūrete girmesi hergiz nihān-ḫāne-i ḫāṭırına düḫūl itmeyüp āsmān u zemīnüñ (11) lemḥatü'l-baṣarda zīr u zeber olması melḥūẓ olmaḳ cāyiz idi. Bu maṣlaḥatuñ bu ṭarīḳle ᶜaks-i murād üzre cilveger (12) olması ḫāṭıra gelmez idi. Bu vech üzre bī-vehm u bāk mesned-ārā-yı ḫiyelā iken bi'l-bedāhe gümāştegān-ı (13) ser-kār mütelehhifāne pīşgāha gelüp peyġām-resān-ı vāḳiᶜu'l-ḥāl olduḳlarında dem-beste vü medhūş olup tecessüs-i taḥḳīḳ idicek, taḥaḳḳuḳ-ı ḳażiyye-i mütemeżiḥ ve bī-çāre şermnāk u müftażiḥ olup irtesi āyīne-i ᶜālemde ne ṣūret nümāyān olur diyü (15) muntaẓır u nigerān

---

6. firistādegānı: firistādegān, A,C,D

12. ḫiyelā: ḫülyā, F

13. mütelehhifāne: متلهانه , A,C,E

olan yārān emr ber-ᶜaks olduğın görüp defterdār-ı maᶜzūlı hezār şevket u şān ile (16) iki manṣıb-ı celīli bir yerden mutaṣarrıf olduğı ḥālde mesrūr u kāmrān, hem defterdār u hem mīr-i mīrān ve ḳaṣd-ı (17) mekr u ᶜudvān iden vālī-i maẓlemekārı sīlī-i ᶜazl-ı çehre-ḫırāş ile turş-rūy u mükedder-ḥāl u bī-ser u sāmān (18) gördiler. Ḥikāyet iderler ki mīr-i mīrān-ı maᶜzūl ḫacālet u şermsārīden ferdāya tavaḳḳuf idemeyüp ol gice (19) ġalabe-i ᶜārından terk-i diyār u semt-i āḫere naḳl-ı edevāt-ı ḳarār eyledi. Sübḥāna'llāhi'l-ḳādiri'l-ḳayyūm ne luṭf-ı bedīhiyyü'l-(20) vürūd u ne feyż-i ḫudā-yı ᶜamīmü'l-cūddur ki ḫaṣm elinden ḫalāṣa çāre-cūy iken cenāb-ı Ḫüdā-yı ᶜamīmü'l-cūdu'n-nüᶜamā, hem (21) keyd-i bed-endīşden ḫalāṣ, hem manṣıb-ı iclālini aña ᶜināyetle ser-efrāz-ı ᶜavām u ḫavāṣ ide (22)

Bir eyāletde ḳāim-i maḳām-ı ḥākimü's-seyf olan ḫōd-ġam-ı bī-bāk-ḫırām tābiş-i ciger-sūzından sāye-i saḳf-ı maḥkeme-i şerᶜ-i pāka iltica idenleri iḥrāḳ-ı āteş-i ġadr idüp

45(b)

(1) ḳāḍī-ı vaḳte raġmen bir nice bī-günāhı firistāde-i siyāsetgāh itdügi anda cānib-i kār-fermāyān-ı salṭanatdan mübāşirler gelüp hem ol nā-murādlaruñ derd-i ihlākine ᶜilāc hem ol nā-merd ol demde iᶜānet-i ḥükmü'ş-şerᶜa muḥtāc olduğı ġarībedür.

---

20. vürūd: ẓuhūr, D

(2) S̱iḳāt-ı ṣaḥīḥü'l-kelimātdan bir pīr-i münḥanī-ḳadd-i rāst-żamīr bu ḥikāye-i ṣaḥīḥü'l-fehvāyı iblāġ-ı semᶜ-i taᶜbīr itdi ki meşāhīr-i (3) ḳużātdan Behmen Muṣallīsi dinmekle maᶜrūf olan ḳāḍī-ı be-ḳısmet-rāżī-ı emr bi'l-maᶜrūf seccāde-pīrāy-ı şerᶜ-i (4) Muṣṭafavī iken, mīr-i mīrān-ı eyālet ṭarafından kār-fermāy-ı vilāyet olan ḳā'im-maḳām-ı Ḥaccāc-sīret dest-i (5) tecāvüzi girībān-ı reᶜāyāya dirāz u verā-yı perde-i taᶜaddiden hezār gūne cevr ü sitem-i mümteniᶜu't-taḥammül (6) ibrāz itmiş idi. İttifāḳen baᶜżı ḫidemāt-ı lāzımu'l-ḥuṣūl itmāmı içün ḳāḍī vu ḳā'im-maḳām pāy-ı taḫt olan (7) belde-i maᶜhūdeden eṭrāf-ı nevāḥīye ᶜazm-ı ḫırām idüp bir ḳaryede ikisi daḫi vażᶜ-ı ḫıyām-ı ārām itdiler. (8) Ammā şaḫṣ-ı muḫālifü'ş-şerᶜ āsīb-i meẓālimi ser-ḥadd-i nihāyete īṣāl idüp ḫār-ḫār-ı siteminden ḳāḍī-ı bī-çārenüñ (9) bıṭāne-i cāme-i vücūdı egnindeki ᶜaselī ṣūf-ı ṣad-pāre gibi çāk çāk olmış idi. Zīr-destān-ı (10) ḥukūmet ise āteş-i ḳahr-ı ᶜālem-sūzı ile kebāb ve ḫānmān-ı berāyā bi'l-külliye sūzān u ḫarāb olup tedbīr-i defᶜ-i (11) żarrinden Felātūn-meşrebān-ı ḥikmet-şinās ᶜāciz ü bī-tāb ḳalmış idi. (ᶜAbdī'el-merḥūm) (Beyt)

Ẓālimlerüñ söyündüremez (12) cevri āteşin
Ḳāḍīlaruñ bu derdile baġrı kebāb olur

---

7. maᶜhūdeden: maᶜmūreden, D

11. żarrinden: żararından, D

(Nesr) Bu esnāda bir ḳaç bī-günāhları zencīr-i (13) ḥabse idḫāl ve pīrāye-i selāsil u aġlāl idüp cānib-i ḳāḍīya iltica itdüklerince ẓālim-i Ḥaccāc-revişüñ āteş-i ḫışm u (14) ġażabı mültehib olup bir nice sīḫ-i çūbīn tehiyye ḳıldı ki mürācaᶜat-ı şerīᶜatı bahāne-i ḫalāṣ ittiḫāẕ iden (15) bī-cürm ü günāhı ol ṭarīḳile siyāset u ihlāk ide. Her çend cānib-i ḳāḍīdan sefīrān-ı maṣlaḥat-perdāz (16) tevessül idüp ṭarīḳa-i ḥukūmet-i şerᶜiyyeden defᶜ-ı keyd ü gezendine imkān iḥtimāli ber-ṭaraf olduġına bināen biraz (17) niṣāb-ı maᶜḳūle ḳarīb cerāyim-i nā-mülāyim teklīf olundı ve ḳabūline ricā-i ḳāḍī inżimāmı te'sīr-bahş-ı ḥuṣūl (18) olmaḳ iḥtimāliyle hediyye-keş-i niyāz oldılar. Ḳalb-ı siyāh-ı bī-merḥametini imāleye mecāl olmayup ol ġaşūm-ı (19) mezmūmu'l-ḥālüñ ᶜinād-ı ṭabᶜ-ı nā-ber-sedādı izdiyādından ġayrı netīce ẓuhūr itmedi ve esnā-yı naḳl-i müddeᶜā-yı (20) recā-yı mütevāżiᶜāne-i ḳāḍīda vesāiṭ-i çerb-zebān-ı ḫoş-muḥāvere telyīn-i dil-i saḫt-ı ṣaḫre-temkīni içün (21) Efendi muḫliṣleri bir sebük-rūḥ-ı ṭāriḥu't-tekellüf ber-ṭaraf-sāḫte-i ḳayd-ı taᶜaẓẓüm u taᶜassüf muḥibbiñüzdür. Zamānede (22) evżāᶜ-ı rūzgārı hendese vü pergāra taṭbīḳ külfesi teklīf-i muḥāl idügin bilüp recā-yı ḫām ile

46(a)

(1) taṣdīᶜ u taᶜcīz itmeyüp şarṭ-ı cezā-i cümle-i iltimās olmaḳ üzre gürūh-ı maḥbūsīnüñ girih-i ḳayd-ı keydleri münḥall (2) olmasına tevcīh-i nāṭıḳa itmişlerdür. Ḫuṣūṣā ḥiṣṣedār-ı niṣāb-ı ᶜilm ü ᶜamel bir pīr-i müessir-nefes idügi ḳarār-dāde-i (3) heme-kes, zimām-ı şerīᶜat-ı şerīfe der-dest iken, mücerred ekābir-i ᶜaṣra tekālīf-i şerᶜiyye muḫālif-i ṭıbāᶜ u (4) ḫavāṭır, belki ᶜadem-i nüfūẕ-ı ḥükm-i dīnī emr-i ẓahīr idügine yaḳīni olmaġla iżāᶜa-i cevher-i ḫaber-i şerᶜiyi revā (5) görmeyüp ḫarṭ-ı ḳatād nā-mülāyim-i ṭavr-ı sedād olduġına ᶜirfānı sebebiyle ol ṭāifenüñ müṭālebe-i māliyyeye (6) ᶜalāḳası yoġiken yine meccānen ḫalāṣların murād itdügi cānib-i istīlā-penāha maḥż-ı nīk-sigālīden (7) nāşī olup maġlūbiyyet-i manṣıb ġāilesi ile kendüyı ᶜitāb-ı ḳahhārīye sezā görüp sizüñ ṭarafıñuza ricā-yı (8) bī-netīce revā görmedi, bir ālāy bī-günāhlardur bir ṭarīḳile yaᶜnī cerīme degül, hediyye nāmıyla birer miḳdār şey'-i (9) yesīrleri alınmaġla rehā-yāb-ı āzādī olıcaḳ ḫizāne-i ṭaṣavvurıñuza çendān ziyān olmayup ḫalāṣ-ı derdmendān ile (10) kendüler daḫi vāye-gīr-i imtinān olurlar, incāḥ-ı merāmda tereddüd buyrılursa, eger çi ol ᶜāciz-i munṭafī-ġażab lā-übālī (11) vü yārān-meşreb olmaġla bu deyr-i mükāfātda muḥtāc-ı imdād u iᶜāneti olduġıñuz

---

8.nāmıyla: nāmına, A,C

ḥālinde intiḳam ile muḳayyed olmaduġı (12) ṣūretde inkisār-ı ḫāṭırı tefrīḳ-ı eczā-yı sāmānıñuzda der-kār olmaḳ, lā-meḥāle resm-i ḳadīm-i rūzgārdur. Bā-ān ki (13) ser-kār-ı emāretde mülābese-i żabṭ u rabṭ ile ḥalḳa-bend-i teftīş olan aṣḥāb-ı seyf-i maẓleme-endīşüñ erbāb-ı (14) ḳaleme ḫāsseten ḳużāt-ı ᶜīsī-deme ekser eyyāmda iḥtiyācları muḳarrer olup muḳteżā-yı kār be-nevbet ile murācaᶜatıñuz vāżıḥ (15) u āşkārdur diyü baᶜżı muḳaddemāt-ı vāride iblāġında mübālaġa itdiler. Ḥarīf-i ᶜanīf aṣlā tevcīh-i semᶜ-i ḳabūl itmeyüp (16) belki envāᶜ-ı nefrīn u ihāneti müşᶜir hezeyān-ı muḫālifu'l-mürevvet ile āheng-i cevāb-ı nā-der-berāberden ṣoñra muḳaddemā (17) iᶜdād itdügi sīḫ-i çūbīni birer maẓlūm-ı endūhgīnüñ dūş-ı belā-keşlere taḥmīl u ilḳā ve maḥżā ḳāḍī ṭarafına (18) ilticāları muḳābelesinde raġmen lehu bī-çāregān-ı sitem-dīdeyi siyāsetgāh-ı miḥnet-zidāya irsāla ictirā ḳıldı. (19) Rāvī-i ḥikāye bu vech üzre taṣḥīḥ-i naḳl ider ki pāsuḫ-ı leccāc-ı ḳā'im-maḳām-ı ẓāhirü'l-iᶜvicāc ᶜaks-endāz-ı ḳāḍī-ı münkesir-(20) mizāc-ı bāhirü'l-inziᶜāc olduḳda ḥüżżār-ı meclisi ḥayret u ıżṭırāb istīlā idüp bi'l-cümle ol seffāk-ı bī-bāk-ı (21) nā-ḫudā-tersüñ serīᶜan bir derd-i ṭāḳat-güdāza mübtelā olması recāsına düşdüler ki bi'ż-żarūre ᶜilācında müdāvā-yı (22) ḳāḍīya muḥtāc ola emr-i ḳāḍī-i ḥācat ile ol ān-ı ḥikmet-nişānda yārān-ı maḥkeme-nişīn ile kelām-ı meẕküre

---

12. lā-meḥāle: ve meḥāle, A,C

(23) henūz fayṣal u h̲itām virilmemişdi ki muḳābeleden bir ᶜarāba-süvār-ı devletmend-i ṣāḥib-iḳtidār āşkār olup taᶜbīrāt-ı

46(b)

(1)ᶜunf-āmīz ile pursiş-i cāygāh-ı ḳā'im-maḳām-ı mīr-i mīrān iderek cānib-i ḳarārgāhına şitābān nüzūl olup (2) ṭaraf-ı serdār-ı ᶜasākirden gelür çavuş idügi hey'āt-ı h̲ademe vü tevābiᶜden ẓāhir oldı. Āyā ne h̲idmete firistāde (3) ve ne maḳūle umūra me'mūr olmaḳ gerekdür diyü baᶜżımuz dehlīz-i bāb-ı maḥkemeye važᶜ-ı ḳadem-i tafaḥḥuṣ itdük henūz pā-nihāde-i (4) h̲āric-i dervāze olmamışken gördük muḳarrebān-ı ḳā'im-maḳām-ı cevr-endūzdan biri telehhüb-i tām ve ıżṭırāb-ı (5) mā-lā-kelām ile ser-āġāz-ı feryād u çāre-cūy-ı imdād olaraḳ li'llāhi taᶜālā baña ḳāḍī-ı şerᶜ-ı şerīf-i ṣāḥibü'l feżā'il (6) olan Efendi ḥażretlerinüñ h̲āk-ı pāyine cephe-sāy-ı niyāz olmaġa delālet-i ᶜināyet eyleñ ki dem-i fütüvvet u zamān-ı (7) mürüvvetdür diyüp kemāl-i istiᶜcāldan h̲alṭ-ı kelām idüp ifṣāḥ-ı merām idemedi. Pürsiş-i sebeb-i tehālük ü istiᶜcāl (8) olunduḳda el-ḥāletü hāẕihi me'mūr-ı umūr-ı cümhūr olan serdār-ı leşker-keş u vezīr-i h̲āḳānveş, āġāmuzuñ baᶜżı şekātı (9) dād-h̲āh olmaġla cānib-i ᶜālīlerinden ḳayd u bend ile muh̲ayyemgāh-ı sipāh u ordū-yı

---

3. olmaḳ gerekdür: olmaḳdur, A,C,D

4. telehhüb: telehhüs̲, A,C

ʿasākir-i encüm-iştibāh olan maḥalle (10) iḥżārı içün bir müteʿayyen āġā-yı nāmdār gelüp nīm-laḥẓa tarakkub u ārāma ruḫṣat u müsāʿadesi yoḳdur. Bārī (11) miyān-ı aʿdādan ḳayd u bend u ḥabs ile revāne olmasun. Bu mertebeye imkān olursa iḥsān-ı ḳāḍī-ı vaḳt ile cilveger (12) u nümāyān olur ve illā bu ḳadar zamāndan berü sitem-keş-i istīlāmuz olan gürūh-ı nās beyninde müfteżiḥ u rüsvā maẓhar-ı (13) şemātet-i cān-fersā olmaḳ lāzım gelür diyü niyāz-pāşlıḳlar idüp ḫademe-i der-i maḥkemeden cevāb-ı lā ve neʿam ṣādır (14) olmadın mübāşir-i ḳayd u bend olan çāvuş-ı ẕī-saṭvet ḳā'im-maḳām-ı ẓālim-sīreti keşān keşān ḥużūr-ı ḳāḍīya (15) getürdi. Ol dem cevr u taʿaddīde Firʿavn u Hāmān u Ḥaccāc-ı bī-emānı fitrāk-ı iʿtibāra ṣalmayan seffāk-ı (16) bī-bāk ḥummā-yı ḫavf u ḫaşyet ile raʿşenāk olup sābıḳan nām-ı ḳāḍī vu semt-i maḥkeme yād olındukça taḥrīk-i seblet-i (17) istihzā ḳılan gerden-keş-i ġurūr u ḫiyelā ḥālā recā-yı ʿināyet-i ḳāḍī ile taḳbīl-i dāmen-kūşe vü būs-ı kenār-ı seccādeye (18) ser-fürūda (اسجد من هدهد) meṣeli miṣdāḳ-ı ḥāl oldı. Bu vechile meded sulṭānum muḳaddemātını tekrīrde (19) ceriyyü'l-lisān ve itdüklerime ḳalma yolundan recā-künān ve dīde-i şerāre-pāşı ḫūn-efşān ki ʿālem ḥayrān (20) ḳalurdı. Ve maḳtel-cāy-ı siyāsete irsāl olınan ḫāne-ḫarāblar ise mażaż-ı ḳahr-ı nā-gāh-gīr ile münġażżu'l-ʿayş u (21) münḳaṭıʿu'r-recā olup cellādān-ı bī-raḥm sell-i seyf-i ʿudvān ile bī-çārelerüñ itmām-ı kārına mübāşeret ṣadedinde, (22) pey-der-pey sefīrān-ı zinhār-gūy tenbīh-i

---

22. zinhar-guy: zinharger, A,C

fārig-bāş ile peyām-res-i el-ḥaẕer oldılar. Maẓlūmlar taḫlīṣ-i girībān-ı (23) cānları içün niçe aḳçeler virirler iken luṭf-ı Ḫudā ile meccānen ḫalāṣ buldılar. Ez-īn-cānib çāvūş-ı müşārün ileyh

47(a)

(1) ibrāz-ı ḥükm-i sulṭānī ḳılup mażmūnında fermān-ı ḥabs u ḳayd muḳayyed u muṣarraḥ olmağla icrā-yı emr-i pād-şāhīye mübāşereti muḳarrer (2) olıcaḳ ḳāḍī-ı faḳīr ġalebe-i ᶜateh-i muṭlaḳ ile zebūn-gīrlik muḫālif-i düstūr-ı mürüvvetdür diyüp taraḥḥumen dehen-güşāy-ı (3) istiᶜfā olup ne ḥāl ise mesned-nişīn-i żabṭ u rabṭ olmış ādemdür. Bu ṭarīḳle miyān-ı enāmdan bī-(4) ser ü sāmān u münhedimü'l-ᶜırż gitmesün diyü recālar eyledi müfīd u mü'es̱s̱ir olmayup ḫāh u nā-ḫāh iki pāy-ı (5) muᶜavvic-ḫırāmını bend-i āhenīne çeküp maḥbūsen ᶜarābaya ḳoyup maḥall-i me'mūre sürᶜatle revān ve gürūh-ı berāyā (6) āsīb-i ẓulminden taḫlīṣ ile ḥamdele-ḫān-ı imtinān oldılar. Ḳāḍī ve sā'ir mütereddidān-ı maḥkeme sürᶜat-i ḳabūl-ı (7)duᶜā ve sırr-ı ḥikmet-i Ḫudāya ḥayrān ḳalup ḥarīfüñ böyle bī-pervā-yı ᶜālem-i istīlā iken muḳteżā-yı sū-i fiᶜāli ile (8) bir laḥẓada mühān ü muftażiḥ ü rüsvā ve bi'ż-żarūre muḥtāc-ı ḳāḍī-ı seccāde-pīrā olması taᶜaccüb-fermāy-ı ᶜuḳalā olmışdur.

---

23. müşārün: mübāşirün, A,C

(9) Bu laṭīfe-i ġarībe-i ḫande-fermā iki muḫtelif-meşreb dānişmend ittifāḳla yārāndan birin żiyāfete da'vet ḳılup maṣārif-i mühimmeye kifāyet mertebesin le'īm-ṭab' olan ḥarīf yār-ı saḫī-meşrebe iḳrāż va'd itmiş iken virecegi bir 'aded altunı iki aḳçe ziyādeye tebdīl hevesiyle gidüp, müsāfir-i da'vet-gerde da'vete icābet idüp māye-i tedārük u levāzım nā-būd olmaġla yār-ı tehī-kef şermsārīden 'urża-ı telef olacaḳ maḥallde ḫızāne-i feyż-i (10) ilāhīden niçe sīm-i ḫāliṣ ile ba'żı eşyā ẓuhūr itmekle pād-şāh-ı vaḳt olduġıdur.

(11) Şeker-pāşān-ı bezmgāh-ı leṭā'if olan ḫoş-ṭab'ān-ı sebük-rūḥ-ı maṭbū'u'l-muḥāvereden biri nedīm-i vā-dīde bu (12)ṭarz-ı nā-ḫāyīde ile ḫān-ı müṣāḥabeti ārāyīde ḳılup kendi ser-güẕeşti olmaḳ üzre taḥḳīḳ-i ḥikāye eyler ki (13) eyyām-ı dānişmendīde ki rūz-ı bāzār-ı iflās ü hengām-ı germī-i cem'iyyetgāh-ı ḫüsrān ü ye'sdür. (Beyt)

آنم‌كه هست نقد 14 معارف بچنگِ من   افلاس من چو بی هنران نيست ننگِ من

(Neṣr) yolından dest-müzd-i kitābet ile sedd-i (15) ramaḳ-ı ma'īşet ḳılup (Mıṣrā') El tehī, kīse tehī, kūşe-i kāşāne tehī (Neṣr) mażmūnıyla nevḥager-i feryād idi. Ammā zevāyā-yı (16) ṣandūḳa-i sīne māl-ā-māl-ı gencīne-i himmet olmaġla ma'nen sūdāger-i süveydā ḫāce-i kām-rān-ı bendergāh-ı murād

---

13. ye'sdür: pā vü serdür, A,C;

idi. (17) Ben böyle iflās-penāh-ı şeydā-sīmā-yı rüsvā-destgāh olup (Mıṣrā') دارم دلی اما چه دل صد درد پنهان در بغل (Neṣr)(18) mıṣdāḳına maẓhar iken, bir āḫer dānişmend-i pūşide-ḥāl ile hem-ḥücre idüm ki ṣūretā ol daḫi (19) reṣāṣet-i hey'āt u faḳr u felāketde baña hem-reng olup ma'nīde vāyedār-ı māye-i bī-nihāye olmaḳda (Mıṣrā')

دارد زری (20) اما چه زر صد گنج و همیان در بغل

(Neṣr) mefhūmı kendüye ḥasb-i ḥāl idügi muḳarrer idi. El-ḥāṣıl, emr-i

47(b)

(1) tedārük-i rūz-merreyi ḳānūn-ı ḥarīfāneye taṭbīḳ idüp ne ḥāl ise فيوم علينا و يوم لنا ḳā'idesi yevmen (2) fe-yevmen düstūru'l-'amel-ı cān-ı belā-āşnā ḳılınmış idi. İttifāḳen cüvān-merdān-ı Ḥātem-keffden bir maḫdūm-ı semāḥat-pīşe ile (3) ülfet olınup anuñ daḫi ṭarīḳa-i dānişmendiye iltiḥāḳı 'illet-i cāmi'a vu ḳażiyye-i iḫlāṣı gāh u bī-gāh ṭarḥ-ı (4) meclis-i iḫtilāṭa sāiḳa görinmekle mirāren faḳīr-i ġaniyyü'l-ḳalbi hem-ḥücre olan tevānger-i fürū-māye-i gedā-çeşmle żiyāfet (5) idüp sükker-i mükerrer-i ikrāmı ḥavṣala-i ḥāle imtilā-fezāy-ı ḫacālet olmaġla merreten ẕimmet-i himmetimüze anı daḫi da'vet (6) ve bir kerre dānişmendāne ṣoḥbet ile ol maḫdūm-ı ḫoş-ḫaṣleti żiyāfet lāzıme-i mefhūm-ı kār be-nevbet göründi. (7) Lākin benüm ceyb-i iḳtidārum kīse-i dellākdan tehī olmaġla muḳtezā-yı himmet cesāret-i da'vete müteḳāżī olduġı gibi

(8) dāʿiye-i ḳıllet ol emre mübāderete nā-rāżī olup bir şebāngāh tīre-seḥāb-ı ıżṭırāb mānend-i şām-ı ġarībān ser-i (9) bī-sāmānı istiʿāb idüp sāʿid-i bī-zūr ü tābüm sütūn-ı zenaẖ olmaġla ḳadd-i ẖam-geşte dest-i rūzgārda kebāde-i (10) şikesteye dönmiş idi. Ol hem-ẖānem olan kūteh-āstīn-i ẖāne-ẖarāb ṭās-ı şūrābe-i suʾāl u cevābı (11) der-miyān itmekle iẕāḳa-i zehr-āb-ı ʿaẕāba āheng idüp tefaḥḥuṣ-ı esbāb-ı endūhnākī-i dil-i bī-tāb idicek (12) maẖdūm-ı merḳūmuñ pey-der-pey ikrām u żiyāfetinden ʿaraḳnāk-ı ẖacālet olduk, bir ḥālet el virirse zīr-i bār-ı (13) şerm-sārīde ḳalmayup, bārī bir kerre biz daẖi ol yār-ı sütūde-kirdārı żiyāfete imkān olsa diyü (14) basṭ-ı ẖiṭāb eyledüm. Ḥarīfüm olan nā-bekār-ı ẖar-ẓarīf ki (Naẓm).

دو رفیقیم مختلفِ اوضاع   داورا 14 کارِ بنده بهتر کن
یا بیاموز مردی او را   یا مرا نیز همچو او خر کن

(Neṣr) me'āli tamām ḥasb-i ḥāl idi, bu (16) vechile tesliye-baẖş-ı ẖāṭır oldı ve yārā senüñ kīse-i iḳtidārüñ bu ẖidmet itmāmına nā-müsāʿid idügi muḳarrer (17) ve nuḳre ile münāsebetüñ beynūne-i arż u semā ḳābilinden olmaġla bu maṣlaḥat senüñ yüzünden netīce-peẕīr-i ḥuṣūl (18) olmaḳ nā-mutaṣavverdür. Cāʾiz olursa bahā-i żiyāfet u māye-i kifāyet olacaḳ mertebeyi ben saña iḳrāż (19) ideyin nihāyet-i her-māhda vaẓīfe-i ḥücreyi yed-i bevvābdan baña ḥavāle idesin ve yā levāzım-ı yevmiyeyi rūzī-çend (20) sen tedārük idüp ḥarīfāneden taḳāṣ olına diyü tamām ʿaḳd-ı bāzār-ı ʿahd u mīṣāḳa ḳarār virüp bir sikke-i (21) ḥasene iḳrāżına taḳdīm-

i iḳrār eyledi. Meşreb-i nādirāne ve Eş'abiyyet-i fıṭratı ma'lūm olmaġla ben dahi mebḥas̱-ı ᶜahd (22) u va'dını te'kīd ile teşyīd eyledüm eymān-ı ġılāẓ u şidād basṭ idüp estaġfiru'llāh ẖilāf-ı maḳāl u ẖulf-ı (23) me'āl neden ẖāṭıra gelür. Ḫuṣūṣā her merre-i da'vet u nevbet-i żiyāfetde ben dahi dāẖil-i sofra-i iḥsān

48(a)

(1) ve ṭufeyl-i ẖān olmadum mı.Bu ṭarīḳle muḳābele olunması benden dahi isḳāṭ-ı farż itmekle, benüm dahi aḳṣā-yı (2) āmālüm ve ṣamīmī murād-ı bālumdur diyüp, her çend emr-i muḥāl olması tecārīb-i ḳadīme ḥasebiyle s̱ābit ve maᶜlūm iken (3) muḳteżā-yı īmān ile ᶜuhūd u eymānına i'timād olınup, ba'dehu merre-i uẖrā imtiḥān-ı s̱ebāt-ḳademi ile taḳayyüden (4) teẕekkür-ıᶜahd u teẕekkür-i vaḳt-ı da'vet ve ṭaleb-i deyn-i ma'hūde himmet eyledüm, sen ma'ḳūl gördügüñ vaḳt hemān da'vet eyle ki (5) altun ḥāżır ve müheyyādur diyerek yevmen mine'l-eyyām yarın ba'de'l-ᶜaṣr teşrīfini der-ẖāst eyle ki meskeni ẖilāf (6) semtde olmaġla şebāngāh bizde ḳalmaḳ üzre ṣoḥbetimüz mümtedd ola diyü sevḳ idüp

---

21. nādirāne: nādānı, E,F; Eş'abiyyet:اشعبيت A,C;Eş'ab, E,F

1. olmadum: olmaduḳ, A,C

3. s̱ebāt: ṣāḥib; E; ḳademi:ḳadīmī, E; ba'dehu merre-i uẖrā: merreten ba'de uẖra, D

4. vaḳt: -A,-C;

5. eyle ki: eyledi ki, D

nefs-i vāḥid ḥükminde olduğımuz (7) cihetden dest-be-dest daᶜvet-i maḫdūma bir yerden ḫırāmān olduḳ ve es̱nā-i recā-i ḳudūm u teklīf-i teşrīfde (8) ol benden ziyāde idāre-i kelām idüp farażā me'āl-i maḳāli bir vādīye sevḳ itdiki aṣılda ṣāḥib-i daᶜvet ve mürettib-i (9) żiyāfet kendi ola. El-ḳıṣṣa; maḫdūm niyāz-ı daᶜveti cevāb-ı ᶜalā'r-re's ile muḳābele idüp ṣubḥdem yevm-i mevᶜūdda (10) ḥarīfden tertīb-i mühimmāt içün maᶜhūdı ṭaleb eyledüm, varayın getüreyin cevābıyla ḳalḳup beni küşe-nişīn-i (11) intiẓār ve dāġ-dāġ-ı āteş-i ıżṭırār olduġum ḥālde terk eyledi ol gün tā eẕān-ı ᶜaṣra dek (12) yemīn ü yesāra ḥavāle-i cāsūs-ı naẓar ḳıldum, bir ṭarafdan es̱erine ẓafer bulımayup tamām vaḳt-ı ḳudūm-ı maḫdūm (13) ḳarīb olup ne kāre müteşebbis̱ olacaġumda ḥayrān ve mużṭarib ḳalup nā-çār cānib-i dārü'l-ḥüzne reftār-ı maḥzūnāne (14) ve evżāᶜ-ı ġarībāne ileᶜazīmet-nümāy-ı ḫırām ve kenār-ı pīş-taḫta-i ḥayretde zānū-zede-i ārām oldum. Ammā bir ḥālde (15) istiġrāḳ-ı melāldeyüm ki naṣīb-i düşmen dimege muḳteżā-yı mürüvvet müsāᶜid olmazdı. (Mıṣrāᶜ) (16)

دشمن رفیق بخت زبون کسی مباد (Nes̱r) pīrāmen-i mesken-i pür-miḥene icāle-i nigāh-ı nevmīdāne ḳıldukça şāyeste-i naḳd u rehn (17) olur bir şey'e çengāl-ı naẓar ḫalīde olmadı ki çāre-perdāz-ı tedārük-i levāzım-ı żiyāfet ola. Ol küşteni-i (18) le'īm-i herze-nedīm ise sepīde-dem-i ṣabāḥdan ol şām-ı muṣībete hem-reng olan hengām-ı felākete

---

7. yerden: yerde, A,C

dek nā-būd ve (19) nā-peydā oldı ki bārī peyām-ı iḥdā'r-rāḥeteyn ile bir ḥālet el vire. Yā rabbāh ne özge derd-i (20) ṭāḳat-güdāza düş oldum, (Naẓm)

نه دستی دا شتم برسر نه یا یی دا شتم در کل   بدست خویشتن[21] کردم جنین بی دست ویا خودرا

(Neṣr) Bu miḥnetüñ ᶜilācı şifā-ḫāne-i luṭfuña münḥaṣırdur. Eger ḫāṭır-ı maḫdūma (22) ḫulf-ı vaᶜad ilḳā ve yā ḳudūmına bir mānīᶜ peydā olmazsa bārī żiyāfet-i merg-i nāgāh-gīr ile ben derdnāke (23) ḥayāt-ı ebedī ᶜaṭā eyle diyü cān ü dilden teşrīf-i cenāb-ı ḥażret-i ᶜAzrāil ᶜaleyhi's-selāmı temennāya başladum.

48(b)

(1) Bu taḥayyür-i cān-fersā ile ne idecegümi bilemeyüp telāşī-i ıżṭırāb ile edevāt-i kitābete dest urdum, ammā raᶜşe-i ḫafaḳān (2) ve ḥadşe-i ḫalecān ile, (Mıṣrāᶜ) Cemᶜiyyet-i ḫāṭır mı ḳor efkār-ı perīşān, (Neṣr) vezni üzre enāmil-i ḫāme-sāy ḥoḳḳa-i devātı (3) ḳoyup küşe-i fem-i beste-demde cūyā-yı līḳā-i midād olup, faražā rāh-ı ġalaṭkārīden iṣābet-i semt-i maḥber (4) ḳılsa kilk-i jāj-ḫāy-ı şikeste-pāy hemānā dehen-i devātda benān-ı ḥayret olurdı. (Naẓm)

من با دل غم کشیدهٔ خویش[5]   رواق کن خون دیده خویش

(Neṣr) Ben bu belāda dendān-ı ıżṭırār ile ciger-ḫāy u

---

23. ᶜaṭa: iᶜṭā, E,F

5. رواق : روان ,F

hücūm-ı ṭavārıḳ-ı endūh u ekdār ile (6) meşġūl-ı hāy hāy iken dervāzede debdebe-i aḳdām ẓuhūr idüp, nā-gāhānī ol demde belā-yı āsmānī (7) lemḥatü'l-baṣarda ḥayāt-ı cāvidānī olan maḫdūm-ı maᶜhūd merḥabā-gūy-ı teşrīf oldı ve bī-mehābā hāy yārā, (8) niçün bu demde böyle münzevī-i künc-i ḫumūl olup ṭurursın, yaᶜnī müsāfir ḳudūmını bilmez misin, niye oturursın, ber-ḫīz (9) u be-yā bir faṣl-ı bāzār-ı ḳaramānı temāşā idelüm, baᶜdehu gelüp bi-tekellüfāne mühim-sāz-ıᶜayş u ṣoḥbet olalum diyüp benüm (10) derd-i dilümden bī-ḫaber ṭarḥ-ı tekellüf yüzinden iẓhār-ı sebük-rūḥī ile talṭīf-i ḫāṭır-ı endūhgīne āheng eyledi (11) ben nā-murād ise güşāde-dih-i āh olmaġa furṣat bulımayup kemān-keş-i nefes-i nihānī ḥücre-i sīnede medd-i kepāde-i ciger (12) idüp şu ḥāle vardı ki bāzū-yı ḥayāt āmed-şüd-ı ḥarekātdan munḳaṭıᶜ ola, (Şiᶜr) و من وراء ظلام الليل اسفارًا

(Nes̱r) (13) tamām mihmān-ı cān dervāze-i ḥulḳūma vażᶜ-ı ḳadem-i ḫurūc idecek maḥallde pāyīn-i cāygāhdan bir yek-süvāre-i (14) cüvān-merdüñ ṣadā-yı āşnāyānesi gūş-zed olup faḳīre işāret-fermāy-ı taḳaddum oldı. Āyā bu tezāḥüm-i (15) ḥaşr-i ekdār ḫilālinde ne ḥādis̱e peydā olup ᶜilāve-i bār-ı iżṭırār ola diyü vetīre-i (اقدم رجلاً و اوخر اخرى) (16) üzre ḫaṭve-nih-i süllem-i iḳdām u iḥcām olduġımda meger sābıḳan rūzī-çend ḫidmet-i niyābeti ile kesb-i rūzī (17) itdigüm bir ḳāḍīnuñ ketḫudāsı imiş baᶜżı ḫidemātla ḫudāvendi āstāne-i saᶜādete irsāl eylemiş ve me'mūr (18) olduġı

---

6. ẓuhūr idüp: peydā olup, D

mühimmātı itmām ve yine cānib-i manṣıba ᶜaṭf-ı zimām-ı ḫırām idüp beynimüzde ḥablü'l-metīn-i müvāḫāt-ı ḳadīmī (19) ve müvālāt-ı ṣamīmī ᶜuḳde-i rayb u riyādan sālim olmaġla benüm ile vedāᶜa gelmüş ḥużūrına taḳarrüb idüp müteraḳḳıb-ı (20) keşf-i dāᶜiye-i teşrīf oldum. Ammā veleh-i sāmān-rübā ile ifṣāḥ-ı kelām idemeyüp telaᶜs̱um u henbeṣe yolından (21) perīşān-gūy u āşüfte-süḫan muntaẓır-ı ḫiṭāb olmaḳ şeklin gösterdüm. Bi'l-bedāhe şehd-rīz-i ṭabaḳçe-i taᶜbīr (22) olup ferdā cānib-i manṣıba ᶜazīmet görindi, bizi göñülden dūr itmeyüp es̱ās̱-ı beyt ḳabīlinden bu bisāṭ-ı (23) maᶜhūdı alup ferş-i mesken idersüz diyüp bir fāḫir ḳāliçe baḫşiş eyledi. Sübḥāna'llāh ne ᶜaceb maḥallinde luṭf-ı

49(a)

(1) nā-mutaṣavver ẓuhūr itdi. ᶜAle'l-fevr baḳḳāl-ı zeḫā'ir-furūşa girev idüp ġarībāne dū-se elvān ṭaᶜām iḥżārına (2) ser-māye-i mā-ḥażarıdur diyü az ḳaldı ki hücūm-ı sürūrdan ḥücre-nişīn-i rūḥ nā-peydā-yı küşe-i ᶜadem ola. Vücūdum (3) bu meserretden ihtizāz-ı ẓāhir u bāṭın peydā ḳılup edā-yı şükrine ġalebe-i şevḳ-i müfriṭ müzāḥim olmaġla derūn-ı sīnede (4) cān ṭepān ile bir özge muᶜāmele-i bīrūn ez-taᶜbīre meşġūl iken (Naẓm)

Devlet gelünce ādeme ḳalḳar ḥisāb u ḥadd(5)
Yaᶜnī ᶜaṭā-yı Ḥaḳḳ olur ol demde lā-yuᶜadd

---

18. mühimmātı: mehāmmı, D

(Nesr) Der-ᶜaḳab bir sebū-yı pür-şehd-i muṣaffāyı daḫi ki mā-ṣadaḳ-ı (فيه شفاء)dür, (6) elüme ṣunup baᶜżı mevāżiᶜa irsāl olınan hedeyā-yı maᶜhūdeden ancaḳ bu mertebe fāżıl oldı. Āġūş-ı (7) ṭāliᶜuñ ziyāde güncāyiş-peẕīr degülmiş, maᶜẕūr olsun diyüp ẕā'iḳa-i ḥāli bu vechile ḥalāvet-baḫş-ı saᶜādet oldı. (8) Bu niᶜmet-i müteᶜāḳıbu'l-vürūd ile cān-ı zārum maẓhar-ı ṣunūf-ı meserrāt-ı pey-der-pey ve ġavvāṣ-ı dil şināver-i deryā-yı mevc-der-mevc-i (9) neşāṭ-ı dem-be-dem oldı. Bu mertebe ile iktifā itmeyüp muṣāfaḥa-i vedāᶜ içün işāret-i taḥrīk-i yed idicek ben daḫi (10) nefsü'l-emr iᶜtiḳādı ile dest-ber-dāşte-i merḥabā olmaḳ ṣadedinde bir vażᶜ-ı nāzikāne ile oñ ᶜaded sīm ġurūş-ı (11) pür-ḫurūş-ı mükellel-i bī-bedeli keff-i me'lūfu's-serefüme nihāde ḳıldı. Bu kerre ġalebe-i şādmānīden ᶜaḳlım gidüp ḥarīf-i mekremetkār-ı (12) ᶜaṭā-elīf niṣāb-ı iḥsānı tamām idüp naᶜra-i yā hū ile revāne-i maḳṣadgāh oldı. Ve ben ẓuhūr-ı ġaybiyye-i bī-nihāye-i (13) ilāhiyyeden bir ḥālde ḳaldum ki ifrāṭ-ı neşāṭ ileᶜuruḳ u aᶜṣābum ḥareketden ḳalup dem-beste-i ḥayret oldum. Bir müddet bu (14) ḥāl üzre lāl u bī-mecāl mütefekkir-i sırr-ı ẕī'l-celāl olup ṭurdum. Refte refte ḫuşk-nihāl-i şāḫ şāḫ-ı vücūda ṭarāvet-i (15) şuᶜūr sereyān idüp müflis-i ber-çīde-dükkān iken bir anda kendümi ḫāce-i kām-rān-ı ṣāḥib-i genc-i şāygān buldum (16) dūşımda bisāṭ-ı bī-bedel, destümde sebū-yı pür-ᶜasel ceybümde de sīm-i müstedīr-i mükellel nāzān nāzān derūn-ı ḥücreye ḫırāmān (17) olup ser-mestī-i rıṭl-ı ser-şār-ı

mesārr ile şāṭırān-ı şīrīnkār gibi ḫaṭve-zeni vü bālā-revī iderek ḥużūr-ı mihmān-ı (18) ḫuceste-ḳudūma vażᶜ-ı ḳadem idüp, hāy sulṭānum ṣafā geldiñüz, ḫoş geldiñüz, merḥabā vü biñ cihān ehlen ve sehlen ki (19) pīş ez-īn-dem teşrīfiñüzde nedīm-i her-cāī-nihād-ı ᶜaḳl-ı perīşān-kārum geşt-i bāzār-ı taḥayyüre gidüp ḫidmet-güẕārān-ı (20) ḥavāss u ḳuvā daḫi tefaḳḳud-ı ᶜaḳl-ı güm-geşte içün ṭaraf ṭaraf perīşān olmaġla riᶜāyet-i şerāyiṭ-i ikrāmda ḳuṣūr olınmış idi. (21) El-ḥāletü hāẕihi cümlesi sālimen ve ġānimen cāygāh-ı ḳadīmlerine ᶜavdet idüp yerlü yerinde ṣaff-beste-i ḫidmet olmışlardur. Şimden gerü (22) seyr-i bāzār, baᶜdehu nişest u ḳarār cāiz ise, (Mıṣrāᶜ) Buyur fermānuñ olsun cümle ḫidmet cāna minnetdür, (Neṡr) diyüp telāfī-i (23) mā-fāta basṭ-ı muḳaddemāt eyledüm. Dīde-i cāna ol beytü'l-aḥzān görinen muḥaḳḳar ḫarābe beyt-i maᶜmūr u bāġ-ı rıḍvān

49(b)

(1) oldı. Fī'l-ḥāl ġurūşların bir ḳaçın yārān-ı medreseden baᶜżı rindān-ı çālāk-deste ṭapşırup biz (2) maḫdūm ile seyr-i ḳahve vü geşt-i ḳaramān idince sizler imkān mertebesinde pilav u ḥelvā aḳsāmından iḥżār-ı mertebe-i (3) maḳdūr eyleñ diyü ḫidmet-i ṭabḫ-ı ṭaᶜāmı yārāna ḥavāle

---

17 mesārr: meserret-sāz,F, dem-sāz, A,C,E; ḫaṭve-zenī: ḳaṭre-zenī, A,C,E

21. cümlesi: cümleten, A,C,D

ḳıldum. Ve ṣafā-yı ḫāṭır u neşāṭ-ı bāṭın u ẓāhir ile (4) ḫırāmān-ı geşt-i kūy u bāzār olup bed'an pād-şāh-ı vaḳt u şehryār-ı ṣāḥib-tāc u taḫt olmış ḳadar (5) ṣafālar idüp eẕān-ı şāmda kenār-ı sofra-i müheyyā-geştede ṣunūf-ı ibtihāc ile nişest ü ḳarār eyledük. Tamām (6) bi's-mi'llāh-gūy-ı tenāvül olmaḳ ṣadedinde ol ᶜUrḳūb-ı vaḳt, şāyān-ı ṭabānçe-i laᶜn u maḳt, yaᶜnī nedīm-i le'īm-i küştenī (7) ve be-ḥablü'l-metīn-i siyāset āvīḫtenī kābūs-ı nā-gāh-gīr gibi ẓuhūr idüp ḫān-ı der-miyānı ārāste-i niᶜam-ı bī-kerān görüp (8) tabaṣbuṣ-rev-i bahāne ile kūşe-i sofrada murabbaᶜ-nişīn-i s̱ıḳlet oldı. Muḳaddemā maḫdūm-ı müsāfir dem-i teşrīfde mezbūrı (9) ġā'ib görmekle pursiş-i aḥvālıyla taḳayyüdler idüp, aṣıl iḳdām-ı daᶜvetde anlar sizden ziyāde muḳdim-i ibrām idi, (10) ḥālā mevcūd-ı ṣaff-ı istiḳbāl olmadığınuñ ḥikmeti ve sebeb u ᶜilleti nedür diyü tekrīr-i su'āl itdükçe baᶜżı hem-şehrīlerimüzüñ (11) pā-beste-i taᶜvīḳ u işġāli olmışdur yolından tedārük-i cevāb olınmış idi. Ḥālā ṭavr-ı perīşān ile taḥrīḳ-i dāmān-ı (12) ḳudūmı teysīr-i ġubār-ı taᶜaccüb idüp, henūz ṭarafeynden merāsim-i ḫōş-āmedī riᶜāyet olınmadın ḥarīf-i ḫar-meniş ḳulaġuma ḫafiyyeten ismāᶜ-ı (13) عـذر برتر از گناه a āġāz idüp, ben dahi, be-hey yādgār bu itdügüñ vażᶜ-ı nā-hemvār, nedür diyü, müşt-i çehre-fersāy-ı (14) tevbīḫle dendān-ı sāmānını

---

9. muḳdim: miḳdām, D; ibrām: -D

12. ḥarīf-i ḫarmeniş: -A, -C-D

şikest itmedin melᶜūn-ı bī-dīn ᶜaleyhi laᶜnetu'llāhi ve'n-nās ecmaᶜīn bu semm-i helāhil-taᶜbīr-i (15) müstelzimü't-tağyīri pāşīde-i nemekdān-ı taḳrīr itdi ve maᶜẕūr olsun bu ḳadar eglendigüme bāᶜiṡ bu maᶜnā oldı ki (16) Ayasofya semtinde altunı iki aḳçe ziyāde ile tebdīl ider bir boza-furūş Arnabud kāfiri dōstum var. حشره الله (17) مع الكفرة الفجار ḥikmeten bu gün dükkānın açmayup der-i ṭāliᶜum güşāde bulınmadı, ol sebebden bu zamāna dek muntaẓır (18) oldum, ᶜāḳibet namāz-ı şām irüp nevmīd dönüp geldüm didi, hāy ḳażā vü ḳader vucūduñı belā vü kederden emīn (19) itmeye bu ḳadar eḥibbāyı iki aḳçeye ṣatup bir maḫdūmı daᶜvet itmüş iken ve benüm nīm ḥabbeye iḳtidārüm olmaduğın bilürken (20) beni küşte-i sāṭūr-ı ḫacālet itdügüñ ḳo gitsün, saña nisbet emr-i sehl olduğı ṣūretde, bārī mihmānımuz olacaḳ (21) vücūd-ı pür-cūd ile bu muᶜāmele-i rū-siyāhīyi revā gördügüñ ne özge ḫabāṡet, ne ṭurfe ḳabāḥatdür. Bu maḳūle (22) melᶜūniyet u ḫabāṡet-i ṭıynet cā'iz olıcaḳ, yere geçecek altunuñı iki aḳçe ziyādeye degül yüz aḳçe ve dahi (23) ziyādeye ḳabūlde ᶜāciz mi idük diyerek reşāşe-i ᶜitāb rīzān itmekle biraz teskīn-i ṡeverān-ı ıżṭırāb

50(a)

(1) itdüm. Meger maḫdūm-ı mübārek-ḳudūm muᶜāmeleden iḥsās-ı ḥāl ve icmālen ḫabāṡet-i ḥarīfi evżāᶜ-ı muḫāṭabāt-ı nā-

---

14. ve'n-nās: ve'l-melāiketi, D

maᶜḳūleden (2) istidlāl idüp belki baᶜżı maḳālātı biᶜaynihi istimāᶜla vāṣıl-ı me'āl-i aḥvāl olmış imiş, ṣūreta teġāfül u teṣāmum (3) yolından, yeter baḥs̱ itdiñüz teklīfimüz yoḳ, ṣafāda olalum, maḳāmın gösterdi. Yārān-ı meclis u nüdemā-yı mūnis her ṭarafdan (4) tenāvül-i nuᶜamā-yı Ḫudāya mübāşeret itdiler. Bu kerre ol melᶜūn-ı tīre-derūn bir özge ḫads̱ u ḫabās̱et itdiki cināyet-i (5) sābıḳayı münsī oldı. (Naẓm)

قباحت نه شاشيدن وريدنست   قباحت قباحت نه فهميدنست

(Nes̱r) El-ḳıṣṣa; meclisiyān-ı (6) ṣafā-peymā dest-ber-dāşte-i loḳma-i müheyyā olduḳda ḫınzīr-ı müstaḥaḳḳu't-taᶜzīr ṭaᶜāma el ṣunmadın ceyb-i ṣad-çākine el ṣunup (7) bir dāne nuḳre-i ᶜOs̱mān Ḫānīyi mübāhāt ile pīş-gāhumda kenāre-i sofraya nihāde ḳıldı. Maḳṣūd ne idügin bilmedüm ammā ḥicābumdan (8) ġarḳ-ı deryā-yı ᶜaraḳ olup aḳçesin gözine ṣoḳup veyā bir cānibe endāḫte ḳılursam cāyiz ki fuzūnī-i ġavġāya mü'eddī olup müddeᶜā-yı (9) ḫacālet-fermāy-ı ḥarīf beyāża çıḳmaġile bāᶜis̱-i ziyādegī-i iftiżāḥ ola, ne ḥāl ise zīr-i pīş-gīr-i teġāfülde pinhān u pūşīde (10) ḳalması maṣlaḥatdur, didüm ve ẓarāfetle bu maḳūle važᶜuñ maḥalli degüldür diyü, ḫafiyeten tenbīh ideyin ṣandum, beni kendi gibi ḫar (11) ḳıyās itmekle dāġ-ı belā vü eşk-i ḥasret olacaḳ ve merdüm-i dīdesi gibi endāḫte-i mezbele-i ᶜadem ḳılınacaḳ aḳçesine bāṣıra (12) düş olmadı

---

3. teklīfimüz: tekellüfimüz, A,C

7. Ḫānī: Ḫāḳānī, E,F; sofraya: sofrada, D

iᶜtiḳādı ile ᶜalenen hāy birāder aḳçecügini al dimege başladı. Ol ḳadar ki leb-i tenbīh gezīde ḳıldum (13) müfīd olmayup maḫdūm-ı maᶜhūduñ naẓarı düş olup, ser-i sofrada nuḳre ġavġāsınuñ sebebi nedür diyicek, ḫudāvendā (14) birāder ile ḥarīfāne üzre geçinürüz gicede her birimüz birer aḳçecük iḫrāc idüp, biri idāma ve biri nāna ṣarf olınmaḳ (15) ᶜādet-i me'lūfemüzdür. Bu gice daḫi ᶜuhdeme lāzım olan bir nuḳre-i ḥarīfānemi edā itdüm, kimsenüñ ḥaḳḳı ẕimmetümde ḳalmasun diyüp (16) ol maḥallde bir herze tenāvül itdiki el-ān yād itdükçe mürrü'l-meẕāḳ-ı zehr-ābe-i nedāmetüm ki miyān-ı ḫānda olan ṭabaḳları (17) birer birer çehre-i ᶜabūs-ı murdārında pāre pāre itmedüm. Hele yārān-ı ṣafā her ṭarafdan seng-endāz-ı ḳahḳaha-i istihzā olmaġla ikimüzi (18) daḫi efgār-ı iftiżāḥ-ı ciger-fersā itdiler.

Pīrī-paşa-zāde nām mīr-livā irtikāb-ı meẓālim-i bī-ḥad ile (19) maẓhar-ı ġażab-ı Sulṭān Aḥmed ᶜaleyhi ġufrānu'r-raḥīmi'ṣ-ṣamed olduḳda me'mūr-ı aḫẕ olandan firār itmişiken bed'an āḫer mübāşir-i kār pençesine giriftār olduġıdur ki naḳl olundı. (20)

Cebābire-i ümerā-i ẓālim-ṭıynetden ḳalem-rev-i Arnavūd'da sālhā rāyet- efrāz-ı istiᶜlā olan rā'iżü'l-ḫayl-i ḫüyelā

---

15. bir nuḳre: yek nuḳre, D

19. Olduġıdur: Olduġı Ḥikāye-i Ġarībedür, D; Naḳl: Ṡebt, D

(21) Pīrī-paşa-zāde nām mīr-livā-i ṣāḥib-istīlā mürtekib olduġı mekārih-i bī-ḥesāb-ı Ḥaccāc-pesendüñ baᶜżı resīde-i

50(b)

(1) semᶜ-ı hümāyūn-ı ẓıll-ı ilāhī oldukda cümleden Delvine ahālīsini kāffeten vetīre-i ḳatl-i ᶜām üzre küşte-i şemşīr-i ḳahr idüp (2) aṣḥāb-ı seyf u ḳalemden iki biñ miḳdārı nāmdār-ı ṣāḥib-ḫānedān-ı mihmān-dūst-ı müsāfir-nevāzı defᶜatenᶜurża-i (3) tīġ-i ḫasāret ve nisvān-ı ḫacle-nişīn-i ᶜiṣmet-sarāy-ı ᶜiffetüñ hetk-i perde-i nāmūsların ferāᶜine-i segbānāne ḥavāle (4) ṭarīḳiyle ihānete cesāret itdügi muḥāṭ-ı ᶜilm-i şehen-şāhī oldukda telāṭum-ı emvāc-ı lücce-i ḥükm-i Yezdānī bādbān-ı ṣabr u (5) sukūn-ı sefīne-i cihānbānı derīde ḳılup mezbūruñ aḥkām-ı istidrāciyyesi ᶜāḳibet mensūḫ-ı ḳalem-i ṣāḥib-ḳırānī ḳılınması, lāzıme-i (6) ġayret-i ḥaḳḳ olmaġla bu naḳş-ı pür-pīç ü tābüñ mużmaḥill-i benān-ı taḳdīr olmasına ḳahhār-ı şedīdü'l-baṭş-ı intiḳām tehiyye-i (7) esbāb idüp, (Şiᶜr)

Bülend mertebe yaᶜnī Naṣūḥ Paşa kim
Kemīne himmeti iẓhār-ı ṣad fütūḥ itdi

5.sefīne:sekīne, C,D,E; ḳılınması:ḳılınmaḳ, D,ḳılınmış, A,C

6. mużmaḥill: münḥall, E

Görince ḥadd-i (8) şerīᶜatda saᶜy-i mevfūrın
Şeḳāya ehl-i hevā tevbe-i naṣūḥ itdi

(Neṣr) mażmūnı ᶜunvān-ı menşūr-ı iclāli olan düstūr-ı (9) ᶜaẓīmü'ş-şānüñ ẕāt-ı bāhirü'l-iḳbāli bālā-nişīn-i mesnedgāh-ı dād-āverī ḳıldıḳda sitemger-i mārrü'ẕ-ẕikrüñ zaḫm-zede-i nīze-i (10) taᶜaddī ve pā-māl-ı iḳbāl-ı tasalluṭı olan bī-dād-keşān-ı bī-günāh rikāb-ı vezīr-i ᶜadālet-penāha dād-ḫāh olup (11) tafṣīl-i mā-cerā muḳaddemā gūş-zed-i pād-şāhī olmaġla aḫẕ u īṣāline fermān-ı bedīhiyyü'n-nefāẕ-ı müdebbirü'l-umūr şeref-yāfte-i (12) ṣudūr olup kār-güẕārān-ı maṣlaḥat-perdāz-ı āsitān-ı ṣadrü'ṣ-ṣüdūrdan biri ḫuṣūṣ-ı mezbūre me'mūr oldı. Ḥasbe'l-(13) işāre bīḫ-efken-i temekkün olduġı diyārı küşe-be-küşe cüst ü cūy-kerde-i cāsūs-ı tafaḥḥuṣ ḳılduḳda ol ḫiyānet-kār-ı (14) ḫā'ifü'l-ḳalb şīr-i ġābe-i şürūr iken mānend-i rūbāh-ı telāşī-penāh bīşe-i iḫtifāyı gürīzgāh idinüp ṣayyādān-ı kūh u deşt-i (15) tecessüsden taḫlīṣ-i vücūd içün kendüyi cezāyir-i fırengistāndan Zāġlise nām mevżiᶜa bir ḥīle ile ilḳā ve tebdīl-i hey'āt ile (16) ol maḥalldan rehā-yāb-ı āzādī olup cezīre-i Ṣaḳız'da iḫtiyār-ı ḫufre-i iḫtifā eyledi. Me'mūr-ı aḫẕ olan āġānuñ (17) tek u pūy-ı bī-hūdesi hebā olup,

---

8. iclāli: ᶜaẓīm, C, E,F
9. ᶜaẓīmü'ş-şānüñ: ᶜaẓīmü'ş-şān, A; ẕāt:-A,-C,-E; bāhirü'l-iḳbāli: bāhir-iḳbālı, C, E,F

ḫā'iben ṭaraf-ı dārü'l-iclāle taḥrīk-i düvāl-ı rücūᶜ idüp, lākin töhmet-i ġaflet (18) ü müsāmaḥa ile maẓhar-ı ᶜitāb-ı vezīr-i ḳahramān-cenāb olmaġla pīşgāhına ruḫṣat-yāfte-i taḳrīr-i cevāb olımayup bīm-i ḳahr-ı ṣadāret-(19) penāhīden münzevī-i künc-i ḫumūl ve fikr-i tertīb-i muḳaddemāt-ı defᶜ-i su'āl ile maḥzūn u melūl olduġından ṣaffu'n-niᶜāl-ı (20) mülāzemete duḫūl ve miyān-ı dest-bestegān-ı dīvān-ḫāne-i ḫidmetde müşūl idemedi. Ez-īn cānib muḳarrebān-ı pīş-ṭāḳ-ı (21) cāh u celāl-ı vezīrden bir āḫer āġā-yı nāmdār Saḳız diyārında bir ġayrı ḫidmete mübāşir-i kār-güẕār olup rūzī çend (22) ol ṭaraflarda ḫayme-zen-i ḳarār olmaḳ lāzım gelmiş idi. Bī-ᶜayb-ı Ḫudā ẕikr olınan āġā ser-i nāsa belā-yı ᶜamīm (23) ve seḥāb-ı ẓulmānī gibi sāḥa-i ḥāl-i cihāniyāna nümūnedār-ı ᶜaẕāb-ı caḥīm olan duḫān-ı belā-yı siyāhına mübtelā olup

51(a)

(1) gāh u bī-gāh maṣṣ-ı dūd-ı kebūd ile cilā-baḫş-ı āyīne-i ṭabᶜ-ı jeng-ālūd-ı ġam-fersūd olurdı. Yevmen mine'l-eyyām (2) İngilis yapraġına ārzūmend olup ᶜādet-i muḳallidān-ı ekābir-sīmā üzre bir dervīş-i dil-rīş-i hevā-peymāyı nedīm ü ġam-güsār (3) idinüp sāyevār dünbāle-rev-i āġā-yı kāmkār

---

18. pīşgāhına: pīşgāhında, D

20. ḫidmete: ḫidmetde, E,F

21. Saḳız diyārında: diyār-ı Saḳıza, C

22. bī-ᶜayb-ı Ḫudā: bī-ġayb-ı Ḫudā, A,C

2. dil-rīş:-A,-D

idi. Hemīşe ḫidmet-i duḫān-ı pür-ḳasve ol dervīşe lāzıme-i (4) ẕimmet olup, bu def ͑a daḫi taḥrīk-i küşe-i ebrū-yı işāret itmekle Cezā'ir semtine müteveccih olur bir sefīne re'īsinde bulunmaḳ (5) üzre ḳarār virilüp, lākin sāḥil-i baḥrdan lenger-güsil-i ārām olup bir iki mīl miḳdārı güẕār itmüş iken (6) bād-ı muvāfıḳ muḫālefet yüzinden mevc-engīz-i çep-endāzī olmaġla tīr-i naẓar resīde olacaḳ ḳadar mevżi ͑de keştīsi (7) lenger-endāz-ı tevaḳḳufdur. Müsāra ͑at olınursa ḥuṣūlı muḥtemeldür diyü ḫaber virdiler. Dervīş-i bī-ser ü pā ṣandal-ı keştīye (8) süvār olup sefīne-i ma ͑hūde re'īsine merḥabā-gūy-ı mülāḳāt olıcaḳ murād olınan varaḳ-ı duḫān ber-bād-ı fenādur.(9) Ammā süllem-i sa ͑ādetden fütāde-i zemīn-i felāket bir abdāl-ı merdüm-zāde-i cüvān-merd-sīret küşe-i keştīde on (10) altuna bir cāygāh isticār idüp, yanınca bir nev-niyāz u biraz duḫānı da var. Ṣūretā ḳalenderān-ı gedā-hey'etden ma ͑dūd, ma ͑nīde (11) ekābir-meşrebān-ı ͑ālī-himmetden ͑add olınmaġa lāyıḳ bir vücūd, ancaḳ ḳanṭār-ı irādeleri niṣābında bī-dirīġ-sāz-ı (12) mā hüve'l-mevcūd olması muḥaḳḳaḳdur, diyüp delālet-i ḳarārgāh-ı abdāl eyledi. Dervīş-i duḫān-cūy-ı perīşān-gūy

---

4. olur:-A

5. sāḥil: sākin, A,C

6. muḫālefet: muḫālif, E,F

8. fenā: nefād, D

10. biraz duḫānı:-A,-C,-D

(13) nazar-ı abdāla berāber olıcak gördi ki çār-darb-ı tırāş-ebrū-yı nā-tirāşīde-müy, ammā sīmāsında āsār-ı merdī (14) hüveydā, pes evvelā ıstılāh-ı kalenderān üzre dest-ber-sīne edā-yı merāsim-i ᶜaşk-bād u merhabādan sonra sormak (15) ᶜayb olmaya nazarıñüz ne bāğuñ meyvesi, ne gülşenüñ şükūfesidür. Cemāl gördük, dīdār seyr itdük, şevkıñüz, zevkıñüz (16) dā'im ola ve erenler, ᶜāşıklar arasında ne isimle bilinür, ne sıfatla bulınursuz, bu hāke nefesiñüzden bir nefha (17) nūrıñuzdan bir lemᶜa bahşiş kılsañüz, bu fināda siz erenlerüñ biz dahi nāmın u kāmın bilüp, ,göñül ᶜāleminden (18) gül cemāliñüz yād itmege bir nişānıñüz kalsa diyüp edeble nām u nişānın su'āl u pürsiş-ı ahvāle başladı; ol (19) fütāde-i gird-āb-ı felāket dahi kalenderān-ı cihān-gerd ile kesret-i ihtilāt dāᶜiyesiyle zebān-ı abdālānı hūb (20) tekmīl eylemiş rind-i çerbü'l-lisān idi. Cevābında eyva'llāh īmānum, ᶜaşkuñ, nazaruñ ziyāde olsun, bu sūret (21) ᶜāleminde bir kaç gün seyrāna gönderdiler, emānet yerin bulınca dīdār seyriyle cilvelenüp, erenler himmetiyle her anda (22) bir cevlān gösterüp, cemāl görüp, hāl bulup, cān virüp, ᶜaşk alup tevellādan teselli bulınca iki menzil (23) arasında bir ᶜāriyetī libās hammālıyuz erenler, şimdilik noktamuz bu dāireye düşürdi, Göñül safhasına Mısr

---

13. merdī: merdümī, D
16. ve erenler: varlığıñuzı, D
17. fināda: fütāde, E,F; biz:-E,-F
18. edeble: edebde, A,C,E
21. ᶜāleminde: ᶜālemin, A,C; ᶜālemüñ, F

51(b)

(1)ᶜāşıḳları ārzūsın naḳş itdüler. Vücūd pervānesi ol şebistān şemᶜine ṭoġrı yanmaġa gider. Erenler naẓarında (2) dīdār gördükçe ayaḳlar turābı olup siz erenlerüñ ᶜaşḳ u niyāzın yetürevüz. Ṣūret-i māderī bu ẕerreyi ẓuhūr (3) ṭopraġına ṣaldıḳda erenler serveri ᶜAlī nāmın başımıza tāc eylemüş, ol ismüñ sırrı ᶜāşıḳlar ḫidmetine çeküp (4) Ḥācī Bekṭāş Velī meydānında ḫāk-ı rāh olup ᶜārif cānlar postınuñ tozın silerek ṣafā naẓarlarına (5) maẓhar düşüp ḳanber-i ᶜAlī ṣıfatın biz ḫāke armaġan itdiler. Erenler naẓarı dā'im olsun, ẓāhir u bāṭın (6) sizüñ varlıġıñuzdan biz ḫāk-pā daḫi nişān isterüz, muḥabbetiñüz cāmını ne nāma ve ne ᶜaşḳa nūş idelüm, nuṭḳıñuz (7) ᶜīsī-demlik itmek niyāz iderüz, erenler demine hū diyelüm hū diyüp yaᶜnī bu mā-lā-yaᶜnī ile bir birinüñ nām ü (8) nişānı ḫaberin su'āl ve erkān-ı ṭarīḳat üzre istişmām-ı aḥvāl itdiler. Ol bī-nevā-yı ḫar-gedā daḫi taḳrīr-i (9) mā-fī'ż-żamīr ve Āġā ḫidmetinde duḫān ricāsında olduġın nihāde-i kef-i taᶜbīr idicek mezbūr daḫi imkān (10) mertebesinde olanı der-miyān idüp, (Mıṣrāᶜ) İşte gitdüm saġ esen ḳal imdi ḳurbān olduġum, (Neṡr) mażmūnıyla (11) maṭlaᶜ-ı merḥabāyı maḳṭaᶜ-ı yā hūya īṣāl itdiler ve dervīş-i maᶜhūd ḥużūr-ı Āġāya gelüp karemkārā şimden ṣoñra (12) (Mıṣrāᶜ) Bu rūzgāruñ degmedük biz bir

---

4. meydānında: pāyında, F, yanında, E

6. nuṭḳıñuz: nutḳıñuzdan, D; itmek:-D

yeşil yaprağına, dimeyesüz varın viren yād olmamış diyüp (13) getürdügi berg-i sebz-i nā-çīzi nihāde-i meydān-ı (السخى ما ملك) ḳıldı. Ammā Pīrī paşa-zādenüñ Rūmilinde (14) fütāde-i mażīḳ-i tecessüs u reh-peymāy-ı ṣaḥrā-yı firār olduğından ḫaberdār olmamağla ol maᶜtūh-baḫt u ġāfil-i mutlaḳ (15) bahs-ı ẓafer-yābī-i merām esnāsında bu yüzden nesaḳ-perdāz-ı jāj-ḫāhī oldı ki ḫudāvendā bu gün bir ᶜacīb ve (16) ġarīb sırr-ı Ḫudāya duş oldum, cūyā-yı berg-i İngilis olaraḳ fülān keştī reʾīsine varmış idüm, kendinde mevcūd (17) olmamağla ārzū-yı diyâr-ı Mıṣr ile sefīne-süvār bir dervīşe sevḳ eyledi. Ṣūretā nemed u ᶜabāda fenā sikkesin (18) iḫtiyār eylemiş, velī maᶜnīde bir ṣāḥib-himmet, devletden düşmüş bir merdüm-zādeye beñzer cüvān-merdlikler idüp maḳdūrı (19) mertebesin der-miyān eyledi. On altun virüp küşe-i keştīyi kendüye taḫṣīṣ eylemiş, bir ṣāḥib-cemāl püseri de var, (20) ḳalenderāne eṭvār ile ġam-ḫārlığın iḫtiyār idüp, biraz zamān nuṭḳ-ı ᶜİsāveşi ile cān bağışladı. Lākin (21) Rūmilinde Pīrī paşa-zāde dirler bir nāmdār mīr-i kāmkār vardur, ocağında bir nice dem ḳarār itmişdüm. Bu abdālüñ (22) ol mīr-i ṣāḥib-iclāle bir mertebede müşābeheti var ki sübḥāna'llāh ᶜArab u ᶜAcem seyyāḥıyüm daḫi bu resme biri (23) birine beñzer iki ādama rāst gelmedüm. Hezār āferīn naḳḳāş-ı cihān-āferīne ki bir peykerde böyle bir maẓhar ṣūrete

---

14. olduğından: olduğın, A,C

52(a)

(1) getürüp ser-mū farḳ u teġāyür olmamaḳ cāy-ı ḥayretdür. diyü müddeʿā-yı terzīḳa fayṣal virdi. Āġānuñ (2) bu tafṣīl reh-yāb-ı ṣımāḫ-ı izʿānı olıcaḳ hāy dede sulṭān ne ʿaceb iḥsān itdüñ, ol siyeh-kāse-i ḫāne-ḫarābı aḫẕe (3) me'mūr olan bizüm fülān āġā bu māddede āzürde-i ṣad-gūne-ʿaẕāb ve töhmet-i müsāmaḥa ile laḫt laḫt-ı sāṭūr-ı (4) ʿitāb olup, cānib-i celālet-me'āb-ı salṭanata ol sitemkār-ı kişver-sūzı iḥżār maṣlaḥatı āb-rūy-ı kārdur. Meded semt-i (5) sefīneye delālet eyle ki dīn ü devlete bundan özge ḫidmet olmaz diyü bī-çāre dervīşi tāziyāne-i iḳdām ile (6) ögine ḳatup kendi bir ḳaç zehr-i ḳātil-i ejder-ṣıfatān-ı helāhil-rīz ile rū-be-rāh-ı aḫẕ-ı mücrim-i ḫāne-siyāh oldı. (7) Dervīş-i herze-ḫāy-ı perīşān-süḫan vāveylā-senc-i nedāmet olup, ne ġarīb ḳabāḥat itdüm, maẓhar-ı hezār iḥsānı (8) olduġum derdmende felāket-me'ābligi ḥālinde dest-gīr-i ḫalāṣı olacaḳ maḥallde reh-nümā-yı ṭarīḳa-i aḫẕ u ḳıṣāṣı olmaḳ (9) eẕer-i āsīme-serī vü netīce-i nā-baḫt-yāverī degül midür. Mıḳẕāf-ı mezābil-i terzīḳ olan zebān-ı herze-pāşüm, belki (10) ḥoḳḳa-i fesād olan başüm kāş ki bürīde-i ḫançer-i siyāset olup benden bu māye-i feżāḥat ṣādır olmasa diyüp gāh (11) girībān-ı peşīmānīyi derīde ve gāh ʿārıż-ı

---

1. cāy: cārī, ,C

5. diyü: didi, D

10. ḥoḳḳa-i: ḥoḳḳa-i şuʿbede, D

ḫacāletnākını ḫırāşīde ḳılmaġa ser pençe-i melāmet ḥavāle idüp ṣad gūne (12) evżāᶜ-ı taᶜallül-āmīz ile ser-rāhdan āheng-i gürīz itdükçe müfīd olmadı. ᶜĀḳibetü'l-emr maḥallinde ser-be-ceyb-i (13) nemed-i iḫtifā olduġı ḥālde girībānın ber-āvürde-i dest-i aḫẕ itdiler. İḳtiżā-yı ḥükūmet-i ᶜadl-i ḳahhārī (14) ol ḫūn-ḫār-ı bī-günāh-āzārı pey-bürde-i rāh-ı necāt olmadin menᶜ itmekle ᶜāḳibet üftāde-i mażīḳ-ı ḥabs olup (15) şol maḥallde ḥużūr-ı vezīre iḥżār olındı ki sābıḳan me'mūr-ı aḫẕ olan ḥavāle-i maẓhar-ı ġażab olup senüñ sū-i (16) tedbīrüñ aña hādī-i rāh-ı gürīz-i rehā olmışdur. imdi seni zecren aña bedel mīr-i serīr-i zindān ve ṣadr-ı maṣṭaba-i (17) ḫıẕlān itmek lāzımdur diyü ḥabsi fermān olınmışidi. Bu ḥāl üzre bedᶜan Āġā-yı maᶜhūd pīşgāha mezbūrı (18) iḥżār idicek, ᶜāmme-i ḥużżār benān-ı taᶜaccüb gezīde ḳılup, gümaştegān-ı kāruñ elinden ḫalāṣ olmuş iken (19) āḫerden rehā-yāb olmayup sebḥale-pīrāy-ı zebān-ı aḥbāb-ı ṣıġār u kibār oldı. Ve der-ḥāl sitemkār-ı mezbūruñ (20) muḳteżā-yı ḥükm-i hümāyūn و لكم فى القصاص حياة ile ser-i bī-sāmānı burīde-i tīġ-i mücāzāt u daᶜvā-yı (21) taᶜaddīsi fayṣal-yāb-ı ḥüccet-i ḳāṭıᶜa-i āyāt olup ḳażiyye-i ittifāḳiye-i iḥżārı ḥayrān-sāz-ı ᶜuḳūl-ı (22) kā'ināt olmışdur. (23)

---

19. Pīrā: pīrāye A,C,D,E; aḥbāb: eḥibbā, E

20. daᶜvā: daᶜvāt, E,F

21. āyāt: mürhefāt, D,A,C, mükāfāt, F

Nihāl-i Rābiᶜ, ki müsāfirān-ı peyām-āver-i (كما تدين و تدان)üzre sāye-güster ve nihāl-i ter-i dıraẖt-ı bālā-keşīde-i ḥadīḳa-i hünerdür. Muḥtevī olduġı üzre

52(b)

(1) fevākih-i maᶜānī-i ᶜibret-engīz ile baᶜżı ḳażıyye-i ittifāḳiyeyi mutażammın ve vücūh-ı ḳudret-i Rabbü'l-ᶜizzeti mübeyyin baᶜżı nevādir-i ḥikmet-es̱erdür.
(2) Ḥaḳḳā ki manṭūḳe-i(من جاء بالحسنة فله عشر امثالها) ve maṣdūḳa-i (جزاء سيئة سيئة مثلها) ṣaḥāyıf-ı (3) eyyāmda ḳalem-i ḳudret ile mersūme ve ṣıḥḥat-ı vuḳūᶜı tecribekārān-ı umūr-ı duhūra maᶜlūmedür. (Beyt)

هر كه او نيك ميكند(4) يابد نيك و بد هر چه ميكند يابد

(Nes̱r) fe-li-hāẕā bu ṣadedde münsāḳ olan vaḳāyiᶜ-i nev-peydā-yı ᶜibret-iḥtivā (5) mutażammın-ı aḥvāl-ı pādāş u cezā ve bu bābda ẓuhūr iden esrār-ı Ḫüdā celle ve ᶜalādur.(6)

Aẖissā-i rūzgārdan birinüñ enāmil-i ḥırṣ u āz ile cemᶜ u derc itdügi nuḳūd u emvāl-ı ẖabās̱et-me'āl kendi lāşe-i vücūdı ġıdā-yı mūr u mār olduḳdan ṣoñra pes-mānde-i veres̱e-i herze-ẖarc olup bi'l-āẖire bāᶜis̱-i ceng ü cidāl ve müeddī-i ḥarb u ḳitāl olduġıdur.

---

1. mübeyyin: mütebeyyin, E,F

4. ṣadedde: demde, A,C

6. olduġıdur: olduġı ḥikāyedür ki naḳl olındı, D

(7) Le'īmān-ı ḫısset-şi'ār-ı tüccārdan bir denī-i küştenī ki kef-dest-i nuḳre-şümārı cemᶜ-ı dirhem ü dīnārdan bir laḥẓa (8) āsūde olmayup, (Beyt)

Le'īme renciş-i ḫāṭır virir kerem itmek
Muḳayyed olmasun erbāb-ı dil ki zaḥmet olur

(9) Tamāmī-i ᶜömrinde bir ḳalb-i münkesire cebīre-bend-i nevāziş olmaḳ zaḥmetini irtikāb itmeyüp ne mezraᶜa-i ḫayrāta gendüm-dāne-i (10) ᶜaṭā ilḳā itmiş ve ne ṣayd-ı murġān-ı mes̱ūbāt içün zīr-i dām-ı ḥīle-i şerᶜiyyeye dāne-pāş-ı ḥasenāt u ḥabbe-nis̱ār-ı (11) ṣadaḳa vu zekāt olmuş idi. (Beyt)

زخسّت روغن ازریك بیا بان عـدم گیرد با ین امساك وضنّت کس ندیدش جفت یا ثانی 12

(Nes̱r) Nāşitāyān-ı tehī-dest-i gürisne-çeşmüñ ḥavāṣıl-ı emellerin vāye-gīr-i aġdiye-i (13) ṣılāt-ı müstetbiᶜu'l-berekāt itmek degül farṭ-ı buḫlı kendi miᶜde-i ṭamaᶜ-perverin dahi bedel-i mā-yeteḫallel ile żiyāfete müsāᶜid (14) olmayup tenāvül-i kemter loḳma-i penīr u piyāzı isrāf-ı ᶜaẓīm ᶜadd itmekle reh-güẕer-i mevāşīde müṣādif olduġı revs̱-i (15) behāyimden iltiḳāṭ-ı dānehā-yı şaᶜīr ile gelū-yı ṭamaᶜ-senci memlū ve sīr itmek maḳāmında idi.

---

8. dil ki: dille, A,C,D

14. piyāzı: sīri, D

16. بهم: الیهم E,F, لهم ,D

(Şiʿr) ﺃَﺑْﺼَﺮﺗُﻪ ﻗﺎﻋﺪﺍً 16 ﻓﻰ ﻣﺮﺑﻂ ﺑﻬﻢ ﺧﻮﻓﺎً ﻋﻠﻰ ﺍﻟﺮﻭﺙ ﻣﻦ ﻟﻘﻂ ﺍﻟﻌﺼﺎﻓﻴﺮ

Muḥaṣṣal-ı süḫan zāġ-ı cīfe-ḫōr-ı cān-ı ḫabīṣini lāne-i (17) mehdden bāl-güşāy-ı şāḫsār-ı vücūd olup kemān-gere-i felekden zaḫm-zede-i merg ü fütāde-i ḫandeḳ-i laḥd olınca ne (18) hīç-kesüñ ḥarmengāh-ı żiyāfetinden iltiḳāṭ-ı ḥabbāt-ı iltiḳām eylemiş ve ne delālet-i āşiyāne-i nekbet-ḫānesi içün (19) taḥrīk-i cenāḥ -ı daʿvet ḳılup ser-pençe-i taṣarrufına ḫalīde olan ḫūşe-i niʿamdan nīm ḥabbe isḳāṭıyla vāye-baḫş-ı (20) ḥavāṣıl-ı kāināt olmış. Ḥattā rivāyet-gerde-i mübtelāyān-ı ʿaẕāb-ı iḫtilāṭıdur ki, pesendīde-i ṭabʿ-ı denā'et-medārı

53(a)

(1)olan vaṣf-ı ẕemīm-i ḫısset ile dem-i ibtihācında kirāren dehān-ı yāve-pāşından mesmūʿdur ki ne müddet-i ʿömrinde mīzbānān-ı (2) mihmān-nevāz-ı ʿālemden birinüñ küşe-i sımāṭ-ı niʿmetinde iḫtiyār-ı nişest u ḳarār ile iltiḳām-ı nefāyis-i der-miyāna (3) mübāşeret itdüm ve ne müsāfirān-ı ġurbet-keşīde-i ümemden biri zīr-i saḳf-ı ser-nigūnımda taʿlīḳ-i sāz u seleb-i (4) nüzūl itdügine taḥammül idüp kenār-ı kānūn-ı bī-ḫakister u duḫānumda pōst-nişīni-i müsāferetine ruḫṣat u icāzet (5) revā gördüm. (Mıṣrāʿ) ﺁﺏِ ﺣﻴﺎﺕ ﺩﺭ ﻧﻈﺮ ﻭ ﻣﻬﺮ ﺑﺮ ﺩﻫﺎﻥ (Nesr) ne bir sene-i kāmilede iki

---

18. iltiḳām: iltifāt: A,C

1. dehān: lisān, F; zebān, E

kerre tebdīl-i kefş u pā-pūş ile (6) mālumı iżā'at ve ne her-giz iştirā-i dücāce sefāhetine cür'et ü cesāret ṣādır oldı, diyü mübāhāt eylerdi. (Mıṣrā') (7)پس لایق توسنگ بود سنگ بخور (Neṣr) Ḥaḳḳā ki ʿayb-pūş-ı endām-ı dūzaḫ-maḳāmı olan palās-pāre-i penbe-rīzi (8) bir ṣūretde idi ki şebīke-i ṣayd-ı māhī olmaġa taḥammüli olmayup nesīc-i ʿanākib aña nisbetle serā-perde-i Süleymānī vü dībā-yı (9) zībā-yı bī-müdānī idi. Ḥattā ḫayyāṭ-ı ḳażā cāme-i ḥayātını miḳrāż-ı merg ile çāk çāk itdükde ẕikr olınan (10) ḳabā-yı mevcūdu'l-ism dūş-ı dellāl-ı zevā'id-furūşda ḳarār idemeyüp simsārān-ı bāzār-ı i'tibār ol kühen-delḳ-ı ḫalaḳ-ı (11) meẕmūmu'l-ḫalḳ-ı muḫayyel-naḳşuñ iṡbāt-ı māhiyyet u taʿyīn-i şekl u ṣūretinde ʿāciz ḳalup, ṭarrār-ı müflis ol şey'-i nā-çīz-i (12) mevhūmı va'de-i ferdā-yı ḳıyāmet ile ʿalā ṭarīḳi'n-nesi'e ṡemen-i hīçe iştirāda tereddüd idüp rubūde-i ʿayyār-ı rūzgār (13) olmaġa istiʿdādı olmayup bi'l-āḫire sāḫte-i sīmgerān gibi nā-būd u bī-nişān ṣuḳḳa-i rāyāt-ı sulṭān-ı cinniyān (14) olmışdur. نعوذ بالله من امثاله و نلوذ بکماله و جماله من اطوار اللئیم و احواله حفظنا الله من منافع ارزا قه وا موا له (15)

(Şi'r) تستغنیت عن مال البخیل لاننی رأیت الغنی بالذل ضربا من الفقر

(Neṣr) Yevmen mine'l-eyyām (16) ḥażret-i 'Azrā'il ʿaleyhi's-selām pençe-zen-i gelū-yı ḥayātı olup yaġmāger-i ecel

---

6. cür'et:-A,-B

8. 'anākib: 'abā, C,E,F

metā^c-ı nā-çīz-i ^cömrini tārāc itdükde (17) muḫallefāt-ı keṡīresi ẓuhūr idüp bir gende-bağal zevce-i metrūkesi ve bir māye-i ḫalel duḫter-i meflūkesi beyninde ḳassām ḳāḍī (18) taḳsīm-i eşyā-i mevrūseye vaż^c-ı ḳalem-i ḥesāb itdükde hėmyān-ı taṣavvurda güncāyiş-peẕīr olmıyan mertebede maḥṣūl-ı resm-i (19) ḳısmet ile memlū-sāz-ı dōlāb-ı kütübḫānesi olup baḳiyye-i māl-i bī-kerāne bī-ḳayd-ı münāżi^c u muḫāṣım ve bī-zaḥmet-i müşārik (20) ü müsāhim vāżi^cu'l-yed-i taṣarruf olmaḳ üzre ^calāḳa-i mālikāne peydāsı temennāsına düşmekle ḳāḍī-ı ^cadālet-pīşe ṣaġīre-i (21) meẕkūreyi bi-ṭarīḳi'l-velāye kendüye tezvīc u inkāḥ itmek ārzūsıyla i^cmāl-ı şüfe^cā-i taḳayyüd ü ilḥāḥ idüp (22) ol daḫi muḳābele-i sa^cy-i belīġinde is^cāf u incāḥ ile mu^cāmele ve luṭf-ı nikāḥ-ı mevḳūf ile mücāmele revā gördi. (23) Bu kerre ḳassām-ı denā'et-penāh-ı diyāṡet-destgāhuñ dendān-ı ṭama^cı nāḫun-ı nesr-ı ṭā'ir ve pençe-i şīr-i nerden tīz

53(b)

(1) olup tā ki yetīme-i gīsū-nā-demīde āġūş-ı zifāfa gelmeye mürde-i dūzaḫ-ārānüñ bu ḳadar māh u sālde ser-pençe-i (2) ibtiẕāl ile cem^c itdügi emvāl-i müstetbi^cü'l-vizr ve'l-vebālüñ bī-bākāne taṣarrufı muḥāldur diyüp vālide-i ṣaġīreye (3) taḳdīm-i hedāyā-yı fāḫire-i ḫurāfāt ve irsāl-ı cevā'iz-i seniyye-i türrehāta müteşebbiṡ olup ey

---

23. denā'et: diyānet, A,C,D; diyāṡet: reṡāṡet, E,F

māder-i firişte-siyer (4) ḥālā ḥāl-i zamāne naḳş-ı digerdür, vefāt-ı merḥūm-ı maḥrūmu'l-meḥāsin ile bī-kes ü bī-meded-res ḳalmaġla ser-çeşme-i (5) ᶜayşıñüz mükedderdür. Bu ḳadar emvāl-i keṣīre ki saña ve ol ṣaġīre-i faḳīreye intiḳāl eyledi, māye-i fesād ve ᶜillet-i (6) hücūm-ı ḥüssād olup cevānibde şebāyik-i ḥıyel u tezvīr nihāde ve iḫlāl-ı aḥvālıñüze erbāb-ı mekr u ḍalāl āmādedür. (7) Ne sāᶜid-i taḳayyüd-i ᶜācizāneñüz müsāᶜid-i celb-i menāfiᶜ ve ne kef-dest-i tedbīriñüz laṭemāt-ı izdirā-ı ṭamaᶜ-kārān-ı dehri (8) müdāfiᶜ olmaġa çārevār, hemān varuñ şükr-i müsebbibü'l-esbāba iştiġāl eyleñ ki benüm gibi ferīd-i fāżıl ve muḳteżā-ı (9) ᶜilmileᶜāmil bir dāmād-ı rūşen-nihād-ı ḫoş-dile nā'il oldıñuz. Ben ṭururken āḫer size iżrāra ḳādir (10) ve ben variken ġayrı cābir u cā'ir taᶜaddī vü tecāvüze mütecāsir olmaḳ ne iḥtimāldür. Elbette kerīme-i mükerremeyi (11) baña vaḳtiyle teslīm eyle tā ki ᶜalāḳa-i ṣıhriyyet taḥaḳḳuḳ bulup, ben daḫi ferāġ-ı bāl ile itmām-ı kārıñuzda rūy-ı dilden (12) iḳdām ve temşiyet-i umūr-ı perīşānıñuzda iᶜmāl-i ser-pençe-i ihtimām eyliyem diyüp ḥuṣūl-ı me'mūle ṣarf-ı naḳdīne-i (13) tedbīr eyledi. Bī-çāre nāḳıṣu'l-ᶜaḳl-ı gīsū-bürīde firifte-i füsūn-ı dāmād-ı herze-derīde olup ṣemere-i (14) şecere-i vücūdını nihān-ḫāne-i şevher-i ḫar-liḳā-yı ḫūk-endāma teslīm ve bir şarṭ-ı eblehāne taḳdīm itdi ki

---

8. varuñ: -A,-C,-F

9. ıżrār: ıżṭırār, A,C

(15) nev-bāve-i bāġ-ı ᶜömrüm henūz nā-resīde bir meyve-i ḫāmdur, gezīde-i dendān-ı taᶜarruż olmaġa tāb u ṭāḳatı ve zūr-(16) dest-i merdāna istiṭāᶜati yoḳdur. Ol şarṭ üzre kār-ı mülāḳāta rıżā virilmişdür ki beş altı seneye dek (17) vażᶜ-ı maᶜhūd-ı fuḥūl ile īzā revā görilmeye, şöyle kiᶜaks-ı ḳażiyye-i mesāġ tecvīz u misās müsāmaḥa peydā ḳıla peyker-i (18) ittifāḳımuz ḫalel-peẕīr-i iḫtilāf ve ṣūret-i i'tilāfımuz raḫne-yāb-ı istinkāf olmaḳ muḥaḳḳaḳdur diyüp zuᶜmınca (19) temhīd-i muḳaddemāt-ı tenbīh-i ekīd ile teşyīd-i mebānī-i tehdīd eyledi. Rūzī çend bu muᶜāmeleye ḫalel virmeyüp (20) vālidesi daḫi ṣanādīd-i ẓelemeden bir sipāhīye tezevvüc ve istīfā-yı ḥuḳūḳına tevkīl idüp ve dāmād-ı Eşᶜabiyyü'l(21)-ḳanāᶜe cānib-i duḫterden mübāşir-i aṣīl renginde ḥiṣṣe-i mevrūs̱esine vażᶜ-ı yed-i taḥṣīl eyledi. Ol iki suᶜbān-ı (22) helāhil-feşān genc-i nihān-ı mīrās̱ üzre pīç-der-pīç u ḫam-be-ḫam olup muḳteżā-i ḥırṣ u ṭamaᶜ ile refte refte muḳaddemāt-ı (23) ḳīl u ḳālleri muntic-i ceng u cidāl oldı ve māder-i ḥaḳīḳī vü peder-i mecāzī dāmād-ı mār-nihādı istis̱ḳāl

54(a)

(1) ve meydān-ı muḥabbetden ol girān-cān-ı s̱aḳīlü'ẓ-ẓıllı ṭard u iḫrāca iᶜmāl-ı fusūna iḥtiyāl itdiler. Bu ṣadedde

---

17. īzā: āzār, F, eẕā, E

23. mār: māder, A,C; istis̱ḳāl: iştiġāl, A,C,E

dāmād-ı (2) ẖubs̱-iᶜtiyāduñ ġalebe-i tevek̇ān ile ejder-i demān-ı nefsi āteş-efşān ve tevsen-i ḥarūn-ı hevesi mutlaḳu'l-ᶜinān alup (3) bī-pervā mıżmār-ı viṣāle ẖırāmān oldı ve ol tāze nihāl-ı ḥüsn ü cemālüñ meyve-i vuṣlatına dıraẖt-pāre-i şevḳ-engīz-i (4) heves endāẖte ḳılup farṭ-ı şebaḳından miyān-ı dū-şāẖ-ı mevzūnındaki meyve-i ẖāma benān-ı taᶜarruż ilḳā itmekle şeftālū-yı (5) ẖāmı dū-laẖt u sürẖ-āb-ı ẖūn ile naẖl-ı aḳdām-ı ber-dūşı nihāl-ı erġavān gibi gül-gūn olıcaḳ şereyān-ı ġayret-i aḳārib-i(6) ᶜaḳārib-sīmāda ẖūn-ı ḥamiyyet ġaleyān idüp şecere-i muṣāhereti erre-i tīz-dendān-ı ṭatlīḳ ile tefrīḳe himmet ḳıldılar. (7) ve ol süfte-güheri dāmād-ı ḳadr-nā-şināsüñ ḥoḳḳa-i izdivācından taẖlīṣ içün bu tedbīr-i dürūġ-āmīze intiẓām-baẖş-ı (8) tezvīr oldılar ki mezkūre ḥālā resīde-i sinn-i bülūġ olmuşdur diyüp ḥükm-i fesẖ-i nikāḥ ile rehā-yāb-ı āzādī vü reh-yāb-ı (9) esvāḳ-ı şevḳ u şādī olalar. El-ḳıṣṣa; ṣarf-ı ẖizāne-i dürūġ ile ḳażiyye ol ṭarīḳa-i ġayr-ı marżiyye üzre cilveger-i (10) ḥuṣūl olup duẖteri āẖer sipāhīnüñ ḳılāde-i nikāḥıyla gerden-beste-i ḳayd-ı diger itdiler. (Mıṣrāᶜ) وارهيد از رسن و (11) بسته زنجير شد dāmād-ı perīşān-me'āsir ẖā'ib u ẖāsir ḳalup, māder u duẖter ve iki sipāhī ki biri zevc-ı mer'e (12) ve āẖeri zevc-i s̱ānī-i ṣaġīredür, bī-muḥābā māl-ı mevrūs̱e vāżiᶜu'l-yed-i ifnā oldılar. Nice eyyām u leyālī bu ṭarz (13) üzre kīse-i

---

2. ẖubs̱: ẖabīs̱, A,C; demān: dehān, A,C,F
4. şiyeᶜ: ṭamaᶜ, E,F

taṣarrufı nuḳūd-ı murād ile māl-ā-māl olup, bunlaruñ dahi niẓām-ı ittiḥādlarına nevᶜ-ı iḫtilāl ṭārī oldı (14) ve zevc-i cedīdüñ ṭamaᶜ-ı şedīdi ḥırṣ-ı ḳassām-ı bed-nāma ġālib gelmekle (رحم الله النباش الاول) mażmūnı ile nevḥagerī-i (15) peşīmānīye āġāz itdiler. Giderek dāmād-ı cedīd-i ᶜanīdden rū-gerdānīleri müştedd olup sābıḳan ibdāᶜ itdikleri (16) ictihād-ı muḫālifu's-sedādlarında ḫaṭāya muᶜterif ve cüll-i himmetlerin yine bir naḳş-ı diger-i ḥīle-engīze ṣārif oldılar, (17) ve didiler ki naẓm-ı ḥālımüze enseb ve evfaḳ budur ki yine müteşebbis-i dāmen-i tezvīr olup duḫter-i siyeh-rūz-ı tīre-baḫtı (18) āġūş-ı sipāhīden iḫrāc ve zevc-i sābıḳ olan ḳassām-ı müstehāma ᶜaḳd-ı cedīd üzre tezvīc u teslīm ile derd-i (19) bī-dermānımuza tertīb-sāz-ı ᶜilāc olına. Şöyle ki muntaẓır-ı taḳallüb-i aḥvāl ve mütecerriᶜ-i zehr-ābe-i melāl olup emr-i isti ᶜcālde (20) mütevaḳḳıf-ı mevḳıf-ı ihmāl olavüz, żarūrī temekkün bulup mehl-i eshel içre nuḳūd-ı bāḳiyye dirhem-i bahārī gibi (21) ber-bād olur. Pes bu re'y-i nā ber-cāyı raḳam-ı ḳabūl-ı eḥibbā ile imżā idüp semᶜ-i ḳassāma müddeᶜālarıṇ ismāᶜ ve (22) baᶜde'l-yevm iḥtimāl-ı ᶜuḳūḳı ber-ṭaraf ḳılmaḳ üzre te'kīd-i mebāḥis-i ṭavr-ı vifāḳ ve teşyīd-i mebānī-i terk-i nizāᶜ (23) vu şiḳāḳ itdiler, ol ḫıyre-ser-i perīşān-eṭvār daḫi sālik-i tedbīr-i tezvīr ve

---

16. sedād: sevād, E

19. tertīb-sāz: tertīb, A,C,E; taḳallüb: taġallüb, D

daᶜvā-yı şirret-āmīzine vech-i dīgerden

54(b)

(1) āb u tāb-dih-i taḫmīn u taṣmīm olup duḫter-i münāzaᶜun fī-hā benüm nihān-ḫāne-i izdivācımda iken bāliġa-i rütbe-i bülūġ (2) olmışidi ve ᶜaḳd-ı mevḳūf-ı ḳāḍīyı tecvīz u ḳabūl ve bi'l-iḫtiyār ḥücre-i vifāḳa duḫūl idüp dest-i rıżā ile refᶜ-ı (3) burḳaᶜ-ı imtināᶜ ve enāmil-i ḥüsn-i ḳabūl ile ḥall-ı ᶜuḳde-i şelvār-bend-i nizāᶜ itmişidi diyüp müddeᶜā-yı fāsidi şühūd-ı zūr ile (4) is̱bātdan ṣoñra bir nice hevādārān-ı şeḳā-peymā ile sipāhīnüñ evin basup zūr-ı bāzū ile duḫteri aḫẕ u iḫrāc eyledi (5) zevc-i s̱ānī ol maḥallde mevcūd olmamaġla ḫaber-i hücūm u aḫẕ-ı duḫterden āgāh olıcak feryād-künān mecāmiᶜ-i nāsa gelüp (6) āmir-i maᶜrūf u nāhī-i münker olan aᶜyān-ı ḥaḳḳ-gūya ve defᶜ-i bī-dād bābında ᶜavene vü ḥükkāmdan istimdād eyledi. Ḳāṭıbe-i (7) enām ber-pāy-ı aḳdām olup mezbūrları küşe-be-küşe cüst ü cūda iᶜmāl-i ḫademe-i ihtimām itdiler. Ḥattā yevm-i vāḥidde on beşe (8) ḳarīb mesākin-i mesākīn-i müslimīn keşf u teftīş olınup, ẓafer-yāb-ı taḥṣīl olımadılar. ḥikmet-i Ḫudā ile duḫterüñ bir ṣāḥib-cemāl(9) ḫāl-ı ḫāldārı varidi. Egerçi ḫātūn-ı ḫasīs-i merḥūmuñ ḳarındaşı idi, lākin zevc-i

---

1. taṣmīm: taṣmīr, A,C; tażmīr, E,F
2. vifāḳ: zifāf, D
4. eyledi:-A,-C
8. mesākin: sākin, D; mesākīn: mesākin, D
9. merḥūm: merḳūm, E,F

s̱āniye cānibdār olup (10) merḳūmlaruñ bu vażʿına inkār ve duḫteri gāh ḳassāma vü gāh sipāhīye virmekle fezāḥat u rüsvāyīlerinden müteʾes̱s̱ir (11) olmaġla furṣat bulsa bir ṭarīḳle ıżrāra ıṣrār üzre idi. Bir gice baʿde'l-ʿişā esvāḳ-ı şehrüñ birinden güẕār iderken (12) bir ḫāneden baʿżı ṣīt u ṣadā istimāʿ idüp bir sūrāḫdan istiṭlāʿ-ı ḥāl itdükde hemşīre vü hemşīre-zādesini ezvācı ile (13) ser-sofra-i ittiḥādda ḥalḳa-bend-i cemʿiyyet görüp ġalebe-i ḥamiyyet ile tüfeng ḥavāle idüp zevc-i māder olan sipāhī-i müstaṣḥabu'l-(14) melāhīnüñ sāʿid-i nekbet-mesāʿidini dāne-i bunduḳ ile şikest eyledi. (Beyt)

Aġyārı dögüp virme bāzūlarına zaḥmet (15)
Öldürmek ise ḳaṣdun şāhum ḳoluña ḳuvvet

(Nes̱r) Bu mertebeden ṣoñra mezbūrlara ol emākinde imkān-ı ḳarār düşvār (16) olup bir āḫer ḳaṣaba-i dārü'l-emne şedd-i riḥāl-i irtiḥālde bī-iḫtiyār oldılar. Ve ẕimem-i nāsda olan māl-ı merbūḥdan (17) bir miḳdārını cemʿ u taḥṣīl idüp, cümlesi bi'l-ittifāḳ muhāceret ve āḫer ḫıṭṭada ṭarḥ-efken-i iḳāmet oldılar. (18) Duḫteruñ zevc-i s̱ānīsi olan sipāhī daḫi taḥrīk-i zencīr-i taẓallum niyyeti ile bārgāh-ı salṭanata gitdi. Ḳassām-ı ḫāʾib vaṭan-ı (19) naḳlīleri olan ḳaṣabada bir ṣubḥ-dem semt-i bāzārdan cānib-i meskene

---

14. dögüp: görüp, A,C; urup, D

teveccüh idüp buyūt-ı dāḫiliyyeye ġāfilāne vażᶜ-ı (20) ḳadem-i duḫūl itdükde, zevc-i māder olan sipāhī-i mübāhīyi kendi menkūḥası olan mer'e-i ḫabīse vü nuṭfe-i ḫasīse ile ki (21) müteveffā-yı baḫīl-i tārikü'l-emvālüñ duḫteri ve şaḳī-i merḳūmuñ rebībesi idi, ḥāşā bir özge ser-i kār-ı ḥayret-efzāda (22) bulur, mübāşeret-i fāḥişe ḳarīn-i re'yü'l-ᶜayn olmaġla ümīdvār-ı verāset iken ḥiṣṣedār-ı diyāset olduġından iki (23) dīde-i ᶜacā'ib-bīni ḫūn-ābe-nisār-ı ġayret olup, bu küstāḫī-i rū-siyāhī-fezāy-ı sipāhīye taḥammül itmeyüp ser ü pā

55(a)

(1) bürehne rū-be-rāh-ı beyābān olmadan ġayri dermān bulımayup fī'l-ḥāl iḫtiyār-ı terk-i ḫān-mān ile şer u (2) şūr-ı ḳabīle-i nā-ᶜaḳīleden taḫlīṣ-i girībān eyledi. Bu kerre māder u duḫter bī-münāziᶜ ü bī-muḫāṣım zīr-i tesḫīr-i sipāhī-i (3) ẓālimde ḳalup, ikisinüñ daḫi nefislerini ve māllarını bilā-müzāḥim taṣarrufa başladı. Bir ḳaç günden ṣoñra eşḳiyā (4) emsālinden yigirmi ḳadar şerer-i nā'ire-i şūr u şer eşirrā-i müseccelü'ż-żararı istiṣḥāb idüp maḳarr-ı ḳadīmleri olan (5) diyārda ẕimem-i nāsda bāḳī ḳalan emvāli istīfā içün kimi şāhid, kimi vekīl olup revāne oldılar. Ve vaṭan-ı ḳadīme (6) geldiler ve zūr-ı tezvīr ile

---

22. ḳarīn-i:ḳarīni, F; olmaġla: müşāhade itmekle, F; ümmīdvār: ḳarīrü'l-ᶜayn, F

ḥasebü'l-imkān emvāl u erzāḳdan bir miḳdārını ber-dāşte-i dest-i taġallüb ḳılup (7) cānib-i vaṭan-ı naḳliye ᶜavdet idüp giderken bir kūhsārda ḫāl-ı ṣāḥib-cemāl-i duḫtere ki sābıḳan dāne-i tüfeng ile (8) sāᶜid-i şaḫṣı şikest eylemiş idi, bed'an dūçār olup melᶜūn-ı bī-dīn bī-çāre ġulāma ᶜāzim-i ihānet oldı ve yanında (9) hem-rikāb-ı fesād olan şirzime-i ḫabāṣet-nihāda işāret eyledi ki ᶜalā-vechi't-tenāvüb bāzū-yı muḫanneṣi ile ol cüvān-ı (10) şīrīn-şemā'ilüñ hetk-i perde-i ᶜırż u nāmūsında der-kār olalar. Bu fezāḥat-ı rüsvāyī-fezā ile ḥaẓẓ-ı nefs-i şūmları (11) ṣūret-peẕīr-i ḥuṣūl olduḳdan ṣoñra, emr eyledi ki nihāl-ı ṭūbā-ḳıyām-ı endāmını teber u tīġle çār-laḫt idüp birer (12) pergāle çār-cihet-i güẕergāha āvīḫte ḳılalar. Bu aḫẕ-ı intiḳām ile şād-kām olup feriḥ u faḫūr, mesrūr u maġrūr ḳarār (13) gāhlarına vüṣūl buldılar. Lākin ġayret-i ḥaḳḳ bu evżāᶜ-ı istidrāciyyeye taḥammül itmeyüp telāṭum-ı emvāc-ı ḳażā vü ḳader eşḳiyā-i mārru'ẕ-ẕikrüñ (14) sefāyin-i vücūd-ı ḫubṣ-ālūdların, şiᶜab-ı ḳahr-ı Ḫudāya ilḳā ile şikest itmek ᶜalā'imi nümāyān olup, ittifāḳen fırḳa-i (15) bāġīye-i meẕkūrenüñ irtikāb itdükleri meẓālim-i bī-hesāb āsitānede dād-ḫāh olan zevc-i ṣānīnüñ feryādı (16) sebebi ile resīde-i semᶜ-i kār-fermāyān-ı devlet olduḳda pādāş-ı kārları içün mübāşirān-ı umūr-ı siyāsetden baᶜżı (17) dilīrān-ı tevānī

---

9. muḫanneṣi: miḥneti, C

11. ḥuṣūl: ruḫṣat-ı ḥuṣūl, C,E,F

13. emvāc: -A,-C

-düşmeni firistāde vü me'mūr-ı ᶜuḳūbet itdiler. Bir gice pister-i istirāḥat u cāme-ḫāb-ı ġafletde cümlesi (18) müsterīḥ-i cilbāb-ı ḫāb iken ᶜale'l-ġafle hücūm ve ol zümreden on iki nefer-i ẓeleme-i memleket-sūz-ı reᶜāyā-güdāz-ı āteş (19)-endāzuñ şerāre-i şürūr-efzāy-ı vücūdların āb-ı tīġ ile munṭafī vü maᶜdūm ve rüfeḳā-yı rāh-ı ḍalāl olduḳları bāᶜisden (20) yek-digerden tefrīḳ itmeyüp bir yerden revāne-i mażīḳ-ı ḥarīḳ itdiler. Zevcü'l-ümm olan sipāhī ol mehlekeden (21) firār ile taḫlīṣ-i vücūd eyleyüp ḫātūnı ve rebībesi ile yine vaṭan-ı aṣliye naḳl-ı edevāt-ı rıḥlet ḳıldılar. Yüz yükden (22) ziyāde māl-ı mevrūsı keff-i seref ile bir iki senede iżāᶜat u telef idüp māl-i mevrūsdan nāṭıḳ u ṣāmit (23) üçyüz altuna münḥaṣır olduḳda anı dahi suġbe-i yed-i isrāf itmek içün her gün māder u duḫteri envāᶜ-ı şikence vü ᶜaẕāb

55(b)

(1) ve eṣnāf-ı āzār-ı müstevcibü'l-ıżṭırāb ile cānlarından bīzār itdükde bī-çāreler bu derdüñ izālesi (2) yine dest-i eşḳiyā ile müyesser ve defᶜ-i belāsını yine kendi cins-i ḫasīsi yüzinden cilvegerdür diyüp bu tedbīr-i żarūrīye (3) mühtedī oldılar; baḳiyye-i mālüñ bir miḳdārını baᶜżı ser-endāzān-ı ḫūn-rīze defᶜ ile ser-i bī-sāmānlarından mażarrat-ı (4) ẓulm u ᶜudvānını refᶜ ideler, (Mıṣrāᶜ) برای مار سیه

---

20. zevcü'l-ümm: zevcü'l-imām, A,C,E

خوشتر ست سنگ سیه (Neşr) fī'l-vāḳiᶜ bu kāra mübāşir olup (5) üç nefer şaḳī sipāhīye doḳsan altun dest-müzd ve on ḥasene bahā-yı meclis teslīm idüp, anlar daḫi (6) taᶜahhüd-i itmām-ı kār itdiler. Bir gün bir tenhā cāygāha tertīb-i bezm-i şarāb idüp, (Beyt)

بر خیز که پرکنیم پیمانه زمی زان پیشکه پر کنند پیمانهٔ ما

vezni üzre şaḳī-i mezkūr-ı menbaᶜu'ş-şürūrı murabbaᶜ-nişīn-i mesnedgāh-ı āzādī iken (8) bī-tekellüfāne bir iki piyāle-i ṣahbā ile defᶜ-i ḫumār eyleyelüm diyü ᶜişretkedelerine daᶜvet ḳıldılar. Ol üç pāre ẓarīf (9) henüz s̱elās̱e-i ġassāle ile bıṭāne-i derūnlarından levs̱-i tereddüdi izāle itmedin miyānlarından biri (10) meclisden ḳalḳup ᶜale'l-ġafle ser-i bī-sāmānına bir teber-i ḫaṣm-efken ḥavāle ḳılup bālā-keşīde-i evc-i şeḳā-(11) kāri olan şāḫsār-ı vücūdı maẓhar-ı mażmūn-ı (کشجرة خبيثة اجتثت من فوق الارض ما لها من قرار) oldı. Ḫātūn u (12) duḫter ol ẓālim-i bī-emānuñ ās̱ār-ı āzārından āzād olup baḳiyye-i mālı bir iki sāl içre ifnā idüp (13) āḫer maᶜīşete iḳtidārları ḳalmayup bi'ż-żarūre küçe-gerd-i fücūr oldılar. Hem-sāyegān-ı taḳvā-perest ol maḳūle (14) evżāᶜ-ı müstenkereye taḥammül idemeyüp bir iki defᶜa nefy-i beled itdürdiler. Ammā her kanġı cāygāha vażᶜ-ı ḳadem-i ḳarār itdilerse (15) netīce-i sū-i fiᶜālleri

---

8. pāre: yār, E

9. teber: tīr, A,C,-F

12. mālı: māl, A,C; sāl içre: menāl içün, A,C

müstelzim-i terk-i diyār olup iki gün bir yerde ārām u ḳarāra imkān olmayup ḥālā kendi ḳaṣabalarında (16) mübtelā-i ẕüll-i su'āl ve ālūde-i gil u lāy-ı esve'-i ḥāl olup devr-i ebvāb ile meşġūl-i tedārük-i niṣāb-ı iktisāb u taḥṣīl-i (17) nān-pāre içün mürtekib-i ṣunūf-ı ᶜaẕāb olup gezerler, bir hey'et-i ḥayret-efzā ile serserī vü der-be-der, miḥnet-zede vü (18) pür-keder ᶜibret-fermāy-ı nevᶜ-i beşer olmışlardür, ki ḥiṣṣedārān-ı idrāka māye-i naṣīḥat ve ḫisset-şiᶜārān-ı dehre mūcib-i (19) ᶜibret olmışdur.

يا محول الحول و الاحوال نعوذ بك من الم الفقر وذل السئوال

(20)**Cebābire-i cevr-endīş-i bed-kīşden biri fuḳarā-i reᶜāyadan bir nā-tüvāna taᶜammüden ḳahr u siyāset ḳılduġınuñ bi-ᶜaynihi mücāzātın muᶜāyene idüp zamān-ı ḳalīlde pādāş-ı cevr u şürūrı ẓuhūr itdügidür.**

(21) Netāyic-i ᶜibret-fezāy-ı كما تدين تدان dan ḫāṭır-nişān-ı rāḳımu'l-ḥurūf-ı bī-nām u nişān olan ḥālāt-ı ġarībe-i (22) taᶜaccüb-fermādandur ki vālid-i cennet-mekīn erīke-nişīn-i ḥukūmet ve ḳaṣabāt-ı Rūm'uñ baᶜżında seccāde-pīrāy-ı

56(a)

(1) şerīᶜat iken ṭaraf-ı müstevfiyān-ı emvālden Ḥasan Ṣubaşı nāmında bir ḥarīf-i cesūr ḫidmet-i cemᶜ u taḥṣīle me'mūr (2) olup, ḫilāl-ı basṭ-ı maḳālda zamānī baᶜżı emākinde zencīr-keş-i żabṭ ve mübāşir-i kār-ı şaḥnegī iken

bir mütemevvil papası (3) nemīmet-i vüşāt-ı sā'ī bi'l-fesād ile ḥabs idüp ḳanṭār-ı irādesi ḳadr-i i'ṭā-i cerīmede ta'allül-sāz u bahāne-perdāz (4) olmağla ᶜiyāẕen bi'llāhi ta'ālā resm-i siyāset-i ḳaṭᶜ-ı ṭarīḳī üzre ol bī-günāhı ḳazuğa urup ser-pençe-i ẓulm u (5) tārāc-pīşe ile cümle mā-melekini idḫāl-i hemyān-ı ġaṣb itdüm diyü ibtihāc itmiş idi. Peder-i pīr-i sāl-ḫōrdenüñ muḳteżā-yı (6) ṭıynet-i mu'tedil-sirişti bu maḳūle evżā'-ı münkere-i muḫālifü's-sedāda inkārı olmağın istimā'-ı peyām-ı sitem-ālūdından (7) işmi'zāz-ı ḫāṭır u irti'āş-ı bāṭın u ẓāhir peydā ḳılup ma'āẕa'llāh ne ᶜaceb vaż'-ı müstehcen ve ẓulm-ı nā-müstaḥsen iḫtiyār olınmış, (8) bāşed ki ḥażret-i ḳahhār-ı kār-sāz u muntaḳim-i bī-kes-nevāz seni dahi sīḫ-i ḳahr u cefāda kebāb ve tābiş-i āteş-i zecr u ᶜitab ile (9) sebīke-i ḫām-ı vücūduñı müẕāb itmekle iẓhār-ı ḥükm-i ḳahhārī ve ṭavr-ı siyāset-i papasiye üzre icrā-yı ḥukūmet-i ᶜadl u ḳıṣāṣ-ı (10) ḥayāt-efzāda fermān-ı muṭā'ını cārī eyleye diyü ta'rīk-i üẕn dā'iyesinde dā'iye-i ḥaḳḳāniyyet ile i'māl-i enāmil-i (11) iᶜtirāż u çīn-i cebīn-i inḳıbāż ile

---

2. mütemevvil: moġol, A,C,F

3. nemīmet: töhmet, A,C

4. ḳaṭᶜ: ḳaṭa'a, A,C; ṭarīḳī: ṭarīḳ, A,C,D

6. münkere: mekrūh, D

7. müstehcen: nā-müstaḥsen, D; nā-müstaḥsen: müstehcen, D

10. muṭā'ını: muṭā'atı, A,C

ḥarīf-i ᶜanīfüñ istimāᶜ-ı pāsuḫ-ı müşᶜirü'l-meẓāliminden iᶜrāż eyledi. Ol bī-emān-ı (12) muṭarmiḥ ü kīn-sitān mesāmiḥ-i pend-i pedere tevcīh-i semᶜ-i ḳabūl itmeyüp, (Mıṣrāᶜ) پند پدر نافع نشد رسوای مادر زادرا (13) şöyle ki, ḥażret-i ᶜādil-i ḥaḳīḳī celle şānuhu maḳāle-i mücāzāt-ı aᶜmāl-ı seyyi'ede riᶜāyet-i ḳāᶜide-i cinās u müşākele revā göre (14) yaᶜnī her ṣudūr iden meẓlememüz muḳābelesinde ḳıṣāṣ-ı muṭābıḳ muᶜāmelesin icrā ḳıla važᶜ-ı meẕkūrdan bedter hezārān şūr u şer-i (15) mūcibü'l-kedere mürtekib olduğımuz muḳarrer ve ḳanğı birinüñ telāfisinde riᶜāyet-i şarṭ-ı münāsebete vücūd-ı nā-çīzimuz kifāyet (16) eyler. Ḫuṣūṣan ol ṭavr üzre siyāset maḫṣūṣ-ı ehl-i şirk u ḍalāletdür. Ziyy-i müvaḥḥidīne münselik olanlaruñ (17) ol vechile ihlākı münāfi-i resm u ᶜādetdür diyü taḥrīk-i seblet-i istihzā ḳıldı. Bu muᶜāmeleden ṣoñra iki (18) sene mürūr itmedin emr-i ᶜādil-i ḥaḳīḳī ile ol ḳalem-revüñ emr-i emāreti sālha memālik-i Anaṭolı̇da āteş-efrūz-ı bağy (19) u istiᶜlā olan Celālī Ḫüseyin Paşaya tefvīż olınup ahālī-i diyār ile imtizācı hem-reng-i ülfet-i āb u āteş olmağla beyinlerinde (20) vuḳuᶜ bulan muḥārebāt-ı ᶜaẓīmenüñ birinde maẓlūmīnüñ inhizāmı vuḳūᶜ bulmağla zīr-dest-i zeber-destān-ı ẓulm-(21) endūz olan ᶜaceze-i müslimīnüñ baᶜżı keyd-i

---

13. maḳāle: muḳābele,F
15. muḳarrer: muḳarrerdür, D
19. ülfet:-A,-C
20. maẓlūmīnüñ: ᶜasker-i maẓlūma, D; inhizāmı vuḳūᶜ bulmağla: şikest irgürmekle, D
21. ᶜaceze: fecere, A,C,D

muteġallibe-i mezkūrīn ile ārāyiş-i selāsil u aġlāl olup vālid-i pīr ki (22) ol esnāda ḳāḍī-i pāy-ı taht olmaḳ taḳrībi ile ẓālim-i cebbār-ı bī-günāh-āzār merḳūmuñ dest-i bī-dādında giriftār (23) ve mażīḳ-i istīlāsında esīr idi. Taḥḳīḳ-i rivāyet eyler ki melāᶜīn-i bī-dīnüñ ol zümre-i belā-verzān-ı melhūfīne mübāşeret-ı

56(b)

(1) ḳahr u kīnlerin temāşā iderken gördüm ki ḳatl-ı papas-ı bī-cürm ü günāh ile sābıḳan mübāhāt eyleyen Ḥasan ṣubaşı (2) naṭᶜ-ı siyāsete iḥżār olınmış düşında bir nā-perdāhte sīh-i çübīn-i ser-tīz ve ḳafāsında bir cellād-ı ciger-(3) şikāf-ı hūn-rīz mübāşir-i ḳatl u siyāset ve müteraḳḳıb-ı işāret-i zecr u ihānet olup ṭurur. Yanında bir derdmend-i (4) nātüvān dahi mazlūm-ı merḳūme hem-ᶜinān ḳılınup ikisi bir yerden nigerān-ı fermān-ı ḳahr olup ṭururlar, ḥarīf-i (5) mezkūr kelāmumı nāfiz ve şefāᶜatum kārger ṣanup benden istimdād eyledi ki tīġ-i ser-tīz ile ḳatl iderlerse ḥayāt-ı ebedī (6) ḳadar memnūn olurum. ᶜĀdet-i kefere üzre ḳazuġa urulmak ᶜaẓāb-ı ᶜaẓīmdür. Ola ki keyfiyyet-i ihlāküm bābında (7) bu mertebe bir maṣlaḥat görile diyü, niyāz eyledi. Ammā ol ẓālim-i bī-emān ve hūn-hār-ı nā-mihribānuñ kevkeb-i Mirrih-eseri (8) ol mertebeden berter idi ki nevᶜ-i āferīde ḥużūr-ı bī-nūrında leb-cünbān-ı recā ve yā müteṣaddī-i

---

6. ᶜādet: ᶜaẓāb, A,C,F

şefāᶜat-i (9) istiᶜfā olmaġa imkān ola. Maᶜa hażā sābıḳa-i āşnāyī ḥasebiyle bī-çārenüñ ol ṣuretle ḳatli müstelzim-i fuzūnī-i (10) ᶜaẕāb olmaġın, bārī küşte-i tīġ-ı ser-tīz olıcaḳ taḫfīf-i ıżṭırāb olınur ve ṭarīḳa-i ehven üzre ihlākı (11) fī'l-cümle revḥ u rāḥat ile hem-niṣāb olur diyü ḫāṭıra geldi ki bu bābda cesāret-i şefāᶜat ile kesb-i s̱evāb idem. (12) El-ḳıṣ[illegible]; ẓālim-i rāġıbu'l-meẓālime basṭ-ı niyāz idüp ṭaşrada āmāde-i ḳatl olan iki derdmendüñ biri ile (13) fī'l-cümle münāsebet-i āşnāyī sebḳ itmişdür, li'llāhi taᶜālā bir ḳaṭre ḳanını yaᶜnī belāya uġramış cānını ben pīr u zār u (14) esīre iḥsān ve ᶜafv-ı cerā'imi ile faḳīre taḥmīl-i imtinān buyrılsa minnetdür didüm, müfīd olmadı. Bu tażarruᶜ-ı derūnī netīce-baḫş-ı te's̱īr (15) olmaduġın göricek bārī siyāset-i ġalīẓaya revā görilmeyüp itmām-ı maṣlaḥat-ı ḥayātı sīḫ-i çūpīne bedel tīġ-i (16) ḫūnīne sifāriş olınsa ol daḫi nevᶜan mürüvvetdür didüm. Hezār ḫışm u kīn u çīn-i cebīn ile tecvīzi müştemil (17) taḥrīk-i ḥadaḳa-i ḫışm-engīz idüp ḳāḍī-ı maᶜtūhuñ āşnāsınuñ boynın ursunlar. Nihāyet ol yanında olan (18) ḥarīfi ḳazuġa uralar diyü kār-güẕārlarına fermān eyledi. Cellādlar daḫi yanına gelüp ey ḳāḍī senüñ āşnān (19) olan kanġısıdur didiler. Dehşet-i ḳahr u tasalluṭlarından nāmın iḥżār idemeyüp beñzi

---

14. müfīd olmadı:-A,-C

17. ḥadaḳa: leb,E; ursunlar: uruñ, D, uralar: ursunlar, D

19. iḥżār: iḫṭār, D

ṣaruca bir żaᶜīfü'l-ḫilḳat-ı (20) nā-murāddur dimiş oldum, Meger ol ḥīnde istīlā-yı ḫavf ile derdmendüñ refīḳi olan āḫer giriftārı ḥummā (21) aḫẕ idüp teb-giriftelikden sīmā-yı ġam-fersūdı ziyāde zerd-gūn u żaᶜf-ālūd olmış. Cellādān-ı bī-emān ġalaṭ (22) idüp ᶜārıża-i tebden şikeste-reng olanı maḳṣūdun bi'ş-şefāᶜa diyü hüsām-ı ḫūn-āşām ile anı īṣāl-ı rütbe-i şehādet (23) iderler ve bī-çāre Ḥasan Ṣubaşı'yı sābıḳan ibtihāc itdügi ṭavr-ı taraḥḥum-fersā-yı siyāset üzre sīḫ-i mīḫ-te'ṣīre ḫalīde

57(a)

(1) ve endām-ı belā-nişānını ḍarb-ı kūpāl-ı nekāl ile derīde ḳılup, derdmendi nişānde-i meydān-ı felāket iderler. Zihī ḳudret-ı (2) ᶜādil-i ḥaḳīḳī ki ḥaḳḳında bu mertebede saᶜy-ı belīġ olınmış iken defᶜ-i ḳażāda müfīd olmayup, ᶜāḳibetü'l-emr eṡer-i sū-i ṣanīᶜi (3) bi-ᶜaynihi ẓuhūr itmekle enmūzec-i naḳş-ı ḥikmet ve ṣā'ib-naẓarān-ı ṣāḥib-baṣīrete mūcib-i ᶜibret oldı فسبحان القادر (4) القيوم الذى لادافع لما قضاه ولامانع لما اعطاه ولاراد لما حكموا مضاه اللهم احفظ (5) عبادك الفقراء من سؤالجزاء قبل الموت وبعد الفناء

(6) **Nihāl-i Ḫāmis**, ki meyve-i ābdār-ı şīrīn-güvār-ı āsmār-ı ṣalāḥ u tevbekārī ile bārver ve niçe zamān ālūde-dāmān-ı şürūr iken mā-i ṭuhūr-ı ihtidā ile ṭayyib u ṭāhir olan

---

22. diyü:-A

netīce-pezīrān-ı ḥüsn-i ḫātimenüñ s̱imār-ı ās̱ārı ile pür-zīb ü ferdür. (7)

Ṣādıḳ-nefesān-ı muḳaddes-cenābdan bir ʿazīz-i muʿallimü'l-küll bu ġonca-i ḫaber-i ṣaḥīḥi nihāde-i destār-küşe-i taʿbīr ve būy-ı (8) ḥikmet-āmīzi ile dimāġ-ı cān-ı aḥbābı taʿṭīr itdi, ki faṣlu'r-rebīʿ-i şebāb u cüvānīde hem-ʿinān-ı meydān-ı ṭōp u çevgān (9) olduġum yārān-ı levendāne-eṭvārdan fülān nām yār-ı ġārum, (Mıṣrāʿ) پس طورِ عجب لازم ایام شبابست mefhūmı üzre (10) ḥalbe-i hevā-perestī vü bī-sāmānīde dūr u dirāz cevlān idüp sā'ir hem-sinn u hem-sāl olanlar pey-bürde-i ser-ḥadd-i erbaʿīn olduḳça taḳṣīr-i (11) mā-selefe nādim ve sülūk-ı ṭarīḳa-i tevbekārīye ʿāzim olup ḳaṭʿan mezbūruñ sīmā-yı telāşī-peymāsında iḥtimāl-ı ṣalāḥ ve ḳarīne-i (12) ẓuhūr-ı nūr-ı fevz u felāḥ nümāyān olmayup gitdükçe irtikāb-ı şürūra ıṣrārları müzdād olmaġla hīç āferīde mezbūruñ (13) zamānla tehẕīb-i aḫlāḳ itmesine iḥtimāl virmezlerdi. (Mıṣrāʿ) از دلبرِ بی وفا جدایی بهتر (Nes̱r) mażmūnı üzre niṣāb-ı (14) fikr-i ʿāḳibetden ḥiṣṣedār-ı luṭf-ı sīret olanlar, (Mıṣrāʿ) و حسبك عارًا اننی عنك زاهد taʿbīrini ḥarīfe ḥüccet-i rıḳḳ-(15) āzādī ḳılup ṣoḥbetinden teneffür u iʿrāż ve ülfet ü āşnāyīsinden iġmāż münāsib gördiler. Tek u tenhā ems̱āl (16) u aḳrāndan cüdā ḳalmaġla terk-i diyār idüp biraz zamān nā-peydā-yı ṣaḥrā-yı ẓuhūr oldı. Ḥattā ḳavāfil-i tüccārdan (17) gāhī istimāʿ olınurdı

---

10. bī-sāmānīde:-A,-C; hem-sāl: sāl,A,C; pey-bürde: perde, A,C

ki baᶜżı ehl-i şeḳāya refāḳatla reh-zenlik sevdāsına düşüp, ru'ūs-ı cibāl-ı şevāhiḳde (18) bī-bāk-revān-ı müsāfirīne żarar-resān-ı tārāc olup gāhī ḳatl-ı vārid u ṣādırlikle dahi töhmet-ālūd (19) olduġı muḳarrer oldı. Bir nice māh u sāl bu ḥāl üzre güẕār idüp bir müddetden ṣoñra mezbūrı hey'āt-i (20) ṣōfiyān-ı ḫırḳa-pūşide seblet-tırāş u sübḥa der-dest u misvāk ber-ser, mülāzım-ı ṣaff-ı namāz u mülteḥiḳ-i ṣınf-ı ehl-i (21) niyāz gördüm. Bu ṣūrete duḫūlı ḥaḳīḳī olmasında vesvese-i tereddüd ḥadşe-zen-i rūy-ı tefekkür olıcaḳ imtiḥān-ı ḫulūṣ-ı

57(b)

(1) niyyeti emrinde iᶜmāl-ı edevāt-ı taḳayyud ḳıldum. Merd-i pāk-bāz u mühheẕẕeb-sāḫte-i aḫlāḳ-ı sābıḳ-i meẕemmet-ṭırāz idügi (2) ẓāhir olup pürsiş-i dāᶜiye-i inābetde iḳdām, beyān-ı vāḳiᶜde mübālaġa gösterdüm, eymān-ı ġılāẓ ile iŝbāt-ı müddeᶜā ḳıldı ki (3) rüfeḳā-yı ṣāḥib-şeḳā ile reh-peymāy-ı ḳaṭᶜ-ı ṭarīḳ iken bir kühsārda reme-i küsfende müṣādif olup bir bere-i nā-tüvānı biryān (4) itdük. Baᶜde eyyām ol cāygāhdan yine reme-i mīş güẕār ider iken ol maẕbūḥ-ı maṭbūḫuñ māderi āteş-i kebāb (5) tefsīde itdigi çemen-i ḫākesteri şiddet ile istişmām idüp mest-i būy-ı

---

18. ṣādırlikle: ṣādırla, D

20. ṣınf:-A,-c

2. inābetde:inābetinde, D

5. şiddet ile: şüdeyi, D

..ger-küşe olmağla kendüyı bir nīze ḳadar bālā-yı (6) havāya perrān idüp zemīne bī-cān düşdi. Bu ḥālı dīde-i ẓāhir-bīn ile ᶜayānen müşāhede itdügimde (7) ḳalbe riḳḳat ve derūna merḥamet ṭarayān idüp niṣāb-ı ᶜaḳl u māye-i fehm u dānişden maḥrūm bir çār-pāy-ı muḥaḳḳar bu ḳadar (8) teraḥḥum ṣāḥibi olup firāḳ-ı ferzend ile kendüyi ihlāk ve kebāb olduġı maḥallde nice zamāndan ṣoñra zehre-çāk (9) olmaḳ cā'iz ola. Yā bu ḳadar bī-günāhlar ki ārzū-yı itmām-ı kār ile āzāde-ḫırām-ı şeh-rāh-ı merām iken kemīnegāhdan (10) mār-ı zehr-ālūdvār hücūm ve ves̱ebāt-ı hūş-fersā ile tīġ-i zehre-şikāf ḥavāle idüp gerdenin bedeninden (11) dūr iden bi-merḥametān-ı ḫūn-rīzüñ me'āl-i ḥālleri neye müncer olmaḳ gerekdür diyü ᶜibret-gīr u naṣīḥat-pez̲īr oldum. (12) Der-ān laḥẓa bārıḳa-i feyż-i Ḫudā derūnıma bir tāb-ı taḥammül-güdāz ilḳā itdi ki vucūd-ı saḫt-ı āhenīnüm müẕāb (13) olmaḳ mertebesine varup kānūn-ı sīnede müctemaᶜ olan ḫas u ḫār-ı efkār-ı bed sūzān-ı şuᶜle-i nedāmet oldı (14) ve bu āteş ile zer-i sebīke-i ḳalb-i ṣanavberī ḳāl olup bi-ḥamdihi taᶜālā ṣafvet u naḳā p... ı ḳıldı. El-ḥāletü (15) haẕihi müstaᶜidd-i ṭamġā-yı maġfiret ve muntaẓır-ı naẓar-ı ṣarrāf-ı ᶜināyet-i Rabbü'l-ᶜizzetüm diyü taḥḳīḳ-i ser-güẕeşt idüp (16) āḫir-i ᶜömre dek mülāzım-ı miḥrāb-ı ᶜibādet ve pā

---

10. hücūm: ẓuhūr, A,C,D

11. iden: idüp, A,C

14. bi-ḥamdihi: bi-ḥamdi'llāhi D

-ber-cāy-ı seccāde-i hidāyet olmağla behre-yāb-ı ḥüsn-i ḫātime idügi (17) ḳarār-dāde-i aḫbār-ı ümmetdür.

(18)**Bir düzd-i şikār-bāzuñ mütevārī-i künc-i ḫāne iken dīg-i ṭaʿāma duḫūl-ı mārdan aṣḥāb-ı ḫāneyi ḫaberdār itmekle me'mūlıne vüṣūl bulup bāʿiṡ-i nedāmet olduğıdur.**

(19) Ṣaʿālike-i çālāk-pāy u ʿayyārān-ı çāpük-dest-i bī-pervādan bir ṣāḥibu'l-şöhre, bir dihḳān-ı ʿaḳīletü'l-(20) ḳabīlenüñ bāregī-i bār-keşine taʿlīḳ-ı naẓar-ı ḥırṣ u āz idüp, lākin bāb-ı muḥāfaẓasında aḳfāl-ı taḳayyüd derkār (21) olup mecmūʿ-ı tevābiʿi rūz-ı rūşende nigehbān u leyālī-i muẓlimede ihtimāmen ḫābgāhları bāregīye mekān (22) olmağla ol şikār-bāz-ı nāḫun-dirāz furṣat-yāfte-i dest-res olmamağla niçe zamān bu ārzū ile bī-ser ü sāmān

58(a)

(1) ve iştiyāḳ-ı bāregī ile pūyān u devān cüyā-yı dem-i furṣat ve müterāṣṣıd-ı kemīngāh-ı imkān oldı.ʿĀḳibetü'l-emr bu (2) tedbīr-i żarūrīye münsāḳ oldı ki bir gün ḫāne-i dihḳānı ʿiyāl-ı perīşān-ḥālden ḫālī olıcaḳ ḫafiyyeten ḳadem-nih-i (3) duḫūl olup ḥücre-i pür-nūr-ı cihān inṭıfā-ı meşʿal-i gītī-fürūz-ı ḫūrşīd sebebi ile tārīk olınca yaʿnī hengām-ı şām irüp (4) tāb-ḫāne-i muḫaṣṣaṣ-cidār-ı zamāne

---

19. ṣāḥibu'ş-şöhre: ṣāḥibu'l-ʿaşīre, A,C,D

ḫargeh-i nīlī-reng-i siyeh-fāme dönince bir küşesinde mütevārī-i perde-i iḫtifā olup (5) zamānī ki sükkān-ı ḫāne kār u kesbden gelüp keselnāk u fütūr-ālūde birer ṭarafda ser-nihāde-i ḫışt-pāre-i (6) istirāḥat olmaġla ᶜayyār-ı bāşıraları temāşā-yı eşbāḥ-ıᶜālem-i misāl içün rū-be-rāh-ı muḫayyemgāh-ı ḫāb oldukda bāregīden (7) nāzikāne ḥall-i şikāl idüp zimām-ı aḫẕını tāziyāne-i keff-i ārzū ḳıla, bu ᶜazīmet üzre bir gün fikr-i ḫurūcdan istiġnā (8)-kerde mesken-i ḥarīfe pā-nihāde-i vülūc oldı ve bir künc-i tārīk-i nā-pey-siperde bir miḳdār tūde-i ḫāşāke naẓarı düş (9) ve miyān-ı ḫas u ḫārda ḫafiyye-i ḫāb-ı ḫar-gūş olup eşḫāṣ-ı ḫāne-gerdüñ müsāfirān-ı ḥavāssı fütūr-ı işġāl-ı yevmden teveccüh-(10) nümāy-ı āsāyişkede-i nevm olmalarına muterakkıb oldı. Dīdebān-ı naẓarları nigerān-ı āmed-şüd-i sene-i ġaflet u meşġūl-ı (11) dest u girībān-ı sübāt-ıᶜuṭlet iken pençe-zen-i zimām-ı merām ve āhū-yı dām-ceste-i cüst-ḫırām gibi germ-rev-i çerāgāh-ı (12) neyl-i kām ola, bu esnāda ḫāne ḫüddām u tevābiᶜden tehī ḳaldukda ser-i kānūnda bir dīg-i der-ġaleyān terk itmişler idi. (13) Düzd-i bī-dest-müzd pinhān-ı miyān-ı ḫas u ḫār iken bir efᶜī-i pīçān-ı mehībü'l-manẓaruñ būy-ı şīr ḥiss itmekle pīrāmen-gerd-i āteşdān (14) olaraḳ fütāde-i dīg oldıġın temāşā itmişidi. Şeb-hengām ki ṣāḥib-ḫāne ḫidemāt-ı keşāverzīden fāriġ (15) ve fikr-i ḫord u ḫāb u   āsūdegī ile leng u lūk

---

6. muḫayyemgāh: miḥnetgāh, A,C,F

h̲ırāmān-ı beytü'l-ḳarār olup tevābiᶜden kimler varise yegān yegān (16) pīrāmeninde ḥalḳa-bend-i ictimāᶜ oldılar. H̲idmet-i gāvān u h̲arān ile bī-tāb u mübtelā-yı cūᶜu'l-baḳar olduḳları cihetden (17) dīg-i iştihāları tennūr-ı dūzah̲dan germ olmağla dīde-i şerehleri ser-pūş-ı dīg ile nigāh-ı pinhānī yolından nazar-bāzī-i (18) ᶜāşıḳāneden münfekk olmaduğına keth̲üdā-yı h̲āne olan gendīde-ᶜacūz-ı gīsū-bürīdenüñ nazarı düş olup (19) pīş-gīr u h̲ānı der-miyān idüp dīg-i maᶜhūdı kenāre-i kānūndan ber-dāşte ve mefhūmını ifrāġ-ı kāse-i iḥżār idecek (20) maḥallda h̲āṭır-ı düzd-i rāst-kirdāra bu maᶜnā lāyiḥ oldı ki ḥālā bu ṭā'ife ḳażiyye-i duh̲ūl-ı mārdan h̲aberdār degüllerdür, cāyiz ki (21) ne-dāniste vülūᶜ u şereh iẓhārı ile zehre-çāk-ı zehr-i mār olalar ve eger ḳażiyyeden āgāh idersem muḳarrerdür ki ey bī-gāne-i (22) fesād-āşnā bu maḥallde kāruñ nedür diyü leked-zen-i hücūm olup ārzū-yı esb ile gelmiş iken ᶜinān-ı semend-i cānı fürū-güẕāşte-i (23) dest-i tedmīr idüp piyāde-reftār-ı semt-i bi'se'l-maṣīr olmaḳ iḳtiżā ider diyüp niçe zamān endīşenāk-ı tereddüd olduḳdan ṣoñra

58(b)

(1) meẕheb-i müheẕẕeb-i mürüvvetde ben bu eşh̲āṣuñ yed-i

---

17. pinhānī: nihānī, E,F

22. kesb: esb, E,F

23. tedmīr: tedbīr, A,C,E; olmaḳ:-A,-C,-E

keydinde helāk olmaḳ bu mertebe cem'-i keṡīre iṣābet-i żarār (2) ve virānī-i ḫānedānlarından evlā görinür didi. Ve bi'l-bedāhe miyān-ı tūde-i ḫāşākdan cinn gibi āvāz-ı maḥzūnāne ile (3) Eyyühe'l-ḳavm zinhār maṭbūḫ-ı mezkūre idḫāl-ı mil'aḳa-i tenāvül itmeñ ki cür'a-i merg-i nāgehānī ile ser-girān-ı ḫumār-ı (4) bevār olmañuz muḳarrer u muḥaḳḳaḳdur. Pīş ez-īn dem bir ef'ī-i ḫam-be-ḫam derūn-ı dīg-i cūşānda pūḫte-i ḥarāret-i 'adem olmuşdur (5) didi. Künc-i tārīk-i ḫāneden bir ṣadā-yı hevlnāk resīde-i ṭaraf-ı sāmi'aları olıcaḳ zehreleri çāk olmaḳ (6) mertebesine varup cümleten ber-pāy-ı istiġrāb u ra'şenāk-ı ıżṭırāb oldılar. Miyānlarından mücerreb-i umūr olan sāl-ḫōrdeleri (7) şem'-i furūzāna dest urup āheste-rev-i semt-i ṣadā olup be-ḥaḳḳ-ı ḫālıḳ-ı ins u cān dürüst ü rāst beyān eyle (8) ne ṭā'ifedensin. Eger sülāle-i Ādem-i ṣafī iseñ bu maḥallde kāruñ ve duḫūl-ı māra keyfiyyet-i şu'ūruñ ma'lūm olmaḳ gerekdür, (9) diyicek düzd-i ḫāşāk-nişīn tafṣīl-i vāḳı'ayı beyān ve ḳaṣd-ı bāregī ile pinhān olduġın ber-āvürde-i zebān (10) eyledi. Ol ḳavmüñ ba'żı nā-kār-dīde-i sāde-levḥānı ref'-i 'aḳīre-i el-meded ḳılup hāy hem-sāyegān u ḫīşān (11) ḫānemüzde ḥarāmī pinhān olmış, gelüñ kār-ı ḥayātın itmām idelüm diyü ber-ḫāste-i aḳdām-ı ıżrār oldılar. Pīr-i ṣāḥib (12)-ḫāne gürūh-ı eşyā'ına ṭabānçe-i tehdīd ḥavāle idüp, bu luṭfuñ mücāzātı ṣūret-i ġavġāda cilveger olmaḳ (13) nā-revā-yı resm ü rāh-ı mürüvvetdür. Belki ārzūmend olduġı esb-i rehvārı kendüye iḥsān idüp bu

ihsānı mukābelesinde (14) hānedānımuzdan ikrām-ı bī-kerān ile kām-rān göndermek lāzıme-i ᶜadāletdür diyüp fī'l-hāl münāsib-i makām ᶜatiyye-i behiyyeden (15) bir mikdārın ᶜilāve-i ihdā-i bāregī kılup taᶜzīm u teşyīᶜ ile īsāl-ı merhale-i selāmet kıldılar. Düzd-i munsıf (16) bu mevhibe-i ġaybiyyeye mazhar olıcak sermāye-i (النجات فی الصدق) ile ticāret-i rābih mukarrer olduġı bilüp (17) ve şāh-rāh-ı ᶜināyet-i ilāhiyyeden kārbān-ı kavāfil-i emānī pey-der-pey resīde-i dükkān-ı tevekkül-pīşegān olmasın (18) tayakkun idüp ᶜalā-hazā't-takdīr ser-māye-i sıdk u ihlāsı terk u girīve-i hudᶜagerīden kesb sevdāsında olmak (19) ᶜayn-ı ġabn u fezāhat ve mahz-ı naks u kabāhatdur, diyüp ihlās-ı tām ile tevbekār u peşīmān ve müddetü'l-ᶜömr küşe-nişīn-i (20) çārsūy-ı ihlās-verzān olmışdur.

(21)**Deli mestāne lakabı ile meşhūr-ı diyār u bīgāne āhir-i ᶜömrine dek idmān-ı şarāb-ı müdām ile ālūde iken nāmını āhere iskāt itmekle tevbekār olduġıdur.**(22)

Sipāhī-zādegān-ı levendāne-sīmādan Deli Mestāne dimekle şöhret-yāfte bir nā-murād-ı mütelāşī-nihād

59(a)

(1) kesb-i ᶜömr-i heftāde-sāle-i pederi bir iki senede

---

17. dükkān: dükkān-ı cān,D

bāḫte-i ḳumār-bāzī-i mey-perestī ḳılup bir az zamān maḥṣūl-ı tīmār (2) ve sā'ir vucūh-ı kesb u kār ile bāde-nūş u mey-güsār olup bir ḥāle vardı ki ḫāne-i vīrānede seng-rāh-ı mūş u ḫalīde-i (3) pāy-ı gürbe olacak ne bir gendüm-dāne ve ne bir ḥaṣīr-pāre-i dervīşāne ḳalup ᶜāḳibet mesken ü tīmārın dahi s̱emen-i yesīre (4) naḳd idüp idḫāl-ı ḫum-ı ḫüsrevānī ḳıldı. El-ḥāṣıl ᶜömr-i ber-bād-dādesi ḥudūd-ı sittīne müşārefe idüp her-giz eyyām-ı ṣıyāmdan (5) ġayrı zamānda bār-keş-i ᶜalāyıḳ-ı idrāk olmayup, külle ān mest-i bī-bāk-ı vālih-i duḫter-i rez u meftūn-ı ferzend-i tāk idi. (6) İfrāṭ-ı şūrīdegī-i mey-perestīden bir ṭabaḳaya varmışidi ki ᶜāḳil u lā-yaᶜḳıl olduğı zamānlar farḳ olınmayup (7) tamām zirve-i aᶜlā-yı idmāna ᶜurūc itmekle (Beyt)

Çıḳınca nāmı mey-āşāmlıġile bir rindüñ
Elinde āb görilse şarābdur dirler

mey nūş itmese de yine ser-ḫōş ḳıyās olınurdı. Ammā dest ü (8) zebānından ᶜālem sālim olup hīç-kese ıżrār u āzār itmeyüp, cemᶜiyyetgāhlarda ez-perde-bīrūn āheng-i jāj-ḫāyi (9) ḳılsa dimāġ-ı yārāna ḫırāş-endāz-ı tekdīr olmayup ḫande-baḫş-ı meclisiyān olmaḳdan ġayrı es̱er-i żararı müşāhede (10) olınmazdı. Şāh-ı felāket-penāh-ı iflās ṭarafından şol ḳadar maẓhar-ı naẓar-ı iltifāt olmışdı ki

---

7. Bu beyt sadece F'de bulunmaktadır.

manṣıb-ı ḳadeḥ-cerrārī kendüye (11) muḫtaṣṣ olup baʿżı ekābir-i ʿaskeriyye ḥāl-ı ḳadīmine taraḥḥumen gāhī peymāne-bahādan maḥrūm itmezler idi. Ber u dūşında libās-ı pūşīdenī (12) cinsinden ṣayf u şitāda bir ʿabāya münḥaṣır olup, farażā aḥbābdan biri ol maḳūle eşyā iḥsān itseler laḥẓa-i tavaḳḳuf (13) meẕhebinde ḥarām olup lemḥatü'l-baṣarda girev-i bāde-furūşān itmeyince dil-i pür-ḫafaḳānı rāḥat-yāb-ı sükūn olmazdı. Lākin (14) ne ḥāl ise destyārī-i niyāz ile bir bāregī peydāsından ḫālī olmayup eṭrāfda ḳudemā-yı aḥbābı devr-i dā'im üzre ziyāret (15) hem bu ṭarīḳle ser-māye-i evḳātın iżāʿat iderdi. Yevmen mine'l-eyyām ṭarīḳ-i dīrīnesi üzre nevāḥīde ocaġ ve mihmān-(16) nevāz olan küremā-yı ḳavmi ḫāne-be-ḫāne gezüp serserīlikle tekmīl-i levāzım-ı der-bederīye meşġūl iken bir (17) ṣāḥib-ḫānedān-ı devletmend-i kerīmü'ş-şānuñ rūzī çend mihmānı olup tamām vefḳ-ı murādı üzre levāzım-ı ʿayş u nūş (18) iʿdād iderler, meclis-i ḳarārı āḫir olup āḫer cāygāha teveccüh içün pā-nihāde-i rikāb olacaḳ maḥallde ṣāḥib-i ḫānenüñ (19) teşekkür-i ikrāmına nesaḳ-sāz-ı s̱enākārī olup, āġā ḥażretleri meclisiñüz dā'im olsun, biz gedāya ḥadden bīrūn (20) riʿāyetler itdiñüz, neyleyelüm teng-destlük ʿāleminde ḫāk-pāye lāyıḳ ermaġānüm yoḳ, bu fenā dünyāda bir ġayre beñzemez nāmüm var (21) şimdengirü ol nāmı saña ʿaşḳ itdüm.

---

11. ber u: -A,-C

14. ḫālī olmayup: -A,-C,-F

Baᶜde'l-yevm cenābıñuza Deli Mestāne disünler diyüp, yā hū-güy-ı vedā' olur. (22) Ḥużżār bu kelāmı ḥarīfüñ sā'ir müzaḥrafāt-ı bī-hūşīsine ḳıyās idüp maᶜnā virmemekle muḳayyed olmazlar. Lākin miyān-ı yārānda (23) baᶜżı dūr-endīşler deli ser-ḫoş ne ᶜaceb söz söyledi, maḳāmında olurlar. Be-emr-i Ḫudā meẕkūr mest-i bī-hūş ol maḥallden

59(b)

(1) gidüp bir ġayrı devletmende müsāfir olupᶜādeti maᶜlūm-ı ᶜālemiyān olmaġla fī'l-ḥāl iᶜdād-ı mey-i erġevān iderler. (2) Ḥarīf sāġara el ṣunduġı gibi ḳalbine sāġar-ı bāde-i hidāyet tāb-efken-i lemᶜa-i irşād olup, bed'an peymāneyi curᶜavār (3) rīzān-ı ḫāk-ı ferāġ idüp şimdengirü bu maḳūle muskirāt baña ḥarām-ender-ḥarām oldı diyü estaġfiru'llāh-güy-ı (4) tevbe vü nedāmet olur. Behey yādgār dīvāne mi olduñ senüñ ᶜömrüñ bu ḥālle geçüp, meşrebüñ dünyāya maᶜlūm iken (5) ḫānedānımuzda istiġnādan murād mīzbāna maḥż-ı cefā mıdur. Yoḳsa riᶜāyetüñde taḳṣīr iḥtimālin mi virirsin diyü (6) derdmendi taṭyīb-i ḫāṭır ile taḳayyüd iderler, istiġfār-ı ḳatᶜīde ıṣrār idüp ṣabāḥ fülān kesüñ ḫānedānında (7) edevāt-ı ḳarārı bu cānibe naḳl ṣadedinde teşekkür-i niᶜmetleri muḳābelesinde münāsib bir hediyyeye ḳudretüm olmamaġla nāmumı ṣāḥib-(8) ḫāneye hibe itdüm. Ol nām benden gitmekle meyl-i şarāb-ı müdām daḫi ḫāṭırumdan bi't-tamām

---

22. virmemekle: virmekle, A, C,F

zā'il olup istikrāh u teneffür (9) çāy-gīr olmış diyü taḥḳīḳ-i mā-cerā ider. Meger bī-çārenüñ eyyām-ı ᶜömri daḫi hengām-ı ᶜayşı gibi münḳażī olmaġa (10) ḳarīb imiş. Bu tevbeden ṣoñra bir ay miḳdārı ḥayātda olmayup fāriġen ve tā'iben teslīm-i vedīᶜa-i rūḥ (11) eylemişdür. ستر الله عيبه

Ḥikāyet olınur ki ihdā-i laḳab itdügi devletmend ol sāᶜatde ālūde-i şürb-i müdām (12) olup, ḫitām-ı ᶜömrine dek gil u lāy-ı bāde-nūşīden pā-keşīde-i inābet olmamışdur.

ستر الله عيوبهما و عيوبنا

(13) **Ṣulaḥā-yı ümmetden biri kelb-i ḫasīsüñ ihlākine bāᶜis olup ᶜālem-i rü'yāda maẓhar-ı ᶜitāb-ı ḳahhārī olmaġla te'yīd-i tevbekārī ḳılduġıdur ki naḳl olındı.** (14)

Şīr-ṣavletān-ı ġābe-i ṣalāḥkārīden bir ser-şiken-i seg-i emmāre bu ḫaber-i ṣaḥīḥü'l-me'āl-i ᶜibret-engīz ile (15) bīşegāh-ı müsāmereden ġarrān oldı ki biraz zamān bir kelb-i nā-tüvān küşe-i iṣṭabl-ı vīrānumda mekān ṭutup (16) eyyāmda reme-i aġnām ile ṣaḥrā-neverd u leyālīde ᶜavᶜav-pāş-ı eṭrāf olaraḳ cevānib-i ḫānmānumda pīrāmen-gerd idi. (17) Bir gün dāᶜiye-i kelbiyyet ile meyve-i bāġ-ı maḥrūsu'l-cevānibe dendān-ı ḥırṣ-ı ḫulḳı ḫalīde ḳılup āṣār-ı ziyānkārīsi

---

12. pā-keşīde-i inābet: fāriġ, D;.... ستر الله :غفر الله ذنبه A,C
13. ki naḳl Olındı: -A
15. müsāmere: sāmere, A,C; sāmiᶜa, F
17. ḫulḳı: u ṭamaᶜı, F, ziyānkārīsi: zebān-gīrīsi, A,C, F, dendān-gezīsi, E

mu'āyene (18) olınmağla kelb-i nefs-i hasīsüm bu hāle ġażbān olup bir hidmet-güzāra işāret itdüm ki bir kenārda kār-ı hayātını (19) itmām ide. Ol dahi bī-çāreyi ta'bīr-i me'lūf ile yanına da'vet ve bir semt-i hālīye 'azīmet eyledi. Kelb-i nā-tüvān egerçi (20) emre itā'at u dünbāle-rev-i hidmet-güzār olmak üzre işāretine teba'iyyet gösterdi. Lākin bir vaż'-ı hüzn-engīz ile (21) giderdi ki güyā ma'reż-i telef-i nefse gitdügin bilürdi. Üç def'a benüm cānibüme şarf-ı nigāh-ı mahzūnāne ile tevcīh-i (22) nazar idüp, güyā lisān-ı hālle çāre-cūy-ı necāt u ümmīdvārī-i 'afv ile 'özr-hāh-ı hefevāt oldı. Hattā merre-i

60(a)

(1) sālisede bir pāyīn-i dırahtda haylī dem tevakkuf-ı mütereddidāne vü nigāh-ı hasret yüzinden izhār-ı vaż'-ı nevmīdāne kıldı. (2) sīmā-yı hışmgīnümde temekkün-i ahz-ı kīn ve nakş-ı şūret-i ġażab-nākümde pīç ü tāb-i çīn-i cebīn görmekle ihtimāl-ı terahhumdan (3) nā-ümīd olup müdde'ā-yı isti'fāyı ferdā-yı mahşere ta'līk idüp leng u lük pey-rev-i gümāşte-i kār-ı demār olarak mahall-i (4) ma'hūde vardılar. Hasbe'l-işāret hidmet-güzār-ı hūn-hār bilā-tevakkuf bir seng-i 'azīmi ol derdmendüñ havāle-i ser-i belā-(5) medārı kılup fī'l-hāl eser-i hayātı mağz-ı bī-sebātı gibi perīşān-ı zemīn-i 'adem oldı. Şebāngāh bu vaż'-ı nā-kabūlānenüñ (6)

---

3. ferdā: fermā, A,C

ᶜinda'llāhi taᶜālā ḥükmi vüᶜitābı ve lüzūm-ı su'āl u cevābı iḥtimālinden bī-pervā ser-nihāde-i bālīn-i rāḥat olup (7) ḫidmet-güẕārān-ı ḫavāṣṣ seyr-i bāzār-ı ḫābe perīşān oldukda ᶜālem-i rü'yāda kendimi bir özge ḥālet-i ḥayret-efzāda (8) buldum, ᶜarṣa-i ᶜaraṣātda ḳāḍī-ı ḥācāt u meded-res-i ehl-i münācāt celle celālühü dīvān-ı maḥşer ü mīzān-ı mükāfāt-ı ḫayr u (9) şer ṭarḥ eylemiş ṣunūf-ı maḫlūḳāt ol meydān-ı ḳahr u iḥsānda gird-ā-gird ḳıyām idüp zümre-i dād-ḫāhān u bī-dād-(10) keşān gürūh-ā-gürūh ṭaleb-i ḥuḳūḳ-ı güẕeşte içün dāmān-ı yek-dīgere pençe-zen-i taᶜarruż olmışlar. Hemān dem seg-i maẓlūm-ı (11) sitem-keşīde miyān-ı kā'inātdan gerden-efrāz-ı feryād olup lisān-ı feṣāḥat-es̱er-i ādemī ile Ḫudāvendā ben faḳīr-i nā-murādı (12) bilür misin ki niçe eyyām ḫānmānuñda ᶜalāḳa-i derūnī üzre basṭ-ı ẕirāᶜey-i sükūn u ārām idüp bizüm ṭā'ifenüñ vüsᶜı (13) mertebesinde ḫidemātuña ḳıyām göstermişidüm ve mürāᶜāt-ı ḥuḳūḳ-ı nān u nemekde taḳṣīr itmeyüp şerā'iṭ-i ḥaḳīḳat ü nīk-sigālīde (14) maḳdūrum der-miyān itmişidüm, eyyāmda şubān u leyālīde pāsbān olup ṭarīḳa-i ḫidmetüñde rūzān u şebān rāḥat u ārāmı (15) vücūduma ḥarām ḳılmışidüm. Bir kerre sehven velev süllim ḳaṣden, luṭf-ı müsāmaḥa-engīzüñe vuṣūḳ ile būstānuña girüp niᶜam-ı bī-kerān-ı (16) rāygān-ı Ḫudā'dan bir miḳdārın īṣāl-i ḥavṣala-i ḥırṣ itdügime taḥammül idemeyüp nihād-ı benī Ādemīde merkūz olan dāᶜiye-i

---

15. ḳaṣden: ᶜamden, D

16. benī: baġy, A,C; Ādemīde: Ādemde, A,C

(17) buḫl-ı māder-zād ile ol ḳadar şey'-i ḳalīl u çīz-i ḥaḳīri ser-māye-i iḳtidāruña te's̱īr-baḫş-ı noḳṣān olur zuᶜmı ile günāhumdan teġāfül (18) keremin ṭırāz-ı ḫilᶜat-i merdümī ḳılmayup ve ḥuḳūḳ-ı ḫidmetümi yāda almayup ben nā-murāduñ ḳatl u ihlākin sezā ve henūz (19) niᶜmet-i ḥayāta sīr olmadın seyr-i dārü'ż-żiyāfe-i ᶜālemden ḥırmānumı revā gördüñ ḥālā ḥużūr-ı ᶜādil-i ḥaḳīḳīde ki şāh (20) u gedā berāber ve Ādemī vü ḥayvān yeksāndur. Terāfuᶜ-ı bī-ġarażāne lāzım geldi, görelüm muḳteżā-yı ḥükm-i dādār-ı kirdgār ne (21) yüzden ṣūret bulur diyüp beni keşān keşān pīşgāh-ı ḳahhārīye iḥżār eyledi ve üslūb-ı mezkūr üzre taḳrīr-i (22) müddeᶜā ḳılup, Ḫudāya ben dünyāda bu şaḫṣuñ levāzım-ı ḫidmetin edāda iken bir cüz'ī zelle ṣudūr itmekle ḫidmetkārına (23) ihlāküm fermān idüp ben daḫi gerden-pīç-i ᶜinād olmayup ᶜaḳebince ṭaraf-ı maḳtelgāha ḫırām-ı maḥzūnāne ile

60(b)

(1) revān olup üç kerre istiᶜfā-i cürm eyledüm ḥattā fülān dıraḫta geldükde ḫaylī tevaḳḳuf idüp ārzūmend-i işāret-i (2) ᶜafv oldum, aṣlā taraḥḥum itmeyüp ser-māye-i ᶜömr-i ᶜazīzümi telef ḳıldı didi. Bi'z̄-z̄āt mübāşeret itmeyüp

---

17. ḳalīl: yesīr, D; çīz: -A,-C;

21. iḥżār: iẓhār, A,C

23. maḳtelgāha: maḳtel-cāya, D

baᶜde't-tenbīh (3) vesāṭet-i h̲idmetkār ile cilveger olduġın taḥḳīḳ idicek emr-i mümteniᶜu'l-indifāᶜ-ı ilāhī bu yüzden ṣudūr buldı, (4) ki çün bu kār-ı münkere kendi nefsi ile ḳıyām itmeyüp h̲ādime iḳdām eylemiş, nıṣf-ı māye-i ḥasenātı ah̲ẕ olınup kīse-i (5) aᶜmāli nīme ola. Hemān-dem kendimi bir dıraht̲-ı bālā-keşīde şeklinde buldum ṭavr-ı mehīb ile zebāniyān-ı pür-mühīb ᶜale'l-fevr (6) erre-i tīz-dendān ḥavāle ḳılup zi-farḳ tā be-ḳadem vücūdumı dū-nīm ü dū-laht̲ itdiler. H̲afaḳān-ı ıżṭırāb ile (7) bī-dār olduġımda kendimi berg-i bīd gibi lerzān ve dīdelerümi seyyāle-feşān kendimi nālān u giryān (8) buldum. El-ān ol h̲aşyet-i sīne-güdāz ile zār zār olup estaġfiru'llāh baᶜde'l-yevm bir mūr-ı nā-tüvāna ıżrārdan (9) cenāb-ı ġaffār-ı mededkāra iltīcāda bī-ih̲tiyārum. ᶜĀlem-i menāmda bu yüzden lerzenāk-ı bīm-i ġaḍab-ı ḳahhārī olıcaḳ, (10) ṣūret-i ẓāhirde ḥaḳīḳaten ḥużūr-ı Ḥaḳḳa ne zehre ile varılur diyü ġarḳ-ı ᶜaraḳ-ı efkārum diyü taḥḳīḳ-i ser-güẕeşt-i (11) menāmīyye ḳıldı.

تجاوز الله عن هفواته بحرمة الفرقان و اياته

(12) Belde-i Manastır'da Maḥmūd Āġā nām kāmkār-ı maḥmūdu'l-ᶜāḳibenüñ āh̲ir-i ᶜömrinde terk-i ᶜalāyıḳ-ı dünyeviyye ḳılup ferāġ-ı bālile āzāde-h̲ırām-ı cennāt-ı ᶜadn olduġı ḥikāye-i ġarībedür.

---

5. mehīb: nehīb, F, mühīb: lehīb, E; nehīb, D

12. Ġarībedür: -A,C

(13) Tamāmī-i ᶜömri ferāġ-ı bāl ve peymāne-i ᶜayşı mül-i erġavān ile māl-ā-māl güẕerān iden saᶜādetmendān-ı kāmkār miyānında nesīc-i rūz-nāme-i (14) ḥayātı bundan ziyāde ṭamġa-peẕīr-i ḥüsn-i ḫātime olmış bir ādem mesmūᶜ-ı ḫaber-pejūhān-ı tecribe olmamışdur ki (15) āb-rūy-ı bilād-ı Rūm olan, (Ḳıṭᶜa)

Şehr-i ḫoş-āb u havā yaᶜnī Manastır ki anuñ
Reşk ider ṭarḥ-ı dil-ārāsına (16) gülzār-ı naᶜīm

Biñ yaşarsa nola bir gün iden anda ārām
Bādı enfās-ı Mesīḥā, ṣuyı ᶜayn-ı tesnīm

(17)(Nes̱r) Cāmiᶜ-i suṭūr-ı perīşān-aḥvālüñ es̱nā-i ḥall ü terḥālde reh-güẕer-i maṭiyye-i müsāfereti olup ṣaḥn-ı zībāsında (18) simāṭ-ārāy-ı mekārim-i aḫlāḳ olan aḥbāb-ı müsellem-cenābdan nüzūl-ı yek-şebe içün bir kūşe tedārükine taḳdīm-i (19) ḳāṣıd-ı niyāz olındukda bir cāygāh-ı laṭīf u müferrah-bināda taᶜyīn-i menzilgāh itmişler idi, ki bādī-i naẓarda (20) beyt-i maᶜmūr-ı felek zemīne inmiş iᶜtiḳādı ile bir müddet ḥayret-ālūd olup şüst ü şūy-ı gerd-i rāh içün (21) ārām-ı yek-rūze muṣammem iken ol cāy-ı behişt-

---

13. peymāne:-A,-C,-F; ᶜayşı: ᶜayş , A,C,F; mül:-A,-C,-F māl-ā-māl:-A,-C,-F; nesīc: -A,-C

21. muṣammem: müteṣammem, D

āsānuñ leṭāfet-i ṭarḥ-ı dil-ārā ve raşānet-i ṭarz-ı ḫoş-nümāsı (22) vālih-sāz-ı ṭabᶜ-ı perīşān-dimāġ olmaġla bī-iḫtiyār üç ay miḳdārı bī-bahāne vü bī-kār basṭ-ı kilīm-pāre-i

61(a)

(1) ḳarār olınmışidi. Ḥaḳḳā ki ol ḳıṭᶜa-i cennetde zamān-ı mekş u ārāmımuz nev-bahār-ı ᶜömr-i zūd-güẕār olup eşrāf-ı ahālīsinüñ (2) mertebe-i ikrām u riᶜāyeti ḳābil-i taᶜbīr olmaduġı gibi ol maḳām-ı ᶜadīmü'n-naẓīrüñ taᶜrīf-i deḳā'iḳ-i leṭāfeti daḫi mümteniᶜu't-taḳrīr (3) ve't-taḥrīrdür. İcmāl-ı ḥāl bu minvāl üzredür ki ḫāk-ı vasaṭ-ı şehrde bir gülşen-sarāy-ı bī-hemtā olup maṭbaḫ u kilār (4) u iṣṭabl ve sā'ir büyūt u ḥücurāt-ı dāḫiliyye vü ḫāriciyyeden ḳaṭᶜ-ı naẓar, pīşgāhı bir ᶜaẓīm ḥadīḳa-i ẕāt-ı behce ve ravża-i (5) cennet-lehce olup aḳṭār-ı rubᶜ-ı meskūnda aḳsām-ı şügūfe vü bahār ve envāᶜ-ı meyvehā-yı ḫoş-güvārdan bir cins-i dīde vü (6) şinīde yoḳdur ki ṣaḥn-ı zībāsında nişānde olmaya, cā-be-cā şāḫsār-ı mülteffetü's-sāḳu bi's-sāk ve eşcār-ı bālā-keşīde-i (7) dil-keş-evrāḳ ile pīrāmen-i ṭāḳ u revāḳı bir mertebede perdāḫte vü ziynet-yāfte ve yer yer bīd-i ser-nigūn u dıraḫtān-ı (8) sebz-gūn u çeşmehā-yı selsebil-nümūn u çemen-ṣoffahā-yı leṭāfet-meşḥūn ve çemenistān-ı ẕī-reng

---

3. icmāl-i ḥāl: icmāl-i maḳāl, D

5. aḳṭār: aḳtaᶜı A,D

-i būḳalemūn ile bir (9) ṭabaḳada ziynet-yāfte vü revnaḳ-dādedür ki, (Beyt)

Feżā-yı dil-keşi dārü'l-ḳarār iken cāna
Ḳomaz hevā-yı temāşāsı (10) dilde ṣabr u sükūn

(Neṣr) vezni üzre temāşā-yı ṭavr-ı nāẓır-firībi ḥayrān-sāz-ı hezār Bū ʿAlī vü Eflātūn idügi ḳarār-(11) dāde-i ṭabʿ-ı ẕī-fünūndur. Bā īn-cümle ol ḳıṭʿa-i cennetüñ ṭaraf-ı şimālīsinde bir mükellef ḥammām-ı ruḫāmī-müferreş ve cānib-i (12) cenūbīsinde ẕīr-i saḳf-ı vāḥidde bir ḳufl ile mesdūd bir kilīd ile meftūḥ olur on dört bāb büyūt u ḥücurāt-ı munaḳḳaş (13) ve farḳında ṣāfī billūrīn-i muṣaffādan perdāḫte bir ḳaṣr-ı metīn-i dilkeş ṭarḥ u ibdāʿ ve ṣaḥn-ı ḥadīḳada bir laṭīf (14) cāmiʿ-i mükellef binā ve ṭarafey-i cāmiʿde iki çille-ḫāne ve muḳābilinde bir kāşī kütüb-ḫāne ve bir ḥammāmçe ve andan cüdā ārāmgāh-ı (15) ṣāḥib-maḳām olan türbe-i Firdevs-nişāne iḫtirāʿ olınup, bā īn-cümle miyān-ı gülşen-sarāy-ı Firdevs-nümāyişinden iki nehr-i selsebilāsā (16) meḥākī-i ḥāl-ı (عينان تجريان) olup ol iki nehr-i cārī pīşgāh-ı cāmiʿde muctemiʿ olduḳdan ṣoñra miyān-ı sāḥa-i gülzārdan (17) cānān-ı sīm-endāmvār güẕār ve ṣaḥn-ı bāġda vāḳiʿ ḳaṣr-ı bī-ḳuṣūr-ı Ḫavernaḳ-nişānı

---

10. ṭavr: ṭarz, E,F

13. farḳında: fevḳinde, D,E,F

جنات تجری من تحتها الانهار (18) mıṣdāḳ-ı pākından ḥiṣṣedār idüp pāyīn-i ḳaṣrda bir ḥavż-ı muṣannaʿ-ı pākīze-kirdāra rīzān ve ṭarafey-i ḥavżda vāḳiʿ çemen-(19) ṣoffalara berāber lebrīz olduḳdan ṣoñra pīrāmeni dıraḫtān-ı kūhī ile müzeyyen iki ṣoffa-i müdevver-i sofra-miṡāl arasından (20) cānib-i nişībgāha revān olur. El-ḳıṣṣa; nīze-bālā çār dīvār ile maḥdūd ve üstüvār olan sāḥa-i cennet-mesāḥanuñ (21) dāḫilinde mecmūʿ-ı büyūt u nişīmengāh ʿadedi çihil u çāre müntehī olur. Bu minvāl bir ṭurfe maḳām-ı dil-ārā vü cāygāh-ı (22) cennetāsā idügi dīde-i ʿibret-bīne temāşā itdirilüp, keyfiyyet-i ṭarḥ u vażʿ-ı bināsı yārān-ı sedād-āşnādan (23) istiḳṣā olınduḳda ser-rişte-i maḳālı bu minvāl-ı ṣaḥīḥu'l-me'āle nesc itdiler ki, bu maḳām-ı ʿālīnüñ muḫteriʿ u bānīsi Maḥmūd Āġā

61(b)

(1) ki zamān-ı devlet-i Sulṭān Murād b. Selīm Ḫan'da mīr-āḫūr u nedīm-i sulṭānī olan Aḥmed Āġā'nuñ birāderi olup (2) ikisi daḫi zamān-ı ṭufūliyetlerinde yetīm u nā-çār-ı bī-berg ü nevā gedā-zāde-i ḫāksār olmaġla bahāne-i kesb-ı maʿāş içün (3) bir üstāda şāgird olmaḳ ārzūsıyla mirāren devr-i çār-sūy-ı bāzār idüp reṡāṡet-i hey'āt u ḥaḳāret-i (4) ṣūretlerine naẓaran hīç-kes taʿlīm-i ṣanʿata ḳabūl

---

20. nīze: zīr u, E,F

21. büyūt u: büyūt-ı, A,C

itmeyüp bi'l-āḫire maḥzūn u melūl rū-be rāh-ı dārü'l-merām-ı İstanbul (5) olurlar ki refte refte ᶜināyāt-ı mebẕū'l-fuyūżāt-ı ilāhiyyeden bir ṭabaḳada vāye-gīr-i emānī vü āmāl (6) olurlar ki birāder-i mihteri ḥaremgāh-ı sulṭānīde sālhā nāʾil-i rütbe-i taḳarrüb olup, mezbūr daḫi sāye-i(7) iltifāt-ı birāderīde müsteriḥ-i çemen-ṣoffa-i s̱ervet ü yesār olmağla bu cāygāh-ı behişt-iştibāha ṭarḥ-endāz (8) ve levāzım-ı devlet-i dünyeviyyeyi kemā-yanbağī müheyyā-sāz olup zamān-ı ṣıḥḥatında ḥālā manẓūr-ı dīde-i ᶜibret-bīn olan (9) ḳırḳ dörd mevżiᶜ-i behişt-āyīni ser-ā-pā ḳālīçehāyı ibrīşimīn ve visāde vü bālīn-ı zer-beft-ı penbe-āgīn ile (10) tezyīn idüp kāmil otuz beş sene bu ḥāl üzre müstemirren yārān-ı muḥabbet ile mühimme-perdāz-ı ᶜayş u ᶜişret ve ṣubḥ u (11) şām ser-i ḫānında muṭṭariden nüh ṣaḥn-ı lengerī ve bālāsına bir olḳadar ṭabaḳhā-yı fağfūrī ile elvān-ı naᶜmā-yı mülūkāne (12) nihāde ḳılup ḥarīfān-ı bezmini müstağraḳ-ı nüzūl u niᶜmet eyledi. Bu sarāy-ı sipencde rūzgārdan kām alup (13) bī-derd ü renc ᶜömrinden sinīn-i sī ü penç tamām olduḳda bir gün bir çeşn-i ᶜaẓīm u żiyāfet-i pür-nevāl-ı ᶜamīm tertīb (14) idüp ᶜāmme-i eşrāf-ı şehri żiyāfetden ṣoñra çāşn-gīr-i vaḳt peyām-ı فانتشروا ile ruḫṣat-dih-i perīşānī (15) olacaḳ maḥallde ṣāḥib-ḫāne-i miżyāf-ı sütūde-evṣāf pāyīn-i meclisde pīşgāhına bir tūde zer-i nāb nihāde (16) ḳılup ve ḥużżār-ı meclise gül-feşān-ı taᶜbīr olup, yārān-ı ṣafā otuz beş senedür ki bu küşede

---

5. refte: rızḳ, C,E; refte: cefne, E

aḥbāb-ı müsellem-cenāb ile (17) nān u penīr u piyāz u sīrden mümkin mertebesi görilüp, şiddet ü reḫāda bir bālīne ser-nihāde olduḳ. ᶜĀlem-i (18) siġarda muḥtāc-ı nīm-ḥabbe iken cenāb-ı Ḫudā-yı müfīżu'n-naᶜmā bu mertebede kām-revā ḳıldı. (Mıṣrāᶜ) Ne mümkin eylemek (19) ḥaḳḳ üzre şükr-i luṭf-ı Mevlāyı (Nes̱r) ḥālā cemīᶜ memālikūm taḥrīr ü ıᶜtāḳ idüp bu mesken-i maḥdūdı daḫi cemīᶜ (20) es̱ās̱-ı beytle ve sā'ir mālik olduġum ibrīşim ḳālīçeler ve zer-beft bālīn u ferş-i müteᶜaddide vü mütenevviᶜa ve levāzım-ı (21) ḫān u sımāṭ olan kāsehā-yı çīnī vü merṭabānī ve ikiyüzden mütecāviz kütüb-i nefīse ve bir ol ḳadar ḫuṭūṭ-ı (22) esātiẕe ve ḳıtᶜahā-yı maḳbūle ve'l-ḥāṣıl; tamāmī-i ᶜömrümde kesb ü iᶜdād itdigüm eşyā-i nefīse-i mevcūdeyi (23) ve iş bu ṭoḳuz biñ altunı vebi'l-cümle ḳalīl u kes̱īr kīse-i temellüke dāḫil olan mecmūᶜ-ı emvāl u es̱vābumı ḥasbeten li'llāhi

62(a)

(1) taᶜālā vaḳf-ı müebbed ile vaḳf itdüm diyüp nehc-i maᶜhūd üzre tafṣīl-i şurūṭ u ᶜuhūd ve teslīm (2) ile'l-mütevellī ḳılup ḳāḍī-ı şehr ḥüccet taḳrīrine ᶜunvān-ṭırāz-ı aḥsente ve imżā-nüvīs-i ḥakemte olduḳdan ṣoñra (3) ṣāḥibü'l-ḫayr-ı maḥmūdu'l-ᶜāḳibe verā-yı perdeye müteveccih olup meger cüll-i esbden kendüye libās u püşīdenī (4) iᶜdād eylemiş, düşından aṭlas u sammūrı iḫrāc ve yerine ol jende

23. temellüke: temellüküme, D

-i mūyīneyi der-ber ḳılup ol hey'āt-ı (5) ḥayret-engīz u ḳıyāfe-i girye-rīz ile meclise geldi ve ḥüżżār ile muṣāfaḥa-i istiḥlāl u istiᶜfā merāsimin icrā (6) ḳıldı ve ḳayd-ı ᶜalāyıḳdan bi'l-külliye müberrā olup ḥamden li'llāhi taᶜālā bu ḳadar naᶜmā-yı clīleyi cenāb-ı cihān-āferīn-i (7) bī-çūn u çerā iᶜṭā itmiş idi. Ḥālā gūş-ı hūş şinevā ve dīde-i baṣīret bīnā iken rāh-ı Ḫudāya ṣarf (8) u teslīm tevfīḳine ᶜināyet-i ezeliyyesi rāh-nümā oldı. El-ḥāletü hazihī bu cüll-i nā-çīzden mā-ᶜadā ᶜālemde ser-i mūᶜalāḳa vü (9) pā-bendüm ḳalmadı diyüp kenāre-nişīn ve bezmgāh-ı ᶜalāyıḳdan dāmen-çīn u ferāġ-ı bāl ile muvāẓıb-ı şükr-i cihān-āferīn oldı (10) Ḥużżār-ı meclise girye-i ᶜibret-engīz müstevlī olup bu yüzden müstaġraḳ-ı ālāyiş-i dünyā iken bir laḥẓada bī-bāk (11) u bī-pervā terk-i mā-sivā itdügine ḥayret-efzā-yı ᶜuḳalā olup sükkerīn ḥelvā-yı şükr ü s̱enā ile ol meclis-i (12) fāḫiri āḫire iletdiler. Bu vażᶜ-ı maḥmūddan ṣoñra üç sene-i kāmile peşmīne-pūş u munḳaṭiᶜu'l-ᶜalāyıḳ u mücerred-i pāk (13) āzāde-ḫırām-ı bāġ u rāġ, ve ḫoş-nişīn-i zāviye-i ferāġ olup yevmen mine'l-eyyām cānib-i ḳudsa daᶜvet olunmaġla (14) şimdengirü bāng-ı er-raḥīl gūş-güẕār-ı cān oldı. Cemmāze-i vücūd bī-tāb-ı ṣadā-yı ḥudāger-i mevt olup bender-i (15) ḥayāt-ı zūd-zevālı ḫācegān-ı ser

---

8. mā-ᶜadā: ġayrı, D,-A,-C; ᶜālemde: ᶜāleme, A,C

13. cānib: riyāż, D

14. bī-tāb: bī-tābı, D

-māyedār-ı dünyā-pereste sifāriş lāzım geldi diyüp yevm-i irtiḥālinden on sekiz (16) gün muḳaddem cemᶜiyyet-i ḫāṭır ile mütaraḳḳıb-ı (اجيبوا داعى الله) olup gül-berg-i zebānı ᶜıṭr-sāy-ı maᶜnā-yı (لااله (17) الاالله محمد رسول الله) olaraḳ ᶜāzim-i bārgāh-ı ḳuds oldı diyü nefḥa-rīz-i gülşen-i taḥḳīḳ oldılar. Ḥaḳḳā ki (18) merḥūm-ı merḳūmuñ muvaffaḳ olduġı ḥāl-i bū'l-ᶜacebe hīç āferīde maẓhar olmaduġı (19) muḳarrer olup ẕikr olan evḳāf u ḥasenātı el-ān zīb-i çār-sū-yı (20) imkān ve bāᶜis̱-i ẕikr-i cemīl u duᶜā-yı ḫayr-ı yārāndur. الهى عاقبت (22) محمود كردان

(Beyt)

Bundan ziyāde devlet olur mı hīç ādeme

(22) Ṣad bārekàllāh ancaḳ olur ḥüsn-i ḫātime

ḳad vaḳaᶜa'l-ferāġ min taḥrīri haẕihi'n-nüsḫati's-şerīfeᶜan yedi ᶜabdi'l-faḳīri'l-muḥtāc ilā raḥmeti'l-müsteᶜān Meḥmed b. Bostān ḫalīfe-i muḥāsebe-i küçek der-dīvān-ı Sulṭān

SONUÇ

17. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Nergisî Bosna'da doğmuş, eğitimini orada tamamladıktan sonra Rumeli'nin bir çok şehirlerinde önce müderrislik, daha sonra kadılık yapmıştır. Ömrünün sonlarına doğru Sultan IV. Murad'ın iltifatına mazhar olan Nergisî vaka-nüvis olarak Revan seferine giderken Gebze dolaylarında atından düşerek vefat etmiştir. (h.1044-m.1635)

Döneminin ilim ve kültür çevreleriyle sıkı ilişkisi bulunan Nergisi El-Vaṣfu'l-Kāmil fī-Aḥvāli Vezīri'l-ʿĀdil, Münşeʾāt, El-Aḳvālu'l-Müselleme fī-Ġazavāti'l-Mesleme, Ḳānūnu'r-Reşād, Meşāḳḳu'l-ʿUşāḳ, İksir-i Sa'ādet ve Nihālistān adıyla eserler yazmıştır. Son beş eserini bir araya getirerek mensur eserlerden bir "Hamse" meydana getiren tek yazar ünvanını kazanan Nergisî'nin ayrıca Ḫorōs-nāme adında bir hikayesi ile fıkıh konusunda Arapça bir risalesi de bulunmaktadır.

İyi bir hattat olan Nergisî'nin zaman zaman şiirler yazdığını da biliyoruz. Müstakil bir divanı ele geçmemekle birlikte, çeşitli kaynaklarda dağınık bir halde bulunan şiirleri onun orta derecede bir şair olduğunu göstermektedir. Ancak nazmı nesrine nisbetle daha sade ve anlaşılır olmasına rağmen, nesrindeki şiiriyetin manzumelerinde görülmediği dikkati çekmektedir.

Nergisî asıl sanatkarlığını inşa sahasında göstermiştir.Anadoluda 15. yüzyılda Sinan Paşa tarafından temeli atılan sanatlı nesir üslubu gelişerek 17. yüzyıl'da

Nergisî ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Nergisî, Hamse'si başta olmak üzere yazdığı pek çok eser içinden Nihālistān'ı ile şöhret kazanmış, sanatını da en güzel şeklide bu eseri ile ortaya koymuştur. Nihālistān, daha önce yazılan Meşāḳḳu'l-ʿUşşāḳ'ın iki safhada geliştirilip genişletilmesiyle son şeklini almıştır.

Nergisî'nin elli yaşlarında iken kaleme aldığı Nihālistān, mukaddimenin dışında "nihal" adıyla beş bölüme ayrılmıştır. Birinci nihalde cömertlikle ilgili sekiz, ikinci nihalde aşka dair altı, üçüncü nihalde ibretli olayları işleyen dört, dördüncü nihalde ettiğini bulma temasını işleyen iki, beşinci nihalde ise tevbe etmeye dair beş hikaye olmak üzere eserde toplam yirmibeş hikaye bulunmaktadır.

Çocukluğundan beri Gülistān ve Bahāristān'ın bir benzerinin Türk edebiyatında da kaleme alınmasını bekleyen yazar, bu arzusunun gerçekleşmediğini görünce bizzat kendisi muhteva ve şekil bakımından oldukça orijinallikler taşıyan Nihālistān'ı kaleme alır. Nihālistān'daki hikayelerin tamamı orijinal olup ilk defa Nergisî tarafından yazıya dökülmüştür. Klâsik edebiyatımızda tarih boyunca pek çok yazar tarafından tekrar tekrar yazılan hikayeleri değil de özellikle Osmanlı coğrafyasında geçen olayları, daha açık ifadesiyle mahalli konuları tercih etmesi Nergisî hesabına kaydedilmesi gereken bir başarıdır.

Türk toplumunu olumlu ve olumsuz yönleriyle eserine taşıması; cemiyette hakim olan cömertlik, yardımlaşma, acıma ve süfli arzulardan arınmış aşk gibi güzel sıfatları;

cimrilik, zulüm, haksız kazanç, menfaatperestlik, ahlâk düşkün‿lüğü ve gayr-i samimi aşk gibi çarpıklıkları nazara vermesi Nergisî'nin sosyal fayda prensibini gözardı etmediğini ve toplumun dertleriyle ilgilendiğini göstermektedir. Şu halde Nergisî bu eseriyle 17. yüzyıl Osmanlı toplumuna ayna tutmuştur denebilir.

Nergisî'nin hikâyelerdeki anlatım teknikleri kendi dönemine göre oldukça yeni ve orijinaldir. Her ne kadar klâsik hikayeciliğimizin ve makamat türünün izlerinden tamamen arınmamışsa da, kendi dönemi için orijinal olup, modern hikayeciliğimizin habercisi olabilecek bir düzeyde teknikleri kullanması dikkat çekmektedir.

Nihālistān'daki bazı hikayelerde vak'aya, rivayet edenin tanıtılarak başlanılması, makamatlarda olduğu gibi olay aralarına manzumelerin serpiştirilmesi, olaylar zincirinin bazen anlatıcıya atıfta bulunularak birbirine bağlanılması, alınacak ders ve ibretler ifade edilerek hikayenin bitirilmesi klasik hikayeciliğimizin özelliklerindendir.

Nergisî anlatıma güç katmak, ifade ettiği hükmü belirginleştirmek veya doğrulamak için zaman zaman atasözü, deyim, manzume, ayet ve hadislere baş vurur. Yazar genellikle Arapça ve Farsça olmak üzere her üç dilden seçtiği atasözü ve deyimleri yerli yerince kullanmaktadır. Özellikle Türkçe deyimleri maksadına uygun bir biçimde oldukça sanatkarane kullanması kayda değer bir özelliktir.

Nergisi'nin üslubunun en belirgin yönlerinden biri de edebi sanatları kullanış tarzıdır. Yazar daha çok teşbih,

mecaz, istiare, kinaye, telmih vb. gibi manevi sanatlar üzerine kurulan bu ifade tarzıyla, iç içe giren manalar gittikçe derinleşen, incelen hayal ve imajlar oluşturarak oldukça özgün bir üslup ortaya koymuştur.

Mekan, zaman, şahıs, duygu ve çevre tasvirlerinin Nihālistān'da önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Yazar tasvirlerinde ölçülü davranarak, hikayeleri tasvire boğmamıştır. Özellikle kişi ve duygu tasvirlerinde Nergisî'nin başarılı olduğu görülmektedir. Bu tasvirlerde yazar daha çok teşbih, istiare ve telmih gibi sanatları kullanır.Bu tasvirlerin hikaye içinde okuyucunun dikkatini çekmek ve kahraman ile bütünleşmesini sağlamak gibi bir görevi yüklendikleri görülür.

Hikayelerdeki konuşmalar bir derece tekellüflü olup daha çok yazı diline yakındır. Bu açıdan konuşmaların tabii olmadığı hissedilir. Ancak bazı hikayelerdeki konuşmaların, kahramanların dilinden ve onların söyleyiş tarzıyla verilmesi oldukça başarılıdır.

Anlatım tekniklerini kullanmada yazarın büyük ölçüde başarılı olduğu söylenebilir. Temaların işlenişi, tahkiye ve tasvirlerin kullanılışı, hikayelerin iç örgüsünün kuruluşu ve olaylar zincirinin birbirine bağlanışında bir tutarlılık görülmektedir. Bu yönüyle Nergisî'yi Çağdaş Türk hikayeciliğinin bir habercisi kabul etmek mümkündür.

Nergisî, Nihālistān'da işlediği konuları yaşadığı toplumdan almıştır. Bu sebeble onun hikayelerinde Osmanlı cemiyetindeki olumlu ve olumsuz tiplerin pek çoğu görülmektedir. Saray çevrelerinden en ücra köy ve

kasabalara, meyhanelerden cami ve tekkelere kadar her kesimi temsil eden tipleri en belirgin özellikleriyle Nihālistān'da bulmak mümkündür. Yazar olumlu tipleri ön plana çıkarmasına rağmen, olumsuz tipleri de en tabii halleriyle hikayelerine taşımaktan sakınmaz. Ancak bu tipleri yermek maksadıyla bazen acımasızca karikatürize etmekten kendini alamaz.

Nihālistān'da karşılaştığımız mekanlar Osmanlı çoğrafyasına ait yerlerdir. Yazar bu yer isimlerini bazen isim olarak belirtirken bazen de "Rumeli kasabalarından biri" veya benzeri bir ifade ile üstü kapalı olarak söylemeyi tercih eder. Hikayelerde olayın akışı içinde mekânın bir derece silik ve müphem olduğu hissedilmektedir. Nihālistān'da adıgeçen hayali ve efsanevi mekanlar ise sadece birer telmih olarak hikayelerde yer alırlar.

Nergisî hikayelerinde zaman boyutunu da ihmal etmez. Bazen olayın yıl ve gün olarak tarihini belirtir, bazen de olayın sadece geçtiği dönemi belirtmeyi yeterli görür. Bir meclislik bir süreyle sınırlı hikayeler olduğu gibi, vak'aları yıllarca devam eden hikayeler de Nihālistān'da bulunmaktadır. Dar zaman birimleri daha çok "sabah namazı", "öğle namazı", "akşam namazı vakti" gibi islam toplumunda geçerli olan zaman unsurlarıyla belirtilir.

Nergisî'nin mahalli, örijinal ve gerçek olayları, dönemi için oldukça yeni sayılan bir teknik ile hikayeleştirmek gibi bir özelliğinin yanı sıra, aynı zamanda oldukça yeni ve özgün bir dili bulunmaktadır. Hatta bu güne kadar yazarın en çok bu yönü dikkat çekmiş ve

tartışılmıştır. Sanatlı nesrin üstadlarından olan Nergisî, herkes tarafından bilinen kelime ibare ve mazmunların çok kullanıldığından dolayı pörsüyerek eskidiklerini ve bu hususta yenilik yapacağını iddia ederek eserine başlar. Bundan dolayı eserinde Türkçe isim ve sıfat bulunmayacak kadar azdır. Ancak Nergisî'nin Arapça ve Farsça kökenli oldukça zengin bir kelime hazinesine sahip olduğunu görmekteyiz. Hatta bu dillerde pek kullanılmayan kelimeleri seçmesi veya Türkçe'de bilinen kelimeleri uzak anlamlarıyla kullanması Nergisî'nin en belirgin özelliklerinden biridir. O tek kelimelik sıfatlardan ziyade, Türkçe, Arapça ve Farsça sıfat fiillerini veya Farsça fiil kökleriyle elde edilen birleşik sıfatları (dil-rüba gibi) ve tamamlananı (muzaf) Arapça sıfat fiil (ism-i fail, ism-i meful, sıfat-ı müşebbehe v.b.) olan (müstahsenü'l-medlul gibi) isim tamlamalarını (izafet-i lafziye) tercih eder.

Nergisî zamirlerde sadece Türkçe olanları kullanırken, zarflarda ise daha çok Arapça ve Farsça kökenlileri tercih eder. Eserde Osmanlıcada yaygın olan bütün bağlaçların kullanıldığı görülür.

Nergisî'nin dilinde üzerinde önemle durulması gereken bir husus da isim ve sıfat tamlamalarıdır. Nihālistān'daki bu tamlamalar genellikle Farsça kaideye göre teşkil edilmişlerdir. Sıfat tamlamalarıyla iç içe girerek uzayıp giden Farsça ve Türkçe zincirleme isim tamlamaları Nergisî'nin dilini bazen anlaşılmaz hale getiren belli başlı sebeblerden biridir. Bu durum yazarda en çok itiraza sebeb olan hususlardan birisidir. Ancak isim tamlamalarının

metin içinde anlamı kuvvetlendirmek, yeni imajlar oluşturmak, ifadeyi süsleyerek sanatlı hale getirmek gibi farklı maksatlarla kullanıldığı görülür.

Nihalistan'da Türkçe olarak en çok fiiller bulunmaktadır. Arapça veya Farsça bir kelime ile oluşturulmuş birleşik fiiller ise en çok kullanılanlarıdır. Türk dili fiiller bakımından oldukça zengin ve kullanışlı olmasına rağmen, yazarın, o eylemleri Türkçe tek bir fiil ile ifade etme imkanına sahip iken Arapça veya Farsça kelimelerle oluşturulmuş birleşik filleri tercih etmesi dönemin dil ve sanat anlayışından kaynaklanan bir durumdur.

Dönemin ve Nergisî'nin dil anlayışına ait ipuçlarını yine Nihālistān'da bulmaktayız. Yazar eserinin sebeb-i te'lif bölümünde bütün dünya dillerinden kelime ve ibare çiçeklerini derleyerek zenginleşen Türk dilinin diğer dillerden daha güçlü bir anlatıma sahip olduğunu belirtmektedir. Türk dilinin yabancı kelimeler tarafından istilaya uğraması tasvip edilecek bir durum değildir. Nergisî de Türkçe asıllı kelimeleri kullanma gayretini gösterseydi süphesiz hem dilimiz, hem de kendi eserleri için daha faydalı olurdu. ancak dönemin anlayışına karşı koyarak, içinde yaşadığı cemiyeti aşacak bir istidadı her sanatçıda bulmak mümkün değildir. Aslında O bunu yapabilecek donanıma da sahiptir. Fakat kendi asrının şartlarına uymak zorunda kalan bir sanatçıyı suçlamak da doğru sayılmaz, günümüz bakış açısıyla bir kusur gibi telakki edilen bu üslupta bu tür bir eseri kendisinden bekleyen çevrenin, okuyucu kitlesinin ve şartların etkisi

ağırlık noktasını teşkil etmektedir. Belagatin "mukteza-yı hale mutabık" söz söylemek olduğunu bilen Nergisî'yi toplumun "taleb"ine uygun eser ortaya koymasından dolayı mahkum etmek insafsızlık olur.Her sanatkarı kendi şartları içinde değerlendirmek gerekir. Bu günün şart ve imkanlarıyla 17. yüzyılda yaşamış bir sanatlı nesir ustasını değerlendirmeye kalkışmak sağlıksız bir metod olup bilimsellikten uzaktır.

Nitekim bugünün okuyucuları için bilmece gibi anlaşılmaz olan Nihâlistân'ın pek çok yazmalarının bulunması ve üç defa neşredilmesi hatta yazarın bu üslubu taklit edilerek yeni bir çığırın açılması, tezkirelerde bile başka ediplerin Nergisî ile mukayese edilmesi; gerek kendi devrinde, gerekse sonraki dönemlerde çokça okunan, begenilen ve örnek kabul edilen bir yazar olduğunun en büyük kanıtıdır.

Ayrıca eserin cümle yapısı incelenince görüleceği üzere Nergisî'nin Türkçe dil kurallarına uygun sağlam cümle kuruluşları onun ciddi bir sentaks bilgisine sahip olduğunu göstermektedir. Nihâlistân'ın cümle yapısındaki mükemmel sağlamlık, Türkçe dil kurallarına uygunluk Nergisî'nin sentaks birikim ve becerisini gösterecek keyfiyettedir. Hatta günümüz yazı dilinde kullanılan cümle çeşitlerinin tamamının yazar tarafından kullanıldığını görmekteyiz. Bazen oldukça uzun olmalarına rağmen cümlelerinde hiç bir anlam ve ifade bozukluğunun bulunmayışı onun cümlelerini bir kuyumcu titizliğiyle işlediğini göstermektedir.

Halbuki dil Ahmed Haşim'in ifade ettiği gibi bir ağaca

benzer. Kelimeler onun yapraklarıdır. Her bahar mevsiminde yeni yaprakların açılıp sonbaharda dökülmesi gibi kelimelerin de dönem dönem tazelenmesi pörsüyüp değişmesi tabiidir. Önemli olan dilin gövdesi durumundaki cümle yapısının korunmuş olmasıdır. Başka dillerden ne kadar kelime girerse girsin, bir dilin cümle kuruluşundaki hususiyet zedelenmemiş ise pek büyük zarar vermez. Tarih boyunca pek çok dil, yabancı dillerin istilasına uğramış, bu istilalara cümle kuruluşundaki milli hususiyeti muhafaza etmekle karşı durulabilmiştir. Daha doğrusu ağacın gövdesine benzeyen cümle yapısı sağlam kaldıkça, yapraklar mesabesindeki kelimelerin zamanla değişmesi o dile fazla zarar vermediği gibi, dilin gelişmesini de engellemez.

Kaldı ki kültür hazinemizin önemli unsurları olan bu eserleri hiç bir ilmi kritere tabi tutmaksızın bir çırpıda reddetmek doğru olmaz. Bu kültürel mirastan büyük ölçüde faydalanarak şiir ve nesir dilimizi daha sağlam temellere oturtarak geliştirme imkanına kavuşabiliriz. Faik Reşad, Eslaf adlı eserinde Nergisî'den bahsederken ifade ettiği gibi, konuşma ve yazışmalarımızda düçar olduğumuz problemler ve sürçmelerin gerçek sebeplerinden biri, belki birincisi eski yazarlarımızı tamamen gözden çıkarmış olmamızdır. Halbuki bunlar layık olduğu derecede incelenmiş olsa adıgeçen problerlerden eser kalmayacağı gibi yeni nesir tarzımız daha başka bir güç ve zenginlik, daha başka bir güzellik ve letafet kazanırdı. Gerçekten bu eserlerin bir kısmının lafız ve mana bakımından tabii güzelliğe uymayan gariplikler taşıdığı inkar edilemez. Fakat bunlar

ber taraf edildiği takdirde o kadar güzel ve sağlam, güzellik ve sağlamlığı oranında faydalı kelime ve terkiplere, o kadar bedi manalara ve zengin hayallere tesadüf olunur ki düzenli oluşuyla birlikte her türlü ifadeye kabiliyeti bakımından bu gün hayran olduğumuz yeni dilimizin edebiyatında dahi benzeri nadir görülür denilse mübalağa edilmemiş olur.

Nergisî'yi okuduktan sonra Faik Reşad'ın bu düşüncelerine katılmamak mümkün değildir. Eski eserlerimizin araştırılarak bu açıdan yeniden değerlendirmeye tabi tutularak yeni nesillerin faydasına sunulması gerektiğine inanıyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

ᶜAclūnī (İsmail b. Muhammed, Keşfü'l-Ḫafā ve Müzīlü'l-ilbās, Beyrut 1351

Ahmed Asım (Mütercim), Oḳyānusu'l-Basīṭ fī Tercemeti'l-Ḳāmūsi'l-Muḥīṭ, İst. 1305.

Ahmed Cevdet Paşa, Belāġat-ı ᶜOs̱māniye, İst. 1299

Aksoy, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 3 C. Ank. 1984.

Aktepe, Münir, Kemankeş Ali Paşa Madd. İsl. Ansk. C.6, İst. 1993

----------, Esad Ef. (Hocazade) madd. TDV. İsl. Ansk. C.11, İst. 1995

Akün, Ö.Faruk, Nergisî madd. isl Ansk. C.9, İst. 1993

Alparslan, Ali, Divani madd. TDV.İsl. Ansk. C.2, İst. 1994

Asım (Mehmed) Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'ār, Ali Emiri Ef. (Millet Ktb.) No:1396.

Aşık Çelebi, Meşa'iru'ş-şu'arā , (G.M. Meredith-Owens) London 1971

Ateş, Ahmed, Muhyi'd-din Arabi madd. İsl. Ansk. C.8, İst. 1993

Babinger, Franz, Die Geschichtsschreiber Der Osmanen Und İhre Werke, Leipzig 1927

Bağdadlı İsmail Paşa, Hediyyetü'l-ᶜĀrifīn Esmāu'l-Müellifin Ās̱āru'l-muṣannıfīn, İst. 1995

Banguoğlu, Tahsin, Türkçe'nin grameri, Ank. 1990

Bayraktutan, Lütfi, Şeyhülislam Yahya Divanından Seçmeler, İst. 1990

Baysun, M. Cavid, Murad IV. madd., İsl.Ansk. C.8, İst. 1993

Basmadjian, K.J. Esaı Sur L'histoire De' la Litterature Ottomane, Constantnople 1910

Blachet, E., Cataloque des Manuscrits, Turcs, Paris, 1993

Bursalı Mehmed Tahir, Ahlak kitaplarımız İst. 1325

------------- Osmanlı Müellifleri (Haz. İsmail Özen 3 C. İst. 1975

Demir, Kemal Tahir, Notlar-Dil Dosyası, (Haz. Cengiz Yazoğlu) İst. 1989

Faik Reşad, Eslāf, İst. 1311

Gazzali (Muhammed) Kimya-yı Sa'adet (Trc. Ali Arslan) İst. 1981

Habib Ef. Ḫaṭṭ ve Ḫaṭṭāṭīn, ist. 1305

Hacı Tevfik Ef. Mecmu'atu't-Terācim, İst. Üniv. Ktb.Ty No:192

Haksever, Halil İbrahim, Eski Türk Edebiyatında Münşeātlar ve Nergisî'nin Münşe'atı, İnönü Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi) Malatya 1995

İbnü Abidin, Hāşiyetü Reddi'l-Muḫtār, 8 C.İst. 1985

İbrahim Necmi (Dilmen) Tārīḫ-i Edebiyāt Dersleri, İst. 1338

İlgören, Mücteba, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İst. 1992

İsmail Beliğ, Nuhbetü'l-Āṣār li-zeyli Zübdetil-Eş'ār, (Haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu) Ank. 1985.

İspirli, Mehmet, Ahi-zade Hüseyin Ef. Madd. TDV. İsl. Ansk. C.2, İst. 1988

İbrahim Enis v.d. El-Mu'cemu'l-Vasīṭ, Kahire 1972

Kāf-zāde Fa'izî, Fa'izî Divanı, İst. Üniv. Ktb. Ty No.391

----------, Zübdetü'l-Eş'ār, Ali Emiri Ef. (Millet ktb) No:1325

Katib Çelebi, Keşfü'z-zünun an Esāmi'l-kütübi ve'l-Fünūn, İst. 1972.

Kocatürk, Vasfi Mahir, Hikaye Defteri, Ank. 1958

-----------, Türk Edebiyatı Tarihi, Ank. 1970

Koçu Reşad Ekrem, Ali Paşa (Güzelce veya Çelebi) madd. İsl. Ans. C.1, İst. 1993

Kortantamer, Tunca, Nevi'i-zade 'A'tayi ve Hamse'si, Ege Üniv. (Basılmamış Doçentlik Tezi) İzmir 1982

Levend, Agah Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, Ank. 1988

-------------, Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar, İst. 1984

Mecmu'a, İst. Üniv. Ktb. FY No.1237

Mecmu'a, Esad Ef. (Sül. Ktb) No:3468

Mehdi Beyani, Aḥvāl u Ās̱ār-ı H̱oş-nüvīsān, C IV, Tahran 1348

Mehmed Süreyya, Sicill-i ᶜOs̱mānī (Tezkire-i Meşahir-i Osmaniye) İst. 1311

Menzel,T, Nergisî Madd, Encyclopedie De L'İslam, Paris 1936

Mu'allim Naci, Esāmī, İst. 1308

el-Muncid, Beyrut 1989

Müstakim-zade Süleyman Sa'du'd-din Ef., Tuhfetu'l-H̱aṭṭāṭīn, İst. 1928

------------, Mecelletü'n-Nisāb fi'n-Neseb Ve'l-Künā, Halet Ef. (Sül. Ktb.) No: 628

Namık Kemal, Lisān-ı ᶜOsmānīnin Edebiyātı Ḥaḳḳında Baᶜżı Mülāḥażātı Şāmildir, Tasvir-i Efkar, S.426, 16 Rebiu'l-ahir

1283

Nergisî (Muhammed b. Ahmed), Ġazavāt-ı Mesleme, İst. 1285

------------ Ḫoros-nāme, Mecmu'a, Ali Emiri Ef. (Millet ktb.) No:573

-------------, İksīr-i Sa'ādet, İst. 1285

-------------, Ḳānūnu'r-Reşād, İst. Üniv. Ktb. TY No: 6712; İst. 1285

-------------, Meşāḳu'l-ᶜUşşāḳ, Hamidiye (Sül.Ktb) No: 1078; Bulak 1255; İst. 1285

--------------, Münşe'āt-ı Nergisī, Haşim Paşa (Sül. Ktb) No:65; Lala İsmail Ef. (Sül.Ktb) No:415; 603; Es'ad Ef. (Sül. Ktb) No:3359; İst Üniv, Ktb. TY. No: 1526; Revan K. (Topkapı Sarayı Müzesi Ktb.) No:1056

-----------, Nihālistān, Nuruosmaniye Ktb. 4969

-----------, El-Vaṣfü'l-Kāmil fī-Aḥvāli Vezīri'l-ᶜĀdil, Nuruosmaniye Ktb. No: 4969

Nev'i-zade Atai, Hadāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ fī-Tekmileti'ş-Şaḳāyıḳ (Haz. Abdülkadir Özcan-Şakaik-i Numaniye ve Zeyilleri) İst. 1989

Okumuş, Ömer, Türkçe-Fasça Atasözleri ve Deyimler, Erzurum 1989

Pala, İskender, Divan Şiiri Sözlüğü, Ank. 1990

Paşagiç, Safvet Beg, Bosnjacı İ Hercegovci u İslamskoj Knjizevnosti, Sarajevo 1912, (Trc. Ş.B. Nergisi, Yeni Mecmua, İst. 1917, I, s.15.)

Peçevi İbrahim Ef.,Peçevi Tarihi, (Haz.B.S.Baykal) Ank.1992

Redhouse, Sir W., Turkish and English Lexıcon, İst. 1978

Rıza (Seyyid Mehmed),Teẕkire-i Rıżā, İst. 1316

Steingass, F., Persian-English Dictoonary, London 1957

Suyolcu-zade Necib Mehmed, Devḥatü'l-Küttāb, Fatih (Sül. Ktb.) No:4352

Şehsuvaroğlu,H.,Kılıç Ali Paşa Mad.İsl.Ansk.C.6, İst. 1993

Şemseddin Sami, Ḳāmūsu'l-A'lām, İst. 1316

Şeyhi Mehmed Ef. Vaḳāyıu'l-Fużalā, (Haz. Abdülkadir Özcan-Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri) İst. 1989

Şükun, Ziya, Gencine-i Güftār (Ferheng-i Ziya) İst. 1984

Tuman, M.Nail, Tuhfe-i Nā'ilī, Milli Ktb. Yz. B. No:611

--------- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu, İst. 1961

Uludağ, Süleyman,Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İst. 1991

Uşşaki-zade Seyyid İbrahim Hasib, Ẕeylu Ẕeyli'ş-Şaḳāyıḳ, Hafid Ef (Sül. Ktb) No:242

Uzunçarşılı,İ.H.,Osmanlı Devleti İlmiye Teşkilatı,Ank. 1988

Zetterstteen, K.V. Mesleme mad. İsl. Ansk. C.8, İst. 1993.

Mikrofilm Arşivi Nu. H - 177

MÜELLİF ADI : Nergisi

MÜTERCİM ADI :

ESER ADI : Nihâlistân

BOY : 205 X 143 mm.

KÜTÜPHANE : Nuruosmaniye Ktb.

KAYIT Nu. : 4969/1

Bu Mikrofilm Ankara'da Millî Kütüphane Mikrofilm Servisinde hazırlanmıştır. Ekim - 1956

١

قانون الرشاد اكسير دولت

الاقوال المسلمة في غزوات المسلمة

الوصف الكامل في احوال وزير العادل





وقف

هذا وقف ظل الله المخصص والنور اللامع المسمى السلطان
ابن السلطان السلطان الغازي عثمان خان ابن السلطان
مصطفى خان وقفه الله تعالى على [illegible] الايام وجعل [illegible]
[illegible] على العباد بالسلام وانا الداعي الحاج احمد [illegible]
المفتش باوقاف الحرمين
المحترمين
عفي له



بسم الله الرحمن الرحيم • هر زبانه كه خامه موزون تركنه مالك [illegible] آه حرف • ساخته مثال معانى
لطايف غرابى فروز نامه بال كشاى پرواز نجويك جناحى حقيقت و مجاز اوله خيالات [illegible]
ابجوره طرف ظرف [illegible] رونق مرغزار اولان موزونه حرجهانك [illegible] سطور [illegible] كلستان
هزار ترنيمندن استماع [illegible] خصوصا [illegible] ابجوره [illegible] ايتدوكى استماع [illegible]
المدو الملك اولى [illegible] خدمتنا [illegible] الملك [illegible] ايتدوكى [illegible]
اى جون هزار زمزمه تو • اى بر [illegible] همه تو • هر مرغ [illegible] • [illegible]
بعد ازان بلبل خوش نواى عاشقانه [illegible] زمزمه ساز [illegible] ميان اغصان [illegible] شاخ
بر شاخ الواح [illegible] اصول [illegible] نواى [illegible]
نغمات [illegible] بزمكاه [illegible] نور بخش [illegible]
بر وجه [illegible] منطوقى و معقولى ايتدوكى نغمات عبارات [illegible] الرسلين و منقبت
ال و اصحاب [illegible] الاقا و حسن و تعيان [illegible] نظم بر [illegible] •
كى [illegible] • نوافاطر السموات • ناطق [illegible] • [illegible]
حضرت صاحبقران [illegible] ظل خدا [illegible]
مضمون معنى [illegible] مطلوب [illegible] القصيده [illegible] انتظام اولان [illegible]
بروز كوهر [illegible] سامع نواز [illegible] حمد خدا و نعت رسول [illegible]
قديمى قاعده [illegible] ديباجه [illegible] اثار ايدوكى معلوم [illegible]
خصوصا افتاب [illegible] افلاك [illegible]
اجلال اولاى [illegible] عالم [illegible] هفت اقليمه
نشر و نما [illegible] حضرت [illegible]
شوكت [illegible] الاشيا نظم
[illegible] الانشا • [illegible]
[illegible] جنابنه [illegible]

[illegible] • [illegible] • [illegible] • [illegible]
[illegible] ايتدوكى [illegible] • جيبت [illegible] اجلالى [illegible]
[illegible] • [illegible] • [illegible] عالم
نظام دول [illegible] خود و زير [illegible] عالم
وزير [illegible] • [illegible] اسكندر • [illegible]
[illegible] • [illegible] فضلا [illegible] • [illegible] حفظ الله [illegible]
[illegible] فضايل پناه صاحب [illegible]
فلك الافلاك ذات [illegible] جميع [illegible] و زينا السماء الدنيا بمصابيح
[illegible] معرفت [illegible] نظر [illegible]
[illegible] فيض بخش [illegible]
[illegible] مشاعل [illegible] نور [illegible]
اول [illegible] سعادت [illegible] عالم عرفان اولان [illegible]
[illegible] حقايق [illegible]
[illegible] اجتهاد [illegible]
بعضى [illegible] فضلا [illegible] و بعضى
[illegible] معارف [illegible] بستان [illegible]
[illegible] نظم [illegible] باغ و بستان [illegible] نظم
بديع النظام [illegible] و ترتيب ديوان [illegible]
[illegible] ولكن [illegible]
[illegible] صاحب [illegible] مصابيح [illegible]
[illegible] قلم [illegible] معنى [illegible]
[illegible] الفاظ [illegible]
[illegible] دولت [illegible] نظر [illegible]

اثر عمیم البرکات سحر بازی جبیله هر برینه قطع مراتب و پایه بپایه ارتقا و سلم سلم طرح مناصب ایدوب
نتیجه فیضات مواهب مناله ذیل عرض قضا و نجوا زختم و انقضا بیسترنوزن قطع نظر حالا المحکیه انشای بلاغت
انتمانه وه مناجحت نقض ابرام معنی سخن مسلم کلام اولوب ع الحمد لله تعالی و تقدس
مسوده برهم زده خاطر ده منقول منسطر مستقیم تحریر اولان هر جم و مختوع نتیجه مجلدات اهالی سیند
خوش طبعانه و آثار بی مانند خاطر زاده فیلانه بیشکاه نکاه اکابر صدور و حضور مشکل پسندان صاحب
نظر ده ورا آوره مرضی اولندقجه کیمی نشر نیف قلم اعضالری ایله تاجدار افتخار و کیمی خلعت فرین تحسین
اقتضا ایله شرف نهایت اعتبار اولوب هر بری هزار آلتی هزار احسانه بهانه و باعث لطف مخصوص شهریار زمانه اولمشدر
و اما بنعمة ربک فحدث امر جلیل الشانینه امتثالا انکر برمقدمه مباهاتده بر اختیار اولنق لازمه
منصه خوان زبان حکایه پرواز اولدیغی کبی دور جیب ابوازدن انحصار فرصت میسر اولدقجه اول عالیحضرتک
نام با احترامری تعویذ کلها کوشه و دیباجه سیمای مقاله مستلزم بقاء ذکر جمیل اولاجق خیر الخلف صحایف آثار
بر نشان اوزره آلعه ابطه بند جمع تلفیق و بشیرازه کش تحقیق و تنسیق اولنق خدمتنه صرف مقدور رجا جرأتنه
دواجنه قیل همت اولوب همت بو نعمت عظیمه نک نتیجه‌ده شکرینه ادا ایچون کلک نزار عابد لقا سجاده
صحیفه سیر روی نیاز فرسوده قیلوب کریان کریان جبهه سای خاک نیاز اولنق فریضه خامه عبادت عمامه
اخلاص طراز ورق منظم همزبان ثناء دورانک بکا دایم و عاسنده اوراده یا الهی بحق
جاه نبی عمر و دولتن همیشه افزون باد منش اغاز نامه عندلیب قلم دربن باغ و راغ صحایف
متضمن الحکم و منتظم منثوری و لعنه مموق [illegible] ارترانه عاشقانه اکی بلبل دلکش نوای الکشا
بو لالی منثوره کشیده رشته سطور ایدوب جهه معموره معلقه مسطوره ده و شنه جسته او بخته دکا
صحایف و مفرده جوهر طلبان جادو سوی معارف ایدرک کهر فروش کتابه مرکبی ایدرک مایه قبولا
[illegible] بنیانه مقوله صورت پذیر ظهور اولماسی بابنده بو وجهله معذرت خواه اولور مجموعه
لطف نظر ارباب کرام بنا اولدرکه جانب استادی سعادتدن سر باز ازدهنر و زبده [illegible] یافته
[illegible] معارف کوناکون ایله کسب استنادی ایدرک کتابت شاکرد
[illegible] والی بو آرزوی بهانه سوداکر جانانه [illegible]
[illegible] اجلاه بسیار زمانه [illegible] علوم و لا اجزاء منثور و منظوم
ازنایش

از دانش حضرت نعوذ سان بحارت لطائف منظومی و غروم ایدوب ابتدا کتاب مسجده خطاب کلستان عارف
شیرازی و اول قالبه منسوک اولان نسخ برکزیده ملا بانی حقانی پرداز ایله استفتاح صباح الخیر شباب ایده
کلستان درج نفس الامر اولان عبیر معیار نظر اولان درج الجواهر اکابر مستجیر الاقامال کهر بار دهلی بضایع و
عبیر لوعلا الغاز موسم نوجوانی لرینده سرمایه کسب و کار نکته دانی بلکه رأس المال کامرانی برجا و دافی
بیلدکه کهن سال خانه خراب اولوبی آذروی غنیمت عود الشبابی لول کتابلر لر آرنظر له حرفی ایدوب صحبت و تحمیل
و کلکت جبلرده هموار اوله جستجوش بیر و جوان و المغله زوایای عالمدن برکوشه تو قدرکه بازار قبول ارباب کساد
و حمیرمایه رعبتلر بر فساد طربان ایله حقا که مؤثر بعضان خطه فارسی نعرهب ایله دست زد نکاره بر تحفه
بایکادی حرم بهار احیا ایدوب معیته الدهر باعث بقاء ذکر جمیل و نسکیها کرجی بازار سعی تحصیل المثلر و کاش
کاشی بارلکه سعی پرور زمره فلک بری زبان ترکی اوزره اعمال قاعده حذا حذوه و تحکاحوه فیلو ثبت ایناء
دلارآموده بر نو مخترع خاص تازه طرز خاص حرم ارمغان و هدیه تحفه هنر پروران اخر زمان ایله که لسان خوش
بیان ترکی اطراف جمیتان السنه مختلفه و اقطاب افراهاب عبارات برکزیده بلغا پسند ایله استثنا احقیات
ترابت حذوما منظما ایله تحسین طباع سلیمه اراب معانی اوحرا ای شنا اولوب لوعی ترجمه مساعده حسن ادا سیار کار ایتی
رواجیدر که حکمت بیانی قرار دیابله حضور اولان ملک عثمانی ترسیار و جمعیت خجالت فزای عجز و توانی دن رهجابر نکین
بلکه او دم کسته ترنک انکسار اولاز بیم ع ذکر جور نک زلفا کسته در خلوت عمر حوض کوی زیف
دوره دریا زاره درستکی انده جنیم پاره ملاحظه ایله نحریک دانشوران افکار اینه بچه جمع و فیجا وحباغ
بر کشته ار قر سرایای انواع تحمیل اعذار اولودیی تا اول زمانه که ع منم جوکوی بجیدان سخته سرو سال
بعضو لجان قضا منقلب زحال محال بوبر بد کیرو منا جلیله فیلالی کشمکش حل بو حال اولد نعیم و نصیبات
خوش لب و هواده صحبت یکدمه سی العزیز زنجار بیک بحه عنیمتا و لان معقول فهمار انسان طبیعت ایله
فقادن پیمانی سماحت اولور ع دربن قفس بجیل خرنس کند کرفتاری ... نه نکوهی رکملی نه پیا ای زخار
شرار و سخی منفعل ایل کو حکر دن جهید جعن کوی سطر زاد لبیانر ایکلم مجموع عزای عمر عبوس الوجه ملازم
القصیده دن بخاله حار نکار نما ولقد سیاده لوح آن هوس عرو حفار دن برالعقد طریقه معتدل نبرکیب
بیانه ظلمه معرز ده ون فقیر مخشک نتاب اکر محل اولد هنوز به اختیار زخم جانه مرهم نامه زخم و علاج
[illegible] تعاقی بعاینده مرتبه حرا الا تکلم و [illegible] حقارتی حمام

بلکه انقطاع اقتضاب انشراح گوزرزدانی ایچون لازم اولان جانب گلزار تزه‌خسکده‌یه عزم خرام دیوب تا بیدمو قاشیا قنده [illegible] ادبوزمه گوزنشتاری بکر دجروده نجبی . کنار گلشنه چیقوب شوق لکنا دیه برگزیده شعر فنونکی عنبر افشان دهن عنبرپاشندن [illegible] دل آگاه طرز عذار ایله گرد گلو کیمی درون چاره‌ساز اولوبی تمام کیفیت رحیق نغز چلبینشاه وار سرفراز اولوب [illegible] کنار کشت ولب جوی نغم زبان چاره‌ساز [illegible] تحقیقی ایچون [illegible] دلکشا آمیزه جنت‌آسا وه سجاده نشانیه بید ازوزره لب جوی و لب جوی گوزرشوی روح افزاده طرح افکن بزم حریفانه حلقه بند جمعیت مستمندانه اولوب کل اتا ونیز سبح نماینده دوات و قلم میانه ومجموعه سرگذشت همه کس میدانه گلدی [illegible] هر بیرکه واقف درونه دل گنج انزوا [illegible] خود را بجلوه‌گاه سخن بیقرار کرده . هرکه بود بسته دم از سرحد ملال [illegible] باصد سرود وزمزمه شکر هزار کرده . سر مجلسیان معمول اشنا مراجعت ابنان حافظ قیلوب [illegible] نقل حکایات خوش مزه خاطر نشا نادرین طبق زبان ایله سرخوان میانه کتوردیلر [illegible] نوغربت زده کم تحمل کم کرده [illegible] گوشه کیر [illegible] خاطر اولان خانکی جلوای سرگذشت بلاکشان عشق ومحبت فقیرانه درمیانه ومنظور [illegible] مسموع اولان نفایس وقایع مجمع الملال اهل الابتلا بعضیسی برآورده زبان بیحکله دعوی یه معنی عاشقانه نشان اولندن ضیافت همصحبتانه بذل همت عاجزانه قیلدم [illegible] سوزکم زبانمه کلد گویا زبانه درست . من عاشقم سوزمده بنم عاشقانه درست شرح حریفان مجلس اکثره [illegible] عنا اولوب [illegible] همنفس [illegible] ایندیلرکه ذایقه اذعانمز لذایذ حکایات مجنون صفتان دشت عشق ومحبت وسرانجام فرهاد طلبان بیستون درد ومحنت ایلا اگرچه شهد کام اولدی [illegible] وقتم نه مکدره بود زخوناب های تلخ ایلک حلاوت همه درکام تازه شد نیز لکن نیاز مند خدمتگزار اوله خامه جابک خرام که حصه غایب [illegible] بر مقدار [illegible] ظروف صحایف ایله حلوا المذاق [illegible] خوان کلام الملوک مایده نشیمنگه ساقی اهتمام ایده [illegible] بالاتفاق مبحث التماسه [illegible] نتیجه پرواز ابرام اولدیلر نه حال ابتدا واجبه ایجاح مرام احباب [illegible] اولوب ازمنه قریب العهدیه [illegible] رای العین ایله ثابت الوقوع اولو [illegible] مرتبط شیوع اولان نوادر حکایات سدیدة المضمون بیک بیک [illegible] فقرات منتشعبة الشجون [illegible] لکن [illegible] اصلاح [illegible] قلم تنقیح وترتیبه تکرر

مکرر نظرله سرفهات [illegible] تصحیح اوللادیغی [illegible] آرام [illegible] فرخ پی فضای [illegible] مسافر اولوب فلک وصل چیقمادین [illegible] مرورکار [illegible] شرفیاب وفوق توفیق ایله [illegible] وعات شاکری ابتسال سرور ایله کامرانی بخش [illegible] نظر اولاری قطع منازل امانی وطی مراحل شادمانی [illegible] آیینه [illegible] که اکثر طرحینی گورز بهشتی اولوب [illegible] قدم سرمنظر [illegible] اقبال وبهانه [illegible] روزه منزلگاه [illegible] مراد اولدقده [illegible] معنی [illegible] اعالی [illegible] جناب عالیلرکه حضرت یکانه استاد عالی نژاد ومشکل کشای فنون [illegible] العباد [illegible] بلند مرتبه [illegible] الانام [illegible] جناب حضرت [illegible] بقا . خواهرزاده وشاکرد خاص [illegible] الافاده [illegible] دولت سعادت [illegible] سجده گاه [illegible] مطلع خورشید باهر اللمعان فضیلتلری [illegible] انوار فضایل وکمالات ایجمله خورشید فلک کبی یکانه دور روزگار وبابه الافتخار [illegible] اولوب عاقبت کار [illegible] مولویت [illegible] جام اولوب [illegible] آسوده ودیده حیات [illegible] رحمت ایله غنوده [illegible] اثناده [illegible] استانبول [illegible] الضیافه [illegible] اهالی [illegible] الفعال [illegible] ذات معرفت [illegible] عشق [illegible] بردرجه ده ایدی که جنید [illegible] بلکه [illegible] ختن ده بر سخن فهم ونکته‌شناس [illegible] خبردار اولمه [illegible] رسائل [illegible] ایله [illegible] متعذر [illegible] وشباه الطاف ایله احضار بارگاه عالی بنا ایدروب مستغرق نوازش واحسان ایتمک [illegible] عنایت ربانی ولازمه دایمه شان [illegible] المقاله کل یوم کنار [illegible] اجلالیلری [illegible] طرح الاتفاق [illegible] منزل مکان ایدی [illegible] نه مجلسلر قورلمشدر نه ساغرلر [illegible] محبت باده [illegible] الشباب [illegible] اولوب گلشنلری [illegible] معرفتک [illegible] عشق [illegible] اخلاق [illegible] رعایت [illegible] طغیان [illegible] لعل [illegible] وجود اولوب [illegible] جهانه [illegible] الایام [illegible] معارف [illegible] شکسته [illegible] مقام [illegible]

[illegible]

[illegible]

ایتمز کوهری نطق زمانه . سوکلوده آدین اول جهان کهر پاش . وانتوا صاحبلر نقد سایه پاش . فضل ودر کتعلادیر کنایش . سپهر کینه بیجه اولور فلکده بخشش . بازار هنرده اول کهر سنج . معنی نحسین نمینی ابلمز کنج . کل نوجمیده کبی ابلمز سخن ساز . جواد وسند نقال اغاز نثر مقال اول کزیده حکایات اسیجادکر مکار ایله تازه و تر و دیده تماشا بیان عبرت عیان اولان احسان و کرم دوایر صور وقایع حکمت اثردر . حکایت لطف پادشاهی لا زال مؤیدا بالعون الالهی درضمن معذرة اعتذار لانیاز تکرار وقایع زمان سابق . منبع النیل سماحت و الشیار اولان کهر ایثار پیشه [illegible] کار که جبال القمر حیثیه زمین درم نثار و البرز همت ماه پیراه قیجاق وهشت کر مکاری و در ر مانند فلک هفت اسمان همه بری کندی زمانلرنده بلند مرتبه بر زطود شامخ عالیشان متواتر الاحسان دلرجا اولوب کوهسار همتلرندن سرزده و ینابیع کف کفا انکارلرندن منشعب نهرلران هزار خارج خط الاستوا عد و شمار جداول انهار و اثار تشبیکاه معرض الاعتبار خواطر ابرارده منکب اولدوغی بطون کتب تواریخده مسطور و هر بری یادرۀ نادره کردون حاتم طی کبی ضرب المثل عالم اولدقلری لغا والسنه منیجم لغیر قصه کذار آن راسخ کلام الربابین الانام شایع و مشهور در اول نوله مایه الافتخار مؤلفات اسلاف افاضلکه سحر نیاب عالمیان مالمغله نکوه بو بیانی حقوله تحصیل حاصلدر بو مختصر محقره ملتزم تقویم نویس قلم اولیو غرضیت مناطقه کلک صورت آرای راقم الحروف بو وجهله وزره قرار داده در که اعصار قریبه ده هویدا اولوب هنوز مخطوطه غرایب غریب البیان تحریر و ملا اولمیان مخدرات ابکار اثار نو پیدای خجله ارای تنق والاحلاز انشایه جلوه مشاهده دیدار و قوری نور بخش انسان العین جان و پاستماع وصف عالم آرایی شوعی شوق افزایی کوهکش افزاعان اولان تازه نکار اسماری بیت الزفاف تعبیر و بیان [illegible] جلوه غای تحقیق و تبیان ایلیوب خصوصا سینه خزینه الطاف پادشاهان عالمدن سرچاده جلوه کاه اشتهار اولان عرایس نفایس حکایات لطف و عنایت ممتنع الاحصائک بعضی جلوه کر منصه وقوع ویا غیر افکار عوش شطر اولمق خصوصنده جهینة الاخبار بلا فته اولان خادم عتبه سیمای افلاک کوهر نثار جانب خامه سرایه طبیعتدن رخصت یافته جواز نکار اوله بعض مناقب سخا کاری شهریاران جلیل القدری لوح بیانه ثبت ایمک لازم کلمه اوراق دولت اداوی رنک هفت اسمان

آسمان لنجی و اسنماع احسان شهانه کرهلرندن بر جزء مختصری المعه امکان اولوردیکی لوح جامع ایوزده حساب اوله الوف کوهری نقطه انجم تابان اولنمز صفر جمل پادشاهلر که وجود ایبودلری جوده مصور رحمت کاردر کرداری بزل زر و کنج و ایثار نجف کوهر در عقود العقیق نسکان [illegible] ملکه جمع عمار صد سال [illegible] بزارده نثار امیدکلری مجموع اموال تخت نشینان ملکینک برلحظه ده کهتر فقیره ایثار ایده کلری بالنک عطیه لرینه برابر المیوب فی نفس الامر آثار حیات حسان اول سعادت پناهلرک لالی منشان سماحت نشانلری اولدوغنده عیبی هر آن دهر زمان ابداع کرم لونا کونه حقا اوله قلرندن جنداج سخا ایکری شمه زار [illegible] تبیین شعله خورشید کبی بکر جهت پالری دیده کاینات بازنه نمای [illegible] ادر از و روز مره هزار کونه کرمهلری معاین باصره ادراک اولنما اذهان عجایب سنجان درحوم اخطار نکته ان هذا الشی عجاب ایلمز فلهذا برم درعهده جایی جنابیکار خامه پرشیار اطوار رعنای بختی میانه حال [illegible] عدیم النوال ایکن بزل ماملک ایدن سخی سرمابان فرخنده فال احوالدرکه فی الجمله حیرت انداز عقول و افهام اوله لکن مع هذا حضرت جهانبان اعدل واکرم پادشاه سرایای عالم [illegible] شاه شاهان دهر خان مراد تا ابد در سرا سر سریر دولت پادشاه حضرتلرینک بو بنده جامع الاثار حقنده بر قاعده ارباب الدول ملحوظ بر کرم کرامت عونلری ظهور ایدوب [illegible] کلک [illegible] اول یادره احسان شاهانه بیانی ایله سرلوحه نکار دیباجه صحایف لطایف شعار المعده نقاش حرده حرف اختیار اولمشدر . القصه سنه [illegible] واربعین والف هجریه ده که همکان تنفیح مسوده بر محرره درس راتق وفاتق مجلدات امور اولان اجله صدور [illegible] خلعت بهجت طراز منصب [illegible] خواجکی خانه امتیاز ایله کره انقضا ایام نوبت ایله زمان ترقب انتظار [illegible] بعد الوقت نه توقف وار امه زمان مساعده [illegible] اقتضای عزت افزای ایله [illegible] تحمل [illegible] سرمایه [illegible] موافق اولورسه حال [illegible] حرکت [illegible] مولد النبی [illegible] مقصد کاه وملتقا اوزره [illegible] ممتنع التحویل عزیمت قرار داده [illegible] ملازمت سببی ایله پریشان حالیم [illegible] اولسون اول محلده [illegible] اعجاز معده مجال نه تدارک مبلغ [illegible] امکان اولور [illegible] جکر سوز طاقت کداز [illegible] صاحب الاقبال [illegible] لازم

الأولي حاضر وحقيقا اعتقادي ايله تحفه سازكينه انبسطا واحتمال حظ وتعلق اخطار تعكره
احتمو يجه يزو آمنقطع تسليم وانفاذ الو براز معاجت اند يشه كن اولوي حوز طرفيندن فتح باب
سؤال وجواب اولنماوين بسجت تركه وحدت بحجاب مزرعه جانه صاعقه بار اضطراب اولوب آنا
نه معوله بن جهت تعلله التجا ايدوب وجعله بحانه بردآزر دفع والمانجون رويا بكي بركاه تتابع
اولسم وبحالموس كاه بجز بكان جار جهته رود ديوار تنصحا ايدي معزوولدلسون اقجه كز ترارك ايدوب كه
حوالي ابجا اتعمد كنون غيري نبوزلها اول معوله مقاله ايجازي سماعه توجيه ناطقه مناب اولور كه تابره
بيك عقده منسكينه بسط اولنسجا لالت فلاسفه كبي فسانه فاسد الاستدلالي اولوب مبلغ معهود
مرجود ومدحواديا به مقالات ملاحده كبي بين البطلان بركزاف حرزه خال ايدوكي ظاهر حال اولور
عاقبة الامر مقصود ارساله جاي ساعده دن عنرهي حرمان اولماز ريب تومقصود اوزره
ترجماني وسايط ايله عرض تمنا فكرنه دوشدم اما سابقه وعده بي خلاف اقتضاي عقد اللسان
تعبير اولور جهتيله حو شيمه ساز عرض اضطراب انكيز والتماسيمي يا رباه نه چاره وتدبير ممكن كه
شرمسار خلق وعده اولمايوب بيش همچنان منافق ره شده جهان تلاشي ابتذال اولمليم ديو
افكار جهت اميز ايله پريشاني حقلدن اوضاع شتر كربه بربيادا ايدوب خواه تقاضي بينيه يه
تعلق طلبدن اشتغال اميديله ترتيب ساز دسبت وبند كبر جهات سفر بو زبون اغلوطه فا نزوايي
هند قنلكه ارائي سر روپوش چهره سرخ فام خجالتنا اوزره ايكن. مع. آمد بهار وقت گل شد
ورق ورق ۲ قرده اي دل كه مسيحا نفسي مي ايد - كه ز انفاس خوشش بوي كسي مي آيد
جانب دروازه دن وديد به اقدام ظاهر اولوب كورد كه بستانبان حديقه خاصه سلطانيده
ايكي سرو زبنده خرام كه پيرايه بند مستعد السعاده لري اولان كلاه زرد فام سر سرد اوزره
خورشيد بر بامقام منزلكسنده برين انكه سرابي اندام اولوب جلوه كنان قدم نه بشكاه اكرام
اولنلر وبالبداهه مخنو با بر وستمال بالامال الابحر مجستك دمعنبر مهر عالم آرا اولان نشان آورد
زرانو رشعله كستري سعادتلي عظمتلي پادشاه كرامت نما سلطان عبد [illegible] ظل الله حضرتلرينك
خطلي بهجت [illegible] بيشه لري ايصال عاليه صيامين قرين جاكر كمتر به ايدوب [illegible] عقب
هديه سربستائي سلطاني وقرشياده جنام دربان روضه رضواني درويو [illegible] نثار زاد

جمال

جمال آصافيات جيادي زير زين عقيق سفر كزين ايد يلو انته اكبر اول حلاوه بو فتوحات غيبيه ظهوري
بو حفزن كاربار عقل وشعور اولوب اولى عطاي برجاي بي رجايكي سلطاني هزار رخ غمزداني طلوعي
كنج شايكاني غناسن يردي برطرفدن شرف التفات ماسبق اولان كنوز نهاده برطرفدن خجالت اعتذاردن
مقدم اداي دين شايان افزايه حصول استعداد برطرفدن نوادك بركوساز سپاهيانه اعدادينه سرمايه
امداد تيسري. بروجهله خاطر غمكيني شاد ومسروركه ع. بروجهله هيچ بيانه صغمز. دريادر او
قاووانه صغمز سر فالحال تعلق كاربند ن خلاص وبريش ايدوي رجاي بن الوداع احبابي
قواعد عرفه بيرا اولنماوين تعهد اداء اله فرحناك ابتهاج اولوب نفسه كنج بي رنجي جوهر جان كبي در بغل
هميان كتمان ايدوب نسرمه توابع وخدمتكاران ايله فرح وتحور وكامران هر خطوه ده هزاران بار
تكرار دعاي دولت سلطان دوران ايدرك جانب منصبه عطف عنان اولندي والحمد لله الولي المتعال
حقا كه سعادتلي وعظمتلي خاقان عالي تبار هزاران هزار كس ناكه كيسه درهم ودينار انبار دينار
انمكه بي اختيار اولوب افراد عالمياننه سبب نشو ونماي درخت اسبابنه سار حوض فسيح الاكناف لطافتده
مترشح ايدوكي امر معرز در اما بوكمينه صاف سينه اخلاص خزينه. مع. من خود چه كسم كيم كدام
بو يله كمنام سركويي بيكسي ايكن خصوصا تصادف زمان سفرهم تقاضي والم خواهان ايله تجهيز نست
جهان كوزمه تنكناي سفر اولدوغي حالده حضرتلري بو وجه اوزره مرده مرس جان منقطع النفس
اولدوغي كرامت نشان سعادت نشانلرنه اعظم براهين ايدوكي قول جاده همه كس [illegible]
كرميده او ذكر كرامت اولور [illegible] على الخصوص اوله وقتنده وعاي ظهور. سحابيكه اكبار ر
هجب اكابر سلاف. عطاي دريا لين ارباب دولتي مشهور. نته كيم [illegible] ولد زجر بنده افلاك. كرم [illegible]
شهنشاه دهر اولمسطور. هزار كونه عطايايه يا اولنديه. بو محدا اميد اوله بو لطفي ابدا مذكور

وزراء كامكاران دولت عليه دن [illegible] على پاشا [illegible]
بر غلام [illegible] ايدوب [illegible]
اعطا مستغرق عطا قلدي [illegible]

كتيبان دريا بار [illegible] على الواحد بذل عطا مرحوم ومغفور له قپودان على پاشا كه
وزيران كامكاران دولت عليه عثمانيه بنده جود كستر [illegible] عالم ومانند برامكه وحاتم [illegible]

بیذول الله [illegible] تقید اشتباسنه

اشناکیده [illegible] تا ضروریات ملکه

بو منکوحه [illegible] قابل علم و صنعت

کتابت [illegible] برآورده اغوش

استعمال [illegible] بر امام زاهد

سیما کوزی [illegible] ادنجه بدل

مطابقت [illegible] فضل تبع

تنسابت [illegible]

[illegible]

[illegible]

هر بار که اولورت دولتکزده مصرع سلطان اولور حالا اکر بو نرتیب بیع ونزاند قیتی اولنه بلکه دولت عشق رفیعه مرتبه بنده امر نافع ولیکن بز حقیقتده هیچ عام المنافع دن بو نقد بر طبع اختمال نزاکت تذن خاطر کلور دیوب روبی ملوان عشقت تبعه قرار ویردیکی تاب بیچکار جان وجی جان جاهل ابیعنی ارزاقی نثر مضمونی اوزره معارضه نضحت کونه دن فراغ ونماشا بهای غلاقی نقد ونقدآور قبض شرعی ایله کمال نظام بنیه الخزانه نمره آولیدی امام افلاس بنا اولمرتبه نقدینه بیچه آنی عالم خوابده کورسه علنه نشاطدن بی تاب بلکه شادمرک اولوب نزکزه وفیه جنات ایمسی بر ارتباب ایدی ظاهر افرج محمودکا حباب حضور وزیر عالیجنابدن فالفور طرف فرارکاه اصحاب واحبابه شتاب ایلدی بکا هیچ عار وبخادآور کبابی حرف بتیدن آکاه بحوالهٔ تعقیب اولوب امام منهال اوزره سمت مختنکده شهرواننه اولور کوردک اکر صحیفه بر هرزه ده ریشین وهر ازینه حواله کرلکت بنابر ایدوب نابکدموی زولیده سر متواضی تأمل حیرت انکیز ایله بحر بکر بانسلیوب رفتار ونده نغیر وسیماستنده رنکت تأثر نمایان اولورسه نیم راهدن عودت ایتدروب حضوره کتورک دیو امر ایلدی شاطر آن چابکپاده برفاجی دنباله روان امام اولوب کوزدیلر که برایکی خطوه خرام ایمدیبی بابای مابایع البتر ادمناع متلا آشیانه بیدا ایدوب سرسیمکی غبار حیرتدن برکار اقراکی چیبانه از ره رفتار ایله تمایل عابی دیسار ایلدیبس فرستادکان کار رهعودت های وهوی مغلطه امیز ایله عنان کیر اقدام وحضور دحضور کا مکار مذکوره ایابه ایچون محرکت دوال اعجالا ولدیلر رجوع اضطراری ایله بیش وساده اجلاله زانوزن امتثال اولیجق حضرت بانای عالیتار دکندی بالذات بشاشانه حکمت شناسی ایله منضکیر شریانه امتحان اولوب کعروت بحران بوب بخاوه بیض کیر سینه بی تاب امام خانه خرآب اتیدکده بیچاره مضطرب حال وطلبید بحجاب بلکه کم کرده هوش ولا بعقل بولوب لاانا انکار رندامت ودست علاقه بعد ازین مبعد اولمز که سخته بر ملال شاهد حال ربعد والرجل جمعه وصدیقه عقله چونکه بی ملاحظه عواقب مخالف صدیق حرزه مرزکت اولدیکت معترکه بازار کوه خانب اولوب تاخیر بیشمانی ایله غندبش روی عزیمت نامناسبه مر ملبس اما بزم کرم طینت علو همتز خصوصله بیرامنکر ایچنی اطلاق اولان ندیم قرومزسنی بو خفقان محنته مضطرب الحال ندامت قرماز

امری

امری معلوم خاطر اندیشه نالکز اولسون که علاقی بعینه بهاسی اعلان فرق بیک اقجه به تمامه کاغذ صحیحه بله اعطا اولنمی مواخله زیب ورنا بخشش عطا قیلدم بعد ازین ظرع بال ایله روانه شمت بیت الصلاح اولوجلعت خواجه بر تیان سرحله حموم ولمادس منع ونجارت ماغلاه کبیر انشاع حضوره جمع ایمکت کرکش ویدیکی سبحان الله بچاره امامه بر جالکت آل ویردی که مصرع وجه جان سنه طبان دانشکدن ساحه زمینه دوشوب نجه زمان وجعه الشکر علیه جه مرحبا ایدوب سجده سهو حسنن رفع سر بیا ما امکان اولمیوب نقشعل لیجه دیوان اولدی سحه التفات ایله دیده بیدار صحو اولیجق حضرت بابی کامر بولخسانی دخی علاوه بابحط آرم شاهانه قبلوب روی نزن آلودینه کلاب افشار خطاب ایدرکه ایا مولانا ای کرم وجار دکش میدان امام اعظم بنیمزده چون بو مقوله معامله مثمرنما بیدا ومناوله صهبای مهرو وفا هویدا اولدی وخباب اخلاص خا بلری بو لطف مختصر بی بو مرتبه ده منتدار اولمق کوزلدی بر دخی لطف طبع اطاعانه کوزدن جا ایدرسن که غلامی ازاد وجمله نسبی عفتنا اولان کریمه خیر الاولاد مزبوره نامزد از دواج بمکلمه کند بکزه داما دایدوب بو ده محذور ساتنو البیانی بر دآرشته دست احتیاد ایدرسه اکر دختر خنده اختر امام زاده درکهنوی عبد منتر ابی اعتاق کرده مزه انکاح مستوجب ملامت ناقصا العقل ده نزآیچ خاطر کذار وصاحبه البیت جلیلیه العذار ایله ماده کفئده کوی کنشا کنش وازار اولورسه بو بابده مخل نابعه قدمیه بروا کلام اولوب بر داخته شور انکیز وآهه اولان خیال آخام وحمیت جاهلیه هوامه عنبار ابنمیه بزکه اول مقدمه فاسد المعنی دانشور عقل سیر الحرکات حضورنده وارد الفرع اوزاعی نقد بر جه حالیا محاط علمک اولسونکه بو لحظه ده زمره کتابت دیوان سلطانی به التحاقنی پایه سریر عالم مصیر عرض وتلخیص وبکرمی بیک اقچه برزعامت محلوله ابری اکانوجیه وتخصیص ایدرم وماده عتق رقبه ایکندیجه نوع بتبنت سبق ایمکله کیند وعتقاه مخصوصم کبی صنف امکدا اولان درج ولت بناء هم التصاف کفایه ایدرکن مقتضای همت اول مرتبه ایله اکتفا اتخیور بابوری دسمه آرابی ایدوب نینه الحیاوه نمنست ابوتی الزام ذمت قیلدم سند فی براد رم وبعوله ملوله خواهرم اولوب مجد ومنه باکیزه کهر کند وصلبمدن کسرزده دخترم منزله سنده در مقدمات جهازاعداد نه فرق بیک اقچه دخی امداد وبعد الیوم ممکن اولدقجه رادبه وابرا فریضه مهاد سماحنا عینا ومندرج اولوب علی العقول بجاز مو عبدالله امام صاحب بخت سعدی بر نشکله نوحیلکه غلبنه سرور وحید بکز ایله حضار مجلس دن تاب وتحمل کیدوب بر م دیوان اریلکه هر سنک بکذ الیوم

صفا كتورد اتمه للّه آسمانه بيوندلر جرخ خدماتغا مامور مرده عقل ايسه ابتدا اتمه اكر تعجب ايترده ترك منظر اشغور بيدب مستند جبرت لطف بر يجي الصدور اولوب القصه فرموده بانماني شوده آرايدوزده مصلحت عنق بيده [illegible] خبر تابنده في الحال آمورزنيابت ظهور اولوب نمس غلام اولان مبلغ ايله بالتمام ال دوهوي حركتيه انضمام ايدكرنفسكن جمعا سكس بيك نقد كامل عيان ايله شكر الطاف كردكار ايدرك جانب جد لنجاته بامام وغلام نازان وكامران مسرور وشادمان بيلدجه بر قرار ايديلر قدم نه حيلز الباب اولمور مادر ووبشره خبر وآرما جري والبحتي [illegible] ويرنه [illegible] غلغله سرور ايله كرمائه زمانه دونر دوحه [illegible] محكله وايكار غنا نعا عموم وقبيله جوابندن شغادان ودست افشان هجوم ايدوب سقف خانه زاري سطح زمينه برابر ايمك مقامنه وارديلر برابنا آوه [illegible] باب اولنور [illegible] كنداران وتفاقم منتجان وفور احسان مغلطه [illegible] زمان اخسابن صيلاي حلقه باب ممكن اولمدي بعد التوقف ظاهر اولدكه طرف ولي النعمه اوكلو بعض خبر عرض اولنمغله منتظر ملاقات [illegible] تحقيق بو مرتبه احسانه ندامت كليكي اولمز ايا سرور بيهوده من خواب خيالده [illegible] دروازه يه جيقدي اما همنده جاني دروازه دهانه جيقه بازدي مكر براغاي نامدار حاجب بابنا [illegible] فرمان ده [illegible] اولوب تبليغ بيام وايصال سلام وكلام سابقده والده [illegible] زياده [illegible] فاخر بر مقدار حلي وجواهر ارسال بيورديلر ومشروط امام اولان منزل مختصري [illegible] اصحابنه بعدازين مخالف مقام [illegible] بر مكلف ممكن دني جبه منبلك وجبتي ارسال ايديلر ديو تسليم امانت ايلدي بوكره اهالي بيننده قيامت قوبوب يادده آشنا بيكانه واجتماعي [illegible] زيارت [illegible] عالي بابنا [illegible] برينه اشارت واحبابنه حكايت

ايدرك هواطيب هاي دولت اولمشلر
مبدا آن بحر محيط احتشام علي ابنا عالكشا آنك

كافي افندي المرحوم حقنده ظهور كلن كرم [illegible] بخشش بي پايانيدر

كرمكار [illegible] مكارم [illegible] اثر جان پروري [illegible] صحيح الخبر الله [illegible] محققده جلوه كر المنذر كه مشاهير سجاده [illegible] شريعت شريفه دن كافي زاده افندي المرحوم حكايت ايلر والد عالي كه زماننده قسام فضل وهنر [illegible] فن اهالي پسند انشاده يكانه دور قديم [illegible] مقرر [illegible] امداد فصل الشتا وعوام [illegible] غلبه [illegible] جدار [illegible] دركار اولوب [illegible]

شدت سرماي عجزنو كرريج [illegible] انتظاميني [illegible] بوايناده حكام [illegible] احوال عيد [illegible] لبس جديد [illegible] اسباب سرور [illegible] اكيد [illegible] وخلقي هر طرفده [illegible] كتانه بابار خود [illegible] مسلكن [illegible] در كار خود [illegible] ايام مبارك [illegible] ايام [illegible] عيد [illegible] ظلمت [illegible] قساوت اولوب [illegible] وقاعد [illegible] جامه [illegible] عهده [illegible] وابسته [illegible] قبا وعمامه [illegible] تكليف عنيف [illegible] سامان [illegible] خيرخواه [illegible] نوايب [illegible] هلاك [illegible] سرور [illegible] حضور [illegible] جامع [illegible] سلطان محمد خان جهانكير [illegible] قاصد [illegible] مظلومانه [illegible] غابان [illegible] صور واشكال [illegible] بر [illegible] مختلفه [illegible] بر [illegible] اهل وعيال [illegible] محتاج [illegible] النوال [illegible] كثير [illegible] ابتذال [illegible] زين [illegible] اسباب [illegible] احتشام [illegible] جلال [illegible] ذات [illegible] سمت [illegible] نكته [illegible] عالمماني [illegible] بروار [illegible] معقول والزام طبيعت [illegible] مرتبت [illegible] العقول [illegible] اجمال احوال مضايقه [illegible] خاطر [illegible] كلبه [illegible] ظهوره [illegible] مرتبه [illegible] امر [illegible] بحكم [illegible] صورت [illegible] غابان اولوب نقد [illegible] محتاج [illegible] متصور [illegible] آمال [illegible] جيران [illegible] ملامت [illegible]

كه مجموع مرد یکساله‌ لرین ان سنه ده بر املی نابلا استیفا سنه قرار و برملود ندر کسیره بنزار خدمت و طرف طرف
نهفته‌ آدنه بیاباآن نغوشا اولدلری محقق بولور بن حال ایله رسن تدبیر امروزی حواله کرد ن فردای
اهمال ایتمه ابتنوب البته چاره پردازی تسلیه کار ایده مخفیه نقد استعجال ضیایعه رديدم ومتانت انسداد
ابواب استغنا آنه نك رصانت سدّ اکندر له دعوای تنآ وسیبی قوتمی خاطر نشان اولمقله اول سمنه صرف
نظر بیهوده وبین میلانه اتمیوب اول زمان اشتهار کرم فتوحات باشای عالیشان شهرت معنی زا بوده بر
افسانه وجود حاتم والطاف برامکه به طعنه زنان ایدی وفی الجمله والدم مرحوم ایله میانلرنده علاقه
آشنایی اولوب اهالی پرسنکلك جهتندن برایکی دفعه دعوت وبنی دخی طفیل خوان سعادت اولمق تغریبی ایله
ملتفت نگاه رعایت ایتدوکی بارزه خلجان اتکز طبیعتم اولدی فکر ایتدم که حالا بر بهانه ایله درواز
قصر انعاماندن حلقه جنبان احسان ودیجه خورشید کف شرف بخشندن قبض باب انعام اولدوغ بو تولطف ایله
چهره جان تو ابو به طلعه رسان ورمان اولام هان دم عطر فرشان نا نوس المعامله دن بر نیه کلفت
نیاز اولوب سحر که عید مبارك اثر در اکرام مخفیه کذار ایچون بر مقدار کلابه محتاج دیدم فی الحال
دومینای ونیده کبی ایکی شیشه ده مالامال ما الورد بیثال ایدیجك ایفای عزا ایچون دست بجیب
اداء اولدوغ عهده استغفار ایله کیسه مصارف صندوق امانت جامده فراموش کرده تلاشی استعمال اولمش
ایدی بو هنه من الزمان خدمتکار ایله ایصال ولنور مقدمه سنه تشبث ایدوب وثوق حریفه اعتماداً
بی باکانه خرام ایله توجه دلفرای سرای آراستها ایتدم ولاکن فتحی کوننی ایله بارکاه طابر نشیننه کردم
کوردم کندی معزز ومکرم وساده کابتخ ده مرتبع نشین استقلال اولوب پیشگاهنده حرمن کل کبی
بر توده زر وجابجا اجناس نقود مختلفه ایله مواضع متعدده زیب وفر ویرمشلر وصنع تمند آنه ایله اداء
خدمت بساط بوسی قیلوب جانب بوزدن اتحاف کلدسته دعا سیا فنده تحفه ناده ایله علاقه فرمکو
اولمغا ورزم مکارم بنا آهالمرف اوزرنه دن بعض احباب بدرو اعیار سنه بر مقدار کلاب کیرونه ارسنلر ایدی
تفهیم محافل اولیاء النعم قیلوب سلطانم حصه سنه بو محقر مرتبه ده هزار شرم وحجاب ایله ارسال ایدوب
کندولر مشغول دعای دولت دخسات هدیه دن خوبجکان خجالت اولدقلرنده اشتباه بیوزلمیه کوز
نازکانه دستکاه نظر ایدنده نهاده وکوشه چشم رجای بجستس وضع پاپه اماده قیلوب نیم رفتار ایله
صفوت نمای با آب اماکنا دخاطر مترقب لطف خطاب ایکن اول نظام الملك آصف نظر کرد بنشیر حسن

تعبیری اشارت فرمای نقره اولوب بیکاهنه زا کوزدن اوآب اولوغ عنه میان بند بره اولان وسیمال تنک
جرك الوده اولمغه زا بریخه مث زر ایله مالامال ایدوب بو التونی بدر سیروم ایصال خدمت وحاضر دن لوم
ثانی عید ده سیر وصفای طوبخانه به دعوت ایله دیو تنبیه ایدوب عنف وعظمتله بی کونه بهیمی اسرار کوشیده بلنز
استماع ایتمك صورتنده تکلیف تقدیم ایورکن زا حضورنه کتوردی ایانه کار تو العجب سیدا اولدوبو ملاحظه
کوردمکه ایلی دست کرم بیوستی ایله و جیب بر عیبه دخال زر زابه مشغول اولوب طور رد آمد زبانی بر کل
آل ثنا قیلوب بنیاد دنیا کامیاب دولت و دریا دریا صهباکش مرت اولوب نظم بی باده منت اولور
دل مستانه من بزم هب شغله سر طوتشده و بر انه من بزم سر از فالر یکه غلبه کیفیت سرور اضاعه بضاعه حیاته
باعث اولوب سرکران ومده مرك ناکهانی اولام نقود حسنات ایچون بی نایانه جوبای جای تنها اولوب
کیدر کن رهکذر ده بر خرابه مسجد محله یه کلدم که اشتیاق کف پای جماعت ایله لهنه بوریای سوراخ سوراخ
سرایا
سر ایله جنبش وکونش وحسرت جمال عبادت ایله باشدن ایاغه داغ داغ اولمش وجماعته ضعف الحال اغنیاکی
فرش حصیری عمل مانده ودهن آلوده اولدوغی کوب اید که زنان ایله صاف دلان خلاف تمنده مسلمانلری غلط
کرده قدم نیم دخول اولدقده فرش صفوف ایچون لازم کلدی بو زوایای مزرف الآنهدام کارخانه نسیج
صلاتنه
کبرا تیوب اهل محله مکتوبه صلاته جار تکبیر الوداع ایمکله درونده ازواج مجرده دن غیری کرد ن فالمش
نه حال البته کنایه دردونده ومن دخله کان آمنا. آثار زون تتمه احتیاجی لعمله فتح باب ایچون جنابی تنزل
تمایلیه تحریك ایده بن و بنیم مکر زمان قدیمده دومصراع دری ابنیه بنی امیه ایچون مرقوم ویرینه بر ایلکی کونده
نقش ونابوت موضوع اولمش حرکت بابی خشابیدن بر همزده انهدام اولوب صیمه سال استخوان دیو مرده بکی رنجیده
فرش خاك اولدی عجله حرص اعتزار ایله اندیشه پس پیش ترواتی وسوسه تشویش ایتیوب دتنیات مجنونانه بر له
صحن مسجد نجی جایکاه کندیمی جنزکبی اول کنج نکهبانی واغوش حرصمی توده زر مار باسبان ایلام ودست
اهتمام ایله نصیبات اجتیاتی حساب ایندیکده جنابت واحد مضیلت مابه تعیین ایتدوکی بتون التوندن زیاده ومعقود
بکا لطف وتخصیص ایتدوکی ادجبوزده فرهنك زر نابی عاقل فریب ایتدوکی ظاهر اولوب تسلیته شکر ایچون جنبان
نفرعی اولقدر سوده زمین ایتدم که سرلوحه جبینی نقش زمین وزمانه ورزی بورنا دفعه التروزر ایلکه سپاسکزار
روانه ومر بوی اول محلدن شتابان تحت فرقان ارایشه میدان اولوب فرآوی ذکورو اناث توابع مقدار
وکبار خدمه بجسیان اولان مهمات البته پوشیده نی سر وپایی سرایا کندی جهته منه تقدیم ایله وآخل

آهوش آتشزار تحصیل جمالات با کرشمه جابك باقیلر شادمان امانه شادمان نقض كناه [illegible] افتان و
[illegible]

[illegible]

نسيم ورايه اكرام ودرياى اوزره برنخ لنخه بخشش ايتمك لازم كليجك تا بوزنى دامن كونشى بوزره متوجه اولمق كوكى بنده كرلر بو عاملره حاجت بوقدر رجعوت منوالده نازانيدر زعم ابلدك مكر برى قبضه جنت اكاه قباس ايدر حس حسنات عقلم كوز بيجك عد او نواابى ناخوش محل اشيا . بوموله بيركلوزنده خلوان حضرتده جارى كش خدمت اولوب على طريق الجهه نقلبك اعنيالر وبدربى بونفيمه احسانه فى نتمة الطاف بيكران اولدوغنى بلعث ازدياد حيرانى وتا بوفور قيامت سبب ثنا خوانى قاضى ودانى والمنه ره حسم تاركى زهجى نحاد عطا . روح الله روحه ابدا

دولت سلطان سليمان خان جنت مكانده بيرون بكلر بكيسى اولوب نخبه زمان اولان
اكثر وسنه بابلم كامل حاجى محمد اولان مصطفى پاشانك بعض آثاريدر

مسند جليل القدر صحابيه شوكت وشان وبونلرك برى وفى ثغر شديد الحجره بروننده مرابط رجيد اسلام بكى بعض دنات فتنه انكيزك كمند سعى جا نشد نسبيزى ابله كردن بسته كزند ورقبه انقيادى رسن غضب نا كا هكيد بادشاهى يه تسليم اندوب مخنوق ورال قهر سخت نبوبند اولان منرمزان بدون مرحوم مصطفى پاشا دركه اول قطرت احوال جديده قدماى كهن سالى جواهر مناقب جليله مكارم زيب فلاده نقر برايدكجه تامره فهم دوز مبين مستمعنى شعشعه تجنس شبل تاك تعبير ايدوب الان ديار انكروس سكنه بر صد سالة الوفى ياد وانت كر مرة ندكر ايله تا كريح ووادوبلا بردار تفجع وانكبار وما دربكلاى زمانه خشن وا اسفا ايله نوحه طراز اضطرار اولدوغنده اشتباه يوقدر صاحب سماحت موقع البحك لعيان سوزناى بلند آوازه اشتهارى صيت وصداى كرملدرم جلو جابر جهت عالمدن افراد بنى ادم وخروش طبعان عرب وعجم منجذب بحث بارگاه مكارم بنا اولمقدكره بسطه فيلكده حسنه كوكل منجذب هيئته مكرمه اولوب آدر ابشاك طبنى كه كاه قبرشر صاحب نقصان وسبقى دران ابتنا بو لره بخوريعى زاده نام موثوق بره صاحب كلام مهر اكن غام الاحتجاج مار البيانك ممنون طور العالى اولمغله مناهاه درج ولمغدار بره تقسيم رونيت مرتبه ابله المحصل الراى كوم ابتناب اولمه رعى وقفا به سركرداى ممالك فسيحة الارجاى ومفاوف اولدوغى الحيابه توغات رايت جود وسخا بلرز مهيج تنا اولمش ايدى بر مجلسده متعاقبا صدور ايدن فضلا آستان احسانى بو وجه اوزره توفيق اصول حكايت ابلركه بركون كروه مقربان واكابرله ديوانخانه اجلالنده حاضر ايدك اسيرانى كافرستاندن برنا توان بشيوز التون بها ابلر رهايا . خلاص اولوب بو زه اعيان ايجون دايره ثنا زينتى ايدوب بالاى صحيفه ده نام پاشاي بسطر ومكاه عالى حضرتده اول ورقه التماس مرعيلرلر آزابله عرض ولعه مقدمه برداز نقر براولوى ابتداء كلامده بو مقوله

حسنامه

حسنامه آخرك منشكرى نه لازم ديو بيغاما بجا سئ تسليم ايلوبى ورعتنه رمحتاج احوالمزه ابدوب صاحب دعه وخراه ديده يم ديو بيانيه كوز قرين احسانه آرزومند اولدوغ برسمت ابله كوزن صاحبان مسموع الكلامه افاده واعيد ولرك انقطاع ايلمش صورتلرين كوسترديكى امادى خجرنى ايله نقد ابدوب بيش اذن برنا مراد . خاطر خواهك مرتبه سنى بوالتمش ولديلر حالا اسنك ايجون نفعلق وتبرمك مخالف اولديه رحصول املاك مجلس آخره موقوف اولسون دبوفرداية صالح منقلبين ابلر حريفيان بزم آرانك معامله مهيوانه لرين استدلال حال ايدوب علىالفور الى دعجى انجاح مرام ايلد مسرور البال ايلوبى اول مجلسه غازيان برخاش برستدن بربنه دشمن در كين على طريق المغافصه هجوم ايدوب كندوزك دوهر كابكور اولان شهبازان معركه زار غزانك اسباب واسلحه واثوابن مالكلبه ارالوب ابدوب برتاجى دار القراره قفصى موبار بخاب اولان قلعه كهساره القا؛ وجود امكانلر بقيه السيف وزخم زدكان ساطور غدر وحيف اولانلر سر وپا برهنه مجلس پاشايه كلوبلر اركان ديوان سرنيك افغانى مترحم اولوب بلاى خسرانى جمله مزم لازمه شانلرديو هر برى ميزان استطاعتلرى مساعد اولدوغى مرتبه ده امداده كمر بند ميثاق اولوبلر حال ليبسم تا اشتمتر از كوزمادن نقش جبين حوريدا قيلوب كمان سخت عنايدن حواله نيتر خطابه مسند ميرانى ده نشاندنده حكم سلطانى اولانلر بالكر محافظه ثغور ومملكه بوعداد امور ايجون قوتلمشدر عرض جليل الشان بادشاهى نك تجلى بوقدر كه حريفانه ابله ترتيب كلمات برهنه تن ان وتمليل لازمه دردمندان اولنه هر بركز دولت بادشاهيده مشغل بر منصب صاحبى اولوز بو مقام عزيز المنال صوب سلطنتدن بوعبد معلوم الحاله مفوض ندر سنك بو مقوله احواله لازمه شانك اول زمانده صورت بذير اولوركه كندى خانه كرده كار فرماى استقلال ايكن برحاجتمند ناتوان عرض منظورينه برسيايى قبله نجه يا مسندنشين كامكارى اولان وكلاى سهرهاى كندى خزانه استعدادلرين بذل وايثار ايدكلرنده بنى نسوانلر وزنان ونعيم بيتيلر ديو تحشش اضطرابه چاره ساز اولمغلر ديو اشارت فرماى عنايت اوله والا احسنور ولاة عاليمقدار ره اولدن طشره حركت آيدوب هشنى بالفضولانه وضع كستاخى فرادر بوب روى حقنا آرعب بيلى نام طبانچه توبيخ ايدكدنصكره اول جمله نك سرآبا كوازم نشى سن مجقيا واول مردود ولان محموعى فيض كرمله احيا بيوريلدر اول صددده . وراى سر آبرده احلالك دربان حاجت در جهان بر نقبه النغمه نحاددك عرض حالن صونوب آكه زوغند جزرى عطيه واميدوار مختصرى بعد قلاوله وعن ببلدريجى بلمحو ظلندن زياده مانك دخى دامن تصوريى مالامال نعمتها مالى دلوب كيندكدنصكره دريابه كونش ال عماب خشم آلوده ابله

بجوت بو منوال ایدوب ... واسطه ... [illegible]

حضور ... [illegible] ... کثرت ... [illegible]

... [illegible] ...

مکارم بناها ... [illegible]

[illegible]

ظهور ... [illegible]

دماغ ... [illegible]

ابتدا ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

تحقیق عهده کفالتمده درویب صلاحانه تا زمانه اقدام حواله قبلدی تقاضی فوج حزر رسید خوف
جادهٔ ملکعروذه کشاکش امواج تحیر اولوب جال ایسه رسیدن کون قیسه زمان زمانه ازالهٔ استخلاص
بخادون اسوده قالدی تمامی اسبوعده حریف صداقت ردیف معهود طرف عمیم الشرف پاشادن نوازش
نامهٔ التفات اله حیاتبخش جان ناتمامی فلاک نقش اولدی جان اتمام برکبده فرقی بیک احجه دین معهود ایچون
بخاده موجود اولوز حدوم پاکیزه نقود تسلیم بزبانوان غم فرسوده ابدوب زیرزمین نمای عالمیان پیوسته
طاق فلاک و طنطنه اندازی جمع نمود اولدی جریو منظومه کلامه ثبت نقطع اختتام ایلدی بجز یک جمع
خنده زار نجیب داغی الحروف وه تسیم واتیب بیر صادق لهجه برج بیدن درکار وتجنیح لحجه استغراب المکالمه
باعث تلألم امواج افکار اولمشدرکه منزل آب خامه عذب مسوده دن ریاض صحایف تنقیح وتبیضه امالهٔ
آب حیات حکایات مناسخ وعطایا قیلدوغی اول کهنه ندیم بوسیده عقلک معلومی اولمازعشقی سیر بجادن
قطع نظر مقتضای خلقت کنار بروری ابلر بوجغول له بر بی برده اطلاع ملوح امتداد کتابته تنقیت
وجوه مذکوره وفتور الطناب الله عارض اولان رعاف بینی قال بو مجلده انقطاع بزیر اختتام اولوب صدد
کلام الله بوی مناسبت کوستهای اول خبره سزلی جاقه بنبت جبال پامل ایکن اول مجلده بیره تقریب احضار و
تذکیر احوال سنجابینه مروت کینی مذکوری زبان زده تعبیر ایدرک فقصهٔ اتفاقیه شخص روحانیت
واخلاص بنتسکر مکار منوت یادیدن نشاءه ایمک قام اولور بلکه بو مرتبه ده مصدر آثار حسنات کرامته حمل
اولنه اولور ٭ تولد مخصوص اولورعینت کرام اصحابنه کرامت شان نتیجه اولروه لرایدر احیا
بو در الحق کرامت انسان مناهر کرام دوره قدیمدن مخترع طرز خاص حوایی کتاب
یعنی تاج زاده صاحب سماحت انا آرزن بر معتاد آردر
دیباجهٔ کتاب تذکرة الاسخیاء ببینه ایام اولان رئیس الکتاب عالی مقام تاج بیک زاده مرحوم که
جواهر نثاری نظم جولهر حروف ایله صحایف بیضای اکوانه نقش انداز اعجاز اولدوغی کبی نثر کرم
ونشر آثار همم بابنده یکانه سرافراز و سبحی مرزبان بی باک عطا بنیده ندمای حاتم العکوف الطافی منهم
عیب اسراف ایمکله شهر تیاب امتیاز اولمشدر حتی زمانک شاعر سنجیده معالی ٤ استاد پسندیده سخن
یعنی معالی بو دجله مدیح جنبنده فیشده پرواز بلاغت وبو حسن مطلع بر بیع النظام ایله تاج بخشی منظومه
موهبت اولدوغی زبان زد یاران معرفتدر ٭ ویرن کمال شرف شیوهٔ خدادادر ٭ عطارد فلک جود

تاج بیک زاده اختراع طرز کتابت دیوانی ده بر کز وخیمه لطافته ظفر بولوب نایره وادی اعجاب انکیز
فتح ایمکله منشور شرف دیوانه رونق خاص ضمیمه ابو حیالا طرز معارف اوزره تحریر برات عثمانیه فائقی
نشانی کلک مشکین شمامه سند منشأ المنشی کنز بیک سالها خدمت تعلیم خدمه ادب ایچره زمان کامی ایله شرف یاب
هر نشان الان خواجه باب صداقت نابیدن تصحیح روایته ایله اثبات کرده منش صحیفه طراز حکایتدر که بر شب
هنگام حوالی الضیافه عشرت اباده جنت مقامنده دوزه زنوان معقول فهم بر اصول اکثر کریوه یاران سواد
آشنایی کمی بولملغه بند جمعیت اولوب حقیقی تحقیق مجث شوق و نشاط ایله سرگرم و نشاط وار و کندی کیمیا
نگاه مکرمتلریله دل احبابی عزلمنه زر اعتیار ابو دا حیاء مروت عمده ساز کار اولدیغی اوزره
سیمای خسته مزاج خاطر کشا ایله امانه قلب اکراد ده هکنان مجلسیان درکار اولمشلر ایدی ۲
شویله بر مجلس ایدی بزم صفا بروری کیم صفادن انشاء اولوردی خم شرمیله شراب بولنه المشتری
کرچه که پاره پاره لیک بولوب المادی نا اولمیدی بچنه کباب فضله بر قاعده ما دون ایله برکامی مخنوس
بیک اصول اوزره انتزاعی حرکات معزاب دامنی چنک تشبثله دخول اغشدن سایه سنده حله مغنوا ایدی
فریادی رباب سنج دموفی نوله خطا ایتمز اول مجلسده فرض ایدی ترک دنیا اوزره واجب اداب بر کل
کبی نثار اولدیغنه اطرافه درهم و زر و دینار ایدی دایم زرناب ممالک معتبره محمود بر بیک
منشور ضبط ابا الکرم نکاشته کلک سحر افزایی بشر از بس ایصال جایب نا آمزده برات همایون ایتمشدی
اول مجلسده مرزه کتابت بیک و عهد حسنه کامل عیار بر مطلق و استعمال فاخر کمال بخدا ایچره طرف امیر الامرا
صاحب بر الیخ بلیغ موجب الاستعلا دنه ارسال اولنوب منتظر یاران صفا پیمای نظر صاحب خانه نمایان
زر دهشمنه نخاوه دست اکرام ایدیلر تخصیص هدیه آمرک و آمن برزر النقا و الفر قلندر نصکن
دستمال آمال حمل فضل ختم امساک ابرو دیدی احبابه گهربار تحن خطاب اولدی که بو موهبه الهیه
نخاوه رسیده سر صندوق ضبط اول بالکر کندی و آیه مخصوص ضرر اولور اما بو مقوله انجمن احباب و مجلس
یاران صداقت مابه ده ورود ینک حکمت خفیه سی بر قاعده الهدایا مشترک جمله مز بو نصابه عبد غنیمت
مشترک المقدر یوب مجموع حضاره کیف ما اتفق ذکر اطلان هزار دیناری بذل و ایثار ایدوب کنودین
عبری هجکسی بالجود ستوده کارا ممدوح بعده خواجه مذکور صحیح المقال تذییل بحث مروت ایله که بنم
زیانت حیاتیت و کفاف طعم اول بو آن بیک بروج ایله زانو بزانو نشست مصاحبته ناحاعد اولمغله

حیانه

میلنه حوام ماحودن الدخول رنکنده پروانه وار کاه فانوس مجلسده طفره بر دوده کاه بیرامن شمع جمع ایفروزده
امدنده اوزره ایدم اول حالده کنارده صفه اجلالده بولندم محبنا اولور زرفی النون قدر مسافی سیمای
کنزی حصه سی الیچی اوزره قالمش طوره وردی اول دستمال فاخره انی و جهی بهجیه قلوب بکا خطابا حواله اولدی
ابوب العجم بو دستمال رفع رشحه ومنو مصلحته سازکار اولور دیو جانبه اغوش شوقمله انداخته قلدی
عللقفه اوتوره قریب اولوب دستمال زرکشیده مسوحی ایکی بیک اقچه به نقد ایلدم بو نک امثالی ترجیحات
احسانی اکثر لیاتده مایه رطوبت سر ریکز یاران اولوردی دیو ذر معتبر حسن مکارم شعاری ایله
ترصیع کمر بند حکایات قیلدی بو نخبه الاخبار کوش زد عجز جامع الاثار اولدقده نعکسه الله العلم اولنوز سبیل
مرور ایمش ایدی که بقیه یاران قدماء حاشی چلبی رحمه الله مکالمه احوال کذشتگان عالم خلال نده
رحمه الله مومک جودت کتابت و آثار جودی ذکر متی تذکار اولنوب مجلس مرقومی دفن روایت خواجه اوزره
تحقیق و سوزنی زاده و عذرای مرحوم و سایر نکته سنجان روم ایله اول بزم پر نشاطده هرامر نشین بساط
انبساط ایدوک نصاب الف کامله بندی حصه آمعذار حسین اولوب معامله دستمال مالا مال بیشتا بنظر
وقوع بولشدر دیو اولجاسه بد المقالی تصدیق نصکن سطومه ثنا بی سنزاد ایدوب مرحومک قدر لکنه
الحسابی عطاسی محسوس قلم کرام الکاتبین اولمدن عجزیی طراوت ایله بیاض نقود اده کلمک امر مشکلدر معززی
کرجی زنجیره حساب جز اصیده داخل ایدی کاهی صورت ظاهره و بخشش درهم و دینار ایله ملک
تجلی اولمادیجه کاغد یارملرله عقیده نیغ الیم و بالاحسان مراد ایدیکی پاراته کلفند سکی در نتیجه در قطب
دماغ ایدوب سوفارکانه تسلیم زرناب بو دعا احبابی کاحباب ایلر ایدی و بو بی نثار حامی بیان
و غنا بخش سودا کر جان اولدی قطعه سخاده اوزکه اولوردی جهانده آجیات بنزره
دعوی اثبات ابحوره بو ایکی دلیل بری بو زنده ایدر بخیه مرده فقری بری ده زنده قالور
تا بحشر ذکر جمیل سرمایه دار ان نجاردن بری کشتی شکسته فلاکت زده ایکن
بر خراجه کالکاره دوچار اولوب بیع البائل لنام حدت بیک التوز بخشش ایله شادکام اولدی
سوداکران سود پیمای حلب شهبادن حاجی ابراهیم نام تاجر صاحب کالا دیار دوردست بوی انجه سرمایه ایله
عزم سفر دریا بار ایدوب ناکهان اصرصر قضا و قدر سوار اولدیغی سفینه سی مصادف شعب فنا اتمکله هر تخته
پاره سی بر سنخوش امواج قهر اکبر اولان ابی بر سمت غاله وده شو کیندی عمر با برهنه منزل کیشنی به القاء وجوده

[illegible]

عالم اولان كاروان سراى منزل القبايل [illegible]

[illegible]

المنافع ... ده زبده مسالك ... [illegible] ... آخر ... [illegible]
منزه ... [illegible] ... كه ... [illegible]
... [illegible] ... برآمنه كورز ... [illegible]
... مشغول ... [illegible] ... خالق ...
[illegible] ... اصلاح ... [illegible]
[illegible] ... آرام ... [illegible]
... برزخ مال
[illegible] ... كما في ... [illegible]
في الحال ... وحال ... [illegible]
موضع ... [illegible]
[illegible] ... معتبر ... خالص
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ایتدی حاجی ابراهیم کامران کسر بازاره خرامان اولوب کنج باد آورد کبی معتمد آریتی اثاث بیت و بساط
مسکنه مرفوع ایدوب بقیه سن محفوظ کمربند کتمان قیلدی وبرزنده نکاح اعضا ایله کرکیب اشتر وجه
نقش فص حکمت پذیر ایدر مختوم ساز جاک هیمیان اولدی و شخص رباطی ایله تجدید معامله ده تشنه ایجوا
استناره وجوه کیسه دکار اولدی اگرچه سفینه پرخزینه فرکی سرعت ورود صنده روزکار مخالف پرکشش
جبینه ازاله حرکت قیلدی و بارخانه وخزانه گرداب تأخیرده بعد اللتیا والتی عجالة الوقت برای مختصری
سرمایه ماحضری که دریغل استعدادینه رسید ایدر اجناس فاخره دن عقد آبدار ایسنده کره مروف اولمق
خاطر خواهم ایدر که انسان العین تعلقی ابتدای آشنایی ده مصحف روی صداقت نمای کردن تعال کار
اتحاد ایمکله تحقیقکرده یمن وبرکت مطرفه معجون انعقاده کیفیت خیر ومنفعت ملحوظدر ✿ نیجه نیجه
کرم وسرد دهر کورمش دیکمک عالمک کرچه غریب جلادک اما آشناسی ابلادک امید درکه ولال صاف اعتقاد
مرد نکو بازرکان شاکر ذوکینه طبیعت وبلال داد وستد نفع وسود دله دیو رونق جلی دریایه مشرف بر جمعکاه
قوم بی بروالاف کام اعلی ابله تعذیب همی مصحاب اید کن نا کهان مرد جمکاه معابر اولان لب دریاده آثار
هنگامه کثرت پیدا اولدی کوردیلر که بر عظیم کشتی کشاده بادبان لنکر انداز ساحل بحر اولوب سواران سفینه
یک بیک ساحه سلامته وضع قدم فلاح اندیلر اعیان بندر عادت مألوفه اوزره پرسش جه کوتکی واردین
احوال اسکله هجوم ایدوب حاجی ابراهیم پریشان حالک هیمیان دریا پاره قالدی دیدیکی سفینه اولمق احتمالیله
تحقیقه دیده روزنه تفرقه رسان اولمغه توزطوتدیلر ✿ کل کبی التونلرک سوزنده اخکر حیف اسورد
الحذر همیان زر بیچیده اژدر حیفاسوند منظر کیر بار اغبار ایمنون تا که ظهور صید اهو فکرین
ایلر کیر صیف خرجیفاسوند اول بی نوای کم سرمایه نو غنچه منالنک رنک وبوی سنادرد دن جی وابه ایدر کی
بیلوب جه ابیز ترددآمیز ایله میان وساره توجیه ناظره تحیر ایدرک بزم کشتیمز اولمغه محتمل اما بعضی علامات
مغایرت هویدا اولدیغیچون بیتیجی پیشه کاه اندازی به عرض بیانه ابتدار ایله بحث کرم بزکاه ابن الملفر ایدر کن مسافرلر
کشتیسی جزء بر وجیه مشکل خواجه نامدار منتخص اولوب حریف رباطی به توجیه نظر التفات ایدوب فی الحال
دادانوسی خوش آمدی صدد دنده کوهر شار بحث تحکایات اولوب خلال پرسش احوال واثنای فتح الباب
استماع کره ذات ... همیان خاناتک علاقه بیگانه دن منقطف الساحه دو دیو مخصص قرارکاه معهود
زبان کهتور دی رباطی همی ... معابله ایدو ضیا وندا اسعاوت ایله بو خطه ده نقل احمال علاقه نی

جونکه دلپای تغر هیچ حدودن بحر بود تبشیر غبار الالتیش اصعوت معه یرو زبر زنجیر قرنداش سعنه عزائده نمایان و مسند اسرار ایه مقدم ایچنده اوردی حالی حسابن اولنماغه بر کوشه به سواد علم بلدر قرارکه آلکنتاغی بر جهت سکه و روز مسعود حاصل الکار ج کلدر کیمه ایک خلق مزاجه سی بکدر طبیعت ایتورسه صبحگاهها امکا آخر جابجه اوزر قدرک ماسلنده دیر جاچی ابراهیم سنادر مادل محلده اتمامل حیرت الکبری شانه زیر پیش نسود نشر اسعد کن ایساده لوام لرزه ایک نقد بو شعله اول ناچیز قطعه مجموعه نسان بوتار در جیو حرف مال انشاست قیلدر حکایتم بیچاره نکت شعیه خوش حیرت الوردی تاریخ مراج ماسی الور ع زجالیچی قرار ونه ایکی بر سخن شیادان قضا به تسلیم کر یارب بهادرن عجزی چاره بیلمادی خواجه کار ان نوحر ایچه کما طرفه کاربانسرایی درون طلقی استردی وضع مسعول اولمش اولمزن زهر خنده قتول الطر تبسم بریز اجهود اولدی و دهری ملاطفته دالی النازل سعت وزر حزاهان سمت بحرجه جوزج حسال اولدر اولکه استکه صحبت ایرصورت اکر آمده جاچی ابراهیم فلاکت نامی کوز چشمه جلوه بیز بخیر بکا مسلسلی کرده حالکه بند وورشاخه نقد واهتمامی سعت بوندایلدی هرچند کره رفع مجلیه بهانه پرداز نشستنام وقیام اولمنا یسر سست اتفاقی حانکیر عزم ایدوب زمان خواب ینشینه حرکت دیا یسیان محافظه اهتمامی خواکه اطرارجکانی قلوب بر الکی حرقه کامبهانه رفع تعلق و کامجدید وضو ابتراحت ایچون مشغا مجمع برجقد بحه جنکزاران قلاش طینتدن برفاجن موکل احتیاری خدمت امکاطمع ایلر بکلدر دب روی رعایتدن عاری و سیار نده بر وانه وار داخل درمیان عبودیت اولمق اوزرهیم خطوه حرکته فرصت ویرمدیلر تمام تحرجه دیره لرنه طلیعه خواب وضع قدم جمع اودر هرکس شناعی نانار بونم اهلر و بهادره کر بزکا حضور ایچک زمانی کلدوکه خواجه مکرم جناب حاجی ابراهیم فلاکت نامه توجه خطاب ایدوب شیفر زمعنایسه خوابکاه کز برکناره چکوب مستریح کاشانه نام اولک بیر خدمتکذاران ابلرهی مشنا براد و معارف بو قیا ایده بن حدیدی اول محبوس ازاده صورت بحرابک زنجیر اطاعتا یورک کنار لحاف تحلتری برفع روی و آکه صلوت اتامرفن مالمراجعت اولنورسه حال خرابم نیه محرا اولدی یوحولان خلجان وسو بافته اندیشه پرداز کردینیج وقته وجه انکزینی دستمالچه زروی مرتم الوده ملاحظه ایدوب نشحه جنبن مرتبک امنفعالایی الاارق ساعه اندیشه ی مستوره زنخ و مضطجع بالین ملال اولدی حتی بر حال خنابه خولیه مزبوری پوشیده بوروده خواب
ظن

نکت

ظلمت نفوذ مجیانه رازدن بونیه فرمان امندی که زوالپای جبرونی بنشق مال مکتوزی بیسرانه بحث ایرازن ایده حیث الاشتاکه اولدجی مباشر حدوث اولوب لکن حاجی ابراهیم ظفرباب بی نیخ اولدجی کنج معهوده توجه ایتیوب سمت آخره ن برازاراکه کنعان خاک ایتوکه مضکم جنت بهرشیجه برحالتنه دست همت قلوب برله اناره مختوم ایچنه معدار هزار زربانه مجیب الابصارنه اخراج وار ایش نظر کاما بجماع ایتوی بعده برکوشه یه حتی حوالی بن نقد قیلوب بیک زناج فی صفحه هزار دهقان الشدر کولاک الف کامل عیاری اخراجه بخاده پیشتخته خواجه کامکار ایلدوب تحریر ابعه کنج معهود ده کلور موضع مالی مانند دماغ تاجر مفلس کم کرده عقل و اوراک ضمنی برلوب حواجه واقع حال ایتوکه کنه دهانه فهم بند سکوت اورحتی اوزرء نبعینه اکرده صکن نقود موجود بیه که تمام ذیج بیک التونون عبارتدر ستماله بجیده و دوهر آتی مالینه بخاده قیلدرب رحلیق قطعه حضور امداد اولوراول خواجه عنابرور کرابه کیشه برملی زیر سر بالین فقیری کوردکه اکر دوشه کورسه جهانی بولوراو مایندوعجی دم زیر سرده بر وفناکه بجیده دهستمال نشت اولان زر بجیاب بجومک افناکرده نکار یار زمیج اولمق زمانی قریب اولوب ایرلرنه کیجنه لوغات ایده مخمور سر اسیمه خرابات غفلت محابه نفود اشک نذلت ایدرلری دیو بیش قوم زاوبه دهر اولان صوفی صاف بخاده صبا جاتوش و کنعان اهسته شکافه زده من انکشاف حال بجوم نشسان راحت دصفا منارکانه بحر بکیش جارتیه هوا قلدر معقدمه الحبس سحرکه قودن بلبل نفسان مناره بیر آمانک صفا بخش بابونی ایلدر بحرنجیه دنکلی شام اولان بیطاقانی عنابه خوابه بنیتر دابنا ابلدی جناب خواجه اهسته حرام خوابکاه خاجی ابراهیم فلاکت بناه اولوب نسیم نغیر صباح الخیر ابلدبحرایک کلاب ساعونه عزیمت قیلدرسه شبنم الفاظ کرمی شتابه طراوت بخشی کل کوشنی اولدب نه وقت خفتن و هنکام فرشه بالینت بیا بیابین که بدستم جه جام رنگینست ایش باریم کرده مصدلق ورفیق حالاکه دم صبحگاه توفیق دریسر کران خمار غم اولمق ناروا دسابق معذورلقی میانزه مطرح افکن استغنا ایلرلمش ایکی مناوله ایجابنه الفنده تابع وسوسه تفصیراو لمق ترزبق و ناسزا درج بوش تکلیف فرصیت ایلدی مثنوی فرصت کز جهان تیز بردر ابرمکدکا بروجی حتمدر فرصت جیدیک دم سحردر کوباکه صبای خوش کذردر افسوس ا ولوب اولانسیم نافع بزغفلت ایکدرمک ابلرضایع خورشید سحرچه ایجدبر جوش بزربنلی پکی ساغر ایدوم نوش خورشید جوالی قلدی بیم بزبزم صفایی ایدوملکم جام سحرایدلم زمی ریز بز نشاءزایدم سحرخیز حالیه ایدم

واقف

تیسیر

خواب الوده بیدار ایدن بخت اسماع فسون اتفاقات ایله ناچار بیدار اولوب جانکز حشم خوابناک ایورک حمله ایجاد ایمیش معلوم بوریا خانه جیح باب ایله تخلیص کریبانه شتاب اودی ایکن خواجه عالیجناب ده دخی ضرورت سکرانه نتیجه سی کبرانی خواب غفلته بر ایکی فنجان قهوه ایله از اله اوساخ دماغ ایدرلر بس انکاه معاروانه سمت حمام و لکن وجوب حجل دخی خلاصه فرجه امکان بولمایوب اختیار حضور خواجه ده نشست ایدوب فلان دیر دخی بو محلده خواجه کامکار ذکر معتوا دنه منکر آفرانی کورشه ابرودی بر حاجبی اشارت ایله خارج مجموعه قوم والاتیش کثرتی بالکلیه دفع ایند کدنصکره تقدیم ایمان غلاظ ایله معذرت و جواز ادله که تمام کرده احوالندن بکه دیو خبر آوره مال مرقوندن اثر بابد اولور دخی مرتبه سی تقریر و اقرار ایده حاجی العمر ماکه صراط مستقیم ذکی دخول جنت المعدن مخالطه قرر اولنسه کرو نعی جمیع سر انجام حالن بثت صحیفه النجاة فی الصدق ایمکله بسکا ماجمعی خواجه به عرض ایلدی و کشتی شکسته وغلا کمنده لکن و دامن در فرقه تشتت ایله شمع پامالی بنیانجه حقه بازه دوننور نسبعده ندامت و اضطراب ایله متوجه عالم خراب اولدقده نظری جای کنز مقا دفعی اولوب کیفیت خروج و اخراجن کا دفع حق تعبیر اوزره اداء و تقریر ایلدی و مالکر بر مقدار آری لوازم خانه به مصروف و سایری موجود در دیو اندائی ایله بیش نظر خواجه به نهاده قیلدی تمام حکایه سی خواجه عبرت کزین کچیده سمع تعیین ایدوب حاجی ابراهیمه خطر بولماوه دخی الوندری قبض و در ایدی بالبنده اولان سه هزار دینارهم والحاق ایلدی و جمعا درت بیک عدد زرناب عزت تابی برادر دهیه مجموعه سی بر زیب و دیبا ایله حاجی ابراهیمه بخشش و عطا قیلدی و دیدی که ای برادر صداقتن بیلی معلوم خاطر پاکم صفوت ذهینک اولا که بو ذکر ایند کلک افتاب دوری روزکار نیم دخی سرمایه اقتداری تارو ونلاطم امواج قهر کرده کار کشتی نیرتا هستم شکسته سنک بو را ایمنک تعجبی ایله اکر کذر کاهم اولان دریا کرده وبنادر مهاجب آنجعا آرده بو وجه ابرزه بر مقدار مال مرحزستور و محصور ایمک ایکی برینه علاحظ طبع صاحب نظر و رواد دخی حالا بعضله تعالی سفینه وجودم و اصل کنار سلامت و سرمایه سعادت اولان مال موفور حرفوست کیلان عاجلنه در بونعمت عظیمه شکرانه سی ایچون لازمدر که سنکا بکی خیرلن دیده لره مودرس در ساز و سرمایه بخشش اعانت ایله ستر اعزاز اولان الی الرحمه بو مقدار معلومی معذور و ربط توب جائز اولور سه بر سعی بیلد مرادنجی مقرر ایدرسن که تجربه به بصیرت اموزم میانه کار بحاز ایکه ایلیجی ابد در که میان دوستی و درستانه بر هرزه کار و بارتمامت اولا احتیاج بردی انتفاع ایله احسان بر حصول کامرانی بیکباه میسر اوله

میسر اوله و بو جواهر نصایح مفیده یه علاوه بارمنت قیلدی امتنالا اول مالده معاعزم هندوستان ایدوب ده بسیاری باعانتی ایله پرسه کامله نمام اوون بیک التون عزت منخوبه وسنا اودوب کامران شادکام جانب وطنه عطف زمام مرام ایدوب بعون الله تعالی بز العلام واصل کلبه سرای المشدر نظم

هزار افرین باد اکرم نکاره کیم کو ربخه رفیقی رجا بی ملال
دریغ ایجه کینج معتودی ابده بذل سرمایه جان و مال
صورت احتیاجده معنطرب حال مخورت ایکن بمقتضای سماحه جبلی اوزده بر فرقه
شی نبیر بذل ایمکله بحر کهان خزانه عیندن مال کثیره واصل اولدقدر

الفقه و لان مستفنا انه اطوار کرن بر کرد آشنمایی ابرانه همت فقیر اندام مستغنی طبیعت که لطف طبع و تمامت خطر بذن صاحب دانه اما انصاب جاه و مال ده کمیابه و انوک مایه ایدی ۴ کیسه و همیان تهی از سیم و زر سینه و جان معدن در و کهر بعض ارزو بی مأمول الحصول ایله دار السلطنه استانبوله کلوب استمداد ازمنه قرار بر همزن کار و بار اقتداری اولوب و خامت هوای غربت بیچاره بی تعقید ایکرن ولدوزه تاک تب تابه فرسای ضرورت قلمش ایدی ۴ ایکی کون بر منزلیجار امکان ابنز هلال ضعف فرسوده ابدره مختکش فی هزال اتفاقا بجار آن حمی الازمه افلا ایله مستغنی حمالجهر مانی اوزدام الام ایله بر اماس ایدوب کینار رشاد روان جاعنده آیت الا لعبادت ایله نشکان آتش جکر کدازه بردخل السجده کراحت انتزاج ایچون اقامت نماز ستی ایله جامع مونس بنیان فاتحه فیل صلوة المغرب کوشه کیر صف نماز در نوقت اواز حی علی الفلاح ایله سبحه کردان ذکر جمیل صمدیه اتمازه صنوف صلحای مختلف الطبایعه دیده عبرتله نکه انداز ایکن کندو به قریب و همزانو بر محتاج نامراد نسبرنه ره برد اولوجانه س قراستی سحنه اله امیز حر بعیدن استدلال ایدی که اول پریشان اوضاع مضمحل نمانبل ۴ پراکنده روزی پراکنده دل عارضه اضطرار ایله کندودن بتر خیره سر لا یعقل بلکه طاعون فقر ایله وبسته لکی مرتبه هلاکه موصل درجه ره دور که ایامی چند شهر آه قصبه طعلو منده فوافل اغذیه سادالرمق کذرانی تمکله طاس معده سی نیم جبه صدقه قوت اینادایر ایله نمانش و سامان عتیقه مانع ذل طلب ایله ضعفا کندوی دخی تدارکدن قالوب سوداوی احتیاجی علاج پرنیز تدبیر اولمق ممکن اولماغین بس مقتضای مرتبه اجرا قاعده جوازده بی منفا منفی اولوب کینه معذوری مساعد اولدوغی مرتبه ده حصه بخش ایدا اولماغین جیب رخنه دار افتقارنه مراجعت قیلدی کوزدیکه مجموع نقود موجود معدوده هشتاد و منحصر اولوب تخمینا انجه دن زیاده

ترجیحینی بوده کم تدبیر فتح مضایقه سنگلاخ چاره میر چار احسانلرد که تیک عواید کافی عقلات غلیات فخیبه بی متعین و تدبیر بی بینا حسن خصوصیه منشور جلیه مباحثی توقیع رفیع الرق علی الجمیله ابله ممنونلیدی بالآخره نفس فنا هنگامه سینی نابنار ملکه ارضا ایدوب ولعلیه دکین فوز نصاب سعادت الکلم ونامرادلکله بکمی عالم احتیاج اهلنا الآن اوله منظم لطیفه. خدا کریمدر الکنه ابله محروم. مراحم سبابدر نور هر کسی جهد آوبد کن. هر چه باد باد دبو مو جود ماجری انبار ایدوب کندی امر بنده فنا عنکر تفیض کردکار اولمی کرکند دبو بیت جدا آهم معدوده معهوده نک والتمنی فغیر مذکوره بر وضع حکیمانه ابله ایصال ایدکندی حوایج لازمه سنه اوزانجه ترکلی ابله اکتفا قیلدی سبحان الله سیمای کدایی بی نوا ده غلبه نور کبیر وردهن برشعله عالم افروزهویدا اولدی که دور خسار زعفرانی رنکلی چهره دیو مرده کبی دهشت انکیز ایکن بر لحظه ده زیب طرفه محراب اولانلر ایلکی شمع شبستان امثالنده بربی افکن فتنه معلا اولوب اهتزاز نشاط ابله کاماً اولوردی کامل طوردی قیام وقعود ورکوع وسجودی بربی برینه قاتوب الله اعلم غلبه جنون شوقیله ارکان صلوتی برهم زده اختلال ایلدی بو اول صدقه بخش بی غرض نیتنی خفر فرخ بی اعتقادی ابله دامنه بیچه زر المدد اولمش سوزلرین کوستردی شوبله ایدی که لطیفه بنامت کلوهی از حیله ابله بیچه مجموعمنون تخلیص کربیانلری اولدی سحر کهان که بیچه خورشید فلک جیب مشرقدن ظهور و نزول نقود اضوا ابله دامن دهری پر نور ایدوب کامرانه فیض ابلردی ایسم زمانه پرخنده سرور اولدی اول کرم پیشه جوانمرد نزل اندیشه روانه سمت فرمان و متوجه جمعیتگاه امثال و اقران اولوب اهوش بنایی هنوز معانقه فنجان قهوه ابتمیندی ستکال ابراز لره بر روح معنوی بکیجه بی لوندی کندی کار مجمی ایجوره... استعجالک اولوب کبیر رکوب عیار نظری بالبداهه جمال جوانمرد مذکوره خلیده اولدی حکم زمان ابله بینلرنده سابقه آشنایی رابطه اختلاط اولوب بکیدیکر دن بعدا کی لری اقتداد بو لمغله متراضی ووردی بربنیان الغفلرین چاک ایدوب رفع کرفضا حالاتنجه زن تلافی اولوجی ایلکسنک بی قباحته مجتلرینه صورت بخش زیب اتحاد اولدی جلسه خفیفه اوزره ندآور بیجابنه مصاحبت یکدیگر خلال کنده اول لوندبی مانند ابتدا نوم حیات احسان ابله دوستکانه بخش ترفیق شفیق اولوب خیلی صدر دماغ باهره نشادار کیفیت صهبای ملاقات اولمامش ابدی الحاله هذه برمصلحت عجمیه تفرقه اندازارام اولوب دوروودراز شرفیاب مصاحبت اولمغه زمان مساعده ایتکلر بجاله الوقت کیفیت احوال معانقه دن خائفه اجداکی جانکیر دوف

وقوف ایتسه کرک سایر لوحات جناب رسیانی موقوف زملن آخر اوله زیرا بنم تمدیکه حالده بمکارستان حالم بر کل صد برک نسیم زردوستک کیمیای حلال اکثرک ملو فرستان تحزن وکدورت مجالسی مبتول برشکلده بسیزه طراوت تابیه لو محلنه جمیع خاکنناک انفعال جلوه کر در بسته ثلثه ضرورته هرنه مرتبه کفایت ایدرسه ربع ایدوب کنده اشتباه اولیمه دیو جلیله محاطلکدن جواب لاحی وتبع هتک بر ده مجلد ایمدی بلاتوقف مبلغ کرم رحیا جیب همت واناملی شکل کشایش مأمول حل عقده کیسه مروت ایدوب بی تردد تردد و قبول خفت تعداد ذرهنی یعنی محاوره ملدی ونه مصلحت ایجون مشغول شمار اولدوغنی اظهار ایتمیوب کندی کاف مخصوصه اعداد ایدرلر شکلنده بی محابا عدد دینار بحیرالابصار ایدرک نصاب سنیه کلدکده حالا بومرتبه کفایه ایدر دیو بی تکلفانه استخبار کیفیت ایتیامیاقنده حریف فرض واجب الادا آز عمی ابله غمناک اولماسون دیو استغفار بو ناچیزی تکرار طلب خاطرم سی نون خاطره کلور تلفظ هبه شاید و امن ناموس همت برسکه ابرات عنایت عار ایلیه دیو بو طریقی اوز ره لب جنبانی استحضار اقتضا ایتدی مرجو در که حسن قبولی ابله تحمیل امتنان وتشییر بندکی ایجون تعداد ضیافتی در میان قیلمز مضمونی بمهانی نقش بر و دیوار کیمانه افاده سامعه بشارت بدیری قیلدی وازبو طرف حیرت سرور دن تولدک مکافات تشکر ومضمون اغر کرابته اوزره ایفای عوض نذکره اولماد سن اول جوانمرد بازل الکرم مانند خضر فرخ قدم حجره المجلسدن غایب اولوب مرحله پردن دست یاهو نمایی بالای سراکوداعه قریب اوزرا قدن اتاره وامعاء صوت افزینه مجال اولمایجق بلدن منسم بن معذور باده اولارق و نبات شبیهانه ایله سمت مقصده کاهنه وضع قدم عزیمت قیلدی اذان مغربده التمش نقره سیم بذل اوروب فقیر مهجدار مسلوه فجر عقبنده هر درمجمله برجنیار عوض ویرن جوادکرم برور دکار کسرعت ظهور احسانی حیرت انداز عقل انسانی و الممکنه ممکنده حضار مجلسه حکایه حال ماضی حال ایدوب کل بینکاه صادق بنفاده بخشی باکه جبل اللمعی لعفاء و هوس مرزان مکرمت کاریه سبب هنا اولمکله سزل والعرام المتدر. نظم مدح اهل سخایه باطوقدر. معنی بکا حضرت قرآن. قردی ارباب جودی جمیع محروم. کرم وفضل ایزد منان. برعزیز مقدس جنابه جنابندن کیف

محکمه ده بلاقیدی قلیل ایدوب بینه توجه دور حمنی بریکانه بیل امال جلیل اتبه

منظور احمد جهانیان کرد بعید ر

صدق تعالی مجمع عالیه لنبلیه نزول و قرار دارآنه حقیقت سبحان دهشتکاه برخ و قبول ولآن باکی نوبرنوق دن

بر صدیق سویه الاداء اکنوئی جستجالکی اولمق اوزره تحقیق حکایه بجمیع النحوی ایدرک بر مصلحت مهمه ایچون
مرزمال ایله وضع بر وصول مبتنی الا محضا اولدیغی بیتده مالک اولدیغی انشاء تعقیب بازار نعمت
ثانوال المشیوم ۲ ذلکه حاصل اولدرجعانه مراکه · نیل آمالدرحراصل اصول · زرخورشیده
المسمات اکه مرحلک اعلام خیکری نتیجی معقول · معطلحه مذکوره نکته مختم لزومی بر مرتبه
ایدی که ابوری کار هکر دار ملکه نتیجه اوقات واعمار اولوب ترک مسامحه سی ترک حکام جواز
کهی سبب تا مقصود مال وصورت فوتنه معرفت رابطه حیات ایله تلافیسی بین الاستحاله ایدی
بوباعثدن ذکر اولنان چار صورتی مانند داعیه ای وروده صندوق محافظه ده بر درجه مکتوم
ومخزون ایتمک لازم کلمشی ایدی که فرصتا کبند وجودم متراض پنجه ملک الموت ایله چاک چاک اولسه
تمکمیندر که بردانه سیجی کردآوره همت بر ارادة اتفاقا اهم کرامت پناهدن بر مظنه ببری
غیبی مخزون کنز العلوم لا دینی عارف بالبعه مستور الحال ایله بینزده علاقه انجذاب محکم وقصر
هنو باکه منلع تعلقم خلال باب زوال اولمق مرتبه لرندن عالی اولوب بنیان رصانت بناده کاخ محبت
عاشقانه مزحوزنق وذات ابعادن متبان ومستحکم ایدی بعض مهمات متعذر الاندفاع
جسیمه لراللی التونه محتاج اولوب لکن نظر تو کل ایله ستر تشاذب امیدواری ایدوب جعفو سرمایه
ولدان کامرانی ده حمیاده کنش ارزوی استمداد اولمق منافی مشرب ادرار و وتزجیحت فی بنی اولد
مجلس بر فع زبان عناده وروکرد ابی استغنا ایله معامله ایدردی بو کمینه حاکپای عزیزآنه
صاف سینه اکرچه اول مرتبه ده مظنه مال وبذل وعطایه مستعد الحال دکل ایدی لکن عزیز با هو التمیز کی
محرم راز معاملاتی اولمق ملابسی ایله بگا نسبت ایدی مقصود اول الوجودوندن رفع برقع تستر ایمک
مناسب ایکن نظر اطلاع قبردن دنی درکنکره خاطر خواهی پوشیده بروده کتمان ایدردی ولکن
اثار بلاکشی تمتع الفعادن استدلال بریشانی طبع بر صفاسی محسوس عین العیان اولمقده ایدی
حال بجاه زمیعتراحجیت خاطر عزیز میسر اولدیغی بیلوب بر شبانکاه اول جان برین همیان بلکه
همیان بربنده جایکیر شانه جان اولان نصاب چار صدودن اللی عددی بی حاقانی بطاوی آفراز
ودرموضع وسجاده نیاز ابودیاطرد مکتافته نت وانکاحی پروانه کان شمع خدمت بروده کمشی فحالنه
اولمق

اولمق ایچون بعد صلوة العشا آینه خانه به نقش یا سوادن مبرا اوزر تینه تاج بر لمعان شمع ب اوزوی
رنیوده متراض اطفا قیلوب النونلری بروضع نازکانه ایله تخاده بیشکاه لعدا و رجای لطف وقبول ایله
تقبیل زانوی عتا قیلدم بو وضع نامرایتانه فقیر دل آگاه عزیز عرفان پناه ده جایکیر تاثیر اولوب اکرچه
نسیم تنفسی خاطر اتحاریک چون تحسبل ایمزی اما با طنا رحمان زار بستی بر نغلت الانس اخرین اولوب
نافجه للملک نسورک حقه سویداده محبوس اولماسی تا بر تمیم توجه ملکیرک قرفی فوتنه باعث اولمق
ملاحظه سیله بوی مشکلی صحتی روزگار تغییره الوریحق کم تاثیر اولوردبوصمیم دلدن وزوقه جای بر طریق
برون راز تعبیر ایله عطر بای دعا اولدیغی کردامن شاهده ریحی عبیر تاثیر اولوب شامه یقینم احساس نفحه
عزیهی ایله صوب کلشن امنه ای اسعا بزله دامن برزده تخصص اولوب بعد زمان طلیعه شکوفه زار امال اولمق
درکاه دولت بناه ارباب جاهه یوز سوردم اول عصرده مقتضای مشار تجلیله ناطور آن باغ کامبخشی
اوزره کلدسته مراده ناخن ظفر خلیده قیلمغی شبوز التوده حی القوه تعدیمنه موقوف اولوب حکم فتنده
بسیم تواناه اولان یکانه پهلوانان محقق نزاد بلرکاه استعداد اول مرتبه معروض البذل بر نشان نقش
ایثار ایتمدیکه حصول نشین مراد اولمق امحال کوریکله ناچار موجود مهودی که اللی عدد جناب عزیزده نعیب
المغلاد جبوز اللی التون باقی قالمش ایدی وسیله حصول امال اتخاذ ایدوب ملکه سار زوده هر برنجی
بر پیچ ترخشنده فرض ایمکله شاملم در آرف و بنار ایله تابنده اولمق فکر تبرلوم · شعر · اذا ما کان فی الفضول
اضاء والبیت وبتنع المعندل · فبرط الی ارحت الحال منی · وما منی سوی حال الملبوطل · فبعد کم
عزیز خورشید چهره ایله صبحدم صادق محنت اولان حل احتیاج استعطیفنا رعالم ملابت مکر ملکا نبت مرم
اولوب حالت مهموم وحسرت طه عکاه ان زمانه تسلیم ابجو دخانه بخانه ودر ابواب بی دوب بنای مصری قبول ایده امر
اقدام ایله بذل الجنة برجا ایتدیکم نیم جبه بر فرد ابورد ناقصه طلعتان مکرشته چشمه بر مرتبه کام اولی استغنا
عارضها ولمیکه نم ججا بجمله ایله عرض ایتدکم زرنا جبر اقرا یقطعانکه اندراز التفات المیوب بیمنت
التماس وتمنا معصوم اولان مطلقی معذ و معانا مورسته حصول ایمکله فقیری کامرا ابدیله الحمد
العزیز العلام حالمه بعثت اللی التون ایثاری حنوا انکمه نشاتت کذاکری الکی بکا مراینه عنایت داعیه
اولوب بقیه مال وقت ضبط قالمغله تجبر اینه انتظام ولادعند هجوی براد لعفو تعقیبنه بو لی ایله بجه

ایا آمده حکم سعد حقلا اولان مرآت خاطر منیرت قلمله دمجانا ظهور بولوب محصل الکلام محرور و
شادکام اولدم غبطه انکز حسد بیکانه لئام دلری . شعر . انفق فان انه کافل عوض
والرزق فی الیوم الجدید جدید . المال یکثر کلما انفقته . کالبئر ینبع ماؤه فیزید .

مقال ثانی لایعد بیانی حکایات عشق زاده لانه مفهوم ومیانی شعال
سطوردن دهر مه سر نجلم هل ابتلا کرتن زد جلوه کران خیابان خبر
اقسام مقال وحکایه مرا صولی بو دجه در نیف الطبع سمع قبول ایلیه

بی خواجه نامدار حاشیه مبیر دوقی ارین باخته فن بازی عشق ایله ایمکله رأس المال عقلنی اسراف میخانه ابتلای
ایدوب افلاس حربیه ایله سمار بازار فلاکت بعد زمان ایمال دفتره الیق اول جمعه
جلال سال عشرین والف هجریه ده مشاهد راقم السطور اولان امور مخصص حدود ودینذر که
سحر مرز بوم رومده کثرت مجالیب و آله قریب ابلادرشک آکر باغ ارم بر سواد اعظم دلکش فضای
دلکشا حرم که : نظم لطف ❊ وزفریب جنده ده عشاق راحت بولمیه :. اوکره نورسه
شیوه خوبان اسنابولی حور : مصرع آغاری دلربایان پری پیکر فرشته منظر ابروی
روی جاسکو بکو نقش چین جبین عشوه انکیز ابروی منادر فرنکه قریب اوبلی نغز هی ایله خواجکیان
ربع مسکونه مخطط رجال بتجارت المعاش بر خواجه صوف فروش صوفی خروش مرابی لفاکه شیوه
شاهد بازی ایله مناسبتی عمودآر کفاآت بینه دعنفا ابوبی عدد بنجاهه قریب استران بحمل کش
مرتبت قطاریله ضرب طویله نزول ایدوب رباط عالی بنالرینک برنده حل حجره للجبال احمال و
ترتیب مهام حل و ترحال ایچون بکدوسته روز ارام بر استعجال دفعکره وردو دیوار مسافرخانه
زمانه ع نزلنا ههنا ثم ارتحلنا . نقشنی نکاشته قلم لسان الحال ایدوب ظرافه معتاده
اوزره بازرکنلر براکلی ساعت مقدم کرده حرم حشم ره براه مقصد کتابندی وکندی
بعض حوایج فراموش کرده ایچون رومی تاخیر کوستردی اولکون بر نوع خفره انزوا ایلکه زیر زمین
اختفاده یوز نما بیدا اولدی شبانکاه نوابع وخدمه کراولان منزل ایصال قطار ربکا ایدوب
خداوندکار بازرکان فرغ البالی اهل بعیدالمرجع ابدو لکوده اکاه اولدیلر ور رجعانه صباحه دک
شبانه شمار جرخ انتظار اولوب نظم کیجه لرانجم صبار ین صبحه دک . ای شب هجر بکا روز حساب
نقده

نقده جوهر وجود خواجه کم کشته ایچون مرکان چشم زرقبی غربال العبر ببیز ایدیلر عاقبت کار معراض
خطرناک برنده لعل بر خشان شرایان اولان قطرات خون بربلع السلانی که هنر ازوی جوهر یاکی
بیمایه حسته جرامیان اولدوغی متعرضیلر بازخانه امینای بیت المال اولان بنماکران نیز دستک
ناخن تعرض خلیده قیلمسی دهمی ایله نعل بازکونه بولندن نو بیر سنه حاله منساق اولوب خواجه نامنی
میانه بدن برنیه تخصص ایدوب رهنمای احدی الرکبان ایله روانه ره بندرگاه اولدیلر
از بیطرف خواجه تفرکیادملری کندین ترصد ایچون جانب شهر حوالی ده کزوب بحسس احوالی
بر طرفه اولیجه منحسف کرکی احتراق یافته وجودی تحت الارض اختفادن برنوا نوازجو ظهور
اولمایوب نظم تن کلخن یاخته بکلیف کلزار مکن مرغ آنشخوار ه ر آیاغ وکلستان دیکرست
وریاض هزار زده عقل با در عقالی بعقوله زار محلقه خانو نانی ترجیح مصطفیه مسقودنیان ایدوب
ع بزه صحن صفادن کنج ناردیک بلا ایکدر . حدیث نان اول زمانه دک خفاشی غار زنابیدایی وسمندر
کلخن آرزاشکیبایی ایدبکه بازخانه ایله روانه اولان توابع وخدمنکدارانک بحثنا بندردن کذار
وحوزه حکومت فرنکه ایصال قطار ایتدکلری معلوم اولدیس خواجه بی نوا زوایای تنهادن
بیدار اولوب بعض کذرکاهلرده جران جران جولان محزونانه ونظر حسرت الود کریه پاش ایله
اوضاع مجنونانه یه باشلدی اطوار بلا نیلی غایب شبنم کلکون احبابه اولیجق بعضلر اثار سحر وفسون و
بعضلر امارات عشق وجنونه نسبت ایدوب پی قید آن شهر ابرازه ادراکلری مساعد اولدوغی مرتبه ده
بالای حاله خلعت طراز تحسین اولدیلر بوما من الایام کرسی نشینان وعظ ونصیحتک ختام مجالس
تذکیرلرنده دامن همت الود توجه ارشاد ایلکزلرینه پنجه زن استمداد و ناله بر انداز داد وفریاد دلو ب
مثنوی دریغا کیم شد سراپای من . من از خویشتم کشته ای وای من . بمن جور دوران زحد
میبرد . سپهر سر اسیمه بد میبرد . دلم را بعقشرو در دانخان . که خون جکر کشت ازوی روان .
مه تعالی ونعدتس بن محزون منقطع النفس وغریب زده بی کسه مدد رسی اولمق کرکسز که دیار کرفوه
برادر که دردبی دوای تحمل کدازه دوش ور برطرفه وار وی طاقت ربای مدهوش ساز ایله
محروم عقل وهوش اولدم کندی وطنمه برلرکبی مجاسر درمان و هزار رطخته غمه شفابخش دوا
ریسان ایلیه روا ایدر که شهر بکرده برفتنه اخرزمانه سبیی ایله برشکال کیروب مظلوم هر بیچاره امان و

دشوتی دماغ سوختهٔ خرابات اولم نظم خداکردی کوزدن لبستان شفقت ایله • بنم کوزدن آقن قانلی یاشی سلیمس تر معفونه بعض خرابات ناخدیر ایله مایه درد و صادق نغمان اولدیغی خبر کویدی جرکان استعداد ایلیجی بر کره • محرکی شیوع تقصیر غبار کلفت کو ایدب ابا و عزیب غریب المولدک بریشانی احوالی نه علتدن حادث دبوبوزدن تعبیر سیمای ملال انکیزجانه بلادن منبعث المشرب بو آشوبه بی اعلاکنه صهبا در باعث • قیامتی قوپار اول قامت بالا اینده باعث • قیافت کثافت بیمانستک بحث خونین طبعانه جیاسی لبوق کرمز عشق و آلم آزار المکنیده سبور خیال یار خانه سی ایله منظور ریاح سنان عیون اولمغله نصاب کام آتشی شهر بنات تواتر ورکه طراز افلاسدن معتلان زا جنونه دوشمش معناسی دیو برده بو بحث طویل الذیله جانبشی لوزان سواد اشنای سخن منتهای ادراکلری دن ازه تعلیق خاطره احتمالات ایدیلر بر بحر که جنون لیلی باه نیلی حرکاه اولان قیس واره نهاد آسمان جامه زرنبعث مطلادن جسمنی عریان وجاک گریبان ایتدن دماغ فرخ زاده سنبیس جو برده وهره عیال ملوی ایت مجنون عشق بحث محضتن انکار • تا بستم نواشت جنون را اوتیله باخت ستر جامه ونباد سراویل و پیرهن بیدنون مراعور اندام و برهنه تن سر بازار ده اعلان سفاهته بالیوب بانک وا ویلا و فریاد هاباهای ایله منظم وجود زادمه قیدم عم نهان ایدرک • بولامی جاره مجبت حرفنی بیان ایدرک ••

اوشته زم کبی دنیایه فقته تالی • بوجا کنسکه کوزم بانجی رواله ایدرن • حقیقتی دمساز نغمه آه و سوز نای کلوبی ناله ربرقی تابنره دهشتام بخت سیاه ایدوب بیت برنع این اتش جان سوز تکفتن تاکی • سوختیم سوختیم این سوز نهفتن تاکی • بحرارت حرارت عشق ایله بی تابانه خلط کلام ایتمشنه تعریج نام دلدار بتشبیح زبان نکر و ع عاشقم عاشقم بیانک بلند نعره آسمان بتر بدین افاقکیر ایمکله غالیتر مکتوبی روغن دیبای اورنکار و پلاس پاره فضاجنی آرایش و ونیش لال انجار اولدیب لاله داغ سهی صنعلمی برهفته عاشق البته ایدر سوز درون اظهار بیجار مخانه خرابک آتش انداز نیسان سامانی اولان آتشپاره عشک نام ونشانی معلوم حکمان عالم اولدیغی بنره سحاب واقفه بحث نصاب خا نزآن

عارونا

عار و ناموس دلبر خورشید عذاره آتش نار حمیت وخرمن عرض عریض بوز و یاد و فر لاابان بو کوهر ساعقه یاس غیرتله دوب شراره شرورله اولان حذمه بو عرق در ده ورمند مسلوب الاختیارک بر کاه وجود ناچیز نی شعله تیغ انتقام ایله سوزان ناره بیداد ایتمکه تحریک فداحه فسادا ایتدیلر لکن بو رسمه بیکانه رسم وراه الفتک دفعة حلیه نوش شهادت اولماسنی بالای بعد او نه تاعنا و دامن پاک من عشق و عف و کتم ایله ستر عیب ابتلایه قادر اولمیان بنیم بو برهنه تن بیچاره دبر بر یوزدن کورمک واجبدر که هر ساعت عمری انواع شکنجه اضطراب ایله کذار در سباب کرو متاعب نوبنو اولوب هر لحظه معاینه صد کونه آزار ایله دیوب بالاتفاق زنار اضرار کرم بند میثاق اضرار اولیلر بجبر لرکبت هرکز نمرد انکه دلش زنده شد بعشق • اول تاامرادشاکر بند اداب حیات عشقی بر جام مطلسمدن نوش ایلمش که بیت هرکه یی عشق ازین جام خورد •• زندگی یافت که هرگز نمرد • بنابرین درکاه شاه عشاق سیاهدن اول دردمندبه بخت تیره روزگاره برانبه ضربات پی در پی ووظیفه صدمات فرو آبهنرا هیچ هیچ لعینی برمایه حیات وابروی کار مباهات والمثنوی سبحان الله غفار ربنا فیا بیچاره محنت اشنایی راست کلدیکه اول قدر سنکسار قهر ایدیلردی که کرم فته چاک آورسر رخنه دار فلاکت مدارینه متعاقب النزول اولان سنک پاره لرسراپای جسمن اوده ره نکرک آفت زینتان ایکن اول بی نوای شیدالبی دلک شوزه زار حالنه قطرات نیسان کبی هموار طراوت بخش احسان اولوردی ظلم سنک کسه یاردن عاشقه او بر پاشنه قور • کوییا احسان ایدر خوان کرمدن نان آتر بوعد کعفنه بر کون دیوانه هرزه کرده بتدۀ مصادف اولوب برق افق استعمال اولوغن کوردم ایلهانه اغاز خطاب و دوا عنه سرعت شتاب انتخار یوزدن معامله مکالمه آمیز ایله ابتدا عای حسن جواب ایتدم هنوز وظیفه بوقیه من واصل اولمدیجه بو موجوع الکلب ازداید بوده من استعمار الله تعالی مصاحبت بی فایده ایله اشتغال انجمه دره دولت مابه وار وب نفائس ابکان جمع مدن و کوبال تیغ و نیزه لرحوصله اجمد نا اشنایی کرسنه جشمی سیرایدوب بعده صفای خاطر له کالوب نز بینت بزم نفز بر اولنه دیو بصر دوازاکره بر وجهله ایشتاقن کوردم که تعبیری دردسر تحریر اولور بر لحظه دن صکره جهره فکار وخون آلوده زخماک که فجره القا ایله ظلل نفلت قلوب

زعجزانجازده معاجت بنمك صورتلرین كوستردی ناچار توجیه سمع شناخ ابنوم معلوم آنه
انزلم خونلودی كوهپاره شفای بزار المشن اما برو عجلا زخم جعاده شادمان ومنتدار احسان كر
فعجب خلقومن فوارهٔ شربت شهدامتان ودهان برزین پایمال شكسته حوان عصاره شكرستان
سپاس بجاماندن برو ابلدی نكرد نعت جفاكاری ابلر زخم خونباشی عجاز مكتانلری نظم
دلم سوخت بجال دیوانه ٭ كه عجالت بكردد دیوانه ٭ سر تیغ بر زمسوداجلی بر زباد ٭ تیمار آورد در كار
سوزنیده دلم ٭ زنجیر پرستیدن ملكم منم ٭ بملك نعمت داده آدم ازعدم ٭ وگرنه مراد هستی نبود ٭
سروبرك برزاده بكسی بجوزد شربتنه سخن نمایی سالده اول مجنون ودلنگ جهره حالنه حزب
وسنت نوائع جلدین اصابت اللین طبابجه عهد ومتت ولكد وحشت جور وجفا دكوبال عصیانی
احاطت وازدراكه عند المحقق حوالته زنجیر كشتگان جانبه صفا ایوی قلم قوزنون عرض ایدوب
تعبیر ابلدی محنه للحساب الصحابه بحلك مبتنی الاتساع دربطلم بدین كوچ اولی عزیب ورزی بوزن ٭٭
زكرجون ودور باشن فتنه مجوز ده ٭ بدل آخر عشق بازاری بوذوش ٭ بحجر حولنكی كاری بوذوش
بوانشاده بعض بیكس كالان عالم واكینه ساده لوحی ابلراصلاح مزاج مستعد الاختلاله ساعی
اولوب مرض عشقه علاج الطبیب افلاطونه ضابط ستدن بیخبراولوقلر تون ورزده بیندی
كاه بند بند مناجح ارشاد دیناهه ادخال وكاه بمضیق حبس بكینه بردازان عرف انجمن كرد دوستن
سلاسل واغلال ایله باغلرلكین حیهات حیهات عجز ضیف بر بلد وبستسو بلك طبیعه بوقی بر حوضه ادا ایدر
بیمار درد عشق قبول الطبیعه علاج هرچاره محرقه ابلامك جاری ودوا بخشی جناب حكیم مطلق
شفاخانه لطف عذره عجزی عجله ٭ نكاب وتسكین نفث ونابی مجرانی بحربك بعد حرجناح غرائل
علیه السلام ابلدی مورث باب بودكی بی ارتیاب اولمسی بینه ای جان طبیبی خسته عشقك روا ایمیه
درمان میدین ابلرابكین دروناك اولورنیرا ترتبه بفحیح وبند وبزیاقی فاروقی قید وبند بحلیل
مواد سوداآوبه سنده بوده بند اولمیوب لعنه كه علت جنونی مزواد وجاده اختلال ومابعی
عكسی بوزبرا ابنهدادا اولوری بالا خواد جناح نا عموار ومواند معتقد تاب تحمل وجودناز
بره ورجانانه محمافی اما ان محبت اولور اضطراب الحقوق علیكلالز ناچار ترك ویار اولی كورندی
واول خورشید پاره فلك كیبی برج وطنندن اواره ودو شوب دفع بلای نقلن مجنون فرجا
مجنیت

طنب ابجون بهانه بجاز نلر ترجیه ایا اغراهه قطب بن عائشی زلر خاكی بحاده زدی حالبی الاذان
وشبان حرین فدم بولو ایوب آخر بكار جنت فی جوی اتار فاطلر باب اجون اول اواره بغزاره
دیوحلی بعاقی اكوارلازم كلوب بعث كوردم كه جاره بوق بكا صبر وقرار ایله دورشدم
جرس لیه پراو قرناچوزادبلر بویت بكرك نه ادای جانان زخیربادكرد و رقیبان ابلدی لكن
مجنون نازنیمن سوز زنگرینه محلده عنانه كشی یابای ابرام اولود عزندن خبر جار ادبلبجاو بابج بحفظ اولدنده
متقسم طرفت وحجع قبایلار ساحه صوب عزم ایوب جهرت ولا اوكبی كوزكه فاقله عربستی المنازل هنكام
بر نیچه مخرق دیوانه برو فلكی نرات جانه ادمی قابل ورد بوسه شاید برجم ایده كور خاك كساری
عزم بحجه نكله بتر رهلزاری ٭ اول ابر رحمت نشانك بعض حرابه زارینه وبجه زمان بهمان اولوب
بحسبا بجر انوارزی اندن في مساعد وصول ارام اولا بحفوع شوق جانم ابنرك بكا عماهیا وعشقانه ابلادبر
حیندكی ودطالع شوم وناهموارنه شوم ایورك خطه باكی اوزنه بیت بحی كلكافت تعلقدن منقطف البتا حره
قلوب نظم بیر سخت سخن بیاد میكرده وزدلبر خبرش یاد میكرده نالان زغمش براه میسوخت وزناكه
اوكیاه میسوخت بی كه حرورش بجو فانه ٭ میر بجث برسنك انه دلنه ٭ زنبهان بورونه شغنباك
برخانه وفنا وچون خاك ٭ وه بدونجر خصم سرینك وبه ایله طرفی رهكذار بیچ جهرن زار
حضرت ایوركك وطنكاه قدیمی اولان دیار انا لمولیه حد شوب ابتلا بنبار آشنای نظر برد جغ
سیر جال جانان ابله فی بر العین واكتحال خاكپای ابله كامیاب اولمق بنجیه مترقب بوالوداع
باحتمال التلاقات جسمانی ومرجای لقابی روحانی قلوب بیت دوكرك بوریا وپوستكلی ٭٭
ولكی بر زرده حدكی نه معشوقی ادراده عالم وعالمیانی بیزار ودهانه مهر سكوت اوروب
بدكرشده مناكت صاحب عازم قرار اولوب آینه دلده مشاهده ونیدار ابله فناعت اختیار ایدی
بنبكر نهار محبت را انتا عمات كه لب خاموشی دحرفی بر زبانها ماتنسع معرفت اختیار صحبت
بر دوام ابنودكی ناكاشی جنون بدن ناشی درد بوافزایی عفار ربیجابی ناتر جذبات رجا قته
احتمال جانبینه عطف زمام ملاحظه ابنمدیلر لكن كرم كار مقدس الاثار وهمت غیور پاك
وپاك مجاهد كار انز الاثیر كثیر تیدن صاحبدن ودستان وجود رجال الله منتظمه اسكار وتنظیر
وآمن خاطر قبلو سبب اثر قبل قعلی حرفی معتما الملاق ابنودكی مال ادمناله صیمه انجمله لولئ كثیر ایدن

طبیب وطاهر قلوب و بو دوردها و مبال سبیله وجود یلی آتش ابدکن محبته قال اولدوغندن قالی
حال و نقصاندن کمال اوزنبل اولوب منضم اکا آتش عبلان صوری حزن فطره مجازه
مهدبانده جنت الانوار حقیقته عبور ایچکلر بر مقامه واصل ایدوکی بیان ذوقی اتش اهل
حال مخصوص ومخصیر دیب بیلکرد مانع اولوب جمله بی زبانی عشق . لسان حال کبی چونکه
نعمان اولیوز ثمر بادی جمیع الخبر عشق نتیجه احوال ایتورکه نیچه زمان بو دوجه اوزره دبسته
وکوفته اب خروش نشین کنج خمول ایکن برکون بالبداهه حقه سر بمهر هنددن سرزدن سکوفی
بردانشته ودست نثر ابدوب مجامع ناسی الان مرتضع فرح کا جمعه سرفع عقیقت نشوینی ایلر
سراغاز هنگامه کرمی قبلوب ایها الناس شهر شهر بار دوبارمزه جنکار کلیور اقامتدرسم
تعظیم واجلال ایچون بعد امن درمیان اقدام اولالم دیو برکت مهمان منکوک القدرینه غایبانه
تحریص اشغال وترتیب مهمات میزبانی اشغال کوسترییی بتعقیدان سبکسر دن بعضی هوا
برنسان بادیم نیما حرنعکب بو قدر ماه وسالدن بر دصوم وصال ضمنه مرادم ایکن حالا
بو عقیده بازه کلام ایله افطار صیام سکوت ایدوکی حکمتدن خالی دکلدر ایا بو دعوای طرفه
معنیسی نه بوزدن نتیجه اولدوب اوضاع شترکیه سی نمانسا کان بابینه دونسوب فنای
قصبه دن برابلی فرمیح کدار ایدکلرنده : ان سوخته خراب سینه . اوزیک تنبس بی خزینه .
ترتیب صفوف مستقبلین ونمانساکران هرزه کرد کیمی عینه کیمی بیباره نعش ابدوب قاعده
ملوک اوزره صف ارای اجلال اولدقده کوردیلرکه : اذا طلعت فلا شمس ولا قمر مقالنه مصداق
برماه عالم ارای سیاره وار بر نیچه توابع وحشم لزا رلحاظه قیلوب طور صفا فرادن ره بیاده کیمی
بیاده وکیمی سوار رفتار صبا کردار ایله توریاشیر رکمنار اولوب کلوردلر قرنب ادبع قمر ظاهر
اولور کبی نازنده افتاب فلکلی کبی آفاق دهری برضیا قیلوب ولبریا بنده اختر مکرخواجه دامنی
عنادک سرایه عقلنی تاراج ایدن یار بیری رخسار ایمش ع فرقت جادو بر عاشق یایدر
کاری عجائب سر فلاب جذبه عشق اطراف سیاهه ور نشدر حال ایدوب هر کوز وطرح ایلر یادون
قرار کاه عاشق اولان دیار بهمرنجار مسبوق النوع وکل ایکن حیا بخش عاشق خسته حال
اولمق ایچون او دیاره سایه انداز اجلال اولمش ودلالی تعبیرات سالفه ایچون بابینه دونسوب کلشن
نظم جه
نظم جه خوش بانکه بیداز بروکنار آیی . بامیدکس خرشید ابید داری شربار کن ابته نه وقت سعید وزمان
عزجاد ییدا اولورکه سالها محنت کش فراق اولان مهجوردشنا وه حصول سعادت لقا ایلرشته حیات
جدیده بیدا اوله . روزی جند سفر نماز دنیاز درمیان درطل کران مهرووفا ایکان اولوب بمرقدر زماند
بروطی ظلمات ملمات ایله سرکردان اولان سکندر جان عاشق رهنمایی حضر توفیق ایله عین الحیوة
جمالی ابلاغه کنور دیلال مشاهده دم آرا ایلرزبان ویوا نار بیجه فرمایی مشاهده ایدنلر ظهور سر
خدا ایچرانی اولوب هوا وجنس هوای بشر تن بری ایدوکی مطلع المعلا بو حالات عبرت نمونکر انسته
جمل ایدوب الان بعض مصنطریان کشمکش حرفت حاباد صبای نفسندن الناس نقحه دعا نیرد ل
باک فیض بخشندن استفاضه انوار هدی ایتمکله مرجع کائنات ومعمد حصول مرادات اولدوغن حکایه
وتحقیق ایدرلر ع خدا اقا دحر ایلکرسنک خارادن کهر پیدا بیر عاشق زار کودشمند نسبه
مجنون سلسله بولنور جهند خبرا اولدقده بهانه تشییع ایله نادر شهر سابو کلو عانای عما بسته امرزن عود ت
الان کالکنف بهیج شخت جبات ایله نازنده میدان مباهات اولان یاران صحیح الکلمات روایتی ایله مجت
صفت وتوعی مفید سجل اثبات المسند که بلاد رومک بر نده قاضی زاده لکله شهر بنیان برمحذوم
صاحب جمالک حسن باکماله بعض اشفته ولان بیقرار عاشق زار مفتون وبیقرار اولوب مناسب طل علم
ومذاکره ایله اکثر ازمنه ومطالعه طلعتندن بحر مند المسلی ایدی اما اشقیا مریخ حبنس زحل کیدن
بربونیرت نکبت بو طینت خرکس شهد جمال اولوب سایر بروانکان شمع محبت دنیا ابا کلاب
طاس حلوا یچکرین اشنا بیده پرواز ایدوب شمه بوی النعات ایله حرسند ایکن برحریص خبیث
الخلقه والماطلین بنجه ایکه یار وبارانی بحضور ازار وینش جفای قهرامیزایله محبوب احبابی
جانلرندن بیزار ایتمش ایدی عر اذا کان لنقیل جلیس راس . فما للسالکین سوی الرحیل نه اول
زاغ خای بی ادبک ثقلت رحت کداز ایچون سرای عالمی تنکنایی جسمه دوندروب عاقبت هجوم شوم
ازازلانه سندن رهروا اضطرار وترک دیار ده ناچار اولملر وارزوی طریق دانشمندی ایله کر طلبه
علومه نتیجه کار درسنج ره استانبول وبعضه اسباب کروزد دنرولر جانبرا اولوب فصل زمهریر
که نانیر هوای شتادن کلخن روزمندان اتش سوزان دیجه اولوب زبانه ارشوزشیه کبی فسرده سینکی
خاملددن زمان تلاحق زندو زنده کشیراره برنیه عجباره جهان المغله مهر قدامه سنک بیدار ایدی

نعلم وندی بکره وکرانکشته ۰ ای قلنبان جرابر مستان بغرکبی نز بضجنی ایلی حمله زورکار
جیب انوار خصب ورمکله مهتا ورنع نغلت بخص کراتجان قبا حسنا فهم ابجون سنجلا عزم
ماه ابد بلر ومن بود منفور الطباعی اکا بمت مخصصکاه انمیوری دوون بشنبر ون غافله امطلوبا
سنمد مه کبی ایجکر ایستان بمعاونبناه او کنده یله تقاطر برف وباران کورور دکجه حمد الله
اول هر بک نام شنا اولان عمری الوجه کریمه الفانک بجاوزه مقالات باره ۰ ناآخر براتر نون
کلا بوتر کلدر وبو لستاخ ودنیاهک بکر نغلت بازنون خلاصه سکر ایدرک بر مرحله کذار ایدرب
ده عددون حذرنه بیم رقیب ازاده ازغم اغیار هرکا بیابه اولقلرنون منتدار مساعده
کار اولوب کبیدرکی کوردیلرکه سر راهده بر شیخ ناهموار سکذر که رهروان ابد بطوی زابانه
مغولا ایکن عجب صورت مهیب اوله دیو ودرون توجیه نکاه بغیدقبلو قریب اولدقچه ظاهر اولوی که
فرنح نخ سنج کریزان اولقلری بکشکل بوقبانه رقیب بدطینت اخبار شیاطین ابله اکاه ۰ براز مسافه
اولوب بحت اخردن نعقدم ابدوب بر جای مضیقده برالدین المش اما بر هیاتده که جنس لباس پوشیده
ظاهر وباطن سنر عیب وجود ودفع ضرر سرمایه قهر الود ایده جک شی فاجری نمایان المیوب
کندو به سوار اولوب عمی بارکیر بخیف حز بکره لازم اولان جل وافسار وباتیند وسکال وغیر جمله
بارخانه عدمده مهتا المغلر اسافل بکبات بکبار وهرزه کار مخصوص بر بنشین طولانه درع
عبرت بر دوخشنده ۰ لباس بلاس اطلاقنه سزا معدوعبا نابیدا ایدی اکرچه اول مردن نظر
بز بنی باران حزیعبه ودشن اولدقده خوف الزام رافعتی بجبیج لجه حفعان تیتبدی لکن عورت بله
عور وبرهنه دیجی لمحات سعز اولدعن کوردکارنه بطور وهیات ایله بو رسمه امتداد حرکت
امر محال ایدوکی موزدر بحالیته الامر ضمن تشنیعده براز هرزه خوارای تشنیع ایله تضدیع
باران ایده ماول تعذیرجه بالکر بر شخصک بو قدر کورده ابنوهه جوری کار کوره نتیجه تجسس اثر اولماز
وبو بیری بر بنه بتسلیه فرام مع الکراهه معذیر واز مرحبا اولدیلر وبر ایکی خطوه تشییع سکر وان
ووداع فاقله جانان ایدرک ادیکدن عودت وایابه مسیر بلیر جریف حز ظریف بر بحابا عنان
باز اولوب ابنام نغلت لازمی ایله تعذیب رفقا ایدرک نا منزله واردیجه بلحم رفتار ابدی بیحر کهان
بنه طر ز بنشین اوز هر بان وتالان سوار اولوب شبهنکام منزل ثانی یه القا راحله بی زاده ناده
اکلوب

بوده بلا

ایدوب یوم ثالثده بنه بر طرزبی حردان ایله هر کاب جانان والبجی بحر یک سمت سغر له دلدارای بنجه تنجر
رقیبدن تخلیص ۶ بوبهانه ایله کندومزه تخصیص ایدیک اعتقادنده اولان ساده ملرک سمند فکر بلرعی
سنکلاخ جیرتده نعل بر بند ببر اولوب سبحان الله دامن جهنوری بو خار بلادن خلاصه چاره یوق
ایجق معدیا بودیو دد بهاد مکرفنا دایله بهر بزی کاهمره زندان امتحان ایدی حالا درونن طاغلرده
دوشوب بوپان بیابان اولدق بنه غول جنکلستان کبی هابیزدن جدا اولماد وهجی نه بلادر صحرای
صمای وجود دینه تنغ سنهاد سو سمادن نازل اولان طوفان قضا اثر ایجیک بو ماهیتده اولان جود
جنسینه تیر اه ضعفا بجه کار کرا اولنق منصوردر بو سیحع خونابه تحملون عزیز به بر کون منابوس اولوب
تیر نجات اوضاع مضحکه کس رقیبه زهر خند تعجب ایله ابطاله سغرل اولدیلر الغصه اول ببل تن
معرکه جای عشق ومحبت ورستم هفتخوان درد وفلاک نه کان تحت فلکدن نزول ایدن تیر بلا هجاخادن
مغافر ونه سنر وسحاب روی درشت رقیبادن پریشان اولان تنکوک طعن وبرف وباران سنتم ولعن ایله
معقد اودره منکدر اولکوب لنکان لنکان بای دلداره ۰ افت وخیزدر ومند آنه ایله نادر وازه حصن حصین
سنانتوله وار بجه بوپاین ودوان اولدی تماحی شهر کامله مدت سغرلری نهایت بولوب جمله
کل حدیقه دیناخ جمال جهان ۰ که یعنی شهر صباسول شانخ البنیان ر مقابله نظر لرنده بر برار
وبرج وبارویی قلعه قسطنطنیه که وارالعجایب ظرفه انا ر درکنکره دروازه ده قلعه فلک کبی استکار
اولیجق ادرنه قپوسی بمکله معروف اولان باب معلا اطافه متصل خارج دروازده واقع خندق حصار
اوزره بنا اولنان جبیر معهود اوزرنده شخص مذکور عنانکش سمند رفتار اولوب مهتابی پاهود
صور تنماجالوداع اولدی باران سبب توقف بی مناسبتدن بریسان اولدقلرنده شمد بکر دکرمانع
وبرسلامت حاطر قلمرنده بر خدمت وارمیجه فرف اشاآنده دیکوبنسیغ بکبدرانی خورش طوب افندی
اشنه بن کیدم ۰ کوکلم برابر سرکوبکذه بر دوانزم قالدی ۰ وصیتنامه سر درست فر افلکم تشیع
تسلیم ودرون بایی بحت حسرة الاعصار ه توجیه کوسنه حیثم التفات امیدوکیند کیجانان اوزرانشیب
وفراز کوه وهامونی جاروب مرکان ایله رفت وروب ایدرک و موطی اقدام سمند صباخرام دلبردن التقاط
کحال الجواهر واشمام نفحات الانفاس ابتنالی ایله جان زار فرقتکشته تسلی بخش اولان جانب طوف مکرمه
عطف زمام عودت قیلدی شبر زمه رفقادن حقه دار نصاب انصاف اولان کرم بیکمان بنیه صاف

بی الغبیا زخم درونمه حقنه زجعون مرهمسای اولوب رد التبید رکه بو معنوا کوسیم هجوم عسکر سرماده
وعده غنه غوغالی دفور برف عبارتن ابل احسن جهان معرکه جای بلا ایکن تحمل مشاق و الام وراد
بلا اهودن کشته حیل اقدام ید وب کلرش وعرب عجمده اشتهار عجایب مصنوعات اهل بکانه دهر اولدی
شعر عهد بیت الکنا کلنس ایلی سبز عانا تای نغایس اثاری ابل احسان اقت باصره بعدن محرر و یار جوع ایدرک
کبود مس محض حبوب بی عزه دده نامتی پریشانی مال الخسیه وجوده ور موب البیه برا هلی هفته ادام
بعده جانب حیله بنا ما ال الجام انجام بمک یکر کسبی بو حوا له شعنا اقوالم وابرام ایدیلر قطعا عنبد
اولما یوب هلاکه خاطرزاده مخدوم و محبوب القلب یه تشنیع ایلر معام حذمته و ایلحق اودی المقد نه معلی
اول حذمتی بلقایه برو دکار مساعد اولوب ابل احسان باخلجام اطلاق حنات جانانی سلاکت ایلرسر منزله
ایصال ومعید اولون وصالی عار بالعبار ملکن دبدل زار نام ادی سر کرد ان بیابان ملال ایمک
میسر اولدی تم هنا الارباب النعیم نعیمهم ولعاشقین المسکین ما یتجرع سر دیلو نیاز زبانه
مرجعتی حوا له مسعد عزیمت قیلدر که یاد کریبان طی ختار السالک وطن قومنه کلدی عشاکه مجنون
ذوفنان بیابان ابتلادن طور عقل ناجیع بیجد جمع عز جنیسه دیز بیجنا انکر صهدور ره جاییکید
سا معویان ان للمسند ایا نما عقلی ولو عال بکر زایه ایکه ماهر هده نیخصص الم استاد هنکام اسیلای
عسکر مرماده برابیلی اولوب اپیشیع جانان ره ابدومعدوم سر تماشای ستا بو لما ایتمکی کمال ایلی انجفا
مقصود هانی اولانه معلیه تشنیع ایلرن عز هسی عرضی اخر اولمانی ابجون مرزواره شعر عدم
المثاله کلو بر دورده حجابی شجونه ترجیب نظاره النقا ایمدیره ترجیحی لوبا منبع و نو مسعود ایمک
ممتنع سبزه قی النعلیکی اید وکی عدم الشو غدر سطر مجنون عشقت عقلا اولمز علاعتی :.
بونه اندک مرالنعله بیلیه حبسارده : عامون کور داد لوسی کمی کوه کن • هر ریلی براثر قودی
نور ور نکار ده • جوانه صنمه رنو جانمرلدی نوا • نامینی اکوره فلکده موارده :.
سعید آن استلام در
بی عاطفی مدینا ابدینه
سبب اجتناب لرد اهدا
نسیلا وله او راسیه
عشقی ابلو خیره
مطاوره ده ا بنا
اسمه و تا ب
ابدو کیبد
بو کاسر کلک ذرات کرد احمامع الاثار دایره قصه سائیده ده بیس لعنکر در کز نامسی اولان دلبر نابیده
عنادک الام بهار حوانسیه عند لیب و نواسا ز عشاقو نه بری جیجو آزاد اولورکه بر مسیره حقنه اسا ده
قرائم

نوشت
بهجه زاغ کلاغه اسرا ف نغمه ده بو رابرد اغیار ایلیه سبز وججنده وسکان : رقبا به مول نزول قبیلنده در
حاتم دوش تحملندن عبار کران صبر ما تمانی انداخته بیو از دیلر جلوه که دلدار وسنات ایلدوی خوش کا هی
تا جعص الملار زعسکه ببیه مسیر دبرجس معلا ده • زیب و زینت کلرا ر جنتی بالا تی مراحلدن تما شا ایدوب
مسرحه آن اعراق جمع قد درجالینی زیر و بالا جلال مثلا اشیانه قرار در بروب بالاتی طاق
لهکنان ادا ماده سنیکا مسیره ده قامت موزون عزام جانانک سرو چمن تیمانه فنا
تماد رفتار سنیوه ن بر جوش رماکینی دیده بلا بابن ابلرسیز وتماشا یه مشغول ایکن اتفاقا اشنا بی
بیکانه خود دن بری اولیحل محل الراحه دن کذار ایدوب اداره بر بهیج وتما یکنا تار ضرب دوطرا بدن
کوزینجک بوسبق جه اینه ملال و اسکناف مواد لغلال زبانه سکتوزدی درحرمند منکسر و کون
عمود اجی شند سقف سرای سر نکون ایدوب بیت برالمده مجلس اغیارده جانان اسیه دل کرفتار
بلا زندانه دو شدی جان ابنه جنبیع قطار شوق ججر شاه راه سینه دن • طور زمر انیلر کار زمان
محنت ولو ان اینه شرالمدد المدد نیجه دل خسته یه خند اولمایم که جوی بار اشک جرنما لملی
خالکیا به روان اینورک فدک شیده اوج حسن جمال و الاه سرو سرافراز جمال الامنا به فلک سبز اغیار
دیرین سمند زار زمین قهر فرجنا ده ماما ل عجز وانکار دو برک خزان کبی خیر رو خاک ارزم بو
بنیاد فلکدن داد فریاد ایدوب بر سرو بسلدم نیجه میل باغبان اولوب • سر کشلک ایدوب اول
وحی دامن کشان اولوب • وزیق اوزره زبانه باتش جرای جرنعدن امید وار رشحه
لطف خطاب اولیه قده اول معنوی عقل بیشه خبر بسر بی فکر عاقبت حال زعم قاید اوزره لطیفه
یارم ما له بحر یک لنت معال ایدوب بیچاره سکا دلمه علاج ومتد بیر ابلاشفا لیجه تسلیه خاطر منتظر
دکلدر همان وقتی ابدلکند بلی بو جو بیار نیجع زینه الغا ایلرکه بوندن اوزکه دروکه دوا اولیب
نا یاب فر یای بجرانه حرارت جمنی لازمه عشق جانانه بوندن عبری بوده الساعه شفاد نامعقول
دکلدر دیو مضمون ز ادل بهایانه کرد ک پیچیده باره کلام خانی رخنه غار جانستانه علطاه جعبص
انفعاح اولموب عاشق بی تاب فی الحال کند وبی جبر معلادن جرنا ایدوب رقت آر عالم بها
بر وح طاع عمر اوده • محمد نه کربجاه مقصود حاصل کرد د ورفت سر فمر کر و ایده سنک لحنت ده جادو
خرقه اب اولمه حالتی عیان وبجی مبرره کلک جمفزاره مشغول اولان ازاده دوانی تغیع کامک

انجمنی حال سعید استدن لجه دوردنلری تلاطم بوز براکداز وغدیر جهان ایکی موج اشمزاز اولوب محل حادثه به عزیمت با چکرشتاب ایدیلر طیرمه پیکر وهی معاما عهت ایدوب اجمال جنگال تهدید ایله اول غوطه خور اضطرابی قول ابدن اخراج دلول واجب القصاص اسبلکاه محنتی علیمی قهقه اوزره بلیغ کج خرام نابرجا آوردتوب بر دوزخ ستر درنجه قیلولر منافذ دمد اجل کالبد بدنه غاشتدن برز فطرات ملتفی الحیوة ریزان وجیکاه المتفا شعله رحیق باقیه سنه شمع فیم مرده وجودونه فروزان والمعفه بوز طوتوب ایکی ساعت بی تاب وطاقت سرنهاده زانوی غانوانی اولدقده بعضلک جحرمه جسیمه نور زندومکی بلاهو اللهان واهتضه فقدان حس وحرکت غالبان اولوب پایه سیما دم حضرقدم وجی بی اختیار روی حالنا ... ترکیزان ... اسباب غیبی ومبتلی ... ور بید اراولوب ... سرالسنیده فرزجه جنبان نوازش کور ... لوحه ... اتش عشق ... شابان ... انواکه ... کروز حالی ... منداقی ... اختلاف ... وبحث ... شنداعی ... لوزان ابلدی ... [illegible]

[illegible]

tekrar edilen kısım

اوچمی ابدبن ابتزابدی ابلا اولمه معفونه ماصدق معتوه بدبخت واحمق مطلق برصوفی نژاد شنبلک سکه صورت کر نه قبول حرفی نه کردن رد هجو اعراب همزه برابجد ودادن سیاه برنبان اطواری مجموعه فلسفه خرافات وسیمای رسوایی نابرهنجاری المورج نقوش اوهام خیالات کرخون ظاهر الاعوجاج بالان بارکران فظاظت جهره بی بهره سی شتابکی مستوده اندوه وقساوت اثنا نام نا موزونی بعینه غول دیو اوصاف ناهمواری جبهه مکر وفضول ... بترازکوه بیار بلجی بخش در خویشتن دریلجی شده سزوری نصیب درازلش توجه بسیار خوشتر ازغرلش نانتر زهر بر ورع بار ودن جربیار دماغی بر دجهله افسرده ابدی که کهرد اخلاق حمیده سجر بد وجود سیه نره بارکذار اولماوب نفس بد العجوز مثالی کلحی دوزخه مایه انجماد وتکرک الفاظ لقاء ظلامی شباب نورانی برد اصح صبیح الجمال بشترز مبدون رابنده ودور باش اشتکاف ومرد میدان جهان اولان بهرمهر نابناک خانه تاریک تحت الارضدن کرفته خاطر اولوب کاربانسرای طارم چارمه نقل اسباب اسراف ایلدی کوردک که زاهد صفنان صوفیانه سماده برنیجه خرقه پوش مسواک ... خرقه وپاره عبا کیمی ... هایهای ... نقل ... عدارة هزار کونه تلبیسدن ازاد وتخلیص ایدوب ساعت جاه جحره فراغی کندویه تخصیص وسرمایه سعادت ادبی ... تحشی ابلابرک علاقه زن ... برتسن کرت وثمنه تخصیص ... اختیار ونفس واحده ... بو نیره زن وهره طلاق ... جهانه هرکز اسنرعاقل ... وحرکت جناب عزیزه ... [illegible]

امانه قلب ایدر ساعی بالغناء درج بو سر مقاله طبیعتندن اجلا ورقه ایندرمش ایدی مسائل
فقهیه‌دن کتاب نکاحی ازبر قیلوب قواعد نحویه‌دن مرهون بنیوه مارلع ترکیبندن غیرسندن
بی‌خبر تا فرحروف خلقنی خاطر خراش اهل هنر بر هنبنفع هنبنفعیه سر صورت ادبی وه خرامبر
ناهموار بکرایدی حقا که فقیه ما فقیه خوبست در حیز علما بوی منسوبست از فقه
همین که منیح زا تو فرضست وز نحو همین که مبتدا مفعولست طریقه زنوان بسند اشاهد
برسنی ده احتمال پاکبازی ملحوظ بلکه متواتر ایکن مذهب نا مهذبنده کفوم برابر و صیغه منکوحاتی
بالغ منتهی جموع اولوب مساعده قوت مالیه سندن عجزی بسیمای جمله ولاف و کیمیای
دروغ وکذاف ایله جواری پرسیده فروج کندیده بغال جعیتی باریلاآنه سر برابد عی اول
نادان محبت باران دشمن عدوی جان اهل دل اولوغی باعثندن مجمع اهل عرفان اولان
مجالس کمالات خرکل واجنه زرد سلا ملرده انکافه لازمه شعار و بانت بیلوب منوخ منزبان مغول
فهم وامانشنیع وتعجیبی عادت بلکه زعم فاسدی اوزره کفهم نبینا اتمکی مقذاف لسان
هذیان بانسنه تمم الاداب مصطلحت فرض انمش ایدی برکون وستار پریشانکی وارونه وخرقه
ملوث نشانه آلوده آمانی بازگونه بر طرفه طرز ناهموار وبر خلاق رسم ادبی وضع غریب الاطوار
بوله زنجیریر سوز زدنوانه نکسان مافعلتی وزنی اوزره اطوار بیجودانه اوضاع لاآ
یعقلانه ایله هوی وهای فریاد و واویلایی آسمانه بیوند ایدرک دار القهوه مجمع الظرفایه
کلوب میانه اشراف صاحب وقارده جای قرار وار ایکن پریشانی جنون ایله اثنا دت اکرام
امیر یارانه اعتبار اتمیوب جابین صف النعال ده علم بکجانه مخصوص بر کنج منزبلز زار
بی‌فرش دبساطره خاک نشین اولدی وبی مناسبتده مناسی له وناله به اغاز ونفس
خرخری بلغم پاش ربشیات سامعه خراشنه اصول ثقیل اوزره دمساز ایلدی بو وضع
هر بچاعجاب احباب ایدوب اکتفاه اسباب بحثنی پیرایه زبان استفسار اولدقده بو وجه
اوزره فریب وضوح اولدیکه اراذل اتراک بی‌معنی دن بر سیباز آوبحثنی کلمش ایدی
خرنکشد لرندن بر سیه چرده پیر امرد سوخته خرمنه مفتون اولمش که سیلی زرو کارجهم
بی‌نور وقرعه پیسه قام ایدوب بالکلیه تر لطافتی نابیدا ونهال وجودینک سر سبزی طراوتی
انقطاع

انقطاع آب وتاب جوانی ایله محروم نشو ونما ایدی الفصه بر جهل اولسنه رسن بجا جع مجنی المنزله
مجدد فسانه لیلی وفرهاد اولدوغی بحقق بولمش عشق ارچه کفته ماجرا ایست رسوایی عشق
بز بلاایست سر سر فضاحتی طبایخه اشتهار ایله برکردان امیدان استهار اولدیغی بوکره اندام
حالنه ساطور ندامت حواله اتمیک نوبتی یاران سم نجه ور شوب شیمشه عرض موهوم الوجودینی کهنسه
طعن وتشنیع ایله پاره پاره اتمکه فرصت بولدیلر بیلمش اول بحث وتند اولنجه کمان ناوک انداز ره
تیر عودت ایدر تیر شفاجی ایدیجک تیر تاب سنی ده غیرلر مذمت ایدر مقدار سنه کامله
اول هیأت مضحک العوام ایله مجالس نساء زانه ملاز مله نشار آبرو ورودان وشبان عرضه هتکا
کیرجی ده با اکلونجه نک دیو ایدوب بلکوان تقوی عصمت کجا رفت که زنبان جمله بر باد هوا
کجا رفت آن نماز وزهد وپرهیز کجا رفتان نماز حالت اکثر صف موزون قیام جماعتی جمعیت
مجرد اکره تماشا آیبان ملاهی به تبدیل وحلقه ذکره بدل جابره بی قبوان هرزه کرده دخول ایدرکی
بتسبیح یا بولایی ایده لم الله اوکره نعوذ سنه تحویل اتمکله رسوای عالمیان وبدنام اهل جهان اولد
بعض نیک سکالان خیرخواه نصیحت آمیز کلمات مشفقانه ایله تحویل راه صلاح اتدکجه عشق کافر
کند مسلمان زا هم زکافر بخشند ایمان زا مضمونیله ابتلای بلای عشق کافر ماجری دن شکایت
وتمکن ابتلاسی قبول علاج تدبیر قالدوغن حکایت ایدوب بر جهل جاده مجتبدن دعوای ثبات قدم
ایلردی که لو تثبت الجبال او انشقت السما حبل المتین عشق ومحبتلری کسلمکس روزگار ایله
انفصام پذیر زوال وفنا اولمیه یوماً من الایام بر سنباز لرک مدت قرار لری بونسنه انجام اولوب اخر دیاره
نقل اوداث ارام لازم کلیجک هر بزافسرده وملغ آتش جکر سوز فراقله داغ داغ اولوب میکفتم عشق
وفی نداآنشم حیث میکفتم یار وفی نداشتم حیث کربار ابنت کی توان بی او بوده ور عشق
اینست چون توان بی اوزیست ولو لحظه فراق یاره اقتدارم یوقدر بو دردده بن دخی بیرم
کند یمی هلاک ایدرین دیه‌رک سودای جنون عشق ایله عزم بیابان ایدرد نکنده باپار سنه دوستلر
قفاسی شهر دن بر فرسخ کذاره موضع تشییع واستقبال رهروان اولان محل معهوده ایصال پای رفتار
ایتدکلرنده براع ووداعه فیصل وترمک اجون مصلحون توسط ایدوب شهد تنکرد لازم لولان صبر و
تحمل وانین وفریادی دفع ایدوب حاصل تسلی به توسل ایدر بو مرتبه ده عشق ومحبت متزلزل اولدیغی باز

جانه نیازانبره لم که خاطرینی مهجور محبوب انجهاز فرصت ابتدی که نه بو دیاره عودت و حیات بخش
جان سمکت ایدمه اولمادیغیچون آب زلال جمالی مجرای قدیمی اولان حوالی کشتزار سینه بی کینه کزوه
نکوبرا سا که بر رحمت قبلر دیو بو تمام جانب معنوی قدن انجاز وعده تاکید میثاق وطرف عاشقدن
متحقق فراوه تعلیق خاطر اشتیاق اولدقدنصکره محل با هوسی وداع انتما ده بر بر نیلیکرم دکرکن
بذیرین اغوش عنایت اولوب سجود دیده لرنده اولان فطرات اشکی زفرات سینه لری محو ایملک
مخالفه وار دب للحاصل شمشیر سر تیز فراق ایله دعوای تلاقی فصل اولنوب انلر طرف بخرامه
وعاشق جانب شهر عطف لجام ایدیجک عقبلرندن آواز خوش صدای هیبت هوس ایله فریاد
بنیاد آیدوب های های ای یار عزیز بهر ایام اهل طلب صفای جانم اما نیز خاطر حزینیم
راحت ده قلب تا ثر آنم الله تعالی برابکی قدم عودت بیور که بو مصلحت ثم المقصود خاطر حزین
وهول ایمش ایدی دیو بر رجوع جانانه اقدام ایلدی اول بابده کار اکله تهافت جهانکر فلانی نژاد
ایلکی فصاحت خلقت حریفه روش نقش فصاحت ایدر کس فهم ایچون سینوایون حقوق محبته
بنا دم آخره دن ظاهر بو درکه بو باده کار فاخراهه ایتمکی ستر اوله ملاحظه سیله تصور آیت
استعجابانه وتحملات که آجتماعانه به وجود دیرو بوست شتاب ایله بحرانک زوال ابابت ایدی
رفقا طرفندن ترتیب اثار دو سر رهکذار ده دیده کشای انتظار اولنلر هانوم که بیلدیکیم فریب
اولوب اسماع کلامه مجال اولدی عاشق ناصادق نخوت جانبنه معشوق خانه خرابه توجیه خطاب
ایدوب فلان زمانده کوستیش جسم نازنینک اولمادیغیچون براحرام لطیف انوام که هبه واعطا ایمش ایدم
حالا اینه ملکمه رد واللوم حوجر که مسئله هبه ده حروف دمع خرقه شرایطی مرعی اولمادیغی رجوع
عن الهبه شرعی درج بو اقدامه باشلدی حضار مجالس عرق عرق شرم اولوب هر چند که منع
والزام ایچون هزار معذرته مسکنه ابراد ایدیلر قطعا معتد اولمیوب بو طلب غیر مشروعدن بیجون
منع ابولسر دیو آهنک شتوم ایلدی بالا خرقه خواه ناخواه زور بازوی اخذ ایله احرامی تحلیل
وجهه بازاری طبانچه کستاخی ایله نیلی رنک تخجیل ایدوب نعم فاسدی اوزره اصول محبت
خللپذیر زوال اولماقدن اعتقادی ایله خانه خرابه دوزخ شتالنه کلوب بو صورت ایله نیه ادعای
معروف ومحبت قلوب متابعانه کذبی ایله انبات فباحت نا فهمی ایدوب فباحت نفسانیه شده
وایدن

وزیر ثبت فباحت نفس خدمت بو قولنا داوان حرقتمایلک شیث نفس فصاحتی اهلی
تلوث و آمین صحیفه محض فباحت اولوب هرپاک مسلک اولو دیراعه سی منبع چشمه سار مدیحه پردازی اهلی
بورسمه کستاخ روسیاهک اوضاع نغزت غالبی اوصاف الفا ایله با کوعنه مذمت قبلی ماده
فصاحت ده اول رسوای مادرزاد ایله مشترک اولمق لزومی مشعر ایدوکی محقق رهنمای ابن قدر
بو مجموعه العبر حدیقه ذات البهجه حلمت اثر اولدیغی جهتدن لازم درکه بالاکر شکوفه خوشبوی نتایج کار
ودیابنده ایوان مدحت کواری به منصور اولمایوب بر کوشه سنده خار وخس معتاد رزقی کونه کبر قرار ده
عبرت انکیز صاحب نظران صحایف اعتبار اوله العفو مخلده خشنی و افیون ایله صورت پذیر نفع وسود
اولمیان مصلحتک حصوا اقتباس وقیمون ایله جلوه کر ظهور اولوب بالجمله محکم تر نبیک لزوم زینت
زینت برکمال اندر درکه بر طرفدن بینکر و بر جانبدن تنبیه العلقم پیدا اولوب جکر تازکی اعدا ایله
جمع برکت و بارمرا ایله بو بر باغ هنر درنواله اوله جابجا پیدا فضای دلکشنده حنظل تلخ و کل رعنا
[illegible]
کامل صفتان مشایخ کبار ستوده سیر دن بر عارف بالله اکاه دل که ظاهر و باطنی فیض سانحه بقعه
مذمت فصاحت انکیزی تلوث رسانجانه سوداپی مزاج اولان صوفی خرابیکره مخالف اولوب مرتکل
الوجوه اطوار ستوده سی موافق خاطر خراه اکابر و اصاغل اوبم سیمای جلد کتاب فضایل خرقه نسمینه سیجا
محفظه اجزای اجلال خصائل سعادتمند آرنده کی تاج رفو کرم سی ساطور دریا ایله جاک جاک
اولان جکر پرشکافنه وال وسیمای غزال زده سی دلیل لطف طبع وشاهد حسن حال ایدی
درس در مکتب بقا خوانده سبق از فقر فنا خوانده رفته بیرون زاشیانه کل کرده منزل در آستانه دل
او اوایل عمرنده صرف کیجنه اوقات ایله نابل حسن فاخر کمالات اولدقدنصکره سرمنزل جاه وزر دوزوال
ایله فریب دن عطف زمام فراغ ایله که عزم راه سلوک ایدوب پایکاه اعتداد کرسی نشین وعظ ونسجاده
کستر ارشاد المشر ایدی با بن جمله مشرب ملامتیه ده حصه دار خاصه کسر نفس اولوب کاهی بر عمر زن
کاروبار عجب وغرور اولماغیچون بعض حالات عمارت انکیزلرکه ابعد اجتناب کریز ایمیوب مثلا
کرآهت نانی ایله غسل و وفته مهملی اختیار ایمدوکی کننکاه تنبع سیاست وفنت و با شکستان حجه

فلاکتک تجهیز و تکفینه مباشرت و بعض علل مستهجن الذکر ایله بیکر انسانیتی مضمحل امراض حامله اولان
یوسبدن تنلری کندیده اندامک علاج و مداوی مقوله سی احوال مستنکر الطباعه بذل نقدینه جمعی لازمه
شعار حیاتت بیلوب بو وجهله یردن ترکات لا اوبالیانه اقتضاسیله قهوه فروشان قصبه دن بر شخص معتبر
عیار ایسه کندیکه روی کارینه رونق بخش رواج اولمق ایچون احبانا کارخانه سن تشریف عادت المشین
اراییدی باتفاق اول قهوه فروشانک هر بری ملاغ سوداردینه کرچی بازار جمعیتلرندن سیه ایله
برساده مجمع ساقی سودکیسی ره یاب نقاضی اولوب بضاعت حسن جیانه دن و آنه وار ببنا بر طفل
روستازاده بیدا ایدوب البسه رنگ امیز ایله غایت الجمال پیرایه بخش جمال اولدقده شکر طور سافیان قهوه
بجاده زیر و بالا بخرام نازلیرینه ربوده اینکره اغاز ایلدی خرامان کشت ساقی جام در دست
وی از می مست ومیخواران از وی مست عزیز بلند مرتبه ایسه تکیه گاه قهوه نک بیرو بیش قدمی
مقامنده المنظر اناء سنده محفوظ اولان بما ، فروغ صلاح ترشح ایدوب هلال نوطلوع
سمانی حسن سجاده اثار استعداد ترقی بخابان ابجی اوقات جوانیسی بالکلیه مشغله بی معنی یه
مصروف اولیجق محتمل که پامال جهل و ضلالت الوده کل والی مجور وابتذال اوله بار بعضی تنبها
زمانلرده که خدمت تقسیم قهوه دن فرصته ازا اولور بولنعلم هجا و سواد خوانی دن بهره یاب اوله
همت لازمه رکه مستوجب منتج الحسابات اوله بیو بنت نیل رحمت ایله غلامک خواجه لک زحمتن
ارتکاب ایلدی یاران قهوه شیخ مقدس جنابنک اختیار فیدعظیم ایتدوکن بیان فتعجبی مسواک هجی
استغراب ایدوب دیوانه دن ایزیس عواقب شناسندن بعض اکرچه مبادی حالدن استدلال احکام
نتایج و خواتیم ایتمیلر ایدی لکن ایله نظرا مشاوه لوحک اکثری اقتضا بنظر اولی الله دن
حمل المؤمن علی الصلاح نعابیری فساد ایدوب خصوصا عزیز صاحب عزتک عمر نازنینی مشارفه
سنبعان الحکمه نوبت بریحی جوزند کوس در دل شود از خوشدلی وعیش فرد کوسن و
مال و غلبه وجود جان خلاصنده لعمال کار آخری امر محال عد ایتمیلر ایدی بشنخه اسحق رفته
رفته اوقات غلامی تعلم علوم منسعاب ایدوب فاتحه نصاحدن خاتمه بهاره درک شیخ نحوی
شعار که کتاب شیخنه اخالحه سندن بچاره غلام انعکا که رخصت بولمایوب کتفدیجه اول طالب
العلم فروزنده رخسار که مطلوب شیخ بو عنقه جان اولمه تبی زبان زد عالمیان اولدی حکا
سلم فلانه

شنلرک

وهو معنی ... فاذا ... [illegible]

نظم حکایه کشت فاتش انور زمانه بلکوشش آجی فی زنت ابن فسانه کوسترخفی کیدرک کوشن
قهوه فروش خیره سره واصل اولوب سر تعلق تحقق علاقه یه پرده نعیان اولدقده اول
معشوقه اکر بعینه اول قهوه فروش ایسمه سرلبالی ده روانه نکبت قضانه سی اولدیجه غلامی دکان
محبوس معشوق تضییق دردر عجز غلامه تعلیق فعل سندیدعسیر الفتح ایله سد مدخل و طریق ایتمک تدبیرینه
مباشرت ایله زعنحه تدارک اسباب محافظه قیلمش ایدی بخاطر شیخه قهوه فروشک بعض اوضاع حالی
خصوصا محافظه غلامه اهتمامی کراده کلوب بالضروره بربخش خاطر اظهاری ایله دکان محبوبی
ترک و مقابله سنده برآخر جار القهوه یه نقل بوربایی رام ایتدیی آمابر کوت سنده اتخاذ قرارکاه
ایلدی که شکاف منظرلرندن کارخانه جوانه امدی شد اصحابنک نشست و عیش خاستلری کندونک
منظورلری و مشوق ایله رقیبانک اوضاع و معاملاتی معاین و محسوس اولمه ممکن اوله روزی چند بو وجهله
نارکانه سبز جمال ایدوب باز بحانی اشکار اولمز اعتقادی ایله بیغوله کوزیده صبر و سکوننا کوشه نشین
دردزدن اولدی اما بیم سنکساری شماتت طعنه کرار آن ایله بر قرینده سر حاله سی ابرزدی که
بحث عشق و محبته متعلق نیت شفه کلامه اوزوات ناطقه سی نام حصل اولوب کویا کهر دیدانی بارجه
شمع کافوری ایدی که انکله ادنوزالکی بردن کسر معبر بس مختوم ایدوب جانی حیقه عشق جانانه
دایر حرف بحث غاصودری امر محال ایدی زیرا بیش ازین هنکامه کیری غلظه و تذکیر ده اختلاط
مرد و ملاح واشنایی جوانان ذی خدود و صباحدن منع و تحذیری حایما ملازم زبان اجلال
فنانی فیلوب شمایله منفوری اولدوغنی مصالحه لسان تهدید ایله محبته صوبازه سازی حکم
بازار محبت کشاده بازوی ملامت انکیزی درکار اولمش ایدی نظم زاهد ظوبتم بجمش ارباب
عشق انلری بهوای جهان الامرکی اتفاقا صادق خبران اهل خفوره بری احباب رسائیله
الاعتقاد عزیز دن بعضه بقارف ایدوب بده وهن کشای مذمت و حرف انواز طعن و ملامت
اولور که معاذالله شد وکشته تسلیمی ملکه وکل بر وضع عزیب تعجب فزایه کسب اطلاع ایتمکله فرقه
زهاد و ریاکاردن قطع رابطه اعتقاد ایدوب سررشته حسن ظن انفصام تام طرازان اولدی
اصل قضیه ترکه بعض هواجی دواده سنده ایله دکاننده بیتوتت لازم کلوب شمعان ظلمت جیقدم
کوز حکمه مابت شمر لهجودن دوزنته قهوه خانه یه برنده حال طیبانتی بالا اسنده خطیب منبر ارای

رها تونش طیلسان بردوش رنکمده بر مکلف آدم سرلمده چار جوبه بچه یه ملاصق طورر
درزد شبلری اعتقادی ایله حضر منکارلرمبر نوح عصره المدد قیلدم مکو خرمه کنه مادة ون خبر جار
ابشار بنی فریاد بی محلدن منع ایدرب معتقد اولماکن خرسز دکل شیخ آفندی حضرتلری بیرر دیو بیلور
تفتیش عور تعنته اهتمام ایلدم کشف رازنه بو بر از زمان ابتدلر بعد کل الکلام عزیز معهود
لبالی ده بالذات کوی خرابا تون دست سبحه کردانی ایله دهشتی شراب احضار ایدر
درجیب خرقه و شکاف بروزنه دن جوانه تسلیم ایدر ر بر مقدار زمان مشاهدهٔ انوار دیوار
ابدرب جامع خانقاهه کیدر مراز ابزو چار اولوقجه کتمان اسرار ایچون نیاز یا پنلقلر ایدرب
انجه جیک باغنار و بیدیلر صرف نکاه وقت ایتوم تحت مقال خدمه تحقق اولوب بعد از ان صورتنا
صورت ارادن لازالهٔ اعتقاد ایلدم دیو تفصیل ایدوب برادری حکایه به تذییل بحث تحقیق ایلرکه
هر چند بو وضع بو البحث عزیزی نقل ایدن تحضک سمای ساده لوحانه سی منظنه دروغ اولمق
رنکندن عاری دیری دلمغله تکذیبه مجال اولمایوب با سنخ غرابت امرینه اعتماد لازمه حال ایدی
لکن خبر واحد محتمل الطرفین اولد وعندن عبر محال اول بابابی عالمک کوش و بال و آثار فضل و
کمال و انوار وجود وحالنه نسبت بو مقوله کردار بو الهوسانه یه ارتکابی ثبوت ارهن و سما
قبیلندندر دیو لا حول زبان انکار ره و آمین استغفر الله ایله مستور رساز جهره سر مسار ایدم اول
اثناده عامه منابجه اولان حب صحبتی قدیمی اعجمیه نسبتنکه عزیزه وار دق لازم کلوب
کلمات حکمت امیز مذن حصه ربای عبرت اولمایچون دخول انجمن مصاحبتی ایله شرفیاب و حضور
فایض النورینه جشم و کوش اولدم اکرچه اول مرد معتاد دیرینه وزیر ستر حالله اهتمام ایدرب
اطوار حقیقتی رو پوش مجاز ایتمک ملاحظه سیله آه و آه بی اختیارانه سی خوف خدا و بیم روز
جزا به صرف ایلر ایدی بعد زمان کثرت مجلس برهم زده پریشانی اولوب کنج تنهایی ده هان ایلکین
قالوب میخانه بیمای ماحوه مصاحبت عاشقانه ایلی سر بیر مرتعش اندامک لرزه خفقان عشق ایله
غلیان اختیار دست قرار دن دوشوب جه اکی تقریر یه ترجرعه سر جابی ریزان و بساط اوعایه
برنیان اولوب سودای آتش سرا سیمه لکندن افشای راز سوز و کداز ده ناچار اولدی و فقیر
سوواز ده نکته بعض احوال مشترکه سیندن استدلال میل هوا ایتمکله همزبان عشق و محبت و محرم راز

درد و محنت بولوم اعتقادی ایله سطر عاقل متنبه همدم ارباب صفا ناسی یعنی کوش نظرلی
جوی و هواخواه هوا ناس مقامنده اوزرم بعض لطایف سوزلنکیزه ایجام بخش تعزیه اولوب کار کردیده
و کوزشتی بولندن خلاف عادت اشعار مطایبات حزل امیز و حرف کنایه ایله ادای بعض مقتضیات نخور
هوا اول بهارشیانه لجرا ولنمق کرکدر و الا فصل ربیع جوانی که هنگام کلکشت کوه و دشت شاد مانیدر
الام زهد و ریا و بلای ریاضت سنتنبع العنا ایلکزار ایده و دیوش وآلکرره صفالم آق بوزدم قاره
سوزم عین خطا بو دیشن بعده وردی سبا ایله هرزه کرد خرابات و دربدر اسواق و محلات اولوب
بالذات میکده افتتاح ایکیزه ابتلا اقتضا ایده ذکر هندو ور سحر نی حال بخندیر اثر
خوآتم بر تباری جم تسبیح بت اوبرزا اول تقدیر جه یوم الحساب عند الرسول و الاصحاب ع
خسته فضولی نه ویرسن جواب دیو ادیکتاب ایندوکی سوز ضمنی اقرار و فوق الغایه ملامت نفس
سوزم فضاحت شعار ایدوب فریاد کرمتواتر ایندی بنی رسوای و هلاک و زار ایندی عجب
زار زار کریان و نالان و دست تز امله مشغول چاک کریبان اولدی و کمال مرتبه تاثر پشیمانی دن
انفعال کو ستردی اول ایلس تلامنه قبض انکسار ایله براوزکه حالت حیرت افزا کوبدار اولدیکه هنوز
منظومه کلامی منقطع اختتامه توبه سبحه مرجان کسسته انقصام تمام نطق احمدین جانب برذیلاه
قهوه دیده دیده به اقدام بیدا اولوانی کوردکده دلبر بری پیکر ارمکا هنده بغزار اضطرا بدن برق
شتاب اولوب میان انجمنه سحاب ثاقب کبی نزول ایدی و بی پروا دامن پاک ابیره صارلدی
زهجر انی زمانی بیخبر ماند ولش در خون دخونش در جکر ماند برازز مان غلبه حیرت دهشت
دن دم بوری بر بینه عرض مرام و فتح دریچه کلامه امکان اولمایوب تعزیه ایله کلدوکی و نه مقوله
مصلحت مراد ایندوکی باصه جیفا یوب عاقبت محبوب شیرین کلام فرحنده بیان حقه دواد المسک
اولان دهان عطر پاشندن سر پوش سکوتی برداشته دست جراءت ایدوب مبلغ لسان مشک ریز ایله
بو نوشدارو ی خاصیت کار التفاتی دست سامعهٔ عزیزه صونوب اصلاح مزاج خاطر پریشانه همت
اظهار چاره سازی عاشق نوازی قیلوب من و خاک در ت زین پس زبانی کرم خوانی
کرم رانی تو وانی متوقع عفو خالص دن پشیکش حضور شیخ ایدوب سر کوی کیدر ما
ابرلم کلک بر پا که صاف المرشه بولکه ململه در مقصد اکر حق جانم المرشه من بعد عصا بی خود قیلدم

قایم و سجاده وار خاکپایکه یوز سوررکه مداوم ملاحظه سیوریله و نوبت نیاز مندیٔ قبول بیوره‌جه
خصوصیتنده بسط مقدمات التجا یه باشلادی لکن عزیز آشفته دماغ و سوخته مغز عبا کوش
و فقیر لباس طرز المتقلب ربانت هیئات و اطوار کوکبی اولعوله مرتب مزین خدمتکار کرانجوانمه
نا جنبیانه اولدوغی جهتدن عدم قبولی متضمن بعض اعذار دلاره بسط ایدوب بالآخره نتیجه
الحاح ملالتدن تخلیص کریبان خلاص مجال اولمایوب ابتهاج مراد ایله مراد بخش جانان اولدی خواه و ناخواه
تجدید عبودیت قیلدیغی و جوان موزون شمایل تقبیل دست عزیز ایله بیعت غای عبودیت اولدی
داول وقتی کف دست فنولکه کلیجین باغ جمال و نواز نشکر خسار آل دلبر صاحب جمال اولوب پیر و جوان
تماشا کنان بو العجب کوبا که ایکی ماه اول قطب الواصلین شیخ نوربخش بیدار بین حضرتلری شاب صاحب
آدابی استصحاب انورک رجانه کلیه اغزان اولوب یعقوب کلبه نشین حزنک عینان منقبه عز المرنی
لقای فرزند یوسف زود آیله فریر نوره ضیای شوق و سرور اولدی القصه بر نیجه ایام اول تارک
دنیایی فانی بو مراتب جاده وصول ایله تاملی عز و جاه وحانی و بر نور و نیدار مابراید ایله نتیک دنیاری
محیط الانوار نشاد مانی اولدی مکر بعض لیالی ده جناب پیر تابنده ضمیر هجانه اداء تهجد ایله
توجه موعظه خانه ده بر نور د رهب و نیجیانه حرکت قلوب سعادت انکسی حاضر که ذوق صبح
بیدارشت مدولنی اجراده بایرا وقات معتاده ورد زیاده التزام بذل همت ایدر و کندی العباد کم
ملاقه اردوغی حلقه لعنت کبی کرد حضور نه غلغلات و وقت شاخه درد و محنت اولان حلیله
دشمن سرشتی که کندی کبی هفتاد رسیده بر لیطه کیسو بریده ایدی اگرچه عزیزک الابتر بریده
بری ایدرکن بیلوب ستون قبتنه سرور اولان الت عجوزک مرد هوز ایله بوسیده قنوز اولدقده
کسب شعور ایتمندی لکن برانه ولی احیاء الیل ابلرنا بو کندن تعقدا مید سیح خبر لکن بو یوزده انجار
ابتزدی بو کلیغه نوحیز وجد انکرک عقودسنون بر دعند لبچاره شنجک شبانه ونالهٔ عزمیانه بیجا افزون
اولوب کریه سحری وانیر تمشی وکاه و بیکاه فریاد یارب یارب جانع خواب همسایگان بلکه
انداز خاطر کروبیان اولمغه یوز طوتدی البته باوضاع نوپیدالک سببنی تفحص موزرده بونیجه
رهنمای غول و سوسه ایله اول پیر و معامله نجاو دقیقه سنج ابرو یاجهنه اهمیته روزنه خلوتکاهه
کلوپ جیب کوبی فرجه دخول جدار حجره ینه کیدرک اولوب کوره رکه پیر بیچاره خوابکاه درلواره کلوب سینه ارزارکه
کاکلمدن

کاکلندن استشمام نفحات الانس لوازمنه مشغول اولوب خود مناجی کنه ربک دیده سیلیه سربالین
محبوبه کلاب افشان سرشک اولوب ریش سفید بنی جوان خراب اکوده مروجه لخت رسان و
چهره مصنعف الوده زعفران رنکی دلبر ایله امتحان ایجون برینه سوده قیلوب کویاکه چهره کهربا
افزاره تمثیل ایدی همانوم مکاره هیمه پاره انشدان غضب و وزغ شرار اولوب هزار افرین ای شیخ
عزیز صلاح آیین زهی زهد و بهر هنر خوشا کار قربت انکیزده یه بزرک کلوی حلا اهل ریزی
نفیر نفرین ایتدکده تریاق جواب الاحمق ایله علاج زخم افاعی شتوم ایدوب فی الحال زن زنکی کعاه
ظلاپی شاب یوزلافی ره رواجه صبیح للجمال بستر زمیندن رانده ودور باش استکاف ده میدان
جهان اولان مهر منیر تابناک خانه تاریک نحت الارضده کرفته خاطر اولوب کارپانسرای جارم
جارمه نقل اسباب اشراف ایلدی کوزدک که زاهد صفتا ده صوفیانه سیمادن بر نیجه خرقه کوش
مسوک رحرانی نوا کیمنک الده برکاله سجاده و لخت بوریا کیمنک دستنده کهنه خرقه و پاره عبا
کیمی صندوق شکسته المثل کیمی شیخنه کیمی طاس و تابه طاسور کیمی سفال شکسته های هاجی ابوکب
کلوب امکر احباب شیخ صنعانی نهاد المبتلی ثابت بیت عزیزی کنج کار یانسرایه نقل ایلرایش
محصل حق اول ایلات عقبنه ده روزنامه بم برزده نیش بیاض وقت جبلن آواز عذار زهزار
کرته تلبیسدن ازاده و تخلیص ابیزدکی ساعت جاه بحرده فراغی کمنده به تخلیص سرمایه سعادت
روی تماشا ندن مضمونی نقش فص مبارک اثری اولان تلکین ترک ازاده ی تحسین ایلرسرت
علاقه زن و مسکنی مختوم ایدوب رباط مسافرینده برحجره ویرانی وجود وحدت پرست کثرت شکننده
تخلیص ایلدی و بعده علانیه والد الفناء دن نیری کوسترو وطنده غریب اختیار ردلنفس واحده
حکمنده اولان یار جانی ایله اول کوشده قرار ایتدی مرد اوده کیم و بره بو پیره زن دهر
طلاق ایتدین اول آنی خاک سیاه بحره مدفون رند اودر باقیه لیلای جهانه حرکز
استر عاقل و بسوی عالم اکه استر مجنون قدرت بالغهٔ صمدانی اقتضاسیله اول نقل وحرکت
جناب عزیزه نتیجه بخش یمن و برکت اولوب شاقه ماه لا اقرانوام تحفی قدر فراق یالوزی مهربان
مها ایله یونس محاق اولوب صبح موعظت الارضه نقل ایلم ارتوا ابد نجه بیننی مهر ایوزدافاق
اولان وروبش حزال زده فریکی طعنوز کوتده تمام سیرمنازل الافلاک ایدوب او نوز یکی کون

بیهان حجره کوت دکون و نیجه الغرض جناب سنجک اختیار حجره نشینی ایله رابطه ابتدوکندن برای
مرور ایدوب جلوه مروان غرب سی تمام المغه اون کره قالیغه برجاذب برو فن پیغام عجله
تلم ایله حرف حکامه نزول ایدوب عزیزک بیرش فرار کاه زموحجو و خانقاهی ایله نقید اوکره
استغفار سببنی آرملا اتدن ظاهر اولدیکه وزرا سعادت پناه هوه بعض بلاد سرحد
معموره نک بر نقطه اساس زاویه فقرا ایدوب سجاده نشین ارشاد اولمغه عزیز ماتم
الذکر تعیین رای و ایراد ایتمشلر دنجمل نشر مصلحت حکم هماوره سلطانی ایله من بوری
مباشر نهادن اولوب عرج رله و تدبیر مهام حرکت ایجوه ایلیموز التوره کوندر شارعه للحال اول
وبنا ومانیها به بیت وما آبستکاف ایله الکه زن استغنا اولاد عزیز بسطامی لقای مخدوم
فرخنده سیما ایله تعظیم و اکرام برله بر رسمنه هموار خرآمه سولد و ذرمعدود مرحوجی تسلیم بیدوبند
محبوب فی رخسار حند منکار ریشکار حزاوند اطوار نسلیم ایتدیلر ابلیسنک فی مزارت سینه لری
زنکنه خصوص مجلا اولمقله عاقبة الامر بو وجهله روی صفا نما یان اولوب غبار بر عشاق فرحان
ونشا وار صنوبر مقصد کاهه رهان اولدیلر حالا اول خطه ده مشغول ارشاد صادق نفسکاه
ومواظب عبادات خدای روزی رسان ابدیلر دولت کرده منقلبه اتاره ورزمان درس
عاشق که سینه صاف دله اکدار عبر زده عزیزی نه کوز منور اکله الآکر دیجا بار. ذنکار
تماشوای کیند رصکره قیل نظر سنبل بنه نه کوشتر رسکا اول لوح تابدار
[illegible]
زنیا خند منکدار رانه بلغمی و نیجه زمان بال عید ذرحومه یکی بنده قراه ئبو اولکوثر
کمند جین در چاین نوجه بدیع الثانیه استعمال آتده ذور بازوی صلاحی شنید بند قرار پیچ
موشر نشاره منابع معشوق دیگو آهلرین کشیده آغوش ابتغا ایتمک خاصه سن ارباب
رسند رنهادی استبعاد ایتزلر بر سر مبکده زنداه قلندر باشند که سنا آمند وده هند قیسر
شا هنشاهی. نماکنا بونده درکه منوزینه مبدلان بسرحد عوادن بعضی سنید آرو فیان الغنه منصب
غزه

علبه سور و سبنی ده ظناب خم نخم بنان ورود نی ایله المحبوب کسرس بها دین کنان کنان سینه
تنخیره حکوب معقد ما معزاض بیام یاس قطعی ایله سرشته احتمال الفت بر دولیه انفصام دیرس ایکن
بی مداخله نجات و فنون بی اختیارانه شتاب ایله حضور عاشق زاره کلوب کمر بسته چاکر وبنده
فرمانبری اولمق آرزوسیله تقدیم هدیه التماس ایتدوکی قرین مشاهده عین الیقین اولمشدر بو
قانون محبت عموننک تار سطوری قرین زخمه مضراب خامه اولدقجه نغمات روح افزای تحقیق ایله
نشاط بخش حواس مستمعین اولمق التزام کرده مطرب طبع خوش نوای صفار حلیق دسته نما
نویس درد و محنت راوی حکایت محنت فردوسی دوری بی نوایی وصاف زلال مبتلایی بیعی
مزاج سحر بردار بیرلعبه بو وجهله صندلی برای براعت و باران منخوان حشنه خمکده عشق و
جنوندن برلا بالی رند همیشه مست جام محبت کندی سر انجام خاصی اولمق اوزره حکایت ایندوکی
قضیه بو العجبی تقریر ایلر مرکه الرای هنکامه روایت اولور، عبارت سنج داستان محبت
جنابی کر دا زعم ابدوزی روایت اول ظهور فضل بهار شبابده که موسم هبوب شرطه امانی
و ایام موج ریزی دریای شادمانی ایدی طراوت احضرار حمنزار نروت بیسار خشب الارآده و
بندر کاه تملکده تحف و تفاریق نرفه وتجمل نصاب عدد و احصادن زیاده اولوب طراز خلعت مباها
مناصب رفعت فزای عنایته در نیل رتبه بذر سیله کامروا و حبنصفه کامرانی ده صفوی کنان
عیش وصفا ایدم ، جنابی فضل بر بر خاطر نوازی خطایا خطابی عشقبازی
بو وجهله کردش پرکار روزکار دمرکه دل امینه خواه اودن رو آورد بعض جهت موافق سفرآه
امید و آرزوده سیار ایدی که اشکال وقایع کونیه رسم خاطر خواهینی نقطه مغایر و بند
سایه وار ملازم رکاب اراده اولان طالع خجسته بی خلاف مشرب حرکته قادر و المیوب مقاله
امانی مستبعد الحصول خاطر الواح تخیلده هنوز کشانشه کلک تصور اولمادین اوراق وجود
آبادیده رنک ظهور وه قلم وقوع ایله مسطر مستقیم الطرح دلخواه اوزره بیاض المثنی کوزیلوردی
همه سرمایه عشرت مهیا ز موج شادمانی دل چو دریا مراد و خوشدلی و کامرانی
نشاط عیش ولذات جوانی القصه فیض توفیق جبر الامال ایله خوش نشین خیابان نشاط
و بو وجهله بیباک خرام چمنستان آزادی ایدم که نه کرم مهره قید کاکل سنبو بیان نه جان دمنده

خاکزده

علاقهٔ مهر وبان نه باشمده سوداي زلف پیچ در پیچ نه سینمده غوغای دهن هیچ در هیچ
سبوبي دیده آب اشک حسرتله کانون درونمده شعلهٔ سوز فرقت وار ایدي ازین پیش
از فراغ بخت ناشاد دلم آسوده بود وجانم آزاد جوانی عشق بازي را صلا داد
شکیبم را بتاراج بلا داد تا کهانی جمن وشت کامرانی ده میمنه ومیسره جولان غایتده اما
اولوب دامن کوهسار شادمانی ده مترصد صید امانی ایکن نخجیر دل وجان مستمند بینیه حسن
دام جوانی و براهو نگاه شیر دل وشیر گیبه نابک کمند زلف هوشش ربا بند اولوب
بي جند امدم با خاطر شاد شدم نخجیر دام صیاد نجه صیاد بربري جهرهٔ جشم بیماره
بیداد آفت جان آزاده کولان آدمي زاد ایدي که نه عقنجوان اشنایی سینده زلستم صنعتی
سیر دله طی منازل و مراحل قابل وته تاب رخسارینه سیاوش نشان اتشکدهٔ مهر و طاقت تحمل
جوانی بانغافل فرش برد وخس وفاداري با نغنام فروش رخی خالی ز خط
آیینه کردار فدي جالاك ده حد ابها الفوارز بلا و فتنه جادوشان راهش اجل فرمانبر
جشم سیاهش اولدي روي ملك لقا دجوزي قیافه مکر فرما بر کان بجادون برنیك
صید صلابت زا بندن سرزده بردم بجاي کر انجا ابروکي که صراف روزکار نعیاري فرز
وقیمتمدلما زبانش بعبرتنا قد نظر الک بجنده عیار ایجون بر کوشه وکانی جوهر جود ینه مقرابوذ
جارسوي کون وفساده بیکر یوزانشا بیله زینت فروش ایدي یعنی ارباب فهم ودانش اهلی
مناسبت طبیعت سي جبیله مجلد لك صنعتن تحصیل ایجون بو بیر عجیبه حاله شاکرد اولوب
نعم الادوات القلم والدوات مفاسنون بهره ور اولان یاران سخن پروردن بیچه سوخته جان
بی پا و سرك مجموعهٔ کسسته شیرازهٔ صبر و قرارین شیرازهٔ غمزه سیله پریشان اجزا قیلوب هزاران
اشفته حال دربدرك فرق جو دین جندین لخته لخته قوش وزور دهن دهن ایله ورق ورق تاب و
طاقتلرین تحرق ایتش ایدي از جمله بو صاحب مجموعه یادکار نا بسامانکار اول جارسوی بزرنب
وتجمع عجایب والد فریب یادکاره امدرشده سبی ایله سفینه قلمنو بریستان اول خامه دست
بسته ستمکاري بتسلیم ایکله اوراق بربادده اوه حواستمه رابطه بخش اولوب شیرازه
تعلقه مزار وجعله کرد بند استحکام اولدي لکن اول باده پرست جبکنده مزربر کی اولان دوستکانی

تفاوت

منظرهٔ اولی ایله سر کرم نشاهٔ لیل وبعده بپمانهٔ لبریز دیده ایله شرب المدام سرجام اولدمان ایله خمار آلود
دل اولوب عشوه زنجیر کسل عقل رصد پاره ساز سینهٔ شکیب اولوب غوغای جنونی تسلاسل
واغلال حزن وملال باعث اولور دیو بغداد وره بیجای بیابان اضطرار اولمق لازم کلوب
خصمش خدای باد که مارا زکوی دوست آواره کرد و کفت سخن عشق راه مانت
اطراف عالمی کشت و کذار ایله نیل انساب تسلی آرزوسی سرمایهٔ کار و کلالای راه غربت زیاد
زهکاری مار سیاه زلف یار اولوردیو کرده هوشنه اوبجه اولان طنابه پیچ وتاب تعلق کشاکشی
تباعد ایله انفصام پذیر زوال اولمق امیدي ایله بسیج غربت و همه پردازی ترك وطن غربت
قلوب بنجه ایام بادیه بیجاي الام اولوب قد نصاکن پویه کاسمنه غربت اولان وشت وهامون بنده
بهر کهای جنونه نه غیری دواي درد طاقت سوزي اولاجق عقاقیر اعتبار راحت بخشنه بغلیق
ناخن ظفر میسر خار خار جنکلستان حسرتنه کهنه کفش عبر نابه وراولما دوغني باعثون پای عزیمتی
بوشکافه حیرت زار وبحرون زعفراور دیر خون قرار کاه جلبر جادو نکاه عودت فکري جانب
بلبل رسید زسواد مجمنای ان دل در فضاي یار جفا کیش میرود اوزي جند عارضه سوي جا
عشق یار ایله ترك دیار و سرکردانی فیافی اضطرار ده فایده مند فلاح اولمیوب جنین جانب
اه وزار ایله واصل وطن قدیم و مشرف دیدار نفیس نعیم اولدقده همصحبتان خبرانداز ضی منك
سکالان مروت کیش تقریب زیارت ندیم ایله سرامد عاشقنده حلقه بند اجتماع اولوب ازین سو
اهداء تحف تحیات مرحبا وازان طرف تقدیم پیشکش اهلا وسهلا قیلنه قلنور بیده یار و بیگانه
مصاحبت سرانجام ده حل حیال محض سؤال ایتاسنده عاشق مضطرب حال جکونکي وقایع
ایام بعادون استخبار طریقه سنی اوزره میان مجلسده مجرا فروز مقال اولیجق اشنایان
قدیمی ده بري نقل حوادث ایامله شکر یابیش خطاب اولوب اواره محنتکشك محبوب مهجور اولان
سر تعلق بو رشیده سنن ببجا بنه دلربای عالم ارانك توصیف حسن با کمال وتعریف ترقی جلال
جمالنده رعایت قاعدهٔ اطرا ایله منظومه مدحیده صنعت اغراقی اجرا قلدقده بو مرتبه
مدایح مسلسل کلمات نفس مشکبوی صبا تا شرح اشتعال نائره ابتلا ایتدي که بچاره نك
خرمنکاه تبرد و تمامنی بالکلیه سوزان و صو آب اباده خاطر اسباب تجمل وتجلدن معدوم

كلّ من عليها فانٍ اولوب نه تسكيني كه خود را باز جويم نه دلسوزي كه با او راز گويم برآنم زين دل ديوانهٔ خويشتن كه در ره بر جانهٔ خويشتن دهم بر باد حسرت جان و تن را بر سوائي بسوزم خويشتن را نه حال ايسه اول روز برسوز كه سنجر آساده بهانهٔ نهفته القدوم امر تضييع دفينه باعث اولان كروه زيارت كذارانك خدمت استقبال و تشييع ننگ ولي ايله سنبل و فراز خطهٔ ايام ايروب شبانگاه قونلكدهٔ جهان جان بلا كشنهٔ زندان اولوب آه دم صبح سعادت نما بر ناله بر آن اول ايروب مشرق خورشيد جمالي اولان شبه ديباي سنبل تازه غماي زرين بهار ايله نثار اولورلنجه و بزاز ستان آسمانك دريچهٔ زرانزوده طاقچه دست با تبان زبان كشاده قلنجه طاق و باجي نقش بوزير استراحت برجناحي منظره چشم بلا بين اولان اجفاني بربسته خواب راحت لولمايو شب با ياد مرغ آن الم حق جان نكرو و داشتغال مژگان بمژگان نه روزنهٔ ديده منه مشبك بردهٔ غفلت اونحنه اولمغه مجال و نه جمع ننگ قطار رسيده مسافرانه صبر و طاقت تعليق ساز و سلب سر و سامانه امكان اولدي برين غم روزگار سخت سختست مرا كه كار سخت سختست سياهي بخت من سختي ز بشست كوكب من هم كوكب ده غم شبا هست ميكويم كه كاه كوآهست زين شب بر دار كو كبم را بنياني روزه ده شبم را معمونيله شبانگاهي ناله برداز فرياد و غم بو انواز فلك سخن بنياد اولو آن شب بتر آنكه جگرسوز از جوش جنون نهفته تا روز عاقبت اول شب يلداي حسرت كه تار زلف دلبر كبي دراز و طرهٔ جانانه صفت سيا ايدي شام فراقك آخري صبح وصال آور و زين آكنده خامه بنوبتشانهٔ روزگار كاكل مشكفام شب نماي رخ تا بوار صبح صادق ده جدا قيلوب طرهٔ عدم اوزره تار و مار و واتن سينه چرخ ليل اليل آزوي روي عذاري نهار ايله مبتلا اولوب چه خوش باشد هواي صبحگاهي كزو در جنبش ايد مرغ و ماهي على الصباح عاشق زار حسرت آلوده كرك تا خبر خواه زره و جودي ربوده نسيم سحري اولوب كان جانانه شتاب بي اختيار ايله ايدر روي دبر كوشه ده بو نوبت طلوع مهر ايله نشست نظلوماته بي قرار و بر وديل ساعت كرد ويله قعا كيله دن اول قعا ايله آفتاب بيرون تحمل كه از طاقت سوز عرض عذار عالم افروز اولدي تا به كما

جمال والان دنو انسبم
جانانه بجمال فلك شال
دكان اولسه

تا به جهان كير جار جهت عالمه نور افشان اولماجان و جگر عاشقه آتش سوزان اولان كاكل ميانك نازك و برنا ز كردو و هم نازك مثال يعني جانه نازك يا نتنه كجه هنكار پيچ بر پيچ خطاتكاري سرسر اوزره ماه تابانه دوشه كه بريان والاطراز دلكش استاري دودي سركز آسبرق جانانه اول جيان حسرت العشاق آغوشه الاّن كمربند زرنشاني پاسبان گنج نگاه و ولي از در جاي نجان جان بند بوداو بجه اولاه بيك آهو بز خونريزي كنار مشكشا نه گنج گوهر دار نتنه نشانه كيبو ايله عاقلند جوش ريكبي التهاب جاي بچه بلى جان آزار افعي هلاهل فشانه مژگانلري كيش پر ناوك ابرواني غنچه مرزوني نيست حقانه دهاني جوهر جانه لبلري چشمه حيوانه بكرز الحاصل بر اوزكه طور مجوبه ربرطرفه شوكت و شكوه لري و خوبي ايله طور مجبوبه نازان نازكن اوكو حسبت وجالال كوشه دكانه بر زبان ايروجيه جاي نالو فنده انواع سبزه والمه كذر از ايله مربع نشين دستگاه ناز اولدي برابر چشم بر چشم ايستادند نظر ز ديده روبرو نهادند بيكرجي بس كه جانش مايل افتاد نظر شد كهم و آتش در دل افتاد عاشق آشفته دل كه يار پري شمايلك بو حيثيات شعله ورانه ايله جنبش ترحم فرماسني كوردي بركره شاهباز عقل جواهر وارازي ساعد تحملدن دم كروه بالكشاي اوج جنون اولوب كنار و والا جمال بطرف سرپنجهٔ اقتدار دن دوشدي جمالي ديد از حسن فريده جواني بر دهٔ عاشق ورزيده ازين سوآن زده بود كشت بيهوش وزان سوا و ز حيرت ماند مدهوش اول دلبر خونخوار بي رحمه ابتدا تيرقضا تاثير نگاهه بركشاد و بريردي كه هدف سر براي عاشقه تا سوفارنه دك خليده اولوب اكر قبيلهٔ زخم درون ايله اعتقاد ايله اولدي زهر آلود بكابي الونجه دريه فالسون جيغو ماكز دلدن تحمل ايلمه اولدى برجراحت اولور و قفنجه عاشق سينه چاك خانهٔ جانه امساك ايتمه دل زار بيكاتون كذار و هزار الغنه حال بي جرم و گناهك جسم زارنيي سوراخ سوراخ ايدردي نگاه كرم برا عالمي ديگر بايد مكن كه حوصلهٔ اهل زمان تنگست نگاه خود ديده كه علامت ميلان خاطر را امواج بحر بلا كبي ساحل دل عاشقه بي درپي آشيلا ايروب جزر و مد تلاحق اجفان ايله متاع سر و ساماني بالكليه بو دنه وزباي جز اولدي دز ديده نگاه هست زمين

هل آمد جان برد آوا این چه نگاهست کز و جان توان برد القصه عاشق زار کوکبه
بازار صبر و قرار ایدی عادل خواجه کامکار حسن ایله عقد بازار محبت قیلوب سایر وجه کسب کار ایدن
اولدقده حضرت احبابی ایله صبح بزم الفت شعار لیلی ایله عزم سیر صحبت مجالی قالوب
هر دم از سوز سینه بی زاینچه زار میکرد و اشک بی باریه روزان و شبان مشغول هجر تو
عشق جانانه در بر طرف شانه فکر سوح عزتا به اولوب سنبیده هم کر طلبر تا ز نعیم صبا که ناتجه
انقدر عرض دیدار ایدردی عاشق زار سینه فکار دیده خونبار ایله عزم دکان
تا در دوازه شاه کلبه سیه با اوجنه اولنه مقابله محبوب شیرازه طور الحانه ایله
قرار ایدردی بولزدی قلبی براهه رخصت نه آه که بر نگاهه هم رخصت
واقف اوله و خصم عذار اولوردی چو آینه نگهدار بر کره جمال یاری سیر بوز کره
نگاه ایدردی عنبو افسوس که منمنه قیدار ایده نظر بنی وقف اغیار بر لحظه گوزال کله آل
و بیزوده فرصت انده جمله لا ایدردی حیرت سبحانکم که خواص و عوام لحافنه و جعلنا
اللیل لباسا ده عنوده خواب ایله آرام ایله مجنون منزل معقا ماربه کیدرلردی اول مجنون کم کرد عقل
لیل خوابنه کلنجه مثالنه جامه دران و سینه کوبان و کریه کنان روان اولوب لیلی باشند که این
شب نهاد کرده دل پرسوز من بی سوز کرده ازین ظلمانیم بایم رهایی بچشم خولش
بینم روشنایی نوایی ایله جان بلاکشنه تسلی ویروب ... بیت الحزن جانه بلکه طاق
بلند آستانه مه آوسن شک ایله فریاد زد و نست فلک از فریادا کادم بیکی طرفه غزال
افتاد و آ کرم ام شکسته وا و آوآدا در نه یی و عشق هر چه بادادا نقشی مشق ایدوب
رامن حبات ایله صبحه جهند قوه کا یغ الاول فیض افتاب جمال ایله زندگی باب و از سر نا
بنت کان یارده قرار ایله مشغول شوق اضطراب اولوردی و اما یار نازک مزاجه
شیوه و شناه بی مروت کدر رسان نغلب اولق خوفنده در تماشا جالکو جبی
تابم که چشم کنده باد تا از بن کستاخ دیده بهانه نیارام برا بو وجه ایله ستر حاله
اهتمام ایدوب عزیمت خاطری بو نهج اوزره قرار داده ایدی که سر نیچه فاتبعن
الا آرزوام ایله کبنه وجودی جاک جاک اولنه بو کوهر سر نهانی تورتنه ولال اشتهاره
دوشمیه

دوشمیه یعنی جمعیتکاه آشنا و بیگانه ده بو کو نیچه راز نهانی غلطان زبان استتار
اولمیه ولی نه چاره آثار محبت اولیماز کم هیچ لجه اولوری بی تلاطم نهانی راز
مشکل اولوری هر موی تنده بر دل اولوی اولا نچه تستر معتمد واجی تبر اولولر زباده
اولنه لسان قال الزام اولمزدی زبان حال الزام کون کبی طلو لوب جهانی آخر
آثار محبت اولوری ظاهر بو قصه اولوب فسانه خلق برصوت ایدی هب ترانه خلق
کلمه ایکی کیمه برابر بو ایدی اراده کیم حکایه بو تون بولنوب صلا کلامه بو نکته ایزری
سوز نامه ستم ظریفان عالم با دکار مرزه کار اوضاع کوناکون کوروب کیمی علایم
سودا و جنون کیمی آثار سحر و فسون دردو بز علریچه هر کس بر طرفه اغله یعنی اسباب ازاله
الافنه اعمال نرابط اهتمام ایدرلردی بیخبر لرکه درد بیست در عشق کر درمان پذیر
الحاصل اوج شهر کامل بو حال اوزره اوقات عزیزی کوزان ابرو هیلان راز نهانی کوشیده
سر کیزی اخفا ایلدی بر کون بو قصه اتفاقیه باعث شیوع اسرار اولدی که فلانشان سنبره زبر
بر خاتم انکیز دن بر جسور و جری بنجری لوز منکب سابقه اشنایی جبیله دار العدل استنبولده
عاشق زار رنداک هر کار رفرایان دولندن تخلیص وجودینه باعث المغلاول دیجی
صلارزن ملاقاتی ابتدکره مقابله تشکر نعمت حمایه ومطرح ضیافت عاشق زار ایکی خزینه
احبابی ایله برکیجه دعوت قیلوب بی عیب خدا اسوز دیده دلال سر حد هوادن برنح الفنه زند
باده پیما ایله ترتیب بزم انس ایدوب کلر بوزه ساقیان مه سیما خورشید فلک کبی جام زر بر صهبا
خمسه متحیره سماء راجه اولان بیخ انامل یاران ملک شمایله صورت منطقه البروج دایره
مجلسی اوزره دوا اوراوبن مهر تابدار فرح شعله جهانکیر فرح ایله عالم جان مجلسیانه پرتو افکن
نوز وصفا و مزارع حواس رندانه فیض بخش نشو و نما اولوب دماغ هم صحبتان بزم نشئه
عیش و دم طنطنه زر جام جم و شیر کبی چهبا ایله حوبری بر عنبر اجم ایکن عاشق زار برابر
غلبه حیرت حضرت ایله بر نیاز و دم و بر کوشه ده ملول و درهم مشغول تجرع زهر ابه سم اولوب
و حیز رزکه صفا بخش فرح المدر لونه سرورکه بجا کلسه اولوری بیر هم هر کوبه اوزره ملکت
بر بنای مزاج و تمارض موجب الازعاج ایله نوبت هجوم ساقیه هر جای جیین امتناع ایدوب

كاهی سوزندكسل انبساط یاران اولماغنی ایجون مع الكراهه صورت قبول كوستروكچه نیم یلكه
حوصله تحملی قبولا یعقوب ایلکه قطره سی خزان زود ایله سوراخی كلوبه ادخال ایدوکی تعذیرجه
قطرات باقی سیه جاك كریبانندن اوراق كل كبی كشته زخم اولدیغی زمان ایروب همه شادند
وجانم درعذابست كه بی یار بری دلبر زهرنابست نقلی ایله دفع مرارت حلقوم ایدرجی
وتلخ كامی حیوان اشمیز از صورتنده كرینه نهانی سن مستور برده كتم ایدوب تحملجه تحلا ایله
ازالهٔ ریشانه سرشك ایلردی دلبرسز اولان بزم میك عاشق زاره نه جرعه سی لخت
جكر وقطره سی قاندر الغصه ضیافتدن مقصود بالذات اولان میر مجلسك بو وضع حزن
انكیزی تكدیر مشارب مجموع مصاحبات ایدوب بزم باده كساراتی تلخ ایتمك معاقمه دارنجی
صاحب عونت اولان برخیل طور عالی همت اوضاع كدرفزای عاشقدن آثار بحش طبیعت غلامان
ایدوب بست همسایه نی من بار اقامت اخر چند طاقت فرساد جكرتاب ندانست ضیافتدن
مراد اكرام یاران وتلطیف قلوب مجلسیان ایكن نشه دراعی سروردن مقدم الم زده خمار غم
بكا صاحبخانه یه جفا بلكه دلخسته نی یاران صفا درج دوب كنار نشینان سفره الفتدن
استكشاف سبب ایتدیكجه میان یارانده اسرار مضمردن خبردار بولنماغله هر بری صمت وسكوت
اوزره عاشق دلخسته دینشه بر اجتهاد لازم كلوب میزبان مهمان نواز مابه المقصود ضیافت دولاه
مجلس آرای بزم زانوزده نیاز اولوب مقدوما جنابكز علیری كه بن ناتوان مضطر حال رخطر
● هلاك دن رها بخش نجات اولوب علم الله سببنا بقا حیا تمدر حالا امكانی وقت عاجزانه
وبوبن واجب الادا المغلر بیاز مند لطفیم كه بو رازنهانی بو عندلیب یاردن اخفا ایتمیوب علی كل حال
بو بابده محرم اسرار وما فی الضمیر حضرتندن فقیر كمترینی خبردار بیورسز ایتدیكه تدبیر علاجی البته
عهده اخلص العباد اولدی دیو اول قدرجرالز ستغفار الحاح ایتدیكه نعاقب هجوم اوراق
اندامنه تاب كتورمیوب سوخته جان آتش عشق اولدوغنی زبانه كتوردی اما ضمیر محنت بذیری
جمله عجایب شمیدن كیمه عایدد وراجع ایدوكن كشف وبیانه امكان اولمدی بو مرتبه سرشته
مدعایه ناخن شعور خلیده ایدیجك بو كره خود منه نقلت بقیه اتمام وابرام قبح باب ملحمه زور
بازوی تقیبه لربن دركمال ایدوب البته بو سوزو كرازه باحی اولاه انشیاره نك نام ونشانندن
بو خاكسار

بو خاكسار خبر ویرمك كركسز كه اوج سماده مصاحب ماه وقمر براده كوشه كبر حیا ایسه البته فلان
متوبیر ایله میانه وكمندهمت ایلر كنان بركشان ایجون یاران احضاری عهده كفالتمده دربو معركه
اقدام واحضار لری نتیجه بخش غوغا اولمق مرتبه لری كوردیدی بیچاره زار محنتاندرش
دلخسته محزون وتشویش رشته بغیر متوعادن كرم كشای لخفا وحل عقده نعلل ایله هموار ز
تاكر برشم بر همرز ده متوعا اولوب شول شرطله بیان راز نهان ایدرین كه كلفه احضاری ایله تعذراتمو
بن كندو حالله وبو حزن وملال ملازك ایده سز زیرا غلیه محبت مخالف رضای محبوب جركننه نام عدر
زشوق مردم وشهم از وهم جدا دارد ادب مضایقه دراخلاط ما دارد دیوب نیبر احضارینی
مطروح مسامحه كاه ناخیر ایتمك دیابنده روی دلدن نیاز بانلفلر ایلدی صاحبخانه ومجلسیان
موافقت كوستروب مراد بخشی عاشق قانون مروته موافق كوردیلر اول كیجه بوحالت اوزره مرور
ایدوب لكن بو كیجه ستر محنت عیان وزبان زد عالمیان اولوب سحر كه نور صبح صادق جبهه آسمانده
لمعان ایدوب بیاض افق غره جبین كوش چرخ ایدوكی نمایان اولدی پیام عشق وغرام البته
خواص وعوامه تمام اشتهار پیدا قلدی عاشق سوخته جكر حالك شیوع ترتربن جبر سم ودسنه وطوز دیرینه
اوزرینه دكان جوانه شتابان روان اولوب هبكرانی نهانندن خبردار دكمال اعتقاد ایله كما فی
الاول جایكاه معهوده نده نشست منظلومانه بقرار ایدرك نظر مستغرق ودیدار مانده وكیلان
خردبیكانه سامانده وزنی اوزرن حیران جیران جمال جانانه نكران ومشغول نظر بازی بیچاره اولدی
لكن میان عاشق ومعشوقه رفع برقع حجاب وهتك برده نزده ایده جك یار هرازی بوق كه جلباب
سكوتی بردوشته دیشجرات ایدوب بهانه پرداز عرض مرام اوله نه نامه برلك ایدر بر نیم
جان بولنور انتها عرض ایده جك یاره برزمان بولنور اتفاقا دوستان حقیقت نماندن بری
خبردار ماجرای المغله كیجه كی مجلسندن فاش اولان حكایه ابتلا سمعنه موصول اولمغله بونعلن زوردن
مرور ایدوب بنام مرادی مقابله محبوب سیمبر اسنره یه اول طور بهجور شانه ایله دمنشه وله توسیدی كوز عجب
جانانله بهانه مصاحبت وشناسایی اولمق ملاحظه سیله ظنز كنان عاشق بیچاره یه تا به خطاب ایدی كه بو
سیاده رخ مجلدنه خبیبیه بعض اوراق وجهانیف مكتوبه نك اصلحت ووصل وایصالنی سفارش ایمیدم
مشایده وفق طول خطاوزره ربط اجزا واجرای قاعده مناسبنده غفلت ایلیه زحمت المرسه بر مقدار

ما آننده اختیار فرار ایدوب وجه لائق اوزره طریق وصل افرافک یولین کوسترمک رضا الیور
جبور همتلی بمبل آشنایی اولدی عاشق کامیاب بو اشارت خصت انکیز ایله فی الحال کنار
[illegible] جوانه برزبان ایدوب صورتا اول مصلحتک اقامتنده درکار زوجینی کندو متوقعاتینی عرض
واظهاره فرصت یاب اقتدار اولدی مکر اول صحابنی بر لطایفک بربرینه ایصالی دولت وصاله
فال سعادت اتصاله دال ایتمش اماغلبه شوق وفقدان تعله برایکی ساعت جمیعتده حیرت اولوب
ندیم عقلی ترک نشیمنکه دماغ ایتمکله تعلدرک ترتیب مقدمات بنیاد تلیتم حرص مصاحبتده چاره
افتضاح ولیمابو بالاخره نیجه بوزدن صحبت دورادوره انسجام بخش نعوتیر اولادرق صدد کلامه
صحت مراکمه شروع ایدوب مناعت را که نعمت هست بسیار زمین پرمایه تربنود هر بوار
فروغ شمس روی مشعله ذره را منور ساز کن بیت الحزن صدا بولنوب برکوشه ده تکلف جلیسه تکلیف
نهانی وتمنای فنا ولدن دولت وصال مستکانه بجسارت قیلدی مرحبا ای پری که سرکش بیت
هما تو اول بزمره کلام کر دهان بی محابا اسعاف وتحولهه رضا کوستروب خانه عاشقی معدم
هما بوبلبله رشکان ساز ریاض ارم قیلوب اوزرینه عهد ومیثاق سخت پیوند ایلدی وداعیه
شوق عذب غیرت ابادده بروان اولکه بن دخی تعقیبکده ره براه استعجال ابرطرفه از قید اهمال اولوب
موروره جهدی خوشترآن تواضع وکرمی جمیان ناز ونعمت کرد دو آتش رشک از دل نیاز برارد
عاشق بوآثار موافقت بخت ایله پادشاه وقت اولوب فی الحال برق خاطف کبی جرمان میدان شرق
اولدقدنصکره برخطوه ده کندوبی صحن عشرتکده ده بجهت اسباب بزم عیش مقید بوادی فقراته
بذل مالملک ایله چارسوی وسعتده ظفریاب اولدیغی جومرنبه ده نقل وکباب وترتیب اعداد ایدوب
درحال بر ملوکی مجلس انس ترتیب ایلدیکه تماشاسی ایله ضیافت باصرم ایدنلر کنار سبابه حیرت
نقل دهان بجب قیلدیلر ایام فرقته پرخون اولان ایکی شیشه دیده سنه عوضنه اولمامجون اناکی جرکجی
بلادیغی صحبا کمال قام ایلر قیلوب سرسغره صفایه نهاده وکندی انتظار قدوم یار ایله
جانه کجدی سمک ای کل خندانم کل بعدی جمرک بنجای شمع شبستانم کل دیدرک دمرا فی
فتال پای برقت اوزره ایستاده ولوازم شوق وطرب کابینغی اماده ایکن برایکی غنچه کی بوبلر
بریزه ورده خندانم یار فرشته خصال سرفرازه حسن وجمال کون برایکی تازه نهال حسن همپایی

سایه وآرامنه الکوب نور محض ایکن برصورت ایله ظهور ده اولیا وتامان برایکی نجم درخشان ایله اهلال
امرار نور علی نور ایلدی حقا که اول غیرت غلمان وحور کلبه احزان عاشق رشکان ساز بیت معمور
ایتدیلر وبیم تعلق اعتبار کرانمایه دن آسوده مناوله جام باده به نشاط اوردیلر الغصه کیورک جام
نشاط انکیز لبالب نوش ایدرک حیار انوک انوکی بزره برخاسته انقضا نشوات نشاط
وانبساط ایلرکه لذة العیش اطیب النشوات دریجت ناز ونیاز کرماکرم اولیجق بوزمانه مغنایی
سوز ایله نیستان نکلعه شعله پاش جرأت لواری ومساحه رجابه خس وخار بزدوبن براقیلدی و
دیدیکر ای کلابن نورسیده من پرورده آب دیده من نه وارای شاکر مکار قوله
نوازبونا توان ترک مناز بازارنیاز بجعنه بی قیاس جسنکدن مقصد ارتضاب وصال امکله حرلجه
کامکار بنده رکامراد ایلسک یعنی امید خاطر امنیه خواه اوزره ترک اعتبار ناموس وعار ایدوب
ازاله قید وبند نفسح وبند نانوکمش مند والدین خوشنا ونده بابنوه مرادانه حرکتا ایله برابر آدابلسک وحرن
وحرلها افادره غمارت شیما شنوآیا دهده بنیه نضاع سند سامعه قبول ایلسک جهان رضای والده متوه
مکروه الفاده مقتضای ما درجاده مرامات رایحی بر جور روا اخراب لحظه کام دل عاشق اوزره
حرکته قرآوردنیک دیه معرجه باد اباد سر کربکون ایدلم فلک نرا که صالمزسه مفهومنه قرار
ویروب سرکش عنادکی هوای مهرو وداده منقاد ایلسک المدیکینه حالیا نم وما افتاب نشانم
ملک درونه خاه خانانم باشندن ابلغه مرزبانانم دیه ورن طریقه سلوک اسلطام فرصتا دنت
هیچ نیغ جور کله بیک پاره ایدر سک امحه اوروکا بنات دلان هدای فرد وآحد کیبک برادی
حقی بیک دیرده مدا آمان احسانکه بنیجه زن اقوام اولمق لا محالا محقق زیرا بوبلر زندکانی نسبت
اجل نامهانی ره طلکران دهستانی دن الذ وکبک بیک کرته کبیر مطلوبه زمین عدم اولمق سفر کوزار
ایدن لحظه حیات مستعار دن اعز در لطف ایله احسان ایلر دردمه طاقت کوارمه ترتیب وکیل امان ایله
به بهجاک ام که بروی بت بچن نکام که برروی بت باهی که لخت جکر اوزد بدلغی که
اشنک نظر اوزده بن نامرادی کرمایه کربان اغلتمه جسم برزخم وشکاف سوراخ سوز لجالب
نی کی نالان ایدوب ایکلتمه غم هنک طبله جام بنوی معروف بزجفا قیلمغه ورای سودیلی زار زار
ناقوس وار رسر صوای واویلا ایلمه حسنت وعزا رازبین فوالکه قدرت استادکه رحمت بونوره زیاده زحم

جکرد وزلولر سبز چکل دخمو نضک جفاء خزاقه تحمل امر مشکلدر سیم سلطان و آسایش جان بر خلجانم
تکلف بر طرف مرا ضطراب نا تمام بودر که جمله جهانک پرز و ماه در نا مهر پا بوسه نیاز زه علاقه بی
کسسته قبلو مهر عمر نور من بر برده بر آه دانه کذار ایجون و جونک دکارم و رعایت شرط
مشاطمرا ادر ده صنور ناس بکا حد صنکدار معنی کبر سلطانه بنده و جنابک مدحکارا دلر دربیت بود ابلر
کوزه نقش آتش انکیز ایلر مبهج نا بره نیاز ابدی که کتره تأثیر بنه صخره صما تاب اودرا ولیما بو
دو حال مجود عاشق نا توان کبی نابود زوبان اولوردی امانه چاره بو حکلو کلمات احسانی
دل سنکین فولاد عکمی بیار معتدلر دزه اثر قیلما بوب اول درج منه بیچاره کر جون بیچ نیاز اولمجه
دلبر بیچاره کر جون فراز ناز اولوب ای سوخته این دیک نغنا خاست معافمنه اغماض
اغراضی للازمه شیوه تغافل قیلدی هر چند عاشق زار نا خوشمند اعمال قاعده الا قدام
بحصول المرام ده اختیار تعلق بر تعلق ابله نیکو پر معزومات لجاج و ابرام ایلدی جیل جیان عتاب
نغز سوزن عبرتی نقش تسلیه بخش ابلر اردی دلبر بستم ابلمایوب هیبات تفرقه فخیذ نیابارح معتو تیلیه
شدبا بر یعافیلدی دین بو وجهله شهر یار و یار حسن جمال ادلوب قاطبه ازادکان عالم بنده فرمان سلطانم
درزوی ولور هوا خواه خدمتم ایکن خصوصا بدر و مادرم بر ازدر ایکن نه وجهله زر عسیسم و خدام
اوزده اقدام خدمتکه قیام تکلیف نه بهره منع ناتمام و سودایی خام اولور بو کار فا بجهادرک
حصکه موقوف ملاقات ای طفل دشمنا دملق زبان اشتراج نشوما در زنهار و عزار زنهار بوانده نشه
نا آمراجی جرکزا حضار تفکر کا ابلمه که ظهور آثار فزاده سر سری بر باعث و باجی اولور دیو بیان
یاس فطن ابلر بحث نیاز ده فیصل وه الزام اولوب حسب المرام مواصلت جنمالی داخل دایره محالاته
معقلیه ابدوکی تحقق تام بیدا قیلدی تماشا بو بوزه کر عاشق دیوانه مشرب او بکاره ایله شورش
دماغ سودایی ولا الهله ایلیر جفا کاری یه تحمل ایده مبوب لو لحظه تحمت یار بری بیکدر دن انفکاکه
متحمل حکل ایدی و لوح ضمیر بره بر امل البعید المرمی کا لنقش علی الحجر بر سم ایدی که یار سیم سینه مکار
اوزره مجبوب بر آورد فنه و بند بنجیه ابدوب فلکدن کام الوب دریا قاطع بکالار جانب دهم اولوب
سر سودازده ملکی جهان فنا ایده دین تغافنوه ماین زجان برایم پاکام من برابید
بعضو ره مصوبتا اثار بحبی لحظاده مرار شتما بو ی اولا یزم فاخراخر اولوب جانب سنکین زمانه شفرع
صفیان

صفایی بر داشته قیلوب کهن طنت وای نعیم لا یکدره الدهر قره دیت ابید و ادرز و شنسته
آب جابین قسوط اولور نضک بر بیچ کوه حلوایی بخیل ذوق بصا جنسله حلو المذاق اولوب کر جه لبالی ده
جرعه جو حجام حجران ایدی اما آبا مده ساغر بکام دورلدور ابله دفع عمار نا صبوری قیلوب کام و بنکام
نشو مدار اسلافه مشاهده جمال ایدی بو روز فیروز معادنه دن برابکلی عفت بر وراید و رسم قدیم
اوزره جرکون اودیال دکلی ایدوب معامله نظر بازی ایلر حرسند ایکن بو کون جوان فتنه انکیز
کینه ریسان زنان معتاد ده تشریف کوشه دکانده صور تنمای تخلف اولوب برابکلی ساعت دور زمان
عاشق بر تاب و توان بو جکلو جانانه نکاه انتظار آری دیده بیاسو ما بالآخره لا تأتی لعاد لا یا
حل جا جماطر اوصد ما اشتعل ار جی قوا کی اهلاک بی حرقا بکاد من حرهما الا حشا انفصل
معقولی و زده انش اضطرار ابره صکه نه هیچ قرار ایله کیا او لو لر طرف طرف ارسال جو اهیس نقد ابدوب
جا بو ی تعکری بو نه بیک جنات بیک تفحص قیلدی هر جابیون نشان جانان عیان اولمایوب کندی
کوبنه لیک خبر یلو رمزی اولدی مثال مرغ دل قالدی اثر بلور مزی شرار اول تیم کت اشتیاقک
اتر ذوجی انتظار ایله طاقتی طاق اولوب جناب جانانک حجای همایون بال وجودی سایه انداز مفارق
اغیار الملتو جمی ارجا شفک طایر ادراکی اشیانه دماغدن بران بیابان پریشانی اولوب بو زرشته
تاب فر ایلر اهلاک وجود ناز بر ورد بنه عز عیب ابلدی بو طرفله که حوصله طاقتی نا متحمل اولدوغی
مرتبه ده عرق محرق قالعرق استعمالله دبسته مرک ضروری یا ولوب جیلیکات بئس المصیر خرامان اوله
هماندم بیتی انضامله حفظه سمت خرابا تدن کذار ایدوب باده فروشاندن بر بنه اول ماته فساد
احضار بنه اشعار تنبیه ایدوب کو مخلکده روان اولوب بو اثرینه ناصواب ابلر که اغیار دن
تسد باب دخول ایدوب موارد تدبیر مذکور ایله تحافی الامام کار حیاتنه مباشر اوله لکن اول قبار که
باده فروشانی حرکت اندازه اهادسی قدر عرق ویرمکده بهانه پرواز تعلل اولوب لوری اولا جقدر
که بو وجهله بر آدم هلاکی اعلیه فروشنده شراب جانب کار فرمایان حلوسندن مظهر عتاب بلکه آزرده شکنجه
عذاب اولور لوری مبحانه دن بر وجوه دهیم ابلر انشال امر عاشقده ما ندرشناک تردد اولوب مضطنه
مبکده ده حفد خان عاشقدن برابکی ظرفیه مصادف اولدی و حال ابا بار انکر دن فلان کشی که
مبتلای عشق فلانه مجنونانه شتاب ایله سر کوی جانانده کذار ایدوب ضلع ضعاده عرق احضار اتمن

اراده قیلوری جبا و اغلبه جنودن عشقله مزنک اهلاک وجودا اولوب بعده سبوی بزم مغت دکوردی ملالت بزم سرچشمه دولتمره شکسته اولیه وبرافغان مرام ایدرکه یاران ساغر آشام پیام باده جرد نشون تاثیر پذیر مخبر اولوب جفا بوکون لقاء دلبردن محروم والمغله نقابنده بی سروسامان عقلا کندر بو حالده استعمال عرق ایدرسه محتمل که هلاکه منقضی اوله دیرابود رکه بانبه وار وطرف غمکساری دن چاره بر داز سلت اولاوز دیوب بر ایلکی سبوی برمی ایله بر حضور عاشق مهجوره کلدیلر و فی الجمله مطایبات خروج فزای نزح زدای ایله طبع شور انکیزنه تسلیه بخش صبر وسکون اولدیلر و بر مقتضای نشه غزای بقم کیتجی بر نیغی و لعابی دو دسته بکدل بانبدکه بحر بنیز ازجار ساننده یرودی و سرد دی ورابرده کباب نر اطنکه مسانی بحر ازبار ساننده آه اهسته منا وله جام لبالب وبرادمه عشق طربه مشغول اوله بلر مکر عنای مصراع رابع قطعه نک ظهوره منهوی بوروقنه مرجون ایلتش همان که بونلر اداره کاسات برحبنی کسل زدایه مباشرت ایدیلر هجوم همومی وورود استیلای بلای ناصبوری وردمنوی سرآسیمه وبیه دماغ ایدوب یاراتیله ملاقات بابی منسد اولدوغی کبی بو اشخاصک قدوری بشبی ایله عزیمت ایده دکی اهلاک نفس مصلحتی فی فوت اولوب که نه داتی تدبیره تشبث ایده جکن تیر ارکون قالوب بالاخره جنابی هکان اوندین پروردکاره عرض نیاز درنیه دن عیدیجی چاره بولمیوب معلم بر حد ادن عبرجی بیهیج عرض حاجات ایتمزد قاضی الحاجاتدن عنبره مناجات ایتمزد شر دکور مرآت او حقیقی جلشانه درکاهنه عرض فریاد جانگدازه باشلدی دل حالده جانب مید ورس ملهم الغیب وطرفه چاره سازی بیسه ورزبدن دل آکاه عاشق رسوا آلوده بصد کناه بوساعنه غیبتیه عکس انداز خطور اولدی که صدق نیت ایله بو ابیته حصولی ایجاده ... ادیز تمنای دردی اوبختنه لنکره عرش برین ایدوب ییرزی بازوی توجه ایله کشاده ... دبر یا مهربانی جیات مجلسه احضار ایده بشرط انکه زنک فکر ناصواب وکرد اندیشه فجور مستوجب الغوابی مصقله توبه نصوح ازاله ایدوب سجاده عشق عفت اوزره مداوم عبادت اخلاص اوله همانه بو عزم همایون اثاره جزم ایدوب بحکم ماحام اوله یازدوغی عنی ده بو فوت جلم الوفی دامن معشوق الکده ویوب الغرض جام کلکون کدر بوده کرچی سیاله فشان خون بر طرفه طور حضرت اجر ایله توجه بارکاه باری قیلوب بو وجهله اعمال خودمه خواهش ایتدی که اول جذبه برزوده دل وجان ادیی دکل بلکه بو وبرجی عقول

سبزتاه

سبزتان بحری وبری یا متحمل ایتدی ... عاشق که زور عشقی ایده و درمیان ابنمز تحمل ایکی درون کرویابان شر مغلطه ایدوشو مترددان مجلس نشسته توجهه خشه بوبنیانی ابرات ایمک ایجون دروازه دیده لرین پرده مشبک مژکان ایله بند ایلدی یعنی بو نقوش الوان کوز بو مو دودن ولوزن برطرفه توجه منایحانه مرفانه ی ورات متخیلسنه خیال متوقع الوقوع علی بر نقش خواه اوزره مصورت باغلدی که کویا سر بنجه جبروت ایله قلب بخت جانانی بحکم فسرده قلوب کشان کشان احضار بزم ایتمکده در بربع ساعت قدر بو حالت ممتد اولوب اوزرلرندن خبر کسران خدمنه درون بری شتابان سر بزم صفاییه کلوب عاشق زاره که خداوند خد منکلزار ایوی بیرون خانه ده طاقتنه راغب ادم وارد محل نزدکو دیکل وقت مجلده روب ابشار بنای برخبر رسا اولدی عاشق بیچاره اکرچه دلبرکرشش محادی زور توجه ایله احضار ایندم همان سرکوبه عزیمت اولدی کلدی ملاحظه سندن ایدی لکن بوندم محال اندیش واهمه احتماله وجود دیر مو بیهوده لی خام وخیال محال اولمق معقونه فرا بی بوده اندم که بی بیهوده رنج دیره فسون آن بری ایدوراغوش لقاییه جکیشر عاشق دیوانه صفت راغب ملاقات اولانی از مصلحت ایچون کلمش اشخاص مکانه دن صارت جفا صفای توجهه بفرنه انوار جلال اولدی زعم ایله شمبند اولیور عشقا اینه تابع موانع نوانی ایلی خد فنکدار دعبود تکربر الحاح ایدوب سیره قیاس ادلو اموردده کمال الخنافه توقف نتیجه بخش تاشنه اولمغه معقونه فقدن زیاده استعجال ایدیجک عاشق رسان حال انکای عضال زلال اله اهسته جان برون دهلیز الباب کوردی که طالب تشرف اولان جناب جانانددر ... بو بنه مطلوب دل وجان المتل امتداد زمان انتظاردن کوزنال عجز المغل بیرون باب خانه یه وضع قدم ایلیوب برجیا بحضور برون عزیمت نمای رحمت المثل همانوم عاشق زاره اختیار روقدمه بزوبانیزن نزول تکلف مشغله تا خبر انکیز در جون ترک ایدوب جو پروانه وار کندوی بالای جانفدانه انداخته مبتبغانه ایدوب بتنازی ایله جانان پاک حبابانه جا داولری ... آل ورزش برکاه حکم ضارل جوامانند جمورتبلورس فرصت وصل بمکارم ایدن کید دشر بو مرتبه دو سینه کشلتش مجعولاً ایکی سرزمامان اشتغه برسمه صعب المنال دقت غیر مأمول ایدیجه ونمای فبسر اولمحی نه مریضیه منفعتات . اولوب نه کونه تحمله اهنک القیبی جلوه کرنژات منبر اهل و آتش صر نتیجه عاشق مجرم دن خبر بهر ده بو موجبه عنظمی به

منظهر اولوب وردلخواهی اوزره حرض شکوه فزای دسط بهجت آشنا آنه فرصت بولوری مقامنده
انوازه افتادی معنداری قمتنه رنکار رنک ملافات نیاز آمیزی بای انوازنثار عالیشاه مکلف
جانانه ابو دیت محبنه القدوم حقنه دبو کمندن بنجه لعل باره دمعة التر دلخبار وننثار ابندی دبر شش
واقعه تشریف بر تفریحا فازا ابو دب ایا حفر خجسته چیه معوا شرطه توفیق الهی کیخ باد اورد وجود
نازبرورد دیکه ساحل بحیره لغایه کوزردی ونه رسم تسلیم تابید زبانی کملرک جمعی نوبی انواع طرفه
هر امکی کوشته حرم بیت الافزا آنه بوزردی بو وزمه ایلر حیاتبخش تعبیر دیرسره توملافه باعث
وبادی دبو ساکن ظلمتسرای اندوهک طرفه عزلتکده سنه رهنمای هوادی نور دیوب فیض کیفیت حالده
درهن کتنایجکوال اولدقده یار ملک خصال بلبل باغ نعیم کبی نغمات سرور افزایه اغاز وهزار کونه
منغوشه ونازایله زمزمه بردار جواب وهر اداسنده نمایندة اسرار فصل الخطاب اولارق خلال
جوابده کوالوه فرصت ودیشو شلی الغفله طور منواضعانه ایله دامن عاشقی بتقبیل وخلاف
عاده مباشرت مراسم التعظیم والتبجیل ایو دب خدا وندا ایکا بو ساعتده بر غریب حالی عارض اولدیغی خانه
بدرده بعضی معصیلحنه مشغول ایکن شعلهٔ محبت خرمن طاقتمدن دردونمه اتش فروشوب فی الحال مضطرب
حال اولوب فلک عکس انداز جانان اولوری وکویا قلبمی بنجه نسخه ایله فشرده قیلوب کیمسون جانبنکره کشاکش
جذب ایلدکی قطعا اکلیمدن خبردار اولمایوب ونیجه کلدوکم بیلمیوب بی اختیار وجودیمی بو حاله اولدن
بولدم حالا آرجا ودنجی ایدرم که بنی قوللغه قبول ایدهسن که مرة العمر بنده بکه کمر بسته رقبت وحلقه
بکوش عبودیت بیلهسن دیوب ملکی زاد وسنبوس نیاز منداته بر بالری عاشق ستمدیده مبادی کلامی
هزار امراح الوده حمل ایدوب کتیدی کجه مضمون بتعبیر انا، جدمر فون ترشح ایدوکی محقق اولنجی
عاشق بیچاره دل غلبه سرور ایله منغب علیه والانبعقال اولوب تاب سربی هوای ولدوده مستکی دوده
جوبیار حواس قواسیه بیخود المقلر براز زمان حرکتدن قالوب مانند قالب مذبوح بی روح زمینه
دوشدی کلک راقت نو نیسکه صاحب وقعهدن بلا واسطه ناقل حکایه و ربو وجه اوزره تصحیح
نقل واثبات روایت ایلر که عالم انتباه اول دم خرمیده کندیمی بنوعالم صوردن بری صانوب برزخ
حیرته برلودکه ما التیال و برسندی کرقطعاً بو عالم کون وفساد وقیود لوازم جان وجهان وجسم
وفواددن بیخبرایدم لبعد زمان عالم صحوه حروجم ایله اولری کرولایه بجا نفس ودمی اوراکمه
انتخابکنم

سنبحه تاس الکنغا الدوت بالبوسه ایله بجردنی بابلی فتره قیلوب بالاخانه یه دیوار صفانک حریم در
اکلزار مشاهده لبحتی الم تر فتره انلری تخلیص ایوم ایو یوک سرزیم کلمن ایچی دهشت صفابخش ایله یاران
عشنک الکی آم دنو فیلری قیوسن کورک بنده کرد فی استفتاح مراسم خدمه مباشرت قیلاوب بعد از زین
فلکده کلاه الوفاتی سوزکه درنوب بالاخانه یه تکلیف خاتم ایلدیکنده بیکار وجود زار مزده مقالات جانانی
خیالات کتنامه ترکیده اقعه تحریر ایلری ع ابن کنجی بیم به بیدا رتبت باکی یا ابحزا آرزو قیلدم غلغله
جیریت استغراب ایله ظاهره بابطنمه عرشته اضطراب استیلا ایدوب مضمون سبحان الفادر الفیوم ایله
بهجت کنان یتش جانانده روان ودوان حالبرفی افتار شوه زار ایله دیر وعاشق نالوان سیسم باط
عنبر تر کلدک مجلسیان بیجانه کنار بر جیه قدوم امور انفافیه حین صالونب مجلسکه شر محتشم با کرم
اولمونی آرد وسیله کلمش قیلیر ایدوب تفصیل واقع حالکدن اکمال اولدقلر بنده بو نایش عهدیه جراتن فاکب
معصیتلر لقبابکجی هفت بحرون کف ایر اکابری کاردن نشر نیفر جهت بر بیده ورینو زیرا ایکلک محامنه
وآردی بنظم حسن لبی سفکر اراز غمزه جنابی تنیغ کنده. فرنیت دست کربنیت بزلفانرت نشتر زمیکل در
بریکال کنه چپارم محاصرنی ابشغه خلیلی حزن وملال ورود بوجه حرسنه مرک صرزری ایکنس ایکبر واسرار
مفارقتی حال عدولیبلی خیبالنا لحفظ ملافات خفیف بیلوب الله منه بر نکاه. وقرد اصدره وقناعت
ایلمه ایکلب بکرجم سیمی زاعبد وهی صرف کیفیته دنفوره وهدیه با بده تظهیر روشن نهوزینم سرور ایلدوب
یاالکر حرص جمال ایجملی شتره سعادت ابکر کیمه بی نیاز درجه آنرخول خدمتکار جماعنی کنبلرد قریمی
عند المعقتی اختیار صفقه قبول وساتیفا بتت صلاح وبوبزم کارزی ایله نشاط ابندوکی عقریب ولذات
اوزرد مطهر ابورنتایج میمون وموانق ایوبکی امر معزز رحمیه قند کنه حکم فرد جیر الندر
جبه فرج ساعتی باکنده نعید بنه وجود هاشق ترک ایلده تاهیم شنیر حطی حوتر برش بناده وهام کرند
کیتی اجماع اصل ارام کرینه عیشه وافات تابد زوزد کماری کر نیده وفا یابی زباره فرار احمد
نحع افزا فرنیت ه کبار رم اکبر حسن حقیقت

[illegible]

[illegible]

چاره ... [illegible] ... قضا و قدر ایله

[illegible]

بو قضا اتفاقیه و لطیفه غریبه ... [illegible]

[illegible]

آول امردن منصب فتوی‌اری بر ابقا و مقرر و منشور سعادت نشانلری محفوظ محفظه جان ایندکده خبر
اولورکه منصب جلیل مبرمیرانی حصولی دخی موقوف تقدیم ... همان اول رتبه کارگزار پیشخوان حضرت
تقدیمنه مساعی جمیله ایله بر تبلیغ ایالتی دخی تحصیل و ایالت غیر مأموله‌سی بر آورده پنجه تسخیر ایتمکله
عرض خداوندیتی تکمیل ایلدی ازین جانب نیل رتبه میرمیرانی خداوندیلرینک ... ملاحظه‌سی
اولمایوب طریق نقله حصه جانی اولان یاپیشای امادت کارندن اخذ انتقامی جگر اخطار تفکرگاه
اهتمامی ... ایدی بلکه یالکز منصب لوا و یا جاه استیفا ایله قناعت ایدوب انلردخی بو موسمده احتمال
بعید ... تفتیش و تضییق احوالی دیوان صدر عظمی تعلیق اولنمق حکمی کفایت ایلردی اول بابده ایله
حضرت پاشای ملک ... ایدوب ... اولور دقیقه بو سنده روز
اندیشه‌ناک محیر و اضطراب اولی اوقات و ساعات ذهاب و ایاب کتخدای حسابه مشغول ایدی بر شب
جمعه ... احبای موثوق بهم‌دن بعض خانه‌سنه دعوتی عقد صحبت مشاوره اوزره ایکن
مقربان امیرالامرادن خبر کلدی که بعد صلوة الجمعه ... جامعده عقد مجلس تفتیش قرار داده اولنوب
زوایای حجرات ... جور ... ایله حال بر ملالکی پریشان اختلال و تشویش
ایتمک مصمم ... حبس ... زنجیر ...
مؤرخ ... کده سبحان الله نه بلیه ... مبتلا اولوق کتخدادن ... بر خبر ... که ... تحمل
چاره ... مضطرب ... قرار اولوب حضار مجلسدن ... تدبیر کار ایدرکن ...
دربدیه ... اقدام ظهور ایدوب ... امیرالامرادن اخذ ... بعض ... بابی
خانه ... ایله ... اختطاف وجود و استیصال اموال ... کلور
... اختفایه کریز ... ایله ... کتخدا ... کلدی
خبر ... تشرف ... آنده قرار ایندکده ... حال
ملاحظه ... آثار ... معظمه ... موقعی
حالا ... احوال ایدرسم ... اظهار ایدوب جانب خصمه زیاده قوت ویرملر
مایه ... ظاهر ... اولدوغی ظاهر ... ایده میوب ایشارت ...
... نتیجه مآل ایلدی کتخدای ... عاقبت شناس ... تقدیم بشارت امر غیر مأمول ایله لقا ...

[illegible]

چاکری انفعالده مظهر اولمغه جهت اولمیوب خبر وارد اولدقده [illegible] بلکه [illegible] قضا وقدر ایله

انفراد [illegible] تعیین ایله نتیجه [illegible]

بو قضیه اتفاقیه ولطیفه عجیبه [illegible] تعیین اولندقده وجه او وزرا [illegible] برمکاه

خبر [illegible] بر کار [illegible] اقطار روزگار

[illegible] مال [illegible] الاحوال [illegible] قریب [illegible]

منصب [illegible] اتفاقا [illegible] اولی [illegible]

مستقل [illegible] صاحب [illegible] اولان [illegible] ملک [illegible]

[illegible]

[illegible] اتفاقی [illegible]

اولقدر [illegible] نتیجه [illegible]

[illegible]

چاره [illegible]

اولدی که [illegible]

[illegible]

[illegible] آکر [illegible]

[illegible]

جواب [illegible] اسکان [illegible]

[illegible]

[illegible] اولان [illegible]

[illegible]

امان ادن

اول امردن منصب فتوی آرای بر ابقا و مقرر و منشور سعادت نشانی محفوظ محفظه جان ایندکه حیز

اولورکه منصب جلیل میر میرانیه حصولی دخی موقوف تقلید بسردر همان اول رند کار کزار بینخوان حشمه حرف

تقلیدینه مساعی جمیله ایله بر لیغ ایالتی دخی تحصیل و پوامانی غیر مأموله بر آورده نتیجه نسخه ایتمکله

عرض خداوندیتی تکمیل ایلدی اول جانب میل رنینه میرمیرانه خداوند ملک بیرامنکرد ملاحظه سبب

اولمایوب بو طریقله خصم جانی اولان باشای اسادت کارجن اخذ انتقامی جرکرا اخطار تفکر کاه

ایتمش و کل ایدی بلکه یا اکثر منصب لوا و یا جاه ابتغا ایله قناعت ایدوب انلر دخی بو موسمده احتمال

بعیده ور بارای تعیینتس و تضییق احوالی دیوان صدر اعظمه تعلیق اولنمق حکمی کفایت ایلردی اول بابه ایله

حضرت پادشاهی ملک آرا یه تزیینجرا ایدوب کبیه وبکر تون اول وجهله هابا اولوردق بو نیت دوز

اندیشه ناک تحیر و اضطراب اولی اوقات و ساعات ذهاب و ایاب کتخدا به حسابه مشغول ایدی بر شب

جمعه فتوی آرای موی الیه احبای یوقوق ایچون بعض خانه سنه دعوت و عقد صحبت مشاوره اوزره ایکن

مقربان امیر الامرادن خبر کلدی که بعد صلوة الجمعه بینکاه جامعه عقد مجلس تفتیش قرار داده اولنوب

زوایای حجرات عرصدن هزار افتراء جور انکیز ابراز ایله حال پر ملالکی پر پریشان اختلال و مستوفیش

اینمک مصمم در اقل مرتبه فید حبس و شناخته تزویر و کوشه تنکنای زندانده زنجیر کش بند ایلر اولمق

مقرردر دیلدکده سبحان الله نه تعجب و نه درد تحمل کداز مبتلا اولدق کتخدا دخی بر خبر یوفا که فی المجلس

چاره خلاص اوله دیو مضطرب و بی قرار اولوب حضار مجلسدن استعانه تدبیر کار ایدرکن ورود آن حزن

دیدنه تراکم افواج ظهور ایدوب آیا طرف امیر الامرادن اخذ و حبس ایچون ارا اول عرض کمندن بعض وبا بان

خانه خراب اینسال اولنوب علی الغفله اختطاف وجود و استیصال اموال و نفود ایچولمی کالور و لوبو

ورای بوده اختفا به کر یزفکر نه و شوب برک بنیه آشنا لرزان حوفده بیم ایکن کتخدا ایندکه کز کلدی

خبر بر کتوره بلکه منبوس خدا وند ایله تشریف نصکن صنف خدمتکزار آنده فرار ایندکه سیر حالی

ملاحظه سیله سیما آسنده خندان آثار سرور و بنا زعابان ایچله مراجعات اوزره تمام معطله نا موفق

حالا میمان حلقده بر سش احوال ایدر سم ایا جنبت امیر اظهار ایدوب جانب خصمه زیاده فوت و بو طرفه

مایه فزونی محنت اولوردی نتیجه کار نه منجر اولدوغی ظاهر استفسار رجحان ایده موجب انشای مبشر اوله

استکشاف نتیجه حال ایلدی کتخدا آن کار دان عاقبت شناس بو بهجه تقدیم بشارت امر غیر مأمول ایله القاء

سزوردر ایدرسیم جایزکه اناء و زوری کنجا نس بتربر اولمیان مرتبه ده وبک طبیعتی حرارت
شوق مفرط ایله غلیان ایدوب لطفا ء آتشدان وجود بنه سبب اولام و بوب بدء اظهار بیلم
حصول مرامده توقف ایدوب بحمد الله تعالی سود سفر حقیقی حسنه مخصوص لمایوب اراده اولنان
امورک بعضی ماحصل و بعضی مأمول الحصول دربو بین الخوف والرجا جواب محتمل الطرفین ایله
بیام آور بین بین اولوب بحی وفتر وادرلق الانفطار کتمه ز انک مناصب معهوده [illegible]
فایز اولیجایوب بحی دعوای حطالنک شمر جانشته بینکا سرجاری اولمامنه ایراد مقال واجب
الاشتال ایتمدوکی نظام حالدن استدلال محققه امانی زایده دن حرمانه تو طاین نفس ایدوب
ابا الوا مغولیه حکم ایله دفع ملکدرت خصمه امکان اولوب و علی الصباح سبا سنکاه [illegible] حضه
کینه ور مرغرض الود کمان خدعه کر ایله برابر طور لرقده یاتی عزیمت بیدا اوضاع خشونت
رأی ایله هتک پرده ناموسنه اجمال اناملرخضه و آز و بحیب ال دمنا لمه چنکال الکالی حکیده
وادمحال نشویش حال زاید کرد الزام و اسکاتی صورتیه بیدا قیلمغی دیو اصابع فکر واندیشه
بر بر بنه جا لیده ده مفاصل انامل احتمالاتی تحریک و هم اکثر ایکه شکسته قیلوب ریش بریج وتاب
نشو نبتی بنیان افکار املی تخلیل ایدوب شالم و الی سوک زنخ تحیر قیلوی کتخدای صایب رای
هذا وندم محنت بیمانی بو حالده کوروب شکسته زنک بیخ بحجب کلی ملکی بیزدن ازاعند الورود بعد
جیابن حالنده صندل سای بیض لولوب ازاله خفقان اضطراب لازم دیو ب ایراد ایدوکی
منشور مشعر السعاده بنی جیب اختفاده کاهوا چ ایله اول کوز زده انتظار که عروق و اعصاب تردد بنده
قوت بخش نحقیق اولمقطر تقبیله چاره برداز علاج وترمایه بخش انجاح اولدیی آنا خلجان اشتباه ایله
حواس مرکز کرده حرف برا کنده وحل زاده پریشان بولنمغله کشاده ساز طومار و نکه اندار سطوره معرامی الانا
اولدقده ابتدا نظر فهم و ادراک مثال مثال ایر مرخصوصا معقود ما سنما کمند آوزن استدلال
بشارت ایندوکی مأعقدی مفهوم فرموک کتنده بمنیح امال ایدوکین بیله موبوب بعیدن زبان تکو امراز نظر
ایندکو کوزدی که جاه رفیع و فرداری به منصب جلیل حیز ایله صفحه نقلیلوب توجیه و عنایت اولنمش
اما بنه کندو به توجیه اولدوغی استیلای حیرت و اندیشه دن اذعان اعتیوب هر نه مقال ایله بو منصب لر
کیمه نامزد و منشور مسطور اولاده اسمک متمایسه کیمز دیو سواله ابا تیلدی تحذا با آلیده هر و امنوش
تحقیقه

تهنیت اولوب جوابر وایر بخش مبارک ایله ایکا اشعار حصول مراد ابو بحک ستر امانی غیر مقصوره دن
برا از زمان حیران اولوب طایر سبکبال عقل اوج بریشانی ده برواز و طرآرم ایدنه کذ نصکره نه لازمه
دماغنده قرار ایدوکه محبیان اخلاص اساس دسایر توابع و خدام بتقبیل قوایم اکرام ایدوب کلیبار زمه
الملنه بنه ایله طاق و فراق بیت القرآری برحظیقه سرور اولوب فی الحال سمیر بیوا آرم اندوه ایکن
مرتبع تمین مسند کاه فرح شکوه اولوب ضبط ابنا روز خبر خانه وکیلا ار ابچون تعیین و ارسال مباشران
ابروب عو ایدر مبر هبه نی مزبورک فی اسنادک حفظ و قبض ایراد فرته زبر فعل ضبط ایدنه کلاری خبر بر محلده
[illegible] زل محذول ادلا مکه دره منزل و آورده بحجب نهانخانه عیش اماد بنده ندماء مقربین ابا طرح
بزم استشاره قیلوب صبحیه دفترجامع امور الاطوارکی مجلس نغمه سنه احضار ایندکده طرفه ایام مطالعا
اینمک با بیده سوزیله ایده ملو بوبلرا ایده لم دیو متداوله کاسات فکر تحمیل اوزرن لرایدی فرصه ظاهر دوره کلان
مقصه غیر مأمولا نک صورتنه کیرمه حرکزی نهانخانه خاطر بنه دخول ایمیوب اسیسما و [illegible]
لمحه البصرده زیر و زبر اولماسی ملحوظ اولمنی جایز ایدیی ابو صیانحنک بوطن نقل عکس مراد اوزره جلوه کر
اولمسی خاطره کلمز ایدی بو وجه اوزره حیرت و هم و ربانیه منذ رأی خیلا ایکن بالبداهه کما ینبغی
سرکار منتهای بنکاهه کلوب بیغام رسان واقع الحال اولنار بیوه دربسته زمره هوش اولوب تحسس تحقیق
ایدبحک تحقیق نقضه منقح و بیچاره نژاد کز منقصح اولوب ایرنه سی ابنیه علاوه صورت غایان اولور بو
منتظر و بنکران اولان کار ایراده امر عکس اولدیغن کوردوک فیرجار مزولی حزار سوکت شان ایله
ایکی منصب جلیلی بربردن منعزف ایدوکی حالده مسرور و کامران هم دفترداره هم میرمیران و قصد
مکر دعدوان ایدن والی منظومکاری جبلی غزل جهره خراش ایله تزئین دهکلیو مکدر حال وبکس وسامان
کورد بلی حکایت ایدرلرکه میرمیران معزول خجالت و نشر مسا زیدن فرح ایه توقف ایده میوب اولکیجه
غلبه عار زدن ترک دیار و سمت اخره نقل ادوب قرار ایلو کی سبحان الله اغنا ده القیوم نه لطف بدیعی
الکوزده و نه فیض خدای عظیم الجود حکم خصم الندن خلاصه چاره جوی ایکن جناب خدای عظیم الجود النعماهم
کیدبند اندیشه دن خلاص هم منصب اجلالینی اکا عنایتله سرافراز عموم و خواص ایده

[illegible]

قاضی [illegible] ... زمانه ... [illegible] ... اولدی ... غم ... [illegible] ... عرض ... [illegible]

نقابه مجمع الکمالاتدن بزبیر منحنی قدرت ضمننده حکایه بجمیع الغرابه لطلاع سمع تغییر اتنیو بکه مشاهیر فقهادن کیمن مصلحه و بعض محله مردوف اولان قاضی نقشنده راضی ازبالمعروف سجاده بیرای نوع مصطفی اکن مهر آن ابا آل مطرفندن کار فرمای ولایت اولان قائم مقام حجاج نبیرت دشت تجاوزی کریبان رعایایه دراز و قراقی برده تعدی دن هزار کونه جور و ستم ممتنع التحمل ابراز ایتمش ایدی اتفاقا بعض خیر لازم الحصول اقتضای ایچون قاضی و قائم مقام بابی بلده مشهوده دن اطرافه توابعی به عزم جزم ایدوب برقریه ده ایکیسی بر موضع خیامی ارام ایدیلر اما بحضر مخالف الشرع سبب مظالمی نشر هد نهایته ایصال ایدوب خاص خار ستمدن قاضی بیجاره نک بطانه جامه وجودی الکندکیه عسلی صوف صدپاره کبی چاک بچاک اولمش ایدی زیر دستان حکومت ایسه انس قهر عالم سوزی ایله کباب و خاقان برابا کلبه سوزان و خراب اولوب بونیبر و فع ضرردن فلاطون هنرمان حکمت شناس عاجز و پرنا قالمش ایدی عبدی الکرم طالملرک بوسنده ریز جور ایتدیلر فاصلک بو ورح بلا بغزی کباب اولور شرلو اثنا ده برفع بیکفا هلری زنجیر غضب ادخال و بیر انه سلاسل و اغلال ایدوب جانب قاضی به التجا ایدیلر که ظلم حجاج رو زنک آتشی خشم و غضبی ملتهب اولوب نتیجه سی جو بان تهمته قیلوبی که مراحمت شرعیه بجانه خلاص اتخاذ ایدن بی جرم و کناهی اول ظالم فعیله سیاست و اغلاک ایده مرچند جانب قاضیدن منعبرانه مصلحت پرداز توسل ایدوب طرز نفیه حکومت شرعیه من وضع کید و کزندن امکانه الحمالی بر طرف اولدوغنه بنا و برز نقاب معقوله قرینه جرایم ناملایم تکلف اولندی و قبولنه رجا ده قاضی انضمامی نا تیر بخش حصول اولمنی اجتماع الملکه هدیه نفس بنیاز اولوب ایلر قلب سیاه بی مرحمتی امالیه بر محال اولوب اول غنوم مذموم الممالک عناد طبع بر سودای ازدیاد دن غیری نتیجه ظهور ایمدی و اثنای نقال مذکوری رجای [illegible] قاضی ده بساط جرب زبان خورش محاوره تلیین دل سخت جهر بکمنی بحو افندی مطلعی عبار بسکروقح طارح التکلف بر طرف ساخته قید تعظیم و تعنت محکم در زمانه اوضاع زور کار عجب سه بر کار تطبیق کلفه سببی تکلفه محال ایدوکن بیلوب رجای خام ایله تصدیع

تصدیع و تجبیر ایتمیوب سطر جر آیه جمله التماس اولنی ادزرع کروه مجبوسنک کرم فیه کیدلری مخل اولماغه توجیه نا طلقه ایتمشلر در ههو صاحصه دار تصعب علم و عمل بر بیر مؤثر نفس ایدوکی قرار داده همه کسدر زمان شریعت شریفه مخالف دردن ایکن مجرد اکابر عصر مکالیف شرعیه مخالف طباع و خواطر بلکه عدم نفوذ حکم و نهی امر دخی آخر ایدوکنه تعبیتی الماغله اضاعه خوهر خبر شرعی نی رد و ابا کوزمشیدر خصوصا قضاء نا ملایم طور سدا د ولدوغنه عرفانی سبیل اول طایفه نک مطالبه علاقه سی غیکن بو به بجانا خلاصلرین مراد ایندوکی جانب استیلا آتیا هه مقتضی نیک سکالی ن نا بدی اولوب مغلوبیت منضغطی بله سبیل کندوبی عتاب قفای جابه سرا کوزوب سرک طرز فکر رجای بی نتیجه ی اکورمدی برللای بی کنا هلری بر طرز تعلیله تعجیه جرمیه دکل هدیه نامه برز مقدار کیبی بسبرلری التعلیله رهایابت آزادی جاوالبعض خزانه تفتور کسرنی چندان زبان اولمایوب خلاص درج مقدار ایله کندولرونی و ایکیسی امتنان اولورلر انجاح مرامده نرددبور بلور اکرچه اول عاجز منطقی غضب لااباب دنیا آن شرت الطعله بود بر مکافاته محتاج امداد و اعانتی اولدوغی حالده انتقام ایله معتد و لماذ دوغی صورتنده انکسار خاطری نفرتی لجزای سامانکده مذکار اولنی و مقاله نهم تقدیم بر مرکار در با الکه سرکاری ابار تده ملابسه ضبط و ربط ایله حلقه بند تعیشی اولان اصحاب سیف مظلمه اندیشنک ارباب قلم خاصه قضاه عجب چه اکرایام اجتناجلرنی معزز اولوب معتضای کار تیرت ایلیه مر اجعتکر و ضع و انکسار خرج بو بعض معدمات و اراده ایلاغند مبالغه ایندیلر حریف عنیف اصلا توجه سمع قبول ایتمیوب بلکه انواع نعریض لجاجتی مشعر هذیان مخالف المروه ایله آهنک خرابه ناجر برابر نفسک مفتتما اعداد ایندوکی تسنیع جو بینی بر مظلوم اندوده هلکینک ووش بلا کنه تحمل و القا و تقضا قاضی طرفنه النجا آوری مقابله سنده بر مقاله بجای کان سمند بدوی سیاستکا ممنت ز دایلر رساله احتراف ایلدوکی رادوی حکایه بو وجه فذره تصحیح نقل ایدر که تاتیج لجاج فائم مقام ظاهر الا فوجاج عکس ایدازقاضی منکسر مزاج با امر الانزعاج اولدوغه مقتار مجلسی جبرا اضطرار یکسیلا ایدوب بالجمله اول سفاک بی باک نامعدانو نک سربقا بر در خطا فکندا ازه مبتلا اولور رجانی بسند و شول که بالضرور ملاجند مداوی قاضی به محتاج و لام قاضی حاجات ایله اول آن حکمت نشانده با الهام محکمه نشین ایله کلام مند کوره هنوز منبصل و ختام بر ملمندی که مقابله ده بر عرابه سوار ره و لنمند مناجب انقیاد و انکار اولوب تعداد برنو

عنف آمیزلریله سرسش جابجاگاه قایم مقام میرمیران بنوزک بجانب قرارگاهه شتابان نزول اولدو [illegible]
طرفیره وآرعساکردن کلوب جلوس [illegible] خبرده نوآمیدن ظاهر اولدیغی ایانه چندمنه [illegible] ستاده
دنه معقوله امورنا موزول معتدیه بعضی وخیلیر باب محکمه یه ومنع قوم تعقیق ایدک هنوز باجاده
خارج [illegible] گورزک [illegible] قایم مقام جور [illegible] بزی تلهف تام ومضطر
ما لاکلام ایلر [illegible] مواد اطلاق الله تعالی یکا قاضی شرع شریف صاحب الفضایل
اولاه افندی حضرتلرینک [illegible] ایلک [illegible] فتوت ورمان
فرزند [illegible] غلط کلام [illegible] افتضاح [illegible] سبب هلاک واستعجال
اولندقده [illegible] سرطرف لشکرکشی وروزیر خاقان دشمن [illegible] بعض سکانی
و آو خواه المنزله جانب عالیلرندن [illegible] محکمه [illegible] عساکر انجم استباه اولان محله
[illegible] نیلحظه توقف وارآمه رخصت مساعد [illegible]
میان [illegible] قاضی [illegible] جلوس
[illegible] کورمناسب [illegible] منقضی [illegible] استظهر
شماتت [illegible] لازم کلور [illegible] محکمه دن جواب [illegible]
اولماغین مباشر [illegible] قایم مقام ظالم [illegible] کتان [illegible] قاضی
[illegible] اعتبار [illegible] سفاک
[illegible] قاضی [illegible] محکمه [illegible]
[illegible] قاضی [illegible] سجاده یه
[illegible] مثلی مصداق حال اولدی [illegible] نکبرده
جری اللسان [illegible] افتان که علاجیران
[illegible] منقضی [illegible] و
منقطع الرجا اولوب [illegible] مباشر [illegible]
[illegible] مظلوملر تخلیص [illegible]
جانلری [illegible] لطف خدا ایله [illegible] خلاص بولوبلر [illegible]

ابراز

ابراز حکم سلطانی [illegible] فرمان [illegible] ومعرج المغلوا [illegible] مباشر [illegible]
اولیجق [illegible] غلیته عته مطلق ایله [illegible] مخالف [illegible]
استعفا اولوب [illegible] ضبط وربط [illegible]
سر و سامان [illegible] معتمد [illegible] خواه وناخواه [illegible]
[illegible] محکمه [illegible] روان [illegible]
[illegible] قاضی [illegible] محکمه [illegible]
[illegible] علام [illegible]
بر لحظه ده [illegible] قاضی سجاده [illegible] عقلا [illegible]

[illegible]

الحمد [illegible] وفق اولدو [illegible]

شکر [illegible] لطایف اولان خوش [illegible] المحاوره [illegible]
بو ظرفده [illegible] اراینده [illegible]
ایام [illegible] جعیتکاه [illegible]
[illegible] افلاکس [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] افلاکس [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] الحاصل امر

نه ادرک روزمره بی قانون حریفانه به تطبیق ایدوب حال اینه — فیوم علینا و یوم لنا قاعده سنی بونا
فیو ما حضور العمل جان بلا اشنا قبیلندن ایدی اتفاقا مواعر خوان ختام کعدن بر مخدوم سماحت پیشه املر
الفت اولنوب انک هی طریقه سی و تشهدی به النخافی علی جامعه مقتضیه نخلاجیه کاه و بیکانه طرح
مجلس اخوانه سابقه کور مکلمه اینه اتعبیر حقیقی القلبی همچو طولان تو انکریم فرمایه کد چشمه ضیافت
ایدوب مکرر کرامی حوصله نخاله امتلا فرای حجالت المنعله مترزفت همتنزوانی رجی دعوت
و برکره و امنیدانه صحبت ابلااول مخدوم خرخش حصلتی ضیافت لازمه مفهوم کار بنوت کورزندی
لکن بنم حسب افتدارم کبیده لا اکدن یخی دالمنعله مقتضای همت جاز دعوته متقاضی اولدوغی کبی
واقعه فلک اول اروضیاورته نارنجی اولوب بر شبانکاه تیره سحاب اضطراب مانند شام غریبان بر
بی سامانی استعاله نوبه سیعدیه زوروناتم سیتونده زنج المنعله فدحمکسته حریت بر کاروه کیفا
بشکسته به دیفتن ایدی اول مهمانی اولان کونه اشنایی خانه خراب طاس سترانه سؤال و جوابی
دور مبارک بیمکله اخافه زهراب عذابه اهنک ایدوب تخخص آسابانیه وهناکی دل مجرنات ایدیجک
مخدوم مرقوم بی قوریبی اکرام و ضیافتدن عرقناک حجالت اولی بر حالت و برر ست زنیر بالر
بر مبارک ده فالمیوب بارکیر کرکره بزوجی اول بار سنو و مکرر جاری ضیافته امکان اولمسه د بو
بسط خطا. ابلدم حریفم اولان نابکار خرظریف که نظم و نثر فیقیم مختلف اوضاع. جو آورا
کاریده محضرکن. یا ابیات موز مرحی اولی با مراتیر همچو اوحر کن ترنمانی تمام حسب حال ایدی بو
وجعلده نتسلیه بخشی خاطر اولوری وبار اسنک کبیه اقتدار کد بو خدمت اتمامنه تا مساعد ایدو کی معوز
و نفره ابلدمنا اسنک بنفویه ارض و سما قبیلندن المنعله مصلحت سنک یوزی کورن نتیجه بزیر جمعو
الملق نامنعقد و رجابزاولور بهانه ضیافته ویا به کفایت اولاجق مرتبه سی بر سکا افراض
ایده بن نخانب سر هدو ظیفه عجز بکیو آیدن بکا حوالد ایدوسن ویا لوازم بوجه روزی چند
سن تدارک ایدوب حریفانه دن تقاضا و النه حیو تمام عقد بازار عهد و میثاقه قرار ویروب بو سکه
حسنه اقراضنه تقدیم اقرار ایلدی منشر نا چه آنه وتسعیت قطرنی معلوم المنعله بر جی مبحث عهد
و عهد بیخی تاکید ایله تشید ایلدم ایمان غلاظ و شد اکد بسط ایدوب استغفر الله خلاف مقال و خلف
مال بوده خاطره کلور خصوصا هر نرم دعوت و نوبت ضیافتده بر دیحه و اقل سفره احسان

وطفیل

وطفیل خوان اولدیقی بو طرز تعلیه مقابل اولمامی بیدن وجهی اسقاط فرض ایمکله بیم وجهی اقتضای
املم و صحیحی و ما آلم در ورود هر حیند لر مجال کی ولماسی نجار یب قوتیه حبیبله ثابت و معلوم ایکن
مقتضای ایمان ایله عهود و لیمانه اعتماد اولنوب بعده مره اخری امتحان ثبات قدمی ایله تقیدا
تذکیر عهد و تذکر وقت دعوت و طلب دین موعوده همت ایلدم سن معقول کوزد کک جان دعوت ایله که
الیوم حاضر و مهیا در بورک بوشام الایام یار بن بعد العصر تکثیر یعنی برر خوان ایله کمسکینی خلاف
سمعده المنعله شبانگاه برده فالمتا اوزده صحیحی ممنداوله بو سوق ابدوب نقض اصرحکمده اولدوغی
جهتدن دفت بویت دعوت مجلسه بر برده خراسان اولدق و انتنا ره جا قدوم و تکلیف نعیده
بیدن زیاده ابرام کلام ایدوب فر ضیافتمال نغالی بروادی به سوق ایدوبکه اصلا صاحب دعوت در مرتب
ضیافت کونی اوله القصه مخدوم نیاز دعوته جواب علاالرأس ایله مقابله ایدوب صحیحیم یوم موعوده
حر نعیدن زینت مهمانانه بجون معهودی طلب ایلدم و آره بن کتورده بن جرا بیله فالقوب بنی کوزشنه
انتظار و حوالع داغ انتش لضطرار او لودغی حالده ترک ایلدی اول کون تا اخشام عصرمه دک
بعلیق ویباده حواله جاسوس نظر قیلدیم بر طرفدن اثرینه ظفر بولمیاوب نجامی رفت قدوم مخدوم
مرتب اولوب بکاره متثبت اولاجمله جهان و معطر خالوب ناچار جانب ارکلهزینه رفتار هم زنا
اعزیمانه ایله غزیمت نخایم خوام و کنار ربیخنه حیرتده زانو زده ادام اولدم اماتو جاکدز
و استغراق ملال ده بن که بغت دشمن دو همکه مقتضای مروت مساعد اطوار و ید ع دشمن از بنو
بخت زبون کبی جانکده بزهیار بن مسکن بر محبته اخاله انکاه تومیدانه قیلدوجه شانه نقد کوهر
اولور بر شیشه حیکال نظر خلیده اولدیکه چاره بو دارز نه تدارک لوازم ضیافت اولدار اول کشتی
لیم هرزه ندیم ایسه سنیدم ضیاغدن اول انسان مغبنه هر زکاه الان کنهم فلاکنده وک نابودد
نا ابید اولدی که یاری بیام اخدی حال احیای ایله بر حالتدال و بیره بار رمایه. نه او زکه در شم
طاقتکدار درس اولدم سطح نه دستی وکرم بو سزه یا ایکی و تیتم و کلمن بدبت خوزنتن
کرم چنیبی بی حرمت و یا خود دانش بو مختنک علاجی ضعفاخانه لطف مختصر و ماکر خاطر مخدوم
خلیفه و عهد العقاد و یا فودمنه بوانع بیدا اولمز سه بر هم ضیافت ترک نیا کام کبیر ایدین ورزدماکه
حیات ابدیدی عطا ایده دیو جان و دلدن تشریف ضیافت عزتنه عربیل السلای تقاضیه باتبلدم

و بو تحریر جاره فرما آنلر نه حکم بیله موجب نلاکت لبسنی اضطرار ایله اوزرنه کتابنه فرستاد اوزره [illegible] غرضنه خفقان
و حضرتنه جلجان الرع جمعیت خاطر ایله افکار پریشانی تررزی اوزره مقابل خاطر ایله حقه وداعی
[illegible] فی بسیط ده خودای ابتدا مدام اولوب [illegible] کلدی دو اصابت [illegible]
[illegible] ناکی [illegible] بلغم [illegible]
[illegible] خرز [illegible] تربیت بو بلاده فرمان آن اضطرار ایله جکر جلیی [illegible] طوارق اوزره والکدار ایله
مشغول هایی جهای الکین [illegible] اول [illegible] بلای آسمانی
[illegible] حلوانی [illegible] معلوم [illegible] اولدی [illegible] باکی
[illegible]
[illegible]

تا منصور ظفر نمون ابتدی علی الفور نقبال زخاییر فرونه کرو ایدوب غرنبایه وتوی الوان طعام اخفاسنه
سرمایه ماحضر ایچون بو آز قالدی که هجوم سرور دن حجره نشین روح تا ابدای کوشه عدم اوله وجودم
بو مسرتدن انجبیر از ظاهر و باطن پیدا قیلوب الولی شکرینه غلبه شوق مفرط مزاحم المغلدر دولت سینه ده
جان طیبان ایله ترابوز که معامله بیرون از تعبیر مشغول ایکن نظم دولت کلیخه ادمه فالقرحساب
یعنی عطای حق اولو اولاح منه ملا یعد [illegible] مصفا [illegible] که ماصدق [illegible] شفا
[illegible]
[illegible]
[illegible]
نشاط [illegible] اولدی بومرتبه ایله اکتفا [illegible] مصافحه دوام [illegible]
[illegible]

اولدی فی الحال عزم و نشاط [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] مولوی [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] و الناس اجمعین [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ابدوم

[illegible]

[illegible]

ادامه ثانی

شمع هما يون ظلال المحيا اولوفده جملدن ولونه احيالك كافته وبيره قبل عام اوزره كذشته شمشير قهر اولوب
اصحاب سيف وقلمدن ايكي بيلمقداري نامدار صاحب جاه اولان مهمات وخدمات ميافرنوازيجا دفعه عرضه
تيغ خسارت ونشانه مجال تيغ صحنسي عفتك وهتك پرده نا موسلرين فراغنه بكانانه حواله
طرفندن اهانته جسارت ايدن كي محالا علم شنيعا اي اولوفده نا آلم ايولوح لمحه حكم برجاني باوجان صبر
سكون كلمنه جهانبانه دربده قيلور برلوك احكام استندر لجبيه عالي قبت منتنع قلم صاحبقرانه قيلمش لازمه
خبرت حسن المعامله نفس نفيس وزمانك مضمحل نتائج تقديري ولامتنه قهار شديد البطش انتقامه
انسباب ايدوب بلند مرتبه يعني نصوح با نامكم كميته همتي اظهار صدق فتح ايدي وكور نجه
نشر نغمه سمي موفورتبه شفا البحل هواتوبه نصوح ايتدي مقصود عنوان منشور جلالي اولان منشور
عظيم الشان باهر الاقبالي بالآثار بين سندكاه واو آوري قيلدقده سمكرمه الذكر زخم زده تيره
تعدي وما ال اقبال السلطاني الآن بغداد گنار بكثاه بركاب وزير عدالت پناه خيرخواه اولوب
تفصيل امري بعدما كوش زد باو ناهي والمغلة اخذ وانصال فرمان بريجي النفاذ مدبر الامور رفاقته
صند دراولوب كاركشا آراي معلي سير وار ابني صدر العقد ورون بري خصوص مزبوره مأمور اولوب حسب
الاشاره بيخ افكن نهال دولتي حياتي كون بكوشه خبت وجوكر حجاسوس تحقيق قلدقده اهل خبايا نكات
خابنو الفلك شكار سنرور ايكن مانند روباه بلا آشيانه بيتنه اختفاي كريزكاه ايدينوب صباحي آن كوه دونت
بخشندن نخلبند وجود ايجون كند وبرجا برفرنكستانون زاكلب نا برضعه برحيله ابلر القا وتبديل جبالار
اول مجلدن برجا باب ازادي اولوب برنه ناقرده اختيار معبره اختفا ايلدي نا مور اغد اولان عاملك
تكنوبري بهبوده سعي هبا اولوب جاسناطر ودار الاخلالة غريب ده وال مرجوع ايدوب لكن نحمت غفلت
وسامحه الله ناظم عتاب وزير قهرمان جناب والمغلة بسياحه رخصت يافته نغز برجواب اوليماتو بيم انفعص صدارت
پناهي دن منزوي كنج خمول وفكر ترتيب معذرات ودفع سؤال ابلر مخزون وملول اولوب عقده دن صف النعال
ملازمة دخول دهيان درسنت بسكان وبوآغاانه خدمتنه متوسل ابده مندي ازين جانب معنر باده سيطاق
جاه وجلال ع زبرزون برآخر آغا بجاي مرآبر ناقرد ياراده برعزي خدمته مباشر كاركذار اولوب اوزي جند
اول طرفلرده جيمه زن غرار اولمش لازم كلمش ايدي بي عيب خداي ذكر اولنان آغا شتر نايشه بلاي مجنم
وسحاب ظلمات كبي ساعد حال جهانبانانه موجودار عذاب جحيم اولان دخان بلاي سياحته مبتلا اولوب
كاه وبيكاه .

كاه وبيكاه مقصود وكبود ايله جلاجنش آينه طبع زنك آلود غم فرسود اولوردي بوندن الايام
انكلس سر اغيه آزروده اولوب عادت معتادان اكابر سما اوزره بردر ورنس هوا بيمايه بنوم وعيكار
ايدينوب سايه وار دنباله آردا غاي كامكار ايدي همه خدمت دخان برتنوه اول فرنك لازمه
دمت اولوب دفعه دخي بريك كوشه ايردي انشار ايجكله جزاير سمتنه متوجه سفينه سنيده بولنمق
اوزره قرار ويريلوب لكن ساكن بحر دون لنكر كسل آلوب اولوب برايكي ميل مقداري كذار انمش الكن
باد موافق مخالف يوز زندن موج انكيز جنب ابوازي المغلة نظر نظر سنيده ولاجي قدر خصوصه كيجي
لنكر اندازتوقف ومسارعتا ايلوب حمله تحمل ادر بو خبر ونود يلي فرمانش پيكر سرو پا صندل شيخي
سوار اولوب سفينه مشهوده برسم برجاكوي ملاقات ايلمي مراد اولنان ورق دخان برباد فنا
اما مسلم سعادتندن فتاده زمين هلاكت برابوال مردم زاده جوانمرد سر كشته كشته دن
آلتونه برجا بكاه انجار ابود بانجه برنزنباز بيده وارطوزنا قلمدر آن كلد آهبانندن معدود معين
اكابر سر بان عالي همتوند عدد اولنمغه لايق بروجود ايجي فنطار آرامده لري نصابنده پيد دركيج
ماهو الوجود اوليمجي تحققدر بو جلالت قرارگاه ابدال ابلري دردنس خا بجوي برنبان كوي
نظر ابدال برآبرو ايجي كوردي كه برجا بر صرب بر ايتش ايردي نا آن اشنده موي آما بسمنده انا حرغي
هو بدايس لا اصطلاح قلندر آن اوزره دينتار سينه اداي مراسم عشقباد ومحبادن صكره صورمتي
عيب اولمه نظر كرنه باغك مبوه شي كلشنك شكوفه نيجه بر حال كوزدك خيدار شمر نديك سنوفكر دوكر
واي اوله وار زلر عاشقلر ارهشنده نه اهل بيلنورنه صغلة بولنور بوخاكه نفسكر دون برنشه
نوركردن برملمعه نجش قيلمز كر بو فتاده سر از زلرك برذرجي نا مى كامي بيلوب كوكلها المندن كل
كل جمالكز باد اتمكه برنشانكز والسر ابوب ادبيه نام ونشانين سؤال وپرسش اخوال ايله باشلدي اول
فتاده كرداب فلاكت دخي قلندر آن جهانكرد ايله كثرت اختلاط واحمنسه ايله زبان ابدالاني خوب
نكميل ايلمش ربند جرب اللسان بوبي جواب ويره بي واتمه ابجام عشقك نظركز ازباد اولسون بو صورت
عالمي برقايج كونه سيرانه كوندر بلرانانت برنين بوليجه ويادر سبز پايه جلوه لنوب ازلر جملتهم اندن
برجوان كونشروبجمالك روب حال بولوبجاني دروب عشق الوب لنوازدن نشلي بوبيجه ابلي منزل
آرم كنده برعارضي لباس جمالنوز ازلر نعدبلك نقطه مز بود ابره بيه وفود شور دي كوكل صنعنه سنه مهجر

عاشقلری آنلر زده‌سی نقش اتدیلر وجود بزوانه‌سنی اول شبستانه شمعنه طوغری تیماغنه کیدر ازیلر نظر نوره
دیوار کوردکجه آنغالر ترآئی اولوب سزار زلرک دهشتی ودنیا آزینی بتوره وز صورت ماددیه بوذره بی ظهور
طلبر غنه صالدقده انلر سرور ریحتلی نامرتبا تمره تلیج بلمش اول اسمک بسری بعا عاشقلر خدمتنه جلوب
حاجی بکتاش ولی حیدا آننه خاکراه اولوب عارف جانلر بوشنک توزین بسلیرن صفا نظرلرینه
مظهر اولور شوق فسنر علیا صنعتین برخاکه ارمغان اتدیلر انلر نظری دایم اولور ظاهر وباطن
تبتیرک ولر لعل کزدن برخاکپایه جی نشانه سنر زمحبتکر جامنی نه نا آمره عشقنه نوشش ابدملر نطقکر
عجب ملک ادهیک ننازنا ابدرزلر زبلدمنه هو دیدملر هو دیوب یبغی توما لایعنی ادلر بری بر نیک نام
نشانی خبر بر کهوال و ارکان طریقت اوزره اشتمام احوال اتدیلر اول بی نوای حرکداد فی تقریر
مافی الضمیر اغا خدمتنده خان رجا بشنده اوردی تعهده کوف تعبیر ابدیجک نور درجی امکان
مرتبه بشنده اولانی درمیان ایدوب انشته کندم صنائع اکن فال المنوی قربان اولدوغم معمول بیلر
مطلع رجبانی مقطع ناهو تنه انصال اتدیلر وردی تس شهرد حضور اغایه کلوب کبر کار اسمنه نصکر
بوردو بکار کده یمه کدی بزینر شغل پیرانیه دیمه سیز وارین و برن یاد اوله مشن دیو بوب
کنوز دوکی برک سبز تا جبری بعاده میدان السنی ملک قیلدی اما بزی تا زاده نک روم ایلنده
فناده معشوق بخشش قره بجای صحرای فرابر اولدی خبر ارو لمغلو اول معشوقه بخت وفاقلر طلق
بخت ظفر یاری حرام انکا بسنه بو بوزدن نشتی سر حاز زار خایی اولدیکه خدا آونو آبی کون بر عجب
عزیب خبرکی ویکی الیوم جرباق برک ادلکی اولاری فلان قسنی زینه و اریشن ایوم کیندینده موجود
اولمغله آرزو جیار مرابا سفینه سولر بردر درت بحرف ابلدی صورتا غمد وعباده فنا اسکه ترین
اغنیالر ایلمش ولی معشوقه بر صاحب همت ولوند وشمشن مرحوم زاده ره بکر زجوانمرد لکلر اتدوب مغفور ری
مرتبه سن درمیان اتلدی اولد اتون وبرو دکریشه کشتی مجی کیندبه خصص ایلمش بر صاحب جمال سیری
وانی قلعه ودا انه اطرا ایله افتخار الغایر اختیار ایدوب براز زمان نطلق عیب کشی ایلرجاده تا عسکر یعتلدی لکن
روم ایلنده بیر بکی ن زاده دیرلو برنامدار مبرکال مکارم ولوا وجاغنده بنجه دم فرلر ایتمشدم بوابوالک
اقبال ایجاه اجلالی بر مرتبه ده مشابختی وارکه سبحانه اتعزب وجمیع سنعلی ده دفی بور سلسمه بیری
برزنیه بکوز املکی اومه زاد کلمه حرزلر آمرین نقاش جهان آفرینه کبر برسیکر ده ملوملا ایکی مظاهر صورته
کوزد

کنوز روبسر موفق وتعابیر اولمق جاری خبر توزد بومو علیی تر زبقه فیصل بیر دی اغانک
بو تفصیل دن باب صلح اوغلانی و بیجی هاکی ودده سلطان نه عجب الحسان ابنوک اول بر کاسه خانه خراجی
اخذ مقامو راولان برم فلان اغا بو مادده آزرجه صدکونه عذاب ومحنت مسامحه ایله لحن سا طور
عتاب ابولهب جانب جلالت مآب سلطنته اول ستمکار کشور سوز زبان خصال ... مصطفی ابروی کار مرد سمت
سفینه بر الات ایلدکه دین و دولته بوندن اوزکه خدمت اولماز دیو بیچاره قرینشی تا زمانه اقدام ایلر
اوکنه قاتوب کندی بر قایح زهر قامل اثر درصفحات آهل الاهل برابر بزراه اخذ بخور حانه یبا اری کی
دروبیشه زره جای برنشانه سخن واو بلا آسنج بدادت اولوب شغر قبا جنابیدم مظهر هزار احسانی
اولدوغم درج مندد فلان طبیلی حالنده بشکه برجلا کی اولاجی مقلده رحمانی طریقه اقد وفضاحی اولمق
اثر اشمه کمری و نتیجه نا بخت یا وردی کلمی در معنا فرمایلر زن توق اولان زبان حرزه باشتم بلکه
حقه فنا اولان باشم کاشی که بزیده ضجیج سبات اولوب بتوره تومایه فضاحت صادر اولدی دیو بلکه
کربیان بشیمانی بی دریده وکا عارض عجبا النفانکی خراشیده قیلمغه سربجه ملا امر حوالی ایدوب صد کونه
اوز منافع تعلل آمیز ایلر سز آهون لحقنک و کریز انبه کجه بعید اولمادی عاقبة الامر جلدنده بی تحسب
عدم اختفا اولدوغی حالده کرنیا بن برادر رده وقت اخذ اتبی بیلر انقضای حکومت عدل نهاری
اول خونخوار بیکناه ازاری بی برده نراه بغات اولمادن منع ایتمکله عاقبت افناده معشوق حسن اولوب
مثول محلده حضور وزیر احضار اولندیکه سابقا مامور اخذ اولان حواله مظهر غضب اولوب سنک سوز
بوبیرکی اکا هادی براه کریز بزرهاله المشور امر قی زجرابسنه کابدل مبرسر بر زندان وصد مقتطعه
خذلان اغمک لا زمندر دیو حبسی فرمان ایتمشدی بوحالده اوزره بنده افای معهود بیشکاهه کلوب
احضار ایدیجک عامه حضار زبان تحبه کرند فیلوب کاسکاره کمارک النون خلاص المش ایکن
آخر دونر رهاب اولمادیوب سبحانه بیرلرینه زبان لجا جنابا صفای کبار اولوری ووزمال ستمکار زبور کند
مقتضای هم مجاوره ولکم فی القصاص حیوة ایلکه شکرنا مانی بر بزه بتنغ مجازات ودو هوای
نفد تنسی فیفصل یا جهت فاطعه مر سعات اولوب قصبه انعافیه احضاری جبرا نیاز عفو
کاینات اولمشدر
[illegible]

[illegible]

حقا که منطوق من جاء بالحسنة فله عشر امثالها و مصدوقه جزاء سیئة سیئة مثلها خطاب ابا منه قلم قدرت ایلر رسومه صحت و نوعی بحریه کار آن امور هو رمعلومه در هرکه اونک ایکند یابد نیک و بد هر چه بکند یابد فلهذا ابرو مده منتاق اولان وقایع نوبه ای عبرت اخوا منتقمن احوال ایلو آتش جزاء بو بابده ظاهر ایدن ... آر خدا و جل علا در

[illegible]

لیمان آن حبت شعار تجار نه بردنی کشتنی که کف دست نقره نماری جمع درهم و دینار دن برلحظه آسوده ما ولما توب لئیم بخیل خاطر و بزر کرم ایمک منقبد الملسوی ارباب دولته رحمت اولور نمایی هر بنده بر قلب منکسر جنبر بند نوازش اولمق زحمتنی ارتکاب المجبوریت مزرعه خیرانه گندم دانه عطا القا ایمنی نه ... مثوبات اجرون زبر دام حیله شرعیه بر وآنه باش حسنات و حبه نثار صدقه و زکوة المش ایدی زحمت ... از ریک کیابان عدم کیرو بابن امساک و صنعت کس نه بدیش حقد باتانی نا امنیا بان ... جنمک حوا صل املدین و آبر کرا غدینه صلات ... البرکات ... محل قرط بخلی کنوزی معده طمع بروردین ... ایلر ضیافته مساعد اولما ... غظیم عد ایمکله ... مصادف اولدوغی رشت بجایندن السقاط ... طمع ... ایمک منفا ... ابصرته فاعدا في مرابطهم خوفا من الورث من لغط العصافیر ... حیفه ... مصدر ... فلکدن زخم زده ... حندق ... جهجک ... التفات ... اسقاط ... خوا صل ... عذاب اختلاطی ... طبع ... اولان

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

واصناف آزار مستوجب الاضطراب ایله جانلر ندن بیزار ایتدکده بیچاره لر بو دردک ازاله سی
نیه وقت انتقا ایله میسر ودفع بلاسی نیه کنوزی حسن حسیبی لوازمه جلوه گر دیرنا بونی بو تدبیر صبر ودرعایه
تعهدی ایلدیلر که بقیه مالک بر مقداری بعض سپاهی آزار خونریزه دفع ایلدیلر ساملر ندن معرفت
ظلم و عدوانی دفع اتمه لر براتی ماریه خونریز اتسنگ رشته الواقع بو کاره مباشر اولوب
اوج نفر شقی سپاهی به طغیان التیدره کشتم دوادن حسنه بجایی مجلس سلیم یدوب انلر حقی
تعهد اتمام کار اندر ایدوکن بر تنها جایکاهه ترتیب سنده نرا بوب بر ختیر بر کلیم بنهانه زمی
زان حجین که بر کنند بیمانه ما آ وزیرا اوزره شقی مذکور منبع الشرور دیو تعجیل ستوکله ازاجی ایکنی
بر کلفا ته بر کیجه سیاه جها ایله دهم خمار ایلدیلر دیو عشر نکده کرنه دعوت فیکو ایلر اول لوج باره طر به
هنوز ملک فساد ایله بطانه درونلر ندن لوث ترجیحی ازاله ایمدین میانلر ندن بری
مجلسده فالعوت علی الغفلة بسا مانه بر تیر خصم افکن حواله قیلوب بالا کنیده اوج شقا
کاری اولان شاخسار وجودی نظم مضمون کشتیم جنبه احسن حالهامن قرار اولدی خاکون د
دختر اول ظالم بی امانک اثار آزارندن ازاد اولوب بقیه مال برابرجه منال الیجون افنا ایدوب
آخر معنفته اکتفا آرلری فالمعیوب بالضروره کوچه کرد نجور اولدیلر هها بکان تقوی بزنب والمعوله
اوضاع ستنکره به تحمل ایده میوب بر ابرجه دعوه نعی بلده ایتدیلر اماهر قنغی جایکاهه وضع قدم اتدیلرسه
نتیجه سوء فعاللری سنلرم ترک ویارلر اولوب ایکی کون بر بریر لیلام و قرار امکان اولماوب جلا الکندی به گرنده
مبتلا اولدیلر سؤال ایتالوده ممکل ولای ایسه حال ادلوب جوره ابواب ایله منغول قرا کرده نصاب الکتاب وبخصیل
نان پاره ایچون هر یک صنوف عذاب اولوب کزدلر بر هیئات حیرت افزا ایله سر سری و حیران یرر محنت زده و
بر کرد حیرت فرمای نوع بشر المثلر ورکه حصه دار آنا فراکه مانه بصفت حسنت شعار ان صهرم موجب
عبرت اعلندر یا محول الحول والاحوال نعوذ بک من الم الفقر وذل السؤال
[illegible]
نتایج عبرت فزای کمالدن بلاد آدن خاطر نشان راقم الحروف بی قلم ونشان اولان حالات غریبه
تعجب فزا ماجرای که والا طفت مملکت لر به نشین حکومت و عصبات بر همک و مقتدره تجاوز ایده سرای

تربیت ایکن طرف مستوفیان امور الدین حسن صوباشی نامنده بر جوف جسور خدمت جمع و تحصیله مامور
اولوب خلال بسط تعالده زمانی انقضا اولمگنه زنجیر کرسی ضبط و مباشر کار بیخه یکی ایکی بر مغول بابا سی
تحت وتباه ساعی بالفساد ایله جسارت ود قسطار ارادسی فرد العطا جریمه ده نعللسازر وبهانه پرداز
المغله عیاذا بالله تعالی رسم سیاست قطعه طریق اوزره اول بیگناهی نازدغه اوردوب سر بیجه ظلم
تاراج بیته لر جمله ما ملکنی اوغال جماعه غصب اتمدیلر بو ابتهاج تمشیت ایری هر برسال خرده نک معضفا
طلبت معقول استی بو مقوله اوضاع منکره مخالف الاستعداد انکار اولمغین استماع بیان سنم آکوردندن
اشمئزاز خاطر وانزعاج باطن ظاهر نیدا قیلوب معاذ الله نه عجب وضع شنیع و ظلم ناحق اختیار اولنمش
ما ایسه که حضرت قهار کارساز ومنتقم بیکسی نواز سنی فجایع فهم وجفاده کتاب ونایشرا نشن زجر و عتاب ایله
بنیکه خانه وجودیکی منوال اعمالکه اظهار حکم قهاری وظهور سیاست باریه اوزره اجرا وحکومت عدل و قصاص
حیات افزاده فرمان مطاعی جاری ایلیه دیو تعریک اقرن واعیه سنده لعنه حقانیت ایله العمال انا امل امان
اعتراض وجهیں جبین انقباض ایله جریف عنفک استماع بابنی منعور المظالمنه لاعتراض ایلدی اول ایچی
مطرح وکلین سعادن مسامع بنده بوده تو جسیم قبول المعتوب بنده یدر رنا فرنسند رسولی ما در زادی
سنویلر که حضرت عادل الحقیقی جلت شانه مقاله مجازات اعمال سیئه رعایت قاعده جناس ومشاکله رد اکوره
یعنی مرصد ومنطله مرتعاملکسنده قصاص مطابق تعامله بر اجرا قیله وضع ذکوردن بو نیر هزاران شور وشر
موجب الکدوره مرتکب اولیه وعمی متقرر وفتنی بر ینک زلال قنسنده رعایت شرط مناسبه وجود ناجیر رکعانه
ایلر خصوصا اول طور اوزره سیاست مخصوص اهل شرک وضلال آنه جرفی تیا موحدینه منسلک اولنلرکه
اول وجهله اهلاکی منافی رسم ودعا وندر بو بحرنیک سلک انتظام قبلدی بو معامله ونصحکه ایکی
سنه مرور ایتمدین امر عادل حقیقی ایله اول قلمروک امرا برادی مالها ممالک اتا طوب اقتتش افروزی
واستعلا اولان جلالی حسن شانه تفویض اولنوب اهالی دیار ایله انغرامی هر ینک کدورات نش المغلبه حملر بونه
وقوع بولاه محاربات عظیمه نک دبر بونه مظلوم بینک انقراضی وقوع بولمغله زبر وزبر وستار ظلم
اندوز اولان فجره مسلمینک تعقیب که متعلقه مذکور به ایله ایشن سلاسل ایا غلال او لوب والدی بشرکه
اول اثناده قاضی پای تخت اولمق نعر نیجی ایله ظالم جبار بیکاه ازار مرضی نک درست بیلدوندر کم قیلدی
ومعنی استملا بنده سیرنی بخشش زکاب ایلیلر که ملا ابن بنوبنک اوله زمره بلا فرد زان ملهوف ستمه مباشر

ظهوره کتیلر بو تماشا ایدرکن کوردم که قتل بالباس بیچیزم وکناه ایله مسابقلیعا هاه ایلین حسن فریبی
نظلم سیاسته احضار اولنمش جرمنده بر نابردا خته سیتغ جوبانی نسر تیز وقفا شده بر جلاد جگر
شکاف خونریز جانستر قتل و سیاسته منزل اشارت زجر و اهانت اولوب طور در باینده بر دردمند
ناتوان دخی مظلوم و قومه جعفا فیلیوب الجنس بر بیردن نکران فرمان قهر اولوب طی ور ارحریف
مذکور کلامی نیاز و نشفاعت کار کرجها نوب بیزه اسعاد ایلدی که تیغ سرتیز ایله قتل ایدرلرسه حیات ابدی
قدر ممنون اولورم عذاب کمره ادزره قازوغه اورلق عذاب عظیمدر اولاکه کیفیت اهلاکم باینده
بوحرفیه بر مصلحت کورلکه دیو نیاز ایلدی اما اول ظالم بی امان و خونخوار زالطبع بانک کوکب مریخ اثری
اول مرتبه دن بر ترایدی که نوع افرید حضور بی نور نوه لب جنبان رجا و با حتضوری شفاعت
استغفا المعنو امکان اولمدی هذا سابقه اشنای حبیبله بیچاره نک اول صورتله قتل سلامه فرونج
عذاب اولنمایون باری کشنه تیغ سرتیز اولیجق تخفیف اضطراب اولور دو طریقه احون اوزره اهلاکی
فی الحال روح لعت ایله منصابی لور برخاطره کلدی که بوبابده جسارت شفاعتمیله کسب ثواب ایدیم
الفصه ظالم راغب للظالمه بسط نیاز ایدوب طشره ده اماده قتل اولان ایلی دروجنوک بیرجی ایله
فی الحال مناسبت اشنای بیخو انجمنه رعه تعالی بر قطره فانتی یعنی بلا بادخر اش جانی بیربیر زارو
انبسر احسان و عنو جرایمی ایله مغفرت تحمل انسان بیورلسه منشور دیو بو تضرع و ادعیه نتیجه بخش تاثیر
اولماد و عنو کوربجک باری سیاست غلیظه بی داکور لمیوب ایلم مصلحت جیانی سیتغ جوبینه بدل تیغ
خونینه سغار نیل اولنه اول دخی لو غاره تور دیو هر ارخشم والایی و جبانی جبارم ایله بجوتوری حمل
هر بک حدوه خشم انکیز ایدوب قاضی معنوهک آشنا سنک بویابده اور سوزلر بخابت اول باینده اولاکه
مرتیقی قازوغه اوره لر دیو کادکوزارلرنه فرمان ایلدی جلاد لردخی باننه کلوب انا قاضی سنک اشنا لک
اولان ضعیف حسیه و بیلرد عنت قهر و تسلطلری نوزمادی احضار ایدوب بکزی صرزجه زعیف الخلقه
ناحوآدم و عیش اولوم مکر اول جسنوه سهیلای خوف ایله دروجنوک رفیق اولان آهکر فشاری حمی
اخذ ایدوب کرفته لکون سیمای هم فرسودی زیاده مزحرکون و ضعیفا لود اولمش جلادان بیجامان غلط
ایدوب هارخه بون کشته رنکی اولانی مقصود بالتفاعه جیهام خون اشام ایلرانی ایصال رتبه شهادت
ایدرلر و بیچاره حسن صوبانی بو سابقه التجاع بونکی طور ترحم فرمای ایل سلام و دزده تیغ صنج نابره خلیده
دارترام

واتوام بلا آشنا تبنی ضرب کوپال کمال اکابر بوه فیلوب درد مندی نشا نه میدان فلاکت اید رلر زهی قدرت
عادل حقیقی که جنده بو مرتبه ده سیحی بلیغ اولمش ایکن دفع قضاده مفید اولمایوب عاقبت الامر انرسوء صنیعی
بعینه ظهور ایمکله المموزخ نقش حکمت صحابت نظران صاحب بصیرته موجب عبرت اولدی فسبحان العادل
القیوم الذی لا دافع لما قضاه ولا مانع لما اعطاه ولا راد لما حکمه و امضاه اللهم احفظ
عبادک الفقرا من سوء الجزا قبل الموت و بعد الفنا

تمام اولدی [illegible]

صادق نقش آن مقدس جنابدن بر عزیز معلم الکل بوغریبه خبر چیهی کاده داستان کوشته تعبیر دوری
حکمت آمیزی ایله ریلمغ جان احبابی عطر اینوریکه تفصل الرتبه شباب جوانی ده جعفان میدان ظهور چرکاه
اولدیغم بالران لوندانه اطوار دن فلان نام یار غارم بس ظهور عجبا لازم ایام شبابت مغرور کی زنده
حلیه هوا اینمیچه دوزود دراز جو لان ایدوب سائر عشق و سال اغلنار بر ذه سرجدار بعابنی ایلدی نفصر
ما سلفه نادم و سلوک سطر نعمه توبه کاری ته آزم اولوب قطعا نوری سیماسی نلاشب مجاسنده احتمال صلاح و
ظهور نور فوز و فلاح نمایان باد ملا و کیفیته لحیه ارتکاب شرورده اصرار ایدیجی فرجادار المعلیه هیج آخر بر و بزرکه
زماننده تجذب لخلاق ایتمه احتمال و تبرز ایلردی از حلیته وفا جلای نجتمر مضمونه اوزره نعیاب
فکر عاقبتدن حصه دار لطف بترت اولنلار دخی شنک ظاهر ایتی یعنک واحد تعبیریجی حرفه حجت کرف
از آدی قیلوب بحثشدن تنفر و اعراض و الفت و اشنایه سنون اغماض هنابت کوردیلر زبک روز مقال
واقع اندن جدا آقا المقلیه ترک دیار ایدوب بیر از زمان نما بیدای صحرای ظهور اولدی حتی فواقل تجار جیان
کاه کاه استماع اولوردی که بعض اهل شقاوت رفقاسیله هر بک سرورده دو شوب رو سبیل حبال ایخون افعده
بیتی ماک رکزان مسافرینه ضرر رسان اولیجی اولوب کاه کاهی قتل و اردو صادر لکه دخی تحقیقا کورد
اولد دخی معتمر ایولری بر چند ماه و سال بو حال اوزره کذار ایدوب بیر متردد نضاکن فرز بورحی جیات
صوفیان حرقه پوش بد بسیلت شر آشین آتیجه و روسته منوال کهسر ملازم منعضا و ملبیقی اهل
نیاز کوردم بو صورته خوبی حقیقه ایولماسنه موسته تردد ده شو زبهری کی تفکر او حقی امتحان خلوص

نیتنی اونده اعمال اوقات نعتعد فیلوم مرد یاکیاز دهند بسا مخبه اخلاق سابقه منزلت طرازاید وکی
غائحرالوب برنسی طلع عتبه اتابنه اولوب بیان واقعه ایمالوکه مستردم اعیان غلاظ ایله اثبات موقعی قیلورکه
رفعای صاحب شفا ایله وجای قلع پالکه برکو خشکده مرتبه کوستغه صحاد قلعه لوب بیر ترتیب یاتوقنی بریان
اینوک بولیام اول جای کاهده بو نبسه حیثی کذار ایدرکی لول منزبو حظوظ جاوی بجا آتش کباب
تغیبه اینوب علی چین خاکستری منتهی ماکول اشتمام ایدوب بوی جگر کوزتیه ولمبلغه کتوردی بر نیتره بالا
هوا به بر آن ایدوب زمینه بیچکن ووسنبری بوحالی دیوه ظاهر بین اولهجمان اخشا هدولینده و کمده
قلیه برفت دردوه مرحمت حظار ایلروب نعیاعقل وانیه فهم ورما فنسون محروم هرجا ربلیک مختصر بوقدر
ترجم صاحبلی اولوب افراط فرزند ایله کتوردی اهلاک ووکی ایداوده شغله بیچه زبلکون صکره زهرحیات
الحق جابجا دار با یو قد بیخیا حکم که ازروی تمام کامیله ازاد وجراح شاعرانه مرام الیک تحسینکا هدی
مار زهر آلود وار ظهور رونشات هوشی قریبا ایلیه زهر کخاکان حوالا اولدوب یکرحو بو نسنده
دور ایدوب نسبی جهان خونریز دست الی عادی عالی نه منیر آدمه کورکی بوعبرته کبری نصیحت پذیر اولم
درآن لحظه یاز ده فیض خداوند زودند برتابسبی کوازالتفا ایدوکه وجرد سخنانه هنهم منزلت
اولمق مرتبه سنه وارورکانو ده سنه مجتمع اولان حسن رخسار الکا ربد منوزان شعله زلفی اولدی
وبرآتش ایله زیر سبکه قلب صنوبری فالا اولوب .تعالی صنوبت دنعا بنیدا آفیلدی الحالة
هذه منعقد مطمعای معرفت منتظر نظر طرف جنابه رب العزت وبو بحققو سرکرشتلی ایدوب
آخر عمر ینه دک ملازم محراب عبادت وبا برجای سجاده هدایت اولغه مجروم باب حسن خاتمه ایدوب
قرار وراز دار الخیار المعتدر

[illegible]

صمالکه جالاکه یای وعیاران جالاک دوست بیرواده بر صاحب العشیره هقعانی عقیله
الغیبه انک یارکی یارکشه تعلیق نظر حرمنا آز ایدوب لکی باب محافظه سنده اقفال تعقد ورکار
اولوب مجموع تراتبی روز بروز رشنده تنکهبان ولیالی مظلمه ده هتما ماخراب کاهلدی یاریکی مکان
الفغله اول شکار یاز ناحی محل از فرصت یافته دست آلمغله نیجه زمان بو آرزو ایله یه سرکردان
ورشیاق

جانستانی [illegible] ایدوب و[illegible] حوالی عدم [illegible] تهدید کیفیت امکان اولدی عاقبة الامر [illegible]
[illegible] برکون [illegible] برنابان خاندن خلالی الیجی خفیه [illegible]
دخولا اولدیجه [illegible] مشغل [illegible] فرزند [illegible] بعض حکام [illegible]
کاملة [illegible] زمانه [illegible] برکوشنه [illegible] اخفا اولوب
زمان [illegible] کله سلوب کیسه [illegible] قبول [illegible] یاره
[illegible] نماجی [illegible] حواب اولوب [illegible]

[illegible]

٥٩

گیت عمر هفتاد سال ایردی برابا کی نذره باخته قمار بازی بی بر سنی فیلو برآز زمان مصحبتی نمایر

دسایز و جوکک دکان ایله باده کوشی میکنار اولوب بر حاله واردی که خانه ویرانه ده سنکراه موش و حلیده

بای کرهیه اولاجق نه بر کندم دانه و نه بر حصیر پاره [illegible] فالوب طاقت مسکن و نیماری [illegible]

نعداید وب [illegible] [illegible]

[illegible]

کیدوب بر هنری و دولتمند مسافر اولور عادتی معلوم عالمیان المغلا فی الحال اعدادی ایرغون امورلر حریف [illegible] صوندوغی کبی ظلمته سالغر بادۀ جدایت [illegible] بزده بیمایز [illegible] [illegible] ابو و شبهه نکیر و بو مقوله مسکن آت [illegible] حرام ایدر حرام اولدیجه بو استغفار ایکوبی [illegible] اولور [illegible] دیوانه‌یی اولدوک [illegible] بو حالده [illegible] و نیابه معلوم ایکن خانه‌لرده استغنادن مراد منزبابه محض جفایی [illegible] احتمالی [illegible] [illegible] خلط ایله نقد تیزلر استغفار قطعی [illegible] صباح فلان کسک خانه آننده [illegible] بو جانب [illegible] و المغلا نالجی صاحب خانه [illegible] بالتمام زایل اولدی [illegible] جانب [illegible] المغلا [illegible]

[illegible]

ثالثه [illegible]

روانه اولوب ادعیه کریمه استعفا جرم ایلدم حتی فلان درخت سعلوکره خیلی توقف ایدوب ای زورمند البشارت
عفو اولدم صلا ترحم ایمیوب ملتمس عکس عزیزی تلف قیلدی دیدی بالذات مباشرت ایمیوب بعد التنبه
دنیا ملت جمله منکلای ایله طلوع کرا اول عزیز تحقیق ایدیجک امر منع الاندفاعی الهی بریوزدن صدور اولدیکی
که چون بوکار منکره کندی نفسی ایلدی قیاس ایمیوب خادمه اقوام ایلمش نصف مائه حسیاتمه اخذ اولنوب کیسه
اعمالی نمیه اوله همانا ندم کندی درخت بالاکسنده بیکلمده بوکرم طور حسب ایله زبان ایان بر حسب علی العزیز
ارجی تیز دیوان جوانه کلوب نفرین ایا نقدم وجودی دونیم ردو لخت ایتدیلر خفقان اضطرار ایله
بیدار اولدو عمده کندمی برکه بیدکبی لرزان ورنده لرزه سیال فشان کندمی اولان ذکر ایان
بولدم الان اول خشیت سنه کذار ایلدم زار زار کاد اولوب استغفر آیته بعد الیوم بر دورنا توانه اطرار دن
جناب غفار دور کاره التجا او بی اختیار عالم منامده بو یوزدن لرزه ناک بیم عقوبت قهار کردکی
صورت ظاهره حقیقه حضور حقه نزهت ایله والا ایلوردی بو غرق حرق افکار بو نخلهنی سرکذشت
منامیه قیلوبی تجاوز الله عن هفواته بحرمة الفرقان والایته

بنده منشی ناکام محمدی بنده بیت نغمه زمی ... زاده فرزانه اوالدوزی
همعنی نکاسی القافیه ... عنایت ... فیلوبی ... بالذات حاجت ... اولدیکی حکایه

تمامی عمری فراغ بال وعسل ارغدانله کذران ایدن سعادتمندان کامکار میاننده روزنامه
حیاتی بوندن زیاده مغاپذیر حسن خاتمه ولمش ادم مسموع خبر بزوهان تجربه کاری اولماشدر که
ابرویی بلا وروم اولان شهر خوش آب وهوا یعنی مناسترکه انک رشک ابد رطرح ولادتی
کلزار نعیم ... بنیان ابر کون ایدن آنده آرام بادی انفاس مسیحا صوفی عیب نسیم
جامع سطور بر بنیان احوالک اثناء حل وترحالده رهکذر مطیته مسافرنی اولوب صحیح زیباسنده
سماط آرای مکارم اخلاق اولان احباب مسلم جنابدن نزول ایکنه ابحوره برکونه منزل کیفه بنعیم
قاصد نیاز اولندقده برجایکاه لطیف ومفرح بنیاده تعیین منزلکاه اغتنام ایدی که بادی نظرده
بیت معمور فلک دز منه ابنش لعنقادی ایله بر موت جنت الوداولوب بهشت وسوی کوراه ابحور
وارام کروزه منضم ایکن اول جای بهشت اسانک لطائف طرح ولاد اور صنائع طرز خوشنما سی
والة ساز طبع بر بنیان دماغ اولمغله بی اختیار اوج ای مقداری بی بهانه وبی کار بسط کلیم مبارزه
قرار

قرار اولمش حقاکه اول قطعه جنته زمان مکث واقامت نو بهار عمر روزکذار اولوب اسرار ما لیسند
زینة اکرام ورعایتی قابل تعبیر ایلمادوکی کبی اول تمام عدیم النظیر کی تعریف ووفاتی لطائفی وجهی ممتنع التعبیر
والتحریر در اجمال احوال بو منوال اوزره درکه حاق وسلاتهره ده بر کلشنسرای بی همتا اولوب مطبخ وکیلار
واصطبل وسائر بیوت وحجرات داخلیه وخارجیه دن قطع نظر سنگامی بر عظیم حدیقه ذات بهجه روزنه
جنت لهجه اولوب اقطاع ربع مسکونده اقسام کوفه وبهار وانواع میوه های خوشگوار دن بر جنس دیده دیده
شنیده بوقدر که صحن زیباسنده نشانه اولیجه ایجانشار ملتفة الساق بالساق واشجار بالا کشیده
دلکش اوراق ایله سبزین طاق وزرد ایچی بر مرتبه ده پرداخته وزینت یافته در برر بیبر بر کونی درختان
سبز کون وچشمه های سنبل الموز وچمن صفه های لطافت مشحون وچمنستانی زنک بوقلمون ایله بر
طبقه ده زینت یافته وزونق داده که فضای دلکشای الله آرا ایکن جانانه فرزهوای تماشاسی
دلده صبر وسکون وزنی اوزره تماشای طور ناظر فرح بخش خیرانسان هزار بوعلی وافلاطون ایزدکی قرار
وادهٔ طبعی فنون در بابن جمله اول قطعه جنتک طرف شمالیسنده بر مکلف حمام رخای معرش وچار
جنوبسنده زیر سقف واحده ده بر قفل ایله مسدود در کلید ایله مفتوح اولور اون در اب بیوت وحجرات منقش
وفرقنده صفای بلا آلوزدن مصفا دن پرداخته بر قهر منین الکس طرح ابداع وصحن حدیقه ده بر لطیف
جامع مکلف بنا وطرح جامعده ایکی جلوخانه ومعابلنده بر کاشی کنابخانه در حمام بحبه واندن جدا ارکاه
صاحب مقام اولان تربه فردوس نشانک اختراع ولوب پابن جمله میان کلشنسرای فردوسی نما بسنده ایکی نهر سلسبیل
مماکی حال عیان تجربان اولوب اول ایکی نهر جاری بیشکا جامعده مجتمع اولدقدنصکره میان ساحه کلزاردن
جانان سلم نوام وارکدار وصحن باغده واقع قصور خورنق نشانی جنات تجری من تحتها الانهار
مصداق باکندن حصه دار ایدوب پابین قصرده بر حوض مضلع باکیزه کرداره زیران وطرفین حوضده واقع جمن
صفه لره برابر بربنا اولندقدنصکره مبرامینی درختان کوچی ایکه فرتر ایکی صفه مقدر سنه مثال ارم سندن
جانب نشیمکاهه روان اولور القصه سبزه بالاجار ونوار ایله معد در ... اولان ساحه جنت مباهیه
داخلنده مجموع بیوت نشیمکاه عدوی جهل وچار منتهی اولور بو منوال اوزره بر طرفه مقام ولا زاد حرامکاه
جنت اسا ایدوکی جریده عبرت نبینه تماما اثبت ویلوب کیفیت طرح ووضع ناب مالیه سنده اکسبادن
استعفا اولندقده رشته مقالی بو منوال صحیح الماله نسیج نیه بلرکه بو مقام عالی نانک مخترع وبانیسی فلان

محمود قالا زمان دولت لطان مراد بن سليم خان دير اخور وندم سلطان اولوب احمد اغانك برادري اولوب
ابلدى زمان طفوليتلرنده يتيم وناچار بر كودك آزاده خاكسار اولمغله بهانه كسب معاشه نحوى
بر استاده شاكرد اولمق ارزوسيله مراد ايدوب چارسوى بازاره ايدوب حضرت هنات وحقارت
فنونلرينه نظر ايدوب تعليم صنعته فنون اعتوب باالآخره محزون وملول بر براه وار المرهم ابول
اولوبلر وقرينه عنايات منزل الفيوضات الهيه دن بر طبقه ده وابكير انبالى وآمال
اولدقلركه برادر عجز عجز بيكانه سلطان ذره سالها نابل رتبه تقرب اولوب بوردجى بابنه
التقابر ادرينده مستريح حسب صنعه ثروت دنيا اولمغله بو جايكاه بحث اشتباهه طرح ايدلر
ولوازم دولت ونوبت كما ينبغى مهيا اولوب زمان صحتنده جالا منظور ديده عبرت بين
فرق دارت موضع بحث بانبى بر آبا فالبحرها ابريشمين وورساده وباالبن زربفت بغته اكن ابله
تزيين ايدوب كامل اولنوز بنس سنه بو حال اوزره متمم ابار ان تحت ابله محمد بر داز عش عنبر وصبح
شام سير خوانندة مطر روانه صحن انكرى وبالاتر اولعدر طبقهاى نغوريى ابله الوان نعماى ملوكانه
نماده قيلوب حيف ان بر مينى متسغرق نزول ونعمت ايلدى كبو راى سنجنده بر دركاردن كام الوب
بى درد وبى رنج عمرندن سنين سبعين نهج تمام اولدقده بر كون بر جشن عظيم وبر ضيافت بر نوال عظيم ترتيب
ايدوب علمه اشراف شهرى ضيافتنده نظاره جابنكر ووقت بيام فانتشروا ايلكه خضنده بر بنابى
اولا اخنى محلده صاجى خانه مضياف سنوده ودصاف بادين مجلسه بينكاهنه بر توده زربات نهاده
قيلوب حضار مجلسه كلفتان نعمر اولوب باران صفا اونوزبش سنه حدكه بو كوشده جناب مسلم خاب ابله
نان ونمر وبنا زدن سيرحن ممكن مرتبه سنى كورديلوب شنده ودخانه بربالينه سر نهاده اولدى عالم
معروده محتاج نيم جنه ايكن جناب جنابى اى حفيض النعما بو مرتبه ده كام روا قيلدى نه ممكن ايلك
حق اوزره شكر كلمه كلولاقى حالا جميع مالكم بحر بر عتاق ايدوب بو مسكن محدودى رجى جميع
اثاث بيتلرى وما بر مالك اولدوغم ابريشم فالبحه لر وزربفت بالين وفرش متعدده متنوعه ولوازم
خوان وسماط اولان كاسه كاسه وچينى ومرطبانى وايكى بو زدن متجاوز كتب نفيسه ومراع لقدر حظوظ
اتنا تنده وقطعهاى معموله والحاصل تمامى عمرمده كسب واعداد ايدوكم اشيا نفيسه موجوده
وكشبو طفوز بيك التونى وبالجمله قليل وكثيركه تملكه اخل اولان مجموع اموال وانوابى جنبة تعالى
خسنة اوليدن

حسبة لله تعالى وقف موبد ايله وقف انم دونوب بهجت معهود اوزره تفصيل شروط وعهود دقيد ليتم
الى الملتوى قيلوب شرحى تمهر ججت تعزيزبه عنوان طراز اخت وامضا توپس حكمت اولى ونفسكرما
بملاحبانه المحو العاقبة وفراى بره مر مترجم اولوب مكرر حجل اشيدن كنوزيه لباس كوشيده بنجه
اعداد ابلمش ودشيدن اظلو شكر عمر ملك الفرج وبرينه اكل زنده مونسى بيكه صوبره قيلوب اولجبات
حيرت اكبر وقيامه كبرى بنبر ايله محله كلدى وحضار ايله مصافحه اختلال الى فيضا انيمن اجرا
قيلدى وفيد علايعد دن بالكلية سرآزاد اولوب حمد الله تعالى بو قدر نعماى جليله يه جناب جهان افرين
بى چون وجيز العطا ابتمش ايدى حالا كوش هوشنه نصوحد ديده بصيرت بينا ايكن بر كره خدا صرف
وتسليم توفيقه عنايات ازليه سنى بر ادعا اولدى الحالة هذه بو جل ناجيزدن علاء سر مر علاقه
بابندم فالمدى ويو بركا مرتشين بر مكانه علايقدن من حيث فراغ باالكليه اولدى جهان فرين
حفظه لى بجلكه كرمه عزيزته اكبر شكره اولوب نيوزوه مستغرق الاكر نشه تحفا ايكن بر لحظه دنيايه
وديه بروا ازكنها سوى آيتدوكنه جيز سلفراى عقلا اولوب كمن ملوى شكر وتنها ايله اول مجلس
فاجرى احزه ابلنديلى بو جمع محمود حين عكره اوچ سنه سنكه ابله بيت شمنينه بويش منقطع العلايق ومجرد بارك
ازاده ججلوباغ وبرنج وحرص تسين ابرينه فراغ اولوب نو ما من الايام جاب قرب حضرت عزت اولنغله
ثمد تكبير وباتك الرحيل كوش كنه ارجانيه اولدى جنازه وجودى بنام ملطه اى حد حى كرمين اولوب بيدر
حيات روز زوالى خواجه كان سرمايه جاى بنابر سنه سنه لازم كلدى وبونت بوم رجال البلده فى كنر
كونين تقدم جمعيت خاطر اىلامر فبناحجملى فاى انه اولوب كبير كرك زبانى جعفر نيانى تعادى لا اله
الا الله محمد رسول الله اولد لاذق عاذم بابركاه قدس اولدى وبو نظر ير كلش جنوبا ولدى عفاكه
مرحوم بو ملك موفق اولدى حال بو جحيم فزيبه نظر ايلا وردى
منزل اولوب ذكر اولان عافق سمى ان زباير
امكان اين فكر هيل عمل خير بلند الى آف
محكم حق آن بونده زياد دها اوله كونده
مبارك اولدى انجما اورحش خانه

تم وقع الفراغ من تحرير هذه النسخة الشريفة على يد العبد الفقير المحتاج الى رحمة ربه الغنى محمد بن ... غفر الله له